

Risalo-i Nur Külliyyati'ndan

Lem'alar

*Bediüzzaman
Said Nursî*

Lem'alar

Bediüzzaman Said Nursî

Risale-i Nur Külliyyatından

Lem'alar

Bediüzzaman

Said Nursî

İstanbul - 2004

Risale-i Nur Külliyyâtından
LEM'ALAR

Copyright © Şahdamar Yayınları, 2006

*Bu kitaptaki metin ve resimlerin, tamamının ya da bir kısmının, kitabı yayımlayan şirketin
önceden yazılı izni olmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt
sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.*

Yazar
Bediüzzaman Said NURSÎ

ISBN
975-9090-31-7

Yayın Numarası
27

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası / İZMİR Tel: (0232) 252 20 96
Mayıs 2006

Genel Dağıtım
Gökkuşaklı Pazarlama ve Dağıtım
Alayköşkü Cad. No: 12 Çağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 519 39 33 Faks: (0212) 519 39 01

Şahdamar Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.sahdamaryayinlari.com

İçindekiler

İçindekiler	e
Birinci Lem'a	2
İkinci Lem'a	6
Birinci Nükte	7
İkinci Nükte	9
Birinci Vecih	9
İkinci Vecih	9
Üçüncü Vecih	10
Üçüncü Nükte	11
Dördüncü Nükte	11
Beşinci Nükte	13
Birinci Mes'ele	13
İkinci Mes'ele	14
Üçüncü Mes'ele	15
Hâtime	16
Üçüncü Lem'a	18
Birinci Nükte	18
İkinci Nükte	20
Üçüncü Nükte	21
Dördüncü Lem'a	25
Birinci Makam	26
Birinci Nükte	26
İkinci Nükte	26
Üçüncü Nükte	28
Dördüncü Nükte	30

<i>İkinci Makam</i>	38
<i>Beşinci Lem'a</i>	39
<i>Altıncı Lem'a</i>	40
<i>Yedinci Lem'a</i>	41
<i>Birincisi</i>	42
<i>İkincisi</i>	42
<i>Üçüncüsü</i>	43
<i>Dördüncüsü</i>	44
<i>Beşincisi</i>	44
<i>Altıncısı</i>	45
<i>Yedincisi</i>	46
<i>Birinci Vecih</i>	47
<i>İkinci Vecih</i>	47
<i>Bir Tetimme</i>	50
<i>Birinci Nükte</i>	50
<i>İkinci Nükte</i>	51
<i>Bu Tetimmeye İkinci Bir İzah</i>	53
<i>Hâtime</i>	56
<i>Sekizinci Lem'a</i>	58
<i>Dokuzuncu Lem'a</i>	58
<i>Onuncu Lem'a (Şefkat Tokatları Rızalezi)</i>	59
<i>Birincisi</i>	60
<i>İkincisi</i>	61
<i>Üçüncüsü</i>	61
<i>Dördüncüsü</i>	62
<i>Beşincisi</i>	62

<i>Altıncısı</i>	63
<i>Yedincisi</i>	64
<i>Sekizincisi</i>	65
<i>Dokuzuncusu</i>	65
<i>Onuncusu</i>	66
<i>On Birincisi</i>	66
<i>On İkincisi</i>	66
<i>On Üçüncüsü</i>	67
<i>On Dördüncüsü</i>	67
On Birinci Lem'a (Mikâtü's-Sünne ve Tiryaku Marazı'l-Bid'a) ...	71
<i>Birinci Nükte</i>	72
<i>İkinci Nükte</i>	73
<i>Üçüncü Nükte</i>	73
<i>Dördüncü Nükte</i>	74
<i>Beşinci Nükte</i>	76
<i>Altıncı Nükte</i>	77
<i>Yedinci Nükte</i>	78
<i>Sekizinci Nükte</i>	80
<i>Dokuzuncu Nükte</i>	81
<i>Onuncu Nükte</i>	83
Birinci Nokta.....	83
İkinci Nokta.....	85
Üçüncü Nokta.....	86
<i>On Birinci Nükte</i>	86
Birinci Mes'ele.....	86
İkinci Mes'ele.....	88
Üçüncü Mes'ele.....	88

On İkinci Lem'a	90
<i>Birinci Nükte</i>	90
Birinci Nokta	90
İkinci Nokta	92
<i>[İkinci Nükte]</i>	93
Birinci Mes'ele-i Mühimme	93
Birincisi	93
İkincisi	94
Üçüncüsü	95
Dördüncüsü	95
İkinci Mes'ele-i Mühimme	96
Birincisi	97
İkincisi	97
Üçüncüsü	97
Dördüncüsü	98
Beşincisi	98
Altıncısı	99
Yedincisi	99
On Üçüncü Lem'a	102
<i>Birinci İşaret</i>	102
<i>İkinci İşaret</i>	103
<i>Üçüncü İşaret</i>	105
<i>Dördüncü İşaret</i>	106
<i>Beşinci İşaret</i>	107
<i>Altıncı İşaret</i>	109
<i>Yedinci İşaret</i>	111
<i>Sekizinci İşaret</i>	115
<i>Dokuzuncu İşaret</i>	118

<i>Onuncu İşaret</i>	121
<i>On Birinci İşaret</i>	123
<i>On İkinci İşaret</i>	125
<i>On Üçüncü İşaret</i>	130
Birinci Nokta.....	130
İkinci Nokta.....	131
Üçüncü Nokta.....	132
On Dördüncü Lem'a	135
<i>Birinci Makam</i>	135
Birinci Sual: Sevr ve Hût hakkındadır	136
Birinci Esas.....	136
İkinci Esas.....	136
Üçüncü Esas.....	138
Birinci Vecih.....	138
İkinci Vecih.....	139
Üçüncü Vecih.....	140
İkinci Sual: Âl-i Abâ hakkındadır	142
<i>İkinci Makam</i>	145
Birinci Sır.....	145
İkinci Sır	146
Üçüncü Sır	147
Dördüncü Sır.....	151
Beşinci Sır.....	152
Altıncı Sır	154
On Beşinci Lem'a	157
On Altıncı Lem'a	158
<i>Birinci Meraklı Sual</i>	158
<i>İkinci Meraklı Sual</i>	160

<i>Üçüncü Meraklı Sual</i>	161
<i>Dördüncü Meraklı Sual</i>	162
<i>Hâtime</i>	163
<i>[Üç Sual]</i>	165
Birinci Sual.....	166
İkinci Sual	167
Üçüncü Sual	170
<i>[Mugayyebât-ı Hamse]</i>	171
On Yedinci Lem'a	176
<i>Mukaddime</i>	176
<i>Birinci Nota</i>	177
<i>İkinci Nota</i>	178
<i>Üçüncü Nota</i>	178
<i>Dördüncü Nota</i>	179
<i>Beşinci Nota</i>	179
<i>Altıncı Nota</i>	189
<i>Yedinci Nota</i>	191
<i>Sekizinci Nota</i>	193
<i>Dokuzuncu Nota</i>	199
<i>Onuncu Nota</i>	201
<i>On Birinci Nota</i>	202
<i>On İkinci Nota</i>	202
<i>On Üçüncü Nota</i>	205
Birinci Mes'ele.....	205
İkinci Mes'ele	207
Üçüncü Mes'ele	208
Dördüncü Mes'ele.....	210
Beşinci Mes'ele.....	212

<i>On Dördüncü Nota</i>	213
Birinci Remiz.....	213
İkinci Remiz.....	214
Üçüncü Remiz.....	215
Dördüncü Remiz.....	215
<i>On Beşinci Nota</i>	216
<i>On Sekizinci Lem'a</i>	218
<i>On Dokuzuncu Lem'a (İktisad Risalesi)</i>	219
<i>Birinci Nükte</i>	219
<i>İkinci Nükte</i>	219
<i>Üçüncü Nükte</i>	220
<i>Dördüncü Nükte</i>	222
<i>Beşinci Nükte</i>	224
<i>Altıncı Nükte</i>	226
<i>Yedinci Nükte</i>	227
Birinci Netice.....	227
İkinci Netice.....	228
Üçüncü Netice.....	229
<i>Yirminci Lem'a (İhlâs hakkında)</i>	233
<i>Birinci Nokta</i>	234
<i>Yirmi Birinci Lem'a (İhlâs hakkında)</i>	249
<i>Birinci Düsturunuz</i>	251
<i>İkinci Düsturunuz</i>	251
<i>Üçüncü Düsturunuz</i>	253
<i>Dördüncü Düsturunuz</i>	254
<i>Bir Kısım Kardeşlerime Hususî Bir Mektuptur</i>	261
Birincisi.....	261
İkincisi.....	261

Yirmi İkinci Lem'a	263
İşârât-ı Selâse	263
Birinci İşaret	264
İkinci İşaret	265
Üçüncü İşaret	269
Hâtime	272
Yirmi Üçüncü Lem'a (Tabiat Rızâlesi)	274
Mukaddime	275
Birinci Yol	276
Birinci Muhal	276
İkinci Muhal	277
Üçüncü Muhal	278
İkinci Mes'ele	279
Birinci Muhal	279
İkinci Muhal	280
Üçüncü Muhal	280
Üçüncü Kelime	281
Birinci Muhal	281
İkinci Muhal	282
Üçüncü Muhal	285
Birinci Misâl	285
İkinci Misâl	286
Hâtime	293
Birinci Sual	293
İkinci Sual	295
Üçüncü Sual	298
Yirmi Dördüncü Lem'a (Tevettür hakkında)	301
Birinci Hikmet	302
İkinci Hikmet	303

<i>Üçüncü Hikmet</i>	304
<i>Dördüncü Hikmet</i>	305
<i>Ehl-i İmân Âhîret Hemşirelerim Olan Kadınlar Tâîfesi ile</i> <i>Bir Muhavere'dir</i>	307
<i>Birinci Nükte</i>	307
<i>İkinci Nükte</i>	309
<i>Üçüncü Nükte</i>	312
Yirmi Beşinci Lem'a (Hastalar Risâlesi)	314
<i>Birinci Deva</i>	315
<i>İkinci Deva</i>	315
<i>Üçüncü Deva</i>	316
<i>Dördüncü Deva</i>	316
<i>Beşinci Deva</i>	317
<i>Altıncı Deva</i>	318
<i>Altıncı Deva</i>	319
<i>Yedinci Deva</i>	319
<i>Sekizinci Deva</i>	320
<i>Dokuzuncu Deva</i>	321
<i>Onuncu Deva</i>	322
<i>On Birinci Deva</i>	323
<i>On İkinci Deva</i>	323
<i>On Üçüncü Deva</i>	324
<i>On Dördüncü Deva</i>	325
<i>On Beşinci Deva</i>	326
<i>On Altıncı Deva</i>	327
<i>On Yedinci Deva</i>	328
<i>On Sekizinci Deva</i>	330
<i>On Dokuzuncu Deva</i>	331

<i>Yirminci Deva</i>	332
<i>Yirmi Birinci Deva</i>	333
<i>Yirmi İkinci Deva</i>	334
<i>Yirmi Üçüncü Deva</i>	335
<i>Yirmi Dördüncü Deva</i>	336
<i>Yirmi Beşinci Deva</i>	337
<i>Yirmi Beşinci Lem'anın Zeyli</i>	339
Yirmi Altıncı Lem'a (İhtiyarlar Risâlesi)	340
<i>Birinci Rıca</i>	341
<i>İkinci Rıca</i>	341
<i>Üçüncü Rıca</i>	342
<i>Dördüncü Rıca</i>	344
<i>Beşinci Rıca</i>	346
<i>Altıncı Rıca</i>	349
<i>Yedinci Rıca</i>	350
<i>Sekizinci Rıca</i>	354
<i>Dokuzuncu Rıca</i>	358
<i>Onuncu Rıca</i>	362
<i>On Birinci Rıca</i>	365
<i>On İkinci Rıca</i>	372
<i>On Üçüncü Rıca</i>	377
<i>On Dördüncü Rıca</i>	386
<i>Birinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye</i>	387
<i>İkinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye</i>	387
<i>Üçüncü Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye</i>	388
<i>Dördüncü Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye</i>	390
<i>Beşinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye</i>	391
<i>Altıncı Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye</i>	391
<i>On Beşinci Rıca</i>	393

<i>On Altıncı Rica</i>	401
<i>Yirmi Altıncı Lem'a'nın Zeyli</i>	406
Yirmi Üçüncü Lem'a	407
Yirmi Sekizinci Lem'a	408
<i>İkinci Nükte</i>	408
Birinci Vecih.....	408
İkinci Vecih.....	409
Üçüncü Vecih.....	410
<i>Uyku Üç Nevi'dir</i>	411
Birincisi.....	411
İkincisi.....	411
Üçüncüsü.....	412
<i>"Bu da Güzeldir"</i>	412
<i>[Vahdetü'l-vücuda Dâir]</i>	415
Birincisi.....	415
İkincisi.....	415
Üçüncüsü.....	416
<i>Bir Suale Cevap</i>	417
<i>Mânidar Bir Tevâfuk-i Latîfe</i>	421
<i>Zekâî'nin Rüyası</i>	424
<i>Tarafgirâne ve Risale-i Nur'a Rakîbâne Söylenen Sözlere</i> <i>Mukâbildir</i>	425
<i>Yirmi Sekizinci Lem'a'nın Yirmi Sekizinci Nüktesi</i>	426
Yirmi Dokuzuncu Lem'a	432
<i>İfade-i Meram</i>	432
<i>الباب الثالث</i>	434
<i>المرتبة الأولى</i>	434
<i>Üçüncü Bâb: "الله أكبر" in Mertebelerine Dairdir</i>	435

Birinci Mertebe.....	435
المرتبة الثانية.....	440
İkinci Mertebe.....	441
المرتبة الثالثة.....	444
Üçüncü Mertebe.....	445
المرتبة الرابعة.....	446
Dördüncü Mertebe.....	447
المرتبة الخامسة.....	452
Beşinci Mertebe.....	453
المرتبة السادسة.....	458
Altıncı Mertebe.....	459
الحاصل.....	460
Elhasıl.....	461
المرتبة السابعة.....	462
Yedinci Mertebe.....	463
Onuzuncu Lem'a.....	466
Birinci Nükte.....	466
İkinci Nükte.....	472
Üçüncü Nükte.....	477
Birinci Nokta.....	477
İkinci Nokta.....	479
Üçüncü Nokta.....	481
Dördüncü Nokta.....	484
Beşinci Nokta.....	485
Dördüncü Nükte.....	489
Birinci İşaret.....	489
İkinci İşaret.....	492
Üçüncü İşaret.....	492
Dördüncü İşaret.....	493
Beşinci İşaret.....	499

Altıncı İşaret..... 502

Yedinci İşaret..... 503

Beşinci Nükte..... 506

Birinci Remiz..... 506

İkinci Remiz..... 509

Üçüncü Remiz..... 511

Dördüncü Remiz..... 513

Beşinci Remiz..... 520

Hâtime..... 522

Altıncı Nükte..... 524

Birinci Şuâ..... 526

İkinci Şuâ..... 531

Üçüncü Şuâ..... 535

Dördüncü Şuâ..... 538

Beşinci Şua..... 543

Otuz Birinci Lem'a..... 552

Otuz İkinci Lem'a..... 552

Otuz Üçüncü Lem'a..... 552

Münâcât..... 553

Fihrist..... 575

Sekizinci Lem'a'nın Fihristesinden Bir Parça..... 633

Yirmi Sekizinci Lem'a'nın Fihristesinden Bir Parça..... 635

Bibliyografya..... 639

Şahırlar..... 647

İndeksler..... 672

Âyet İndeksi..... 672

Karma İndeks..... 682

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ¹

إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسْنِي الضُّرِّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ²

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ³

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ⁴

لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ⁵

يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي⁶

لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى وَشِفَاءٌ⁷

Otuz Birinci Mektub'un birinci kısmı; her zaman, hususan mağrib ve işâ ortasında otuz üçer defa okunması çok faziletli bulunan mezkûr kelimât-ı mübarekenin her birinin çok envârından birer nurunu gösterecek altı lem'a'dır.

¹ “Sonra karanlıklar içinde şöyle yakarmıştı: “Ya Rabbî! Sensin İlâh, Senden başka yoktur ilâh. Süb-hansın, bütün noksanlardan münezzehsin, Yücesin. Doğrusu kendime zulmettim, yazık ettim. Affını bekliyorum Rabbim!” (Enbiyâ sûresi, 21/87)

² “Ya Rabbî, bu dert bana iyice dokundu. Sen merhametilerin en merhametli olanısın.” diye niyaz et-miştir.” (Enbiyâ sûresi, 21/83)

³ “Buna rağmen aldırılmaz, yüz çevirirlerse, ey Resûlüm! de ki: “Allah bana yeter. O’ndan başka ilâh yoktur. Ben yalnız O’na dayanırım. Çünkü O, büyük Arş’ın, muazzam hükûmranlığın sahibidir.” (Tevbe sûresi, 9/129)

⁴ “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!” (Âl-i İmran sûresi, 3/173)

⁵ “Hareket ve güç, ancak yüceler yücesi ve pek büyük olan Cenâb-ı Hakk’ın dilemesi ile olur.” Peygam-ber Efendimiz (s.a.s.) bu sözün, Cennet hazinelerinden bir hazine olduğunu bildirmiştir. Bkz.: Buhârî, meğâzi 38, deavât 51, 68, kader 7; Müslim, zikir 44-46.

⁶ “Bâkî kalan ancak Sensin, ey Bâkî. Bâkî kalan ancak Sensin, ey Bâkî.”

⁷ “O (Kur’ân), iman edenler için hidâyet ve şifadır.” (Fussilet sûresi, 41/44)

Birinci Lem'a

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Hazret-i Yûnus İbn-i Mettâ alâ Nebiyyinâ ve (aleyhissalâtü vesselâm)'ın münâcâtı, en azîm bir münâcâtır ve en mühim bir vesîle-i icâbe-i duâdır.¹

Hazret-i Yûnus (aleyhisselâm)'ın kıssa-yi meşhûresinin hülâsası:

Denize atılmış, büyük bir balık onu yutmuş.² Deniz fırtınalı ve gece dağ-dağalı ve karanlık ve her taraftan ümit kesik bir vaziyette,

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ³

münâcâtı, ona sür'aten vasîta-yi necat olmuştur.

Şu münâcâtın sırr-ı azîmi şudur ki:

O vaziyette esbab bilküllîye sukût etti. Çünkü, o hâlde ona necat verecek öyle bir Zât lâzım ki; hükmü hem balığa, hem denize, hem geceye, hem cev-v-i semâya geçebilsin. Çünkü, onun aleyhinde “gece, deniz ve hût” ittifak etmişler. Bu üçünü birden emrine müsahhar eden bir Zât onu sâhil-i selâmete çıkarabilir. Eğer bütün halk onun hizmetkârı ve yardımcısı olsa idiler, yine beş para faideleri olmazdı.⁴

¹ Bkz.: Tirmizî, *deavât* 81; Müsned 1/170.

² Kissanın tamamı için bkz.: et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 17/79-81.

³ “(Sonra karanlıklar içinde şöyle yakarmıştı:) “Ya Rabbi! Sensin İlâh, Senden başka yoktur ilâh. Sübhansın, bütün noksanlardan münezzehsin, Yücesin. Doğrusu kendime zulmettim, yazık ettim. Affını bekliyorum Rabbim!” (Enbiyâ sûresi, 21/87)

⁴ Şu âyetler bu gerçeği ifade etmektedirler: “Eğer Allah sana bir sıkıntı verirse O'ndan başkası onu giderecek. Sana bir hayır ve nimet verirse... Zaten O her şeye olduğu gibi, buna da elbette kadirdir.” (En'âm sûresi, 6/17). “Eğer Allah sana bir sıkıntı, bir zarar dokundursa, onu yine O'ndan başka gidecek yoktur. Şayet sana hayır dilerse, o durumda O'nun bu lütfunu engelleyebilecek de yoktur.” (Yûnus sûresi, 10/107). “Allah'ın insanlara göndereceği herhangi bir nimeti engelleyip tutacak güç bulunmaz. O'nun vermediğini ise gönderecek kuvvet yoktur.” (Fâtır sûresi, 35/2)

Azîm: Büyük.

Bilküllîye: Bütününüyle, tamamen.

Cevv-i semâ: Atmosfer, hava.

Dağdağa: Gürültü.

Esbab: Sebepler.

Hût: Balık.

Musahhar etmek: Emri altında tutmak.

Münâcât: Yakarış, sessizce, içten içe duâ etme.

Necat: Kurtuluş.

Sahil-i selâmet: Güvenli sahil.

Sukût etmek: Ortadan kalkmak, düşmek.

Sür'aten: Hızlı bir şekilde.

Vasîta-yi necat: Kurtuluş aracı, vesilesi.

Vesile-i icabe-i dua: Duaya cevap

Demek esbabın tesiri yok. Müsebbibü'l-Esbab'dan başka bir melce' olmadığını ayne'l-yakîn gördüğünden, sır-ı ehadiyet, nur-i tevhid içinde inkişâf ettiği için şu münâcât birdenbire geceyi, denizi ve hûtu müsahhar etmiştir. O nur-i tevhid ile hûtun karnını bir tahte'l-bahir gemisi hükmüne getirip ve zelzeleli dağvâri emvâc dehşeti içinde; denizi, o nur-i tevhid ile emniyetli bir sahrâ, bir meydan-ı cevalân ve tenezzühgâhı olarak o nur ile semâ yüzünü bulutlardan süpürüp, Kamer'i bir lâmba gibi başı üstünde bulundurdu. Her taraftan onu tehdit ve tazyik eden o mahlûkât, her cihette ona dostluk yüzünü gösterdiler. Tâ sâhil-i selâmete çıktı, şecere-i yaktîn¹ altında o lûtf-i rabbânîyi müşâhede etti.

İşte, Hazret-i Yûnus (aleyhisselâm)'ın birinci vaziyetinden yüz derece daha müthiş bir vaziyetteyiz. Gecemiz, istikbâldir. İstikbâlimiz, nazar-ı gafletle, onun gecesinden yüz derece daha karanlık ve dehşetlidir. Denizimiz, şu sergerdân küre-i zeminimizdir. Bu denizin her mevcinde binler cenaze bulunuyor; onun denizinden bin derece daha korkuludur. Bizim hevâ-yı nefsimiz, hûtumuzdur; hayat-ı ebediyemizi sıkıp mahvına çalışıyor.² Bu hût, onun hûtundan bin derece daha muzırdır. Çünkü, onun hûtu yüz senelik bir hayatı mahveder. Bizim hûtumuz ise, yüz milyon seneler hayatın mahvına çalışıyor.

Mâdem hakikî vaziyetimiz budur; biz de Hazret-i Yûnus (aleyhisselâm)'a iktidâen, umum esbabdan yüzümüzü çevirip doğrudan doğruya Müsebbibü'l-Esbab olan Rabbimize ilticâ edip **لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ** ³ *demeliyiz ve aynelyakîn anlamalıyız ki; gaflet ve dalâletimiz sebebiyle aleyhimize ittifak eden istikbâl, dünya ve hevâ-yı nefsin zararlarını defedecek yalnız o Zât olabilir ki; istikbâl taht-ı emrinde, dünya taht-ı hükmünde, nefsi-*

¹ Bkz.: "Üzerine gölge yapması için, orada asma kabak cinsinden bir ağaç bitirdik." (Sâffât sûresi, 37/146)

² Bkz.: "Rabbimin merhamet edip korudukları hariç, nefis daima fenalığı ister, kötülüğe sevk eder." (Yûsuf sûresi, 12/53)

³ "Sonra karanlıklar içinde şöyle yakarmıştı:) "Ya Rabbî! Sensin ilâh, Senden başka yoktur ilâh. Sübhansın, bütün noksanlardan münzezzehsin, Yücesin. Doğrusu kendime zulmettim, yazık ettim. Affını bekliyorum Rabbim!" (Enbiyâ sûresi, 21/87)

Ayne'l-yakîn: Gözle görme kesinliğinde vicdânî duyuş ve inanış.
Emvac: Dalgalar. **Kamer:** Ay.
Hevâ-yı nefis: Nefsin haram olan şeylere karşı arzu ve isteği.
Küre-i zemin: Yeryüzü.
Lûtf-i Rabbânî: Cenâb-ı Hakk'ın kullarına iyiliği ve ihsanı.
Melce': Sığınak.

Meydan-ı cevalân: Gezilebilecek alan. **Mevc:** Dalga.
Müsebbibü'l-Esbab: Sebepleri bir birine bağlı icad eden, yaratan Hz. Allah.
Nazar-ı gaflet: Gafletli bakış.
Nur-u tevhid: Cenâb-ı Hakk'ın birliğini gösteren nur.
Sergerdan: Başı dönen, şaşkın.

Sır-ı ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın birliğinin her varlıkta özel şekilde tecelli etmesi.
Şecere-i yaktîn: Kabak, kavun, karpuz gibi toprakta uzanan bitki.
Tahte'l-bahir: Denizaltı.
Taht-ı emr: Emri altında.
Taht-ı hükmünde: Hükmü altında
Tenezzühgâh: Gezinti yeri.

miz taht-ı idaresindedir. Acaba Hâlık-ı Semâvât ve Arz'dan başka hangi sebep var ki, en ince ve en gizli hâtırât-ı kalbimizi bilecek ve bizim için istikbâlî, âhiretin îcâdıyla ışıklandıracak ve dünyanın yüz bin boğucu emvâcından kurtaracak, -hâşâ- Zât-ı Vâcibü'l-Vücut'dan başka hiçbir şey, hiçbir cihette O'nun izni ve iradesi olmadan imdâd edemez ve halâskâr olamaz.¹ Mâdem hakikat-i hâl böyledir. Nasıl ki Hazret-i Yûnus (aleyhisselâm)'a o münâcâtın neticesinde hûtu ona bir merkûb, bir tahte'l-bahir ve denizi bir güzel sahrâ ve gece mehtâplı bir latîf sûret aldı. Biz dahi o münâcâtın sırrıyla

لا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ² demeliyiz.

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ cümlesiyle istikbâlimize, سُبْحَانَكَ kelimesiyle dünyamıza, إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ fıkrasıyla nefsimize nazar-ı merhametini celb etmeliyiz.³ Tâ ki, nur-i îmân ile ve Kur'ân'ın mehtâbıyla istikbâlimiz tenevvür etsin ve o gecemizin dehşet ve vahşeti, ünsiyet ve tenezzühe inkılâp etsin. Ve mütemâdiyen mevt ve hayatın değişmesiyle seneler ve karnlar emvâcî üstünde hadsiz cenazeler binip ademe atılan dünyamız ve zeminimizde, Kur'ân-ı Hakîm'in tezgâhında yapılan bir sefine-i mâneviye hükmüne geçen hakikat-i İslâmiyet içine girip selâmetle o denizin üstünde gezip, tâ sâhil-i selâmete çıkarak hayatımızın vazifesi bitsin. O denizin fırtınaları ve zelzeleleri, sinema perdeleri gibi tenezzühün manzaralarını tazelandirmekle, vahşet ve dehşet yerine,

¹ Bu durumu ifade eden bazı âyet-i kerîmeler şöyledir: "Hiçbir konuda, Allah'ın dilemesine bağlamasızın, "Ben yarın mutlaka şöyle şöyle yapacağım." demel!" (Kehf sûresi, 18/23-24); "Allah dilemedikçe, siz dileyemezsiniz." (Dehr sûresi, 76/30; Tekvir sûresi, 81/29). "Görmedin mi ki Allah yerde olan her şeyi ve Kendi emriyle denizlerde yüzen gemileri, sizin hizmetinize verdi? Yerin üstüne düşmesin diye, göğü O tutuyor. Gök ancak O'nun izniyle düşebilir." (Hac sûresi, 22/65)

² "(Sonra karanlıklar içinde şöyle yakarmıştı:) "Ya Rabbi! Sensin İlâh, Senden başka yoktur ilâh. Sübhansın, bütün noksanlardan münezzehsin, Yücesin. Doğrusu kendime zulmettim, yazık ettim. Affını bekliyorum Rabbim!" (Enbiyâ sûresi, 21/87)

³ Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) Hz. Ebû Bekir'e (r.a.) tavsiye buyurduğu bir duâ şöyledir: "Allahım! Ben nefsimde çok zulmettim. Günahları ancak Sen affedersin. Öyle ise beni, şânına lâyık bir mağfiretle bağışla, bana merhamet et. Sen affedicî ve merhamet edicisin." (Buhârî, ezân 149, tevhid 9, deavât 16; Müslim, zikir 47, 48, hudûd 23).

Adem: Yokluk.

Celb etmek: Kendine çekmek.

Dalâlet: Sapıklık, İslâm'a uymayan her türlü yanlış düşünce.

Hakikat-i hâl: Gerçek durum.

Hakikat-i İslâmiyet: İslâmiyet gerçeği

Halâskâr: Kurtarıcı.

Hâlık-ı Semâvat ve Arz: Göklerin ve yerin Yüce Yaratıcısı Hz. Allah

Hâtırât-ı kalb: Kalbe gelen duyular, fikirler.

Hayat-ı ebediye: Ebedî, sonsuz hayat. **İktidaen:** Uyarak.

İnkılâp etmek: Dönüşmek.

Karn: Asır, çağ. **Latîf:** Güzel, hoş.

Merkûb: Binek. **Mevt:** Ölüm.

Mütemâdiyen: Devamlı, sürekli olarak

Nazar-ı ibret: İbretle bakma.

Nazar-ı merhamet: Merhametli bakış

Sefine-i mâneviye: Mecâzî anlamda bir gemi.

Taht-ı idare: İdaresi altında.

Tenevvür etmek: Aydınlanmak, nurlanmak.

Tenezzüh: Gezinti, dolaşma.

Ünsiyet: Birine ısınma, dostluk,

ahbablık.

Zât-ı Vâcibü'l-Vücut: Varlığı kendinden ve kesin tek varlık olan Allah.

nazar-ı ibret ve tefekkürü keyiflendirerek okşayıp ışıktandırır. Hem o sırr-ı Kur'ân'la, o terbiye-i Furkâniye ile; nefsimiz bize binmeyecek, merkûbumuz olup, bizi ona bindirip, hayat-ı ebediyemizin kazanmasına kuvvetli bir vasıtamız olsun.

Elhâsıl: *Mâdem insan, mâhiyetinin câmiyeti itibârıyla sıtmadan müteallim olduğu gibi, Arz'ın zelzele ve ihtizâzâtından ve kâinatın Kıyâmet hengâmında zelzele-i kübrâsından müteallim oluyor.*

Ve nasıl ki hurdebînî bir mikroptan korkar; ecrâm-ı ulviyeden zuhur eden kuyruklu yıldızdan dahi korkar.

Hem nasıl ki hânesini sever; koca dünyayı da öyle sever. Hem nasıl ki küçük bahçesini sever; öyle de, hadsiz ebedî Cennet'i dahi müştâkâne sever.

Elbette, böyle bir insanın Mâbûdu, Rabbi, melcei, halâşkârı, maksûdu öyle bir Zât olabilir ki, umum kâinat O'nun kabza-yi tasarrufunda, zerrât ve seyyârât dahi taht-ı emrindedir.¹

Elbette öyle bir insan dâimâ Yûnusvârî (aleyhisselâm)

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ² demeye muhtaçtır.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ³

* * *

¹ Bkz.: “Göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları O'nun nezdindedir.” (Zümer sûresi, 39/63; Şûrâ sûresi, 42/12). “Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır.” (Âl-i İmran sûresi, 3/180; Hadid sûresi, 57/10)

² “(Sonra karanlıklar içinde şöyle yakarmıştı:) “Ya Rabbi! Sensin İlâh, Senden başka yoktur ilâh. Sübhansın, bütün noksanlardan münezzehsin, Yücesin. Doğrusu kendime zulmettim, yazık ettim. Affını bekliyorum Rabbim!” (Enbiyâ sûresi, 21/87)

³ “(Melekler) “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.” dediler.” (Bakara sûresi, 2/32)

Câmiyet: Çok kapsamlı olma.

Ecrâm-ı ulviye: Çok büyük gök cisimleri, yıldızlar.

Hengâm: Vakit, sıra.

Hurdebînî: Mikroskobik, mikroskopa görülebilecek derecede küçük olan.

İhtizâzât: Titremeler, sarsılmalar.

Kabza-yi tasarruf: Yönetimi altında.

Mâbud: Kendisine ibadet edilen, İlâh.

Müştâkâne: Büyük bir özlemle.

Müteallim: Acı, ıstırap çeken, üzüntülü.

Seyyârât: Gezegenler.

Sırr-ı Kur'ân: Kur'ân'ın sırrı.

Terbiye-i Furkaniye: Kur'ân'ın terbiyesi.

Yûnusvârî: Hz. Yunus (a.s.) gibi.

Zelzele-i kübrâ: En büyük zelzele, Kıyâmet.

Zerrât: Zerreler.

İkinci Lem'a

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسْنِيَ الضُّرِّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ¹

Sabır kahramanı Hazret-i Eyyûb (aleyhisselâm)'ın şu münâcâtı, hem mücerreb, hem tesirlidir.² Fakat âyetten iktibas sûretinde bizler münâcâtımızda

رَبِّ إِنِّي مَسْنِيَ الضُّرِّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ³ demeliyiz.

Hazret-i Eyyûb (aleyhisselâm)'ın meşhur kıssasının hülâsası şudur ki:⁴

Pek çok yara bere içinde epey müddet kaldığı hâlde, o hastalığın azîm mükâfâtını düşünerek kemâl-i sabırla tahammül edip kalmış. Sonra yaralarından tevellüd eden kurtlar, kalbine ve diline iliştığı zaman, zikir ve mârifet-i ilâhiyenin mahalleri olan kalb ve lisânına iliştikleri için,⁵ o vazife-i ubûdiyete hâle gelir düşüncesiyle kendi istirahatı için değil, belki ubûdiyet-i ilâhiye için demiş: “Ya Rab! Zarar bana dokundu, lisânen zikrime ve kalben ubûdiyetime hâle veriyor.” diye münâcât edip, Cenâb-ı Hak o hâlis ve sâfi, garazsız, lillâh için o münâcâtı gayet hârika bir sûrette kabul etmiş. Kemâl-i âfiyetini ihsân edip envâ-yı merhametine mazhar eylemiş.⁶

¹ “Ya Rabbî, bu dert bana iyice dokundu. Sen merhametlilerin en merhametli olanısın.” diye niyaz etmişti.” (Enbiyâ sûresi, 21/83)

² Allah Teâlâ, duanın yer aldığı âyet-i kerîmenin hemen ardından, Hz. Eyyûb'un (a.s.) duasını kabul buyurduğunu beyan etmektedir. (Bkz.: Enbiyâ sûresi, 21/84)

³ “Ya Rabbî, bu dert bana iyice dokundu. Sen merhametlilerin en merhametli olanısın.”

⁴ Kıssanın teferruatlı hâli için bkz.: İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühâ* s.49; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 17/71-72, 23/165-166; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 6/421.

⁵ Bkz.: İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh* 1/98-100.

⁶ “Biz de onun duasını kabul buyurup katımızdan bir lütuf ve ibadet edenlere bir ders olmak üzere, hastalığını iyileştirmiş, kendisine aile ve dostlarını bir misliyle beraber vermiştik.” (Enbiyâ sûresi, 21/84) ⇒

Azîm: Büyük.

Envâ-yı merhamet: Çeşit çeşit lütuflar.

Garaz: Gizli maksat, gaye.

Hâlel: Zarar, ziyan.

İktibas: Alma, aktarma.

Kemâl-i âfiyet: Pek büyük bir sağlık

Kıssa: Hadise, olay.

Lillâh: “Allah için” anlamında Arapça ifade.

Lisan: Dil.

Marîfet-i ilâhiye: Allah'ı tanıma, bilme.

Mazhar eylemek: Nail etmek, sa

Mücerreb: Denenmiş, tecrübe

edilmiş. **Münâcât:** Yakarış, sessizce, içten içe duâ etme.

Tevellüt etmek: Doğmak, ortaya çıkmak.

Übûdiyet-i ilâhiye: Cenâb-ı

Hakk'a karşı kululuk

İşte bu Lem'ada "Beş Nükte" var.

Birinci Nükte

Hazret-i Eyyûb (aleyhisselâm)'ın zâhirî yara hastalıklarının mukâbili bizim bâtınî ve rûhî ve kalbî hastalıklarımız vardır. İç dışa, dış içe bir çevrilssek, Hazret-i Eyyûb'dan daha ziyâde yaralı ve hastalıklı görüneceğiz. Çünkü, *işlediğimiz her bir günah, kafamıza giren her bir şüphe, kalb ve rûhumuza yaralar açar.*

Hazret-i Eyyûb (aleyhisselâm)'ın yaraları, kısacık hayat-ı dünyeviyesini tehdit ediyordu. *Bizim mânevî yaralarımız, pek uzun olan hayat-ı ebediyemizi tehdit ediyor. O münâcât-ı Eyyûbiye'ye, o hazretten bin defa daha ziyâde muhtacız.*

Bâhusus, nasıl ki o hazretin yaralarından neş'et eden kurtlar, kalb ve lisânına ilişmişler; öyle de, bizleri, günahlardan gelen yaralar ve yaralardan hâsıl olan vesveseler, şüpheler (neûzü billâh) mahall-i î mân olan bâtın-ı kalbe ilişip î mânı zedeler ve î mânın tercümanı olan lisânın zevk-i rûhânîsine ilişip zikirden nefretkârâne uzaklaştırarak susturuyorlar.¹

Evet günah kalbe işleyip, siyahlandıra siyahlandıra tâ nur-i î mânı çıkarıncaya kadar katılaştırıyor.² *Her bir günah içinde küfre gidecek bir yol var.*

⇒ "Eyyûb'a: "Ayağını yere vur! dedik, İşte sana kullanıp yıkanacağın ve içeceğin soğuk bir su!" Nezdimizden bir rahmet ve sağduyu sahiplerine bir ibret olmak üzere ona; ailesini, çevresini ve onların bir mislini lutfettik." (Sâd sûresi, 38/42-43) Ayrıca bir gün Cenâb-ı Hak, Hz. Eyyûb (a.s.) üzerine altın çekirgeler indirmiştir. (Bkz.: Buhârî, gusûl 20, enbiyâ 20, salât 42, tevhid 35; Nesâî, gusûl 7; Müsned 2/314).

¹ Bkz.: "Kim Benim zikrimden yüz çevirirse kitabımı dinlemez ve Beni anmaktan gaflet ederse, ona dar bir geçim vardır ve Biz onu kıyamet günü kör olarak diriltir, duruşmaya getiririz." (Tâhâ sûresi, 20/124) "Kim Rahmanın hikmetlerle dolu ders olarak gönderdiği Kur'an'ı göz ardı ederse, Biz de ona bir şeytan sardırırız; artık o, ona arkadaş olur." (Zuhuf sûresi, 43/36)

² Bu anlamda şöyle bir hadis bulunmaktadır: "Kul bir hata yaptığı zaman kalbinde siyah bir iz meydana gelir. Eğer kişi, o hatadan nefsinin uzaklaştırır, af taleb eder ve tevbede bulunursa kalbi cilâlanarak (leke silinir). Bilâkis, aynı günahı işlemeye devam ederse, kalbdeki leke arttırılır. Hatta bir zaman gelir, kalbi tamamen kaplar. İşte bu durum Cenâb-ı Hak'ın: "Bilâkis, onların irtikâb edegeldikleri, kalblerini paslandırmıştır." (Mutaffîn sûresi, 83/14) âyetinde zikrettiği pastır." (Bkz.: Tirmizî, tefsîru sûre (83) 1; İbn Mâce, zühd 29; Muvatta', kelâm 18; Müsned, 2/297).

Bâtin-ı kalb: Kalbin içi.

Hayat-ı dünyeviye: Dünya hayatı

Hayat-ı ebediye: Sonsuz, ebedî

hayat, âhiret hayatı.

Mahall-i î mân: İmânın yeri.

Mukabil: Karşı, karşılık.

Münâcât-ı Eyyûbiye: Hz. Eyyûb'un (a.s.) duâsı.

Nefretkârâne: Nefret ettirecek, soğutacak bir tarzda.

Neş'et etmek: Meydana gelmek.

Neûzü billâh: Allah korusun!

Nur-i iman: İmân nuru.

Zâhirî: Görünen, görünürdeki.

Zevk-i rûhanî: Rûhun aldığı lezzet.

O günah istiğfar ile çabuk imha edilmese,¹ kurt değil, belki küçük bir mânevî yılan olarak kalbi ısırtıyor.

Meselâ, utandırarak bir günahı gizli işleyen bir adam, başkasının ıtlâından çok hicap ettiği zaman, melâike ve rûhâniyâtın vücudu ona çok ağır geliyor. Küçük bir emâre ile onları inkâr etmek arzu ediyor.

Hem meselâ, Cehennem azâbını intâç eden büyük bir günahı işleyen bir adam, Cehennem'in tehditâtını işittikçe istiğfar ile ona karşı siper almazsa, bütün rûhuyla Cehennem'in ademini arzu ettiğinden, küçük bir emâre ve bir şüphe, Cehennem'in inkârına cesaret veriyor.

Hem meselâ, farz namazını kılmayan ve vazife-i ubûdiyeti yerine getirmeyen bir adamın küçük bir âmirinden küçük bir vazifesizlik yüzünden aldığı tekdirden müteessir olan o adam, Sultan-ı Ezel ve Ebed'in mükerrer emirlerine karşı farzında yaptığı bir tenbellik, büyük bir sıkıntı veriyor ve o sıkıntıdan arzu ediyor ve mânen diyor ki: "Keşki o vazife-i ubûdiyeti bulunmasa idi." Ve bu arzudan bir mânevî adâvet-i ilâhiyeyi işmâm eden bir inkâr arzusu uyanır. Bir şüphe, vücud-i ilâhiyeye dâir kalbe gelse, kat'î bir delil gibi ona yapışmaya meyleder. Büyük bir helâket kapısı ona açılır.

O bedbaht bilmiyor ki: İnkâr vasıtasıyla, gayet cüz'î bir sıkıntı vazife-i ubûdiyetten gelmeye mukâbil, inkârda milyonlar ile o sıkıntıdan daha müthiş mânevî sıkıntılara kendini hedef eder.² Sineğin ısırmasından kaçıp, yılanın ısırmasını kabul eder. Ve hâkezâ... bu üç misâle kıyâs edilsin ki

بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ ³ *sırrı anlaşılınsın.*

¹ İnsanın, gûnahtan tevbe ettiği zaman, o günahı hiç işlememiş hâle geleceğine dair bkz.: İbn Mâce, züh'd 30.

² Bkz.: "Dini inkâr edenlere gelince: Onların işleri düz, ıssız bir çöldeki serap gibidir ki susayan onu su zanneder. Nihayet onun yanına varınca su namına hiçbir şey bulamaz... Fakat Allah'ı bulur. O da onun hesabını tam tamına görür. Zira Allah hesabı çarçabuk görürverir." (Nûr sûresi, 24/39); "Bilin ki Allah'a şîrk koşan kimse, gökten düşüveren ve kuşların didik didik edip kapıştığı birine, yahut rüzgârın uzak ve ıssız bir yere savurduğu kimseye benzer." (Hac sûresi, 22/31)

³ "Bilâkis onların kalpleri paslandı." (Mutaffîfîn sûresi, 83/14)

Adâvet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'a karşı düşmanlık.

Adem: Yokluk. **Cüz'î:** Küçük, az.

Emâre: Alâmet, belirti, işaret.

Hâkezâ: Böylece, bunun gibi...

Helâket: Ölme, yok olma.

Hicap: Sıkılma, utanıp çekinme.

İtlâ': Öğrenme, haberdar olma.

İntâç etmek: Netice vermek, meydana getirmek.

İstiğfar: Af dileme.

İshmâm etmek: Hissettirmek, duyurmak, koklatmak.

Melâike: Melekler.

Mükerrer: Tekrar edilen.

Müteessir: Etkilenmiş.

Ruhanîyât: Cismi olmayan, ruhanî varlıklar. **Sultan-ı Ezel ve**

Ebed: Başlangıcı, öncesi ve sonu olmayan Sultan, Cenâb-ı Hak.

Tehdidât: Tehditler.

Tekdir: Azarlama.

Vazife-i ubudiyet: Kulluk görevi.

Vücud-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın varlığı

İkinci Nükte

Yirmi Altıncı Söz'de sır-ı kadere dâir beyân edildiği gibi, musîbet ve hastalıklarda insanların şekvâya üç vecihle hakları yoktur.

Birinci Vecih

Cenâb-ı Hak, insana giydirdiği vücut libâsını san'atına mazhar ediyor. İnsanı bir model yapmış, o vücut libâsını o model üstünde keser, biçer, tebdil eder, tağyir eder; muhtelif esmâsının cilvesini gösterir. Şâfi ismi hastalığı istediği gibi, Rezzâk ismi de açlığı iktizâ ediyor. Ve hâkezâ...

مَالِكُ الْمَلِكِ يَتَصَرَّفُ فِي مُلْكِهِ كَيْفَ يَشَاءُ¹

İkinci Vecih

Hayat musîbetlerle, hastalıklarla tasaffi eder,² kemâl bulur, kuvvet bulur, terakki eder, netice verir, tekemmül eder; vazife-i hayatiyeyi yapar.³ Yeknesak istirahat döşegindeki hayat, hayr-ı mahz olan vücuttan ziyâde, şerr-i mahz olan ademe yakındır ve ona gider.

¹ "Mülkün Mâliki, mülkünde dilediği gibi tasarruf eder."

² Allah Teâlâ'nın, arındırmak istediği kullarına musibet ve belâlar verdiğine dair bkz.: İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/81; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/500. Ayrıca hastalıkların, geçmiş günahlara kefâret, geri kalan hayat için de bir öğüt olduğuna (Müslim, *birr* 52; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 1) ve hastalıkların, Allah Teâlâ'dan birer hediye olduklarına dair bkz.: ed-Deylemî, *el-Müsned* 1/123; el-Hakim et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl* 1/286.

³ Bkz.: "Mü'min kişiye bir ağrı, bir yorgunluk, bir hastalık bir üzüntü hatta bir ufak tasa isabet edecek olsa, Allah onun sebebiyle mü'minin günahından bir kısmını mağfîret buyurur." (Buhârî, *merdâ* 1; Müslim, *birr* 52); "Mü'min erkek ve kadının nefsinde, çocuğunda, malında belâ eksik olmaz. Tâ ki hatasız olarak Allah'a kavuşsun." (Tirmizî, *zühd* 57; Muvatta', *cenâiz* 40; Dârimî, *rikak* 76)

Hayr-ı mahz: Sırf, tamamen hayır

Kemâl bulmak: Olgunlaşmak, mükemmelleşmek.

Libas: Elbise.

Mazhar etmek: Nail etmek, şeref-lendirmek.

Şâfi: Şifâ veren, iyileştiren.

Rezzak: Yarattıklarının muhtaç oldukları rızıkları zamanında yetiştiren, Hz. Allah.

Şekvâ: Şikâyet.

Şerr-i mahz: Sırf, tamamen şer.

Tasaffi etmek: Sıfırlamak, süzlülüp durulmak.

Tebdil ve tağyir etmek: Değiştirip başka şekle sokmak.

Tekemmül etmek: Gelişmek, mükemmelleşmek, olgunlaşmak.

Terakki etmek: İlerlemek, yükselmek

Vazife-i hayatiye: Hayat görevi.

Yeknesak: Tekdüze, biteviye.

Üçüncü Vecih

Şu dâr-ı dünya, meydan-ı imtihandır¹ ve dâr-ı hizmettir.² Lezzet ve ücret ve mükâfât yeri değildir. Mâdem dâr-ı hizmettir ve mahall-i ubûdiyettir.³ Hastalıklar ve musîbetler, dinî olmamak ve sabretmek şartıyla⁴ o hizmete ve o ubûdiyete çok muvâfık oluyor ve kuvvet veriyor. Ve her bir saati, bir gün ibâdet hükmüne getirdiğinden⁵ şekvâ değil, şükretmek gerektir.

Evet ibâdet iki kısımdır:

Bir kısmı müsbet, diğeri menfi.

Müsbet kısmı mâlûmdur.

Menfi kısmı ise, hastalıklar ve musîbetlerle musîbetzede zaafını ve aczini hissedip Rabb-ı Rahîmine ilticâkârâne teveccüh edip, O'nu düşünüp, O'na yalvarıp hâlis bir ubûdiyet yapar. Bu ubûdiyete riyâ giremez, hâlistir. Eğer sabretse, musîbetin mükâfâtını düşünse, şükretse, o vakit her bir saati bir gün ibâdet hükmüne geçer. Kısacık ömrü uzun bir ömür olur. Hattâ bir kısmı var ki, bir dakikası bir gün ibâdet hükmüne geçer.

Hattâ bir âhiret kardeşim, Muhâcir Hâfız Ahmed isminde bir zâtın müt-hiş bir hastalığına ziyâde merak ettim. Kalbime ihtâr edildi: “Onu tebrik et. Her bir dakikası bir gün ibâdet hükmüne geçiyor.” Zâten o zât, sabır içinde şükrediyordu.

¹ Dünyanın imtihan yurdu olduğunu beyân eden âyet-i kerîmelerden bir kısmı için bkz.: Bakara sûresi, 2/155; Âl-i İmran sûresi, 3/152, 154, 186; Mâide sûresi, 5/48; En'âm sûresi, 6/165; A'râf sûresi, 7/129; Yûnus sûresi, 10/14.

² Dünyanın hizmet yurdu olduğunu beyân eden âyet-i kerîmelerden bir kısmı için bkz.: Tevbe sûresi, 9/105; Necm sûresi, 53/39.

³ Dünyanın kulluk yeri olduğunu beyân eden âyet-i kerîmelerden bir kısmı için bkz.: Bakara sûresi, 2/21; Necm sûresi, 53/36.

⁴ Peygamber Efendimiz'in duâlarında şu ifadeler vardır: “Allahım! Yakîninden öyle bir hisse lûtfet ki dünyevî musibetlere tahammül kolaylaşsın.... ve bize, dinî musibet verme.” (Tirmizî, deavât 79; en-Nesâî, es-Sünenü'l-kübrâ 6/106).

⁵ Bkz.: Dârimî, rikak 56; Müsned 2/159, 194, 198, 3/148, 238, 258.

Dâr-ı dünya: Dünya yurdu.

Dâr-ı hizmet: Hizmet, çalışma yeri

İlticâkârâne: Sığınarak.

Mahall-i ubûdiyet: Kulluk yeri.

Menfi: Olumsuz.

Rabb-i Rahîm: Yaratıklarına karşı

merhamet ve ihsanı çok fazla

olan, daima sonsuz ve sınırsız şefkat ve merhamet eden Hz. Allah.

Meydan-ı imtihan: İmtihan alanı.

Müsbet: Olumlu.

Riyâ: Gösteriş.

Teveccüh etmek: Yönelmek.

Ubûdiyet: Kulluk.

Üçüncü Nükte

Bir-iki Söz'de beyân ettiğimiz gibi: Her insan geçmiş hayatını düşünse, kalbine ve lisânına ya “Ah!” veya “Oh!” gelir. Yani ya teessüf eder, ya “El-hamdülillâh” der.

*Teessüf*ü dedirten, eski zamanın lezâizinin zevâl ve firâkından neş'et eden mânevî elemelerdir. Çünkü, zevâl-i lezzet elemidir. Bazan muvakkat bir lezzet, dâimî elem verir. Düşünmek ise o elemi değiştiriyor, teessüf akıtıyor.

Eski hayatında geçirdiği muvakkat âlâmın zevâlinden neş'et eden mânevî ve dâimî lezzet, “Elhamdülillâh” dedirtir. Bu fitrî hâletle beraber, musîbetlerin neticesi olan sevâp ve mükâfât-ı uhreviye ve kısa ömrü, musîbet vasıtasıyla uzun bir ömür hükmüne geçmesini düşünse, sabırdan ziyâde, şükreder.” ¹ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ سَوَى الْكُفْرِ وَالضَّلَالِ demesi iktizâ eder.

Meşhur bir söz var ki: “Musîbet zamanı uzundur.” *Evet musîbet zamanı uzundur. Fakat örf-i nâsta zannedildiği gibi sıkıntılı olduğundan uzun değil, belki uzun bir ömür gibi hayatî neticeler verdiği için uzundur.*

Dördüncü Nükte

Yirmi Birinci Söz'ün Birinci Makamı'nda beyân edildiği gibi: *Cenâb-ı Hakk'ın insana verdiği sabır kuvvetini evhâm yolunda dağıtmazsa, her musîbete karşı kâfi gelebilir.* Fakat vehmin tahakkümüyle ve insanın gafletiyle ve fânî hayatı bâkî tevehhüm etmesiyle sabır kuvvetini mâzî ve müstakbele dağıtıp hâl-i hazırdaki musîbete karşı sabrı kâfi gelmez, şekvâya başlar. Âdetâ -hâşâ- Cenâb-ı Hakk'ı insanlara şekvâ eder. Hem çok haksız bir sûrette ve dîvânesine şekvâ edip sabırsızlık gösterir.

¹ “Küfür ve dalâletten başka her hâl için Allah'a hamd olsun.” Efendimiz'in (s.a.s.) bir duasında; “Her hâl için Allah Teâlâ'ya hamd olsun, cehennemliklerin hâlinde Allah Teâlâ'ya sığınırım” şeklinde yer alıyor: Tirmizî, *deavât* 45; İbn Mâce, *mukaddime* 23, *duâ* 2.

Âlâm: Elemeler.

Evhâm: Zanlar, aslı esas olmayan kuruntular.

Fitri hâlet: Tabii durum.

Firak: Ayrılık.

İktizâ etmek: Gerekmek.

Lezâiz: Lezzetler.

Muvakkat: Kısa süreli, geçici.

Mükâfât-ı uhreviye: Âhirette alınacak mükâfatlar.

Neş'et etmek: Meydana gelmek.

Örf-i nâs: İnsanlar arasında kabul görmüş âdet, gelenek.

Şekvâ: Şikâyet.

Tahakküm: Zorla baskı altına alma, boyun eğdirme.

Teessüf: Üzülmeye, eseflenmeye.

Tevehhüm: Sanma, vehmetme.

Zeval: Yok olma, bitme, kaybolup gitme.

Zevâl-i lezzet: Lezzetin bitmesi.

Çünkü, geçmiş her bir gün, musîbet ise zahmeti gitmiş, rahatı kalmış; elemi gitmiş, zevâlindeki lezzet kalmış; sıkıntısı geçmiş, sevâbı kalmış. Bundan şekvâ değil, belki mütelezzizâne şükretmek lâzım gelir. Onlara küsmek değil, belâkis muhabbet etmek gerektir. Onun o geçmiş fânî ömrü, musîbet vasıtasıyla bâkî ve mes'ûd bir nev'i ömür hükmüne geçer. Onlardaki âlâmı vehim ile düşünüp bir kısım sabrını onlara karşı dağıtmak, dîvâneliktir.

Amma gelecek günler ise mâdem daha gelmemişler; içlerinde çekeceği hastalık veya musîbeti şimdiden düşünüp sabırsızlık göstermek, şekvâ etmek, ahmaklıktır. “Yarın, öbür gün aç olacağım, susuz olacağım.” diye bugün mütemâdiyen su içmek, ekmek yemek, ne kadar ahmakçasına bir dîvâneliktir; öyle de, gelecek günlerdeki, şimdi adem olan musîbet ve hastalıkları düşünüp, şimdiden onlardan müteallim olmak, sabırsızlık göstermek, hiçbir mecburiyet olmadan kendi kendine zulmetmek öyle bir belâhettir ki, hakkın-da şefkat ve merhamet liyâkatini selb ediyor.

Elhâsıl: *Nasıl şükür, nimeti ziyâdeleştiriyor;¹ öyle de şekvâ, musîbeti ziyâdeleştirir, hem merhamete liyâkatini selb eder.*

Birinci Harb-i Umumî'nin birinci senesinde, Erzurum'da mübarek bir zât müthiş bir hastalığa giriftâr olmuştu. Yanına gittim, bana dedi:

“Yüz gecedir ben başımı yastığa koyup yatamadım.” diye acı bir şikâyet etti.

Ben çok acıdım. Birden hatırıma geldi ve dedim:

“Kardeşim, geçmiş sıkıntılı yüz günün şimdi sürurlu yüz gün hükmündedir. Onları düşünüp, şekvâ etme; onlara bakıp şükret. Gelecek günler ise, mâdem daha gelmemişler. Rabbin olan Rahmân ü Rahîm'in rahmetine itimâd edip, dövülmeden ağlama, hiçten korkma, ademe vücud rengi verme. Bu saati düşün; sendeki sabır kuvveti bu saate kâfi gelir.

Divâne bir kumandan gibi yapma ki: Sol cenah düşman kuvveti onun sağ cenahına iltihak edip ona taze bir kuvvet olduğu hâlde, sol cenahındaki düşmanın sağ cenahı daha gelmediği vakitte, o tutar, merkez kuvvetini sağa sola dağıtıp merkezi zaîf bırakıp, düşman ednâ bir kuvvet ile merkezi harap eder.”

¹ Bkz.: “Eğer şükrederseniz, Ben nimetlerimi daha da artırırım.” (İbrahim sûresi, 14/7)

Adem: Yokluk.

Âlâm: Elemler.

Belâhet: Aptallık, budalalık.

Cenah: Kanat, yön.

Ednâ: En değersiz, en basit.

İltihak: Katılma, birleşme.

Müteallim: Elem duyan, üzülen.

Mütelezzizâne: Lezzet alarak.

Mütemadiyen: Devamlı, sürekli olarak

Selb etmek: Çekip almak, yok etmek

Sürur: Sevinç. **Zevâl:** Yok olma,

bitme, kaybolup gitme.

Dedim: “Kardeşim, sen bunun gibi yapma, bütün kuvvetini bu saate karşı tahşid et. Rahmet-i ilâhiyeyi ve mükâfât-ı uhreviyyeyi ve fânî ve kısa ömrünü, uzun ve bâkî bir sûrete çevirdiğini düşün. Bu acı şekvâ yerinde ferahlı bir şükret.”

O da tamamıyla bir ferah alarak: “Elhamdülillâh!” dedi, “Hastalığım ondan bire indi.”

Beşinci Nükte

Üç mes’eledir.

Birinci Mes’ele

Asıl musîbet ve muzır musîbet, dine gelen musîbettir. Musîbet-i diniyeden her vakit dergâh-ı ilâhiyeye ilticâ edip feryad etmek gerektir.¹

Fakat dinî olmayan musîbetler, hakikat noktasında musîbet değildirler. Bir kısmı ihtâr-ı rahmânîdir. Nasıl ki çoban, gayrın tarlasına tecâvüz eden koyunlarına taş atıp, onlar o taştan hissederler ki: Zararlı işten kurtarmak için bir ihtârdır, memnunâne dönerler.² Öyle de, çok zâhirî musîbetler var ki, ilâhî birer ihtâr, birer ikazdır. Ve bir kısmı keffâretü’z-zünûbdur.³ Ve bir kısmı gafleti dağıtıp, beşerî olan aczini ve zaafını bildirerek bir nev’i huzur vermektir.

Musîbetin hastalık olan nev’i, sâbikan geçtiği gibi o kısım, musîbet değil, belki bir iltifât-ı rabbânîdir, bir tathirdir.⁴ Rivâyette vardır ki: “Ermiş bir ağacı

¹ Peygamber Efendimiz (s.a.s.), dünyevî musibetlere tahammülü istemiş, dinî musibet vermemesi için Allah teâlâyâ duada bulunmuştur: Tirmizî, *deavât* 79; en-Nesâî, *es-Sünenü’l-kübrâ* 6/106.

² Koyunlarını başkasına ait yerin hemen bitişiğinde otlatmaktan kaçınılması gerektiğine dair bkz.: Buhârî, *îmân* 39, *büyü* 2; Müslim *müsâkat* 107. Ayrıca şefkatli bir çoban, koyunlarını tehlikeli yerlere girmekten nasıl koruyorsa, Allah teâlâ’nın da mü’min kulunu öyle koruduğuna dair bkz.: İbn Ebî Âsım, *ez-Zühâd* s.65; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ* 1/11; ed-Deylemî, *el-Müsne*d 5/227.

³ Bkz.: Buhârî, *merdâ* 1; Müslim, *birr* 50-52; Tirmizî, *tefsîru sûre* (4) 24; Müsne'd 2/303, 335, 402...

⁴ Hastalıkların, geçmiş günâhlara kefare't, geri kalan hayat için de bir öğüt olduğuna dair bkz.: Müslim, *birr* 52; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 1. Ayrıca hastalıkların, Allah teâlâ’dan birer hediye olduklarına dair bkz.: ed-Deylemî, *el-Müsne*d 1/123; el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdirü’l-usûl* 1/286.

Dergâh-ı ilâhiye: Cenâb-ı Hakk’ın huzuru.

İhtâr-ı Rahmânî: Pek merhametli Cenâb-ı Hakk’ın ihtârı.

İltica: Sığınma.

Sabikan: Daha önce.

İltifat-ı rabbânî: Cenâb-ı Hakk’ın iltifatı, ihsanı.

Keffâretü’z-zünûb: Günahların affına vesile olan yükümlülükler.

Musibet-i diniye: İnsanın dinine zarar veren şeyler, günahlar.

Mükâfât-ı uhreviye: Âhirette alınacak mükâfatlar.

Tahşid etmek: Yoğunlaşmak, yığılmak.

Tathir: Temizleme.

silkmekle nasıl meyveleri düşüyor, sıtmanın titremesinden günahlar öyle dökülüyor.”¹

Hazret-i Eyyûb (aleyhisselâm) münâcâtında istirahat-i nefis için duâ etmemiş, belki zikr-i lisânî ve tefekkür-i kalbîye mâni olduğu zaman ubûdiyet için şifâ talep eylemiş.

Biz, o münâcât ile -birinci maksadımız- günahlardan gelen mânevî rûhî yaralarımızın şifâsını niyet ediyoruz.

Maddî hastalıklar için ubûdiyete mâni olduğu zaman ilticâ edebiliriz. Fakat müterizâne, müştekiyâne bir sûrette değil, belki mütezellilâne ve istimdatkârâne ilticâ edilmeli. Mâdem O'nun rubûbiyetine râzıyız, o rubûbiyeti noktasında verdiği şeye rıza lâzım.

Kaza ve kaderine itirazı işmâm eder bir tarzda “Ah! Of!” edip şekvâ etmek, bir nev’i kaderi tenkiddir, rahîmiyetini ittihamdır. *Kaderi tenkid eden, başını örse vurur kırar. Rahmeti ittiham eden, rahmetten mahrum kalır. Kırılmış el ile intikam almak için o eli istimâl etmek, nasıl kırılmasını tezyid ediyor. Öyle de, musîbete giriftâr olan adam, itirazkârâne şekvâ ve merakla onu karşılamak, musîbeti ikileştiriyor.*

İkinci Mes’ele

Maddî musîbetleri büyük gördükçe büyür, küçük gördükçe küçülür. Meselâ, gecelerde insanın gözüne bir hayal ilişir. Ona ehemmiyet verdikçe şişer, ehemmiyet verilmezse kaybolur. Hücum eden arılara iliştikçe fazla tehâcüm göstermeleri, lâkayd kaldıkça dağılmaları gibi; maddî musîbetlere de büyük nazarıyla ehemmiyetle baktıkça büyür. Merak vasıtasıyla o musîbet

¹ Genel olarak herhangi bir hastalıkla ilgili olan rivâyetler için bkz.: Buhârî, *merdâ* 2, 14, *tefsîru sûre* (14) 1; Müslim, *sıfatü'l-münâfikîn* 64; Dârimî, *vudû'* 45; Müsned, 1/381, 441, 455, 4/70, 5/37, 39, 439. Doğrudan sıtmanın zikredildiği rivâyetler için bkz.: İbn Mâce, *tıb* 18; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 2/441; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/441.

Giriftâr olmak: Tutulmak, yakalanmak
İstimâl etmek: Kullanmak.

İstimdatkârâne: Yardım isteyerek, yalvararak.

İstirahat-i nefis: Kendisini rahat ettirme isteği.

İşmam etmek: Hissettirmek, duyurmak, koklatmak.

İtirazkârâne: İtiraz eder bir tarzda

Kazâ: Allah (c.c.) tarafından takdir olunan şeylerin gerçekleşmesi.

Muterizâne: İtiraz edercesine.

Müştekiyâne: Şikâyet edercesine.

Mütezellilâne: Kendi küçüklüğünü gösterir bir tarzda.

Rahîmiyet: Cenâb-ı Hakk'ın yaratıklarına karşı daima sonsuz ve sınırsız şefkat ve merhamet etmesi

Rubûbiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi yaratıp, yönetmesi, terbiyesi.

Tefekkür-i kalbî: Kalben düşünme.

Tehacüm göstermek: Toplanıp üşüşmek, saldırmak.

Tezyid etmek: Arttırmak.

Übûdiyet: Kulluk.

Zikr-i lisânî: Dil ile anma.

cesetten geçerek kalbde de kökleşir, bir mânevî musîbeti dahi netice verir, ona istinâd eder, devam eder.

Ne vakit o merakı, kazaya rıza ve tevekkül vasıtasıyla izâle etse, bir ağacın kökü kesilmesi gibi maddî musîbet hafifleşe hafifleşe kökü kesilmiş ağaç gibi kurur gider. Bu hakikati ifade için bir vakit böyle demiştim:

Bırak ey bîçâre feryadı, belâdan kıl tevekkül.

Zira feryad belâ-ender, hatâ-ender belâdır bil.

Eğer belâ vereni buldunsa, safâ-ender, atâ-ender belâdır bil.

Eğer bulmazsan, bütün dünya cefâ-ender, fenâ ender belâdır bil.

Cihan dolu belâ başında varken, ne bağırırsın küçük bir belâdan, gel tevekkül kıl!

Tevekkül ile belâ yüzünde gül, tâ o da gülsün. O güldükçe küçülür, eder tebeddül.

Nasıl ki; mübâreze de müthiş bir hasma karşı gülmekle, adâvet musâlâ-haya, husumet şakaya döner, adâvet küçülür mahvolur.¹ Tevekkül ile musîbete karşı çıkmak dahi öyledir.

Üçüncü Mes'ele

Her zamanın bir hükmü var.² Şu gaflet zamanında musîbet şeklini de-ğiştirmiş. Bazı zamanda ve bazı eşhasta belâ, belâ değil, belki bir lûtf-i ilâ-hîdir.

Ben şu zamandaki hastalıklı sâir musîbetzedeleri -fakat musîbet, dine dokunmamak şartıyla- bahtiyar gördüğümünden, hastalık ve musîbet aleyhtarı bulunmak hususunda bana bir fikir vermiyor. Ve bana, onlara acımak his-sini îrâs etmiyor.

¹ Bkz.: “İyilikle kötülük bir olmaz. O hâlde sen kötülüğü en güzel tarzda uzaklaştırmaya bak. Bir de barksın ki seninle kendisi arasında düşmanlık olan kişi candan, sıcak bir dost oluvermiş!” (Fussilet sûresi, 41/34)

² “Her durumun, söylenecek uygun bir sözü vardır.” ifadesi için bkz.: el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 4/263; Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'* 1/212, 407.

Adâvet: Düşmanlık.

Atâ-ender: İyilik, lütuf içice.

Belâ ender: Belâ içinde belâ.

Cefâ ender: Sıkıntılarla dolu.

Eşhas: Şahıslar.

Fenâ ender: Yokluklarla dolu.

Hasım: Muhalif, düşman.

Hata ender Belâ: Hata içinde belâ.

Husumet: Düşmanlık.

İras etmek: Sebep olmak, vermek

İstinad etmek: Dayanmak.

İzale etmek: Gidermek.

Lûtf-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın lütfu, ihsanı.

Musalâha: Barış.

Mübareze: Çatışma, mücadele.

Safâ ender: Rahatlık, huzur içice.

Tebeddül: Değişim.

Çünkü, hangi bir genç hasta yanıma gelmiş ise, görüyorum; emsallerine nisbeten bir derece vazife-i diniyeye ve Âhîret'e karşı merbûtiyeti var. On-
dan anlıyorum ki: Öyleler hakkında o nevi hastalıklar musîbet değil, bir nevi
nimet-i ilâhiyedir. Çünkü, çendan o hastalık onun dünyevî, fânî, kısacık ha-
yatına bir zahmet îrâs ediyor, fakat onun ebedî hayatına faidesi dokunuyor,
bir nev'i ibâdet hükmüne geçiyor.

Eğer sıhhat bulsa, gençlik sarhoşluğuyla ve zamanın sefâhetiyle elbette
hastalık hâletini muhafaza edemeyecek, belki sefâhete atılacak.

* * *

Hâtîme

*Cenâb-ı Hak, hadsiz kudret ve nihayetsiz rahmetini göstermek için in-
sanda hadsiz bir acz, nihayetsiz bir fakr derc eylemiştir.*

Hem hadsiz nukûş-i esmâsını göstermek için insanı öyle bir sûrette halk
etmiş ki, hadsiz cihetlerle elemeler aldığı gibi, hadsiz cihetlerle de lezzetler
alabilir bir makine hükmünde yaratmış. Ve o makine-i insâniyede yüzler âlet
var. Her birinin eleme ayrı, lezzeti ayrı, vazifesi ayrı, mükâfâtı ayrıdır. Âdetâ;
insan-ı ekber olan âlemde tecelli eden bütün Esmâ-yi İlâhiye, bir âlem-i
asgar olan insanda dahi o esmânın umumiyetle cilveleri var.

Bunda sıhhat ve âfiyet ve lezâiz gibi nâfi emirler, nasıl şükürü dedirtir, o
makineyi çok cihetlerle vazifelerine sevk eder. İnsan da bir şükür fabrikası gibi
olur. Öyle de, musîbetlerle, hastalıklarla, âlâm ile, sâir müheyyiç ve muharrik
ârzalar ile o makinenin diğer çarklarını harekete getirir, tehyîc eder. Mâhiyet-i
insâniyede mûnderiç olan acz ve zaaf ve fakr madenini işlettiriyor. Bir lisân ile
değil, belki her bir âzânın lisânıyla bir ilticâ, bir istimdat vaziyeti verir.

Acz: Cenâb-ı Hakk'ın sonsuz kud-
reti karşısında âcizliğini anlama.

Âlâm: Elemeler.

Âlem-i asgar: Pek küçük âlem.

Ârza: Dış tesirle meydana gelen,
sonradan olan.

Âzâ: Uzuvarlar, organlar.

Çendan: Gerçi.

Derc: Yerleştirmek, içine koymak.

Esmâ-yi İlâhiye: Cenâb-ı Hakk'a
ait güzel isimler.

Fakr: Cenâb-ı Hakk'a olan

ihtiyacını bilme.

Hâlet: Hâl, durum.

Halk etmek: Yaratmak.

İnsan-ı ekber: Büyük bir insan.

İstimdat: Medet isteme, yardım di-
leme.

Lezâiz: Lezzetler.

Mâhiyet-i insaniye: İnsanın ma-
hiyeti, asıl kimliği.

Makine-i insaniye: Vücut
makinesi, beden.

Merbutiyet: Bağlılık, irtibat.

Muharrrik: Harekete geçiren, tahrik
eden.

Müheyyiç: Heyecan veren,
sürükleyen.

Mûnderiç: Bir şeyin içine konul-
muş bulunan, içinde bulunan.

Nâfi: Faydalı.

Nimet-i İlâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın
lütftettiği iyilik, nimet.

Nukûş-i esmâ: Cenâb-ı Hakk'ın
güzel isimlerinin tecellileri.

Sefahet: Haram helâl demeden
zevk peşinde olma, beyinsizlik.

Tecelli etmek: Cenâb-ı Hakk'ın
isimlerinin eşyada görünmesi.

Tehyîc etmek: Heyecan vermek,
sürüklemek.

Vazife-i diniye: Dinî yükümlülük.

Güyâ insan o ârızalar ile, ayrı ayrı binler kalemi tazammun eden müteharrik bir kalem olur. Sahife-i hayatında veyahut Levh-i Misâlî'de mukadderât-ı hayatını yazar, Esmâ-yi İlâhiye'ye bir ilânnâme yapar ve bir kaside-i manzûme-i sübhâniye hükmüne geçip, vazife-i fitratını îfâ eder.

İfâ etmek: Yerine getirmek.

Kaside-i manzûme-i sübhâniye:
Cenab-ı Hakk'ın mükemmel, şiir
gibi eseri.

Levh-i Misâlî: Misal âlemine ait
levha, tablo.

Mukadderât-ı hayat: İnsanın
dünya hayatını değerlendirme-
sine göre ötede nâil olacağı
lütûflar, ihsanlar veya maruz
kalacağı elemeler, azaplar.

Müteharrik: Hareket eden.

Sahife-i hayat: Hayat sayfası,
ömür.

Tazammun: İhtivâ etme, içermek.

Vazife-i fitrat: Yaratılış görevi.

Üçüncü Lem'a

Bu Lem'a'ya bir derece his ve zevk karışmış. His ve zevkin coşkunculukları ise aklın düsturlarını, fikrin mîzanlarını çok dinlemediklerinden ve mürâat etmediklerinden bu Üçüncü Lem'a mantık mîzanları ile tartılmamalı.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ¹

âyetinin meâlini ifade eden ² *يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي* ya *يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي* iki cümlesi mühim iki hakikati ifade ediyorlar. Ondandır ki: Nakşîlerin rüesâsından bir kısım, bu iki cümle ile kendilerine bir hatme-i mahsus yapıp muhtasar bir hatme-i Nakşiye hükmünde tutuyorlar. Mâdem o azîm âyetin meâlini bu iki cümle ifade ediyor. Biz bu iki cümlelerin ifade ettiği iki hakikat-i mühimmenin birkaç nüktesini beyân edeceğiz.

Birinci Nükte

Birinci defa *يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي* bir ameliyat-ı cerrahiye hükmünde kalbi mâsivâdan tecrid ediyor, kesiyor. Şöyle ki:

İnsan, mâhiyet-i câmiyeti itibârıyla mevcûdâtın hemen ekserisiyle alâ-kadardır. Hem insanın mâhiyet-i câmiasında hadsiz bir istidâd-ı muhabbet

¹ "O'nun vechi (Zâtı) harîç, her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve hepiniz O'nun huzuruna götürüleceksiniz." (Kasas sûresi, 28/88)

² "Bâkî kalan ancak Sensin, ey Bâkî. Bâkî kalan ancak Sensin, ey Bâkî."

Ameliyat-ı cerrahiye: Ameliyat.

Azîm: Pek büyük.

Hakikat-i mühimme: Önemli
gerçek.

Hatme-i mahsus: Topluca belli
duaların ve surelerin okunduğu
zikir ve ibadet biçimi.

Hatme-i Nakşiye: Nakeibendi

şidin huzurunda toplanarak belirli
sure ve duaları yine belirli
sayılarda okuma şekli.

İstidâd-ı muhabbet: Sevme kabi-
liyeti, yeteneği.

Mâhiyet-i câmiyet: Kapsamlı, ge-
niş özellik.

Mâcînâ: Allah'tan başka bütün var

Mizan: Ölçü. **Muhtasar:** Kısa, öz.

Mürâat etmek: Uymak, riayet etmek

Nakşî: Nakşibendi Tarikatı'ne
mensup olan.

Rüesa: Reisler, başkanlar.

Tecrid etmek: Ayırmak,
soyutlamak.

Yâ Bâkî Entel' Bâkî: Ey ebedî

derc edilmiştir. Onun için insan da umum mevcûdâta karşı bir muhabbet besliyor. Koca dünyayı bir hânesi gibi seviyor. Ebedî Cennet'e bahçesi gibi muhabbet ediyor. Hâlbuki muhabbet ettiği mevcûdât durmuyorlar, gidiyorlar. Firâktan dâimâ azâp çekiyor. Onun o hadsiz muhabbeti, hadsiz bir mânevî azâba medâr oluyor.

O azâbı çekmekte kabahat, kusur ona âittir. Çünkü, kalbindeki hadsiz istidâd-ı muhabbet, hadsiz bir cemâl-i bâkîye mâlik bir Zât'a tevcih etmek için verilmiş. O insan sû-i istimâl ederek o muhabbeti fânî mevcûdâta sarf ettiği cihetle kusur ediyor, kusurun cezasını, firâkın azâbıyla çekiyor.

İşte bu kusurdan teberri edip o fânî mahbûbattan kat-ı alâka etmek, o mahbûbları onu terk etmeden evvel o onları terk etmek cihetiyle Mahbûb-i Bâkî'ye hasr-ı muhabbeti ifade eden **يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي** olan birinci cümlesi:

“Bâkî-i Hakikî yalnız Sensin. Mâsivâ fânîdir. Fânî olan elbette bâkî bir muhabbete ve ezeli ve ebedî bir aşka ve ebed için yaratılan bir kalbin alâkasına medâr olamaz.” mânâsını ifade ediyor. “Mâdem o hadsiz mahbûbat fânîdirler, beni bırakıp gidiyorlar; onlar beni bırakmadan evvel ben onları **يَا بَاقِي**

أَنْتَ الْبَاقِي demekle bırakıyorum. Yalnız Sen bâkîsin ve Senin ibkân ile mevcûdât bekâ bulabildiğini bilip itikad ederim. Öyle ise Senin muhabbetinle onlar sevilir. Yoksa alâka-yi kalbe lâayık değiller.” demektir.

İşte bu hâlette kalb, hadsiz mahbûbatından vazgeçiyor. Hüsün ve cemâlleri üstünde fânîlik damgasını görür, alâka-yi kalbi keser. Eğer kesmezse, mahbûbları adedince mânevî cerihalar oluyor.

İkinci cümle olan **يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي** o hadsiz cerihalara hem merhem, hem tiryak oluyor. Yani: **يَا بَاقِي** “Mâdem Sen bâkîsin, yeter, her şeye bedelsin. Mâdem Sen varsın, her şey var.”

Alâka-yi kalb: Kalb ilgisi.

Bâkî-i Hakikî: Gerçek, ölümsüz, daimi tek Zat.

Cemâl: Ferdi, özel güzellik.

Cemâl-i bâkî: Bitmeyen, daimi güzellik.

Ceriha: Yara.

Derc etmek: Yerleştirmek, içine koymak.

Ezeli ve ebedî aşk: Bitmez tükenmez, daimi aşk.

Fânî mahbubât: Güzelliği devam etmeyen geçici sevgililer.

Firak: Ayrılık.

Hâlet: Hâl, durum.

Hasr-ı muhabbet: Sevgisini O'na ait kılmak.

Hüsün: Genel güzellik.

İbkâ: Kalıcı, sürekli kılmak.

İtikad etmek: İnanmak, tasdik etmek.

Kat-ı alâka etmek: İlişkisi kesmek

Mahbub-i Bâkî: Daimi güzelliği sahibi sevgili.

Mahbup: Sevgili.

Mâlik: Sahip.

Medar olmak: Sebep, vesile olmak

Sû-i istimâl: Kötüye kullanma.

Teberri etmek: Yüz çevirmek, uzaklaşmak.

Tevcih etmek: Yöneltmek.

Tiryak: İlaç.

Evet, mevcûdâtta sebep-i muhabbet olan hüsün ve ihsân ve kemâl, umumiyetle Bâkî-i Hakikî'nin hüsün ve ihsân ve kemâlâtının işârâtı ve çok perdelerden geçmiş zaîf gölgeleridir, belki cilve-i Esmâ-yi Hüsnâ'nın gölgelerinin gölgeleridir.

İkinci Nükte

İnsanın fıtratında bekâya karşı gayet şedid bir aşk var. Hattâ her sevdiği şeyde kuvve-i vâhime cihetiyle bir nev'i bekâ tevehhüm eder, sonra sever. Ne vakit zevâlini düşünse veya görse, derinden derine feryad eder. *Bütün firâklardan gelen feryadlar, aşk-ı bekâdan gelen ağlamaların tercümanlarıdır. Eğer tevehhüm-i bekâ olmazsa muhabbet edemez.* Hattâ denilebilir ki, âlem-i bekânın ve ebedî Cennet'in bir sebep-i vücudu, şu mâhiyet-i insâniyedeki o şiddetli aşk-ı bekâdan çıkan gayet kuvvetli arzu-yi bekâ ve bekâ için fitrî umumî duâdır ki, Bâkî-i Zülcelâl o şedid sarsılmaz fitrî arzuyu, o tesirli kuvvetli umumî duâyı kabul etmiştir ki, fânî insanlar için bâkî bir âlemi halk etmiş.

Hem hiç mümkün müdür ki, Fâtır-ı Kerîm, Hâlık-ı Rahîm, küçük midenin cüz'î arzusunu ve muvakkat bir bekâ için lisân-ı hâl ile duâsını hadsiz envâ-yi mat'ûmât-ı leziziyenin icâdıyla kabul etsin de, umum nev-i beşerin pek büyük bir ihtiyâc-ı fitrîden gelen pek şiddetli bir arzusunu ve küllî ve dâimî ve haklı ve hakikatlı, kâlli, hâlli, bekâya dâir gayet kuvvetli duâsını kabul etmesin? Hâşâ, yüz bin defa hâşâ. Kabul etmemek mümkün değildir. Hem hikmet ve adâletine ve rahmet ve kudretine hiçbir cihetle yakışmaz.

Mâdem insan bekâya âşıktır, elbette bütün kemâlâtı, lezzetleri, bekâya tâbidir. Ve mâdem bekâ, Bâkî-i Zülcelâl'e mahsustur ve mâdem Bâkî'nin es-mâsı bâkîyedir. Ve mâdem Bâkî'nin âyineleri Bâkî'nin rengini, hükmünü alır

Âlem-i beka: Kalıcı, ölümsüz âlem, ahiret âlemi.

Arzu-yi beka: Kalıcı olma, ölüm-süzlük arzusu.

Aşk-ı beka: Kalıcı, ebedî olmaya duyulan aşk.

Bâkî-i Zülcelâl: Ölümsüz , daimi Yüce Zât.

Beka: Kalıcı olma, ebedilik.

Cilve-i Esmâ-yi Hüsnâ: Cenab-ı Hakk'ın güzel isimlerinin tecellisi

Cüz'î: Küçük, az.

Envâ-yi mat'umat-ı leziye:

Lezzetli yiyecek çeşitleri.

Fâtır-ı Kerîm: Pek cömert Yüce Yarattıcı.

Fitrat: Tabiat, yaratılış.

Fitri: Tabii, doğal.

Hâlık-ı Rahîm: Merhamet ve ihsânı pek çok Yüce Yarattıcı.

Halk etmek: Yaratmak.

İhsan: İyilik, güzellik.

İhtiyac-ı fitri: Yaratılıştan gelen, tabii ihtiyaç. **İşârât:** İşaretler.

Kâl: Söz, sözlü ifade.

Kemâl: Mükemmellik.

Kemâlât: Güzellikler, faziletler.

Kemâlât: Mükemmellikler.

Kuvve-i vâhime: Vehim ve kuruntu kurma duygusu.

Küllî: Genel, bütünü içine alan.

Lisan-ı hâl: Hâl dili, davranışların ortaya koyduğu durum.

Muvakkat: Kısa süreli, geçici.

Sebeb-i vücud: Var olma sebebi.

Şedit: Şiddetli.

Tevehhüm etmek: Sanmak, zannetmek.

Tevehhüm-i beka: Kalıcı olma, yok olmama kuruntusu.

Umum nev-i beşer: Bütün insan türü.

Zevâl: Yok olma, bitme, kaybolup gitme

ve bir nev'i bekâya mazhar olur. *Elbette insana en lâzım iş, en mühim vazife, o Bâkî'ye karşı alâka peydâ etmektir ve esmâsına yapışmaktır. Çünkü, Bâkî yoluna sarf olunan her şey, bir nev'i bekâya mazhar olur.*

İşte ikinci **يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي** cümlesi bu hakikati ifade ediyor. İnsanın hadsiz mânevî yaralarını tedâvi etmekle beraber, fitratındaki gayet şiddetli arzu-yi bekâyı onunla tatmin ediyor.

Üçüncü Nükte

Şu dünyada zamanın, fenâ ve zevâl-i eşyadaki tesirâtı gayet muhtelifdir. Ve mevcûdât ise mütedâhil dâireler gibi birbiri içinde iken, hükümleri zevâl noktasında ayrı ayrı oluyor.

Nasıl ki saatin saniyelerini sayan dâiresi, dakikayı ve saati ve günleri sayan dâireleri zâhiren birbirine benzer, fakat sür'atte birbirine muhaliftir. Öyle de, insandaki cisim, nefis, kalb, rûh dâireleri öyle mütefavittir. Meselâ, cism-in bekâsı, hayatı, vücudu, bulunduğu bir gün, belki bir saat olduğu ve mâzi ve müstakbeli mâdum ve meyyit bulunduğu hâlde, kalbin hazır günden çok gün evvel, çok gün sonraki zamana kadar dâire-i vücudu ve hayatı ge- niştir. Rûhun hazır günden seneler evvel ve seneler sonraki bir dâire-i azîme, dâire-i hayatna ve vücuduna dâhildir.

İşte bu istidâda binâen hayat-ı kalbî ve rûhiye medâr olan mârifet-i ilâhiye ve muhabbet-i rabbâniye ve ubûdiyet-i sübhâniye ve marziyât-ı rahmâniye cihetiyle bu dünyadaki fânî ömür, bâkî bir ömrü tazammun eder ve ebedî ve bâkî bir ömrü intâc eder ve bâkî ve lâyemut bir ömür hükmüne geçer.¹

¹ Bkz.: "Allah, karşılık olarak cenneti verip müminlerden canlarını ve mallarını satın almıştır." (Tevbe sûresi, 9/111)

Bâkî-i Hakikî: Gerçek, ölümsüz, daimi tek Zât.

Daire-i azîme: Büyük daire.

Daire-i vücud: Varlık dairesi.

Ehl-i gaflet: Gerçeklerden habersiz yaşayanlar. **Esmâ:** İsimler.

Hayat-ı kalbî ve ruhî: Kalb ve ruhun kendine özgü hayatı.

İntaç etmek: Netice vermek, meydana getirmek.

Lâyemut: Ölümsüz.

Mâdum: Varlığı olmayan, yok.

Mârifet-i ilâhiye: Allah'ı sıfat, isim ve fiilleriyle tanımak, bilmek (Allah bilgisi).

Marziyât-ı Rahmâniye: Merhamet ve ihsanı pek fazla olan Hz. Allah'ın rızasını kazandıracak şeyler

Mevcudat: Varlıklar.

Meyyit: Ölü.

Muhabbet-i rabbâniye: Her şeyin sahibi ve Rabbi olması hasebiyle Allah'ı sevmek.

Mütedahil: İç içe.

Mütefavit: Aralarında fark olan, farklı.

Peydâ etmek: Elde etmek, oluşturmak.

Tazammun etmek: İhtivâ etmek, içermek. **Tesirat:** Tesirler.

Ubûdiyet-i sübhâniye: Her türlü kusurdan, eksiklikten münezzehtir olan Allah'a kullukta bulunma.

Zâhiren: Görünüşte.

Zevâl-i eşya: Varlıkların yok olması, kaybolup gitmesi.

Evet Bâkî-i Hakikî'nin muhabbet, mârifet, rızası yolunda bir saniye, bir senedir. Eğer O'nun yolunda olmazsa, bir sene bir saniyedir. Belki O'nun yolunda bir saniye, lâyemuttur, çok senelerdir. Ve dünya cihetinde ehl-i gafletin yüz senesi, bir saniye hükmüne geçer.

Meşhur böyle bir söz var ki: **سَنَةُ الْفِرَاقِ سَنَةٌ وَسَنَةُ الْوَصَالِ سَنَةٌ** yani: “Fırâ-
kın bir saniyesi, bir sene kadar uzundur ve visâlin bir senesi, bir saniye ka-
dar kısadır.” Ben bu fıkranın bütün bütün aksine diyorum ki:

*Visâl, yani Bâkî-i Zülcelâl'in rızası dâiresinde livechillâh bir saniye visâl, değil yalnız böyle bir sene, belki dâimî bir pencere-i visâldir. Gaflet ve dalâ-
let fırâkı içinde değil bir sene, belki bin sene, bir saniye hükmündedir. O
sözden daha meşhur şu söz var:*

أَرْضُ الْفَلَاةِ مَعَ الْأَعْدَاءِ فَتَنَاجٍ سَمِ الْخِيَاطِ مَعَ الْأَحْبَابِ مَيْدَانٌ

hükmümüzü te'yid ediyor.

Meşhur evvelki sözün sahih bir mânâsı budur ki: *Fânî mevcûdâtın visâli
mâdem fânîdir, ne kadar uzun da olsa yine kısa hükmündedir. Senesi, bir
saniye gibi geçer, hasretli bir hayal ve esefli bir rüya olur. Bekâyı isteyen
kalb-i insanî bir sene visâlde, yalnız bir saniyecikte ancak zerre gibi bir zev-
kini alabilir. Fırâk ise saniyesi bir sene değil, senelerdir. Çünkü fırâkın mey-
danı geniştir. Bekâyı isteyen bir kalbe, fırâk çendan bir saniye de olsa, sene-
ler kadar tahribât yapar. Çünkü hadsiz fırâkları ihtâr eder. Maddî ve süflî
muhabbetler için bütün mâzi ve müstakbel, fırâkla doludur.*

Şu mes'ele münâsebetiyle deriz: Ey insanlar! Fânî, kısa, faidesiz ömrü-
nü, bâkî, uzun, faideli, meyvedar yapmak ister misiniz? Mâdem istemek
insâniyetin iktizâsıdır; Bâkî-i Hakikî'nin yoluna sarf ediniz. Çünkü Bâkî'ye
müteveccih olan şey, bekânın cilvesine mazhar olur.

Mâdem her insan gayet şiddetli bir sûrette uzun bir ömür ister, bekâya
âşıktır ve mâdem bu fânî ömrü, bâkî ömre tebdil eden bir çare var ve mâ-

¹ “Düşmanla beraber iken koca sahrâ bir fincan kadar dar, dostlarla beraberken iğne deliği bile bir
meydan kadar geniştir.” Bkz.: İbnü'l-Cevzî, *el-Müdhîş* 1/385; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/246.

Bâkî-i Hakikî: Gerçek, ölümsüz,
daimi tek Zât. **Çendan:** Gerçi.

Dalâlet: Sapıklık, İslâm'a uymayan
her türlü yanlış düşünce.

Ehl-i gaflet: Gerçeklerden habersiz
yaşayanlar.

Fırâk: Ayrılık **İhtar etmek:** Hatır-
latmak. **İktiza:** Gerekmek.

İnsaniyet: İnsan olma.

Livechillâh: Allah rızası için.

Meyvedar: Meyveli.

Müteveccih: Yönelik.

Pencere-i visal: Kavuşma vesilesi
olan pencere.

Süflî: Alçak, bayağı, pes.

Tebdil etmek: Değiştirmek.

Teyid etmek: Desteklemek, pekiş-
tirmek. **Visâl:** Kavuşma, ulaşma

nen çok uzun bir ömür hükmüne geçirmek mümkündür. Elbette insâniyeti sukût etmemiş bir insan, o çareyi arayacak ve o imkânı bilfiile çevirmeye çalışacak ve tevfik-i hareket edecek.

İşte o çare budur: *Allah için işleyiniz, Allah için görüşünüz, Allah için çalışınız. “Lillâh, livechillâh, lieclillâh” rızası dâiresinde hareket ediniz.*¹ O vakit sizin ömrünüzün dakikaları, seneler hükmüne geçer.

Bu hakikate işaretlen Leyle-i Kadir gibi bir tek gece, seksen küsur sene-den ibaret olan bin ay hükmünde olduğunu nass-ı Kur’ân gösteriyor.² Hem bu hakikate işaret eden ehl-i velâyet ve hakikat beyrinde bir düstur-i muhakkak olan “bast-ı zaman” sırrıyla çok seneler hükmünde olan birkaç dakikalık zaman-ı Mi’râç,³ bu hakikatin vücudunu isbât eder ve bilfiil vukûunu gösteriyor. Mi’râç’ın birkaç saat müddeti, binler seneler hükmünde vüs’atı ve ihâtası ve uzunluğu vardır. Çünkü O, Mi’râç yoluyla, bekâ âlemine girdi. Bekâ âleminin birkaç dakikası, şu dünyanın binler senesini tazammun etmiştir.

Hem şu hakikate bina edilen beyne’l-evliyâ kesretle vuku bulmuş olan “bast-ı zaman” (Hâşiye) hâdiseleridir. Bazı evliyâ bir dakikada, bir günlük işi

¹ Allah için veren, Allah için men eden, Allah için seven, Allah için buğzeden ve Allah için nikâhlanan kimsenin, imânını tamamlamış olacağına dair bkz.: Tirmizî, *sünnet* 15; Ebû Dâvûd, *kıyâmet* 60; Müsned 3/438, 440. Ayrıca amelleri sırf Allah için yapmak gerektiği, aksi takdirde kabul buyurulmayacağına dair bkz.: et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir* 8/140; ed-Dârakutnî, *es-Sünen* 1/51.

² Bkz.: “Kadir gecesi, bin aydan hayırlıdır.” (Kadir sûresi, 97/3)

³ Bkz.: Kâdi İyâz, *eş-Şifâ* s.191; el-Makdisî, *Fedâilü Beyti’l-Makdis* s.87; es-Suyûtî, *el-Hasâisu’l-kübrâ* 1/272; Aliyyülkârî, *Şerhu’s-Şifâ* 1/409.

(Hâşiye) *1 *وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا* *2 *أَيَّتِي* *وَأَنْ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ* *3 *تَسْعًا* âyeti “tayy-ı zaman”ı gösterdiği gibi, *3 *وَأَنْ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ* âyeti de “bast-ı zaman”ı gösterir.

*1 “Birisi: “Ne kadar uykuda kaldınız?” diye sorunca bazıları: “Bir gün, belki bir günden de az!” diye cevap verdiler.” (Kehf sûresi, 18/19)

*2 “Mağaralarında üç yüz yıl kaldılar. Bazıları buna dokuz yıl daha ilave ettiler.” (Kehf sûresi, 18/25)

*3 “Bilin ki Rabbinizin ölçüsüyle bir gün sizin hesabınıza göre bin yıl gibidir.” (Hac sûresi, 22/47)

Bast-ı zaman: Zamanın bereketlenmesi, kısa bir zaman diliminde çok iş yapma. **Beyn:** Arasında.

Bilfiile çevirmek: Gerçekleştirmek, mevcut hâle getirmek.

Düstur-i muhakkak: Doğruluğu ispatlanmış, gerçek düstur, kesin prensip.

Ehl-i velâyet ve hakikat: Daima

hak ve hakikat peşinde olup gerçeği bulan, tam bir iman ve takva ile Allah’a kul olanlar.

İhata: İçine alma, kapsama.

Lieclillâh: Allah emrettiğinden dolayı.

Lillâh: Allah için.

Livechillâh: Allah rızası için.

Nass-ı Kur’ân: Kur’ân’ın metni,

Kur’ân’ın hükmü.

Sukut etmek: Düşmek.

Tayy-ı zaman: Çok uzun bir zamanı, pek kısa olarak görmek ve yaşamak.

Tazammun: İhtivâ etme, içermek.

Tevfik-i hareket etmek: Uygun hareket etmek.

Vüs’at: Genişlik

Zaman-ı Miraç: Büyük Mi’râç mu’-

cizesinin mevdana geldiği süre.

görmüş. Bazıları bir saatte, bir sene vazifesini yapmış. Bazıları bir dakikada, bir hatme-i Kur'âniye'yi okumuş olduklarını rivâyet edip ihbâr ediyorlar. Böyle ehl-i hak ve sıdk, bilerek kizbe elbette tenezzül etmezler. Hem o derece hadsiz ve kesretli bir tevâtürle “bast-ı zaman” hakikatini aynen müşâhede ettikleri medâr-ı şüphe olamaz.

Şu “bast-ı zaman” herkesçe musaddak bir nev'i, rüyada görünüyor. Bazan bir dakikada insanın gördüğü rüyayı, geçirdiği ahvâli, konuştuğu sözleri, gördüğü lezzetleri veya çektiği elemeleri görmek için yakaza âleminde bir gün, belki günler lâzımdır.

Elhâsıl: İnsan çendan fânîdir. Fakat bekâ için halk edilmiş ve Bâkî bir Zât'ın âyinesi olarak yaratılmış ve bâkî meyveleri verecek işleri görmekte tuzif edilmiş ve Bâkî bir Zât'ın, bâkî esmâsının cilvelerine ve nakışlarına medâr olacak bir sûret verilmiştir. Öyle ise, böyle bir insanın hakikî vazifesi ve saâdeti, bütün cihâzâtı ve bütün istidâdatıyla o Bâkî-i Sermedî'nin dâire-i marziyâtında esmâsına yapışıp, ebed yolunda o Bâkî'ye müteveccih olup gitmektir. Lisânı **يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي** dediği gibi; kalbi, rûhu, aklı, bütün letâifi

**هُوَ الْبَاقِي هُوَ الْأَزَلِيُّ هُوَ السَّرْمَدِيُّ هُوَ الدَّائِمُ هُوَ الْمَطْلُوبُ هُوَ الْمَحْبُوبُ
هُوَ الْمَقْصُودُ هُوَ الْمَعْبُودُ¹**

demeli.

**سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ²
رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا³**

* * *

- ¹ “Bâkî O'dur, Ezeli O.. Sermedî O'dur, Dâim O.. Matlûb O'dur, Mahbûb O.. Maksûd O'dur, Ma'bûd O..”
² “(Melekler) “Sübhanısın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.” dediler” (Bakara sûresi, 2/32)
³ “Ya Rabbenâ! Eğer unuttuk veya kasıtsız olarak yanlış yaptysak bundan dolayı bizi sorumlu tutma.” (Bakara sûresi, 2/286)

Ahvâl: Hâller.

Bâkî-i Sermedî: Ölümsüz, daimî
Yüce Zât.

Cihazat: Cihazlar.

Dâire-i marziyât: Cenâb-ı Hak'ın
nzasını kazandıracak işlerin bütünü

Esmâ: İsimler.

Halk edilmek: Yaratılmak.

İstidâdat: İstidâtlar, kabiliyetler.

Letâif: Mânevî duyular.

Medar-ı şüphe: Şüphe sebebi.

Musaddak: Tasdik edilen.

Müşahede etmek: Görmek, şahit
olmak.

Müteveccih: Yönelmiş.

Tavzif edilmek: Görevlendirilmek.

Tevâtür: Yalanda ittifâk etmeleri
aklen imkân ve ihtimâli bulun-
mayan birçok kişiler tarafından
nakledilen kesin bilgi.

Yakaza: Uyanıklık.

Dördüncü Lem'a

“Minhacü's-Sünne” bu risaleye lâyük görülmüştür.

“Mes'ele-i imamet” bir mes'ele-i fer'iyye olduğu hâlde, ziyâde ehemmiyet verildiğinden bir mesâil-i îmâniye sırasına girip, İlm-i Kelâm'da ve Usûlü'd-Din'de medâr-ı nazar olduğu¹ cihetle, Kur'ân'a ve îmana âit hizmet-i esâsiyemize münâsebeti bulunduğundan cüz'î bahsedildi.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ
قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ³

Şu âyet-i azîmenin çok hakâik-i azîmesinden bir iki hakikatine “İki Makam” ile işaret edeceğiz.

¹ Bkz.: el-İcî, *Kitâbü'l-Mevâkıf* 3/331; Ahmed b. Muhammed, *Kitâbü Usûli'd-din* s.269-279.

² “Size kendi aranızdan öyle bir Peygamber geldi ki zahmete uğramanız ona ağır gelir. Kalbi üstünüze titrer, müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir. Buna rağmen aldırmaz, yüz çevirirlerse, ey Resûlüm! de ki: “Allah bana yeter. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben yalnız O'na dayanırım. Çünkü O, büyük Arş'ın, muazzam hükümrânlığın sahibidir.” (Tevbe sûresi, 9/128-129)

³ “De ki: Ben bu risalet ve irşad hizmetinden ötürü, sizden akrabalık sevgisinden başka beklediğim hiçbir karşılık yoktur.” (Şûrâ sûresi, 42/23)

Âyet-i azîme: Büyük âyet.

Cüz'î: Pek az.

Hizmet-i esasiye: Esas, aslı hizmet

İlm-i kelâm: İslâm'ın inanca ait

meselelerini inceleyen ilim dalı.

Mesâil-i îmâniye: İmana ait meseleler.

Mes'ele-i fer'iyye: Ayrıntılara ait mesele.

Mes'ele-i imamet: İmamlık mese-

Minhacü's-Sünne: Peygamber Efendimiz'in (sallallâhü aleyhi ve sellem) Sünnet'inin geniş caddesi.

Usûlü'd-din: Akâid İlmi (İslâm'ın inanca ait meselelerini inceleyen

Birinci Maqam

“Dört Nükte”dir.

Birinci Nükte

Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)’ın ümmetine karşı kemâl-i şefkat ve merhametini ifade ediyor.

Evet rivâyet-i sahiha ile mahşerin dehşetinden herkes hattâ enbiyâ dahi “*Nefsî, nefsi!*” dedikleri zaman, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm) “*ümme-tî, ümmetî*” diye re’fet ve şefkatini göstereceği gibi,¹ yeni dünyaya geldiği zaman ehl-i keşfin tasdikiyle vâlidesi O’nun münâcâtından “*Ümmetî, ümmetî!*”² işitmiş. Hem bütün tarih-i hayatı ve neşrettiği şefkat-kârâne mekârim-i ahlâk, kemâl-i şefkat ve re’fetini gösterdiği gibi ümmetinin hadsiz salâvâtına hadsiz ihtiyaç göstermekle,³ ümmetinin bütün saâdetleriyle kemâl-i şefkatin-den alâkadar olduğunu göstermekle hadsiz bir şefkatini göstermiş.

İşte bu derece şefkatli ve merhametli bir Rehber’in Sünnet-i Seniyye’sine mürâat etmemek, ne derece nankörlük ve vicdansızlık olduğunu kıyâs eyle.

İkinci Nükte

Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), küllî ve umumî vazife-i nübüvvet içinde bazı hususî, cüz’î maddelere karşı azîm bir şefkat göstermiştir. Zâhir hâle göre o azîm şefkati, o hususî, cüz’î maddelere sarf etmesi, vazife-i nübüvvetin fevkalâde ehemmiyetine uygun gelmiyor. Fakat hakikatte o cüz’î madde, küllî umumî bir vazife-i nübüvvetin medârı olabilecek bir silsilenin ucu ve

¹ Bkz.: Buhârî, *tevhîd* 32; Müslim, *îmân* 326.

² Efendimiz’in (s.a.s.) doğduğunda başını kaldırıp bakışlarını semâyâ diktğine.. secde, ellerini kaldırmış, çok muhtar bir vaziyette dua ediyor olduğuna.. tekbir getirdiğine.. dair rivayetler için bkz.: es-Suyûtî, *el-Hasâisu’l-kübrâ* 1/80, 85, 91; en-Nebhânî, *Huccetullâhi ale’l-âlemin* s. 224, 227, 228.

³ Bkz.: Ahzâb sûresi, 33/56; Tirmizî, *sıfatü’l-kıyâmet* 24.

Azîm: Büyük.

Ehl-i keşf: Basiretleri açılmış olan, Allah’ın bazı gaybı bildirdiği kimseler.

Enbiya: Peygamberler.

Kemâl-i şefkat: Mükemmel bir şefkat.

Küllî: Genel, bütün.

Mekârim-i ahlâk: Yüce, üstün ahlâk.

Münâcât: Yakarış, sessizce, içten içe dua etme.

Mürâat: Gözetmek, riayet etmek.

“Nefsî, nefsi!” demek: Herkesin kendi derdi ile meşgul olması.

Neşr etmek: Yaymak.

Re’fet: Acıma, merhamet etme.

Rivâyet-i sahiha: Sahih, doğru rivâyet.

Sünnet-i Seniyye: Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.s.) üstün davranış, söz, hâl ve buyrukları.

Şefkat-kârâne: Şefkatli bir tarzda.

“Ümmetî, ümmetî!”: Ah ümmet-im, Ah ümmet-im...

Vazife-i nübüvvet: Peygamberlik vazifesi.

Zâhir: Açık, görünen.

mümessili olduğundan, o silsile-i azîmenin hesabına onun mümessiline fevkalâde ehemmiyet verilmiş.

Meselâ, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm) Hazret-i Hasan* ve Hüseyin'e* karşı küçüklüklerinde gösterdikleri fevkalâde şefkat ve ehemmiyet-i azîme,¹ yalnız cibillî şefkat ve hiss-i karâbetten gelen bir muhabbet değil, belki vazife-i nübüvvetin bir hayt-ı nuranîsinin bir ucu ve verâset-i nebeviyenin gayet ehemmiyetli bir cemaatinin menşei, mümessili, fihristesi cihetiyedir.

Evet, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), Hazret-i Hasan'ı (radiyallahu anh) kemâl-i şefkatinden kucağına alarak başını öpmesiyle,² Hazret-i Hasan'dan teselsül eden nuranî nesl-i mübarekinden Gavs-ı A'zam olan Şâh-ı Geylânî* gibi çok mehdî-misâl verese-i nübüvvet ve hamele-i şeriat-i Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm) olan zâtların hesabına Hazret-i Hasan'ın başını öpmüş ve o zâtların istikbâlde edecekleri hizmet-i kudsiyelerini nazar-ı nübüvvetle görüp takdir ve istihsân etmiş ve takdir ve teşvike alâmet olarak Hazret-i Hasan'ın başını öpmüş.

Hem Hazret-i Hüseyin'e karşı gösterdikleri fevkalâde ehemmiyet ve şefkat, Hazret-i Hüseyin'in (radiyallahu anh) silsile-i nuraniyesinden gelen Zeynelâbidîn,* Câfer-i Sâdık* gibi eimme-i âlîşan ve hakikî verese-i nebeviye gibi pek çok mehdî-misâl zevât-ı nuraniyenin nâmına ve Din-i İslâm ve vazife-i risâlet hesabına boynunu öpmüş,³ kemâl-i şefkat ve ehemmiyetini göstermiştir.

¹ Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in (r.anhümâ) faziletleri ile ilgili hadislerin bir kısmı için bkz.: Buhârî, *fezâilü ashâb* 22; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 56-60.

² Bkz.: Müsned 5/47; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 3/32, 22/274.

³ Bkz.: İbn Mâce, *mukaddime* 11; Müsned 4/172.

Cibillî: Tabii, yaratılıştan olan.

Ehemmiyet-i azîme: Büyük önem

Eimme-i âlîşan: Büyük şanlı imamlar, rehberler.

Gavs-ı A'zam: "En büyük velî" anlamında Hz. Abdulkadir Geylanî'nin (k.s.) makamı.

Hamele-i Şeriat-ı Ahmediye: Hz. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) getirdiği büyük dini, diğer kuşaklara taşıyanlar.

Hayt-ı nuranî: Nurlu ip, bağ.

Hiss-i karâbet: Akrabalık duygusu

Hizmet-i kudsiye: Kutlu, mukaddes hizmet.

İstihsan etmek: Beğenmek, güzelliğini takdir etmek.

Kemâl-i şefkat: Mükemmel bir şefkat.

Medar: Sebep, vesile.

Mehdî misal: Kıyâmetten önce gelip Müslümanların başına geçecek büyük kurtarıcı Mehdi'ye benzer.

Menşe: Kaynak, asıl, esas.

Mümessil: Temsil eden, temsilci.

Nazar-ı nübüvvet: Peygamber bakışı.

Nuranî nesl-i mübarek: Bereketli, nurlu soy.

Silsile-i azîme: Kesintisiz devam eden büyük kâfile.

Silsile-i nuraniye: Nurlu kâfile.

Şah-ı Geylânî: Hz. Abdulkadir Geylanî (k.s.).

Teselsül etmek: Kesintisiz devam etmek.

Vazife-i risalet: Peygamberlik vazifesi.

Verâset-i nebeviye: Peygamber vârisliği.

Verese-i nübüvvet: Peygamber vazifesinin vârisleri.

Zevât-ı nuraniye: Nurlu zâtlar.

Evet, Zât-ı Ahmedîye'nin (aleyhissalâtü vesselâm) gayb-âşına kalbiyle, dünyada Asr-ı Saâdet'ten ebed tarafında olan meydan-ı haşri temaşa eden¹ ve yerden Cennet'i gören² ve zeminden gökteki melâikeleri müşâhede eden³ ve zaman-ı Âdem'den beri mâzi zulûmâtının perdeleri içinde gizlenmiş hâdisâtı gören,⁴ hattâ Zât-ı Zülcelâl'in rû'yetine mazhar olan⁵ nazar-ı nurânîsi, çeşm-i istikbâl-bînîsi, el-bette Hazret-i Hasan ve Hüseyin'in arkalarında teselsül eden aktab ve eimme-i verese ve mehdîleri görmüş ve onların umumu nâmına başlarını öpmüş. Evet, Hazret-i Hasan'ın başını öpmesinden, Şâh-ı Geylânî'nin hisse-i azîmesi var.

Üçüncü Nükte

إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَىٰ âyetinin bir kavle göre mânâsı: “Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), vazife-i risâletin icrâsına mukâbil ücret istemez, yalnız Âl-i Beyt'ine meveddeti istiyor.”⁶

Çğer denilse: Bu mânâyâ göre karâbet-i nesliye cihetinden gelen bir faide gözetilmiş görünüyor. Hâlbuki, **إِنْ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقِيكُمْ**⁷ sırrına binâen karâbet-i nesliye değil, belki kurbiyet-i ilâhiye noktasında vazife-i risâlet cereyan ediyor?

¹ Pek çok hadiste Peygamber Efendimiz (s.a.s.), haşir meydanı ve orada olacıklara dair haberler vermektedir. Meselâ bunlardan birinde, “Kıyâmet günü insanlar beyaz, bembeyaz, has unun çöreği gibi bir yerde toplanacaklar. Orada hiç kimsenin bir işareti (evi, bağı vs.) olmayacak.” buyurmaktadır. (Buhârî, rikak 44; Müslim, sıfatü'l-münâfikıyn 28)

² Bkz.: Buhârî, mevâkıytü's-salât 11, i'tisâm 3; Müslim, fezâil 136.

³ Bkz.: Tirmizî, zühd 9; İbn Mâce, zühd 19.

⁴ Meselâ, müşriklerin işkence ve eziyetlerinden şikâyetçi olan ashâbına Peygamber Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştu: “Önceki ümmetlerden öyleleri vardı ki, kendisi için hazırlanan çukura konuyor, sonra getirilen bir testere ile başının ortasından ikiye bölünüyordu. Bazısı da vardı, demir taraklarla taranıyor, vücudunda sadece et ve kemik kalıyordu. Bütün bu yapılanlar onları dininden çeviremiyordu...” (Bkz.: Buhârî, menâkıb 25, ikrâh 1; Ebû Dâvûd, cihâd 107; Nesâî, zinet 98; Müsned 5/111, 6/395)

⁵ Bkz.: Tirmizî, tefsîru sûre (53) 3; et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir 11/332; el-Hâkim, el-Müstedrek 2/629; es-Suyûtî, el-Hasâisu'l-kubrâ 2/330.

⁶ Bkz.: Buhârî, menâkıb 1, tefsîru sûre (42) 1; Tirmizî, tefsîru sûre (42) 1; Müsned, 1/229, 286. Daha geniş bilgi için ayrıca bkz.: et-Taberî, Câmiu'l-beyân 25/23-26.

⁷ “Şunu unutmayın ki Allah'ın nazarında en değerli, en üstün olanınız, takvâda (Allah'ı sayıp haramlardan sakınmada) en ileri olanıdır.” (Hucurât sûresi, 49/13)

Aktab: Kutublar.. En büyük velâyet makamına ermiş büyük veliler.

Âl-i Beyt: Hz. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) kızı Hz.Fatıma ve damadı Hz. Ali vasıtasıyla devam eden mübarek soyu (r.anhum).

Asr-ı Saadet: Mutluluk çağı, Hz. Peygamber (s.a.s) Efendimizin varlığı ile şereflenen asır.

Çeşm-i istikbal-bîn: Geleceği gören göz, bakış.

Eimme-i verese: Peygamberlik vazifesine vâris olmuş büyük imamlar, rehberler.

Gayb-âşınâ: Gaybı bilen.

Hâdisât: Hâdiseler.

Hisse-i azîme: Büyük pay.

Karâbet-i nesliye: Soy yakınlığı.

Kavl: Söz, görüş.

Melâike: Melekler.

Meveddet: Sevgi, muhabbet.

Nazar-ı nurânî: Nurlu bakış.

Temâşâ etmek: Bakmak, seyretmek

Zât-ı Ahmedîye: Hz. Peygamber Efendimiz aleyhi's-salâtü ve's-selâm.

Zât-ı Zülcelâl'in rû'yetine mazhar olmak: Cenâb-ı Hakk'ı

görme bahtıyarlığına ermek.

Zulûmat: Karanlıklar.

Elcevap: Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), gayb-âşına nazarıyla görmüş ki: Âl-i Beyt'i, Âlem-i İslâm içinde bir şecere-i nuraniye hükmüne geçecek. Âlem-i İslâm'ın bütün tabakâtında kemâlât-ı insâniye dersinde rehberlik ve mürşidlik vazifesini görecek zâtlar, ekseriyet-i mutlaka ile Âl-i Beyt'ten çıkacak. Teşehhüddeki ümmetin "Âl" hakkındaki duâsı ki,

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ¹

dir. Makbul olacağını keşfetmiş. Yani, nasıl ki millet-i İbrahimiye'de ekseriyet-i mutlaka ile nuranî rehberler Hazret-i İbrahim'in (aleyhisselâm) âlinden, neslinden olan enbiyâ olduğu² gibi; Ümmet-i Muhammediye'de de (aleyhissalâtü vesselâm) vezâif-i azîme-i İslâmiyet'te ve ekser turuk ve mesâlikinde Enbiyâ-yi Benî-İsrâil gibi,³ Aktâb-ı Âl-i Beyt-i Muhammediye'yi (aleyhissalâtü vesselâm) görmüş. Onun için **قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى**⁴ demesiyle emrolunarak, Âl-i Beyt'e karşı ümmetin meveddetini istemiş. Bu hakikati te'yid eden diğer rivâyetlerde ferman etmiş: "Size iki şey bırakıyorum. Onlara temessük etseniz, necat bulursunuz: biri Kitabullah, biri Âl-i Beyt'im."⁵ Çünkü, Sünnet-i Seniyye'nin menbaı ve muhâfızı ve her cihetle iltizam etmesiyle mükellef olan Âl-i Beyt'tir.

İşte bu sırâ binâendir ki; *Kitap ve Sünnet'e ittibâ unvanıyla bu hakikat-i hadîsiye bildirilmiştir. Demek Âl-i Beyt'ten, vazife-i risâletçe muradı, Sün-*

¹ "Allahım! Tıpkı İbrahim'e ve İbrahim'in âline rahmet ettiğin gibi, Efendimiz Muhammed'e ve Efendimiz Muhammed'in âline de rahmet et. Muhakkak ki Sen her türlü hamd ve övgüye nihaysiz derecede lâyıksın ve şan ve şerefın her şeyden nihaysiz derecede yüksektir." (Buhârî, enbiyâ 10, deavât 32; Müslim, salât 65, 66).

² Bkz.: İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 11/162.

³ Bkz.: el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 4/384; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/83.

⁴ "De ki: Ben bu risalet ve irşad hizmetinden ötürü, sizden akrabalık sevgisinden başka beklediğim hiçbir karşılık yoktur." (Şûrâ sûresi, 42/23)

⁵ Tirmizî, *menâkıb* 31; Müsned, 3/14, 17, 26, 59, 5/181.

Aktâb-ı Âl-i Beyt-i Muhammediye: Hz. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) nurlu soyundan gelen en büyük veliler, kutuplar.

Âl: Aile, nesil, soy.

Ekseriyet-i mutlaka: Genel çoğunluk

Enbiya: Peygamberler.

Enbiya-yı Benî İsrail: İsrailoğullarına gönderilen peygamberler (a.s.)

Gayb-âşına: Gaybı bilen.

İltizam etmek: Taraf tutmak, kabullenmek, benimsemek.

Kemâlât-i insaniye: İnsanî erdemler, faziletler. **Kitabullah:** Cenâb-ı Hakk'ın yüce kitabı, Kur'ân-ı Kerim

Kurbiyet-i ilâhiye: Kulun Allah'a yakın olması.

Mesâlik: Meslekler, yollar, tarzlar.

Millet-i İbrahimiye: Hz. İbrahim (a.s.)'in dinine mensup olanlar.

Mükellef olmak: Sorumlu, yükümlü olmak. **Mükerrer:** Tekrar edilen

Mürşid: Rehber, doğruyu gösteren **Necat bulmak:** Kurtulmak.

Sünnet-i Seniyye: Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.s.) üstün davranış, söz, hâl ve buyrukları.

Şecere-i nuraniye: Nurlu sülâle.

Temessük etmek: Sıkıca tutunmak, sanılmak. **Teşehhüd:** Namazda iki ve dördüncü gibi çift rekâtlarda oturup belirli duaları okuma.

Teyid etmek: Pekiştirmek, desteklemek. **Turuk:** Yollar, tarikatlar.

Vezâif-i azîme-i İslâmiyet: Dinî büyük görevler.

*net-i Seniyye'sidir. Sünnet-i Seniyye'ye ittibâı terk eden, hakikî Âl-i Beyt'ten olmadığı gibi, Âl-i Beyt'e hakikî dost da olamaz.*¹

Hem ümmetini Âl-i Beyt'in etrafında toplamak arzusunun sırrı² şudur ki: Zaman geçtikçe Âl-i Beyt çok tekessür edeceğini izn-i ilâhî ile bilmiş ve İslâmiyet zaafa düşeceğini anlamış. O hâlde gayet kuvvetli ve kesretli bir cemaat-i mütesanide lâzım ki, Âlem-i İslâm'ın terakkiyât-ı mânevîyesinde medâr ve merkez olabilsin. İzn-i ilâhî ile düşünmüş ve ümmetini Âl-i Beyt'i etrafına toplamasını arzu etmiş.

Evet, Âl-i Beyt'in efrâdı ise, itikad ve îmân hususunda sâirlerden çok ileri olmasa da, yine teslim, iltizam ve tarafgirlikte çok ileridedirler. Çünkü, İslâmiyet'e fîtraten, neslen ve cibilliyeten taraftardır. Cibillî taraftarlık zaîf ve şansız, hattâ haksız da olsa bırakılmaz. Nerede kaldı ki, gayet kuvvetli, gayet hakikatli, gayet şanlı, bütün silsile-i ecdâdı bağlandığı ve şeref kazandığı ve canlarını fedâ ettikleri bir hakikate taraftarlık, ne kadar esaslı ve fîtrî olduğunu bilbedâhe hisseden bir zât, hiç taraftarlığı bırakır mı? Ehl-i Beyt, işte bu şiddet-i iltizam ve fîtrî İslâmiyet cihetiyle Din-i İslâm lehinde ednâ bir emâreyi, kuvvetli bir bürhân gibi kabul eder. Çünkü, fîtrî taraftardır. Başkası ise, kuvvetli bir bürhân ile sonra iltizam eder.

Dördüncü Nükte

Üçüncü Nükte münâsebetiyle Şîalarla Ehl-i Sünnet ve Cemaat'ın me-dâr-ı nizai, hattâ akâid-i îmâniye kitaplarına ve esasat-ı îmâniye sırasına gi-

¹ Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/338; et-Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr* 1/199. Ayrıca bir başka hadiste Efendimiz (s.a.s.), ehl-i beytinden olduğu hâlde kendisinden saymadığı bir kimseden bahsetmekte ve gerçek dostlarının müttakiler olduğunu ifade buyurmaktadır: Ebû Dâvûd, *fiten* 2; Müsned 2/133.

² Peygamber Efendimiz (s.a.s.), ehl-i beytini Hz. Nuh'un (a.s.) gemisine benzetmiş; binenin kurtulacağını, binmeyen ise batacağını beyan buyurmuştur: el-Bezzâr, *el-Müsned* 9/343; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 3/45, 46, 12/34.

Akaid-i îmâniye: İmâna, inanca ait temel konular.

Bilbedâhe: Apaçık, aşîkâr.

Burhan: Delil. **Ednâ:** En basit.

Cemaat-i mütesânide: Birbiryle dayanışma içinde olan cemaat, topluluk. **Cibilliyeten:** Yaratılış, soy gereği; tabiat itibarıyla.

Efrad: Fertler, şahıslar.

Ehl-i Sünnet ve Cemaat: İnancılarında ve amellerinde Hz. Peygam-

ber Efendimiz'in (s.a.s.), O'nun nurlu ashabının yoluna tâbi olanlar

Esasat-ı îmâniye: İmân esasları.

Fîtraten: Doğuştan, tabîi.

Hakikat-i hadîsiye: Hadis-i Şerif ile ifade edilen gerçek.

İtikad: Kesin inanç, şüphesiz inanma

İttibâ: Tâbi olma, uyma, arkasında

olma. **Kesret:** Çokluk, çoğunluk

Medar-ı nizâ: Çekişme, kavga sebebi

Neslen: Soy olarak.

Silsile-i ecdad: Geçmiş dedelerden babaya kadar gelen soy zinciri.

Şîa: Şiiler, Hz. Peygamber Efendimiz'den sonra ümmetin yönetiminin Hz. Ali (r.a.) ve soyuna verilmesi gerektiğini savunanlar.

Şiddet-i iltizam: Sıkı sıkıya taraf tutma.

Tekessür etmek: Artmak, çoğalmak

Terakkiyât-ı mânevîye: Mânevî ilerlemeler.

recek derecede¹ büyütülmüş bir mes'eleye kısaca bir işaret edeceğiz. Mes'ele şudur:

Ehl-i Sünnet ve Cemaat der ki: “*Hazret-i Ali* (radiyallahu anh), *Hulefâ-yi Erbaa'nın dördüncüsüdür. Hazret-i Sıddîk* (radiyallahu anh) *daha efaldır ve hilâfete daha müstehak idi ki, en evvel o geçti.*”²

Şîalar *derler ki*: “Hak, Hazret-i Ali'nin idi. Ona haksızlık edildi. Umumundan en efdal Hazret-i Ali'dir.”³ dâvâlarına getirdikleri delillerin hülâsası: Derler ki: Hazret-i Ali hakkında vârid ehadîs-i nebeviye⁴ ve Hazret-i Ali'nin “Şâh-ı Velâyet” unvanıyla ekseriyet-i mutlaka ile evliyânın ve tarîklerin mercii ve ilim ve şecâat ve ibâdetle hârikulâde sıfatları ve Hazret-i Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) ona ve ondan teselsül eden Âl-i Beyt'e karşı şiddet-i alâkası gösteriyor ki; en efdal odur, dâimâ hilâfet onun hakkı idi, ondan gasp edildi.

Elcevap: Hazret-i Ali (radiyallahu anh) mükerreren kendi ikrarı⁵ ve yirmi seneden ziyâde o hulefâ-yi selâseye ittibâ ederek onların şeyhü'l-İslâmlığı makamında bulunması, Şîaların bu dâvâlarını cerh ediyor. Hem hulefâ-yi selâsenin zaman-ı hilâfetlerinde fütûhât-i İslâmiye ve mücâhede-i a'dâ hâdiseleri ve Hazret-i Ali'nin zamanındaki vakıalar, yine hilâfet-i İslâmiye noktasında Şîaların dâvâlarını cerh ediyor. Demek Ehl-i Sünnet Ve Cemaat'ın dâvâsı, haktır.

¹ Bkz.: et-Teftâzânî, *Şerhu'l-akâid* (Terc.: Süleyman Uludağ) s.321 vd.

² Bkz.: İbn Ebi'l-İzz, *Şerhu Akîdeti't-Tahâviyye* 1/545-548; Ahmed b. Hanbel, *el-Akide* 1/123.

³ Abdurrahman b. Muhammed, *el-Ğunye fi Usûli'd-dîn* 1/180-190.

⁴ “Ben kimin efendisiysem, Ali de onun efendisidir.” (Tirmizî, *menâkıb* 19; İbn Mâce, *mukaddime* 11; Müsned, 1/84, 118, 4/281, 5/347). Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.), Hz. Ali (r.a) hakkında, Hayber savaşındaki iltifatları için bkz.: Buhârî, *cihâd* 102, 143, *fezâilü's-sahâbe* 9, *meğâzi* 38; Müslim, *cihâd* 132, *fezâilü's-sahâbe* 32, 3/1440, 4/1871, 1872. Kendi soyunun Hz. Ali'den devam edeceğine dair beyanları için bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 3/43; ed-Deylemî, *el-Müsne'd* 1/172. Ayrıca (el-Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid* 9/100-146) arasında, Hz.Ali'nin faziletleriyle ilgili pek çok hadis yer alıyor.

⁵ Hz. Ali'nin, Hz. Ebû Bekir (r.a) ve Hz. Ömer (r.a) hakkındaki ikrarlarına dair bkz.: Buhârî, *fezâilü ashâb* 5; Ebû Dâvûd, *sünne* 7; Müsne'd 1/106.

Cerh etmek: Çürütmek.

Efdal: En faziletli.

Ehâdis-i nebeviye: Hz. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) mübârek hadisleri, sözleri.

Ekseriyet-i mutlaka: Genel çoğunluk.

Evliya: Allah dostları.

Fütûhat-ı İslâmiye: İslâmî fetihler.

Hazret-i Sıddîk: Özü sözü doğru, en büyük tasdikçi anlamında Hz Ebû Bekir'in (r.a.) lâkâbı.

Hulefâ-yi Erbaa: Dört büyük

halife: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (r.a.)

Hulefâ-yi selâse: Üç büyük halife: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman (r.a.)

İkrar: Tasdik, kabul.

İttibâ etmek: Tâbi olmak, uymak, arkasında olmak.

Merci: Başvurulan yer, kaynak.

Mücâhede-i a'dâ: Düşmanlarla savaşma.

Mükerreren: Defalarca.

Müstehak: Hak eden.

Şah-ı Velâyet: Velilik yolunun önderi. **Şecaat**: Cesaret, yiğitlik

Şeyhü'l-İslâmlık: Toplumun ve yönetimin meselelerine dinî açıdan cevap veren makam. Osmanlılarda eğitim, diyanet ve adliye teşkilâtlarını kapsayan bakanlık.

Şiddet-i alâka: Şiddetli, büyük ilgi

Tarîk: Yol, tarikat.

Teselsül etmek: Art arda gelmek.

Vârid: Gelen, ulaşan.

Eğer denilse: Şîa ikidir. Biri; Şîa-yi Velâyet'tir, diğeri; Şîa-yi Hilâfet'tir. Haydi, bu ikinci kısım garaz ve siyaset karıştırmasıyla haksız olsun. Fakat birinci kısımda garaz ve siyaset yok. Hâlbuki Şîa-yi Velâyet, Şîa-yi Hilâfet'e iltihak etmiş, yani; ehl-i turuktaki evliyânın bir kısmı Hazret-i Ali'yi (radiyallahu anh) efdal görüyorlar. Siyaset cihetinde olan Şîa-yi Hilâfet'in dâvâlarını tasdik ediyorlar.

Elcevap: Hazret-i Ali'ye iki cihetle bakılmak gerektir. Bir ciheti; şahsî kemâlât ve mertebesi noktasından. İkinci cihet: Âl-i Beyt'in şahs-ı mânevî-sini temsil ettiği noktasındandır. Âl-i Beyt'in şahs-ı mânevîsi ise, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın bir nev'i mâhiyetini gösteriyor.

İşte, birinci nokta itibârıyla Hazret-i Ali başta olarak bütün ehl-i hakikat, Hazret-i Ebû Bekir ve Hazret-i Ömer'i (radiyallahu anhuma) takdim ediyorlar.¹ Hizmet-i İslâmiyet'te ve kurbîyet-i ilâhiyede makamlarını daha yüksek görmüşler.

İkinci nokta cihetinde Hazret-i Ali şahs-ı mânevî-i Âl-i Beyt'in mümessili ve şahs-ı mânevî-i Âl-i Beyt, bir hakikat-i Muhammediye'yi (aleyhissalâtü vesselâm) temsil ettiği cihetle, müvâzeneye gelmez. İşte Hazret-i Ali hakkında fevkalâde senâ-kârâne ehadîs-i Nebeviye,² bu ikinci noktaya bakıyorlar. Bu hakikati te'yid eden bir rivâyet-i sahiha var ki; Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm) ferman etmiş: "*Her nebinin nesli kendindendir. Benim neslim, Ali'nin neslidir.*"³

Hazret-i Ali'nin (radiyallahu anh) şahsı hakkında sâir hulefâdan ziyâde senâ-kârâne ehadîsin kesretle intişarının sırrı şudur ki: Emevîler ile Hâricîler, ona

¹ Bkz.: el-Gazâlî, *Kavâidü'l-akâid* s.228; el-Kelâbâzî, *et-Taarruf li mezhebi Ehli't-Tasavvuf* 1/57; İbn Ebî'l-İzz, *Şerhu Akideti't-Tahâviyye* 1/533-534. Ayrıca bu konuyla ilgili teferruatlı bilgi için bkz.: İmam Rabbânî, *el-Mektûbât*, 1/134 (251.Mektup), 146 (266.Mektup).

² Yukarıda, ilgili kaynaklara temas edilmişti.

³ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 3/43; ed-Deylemî, *el-Müsned* 1/172.

Ehâdis: Hadisler. Hz. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) mübarek, nurlu beyanları.

Ehl-i turuk: Tarikatlere müntesip olanlar.

Garaz: Kötü kasıt, düşmanca niyet

Hakikat-i Muhammediye: Efendimiz'in (s.a.s.) mübarek şahsında temsil etmiş olduğu peygamberlik hakikati.

İltihak etmek: Katılmak, birleşmek

İntişar: Yayılma.

Kesret: Çokluk, bolluk.

Kurbîyet-i ilâhiye: Kulun Allah'a yakın olması.

Mahiyet: Bir şeyin hakikati.

Muvazene: Ölçme, tartma.

Mümessil: Temsil eden, temsilci.

Rivâyet-i sahiha: Sahih, doğru rivâyet

Senâkârâne: Övgüyle.

Şahs-ı mânevî: Hükmî şahsiyet.

Şahs-ı mânevî-i Âl-i Beyt: Âl-i Beyt'in hükmî şahsiyeti.

Şahsî kemâlât: Şahsî faziletler, erdemler.

Şîa-yi Hilâfet: İlk halifenin Hz. Ali (r.a.) olması gerektiği hâlde bu hakkının gasp edildiğini ileri süren Şiiler.

Şîa-yi Velâyet: Hz. Ali'nin (r.a.) velayetinin ve faziletinin diğer halifelerin (r.anhum) üstünde olduğunu ileri süren Şiiler.

Te'yid etmek: Desteklemek.

haksız hücum ve tenkis ettiklerine mukâbil Ehl-i Sünnet ve Cemaat olan ehl-i hak, onun hakkında rivâyâtı çok neşrettiler. Sâir Hulefâ-yi Râşidîn ise, öyle tenkid ve tenkise çok mâruz kalmadıkları için, onlar hakkındaki ehâdisin in- tişarına ihtiyaç görülmedi.

Hem istikbâlde Hazret-i Ali (radiyallahu anh) elîm hâdisâta ve dâhilî fitnelere mâruz kalacağını nazar-ı nübüvvetle görmüş, Hazret-i Ali'yi (radiyallahu anh) me'yûsiyetten ve ümmetini onun hakkında sû-i zandan kurtarmak için ¹ **مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ** gibi mühim hadîslerle Ali'yi (radiyallahu anh) teselli ve ümmeti irşâd etmiştir.

Hazret-i Ali'ye karşı Şîa-yi Velâyet'in ifrât-kârâne muhabbetleri ve tarîkat cihetinden gelen tafdilleri, kendilerini Şîa-yi Hilâfet derecesinde mes'ul et- mez. Çünkü, ehl-i velâyet meslek itibârıyla, muhabbet ile mürşidlerine ba- karlar. Muhabbetin şe'ni ifrâttır.² Mahbûbunu makamından fazla görmek arzu ediyor ve öyle de görüyor. Muhabbetin taşkınlıklarında ehl-i hâl mâzur olabilirler. Fakat onların muhabbetten gelen tafdili, Hulefâ-yi Râşidîn'in zemmine ve adâvetine gitmemek şartıyla ve usûl-i İslâmiye'nin hâricine çık- mamak kaydıyla mâzur olabilirler.

Şîa-yi Hilâfet ise, ağız-ı siyaset, içine girdiği için, garazdan, tecâvüzden kur- tulamıyorlar, itizar hakkını kaybediyorlar. Hattâ ³ **لَا لِحُبِّ عَلِيٍّ بَلِّ لِبُعْضِ عُمَرَ** cümlesine mâsadak olarak Hazret-i Ömer'in (radiyallahu anh) eliyle İran milliyeti ceriha aldığı için,⁴ intikamlarını hubb-i Ali sûretinde gösterdikleri gibi, Amr

¹ "Ben kimin efendisiysem, Ali de onun efendisidir." Tirmizî, *menâkıb* 19; İbn Mâce, *mukaddime* 11; Müsned, 1/84, 118, 4/281, 5/347.

² Efendimiz (s.a.s), bir şeye karşı duyulan sevginin, insanı görmez ve duymaz hâle getirdiğini beyân etmiştir: Ebû Dâvûd, *edeb* 113; Müsned 5/194, 6/450.

³ "Maksat Hz. Ali'ye duyulan sevgi değil; Hz. Ömer'e duyulan kindir."

⁴ Bkz.: İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 6/12, 21; et-Taberî, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* 3/283-289; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 7/60-70.

Adâvet: Düşmanlık.

Ağız-ı siyaset: Siyasî kasıtlar, niyetler.

Cerîha almak: Yara almak.

Ehl-i hâl: Hâl ehli, bulunduğu geçici hâlin mazhariyetleriyle, zevkleriyle kendinden geçenler.

Elîm hâdisât: Üzücü olaylar.

Hubb-i Ali: Hz. Ali sevgisi (r.a.)

İtizar: Özür dileme.

İfrat-kârâne: Ölçüyü, dengeyi aşar bir tarzda.

Mahbub: Sevgili.

Mâsadak olmak: İfade edilen hükme uygun, onun kapsamında olmak, bir hükmü tasdik etmek.

Meyusiyet: Ümitsizlik.

Mürşid: Rehber, doğruyu gösteren

Nazar-ı nübüvvet: Peygamberlik bakışı, görüşü.

Sû-i zan: Kötü, olumsuz düşünme.

Şe'n: Karakter, işleyiş tarzı.

Tafdil: Diğerlerinden üstün tutarak tercih etme.

Tenkis etmek: Başkalarını eksik kabul etmek, görmek.

Usûl-i İslâmiye: İslâmî esaslar, dinî temel prensipler.

Zem: Kınama, yermek.

İbnü'l-Âs'ın* Hazret-i Ali'ye karşı hurucu¹ ve Ömer İbn-i Sa'd'ın* Hazret-i Hüseyin'e (radiyallahu anh) karşı feci muharebesi,² Ömer ismine karşı şiddetli bir gayz ve adâveti Şialara vermiş.

Ehl-i Sünnet ve Cemaat'e karşı Şîa-yi Velâyet'in hakkı yoktur ki, Ehl-i Sünnet'i tenkid etsin. Çünkü, Ehl-i Sünnet, Hazret-i Ali'yi tenkîs etmedikleri gibi ciddî severler. Fakat hadîsçe tehlikeli sayılan ifrât-ı muhabbetten³ çekiyorlar. Hadîsçe Hazret-i Ali'nin şîası hakkındaki senâ-yi nebevî,⁴ Ehl-i Sünnet'e âittir. Çünkü, istikâmetli muhabbetle Hazret-i Ali'nin (radiyallahu anh) şîaları, ehl-i hak olan Ehl-i Sünnet ve Cemaat'tir. Hazret-i İsâ (aleyhisselâm) hakkındaki ifrât-ı muhabbet, Nasârâ için tehlikeli olduğu gibi, Hazret-i Ali (radiyallahu anh) hakkında da o tarzda ifrât-ı muhabbet, hadîs-i sahihte tehlikeli olduğu tasrîh edilmiş.⁵

Şîa-yi Velâyet *eğer dese* ki: Hazret-i Ali'nin kemâlât-ı fevkalâdesi kabul olunduktan sonra Hazret-i Siddîk'ı (radiyallahu anh) ona tercih etmek kâbil olmuyor.

Elcevap: Hazret-i Siddîk-ı Ekber'in ve Fâruk-i A'zam'ın (radiyallahu anhümâ) şahsî kemâlâtıyla ve verâset-i nübüvvet vazifesiyle zaman-ı hilâfetteki kemâlâtı ile beraber bir mîzanın kefesine, Hazret-i Ali'nin (radiyallahu anh) şahsî kemâlât-ı hârikasıyla, hilâfet zamanındaki dâhilî bilmecburiye girdiği elîm vakialardan gelen ve sû-i zanlara mâruz olan hilâfet mücâhedeleri beraber mîzanın diğer kefesine bırakılsa, elbette Hazret-i Siddîk'ın (radiyallahu anh) ve-

¹ Bkz.: İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 3/32; et-Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk* 3/101-105; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 7/277-283.

² Bkz.: et-Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk* 3/298; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye* 8/193; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* 3/307-309.

³ Bkz.: Müsned 1/160; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 5/137; el-Bezzâr, *el-Müsned* 3/12; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 1/406; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 3/132. Ayrıca 'ölçülü sevmek' prensibi, hadîste şu şekilde genel olarak da yer almaktadır: "Dostunu ölçülü sev; bir gün düşmanın olabilir. Düşmanına da ölçülü kız; bir gün dostun olabilir." (Tirmizî, *birr* 60; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/260; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/357, 5/214)

⁴ Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 6/354-355, 7/343.

⁵ Yukarıda, ilgili kaynaklara temas edilmişti.

Bilmecburiye: Mecburen.

Gayz: Öfke, hınç.

Hadîs-i sahih: Güvenilirliği ve hafızası tenkide uğramamış râvilerin, kesintisiz senetle naklettikleri hadis.

Hazret-i Fâruk-i A'zam: İyi ve kötüyü, hak ve bâtılı birbirinden kılı kırk yararcasına ayıran, adâlet timsâli Hz.Ömer (r.a.)

Huruc: Çıkış.

Hazret-i Siddîk-ı Ekber: Özü sözü doğru, en büyük tasdikçi anlamında Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) lâkâbı.

Ifrât-ı muhabbet: Sevgide aşırıya gitme, fanatizm.

Kâbil olmak: Mümkün olmak.

Kemâlât-ı fevkalâde: Olağanüstü erdemler, faziletler.

Mizan: Ölçü aleti, terazi.

Mücadele: Gayret, mücadele, savaş.

Nesârâ: Hristiyanlar.

Senâ-yi nebevî: Peygamber övgüsü

Şahsî kemâlât: Şahsî faziletler, erdemler.

Tasrîh edilmek: Açıklanmak, açıkça söylenmek.

Verset-i nübüvvet: Peygamber varisiği.

yahut Fâruk'un veyahut Zinnureyn'in (radiyallahu anh) kefesi ağır geldiğini Ehl-i Sünnet görmüş, tercih etmiş.

Hem On İkinci ve Yirmi Dördüncü Sözlere isbât edildiği gibi, nübüvvet, velâyetle nisbeten derecesi o kadar yüksektir ki, nübüvvetin bir dirhem kadar cilvesi, bir batman kadar velâyetin cilvesine müreccaktır. Bu nokta-yi nazardan Hazret-i Sıddîk-ı Ekber'in (radiyallahu anh) ve Fâruk-i A'zam'ın (radiyallahu anh) verâset-i nübüvvet ve te'sîs-i ahkâm-ı risâlet noktasında¹ hisseleri taraf-ı ilâhîden ziyâde verildiğine, hilâfetleri zamanlarındaki muvaffakiyetleri Ehl-i Sünnet ve Cemaatçe delil olmuş. Hazret-i Ali'nin (radiyallahu anh) kemâlât-ı şahsiyesi, o verâset-i nübüvvetten gelen o ziyâde hisseyi hükümden iskât edemediği için, Hazret-i Ali (radiyallahu anh) Şeyheyn-i Mükerreremeyn'in zaman-ı hilâfetlerinde onlara şeyhü'l-İslâm olmuş ve onlara hürmet etmiş. Acaba Hazret-i Ali'yi seven ve hürmet eden ehl-i hak ve sünnet, Hazret-i Ali'nin (radiyallahu anh) sevdiği ve ciddî hürmet ettiği Şeyheyn'i nasıl sevmesin ve hürmet etmesin?

Bu hakikati bir misâl ile izah edelim: Meselâ, gayet zengin bir zâtın irsiyetinden evlâdlarının birine yirmi batman gümüş ile dört batman altın veriliyor. Diğerine beş batman gümüş ile beş batman altın veriliyor. Öbürüne de üç batman gümüş ile beş batman altın verilse; elbette âhirdeki ikisi çendan kemmiyeten az alıyorlar, fakat keyfiyeten ziyâde alıyorlar. İşte bu misâl gibi Şeyheyn'in verâset-i nübüvvet ve te'sîs-i ahkâm-ı risâletinden tecelli eden hakikat-i akrebiyet-i ilâhiye altunundan hisselerinin az bir fazlalığı, kemâlât-ı şahsiye ve velâyet cevherinden neş'et eden kurbiyet-i ilâhiyenin ve kemâlât-ı velâyetin ve kurbiyetin çoğuna galip gelir. Müvâzenede bu noktaları nazara almak gerektir.² Yoksa şahsî şecâati ve ilmi ve velâyeti noktasında birbiri ile müvâzene edilse, hakikatin sûreti değişir.

¹ Hz. Ömer'e ilim ve dinin verildiğine dair bkz.: Buhârî, *îmân* 15, *ta'bîr* 17, 18, *fezâilü ashâb* 6; Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 15, 16; Tirmizî, *rüyâ* 9.

² Bkz.: Tirmizî, *rüyâ* 10; Ebû Dâvûd, *sünnet* 8; Müsned 5/44, 50.

Âhir: En son.

Batman: Eski ağırlık ölçü birim-

lerinden olup yaklaşık 8 kg. dir.

Çendan: Gerçi.

Dirhem: Eski ağırlık ölçü birim-

lerinden olup yaklaşık 3.25 gr.dır

Hakikat-i akrebiyet-i ilâhiye:

Allah'ın kulumu kendine

yaklaştırması.

Hazret-i Zinnureyn: Hz.Osman'ın

(r.a.) Peygamber Efendimiz'e

(s.a.s.) iki defa damat olduğunu

ifade eden "iki nur sahibi" anlamında bir lâkapı.

İrsiyet: Soy, kan bağı.

İskat etmek: Düşürme, hükümsüz

kılma **Kemâlât-ı şahsiye:** Şahsî

faziletler, erdemler.

Kemâlât-ı velâyet: Allah'a yakın

olma ile mazhar olunan faziletler,

erdemler.

Kemiyeten: Nicelik olarak.

Keyfiyeten: Nitelik olarak.

Kurbiyet-i ilâhiye: Allah'a yakınlık

Muvazene: Tartma, kıyaslama.

Müreccah: Tercih edilen, seçilen.

Neş'et etmek: Meydana gelmek.

Nübüvvet: Peygamberlik.

Şeyheyn-i Mükerreremeyn: Hz.

Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e

(r.anhümâ) verilen "iki değerli

Zat" anlamında bir lâkap.

Tecelli etmek: Belirmek, görünmek.

Tesis-i ahkâm-ı risalet: Peygam-

berliğe ait hükümleri yerleştirmek

Velâyet: Allah dostluğu, Allah'a yakınlık

Hem Hazret-i Ali'nin (radiyallahu anh) zâtında temessül eden şahs-ı mânevî-i Âli Beyt ve o şahsiyet-i mâneviyede verâset-i mutlaka cihetiyle tecelli eden hakikat-i Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm) noktasında müvâzene edilmez. Çünkü orada Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ın sırr-ı azîmi var.

Ammâ Şîa-yi Hilâfet ise, Ehl-i Sünnet ve Cemaate karşı mahcûbiyetinden başka hiçbir hakları yoktur. Çünkü bunlar Hazret-i Ali'yi fevkalâde sevmek dâvâsında oldukları hâlde tenkîs ediyorlar ve sû-i ahlâkta bulunduğunu onların mezhepleri iktizâ ediyor. Çünkü diyorlar ki: “Hazret-i Sıddîk ile Hazret-i Ömer (radiyallahu anhuma) haksız oldukları hâlde Hazret-i Ali (radiyallahu anh) onlara mûmâşât etmiş, Şîa ıstılâhınca takiyye etmiş, yani onlardan korkmuş, riyâkârlık etmiş.”¹ Acaba böyle kahraman-ı İslâm ve “Esedullah” unvanını kazanan² ve sıddıkların kumandanı ve rehberi olan bir zâtı, riyâkâr ve korkaklık ile ve sevmediği zâtlara tasannûkârâne muhabbet göstermekle ve yirmi seneden ziyâde havf altında mûmâşât etmekle haksızlara tebâiyeti kabul etmekle muttasıf görmek, ona muhabbet değildir. O çeşit muhabbetten Hazret-i Ali teberri eder.

İşte ehl-i hakkın mezhebi hiçbir cihetle Hazret-i Ali'yi tenkîs etmez, sû-i ahlâk ile itham etmez. Öyle bir hârîka-yi şecâate korkaklık isnâd etmez ve derler ki: “Hazret-i Ali, Hulefâ-yi Râşidîn'i hak görmeseydi, bir dakika tanımaz ve itaat etmezdi. Demek ki onları haklı ve râcih gördüğü için, gayret ve şecâatini hakperestlik yoluna teslim etmiş.”³

¹ Bkz.: er-Râzî, *İ'tikâdâtü firaki'l-müslimîn ve'l-müşrikîn* 1/60, 61; İbn Teymiyye, *Minhâcü's-sünne* 6/320-322.

² Bkz.: Ahmed b. Abdullah et-Taberî, *er-Riyâdu'n-nadira* 1/245; Ahmed b. Abdullah et-Taberî, *Zehâiru'l-ukbâ* 1/92.

³ Hz. Ali'nin, Hz. Ebû Bekir hakkındaki şu sözleri için bkz.: “Eğer biz, Ebû Bekir'de hilâfet işine liyâkat görmeseydik, hilâfeti ona bırakmazdık.” “İçimizde hilâfete en layık olan Ebû Bekir'dir. O, Efendimiz'le beraber mağara arkadaşlığı yapmıştır. Yaşı da hilâfete müsaittir. Efendimiz kendi sağlığında Ebû Bekir'i namaz kıldırması için görevlendirmişti.” (İbn Ebi'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-Belâğa*, 1/130-132)

Ehl-i hak: Daima hak ve hakikat peşinde olup gerçeği bulanlar.

Esedullah: “Allah'ın Aslanı” mânâsında Hz. Ali'nin (r.a.) bir lâkabı.

Hakikat-i Muhammediye: Muhammedi gerçek. Bütün güzel isimleri kendinde barındıran Zât, buna İsmi A'zam da denir.

Hakperestlik: Daima hak ve adaleti gözetir olmak.

Harika-yi şecaat: Yiğitlik harikası.

Hauf: Korku.

Hulefâ-yi Râşidîn: Dört büyük

halife: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (r.anhüm.)

İstilah: Terim, kavram.

Muttasıf: Vasıflı, söz konusu sığara hâiz olan.

Mûmâşât etmek: Bir kimsenin fikrine katılıyormuş gibi görünmek, ayak uydurmak.

Râcih: Üstün, tercih durumunda daha ağır basan şık.

Riyâkârlık: İki yüzlülük.

Sırr-ı azîm: Büyük sır.

Sû-i ahlâk: Kötü ahlâk.

Şahsiyet-i mânevîye: Tüzel kişilik

Takiyye: Bir kimsenin sahip olduğu inanç veya fikirlerini gizleyerek çevresinden gelebilecek zararlardan kendini koruması.

Tasannûkârâne: Yapmacık bir tarzda.

Tebaiyet: Uymak, tâbi olmak.

Teberri etmek: Yüz çevirmek, uzaklaşmak, beri olduğunu bildirmek. **Temessül:** Görünme.

Tenkis etmek: Başkalannı eksik kabul etmek, görmek.

Veraset-i mutlaka: Kayıtsız bir şekilde varis olma.

Elhâsıl: Her şeyin ifrât ve tefriti iyi değildir. İstikâmet ise hadd-i vassattır ki,¹ Ehl-i Sünnet ve Cemaat onu ihtiyar etmiş. Fakat, maatteessüf Ehl-i Sünnet ve Cemaat perdesi altına Vehhabîlik ve Hâricîlik fikri kısmen girdiği gibi, siyaset meftunları ve bir kısım mülhidler, Hazret-i Ali'yi tenkid ediyorlar. Hâşâ, "Siyaseti bilmediğinden hilâfete tam liyâkat göstermemiş, idare edememiş." diyorlar. İşte bunların bu haksız ithamlarından Alevîler, Ehl-i Sünnet'e karşı küsmek vaziyetini alıyorlar. Hâlbuki Ehl-i Sünnet'in düsturları ve esas mezhepleri, bu fikirleri iktizâ etmiyor belki aksini isbât ediyorlar. Hâricîlerin ve mülhidlerin tarafından gelen böyle fikirler ile Ehl-i Sünnet mahkûm olamaz. Belki Ehl-i Sünnet, Alevîlerden ziyâde Hazret-i Ali'nin taraftarındırlar. Bütün hutbelerinde, duâlarında Hazret-i Ali'yi lâıyk olduğu senâ ile zikrediyorlar. Hususan ekseriyet-i mutlaka ile Ehl-i Sünnet ve Cemaat mezhebinde olan evliyâ ve asfiyâ, onu mürşid ve Şâh-ı Velâyet biliyorlar.² Alevîler, hem Alevîlerin hem Ehl-i Sünnet'in adâvetine istihkâk kesbeden Hâricîler'i ve mülhidleri bırakıp, ehl-i hakka karşı cephe almamalıdırlar. Hattâ bir kısım Alevîler, Ehl-i Sünnet'in inadına sünneti terk ediyorlar. Her ne ise bu mes'elede fazla söyledik. Çünkü, ulemânın beyninde ziyâde medâr-ı bahsolmuştur.

Ey ehl-i hak olan Ehl-i Sünnet ve Cemaat! Ve ey Âl-i Beyt'in muhabbetini meslek ittihâz eden Alevîler! Çabuk bu mânâsız ve hakikatsiz, haksız, zararlı olan nizâi aranızdan kaldırınız. Yoksa, şimdiki kuvvetli bir sûrette hükmeyleyen zındıka cereyânı, birinizi diğeri aleyhinde âlet edip ezmesinde istimâl edecek. Bunu mağlûp ettikten sonra, o âleti de kıracak. Siz ehl-i tevhid olduğunuzdan uhuvveti ve ittihâdı emreden yüzer esaslı râbıta-yi kudsiye mâbeyninizde varken, iftirâkı iktizâ eden cüz'î mes'eleleri bırakmak elzemdir.

* * *

¹ Bkz.: "İşlerin en hayırlı olanı vasat olanıdır." (İbn Ebî Şeybe, el-Musannef 7/179; el-Beyhakî, Şuabü'l-îmân 3/402, 5/261; el-Aclûnî, Keşfü'l-hafâ 1/470)

² Bkz.: İmam Rabbânî, el-Mektûbât, 1/134 (251.Mektup).

Adâvet: Düşmanlık.
Asfiya: Perdesiz, engelsiz Hakk'â bakan ve ilâhî tecellilere aşına, ilim ve takvalarıyla seçkin olup Hz. Peygamberin gerçek varisi kişiler.
Beyn: Ara, arası.
Ehl-i tevhid: Allah'ın birliğini kabul ve ikrar edenler.
Esas-ı mezhep: Mezhebin esas, temel görüşü.

Evliya: Allah dostları (kullukta örnek kişiler)
Hadd-i vasat: Orta çizgi, her şeyin kararı, ortası.
Ifrat: Fazlalıktan meydana gelen aşırılık. **İftirak:** Aynılık.
İhtiyar etmek: Seçmek, tercih etmek
İstihkak kesb etmek: Bir şeyi almaya hak kazanmak.
İstimâl etmek: Kullanmak.
İttihad: Birlik, birleşme.

Maatteessüf: Üzülerек.
Mâbeyn: Ara.
Medar-ı bahîs: Söz konusu.
Mülhid: İnançsız, ateist.
Nizâ: Çekişme kavga.
Rabıta-yi kudsiye: Kutlu, mukaddes bağ, alâka. **Senâ:** Övgü.
Şah-ı Velâyet: Veliîk yolunun önderi.
Tefrit: Bir özelliğın aşım şekilde azlığı.
Uhuvvet: Kardeşlik. **Ulema:** Âlimler
Zındıka cereyanı: Dinsizlik akımı.

İkinci Makam

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ¹

âyetinin ikinci hakikatine dâir olacak.^(*)

¹ “Buna rağmen aldırılmaz, yüz çevirirlerse, ey Resulüm! de ki: “Allah bana yeter. O’ndan başka ilâh yoktur. Ben yalnız O’na dayanırım. Çünkü O, büyük Arş’ın, muazzam hükümlerliliğın sahibidir.” (Tevbe sûresi, 9/129)

^(*) Bu İkinci Makam, On Birinci Lem’a olarak te’lif edilmiştir.

Beşinci Lem'a

¹ **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** âyetinin gayet mühim bir hakikatini² on beş mer-tebe ile beyân edecek bir risale olacaktı. Fakat hakikat ve ilimden ziyâde, zikir ve tefekkür ile münâsebetdâr olduğundan şimdilik tehir edildi.^(*) Çen-dan On Birinci Lem'a olan “Mirkatü's-Sünnet ve Tiryâk-ı Marazı'l-Bid'a” nâmındaki gayet mühim bir risale Beşinci Lem'a nâmiyla bidâyeten yazıl-mıştı. Fakat o risale, on bir nükte-i mühimmeye inkısam ettiğinden On Birinci Lem'a'ya girdi. Beşinci Lem'a açıkta kaldı.

¹ “Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!” (Âl-i İmran sûresi, 3/173)

² Peygamber Efendimiz (s.a.s), kıyametin dehşeti karşısında bu duâyı tavsiye buyurmaktadır: İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/76; İbn Hibbân, *es-Sahih* 3/105. Ayrıca Hz. İbrahim (aleyhisselam), ateşe atıldığında bu sözü söylemiştir: İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/76.

^(*) Hazreti Üstadımız Yirmi Dokuzuncu Arabî Lem'a'nın Altıncı Bâbı'nın haşiyesinde bu iki cümle hakkında: “Bu iki mübarek kelâmın meratibi, ilimden ziyade fikir ve zikir olduğundan, Arabî zikredildi...” diye beyanda bulunmaktadır.

Hız. Üstadın Hizmetkârları

Altıncı Lem'a

¹ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ² cümlesinin ifade ettiği çok âyâtın² mühim hakikatini yine on beş-yirmi mertebe-i fikriye ile beyân edecek bir risale olacaktı. Bu Lem'a da, Beşinci Lem'a gibi, nefsimde hissettiğim ve harekât-ı rûhiyemde zikir ve tefekkürle müşâhede ettiğim mertebeler olduğundan, ilim ve hakikatten ziyâde zevk ve hâle medâr olmak cihetiyle, hakikat lem'aları içinde değil, belki âhirlerinde yazılması münasip görüldü.^(*)

¹ “Hareket ve güç, ancak yüceler yücesi ve pek büyük olan Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi ile olur.”

² Bu âyet-i kerîmelerden bir kısmı şunlardır: “Maşaallah! Allah ne güzel dilemiş ve yapmış! Ondan başka gerçek güç ve kuvvet sahibi yoktur.” (Kehf sûresi, 18/39); “Bütün kuvvet ve kudretin yalnız Allah'a ait olup” (Bakara sûresi, 2/165). Ayrıca bu sözün, Cennet hazinelerinden bir hazine olduğuna dair bkz.: Buhârî, *meğâzî* 38, *deavât* 50, *tevhîd* 9; Müslim, *zikir* 44-47)

^(*) Hazreti Üstadımız Yirmi Dokuzuncu Arabî Lem'a'nın Altıncı Bâbı'nın hâşiyesinde bu iki cümle hakkında: “Bu iki mübarek kelâmın meratibi, ilimden ziyade fikir ve zikir olduğundan, Arabî zikredildi...” diye beyanda bulunmaktadır.

Hiz. Üstadın Hizmetkârları

Yedinci Lem'a

Sûre-i Feth'in âhirindeki âyetin yedi nev'i ihbâr-ı gaybîsine dâirdir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا * هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا * مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكْعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا *

Sûre-i Feth'in bu üç âyetinin çok vücûh-i i'câzı vardır. Kur'ân-ı Mu'ci-zü'l-Beyân'ın on vücûh-i külliye-i i'câziyesinden *ihbâr-ı bilgayb vechi*, şu üç âyette yedi-sekiz vecihle görünüyor.

¹ “● Allah, Resûlünün rüyasını elbette doğru çıkaracaktır. İnşaaallah siz kiminiz başını tıraş ettirmiş, kiminiz saçlarını kısaltmış olarak, Mescid-i Haram'a korkmaksızın tam bir güvenlik içinde gireceksiniz. Ama Allah sizin bilemediğiniz şeyleri bildiğinden ondan önce, yakın bir zafer nasib etti. ● Bütün dinlere üstün kılmak için Resûlünü hidâyet ve hak dinle gönderen O'dur. Buna şahit olarak Allah yeter. ● Muhammed Allah'ın resulüdür. Onun beraberindeki müminler de kâfirlere karşı şiddetli olup kendi aralarında şefkatlidirler. Sen onları rükû ederken, secde ederken, Allah'tan lütuf ve rıza ararken görürsün. Onların alâmeti, yüzlerindeki secde izi, secde aydınlığıdır. Bunlar, Tevratteki sıfatları olup İncildeki meselleri ise şöyledir: Öyle bir ekin ki filizini çıkarmış, sonra da onu kuvvetlendirmiş, derken kalınlaşmış da artık gövdesi üzerinde doğrulmuş. Öyle ki ekicilerin hoşuna gider, kâfirlere de öfkelenidir. İşte böylece Allah, onlar gibi iman edip makbul ve güzel işler yapanlara bir mağfîret ve büyük bir mü-kâfât hazırlamıştır.” (Fetih sûresi, 48/27-29)

Birincisi

¹ لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا ilâ âhir... Feth-i Mekke'yi vukûundan evvel kat'iyetle haber veriyor. İki sene sonra haber verdiği tarzda vukû bulmuştur.²

İkincisi

³ فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ifade ediyor ki: Sulh-i Hudeybiye, çendan zâhiri İslâm aleyhinde görülmüş ve Kureyşiler bir derece galip görünmüş olduğu hâlde mânen Sulh-i Hudeybiye, mânevî büyük bir fetih hükmünde olacak ve sâir fütûhâtın da anahtarı olacak diye ihbâr ediyor.

Filhakika, Sulh-i Hudeybiye ile çendan maddî kılıç, kılıfına muvakkaten konuldu. Fakat Kur'ân-ı Hakîm'in bârika-âsâ elmas kılınıcı çıktı, kalbleri, akılları fethetti. Musâlâha münâsebetiyle birbiriyle ihtilât ettiler.⁴ Mehâsin-i İslâmiyet, envâr-ı Kur'âniye, inat ve taassubât-ı kavmiye perdelerini yırtarak, hükmünü icrâ ettiler. Meselâ, bir dâhiye-i harp olan Hâlid bin Velid* ve bir dâhiye-i siyaset olan Amr İbnü'l-Âs gibi, mağlûbiyeti kabul etmeyen zâtlar, Sulh-i Hudeybiye ile cilvesini gösteren seyf-i Kur'ânî onları mağlûp edip,⁵ Medine-i Münevvere'ye kemâl-i inkıyâd ile İslâmiyet'e gerdendâde-i teslim olduktan sonra Hazret-i Hâlid, bir "Seyfullah" şekline girdi ve fütûhât-i İslâmiye'nin bir kılınıcı oldu.⁶

¹ "Allah, Resûlünün rüyasını elbette doğru çıkaracaktır." (Fetih sûresi, 48/27)

² Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 5/69; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/139-146; et-Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk* 2/152-153.

³ "Allah sizin bilemediğiniz şeyleri bildiğinden ondan önce, yakın bir zafer nasib etti." (Fetih sûresi, 48/27)

⁴ Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/288-296; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/98-105.

⁵ Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîratü'n-nebeviyye* 4/7; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 4/252; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 9/61; et-Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk* 2/145.

⁶ Bkz.: Müsned 5/299, 300; el-Buhârî, *et-Târihu'l-kebir* 3/136; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 5/48, 76; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/412; İbn Hibbân, *es-Sahih* 15/522.

Bârîka-âsâ: Şimşek gibi.

Çendan: Gerçi.

Dâhiye-i harp: Savaş dahisi.

Dâhiye-i siyaset: Yönetim dahisi.

Envâr-ı Kur'âniye: Kur'ân'a ait nurlar.

Filhakika: Gerçekte, doğrusu.

Fütûhat: Fetihler, zaferler.

Fütûhat-ı İslâmiye: İslâmî fetihler, zaferler.

Gerdendâde-i teslim olmak:

Gönül nzasıyla, tamamen teslim olmak. **İhbar etmek:** Haber vermek, bildirmek.

İhtilât etmek: Karışmak, beraber yaşamak.

Kemâl-i inkıyad: Tam boyun eğme

Mehâsin-i İslâmiyet: İslâmiyet'e ait güzellikler.

Musâlâha: Barışma, barış.

Muvakkaten: Belli bir süre için, geçici olarak.

Seyf-i Kur'ânî: Kur'ân'a ait kılıç.

Seyfullah: Allah'ın kılıcı.

Sulh-i Hudeybiye: Hudeybiye Barışı.

Taassubât-ı kavmiye: Kendi ırkına aşırı bağlılık.

Vukû: Meydana gelme, olma.

Vech: Yön. **Zâhirî:** Görünüşte.

İlühim bir sual: Fahrü'l-Âlemîn ve Habib-i Rabbü'l-Âlemîn Hazret-i Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın Sahâbelerinin, müşrikîne karşı Uhud'un nihayetinde¹ ve Huneyn'in bidâyetinde mağlûbiyetinin² hikmeti nedir?

Elevap: Müşrikler içinde, o zamanda saff-ı Sahâbede bulunan ekâbir-i Sahâbeye istikbâlde mukâbil gelecek Hazret-i Hâlid gibi çok zâtlar bulunduğundan, şanlı ve şerefli olan istikbâlleri nokta-yi nazarında bütün bütün izzetlerini kırmamak için, hikmet-i ilâhiye, hasenât-ı istikbâliyelerinin bir mükâfât-ı muaccesi olarak mâzide onlara vermiş, bütün bütün izzetlerini kırmamış. Demek mâzideki Sahâbeler, müstakbeldeki Sahâbelere karşı mağlûp olmuşlar. Tâ o müstakbel Sahâbeler, berk-i süyûf korkusuyla değil, belki bârika-yi hakikat şevkiyle İslâmiyet'e girsin ve o şehâmet-i fitriyeleri çok zillet çekmesin.

Üçüncüsü

³ لَا تَخَافُونَ kaydıyla ihbâr ediyor ki: “Sizler emniyet-i mutlaka içinde Kâ'be'yi tavaf edeceksiniz.” Hâlbuki Ceziretü'l-Arap'taki Bedevî akvam, çoğu düşman olmakla beraber, Mekke etrafı ve Kureys kabilesi kısm-ı a'zamı düşman iken, yakın bir zamanda hiç havf hissedilmezken Kâ'be'yi tavaf edeceksiniz ihbârıyla Ceziretü'l-Arab'ı itaat altına ve bütün Kureys'i İslâmiyet içine ve emniyet-i tâmmeye vaz' edilmesine, delâlet ve ihbâr eder. Aynen haber verdiği gibi vukûa gelmiştir.⁴

¹ Bkz.: Buhârî, *cihâd* 65, *bed'ü'l-halk* 11, *menâkıbü'l-ensâr* 22, *meğâzi* 18, *eymân* 15, *diyât* 16; Ebû Dâvûd, *cihâd* 106; Müsned 4/293, 294.

² Bkz.: Buhârî, *meğâzi*, 54, *cihâd* 52, 61, 97, 167; Müslim, *cihâd* 79; Tirmizî, *cihâd* 15.

³ “Korkmazsınız.” (Fetih sûresi, 48/27)

⁴ Bkz.: İbn Hişâm, *es-Siratü'n-nebeviyye* 5/69; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 2/139-146; et-Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk* 2/152-153.

Akvam: Kavimler.

Bârîka-yi hakikat: Gerçeğin parlıtsı.

Berk-i süyûf: Kılıçlardan çıkan şimşek gibi parlıtsı.

Bidayet: Başlangıç.

Ceziretü'l-Arab: Arap Yarımadası.

Delâlet etmek: İşaret etmek, yol göstermek.

Ekâbir-i Sahabe: Sahabilerin büyükleri, önde gelenleri.

Emniyet-i mutlaka: Sınırsız bir güven.

Emniyet-i tâmmeye: Tam bir güven

Fahrü'l-Âlemîn: Âlemlerin kendisiyle övündüğü Zât (s.a.s.)

Habib-i Rabbü'l-Âlemîn: Âlemlerin Rabbi'nin Sevgilisi.

Hasenât-ı istikbaliye: Gelecekte yapılacak iyilikler, sevaplar.

Havf: korku.

Hikmet-i ilâhiye: İlâhî gaye, hikmet.

Kısm-ı a'zam: Bir şeyin bütününe yakın çok büyük kısmı.

Mükâfât-ı muaccele: Peşin ücret, avans. **Müşrikîn:** Allah'a ortak koşanlar, putperestler.

Nihayet: Son.

Nokta-yi nazar: Bakış açısı.

Saff-ı Sahabe: Sahabilerin yer aldığı saf.

Şehâmet-i fitriye: Tabii, yaratılıştan gelen akıl dolu cesaret.

Vaz' etmek: Koymak, yerleştirmek

Vukûa gelmek: Meydana gelmek, olmak.

Dördüncüsü

¹ **هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ** kemâl-i

kat'iyetle ihbâr ediyor ki: "Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın getirdiği din, umum dinlere galebe çalacak." Hâlbuki o zamanda yüzer milyon tebaası bulunan Nasârâ ve Yahûdî ve Mecûsî dinleri ve Roma, Çin ve İran hükûmeti gibi yüzer milyon tebaası bulunan cihangir devletlerin edyân-ı resmîleri iken, kendi küçük kabilesine karşı tam galebe edemeyen bir vaziyette bulunan Muhammed-i Arabî (aleyhissalâtü vesselâm)'ın getirdiği din, umum dinlere galip ve umum devletlere muzaffer olacağını ihbâr ediyor. Hem gayet vuzûh ve kat'iyetle ihbâr ediyor. İstikbâl, o haber-i gaybîyi, Bahr-i Muhît-i Şarkî'den Bahr-i Muhît-i Garbî'ye kadar İslâm kılınınca uzamasıyla tasdik etmiştir.

Beşincisi

² **مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رَحِمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكْعًا سَجَدًا**

ilâ âhir... Şu âyetin başı, Sahâbelerin enbiyâdan sonra nev-i beşer içinde en mümtaz olduklarına sebep olan secâyâ-yi âliye ve mezâyâ-yi gâliye haber vermekle, mânâ-yi sarîhiyle, tabakât-ı Sahâbenin istikbâlde muttasıf oldukları ayrı ayrı mümtaz has sıfatlarını ifade etmekle beraber, mânâ-yi işârîsiyle; ehl-i tahkikçe vefat-ı Nebvî'den sonra makamına geçecek Hulefâ-yi Râşidîn'e hilâfet tertibi ile işâret edip her birisinin en meşhur medâr-ı imtiyazları olan sıfat-ı hâssayı dahi haber veriyor.³ Şöyle ki: ⁴ **وَالَّذِينَ مَعَهُ** maiyyet-i mahsusa ve sohbet-i hâssa ile ve en evvel vefat ederek yine maiyyetine girmekle

¹ "Bütün dinlere üstün kılmak için Resûlünü hidâyet ve hak dinle gönderen O'dur." (Fetih sûresi, 48/28)

² "Muhammed Allah'ın resulüdür. Onun beraberindeki müminler de kâfirlere karşı şiddetli olup kendi aralarında şefkatlidirler. Sen onları rûkû ederken, secde ederken, (Allah'tan lütuf ve rıza ararken) görürsün." (Fetih sûresi, 48/29)

³ Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-sahâbe* 1/434; el-Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl* 4/206; İbnü'l-Cevzî, *Zâdül-meşîr* 7/446; es-Suyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr* 7/544; el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* 26/129.

⁴ "Onun beraberindeki müminler..." (Fetih sûresi, 48/29)

Bahr-i Muhît-i Garbî: Atlas Okyanusu

Bahr-i Muhît-i Şarkî: Hint Okyanusu

Cihangir: Dünya hakimi, süper güç

Edyân-ı resmî: Resmî dinler.

Ehl-i tahkik: Gerçeği araştırıp, delillere dayanarak bildiren âlimler.

Galebe çalmak: Galip gelmek.

Haber-i gaybî: Gayba ait, bilinmeyen bir şeye ait haber.

Hulefâ-yi Râşidîn: Dört büyük ha-

life: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer,

Hz. Osman ve Hz. Ali (r.anhüm.)

Kemâl-i kat'iyet: Son derece kesin

Maiyet-i mahsusa: Özel beraberlik.

Mânâ-yi işârî: İma yoluyla anlatılan mana.

Mânâ-yi sarîh: Açık mânâ.

Mecûsî: Ateşe tapan, Zerdüş

Medar-ı imtiyaz: Ayrıcalık, üstünlük sebebi.

Mezâyâ-yı gâliye: Değerli meziyetler, üstün vasıflar.

Nasârâ: Hristiyanlar.

Nev-i beşer: İnsan türü.

Secâyâ-yi âliye: Yüce, ideal huy-

lar, güzel karakterler.

Sifât-ı hassa: Özel sıfatlar.

Sohbet-i hâssa: Özel sohbet.

Tebaa: Halk, uyruk. **Vuzuh:** Açıklık

Vefat-ı Nebvî: Hz. Peygamber

Efendimiz'in (s.a.s.) bu dünyadan beden ayrılığı.

meşhur ve mümtaz olan Hazret-i Sıddîk'ı gösterdiği gibi, ¹ أَشَدَّاءَ عَلَى الْكُفَّارِ ile istikbâlde küre-i arzın devletlerini fütûhâtıyla titretecek ve adâletiyle zâlimlere sâika gibi şiddet gösterecek olan Hazret-i Ömer'i gösterir. Ve ² رُحَمَاءَ

³ بَيْنَهُمْ ile istikbâlde en mühim bir fitnenin vukûu hazırlanırken kemâl-i merhamet ve şefkatinden İslâmlar içinde kan dökülmemek için rûhunu fedâ edip teslim-i nefis ederek Kur'ân okurken mazlûmen şehid olmasını tercih eden Hazret-i Osman'ı da haber verdiği gibi, ⁴ تَرِيَهُمْ رُكْعًا سَجْدًا يَتَّعُونَ فَضْلًا مِنْ

اللهِ رِضْوَانًا saltanat ve hilâfete kemâl-i liyâkat ve kahramanlıkla girdiği hâlde ve kemâl-i zühd ve ibâdet ve fakr ve iktisâdı ihtiyar eden ve rûkû ve sücûdda devamı ve kesreti herkesçe musaddak olan Hazret-i Ali'nin (radiyallahu anh) istikbâldeki vaziyetini ve o fitneler içindeki harbleriyle mes'ul olmadığını ve niyeti ve matlubu fazl-ı ilâhî olduğunu haber veriyor.

Altıncısı

⁵ ذَلِكَ مِثْلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ fıkrası, iki cihet ile ihbâr-ı gaybîdir.

• **Birincisi:** Hazret-i Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) gibi ümmî bir Zât'a nisbeten gayb hükmünde olan Tevrat'taki evsâf-ı Sahâbeyi haber veriyor.

Evet, Tevrat'ta -On Dokuzuncu Mektup'ta beyân edildiği gibi- Âhir Zaman'da gelecek Peygamber'in Sahâbeleri hakkında Tevrat'ta bu fıkra var: “Kudsîlerin bayrakları beraberlerindedir.”⁶ Yani, O'nun Sahâbeleri ehl-i tâat ve ibâdet ve ehl-i salâhat ve velâyetirler ki, o vasıfları “kudsîler” yani “mukaddes” tâbiriyle ifade etmiştir. Tevrat'ın pek çok ayrı ayrı lisânlara tercüme

¹ “...kâfirlere karşı şiddetlidirler.” (Fetih sûresi, 48/29)

² “...kendi aralarında şefkatlidirler.” (Fetih sûresi, 48/29)

³ “Sen onları rûkû ederken, secde ederken, Allah'tan lütuf ve rıza ararken görürsün.” (Fetih sûresi, 48/29)

⁴ “Bunlar, Tevrat'taki sıfatlarıdır.” (Fetih sûresi, 48/29).

⁵ Kitâb-ı Mukaddes (Türkçe tercüme), Eski Ahit, Tesniye, Bâb: 33, Âyet: 2 (s.213); el-Halebî, es-Sîratü'l-Halebiyye 1/218; en-Nebhânî, Huccetullâhî ale'l-âlemîn s.113.

Âhir Zaman: Son zaman, kıyamete yakın son zaman dilimi.

Ehl-i salâhat ve velâyet: Tam bir iman ve takva ile kendini Allah'a veren iyi kullar.

Ehl-i taat ve ibadet: Allah'a itaat ve ibadet edenler.

Evsâf-ı Sahabe: Sahabeye ait özellikler.

Fütuhât: Fetihler, zaferler.

İhbâr-ı gaybî: Gayba ait, bilinmeyen bir şeyi haber vermek.

İhtiyar: Seçme, tercih etme.

Kemâl-i liyâkat: Mükemmel bir uygunluk, lâyük olma.

Kemâl-i merhamet: Tam, mükemmel bir merhamet.

Kemâl-i zühd: Dünya arzu ve

Kesret: Çokça yapma.

Küre-i arz: Yeryüzü.

Matlub: İstek, talep.

Mazlumen: Zulme uğramış olarak.

Musaddak: Tasdik edilen, kabul edilen. **Sâika:** Yıldırım.

Sücud: Secdeler.

Ümmî: Herhangi bir eğitim almamış, okuma yazma bilmeyen.

edilmesi vasıtasıyla o kadar tahrifat olduğu hâlde, şu Sûre-i Feth'in **مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ** hükmünü müteaddit âyâtıyla tasdik ediyor.

• **İkinci cihet ihbâr-ı gaybî şudur ki:** **مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ** fıkrasıyla ihbâr ediyor ki: “Sahâbeler ve Tâbiînler, ibâdetle öyle bir dereceye gelecekler ki, rûhlarındaki nûrâniyet, yüzlerinde parlayacak ve cephelerinde kesret-i sücûd-dan hâsıl olan bir hâtem-i velâyet nev'inde alınlarında sikkeler görünecek.”

Evet, istikbâl bunu vuzûh ile ve kat'iyet ile ve parlak bir sûrette isbât etmiştir. Evet, o kadar acîp fitneler ve dağdağa-yı siyaset içinde, gece ve gündüzde Zeynelâbidîn gibi bin rekât namaz kılan¹ ve Taûs-i Yemenî gibi, kırk sene yatsı abdestiyle sabah namazını edâ eden² çok mühim pek çok zâtlar, **مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ** sırrını göstermişlerdir.

Yedincisi

وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَرَرِعَ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَازَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سَوْقِهِ يُعْجَبُ **الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ** fıkrası, iki cihetle ihbâr-ı gaybidir.

¹ Bkz.: İbn Asâkir, *Târihu Dimaşk* 41/378; el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* 20/390; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* 4/392; İbnü'l-Kayserânî, *Tezkiratü'l-huffâz* 1/75.

² İmam el-Gazâlî, yatsı abdestiyle sabah namazını kılan pek çok insan olduğunu ve Tâbiînden 40 kişinin 40 sene boyunca böyle yaptığını nakledip, bunların isimlerini veriyor: el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 1/359. Meselâ Tâvus el-Yemânî ve Vehb b. Münebbih 40 sene boyunca..¹ Saïd b. el-Müseyyeb 50 sene boyunca..² İmam A'zam 40 sene boyunca..³ Süleyman et-Teymî 40 sene boyunca..⁴ Yezid b. Harun 40 sene boyunca..⁵ Abdülvehid b. Zeyd 40 sene boyunca..⁶ Hüseyim b. Beşîr 20 sene boyunca..⁷ İbn Sahnûn 14 sene boyunca..⁸ yatsı abdestiyle sabah namazını kılmışlardır.

¹ İbn Hibbân, *es-Sikât* 5/488; el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* 31/145; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve* 2/288, 294; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* 4/547.

² Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 2/163; el-Münâvî, *Feyzu'l-kadir* 4/248, 5/436.

³ Hatîb el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd* 13/354; el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* 29/434; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* 6/399.

⁴ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 3/28; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve* 3/297; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* 6/197.

⁵ Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü bahri'd-dem* s.476.

⁶ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 6/163.

⁷ el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* 30/287; ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* 8/290.

⁸ ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ* 13/64.

³ “İncildeki meselleri ise şöyledir: Öyle bir ekin ki filizini çıkarmış, sonra da onu kuvvetlendirmiş, derken kalınlaşmış da artık gövdesi üzerinde doğrulmuş. Öyle ki ekicilerin hoşuna gider, kâfirleri de öfkelen-dirir.” (Fetih sûresi, 48/29)

Âyât: Âyetler.

Dağdağa-yı siyaset: Siyasetin gürültü ve patırtıları.

Hâtem-i velâyet: Velilik mührü.

Kesret-i sücûd: Secdelerin çokluğu.

Müteaddit: Birçok, çeşitli.

Nuraniyet: Nurluluk, parlaklık.

Tâbiîn: Hz.Peygamber (s.a.s.)

Efendimiz'in ashabından sonra gelip onların talebeleri olan nesil.

Tahrifat: Tahrifler, bozmalar.

Vuzuh: Açıklık.

Birincisi

Nebiyî-yi Ümmî'ye nisbeten gayb hükmünde olan, İncil'in Sahâbeler hakkındaki ihbârını ihbârdır.

Evet İncil'de, Âhir Zaman'da gelecek Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ın vasfında ¹ **مَعَهُ قَضِيبٌ مِّنْ حَدِيدٍ وَأُمَّتُهُ كَذَلِكَ** gibi âyetler var. Yani, Hazret-i İsa (aleyhisselâm) gibi kılıcsız değil, belki sahibü's-seyf bir Peygamber gelecek, cihada memur olacak ve O'nun Sahâbeleri dahi, kılıklı ve cihada memur olacaklardır. O Kadîb-i Hadîd Sahibi, Reis-i Âlem olacak. Çünkü İncil'in bir yerinde der: "Ben gidiyorum, tâ âlemin reisi gelsin."² Yani, Âlemin Reisi geliyor.

Demek oluyor ki; İncil'in bu iki fıkrasından anlaşılıyor ki, Sahâbeler, çendan mebdede az ve zaîf görünecekler; fakat çekirdekler gibi neşv ü nemâ bularak yükselip kalınlaşıp kuvvetleşerek, küffârın gayzlarını onlara yutkundurup boğduracak vakitte, kılıçlarıyla nev-i beşeri kendilerine müsahhar edip, reisleri olan Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ın ise, âleme reis olduğunu isbât edecekler. Aynen şu Sûre-i Feth'in âyetinin meâlini ifade ediyor.

İkinci Vecih

Şu fıkra ihbâr ediyor ki: Sahâbeler çendan azlığından ve zaafından Sulh-i Hudeybiye'yi kabul etmişler; elbette, her hâlde az bir zamandan sonra sür'aten öyle bir inkişâf ve ihtişâm ve kuvvet kesbedecekler ki, rû-yi zemin tarlasında dest-i kudretle ekilen nev-i beşerin o zamanda gafletleri cihetiyle kısa, kuvvetsiz, nâkıs, bereketsiz sünbüllerine nisbeten gayet yüksek ve kuvvetli ve meyvedar ve bereketli bir sûrette çoğalacaklar ve kuvvet bulacaklar ve haşmetli hükûmetleri gıbtadan, hasetten ve kıskançlıktan gelen bir gayz

¹ "O'nun yanında kılıcı vardır; onunla savaşıacak. Ümmeti de O'nun gibi olacak." Kitâb-ı Mukaddes (Arapça tercüme), Mezmurlar, Bâb: 2, Âyet: 9 (s.695); Nebhânî, *Huccetullâhi ale'l-âlemin* s.114.

² Kitâb-ı Mukaddes (Türkçe tercüme), Yeni Ahit, Yuhanna, Bâb: 16, Âyet: 7 (s.110); el-Halebî, *es-Sîratü'l-Halebiyye* 1/214.

Çendan: Gerçi, her ne kadar.

Dest-i kudret: Kudret eli.

Gayz: Öfke, hınç.

Haşmet: Büyüklük, ihtişâm.

Kadîb-i hadid: Çok keskin demir çubuk, kılıç.

Kesb etmek: Kazanmak.

Küffâr: Kafirler.

Mebde': Başlangıç.

Musahhar etmek: Hizmete âmâde kılmak, emri altında tutmak.

Nâkıs: Eksik, yarımlı.

Nebiyî-yi Ümmî: Herhangi bir eğitim almamış, okuma yazma bilmeyen Hz. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz.

Neşv ü nemâ: Büyüme, boy atıp gelişme.

Nev-i beşer: İnsan türü.

Rû-yi zemin: Yeryüzü.

Sahibü's-seyf: Kılıç sahibi, kılıç kuşanan.

Sulh-i Hudeybiye: Hudeybiye Barışı.

içinde bırakacaklar. Evet istikbâl, bu ihbâr-ı gaybîyi çok parlak bir sûrette göstermiştir.

Şu ihbârda hafî bir îmâ daha var ki: Sahâbeyi tavsîfât-ı mühimme ile senâ ederken, en büyük bir mükâfâtın va'di, makamca lâzım geldiği hâlde, **مَغْفِرَةٌ** kelimesiyle işaret ediyor ki, istikbâlde Sahâbeler içinde fitneler vasıtasıyla mühim kusurlar olacak. Çünkü mağfiret, kusurun vukûuna delâlet eder. Ve o zamanda Sahâbeler nazarında en mühim matlup ve en yüksek ihsân, “mağfiret” olacak ve en büyük mükâfât ise, afv ile, mücâzât etmektir. **مَغْفِرَةٌ** kelimesi, nasıl bu latîf îmâyı gösteriyor. Öyle de sûrenin

başındaki **لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ**¹ cümlesiyle münâsebetdârdır. Sûrenin başı, hakikî günahlardan mağfiret değil; çünkü ismet var, günah yok. Belki makam-ı nübüvvete lâıyık bir mânâ ile Peygamber'e müjde-i mağfiret ve âhirinde Sahâbelere mağfiret ile müjde etmekle, o îmâyâ bir letâfet daha katar.

İşte, âhir-i Feth'in mezkûr üç âyeti, on vücûh-i i'câzından yalnız ihbâr-ı gaybî vechinin çok vücûhundan yalnız yedi vechini bahsettik. Cüz-i ihtiyarî ve kadere dâir Yirmi Altıncı Söz'ün âhirinde, şu âhirki âyetin hurûfâtının vaziyetindeki mühim bir lem'a-yi i'câza işaret edilmiştir. Bu âhirki âyet, cümleleriyle Sahâbeye baktığı gibi, kayıdlarıyla dahi yine Sahâbenin ahvâline bakıyor. Ve elfâzıyla, Sahâbenin evsâfını ifade ettikleri gibi,² hurûfâtıyla ve o âyetteki hurûfâtın tekerrür-i adediyle yine Ashâb-ı Bedir, Uhud, Huneyn, Suffe, Rıdvan gibi tabakât-ı meşhûre-i Sahâbede bulunan

¹ “Bu da Allah'ın, senin geçmiş ve gelecek kusurlarını bağışlaması... içindir.” (Fetih sûresi, 48/2)

² Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *Fezâilü's-sahâbe* 1/434; el-Beğavî, *Meâlimü't-tenzîl* 4/206; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-mesîr* 7/446; es-Suyûtî, *ed-Dürü'l-mensûr* 7/544; el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* 26/129.

Ahvâl: Hâller, durumlar.

Cüz-i ihtiyarî: İnsanın zayıf, küçücük tercih gücü.

Delâlet etmek: Delil olmak, ispatlamak.

Elfâz: Lâfızlar, sözler.

Hafî: Gizli. **Hurûfât:** Harfler.

İhbâr-ı gaybî: Gayba ait, bilinmeyen şeylerden bahsetmek, haber vermek.

İhsan: İyilik.

İsmet: Tertemiz, günahsız olma, masumiyet.

Lem'a-yi i'câz: Mu'cize parıltısı.

Letâfet: İncelik, güzellik, tatlılık.

Mağfiret: Allah'ın günahları affetmesi.

Matlup: İstenen, aranan.

Mezkûr: Zikredilen, geçen.

Mücâzât: Karşılık verme, cezalandırma.

Senâ: Övme, methetme.

Tabakat-ı meşhûre-i Sahabe:

Meşhur sahabe tabakaları, dereceleri ki bunlar on iki tabakadır.

Tavsîfât-ı mühimme: Önemli nitelendirmeler, önemli vasıflarla övmeler.

Tekerrür-i aded: Sayıların tekrarı.

Vech: Yön.

Vukû: Olma, meydana gelme.

Vücûh: Yönler.

Vücûh-i i'câz: Mu'cizeliğin başlıca yönleri.

zâtlara işaret ettikleri gibi, ilm-i cifrın bir nev'i ve bir anahtarı olan tevâfuk cihetiyle ve ebced hesabıyla daha çok esrârı ifade ediyor.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹

¹ “(Melekler) “Sühbansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.” dediler.” (Bakara sûresi, 2/32)

Ebced hesabı: Arapça’da harflerin sayısal değerlerine göre tarih veya belli sayısal tevafuklar çıkarma hesabı.

İlm-i cifr: Harflerin sayısal değerlerinden birtakım çıkarımlar tespit etmeye çalışan ilim.

Tevâfuk: Birbirine uygun muvafık olma.

Sûre-i Feth'in âhirindeki âyetin mânâ-yi işârîsiyle verdiği ihbâr-i gaybî münâsebetiyle; gelecek âyetle aynı haber, aynı mânâ-yi işârî ile verdiği münâsebetle bir nebze ondan bahsedilecek.

Bir Tetimme

وَلَهْدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا ¹

Bu âyetin beyânında binler nüktelerinden “İki Nükte”ye işaret edeceğiz.

Birinci Nükte

Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyân mefâhimiyle, mânâ-yi sarîhiyle ifade-i hakâik ettiği gibi; üslûplarıyla, hey'âtıyla çok maânî-i işariyeyi dahi ifade ediyor. Her bir âyetin çok tabaka-yi mânâları var. Kur'an, ilm-i muhîttten geldiği için, bütün mânâları murad olabilir. İnsanın cüz'î fikri ve şahsî iradesiyle olan kelâmlar gibi bir iki mânâyı inhisar etmez.

İşte bu sırta binâen âyât-ı Kur'âniye'nin ehl-i tefsir tarafından hadsiz hakâiki beyân edilmiş. Müfessirinin beyân etmediği daha çok hakâiki var. Ve bilhassa hurûfâtında ve mânâ-yi sarîhinden başka, işârâtında çok ulûm-i mühimme vardır.

¹ “☉ Ve onları dosdoğru yola ilettirdik. ☉ Kim Allah'a ve Resûlüne itaat ederse işte onlar, Allah'ın nimetlerine mazhar ettiği nebîler, sıddîkler, şehidler, salih kişilerle beraber olacaklardır. Bunlar ne güzel arkadaşlar!” (Nisâ sûresi, 4/68-69)

Ehl-i tefsir: Kur'an-ı Kerim'in ifadelerinden beşerin gücü nisbetinde Allah'ın maksatlarını anlamaya çalışan tefsirciler.

Hakaik: Hakikatler.

Hey'ât: Görünüşler, şekiller.

İfade-i hakaik etmek: Gerçekleri ifade etmek.

İhbar-ı gaybî: Gayba ait, bilinme-

yen şeylerden bahsetmek, haber vermek.

İlm-i muhit: Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan ezeli, ebedî, sonsuz, sınırsız ilmi.

Inhisar etmek: Yalnız bir şeye mahsus olmak.

İşârât: İşaretler.

Maânî-yi işariye: İmâ yoluyla anlatılan mânâlar.

Mânâ-yi işarî: İşaret ettiği mânâ.

Mânâ-yi sarîh: Açık mânâ.

Mefâhîm: Mefhumlar, kavramlar.

Müfessirîn: Müfessirler.

Nebze: Biraz, az miktar.

Tabaka-yi mânâ: anlam tabakaları, katları.

Tetimme: Tamamlayıcı ek.

Ulûm-i mühimme: Önemli bilgiler, ilimler.

İkinci Nükte

İşte bu âyet-i kerîme, **مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ** **أُولَئِكَ رَفِيقًا**¹ tâbiriyle, sırât-ı müstakîmin ehli ve hakikî niam-ı ilâhiyeye mazhar nev-i beşerdeki tâife-i enbiyâ ve kâfile-i siddîkîn ve cemaat-i şühedâ ve esnâf-ı sâlihîn ve envâ-yı tâbiînin bulunduklarını ifade etmekle beraber, âlem-i İslâmiyet'te o beş kısmın en mükemmeli dahi ayrıca sarâhaten gösterdikten sonra, o beş kısmın imamları ve baştaki rüesâlarını sıfât-ı meşhûreleriyle zikretmekle onlara delâlet edip ifade ettiği gibi, ihbâr-ı gayb nev'inden bir lem'a-yı i'câz ile o tâifelerin istikbâldeki reislerinin vaziyetlerini bir vecihle tâyin ediyor.

Evet, **مِنَ النَّبِيِّينَ**² nasıl ki sarâhatle Hazret-i Peygamber (aleyhissalâtü vesse-lâm)'a bakıyor. **وَالصِّدِّيقِينَ**³ fıkрасıyla Ebû Bekiri's-Siddîk'a bakıyor.

Hem Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'dan sonra ikinci olduğuna ve en evvel yerine geçeceğine ve "Siddîk" ismi, ümmetçe ona unvan-ı mahsus ve siddîkinlerin başında görüneceğine işaret ettiği gibi, **وَالشُّهَدَاءِ**⁴ kelimesiyle Hazret-i Ömer, Hazret-i Osman, Hazret-i Ali (rıdvanullahi aleyhim ecmaîn)'i, üçünü beraber ifade ediyor. Hem üçü Siddîk'tan sonra nübüvvetin hilâfetine mazhar olacaklarını ve üçü de şehid olacaklarını, fâzilet-i şehâdetleri de sâir fe-zâillerine ilâve edileceğini işaret ve gaybî bir sûrette ifade ediyor. **وَالصَّالِحِينَ**⁵ kelimesiyle Ashâb-ı Suffe, Bedir, Rıdvan gibi mümtaz zevâta işaret ederek

¹ "İşte onlar, Allah'ın nimetlerine mazhar ettiği nebîler, siddîkler, şehidler, salih kişilerle beraber olacaklardır. Bunlar ne güzel arkadaşlar!" (Nisâ sûresi, 4/69)

² "Nebîlerle..." (Nisâ sûresi, 4/69)

³ "Siddîklerle..." (Nisâ sûresi, 4/69)

⁴ "Şehidlerle..." (Nisâ sûresi, 4/69)

⁵ "Salih kişilerle..." (Nisâ sûresi, 4/69)

Cemaat-i şüheda: Canlarını Allah yoluna feda eden şehitler cemaatı.

Delâlet etmek: İşaret etmek, göstermek.

Envâ-yı tâbiîn: Peygamberler, siddîklar, şehitler ve salih insanların yoluna tâbi olanlar.

Fezâil: Faziletler.

Esnâf-ı salihîn: Dinine sıkı sıkıya bağlı iyi insanlar zümresi.

Kâfile-i siddîkin: Siddîklar kâflesi, özü sözü doğru insanlar kâflesi.

Mümtaz zevât: Seçkin kişiler.

Niam-ı ilâhiye: İlâhî nimetler.

Rüesa: Reisler, önde olanlar.

Sarâhat: Açıklık, belirlilik.

Siddîkin: Siddîklar, sözü özünde ki temizliği ortaya koyan, ameli imanını doğrulayan, çok vefâlı ideal kişiler. **Sarahaten:** Açıkça. **Sıfât-ı meşhûre:** Meşhur, bilinen özellikler.

Sırât-ı müstakim: Doğru, Allah'a varan yol.

Tâife-i enbiya: Peygamberler zümresi.

وَحَسَنَ أَوْلَئِكَ رَفِيقًا¹ cümlesiyle mânâ-yi sarîhiyle onların ittibâna teşvik ve Tâbiînlerdeki tebaiyeti çok müşerref ve güzel göstermekle, mânâ-yi işârîsiyle Hulefâ-yi Erbaa'nın beşincisi olarak ve ² **إِنَّ الْخِلَافَةَ بَعْدِي ثَلَاثُونَ سَنَةً** hadîs-i şerifin hükmünü tasdik ettiren, müddet-i hilâfeti azlığıyla beraber kıymetini azîm göstermek için o mânâ-yi işârîsiyle Hazret-i Hasan (radiyallahu anh)'ı gösterir.

Elhâsıl, Sûre-i Feth'in âhirki âyeti, Hulefâ-yi Erbaa'ya baktığı gibi, bu âyet dahi te'yiden, ihbâr-ı gayb nev'inden onların istikbâldeki vaziyetlerine kısmen işaret sûretiyle bakar. İşte Kur'ân'ın envâ-yı i'câzından olan ihbâr-ı gayb nev'inin lemaât-ı i'câziyesi âyât-ı Kur'âniye'de o kadar çoktur ki, hasra gelmez. Ehl-i zâhirin kırk elli âyete hasretmeleri, nazar-ı zâhirî iledir. Hakikatte ise binden geçer. Bazan bir âyette dört beş vecihle ihbâr-ı gaybî bulunur.

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا³

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ⁴

¹ “Bunlar ne güzel arkadaşlar!” (Nisâ sûresi, 4/69)

² “Hilâfet benden sonra otuz sene devam edecektir.” (Tirmizî, *fiten* 48; Ebû Dâvûd, *sünnet* 9; Müsned 5/220, 221.)

³ “Ya Rabbenâ! Eğer unuttuk veya kasıtsız olarak yanlış yaptysak bundan dolayı bizi sorumlu tutma.” (Bakara sûresi, 2/286)

⁴ “(Melekler) “Sübhanısın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.” dediler.” (Bakara sûresi, 2/32)

Azîm: Büyük.

Ehl-i zâhir: Meseleleri dış yönleri ile ele alıp, yüzeysel değenlen-direnler.

Envâ-yı i'câz: Mu'cizeliğin başlıca çeşitleri.

Hasr: Sınırlama, daraltma.

Hulefâ-yi Erbaa: Dört büyük halife: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (r.anhüm.)

Tâbiîn: Hz. Peygamber (s.a.s.)

Efendimiz'in ashabını idrak edip, İslâmiyet'i onlardan öğrenen insanlar.

Tebaiyet: Uyma, tâbi olma.

Te'yiden: Pekîştirilerek, kuvvetlendirilerek.

Bu Tetimmeye İkinci Bir İzah (*)

Şu âhir-i Feth'in işaret-i gaybiyesini te'yid eden, hem Fatiha-yi Şerife'deki sırât-ı müstakîm ehli ve **صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ**¹ âyetindeki murad kimler olduğunu beyân eden, hem ebedü'l-âbâdın pek uzun yolunda en nurânî, ünsiyetli, kesretli, câzibedâr bir kâfile-i rûfekayı gösteren ve ehl-i îmân ve ashâb-ı şûuru şiddetle o kâfileye tebâiyet noktasında iltihak ve refâkata mu'cizâne sevk eden şu âyet **فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ**

وَالصَّادِقِينَ وَالشُّهَدَاءَ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا² yine âhir-i Feth'in âhirki âyeti gibi İlm-i Belâgat'te "maarizu'l-kelâm"³ ve "müstetbeatü't-terâkib" tâbir edilen⁴ mânâ-yi maksûddan başka işârî ve remzî mânâlarla Hulefâ-yi Erbaa ve beşinci halife olan Hazret-i Hasan (radıyallahu anh)'a işaret ediyor, gaybî umûrdan birkaç cihette haber veriyor. Şöyle ki:

Nasıl ki şu âyet, mânâ-yi sarîhi ile nev-i beşerde niam-ı âliye-i ilâhiyeye mazhar olan, ehl-i sırât-ı müstakîm olan kâfile-i enbiyâ ve tâife-i siddîkîn ve

(*) Kardeşlerim her ikisini faydalı bulmasından, iki izahı beraber kaydetmişler; yoksa biri kâfi idi.

¹ "Nimet ve lütfuna mazhar ettiklerinin yoluna ilet." (Fâtiha sûresi, 1/7)

² "(Kim Allah'a ve Resûlüne itaat ederse) işte onlar, Allah'ın nimetlerine mazhar ettiği nebîler, siddîkler, şehidler, salih kişilerle beraber olacaklardır. Bunlar ne güzel arkadaşlar!" (Nisâ sûresi, 4/69)

³ Bkz.: el-Kurtubî, *el-Câmi'* l-i ahkâmî'l-Kur'ân 10/191, 199; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye fî ğaribi'l-hadis* 3/212; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* 7/183; el-Meydânî, *Mecmeu'l-emsâl* 1/13.

⁴ Bkz.: el-Hamevî, *Hızânetü'l-edeb* 2/294; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 1/406; el-Münâvî, *et-Teârîf* 1/32, 55; el-Kazvînî, *el-İzâh fî ulûmi'l-belâğa* 1/348.

Âhir-i Feth: Feth sûresinin sonu.

Ashâb-ı suur: Şuurlu kimseler.

Ebedü'l-âbâd: Sonsuza kadar.

Ehl-i iman: İnananlar, mü'minler.

Ehl-i sırat-ı müstakîm: Eğrilikleri, sapmaları olmayan dümdüz yolda olanlar, dinine bağlı kimseler.

Gaybî umur: Gayba ait, görünmeyen, bilinmeyen işler.

Hulefâ-yi Erbaa: Dört büyük halife: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (r.anhüm.)

İlm-i Belâgat: Edebiyat (ifadenin doğru, düzgün, yerinde, kusursuz ve muhataba faydalı bir şekilde kullanılma sanatı).

İltihak: Katılma, birleşme.

İşâret-i gaybiye: Gayba ait, görünmeyen, bilinmeyen bir şeye ait işaret. **İşârî:** İşaretle gösterilen.

Kâfile-i enbiya: Peygamberler kâfilesi.

Kâfile-i rûfeka: Arkadaşlar, yoldaşlar kâfilesi.

Kesret: Çokluk, bolluk.

Maârizu'l-kelâm: Bir maksadı sözün içinde gerektiğinde üstü kapalı bir şekilde ifade etme, ifâdenin geniş imkanları.

Mânâ-yı maksûd: Kastedilen mana. **Mânâ-yı sarîh:** Açık mana.

Mu'cizâne: Mu'cizeli bir şekilde.

Müstetbeatü't-terâkib: Kelâma tâbi mânâlar, sözdeki imâ ve işaretler.

Nev-i beşer: İnsan türü.

Niam-ı âliye-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın lütfettiği büyük nimetler. **Nuranî:** Parlak, aydın.

Refakat: Arkadaşlık, yoldaşlık.

Remzî: Remizli, imâlî, sembolik.

Sırat-ı müstakîm ehli: Eğrilikleri, sapmaları olmayan dümdüz yolda olanlar, dinine bağlı kimseler.

Tâife-i siddîkîn: Siddıklar, özü sözü doğru insanlar kâfilesi.

Tebaiyet: Uyuma, tâbi olma.

Te'yid etmek: Pekiştirmek, desteklemek

Ünsiyet: Âşinalık, birine ısınmak.

cemaat-i şühedâ ve envâ-yı sâlihîn ve sınıf-ı tâbiîn, “muhsinîn” olduğunu ifade ettiği gibi; Âlem-i İslâm'da dahi o tâifelerin en ekmeli ve en efdali bulunduğunu ve Nebiyy-i Âhir Zaman'ın sırr-ı verâset-i nübüvvetten teselsül eden tâife-i verese-i enbiyâ ve Sıddîk-ı Ekber'in maden-i siddîkiyetinden teselsül eden kâfile-i siddîkîn ve Hulefâ-yi Selâse'nin şehâdet mertebesiyle merbut bulunan kâfile-i şühedâ, ¹ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ sırrıyla bağlanan cemaat-i sâlihîn ve ² قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ sırrını imtisâl eden ve Sahâbelerin ve Hulefâ-yi Râşidîn'in refâkatinde giden esnâf-ı tâbiîni ihbâr-ı gaybî nev'inden gösterdiği gibi, وَالصَّادِقِينَ kelimesiyle mânâ-yi işârî cihetinde Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'dan sonra makamına geçecek ve halifesi olacak ve ümmetçe “Sıddîk” unvanıyla şöhrat bulacak ve siddîkîn kâfilesinin reisi olacak Hazret-i Ebû Bekirî's-Sıddîk'ı ihbâr ediyor.

وَالشُّهَدَاءُ kelimesiyle Hulefâ-yi Râşidîn'den üçünün şehâdetini haber veriyor ve Sıddîk'tan sonra üç şehid, halife olacaklar. Çünkü الشُّهَدَاءُ cem'dir. Cem'in ekalli üçtür. Demek Hazret-i Ömer, Hazret-i Osman, Hazret-i Ali (radiyallahu anhüm) Sıddîk'tan sonra riyâset-i İslâmiyet'e geçecekler ve şehid olacaklar. Aynı haber-i gaybî vukû bulmuştur.

Hem وَالصَّالِحِينَ kaydıyla, Ehl-i Suffe gibi tâat ve ibâdetde Tevrat'ın se-nâsına mazhar olmuş ehl-i salâhat ve takvâ ve ibâdet, istikbâlde kesretle bulunacağını ihbâr etmekle beraber, وَحَسَنَ أَوْلَئِكَ رَفِيقًا cümlesi, Sahâbeye,

¹ “İman edip makbul ve güzel işler yapanlar.” (Bakara sûresi, 2/82)

² “Ey Resûlüm, de ki: “Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin.” (Âl-i İmran sûresi, 3/31)

Cem': Çoğul, çokluk.

Cemaat-i şüheda: Canlarını Allah

yoluna feda eden şehitler cemaati.

Efdal: En faziletti.

Ehl-i salâhat ve takvâ ve ibâdet:

Tam bir iman ve takva ile Allah'a ibadet ederek kul olan iyi kimseler.

Ekal: En az.

Ekmel: En mükemmel.

Envâ-yı sâlihîn: Dinine sıkı sıkıya bağlı iyi insanlar zümresi.

Hulefâ-yi Râşidîn: Dört büyük halife: Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (r.anhüm.)

Hulefâ-yi Selâse: Üç büyük halife:

Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (r.anhüm.).

Kesret: Çokluk, bolluk.

Sıddîkiyet: Dinin hakikatlerini tasdik edip, aksine ihtimal vermeyecek şekilde bütün benliği ile inanca, teslim olma.

Merbut: Bağlı, irtibatlı.

Muhsinîn: Hayırseverler, Cenâb-ı Hakk'ı görüyormuşçasına ibadet edenler.

Nebiyy-i Âhir Zaman: Âhir Zaman Peygamberi.

Riyaset-i İslâmiyet: İslâmiyet'in yönetimi, reisiği.

Senâ: Övme, övgü.

Sıddîk-ı Ekber: Hz. Ebû Bekir (r.a.)

Sınıf-ı tâbiîn: Peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salih insanların yoluna tâbi olanlar.

Sırr-ı veraset-i nübüvvet: Peygamberlik vazifesine varis olma sırrı.

Tâat: Cenâb-ı Hakk'a itaat etme, boyun etme, kulluk. ~

Tâife-i verese-i enbiya: Peygamberlere varis olan seçkinler zümresi.

Teselsül etmek: Birbirini takip etmek, art arda gelmek.

ilim ve amelde refâkat ve tebâiyet eden Tâbiînlerin tebâiyetini tahsin etmekle, ebed yolunda o dört kâfilenin refâkatlerini hasen ve güzel göstermekle beraber; Hazret-i Hasan (radiyallahu anh)'ın birkaç ay gibi kısacık müddet-i hilâfeti, çendan az idi, fakat ¹ **إِنْ الْخِلَافَةَ بَعْدِي ثَلَاثُونَ سَنَةً** hükmüyle ve

o ihbâr-ı gaybiye-i Nebeviye'nin tasdiki ile ve **أَبْنِي حَسَنٌ هَذَا سَيِّدٌ سَيُصْلِحُ اللَّهُ**

² **بِهِ بَيْنَ فِتْنَتَيْنِ عَظِيمَتَيْنِ** hadîsindeki mu'cizâne ihbâr-ı gaybî-yi nebevîyi tasdik eden ve iki büyük ordu, iki cemaat-i azîme-i İslâmiye'nin musâlâhasını temin eden ve nizâi ortalarından kaldıran ³ Hazret-i Hasan (radiyallahu anh)'ın kısacık müddet-i hilâfetini ehemmiyetli gösterip, Hulefâ-yi Erbaa'ya bir beşinci halife göstermek için, ihbâr-ı gaybî nev'inden mânâ-yi işârîsiyle ve **وَحَسَنٌ أُولَئِكَ رَفِيقًا** kelimesinde beşinci halifenin ismine İlm-i Belâgat'te “müstetbeatü't-terâkib” tâbir edilen ⁴ bir sır ile işaret ediyor.

İşte mezkûr işârî ihbârlar gibi daha çok sırlar var. Sadedimize gelmediği için şimdilik kapı açılmadı. *Kur'ân-ı Hakîm'in çok âyâtı var ki, her bir âyet çok vecihlerle ihbâr-ı gaybî nev'indendir.* Bu nev'i ihbârât-ı gaybiye-i Kur'âniye binlerdir.

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ⁵

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ⁶

¹ “Hilâfet benden sonra otuz sene devam edecektir.” (Tirmizî, *fiten* 48; Ebû Dâvûd, *sünnet* 9; Müsned 5/220, 221.)

² “Şüphesiz şu benim torunum Hasan seyyiddir. Allah onunla iki büyük topluluğu barıştıracaktır.” (Bu-hârî, *sulh* 9; Tirmizî, *menâkıb* 30; Ebû Dâvûd, *sünnet* 21; Nesâî, *cum'a* 27; Müsned, 5/49.)

³ Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 1/104; et-Taberî, *Târihu'l-ümem ve'l-mülûk* 3/165; el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl* 6/246; İbn Hacer, *el-İsâbe* 2/73.

⁴ Bkz.: el-Hamevî, *Hizânetü'l-edeb* 2/294; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 1/406; el-Münâvî, *et-Teârif* 1/32, 55; el-Kazvinî, *el-İzâh fi ulûmi'l-belâğa* 1/348.

⁵ “Ya Rabbenâ! Eğer unuttuk veya kasıtsız olarak yanlış yaptysak bundan dolayı bizi sorumlu tutma.” (Bakara sûresi, 2/286)

⁶ “(Melekler) “Sühbansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.” dediler.” (Bakara sûresi, 2/32)

Cemaat-i azîme-i İslâmiye: Büyük İslâm cemaatı.

Çendan: Gerçi. **Hasen:** Güzel, iyi.

İhbârât-ı gaybiye-i Kur'âniye: Kur'ân-ı Kerim tarafından, olman önce bildirilip; bildirildiği şekilde çıkan haberler.

İhbar-ı gaybiye-i Nebeviye: Hz. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz tarafından gayba ait, bilinmeyen şeylerden haber verilmesi.

Mezkûr: Zikredilen, geçen.

Mu'cizâne: Mu'cizeli bir şekilde.

Musâlaha: Barış, barışma.

Nizâ: Çekişme kavgası.

Tâbiîn: Hz. Peygamber (s.a.s.) Efendimiz'in ashâbından sonra gelip onların talebeleri olan nesil.

Tahsin etmek: Güzel bulmak, beğenmek.

Tebaiyet: Uyuma, tâbi olma.

Hâtîme

Kur'ân-ı Hakîm'in tevâfuk cihetinden tezâhür eden i'câzî nüktelerinden bir nüktesi şudur ki:

Kur'ân-ı Hakîm'de İsm-i Allah, Rahmân, Rahîm, Rab ve İsm-i Celâl yerindeki **هَوْ**'nin mecmûu, dört bin kûsûrdur. **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** (Hesab-ı Ebced'in ikinci nev'i ki, hurûf-i hecâ tertibiyledir), o da dört bin kûsûr eder. Büyük adedlerde küçük kesirler, tevâfuku bozmadığından küçük kesirlerden kat-ı nazar edildi. Hem **آلَم** tazammun ettiği iki vâv-ı atıf ile beraber iki yüz seksen kûsûr eder. Aynen Sûre-i el-Bakara'nın iki yüz seksen kûsûr İsm-i Celâline ve hem iki yüz seksen kûsûr âyâtın adedine tevâfuk etmekle beraber, ebcedin hecâî tarzındaki ikinci hesabıyla, yine dört bin kûsûr eder. O da yukarıda zikri geçmiş beş esmâ-yi meşhûrenin adedine tevâfuk etmekle beraber **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ**'in kesirlerinden kat-ı nazar, adedine tevâfuk ediyor. Demek, bu sırr-ı tevâfuka binâen **آلَم** hem müsemmâsını tazammun eden bir isimdir, hem el-Bakara'ya isim, hem Kur'ân'a isim, hem ikisine muhtasar bir fihriste, hem ikisinin enmûzeci ve hülâsası ve çekirdeği, hem **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ**'in mücmelidir. Ebcedin meşhur hesabıyla **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** ism-i Rab adedine müsâvi olmakla beraber, **ر** iki **ر** sayılsa, o vakit dokuz yüz doksan olup, pek çok esrâr-ı mühimmeye medâr olup, on dokuz harfiyle on dokuz bin âlemin miftâhıdır.

Enmuzec: Örnek, numune.

Esmâ-i meşhûre: Bilinen meşhur isimler.

Esrar-ı mühimme: Önemli sırlar.

Hesab-ı ebced: Arapça'da harflerin sayısal değerlerine göre tarih veya belli sayısal tevafuklar çıkarma hesabı.

Huruf-i hecâ: Alfabe, harflerin alfabeye göre dizilmiş hâli.

Hüve: "O" (Arapça'da: 3. tekil şahıs zamiri).

İcâzî: Mucizevî.

İsm-i Celâl: "Allah" lafzı.

Kat-ı nazar etmek: Bakmamak, bırakmak, ilgilenmemek.

Mecmu: Bütün, genel.

Medar olmak: Sebep, vesile, kaynak olmak.

Miftah: Anahtar.

Muhtasar: Kısa, özet.

Mücmel: Kısa ve öz, hülâsa.

Müsavi: Eşit, denk.

Müsemma: İsimlenen, bir isimle nitelendirilen varlık.

Müşdedded: Şeddeli.

Rabb: Yaratıp, yöneten Cenâb-ı Hakk.

Rahîm: Yaratıklarına karşı daima sonsuz ve sınırsız şefkat ve merhamet eden Hz. Allah.

Rahmân: Zâtında muazzam bir rahmet sahibi olan, Hz. Allah.

Tazammun etmek: İhtivâ etmek, içermek.

Tevafuk: Uygun gelme, muvafık olma.

Tezahür etmek: Ortaya çıkmak, belirtmek.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'da Lâfza-yi Celâl'in tevâfukât-ı latîfesindendir ki, bütün Kur'ân'da sahifenin âhirki satırın yukarı kısmında seksen Lâfza-yi Celâl, birbirine tevâfukla baktığı gibi, aşağıki kısımda da aynen seksen Lâfza-yi Celâl, birbirine tevâfukla bakar. Tam o âhirki satırın ortasında yine elli beş Lâfza-yi Celâl, birbiri üstüne düşüp ittihâd ederek güyâ elli beş Lâfza-yi Celâl'den tereküb etmiş bir tek Lâfza-yi Celâl'dir. Âhirki satırın başında yalnız ve bazı üç harfli kısa bir kelime fasıla ile yirmi beş tam tevâfukla tam ortadaki elli beşin tam tevâfukuna zammedilince seksen tevâfuk olup, o satırın nısf-ı evvelindeki seksen tevâfuka ve nısf-ı âhirdeki yine seksen tevâfuka tevâfuk ediyor. *Acaba böyle latîf, zarîf, muntazam, mevzun, i'câzlı bu tevâfukât nüktesiz, hikmetsiz olur mu? Hâşâ, olamaz. Belki o tevâfukâtın ucuyla mühim bir define açılabilir.*

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا ¹

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ²

Said Nursî

¹ “Ya Rabbenâ! Eğer unuttuk veya kasıtsız olarak yanlış yaptıysak bundan dolayı bizi sorumlu tutma.” (Bakara sûresi, 2/286)

² “(Melekler) “Sübhasnı ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.” dediler.” (Bakara sûresi, 2/32)

İttihad etmek: Birleşmek.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân: Beyan ve ifadesi ile insanları, benzerini yapmaktan âciz bırakan Kur'ân-ı Kerim. **Latîf:** Hoş, güzel.

Lâfza-yi Celâl: “Allah” lâfzı.

Mevzun: Ölçülü, tartılı.

Nısf-ı âhir: Son yarım.

Nısf-ı evvel: İlk yarım.

Tereküb etmek: Birden fazla

şeyin bir araya gelerek birleşmesi, terkip olmak.

Tevâfukat-ı latîfe: Güzel hoş tevâfuklar, uygun gelmeler.

Zammedilmek: Eklenmek, katılmak.

Sekizinci Lem'a

Kerâmet-i Gavsiye Risalesi'dir. Sikke-i Tasdik-i Gaybî mecmûasında ve teksir Lem'alar mecmûasında neşredilmiştir.

Dokuzuncu Lem'a

Teksir Lem'alar mecmûasında neşredilmiştir.

Onuncu Lem'a

Şefkat Tokatları Risalesi

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا
وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا وَيَحْذَرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ¹

âyetinin bir sırrını, hizmet-i Kur'âniye'de arkadaşlarımla beşeriyet muktezâsı olarak sehiv ve hatalarının neticesinde yedikleri şefkat tokatlarını² beyân etmekle tefsir ediyor. Hizmet-i Kur'âniye'nin bir silsile-i kerâmeti ve o hizmet-i kudsiyenin etrafında izn-i ilâhî ile nezâret eden ve himmet ve duâsıyla yardım eden Gavs-ı A'zam'ın bir nev'i kerâmeti beyân edilecek. Tâ ki, bu hizmet-i kudsiyede bulunanlar, ciddiyetlerinde, hizmetlerinde sebat etsinler.

Bu hizmet-i kudsiyenin kerâmeti üç nev'idir:

• **Birinci nev'i:** O hizmeti ihzâr etmek ve hâdimlerini o hizmete sevk etmek cihetidir.

• **İkinci kısım:** Mânileri bertaraf etmek ve muzırların şerrini def'edip, onları tokatlamaktır.

Bu iki kısmın hâdiseleri çoktur, hem çok uzundur.^(*) Başka vakte ta'likan, en hafif olan üçüncü bir kısımdan bahsedeceğiz.

¹ “Gün gelecek, her kişi gerek hayır olarak, gerek kötülük olarak ne işlemişse, hepsini önünde bulacak. Yaptığı kötülükten buca buca kaçmak isteyecek. Allah sizi, Zatına karşı gelmekten sakındırır. Doğrusu Allah kullarına karşı pek şefkatlidir.” (Âl-i İmran sûresi, 3/30)

² Bkz.: “Başınıza gelen her musibet, işlediğiniz günahlar (ihmal ve kusurlarınız) sebebiyledir, hatta Allah günahlarınızın çoğunu da affeder.” (Şurâ sûresi, 42/30). Ayrıca ehl-i imânın hükmen küçük hataları, onların çabuk temizlenmesi için kısmen dünyada ve sür'aten verildiğine dair bkz.: Tirmizî, *zühd* 57; Müsned 2/287, 450.

^(*) Meselâ: Din muhaliflerinin (Halk Partisi), Nur Talebelerine verdikleri azâp ve sıkıntı ve ihanetlerden, kendileri dünyada daha ziyâde cezasını çektiler, aynıını gördüler.

Beşeriyet: İnsanlık.

Gavs-ı A'zam: “En büyük velî” anlamında Hz. Abdulkadir Geylânî'nin (k.s.) lâkâbı.

Hizmet-i kudsiye: Kutlu, mukad-

Hizmet-i Kur'âniye: Kur'an-ı Kerim hizmeti.

Sehiv: Yanılgı.

İhzar etmek: Hazırlamak, hazır hâle

getirmek. **Mukteza:** Gerek, sebep

Silsile-i kerâmeti: Artarda gelen

Nezaret etmek: Gözetmek, idare etmek

Şefkat Tokadı: Cenâb-ı Hakk'ın dine hizmet eden kullarını hizmette gevşeklik gösterdiklerinde şefkatiyle uyarması. **Tâlikan:** Başlayarak

•**Üçüncü kısım şudur ki:** Hizmette hâlisen çalışanlara fütûr geldiği vakit, şefkatli bir tokat yerler, intibâha gelerek yine o hizmete girerler. Bu kısmın hâdisâtı, yüzden fazladır. Yalnız yirmi hâdiseden on üç-on dördü şefkatli tokat yemişler, altı-yedisi zecr tokatı görmüşler.

Birincisi

Bu bîçâre Said'dir. Her ne vakit hizmete fütûr verir, “neme lâzım” deyip hususî, nefsimi âit işlerle meşgul olduğum zaman tokat yemişim. Hem de kanaatım geliyor ki; ihmalimden tokat yedim. Çünkü, hangi maksadım beni iğfâle sevk etmiş ise, onun aksi ile tokat yedim. Sâir hâlis arkadaşlarımın da yedikleri şefkat tokatları, dikkat ede ede, benim gibi hangi maksat için ihmal etmişse, onun aksiyile şefkat tokatlarını yediklerinden kanaatımız gelmiş ki, o hâdiseler, hizmet-i Kur'âniye'nin kerâmetindendir.

Meselâ, bu bîçâre Said, Van'da ders-i hakâik-i Kur'âniye ile meşgul olduğum miktarca Şeyh Said hâdisâtı zamanında vesveseli hükûmet, hiçbir cihette bana ilişmedi ve ilişemedi. Vaktâ ki “neme lâzım” dedim, kendi nefsimi düşündüm. Âhiretimi kurtarmak için Erek Dağı'nda harabe mağara gibi bir yere çekildim. O vakit sebepsiz beni aldılar nefyettirler. Burdur'a getirildim.

Orada yine hizmet-i Kur'âniye'de bulunduğum miktarca, -o vakit menfîlere çok dikkat ediliyordu, her akşam isbât-ı vücud etmekle mükellef oldukları hâlde- ben ve hâlis talebelerim müstesnâ kaldık. Ben hiçbir vakit isbât-ı vücuda gitmedim, hükûmeti tanımadım. Oranın valisi, oraya gelen Fevzi Paşa'ya* şikâyet etmiş. Fevzi Paşa demiş: “Ona ilişmeyiniz, hürmet ediniz!” Bu sözü ona söylettiren, hizmet-i Kur'âniye'nin kudsiyetidir. Ne vakit nefsimi kurtarmak, yalnız âhiretimi düşünmek fikri bana galebe etti. Hizmet-i Kur'âniye'de muvakkat fütûr geldi; aks-i maksadıyla tokat yedim. Yani, bir menfâdan diğerine (Isparta'ya) gönderildim.

Isparta'da yine hizmet başına geçtim. Yirmi gün geçtikten sonra bazı korkak insanların ihtârlarıyla: “Belki bu vaziyeti hükûmet hoş görmeyecek,

Ders-i hakaik-i Kur'âniye:

Kur'an-ı Kerim'e ait hakikatlerin öğretildiği ders.

Fütûr: Gevşeklik, usanç.

Galebeye etmek: Yenmek, galip gelmek.

Hâlisen: Samimiyetle, sırf Allah rızası için.

İğfale sevk etmek: Aldatıcı şeylere götürmek.

İntibâh: Uyanma, ayılma.

İsbât-ı vücud: Yoklamalarda hazır olmak.

Kudsiyet: Mukaddes olma, yücelik

Menfâ: Sürgün yeri.

Menfî: Sürülmüş, sürgünde yaşayan.

Muvakkat: Kısa süreli, daimi olmayan.

Mükellef olmak: Sorumlu, yükümlü olmak.

Nefy etmek: Sürmek, sürgüne yollamak.

Zecir Tokadı: Cenâb-ı Hakk'ın, mühim hatalarından dolayı kul-larını şiddetle cezalandırması.

bir parça teenni etsen, daha iyi olur.” dediler. Bende, tekrar yalnız kendimi düşünmek hâtırası kuvvet buldu. “Aman halklar gelmesin.” dedim. Yine o menfâdan dahi üçüncü nefiy olarak Barla’ya verildim.

Barla’da ne vakit bana fütûr gelmiş ise, yalnız kendimi düşünmek hâtırası kuvvet bulmuş ise, bu ehl-i dünyanın yılanlarından, münafıklarından birisi bana musallat olmuş. Bu sekiz senede seksen hâdiseyi, kendi başımdan geçtiği için hikâyeye edebilirim. Usandırmamak için kısa kesiyorum.

Ey kardeşlerim! Başıma gelen şefkat tokatlarını söyledim. Sizlerin de başınıza gelen şefkat tokatlarını, izin verseniz ve helâl etseniz söyleyeceğim. Gücenmeyiniz. Gücenen olursa ismini tasrîh etmeyeceğim.

İkincisi

Öz kardeşim ve en birinci ve yüksek ve fedâkâr bir talebem olan Abdül-mecid’in* Van’da güzel bir evi vardı. İdaresi yerinde, hem muallim idi. Hizmet-i Kur’âniye’nin daha revaçlı bir yeri olan hududa gitmekliğim için arzumun hilâfına olarak teşebbüs edenlere, içtîhâdınca güyâ menfaatim için işti-rak etmedi, re’y vermedi. Güyâ ben hududa gitseydim, hem hizmet-i Kur’â-niye siyaset-siz, sâfi olmayacak, hem onu Van’dan çıkaracak idiler diye işti-rak etmedi. Maksadının aksiyle şefkatli bir tokat yedi. Hem Van’dan, hem o güzel evinden, hem memleketinden ayrıldı. Ergani’ye gitmeye mecbur kaldı.

Üçüncüsü

Hizmet-i Kur’âniye’nin pek mühim bir âzâsı olan Hulûsî Bey,* Eğir-dir’den memlekete gittiği vakit, saâdet-i dünyeviyeyi tam zevk ettirecek ve temin edecek esbab bulunduğundan, bir derece sırf uhrevî olan hizmet-i Kur’âniye’de fütûra yüz göstermeğe dâir esbab hazırlandı. Çünkü, hem çoktan görmediği peder ve vâlidesine kavuştu, hem vatanını gördü, hem şerefli, rütbeli bir sûrette gittiği için dünya ona güldü, güzel göründü. *Hâlbuki hizmet-i*

Âzâ: Üye.

Ehl-i dünya: Sadece geçici dünya zevklerine bağlanıp ahireti unutan kimseler.

Esbab: Sebepler.

Hilâf: Aykırı, ters.

İçtîhad: Görüş, kanaat.

İhlas: Yaptığını sırf Allah emrettiği için yapıp, başka bir gâye karıştırmamak.

Neftî: Sürgün.

Revaç: Rağbet, itibar.

Re’y vermek: Görüş bildirmek, bir görüşe onay vermek.

Saadet-i dünyeviyeye: Dünya mutluluğu.

Tasrîh etmek: Açık söylemek, açıkça ifade etmek.

Teenni etmek: İhtiyatlı, temkinli hareket etmek.

Uhrevî: Ahiret’e ait.

Kur'âniye'de bulunana, ya dünya ona küsmeli veya o dünyaya küsmeli. Tâ ihlâsla, ciddiyet ile hizmet-i Kur'âniye'de bulunsun.

İşte, Hulûsi'nin kalbi çendan lâyetelzel idi. Fakat bu vaziyet onu fütûra sevk ettiğinden şefkatli tokat yedi. Tam bir-iki sene bazı münafıklar ona musallat oldular. Dünyanın lezzetini de kaçırdılar. Hem dünyayı ondan, hem onu dünyadan küstürdüler. O vakit vazife-i mâneviyesindeki ciddiyete tam mânâsiyla sarıldı.

Dördüncüsü

Muhâcir Hâfız Ahmed'dir.* O kendisi söylüyor: Evet ben itiraf ediyorum ki, Hizmet-i Kur'âniye'de âhiretim nokta-yi nazarında içtihadımda hatâ ettim. Hizmete fütûr verecek bir arzuda bulundum. Şefkatli, fakat şiddetli ve keffaretli bir tokat yedim. Şöyle ki:

“Üstadım yeni icâdlara^(*) taraftar olmadığı için -benim câmim onun komşusudur; şuhûr-i selâse geliyor- câmimi terk etsem, hem ben çok sevâp kaybediyorum, hem mahalle namazsızlığa alışacak. Yeni usûl yapmazsam men edileceğim. İşte bu içtihadâ göre rûhum kadar sevdiğim Üstadımın muvakkaten başka bir köye gitmesini arzu ettim. Bilmedim ki, o yerini değiştirse, başka bir memlekete gitse, hizmet-i Kur'âniye'ye muvakkaten fütûr gelir. Tam o sıralarda ben tokat yedim. Şefkatli, fakat öyle dehşetli bir tokat yedim ki, üç aydır daha aklım başıma gelmedi. Fakat lillâhilhamd, Üstadımın kat'î ihbârıyla, ona ihtâr edilmiş ki, o musîbetin her dakikası, bir gün ibâdet hükmünde olduğunu rahmet-i ilâhiyeden ümitvar olabiliriz. Çünkü, o hatâ, bir garaza binâen değildi. Sırf âhiretimi düşünmek noktasında o arzu geldi.”

Beşincisi

Hakkı Efendi'dir.* Şimdi burada olmadığı için, Hulûsi'ye vekâlet ettiğim gibi, ona da vekâleten derim ki: Hakkı Efendi talebelik vazifesini hakkıyla ifâ ederken, ahlâksız bir kaymakam geldi. Hem Üstadına, hem de kendine za-

(*) Yani: Türkçe ezan gibi, şeaîr-i İslâmiye'ye muhalif bid'atlarıdır.

Bid'at: Dinde bir aslı olmayıp sonradan ortaya çıkan şey.

Garaz: Kötü kasıt, düşmanca niyet
Keffâret: Günahların affına vesile olan yükümlülük.

Lâyetelzel: Sarsılmaz.

Lillâhi'l-hamd: “Allah'a şükürler olsun ki...”

Muhalif: Aykırı, ters
Muvakkaten: Belli bir süre için, geçici olarak.

Nokta-yi nazar: Bakış açısı.

Şeaîr-i İslâmiye: İslâm'ı temsil eden semboller.

Şuhur-i selâse: Üç aylar (Receb, Şa'ban ve Ramazan ayları).

rar gelmemek için, yazdıklarını sakladı. Muvakkaten hizmet-i Nuriyeyi terk etti. Birden bir şefkat tokadı mânâsında bin lirayı vermeye mükellef olacak bir dâvâ başına açıldı. Bir sene o tehdit altında kaldı. Tâ geldi, burada görüştük, avdetinde hizmet-i Kur'âniye'ye talebelik vazifesine girdi. Şefkat tokadının hükmü kalktı, tebrie etti.

Sonra Kur'ân'ı yeni bir tarzda ^(Hâşiye) yazmak hususunda talebelere bir vazife açıldı. Hakkı Efendi'ye de hisse verildi. Elhak o, hissesine sahip çıktı. Bir cüz'ü güzel yazdı, fakat derd-i maişet zaruretiyle kendini mecbur bilip gizli Dâvâ vekâletine teşebbüs etti. Birden bir şefkat tokatı daha yedi. Kalemi tutan parmağı, muvakkaten kırıldı. Bu parmakla hem dâvâ vekâleti yapmak, hem Kur'ân'ı yazmak olmayacak diye, lisân-ı mânâ ile ihtâr edildi. dâvâ vekâletine teşebbüsünü bilmediğimiz için parmağına hayret ediyorduk. Sonra anlaşıldı ki, kudsi, sâfi hizmet-i Kur'âniye, gayet temiz kendine mahsus parmakları başka işe karıştırmak istemiyor. Her ne ise... Hulûsi Bey'i kendim gibi bildim, ona bedel konuştum. Hakkı Efendi de aynen onun gibidir. Eğer benim vekâletime râzı olmazsa, kendi tokatını kendi yazsın.

Altıncısı

Bekir Efendi'dir.* Şimdi hazır olmadığı için, ben, kardeşim Abdülmecid'e vekâlet ettiğim gibi, onun itimâd ve sadâkatine itimâdım ve Şamlı Hâfız ve Süleyman Efendi* gibi bütün has dostlarımla hükümlerine (bildiklerine) istinâden diyorum ki: Bekir Efendi, Onuncu Söz'ü tab' etti. İ'câz-ı Kur'ân'a dâir Yirmi Beşinci Söz'ü yeni hurûf çıkmadan tab' etmek için ona gönderdik. Onuncu Söz'ün matbaa fiyatını gönderdiğimiz gibi, onu da göndereceğiz diye yazdık. Bekir Efendi, benim fakr-ı hâlimi düşünüp matbaa fiyatı dört yüz banknot kadar olduğunu mülâhaza ederek ve kendi kesesinden vermek, belki Hoca râzı olmaz diye onun nefsi onu aldattı. Tab' edilmedi. Hizmet-i Kur'âniye'ye mühim bir zarar oldu. İki ay sonra dokuz yüz lira hırsızların eline geçti. Şefkatli ve şiddetli bir tokat yedi. İnşâallah zıyâa giden dokuz yüz lira, sadaka hükmüne geçti.

^(Hâşiye) Tervâfuk mu'cizesini gösterir bir sûrette demektir.

Avdet: Dönüş.

Derd-i maişet: Geçim derdi.

Elhak: Gerçekten. **Hurûf:** Harfler.

Fakr-ı hâl: Fakirlik hâli.

Hizmet-i Nuriye: Risale-i Nur Hizmeti

İcâz-ı Kur'ân: İnsanları, benzerini

yapmaktan âciz bırakan Kur'ân'ın üslûbu. **İstinâden:** Dayanarak.

Mülâhaza etmek: Dikkatle bakmak, iyice düşünmek.

Tebrie etmek: Temize çıkarmak, beraat etmek.

Tab' etmek: Basmak.

Tervâfuk Mu'cizesi: Mushaf'ın yazılışında aynı veya mânâları birbirine benzer bazı kelimelerin birbirine denk, karşı karşıya veya alt alta gelmeleri.

Zıyâa girmek: Zayi olmak.

Yedincisi

Şamlı Hâfız Tevfik'tir.* O kendisi diyor: “Evet itiraf ediyorum ki: Ben bilmeyerek ve yanlış düşünerek, Hizmet-i Kur'âniye'de fütûr verecek harekâtım sebebiyle iki şefkatli tokat yedim. Şüphem kalmadı ki, bu tokat o cihetten geldi.

•**Birincisi:** Lillâhilhamd, benim hatt-ı Arabiyem Kur'ân'a bir derece uygun bir tarzda ihsân edilmişti. Üstadım en evvel üç cüz bana yazdırmakla sâir arkadaşlarıma taksim etti. Kur'ân yazmak iştiyakı, risalelerin tebyiz ve tesvidindeki hizmetime arzumu kırdı. Hem Arabî hattı bulunmayan sâir arkadaşlara tefevvuk edeceğim diye gururkârâne bir tavırda bulundum. Hattâ Üstadım yazıya âit bir tedbir bana söylediği vakit, “Bu iş bana âittir.” o vakit dedim. “Ben bunu biliyorum, ders almaya ihtiyâcım yoktur.” gibi mağrurâne söyledim. İşte bu hatâma göre, fevkalâde hiç hatıra gelmeyen bir tokat yedim. En az Arabî hattı olan bir kardeşime (Hüsrev'e)* yetişemedim. Bizler bütün hayret ettik. Şimdi anladık ki, o bir tokattır.

•**İkincisi:** Ben itiraf ediyorum ki: Hizmet-i Kur'âniye'deki kemâl-i ihlâs ve sırf livechillâh için hizmeti, iki vaziyetim ihlâl ediyordu. Şiddetli bir tokat yedim. Çünkü, ben bu memlekette garip hükmündeyim, garibim. Hem şekvâ olmasın, Üstadımın en mühim bir düsturu olan iktisâda ve kanaata riâyet etmediğimden fakr-ı hâle mâruzum. Hodbin, mağrur insanlarla ihtilâta mecbur olduğumdan -Cenâb-ı Hak afvetsin- mürüvvetkârâne bir sûrette riyâyâ ve tabasbusa da mecbur oluyordum. Üstadım çok defa beni ikaz ve ihtâr ve takdir ediyordu. Maatteessüf kendimi kurtaramıyordum. Hâlbuki Kur'ân-ı Hakîm'in rûh-i hizmetine zıt olan bu vaziyetimden şeytan-ı cinnî ve insî istifâde etmekle beraber hizmetimize de bir soğukluk, bir fütûr veriyordu.

İşte ben bu kusuruma karşı şiddetli, fakat inşaallah şefkatli bir tokat yedim. Şüphemiz kalmadı ki, bu tokat, o kusura binâen gelmiş. O tokat da şudur: Sekiz senedir ben, Üstadımın hem muhâtabı, hem müsevvidi, hem mübeyyizi olduğum hâlde, sekiz ay kadar nurlardan istifâde edemedim. Bu hâle hayret

Fütûr: Gevşeklik, usanç.

Gururkârâne: Gururlu bir şekilde.

Hatt-ı Arabiye: Arapça harflerle yazılan yazı.

Hodbin: Bencil, kendini beğenmiş.

İhtilât: Karışma, beraber olma.

Kemâl-i ihlâs: Tam, mükemmel bir samimiyet, ihlâs.

Livechillâh: “Allah rızası için”.

Maatteessüf: Maalesef, üzülerek.

Mağrurâne: Gururla, kibirle.

Mübeyyiz: Müsvedde yazılanı temize çeken.

Mürüvvetkârâne: Nâzikçe, insancılca.

Müsevid: Müsveddeleri yazan.

Riyâ: Gösteriş.

Şeytan-ı cinnî ve insî: İnsan ve cin şeytanları.

Tabasbus: Yaltaklanma.

Tebyiz: Temize çekme.

Tefevvuk etmek: Üste çıkmak, üstün olmak.

Tekdir etmek: Azarlamak.

Tesvid: Müsvedde yazma.

ettik. Ben de ve Üstadım da “Bu neden böyle oluyor?” diye esbab arıyorduk. Şimdi kat’î kanaatimiz geldi ki: O hakâik-i Kur’âniye nurdur, ziyâdır. Tasannû, temelluk, tezellül zulmetleriyle birleşemiyor. Onun için bu nurların hakikatlerinin meâli, benden uzaklaşıyor tarzında bulunarak, bana yabanî görünüyor, yabanî kalıyordu. Cenâb-ı Hak’tan niyaz ediyorum ki, bundan sonra Cenâb-ı Hak bana o hizmete lâıyk ihlâs ihsân etsin, ehl-i dünyaya tasannû ve riyâdan kurtarsın. Başta Üstadım olarak, kardeşlerimden duâ rica ediyorum.”

Pür kusur
Şamlı Hâfız Tevfik*

Seğizincisi

Seyranî’dir.* Bu zât, Hüsrev gibi Nur’a müştâk ve dirâyetli bir talebemdi. Esrâr-ı Kur’âniye’nin bir anahtarı ve İlm-i Cifr’in mühim bir miftâhı olan tevâfukâtâ dâir Isparta’daki talebelerin fikirlerini istimzaç ettim. Ondan başkaları, kemâl-i şevk ile iştirak ettiler. O zât başka bir fikirde ve başka bir me-rakta bulunduğu için, iştirak etmemekle beraber, beni de kat’î bildiğim hakikatten vazgeçirmek istedi. Cidden bana dokunmuş bir mektup yazdı. Eyvah dedim, bu talebemi kaybettim! Çendan fikrini tenvir etmek istedim. Başka bir mânâ daha karıştı. Bir şefkat tokadını yedi. Bir seneye karib bir halvet-hânede (yani hapiste) bekledi.

Dokuzuncusu

Büyük Hâfız Zühdü’dür. Bu zât, Ağrus’taki Nur Talebelerinin başında nâzırları hükmünde olduğu bir zaman, Sünnet-i Seniyye’ye ittibâ ve bid’alar dan içtinâbı meslek ittihâz eden talebelerin mânevî şerefini kâfi görmeyerek ve ehl-i dünyanın nazarında bir mevki kazanmak emeliyle mühim bir bid’a-nın muallimliğini derûhte etti. Tamamıyla mesleğimize zıt bir hatâ işledi. Pek

Bid’a: Dinî bir asla dayanmayan, sonradan ortaya çıkan.

Çendan: Gerçi, her ne kadar.

Derûhte etmek: Üstüne almak, yüklenmek.

Dirâyet: Aklını çalıştırarak doğru sonuca ulaşma kabiliyeti.

Esrâr-ı Kur’âniye: Kur’ân-ı Kerim’e ait sırlar.

İçtinâb: Çekinme, sakınma.

İlm-i cifr: Rakam ve harflerden

geleceğe dair birtakım işaretler tesbit etmeye çalışan ilim.

İstimzaç etmek: Fikrini öğrenmeye çalışmak.

İttibâ: Tâbi olma, uyma, arkasında olma. **Karib:** Yakın.

İttihâz etmek: Edinmek, almak.

Kemâl-i şevk: Tam bir iştiaq, arzu.

Miftâh: Anahtar.

Muallim: Öğretmen.

Müştak: Şevkli, arzulu.

Nâzır: Bakan, sevk ve idare eden.

Pür-kusur: Kusur dolu.

Sünnet-i Seniyye: Hz.Peygamber Efendimizin (s.a.s.) üstün davranış, söz, hâl ve buyrukları.

Tasannû’: Sunilik, yapmacıklık.

Temellük: Dalkavukluk, yaltaklanma

Tenvir etmek: Aydınlatmak.

Tevâfukât: Tevafuklar, uygun gelmeler

Tezellül: Kendini alçaltma, küçük duruma düşürme.

müthiş bir şefkat tokadını yedi. Hânedânının şerefini zîr ü zeber edecek bir hâdiseye mâruz kaldı. Fakat, maatteessüf Küçük Hâfız Zühdü, hiç tokada istihkâkı yokken, o elîm hâdiseye ona da temas etti. Belki, inşâallah o hâdiseye, onun kalbini dünyadan kurtarıp tamamıyla Kur'ân'a vermek için bir ameliyat-ı cerrahiye-i nâfia hükmüne geçer.

Onuncusu

Hâfız Ahmed (rahmetullahi aleyh) nâmında bir adamdır. Bu zât, risalelerin yazmasında iki üç sene teşvikkârâne bir sûrette bulunuyordu ve istifâde ediyordu. Sonra ehl-i dünya, zâif bir damarından istifâde etti. O şevk zedelen-di. Ehl-i dünyaya temas etti. Belki o cihetle ehl-i dünyanın zararını görme-sin, hem onlara sözünü geçirsin ve bir nev'i mevki kazansın ve dar olan maîşetine bir sühûlet olsun. İşte hizmet-i Kur'âniye'ye o sûretle o yüzden gelen fütûr ve zarara mukâbil iki tokat yedi.

• **Biri**, dar maîşetiyle beraber beş nüfus daha ilâve edildi, perişanlığı ehemmiyet kesbetti.

• **İkinci tokat**, Şeref ve haysiyet noktasında hassas ve hattâ bir tek adamın tenkid ve itirazını çekemeyen o zât, bilmeyerek bazı dessor insanları onu öyle bir sûrette kendilerine perde ettiler ki, şerefi zîr ü zeber oldu, yüzde doksanını kaybetti ve yüzde doksan adamı aleyhine çevirdi. Her ne ise... Allah afvetsin, belki inşâallah bundan intibâha gelir, yine kısmen vazifesine döner.

On Birincisi

Belki rızası yok diye yazılmadı...

On İkincisi

Muallim Galip'tir* (rahmetullahi aleyh). Evet bu zât, sâdikâne ve takdîr-kârâne, risalelerin tebyizinde çok hizmet etti ve hiçbir müşkilât karşısında zaaf göster-

Ameliyat-ı cerrahiye-i nâfia:

Faydalı, başarılı ameliyat

Dessar: Hilekâr, düzenbaz.

Ehemmiyet kesb etmek: Önem

kazanmak.

Elîm: Elem veren, üzücü.

Fütûr: Gevşeklik, usanç.

İntibâh: Uyanma, ayılma.

İstihkak: Hak etme.

Maatteessüf: Maalesef, üzüler.

Maişet: Yaşama, geçim, dirlik.

Müşkülât: Müşküller, problemler.

Sâdikâne: Sadakatle.

Sühûlet: Kolaylık.

Takdîr-kârâne: Takdire değer bir tarzda. **Tebyiz:** Temize çekme.

Teşvikkârâne: Teşvik eder bir tarzda

Zîr ü zeber: Darnadağın, paramparça.

medi. Ekser günlerde geliyordu, kemâl-i şevk ile dinliyordu ve istinsâh ediyordu. Sonra kendine, otuz lira ücret mukâbilinde umum Sözler'i ve Mektubat'ı yazdırdı. Onun maksadı, memleketinde neşretmek ve hem hemşehrilerini tenvir etmek idi. Sonra bazı düşünceler neticesinde risaleleri tasavvur ettiği gibi neşretmedi, sandığa bıraktı. Birden elîm bir hâdisе yüzünden bir sene gam ve gussa çekti. Risalelerin neşri ile ona adâvet edecek resmî birkaç düşmanlara bedel, zâlim insafsız çok düşmanları buldu; bir kısım dostlarını kaybetti.

On Üçüncüsü

Hâfız Hâlid'dir* (rahmetullahi aleyh). Kendisi der:

“Evet, itiraf ediyorum, Üstadımın hizmet-i Kur'âniye'de neşrettiği âsârın tesvidinde hararetili bir sûrette bulunduğum zaman mahallemizde bir câmi imamlığı vardı. Eski kisve-i ilmiyemi, sarığı bağlamak niyetiyle muvakkaten o hizmete fütûr verip, bilmeyerek çekildim. Maksadımın aksiyle şefkatli bir tokat yedim. Sekiz-dokuz ay imamlık ettiğim hâlde, müftünün çok va'dlerine rağmen, fevkalâde bir sûrette sarığı saramadım. Şüphemiz kalmadı ki, o kusurdan bu şefkatli tokat geldi. Ben Üstadımın hem bir muhâtabı, hem bir müsevvidi idim. Benim çekilmem ile tesvid hususunda sıkıntı çekmişti. Her ne ise... Yine şükür ki, kusurumuzu anladık ve bu hizmetin de ne kadar kudsî olduğunu bildik ve Şâh-ı Geylânî gibi arkamızda melek-i sıyânet gibi bir Üstad bulunduğuna itimâd ettik.”

Ez'afü'l-ibâd
Hâfız Hâlid

On Dördüncüsü

Üç Mustafa'nın küçücük “üç tokat” yemeleridir.

• **Birincisi:** Mustafa Çavuş* (rahmetullahi aleyh) sekiz senedir bizim hususî küçük câmie, hem sobasına, hem gazyâğına, hem kibritine kadar hizmet ediyor-

Adâvet: Düşmanlık.

Âsâr: Eserler.

Ekser: Çoğunluk, genel.

Ez'afü'l-ibâd: “Kulların en zayıfı”.

Gussa: Üzüntü, keder.

Kemâl-i şevk: Tam bir iştiyak, arzu.

İstinsâh etmek: Bir nüshayı elle yazarak çoğaltmak.

Kisve-i ilmiye: İlim adamlarının giydiği resmi kıyafet, (cübbe, sârik v.s.).

Kudsî: Mukaddes, kutlu.

Melek-i sıyânet: Koruma meleği.

Müsevvid: Müsveddeleri yazan.

Neşretmek: Yayımlamak.

Şâh-ı Geylânî: Abdülkâdir Geylânî Hz. **Tenvir etmek:** Aydınlatmak.

Tesvid: Müsvedde yazma.

du. Hattâ gazyağını ve kibritini sekiz senedir kendi kesesinden sarf ettiğini sonra öğrendik. Cemaate, hususan Cuma gecelerinde gayet zarurî bir iş olmayınca geri kalmıyordu. Sonra ehl-i dünya onun saffet-i kalbinden istifâde ederek dediler ki:

“Sözler’in bir kâtibi olan Hâfız’ın sarığına ilişecekler. Hem gizli ezan, muvakkaten terk edilsin. Sen kâtibe söyle, cebir görmeden evvel sarığı çıkarsın.”

O bilmiyordu ki: Hizmet-i Kur’âniye’de bulunan birisinin sarığını çıkarmağa dâir sözü tebliğ etmek, Mustafa Çavuş gibi yüksek rûhlulara pek ağırdır. Onların sözlerini tebliğ etmiş. O gece rüyada ben görüyordum ki: Mustafa Çavuş’un elleri kirli, kaymakam arkasında olarak odama geldi. İkinci gün ona dedim:

Mustafa Çavuş, sen bugün kim ile görüştün? Seni elin mülevves bir sûrette kaymakamın arkasında gördüm.

Dedi: “Eyvah! Bana böyle bir söz, muhtar söyledi, kâtibe söyle. Ben arkasında ne olduğunu bilmedim.”

Hem aynı günde bir okkaya yakın gazyağını câmiye getirmiş. Hiç vukû bulmayan, o gün kapı açık kalmış, bir keçi yavrusu içeriye girmiş, büyük bir adam gelmiş, keçi yavrusunun seccademe yakın bıraktığı müzahrefatı yıkmak için, ibrikteki gazyağını su zannedip bütün o gazyağını temizlik yapıyorum diye câminin her tarafına serpmiş. Acâibdir ki, kokusunu duymamış. Demek o mescid lisân-ı hâl ile Mustafa Çavuş’a diyor: “Senin gazyağın bize lâzım değil. Ettiğin hatâ için gazyağını kabul etmedim.” diye işaret vermek için o adama koku işittirilmedi. Hattâ o hafta içinde Cuma gecesinde ve birkaç mühim namazda, o kadar çalıştığı hâlde cemaate yetişemiyordu. Sonra ciddî bir nedâmet, bir istiğfar ettikten sonra saffet-i asliyesini buldu.

• **İkinci Mustafalar:** Kuleönündeki kıymetdâr, çalışkan mühim bir talebem olan Mustafa ile, onun çok sâdık ve fedâkâr arkadaşı Hâfız Mustafa’dır (rahmetullahi aleyh). Ben bayramdan sonra, ehl-i dünya bize sıkıntı verip hizmet-i Kur’âniye’ye fütûr vermemek için şimdilik gelmesinler, diye haber göndermiştim. Şayet gelecek olurlarsa birer birer gelsinler. Hâlbuki bunlar üç adam birden, bir gece geldiler. Fecirden evvel hava müsaid ise gitmek niyet edildi.

Cebir: Baskı, zorlama.

Lisan-ı hâl: Hâl dili, davranışların ortaya koyduğu durum.

Muvakkaten: Belli bir süre için, geçici olarak.

Muzahrefât: Pislikler.

Mülevves: Kirli, pis.

Nedamet: Pişmanlık.

Okka: 400 dirhem, 1283 gr ağırlığında eski bir ölçü birimi.

Safvet-i asliye: Aslî, özdeki duruluk, temizlik.

Safvet-i kalb: Kalb duruluğu, temizliği. **Vuku bulmak:** Olmak, meydana gelmek.

Hiç vukû bulmadığı bir tarzda hem Mustafa Çavuş, hem Süleyman Efendi, hem ben, hem onlar, zâhir bir tedbiri düşünemedik, bize unutturuldu. Her birimiz ötekine bırakıp ihtiyatsızlık ettik. Onlar fecirden evvel gittiler. Öyle bir fırtına onları iki saat mütemâdiyen tokatladı ki; bu fırtınadan kurtulmaya-caklar, diye telâş ettim. Şimdiye kadar bu kışta ne öyle bir fırtına olmuş ve ne de bu kadar kimseye acımıştım. Sonra Süleyman'ı, ihtiyatsızlığının cezası olarak arkalarından gönderip sıhhat ve selâmetlerini anlamak için gönderecektim. Mustafa Çavuş dedi: O gitse, o da kalacak. Ben de onun arkasından gidip aramak lâzım. Benim arkamdan da Abdullah Çavuş* gelmek lâzım.” Bu hususta “Tevekkelnâ alâllah” dedik, intizar ettik.

Sual: Has dostlarınıza gelen musîbetleri, tokat eseri deyip hizmet-i Kur'âniye'de fütûrları cihetinde bir itab telâkki ediyorsun. Hâlbuki size ve hizmet-i Kur'âniye'ye hakikî düşmanlık edenler, selâmette kalıyorlar. Neden dosta tokat vuruluyor, düşmana ilişilmiyor?

Elcevap: **الظُّلْمَ لَا يَدُومُ وَالْكَفْرُ يَدُومُ** sırrınca: Dostların hataları, hizmetimde bir nev'i zulüm hükmüne geçtiği için, çabuk çarpılıyor. Şefkatli tokat yer, akli varsa intibâha gelir.

Düşman ise, hizmet-i Kur'âniye'ye zıddıyeti, mûmânaatı, dalâlet hesabına geçer.

Bilerek veya bilmeyerek hizmetimize tecâvüzü, zındıka hesabına geçer. Küfür devam ettiği için, onlar ekseriyetle çabuk tokat yemiyorlar.

Nasıl ki, küçük kabahatleri işleyenlerin, nâhiyelerde cezâları verilir. Büyük kabahatleri de büyük mahkemelere gönderilir. Öyle de, ehl-i îmânın ve has dostların hükmen küçük hatâları, çabuk onları temizlemek için kısmen dünyada ve sür'aten verilir.² Ehl-i dalâletin cinâyetleri, o kadar büyüktür ki,

¹ “Zulüm devam etmez, küfür devam eder.” Bkz.: el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 2/107. Ayrıca “Allah Teâlâ, zalime biraz fırsat tanır, amma bir de yakaladı mı artık paçayı kurtaramaz.” anlamındaki hadis için bkz.: Buhârî, *tefsîru sûre* (11) 5; Müslim, *birr* 62; Tirmizî, *tefsîru sûre* (8) 11.

² Bkz.: “Başınıza gelen her musîbet, işlediğiniz günahlar (ihmal ve kusurlarınız) sebebiyledir, hatta Allah günahlarınızın çoğunu da affeder.” (Şûrâ sûresi, 42/30). Ayrıca ehl-i îmânın hükmen küçük hataları, onların çabuk temizlenmesi için kısmen dünyada ve sür'aten verildiğine dair bkz.: Tirmizî, *zühd* 57; Müsned 2/287, 450.

Dalâlet: Sapıklık, İslâm'a uymayan her türlü yanlış düşünce.

Ehl-i dalâlet: Hidayetten ayrılan kâfir ve fâsiklar.

Fecir: Sabah namazının vakti, gü-

neş doğmadan önceki alacakaranlık. **İtab:** Azarlama.

İntibâh: Uyanma, ayılma.

İntizar etmek: Beklemek.

Mûmânaat: Mani olma, engelleme

Telâkki etmek: Algılamak, kabul lenmek.

Tevekkelnâ alâllah: “Allah'a tevekkül ettik.”

Zındıka: Dinsizlik, inançsızlık.

kısacık hayat-ı dünyeviyeye cezâları sığışmadığından, muktezâ-yi adâlet olarak âlem-i bekâdaki mahkeme-i kübrâya havale edildiği için, ekseriyetle burada cezâyâ çarpılmıyorlar.

İşte, hadîs-i şerifte ¹ **الدُّنْيَا سَجْنُ الْمُؤْمِنِ وَجَنَّةُ الْكَافِرِ** mezkûr hakikate dahi işaret ediyor. Yani, dünyada şu mü'min, kısmen kusûrâtından cezâsını gördüğü için dünya onun hakkında bir dâr-ı cezâdır. Dünya, onların saâdetli âhiretlerine nisbeten bir zindan ve cehennemdir. Ve kâfirler mâdem Cehennem'den çıkmayacaklar.² Hasenâtlarının mükâfâtlarını kısmen dünyada gördükleri ve büyük seyyiâtları tehir edildiği cihetle, onların âhiretine nisbeten dünya, cennetleridir. Yoksa mü'min bu dünyada dahi kâfirden mânen ve hakikat nokta-yi nazarında çok ziyâde mes'ûddur. Âdetâ mü'minin îmânı, mü'minin rûhunda bir cennet-i mâneviye hükmüne geçiyor; kâfirin küfrü, kâfirin mâhiyetinde mânevî bir cehennemi ateşlendiriyor.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ³

¹ “Dünya mü'minin zindanı, kâfirin cennetidir.” (Müslim, *zühd* 1; Tirmizî, *zühd* 16; İbn Mâce, *zühd* 3; Müsned 2/197, 323, 389, 485.)

² Kâfirlerin ebediyyen Cehennem'den çıkamayacaklarına dair 45 âyet vardır. Bir kısmı şunlardır: Bakara sûresi, 2/39, 81, 162, 217, 257, 275; Nisâ sûresi, 4/14, 169; Mâide sûresi, 5/37, 80.

³ “(Melekler) “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.” dediler.” (Bakara sûresi, 2/32)

Âlem-i beka: Kalıcı, ölümsüz âlem, ahiret yurdu.

Dâr-ı ceza: İşlerin karşılığının verildiği diyâr.

Hasenât: Sevaplar, iyilikler.
Kusurât: Kusurlar.

Mahkeme-i kübrâ: En büyük mahkeme, mahşer mahkemesi.

Mezkûr: Zikredilen, geçen.

Mukteza-yı adalet: Adaletin gereği.

Seyyîât: Günahlar, kötülükler.

On Birinci Lem'a

“Mirkâtü's-Sünne ve Tiryâku Marazı'l-Bid'a“

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ

حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ¹

Şu âyetin Birinci Makamı, Minhâcü's-Sünnet, İkinci Makamı, Mirkâtü's-Sünnet'tir.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ²

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ³

Bu iki âyet-i azîmenin yüzer nüktesinden on bir nüktesi icmâlen beyân edilecek.

¹ “Size kendi aranızdan öyle bir Peygamber geldi ki zahmete uğramanız ona ağır gelir. Kalbi üstünüze titrer, müminlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir.” (Tevbe sûresi, 9/128)

² “Buna rağmen aldırılmaz, yüz çevirirlerse, ey Resûlüm! de ki: “Allah bana yeter. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben yalnız O'na dayanırım. Çünkü O, büyük Arş'ın, muazzam hükümrânlığın sahibidir.” (Tevbe sûresi, 9/129). Ayrıca bu âyette söylenmesi emredilen kısımla ilgili, “Kim bunu sabah-akşam yedi defa söylerse, Allah ona yeter.” anlamındaki hadis için bkz.: Ebû Dâvûd, *edeb* 100, 101.

³ “Ey Resûlüm, de ki: “Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin.” (Âl-i İmran sûresi, 3/31)

Âyet-i azîme: Pek büyük âyet.

İcmâlen: Kısaca, özet olarak.

Minhâcü's-Sünnet: Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) Sünnet'inin genel metodu, takip ettiği geniş cadde.

Mirkâtü's-Sünne: Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) Sünnet'inin basamakları, dereceleri.

Birinci Nükte

Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm) ferman etmiş: **مَنْ تَمَسَّكَ بِسُنَّتِي عِنْدَ**

¹ **فَسَادَ أُمَّتِي فَلَهُ أَجْرُ مِائَةِ شَهِيدٍ** Yani, “Fesâd-ı ümmetim zamanında kim benim sünnetime temessük etse, yüz şehidin ecrini, sevâbını kazanabilir.”

Evet Sünnet-i Seniyye'ye ittibâ, mutlaka gayet kıymetdârdır. Hususan bid'aların istilâsı zamanında Sünnet-i Seniyye'ye ittibâ etmek daha ziyâde kıymetdârdır. Hususan fesâd-ı ümmet zamanında Sünnet-i Seniyye'nin küçük bir âdâbına mürâat etmek, ehemmiyetli bir takvâyı ve kuvvetli bir îmânı ihsâs ediyor. Doğrudan doğruya Sünnete ittibâ etmek, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ı hatıra getiriyor. O ihtârdan, o hâtıra, bir huzur-i iâhî hâtırasına inkılâp eder. Hattâ en küçük bir muâmelede, hattâ yemek,² içmek³ ve yatmak⁴ âdâbında Sünnet-i Seniyye'yi mürâat ettiği dakikada, o âdi muâmele ve o fitrî amel, sevâplı bir ibâdet ve şer'î bir hareket oluyor. Çünkü o âdi hareketiyle Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'a ittibâını düşünüyor ve şeriatın bir edebi olduğunu tasavvur eder ve şeriat sahibi O olduğu hatırına gelir. Ve O'ndan Şâri-i Hakikî olan Cenâb-ı Hakk'a kalbi müteveccih olur. Bir nev'i huzur ve ibâdet kazanır.

İşte, bu sırra binâen Sünnet-i Seniyye'ye ittibâi kendine âdet eden, âdâ-tını ibâdete çevirir, bütün ömrünü semeredâr ve sevâbdâr yapabilir.

¹ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/315; İbn Adıy, *el-Kâmil* 2/327; el-Beyhakî, *ez-Zühed* s.118; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 8/200; el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhib* 1/41; el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 6/261.

² Meselâ Efendimiz (s.a.s.), yemeğin başında besmeleyi unutan kimsenin, hatırladığı anda “Hem başı, hem ortası, hem de sonu için Bismillâh” demek suretiyle bunu telâfi edebileceğini belirtmektedir: Tirmizî, *et'ime* 47; Ebû Dâvûd, *eşribe* 15; İbn Mâce, *et'ime* 7; Müsned 6/143, 207, 265.

³ Meselâ Efendimiz'in (s.a.s.), suyu üç nefeste içmiştir: Buhârî, *eşribe* 26; Müslim, *eşribe* 122, 123; Tirmizî, *eşribe* 14.

⁴ Meselâ Efendimiz (s.a.s.), yatarken sağ avucunu yanağının altına aldığına dair bkz.: Buhârî, *deavât* 8; Tirmizî, *deavât* 29; Ebû Dâvûd, *edeb* 177.

Âdâb: Davranış kuralları, ahlâkın gerektirdiği genel hareket tarzı.

Âdi: Basit, sıradan.

Bid'a: Dinde bir aslı olmayıp sonradan ortaya çıkan şey.

Ecr: Sevap, ücret, mükâfat.

Fesâd-ı ümmet: Ümmetin dinî ve ahlakî hayatının bozulması.

Fitri: Tabii, doğal.

İhsas etmek: Hissettirmek.

İhtar: Hatırlatma.

İnkılâp etmek: Dönüşmek, başka bir hâl almak.

Mürâât: Uyma, riayet etme.

Müteveccih: Yönelmiş, yönelik.

Semeredâr: Meyveli, faydalı.

Sevabdâr: Sevaplı.

Sünnet-i Seniyye: Hz.Peygamber Efendimizin (s.a.s.) üstün söz, hâl, davranış ve buyrukları.

Şâri-i Hakikî: Hükmetme yetkisi olan Hz. Allah.

Şer'i: Dinî.

Şeriat: Dinî hüküm ve kurallar.

Temessük: Tutunma, sarılma.

İkinci Nükte

İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî* (kuddise sirruh) demiş ki: “Ben seyr-i rû-hânîde kat-ı meratip ederken, tabakât-ı evliyâ içinde en parlak, en haşmetli, en letâfetli, en emniyetli; Sünnet-i Seniyye’ye ittibâi, esas-ı tarikat ittihaz edenleri gördüm. Hattâ o tabakanın âmi evliyâları, sâir tabakâtın has velile-rinden daha muhteşem görünüyordu.”¹

Evet Müceddid-i Elf-i Sâni İmâm-ı Rabbânî (kuddise sirruh) hak söylüyor. Sünnet-i Seniyye’yi esas tutan, Habibullah’ın zilli altında makam-ı mahbû-biyete mazhurdur.

Üçüncü Nükte

Bu fakir Said, Eski Said’den çıkmaya çalıştığı bir zamanda, rehbersizlikten ve nefsi emmârenin gururundan gayet müthiş ve mânevî bir fırtına içinde akıl ve kalbim hakâik içerisinde yuvarlandılar. Kâh Süreyyâ’dan serâyâ, kâh se-râdan Süreyyâ’ya kadar bir sukût ve suûd içerisinde çalkanıyorlardı.

İşte, o zaman müşâhede ettim ki, Sünnet-i Seniyye’nin mes’eleleri, hattâ küçük âdâbları, gemilerde hatt-ı hareketi gösteren kıblenâmeli birer pusula gibi, hadsiz zararlı, zulümâtli yollar içinde birer düğme hükmünde görüyordum. Hem o seyahat-i rûhiyede çok tazyikat altında gayet ağır yükler yüklenmiş bir vaziyette kendimi gördüğüm zamanda, Sünnet-i Seniyye’nin o vaziyete temas eden mes’elelerine ittibâ ettikçe, benim bütün ağırlıklarımı alıyor gibi bir hiffet buluyordum. Bir teslimiyetle tereddütlerden ve vesveselerden, yani, “Acaba böyle hareket hak mıdır, maslahat mıdır?” diye endişelerden kurtuluyordum. Ne vakit elimi çektiysem, bakıyordum,

¹ İmâm Rabbânî, el-Mektûbât, 1/240 (260.Mektup)

Âmi: Halktan, sıradan, herhangi biri
Bilmüşahede: Bizzat görerek.

Esas-ı tarikat ittihaz etmek:
Temel prensip olarak benimse-mek.

Habibullah: “Allah’ın en çok sev-diği kul” anlamında Hz.Peygam-ber Efendimiz’e (s.a.s.) ait bir sıfat.

Hakaik: Hakikatler.

Hâlet: Hâl, durum.

Haşmet: Büyüklük, yücelik, ihtişam.

Hatt-ı hareket: Hareket yönü, rota

Hiffet: Hafiflik.

Kat-ı merâtip: İlerleme, yol alma.

Letâfet: İncelik, güzellik, tatlılık.

Makam-ı mahbubiyet: Allah tarafından sevilme makamı.

Mazhar: Erişme, nâil olma, şereflenme

Müceddid-i Elf-i Sâni: Hicri ikinci bin döneminin Müceddid-i ma-nasında İmâm-ı Rabbânî Ahmed Faruk’a verilen bir unvan.

Nefs-i emmâre: Daima kötüye sevk eden, sürekli günah arzusunda olan nefis.

Serâ: Toprak.

Seyahat-i ruhiye: Ruhanî seyahat

Seyr-i ruhanî: Ruhanî seyahat.

Mânevî arınma yolunma ilerleme

Sukût: Düşüş.

Suûd: Yükseliş.

Süreyyâ: Ülker yıldızı.

Tabakât: Tabakalar.

Tabakat-ı evliyâ: Velilerin dere-celeri.

Tazyikat: Sıkıntılar.

Zill: Gölge.

Zulûmat: Karanlıklar.

tazyikat çok. Nereye gittikleri anlaşılmayan çok yollar var. Yük ağır, ben de gayet âcizim. Nazarım da kısa, yol da zulûmâtli. Ne vakit Sünnet'e yapışsam; yol aydınlaşıyor, selâmetli yol görünüyor, yük hafifleşiyor, tazyikat kalkıyor gibi bir hâlet hissediyordum. İşte o zamanlarımda İmâm-ı Rabbânî'nin hükmünü bilmüşâhede tasdik ettim.

Dördüncü Nükte

Bir zaman râbita-yi mevtten ve ¹ **الْمَوْتُ حَقٌّ** kaziyesindeki tasdikten ve âlemin zevâl ve fenâsından gelen bir hâlet-i rûhiyeden kendimi acıp bir âlemde gördüm. Baktım ki: Ben bir cenazeyim, üç mühim büyük cenazenin başında duruyorum.

• **Birisi:** Benim hayatımla alâkadar ve mâzi kabrine giren zîhayat mah-lûkâtın hey'et-i mecmûasının cenaze-i mâneviyesi başında bir mezar taşı hükmündeyim.

• **İkincisi:** Küre-i arz mezaristanında, nev-i beşerin hayatıyla alâkadar envâ-yı zîhayatın hey'et-i mecmûasının mâzi mezarına defnedilen azîm cenazenin başında bulunan, mezar taşı olan bu asrın yüzünde çabuk silinecek bir nokta ve çabuk ölecek bir karıncayım.

• **Üçüncüsü:** Şu kâinatın Kıyâmet vaktinde ölmesi muhakkaku'l-vukû olduğu için, nazarımda vâki hükmüne geçti. O azîm cenazenin sekeratından dehşet ve vefatından beht ü hayret içinde kendimi görmekle beraber, istikbâlde de muhakkaku'l-vukû olan vefatım, o zaman yukû buluyor gibi göründü ve ² **فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ**

sırıyla: Bütün mevcûdât, bütün mahbûbat, benim vefatımla bana arkalarını

¹ “Ölüm gerçektir.” Bkz.: Ahmed b. Muhammed, *Kitâbü Usûli'd-dîn* 1/213; el-Kannûcî, *Katfû's-semer fi beyâni akîdeti ehli'l-eser* 1/121. Ayrıca, ölüm gerçeğini ifade eden âyet-i kerîmeler için bkz.: Bakara sûresi, 2/28; Âl-i İmran sûresi, 3/185; Enbiyâ sûresi, 21/35; Hac sûresi, 22/66; Ankebût sûresi, 29/57; Rûm sûresi, 30/40; Câsiye sûresi, 45/26; Kaf sûresi, 50/19; Cum'a sûresi, 62/8; Mülk sûresi, 67/2.

² “Buna rağmen aldırılmaz, yüz çevirirlerse, ey Resulüm! de ki: “Allah bana yeter. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben yalnız O'na dayanırım. Çünkü O, büyük Arş'ın, muazzam hükûmranlığın sahibidir.” (Tevbe sûresi, 9/129). Ayrıca bu âyetle söylenmesi emredilen kısımla ilgili, “Kim bunu sabah-akşam yedi defa söylerse, Allah ona yeter.” anlamındaki hadis için bkz.: Ebû Dâvûd, *edeb* 100, 101.

Azîm: Büyük. **Beht:** Şaşkınlık.

Bilmüşâhede: Bizzat görerek.

Cenaze-i mâneviye: Mânevî cenaze

Envâ-yı zîhayat: Canlı türleri.

Hâlet: Hâl, durum.

Hâlet-i ruhiye: Psikolojik durum.

Hey'et-i mecmua: Genel durum, yapı

Kazîyye: Hüküm.

Küre-i arz: Yeryüzü.

Mahbubât: Sevgililer.

Muhakkaku'l-vuku: Meydana

gelmesi kaçınılmaz, kesin.

Nev-i beşer: İnsan türü.

Râbita-yi mevt: Ölümlü çok sık düşünmek

Sekerât: Can çekişme, ölüm anı.

Vâki: Olmuş, meydana gelmiş.

Zeval: Yok olma, bitme, kaybolup

gitme.

Zîhayat: Canlı.

çevirip beni terk ettiler, yalnız bıraktılar. Hadsiz bir deniz sûretini alan ebed tarafındaki istikbâle rûhum sevk ediliyordu. O denize ister istemez atılmak lâzım geliyordu.

İşte o pek acıp ve çok hazîn hâlette iken, îmân ve Kur'ân'dan gelen bir medetle, **فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ** âyeti imdâdına yetiştirdi ve gayet emniyetli ve selâmetli bir gemi hükmüne geçti. Rûh, kemâl-i emniyetle ve sürurla o âyetin içine girdi.

Evet, anladım ki, âyetin mânâ-yi sarîhinden başka bir mânâ-yi işârîsi, beni teselli etti ki, sükûnet buldum ve sekînet verdi.

Evet, nasıl ki mânâ-yi **sarîhi**, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'a der: "Eğer ehl-i dalâlet arka verip Senin Şariat ve Sünnetinden i'raz edip Kur'ân'ı dinlemeseler, merak etme! Ve de ki: Cenâb-ı Hak bana kâfidir. O'na tevekkül ediyorum. Sizin yerlerinize ittibâ edecekleri yetiştirir. Taht-ı saltanatı her şeyi muhîttir. Ne âsiler, hududundan kaçabilirler ve ne de istimdâd edenler medetsiz kalırlar!"

Öyle de mânâ-yi **işârîsiyle** der ki: "Ey insan ve ey insanın reisi ve mürşidi! Eğer bütün mevcûdât seni bırakıp fenâ yolunda ademe giderse, eğer zîhayatlar senden müfârat edip ölüm yolunda koşarsa, eğer insanlar seni terk edip mezaristana girerse, eğer ehl-i gaflet ve dalâlet seni dinlemeyip zulûmâta düşerse, merak etme!" De ki: "Cenâb-ı Hak bana kâfidir. Mâdem O var, her şey var. Ve o hâlde, o gidenler ademe gitmediler. O'nun başka memleketine gidiyorlar. Ve onların bedeline o Arş-ı Azîm Sahibi, nihayetsiz cünûd u askerinden başkalarını gönderir. Ve mezaristana girenler mahvolmadılar; başka âleme gidiyorlar. Onların bedeline başka vazifedarları gönderir. Ve dalâlete düşenlere bedel, tarîk-ı hakki takip edecek mutî kullarını gönderebilir. Mâdem öyledir, O her şeye bedeldir. Bütün eşya, bir tek teveccühüne bedel olamaz!" der.

İşte, şu mânâ-yi işârî vasıtasıyla; bana dehşet veren üç müthiş cenaze, başka şekil aldılar. Yani, hem Hakîm, hem Rahîm, hem Âdil, hem Kadîr bir

Adem: Yokluk.

Arş-ı Azîm: Yüce taht, Cenâb-ı Hak'ın hakimiyeti.

Cünud: Askerler.

Ehl-i dalâlet: Hak dinden sapanlar, kâfirler.

Ehl-i gaflet: Gerçeklerden habersiz yaşayanlar.

Hakîm: Her şeyi yerli yerince yapan, Hz. Allah. **Hazîn:** Hüzünlü

İ'raz: Yüz çevirmek, kabul etmemek.

İstimdât: Medet isteme, yardım dileme. **Kadîr:** Her şeye gücü yeten, Kudreti Sonsuz Hz. Allah.

Kemâl-i emniyet: Tam bir güven içinde.

Mânâ-yı işârî: İma yoluyla anlatılan mânâ.

Mânâ-yı sarîh: Açık mânâ.

Mufarakat: Ayrılık.

Mutî: İtaat eden, uyan.

Mürşid: Rehber, doğruyu gösteren

Rahîm: Sonsuz, sınırsız şefkat ve merhamet sahibi, Hz. Allah.

Sekînet: Huzur, rahatlık.

Sûrur: Sevinç.

Tarîk-i hak: Hak, gerçek yol.

Teveccüh: Yönelme, yakınlık gösterme

Vazifedar: Vazifeli, görevli.

Zulûmat: Karanlıklar.

Zât-ı Zülcelâl'in taht-ı tedbir ve rubûbiyetinde ve hikmet ve rahmeti içinde hikmet-nümâ bir seyeran, ibret-nümâ bir cevelân, vazifedarâne bir seyahat sûretinde bir seyr ü seferdir, bir terhis ve tavziftir ki, böylece kâinat çalkalanıyor, gidiyor, geliyor.

Beşinci Nükte

¹ **âyet-i azîmesi, ittibâ-yı Sünnet** **قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ** ne kadar mühim ve lâzım olduğunu pek kat'î bir sûrette ilân ediyor. Evet şu âyet-i kerîme, kıyâsât-ı mantıkiye içinde, kıyâs-ı istisnâî kısmının en kuvvetli ve kat'î bir kıyâsıdır. Şöyle ki:

Nasıl mantıkça kıyâs-ı istisnâî misâli olarak deniliyor: “Eğer güneş çıksa, gündüz olacak.” Müsbet netice için denilir: “Güneş çıktı, öyle ise netice veriyor ki şimdi gündüzdür.” Menfî netice için deniliyor: “Gündüz yok, öyle ise netice veriyor ki, güneş çıkmamış.” Mantıkça, bu müsbet ve menfî iki netice kat'îdirler.

Aynen böyle de, şu âyet-i kerîme der ki: “Eğer Allah’a muhabbetiniz varsa, Habibullah’a ittibâ edilecek. İttibâ edilmezse, netice veriyor ki, Allah’a muhabbetiniz yoktur.” Muhabbetullah varsa, netice verir ki, Habibullah’ın Sünnet-i Seniyye’sine ittibâ intâc eder.

Evet, Cenâb-ı Hakk’a îmân eden, elbette O’na itaat edecek. Ve itaat yolları içinde en makbulü ve en müstakîmi ve en kısası, bilâ-şüphe Habibullah’ın gösterdiği ve takip ettiği yoldur.

Evet, bu kâinatı bu derece in’âmât ile dolduran Zât-ı Kerîm-i Zülcemâl, zîşuûrlardan o nimetlere karşı şükür istemesi, zarurî ve bedihîdir. Hem bu

¹ “Ey Resûlüm, de ki: “Ey insanlar, eğer Allah’ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin.” (Âl-i İmran sûresi, 3/31)

Âyet-i azîme: Yüce âyet.

Bedihî: Açık, âşikâr.

Bilâşüphe: Şüphesiz.

Cevelân: Dolaşma, gezme.

Habibullah: “Allah’ın en çok sevdiği kul” anlamında Hz.Peygamber Efendimiz’e (s.a.s.) ait bir sıfat.

Hikmet-nümâ: Hikmetli, hikmeti yansıtan.

İbret-nümâ: İbret verici.

İn’âmât: Nimetler.

İntâc: Netice verme, meydana getirme

İttibâ-yı sünnet: Hz. Peygamber

Efendimizin (s.a.s.) üstün söz, hâl davranış ve buyruklarına uygun bir hayat yaşama.

Kıyâsât-ı mantıkiye: Mantık önemeleri

Kıyas-ı istisnâî: Bir şeyin sonucunu veya zıddını aynı kıyas içinde bulunduran önerme.

Menfî: Olumsuz.

Muhabbetullah: Allah sevgisi.

Müsbet: Olumlu.

Müstakîm: Dosdoğru, düzgün.

Rububiyyet: Cenâb-ı Hakk’ın herkesi ve her şeyi içine alan engin terbiye ve idaresi.

Seyeran: Gezi, seyahat.

Seyr ü sefer: Seyahat, yolculuk.

Sünnet-i Seniyye: Hz. Peygamber

Efendimizin (s.a.s.) üstün söz,

hâl, davranış ve buyrukları.

Taht-ı tedbir: İdaresi altında.

Tavzif: Görevlendirme.

Vazifedarâne: Görevli bir şekilde.

Zât-ı Kerîm-i Zülcelâl: Yüceliği ve

lütûfıyla nimetlerini bol bol ihsan eden pek cömert Zât.

Zât-ı Zülcelâl: Yüceliği ve lütûfıyla terbiye eden tek, yektâ Zat.

Zîşuur: Şuurlu.

kâinatı bu kadar mu'cizât-ı san'atla tezyin eden o Zât-ı Hakîm-i Zülcelâl, elbette, bilbedâhe, zîşuûrlar içinde En Mümtaz Birisini Kendine muhâtap ve tercüman ve ibâdına mübellîğ ve imam yapacaktır. Hem bu kâinatı hadd ü hesaba gelmez tecelliyât-ı cemâl ve kemâlâtına mazhar eden o Zât-ı Cemîl-i Zülkemâl, elbette bilbedâhe sevdiği ve izhârını istediği cemâl ve kemâl ve esmâ ve san'atının en câmi ve en mükemmel mikyas ve medârı olan bir Zât'a, her hâlde en ekmel bir vaziyet-i ubûdiyeti verecek ve O'nun vaziyetini sâirlerine nümûne-i imtisâl edip herkesi O'nun ittibâna sevk edecek, tâ ki o güzel vaziyeti başkalarında da görünsün.

Elhâsıl: Muhabbetullah, Sünnet-i Seniyye'nin ittibânı istilzâm edip intâc ediyor. Ne mutlu o kimseye ki, Sünnet-i Seniyye'ye ittibândan hissesi ziyâde ola. Veyl o kimseye ki, Sünnet-i Seniyye'yi takdir etmeyip, bid'alara giryor.

Altıncı Nükte

Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm) ferman etmiş:

كُلُّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ¹ yani الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ² sırrı

ile, kavâid-i Şeriat-ı Garrâ ve desâtir-i Sünnet-i Seniyye, tamam ve kemâlini bulduktan sonra, yeni îcâdlarla o düsturları beğenmemek veyahut hâşâ ve kellâ, nâkıs görmek hissini veren bid'aları îcâd etmek, dalâlettir, ateştir.

¹ "Her bid'at dalâlettir ve her dalâlet Cehennem ateşindedir." (Müslim, cum'a 43; Ebû Dâvûd, sünnet 5; Nesâî, ıydeyn 22; İbn Mâce, mukaddime 6, 7; Dârimî, mukaddime 16, 23; Müsned 3/310, 371, 4/126, 127.)

² "İşte bugün sizin dininizi kemâle erdirdim." (Mâide sûresi, 5/3)

Bid'a: Dinde bir aslı olmayıp sonradan ortaya çıkan şey.

Bilbedâhe: Açıkça.

Câmi: Kapsamlı.

Dalâlet: Sapıklık, İslâm'a uymayan her türlü yanlış düşünce.

Desâtir-i Sünnet-i Seniyye: Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.s.) sünnetinin düsturları.

Ekmel: En mükemmel.

İbâd: Kullar.

İstilzâm: Gerekirmek, icap ettirmek.

İttibâ: Tâbi olma, uyma.

İzhar: Açığa çıkarma, gösterme.

Kavaid-i Şeriat-ı Garrâ: İslam Hukuku'nun parlak kaideleri.

Kemâl: Mükemmellik, erdem.

Kemâlât: Güzellikler, erdemler.

Medar: Vesile, vâsıta, sebep.

Mikyas: Ölçü alet, ölçek.

Mu'cizât-ı san'at: Sanat mu'cizeleri.

Mübellîğ: Haber veren, bildiren.

Mümtaz: Seçkin, ayrıcalıklı, üstün.

Nâkıs: Eksik.

Nümune-i imtisâl: Örnek alınacak model, ideal.

Tecelliyât-ı cemal: Cenâb-ı Hakk'ın lütfu ile baştan sona güzel tecellileri, icraatları.

Tezyin: Ziyinetleme, süsleme.

Vaziyet-i ubudiyet: Kulluk vaziyeti, tavrı.

Veyl: "Vay hâline..., vah vah...!" anlamında bir deyim.

Zât-ı Cemîl-i Zülkemal: Bütün güzel sıfatlara sahip olmakla ile beraber, Sonsuz Güzelliklerin de sahibi Hz. Allah.

Zât-ı Hakîm-i Zülcelâl: Buyurduğu ve yaptığı her şey yerli yerince olan Allah.

Sünnet-i Seniyye'nin merâtibi var: ¹

Bir kısmı vâciptir, terk edilmez. O kısım, Şeriat-ı Garrâ'da tafsilâtıyla beyân edilmiş. Onlar muhkemâtıdır, hiçbir cihette tebeddül etmez.

Bir kısmı da, nevâfil nev'indendir. Nevâfil kısmı da, iki kısımdır. Bir kısım, ibâdete tâbi Sünnet-i Seniyye kısımlarıdır. Onlar dahi şeriat kitaplarının da beyân edilmiş. Onların tağyiri bid'attır.

Diğer kısmı, "âdâp" tâbir ediliyor ki, Siyer-i Seniyye kitaplarında zikredilmiş. Onlara muhalefete, bid'a denilmez. Fakat âdâb-ı Nebevî'ye bir nev'i muhalefettir ve onların nurundan ve o hakikî edepten istifâde etmemektir. Bu kısım ise, örf ve âdât, muâmelât-ı fitriyede Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ın tevâtürle mâlûm olan harekâtına ittibâ etmektir. Meselâ söylemek âdâbını gösteren ve yemek ve içmek ve yatmak gibi hâlâtın âdâbının düsturlarını beyân eden ve muâşerete taalluk eden çok Sünnet-i Seniyyeler var. Bu nev'i Sünnetlere "âdâp" tâbir edilir. Fakat o âdâba ittibâ eden, âdâtını ibâdete çevirir, o âdâptan mühim bir feyz alır. En küçük bir âdâbın mürâatı, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ı tahattur ettiriyor, kalbe bir nur veriyor.

Sünnet-i Seniyye'nin içinde en mühimmi, İslâmiyet alâmetleri olan ve şeâire de taalluk eden Sünnetlerdir. Şeâir, âdetâ hukuk-i umumiye nev'inden cem'iyete âit bir ubûdiyettir. Birisinin yapmasıyla o cem'iyet umumen istifâde ettiği gibi, onun terkiyle de umum cemaat mes'ul olur. Bu nev'i şeâire riyâ giremez ve ilân edilir. Nâfile nev'inden de olsa, şahsî farzlardan daha ehemmiyetlidir.

Yedinci Nükte

Sünnet-i Seniyye, edeptir. Hiçbir mes'elesi yoktur ki, altında bir nur, bir edep bulunmasın! Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm) ferman etmiş:

¹ Sünnet'in iki kısım olduğuna dair bkz.: Dârimî, *mukaddime* 49; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 4/215; ed-Deylemî, *el-Müsned* 2/345.

Âdâb: Görgü kuralları.

Feyiz: Bereket, ihsan, lütuf.

Hâlât: Hâller, durumlar.

Hukuk-i umumiye: Kamu hukuku.

Merâtib: Mertebeleş.

Muamelât-ı fitriye: Tabii davranışlar.

Muâşeret: İnsanların bir arada yaşaması ile ilgili durumlar.

Muhkemât: Dinin açık ve kesin olan hükümleri.

Mürâât: Riayet etme, uyma.

Nevâfil: Nâfileler, farz, vacip gibi gerekli olmayan fakat yapılması güzel ve sevap olan şeyler.

Riyâ: Gösteriş.

Siyer-i Seniyye: Hz.Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in hayatını ve özelliklerini konu edinen ilim dalı

Şeâir: Dini temsil eden semboller.

Taalluk etmek: İlgili olmak.

Tağyir: Değiştirme.

Tahattur ettirmek: Hatırlatmak.

Tebeddül: Değişim.

Tevâtür: Yalanda ittifâk etmeleri aklın imkân ve ihtimâli bulunmayan birçok kişinin naklettiği kesin bilgi.

Vâcip: Yapılması farz gibi gerekli olan şey.

¹ **أَدْبِي رَبِّي فَأَحْسَنَ تَأْدِيِي** Yani, “Rabbim bana edebi, güzel bir sûrette ihsân etmiş, edeplendirmiş.” Evet siyer-i nebeviyeye dikkat eden ve Sünnet-i Seniyye’yi bilen, kat’iyen anlar ki: Edebin envânı, Cenâb-ı Hak, Habîbinde cem’ etmiştir.² O’nun Sünnet-i Seniyyesini terk eden, edebi terk eder.

بِي آدَبْ مَحْرُومٌ بِأَشَدِّ أَرْ لُطْفِ رَبِّ³

kâidesine mâsadak olur, hasâretli bir edepsizliğe düşer.

Sual: Her şeyi bilen ve gören ve hiçbir şey O’ndan gizlenemeyen Allâmü’l-Guyûb’a⁴ karşı edep nasıl olur? Sebeb-i hacâlet olan hâletler, ondan gizlenemez. Edebin bir nev’i tesettürdür, mûcib-i istikrah hâlâtı setretmektir. Allâmü’l-Guyûb’a karşı tesettür olamaz?

İcveap:

• **Evvelâ:** Sâni-i Zülcelâl nasıl ki kemâl-i ehemmiyetle san’atını güzel göstermek istiyor ve müstekreh şeyleri perdeler altına alıyor ve nimetlerine, o nimetleri süslendirmek cihetiyle nazar-ı dikkati celb ediyor. Öyle de, mahlûkâtını ve ibâdını sâir zîşuûrlara güzel göstermek istiyor. Çirkin vaziyetlerde görünmeleri, Cemîl ve Müzeyyin ve Latîf ve Hakîm gibi isimlerine karşı bir nev’i isyan ve hilâf-ı edep oluyor. İşte Sünnet-i Seniyye’deki edep, o Sâni-i Zülcelâl’in esmâlarının hudutları içinde bir mahz-ı edep vaziyetini takınmaktadır.

• **Sâniyen:** Nasıl ki bir tabip, doktorluk noktasında bir nâmahrem’in en nâmahrem uzvuna bakar ve zaruret olduğu vakit ona gösterilir. Hilâf-ı edep denilmez. Belki edeb-i tıp öyle iktizâ eder, denilir. Fakat o tabip, recûliyet

¹ Bkz.: el-Kurtubî, *el-Câmi’ li ahkâmî’l-Kur’ân* 18/228; es-Sülemî, *Âdâbü’s-sohbet* s.124; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatü’s-safve* 1/201; el-Münâvî, *FeYZu’l-kadîr* 1/225; el-Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 1/72.

² Bkz.: “Şüphesiz Sen, ahlâkın -Kur’ân buudlu, ulûhiyet eksensli olması itibarıyla- ihâtası imkânsız, idraki nâkabil en yücresi üzeresin.” (Kalem sûresi, 68/4)

³ “Edepsiz kişi Allah’ın lütfundan mahrum olur.”

⁴ Cenâb-ı Hakk’ın, Allâmü’l-guyûb olduğuna dair bkz.: Mâide sûresi, 5/109, 116; Tevbe sûresi, 9/78; Sebe sûresi, 34/48.

Allâmü’l-Guyûb: Gaybları ve gizlilikleri pek iyi bilen, Hz. Allah.

Cem’ etmek: Toplamak, bir araya getirmek.

Cemîl: Yaratıklarına karşı daima iyilik ve güzellikler lütfeden.

Envâ: Türler.

Esmâ: İsimler.

Habîb: Sevgili.

Hakîm: Her şeyi yerli yerince yapan.

Hâlât: Hâller, durumlar.

Hasâret: kayıp, zarar.

Hilâf-ı edep: Ahlâka aykırı.

İbâd: Kullar.

Kemâl-i ehemmiyet: Çok önemli bir şekilde.

Latîf: Daima lütuf ve ihsanda bulunan

Mahz-ı edep: Tam manasıyla edep

Mâsadak: İfade edilen hükme uygun

olan, doğruluğunu ispat eden.

Mûcib-i istikrah: Tiksinti uyaran.

Müstekreh: Çirkin, iğrenç.

Müzeyyin: Tezyin eden, süsleyen,

güzelliklerle donatan.

Nâmahrem: Aralarında evliliğe mani

bir yakınlık olmayan kimse, yabancı

Nazar-ı dikkat: Dikkatli bakış.

Recûliyet: Erkeklik.

Sâni-i Zülcelâl: Her şeyi sanatlı

olarak yaratan Ulu Allah.

Sebeb-i hacâlet: Utanma sebebi.

Siyer-i Nebeviye: Hz. Peygamber

Efendimiz (s.a.s.)’in hayatını ve

özelliklerini konu edinen ilim dalı

Tesettür: Örtünme, gizlenme.

Zişuur: Şuurlu.

unvanıyla yahut vâiz ismiyle yahut hoca sıfatıyla o nâmahremlere bakamaz. Ona gösterilmesini edep fetva veremez. Ve o cihette ona göstermek, hayâsızlıktır. Öyle de Sâni-i Zülcelâl'in çok esmâsı var. Her bir ismin ayrı bir cilvesi var. Meselâ, "Gaffar" ismi, günahların vücudunu ve "Settar" ismi, kusûrâtın bulunmasını iktizâ ettikleri gibi; "Cemîl" ismi de, çirkinliği görmek istemez. "Latîf, Kerîm, Hakîm, Rahîm" gibi esmâ-yi cemâliye ve kemâliye, mevcûdâtın güzel bir sûrette ve mümkün vaziyetlerin en iyisinde bulunmalarını iktizâ ederler. Ve o esmâ-yi cemâliye ve kemâliye ise, melâike ve rûhânî ve cin ve insin nazarında güzelliğini, mevcûdâtın güzel vaziyetleriyle ve hüsn-i edepleriyle göstermek isterler. İşte Sünnet-i Seniyye'deki âdâp, bu ulvî âdâbın işaretidir ve düsturlarıdır ve nümûneleridir.

Sekizinci Nükte

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ 'dan evvelki olan **لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ** âyeti, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın ümmetine karşı kemâl-i şefkat ve nihayet re'fetini gösterdikten sonra, şu **فَإِنْ تَوَلَّوْا** âyetiyle der ki:

"Ey insanlar! Ey Müslümanlar! Böyle hadsiz bir şefkatiyle sizi irşâd eden ve sizin menfaatiniz için bütün kuvvetini sarf eden ve mânevî yaralarınız için kemâl-i şefkatle getirdiği ahkâm ve Sünnet-i Seniyyesiyle tedâvi edip merhem vuran şefkatperver bir Zât'ın bedihî şefkatini inkâr etmek ve göz ile görünen re'fetini ittiham etmek derecesinde O'nun Sünnetinden ve tebliğ ettiği ahkâmdan yüzlerinizi çevirmek, ne kadar vicdansızlık, ne kadar akılsızlık olduğunu biliniz!

Ve ey şefkatli Resûl ve ey re'fetli Nebî! Eğer Senin bu azîm şefkatini ve büyük re'fetini tanımayıp akılsızlıklarından Sana arka verip dinlemeseler, merak etme! Semâvât ve Arz'ın cünûdu taht-ı emrinde olan,² Arş-ı Azîm-i

¹ "Size kendi aranızdan öyle bir Peygamber geldi ki zahmete uğramanız ona ağır gelir. Kalbi üstünüze titrer, mü'minlere karşı pek şefkatli ve merhametlidir." (Tevbe sûresi, 9/128)

² Bkz.: "Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır." (Fetih sûresi, 48/4)

Âdâb: Görgü kuralları **Cünûd:** Askerler
Ahkâm: Hükümler. **Azîm:** Büyük
Arş-ı Azîm-i Muhîr: Allah'ın bütün
kâinatı kuşatan yüce hâkimiyeti,
büyük tahtı **Bedihî:** Açık, aşîkâr.
Esmâ-yi cemâliye ve kemâliye:
Cenâb-ı Hakk'ın yüceliğini ve

güzelliklerini bildiren isimleri.
Gaffâr: Pek bağışlayıcı Cenâb-ı Hak.
Hüsn-i edep: Güzel ahlak.
Kemâl-i şefkat: Mükemmel bir şefkat
Kusûrât: Kusurlar. **Semâvât:** Gökler
Re'fet: Merhamet, şefkat. **Ulvî:** Yüce.
Saltanat-ı rububiyet: Cenâb-ı Hakk'ın

herkesi ve her şeyi kuşatan terbiye
ve idâresi. **Taht-ı emr:** Emri altında
Settâr: Günahları daima örten.
Şefkatperver: Çok şefkat besleyen.
Taht: Hakimiyet, hükümranlık.
Zât-ı Zülcelâl: Sonsuz gücün ve
hakimiyetin sahibi Yüce Zât.

Muhî't'in tahtında saltanat-ı rubûbiyeti hükmeden Zât-ı Zülcelâl Sana kâfidir. Hakikî mutî tâifeleri Senin etrafına toplattırır, Seni onlara dinlettirir, Senin ahkâmını onlara kabul ettirir!"

Evet, Şeriat-ı Muhammediye ve Sünnet-i Ahmediye'de hiçbir mes'ele yoktur ki, müteaddit hikmetleri bulunmasın. Bu fakir, bütün kusur ve aczimle beraber bunu iddia ediyorum ve bu dâvânın isbâtına da hazırım. Hem şimdiye kadar yazılan yetmiş seksen Risale-i Nuriye, Sünnet-i Ahmediye'nin ve Şeriat-ı Muhammediye'nin (aleyhissalâtü vesselâm) mes'ealeleri, ne kadar hikmetli ve hakikatli olduğuna yetmiş seksen şâhid-i sâdık hükmüne geçmiştir. Eğer bu mevzua dâir iktidar olsa yazılsa, yetmiş değil, belki yedi bin risale o hikmetleri bitiremeyecek.

Hem ben şahsımda bilmüşâhede ve zevken, belki bin tecrübâtım var ki, mesâil-i Şeriat'la Sünnet-i Seniyye düsturları, emrâz-ı rûhaniyede ve aklıyede ve kalbiyede, hususen emrâz-ı içtimâiyede gayet nâfi' birer devâdır bildiğimi ve onların yerini başka felsefî ve hikmetli mes'ealeler tutamadığını, bilmüşâhede kendim hissettiğimi ve başkalarına da bir derece risalelerde ihsâs ettiğimi ilân ediyorum. Bu dâvâmda tereddüt edenler, Risale-i Nur eczâlarına müracaat edip baksınlar.

İşte böyle bir Zât'ın Sünnet-i Seniyyesine elden geldiği kadar ittibâa çaışmak, ne kadar kârlı ve hayat-ı ebediye için ne kadar saâdetli ve hayat-ı dünyeviye için ne kadar menfaatli olduğu kıyâs edilsin.

Dokuzuncu Nükte

Sünnet-i Seniyye'nin her bir nev'ine tamamen bilfiil ittibâ etmek, ehass-ı havassa dahi ancak müyesser olur. Ona bilfiil olmasa da, binniyet, bilkasd tarafdârâne ve iltizamkârâne talip olmak, herkesin elinden gelir. Farz ve vâcib kısımlara zâten ittibâa mecburiyet var. Ve ubûdiyetteki müstehab olan Sünnet-i Seniyye'nin terkinde günah olmasa dahi, büyük sevâbın zayiâtı var. Tağyirinde ise, büyük hatâ vardır. Âdât ve muamelâtteki Sünnet-i

Âdât: Âdetler **Binniyet:** Niyet ederek

Bilfiil: Bizzat, uygulayarak.

Bilkast: Kasd ve irade ile.

Bilmüşâhede: Bizzat görerek.

Ehass-ı havas: Toplumda en ön-

de olanlar, ileri gelenler, seçkinler

Emrâz-ı içtimâiye: Toplumdaki

hastalıklar. **Tağyir:** Değıştirmek.

Emrâz-ı ruhaniye, aklıye ve kalbi-

ye: Ruh, akıl ve kalb hastalıkları.

ihsas etmek: Hissettirmek.

İltizamkârâne: Gerekliliğini kabul

ederek. **Müteaddit:** Birçok.

İttibâ etmek: Uymak, tâbi olmak.

Mesâil-i şeriat: Dinî hüküm ve

kurallara ait meseleler.

Muamelât: Karşılıklı ilişkiler.

Müstehap: Farz veya vaciplerden

olmayıp, yapılması sevap ve gü-

zel olan şey, nâfile. **Nâfi:** Faydalı

Müesser olmak: Kismet, nasip olmak

Seyr-i sülûk-i ruhanî: Ruhanî seya-

hat, Mânevî arınma yolunda

ilerleme. **Ubudiyet:** Kulluk.

Sünnet-i Ahmediye: Hz. Peygam-

ber Efendimizin (s.a.s.) üstün söz,

hâl, davranış ve buyrukları.

Şâhid-i sadık: Doğru şahit.

Şeriat-ı Muhammediye: Hz. Pey-

gamber Efendimiz'in (s.a.s.) vasi-

tasıyla insanlara bildirilen dinî

hüküm ve kurallar.

Zevken: Tadarak, zevkine vararak.

Seniyye ise, ittibâ ettikçe, o âdât, ibâdet olur. Etmese itab yok. Fakat Habi-bullah'ın âdâb-ı hayatiyesinin nurundan istifâdesi azalır.

Ahkâm-ı ubûdiyette yeni îcâdlar bid'attır. Bid'atlar ise,

¹ **الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ** sırrına münâfi olduğu için, merduttur.² Fakat, tarîkatte evrad ve ezkâr ve meşrebler nev'inden olsa ve asılları Kitap ve Sünnet'ten ahzedilmek şartıyla ayrı ayrı tarzda, ayrı ayrı sûrette olmakla beraber, mükarrer olan usûl ve esasât-ı Sünnet-i Seniyye'ye muhalefet ve tağyir etmemek şartıyla, bid'a değillerdir. Lâkin bir kısım ehl-i ilim, bunlardan bir kısmını bid'a'ya dâhil edip, fakat "bid'a-yı hasene" nâmını vermiş.³ İmâm-ı Rabbânî Müceddid-i Elf-i Sânî (radiyallahu anh) diyor ki:

"Ben seyr-i sülûk-i rûhânîde görüyordum ki: *Resûl-i Ekrem* (aleyhissalâtü vesselâm)'dan mervî olan kelimât nurludur, Sünnet-i Seniyye şuâi ile parlıyor. O'ndan mervî olmayan parlak ve kuvvetli virdleri ve hâlleri gördüğüm vakit, üstünde o nur yoktu. Bu kısmın en parlağı, evvelkinin en azına mukâbil gelmiyordu. Bundan anladım ki; Sünnet-i Seniyye'nin şuâi, bir iksirdir. Hem o Sünnet, nur isteyenlere kâfidir, hâricte nur aramağa ihtiyaç yoktur."

İşte böyle hakikat ve Şeriat'ın bir kahramanı olan bir zâtın bu hükmü gösteriyor ki, Sünnet-i Seniyye, saâdet-i dâreynin temel taşıdır ve kemâlâtın madeni ve menbâdır.

اللَّهُمَّ ارْزُقْنَا تَبَاعَ السَّنَةِ السَّنَةِ⁴
رَبَّنَا أَمَّا بِمَا أَنْزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتَبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ⁵

¹ "İşte bugün sizin dininizi kemâle erdirdim." (Mâide sûresi, 5/3)

² "Kim şu dine uymayan bir şey uyduracak olursa, bu merduddur kabul edilmez." anlamındaki hadis için bkz.: Buhârî, i'tisam 5, büyü' 60, sulh 5; Müslim, akdiye 18; Ebû Dâvûd, sünnet 6.

³ Bkz.: el-İcî, Kitâbü'l-Mevâkıf 1/159; el-Gazâlî, İhyâu ulûmi'd-dîn 2/256; İbn Receb, Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem 1/267; İbn Âbidîn, Hâşiye 1/390.

⁴ "Allahım, bizi Sünnet-i Seniyyeye ittibâ ile rızıklandır."

⁵ "Ya Rabbenâ! İndirdiğin kitaba iman edip Elçinin yolunu tuttuk. "Sen de bizi, birliğini ve nebilerini tanıyan şahitlerle birlikte yaz." (Âl-i İmran sûresi, 3/53)

Âdâb-ı hayatiye: İnsanın hayatı boyunca uyduğu davranış kuralları, ahlâkın gerektirdiği genel hareket tarzı.

Ahkâm-ı ubûdiyet: Kulluk ile ilgili hükümler.

Bid'at: Dinde bir aslı olmayıp sonradan ortaya çıkan şey.

Ahz edilmek: Alınmak, edinilmek.

Bid'a-yı hasene: Sonradan ortaya çıkan, fakat yapılması dinin aslına aykırı olmayan güzel şey.

Esasat: Esaslar. **Ezkâr:** Zikirler.

Evrad: Virdler, belli zaman aralıklarla ile devamlı okunan dualar veya Kur'ân-ı Kerim'den bölümler.

Habibullah: "Allah'ın en çok sevdiği kul" anlamında Hz. Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) ait bir sıfat.

İksir: İlâç. **İtab:** Azarlama.

Merdut: Reddedilmiş.

Mervî: Rivâyet edilen.

Mukarrer: Kesinleşmiş.

Münafi: Aykırı, ters. **Şuâ:** Işın.

Onuncu Nükte

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ âyetinde i'câzlı bir îcâz vardır.

Çünkü çok cümleler, bu üç cümlelerin içinde derc edilmiştir. Şöyle ki:

Şu âyet diyor ki: Allah'a (celle celâlih) îmânınız varsa, elbette Allah'ı seveceksiniz. Mâdem Allah'ı seversiniz, Allah'ın sevdiği tarzı yapacaksınız. Ve o sevdiği tarz ise, Allah'ın sevdiği Zât'a benzemelisiniz. O'na benzemek ise, O'na ittibâ etmektir. Ne vakit O'na ittibâ etseniz, Allah da sizi sevecek. Zâten siz Allah'ı seversiniz, tâ ki Allah da sizi sevsin."

İşte bütün bu cümleler, şu âyetin yalnız mücmel ve kısa bir meâlidir. Demek oluyor ki, insan için en mühim âlî maksad, Cenâb-ı Hakk'ın muhabbetine mazhar olmasıdır. Bu âyetin nassıyla gösteriyor ki, o matlab-ı a'lânın yolu, Habibullah'a ittibâdır ve Sünnet-i Seniyyesine iktidâdır. Bu makamda "Üç Nokta" isbât edilse, mezkûr hakikat tamamıyla tezâhür eder.

Birinci Nokta

Beşer, fitraten şu kâinatın Hâlıkına karşı hadsiz bir muhabbet üzerine yaratılmıştır. Çünkü fitrat-ı beşeriyede **cemâle** karşı bir muhabbet ve **kemâle** karşı perestîş etmek ve **ihsâna** karşı sevmek vardır. Cemâl ve kemâl ve ihsân derecâtına göre, o muhabbet tezâyüd eder. Aşkın en müntehâ derecesine kadar gider.

Hem bu küçük insanın küçücük kalbinde, kâinat kadar bir aşk yerleşir. Evet, kalbin mercimek kadar bir sandukçası olan kuvve-i hâfıza, bir kütüphâne hükmünde binler kitap kadar yazı, içinde yazılması gösteriyor ki, kalb-i insan, kâinatı içine alabilir ve o kadar muhabbet taşıyabilir.

Mâdem fitrat-ı beşeriyede ihsân ve cemâl ve kemâle karşı böyle hadsiz bir istidâd-ı muhabbet vardır. Ve mâdem bu kâinatın Hâlıkı, kâinatta tezâhür

¹ "Ey Resulüm, de ki: "Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin." (Âl-i İmran sûresi, 3/31)

Âlî: Yüce. **Cemâl:** Güzellik.

Derc: İçine alma, ilâve etme.

Fitrat-ı beşeriye: İnsan tabiatı.

Hâlık: Hz. Yaradan.

İcâz: Mu'cizeli oluş, insanları benzerini yapmaktan aciz bırakan üslûp.

İcâz: Oldukça az sözle, çok şeyler ifade etme.

İhsan: İyilik. **İktidâ:** Uyuma, tâbi olma.

İstidâd-ı muhabbet: Sevmeye kabiliyeti, yeteneği.

Kemâl: Güzellik, mükemmellik.

Kuvve-i hâfıza: Hâfıza kuvveti.

Matlab-ı a'lâ: En yüce istek.

Mezkûr: Geçen, zikredilen.

Mücmel: Kısa ve öz, hulâsa.

Müntehâ: Son, sınır, zirve.

Nass: Hükme esas olan âyet veya hadis metni.

Perestîş etmek: Tapmak, gönülden bağlanmak.

Tezahür etmek: Ortaya çıkmak, belirmek.

Tezâyüd etmek: Artmak.

eden âsârıyla, bilbedâhe tahakkuku sâbit olan hadsiz cemâl-i mukaddesi, bu mevcûdâtta tezâhür eden nukûş-ı san'atıyla bizzarûre sübûtu tahakkuk eden hadsiz kemâl-i kudîsi ve bütün zîhayatlarda tezâhür eden hadsiz envâ-yi ihsân ve in'âmâtıyla bilyakîn ve belki bilmüşâhede vücudu tahakkuk eden hadsiz ihsânâtı vardır.¹ Elbette, zîşuûrların en câmii ve en muhtacı ve en mütefekkir ve en müştâkı olan beşerden, hadsiz bir muhabbeti iktizâ ediyor.

Evet, her bir insan, o Hâlık-ı Zülcelâl'e karşı hadsiz bir muhabbete müstaid olduğu gibi, o Hâlık dahi herkesten ziyâde cemâl ve kemâl ve ihsânına karşı hadsiz bir mahbûbiyete müstehaktır. Hattâ insan-ı mü'minde, hayatına ve bekâsına ve vücuduna ve dünyasına ve nefsine ve mevcûdâta karşı türlü türlü muhabbetleri ve şedid alâkaları, o istidâd-ı muhabbet-i ilâhiyenin te-reşşuhâtıdır. Hattâ insanın mütenevvi hissiyât-ı şedîdesi, o istidâd-ı muhabbetin istihâleleridir ve başka şekillere girmiş reşhalarıdır.

Mâlûmdur ki, insan kendi saâdetiyle mütelevviz olduğu gibi, alâkadar olduğu zâtların saâdetleriyle dahi mütelevviz oluyor. Ve kendini belâdan kurtaranı sevdiği gibi, sevdiklerini de kurtaranı öyle sever. İşte bu hâlet-i rûhiyeye binâen, insan, eğer her insana âit envâ-yi ihsânât-ı ilâhiyeden yalnız bunu düşünse ki: "Benim Hâlıkım beni zulûmât-ı ebediye olan ademden kurtarıp bu dünyada bir güzel dünyayı bana verdiği gibi, ecelim geldiği zaman beni idam-ı ebedî olan ademden ve mahvdan yine kurtarıp bâkî bir âlemde ebedî ve çok şâşaaal bir âlemi bana ihsân ve o âlemin umum envâ-yi lezâiz ve mehâsininden istifâde edecek ve cevelân edip tenezzüh edecek zâhirî ve bâtinî hassaları, duyguları bana in'am ettiği gibi, çok sevdiğim ve çok alâkadar olduğum bütün akârip ve ahbap ve ebnâ-yı cinsimi dahi öyle hadsiz ihsânlarla mazhar ediyor ve o ihsânlar bir cihette bana âit oluyor.

¹ Bkz.: "Görmüyor musunuz ki Allah göklerde ve yerde olan şeyleri sizin hizmetinize vermiş. Görünen görünmeyen bunca nimete sizi garketmiş?" (Lokman sûresi, 31/20)

Adem: Yokluk. **Akarib:** Yakınlar. **Âsâr:** Eserler. **Bilbedâhe:** Açıkça. **Bilmüşâhede:** Bizzat görerek. **Bilyakîn:** İyice, kesin olarak. **Bizzarure:** Kesin olarak. **Câmi:** Şümullü, kapsamlı. **Cemâl-i mukaddesi:** Nezh, tertemiz, dupduru güzellik. **Cevelân etmek:** Dolaşmak, gezmek. **Ebnâ-yı cins:** Hemcinsler, kendi türüne ait olanlar. **Envâ-yi ihsan:** Türlü iyilikler. **Envâ-yi ihsânât-ı ilâhiye:** Cenâb-ı Hakk'ın türlü türlü lütufları, ihsanları. **Envâ-yi lezâiz ve mehâsin:** Türlü türlü lezzetler ve güzellikler.

Hâlet-i ruhiye: Psikolojik durum. **Hâlık-ı Zülcelâl:** Tek ve yektâ Yüce Yaratıcı. **Hissiyât-ı şedide:** Şiddetli duygular. **İhsânât:** Hediyeler, iyilikler. **İn'am:** Nimet verme. **İn'âmât:** Nimetlendirmeler. **İnsan-ı mü'min:** İnançlı insan. **İstidâd-ı muhabbet-i ilâhiye:** İnsanın Cenâb-ı Hakk'ı sevmeye kabiliyeti, yeteneği. **İstihale:** Hâl, durum, şekil değişimi. **Kemâl-i kudîs:** Kudsi yücelik, büyüklük. **Mahv:** Ortadan kalkma, yok olma. **Müstaid:** İstidatlı, kabiliyetli.

Müştâk: Arzulu, istekli. **Mütefekkir:** Düşünen, düşünür. **Mütelevviz:** Zevk ve lezzet alan. **Mütenevvi:** Çeşitli, türlü. **Nukûş-ı san'at:** Sanat nakışları. **Reşha:** Damla, sızıntı. **Sübüt:** Sabit olma, kesinlik. **Şedit:** Şiddetli. **Tenezzüh etmek:** Gezinmek. **Tereşşuhât:** Sızıntılar, süzülüp gelen şeyler. **Zâhirî ve bâtinî hasseler:** İç ve dış duygular. **Zîhayat:** Canlı. **Zîşuur:** Şuurlu. **Zulûmat-ı ebediye:** Sonsuz karanlıklar.

Zira, onların saâdetleriyle mes'ûd ve mütelezziz oluyorum. Mâdem

الْإِنْسَانُ عِبْدُ الْإِحْسَانِ¹ sırıyla, herkeste ihsâna karşı perestîş var. Elbette böyle hadsiz ebedî ihsânâta karşı, kâinat kadar bir kalbim olsa, o ihsâna karşı muhabbetle dolmak iktizâ eder ve doldurmak isterim. Ben bilfiil o muhabbeti etmezsem de bilistidâd, bilimân, binniyye, bilkabul, bittakdir, biliştîyak, bililtizam, bilirade sûretinde ediyorum, diyecek ve hâkezâ... Cemâl ve kemâle karşı insanın göstereceği muhabbet ise, icmâlen işaret ettiğimiz ihsâna karşı muhabbete kıyâs edilsin.

Kâfir ise, küfür cihetiyle hadsiz bir adâvet eder. Hattâ kâinata ve mevcûdâta karşı zâlimâne ve tahkirkârâne bir adâvet taşıyor.

İkinci Nokta

Muhabbetullah, ittibâ-yi Sünnet-i Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm)'ı is-tilzâm eder. Çünkü Allah'ı sevmek, O'nun marziyâtını yapmaktır. Marziyâtı ise, en mükemmel bir sûrette Zât-ı Muhammediye'de (aleyhissalâtü vesselâm) tezâhür ediyor. Zât-ı Ahmediye'ye (aleyhissalâtü vesselâm) harekât ve ef'âlde ben-zemek, iki cihetledir:

• **Birisi:** Cenâb-ı Hakk'ı sevmek cihetinde emrine itaat ve marziyâtı dâi-resinde hareket etmek, o ittibâi iktizâ ediyor. Çünkü bu işte en mükemmel imam, Zât-ı Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm)'dır.²

• **İkincisi:** Mâdem Zât-ı Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm), insanlara olan hadsiz ihsânât-ı ilâhiyenin en mühim bir vesilesidir;³ elbette Cenâb-ı Hak hesabına, hadsiz bir muhabbete lâyıktır. İnsan, sevdiği zâta eğer benzemek

¹ “İnsan, iyiliğin kulu kölesidir.” Bu gerçeği ifade eden “İyilik edene muhabbet duymak, kötülük edene de buğzetmek, insan fıtratında vardır.” anlamındaki hadis için bkz.: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 4/121; el-Beyhakî, *Şuabü'l-imân* 1/381, 6/481; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* 4/276, 7/346; el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl* 1/149.

² Bkz.: “Hakikaten, Allah'ın Resûlünde sizler için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı bekleyenler ve Allah'ı çok zikredenler için en mükemmel bir nümune vardır.” (Ahzab sûresi, 33/21)

³ Bkz.: “Biz seni bütün insanlar için sırf bir rahmet vesilesi olman için gönderdik.” (Enbiyâ sûresi, 21/107)

Adâvet: Düşmanlık.

Bilfiil: Bizzat, uygulayarak.

Bililtizam: Gerekliğini kabul ederek.

Biliman: İman ile.

Bilirade: İsteyerek.

Bilistidat: Kabiliyet, yetenek ile.

Biliştîyak: İştîyak, arzu ile.

Bilkabul: Kabul ederek.

Binniyet: Niyet ile. **Efal:** Fiiller.

Bittakdir: Takdir ederek.

İhsânât: Hediyeler, iyilikler.

İktiza etmek: Gerektirmek.

İttibâ-yi Sünnet-i Muhammediye:

Hz. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) üstün davranış, söz, hâl ve buyruklanna uygun bir hayat yaşama.

Marziyât: Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazandıran şeyler.

Muhabbetullah: Allah sevgisi.

Perestîş etmek: Tapmak,

gönülden bağlanmak.

Tahkirkârâne: Hakaret eder bir tarzda. **Tezahür etmek:** Ortaya çıkmak, belirmek.

Zât-ı Muhammediye: Hz. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) mümtaz kişiliği.

kâbilse, fıtraten benzemek ister. İşte Habibullah'ı sevenlerin, Sünnet-i Seniyyesine ittibâ ile O'na benzemeye çalışmaları kat'iyen iktizâ eder.¹

Üçüncü Nokta

Cenâb-ı Hakk'ın hadsiz merhameti olduğu gibi, hadsiz bir muhabbeti de vardır. Bütün kâinattaki masnûâtın mehâsini ile ve süslendirmesiyle kendini hadsiz bir sûrette sevdirdiği gibi; masnûâtını, hususan sevdirmesine sevmek ile mukâbele eden zîşuûr mahlûkâtı sever. Cennet'in bütün letâif ve mehâsini ve lezâizi ve niamâtı, bir cilde-i rahmeti olan bir Zât'ın nazar-ı muhabbetini kendine celbe çalışmak, ne kadar mühim ve âlî bir maksat olduğu bilbedâhe anlaşılır. *Mâdem, nass-ı kelâmıyla; O'nun muhabbetine, yalnız ittibâ-yı Sünnet-i Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm) ile mazhar olunur.*² *Elbette ittibâ-yı Sünnet-i Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm), en büyük bir maksad-ı insanî ve en mühim bir vazife-i beşeriye olduğu tahakkuk eder.*

On Birinci Nükte

Üç Mes'ele'dir.

Birinci Mes'ele

Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın Sünnet-i Seniyyesinin menbâi üçtür: **Akvâli, ef'âli, ahvâlidir.**³ Bu üç kısım dahi, üç kısımdır: **Ferâiz, nevâfil, âdât-ı hasene**sidir.

Farz ve vâcip kısmında ittibâa mecburiyet var; terkinde, azâp ve ikap vardır. Herkes ona ittibâa mükelleftir.

¹ Bkz.: "Peygamberin mü'minler üzerinde haiz olduğu hak, onların bizzat kendileri hakkında haiz oldukları haktan daha fazladır." (Ahzab sûresi, 33/6)
² Bkz.: "Ey Resûlüm, de ki: "Ey insanlar, eğer Allah'ı seviyorsanız, gelin bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın." (Âl-i İmran sûresi, 3/31)
³ Bkz.: es-Suyûtî, *et-Tedribü'r-râvî* 1/194.

Âdât-ı hasene: Güzel âdetler.

Ahvâl: Hâller, durumlar.

Akvâl: Sözler, ifadeler.

Efâl: Fiiller, işler.

Ferâiz: Farzlar.

Fıtraten: Yaratılış, tabiat olarak.

Îkâb: Azap, ceza.

Letâif: İncelikler, güzelliğler.

Lezâiz: Lezzetler.

Maksad-ı insanî: İnsan olmanın maksadı, gayesi.

Masnuat: Sanat eseri olan varlıklar
(Allah'ın yarattığı her şey).

Mehâsin: Güzellikler.

Nass-ı kelâm: İfadenin net ve kesin anlamı.

Nevâfil: Nafileler, farz, vacip gibi mecburî olmayan fakat yapılması güzel ve sevap olan şeyler.

Niamât: Nimetler.

Vazife-i beşeriye: İnsanî görev.

Nevâfil kısmında, emr-i istihbabî ile yine ehl-i î mân mükelleftir. Fakat, terkinde azâp ve ikap yoktur. Fiilinde ve ittibâında azîm sevâplar var ve tağyir ve tebdili bid'a ve dalâlettir ve büyük hatadır.

Âdât-ı seniyyesi ve *harekât-ı müstahsenesi* ise hikmeten, maslahaten, hayat-ı şahsiye ve nev'îye ve içtimâiye ittibâıyla O'nu taklit ve ittibâ etmek, gayet müstahsendir. Çünkü her bir hareket-i âdiyesinde, çok menfaat-i hayatiye bulunduğu gibi, mütâbaat etmekle o âdâp ve âdetler, ibâdet hükmüne geçer.

Evet, mâdem dost ve düşmanın ittifâkıyla, Zât-ı Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm) mehâsin-i ahlâkın en yüksek mertebelerine mazhardır. Ve mâdem bilittifak nev-i beşer içinde en meşhur ve mümtaz bir şahsiyettir. Ve mâdem binler mu'cizâtın delâletiyle ve teşkil ettiği âlem-i İslâmiyet'in ve kemâlâtının şehâdetiyle ve mübelliğ ve tercüman olduğu Kur'ân-ı Hakîm'in hakâikin tasdikiyle, en mükemmel bir insan-ı kâmil ve bir mürşid-i ekmeldir. Ve mâdem semere-i ittibâıyla milyonlar ehl-i kemâl, merâtib-i kemâlâtta terakki edip saâdet-i dâreyne vâsıl olmuşlardır. Elbette o Zât'ın Sünneti, harekâtı, iktidâ edilecek en güzel nümûnelerdir ve takip edilecek en sağlam rehberlerdir ve düstur ittihaz edilecek en muhkem kanunlardır. Bahtiyar odur ki, bu ittibâ-yı Sünnet'te hissesi ziyâde ola. Sünnet'e ittibâ etmeyen, tenbellik eder ise, hasâret-i azîme; ehemmiyetsiz görür ise, cinâyet-i azîme; tekzibini işmâm eden tenkid ise, dalâlet-i azîmedir.¹

¹ Peygamber Efendimiz (s.a.s.), kendisine itaat edenin Allah'a itaat etmiş olacağını beyan buyurmuş, itaat etmeyen hariç bütün ümmetinin Cennet'e gireceğini müjdelemiştir: Buhârî, *i'tisâm* 2, *ahkâm* 1, *cihâd* 109; Müslim, *imâret* 33; Nesâî, *bey'at* 27; Müsned 2/361.

Âdât-ı seniyye: Hz. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) yüksek âdetleri.

Bilittifak: İttifakla.

Bid'a: Dinde bir aslı olmayıp sonradan ortaya çıkan şey.

Cinayet-i azîme: Çok büyük suç, canilik.

Dalâlet: Sapıklık, İslâm'a uymayan her türlü yanlış düşünce.

Dalâlet-i azîme: Çok büyük sapıklık, yanlışlık.

Düstur: Prensiptir.

Ehl-i kemal: Mükemmel insanlar.

Emr-i istihbabî: Müstehap (yapılrsa daha güzel) olan tavsiyeler.

Harekât-ı müstahsene: Güzel kabul edilen hareketler.

Hakaik: Hakikatlar.

Hareket-i âdiye: Basit, sıradan gündelik hareketler.

Hasâret-i azîme: Çok büyük kayıp

Hayat-ı şahsiye ve nev'îye ve içtimâiye: İnsanoğlunun şahsî ve sosyal hayatı.

İktidâ: Uyuma, tâbi olma.

İnsan-ı kâmil: Mükemmel insan.

İshmâm: Hissettirme, koklatma.

İttihaz etmek: Edinmek.

Maslahaten: Fayda açısından.

Mazhar: Erişen, nâil olan.

Mehâsin-i ahlâk: Ahlâkî güzellikler

Menfaat-i hayatiye: Hayatî faydalar.

Merâtib-i kemâlât: Mükemmelleşme, olgunlaşma basamakları.

Mübelliğ: Haber veren, bildiren.

Mürşid-i ekmel: En mükemmel rehber, her yönüyle insanları doğruya ulaştıran.

Mütâbaat: Uyuma, tâbi olma.

Saadet-i dâreyn: Dünya ve âhiret mutluluğu.

Semere-i ittibâ: Tâbi olmanın faydası, neticesi.

Tağyir: Özelliklerini bozarak değiştirme.

Tebdil: Yerine başkasını koyarak değiştirme.

Tekzib: Yalanlama.

Terakki etmek: İlerlemek, yükselmek.

Vâsıl olmak: Ulaşmak.

İkinci Mes'ele

Cenâb-ı Hak Kur'an-ı Hakîm'de: ¹ **وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ** ferman eder. Rivâyât-ı sahiha ile Hazret-i Âişe-i Siddîka* (radiyallahu anha) gibi sahâbe-i güzîn, Hazret-i Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm)'ı tarif ettikleri zaman ² **حُلُقُهُ الْقُرْآنُ** diye tarif ediyorlardı. Yani, "Kur'an'ın beyân ettiği mehâsin-i ahlâkın misâli, Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm)'dır. Ve o mehâsini en ziyâde imtisâl eden ve fîrâten o mehâsin üstünde yaratılan O'dur."

İşte böyle bir Zât'ın ef'âl, ahvâl, akvâl ve harekâtının her birisi, nev-i beşere birer model hükmüne geçmeye lâyık iken, O'na îmân eden ve ümmetinden olan gafillerin, (Sünnetine ehemmiyet vermeyen veyahut tağyir etmek isteyen) ne kadar bedbaht olduğunu dîvâneler de anlar.

Üçüncü Mes'ele

Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), hilkaten en mûtedil bir vaziyette ve en mükemmel bir sûrette halk edildiğinden, harekât ve sekenâtı, itidâl ve istikâmet üzerine gitmiştir. ³ Siyer-i Seniyyesi, kat'î bir sûrette gösterir ki, her hareketinde istikâmet ve itidâl üzere gitmiş, ifrât ve tefritten içtinâp etmiştir.

Evet, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), ⁴ **فَاسْتَقَمَ كَمَا أُمِرَتْ** emrini tamıyla imtisâl ettiği için, bütün ef'âl ve akvâl ve ahvâlinde istikâmet, kat'î bir sûrette görünüyor. Meselâ, kuvve-i akliyenin fesât ve zulmeti hükmündeki ifrât ve tefriti olan gabâvet ve cerbezeden müberrâ olarak, hadd-i vasat ve medâr-ı istikâmet olan hikmet noktasında kuvve-i akliyesi dâimâ hareket

¹ "Şüphesiz Sen, ahlâkın -Kur'an buudlu, ulûhiyet eksensiz olması itibariyle- ihâtası imkânsız, idrâki nâ-kâbil en yücesi üzerinesin!" (Kalem sûresi, 68/4)

² "Onun ahlâkı Kur'an'dı." Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 139; İbn Mâce, *ahkâm* 14; Müsned 6/91, 163, 216.

³ Bkz.: Müsned, 6/68, 155; et-Tayâlisî, *el-Müsned* s.49; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 4/478; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 10/314.

⁴ "(Öyleyse ey Resulüm, sen beraberinde olup tövbe edenlerle birlikte) sana nasıl emredilmişse öyle dosdoğru hareket et." (Hûd sûresi, 11/112)

Cerbeze: Sözü iyi kullanıp gerçekleri çarpıtma gücü.

Gabâvet: Anlayış kıtlığı.

Hadd-i vasat: Tam karar, fazlası ve eksikliği olmayan.

Halk edilmek: Yaratılmak.

Harekât ve sekenât: Hareketler ve duruşlar. **Hilkaten:** Yaratılış olarak

Hikmet: Her şeyi yerli yerince yapma

İctinab etmek: Sakınmak.

İfrat: Fazlalık sebebiyle aşırılık.

İmtisâl etmek: Örnek almak, uymak

Kuvve-i akliye: Akıl kuvveti.

Medar-ı istikâmet: İstikâmet, dosdoğru olma sebebi.

Mehâsin-i ahlâk: Ahlâkî güzelliğler

Mutedil: Orta halli, itidalli.

Rivâyât-ı sahiha: Sahih, doğru rivayetler. **Müberrâ:** Uzak, beri.

Sahabe-i Güzîn: Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ile aynı zaman ve zeminde beraber olup O'na iman etme bahtıyarlığına ermiş, seçkin kimseler.

Siyer-i Seniyye: Hz. Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in yüce hayatını ve özelliklerini konu edinen ilim dalı.

Tefrit: Eksiklik sebebiyle aşırılık.

ettiği gibi; kuvve-i gadabiyenin fesâdı ve ifrât ve tefriti olan korkaklık ve tehevürden münezzeh olarak, kuvve-i gadabiyenin medâr-ı istikâmeti ve hadd-i vasatı olan şecâat-ı kudsiye ile kuvve-i gadabiyesi hareket etmekle beraber; kuvve-i şehevîyenin fesâdı ve ifrât ve tefriti olan humud ve fücürdan musaffâ olarak, o kuvvenin medâr-ı istikâmeti olan iffette, kuvve-i şehevîyesi dâimâ iffeti, a'zamî masûmiyet derecesinde rehber ittihâz etmiştir. Ve hâkezâ... Bütün Sünen-i Seniyyesinde, ahvâl-i fitriyesinde ve ahkâm-ı şer'iyesinde, hadd-i istikâmeti ihtiyar edip zulüm ve zulûmât olan ifrât ve tefritten, israf ve tebzirden içtinâp etmiştir. Hattâ tekellümünde ve ekl ve şürbünde, iktisâdı rehber ve israftan kat'iyen içtinâp etmiştir. Bu hakikatin tafsilâtına dâir binler cild kitap te'lif edilmiştir. ¹ **الْعَارِفُ تَكْفِيهِ الْإِشَارَةُ** sırınca, bu denizden bu katre ile iktifâ edip, kıssayı kısa keseriz.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى جَامِعِ مَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ وَمَظْهَرِ سِرِّ وَإِنَّكَ لَعَلَى خَلْقٍ عَظِيمٍ الَّذِي قَالَ
مَنْ تَمَسَّكَ بِسُنَّتِي عِنْدَ فَسَادِ أُمَّتِي فَلَهُ أَجْرُ مِائَةِ شَهِيدٍ ²
وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ
لَقَدْ جَاءَتْ رَسُولُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ³
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ⁴

¹ "Ârif olana bir işaret yeter."

² Allahım! "Şüphesiz sen pek büyük bir ahlâk üzeresin."¹ sırrına mazhar olarak en üstün meziyetleri kendisinde toplanan² ve "Ümmetimin fesadı zamanında benim sünnetime yapışana yüz şehid ecridir." ³ buyuran zâta rahmet et.

¹ Kalem süresi, 68/4.

² Bkz.: Müsned 2/381; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/324; el-Bezzâr, *el-Müsne'd* 7/92; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 10/191; İbn Abdilberr, *et-Temhid* 16/254.

³ et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/315; İbn Adıyy, *el-Kâmil* 2/327; el-Beyhakî, *ez-Züh'd* s.118; ed-Deylemî, *el-Müsne'd* 4/198; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 8/200; el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhib* 1/41; el-Münâvî, *Feyzu'l-kadir* 6/261.

⁴ "Hamdolsun bizi bu Cennet'e erıştiren Allah'a! Eğer Allah bizi muvaffak kılmasaydı, biz kendiliğimizden yol bulamazdık. Rabbimizin elçilerinin gerçeği bildirdikleri bir kere daha kesinlikle anlaşılmıştır." derler."

⁴ "(Melekler:) 'Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.' dediler." (Bakara süresi, 2/32)

Ahkâm-ı şer'îye: Dinî hükümler.

Ahvâl-i fitriye: Tabii hâlleri.

A'zamî mâsumiyet: Pek büyük masumiyet. **Ekl ve şürb:** Yeme ve içme. **Fücür:** Günahlarda, kötülüklerde aşınık.

Humud: Karşı cinse arzu duymama

Kuvve-i gadabîye: Öfke, sinirlenme duygusu. **Tekellüm:** Konuşma.

Kuvve-i şehevîye: Şehvet duygusu.

Musaffâ: Sâfi, halis, arınmış.

Sünen-i seniyye: Hz.Peygamber Efendimizin (s.a.s.) üstün davranış, söz, hâl ve buyrukları.

Şecaat-i kudsiye: Kudsi cesaret (Dinin izzetini muhafaza hususunda gösterilen kahramanlık).

Tebzir: Gayesiz bir şekilde dağıtma, saçma, israf etme.

Tehevür: Hiçbir şeyden çekinmeyip, korkusuz hareket etme.

On İkinci Lem'a

Re'fet Bey'in iki cüz'î suali münâsebetiyle, iki nükte-i Kur'âniye'nin beyânına dâirdir.

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ¹
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَعَلَىٰ إِخْوَانِكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ²

Aziz sıddık kardeşim Re'fet Bey!

Senin bu müsaadesiz zamanımda suallerin, beni müşkil bir mevkide bulunduruyor. Bu defaki iki sualin çendan cüz'îdir. Fakat iki nükte-i Kur'âniye'ye münâsebetdâr olduklarından ve küre-i arza dâir sualiniz, coğrafya ve kozmoğrafyanın yedi kat zemin ve yedi tabaka semâvâta tenkidlerine temas ettiğinden, bana ehemmiyetli geldi. Onun için sualin cüz'iyetine bakmayarak ilmî ve küllî bir sûrette, iki âyet-i kerîmeye dâir iki nükte icmâlen beyân edilecek. Sen de cüz'î sualine karşı ondan hisse alırsın.

Birinci Nükte

“İki Nokta”dır.

Birinci Nokta

وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ³
إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ⁴

¹ “Hiçbir şey yoktur ki Allah'ı hamd ile tesbih etmesin.” (İsrâ sûresi, 17/44)

² Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi; sizin ve kardeşlerinizin üzerine olsun.

³ “Nice canlı mahlûk var ki rızıklarını kendileri taşıyamazlar. Ama sizi de, bütün onları da rızıklandıran Allah'tır.” (Ankebût sûresi, 29/60)

⁴ “Asıl bütün mahlûkların rızıklarını veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah Teâlâdır.” (Zâriyât sûresi, 51/58)

Cüz'î: Küçük, az.

Cüz'iyet: Kismen olma, bölüm,

İcmâlen: Kısaca, özet olarak.

Kozmoğrafya: Astronomi, gök bilimi

Külli: Genel, cümullü, kapsamlı

Müşkil: Zor, çetin, problem.

Nükte-i Kur'âniye: Kur'an-ı Kerim'e

ait ince, zarif ifade

âyetlerinin sırrınca, rızık doğrudan doğruya Kadîr-i Zülcelâl'in elindedir ve hazine-i rahmetinden çıkar. Her bir zîhayatın rızık, taahhüd-i rabbânîsi altında olduğundan, açlıktan ölmek, olmamak lâzım gelir. Hâlbuki zâhiren açlıktan ve rıziksızlıktan ölenler çok görünüyor. Şu hakikatin ve şu sırrın halli şudur ki:

Taahhüd-i rabbânî hakikattir. Rıziksızlık yüzünden ölenler yoktur. Çünkü o Hakîm-i Zülcelâl, zîhayatın bedenine gönderdiği rızkın bir kısmını ihtiyat için şahm ve içyağı sûretinde iddihâr eder. Hattâ bedeninin her hüceyresine gönderdiği rızkın bir kısmını, yine o hüceyrenin bir köşesinde iddihâr eder. İstikbalde hâriçten rızık gelmediği zaman, sarf edilmek üzere bir ihtiyat zahîresi hükmünde bulundurur. İşte bu iddihâr edilmiş ihtiyat rızık bitmeden evvel ölüyorlar. Demek o ölmek, rıziksızlıktan değildir. Belki sû-i ihtiyardan tevellüd eden bir âdet ve o sû-i ihtiyardan ve âdetin terkinden neş'et eden bir marazla ölüyorlar.

Evet, zîhayatın bedeninde şahm sûretinde iddihâr edilen rızık-ı fitrî, hadd-i vasat olarak kırk gün mükemmelen devam eder. Hattâ bir marazın veya bir istiğrak-ı rûhânî neticesinde iki kırkı geçer. Hattâ bir adam, şedid bir inat yüzünden Londra mahpushânesinde yetmiş gün sıhhat ve selâmetle, hiçbir şey yemeden hayatı devam ettiğini, on üç -şimdi otuz dokuz- sene evvel¹ gazeteler yazmışlar.

Mâdem kırk günden yetmiş seksen güne kadar rızık-ı fitrî devam ediyor ve mâdem Rezzâk ismi, gayet geniş bir sûrette rû-yi zeminde cilvesi görünüyor ve mâdem hiç ümit edilmediği bir tarzda, memeden ve odundan rızıklar akıyor, baş gösteriyor. Eğer pür-şer beşer, sû-i ihtiyarıyla müdahale edip karışmazsa, her hâlde rızık-ı fitrî bitmeden evvel, o zîhayatın imdâdına o isim yetişiyor, açlıkla ölüme yol vermiyor. Öyle ise; açlıktan ölenler, eğer kırk günden evvel ölseler, kat'iyen rıziksızlıktan değildir. Belki **تَرْكُ الْعَادَاتِ مِنَ الْمَهْلَكَاتِ**² sırrıyla, sû-i ihtiyardan gelen bir âdet ve terk-i âdetten neş'et eden bir illetten, bir marazdan ileri gelmiştir. Öyle ise, açlıktan ölmek olmaz, denilebilir.

¹ Yani 1921 yılında.

² "Âdetlerin terki helâkete götüren sebeplerdendir."

Hadd-i vasat: Orta, uygun sınır.

Hakîm-i Zülcelâl: Her işi yerli yerince yapan Yüce Allah.

İddihâr etmek: Depolamak, saklamak. **İllet:** Hastalık.

İstiğrak-ı ruhanî: Ruhî coşkunluk, ruhen kendinden geçme.

Kadîr-i Zülcelâl: Büyüklük ve gücün yegâne sahibi Hz. Allah.

Maraz: Hastalık.

Neş'et etmek: Meydana gelmek.

Pür-şer: Şer, kötülük dolu.

Rezzak: Bütün mahlukların rızıkını bol ve devamlı veren, Hz. Allah.

Rızık-ı fitrî: Tabii rızık.

Rû-yi zemin: Yeryüzü.

Sû-i ihtiyar: Yanlış, kötü tercih.

Şahm: İç yağı.

Şedid: Şiddetli.

Taahhüd-i rabbânî: Yüce Rabb'in üzerine alması, garanti etmesi.

Terk-i âdet: Herhangi bir alışkanlığı terk etmek.

Tevellüt etmek: Doğmak, ortaya çıkmak.

Zahîre: Azık.

Zihayat: Canlı, hayat sahibi.

Evet bilmüşâhede görünüyor ki, rızık, iktidar ve ihtiyar ile makûsen mütenasibdir. Meselâ, daha dünyaya gelmeden evvel bir yavru, rahm-ı mâderde ihtiyar ve iktidardan bütün bütün mahrum olduğu bir zamanda, ağzını kımıldatacak kadar muhtaç olmayacak bir sûrette rızık veriliyor. Sonra dünyaya geldiği vakit, iktidar ve ihtiyar yok, fakat bir derece istidâdi ve bilkuvve bir hissi olduğundan, yalnız ağzını yapıştırmak kadar bir harekete ihtiyaç ile en mükemmel ve en mugaddi ve hazmı en kolay ve en latîf bir sûrette ve en acîp bir fitratta, memeler musluğundan ağzına veriliyor. Sonra, iktidar ve ihtiyara bir derece alâka peydâ ettikçe, o kolay ve güzel rızık, bir derece, çocuğa karşı nazlanmağa başlar. O memeler çeşmeleri kesilir, başka yerlerden rızık gönderilir. Fakat iktidar ve ihtiyarı, rızık takip etmeye müsaid olmadığı için, Rezzâk u Kerîm peder ve vâlidesinin şefkat ve merhametlerini, iktidar ve ihtiyarına yardımcı gönderiyor. Her ne vakit iktidar ve ihtiyar tekemmül eder, o vakit rızık ona koşmaz ve koşturulmaz.

Rızık yerinde durur. Der: “Gel beni ara ve bul ve al!” Demek rızık, iktidar ve ihtiyar ile makûsen mütenasibdir. Hattâ çok risalelerde beyân etmişiz ki, en ihtiyarsız ve iktidarsız hayvanlar, daha iyi yaşıyorlar, daha iyi besleniyorlar.

İkinci Nokta

İmkânın envâi var. İmkân-ı aklî, imkân-ı örfî, imkân-ı âdi gibi kısımları vardır. Bir hâdisе, eğer imkân-ı aklî dâiresinde olmazsa, reddedilir; imkân-ı örfî dâiresinde olmazsa dahi, mu’cize olur fakat kolayca kerâmet olamaz. Eğer örfen ve kâideten nazîri bulunmazsa, şuhûd derecesinde bir bürhân-ı kat’î ile ancak kabul edilir.

İşte bu sırâ binâen kırk gün ekmek yemeyen Seyyid Ahmed-i Bedevî’nin* hârikulâde hâlleri, imkân-ı örfî dâiresindedir. Hem kerâmet olur, hem hârikulâde bir âdeti de olabilir. Evet Seyyid Ahmed-i Bedevî’nin (kuddise

Acip: Harika.

Alâka peydâ etmek: İlgiilenmeye başlamak, ilgi kazanmak.

Bilkuvve: Fıliyata geçmeyen, potansiyel olarak var olan.

Bilmüşâhede: Bizzat görerek.

Burhan-ı kat’î: Kesin delil.

Envâ: Türler, çeşitler.

İhtiyâr: Tercih, seçim.

İktidâr: Güç, tâkât, kuvvet.

İmkân: Olabilirlik.

İmkân-ı âdi: Her zaman sıradan bir şekilde olabilme, olmasında bir mani olmama.

İmkân-ı aklî: Meydana gelmesi aklen mümkün olma, akla aykırı olmama.

İmkân-ı örfî: Emsaline az rastlanır derecede, sıra dışı olarak meydana gelme.

İstidâd: Kabiliyet, yetenek.

Kaideten: Kaideye, kurala göre.

Latîf: Hoş, güzel.

Makûsen mütenasip: Ters orantılı. **Mugaddî:** Gıdalı, besleyici.

Nazîr: Benzer, denk.

Örfen: İnsanlar arasında kabul görmüş, alışılmış şekle göre.

Peder ve valide: Baba ve anne.

Rahm-ı mâder: Anne karnı.

Rezzâk u Kerîm: Rızık bol bol veren Hz. Allah.

Şuhud: Gözle görme, şahid olma.

Tekemmül etmek: Gelişmek, mükemmelleşmek, olgunlaşmak.

sirruh) acîp ve istiğrakkârâne hâllerde bulunduğu, tevâtür derecesinde naklediliyor. Kırk günde bir defa yemek yemesi, vâki olmuştur. Fakat her vakit öyle değil. Kerâmet nev'inden bazı defa olmuştur. Bir ihtimâl var ki, hâlet-i istiğrakıyesi, yemeye ihtiyaç görmediği için, ona nisbeten âdet hükmüne girmiştir. Seyyid Ahmed-i Bedevî (kudise sirruh) nev'inden çok evliyâlardan bu tarz hârikalar mevsûkan rivâyet edilmiş. Mâdem Birinci Nokta'da isbât ettiğimiz gibi, müddehar rızık, kırk günden fazla devam eder ve o mikdar yememek, âdeten mümkündür ve mevsûkan hârîka adamlardan o hâl rivâyet edilmiştir. Elbette inkâr edilmeyecektir.

[İkinci Nükte]

İkinci Sual münâsebetiyle iki mes'ele-i mühimme beyân edilecek. Çünkü coğrafya ve kozmoğrafya fenlerinin kısacık kanunlarıyla ve daracık düsturlarıyla ve küçücük mîzanlarıyla Kur'an'ın semâvâtına çıkamadıklarından ve âyâtın yıldızlarındaki yedi kat mânâları keşfedemediklerinden âyeti tenkid, belki inkârına dîvânesine çalışmışlar.

Birinci Mes'ele-i Mühimme

Semâvât gibi Arz'ın da yedi tabaka olmasına dâirdir. Şu mes'ele, yeni zamanın feylesoflarına hakikatsiz görünüyor. Onların Arz'a ve semâvâta dâir olan fenleri kabul etmiyor. Bunu vasıta ederek bazı hakâik-i Kur'âniye'ye itiraz ediyorlar. Buna dâir muhtasaran birkaç işaret yazacağız.

Birincisi

• **Evvelâ:** Âyetin mânâsı ayırdır ve o mânâların efrâdı ve mâsadağları ayırdır. İşte o küllî mânânın müteaddit efrâdından bir ferdi bulunmazsa, o mânâ inkâr edilmez. Semâvâtın yedi tabakasına ve Arz'ın yedi katına dâir mânâ-yi küllîsinin çok efrâdından yedi mâsadak zâhiren görünüyor.

• **Sâniyen:** Âyetin sarâhatinde “yedi kat Arz” dememiş.

Âyât: Âyetler. **Efrad:** Fertler.

Hakaik-i Kur'âniye: Kur'an-ı Kerim'e ait hakikatler.

Hâlet-i istiğrakıye: Kendinden geçme hali. **İstiğrakkârâne:** Kendinden geçmiş bir halde.

Kozmoğrafya: Astronomi, gök bilimi

Küllî: Genel, şümulullü, kapsamlı.

Mânâ-yi küllî: Genel, kapsamlı mana

Mâsadak: İfade edilen hükmü tasdik eden, doğruluğunu ispat eden.

Mesele-i mühimme: Önemli mesele **Mevsukan:** Vesikalı, belgeye dayanarak, güçlü bir şekilde.

Muhtasaran: Kısaca, özet olarak.

Müddehar: Saklanan, depolanan.

Müteaddit: Birçok. **Semâvât:** Gökler

Tevâtür: Yalanda ittifak etmeleri aklın imkân ve ihtimâli bulunmayan birçok kişiler tarafından nakledilen kesin bilgi.

¹ **اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ** ilâ âhir... Âyetin zâhiri diyor ki: “Arz’ı da o seb’a semâvât gibi halk etmiş ve mahlûkâtına mesken ittihaz etmiş.” Yedi tabaka olarak halk ettim, demiyor. Misliyet ise mahlûkiyet ve mahlûkâta meskeniyet cihetiyle bir teşbihtir.

İkincisi

Küre-i arz her ne kadar semâvâta nisbeten çok küçüktür, fakat hadsiz masnûât-ı ilâhiyenin meşheri, mazharı, mahşeri, merkezi hükmünde olduğundan, kalb, cesede mukâbil geldiği gibi, küre-i arz dahi, koca hadsiz semâvâta karşı bir kalb ve mânevî bir merkez hükmünde olarak mukâbil gelir. Onun için zeminin küçük mikyasta eskiden beri yedi^(*) iklimi; hem Avrupa, Afrika, Okyanusya, iki Asya, iki Amerika namlarıyla mâruf yedi kıt’ası; hem denizle beraber şark, garb, şimal, cenup, bu yüzdeki ve Yeni Dünya yüzündeki mâlûm yedi kıt’ası; hem merkezinden tâ kısr-ı zâhîriye kadar hikmeten, fennen sâbit olan muttasıl ve mütenevvi yedi tabakası, hem zîhayat için medâr-ı hayat olmuş yetmiş basit ve cüz’î unsurları tazammun edip ve “yedi kat” tâbir edilen meşhur yedi nev’i küllî unsuru; hem dört unsur denilen su, hava, nar, toprak (türab) ile beraber, “mevâlid-i selâse” denilen **maâdin**, **nebatât** ve **hayvanât**ın yedi tabakaları ve yedi kat âlemleri; hem cin ve ifrit ve sair muhtelif zîşuûr ve zîhayat mahlûkların âlemleri ve meskenleri olduğu, çok kesretli ehl-i keşf ve ashâb-ı şuhûdun şehâdetiyle sâbit yedi kat Arz’ın âlemleri; hem küre-i arzımıza benzeyen yedi küre-i uhrâ dahi bulunmasına, zîhayata makar ve mesken olmasına işaretten yedi tabaka, yani, yedi küre-i arziye bulunmasına işaretten küre-i arz dahi, yedi tabaka, âyât-ı Kur’âniye’den fehmedilmiştir.

¹ “Allah O yüce Yaratıcıdır ki yedi kat göğü ve yerden de onların benzerini yaratmıştır.” (Talâk sûresi, 65/12)

^(*) Seb’a ile beraber yedi kelimesi yedi kere tevâfuku pek güzel düşmüş.

Ashab-ı şuhud: Görüş ve bakışları sağlam olan dirayetli kimseler.
Cüz’î unsur: Küçük eleman, parça.
Ehl-i keşf: Basiretleri açılmış olup Allah’ın bazı gaybı bildirdiği kimseler. **Cenup:** Güney.

Fehm edilmek: Anlaşılmak.

Fennen: Bilime göre.

Garp: Batı **Halk etmek:** Yaratmak

Hikmeten: Gaye ve maksat

bakımından.

Ifrit: Korkunç ve zararlı bir cin.

İttihaz etmek: Edinmek, kabul etmek.

Kesret: Çoğunluk, genel.

Kısr-ı zâhîr: Dış kabuğu, dış yüzeyi.

Külli unsur: Büyük eleman, parça.

Küre-i arziye: Yer küre.

Küre-i uhrâ: Diğer küre.

Maâdin: Madenler.

Mahlûkiyet: Yaratılmışlık, Allah

tarafından yaratılmış olma.

Mahşer: Toplanma ve canlanma yeri

Makarr: Yer, mesken, karargâh.

Mâruf: Herkesçe bilinen, malum.

Mazhar: Nail olma, şereflenme yeri,

(bir şeyin çıktığı, görüldüğü yer).

Masnua-ı ilahiye: İlâhî eserler.

Medâr-ı hayat: Yaşama vesilesi.

Meskeniyet: İçinde oturulabilir, yaşa-

nabilir olma. **Meşher:** Sergi yeri.

Mikyas: Ölçü alet, ölçek.

Muttasil: Aralıksız, bitişik.

Mütenevvi: Çeşitli, türlü.

Sarâhat: Açıklık, belirlilik.

Seb’a semâvat: Yedi kat gök.

Şark: Doğu. **Şimal:** Kuzey.

Tazammun etmek: İhtivâ etmek,

içemek. **Teşbih:** Benzetme.

Zihayat: Canlı. **Zîşuur:** Şuurlu.

İşte yedi nev'i ile yedi tarzda, Arz'ın yedi tabakası mevcut olduğu tahakkuk ediyor. Sekizincisi olan âhirki mânâ, başka nokta-yi nazarda ehemmiyetlidir; o yedide dâhil değildir.

Üçüncüsü

Mâdem Hakîm-i Mutlak israf etmiyor, abes şeyleri yaratmıyor. Ve mâdem mahlûkâtın vücudları, zîşuûr içindir ve zîşuûrla kemâlini bulur ve zîşuûrla şenlenir ve zîşuûrla abesiyetten kurtulur. Ve mâdem bilmüşâhede o Hakîm-i Mutlak, o Kadîr-i Zülcelâl, hava unsurunu, su âlemini, toprak tabakasını hadsiz zîhayatlarla şenlendiriyor. Ve mâdem hava ve su, hayvanâtın cevelânına mâni olmadığı gibi; toprak, taş gibi kesif maddeler, elektrik ve röntgen gibi maddelerin seyrine mâni olmuyorlar. Elbette o Hakîm-i Zülkemâl, o Sâni-i Bîzevâl, küre-i arzımızın merkezinden tut, tâ meskenimiz ve merkezimiz olan bu kısr-ı zâhirîye kadar birbirine muttasıl yedi küllî tabakayı ve geniş meydanlarını ve âlemlerini ve mağaralarını boş ve hâli bırakmaz. Elbette onları şenlendirmiş, o âlemlerin şenlenmesine münasip ve muvâfık zîşuûr mahlûkları halk edip orada iskân etmiştir. O zîşuûr mahlûklar, mâdemki melâike ecnâsından ve rûhânî envâlarından olmak lâzım gelir. Elbette en kesif ve en sert tabaka -onlara nisbeten- balığa nisbeten deniz ve kuşa nisbeten hava gibidir. Hattâ zeminin merkezindeki müthiş ateş dahi, o zîşuûr mahlûklara nisbeti, bizlere nisbeten Güneş'in harareti gibi olmak iktizâ eder. O zîşuûr rûhânîler nurdan oldukları için, nâr onlara nur gibi olur.

Dördüncüsü

On Sekizinci Mektup'ta tabakât-ı Arz'ın acâibine dâir ehl-i keşfin tavr-ı akıl hâricinde beyân ettikleri tasvirata dâir bir temsil zikredilmiştir. Hülâsası şudur ki: Küre-i arz, âlem-i şehâdetde bir çekirdektir; âlem-i misâliye ve berzahiyede

Abes: Boş ve faydasız.

Abesiyet: Gayesizlik, saçmalık.

Acâib: Harika, orijinal şeyler.

Âlem-i berzahîye: Ruhlar âlemiyle cismâniyet âleminin birleşme noktası. **Âhir:** En son.

Âlem-i misâliye: Rüya âlemi, maddî âlem ile gayb âlemi arasında yer alan ara kesit.

Âlem-i Şehadet: Görünen âlem, duyu organları ile kavranılanları ihtiva eden âlem.

Bilmüşâhede: Bizzat görerek.

Cevelân: Dolaşım. **Ecnâs:** Cinsler **Hakîm-i Mutlak:** Her işini hikmetle yapan Hz. Allah.

Envâ: Türler.

Hakîm-i Zülkemal: Her işi yerli yerince yapan Yüce Allah.

Hâlî: Boş, uzak. **Hülâsa:** Öz, özet.

İktiza etmek: Gerekmek.

Kadîr-i Zülcelâl: Büyüklük ve gücün yegâne sahibi Hz. Allah.

Kemâl: Mükemmellik, olgunlaşma.

Kesif: Maddî ağırlığı olan, yoğun.

Kısr-ı zâhirî: Dış kabuğu, dış yüzeyi.

Melâike: Melekler.

Muttasıl: Aralıksız, bitişik.

Nâr: Ateş.

Nokta-yî nazar: Bakış açısı.

Ruhânî: Vücudu maddî olmayan ruh sahibi varlık (melek, cin gibi).

Sâni-i Bîzevâl: Yok olmaktan mü-

nezzeh, her şeyi sanatlı yaratan.

Tabâkât-ı arz: Yer katmanları.

Tahakkuk: Gerçekleşme, ortaya çıkma.

Tasvirât: Tasvirler.

Tavr-ı akıl: Aklın sınırı.

bir büyük ağaç gibi, semâvâta omuz omuza vuracak bir azamettedir. Ehl-i keşfin küre-i arzda ifritlere mahsus tabakasını bin senelik bir mesafe görmeleri, âlem-i şehâdete âit küre-i arzın çekirdeğinde değil, belki âlem-i misâ-lîdeki dallarının ve tabakalarının tezâhürüdür. Mâdem küre-i arzın zâhiren ehemmiyetsiz bir tabakasının böyle başka âlemde azametli tezâhürâtı var; elbette yedi kat semâvâta mukâbil yedi kat denilebilir ve mezkûr noktaları ihtâr için icâz ile i'câzkârâne bir tarzda âyât-ı Kur'âniye, semâvâtın yedi tabakasına karşı bu küçücük Arz'ı mukâbil göstermekle işaret ediyor.

İkinci Mes'ele-i Mühimme'dir

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ¹ ilâ âhir...
ثُمَّ اسْتَوَى إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ²

Şu âyet-i kerîme gibi müteaddit âyetler, semâvâtı yedi semâ olarak beyân ediyor. İşârâtü'l-İ'câz tefsirinde eski Harb-i Umumî'nin birinci senesinde cephe-i harpte ihtisar mecburiyetiyle gayet mücmel beyân ettiğimiz o mes'elenin yalnız bir hülâsasını yazmak münasiptir. Şöyle ki:

Eski hikmet, semâvâtı dokuz tasavvur edip, lisân-ı şer'îde, Arş ve Kürs'ü yedi semâvât ile beraber kabul edip acîp bir sûretle semâvâtı tasvir etmiştiler. O eski hikmetin dâhî hükemâsının şâşaalı ifadeleri, nev-i beşeri çok asırlar müddetince tahakkümleri altında tutmuşlar. Hattâ, çok ehl-i tefsir, âyâtın zâhirlerini onların mezhebine göre tevfiik etmeye mecbur kalmışlar. O sûretle Kur'ân-ı Hakîm'in i'câzına bir derece perde çekilmişti. Ve hikmet-i cedîde nâmı verilen yeni felsefe ise, eski felsefenin mürûr ve ubûra ve hark ve il-tiyâma kâbil olmayan semâvât hakkındaki ifrâtına mukâbil tefrit edip, semâvâtın vücudunu âdetâ inkâr ediyorlar. Evvelkiler ifrât, sonrakiler tefrit edip hakikati tamamıyla gösterememişler. Kur'ân-ı Hakîm'in hikmet-i kudsiyesi

¹ “Yedi kat gök, dünya ve onların içinde olan herkes Allah'ı takdis ve tenzih eder.” (İsrâ sûresi, 17/44)

² “Sonra iradesi yukarıya yönelip orayı da yedi gök halinde sağlamca nizama koydu. O her şeyi hakkıyla bilir.” (Bakara sûresi, 2/29)

Arş ve Kürsü: Allah'ın tahtı ve O'nun bütün varlığı kuşatan yüce hâkimiyeti

Cephe-i harp: Savaş cephesi.

Ehl-i tefsir: Kur'ân-ı Kerim'in ifadelerinden beşerin gücü nisbetinde Allah'ın maksatlarını anlamaya çalışan tefsirciler.

Harb-i Umûmî: Dünya Savaşı.

Hark: Yarma, yırtma.

Hikmet-i kudsiye: Kur'ân-ı Kerim'in varlığa bakışı, felsefesi.

Hükemâ: Bilgeler, filozoflar.

İcâz: Mu'cizeli oluş (insanları benzerini yapmaktan âciz bırakan üslûp).

İcâz: Oldukça az sözle, çok şeyler ifade etme.

İcâzkârâne: Mu'cizeli bir tarzda.

İhtisar: Kısaltma, özetleme.

Lisân-ı şer'î: Dinin dili, dinî terminoloji.

Mücmel: Kısa, öz.

Mürur ve ubûr: Geçip gitme.

Nev-i beşer: İnsan türü.

Şâşaa: Parlaklık, debdebe.

Tahakküm: Baskı, zorlama.

Tevfiik etmek: Uygun düşürmek.

Tezahür: Görünme, belirme.

Tezahürât: Tezahürler.

ise, o ifrât ve tefriti bırakıp hadd-i vasatı ihtiyar edip der ki: Sâni-i Zülcelâl, yedi kat semâvâtı halk etmiştir. Hareket eden yıldızlar ise, balıklar gibi semâ içinde gezerler ve tesbih ederler. Hadîste ¹ **السماء موج مكفوف** denilmiş.

Yani, “Semâ, emvâc-ı karardâde olmuş bir denizdir.”

İşte bu hakikat-i Kur’âniye’yi yedi kâide ve yedi vecih mânâ ile gayet muhtasar bir sûrette isbât edeceğiz.

Birinci Kâide

Fennen ve hikmeten sâbittir ki, bu haddi yok fezâ-yı âlem, nihayetsiz bir boşluk değil, belki “esîr” dedikleri madde ile doludur.

İkincisi

Fennen ve aklen, belki müşâhedeten sâbittir ki, ecrâm-ı ulviyenin câzibe ve dâfia gibi kanunlarının râbitası ve ziyâ ve hararet ve elektrik gibi madde-lerdeki kuvvetlerin nâşiri ve nâkili, o fezâyı dolduran bir madde mevcuttur.

Üçüncüsü

Madde-i esîriye, esîr kalmakla beraber, sâir maddeler gibi muhtelif teşekkülât ve ayrı ayrı sûretlerde bulunduğu tecrübeten sâbittir. Evet, nasıl ki buhar, su, buz gibi havât, mâyi, câmid üç nev’i eşya, aynı maddeden oluyor. Öyle de, madde-i esîriyeden dahi yedi nev’i tabakât olmasına hiçbir mâni-i aklî olmadığı gibi, hiçbir itiraza medâr olmaz.

¹ Bkz.: Tirmizî, *tefsîru sûre* (57) 1; Müsned 2/370. Daha yakın bir ifade için bkz.: et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat* 6/15; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ* 4/315; ed-Deylemî, *el-Müsne* 2/340.

Câzibe ve dâfia: Çekme ve itme kuvveti.

Câmid: Katı.

Ecrâm-ı ulviye: Çok büyük gök cisimleri, yıldızlar.

Emvâcî karardâde olmak:

Dalgaları durgunlaşmak, sakin hâle gelmek.

Esîr: Uzayda ısı ve ışığın yayılmasını sağladığı düşünülen; ince, hafif ve akışkan madde (eter).

Hadd-i vasat: Tam karar, fazlası ve eksiği olmayan.

Haddi yok feza-yı âlem: Uçsuz, bucaksız atmosfer.

Halk etmek: Yaratmak.

Havât: Gaz.

İfrat: Fazlalıktan meydana gelen aşırılık.

İhtiyar etmek: Tercih etmek, seçmek.

İltiyâm: İyileşme, birleşip kaynaşma.

Madde-i esîriye: Esir maddesi, (eter)

Mâni-i aklî: Akla aykırı, anlaşılmaz bir durum.

Mâyi: Sıvı.

Medar olmak: Sebep olmak.

Muhtasar: Kısa, özet.

Müşâhedeten: Bizzat görerek.

Nâkil: Nakleden, ulaştıran.

Nâşir: Neşreden, yayan.

Sâni-i Zülcelâl: Ululuk sahibi Yüce Yaratıcı.

Tefrit: Azlıktan meydana gelen aşırılık.

Teşekkülât: Oluşumlar, şekillenmeler, meydana gelmeler.

Vecih: Yön, tarz.

Dördüncüsü

Ecrâm-ı ulviyeye dikkat edilse görünüyor ki, o ulvî âlemlerin tabakâtında muhalefet var. Meselâ, Nehrüssemâ ve Kehkeşan nâmıyla mâruf, Türkçe “Samanyolu” tâbir olunan bulut şeklindeki dâire-i azîmenin bulunduğu tabaka, elbette sevâbit yıldızların tabakasına benzemiyor. Güyâ tabaka-yi sevâbit yıldızları, yaz meyveleri gibi yetişmiş, ermişler. Ve o Kehkeşan’daki bulut şeklinde görülen hadsiz yıldızlar ise, yeniden yeniye çıkıp ermeye başlıyorlar. Tabaka-yi sevâbit dahi, sâdık bir hads ile Manzûme-i Şemsiye’nin tabakasına muhalefeti görünüyor. Ve hâkezâ yedi manzumât ve yedi tabaka, birbirine muhalif bulunması, his ve hads ile derk olunur.

Beşincisi

Hadsen ve hissên ve istikrâen ve tecrübeten sâbit olmuştur ki: Bir maddede tanzim ve teşkil düşse ve o maddeden başka masnûât yapılsa, elbette muhtelif tabaka ve şekillerde olur. Meselâ, elmas madeninde teşkilât başladığı vakit, o maddeden hem ramad, yani hem kül, hem kömür, hem elmas nev’ileri tevellüd ediyor. Hem meselâ, ateş, teşekküle başladığı vakit, hem alev, hem duman, hem kor tabakalarına ayrılıyor. Hem meselâ, müvellidü’l-mâ, müvellidü’l-humuza ile mezcedildiği vakit, o mezcden hem su, hem buz, hem buhar gibi tabakalar teşekkül ediyor. Demek anlaşılıyor ki bir madde-i vâhidde teşkilât düşse, tabakâta ayrılıyor. Öyle ise, madde-i esîriyede Kudret-i Fâtıra teşkilâta başladığı için, elbette ayrı ayrı tabaka olarak

¹ **فسَوَاهِنَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ** sırrıyla yedi nev’i semâvâtı ondan halk etmiştir.

¹ “(Sonra iradesi yukarıya yönelip) orayı da yedi gök halinde sağlamca nizama koydu.” (Bakara sûresi, 2/29)

Daire-i azîme: Büyük daire.

Derk: Anlama, idrak etme.

Hads: Sezgi.

Hadsen ve hissên: Sezgi ve duyu organları yoluyla.

Hâkezâ: Böylece, bunun gibi.

İstikrâen: Araştırma neticesinde belirli bir sonuca varma yoluyla, istatistikî.

Kudret-i Fâtıra: Allah’ın yaratıcı kudreti.

Madde-i vâhid: Tek bir madde.

Manzumât: Belirli bir düzen ve nizam içerisinde işleyen sistemler.

Manzûme-i şemsiye: Güneş Sistemi

Masnûât: Sanatlı, estetik ölçülerle yapılan şeyler.

Mezc: Karışma, katışma.

Müvellidülhumuza: Oksijen.

Müvellidülmâ: Hidrojen.

Sevâbit: Sabit, hareketsiz yıldızlar.

Tanzim: Düzenleme, tertipleme.

Teşkil: Şekillendirme, oluşturma.

Teşkilât: Şekillendirmeler, oluşturmalar.

Tevellüt etmek: Doğmak, ortaya çıkmak.

Altıncısı

Şu mezkûr emâreler, bizzarûre semâvâtın hem vücuduna, hem taaddüdüne delâlet ederler. Mâdem kat'iyen semâvât müteaddiddir ve Muhbir-i Sâdık, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın lisânıyla yedidir, der. Elbette yedidir.

Yedincisi

Yedi, yetmiş, yedi yüz gibi tâbirât, üslûb-i Arabî'de kesreti ifade ettiği için, o küllî yedi tabaka çok kesretli tabakaları hâvî olabilir.

Elhâsıl: Kadîr-i Zülcelâl, esîr maddesinden yedi kat semâvâtı halk edip tesviye ederek, gayet dakîk ve acîp bir nizam ile tanzim etmiş ve yıldızları içinde zer' edip ekmıştır. Mâdem Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân, umum ins ve cinnin umum tabakalarına karşı konuşan bir hutbe-i ezeliyedir. Elbette nev-i beşerin her bir tabakası, her bir âyât-ı Kur'âniye'den hissesini alacak ve âyât-ı Kur'âniye, her tabakanın fehmîni tatmin edecek sûrette ayrı ayrı ve müteaddit mânâları zımnen ve işareten bulunacaktır.

Evet, hitâbât-ı Kur'âniye'nin vüs'ati ve maânî ve işârâtındaki genişliği ve en âmi bir avâmdan en has bir havassa kadar derecât-ı fehmîlerini mürâat ve mümâşât etmesi gösterir ki; her bir âyetin her bir tabakaya bir vechi var, bakıyor. İşte bu sırâ binâen, “yedi semâvât” mânâ-yi küllisinde yedi tabaka-yi beşeriye, muhtelif yedi kat mânâyı fehmetmişler. Şöyle ki:

¹ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ âyetinde, kısa nazarlı ve dar fikirli bir tabaka-yi insâniye, hava-yı nesîmînin tabakâtını fehmeder. Ve kozmoğrafya ile sersem-

¹ “(Sonra iradesi yukarıya yönelip) orayı da yedi gök hâlinde sağlamca nizama koydu.” (Bakara sûresi, 2/29)

Acip: Harika, orijinal.

Âmî: Sıradan biri, ileri gelenlerden olmayan. **Bizzarure:** Kesin olarak, ister istemez.

Binaen: Bunun üzerine.

Delâlet etmek: Göstermek, ispat etmek. **Dakîk:** İnce, hassas.

Derecât-ı fehm: Anlayış dereceleri

Elhâsıl: Hâsılı, son olarak, netice olarak. **Fehm etmek:** Anlamak.

Fehm: Anlama, anlayış.

Havas: İleri gelenler, seçkinler.

Havâ-yı nesîmî: Hoş, tatlı rüzgâr

havası. **Hâvi olmak:** İhtiva etmek, barındırmak.

Hitâbât-ı Kur'âniye: Kur'ân-ı Kerim'deki hitaplar.

Hutbe-i ezeliye: Ezeli hutbe; zaman üstü, zamanları aşan hitâb.

İşârât: İşaretler.

Kadîr-i Zülcelâl: Sınırsız kudret sahibi Yüce Allah.

Kesret: Çokluk, çoğunluk.

Kozmoğrafya: Astronomi, gök bilimi

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân: Beyan ve ifadesi ile insanları, benzerini yapmaktan aciz bırakan Kur'ân-ı Kerim. **Maânî:** Mânâlar.

Mânâ-yı küllî: Genel, kapsamlı mânâ

Mezkûr: Zikredilen, geçen.

Muhbir-i Sadık: Doğru, yanılmayan haberci. **Mümâşât:** Ayak

uydurma, beraber hareket etme.

Mürâat: Riayet etme, gözetme, uyma

Nev-i beşer: İnsan türü.

Taaddüd: Birden çok olma.

Tabaka-yi beşeriye: İnsan tabakaları, sınıfları. **Müteaddit:** Birçok.

Tabakât: Katmanlar, dereceler.

Tesviye: Düzenleme, nizama koyma.

Üslûb-i Arabî: Arapça üslûp.

Vech: Yön. **Vüs'at:** Genişlik.

Zer' etmek: Ekmek, dikmek.

Zımnen: Açık olmayarak, üstü kapalı olarak.

leşmiş diğer bir tabaka-yi insâniye dahi, elsine-i enâmda seb'a-yi seyyare ile meşhur yıldızları ve medârlarını fehmeder. Daha bir kısım insanlar küremize benzer zevillhayatın makarrı olmuş semâvî yedi küre-i âheri fehmeder.¹ Diğer bir tâife-i beşeriye, Manzûme-i Şemsiye'nin yedi tabakaya ayrılmasını, hem Manzûme-i Şemsiye'mizle beraber yedi manzumât-ı şümûsiyeyi fehmeder. Daha diğer bir tâife-i beşeriye, madde-i esîriyenin teşekkülâtı yedi tabakaya ayrılmasını fehmeder. Daha geniş fikirli bir tabaka-yi beşeriye, yıldızlarla yaldızlanıp, bütün görünen gökleri bir semâ sayıp, onu bu dünyanın semâsıdır diyerek, bundan başka altı tabaka-yi semâvât var olduğunu fehmeder. Ve nev-i beşerin yedinci tabakası ve en yüksek tâifesi ise; semâvât-ı seb'ayı, âlem-i şehâdete münhasır görmüyor. Belki avalim-i uhreviye ve gaybiye ve dünyeviye ve misâliyenin birer muhît zarfı ve ihâtalı birer sakfı olan yedi semâvâtın var olduğunu fehmeder.

Ve hâkezâ bu âyetin külliyetinde mezkûr yedi kat tabakanın yedi kat mânâları gibi daha çok cüz'î mânâları vardır. Herkes fehmine göre hissesini alır ve o mâide-i semâviyeden herkes rızkını bulur.

Mâdem o âyetin böyle pek çok sâdık mâsadağları var. Şimdiki akılsız feylesofların ve serseri kozmoğrafyalarının, inkâr-ı semâvât bahânesiyle böyle âyete taarruz etmesi, haylaz ahmak çocukların semâvâtındaki yıldızlara bir yıldız düşürmek niyetiyle taş atmasına benzer. Çünkü âyetin mânâ-yi küllîsinden bir tek mâsadak sâdıksa, o küllî mânâ sâdık ve hak olur. Hattâ vâkide bulunmayan, fakat umumun lisânında mütedâvil bulunan bir ferdi, umumun efkârını mürâat için o küllîde dâhil olabilir. Hâlbuki, hak ve hakikî çok efrâdını gördük. Ve şimdi bu insafsız ve haksız coğrafyaya ve sersem ve sermest ve sarhoş kozmoğrafyaya bak: Nasıl bu iki fen hatâ ederek, hak ve

¹ Bkz.: el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/535; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 28/153, 154.

Âlem-i Şehadet: Görünen âlem, duyu organları ile kavranılanları ihtiva eden âlem.

Avâlim-i dünyeviye: Dünyaya ait âlemler.

Avâlim-i gaybiye: Duyu organları ile kavranılamayanları ihtiva eden âlemler.

Avâlim-i misaliye: Varlık ve hâdiselerin mânevî sûretler hâlinde, kendi özel kılıflarıyla ihsaslar dünyasına girip, görülüp hissedilmeleri, hatta bir kısım tesirlerle kendilerini zâhir veya bâtın hâselerimize duyurdukları âlemler, mânevî sûret ve modellerin akis

ve temessül ettikleri âlemler, rüya âlemine benzer âlemler.

Avâlim-i uhreviye: Âhirete âit âlemler
Elsine-i enâm: Halkın dili.

Hâkezâ: Bunun gibi, böylece.

İnkâr-ı semâvat: (Âyette zikredilen yedi kat) gökleri ve içindeki diğer âlemleri kabul etmeme.

Külliyet: Bütünlük, genellik, kapsamlılık. **Küre-i âhar:** Diğer küre

Mâide-i semâviye: Gökten gelen sofrâ, ilâhî ziyâfet, Kur'ân-ı Kerim
Makarr: Yer, mesken, karargâh.

Mânâ-yi küllî: Genel, kapsamlı mana.

Manzumât-ı şümûsiye: Güneş Sistemleri.

Manzume-i şemsiye: Güneş Sistemi
Mâsadak: İfade edilen hüküm tasdik eden, doğruluğunu ispat eden.

Mezkûr: Zikredilen, geçen.

Muhît: İhata eden, kapsayan, kuşatan.

Münhasır: Sınırlı, daraltılmış.

Sakf: Tavan, dam.

Seb'a-yi seyyare: Yedi gezegen.

Tabaka-yi semâvat: Gök tabakaları, hava katmanları.

Teşekkülât: Oluşumlar, şekillenmeler, meydana gelmiş, realite

Vâkt: Mevcut, meydana gelmiş, realite
Zevillhayat: Hayat sahipleri, canlılar.

hakikat ve sâdık olan küllî mânâdan gözlerini yumup ve çok sâdık olan mâsadaıkları görmeyerek; hayalî bir acîp ferdi, mânâ-yi âyet tevehhüm ederek âyete taş atıldır, kendi başlarını kırdılar, îmânlarını uçurdular!

Elhâsıl: Kırâat-ı seb'a,¹ vücûh-i seb'a ve mu'cizât-ı seb'a ve hakâik-i seb'a ve erkân-ı seb'a üzerine nâzil olan Kur'ân semâsının o yedişer tabakalarına, cin ve şeyatîn hükmündeki itikadsız maddî fikirler çıkamadıklarından âyâtın nücûmunda ne var, ne yok bilmeyip yalan ve yanlış haber verirler. Ve onların başlarına o âyâtın nücûmundan mezkûr tahkikat gibi şahaplar inerler ve onları yakarlar. Evet, cin fikirli feylesofların felsefesiyle o semâvât-ı Kur'âniye'ye çıkılmaz. *Belki, âyâtın yıldızlarına, hikmet-i hakikiyenin mi'râcıyla ve îmân ve İslâmiyet'in kanatlarıyla çıkılabilir.*

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى شَمْسِ سَمَاءِ الرِّسَالَةِ وَقَمَرِ فَلَكِ النُّبُوَّةِ

وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ نُجُومِ الْهُدَى لِمَنْ اهْتَدَى ²

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ³

اللَّهُمَّ يَا رَبَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ زَيِّنْ قُلُوبَ كَاتِبِ هَذِهِ الرِّسَالَةِ وَرَفِّقَائِهِ

بِنُجُومِ حَقَائِقِ الْقُرْآنِ وَالْإِيمَانِ آمِينَ ⁴

¹ Bkz.: Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 5, 27, *tevhîd* 53; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 270; Tirmizî, *kırâat* 2.

² "Allahım! Risalet semâsının Güneş'i ve nübüvvet feleğinin Ay'ı olan Zât ile, doğru yolu tutanların hidayet yıldızları olan Âl ve Ashabına rahmet et."

³ "(Melekler) "Sühbansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin." dediler." (Bakara sûresi, 2/32)

⁴ "Ey göklerin ve yerin Rabbi olan Allahım! Bu risalenin kâtibi ile arkadaşlarının kalblerini Kur'ân hakikatlerinin yıldızlarıyla ve imanla süsler. Âmin."

Erkân-ı seb'a: Yedi rûkûn, temel prensip. **İtikad:** İnanç, iman.

Hakaik-i seb'a: Yedi hakikat.

Hikmet-i hakikiye: Gerçek hikmet, doğru, yarılmayan ve faydalı ilâhî bilgi.

Kırâat-ı seb'a: Kur'ân-ı Kerim'in

bazı kelimelerinde farklılık gösteren yedi ayrı kırâat.

Mî'rac: Merdiven, asansör.

Mu'cizât-ı seb'a: Yedi mucize.

Nücûm: Yıldızlar.

Semâvât-ı Kur'âniye: Kur'ân-ı Kerim'in ihtiva ettiği yüce anlam tabakaları.

Şahap: Parlak ışık, ateş topu.

Şeyâtîn: Şeytanlar.

Tahkikat: Araştırmalar, soruşturmalar.

Tevehhüm etmek: Sanmak, zan-
netmek, vehmetmek.

Vücûh-i seb'a: Yedi yön, tarz.

On Üçüncü Lem'a

Hikmetü'l-İstiâze

¹ **أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ** sırrına dâirdir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

² **وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَعُوذُ بِكَ رَبَّ أَنْ يَحْضُرُونِ**

Şeytandan istiâze sırrına dâirdir. “On Üç İşaret” yazılacak. O işaretlerin bir kısmı, müteferrik bir sûrette Yirmi Altıncı Söz gibi bir kısım risalelerde beyân ve isbât edildiğinden burada yalnız icmâlen bahsedilecek.

Birinci İşaret

Sual: Şeytanların kâinatta îcâd cihetinde hiçbir medhalleri olmadığı, hem Cenâb-ı Hak rahmet ve inâyetiyle ehl-i hakka taraftar olduğu, hem hak ve hakikatin câzibedâr güzellikleri ve mehâsinleri ehl-i hakka müeyyid ve müşevvik bulunduğu, hem dalâletin müstekreh çirkinlikleri ehl-i dalâleti tenfir ettikleri hâlde, hizbü's-şeytanın çok defa galebe etmesinin hikmeti nedir? Ve ehl-i hak, her vakit şeytanın şerrinden Cenâb-ı Hakk'a sığınmasının sırrı nedir?

¹ Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah Teâlâ'ya sığınırım.

² “Sen de ki: “Ya Rabbi! Şeytanların vesveselerinden, onların yanımda bulunmalarından Sana sığınırım!” (Mü'minûn sûresi, 23/97-98)

Beyân: Açıklama, ifade.

Cazibedar: Cezbedici, çekici.

Cihet: Taraf, yön.

Dalâlet: Doğru yoldan sapma, küfür ve inkâr.

Ehl-i dalâlet: Dalâlette olanlar, doğru yoldan çıkanlar, sapıtanlar.

Ehl-i hak: Hakikate ehli, doğru

Galebe etmek: Üstün gelmek, yenmek.

Hikmetü'l-istiâze: Şeytan'ın şerrinden Allah'a (c.c.) sığınmanın hikmeti.

Hizbü's-şeytan: Şeytanın takımı.

İcâd: Var etme, vücuda getirme.

İcmâlen: Toplu mânâ, çok kısa bir âyet olarak. **İnâyet:** İyilik, yardım

Medhal: Tesir, etki, müdahale, rol.

Mehâsin: Güzellikler, iyilikler.

Müeyyid: Yardım eden, destekleyen

Müstekreh: Hoş olmayan, çirkin.

Müşevvik: Teşvik eden.

Müteferrik: Dağınık, ayrı ayrı.

Sual: Soru.

Sûret: Salil, tam, görünen

Elcevap: Hikmeti ve sırrı şudur ki: Ekseriyet-i mutlaka ile dalâlet ve şer, menfîdir ve tahriptir ve ademîdir ve bozmaktır. Ve ekseriyet-i mutlaka ile hidâyet ve hayır, müsbettir ve vücûdîdir ve imar ve tâmirdir. Herkesçe mâlûmdur ki, yirmi adamın yirmi günde yaptığı bir binayı, bir adam, bir günde tahrip eder. Evet bütün âzâ-yı esâsiyenin ve şerâit-i hayatiyenin vücuduyla vücudu devam eden hayat-ı insan, Hâlık-ı Zülcelâl'in kudretine mahsus olduğu hâlde; bir zâlim, bir uzvu kesmesiyle, hayata nisbeten ademî olan mevte o insanı mazhar eder. Onun için **التَّخْرِيبُ أَسْهَلُ**¹ durûb-i emsâl hük-müne geçmiş.

İşte bu sırdandır ki, ehl-i dalâlet, hakikaten zaîf bir kuvvet ile pek kuvvetli ehl-i hakka bazan galip oluyor. Fakat ehl-i hakkın öyle muhkem bir kal'ası var ki, onda tahassun ettikleri vakit, o müthiş düşmanlar yavaşamazlar, bir halt edemezler. Eğer muvakkat bir zarar verseler, **وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ**² sırrıyla ebedî bir sevâp ve menfaatle o zarar telâfi edilir. O kal'a-yi metîn, o hısn-ı hasîn ise, Şeriat-ı Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm) ve Sünnet-i Ahmediye'dir (aleyhissalâtü vesselâm).

İkinci İşaret

Sual: “Şerr-i mahz olan şeytanların îcâdı ve ehl-i îmâna taslitleri ve onların yüzünden çok insanlar küfre girip Cehennem'e girmeleri, gayet müthiş ve çirkin görünüyor. Acaba Cemîl-i ale'l-İtlak ve Rahîm-i Mutlak ve Rahmân-ı bil-Hakk'ın rahmet ve cemâli, bu hadsiz çirkinliğin ve

¹ “Yıkamak kolaydır”.

² “Güzel âkıbet, elbette müttakilerindir.” (A'râf sûresi, 7/128)

A'zâ-yı esasiye: Temel organlar.

Ademî: Yoklukla ilgili, yok olan.

Cemâl: Güzellik.

Cemîl-i ale'l-İtlak: Güzellliği sonsuz ve kusursuz olan Allah (c.c.)

Durûb-i emsâl: Atasözü, Atasözleri

Ebedî: Sonsuz, nihayetsiz.

Ehl-i îmân: İmân sahibi kimseler, mü'minler.

Ekseriyet-i mutlaka: Çoğunlukla.

Hadsiz: Sınırsız.

Hâlık-ı Zülcelâl: Yüce Yaratıcı.

Hayat-ı insan: İnsan hayatı.

Hısn-ı hasîn: Çok sağlam kale

Sağlam sığınak.

İmar: Bayındır hâle getirme, âbâd etme, inşa etme, yapı.

Kal'a: Kale.

Kal'a-yi metin: Sağlam kale.

Küfr: İmânsızlık. **Malûm:** Bilinen.

Menfi: Olumsuz. **Mevt:** Ölüm.

Muhkem: Sağlam **Müsbet:** Olumlu

Rahîm-i Mutlak: Sonsuz merhamet ve ihsan sahibi Allah (c.c.)

Rahmân-ı bi'l-Hak: Hakikaten merhameti bütün varlıkları kapsayan Allah (c.c.).

Sevab: Yapılan ibadet ve Allah'a (c.c.) bağlılığın mükâfâtı.

Sünnet-i Ahmediye (asm): Hz.

Peygamber Efendimizin (s.a.s.), üstün davranış, söz, hâl ve buyrukları.

Şerâit-i hayatiye: Hayat şartları.

Şeriat-ı Muhammediye (a.s.): Hz.

Muhammed (s.a.s.)'ın şeriatı, İslâmiyet.

Şerr-i Mahz: Sırf şer, hiç hayır ciheti olmayan.

Tahassun etmek: Bir kaleye sığınmak, korunmak.

Tahrîb etmek: Harap etmek, yıkmak.

Tahrîb: Harap etme, yıkıp bozma.

Tâmir: Onarma.

Taslit: Musallat etme, birini başkasıyla karşı karşıya getirme.

Telâfi: Kaybedilen şeyin yerini doldurma, karşılama.

Vücudî: Varlığa dair. Var olan şey ile alâkalı.

dehşetli musîbetin husûlüne nasıl müsaade ediyor ve nasıl cevaz gösteriyor?" Şu mes'eleyi çoklar sormuşlar ve çokların hatırına geliyor.

Elcevap: Şeytanın vücudunda cüz'î şerhler ile beraber birçok makâsıd-ı hayriye-i külliye ve kemâlât-ı insâniye vardır. Evet, bir çekirdekten koca bir ağaca kadar ne kadar mertebeler var; mâhiyet-i insâniyedeki istidâtta dahi ondan daha ziyâde meratip var. Belki zerreden şemse kadar dereceleri var. Bu istidâdatın inkişâfâtı, elbette bir hareket ister, bir muâmele iktizâ eder. Ve o muâmeledeki terakki zenberegînin hareketi, mücâhede ile olur. O mücâhede ise, şeytanların ve muzır şeylerin vücuduyla olur. Yoksa, melâikeler gibi, insanların da makamı sâbit kalırdı. O hâlde insan nev'inde, binler envâ hükmünde sınıflar bulunmayacak... Bir şerr-i cüz'î gelmemek için bin hayrı terk etmek, hikmet ve adâlete münâfidir.

Çendan, şeytan yüzünden ekser insanlar dalâlete giderler. Fakat ehemmiyet ve kıymet, ekseriyetle keyfiyete bakar, kemmiyete az bakar veya bakmaz. Nasıl ki bin ve on çekirdeği bulunan bir zât, o çekirdekleri toprak altında bir muâmele-i kimyeviyeye mazhar etse; ondan on tanesi ağaç olmuş, bini bozulmuş. O on ağaç olmuş çekirdeklerin o adama verdiği menfaat, elbette bin bozulmuş çekirdeğin verdiği zararı hiçe indirir. Öyle de, nefis ve şeytanlara karşı mücâhede ile, yıldızlar gibi nev-i insanı şereflendiren ve tenvir eden on insan-ı kâmil yüzünden o nev'e gelen menfaat ve şeref ve kıymet, elbette, haşarat nev'inden sayılacak derecede süflî ehl-i dalâletin küfre girmesiyle insan nev'ine vereceği zararı hiçe indirip göze göstermediği için, rahmet ve hikmet ve adâlet-i ilâhiye, şeytanın vücuduna müsaade edip tasallutlarına meydan vermiş.

Ey ehl-i îmân! Bu müthiş düşmanlarınıza karşı zırhınız: Kur'ân tezgâhında yapılan takvâdır. Ve siperiniz, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın Sünnet-i Seniyye'sidir. Ve silâhınız, istiâze ve istiğfar ve hıfz-ı ilâhiyeye ilticâdır.

Adâlet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın adâleti. **Cüz'î:** Biraz, pek az. **Çendan:** Gerçi. **Ekser:** Birçok. **Ehemmiyet:** Önem, değer, kıymet **Ekseriyyetle:** Çoğunlukla. **Enva':** Türler. **Hıfz-ı ilâhi:** Cenâb-ı Hakk'ın koruması. **Husûl:** Olma, meydana gelme. **İltiza etmek:** Gerekirmek. **İlticâ:** Sığınma. **Inkişafat:** Ortaya çıkmalar, ilerlemeler, gelişmeler. **İnsan-ı kâmil:** Her bakımdan mükemmel insan. **İstiâze:** Şeytanın şerinden Allah'a (c.c.) sığınma. **İstidad:** Kabiliyet, kapasite, yetenek

İstiğfar: Cenâb-ı Hak'tan, günahlarının affedilmesini istemek. **Kemâlât-ı insaniye:** İnsani erdemler, mükemmellikler. **Kemmiyet:** Nicelik. **Keyfiyet:** Nitelik **Mahiyyet-i insaniye:** İnsanın mahiyeti, asıl kimliği. **Makâsıd-ı hayriye-i külliye:** Hayırlı genel maksadlar. **Melâike:** Melekler **Meratib:** Mertebeler, dereceler. **Muamele-i kimyeviye:** Kimyasal işlem. **Muzır:** Zararlı, zarar veren **Mücâhede:** Mücadele, savaş, nefsin süflî isteklerine karşı koyma. **Münafi:** Ters, zıt, uymayan.

Nev': Tür. **Nev-i insan:** İnsan türü **Süflî:** Aşağı, alçak, âdi. **Sünnet-i Seniyye:** Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.s.), üstün davranış, söz, hâl ve buyrukları. **Takvâ:** Dinin emir ve yasaklarına sıkı sıkıya bağlı olma. **Tasallut:** Musallat olma, rahatsız etme. **Tenvir:** Aydınlatma, nurlandırma. **Terakki:** Yükselme, ilerleme. **Vücudiyle:** Varlığıyla. **Zenberek:** Saat gibi bir sistemi işleten mekanizma. **Şems:** Güneş. **Zerre:** Maddenin en küçük parçası, atom. **Ziyade:** Fazla.

Üçüncü İşaret

Sual: Kur'ân-ı Hakîm'de ehl-i dalâlete karşı azîm şekvâları ve kesretli tahşidâtı ve çok şiddetli tehditâtı,¹ aklın zâhirine göre adâletli ve münâsebetli belâgatine ve üslûbundaki itidâline ve istikâmetine münâsîp düşmüyor. Âdetâ âciz bir adama karşı, orduları tahşid ediyor. Ve onun cüz'î bir hareketi için, binler cinâyet etmiş gibi tehdit ediyor. Ve müflis ve mülkte hiç hissesi olmadığı hâlde mütecâviz bir şerik gibi mevki verip ondan şekvâ ediyor. Bunun sırrı ve hikmeti nedir?

Elcevap: Onun sır ve hikmeti şudur ki: Şeytanlar ve şeytanlara uyanlar, dalâlete sülûk ettikleri için, küçük bir hareketle çok tahribât yapabilirler. Ve çok mahlûkâtın hukukuna, az bir fiil ile çok hasâret veriyorlar.

Nasıl ki bir sultanın büyük bir ticaret gemisinde bir adam az bir hareketle, belki küçük bir vazifeyi terk etmekle, o gemi ile alâkadar bütün vazifedarların semere-i sa'ylerinin ve netice-i amellerinin mahvına ve iptâline sebebiyet verdiği için, o geminin Sahib-i Zîşânı, o âsîden, o gemi ile alâkadar olan bütün raiyetinin hesabına azîm şikâyetler edip dehşetli tehdit ediyor ve onun o cüz'î hareketini değil, belki o hareketin müthiş neticelerini nazara alarak ve o Sahib-i Zîşânın Zâtına değil, belki raiyetinin hukuku nâmına dehşetli bir cezâyâ çarpar.

Öyle de, Sultan-ı Ezel ve Ebed dahi, küre-i arz gemisinde ehl-i hidâyetle beraber bulunan ehl-i dalâlet olan hizbû's-şeytanın zâhiren cüz'î hatîatlarıyla ve isyanlarıyla pek çok mahlûkâtın hukukuna tecâvüz ettikleri ve mevcûdâtın vezâîf-i âliyelerinin neticelerinin iptâl etmesine sebebiyet ver-

¹ Bkz.: Bakara sûresi, 2/85; Âl-i İmran sûresi, 3/88; Nisâ sûresi, 4/173; A'râf sûresi, 7/18, 27; Meryem sûresi, 19/88-95; Sâd sûresi, 38/85; Talâk sûresi, 65/8; Gâşîye sûresi, 88/23-24; Fecr sûresi, 89/25.

Âciz: Gücsüz.

Alâkadar: İlgili, ilişkili.

Âsî: Emre itaat etmeyip isyan eden

Azîm: Büyük.

Belâgat: Edebiyat, güzel, düzgün,

kusursuz ve yerinde ifade sanatı.

Cüz'î: Küçük, mühim olmayan, pek az

Ehl-i dalâlet: Dalâlette olanlar,

doğru yoldan çıkanlar, sapıtanlar

Ehl-i hidâyet: Hidâyette ve doğru

yolda olanlar. **Hukuk:** Haklar.

Hasâret: Zarar etme, ziyan, kayıp.

Hatiat: Hatalar, kusurlar.

Hizbû's-şeytan: Şeytanın takımı.

İ'tidal: Orta hâl, aşınıya kaçmama,

denge.

İbtâl: Hükümsüz hâle getirme, yürürlükten kaldırma, bozma.

İstikamet: Doğru yolda olmak.

Kesreli: Çoklukla, sıklıkla.

Küre-i arz: Yerküre.

Mahlûkat: Yaratılmışlar.

Mevcûdât: Varlıklar.

Müflis: İflâs eden.

Münasib: Uygun.

Mütecaviz: Hücum eden, saldırgan

Nazara almak: Göz önünde bu-

lundurma.

Netice-i amel: İşin sonucu.

Raiyet: Halk, yönetilenler.

Sahib-i Zîşân: Şanlı sahip.

Semere-i sa'y: Çalışma ve gayretin neticesi.

Sultan-ı Ezel ve Ebed: Ezel ve ebed hükümdarı Allah (c.c.).

Sülûk etme: Yola girme, yol tutma

Şekvâ: Şikâyetçi olma.

Şerik: Ortak, eş.

Tahşid etmek: Yığmak, biriktirmek, toplamak.

Tahşidât: Toplamalar, yığmalar, yığınak yapmalar.

Tecavüz: Sınırı aşma, saldırma.

Vazifedar: Vazifeli.

Vezâîf-i âliye: Yüce vazifeler.

Zâhir: Dış yüz, görünüş.

dikleri için, onlardan azîm şikâyet ve dehşetli tehditât ve tahribâtlarına karşı mühim tahşidât etmek, ayn-ı belâgat içinde mahz-ı hikmettir ve gayet münasip ve muvâfıktır. Ve mutâbık-ı muktezâ-yi hâldir ki; belâgatin tarifidir¹ ve esasıdır ve israf-ı kelâm olan mübalâğadan münezzehtir.

Mâlûmdur ki, böyle az bir hareketle çok tahribât yapan dehşetli düşmanlara karşı gayet metîn bir kal'aya ilticâ etmeyen, çok perişan olur. İşte ey ehl-i îmân! O çelik ve semâvî kal'a, Kur'ân'dır. İçine gir, kurtul.

Dördüncü İşaret

Adem, şerr-i mahz ve vücud hayr-ı mahz olduğunu, ehl-i tahkik ve as-hâb-ı keşf ittifak etmişler. Evet ekseriyet-i mutlaka ile hayır ve mehâsin ve kemâlât, vücuda istinâd eder ve ona râcî olur. Sûreten menfî ve ademî de olsa, esasî sübûttir ve vücûdîdir. Dalâlet ve şer ve musîbetler ve mâsiyetler ve belâlar gibi bütün çirkinliklerin esasî, mâyesi ademdir, nefiydir. Onlardaki fenâlık ve çirkinlik, ademden geliyor. Çendan sûret-i zâhirîde müsbet ve vücûdî de görünseler, esasî ademdir, nefiydir.

Hem bilmüşâhede sâbittir ki, bina gibi bir şeyin vücudu, bütün eczâsının mevcudiyetiyle takarrur eder. Hâlbuki onun harabiyeti ve ademi ve in'ıdamı, bir rûknün ademiyle hâsıl olur. Hem vücud, her hâlde mevcud bir illet ister. Muhakkak bir sebebe istinâd eder. Adem ise, ademî şeylere istinâd edebilir. Ademî bir şey, mâdum bir şeye illet olur.

¹ Bkz.: el-Hamevî, Hızânetü'l-edebe 2/482; el-Kazvîni, el-İzâh fî ulûmî'l-belâğa 1/15, 16.

Adem: Yokluk.

Ademî: Yoklukla ilgili, yok olan.

Ashab-ı keşf: Gaybî bazı hakikatleri Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve ihsanı ile bilen kimseler.

Ayn-ı belâgat: Belâgatin ta kendisi

Bilmüşâhede: Görerek.

Çendan: Gerçi. **Ecza:** Parçalar.

Ehl-i îman: İman sahibi kimseler,

mü'minler.

Ehl-i tahkik: Hakikatleri delilleri ile

bilen âlimler.

Ekseriyet-i mutlaka: Büyük

çoğunluk.

Harabiyet: Harab olma, yıkılma; yıkılış

Hâsıl olmak: Meydana gelmek.

Hayr-ı Mahz: Sırf hayır, hiç şer

ciheti olmayan.

İllet: Sebep, bir şeyin vücudunun

kendisine bağlı olduğu sebep.

İlticâ etme: Sığınma.

İn'ıdam: Yok olma.

İsraf-ı kelâm: Söz israfı.

İstinâd etmek: Dayanmak.

İttifak: Söz birliği, oy birliği.

Kemâlât: Mükemmellikler.

Mâdum: Mevcut olmayan,

bulunmayan, yok.

Mahz-ı hikmet: Hikmetin ta kendisi

Malûm: Bilinen. **Mâye:** Maya.

Mâsiyet: İsyan, günah.

Mehâsin: Güzellikler, iyilikler.

Menfî: Olumsuz.

Metin bir kal'a: Sağlam bir kale.

Mutâbık-ı muktezâ-yı hâl: Hâlin

gereğine uygun.

Muvâfık: Uygun, yerinde, denk.

Mübalâğa: Abartma, bir konuyu

büyütme.

Münasib: Uygun.

Münezzeh: Kusur ve noksanlıktan

uzak, kusursuz, mükemmel olan.

Nefî: Yokluk, yok sayma.

Râcî: Ait olma, oraya varma.

Rûkn: Şart, temel direk.

Semâvî: İlahî, Allah tarafından olan.

Sûreten: Şekil ve biçim olarak.

Sûret-i zahiri: Görünüş.

Sübûti: Sâbit, var olan, müsbet,

olumlu.

Şerr-i Mahz: Sırf şer, hiç hayır

ciheti olmayan.

Tahribât: Yıkma, harap etme.

Tahşidât: Toplamalar, yağmalar,

yiğınak yapımlar.

Takarrur etmek: Karar kılmak,

yerleşmek, var olmak, kesin-

leşmek. **Tehdidat:** Tehditler.

Vücud: Mevcudiyet, varlık.

Vücûdî: Var olan, yapma ile ilgili.

İşte bu iki kâideye binâendir ki, şeytan-ı ins ve cinnin kâinattaki müthiş âsâr-ı tahripkârâneleri ve envâ-yı küfür ve dalâlet ve şer ve mehâlikli yapıtları hâlde, zerre mikdar îcâda ve hilkate müdahaleleri olmadığı gibi, mülk-i ilâhîde bir hisse-i iştirakleri olamıyor. Ve bir iktidar ve bir kudretle o işleri yapmıyorlar, belki çok işlerinde iktidar ve fiil değil, belki terk ve atâlettir. Hayrı yaptırmamakla, şerleri yapıyorlar. Yani, şerler oluyorlar. Çünkü mehâlik ve şer, tahribât nev'inden olduğu için, illetleri, mevcut bir iktidar ve fâil bir îcâd olmak lâzım değildir. Belki bir emr-i ademî ile ve bir şartın bozulmasıyla koca bir tahribât olur.

İşte bu sır, Mecûsîlerde inkişâf etmediği içindir ki, kâinatta “Yezdan” nâmıyla bir hâlik-ı hayır, diğeri “Ehriman” nâmıyla bir hâlik-ı şer itikad etmişlerdir.¹ Hâlbuki onların Ehriman dedikleri mevhum ilâh-ı şer, bir cüz-i ihtiyarıyla ve îcâdsız bir kesble şerlere sebebiyet veren mâlûm şeytandır.

İşte, ey ehl-i îmân! Şeytanların bu müthiş tahribâtına karşı en mühim silâhınız ve cihâzât-ı tâmiriyeniz istiğfardır ve **أَعُوذُ بِاللَّهِ** demekle Cenâb-ı Hakk'a ilticâdır. Ve kal'anız Sünnet-i Seniyye'dir.

Beşinci İşaret

Cenâb-ı Hak, Kütüb-i Semâviye'de beşere karşı Cennet gibi azîm mü-kâfât ve Cehennem gibi dehşetli mücâzâtı göstermekle beraber, çok irşâd, ikaz, ihtâr, tehdit ve teşvik ettiği hâlde; ehl-i îmân, bu kadar esbâb-ı hidâyet ve istikâmet varken, hizbû'ş-şeytanın mükâfâtsız çirkin zaîf desîselerine karşı

¹ eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal* 1/232, 233, 237; el-Îcî, *Kitâbü'l-Mevâkıf* 3/65; Tâhir b. Muhammed, *et-Tabsîr fi'd-dîn* 1/91, 113, 142.

² “Allah Teâlâ'ya sığınırım.”

Âsâr-ı tahrib-kâraneler: Tahrib edici, yıkıcı davranışlar.

Atalet: Tembellik, işsizlik, hareketsizlik. **Azîm:** Büyük.

Beşer: İnsanlık, insan.

Cihâzât-ı tâmiriye: Tâmir donanımı, onarım malzemeleri.

Cüz-i ihtiyar: İnsanın zayıf, küçücük tercih gücü, iradesi.

Desise: Hile, oyun, düzen.

Ehl-i îmân: İmân sahibi kimseler, mü'minler.

Emr-i ademî: Yokluk yani ademe ait.

Envâ-yı küfür ve dalâlet: Küfür ve dalâlet Çeşitleri.

Esbab-ı hidâyet: Hidâyet sebepleri, yollar. **Fâil:** Yapan.

Hâlik-ı şer: Kötülüğün yaratıcısı.

Hilkat: Yaratılış.

Hisse-i iştirak: Ortaklık payı.

İcâd: Var etmek, yaratmak.

İkaz: Dikkat çekme, uyarma.

İktidar: Güç yetme, yapabilme, kudret. **İlâh-ı şer:** Kötülük ilâhı.

Inkişâf: Meydana çıkma.

İrşad: Doğru yolu göstermek.

İstiğfar: Af dilemek.

İstikâmet: Doğru yolda olmak.

Kesb: Kazanma, elde etme.

Kütüb-i Semâviye: Mukaddes kitaplar, semâvî kitaplar

Kudret: Güç, kuvvet.

Mecûsîler: Ateşe tapan, nur ile karlanlığı iki hayır ve şer kaynağı olarak kabul eden müşrik bir topluluk.

Mehâlik: Tehlikeler, tehlikeli işler.

Mevhum: Olmadığı hâlde var sanılan, kuruntu edilen, hayalî.

Mücazat: Bir işin karşılığı,

kötülükleri cezalandırma.

Mülk-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın mülkü

Sünnet-i Seniyye: Hz.Peygamber Efendimizin (s.a.s.) sünneti.

Şeytan-ı ins ve cin: İnsan ve cin şeytanı. **Zaîf:** Zayıf.

Zerre: Maddenin en küçük parçası, atom.

mağlûp olmaları, bir zaman beni çok düşündürüyordu. Acaba î mân varken, Cenâb-ı Hakk'ın o kadar şiddetli tehditâtına ehemmiyet vermemek nasıl oluyor? Nasıl î mân gitmiyor? ¹ **إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا** sırrıyla şeytanın gayet zaîf desîselerine kapılıp Allah'a isyan ediyor? Hattâ benim arkadaşlarımdan bazıları, yüz hakikat dersini kalben tasdik ile beraber benden işittiği ve bana karşı da fazla hüsn-i zannı ve irtibâtı varken, kalbsiz ve bozuk bir adamın ehemmiyetsiz ve riyâkârâne iltifâtına kapıldı, onun lehinde, benim aleyhimde bir vaziyete geldi. “Fesübhânallah!” dedim, insanda bu derece sukût olabilir mi? Ne kadar hakikatsiz bir insan idi, diye o bîcâreyi gıybet ettim, günaha girdim.

Sonra, sâbık işaretlerdeki hakikat inkişâf etti, karanlıklı çok noktaları aydınlatı. O nur ile, lillâhilhamd, hem Kur'ân-ı Hakîm'in azîm terğibât ve teşvikâtı tam yerinde olduğunu, hem ehl-i î mânın desâis-i şeytâniyeye kapılmaları, î mânsızlıktan ve î mânın zaîflığından olmadığını, hem günah-ı kebâiri işleyen küfre girmediğini, hem Mu'tezile mezhebi ve bir kısım Hâriciye mezhebi “Günah-ı kebâiri irtikâp eden kâfir olur veya î mân ve küfür ortasında kalır.”² diye hükümlerinde hatâ ettiklerini, hem benim o bîcâre arkadaşım da yüz ders-i hakikati bir herifin iltifâtına fedâ etmesi, düşündüğüm gibi çok sukût ve dehşetli alçaklık olmadığını anladım. Cenâb-ı Hakk'a şükrettim, o vartadan kurtuldum. Çünkü, sâbıkan dediğimiz gibi, şeytan cüz'î bir emr-i ademî ile insanı mühim tehlikelere atar. Hem insandaki nefis ise, şeytanı her vakit dinler. Kuvve-i şeheviye ve gadabiye ise, şeytanın desîselerine hem kâbile, hem nâkile iki cihaz hükmündedirler.

¹ “Şeytanın hilesi, cidden zayıftır.” (Nisâ sûresi, 4/76)

² Bkz.: el-İci, *Kitâbü'l-Mevâkıf* 3/548; İbn Ebi'l-İzz, *Şerhu Akideti't-Tahâviyye* 1/356-362.

Azîm: Büyük. **Bîcâre:** Çaresiz. **Bîcâr:** Çaresiz. **Cihaz:** Donanım. **Cüz'î:** Küçük, mühim olmayan. **Ders-i hakikat:** Hakikat dersi. **Desâis-i şeytâniye:** Şeytanın hileleri. **Ehemmiyetsiz:** Önemsiz, kıymetsiz. **Emr-i ademî:** Yokluk yani ademe ait. **Fesübhânallah:** Hayret ve şaşkınlık ünlemi Aman Allah'ım! **Gıybet:** Bir kimsenin hoşuna gitmeyecek bir özelliğini o kişinin غيابında söylemek. **Günah-ı kebâir:** Büyük günah. **Hüsn-i zan:** Birisi hakkında iyi düşünce besleme. **Hâriciye mezhebi:** Hz. Ali'ye (r.a.) halifeliği döneminde karşı çıkarak

itâatten ayrılanlara Havâric/Hâriciler denmiş. Mezheplerine de Hâricilik adı verilmiş. **İltifat:** Teveccüh, hatır sorma, gönül alma. **İnkişaf:** Meydana çıkma. **İrtibat:** Bağlılık, münasebet. **İrtikâb etmek:** Kötü, fena, günah sayılacak bir şey yapma. **Kâbile:** Kabul edici, alıcı. **Kâfir:** Hak din İslâmiyet'i inkâr eden. **Kuvve-i gadabiye:** Öfke, sinirlenme duygusu. **Kuvve-i şeheviye:** Yemek, içmek, uyumak ve nesli devam ettirmek gücü. **Küfr:** İmansızlık, İnanmamak. **Lillâhilhamd:** Allah'a hamd olsun. **Nâkile:** Nakledici.

Mu'tezile: Hicri 2. asırda oluşmaya başlayan ve Kur'ân'ı yorumlamada kendi aklı anlayışlarına öncelik veren, kader ve başka bazı inanç konularında Ehl-i Sünnet'ten ayrılan fırka. **Riyakârane:** Riyakârca, iki yüz-lüce, gösteriş için yapma, samimi olmayan. **Sâbık:** Geçen, önceki. **Sabıkan:** Geçtiği üzere. **Sukût:** Düşme, seviye kaybetme. **Tehdidat:** Tehditler. **Terğibat:** İmrendirme, teşvik etme, arzu uyandırma. **Teşvikat:** Teşvik etme, cesaretlendirme. **Varta:** Uçurum, tehlike, yanlış, kurtuluşun zor olduğu yer.

İşte, bunun içindir ki, Cenâb-ı Hakk'ın "Gafûr", "Rahîm" gibi iki ismi, tecelli-i a'zamla ehl-i îmâna teveccüh ediyor. Ve Kur'ân-ı Hakîm'de peygamberlere en mühim ihsânı, mağfiret olduğunu gösteriyor ve onları, istiğfar etmeye davet ediyor. بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ kelime-i kudsiyesini her sûre başında tekrar ile ve her mübarek işlerde zikrine emretmesiyle,¹ kâinatı ihâta eden rahmet-i vâsiasını melce' ve tahassüngâh gösteriyor ve فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ emriyle² أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ kelimesini siper yapıyor.³

Altıncı İşaret

Şeytanın en tehlikeli bir desîsesi şudur ki: Bazı hassas ve sâfi-kalb insanlara tahayyül-i küfriyi tasdik-i küfürle iltibâs ettiriyor. Tasavvur-i dalâleti, dalâletin tasdiki sûretinde gösteriyor. Ve mukaddes zâtlar ve münezzeh şeyler hakkında gayet çirkin hâtıraları hayaline gösteriyor. Ve imkân-ı zâtîyi imkân-ı aklî şeklinde gösterip îmândaki yakînine münâfî bir şek tarzını veriyor. Ve o vakit o bîçâre hassas adam, kendini dalâlet ve küfür içine düştüğünü tevehhüm edip îmândaki yakîninin zâil olduğunu zanneder, ye'se düşer, o yeisle şeytana maskara olur. Şeytan hem ye'sini, hem o zaîf damarını, hem o iltibâsını çok işlettirir, ya dîvâne olur yahud "her-çibâd-âbâd" der, dalâlete gider.

¹ Besmelesiz başlanılan bir işin eksik kalacağına dair bkz.: İbn Mâce, *nikâh* 19; Müsned 2/359; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 6/127-128; Abdurrezzak, *el-Musannef* 6/189; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 1/173, 174.

² "Hemen Allah'a sığın." anlamındaki bu emir, şu âyet-i kerîmelerde geçmektedir: "Her ne zaman şeytandan sana bir vesvese gelecek olursa, hemen Allah'a sığın. Çünkü o duaları işitic ibadet eder ve her şeyi bilir." (A'râf sûresi, 7/200); "İmdi, Kur'ân okuyacağın zaman, o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın." (Nahl sûresi, 16/98); "Kendilerine ulaşan hiçbir delil olmaksızın Allah'ın âyetleri hakkında ileri geri tartışanların içlerinde olan duygu, sırf bir büyüklük kompleksinden başka bir şey değildir, ama onlar o özendikleri dereceye asla ulaşamazlar. Sen onların şerinden Allah'a sığın. Çünkü O, her şeyi tam mânasıyla işitir ve bilir." (Mü'min sûresi, 40/56); "Eğer şeytandan gelen bir vesvese seni dürtürse hemen Allah'a sığın. Çünkü O, her şeyi işitir, her şeyi mükemmel tarzda bilir." (Fussilet sûresi, 41/36).

³ Kovulmuş şeytanın şerinden Allah Teâlâya sığınırım.

Bahs: Bir mevzu hakkında tafsilat, açıklama **Desise:** Hile, oyun, düzen **Gafûr:** Kullarını çok çok affeden Allah (c.c.) **Her-çibad-âbâd:** Nasılsa olan oldu! artık çare yok! **İhata:** Kuşatma, kaplama. **İltibas:** Karıştırma, ayırt edememe. **İmkân-ı aklî:** Bir şeyin mümkün olması **İmkân-ı zâtî:** Meydana gelmesinin, varlığının mümkün olması, bir şeyin asıl itibariyle varlığının imkân dahilinde olması. **İstiğfar:** Cenâb-ı Hak'tan günah-

larının ve hatalarının affedilmesini dilenmek. **İhsan:** İyilik, lütuf **Kelime-i kudsiye:** Kutsal kelime. **Kur'ân-ı Hakîm:** Her şeyi yerli yerince açıklayan Kur'ân. **Mağfiret:** Cenâb-ı Hakk'ın kullarının günahlarını örtmesi, affetmesi **Münâfî:** Ters, uymayan. **Münezzeh:** Kusur ve noksanlıktan uzak olan, kusursuz, mükemmel olan. **Rahîm:** Çok merhamet ve ihsanı olan Allah (c.c.). **Rahmet-i vâsia:** Engin rahmet.

Sâfi: Duru, temiz, katıksız. **Tahayyül-i küfrî:** Küfrü hayal etme, düşünme. **Tasavvur-i dalâlet:** Dalâleti zihinde şekillendirme, göz önüne getirme. **Tasdik-i küfür:** Küfrü doğrulama. **Tecelli-i a'zam:** En büyük tecelli. **Teveccüh:** Yönelme, sevgi, yakınlık. **Tevehhüm:** Kuruntuya düşme, vehimlenme, zannetme **Yakîn:** Kesin bilgi **Ye'se düşme:** Ümitsizliğe düşme, kararsızlığa kapılma. **Zaîf:** Zayıf. **Zâil olmak:** Geçmek, tükenmek, bitmek

Şeytanın bu desîsesinin mâhiyeti ne kadar esassız olduğunu, bazı risalelerde beyân ettiğimiz gibi, burada icmâlen bahsedeceğiz. Şöyle ki:

Nasıl ki âyinede yılanın sûreti ısırmaz ve ateşin misâli yandırmaz ve murdarın aksi, telvîs etmez. Öyle de, hayal veya fikir âyinesinde küfriyâtın ve şirkin akisleri ve dalâletin gölgeleri ve şetimli çirkin sözlerin hayalleri, itikadı bozmaz, îmânı tağyir etmez, hürmetli edebi kırmaz. Çünkü meşhur kâidedir ki: *Tahayyül-i şetm, şetm olmadığı gibi, tahayyül-i küfür dahi, küfür değil ve tasavvur-i dalâlet de dalâlet değil.*

Îmândaki şek mes'elesi ise, imkân-ı zâtîden gelen ihtimâller, o yakîne münâfî değil ve o yakîni bozmaz. İlm-i usûl-i dinde kavâid-i mukarrerendedir ki, **إِنَّ الْإِمْكَانَ الذَّاتِيَّ لَا يُنَافِي الْيَقِينَ الْعِلْمِيَّ** ¹

Meselâ, Barla Denizi su olarak yerinde bulunduğuna yakînımız var. Hâlbuki zâtında mümkündür ki, o deniz, bu dakikada batmış olsun ve batması mümkünâtandır. Bu imkân-ı zâtî, mâdem bir emâreden neş'et etmiyor, zihnî bir imkân olamaz ki, şek olsun. Çünkü yine ilm-i usûl-i dinde bir kâide-i mukarreredir ki, **لَا عِبْرَةَ لِلْإِحْتِمَالِ الْغَيْرِ النَّاشِئِ عَنْ ذَلِيلٍ** ² Yani, “Bir emâreden gelmeyen bir ihtimâl-i zâtî ise, bir imkân-ı zihnî olmaz ki, şüphe verip, ehemmiyeti olsun.” İşte bu desîse-i şeytâniyeye mâruz olan bîçâre adam, hakâik-i îmâniyeye yakînini, böyle zâtî imkânlar ile kaybediyor zanneder. Meselâ, Hazret-i Peygamber (aleyhissalâtü vesselâm) hakkında beşeriyet itibâriyla çok imkân-ı zâtiye hatırına geliyor ki, îmânın cezm ve yakînine zarar vermez. Fakat o, zarar verdi zanneder, zarara düşer.

Hem bazan şeytan, kalb üstündeki lümmesi cihetinde Cenâb-ı Hak hakkında fenâ sözler söyler. O adam zanneder ki, onun kalbi bozulmuş ki böyle

¹ “İmkân-ı zâtî, yakîn-i ilmiye münâfî değildir.” Yakın mânâdaki kaideler için bkz.: el-Gazâlî, *el-Menhûl* s.122; el-Müceddidî, *Kavâidü'l-fıkh*, s.11, 143.

² Yakın mânâdaki kaideler için bkz.: Mecelle s.24; el-Müceddidî, *Kavâidü'l-fıkh* s.105; Ömer Nasuhî Bilmen, *Hukuk-i İslâmiye ve istilâhât-ı fıkhiyye kamusu* 1/279.

Aks: Yansıma. **Cezm:** Kesinlik. **Desise-i şeytaniye:** Şeytanın hile ve oyunu. **Emâre:** İz, alâmet, ipucu. **Hakâik-i îmâniye:** İman hakikatleri. **İcmâlen:** Toplu mânâ, çok kısa bir özet olarak. **İhtimâl-i zâtî:** Meydana gelmesinin, varlığının mümkün olması, bir şeyin asıl itibariyle varlığının imkân dahilinde olması, henüz varlık hâline gelmemiş ancak var olması muhtemel. **İlm-i usûl-i din:** Kelâm, Akâid ilmi.

İmkân-ı zâtî: Bir şeyin kendi zatında, yani varlığı icabı mümkün olması. **İmkân-ı zihnî:** Zihinde varlığı mümkün olan. **Kaide-i mukarrere:** Kesin kaide. **Kavâid-i mukarrere:** Herkes tarafından kabul edilmiş, kesin kaideler, kurallar. **Küfriyat:** Küfür olan sözler. **Lümme:** İnsanın manevî kalbinde şeytanın vesvese verdiği yer. **Mâruz olmak:** Bir hâle uğramak. **Misal:** Resim. **Münâfî:** Ters, uymayan

Neş'et: Doğmak, ortaya çıkmak. **Sûret:** Şekil. **Şek:** Şüphe, zan, tereddüt. **Şetimli:** Küfür. **Tağyir:** Değiştirme. **Şirk:** Allah'a (c.c.) ortak koşma. **Tahayyül-i küfür:** Küfür hayal etme, düşünme. **Tahayyül-i şetm:** Küfür hayal etme, düşünme. **Tasavvur-i dalâlet:** Dalâleti zihinde şekillendirme, göz önüne getirme. **Telvis:** Kirletme, pisletme. **Yakîn:** Kesin bilgi. **Zihnî:** Zihne ait **Zâtî imkân:** Varlığı mümkün olma.

söylüyor. Titriyor. Hâlbuki onun titremesi ve korkması ve adem-i rızası delildir ki, o sözler, kalbinden gelmiyor, belki lümme-i şeytâniyeden geliyor veya şeytan tarafından ihtâr ve tahayyül ediliyor.

Hem insanın letâîfi içinde teşhis edemediğim bir-iki latîfe var ki, ihtiyar ve iradeyi dinlemezler; belki de mes'uliyet altına da giremezler. Bazan o latîfeler hükmediyorlar, hakkı dinlemiyorlar, yanlış şeylere giriyorlar. O vakit şeytan o adama telkin eder ki: "Senin istidâdın hakka ve î mânâna muvâfık degil ki, böyle ihtiyarsız bâtil şeylere giriyorsun. Demek senin kaderin, seni şekâvete mahkûm etmiştir." O bîçâre adam, ye'se düşüp, helâkete gider.

İşte şeytanın evvelki desîselerine karşı mü'minin tahassüngâhı, muhakkikîn-i asfiyânın düsturlarıyla hudutları taayyün eden hakâik-i î mânâniye ve muhkemât-ı Kur'âniye'dir. Ve âhirdeki desîselerine karşı, istiâze ile, ehemmiyet vermemektir. Çünkü ehemmiyet verdikçe, nazar-ı dikkati celb ettirip büyür, şişer. Mü'minin böyle mânevî yaralarına tiryak ve merhem, Sünnet-i Seniye'dir.

Yedinci İşaret

Sual: Mu'tezile imamları, şerrin îcâdını şer telâkki ettikleri için, küfür ve dalâletin hilkatini Allah'a vermiyorlar. Güyâ onunla Allah'ı takdis ediyorlar. "Beşer kendi ef'âlinin hâlikıdır." diye dalâlete gidiyorlar.¹

¹ Bkz.: el-Mâtürîdî, *et-Tevhîd* 1/92, 169, 314, 315; İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-mîlel* 2/121, 3/57, 59.

Adem-i rıza: Razi olmama, kabul etmeme.

Âhîr: Son.

Bâtil: Gerçek olmayan, hak olmayan.

Beşer: İnsanlık, insan.

Bîçâre: Çaresiz.

Celb etme: Çekme, çevirme.

Dalâlet: Doğru yoldan sapma, küfür ve inkâr.

Düstur: Kâide, prensip, kanun.

Ef'âl: Fiiller, işler.

Ehemmiyet: Önem, değer, kıymet

Hâlik: Yaratıcı.

Helâket: Yıkılma, mahvolma.

Hilkat: Yaratılış.

Hudud: Sınırlar.

İcad: Var etmek, yaratmak.

İhtiyar: Seçme, tercih etme.

İstiâze: Şeytanın şerrinden Allah'a (c.c.) sığınma.

İstidâd: İnsanın yaratılışında bulunan tabii meyil, kabiliyet.

Küfür: İmansızlık, Allah'a (c.c.) inanmamak, hakkı kabul etmemek.

Latîfe: Mânevî duygu.

Letâîf: Mânevî duygular.

Lümme-i şeytaniye: İnsanın manevî kalbinde şeytanın vesvese verdiği yer.

Mes'uliyet: Sorumluluk.

Muhakkikîn-i asfiyâ: İlim ve takvâlarıyla Peygamber Efendimizin (s.a.s.) gerçek varisleri.

Muhkemât-ı Kur'âniye: Kesin hüküm ifade eden Kur'ân âyetleri

Mu'tezile imamları: Mu'tezile mezhebinin âlimleri.

Nazar-ı dikkat: Dikkatli bakış.

Sünnet-i Seniye: Hz.Peygamber Efendimizin (s.a.s.) sünneti.

Şekavet: Bahtsızlık, talihsizlik.

Taayyün: Belirgin olma, sınırları belli olma.

Tahassüngâh: Sağlam sığınak.

Takdis etmek: Her türlü eksiklikten uzak olduğunu haykırmak, dile getirmek.

Telâkki: Anlama, anlayış, kabul etme

Telkin: Aşılama, muhataba farkına varmadan bir fikri aşılama.

Teşhis: Bir şeyin varlığının hissedilip belli bir çerçeve içinde tanımlanması.

Tiryak: İlaç.

Ye's: Ümitsizlik.

Hem derler, “Bir günah-ı kebîreyi işleyen bir mü'minin î mânî gider.¹ Çünkü Cenâb-ı Hakk'a itikad ve Cehennem'i tasdik etmek, öyle günahı işlemekle kâbil-i tevfik olamaz. Çünkü dünyada gayet cüz'î bir hapis korkusuyla kendini hilâf-ı kanun her şeyden muhafaza eden adam, ebedî bir azâb-ı Cehennem'i ve Hâlık'ın gazabını nazar-ı ehemmiyete almayacak derecede büyük günahları işlerse, elbette î mânîsizliğe delâlet eder.”

Elcevap:

• **Birinci şıkkın cevabı şudur ki:** Kader Risalesi'nde izah edildiği gibi, *halk-ı şer, şer değil; belki kesb-i şer, şerdir. Çünkü halk ve îcâd umum neticelere bakar. Bir şerrin vücudu, çok hayırlı neticelere mukaddeme olduğu için, o şerrin îcâdı, neticeler itibarıyla hayır olur, hayır hükmüne geçer.* Meselâ, ateşin yüz hayırlı neticeleri var. Fakat bazı insanlar sû-i ihtiyarıyla ateşi kendilerine şer yapmakla “Ateşin îcâdı şerdir.” diyemezler. Öyle de, şeytanların îcâdı, terakkiyât-ı insânîye gibi çok hikmetli neticeleri olmakla beraber, sû-i ihtiyarıyla ve yanlış kesbiyle şeytanlara mağlûp olmakla, “Şeytanın hilkatı şerdir.” diyemez. Belki o, kendi kesbiyle kendine şer yaptı.

Evet, kesb ise, mübâşeret-i cüz'îye olduğu için, hususî bir netice-i şerriyenin mazharı olur; o kesb-i şer, şer olur. Fakat îcâd, umum neticelere baktığı için, îcâd-ı şer, şer değil, belki hayırdır. İşte Mu'tezile bu sırrı anlamadıkları için, “Halk-ı şer, şerdir ve çirkinin îcâdı çirkindir.” diye Cenâb-ı Hakk'ı takdis için şerrin îcâdını ona vermemişler, dalâlete düşmüşler.

² *وَبِالْقَدْرِ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ* olan bir rûkn-i î mânîyi³ te'vil etmişler.

• **İkinci şık ki:** “Günah-ı kebîreyi işleyen, nasıl mü'min kalabilir?” diye suallerine cevap ise:

¹ Bkz.: el-İcî, *Kitâbü'l-Mevâkıf* 3/548; İbn Ebi'l-İzz, *Şerhu Akideti't-Tahâviyye* 1/356-362.

² “Başa gelen ister hayır olsun ister şer olsun, kadere her yönüyle inanmak.”

³ Kaderin, î mânînin bir rûknü olduğuna dair bkz.: Müslim, *îmân* 39; Tirmizî, *îmân* 4; Ebû Dâvûd, *sünnet* 17; Nesâî, *îmân* 6; İbn Mâce, *mukaddime* 63.

Azab-ı Cehennem: Cehennem azabı. **Cüz'î:** Biraz, pek az.

Delâlet: İşaret etmek, delil olmak.

Ebedî: Sonsuz.

Gadab: Cenab-ı Hakk'ın celâli ile tecelli etmesi.

Günah-ı kebîre: Büyük günah.

Hâlık: Yaratıcı. **Halk:** Yaratma.

Halk-ı şer: Şerri yaratmak.

Hilâf-ı kanun: Kanuna aykırı.

Hususî: Genel olmayan, özel.

İcâd: Var etmek, yaratmak.

İcâd-ı şer: Şerri var etme, yaratma
İtikad: İnanmak.

Kâbil-i tevfik olmak: Bağdaştırılabilmek.

Kader Risalesi: 26. Söz.

Kesb: Kazanma, elde etme.

Kesb-ı şer: Şer olan bir fiili işlemek

Mazhar: Ayna olmak,

görünmesine vesile olmak.

Mukaddeme: Ön söz, giriş.

Mübâşeret-i cüz'îye: Küçükük teşebbüs.

Nazar-ı ehemmiyet: Önemseme, değer verme.

Netice-i şerriye: Kötü sonuç.

Rûkn-i î mânî: İmanın şartı.

Sû-i ihtiyâr: İrâdenin kötüye kullanılması, yanlış seçim yapma.

Tasdik: Kabul etme, inanma.

Te'vil: Yorum.

Terakkiyat-ı insaniye: İnsanlığa ait ilerleme ve yükselişler.

Umûmî: Genel.

Evvelâ, sâbık işaretlerde onların hatası kat'î bir sûrette anlaşılmıştır ki, tekrara hacet kalmamıştır. Sâniyen, nefis-i insâniye, muaccel ve hazır bir dir-hem lezzeti, müeccel, gâib bir batman lezzete tercih ettiği gibi, hazır bir tokat korkusundan, ileride bir sene azâptan daha ziyâde çekinir.

Hem insanda hissiyât galip olsa, aklın muhâkemesini dinlemez. Heves ve vehmi hükmedip, en az ve ehemmiyetsiz bir lezzet-i hazırı, ileride gayet büyük bir mükâfâta tercih eder. Ve az bir hazır sıkıntıdan, ileride büyük bir azâb-ı müeccleden ziyâde çekinir. Çünkü tevehhüm ve heves ve his, ileriye görmüyor belki inkâr ediyorlar. Nefis dahi yardım etse, mahall-i îmân olan kalb ve akıl susarlar, mağlûp oluyorlar. Şu hâlde kebâiri işlemek, îmânsızlıktan gelmiyor, belki his ve hevesin ve vehmin galebesiyle akıl ve kalbin mağlûbiyetinden ileri gelir.

Hem sâbık işaretlerde anlaşıldığı gibi, fenâlık ve hevesat yolu, tahribât olduğu için gayet kolaydır. Şeytan-ı ins ü cinnî, çabuk insanları o yola sevk ediyor. Gayet cây-ı hayret bir hâldir ki, âlem-i bekânın nass-ı hadîsle sinek kanadı kadar bir nuru, ebedî olduğu için, bir insanın müddet-i ömründe dünyadan aldığı lezzet ve nimete mukâbil geldiği hâlde,¹ bazı bîçâre insanlar, bir sinek kanadı kadar bu fânî dünyanın² lezzetini, o bâkî âlemin, bu fânî dünyasına değer lezzetlerine tercih edip, şeytanın arkasında gider.

İşte bu sırlar içindir ki, Kur'ân-ı Hakîm, mü'minleri pek çok tekrar ve ısrar ile, tehdit ve teşvik ile günahı zecr ve hayra sevk ediyor.³

Bir zaman Kur'ân-ı Hakîm'in bu tekrar ile şiddetli irşâdâtı bana bu fikri verdi ki; bu kadar mütemâdî ihtârlar ve ikazlar, mü'min insanları sebatsız ve

¹ Bkz.: el-Kurtubî, *el-Câmi'li ahkâmî'l-Kur'ân* 13/7.

² Bkz.: "Allah katında dünya, sinek kanadı kadar bir kıymeti olsaydı, kâfirler ondan bir yudum su bile içemezlerdi." (Tirmizî, *zühd* 13; İbn Mâce, *zühd* 3.)

³ Meselâ bir âyet-i kerime meâlî şöyledir: "Allah başkalarına adaleti, hatta adaletten de fazla olarak ihsanı, en güzel davranışı ve muhtaç oldukları şeyleri yakınlarına vermeyi emreder. Hayasızlığı, çirkin işleri, zulüm ve tecavüzü yasaklar. Düşünüp tutasınız diye size öğüt verir." (Nahl sûresi, 16/90)

Âlem-i bekâ: Ebedî âlem, sonsuz hayat.

Azâb-ı müeccle: Ertelenmiş, daha sonraki azap.

Bâkî: Ebedî, daimî.

Bîçâre: Çaresiz.

Cây-ı hayret: Hayret uyandıran nokta. **Fânî:** Ölümlü.

Gâib: Göz önünde bulunmayan, hazırda olmayan.

Hâcet: İhtiyaç.

Hevesât: Nefsin istek ve arzuları, hevesler.

Hissiyat: Duygular, seziler.

İrşâdât: Hak yolu, doğru yolu göstermeler, uyarmalar.

Kat'î: Kesin.

Kebâir: Büyük günahlar.

Mahall-i îmân: İmân yeri.

Muaccel: Peşin.

Muhakeme: Hüküm verme, yargılama, değerlendirme.

Mukâbil: Karşılık.

Müddet-i ömr: Ömür müddeti.

Müeccel: Ertelenmiş, sonra.

Mütemâdî: Devamlı, sürekli olarak.

Nass-ı hadîs: Hadisin metni, hükmü, hadisin kesin anlamı.

Nefs-i insaniye: İnsan nefsi.

Sâbık: Geçen, önceki.

Sâniyen: İkinci olarak.

Sebat: Yerinde durma.

Şeytan-ı ins ü cin: İnsan ve cin şeytani.

Tahribât: Yıkma, harap etme.

Tevehhüm: Kuruntuya düşme, vehimlenme, zannetme.

Vehim: Kuruntu, şüphe, tereddüt.

Zecr: Sakındırma.

hakikatsiz gösteriyorlar. İnsanın şerefine yakışmayacak bir vaziyet veriyorlar. Çünkü bir memur, âmirinden aldığı bir tek emri itaatine kâfi iken, aynı emri on defa söylese, o memur cidden gücenecek. Beni itham ediyorsun, ben hain değilim, der. Hâlbuki en hâlis mü'minlere Kur'ân-ı Hakîm musırâne mükerrer emrediyor.

Bu fikir benim zihnimi kurcaladığı bir zamanda iki üç sâdık arkadaşlarım vardı. Onları şeytan-ı insânin desîselerine kapılmamak için pek çok defa ihtâr ve ikaz ediyordum. "Bizi itham ediyorsun." diye gücenmiyorlardı. Fakat ben kalben diyordum ki: "Bu mütemâdiyen ihtârlarımla bunları gücendiriyorum, sadâkatsizlikle ve sebatsızlıkla itham ediyorum."

Sonra birden sâbık işaretlerde izah ve isbât edilen hakikat inkişâf etti. O vakit o hakikatle hem Kur'ân-ı Hakîm'in tam mutâbık-ı muktezâ-yi hâl ve yerinde ve israfsız ve hikmetli ve ithamsız bir sûrette ısrar ve tekrârâtı yaptığı ve ayn-ı hikmet ve mahz-ı belâgat olduğunu bildim. Ve o sâdık arkadaşlarımın gücenmediklerinin sırrını anladım. O hakikatin hülâsası şudur ki:

Şeytanlar tahribât cihetinde sevk ettikleri için, az bir amel ile çok şerleri yaparlar. Onun için tarîk-ı hakta ve hidâyette gidenler, pek çok ihtiyat ve şiddetli sakınmaya ve mükerrer ihtârâta ve kesretli muâvenete muhtaç olduklarından ki, Cenâb-ı Hak, o tekrârât cihetinde bin bir ismi ile ehl-i îmâna muâvenetini takdim ediyor ve binler merhamet ellerini imdâdına uzatıyor. Şerefini kırmıyor, belki vikâye ediyor. İnsanın kıymetini küçük düşürmüyor, belki şeytanın şerrini büyük gösteriyor.

İşte, ey ehl-i hak ve ehl-i hidâyet! Şeytan-ı ins ve cinnînin mezkûr desîselerinden kurtulmak çaresi: Ehl-i Sünnet ve Cemaat olan ehl-i hak mezhebini karargâh yap ve Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın muhkemât kal'asına gir ve Sünnet-i Seniyye'yi rehber yap, selâmeti bul.

Âmir: Emreden.

Ayn-i hikmet: Hikmetin tâ kendisi.

Desise: Hile, oyun, düzen.

Ehl-i hak: Hakikat ehli, doğru yolda olan kimseler.

Ehl-i hidâyet: Hidâyette ve doğru yolda olanlar. **Ehl-i îmân:** İman sahibi kimseler, mü'minler.

Ehl-i Sünnet ve Cemaat: İnançlarında ve amellerinde Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.s.), O'nun nurlu ashabının ve sonra gelen müctehid İslâm âlimlerinin yoluna tâbi olanlar, sünniler, Kur'ân'a ve sahih sünnete göre dini yaşayanlar. **Hâlis:** İhlâslı, safi.

Hülâsa: Öz. **İhtarât:** İhtarlar.

İhtiyat: Dikkatli, tedbirli hareket etme; ölçülü davranma.

İnkişaf: Meydana çıkma, açılma.

İtham: Suçlamak, töhmet altında bırakmak.

Kâfi: Yeten, ihtiyacı karşılayan.

Kal'a: Kale.

Karargâh: Askerî birlikte kurmay heyetinin toplandığı yer, merkez.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan:

Açıklama ve ifadesiyle mu'cize olan Kur'ân.

Mahz-ı belâgat: Belâgatın tâ kendisi.

Mezkûr: Adı geçen, anılan.

Muavenet: Yardım, yardım etme.

Muhkemât: Te'vile açık olmaksızın hüküm ifade eden Kur'ân âyetleri

Musırâne: İsrarlı bir şekilde.

Mutabık-ı muktezâ-yi hâl: Hâl ve vaziyetin gereğine uygun.

Mükerrer: Tekrar, tekrar.

Mütemâdiyen: Devamlı, aralıksız.

Sünnet-i Seniyye: Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.s.) sünneti.

Şeytan-ı ins ve cinnî: İnsan ve cinn şeytanı.

Şeytan-ı insî: Şeytanlaşmış insan.

Takdim etmek: Sunmak.

Tarîk-ı hak: Doğru yol.

Tekrarat: Tekrarlar.

Vikâye: Koruma.

Sekizinci İşaret

Sual: Sâbık işaretlerde isbât ettiniz ki: Dalâlet yolu, kolay ve tahrip ve tecâvüz olduğu için, çoklar o yola sülûk ediyorlar. Hâlbuki sâir risalelerde kat'î deliller ile isbât etmişsiniz ki, küfür ve dalâlet yolu o kadar müşkilâtlı ve suubetlidir ki, hiç kimse ona girmek gerektili ve kâbil-i sülûk değıl. Ve îmân ve hidâyet yolu o kadar kolay ve zâhirdir ki, herkes ona girmeli idi.

Elcevap: Küfür ve dalâlet iki kısımdır.

• **Bir kısmı,** amelî ve fer'î olmakla beraber, îmân hükümlerini nefyetmek ve inkâr etmektir ki, bu tarz dalâlet kolaydır. Hakkı kabul etmektir, bir terktir, bir ademdir, bir adem-i kabuldür. İşte bu kısımdır ki, risalelerde kolay gösterilmiş.

• **İkinci kısım** ise, amelî ve fer'î olmayıp, belki itikadî ve fikrî bir hükmüdür. Yalnız îmânın nefyini değıl, belki îmânın zıddına gidip bir yol açmaktır. Bu ise, bâtili kabuldür, hakkın aksini isbâtıdır. Bu kısım, îmânın yalnız nefyi ve nakîzi değıl, îmânın zıddıdır. Adem-i kabul değıl ki kolay olsun, belki kabul-i ademdir. Ve o ademi isbât etmekle kabul edilebilir.

¹ **لَا يَثْبُتُ الْعَدَمُ** kâidesiyle, ademin isbâtı elbette kolay değıldir.

İşte sâir risalelerde imtinâ derecesinde suubetli ve müşkilâtlı gösterilen küfür ve dalâlet bu kısımdır ki, zerre mikdar şuûru bulunan, bu yola sâlik olmamak lâzımdır. Hem bu yol, risalelerde kat'î isbât edildiğı gibi o kadar dehşetli elemeleri var ve boğucu karanlıkları var ki, zerre mikdar akli bulunan, o yola talip olmaz.

Eğer denilse: Bu kadar elîm ve karanlıklı, müşkilâtlı yola nasıl ekser insanlar gidiyorlar?

¹ Bkz.: İbn Kayyim, *es-Savâiku'l-mürsele* 4/1310; İbn Kayyim, *er-Rûh fi'l-kelâm* 1/198.

Adem: Yokluk.

Adem-i kabul: Kabul etmemek, göz kapamak.

Amelî: Fiil, davranışlarla ilgili, pratik.

Bâtil: Gerçek olmayan, hak olmayan.

Dalâlet: Doğru yoldan sapma, küfür ve inkâr. **Elem:** Acı.

Ekser: En çok, en fazla.

Elîm: Keder ve üzüntü verici.

Fer'î: Tali, aslı olmayan, ikinci derecede.

İmtina': İmkânsızlık, mümkün olmama.

İtikadî: İnanca, îmana ait.

Kabil-i sülûk: Girmesi mümkün, yol tutması mümkün.

Kabul-i adem: Yok olduğuna inanma, Ateizm.

Kat'î: Kesin.

Küfür: İmânsızlık, İnanmamak.

Müşkilâtli: Güçlüklerle dolu, zorluklarla dolu, problemlili.

Nakîz: Muhalif, zıt.

Nefyetmek: İnkâr etmek, yok sayma, olmadığını iddia etmek.

Sâbık: geçen, önceki.

Sâlik: Yolda giden.

Suûbetli: Zor, çetin.

Sülûk: Yola girme, yol tutma.

Tahrib: Yıkma, harap etme.

Tecavüz: Sınırı aşma, saldıрма.

Zâhir: Görünen, aşikâr olan.

Elcevap: İçine düşmüş bulunuyorlar, çıkamıyorlar. Hem insandaki ne-bâtî ve hayvânî kuvveleri, âkıbeti görmedikleri, düşünemedikleri ve o insandaki letâif-i insâniyeye galebe ettikleri için, çıkmak istemiyorlar ve hazır ve muvakkat bir lezzetle müteselli oluyorlar.¹

Sual: Eğer denilse: Dalâlette öyle dehşetli bir elem ve bir korku var ki; kâfir, değil hayattan lezzet alması, hiç yaşamaması lâzım geliyor. Belki o elemden ezilmeli ve o korkudan ödü patlamalı idi. Çünkü insâniyet itibâriyle hadsiz eşyaya müştâk ve hayata âşık olduğu hâlde, küfür vasıtasıyla mevtini bir idam-ı ebedî ve bir firâk-ı lâyezalî ve zevâl-i mevcûdâtı ve ahababının vefatlarını ve bütün sevdiklerini idam ve müfârat-ı ebediye sûretinde gözü önünde dâimâ küfür vasıtasıyla gören insan, nasıl yaşayabilir? Nasıl hayattan lezzet alabilir?

Elcevap: Acîp bir mağlâta-yi şeytânîye ile kendini aldatır, yaşar. Sûrî bir lezzet alır zanneder. Meşhur bir temsil ile onun mâhiyetine işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Deniliyor: Deve kuşuna demişler, “Kanatların var, uç.” O da kanatlarını kısıp, “Ben deveyim.” demiş, uçmamış. Fakat avcının tuzağına düşmüş. Avcı beni görmesin diye başını kuma sokmuş. Hâlbuki koca gövdesini dışarıda bırakmış, avcıya hedef etmiş. Sonra ona demişler, “Mâdem deveyim diyor-sun, yük götür.” O zaman kanatlarını açıvermiş, “Ben kuşum.” demiş, yükün zahmetinden kurtulmuş. Fakat hâmisiz ve yemsiz olarak avcılarının hücumuna hedef olmuş.

Aynen onun gibi, kâfir, Kur’ân’ın semâvî ilânâtına karşı küfr-i mutlaktır bırakıp meşkûk bir küfre inmiş. Ona denilse, “Mâdem mevt ve zevâlî, bir idam-ı ebedî biliyorsun, kendini asacak olan darağacı göz önünde... Ona her vakit bakan, nasıl yaşar? Nasıl lezzet alır?” O adam, Kur’ân’ın umumî vech-i rahmet ve şümullü nurundan aldığı bir hisse ile der: “Mevt idam değil,

¹ Bkz.: “Gerçek şu ki: Siz bu peşin dünya hayatına çok düşkünsünüz ☉ Onun için âhireti terkedip durursunuz.” (Kıyâmet sûresi, 75/20-21); “Şu insanlar bu peşin dünya hayatını arzulayıp, önlerinde kendilerini bekleyen o ağır günü ihmal ediyorlar.” (Dehr sûresi, 76/27)

Acib: Hayret veren, dikkat çeken.

Ahabab: Dostlar.

Âkibet: Son, nihayet, netice.

Dalâlet: Doğru yoldan sapma, küfür ve inkâr.

Firak-ı lâyezalî: Ebedî, sonsuz ayrılık. **Galebe etmek:** Üstün gelmek, yenmek. **Hadsiz:** Sınırsız.

Hâmi: Himaye eden, koruyan.

Hayvanî: Hayvan cinsinden olan.

İdam-ı ebedî: Ebedî bir yok oluş.

İlânât: İlânlar. **Kâfir:** Hak din İslâmîyet’i inkâr eden.

Kuvveler: Kuvvetler, duygular, hisler.

Küfr-i mutlak: Kesin ve tam bir inkâr

Küfür: İmansızlık, inanmamak.

Letâif-i insâniye: İnsanın manevi duyguları.

Mağlâta-yı şeytânîye: Şeytanın şaşırtmak ve yanıltmak için söylediği zihin karıştırıcı, saçma sapkın sözler.

Meşkûk: Şüpheli.

Mevt: Ölüm.

Muvakkat: Geçici, belli bir süre için olan.

Müfârat-ı ebediye: Ebedî ayrılık

Müştak: Arzulu, istekli.

Müteselli: Teselli olan, avunan.

Nebatî: Bitki cinsinden.

Semâvî: Semâya ait, Allah’tan olan.

Sûret: Şekil, biçim.

Sûrî: Hakikî olmayan, görünürde olan. **Şümullü:** Kapsamlı.

Temsil: Misal, örnek.

Umumî: Genel.

Vech-i rahmet: Rahmet tarafı.

Zevâl-i mevcûdât: Yaratılmışların hayatının sona ermesi, yok olması

ihtimâl bekâ var.” Veyahut deve kuşu gibi başını gaflet kumuna sokar, tâ ki ecel onu görmesin ve kabir ona bakmasın ve zevâl-i eşya ona ok atmasın!

Elhâsıl, o meşkûk küfür vasıtasıyla deve kuşu gibi mevt ve zevâlî idam mânâsında gördüğü vakit Kur'ân ve semâvî kitapların îmân-ı bi'l-âhi-rette dâir kat'î ihbârâtı ona bir ihtimâl verir; o kâfir, o ihtimâle yapışır, o de-şetli elemi üzerine almaz. O vakit ona denilse, “Mâdem bâkî bir âleme gidi-lecek; o âlemde güzel yaşamak için tekâlif-i diniye meşakkatini çekmek ge-rektir.” O adam şekk-i küfrî cihetiyle der, “Belki yoktur, yok için neden çalı-şayım?” Yani, vaktâ ki o hükm-i Kur'ân'ın verdiği ihtimâl-i bekâ cihetiyle idam-ı ebedî âlâmından kurtulur; ve meşkûk küfrün verdiği ihtimâl-i adem cihetiyle tekâlif-i diniye meşakkatı ona müteveccih olur, ona karşı küfür ihti-mâline yapışır, o zahmetten kurtulur. Demek bu nokta-yi nazarda, mü'min-den ziyâde bu hayatta lezzet alır zannediyor. Çünkü tekâlif-i diniyenin zah-metinden ihtimâl-i küfrî ile kurtuluyor ve âlâm-ı ebediyeden ise ihtimâl-i îmânî cihetiyle kendi üzerine almaz. Hâlbuki bu mağlâta-yi şeytânîyenin hükmü, gayet sathî ve faidesiz ve muvakkattır.

İşte, Kur'ân-ı Hakîm'in küffârlar hakkında da bir nev'i cihet-i rahmeti vardır ki, hayat-ı dünyeviye onlara Cehennem olmaktan bir derece kur-tarıp bir nev'i şek vererek, şek ile yaşıyorlar. Yoksa âhiret cehennemini an-dırarak bu dünyada dahi mânevî bir cehennem azâbı çekeceklerdi ve in-tihara mecbur olacaklardı.

İşte, ey ehl-i îmân! Sizi idam-ı ebedîden ve dünyevî ve uhrevî cehen-nemlerden kurtaran Kur'ân'ın himayeti altına mü'minâne ve mu'temidâne giriniz ve Sünnet-i Seniyye'sinin dâiresine teslimkârâne ve müstahsinâne dâhil olunuz, dünya şekâvetinden ve âhirette azâptan kurtulunuz!

Âlâm: Elemler.

Âlâm-ı ebediye: Sonsuz elemler, acılar.

Bâkî: Ebedî, sonsuz.

Bekâ: Ebedîlik, sonsuzluk.

Cihet-i rahmet: Rahmet tarafı.

Dünyevî: Dünyâya ait.

Ehl-i îmân: Mü'minler.

Elhâsıl: Netice olarak.

Faidesiz: Faydasız.

Hayat-ı dünyeviye: Dünya hayatı.

Himayet: Himaye, koruma.

Hükm-i Kur'ân: Kur'ân'ın hükmü.

İhbarat: Haber vermeler, bildirmeler.

İhtimâl-i adem: Bir şeyin olmama ihtimali.

İhtimâl-i bekâ: Ebedî hayatı muh-temel görmek.

İhtimâl-i îmânî: Mü'minin inandığı durum, var olma ihtimali.

İhtimâl-i küfrî: Kâfirin düşündüğü ihtimâl, olmama ihtimali.

Kat'î: Kesin.

Küffâr: Kâfirler.

Meşakkat: Zorluk, zahmet, sıkıntı.

Mu'temidane: Bağlanarak, güvenerek İtimad etmek sûreti ile

Muvakkat: Geçici, belli bir süre için olan.

Mü'minâne: Mü'mince.

Müstahsinâne: Seve seve, hoşnut-luk içinde, takdir ederek, beğenerek.

Müteveccih: Yönelik, yönelmiş.

Nokta-yi nazar: Görüş, bakış açısı

Sathî: Yüzeysel.

Semâvî kitaplar: Kutsal kitaplar.

Sünnet-i Seniyye: Hz.Peygamber Efendimizin (s.a.s.) sünneti.

Şek: Şüphe, zan, tereddüt.

Şekavet: Bahtsızlık, talihsizlik.

Şekk-i küfrî: Kâfirin kendi inancı hakkında şüphe etmesi.

Tekâlif-i diniye: Dinin yükümlülükleri.

Teslimkârane: Teslim olarak.

Uhrevî: Âhirete ait.

Zevâl-i eşya: Varlıkların geçip gitmesi, yok olması.

Ziyade: Fazla.

Dokuzuncu İşaret

Sual: Hizbullah olan ehl-i hidâyet, başta enbiyâ ve onların başında Fahr-i Âlem (aleyhissalâtü vesselâm), o kadar inâyet ve rahmet-i ilâhiye ve imdâd-ı sübhâniyeye mazhar oldukları hâlde, neden çok defa hizbû's-şeytan olan ehl-i dalâlete mağlûp olmuşlar? Hem Hâtemü'l-Enbiyâ'nın güneş gibi parlak nübüvvet ve risâleti ve iksir-i a'zam gibi tesirli i'câz-ı Kur'ânî vasıtasıyla irşâdî ve câzibe-i umumiye-i kâinattan daha câzibedâr hakâik-i Kur'âniye'nin komşuluğunda ve yakınında olan Medine münafıklarının dalâlette ısrarları ve hidâyete girmemeleri ne içindir ve hikmeti nedir?

Elcevap: Bu iki şık müthiş sualin halli için, derince bir esas beyân etmek lâzım gelir. Şöyle ki:

Şu kâinat Hâlık-ı Zülcelâl'inin hem cemâlî, hem celâlî iki kısım esmâsı bulunduğundan ve o cemâlî ve celâlî isimler, hükümlerini ayrı ayrı cilverlerle göstermek iktizâ ettiklerinden, Hâlık-ı Zülcelâl, kâinatta ezdâdî birbirine mezc edip birbirine mukâbil getirip ve birbirine mütecâviz ve müdâfî bir vaziyet verip, hikmetli ve menfaatdâr bir nev'i mübâreze sûretine getirip, ondan zıdları birbirinin hududuna geçirip ihtilâfât ve tagayyürât meydana getirmekle kâinatı kanun-i tagayyür ve tahavvül ve düstur-i terakki ve tekâmülle tâbi kıldığı için; o şecere-i hilkatın câmi bir semeresi olan insan nev'inde o kanun-i mübâreze-yi daha acîp bir şekle getirip bütün terakkiyât-ı insâniyeye

Acîb: Hayret veren, dikkat çeken.

Câmi': Geniş, kapsamlı.

Cazibedar: Cezbedici, çekici, alımlı

Cazibe-i umumiye-i kâinat:

Kâinatın genel olarak göz alıcılığı, çekiciliği.

Celâlî: Cenâb-ı Hakk'ın ululuğunu ifade eden isimleri.

Cilve: Yansıma, görünme, tecelli.

Düstur-i terakkî: Yükseliş kanunu.

Ehl-i dalâlet: Dalâlette olanlar, doğru yoldan çıkanlar, sapıtanlar

Ehl-i hidâyet: Hidâyette ve doğru yolda olanlar.

Enbiya: Nebiler, peygamberler.

Esmâ-yi cemâlî: Cenâb-ı Hakk'ın lütfunu ve şefkatini ifade eden isimleri.

Ezdad: Karşıtlar, zıtlar.

Fahr-i Âlem: Âlemin övünç kaynağı.

Hâlık-ı Zülcelâl: Yüce yaratıcı.

Hâtemü'l-Enbiya: Son peygamber

Hizbullah: Allah tarafında olanlar.

Hizbû's-şeytan: Şeytanın takımı.

İ'câz-ı Kur'ânî: Kur'ân'ın mu'cize oluşu.

İhtilâfât: İhtilâflar, birbirine zıt şeyler, farklılıklar.

İksir-i a'zam: En büyük şifa, deva.

İktiza etmek: Gerekmek.

İmdâd-ı sübhâniye: Cenâb-ı Hakk'ın yardımı.

İnâyet: İyilik, yardım.

İrşad: Doğru yolu göstermek.

Kanun-i mübareze: Çekişme, kavgâ, çarpışma kanunu.

Kanun-ı tagayyür: Değişme kanunu.

Mazhar: Nail olmak, erişmek, şereflemek.

Menfaatlar: Menfaat, fayda gören.

Mezcelemek: Katmak, karıştırmak.

Mukabil: Karşılık.

Mübareze: Çarpışma, mücadele etme.

Müdâfî: Müdafaa eden, savunan.

Münafık: Dış görünüşü Müslüman olmakla birlikte içi kâfir olan kimse.

Mütecaviz: Hücum eden, saldıran.

Nübüvvet: Peygamberlik.

Rahmet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti.

Risâlet: Elçilik, peygamberlik.

Semere: Meyve, ürün.

Şecere-i hilkat: Yaratılış ağacı.

Tâbi kılma: İtaat ettirmek, arkası sıra gitmesini sağlamak.

Tahavvül: Bir hâlden bir hâle dönmek.

Tagayyürât: Değişiklikler, başkalaşmalar.

Tekâmül: Olgunlaşma, kemâle erme.

Terakkiyat-ı insaniye: İnsanlığın ilerlemeleri ve yükselişleri.

medâr bir mücâhede kapısını açıp, hizbullaha karşı meydana çıkabilmek için hizbü's-şeytana bazı cihâzât vermiş.

İşte bu sır-ı dakîk içindir ki, enbiyâlar çok defa ehl-i dalâlete karşı mağ-lûp oluyor.¹ Ve gayet zaaf ve aczde olan dalâlet ehli, mânen gayet kuvvetli olan ehl-i hakka muvakkaten galip oluyorlar ve mukavemet ediyorlar. Bu acîp mukavemetin sır-ı hikmeti şudur ki:

Dalâlette ve küfürde hem adem ve terk var ki, pek kolaydır, hareket istemez. Hem tahrip var ki, çok sehildir ve âsandır; az bir hareket yeter. Hem tecâvüz var ki, az bir amel ile çoklarına zarar verip, ihâfe noktasında ve fir'avniyet cihetinden onlara bir makam kazandırır. Hem âkıbeti görmeyen ve hazır zevke mübtelâ olan insandaki nebâtî ve hayvânî kuvvelerin tatmini, telezzüzü, hürriyeti vardır ki, akıl ve kalb gibi letâif-i insâniyeyi insâniyetkârâne ve âkıbet-endişâne olan vazifelerinden vazgeçiriyorlar.²

Ehl-i hidâyet ve başta ehl-i nübüvvet ve başta Habib-i Rabbu'l-Âlemîn olan Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın meslek-i kudsîsi, hem vücûdî, hem sübûtî, hem tâmir, hem hareket, hem hudutta istikâmet, hem âkıbeti düşünmek, hem ubûdiyet, hem nefs-i emmârenin firavuniyetini,³ serbestliğini kır-

¹ Meselâ Hz.Nüh (a.s.), kavmine karşı çok darda kaldığı andaki yakarışı Kur'an'da meâlen şöyle yer alır: "O da: "Ya Rabbî, ben mağlûbum, artık Sen bana yardım et!" dedi." (Kamer sûresi, 54/10)

² Bkz.: "Ey Ehl-i kitap! Niçin bile bile haklı bâtıl ile karıştırıyor, niçin bile bile hakikati gizliyorsunuz? ● Ehl-i kitaptan bir grup birbirlerini, şöyle dediler: Şu Müslümanlara indirilen kitaba günün başlan-gıcında (zahiren) iman edin, sonunda da inkâr edin, olur ki onlar da şüpheye düşüp dinlerinden dö-nerler." (Âl-i İmran sûresi, 3/71-72)

³ Nefsin daima fenalığı isteyip, kötülüğe sevk ettiğine dair bkz.: "Rabbimin merhamet edip korudukları hariç, nefis daima fenalığı ister, kötülüğe sevk eder." (Yûsuf sûresi, 12/53). Ayrıca insanın en büyük düş-manı, kendi nefsi olduğuna dair bkz.: el-Beyhakî, *ez-Zühâ* s.157; el-Gazâlî, *İhyâu ulûmî'd-dîn* 3/4; ed-Deylemî, *el-Müsne'd* 3/408; İbn Receb, *Câmiu'l-ulûmî ve'l-hikem* 1/196; el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 5/358; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/160, 2/222.

Acz: Güçsüzlük.

Âkıbet: Son, nihayet, netice.

Âkıbet-endişâne: Sonunu, netice-yi düşünür şekilde.

Âsan: Kolay.

Cihazat: Donanımlar, cihazlar.

Dalâlet ehli: Dalâlette olanlar,

doğru yoldan çıkanlar, sapıtanlar.

Ehl-i dalâlet: Dalâlette olanlar,

doğru yoldan çıkanlar, sapıtanlar.

Ehl-i hak: Hakikat ehli, doğru

yolda olan kimseler.

Ehl-i nübüvvet: Peygamberler.

Enbiya: Peygamberler.

Fir'avniyet: Firavunluk.

Habib-i Rabbu'l-Âlemîn: Âlemler-in Rabbi Allah'ın (c.c.) sevgilisi Hz. Muhammed (s.a.s.).

Hayvanî: Hayvan cinsinden olan.

İhâfe: Korkutma.

İnsaniyet-kârane: İnsanlığa yakışır şekilde.

İstikâmet: Doğru yolda olmak.

Kuvveler: Kuvvetler, duygular, hisler.

Letâif-i insaniye: İnsanın manevî

duyguları. **Medâr:** Sebep, vesile.

Meslek-i kudsî: Mukaddes yol.

Mukavemet: Dayanma, karşı koyma.

Muvakkaten: Geçici olarak.

Mübtelâ: Tutkun.

Mücâhede: Mücadele, savaş.

Nefs-i emmâre: İnsana sürekli kötülükleri emreden nefis.

Nebatî: Bitki cinsinden.

Resûl-i Ekrem Aleyhissalâtü

Vesselâm: En kerim peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.).

Sehl: Kolay.

Sırr-ı dakik: İnce sır.

Sırr-ı hikmet: Hikmetin sırrı.

Sübûtî: Müsbet, olumlu.

Tahrîb: Yıkma, harap etme.

Tâmir: Onarma.

Tatmin: İknâ etme, doyurma, ihtiyacını karşılama.

Tecavüz: Sınırı aşma, saldıрма.

Telezzüz: Tat ve zevk almak.

Ubûdiyet: Kulluk.

Vücûdî: Yapma ile ilgili.

Zaaf: Zayıflık, kuvvetsizlik.

mak gibi esasât-ı mühimme bulunduğundandır ki, Medine-i Münevvere'de bulunan o zamanın münafıkları, o Parlak Güneş'e karşı yarasa kuşu gibi gözlerini yumup, o Câzibe-i Azîme'ye karşı şeytanî bir kuvve-i dâfiaya kapılıp, dalâlette kalmışlar.

Eğer denilirse: Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm) mâdem Habib-i Rab-bu'l-Âlemîn'dir.¹ Hem elindeki hak ve lisânındaki hakikattir.² Ve ordusundaki askerlerin bir kısmı melâikedir.³ Ve bir avuç su ile bir orduyu sular.⁴ Ve dört avuç buğday ve bir oğlağın etiyile bin adamı doyuracak bir ziyafet verir.⁵ Ve küffâr ordusunun gözlerine bir avuç toprak atmakla, o bir avuç topraktan her küffârın gözüne bir avuç toprak girmesiyle onları kaçıır.⁶ Ve daha bunun gibi bin mu'cizât sahibi olan bir Kumandan-ı Rabbânî, nasıl oluyor Uhud'un niha-yetinde⁷ ve Huneyn'in bidâyetinde mağlûp oluyor?⁸

Elcevap: Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), nev-i beşere muktedâ ve imam ve rehber olarak gönderilmiştir. Tâ ki, o nev-i insanî, hayat-ı içtimâiye ve şahsiyedeki düsturları ondan öğreysin ve Hakîm-i Zülkemâl'in kavânîn-i meşîetine itaate alışsınlar ve desâtir-i hikmetine tevfik-i hareket etsinler. Eğer

¹ Bkz.: Tirmizî, *menâkıb* 1; Dârimî, *mukaddime* 8.

² Bkz.: "Biz Kur'ân'ı hak olarak indirdik. O da hakkın ve gerçeğin ta kendisi olarak indi. Seni de ey Resûlüm, sadece rahmetle müjdelemen ve inananları ise azapla uyarmak için gönderdik." (İsrâ sûresi, 17/105)

³ Bkz.: Âl-i İmran sûresi, 3/123-125; Buhârî, *meğâzî* 11.

⁴ Bkz.: Buhârî, *uvudû* 32, *menâkıb* 25, *meğâzî* 35; Müslim, *imâret* 72, 73, *fezâil* 5, 6; Tirmizî, *menâkıb* 6; Nesâî, *tahâret* 61; Müsned 3/329.

⁵ Bkz.: Buhârî, *hibe* 28, *et'ime* 6, *meğâzî* 29, *menâkıb* 25; Müslim, *eşribe* 141, 142, 175; Tirmizî, *menâkıb* 6; İbn Mâce, *et'ime* 47; Muvatta', *sıfatü'n-Nebî* 19; Müsned 1/197, 198.

⁶ Bkz.: Müslim, *cihâd* 81; Dârimî, *siyer* 16; Müsned 1/303, 368, 5/286, 310.

⁷ Bkz.: Buhârî, *cihâd* 65, *bed'ü'l-halk* 11, *menâkıbü'l-ensâr* 22, *meğâzî* 18, *eymân* 15, *diyât* 16; Ebû Dâvûd, *cihâd* 106; Müsned 4/293, 294.

⁸ Bkz.: Buhârî, *meğâzî*, 54, *cihâd* 52, 61, 97, 167; Müslim, *cihâd* 79; Tirmizî, *cihâd* 15.

Bidayetinde: Başlangıcında.

Câzibe-i azîme: Büyük çekim gücü.

Dalâlet: Doğru yoldan sapma, küfür ve inkâr.

Desâtir-i hikmet: Hikmet prensipleri, kaideleri.

Esâsat-ı mühimme: Önemli esaslar, şartlar.

Hayat-ı içtimâiye ve şahsiye: Toplum ve fert hayatı.

Habib-i Rabbü'l-Âlemîn: Âlem-lerin Rabbi Allah'ın (c.c.) sevgilisi Muhammed (s.a.s.).

Hakîm-i Zülkemâl: Her işini hikmetli yapan, noksanlıklardan uzak ve en mükemmel sıfatların sahibi Allah (c.c.)

Kavânîn-i meşîet: İrade kanunları.

Kumandan-ı Rabbânî: Cenâb-ı Hakk'ın emrindeki Komutanı.

Kuvve-i dâfiâ: İtme gücü.

Küffar: Kâfirler.

Melâike: Melekler.

Mu'cizat: Mu'cizeler.

Mukteda: Uyulan, önder, imam.

Nev-i beşer: İnsan türü.

Nev-i insanî: İnsan türü.

Nihayetinde: Sonunda.

Tevfik-i hareket: Uygun hareket etmek.

Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), hayat-ı içtimâiye ve şahsiyesinde dâimâ hârikulâdelere ve mu'cizelere istinâd etseydi, o vakit İmâm-ı Mutlak ve Rehber-i Ekber olamazdı.

İşte bu sır içindir ki, yalnız dâvâsını tasdik ettirmek için ara sıra indel-hâce, münkirlerin inkârını kırmak için mu'cizeler gösterirdi. Sâir vakitlerde nasıl ki herkesten ziyâde evâmîr-i ilâhiyeye itaat etmiştir. Öyle de, hikmet-i rabbâniye ile ve meşîet-i sübhâniye ile tesîs edilen âdetullah kavânînine herkesten ziyâde mürâat ve itaat ederdi. Düşmana karşı zırh giyerdi,¹ “Sipe-re giriniz!” emrederdi.² Yara alırdı, zahmet çekerdi.³ Tâ tamamıyla hikmet-i ilâhiye kanununa ve kâinattaki şeriat-ı fitriye-i kübrâya mürâat ve itaati göstersin.

Onuncu İşaret

İblisin en mühim bir desîsesi: Kendini, kendine tâbi olanlara inkâr ettirmektir. Şu zamanda, hususan maddiyyûnların felsefeleriyle zihni bulanalar, bu bedihî mes'elede tereddüt gösterdikleri için, şeytanın bu desîsesine karşı bir-iki söz söyleyeceğiz. Şöyle ki:

• *İnsanlarda şeytan vazifesini gören cesetli ervâh-ı habîse bilmüşâhede bulunduğu gibi, cinnîden cesetsiz ervâh-ı habîse dahi bulunduğu, o kat'iyettedir. Eğer onlar maddî ceset giyseydiler, bu şerîr insanların aynı olacaktılar. Hem eğer bu insan sûretindeki insî şeytanlar cesetlerini çıkarabilse idiler, o cinnî iblisler olacaktılar. Hattâ bu şiddetli münâsebate binâendir ki, bir mezheb-i bâtil hükmetmiş ki: “İnsan sûretindeki gayet şerîr ervâh-ı habîse, öldükten sonra şeytan olur.”*

¹ Bkz.: Ebû Dâvûd, cihâd 75; İbn Mâce, cihâd 18; Müsned 3/449.

² Bkz.: Buhârî, meğâzî 29, cihâd 34, 161, kader 16, temennî 7; Müslim, cihâd 125.

³ Bkz.: Buhârî, cihâd 80, 85, 163, vudû' 72, meğâzî 24, nikâh 123, tıb 27; Müslim, cihâd 101; Tirmizî, tıb 34; İbn Mâce, tıb 15.

Âdetullah kavânîni: Cenab-ı Hakk'ın kâinata yürürlükte olan kanunları.

Bilmüşâhede: Görerek.

Cinnî: Cinlerden.

Desise: Hile, oyun, düzen.

Ervâh-ı habîse: Kötü ruhlar.

Evâmîr-i ilâhiye: Cenab-ı Hakk'ın emirleri.

İblis: Şeytan.

Hikmet-i Rabbâniye: Cenab-ı Hakk'ın hikmet dairesindeki tedbir, terbiye ve idaresi.

Hususan: Ayrıca, özellikle.

İmam-ı Mutlak: Her hususta kendisine uyulan İmam.

İndelhace: İhtiyaç olduğunda.

İnsî: İnsanlardan.

İstinad etmek: Dayanmak.

Kat'iyet: Kesinlik.

Maddiyyûn: Materyalistler.

Meşîet-i sübhâniye: Her türlü kusur ve noksandan uzak Cenab-ı Hakk'ın dilemesi.

Mezheb-i bâtil: Hak olmayan, sapık yol.

Münkirler: İnkâr edenler, inanmayanlar.

Mürâat: Uymak, tatbik etmek.

Rehber-i Ekber: En büyük Rehber

Resûl-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm: En kerim Peygamber Hz. Muhammed (s.a.s.).

Sair: Diğer, başka.

Şeriat-ı fitriye-i kübrâ: Allah'ın yaratılışa koyduğu büyük kanun.

Şerîr: Çok şerli. **Tâbi:** Uyan.

Te'sis edilen: Kurulan.

Mâlûmdur ki, a'lâ bir şey bozulsa, ednâ bir şeyin bozulmasından daha ziyâde bozuk olur. Meselâ, nasıl ki süt ve yoğurt bozulsalar, yine yenilebilir. Yağ bozulsa, yenilmez, bazan zehir gibi olur. Öyle de, mahlûkâtın en mükerrerimi, belki en a'lâsı olan insan, eğer bozulsa, bozuk hayvandan daha ziyâde bozuk olur. Müteaffin maddelerin kokusuyla telezzüz eden haşarat gibi ve ısırmakla zehirlendirmekten lezzet alan yılanlar gibi, dalâlet bataklığındaki şerler ve habîs ahlâklar ile telezzüz ve iftihar eder ve zulmün zulûmâtındaki zararlardan ve cinâyetlerden lezzet alırlar; âdetâ şeytanın mâhiyetine girerler. Evet, cinnî şeytanın vücuduna kat'î bir delili, insî şeytanın vücududur.

• **Sâniyen:** Yirmi Dokuzuncu Söz'de yüzer delil-i kat'î ile rûhânî ve meleklerin vücudunu isbât eden umum o deliller, şeytanların dahi vücudunu isbât ederler. Bu ciheti o Söz'e havale ediyoruz.

• **Sâlisen:** Kâinattaki umûr-i hayriyedeki kanunların mümessili, nâzırı hükmünde olan meleklerin vücudu, ittifâk-ı edyân ile sâbit olduğu gibi, umûr-i şerriyenin mümessilleri ve mübâşirleri ve o umûrdaki kavânînin medârları olan ervâh-ı habîse ve şeytânîye bulunması, hikmet ve hakikat noktasında kat'îdir. Belki umûr-i şerriyede zîşuûr bir perdenin bulunması daha ziyâde lâzımdır. Çünkü, Yirmi İkinci Söz'ün başında denildiği gibi, herkes, her şeyin hüsn-i hakikîsini göremediği için, zâhirî şerriyet ve noksaniyet cihetinde Hâlık-ı Zülcelâl'e karşı itiraz etmemek ve rahmetini ittiham etmemek ve hikmetini tenkid etmemek ve haksız şekvâ etmemek için, zâhirî bir vasıtayı perde ederek, tâ itiraz ve tenkid ve şekvâ, o perdelere gidip, Hâlık-ı Kerîm ve Hakîm-i Mutlak'a teveccüh etmesin. Nasıl ki vefat eden ibâdın küsmesinden Hazret-i Azrail'i kurtarmak için hastalıkları ecele perde etmiş.¹

¹ Bkz.: Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 5/51; el-Hakîm et-Tirmizî, *Nevâdiru'l-usûl* 1/177-178; es-Suyûtî, *ed-Dürri'l-mensûr* 6/543.

A'lâ: En iyi, En üstün, yüce.

Delil-i kat'î: Kesin delil.

Edna: En küçük, en aşağı.

Ervâh-ı habîse ve şeytânîye:

Kötü ve şeytanlaşmış ruhlar.

Habîs: Pis, kötü.

Hakîm-i Mutlak: Her işini hikmetle yapan Hz. Allah (c.c.).

Hâlık-ı Kerîm: Yaratıklarına daima bol bol veren Yaradan.

Hâlık-ı Zülcelâl: Yüce yaratıcı.

Havale etmek: Bir işi, bir fiili bir şeyi birine bırakma, ısmarlama.

Hüsn-i hakikî: Gerçek güzellik.

İbâd: Kullar.

İftihar: Öğünmek.

İttifak-ı edyan: Dinlerin ortak inancı.

İttiham etmek: Suçlamak, töhmet altında bırakmak.

Kavânin: Kanunlar.

Mahlûkat: Yaratılanlar.

Malûm: Bilinen.

Medâr: Sebep.

Mübâşir: İş doğrudan doğruya kendisi yapan, temsilci.

Mükerrerem: Şerefli, asil.

Mümessil: Temsilci.

Müteaffin: Çürümüş, kokuşmuş, fena koku yayan.

Nâzır: Nezaret eden, gözeten, yöneten

Ruhânî: Gözle görülemeyen latif varlık.

Sâlisen: Üçüncü olarak.

Sâniyen: İkinci olarak.

Şekvâ: Şikayetçi olma, sızlanma.

Şerriyet: Kötülük.

Telezzüz: Tat ve zevk almak.

Teveccüh: Yönelme, sevgi, yakınlık.

Umûr: İşler.

Umûr-i hayriye: Hayırlı işler.

Umûr-i şerriye: Şerli işler.

Zâhirî: Görünen, görünürdeki.

Zîşuûr: Akıl sahibi, şuurlu.

Ziyade: Fazla.

Zulûmat: Karanlıklar, haksızlıklar, eziyetler.

Öyle de, Hazret-i Azrail'i (aleyhisselâm) kabz-ı ervâha perde edip, tâ merhamet-siz tevehhüm edilen o hâletlerden gelen şekvâlar, Cenâb-ı Hakk'a teveccüh etmesin. Öyle de, daha ziyâde bir kat'iyetle şerlerden ve fenâlıklardan gelen itiraz ve tenkid, Hâlık-ı Zülcelâl'e teveccüh etmemek için, hikmet-i rabbâniye, şeytanın vücudunu iktizâ etmiştir.

• **Râbian:** İnsan küçük bir âlem olduğu gibi, âlem dahi büyük bir insandır. Bu küçük insan, o büyük insanın bir fihristesi ve hülâsasıdır. İnsanda bulunan nümûnelerin büyük asılları, insan-ı ekberde bizzarûre bulunacaktır. Meselâ, nasıl ki insanda kuvve-i hâfızanın vücudu, âlemde Levh-i Mahfuz'un vücuduna kat'î delildir. Öyle de, insanda kalbin bir köşesinde lümme-i şeytâniye¹ denilen bir âlet-i vesvese ve kuvve-i vâhimenin telkinâtıyla konuşan bir şeytani² lisân ve ifsâd edilen kuvve-i vâhime, küçük bir şeytan hükümüne geçtiğini ve sahiplerinin ihtiyarına zıt ve arzusuna muhalif hareket ettiklerini hissen ve hadsen herkes nefsinde görmesi, âlemde büyük şeytanların vücuduna kat'î bir delildir. Ve bu lümme-i şeytâniye ve şu kuvve-i vâhime, bir kulak ve bir dil olduklarından, ona üfleyen ve bunu konuşturan hâricî bir şahs-ı şerîrenin vücudunu ihsâs ederler.

On Birinci İşaret

Ehl-i dalâletin şerrinden kâinatın kızdıklarını ve anasır-ı külliye'nin hiddet ettiklerini ve umum mevcûdâtın galeyana geldiklerini, Kur'ân-ı Hakîm

¹ Bkz.: Tirmizî, *tefsîru sûre (35) 2*; en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ 6/305*; el-Bezzâr, *el-Müsned 5/394*; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned 8/417*.

² "Şeytan gagasını Âdemoğlunun kalbi üzerine koymuş vaziyette durur. O kul Allah'ı anarsa, şeytan susar; kul Allah'ı anmayı unutursa şeytan vesvese verir." anlamındaki hadis için bkz.: Ebû Ya'lâ, *el-Müsned 7/278*.

Âlet-i vesvese: Vesvese veren âlet.

Anasır-ı külliye: Ateş, hava, su ve toprak gibi ana unsurlar.

Bizzarure: İster istemez, kaçınılmaz olarak.

Ehl-i dalâlet: Doğru yoldan ayrılanlar.

Fihriste: İndeks, kitabın "içinde-kiler" kısmı.

Galeyan: Kaynama, çalkanma, coşma

Hads: Sezerek, ani ve doğru idrâk ederek, delilden neticeye çabuk vararak.

Hâl: Durum, hâl, vaziyet.

Hâlık-ı Zülcelâl: Yüce yaratıcı.

Hâricî: Harice, dışarıya ait.

Hikmet-i rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın hikmeti.

Hissen: Hissederek.

Hülâsa: Öz.

İfsad: Azdırmak, fesada uğratmak, fitne atmak.

İhsas etmek: Hissettirmek.

İhtiyar: Seçmek, tercih etmek.

İktiza etmek: Gerektirmek.

İnsan-ı ekber: En büyük insan.

Kabz-ı ervâh: Ruhları almak.

Kat': Kesin.

Kur'ân-ı Hakîm: Hikmetli Kur'ân.

Kuvve-i hâfıza: Hâfıza kuvveti.

Kuvve-i vâhime: Vehim veren kuvvet.

Levh-i Mahfuz: Olmuş olacak her şeyin yazılı olduğu kader kitabı.

Lümme-i şeytâni: İnsanda şeytanın vesvese verdiği merkez.

Muhalif: Aykırı.

Râbian: Dördüncü olarak.

Şahs-ı şerîre: Şerli, çok kötü şahıs.

Şeytanî lisân: Şeytana ait dil.

Telkinat: Telkinler.

Teveccüh: Yönelme, sevgi, yakınlık.

Tevehhüm: Kuruntuya düşme, vehimlenme, zannetme.

Umum mevcudat: Bütün varlıklar.

Vücut: Varlık.

mu'cizâne ifade ediyor. Yani, kavm-i Nûh'un başına gelen tufan ile semâvât ve Arz'ın hücumunu¹ ve kavm-i Semûd ve Âd'in inkârından hava unsurunun hiddetini² ve kavm-i Firavun'a karşı su unsurunun ve denizin galeyanını³ ve Karun'a* karşı toprak unsurunun gayzını⁴ ve ehl-i küfre karşı âhirette⁵ **تَكَادُ تَمِيزُ مِنَ الْعَيْظِ** sırıyla Cehennem'in gayzını ve öfkesini ve sâir mevcûdâtın ehl-i küfür ve dalâlete karşı hiddetini gösterip ilân ederek gayet müthiş bir tarzda ve i'câzkârâne ehl-i dalâlet ve isyanı zecrediyor.

Sual: Ne için böyle ehemmiyetsiz insanların ehemmiyetsiz amelleri ve şahsî günahları, kâinatın hiddetini celb ediyor?

Cevap: Bazı risalelerde ve sâbık işaretlerde isbât edildiği gibi, küfür ve dalâlet, müthiş bir tecâvüzdür ve umum mevcûdâtı alâkadar edecek bir cinâyettir. Çünkü, hilkat-i kâinatın bir netice-i a'zamı, ubûdiyet-i insâniyedir ve rubûbiyet-i ilâhiyeye karşı î mân ve itaatle mukâbeledir. Hâlbuki ehl-i küfür ve dalâlet ise, küfürdeki inkârıyla, mevcûdâtın ille-i gâiyeleri ve sebeb-i bekâları olan o netice-i a'zamı reddettikleri için, umum mahlûkâtın hukukuna bir nev'i tecâvüz olduğu gibi, umum masnûâtın âyinelerinde cilveleri

¹ Bkz.: "Unutmayın ki Nûh zamanında, sular taşıdığı vakit, sizi (varlığınıza vesile olan atalarınızı) emniyetli gemide Biz taşımıştık!" (Hâkka sûresi, 69/11); "Biz de derhal, boşalan bir su ile göğün kapılarını açtık." (Kamer sûresi, 54/11); "Yeri pınar pınar fışkırtık. Öyle ki her iki su kütlesi, takdir edilen o işin olması için birleşti." (Kamer sûresi, 54/12)

² Bkz.: "Bunlardan Semûd halkı o korkunç zelzele ile yok edildi. Âd ise azgın bir kasırga ile imha edildi." (Hâkka sûresi, 69/5-6)

³ Bkz.: "Biz de âyetlerimizi yalan sayıp umursamadıkları için onlardan intikam alarak denizde boğduk." (Arâf sûresi, 7/136); "Firavun da askerleriyle onun peşine düştü. Deniz onları öyle bir sardı ki birden yutuverdi." (Tâhâ sûresi, 20/78); "Biz de Firavunu da, ordularını da yakalarından tuttuğumuz gibi denize fırlatıverdık." (Kasas sûresi, 28/40)

⁴ Bkz.: "Derken Biz Karun'u da, sarayını da yerin dibine geçiriverdik. Ne yardımcıları Allah'a karşı kendisine yardım edip, onu kurtarabildi, ne de kendi kendisini savunabildi." (Kasas sûresi, 28/81)

⁵ "Cehennem, öfkesinden neredeyse çatlayacak hâldedir." (Mülk sûresi, 67/8)

Alâkadar: İlgili, ilişkili.

Arz: Dünya. **Âyine:** Ayna.

Celb etmek: Kendine çekmek.

Cilve: Tecelli, görüntü, yansıma.

Dalâlet: Hak ve hakikatten sapma, dinden ayrılma.

Ehl-i dalâlet: Doğru yoldan ayrılanlar

Ehl-i küfr: Kâfirler.

Gayz: Hiddet, kızgınlık öfke.

Hilkat-ı kâinat: Kâinatın yaratılışı.

Hukuk: Haklar.

i'câzkârâne: İnsanları âciz

birakacak şekilde, mu'cizevî.

ille-i gâiye: Esas gaye, maksad.

Karun: Kur'an-ı Kerim'de zenginliği dillere destan olup firavun düzeni-

nin üç sacayağından biri olan kişi.

Kavm-i Âd: Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve kendilerine peygamber olarak Hz. Hûd'un (as) gönderildiği, Ahkâf 'ta (Yemen ile Umman arasındaki geniş alan), yaşamış eski bir Arap kavmi.

Kavm-i Firaun: Firavun'un kavmi Hz. Musa (a.s) dönemindeki Mısırlılar.

Kavm-i Nûh: Hz. Nûh'un (as) kavmi

Kavm-i Semûd: Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve kendilerine peygamber olarak Hz. Salih'in (as) gönderildiği, Hicaz ile Suriye arasında Vadi'l-Kurâ'da yaşamış eski bir Arap kabilesi.

Kur'an-ı Hakîm: Hikmetli Kur'an.

Mahlûkat: Yaratılmışlar.

Masnûat: Eserler, sanatlı yapılan şeyler.

Mu'cizâne: Mu'cizeli bir şekilde.

Mukabele: Karşılık verme.

Netice-i a'zam: En büyük netice.

Rubûbiyet-i ilâhiye: Allah Teâlâ'nın kâinatı yaratıp yönetmesi.

Sâbık: Önceki. **Sâir:** Diğer, başka.

Sebeb-i bekâ: Var olma sebebi.

Semâvât: Gökler.

Tecavüz: Sınırı aşma, saldıрма.

Ubûdiyet-i insaniye: İnsanın Allah'a karşı yaptığı kulluğu.

Zecr: Menetme, engel olma.

tezâhür eden ve masnûâtın kıymetlerini, âyinedarlık cihetinde âlî eden **Es-mâ-yi İlâhiye'nin** cilvelerini inkâr ettikleri için, o **Esmâ-yi Kudsiye'ye** karşı bir **tezyif** olduğu gibi, **umum masnûâtın** kıymetini tenzil ile, o masnûâta karşı bir **tahkir-i azîmdir**. Hem **umum mevcûdâtın** her biri birer **vazife-i âliye** ile muvazzaf birer memur-i rabbânî derecesinde iken, **küfür** vasıtasıyla sukût ettirip, câmid, fânî, mânâsız bir mahlûk menzilesinde gösterdiğinden, **umum mahlûkâtın** hukukuna karşı bir nev'i tahkirdir.

İşte envâ-yı dalâlet derecâtına göre az çok kâinatın yaratılmasındaki hikmet-i rabbâniyeye ve dünyanın bekâsındaki makâsıd-ı sübhâniyeye zarar verdiği için, ehl-i isyana ve ehl-i dalâlete karşı kâinat hiddete geliyor, mevcûdât kızıyor, mahlûkât öfkeleniyor.

Ey cirmi ve cismi küçük ve cürmü ve zulmü büyük¹ ve ayb ve zenbi azîm bîçâre insan! Kâinatın hiddetinden, mahlûkâtın nefretinden, mevcûdâtın öfkesinden kurtulmak istersen, işte kurtulmanın çaresi: Kur'an-ı Hakîm'in dâire-i kudsiyesine girmektir. Ve Kur'an'ın mübelliği olan Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ın Sünnet-i Seniyye'sine ittibâdır. Gir ve tâbi ol!

On İkinci İşaret

Dört sual ve cevaptır.

Birinci Sual: Mahdud bir hayatta, mahdud günahlara mukâbil, hadsiz bir azâp ve nihayetsiz bir Cehennem nasıl adâlet olur?

¹ Bkz.: "İnsan (bu emanetin hakkını gözetmediğinden) cidden çok zalim, çok cahildir." (Ahzâb sûresi, 33/72)

Âlî: Yüksek, yüce.

Âyinedarlık: Ayna olma.

Azîm: Büyük.

Bekâ: Kalıcı olmak, devam etmek.

Bîçâre: Çaresiz.

Câmid: Cansız, donuk.

Cirm: Cisim.

Cürm: Hata, isyan, günah.

Dâire-i kudsiye: Mukaddes, kutsal daire.

Derecat: Seviyeler, makamlar.

Ehl-i dalâlet: Doğru yoldan ayrılanlar.

Ehl-i isyan: İsyân eden kimseler.

Envâ-yı dalâlet: Dalâlet türleri.

Esmâ-yi İlâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri.

Esmâ-yi Kudsiye: Cenâb-ı Hakk'ın mukaddes isimleri.

Fânî: Ölümlü.

Hadis: Sınırsız, sonsuz.

Hikmet-i rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın hikmeti, mahlûkâtın yaratılışında Allah'ın gayeleri.

İttibâ: Tâbi olma, arkasından gitme, uyuma.

Kâinat: Yaratılmışlar, varlıklar.

Mahdud: Sınırlı.

Mahlûk: Yaratılmış.

Mahlûkat: Yaratılmışlar.

Makâsıd-ı ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın maksadları, gayeleri.

Memur-i rabbânî: Allah'ın memuru.

Menzile: Derece, rütbe.

Mevcudat: Varlıklar.

Mukabil: Karşılık.

Muvazzaf: Görevli, vazifeli.

Mübelliğ: Bildiren, peygamber.

Sukût: Düşme.

Sünnet-i Seniyye: Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.s.) sünneti.

Tahkir: Küçük görme.

Tahkir-i azîm: Aşırı derecede küçük görme, aşağılama, hor görme.

Tenzil: Aşağı düşürme.

Tezahür eden: Görünen.

Tezyif: Küçültme, değersiz hâle getirme.

Vazife-i âliye: Yüce vazife.

Zenb: Günah.

Elcevap: Sâbık işaretlerde, hususan bundan evvelki On Birinci İşaret'te kat'iyen anlaşıldı ki: Kûfür ve dalâlet cinâyeti, nihayetsiz bir cinâyettir ve hadsiz bir hukuka tecâvüzdür.

İkinci Sual: Şeriatta denilmiştir ki: “Cehennem cezâ-yı ameldir, fakat Cennet fazl-ı ilâhî iledir.”¹ Bunun sırr-ı hikmeti nedir?

Elcevap: Sâbık işaretlerde tebeyyün etti ki; insan, îcâdsız bir cüz-i ihtiyarî ile ve cüz'î bir kesb ile, bir emr-i ademî veya bir emr-i itibârî teşkil ile ve sübût vermekle müthiş tahribâta ve şerlere sebebiyet verdiği gibi, nefsi ve hevâsı dâimâ şerlere ve zararlara meyyâl olduğu için, o küçük kesbin neticesinden hâsıl olan seyyiâtın mes'uliyetini, o çeker. Çünkü onun nefsi istedi ve kendi kesbiyle sebebiyet verdi. Ve şer ademî olduğu için, abd ona fâil oldu. Cenâb-ı Hak da halk etti. Elbette o hadsiz cinâyetin mes'uliyetini, nihayetsiz bir azâp ile çekmeye müstehak olur.

Amma hasenât ve hayrat ise, mâdem ki vücûdîdirler; kesb-i insanî ve cüz-i ihtiyarî onlara illet-i mücade olamaz. İnsan, onda hakikî fâil olamaz. Ve nefs-i emmâresi de hasenâta taraftar değildir,² belki rahmet-i ilâhiye onları ister ve kudret-i rabbâniye îcâd eder. Yalnız insan, îmân ile, arzu ile, niyet ile sahip olabilir. Ve sahip olduktan sonra, o hasenât ise, ona evvelce verilmiş

¹ İnsanın başına gelen her iyiliğin Allah'tan, her fenalığın ise kendinden kaynaklandığına dair bkz.: “Ey insan! sana gelen her iyilik Allah'tandır. Başına gelen her fenalık ise nefsendir.” (Nisâ sûresi, 4/79). İnsanın ferahlık kaynağının sadece ve sadece Allah'ın lutfu olduğuna dair bkz.: “De ki: Allah'ın lütfuyla, rahmetiyle, evet sadece bununla ferahlanın! Çünkü bu, onların dünya malı olarak topladıkları bütün şeylerden daha hayırlıdır.” (Yûnus sûresi, 10/58). Peygamber Efendimiz de (s.a.s.) dahil olmak üzere herkesin, cennete ancak Allah'ın rahmeti ve lutfuyla girebileceğine dair bkz.: Buhârî, *rikak* 18, *merdâ* 19; Müslim, *sıfatü'l-münâfikiyn* 71-73, 75, 76, 78.

² Bkz.: “Rabbimin merhamet edip korudukları hariç, nefis daima fenalığı ister, kötülüğe sevk eder.” (Yûsuf sûresi, 12/53)

Abd: Kul.

Ademî: Yoklukla ilgili, olumsuz.

Ceza-yı amel: Yapılan işin, ibadetin karşılığı.

Cinayet: Büyük ceza gerektiren suç, yasak.

Cüz'î: Bütüne ait küçük parça.

Cüz-i ihtiyarî: İnsanın zayıf, küçücük tercih gücü, iradesi.

Dalâlet: Doğru yoldan sapma, kûfür ve inkâr.

Emr-i ademî: Yokluğa ait iş.

Emr-i itibârî: Gerçekten var olmayıp, var sayılan, farazî durum.

Fâil: Yapan.

Fazl-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın lütfu ve ihsanı. **Halketme:** Yaratma.

Hasenat: İyilikler, sevaplar.

Hâsıl olmak: Meydana gelmek.

Hayrat: Hayırlar.

Hevâ: Nefsin isteği, nefsin zararlı ve günah olan arzuları.

Hususan: Özellikle.

İcad: Var etmek, yaratmak.

İllet-i mücade: Yaratın sebep.

Kesb etmek: Kazanmak, elde etmek, işlemek.

Kesb-i insanî: İnsanın yaptığı işlediği şey.

Kudret-i rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın kudreti, her şeye gücü yetmesi.

Kûfür: İmânsızlık, inanmamak.

Mes'uliyet: Sorumluluk.

Meyyal: Çok istekli, düşkün.

Müstahak: Hak etmiş.

Nefs-i emmâre: İnsanı daima kötü şeylere sevk eden nefis.

Rahmet-i ilâhiye: İlâhî rahmet.

Sâbık: Önceki.

Seyyiat: Kötülükler, kabahatler, kötü hasletler, kusurlar.

Sırr-ı hikmet: Hikmetinin sırrı.

Sübût: Var olma, meydana gelme.

Şeriat: İslâm Dini.

Tahribat: Yıkma, harap etme.

Tebeyyün: Belli olma, ortaya çıkma, anlaşılma.

Tecavüz: Sınırı aşma, saldıрма.

Teşkil: Oluşturmak.

Vücudî: Var etme, yapma ile ilgili, olumlu.

olan vücud ve î mân nimetleri gibi sâbık hadsiz niam-ı ilâhiyeye bir şükürdür, geçmiş nimetlere bakar. Va'd-ı ilâhî ile verilecek Cennet ise, fazl-ı rahmânî ile verilir. Zâhirde bir mükâfâttır, hakikatte fazıldır.

Demek seyyiâtta sebep, nefistir; mücâzâta bizzât müstehaktır. Hasenâtta ise sebep Hak'tandır, illet de Hak'tandır. Yalnız, insan î mân ile tesahub eder. "Mükâfâtını isterim" diyemez, "Fazlını beklerim" diyebilir.

Üçüncü Sual: Beyânat-ı sâbıkadan da anlaşılıyor ki; seyyiât, intişar ve tecâvüz ile taaddüt ettiğinden, bir seyyie bin yazılmalı, hasene ise vücûd olduğu için maddeten taaddüt etmediğinden ve abdin îcâdıyla ve nefsin arzusuyla olmadığından hiç yazılmamalı veya bir yazılmalı idi. Neden seyyie bir yazılır, hasene on ve bazan bin yazılır?¹

Elcevap: Cenâb-ı Hak, kemâl-i rahmet ve cemâl-i rahîmiyetini o sûretle gösteriyor.

Dördüncü Sual: Ehl-i dalâletin kazandıkları muvaffakiyet ve gösterdikleri kuvvet ve ehl-i hidâyete galebeleri gösteriyor ki; onlar bir kuvvete ve bir hakikate istinâd ediyorlar. Demek ya ehl-i hidâyette zaaf var, ya onlarda bir hakikat var?

Elcevap: Hâşâ! Ne onlarda hakikat var, ne ehl-i hakta zaaf vardır. Fakat maatteessüf kasîrû'n-nazar muhâkemesiz bir kısım avâm tereddüde düşüp vesvese ediyorlar, akidelerine hâlel geliyor. Çünkü diyorlar: "Eğer ehl-i hakta tam hak ve hakikat olsaydı, bu derece mağlûbiyet ve zillet olmamak

¹ Hasenenin on kat yazıldığına dair bkz.: "Kim Allah'a güzel bir işle gelirse, iyilik işlerse, ona on misli verilir; kim de bir kötülükle gelirse, sadece kötülüğüne denk bir ceza görür ve hiç kimseye haksızlık edilmez." (En'âm sûresi, 6/160). Ayrıca seyyienin bir yazıldığı hâlde, hasenenin on kattan yedi yüz kata kadar yazıldığına dair bkz.: Buhârî, î mân 31; Müslim, î mân 206, 207.

Akide: İnanç.

Avam: Halk, ilim ve ihtisas sahibi olmayan geniş kitle.

Beyanat-ı sâbika: Önceki açıklamalar.

Cemâl-i rahimiyet: Engin merhametinin güzelliği.

Ehl-i dalâlet: Doğru yoldan ayrılanlar.

Ehl-i hak: Hakikat ehli, doğru yolda olan kimseler.

Ehl-i hidâyet: Doğru yolda olanlar

Fazıl: Lütuf, ihsan.

Fazl-ı rahmânî: Sonsuz merhamet sahibi Cenâb-ı Hakk'ın lütfu ve ihsanı.

Galebe: Galip gelmek, üstün gelmek, yenmek.

Halel: Zarar.

Hasene: İyilik, sevap.

Hâşâ: Asla, kat'iyen.

İntişar: Yayılmak, yaygın olmak.

İstinad: Dayanmak.

Kasîrû'n-nazar: Kısa görüşlü.

Kemâl-i rahmet: Mükemmel, kusursuz rahmet.

Maatteessüf: Maalesef.

Muhakemesiz: Doğru değerlendiremeyen.

Mücâzât: İşlenilen bir kötülüğün, bir günahın karşılığı.

Müstehak: Hak etmiş.

Niam-ı ilâhiye: İlâhi nimetler.

Seyyiat: Kötülükler, kabahatler, kötü hasletler, kusurlar.

Seyyie: Fenalık, kötülük, günah.

Taaddüd: Sayısı birden fazla olma, artma, çoğalma.

Tecavüz: Sınırı aşma, saldıрма.

Tesahub: Sahiplenme, sahip çıkma

Va'd-ı ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın verdiği söz.

Vücûd: Mevcûdiyet, varlık.

Zaaf: Zayıflık, kuvvetsizlik.

Zâhirde: Dış yüzde, görünüşte.

Zillet: Hor ve hakir olma, alçalma, alçaklık, küçülme.

gerekti. Çünkü hakikat kuvvetlidir. ¹ **الْحَقُّ يَعْلُو وَلَا يُعْلَى عَلَيْهِ** olan kâide-i esâsiye ile, kuvvet haktır. Eğer o ehl-i hakka mukâbil galibâne gelen ehl-i dalâletin hakikî bir kuvveti ve bir nokta-yi istinâdı olmasaydı bu derece galibiyet ve muvaffakiyet olmamak lâzım gelecekti?"

İlcevap: Ehl-i hakkın mağlûbiyeti kuvvetsizlikten, hakikatsizlikten gelmediği, sâbık işaretlerle kat'î isbât edildiği gibi; ehl-i dalâletin galebesi kuvvetlerinden ve iktidarlarından ve nokta-yi istinât bulmalarından gelmediği, yine o işaretlerle kat'î isbât edildiğinden; bu sualin cevabı, sâbık işaretlerin hey'et-i mecmûasıdır. Yalnız burada desîselerinde istimâl ettikleri bir kısım silâhlarına işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Ben kendim mükerreren müşâhede etmişim ki, yüzde on ehl-i fesât, yüzde doksan ehl-i salâhı mağlûp ediyordu. Hayretle merak ettim, tedkik ederek kat'iyen anladım ki, o galebe kuvvetten, kudretten gelmiyor, belki fesâtтан ve alçaklıktan ve tahripten ve ehl-i hakkın ihtilâfından istifâde etmesinden ve içlerine ihtilâf atmaktan ve zaîf damarları tutmaktan ve aşılarmaktan ve hissiyât-ı nefsanîyeyi ve ağız-ı şahsiyeyi tahrik etmekten ve insanın mâhiyetinde muzır madenler hükmünde bulunan fenâ istidâtları işlettirmekten ve şan ve şeref nâmıyla riyâkârâne nefsin firavniyetini okşamaktan ve vicdansızca tahribâtlarından herkes korkmasından geliyor. Ve o misillü şeytanî desîseler vasıtasıyla muvakkaten ehl-i hakka galebe ederler.

Fakat ² **وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ** sırrıyla, **الْحَقُّ يَعْلُو وَلَا يُعْلَى عَلَيْهِ** düsturuyla, onların o muvakkat galebeleri, menfaat cihetinden onlar için ehemmiyetsiz olmakla beraber, Cehennem'i kendilerine ve Cennet'i ehl-i hakka kazandırmalarına sebeptir.

¹ "Hak yücedir ve ona üstün gelinmez." Bu mânâda, iki hadîs rivâyeti vardır: 1- "İslâm yücedir. Ona galip gelinmez." (Buhârî, cenâiz 79 (Abdullah İbn Abbas'ın (r.anhümâ) sözü olarak bâb başlığında geçiyor.); ed-Dârakutnî, es-Sünen 3/252; el-Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ 6/205). 2- "Bu din (İslâm) yücedir. Ona galip gelinmez." (et-Taberânî, el-Mu'cemü'l-evsat 6/128; el-Mu'cemü's-sağîr 2/155; el-Aclûnî, Kefî'l-hafâ 1/140; eş-Şevkânî, Neylû'l-evtâr 7/155)

² "Güzel âkıbet, elbette müttakilerindir." (A'râf sûresi, 7/128)

Ağraz-ı şahsiye: Şahsî hedefler, gayeler. **Desise:** Hile, oyun, düzen.

Düstur: Kâide, prensip, kanun.

Ehl-i fesad: Bozguncu kimseler.

Ehl-i hak: Hakikat ehli, doğru yolda olan kimseler.

Ehl-i salâh: Salih, dindar, doğru kimseler **Firavniyet:** Firavunluk, azgınlık ve inkârcılık.

Galibane: Galip gelerek, galip olana yakışacak şekilde.

Hey'et-i mecmûa: Bütünü, hepsi, genel durum.

Hissiyat-ı nefsanîye: Nefsin istek ve arzuları.

İktidar: Güç yetme, yapabilme, kudret. **Kat'î:** Kesin.

İstimâl: Kullanmak, faydalanmak. **Kaide-i esasiye:** Esas kanun, temel prensip. **Misillü:** Gibi, benzeri.

Mukabil: Karşılık.

Muvakkaten: Geçici olarak.

Muzır: Zararlı, zarar veren.

Mükerreren: Tekrarla.

Müşâhede etmek: Görmek.

Nokta-yi istinad: Dayanak noktası, güvenecek, dayanacak yer.

Riyâkârane: Riyakârca, iki yüzlüce.

Sâbık: Geçen, önceki.

Tahribat: Yıkma, harap etme.

Tahrîk: Kışkırtma, azdırma.

Tedkik etmek: İncelemek.

Zaîf: Zayıf.

İşte, dalâlette, iktidarsızlar muktedir görünmeleri ve ehemmiyetsizler şöhret kazanmaları içindir ki, hodfuruş, şöhretperest, riyâkâr insanlar ve az bir şeyle iktidarlarını göstermek ve ihâfe ve izarar cihetinden bir mevki kazanmak için ehl-i hakka muhalefet vaziyetine girerler. Tâ görünsün ve nazar-ı dikkat ona celb olunsun. Ve iktidar ve kudretle değil, belki terk ve atâletle sebebiyet verdiği tahribât ona isnâd edilip, ondan bahsedilsin. Nasıl ki böyle şöhret dîvânelerinden birisi, namazgâhı telvîs etmiş, tâ herkes ondan bahsetsin. Hattâ ondan lânetle de bahsedilmiş de, şöhretperestlik damarı kendisine bu lânetli şöhreti hoş göstermiş diye darb-ı mesel olmuş.

Ey âlem-i bekâ için yaratılan ve fânî âleme mübtelâ olan bîcâre insan!

¹ **فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ** âyetinin sırrına dikkat et, kulak ver! Bak

ne diyor! Mefhûm-i sarîhiyle ferman ediyor ki: "Ehl-i dalâletin ölmesiyle, insan ile alâkadar olan semâvât ve Arz, onların cenazeleri üstünde ağlamıyorlar, yani, onların ölmesiyle memnun oluyorlar." Ve mefhûm-i işârîsiyle ifade ediyor ki: "Ehl-i hidâyetin ölmesiyle semâvât ve Arz, onların cenazeleri üstünde ağlıyorlar, firâklarını istemiyorlar." Çünkü ehl-i îmân ile bütün kâinat alâkadardır, ondan memnundur. Zira îmân ile Hâlık-ı Kâinat'ı bildikleri için, kâinatın kıymetini takdir edip hürmet ve muhabbet ederler. Ehl-i dalâlet gibi tahkir ve zimnî adâvet etmezler.

Ey insan, düşün! Sen alâ-küllî-hâl öleceksin. Eğer nefis ve şeytana tâbi isen, senin komşuların, belki akrabaların senin şerrinden kurtulmak için mesrûr olacaklar.² Eğer **أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ** deyip, Kur'ân'a ve Habîb-i

¹ "(Merhamete lâyık olma haklarını kaybettiklerinden) perişan hâllerine gök de ağlamadı, yer de ağlamadı." (Duhân sûresi, 44/29)

² "Mü'min kul (ölünce), dünyanın yorgunluk ve ağrılarından kurtulur. Fâcir ise (ölünce) ondan da kullar, memleket, ağaçlar ve hayvanlar kurtulur." anlamındaki hadis için bkz.: Buhârî, *rikak* 42; Müslim, *cenâiz* 61, 62; Nesâî, *cenâiz* 48, 49; Muvatta', *cenâiz* 55; Müsned 5/296, 302, 304.

Adâvet: Düşmanlık.

Alâkadar: İlgili, ilişkili.

alâ-küllî-hâl: Her halükârda, mutlaka

Âlem-i bekâ: Ebedî âlem, sonsuz hayat.

Arz: Yeryüzü.

Bahs: Bir mevzu hakkında tafsîlât, açıklama.

Bîcâre: Çaresiz.

Dalâlet: Hak ve hakikatten sapma, dinden ayrılma.

Darb-ı mesel: Atasözü.

Dîvane: Deli, aptal.

Ehl-i hidâyet: Doğruluk üzere olanlar, dalâlet ve bâtil yoldan uzak olanlar.

Fânî âlem: Ölümlü âlem, dünya.

Fîrak: Ayrılık. **Habîb-i Rahmân:** Allah'ın en çok sevdiği kul.

Hâlık-ı kâinat: Kainatın yaratıcısı Allah (c.c.).

Hodfuruş: Kendini beğendirmeye çalışan. **İzzar:** Zarar verme.

İhâfe: Korkutma.

İktidarsız: Gücü yetmeme, yapamama, kudretsiz olma.

İsnad edilmek: Dayandırılmak.

Mefhûm-i işârî: İma yoluyla anlatılan mânâ, üstü kapalı anlam.

Mefhûm-i sarîh: Açık, âşikâr mânâ

Mesrur olmak: Sevinmek.

Muhabbet: Sevgi.

Muktedir: Kuvvetli, güç yetiren.

Mübtelâ: Tutkun, tutulmuş.

Namazgâh: Mescid, namaz kılınan yer.

Nazar-ı dikkati celb etmek: İnsanların dikkatlerini çekmek.

Riyakâr: İki yüzlü, gösteriş için yapan. **Semâvât:** Gökler.

Şöhretperest: Şöhret düşkün.

Tahkir: Küçük görme.

Telvis: Kirlenme, pisletme.

Zimnî: Üstü kapalı.

Rahmân'a tâbi isen, o vakit semâvât ve Arz ve mevcûdât, herkesin derecesine nisbeten, senin derecene göre senin fırâkından müteessir olup mânen ağlarlar. Ulvî bir matem ile ve haşmetli bir teşyi' ile, kabir kapısıyla girdiğin bekâ âleminde senin derecene nisbeten senin için bir hüsn-i istikbâl var olduğuna işaret ederler.¹

On Üçüncü İşaret

“Üç Nokta”dır.

Birinci Nokta

Şeytanın en büyük bir desîsesi, hakâik-i îmâniyenin azameti cihetinde dar kalbli ve kısa akıllı ve kâsır fikirli insanları aldatır, *der ki*: “Bir tek zât, umum zerrât ve seyyârât ve nücûmu ve sâir mevcûdâtı bütün ahvâliyle tedbir-i rubûbiyetinde çeviriyor, idare ediyor, deniliyor. Böyle hadsiz acîp büyük mes'eleye nasıl inanılabilir? Nasıl kalbe yerleşir? Nasıl fikir kabul edebilir?” der. Acz-i insanî noktasında bir hiss-i inkârî uyandırıyor.

Elcevap: Şeytanın bu desîsesini susturan sır: **الله أكبر** dir. Ve cevab-ı hakikîsi de **الله أكبر** dir. Evet **الله أكبر** in ziyâde kesretle şeâir-i İslâmiye'de tekrarı, bu desîseyi mahvetmek içindir. Çünkü insanın âciz kuvveti ve zaîf kudreti ve dar fikri, böyle hadsiz büyük hakikatleri **الله أكبر** nuruyla görüp tasdik ediyor ve **الله أكبر** kuvvetiyle o hakikatleri taşıyor ve **الله أكبر** dâiresinde yerleştiriyor ve vesveseye düşen kalbine diyor ki, bu kâinatın gayet muntazamca tedbir ve tedviri bilmüşâhede görünüyor. Bunda iki yol var:

¹ Bkz.: Tirmizî, *sıfatü'l-kıyâmet* 26 (2460); İbn Mâce, *zühd* 31; Müsned 2/364, 6/140.

Acîb: Hayret veren, dikkat çeken.

Âciz: Güçsüz, kifayetsiz.

Acz-i insanî: İnsanın âcizliği, güçsüzlüğü.

Ahvâl: Hâller, durumlar.

Azamet: Büyüklük, ululuk, yücelik.

Bekâ âlemi: Ebedî âlem, sonsuz hayat.

Bilmüşâhede: Görerek.

Cevab-ı hakikî: Gerçek cevap.

Cihet: Taraf, yön.

Desise: Hile, oyun, düzen.

Hadsiz: Sınırsız, nihayetsiz.

Hakâik-i îmaniye: İman hakikatleri.

Hiss-i inkârî: İnkâr hissi.

Hüsn-i istikbal: Güzel karşılama.

Kâsır fikirli: Zayıf, sığ, kıt, dar fikirli.

Kesretle: Çoklukla, sıklıkla.

Mânen: Mânevî bakımdan.

Mevcudat: Varlıklar.

Muntazamca: İntizamlıca, derli

toplucu, tertiplice.

Müteessir olmak: Üzülme.

Nücûm: Yıldızlar.

Seyyarat: Seyyareler, gezegenler.

Şeâir-i İslâmiye: İslâm'ı temsil eden, ezan, namaz, Kâbe gibi semboller.

Tasdik: İnanma, kabul etme.

Tedbir: Yönetme, idare etme.

Tedbir-i rubûbiyet: Kâinatı yaratan Cenâb-ı Hakk'ın yönetmesi, idaresi.

Teşyi' etmek: Uğurlamak, yolcu etmek

Ulvî: Yüce. **Umum**: Genel, herkes.

Zaîf: Zayıf. **Ziyade**: Fazla.

Zerrât: Maddenin en küçük parçaları, atomlar.

• **Birinci yol:** Mümkündür, fakat gayet azîmdir ve hârikadır. Zâten böyle hârika bir eser, bir hârika san'at ile, çok acîp bir yol ile olur. O yol ise, mevcûdât belki zerrât adedince vücudunun şâhidleri bulunan bir Zât-ı Ehad ve Samed'in rubûbiyetiyle ve irade ve kudretiyle olmasıdır.

• **İkinci yol:** Hiçbir cihet-i imkânı olmayan ve imtinâ derecesinde müşkilâtlı ve hiçbir cihette mâkul olmayan şirk ve küfür yoludur. Çünkü, Yirminci Mektup ve Yirmi İkinci Söz gibi çok risalelerde gayet kat'î isbât edildiği üzere, o vakit kâinatın her bir mevcudunda ve hattâ her bir zerresinde bir ulûhiyet-i mutlaka ve bir ilm-i muhît ve hadsiz bir kudret bulunmak lâzım geliyor. Tâ ki, mevcûdâtta bilmüşâhede görünen nihayet derecede nizam ve intizam ve gayet hassas mîzan ve imtiyaz ile mükemmel ve müzeyyen olan nukûş-i san'at vücud bulabilsin.

Elhâsıl: Eğer tam lâyıık ve tam yerinde olan azametli ve kibriyalı rubûbiyet olmazsa, o vakit her cihetçe gayr-ı mâkul ve mümtenî bir yol takip etmek lâzım gelecek. Lâyık ve lâzım olan azametten kaçmakla, muhal ve imtinâa girmeyi, şeytan dahi teklif edemez.

İkinci Nokta

Şeytanın mühim bir desîsesi, insana kusurunu itiraf ettirmemektir. Tâ ki, istiğfar ve istiâze yolunu kapasın. Hem nefis-i insâniyenin enaniyetini tahrik edip, tâ ki nefis kendini avukat gibi müdafaa etsin; âdetâ taksirattan takdis etsin.

Evet şeytanı dinleyen bir nefis, kusurunu görmek istemez; görse de, yüz te'vil ile te'vil ettirir. ¹ وَعَيْنُ الرِّضَا عَنْ كُلِّ عَيْبٍ كَلِيلَةٌ sırrıyla: Nefsine nazar-ı rıza

¹ Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî'ye ait olan bu beyit için bkz.: İbn Asâkir, *Târîhu Dimâşk* 33/219, 36/319; el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 3/36; el-Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ* 9/196.

Azamet: Yücelik, büyüklük.

Azametli: Büyük, yüce.

Azîm: Büyük.

Cihet-i imkân: Mümkün olma yönü.

Enâniyet: Benlik.

Gayr-ı mâkul: Mâkul olmayan, akıl dışı.

İlm-i muhît: Her şeyi kuşatan ilim.

İmtinâ: İmkânsızlık, mümkün olmama.

İmtiyaz: Farklı olma.

İntizam: Düzenli olma.

İrade: Dileme, isteme.

İstiâze: Şeytanın desiselerine karşı Allah'a sığınıp yardım dileme.

İstiğfar: Cenâb-ı Hak'tan af dilemek. **Kal'î:** Kesin.

Kibriya: Ululuk, büyüklük.

Kudret: Güç, kuvvet.

Mâkul: Akılca, akla uygun.

Muhal: İmkânsız, olması mümkün olmayan.

Mümteni': İmkânsız.

Müşkilât: Güçlükler, zorluklar.

Müzeyyen: Ziynetli, süslü.

Nefs-i insaniye: İnsan nefsi.

Nihayet derecede: Son derecede.

Nizam: Düzen, sistem.

Nukûş-i san'at: Sanatlı nakışlar, işlemler.

Rubûbiyet: Kâinatı yaratıp yönetme.

Taksirat: Kusurlar ve günahlar.

Te'vil: Yorum. **Vücûd:** Var olma.

Zât-ı Ehad ve Samed: Tek olan ve her şey kendisine muhtaç bulunduğunda kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah (c.c.).

Zerre: Maddenin en küçük parçası, atom.

ile baktığı için ayıbını görmez. Ayıbını görmediği için itiraf etmez, istiğfar etmez, istiâze etmez; şeytana maskara olur. Hazret-i Yusuf (aleyhisselâm) gibi bir Peygamber-i Âlişan, وَمَا أُبْرِيءُ نَفْسِي إِنْ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي¹ dediği hâlde, nasıl nefse itimâd edilebilir?

*Nefsini ittiham eden, kusurunu görür. Kusurunu itiraf eden, istiğfar eder. İstiğfar eden, istiâze eder. İstiâze eden, şeytanın şerrinden kurtulur.*² *Kusurunu görmemek o kusurdan daha büyük bir kusurdur. Ve kusurunu itiraf etmemek, büyük bir noksanlıktır. Ve kusurunu görse, o kusur kusurluktan çıkar; itiraf etse, afva müstehak olur.*³

Üçüncü Nokta

İnsanın hayat-ı içtimâyesini ifsâd eden bir desîse-i şeytânîye şudur ki: Bir mü'minin bir tek seyyiesiyle, bütün hasenâtını örter. Şeytanın bu desîsesini dinleyen insafsızlar, o mü'mine adâvet ederler. *Hâlbuki Cenâb-ı Hak, Haşir'de adâlet-i mutlaka ile mîzan-ı ekberinde a'mâl-i mükellefini tarttığı zaman, hasenâtı seyyiâta galibiyeti, mağlûbiyeti noktasında hükmeyleyler.*⁴ *Hem seyyiâtın esbâbı çok ve vücudları kolay olduğundan, bazan bir tek hasene ile çok seyyiâtını örter.*

Demek bu dünyada, o adâlet-i ilâhiye noktasında muâmele gerektir. Eğer bir adamın iyilikleri fenâlıklarına kemmiyeten veya keyfiyeten ziyâde gelse, o adam muhabbete ve hürmete müstehaktır. Belki kıymetdâr bir tek hasene ile, çok seyyiâtına nazar-ı afv ile bakmak lâzımdır. Hâlbuki insan, fit-

¹ “Doğrusu, ben nefsimi temize çıkaramam. Çünkü Rabbimin merhamet edip korudukları hariç, nefis daima fenâlığı ister, kötülüğe sevkeder.” (Yûsuf sûresi, 12/53)

² Bkz.: “Kim kötülük eder veya günah işleyerek nefesine zulmeder de sonra Allah'tan af dilerse, Allah'ı gafur ve rahim (affi ve merhameti bol) bulur.” (Nisâ sûresi, 4/110)

³ Hadis olarak da rivayet edilen “İstiğfar edilirse günah büyük olmaktan çıkar, ısrarla devam edilen günah da küçük olarak kalmaz.” ifadesi için bkz.: ed-Deylemî, *el-Müsne'd* 5/199; el-Kudâî, *Müsne'dü's-Şihâb* 2/44.

⁴ Bkz.: A'râf sûresi, 7/8-9; Mü'minûn sûresi, 23/102-103; Kâria sûresi, 101/6-9.

Adâlet-i ilâhiye: İlâhî adalet.

Adâlet-i mutlaka: Tam adalet.

Adâvet: Düşmanlık.

Âmâl-i mükellefîn: İslâmî emirleri yapmakla yükümlü olanların amel-leri. **Desise:** Hile, oyun, düzen.

Desise-i şeytânîye: Şeytanın hile ve entrikaları. **Esbab:** Sebepler.

Hasenât: İyi ameller.

Hasene: İyilik, sevap.

Hayat-ı içtimâie: Toplum hayatı.

İfsad: Nizamı bozma, karışıklık çıkarma.

İttiham etmek: Suçlamak, töhmet altında bırakmak.

Kemmiyeten: Nicelik, sayı olarak.

Keyfiyeten: Durum, hâl, nitelik olarak.

Kıymetdar: Kıymetli, değerli.

Maskara olmak: Gülünç, komik duruma düşmek.

Mizan-ı ekber: En büyük terazî.

Muhabbet: Sevgi.

Müstehak: Hak etmiş, lâyık.

Nazar-ı afv: Affedici, bağışlayıcı bakış, yaklaşım.

Peygamber-i Âlişan: Şanı yüce Peygamber.

Seyyiât: Fenâlıklar, kötülükler, günahlar. **Ziyade:** Fazla.

Seyyie: Fenâlık, kötülük, günah.

ratındaki zulüm damarıyla, şeytanın telkiniyle, bir zâtın yüz hasenâtını bir tek seyyie yüzünden unuttur, mü'min kardeşine adâvet eder, günahlara girer. Nasıl bir sinek kanadı göz üstüne bırakılsa bir dağı setreder, göstermez. Öyle de, insan garaz damarıyla, sinek kanadı kadar bir seyyie ile dağ gibi hasenâtı örter, unuttur, mü'min kardeşine adâvet eder, insanların hayat-ı içtimâyesinde bir fesât âleti olur.

Şeytanın bu desîsesine benzer diğer bir desîse ile, insanın selâmet-i fikrini ifsâd ediyor, hakâik-i îmâniyeye karşı sıhhat-ı muhâkemeyi bozuyor ve istikâmet-i fikriyeyi ihlâl ediyor. Şöyle ki:

Bir hakikat-i îmâniyeye dâir yüzer delâil-i isbâtiyenin hükmünü, nefyine delâlet eden bir emâre ile kırmak ister. Hâlbuki kâide-i mukarreredir ki: "Bir isbât edici, çok nefyedıcilere tereccuh ediyor." Bir dâvâya müsbît bir şâhidin hükmü, yüz nâfilere râcih olur. Bu hakikate bu temsil ile bak. Şöyle ki:

Bir saray, yüzer kapalı kapıları var. Bir tek kapı açılmasıyla, o saraya girilebilir, öteki kapılar da açılır. Eğer bütün kapılar açık olsa, bir iki tanesi kapansa, o saraya girilemeyeceği söylenemez.

İşte, hakâik-i îmâniye o saraydır. Her bir delil, bir anahtardır, isbât ediyor, kapıyı açıyor. Bir tek kapının kapalı kalmasıyla o hakâik-i îmâniyeden vazgeçilmez ve inkâr edilemez. Şeytan ise, bazı esbaba binâen, ya gaflet veya cehâlet vasıtasıyla kapalı kalmış olan bir kapıyı gösterir; isbât edici bütün delilleri nazardan iskat ediyor. "İşte, bu saraya girilmez, belki saray değildir, içinde bir şey yoktur." der kandırır.

İşte ey şeytanın desîselerine mübtelâ olan bîcâre insan! Hayat-ı diniye, hayat-ı şahsiye ve hayat-ı içtimâiyenin selâmetini dilersen ve sıhhat-ı fikir ve istikâmet-i nazar ve selâmet-i kalb istersen; muhkemât-ı Kur'âniye'nin mîzanlarıyla ve Sünnet-i Seniyye'nin terazileriyle a'mal ve hâtıratını tart ve Kur'ân'ı

Cehâlet: Cahillik, bilgisizlik.

Delâil-i isbatîye: İsbat delilleri.

Delâlet etmek: İşaret etmek, delil olmak.

Emare: İşaret.

Garaz: Kasıt, kin kötü niyet.

Hakikat-i îmâniye: İmân hakikati.

Hâtırat: Hatıralar.

Hayat-ı diniye: Dinî hayat.

Hayat-ı içtimâiye: Toplum hayatı.

Hayat-ı şahsiye: Ferdî hayat.

İskat etmek: Düşürmek.

İhlâl: Bozma, zarar verme.

İstikâmet-i fikriye: Fikir istikameti, düşünce tutarlılığı.

İstikâmet-i nazar: Doğru bakış.

Kâide-i mukarrere: Herkesin kabul ettiği kesin kâide.

Muhkemât-ı Kur'âniye: Yorumla açık olmaksızın hüküm ifade eden âyetler.

Mübtelâ: Tutkun, tutulmuş.

Müsbît: İsbat edici.

Nâfi: İnkâr edenler, olmadığını iddia eden.

Nazar: Bakış.

Nefy: İnkâr etmek, yok saymak, olmadığını iddia etmek.

Râcih: Üstün olan, ağır basan.

Selâmet: Doğruluk, sağlamlık.

Selâmet-i fikr: Zihnin derli toplu olması.

Selâmet-i kalb: Kalb sağlığı, an ve duru oluşu.

Setretmek: Örtmek.

Sihhat-ı fikir: Doğru düşünme.

Sihhat-i muhakeme: Doğru değerlendirme, hüküm verme.

Sünnet-i Seniyye: Hz.Peygamber Efendimizin (s.a.s.) sünneti.

Telkin: Fikrini kabul ettirme, aşılama.

Temsil: Benzetme, örnek.

Tereccuh: Üstün olmak, ağır basmak.

ve Sünnet-i Seniyye'yi dâimâ rehber yap. Ve **أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ**¹ de, Cenâb-ı Hakk'a ilticâda bulun.

İşte bu On Üç İşaret, on üç anahtardır. Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın en âhirki sûresi ve **أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ** 'in mufasssalı ve mâdeni olan

أَسْتَعِذُّ بِاللَّهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

**قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ * مَلِكِ النَّاسِ * إِلَهِ النَّاسِ * مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ *
الَّذِي يُوسِّسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ * مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ ***²

sûresinin hısın-ı hasîni ve kal'a-yi metîninin kapısını o on üç anahtarla aç, gir, selâmeti bul!

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ³

وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ * وَأَعُوذُ بِكَ رَبَّ أَنْ يَحْضُرُونِ *⁴

¹ “Kovulmuş şeytanın şerrinden Allah Teâlâ'ya sığınırım.”

² “● De ki: İnsanların Rabbine, ● İnsanların yegâne Hükümdarına, ● İnsanların İlâhına sığınırım: ● O sinsi şeytanın şerrinden ● O ki insanların kalplerine vesvese verir, ● O şeytan, cinlerden de olur, insanlardan da olur.” (Nâs sûresi, 114/1-6)

³ “(Melekler) “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.” dediler.” (Bakara sûresi, 2/32)

⁴ “● Sen de ki: Ya Rabbi! Şeytanların vesveselerinden, ● onların yanımda bulunmalarından Sana sığınırım!” (Mü'minûn sûresi, 23/97-98)

On Dördüncü Lem'a

İki Makamdır. Birinci Makamı iki sualin cevabıdır.

Birinci Makam

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ¹
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ²

Aziz, sıddık kardeşim Re'fet Bey!

Sevr ve hût'a dâir sorduğın sualin bazı risalelerde cevabı vardır. O nev'i suallere göre cevap Yirmi Dördüncü Söz'ün Üçüncü Dalı'nda On İki Asıl nâmıyla on iki kâide-i mühimme beyân edilmiştir. O kâideler ehadis-i nebeviyeye dâir muhtelif te'vilâta dâir birer mihenktirler ve ehadis-e gelen evhâmı def edecek mühim esaslardır. Maatteessüf şimdilik sünûhattan başka ilmî mesâil ile iştigalime mâni bazı hâller var. Onun için sualinize göre cevap veremiyorum. Eğer sünûhât-ı kalbiye olsa, bilmeceburiye meşgul oluyorum. Bazan sualler, sünûhata tevâfuk ettiği için cevap verilir, gücenmeyiniz. Onun için her bir sualinize lâyıkınca cevap veremiyorum. Haydi bu defaki sualinize kısa bir cevap vereyim.

¹ "Hiçbir şey yoktur ki Allah'ı hamd ile tesbih etmesin." (İsrâ sûresi, 17/44)

² Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi, üzerine olsun.

Beyan etmek: Açıklamak, ifade etmek.

Bilmeceburiye: Mecburen, zorunlu olarak.

Def etmek: Uzaklaştırmak.

Ehâdis-i Nebeviye: Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) sözleri ve davranışları.

Hût: Balık.

İştigal: Bir işle uğraşma, meşgul olma, çalışma.

Kaide-i mühimme: Önemli kaide.

Maatteessüf: Maalesef.

Mesail: Konular, meseleler.

Mihenktirler: Alınır gururı anlamaya

Muhtelif: Çeşitli.

Sevr: Öküz.

Sünûhat: Akla, hatıra gelen, içe doğan şeyler.

Sünûhat-ı kalbiye: Kalbe doğan şeyler.

Te'vilât: Yorumlar.

Bu defaki سوالinizde diyorsunuz ki:

“Hocalar diyorlar: Arz, öküz ve balık üstünde duruyor. Hâlbuki Arz, muallâkta bir yıldız gibi gezdiğini coğrafya görüyor. Ne öküz var ve ne de balık?”

Elcevap: İbn-i Abbas* (radıyallahu anh) gibi zâtlara isnâd edilen sahih bir rivâyet var ki, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)’dan sormuşlar: “Dünya ne üstündedir?” Ferman etmiş: ¹ **الأَرْضُ عَلَى الثَّوْرِ وَالْحَوْتِ** Bir rivâyette, bir defa **الثَّوْرُ عَلَى الثَّوْرِ** demiş, diğer defada **الثَّوْرُ عَلَى الْحَوْتِ** demiştir. Muhaddislerin bir kısmı, İsrâiliyât’tan alınma ve eskiden beri nakledilen hurafevâri hikâyelere bu hadîsi tatbik etmişler. Hususan Benî İsrâil âlimlerinin Müslüman olanlarından bir kısmı, kütüb-i sâbıkada “sevr ve hût” hakkında gördükleri hikâyeleri, hadîse tatbik edip, hadîsin mânâsını acıp bir tarza çevirmişler. Şimdilik bu سوالinize dâir gayet mücmel **Üç Esas** ve **Üç Vecih** söylenecek.

Birinci Esas

Benî İsrâil ulemâsının bir kısmı Müslüman olduktan sonra, eski mâlûmatları dahi onlarla beraber Müslüman olmuş, İslâmiyet’e mal olmuş. Hâlbuki o eski mâlûmatlarında yanlışlar var. O yanlışlar, elbette onlara âittir, İslâmiyet’e âit değildir.

İkinci Esas

Teşbih ve temsiller, havastan avâma geçtikçe, yani, ilmin elinden cehlin eline düştükçe, mürûr-i zamanla hakikat telâkki edilir. Meselâ, küçüklüğümde Kamer tutuldu.

¹ “Dünya; öküz ve balığın üzerindedir.” Bkz.: Ebu’ş-Şeyh, *el-Azame* 3/1032, 4/1383, 1400, 1403; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/636; el-Münzirî, *et-Terğib ve’t-terhib* 4/257; İbn Receb, *et-Tahvîf mine’n-nâr* s.101; el-Heysemî, *Mecmeu’z-zevâid* 8/131; İbnü’l-Cevzî, *el-Muntazam* 1/172.

Acîp: Hayret veren, dikkat çeken.
Avâm: Sıradan, az kültürlü kimseler.
Benî İsrail: İsrailoğulları. Hz. Ya’kub’un (a.s.) on iki oğlunun soyundan gelenler.
Cehl: Bilgisizlik, ilimden mahrum olmak. **Arz:** Dünya.
Ferman etmek: Buyurmak.
Hadîs: Hz. Peygamber Efendimiz’in (aleyhissalâtü vesselâm) mübârek, nurlu beyanları.

Havas: İlim irfan sahibi kişiler.
Hurafe-vâri: Hurafeye benzer, hurafe gibi uydurulmuş.
Hususan: Ayrıca, özellikle.
İsnad etmek: Dayandırmak.
İsrâiliyât: İslâm’a, özellikle Kur’ân’ın tefsirine girmiş olan Yahudi ve Hristiyanlara ait kültür kalıntıları
Kamer: Ay. **Kütüb-i sâbika:** Geçmiş mukaddes kitaplar.
Malûmat: Bilinenler, bilgiler.

Muallak: Boşluk, havada.
Muhaddisler: Hadîs ilmini ayrıntılarıyla iyi bilen uzmanlar.
Mürûr-i zaman: Zamanın geçmesi
Mücmel: Kısa, öz. **Rivâyet:** Nakil.
Sevr ve Hût: Öküz ve balık.
Tatbik: Karşılaştırma, kıyaslama, benzetme, uydurma.
Telâkki: Anlama, anlayış, kabul etme
Temsil: Örnek, benzetme.
Teşbih: Benzetme. **Vecih:** Yön.

Ben vâlideme dedim: “Neden Ay böyle oldu?”

Dedi: “Yılan yutmuş.”

Dedim: “Daha görünüyor?”

Dedi: “Yukarıda yılanlar cam gibi olup, içlerinde bulunan şeyi gösterirler.”

Bu çocukluk hâtırasını çok zaman tahattur ediyordum. Ve der idim ki: “Bu kadar hakikatsiz bir hurafe, vâlidem gibi ciddî zâtların lisânında nasıl geziyor?” diye düşünürdüm. Tâ, felekiyât fennini mütalâa ettiğim vakit gördüm ki, vâlidem gibi öyle diyenler, bir teşbihi hakikat telâkki etmişler. Çünkü, derecât-ı şemsiyenin medârı olan “muntakatü'l-bürûc” tâbir ettikleri dâire-i azîme, menâzil-i kameriyyenin medârı bulunan mâil-i Kamer dâiresi bir-biri üstüne geçmekle, o iki dâire her biri iki kavis şeklini vermiş. O iki kavise felekiyûn ulemâsı latîf bir teşbih ile büyük iki yılan nâmı olan “tinnîneyn” nâmını vermişler. İşte, o iki dâirenin tekâtü' noktasına, baş mânâsına “re's”, diğerine kuyruk mânâsına “zeneb” demişler. Kamer re'se ve Şems zenebe geldiği vakit, felekiyûn ıstılâhınca “haylûlet-i Arz” vukû bulur. Yani, küre-i arz, tam ikisinin ortasına düşer, o vakit Kamer hasf olur. Sâbık teşbih ile “Kamer, tinnînin ağzına girdi.” denilir. İşte bu ulvî ve ilmî teşbih, avâmın lisânına girdikçe, mürûr-i zamanla, Kamer'i yutacak koca bir yılan şeklini almış.

İşte Sevr ve Hût nâmıyla iki büyük melek, bir teşbih-i latîf-i kudî ile ve mânidar bir işaretle Sevr ve Hût nâmıyla tesmiye edilmişler. Kudî, ulvî lisân-ı Nübüvvet'ten umumun lisânına girdikçe, o teşbih hakikate inkılâp etmiş, âdetâ gayet büyük bir öküz ve dehşetli bir balık sûretini almışlar.

Daire-i azîme: Büyük daire.

Derecat-ı Şemsiye: Astronomiye göre, Güneş'in döndüğü farzedilen dairenin 12 burca karşılık gelen kısımları.

Felekiyat: Astronomi.

Felekiyûn: Astronomlar, gökbilimciler.

Fen: Bilim.

Hasf olma: Tutulmak.

Haylûlet-i Arz: Yer kürenin araya girmesi.

Hurafe: Bâtıl inançlar.

İstilah: Terim.

İnkılâb etme: Değişme, bir hâlden bir hâle dönme.

Kudî: Kutsal.

Küre-i arz: Yerküre.

Latîf: Güzel, hoş.

Lisân-ı Nübüvvet: Peygamberlik dili. **Lisân:** Dil.

Mâil-i Kamer: Ay'ın dünya etrafında döndüğü yörünge.

Mânidar: Mânâli.

Medâr: Yörünge.

Menâzil-i Kameriye: Ayın yörüngeleri.

Muntakatü'l-bürûc: On iki burcun bulunduğu tutulma dairesi.

Mütalâa etme: Araştırma, inceleme, tetkik etme, okuma.

Re's: Baş.

Sâbık teşbih: Geçen benzetme.

Şems: Güneş.

Tâbir etmek: İfade etmek.

Tahattur: Akla gelme, hatırlama.

Tekatu' noktası: Kesişim noktası.

Tesmiye: İsimlendirme.

Teşbih-i latîf-i kudî: Hoş mukaddes benzetme.

Tinnîn: Yılan.

Tinnîneyn: İki yılan. İki yılanı benzetilen Güneş ve Ay'ın yörüngelerinin hayali kavisi.

Ülemâ: Âlimler, bilim adamları.

Ülvî: Yüce.

Umûm: Genel, herkes.

Valide: Anne. **Zeneb:** Kuyruk.

Üçüncü Esas

Nasıl ki Kur'ân'ın müteşâbihâtı var; gayet derin mes'eleleri temsilât ile ve teşbihâtla avâma ders veriyor. Öyle de, hadîsin müteşâbihâtı var; gayet derin hakikatleri me'nûs teşbihâtla ifade eder.

Meselâ, bir iki risalede beyân ettiğimiz gibi, bir vakit huzur-i Nebevî'de gayet derin bir gürültü işitildi. Ferman etti ki: "Yetmiş senedir yuvarlanıp, bu dakikada Cehennem'in dibine düşen bir taşın gürültüsüdür." Birkaç dakika sonra birisi geldi, dedi: "Yetmiş yaşındaki meşhur münafık öldü."¹ Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ın gayet belîğ temsiline hakikatini ilân etti.

Senin sualin cevabına şimdilik "Üç Vecih" söylenecek.

Birincisi

Hamele-i Arş ve semâvât denilen melâikenin birinin ismi "Nesir" ve diğerinin ismi "Sevr" olarak dört melâikeyi,² Cenâb-ı Hak Arş ve semâvâta saltanat-ı rubûbiyetine nezâret etmek için tâyin ettiği gibi, semâvâtın bir küçük kardeşi ve seyyarelerin bir arkadaşı olan küre-i arza dahi iki melek, nâzır ve hamele olarak tâyin etmiştir. O meleklerin birinin ismi "Sevr" ve diğerinin ismi "Hût"tur. Ve o nâmı vermesinin sırrı şudur ki:

Arz iki kısımdır: Biri, su, biri toprak. Su kısmını şenlendiren balıktır. Toprak kısmını şenlendiren, insanların medâr-ı hayatı olan ziraat, öküz ile dir ve öküzün omuzundadır. Küre-i arza müekkel iki melek, hem kumandan, hem nâzır olduklarından, elbette balık tâifesine ve öküz nev'ine bir cihet-i münâ-

¹ Bkz.: Müslim, *cennet* 12; Müsned, 3/315, 341, 346.

² Bkz.: et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 1/153; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* 18/266; İbn Abdilberr, *et-Temhîd* 4/9; Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, *es-Sünne* 2/454-455; Ebu's-Şeyh, *el-Azame* 2/600, 3/958.

Arz: Dünya.

Avâm: Sıradan, az kültürlü kimseler

Cihet-i münasebet: İlgi yönü, alâka yönü.

Ferman etmek: Buyurmak.

Hamele: Taşıyıcılar, taşıyanlar.

Hamele-i Arş ve Semâvât: Arş'ı ve yedi kat semâyı taşıyan melekler.

Huzur-i Nebevî: Peygamber (s.a.s.)'in huzuru.

Küre-i Arz: Yerküre.

Medâr-ı hayat: Hayatın devamının sebebi, geçim vesilesi.

Melâike: Melekler.

Me'nûs: Alışılmış, Beğenilmiş.

Müekkel: Görevli.

Münafık: Dış görünüşü Müslüman olmakla birlikte içi kâfir olan kimse.

Müteşâbihat Birden fazla anlamı mümkün olan, gerçek manasının anlaşılması için başka izah veya delillere ihtiyaç duyulan, meseleleri insan aklına çeşitli benzet-

me veya mecazi ifadelerle bildirilen âyetler.

Nâzır: Nezaret eden, gözetken.

Nev': Çeşit, tür.

Nezaret: Gözetmek, yönetmek.

Saltanat-ı rubûbiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan terbiye ve idâresi. **Seyyare:** Gezegen.

Tâife: Topluluk.

Temsilât: Temsiller. Benzetmeler, örnekler.

Teşbihat: Benzetmeler.

sebetleri bulunmak lâzımdır. Belki, ¹ **وَالْعَلَمُ عِنْدَ اللَّهِ** o iki meleğin âlem-i melekût ve âlem-i misâlde Sevr ve Hût sûretinde temessülleri var. ^(Hâşiye) İşte bu münâsebate ve o nezârete işareten ve küre-i arzın o iki mühim nev'i mahlûkâtına imâen lisân-ı Mu'cizü'l-Beyân-ı Nebevî, ² **الْأَرْضُ عَلَى الثَّوْرِ وَالْحَوْتَ** demiş, gayet derin ve geniş bir sahife kadar mes'eleleri hâvî olan bir hakikati, gayet güzel ve kısa bir tek cümle ile ifade etmiş.

İkinci Vecih

Meselâ, nasıl ki denilse: “Bu devlet ve saltanat hangi şey üzerinde duruyor?” Cevabında: **عَلَى السَّيْفِ وَالْقَلَمِ** denilir. Yani, “Asker kılıncının şecâatine, kuvvetine ve memur kaleminin dirâyetine ve adâletine istinâd eder.” Öyle de, küre-i arz mâdem zîhayatın meskenidir ve zîhayatın kumandanları da insandır ve insanın ehl-i sevâhil kısmının kısm-ı a'zamının medâr-ı taayyüşleri balıktır ve ehl-i sevâhil olmayan kısmının medâr-ı taayyüşleri, ziraatle öküzün omuzundadır ve mühim bir medâr-ı ticareti de balıktır. Elbette, devlet, seyf ve kalem üstünde durduğu gibi, küre-i arz da, öküz ve balık üstünde duruyor denilir. Zira, ne vakit öküz çalışmazsa ve balık milyon

¹ “Kesin bilgi Allah Teâlâ nezdindedir.” Bu lâfız, şu âyetlerin ifadesidir: “Azabın vakti hakkında kesin bilgi Rabbimin nezdindedir.” (Ahkaf sûresi, 46/23, Mülk sûresi, 67/26). Ayrıca; kıyametin vaktiyle ilgili âyet-i kerîmede de şöyle geçmektedir: “(İnsanlar senden kıyamet saatini sorarlar.) De ki: Ona dair bilgi Allah'ın nezdindedir.” (A'râf sûresi, 7/187, Ahzâb sûresi, 33/63)

^(Hâşiye) Evet küre-i arz, bahr-i muhît-i havâîde bir sefine-i rabbâniye ve nass-ı hadisle âhiretin bir mezraası, yani fidanlık tarlası olduğundan, o câmid ve şuûrsuz büyük gemiyi o denizde emr-i ilâhî ile, intizam ile, hikmet ile yüzdüren, kaptanlık eden melâikeye "Hût" nâmı ve o tarlaya izn-i ilâhî ile nezâret eden melâikeye "Sevr" ismi ne kadar yakıştığı zâhirdir.

² “Dünya; öküz ve balığın üzerindedir.” Kaynakları yukarıda verilmişti.

Âhiret: Ölümünden sonraki hayat.
Âlem-i melekût: Görünmeyen âlem, varlığın perde arkası.
Âlem-i misâl: Rûya âlemi. Maddî âlem ile gayb âlemi arasında yer alan ara kesit.
Bahr-i muhît-i havâî: Uzak boşluğu. Feza denizi.
Câmid: Cansız, donuk.
Dirâyet: Akıl, zekâ, incelikleri kavrama.
Ehl-i sevâhil: Deniz kıyısında yaşayanlar.
Emr-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın emri.
Hâşiye: Açıklayıcı not.

Havî: İhtiva eden, içine alan.
Îmâen: İmâ ederek, sezdirerek.
İntizam: Düzen.
İstinad etmek: Dayanmak.
İzn-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın izni.
Kısm-ı a'zam: Büyük bir kısmı.
Küre-i arz: Yerküre.
Lisân-ı mu'cizü'l-beyan-ı Nebevî: Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) ifadesi mu'cizeli olan dili.
Mahlûkat: Yaratılmışlar.
Medâr-ı taayyüş: Geçim vesilesi.
Medâr-ı ticaret: Ticaret vasıtası.
Melâike: Melekler.
Mesken: Ev.

Mezraa: Ekilecek tarla, yer.
Nass-ı hadîs: Kesin ve muhkem hüküm getiren hadîs, hadîsten alınan kesin hüküm.
Sefine-i Rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın gemisi.
Seyf: Kılıç.
Sûret: Şekil, biçim.
Şecaat: Yiğitlik, cesurluk.
Temessül: Cisimleşme, bir şeyin bir yerde sûret ve mahiyetinin aksetmesi.
Zahir: Açık, belli.
Zîhayat: Canlılar.

yumurtayı birden doğurmazsa, o vakit insan yaşayamaz, hayat sukût eder, Hâlık-ı Hakîm de Arz'ı harap eder.

İşte, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), gayet mu'cizâne ve gayet ulvî ve gayet hikmetli bir cevap ile, **الْأَرْضُ عَلَى الثَّوْرِ وَالْحَوْتِ** demiş. Nev-i insanînin hayatı, ne kadar cins-i hayvânînin hayatıyla alâkadar olduğuna dâir geniş bir hakikati, iki kelime ile ders vermiş.

Üçüncü Vecih

Eski kozmoğrafya nazarında Güneş gezer. Güneş'in her otuz derecesini, bir burç tâbir etmişler. O burçlardaki yıldızların aralarında birbirine rabt edcek farazî hatlar çekilse, bir tek vaziyet hâsıl olduğu vakit, bazı esed (yani arslan) sûretini, bazı terazi mânâsına olarak mîzan sûretini, bazı öküz mânâsına sevr sûretini, bazı balık mânâsına hût sûretini göstermişler. O münâsebet binâen o burçlara o isimler verilmiş. Şu asrın kozmoğrafyası nazarında ise, Güneş gezmiyor. O burçlar boş ve muattal ve işsiz kalmışlar. Güneş'in bedeline küre-i arz geziyor. Öyle ise, o boş, işsiz burçlar ve yukarıdaki muattal dâireler yerine, yerde Arz'ın medâr-ı senevîsinde küçük mikyasta o dâireleri teşkil etmek gerektir. Şu hâlde buruc-i semâviye, Arz'ın medâr-ı senevîsinden temessül edecek. Ve o hâlde küre-i arz her ayda buruc-i semâviyenin birinin gölgesinde ve misâlinindedir. Güyâ Arz'ın medâr-ı senevîsi bir âyine hükmünde olarak semâvî burçlar, onda temessül ediyör.

İşte, bu veçhile Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), sâbikan zikrettiğimiz gibi bir defa **عَلَى الثَّوْرِ** bir defa **عَلَى الْحَوْتِ** demiş. Evet, Mu'cizü'l-Beyân olan lisân-ı nübüvvete yakışır bir tarzda gayet derin ve çok asır sonra anlaşılacak bir hakikate işareten bir defa **عَلَى الثَّوْرِ** demiş. Çünkü, küre-i arz, o sualin

Alâkadar: İlgili, ilişkili.

Burç: Dünya'ya göre Güneş'in döndüğü yerin on ikide biri.

Buruc-i semâviye: Gökteki burçlar.

Cins-i hayvanî: Hayvan cinsi.

Farazî hatlar: Olmadığı hâlde varsayılan çizgiler. Hayalî çizgiler.

Hâlık-ı Hakîm: Her şeyi hikmetlerle yaratan Allah (c.c.).

Hâsıl olmak: Meydana gelmek.

Kozmoğrafya: Astronomi, gök bilimi.

Küre-i arz: Yerküre.

Lisân-ı nübüvvet: Peygamber dili.

Medar-ı senevî: Dünya'nın Güneş etrafında bir yılda tamamladığı yörünge.

Mikyas: Ölçek, ölçü.

Misâl: Ayna, benzer.

Mîzan: Terazi.

Muattal: İşlemez, kullanılmaz.

Mu'cizane: Mu'cizeli bir şekilde.

Mu'cizü'l-beyan: Beyan ve ifadesi ile insanları, benzerini yapmak-tan âciz bırakan.

Nazar: Bakış.

Nev-i insanî: İnsan türü.

Rabtme: Birbirine bağlama.

Sabikan: Geçtiği üzere.

Sukût: Düşme, seviye kaybetme.

Sûret: Şekil, resim.

Tâbir edilen: İfade edilen.

Temessül: Cisimleşme, bir şeyin bir yerde şekil ve mahiyetinin aksetmesi.

Teşkil etmek: Oluşturmak, meydana getirmek.

Ulvi: Yüce.

zamanında Sevr Burcu'nun misâlinde idi. Bir ay sonra yine sorulmuş, **عَلَى الْحَوْتِ** demiş. Çünkü, o vakit küre-i arz, Hût Burcu'nun gölgesinde imiş.

İşte, istikbâlde anlaşılacak bu ulvî hakikate işareten ve küre-i arzın vazifesindeki hareketine ve seyahatine imâen ve semâvî burçlar, Güneş itibârıyla muattal ve misafirsiz olduklarına ve hakikî işleyen burçlar ise, küre-i arzın medâr-ı senevîsinde bulunduğu ve o burçlarda vazife gören ve seyahat eden küre-i arz olduğuna remzen, **عَلَى الثَّوْرِ وَالْحَوْتِ** demiştir.

وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ¹

Bazı kütüb-i İslâmiye'de Sevr ve Hût'a dâir acîp ve haric-i akıl hikâyeler, ya İsrâiliyât'tır veya temsilât'tır veya bazı muhaddislerin te'vilâtıdır ki, bazı dikkatsizler tarafından hadîs zannedilerek Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'a isnâd edilmiş.

رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا²

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ³

¹ "Allah Teâlâ, her şeyin en doğrusunu en mükemmel şekilde bilir."

² "Ya Rabbenâ! Eğer unuttuk veya kasıtsız olarak yanlış yaptysak bundan dolayı bizi sorumlu tutma." (Bakara sûresi, 2/286)

³ "(Melekler) "Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin" dediler" (Bakara sûresi, 2/32)

Acîb: Hayret veren, dikkat çeken.

Hadîs: Hz. Peygamber Efendimiz'in (a.s.) mübârek, nurlu beyanları.

Hâric-i akıl: Akıl dışı. Akla sığmayan.

Hût Burcu: Balık Burcu.

İmâen: İmâ ederek, sezdirerek.

İsnad etmek: Dayandırmak.

İsrâiliyât: İslâm'a, özellikle Kur'an'ın tefsirine girmiş olan Yahudi ve Hristiyanlara ait kültür kalıntıları.

İstikbalde: Gelecekte.

Kütüb-i İslâmiye: İslâmî kitaplar.

Muattal: İşlemez, kullanılmaz.

Muhaddisler: Hadîs İlmi'ni ayrıntılarıyla iyi bilen uzmanlar.

Remzen: İmâ ve işaret etmek suretiyle.

Sevr Burcu: Öküz Burcu.

Te'vilât: Yorumlar.

Temsilât: Temsiller. Benzetmeler, örnekler.

İkinci Sual: Âl-i Abâ hakkındadır.

Kardeşim, Âl-i Abâ hakkındaki cevapsız kalan سوالınızın çok hikmetlerinden yalnız bir tek hikmeti söylenecek. Şöyle ki:

Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), giydiği mübarek abâsını, Hazret-i Ali (radiyallahu anh) ve Hazret-i Fâtîma* (radiyallahu anhâ) ve Hazret-i Hasan* ve Hüseyin'in* (radiyallahu anhumâ) üstlerine örtmesi ve onlara bu sûretle

لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا¹ âyetiyle duâ etmesinin² esrârı ve hikmetleri var. Sırlarından bahsetmeyeceğiz. Yalnız vazife-i risâlete taalluk eden bir hikmeti şudur ki:

Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), gayb-âşına ve istikbâl-bîn nazar-ı nübüvvetle otuz kırk sene sonra Sahâbeler ve Tâbiînler içinde mühim fitneler olup kan döküleceğini görmüş. İçinde en mümtaz şahsiyetler, abâsı altında olan o üç şahsiyet olduğunu müşâhede etmiş. Hazret-i Ali'yi (radiyallahu anh) ümmet nazarında tathir ve tebrîe etmek ve Hazret-i Hüseyin'i (radiyallahu anh) tâziye ve teselli etmek ve Hazret-i Hasan'ı (radiyallahu anh) tebrik etmek ve musâlâha ile mühim bir fitneyi kaldırmakla şerefini ve ümmete azîm faidesini ilân etmek ve Hazret-i Fâtîma'nın zürriyetinin tâhir ve müşerref olacağı-

¹ "Ey Peygamberin şerefli hane halkı, ey Ehl-i beyt! Allah sizden her türlü kiri giderip sizi tertemiz yapmak istiyor." (Ahzâb sûresi, 33/33)

² Bkz.: Müslim, *fezâilü's-sahâbe* 61; Tirmizî, *tefsîru sûre* (33) 7, *menâkıb* 31; Müsned 1/330, 4/107.

Abâ: Abâye, abâe. Dövmeye yün kumaştan mamul yakasız, uzun ve bol üstlük, hırka.

Âl-i abâ: Peygamberimiz'in (s.a.s.) Ehl-i Beyti ile ilgili bir terim. Peygamberimiz (s.a.s.) ve onun kızı Fâtîma (r.a.), damadı Hz. Ali (r.a.), torunları Hz. Hasan (r.a.) ve Hüseyin'den (r.a.) meydana gelen kişilerdir.

Âyet: Kur'an'ın anlam ifade eden en küçük birimi.

Azîm faide: Büyük fayda, menfaat, kâr, yarar.

Esrar: Sırlar, gizli hikmetler ve mânâlar

Fitne: Karışıklık, kargaşa, azgınlık, sapıklık, bozgunculuk, fesat.

Gayb-âşına: Gaybdan haberi olan

Hazret-i Hasan (r.a.): Resulullah'ın (s.a.s.) en çok sevdiği torunlarından ve O'nun "Reyhâ-

nesi" olan Hz. Hasan; Hz. Ali (r.a.) ve Hz. Fatîma'nın (r.anha) büyük oğludur. Hulefâ-i Raşîd'in beşincisi kabul edilir. (Teferruatlı bilgi için sondaki "Şahıslar" bölümüne bakılabilir.)

Hazret-i Hüseyin (r.a.): Nebiler Nebisi'nin (s.a.s.) Hz. Fatîma'dan (r.anha) torunu, Hz. Ali (r.a.) ve Hz. Fatîma'nın ikinci oğludur. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Hz. Hasan (r.a.) ve Hz. Hüseyin'e (r.a.) son derece düşkün olup onları çok severdi. Hicrî altmış birinci yılın on Muharreminde şehid olmuştur. (Teferruatlı bilgi için sondaki "Şahıslar" bölümüne bakılabilir.)

İstikbâl-bîn: Geleceği gören.

Musalaha: Sulh, barış.

Mühim: Önemli, değerli, kıymetli.

Müşerref olmak: Şereflenmek.

Nazar-ı nübüvvet: Peygamberlik bakışı.

Sahabe: Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) iman ederek O'nu gören ve Müslüman olarak ölen kimseler.

Taalluk eden: İlgisi olan. Ait olan.

Tâbiîn: Hz. Peygamber (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz'in ashabına yetişen nesil.

Tâhir: Temiz, pak.

Tathir: Temizleme.

Ta'ziye: Felâketli hâllerde, üzüntüyü azaltacak sözler söyleme. Başsağlığı dileme.

Tebrîe: Temize çıkarma.

Ümmet: Bir peygambere inananların oluşturdıkları topluluk. Efendimiz'in (s.a.s.) ümmeti.

Vazife-i risalet: Peygamberlik vazifesi
Zürriyet: Nesil, soy.

nı ve Ehl-i Beyt unvan-ı âlîsine lâıyk olacaklarını ilân etmek için o dört şahsa kendiyile beraber “Hamse-i Âl-i Abâ”¹ unvanını bahşeden o abâyı örtmüştür.

Evet, çendan Hazret-i Ali (radiyallahu anh) halife-i bilhak idi. Fakat dökülen kanlar çok ehemmiyetli olduğundan ümmet nazarında tebriesi ve beraeti, vazife-i risâlet hasebiyle ehemmiyetli olduğundan, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), o sûretle onu tebrie ediyor. Onu tenkid ve tahtie ve tadrîl eden Hâricîleri ve Emevîlerin mütecâviz taraftarlarını sükûta davet ediyor. Evet Hâricîler ve Emevîlerin müfrit taraftarları Hazret-i Ali (radiyallahu anh) hakkındaki tefritleri ve tadrîlleri ve Hazret-i Hüseyin’in gayet feci ciğer-sûz hâdisesiyle Şîaların ifrâtları ve bid’aları ve Şeyheyn’den teberrileri, ehl-i İslâm’a çok zararlı düşmüştür.

İşte bu abâ ve duâ ile Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm), Hazret-i Ali (radiyallahu anh) ve Hazret-i Hüseyin’i (radiyallahu anh) mes’uliyetten ve ittihamdan ve ümmetini onlar hakkında sû-i zandan kurtardığı gibi, Hazret-i Hasan’ı (radiyallahu anh) yaptığı musâlâha ile ümmete ettiği iyiliğini vazife-i risâlet noktasında tebrik ediyor ve Hazret-i Fâtıma’nın (radiyallahu anhâ) zürriyetinin nesl-i mübareki, âlem-i İslâm’da Ehl-i Beyt unvanını alarak âlî bir şeref kazanacaklarını ve

¹ “Hz. Âişe (r.anhâ) anlatıyor: “Resûlullah (aleyhissalâtü vesselâm), üzerinde siyah (yünden) nakışlı bir kumaş olduğu hâlde sabahleyin (evden) çıktı. O sırada Hasan geldi, onu örtünün altına soktu. Sonra Hüseyin geldi onu da soktu. Sonra Fâtıma geldi, onu da soktu. Sonra Ali geldi onu da örtünün altına soktu. Sonra da: “Ey Ehl-i Beyt Allah günahlarınızı giderip sizi tertemiz yapmak istiyor.” (Ahzâb sûresi, 33/33) buyurdu.” (Müslim, *fezâilü’s-sahâbe* 61; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/370)

Âlem-i İslâm: İslâm Âlemi.

Âlî: Yüce, yüksek.

Bahşetme: Bağışlama, ihsan etme.

Berâet: Affolunma, temize çıkma, temizlik, berililik, bir suçla alâkalı olmama. **Bid’a:** Dinin aslından uzaklaşma, dinde olmayan bir şeyin icad edilmesi.

Ciğer-sûz hâdis: Bağır yakan, acıklı olay.

Ehemmiyetli: Mühim, önemli, değerli, kıymetli.

Ehl-i Beyt: Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) ev halkı. O’nun (s.a.s.) hısımlarından kendilerine zekât verilmesi yasaklanan aile fertlerinin tamamı.

Ehl-i İslâm: Müslümanlar.

Emevîler: Hz Muaviye’den (r.a.) başlayarak Milâdî 661-750 seneleri arasında İslâm devletinde saltanat süren hanedanın ismi.

Benî Umeyye kabilesinden olduklarından bu isim verilmiştir.

Halife-i bilhak: Hak halife, gerçek halife.

Hamse-i Âl-i Abâ: Hırkanın içindeki beş kişi. Efendimiz (s.a.s.), Hz. Ali (r.a.), Hz. Fatıma (r.anha), Hz. Hasan (r.a.) ve Hüseyin (r.a.)

Hâricîler: Müslümanların başındaki hak imam olan Hz. Ali’ye karşı çıkarak itaatten ayrılanlara Havâric/Hâriciler denmiş. Mezheplerine de Hâricilik adı verilmiş

Hasebiyle: münasebetiyle.

İttiham: Suçlamak, töhmet altında bırakmak. **Mes’uliyet:** Sorumluluk

Müfrit: Bir konuda bir işte çok aşırıya kaçan, itidalden uzaklaşan

Mütecâviz: Hücum eden, saldıran, saldırgan.

Nesl-i mübarek: Mübarek, kutlu nesil

Sû-i zan: Kötü zan. Üzerinde hiçbir kötülük âlâmeti görülmeyen bir kimseyi kötülükle töhmet altına alma.

Sükût: Susma, konuşmama.

Şeyheyn: Hz. Ebû Bekir (r.a.) ve Hz. Ömer (r.a.).

Şîa: Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) vefatından sonra İmame-tin Hz. Ali (r.a.) ve evlâtlarına ait bir hak olduğunu, bu hakkın da nass ve tayinle gerçekleşeceğini iddia eden birbirlerinden farklı mezheplerin müsterek adı.

Tadrîl etmek: Haktan saplığını, doğru yoldan çıktığını söylemek.

Tahtie: Suçlama, hata bulma, hata yükleme. **Teberri:** Sevmeyip yüz çevirme. **Tebrie:** Temize çıkarma

Tefrit: Tersine aşırılık. Normalin çok altında kalma.

Unvan-ı âlî: Yüce san, unvan.

Hazret-i Fâtıma (radiyallahu anhâ) ¹وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ² diyen Hazret-i Meryem'in vâlidesi³ gibi zürriyetçe çok müşerref olacağını ilân ediyor.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ الْأَبْرَارِ وَعَلَى أَصْحَابِهِ
الْمُجَاهِدِينَ الْمُكْرَمِينَ الْأَخْيَارِ آمِينَ³

¹ “(Ben onun adını Meryem koydum). Onu da, onun neslinden gelecekleri de o mel’un şeytanın şerrinden korumanı niyaz ediyorum.” (Âl-i İmran sûresi, 3/36)

² Hz. Meryem'in vâlidesi, Hanne bintü Fâkûz'dur. Bkz.: el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/648, 651; et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 3/235, 237, 241, 244, 294.

³ “Allahım! Efendimiz Hz.Muhammed'e, O'nun tayyib ve tâhir ve ebrâr olan Âline ve mücahid ve ikrama mazhar ve ahyâr olan Ashabına rahmet et. Âmin.”

Hazret-i Meryem (r.anha): Ulu'l-Azm Peygamberlerden biri olan Hz. İsa'nın (a.s.) annesi.

Müşerref: Şereflenmiş.

Vâlide: Anne.

İkinci Makam

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ 'in binler esrârından altı sırrına dâirdir.

İhtar: Besmelenin rahmet noktasında parlak bir nûru, sönük aklıma uzaktan göründü. Onu, kendi nefsim için nota sûretinde kaydetmek istedim. Ve yirmi-otuz kadar sırlar ile, o nûrun etrafında bir dâire çevirmek ile avlamak ve zaptetmek arzu ettim. Fakat maatteessüf şimdilik o arzuma tam muvaffak olamadım; yirmi-otuzdan beş-altıya indi.

“Ey insan!” dediğim vakit, nefsimi murad ediyorum. Bu ders kendi nefsimime has iken, rûhen benimle münâsebetdâr ve nefsi nefsimden daha hüşyâr zâtlara, belki medâr-ı istifâde olur niyetiyle, “On Dördüncü Lem’a’nın İkinci Makamı” olarak, müdakkik kardeşlerimin tasviblerine havale ediyorum. Bu ders akıldan ziyâde kalbe bakar, delilden ziyâde zevke nâzırdır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ كِتَابٌ كَرِيمٌ
إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ¹

Şu makamda birkaç sır zikredilecektir.

Birinci Sır

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ 'in bir cilvesini şöyle gördüm ki:

Cilve: Tecelli, yansıma, görünme.

Esrar: Sırlar, gizli hikmetler ve mânâlar.

Has: Özel.

Havâle etmek: Bir işi birine bırakma

Hüsiar: Uyanık, akıllı, duyarlı

Medâr-ı istifade: İstifadeye sebep.

Murad etmek: Kasdetmek.

Muvaffak olmak: Başarmak.

Müdakkik: İnceden inceye araştıran.

Münasebetdar: Alâkalı.

Nâzır: Bakar, uyanıklık

hatırlamak için konulan işaret, mülâhaza, düşünce fikir.

Sûret: Şekil, biçim.

Tasvib: Onaylama, doğru bulma.

Zabtetmek: İdaresi altına almak, kendine mal etmek

¹ “●(Hz. Süleyman’ın mektubunu alan Sebe’ Kraliçesi Belkis:): ‘Değerli danışmanlarım! Bana çok önemli bir mektup gönderildi.’ ● Mektup Süleyman’dandır ve “Rahman ve Rahîm Allah’ın adıyla” diye başlamaktadır.’ dedi.” (Neml sûresi, 27/29-30)

Kâinat sîmâsında, Arz sîmâsında ve insan sîmâsında birbiri içinde bir-birinin nümûnesini gösteren üç sikke-i rubûbiyet var.

• **Biri:** Kâinatın hey'et-i mecmuasındaki teâvün, tesânüd, teânuک, tecâvübden tezâhür eden sikke-i kübrâ-yi ulûhiyettir ki, **بِسْمِ اللّٰهِ** ona bakıyor.

• **İkincisi:** Küre-i arz sîmâsında nebâtât ve hayvanâtın tedbir ve terbiye ve idaresindeki teşâbüh, tenâsüb, intizam, insicam, lütuf ve merhametten tezâhür eden sikke-i kübrâ-yi rahmâniyettir ki, **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** ona bakıyor.

Sonra, insanın mâhiyet-i câmiasının sîmâsındaki letâif-i re'fet ve dekâik-ı şefkat ve şuaât-ı merhamet-i ilâhiyeden tezâhür eden sikke-i ulyâ-yi rahîmi-yettir ki, **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** 'deki **الرَّحِیْمِ** ona bakıyor.

Demek **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** sahife-i âlemde bir satır-ı nûrânî teşkil eden üç sikke-i ehadiyetin kudsî unvanıdır. Ve kuvvetli bir haytıdır ve parlak bir hattıdır. Yâni, **بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ** yukarıdan nüzûl ile semere-i kâinat ve âlemin nüsha-yi musağğarası olan insana ucu dayanıyor. Ferş'i Arş'a bağlar. İnsânî arşa çıkmaya bir yol olur.

İkinci Sır

Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyân, hadsiz kesret-i mahlûkâtta tezâhür eden vâhi-diyet içinde ukûlû boğmamak için, dâima o vâhidiyet içinde ehadiyet cilvesini

Arş: Semâ, gök. **Arz:** Dünya, yeryüzü.

Cilve: Tecelli, görüntü, yansıma.

Dekaik-ı şefkat: Şefkat incelikleri.

Ehadiyet Cenab-ı Hakk'ın birer birer

her bir şeyde tecelli eden birliği.

Ferş: Yeryüzü. **Hadsiz:** Sınırsız.

Hat: Çizgi, yazı. **Hayt:** İp, bağ.

Hayvanât: Hayvanlar.

Hey'et-i mecmûa: Bütünü, hepsi.

İnsânî arş: İnsanlığın zirve.

İnsicam: Uyum ve düzen.

İntizam: Düzen.

Kâinat: Varlıklar, evren.

Kesret-i mahlûkat: Mahlûkâtın, yaratıkların çokluğu.

Kudsî: Mukaddes, kutsal.

Kur'an-ı Mu'ciz-ül Beyân: Beyan

ve ifadesi ile insanları, benzerini

yapmaktan aciz bırakan Kur'an-ı

Kerim. **Küre-i Arz:** Yerküre.

Letâif-i re'fet: Allah'ın (c.c.)

merhametinin güzel eserleri.

Lütuf: İhsan, iyilik.

Mâhiyet-i câmia: Çok kapsamlı mahiyet. **Nebâtât:** Bitkiler.

Nümune: Örnek, misâl.

Nüsha-yi musağğara: Küçültül-

müş model. **Nüzul:** İnmek.

Sahife-i âlem: Dünya sayfası.

Satır-ı nurânî: Nurlu, parlak satır.

Semere-i kâinat: Kâinat ağacının meyvesi.

Sikke-i ehadiyet: Cenab-ı Hakk'ın birer birer her bir şeyde tecelli eden birliğinin mühürü.

Sikke-i kübrâ-yi rahmâniyet: Merhameti her şeyi kuşatan Allah'ı (c.c.) gösteren en büyük mühür, delil.

Sikke-i kübrâ-yi ulûhiyet: Cenab-ı Hakk'ı gösteren en büyük mühür, alâmet.

Sikke-i rubûbiyet: Rabbimizi gös-

teren mühür, alâmet.

Sikke-i ulyâ-yi rahîmiyet: Merha-

meti çok engin olan Allah'ı (c.c.)

gösteren en yüce mühür, delil.

Simâ: Yüz, çehre.

Şuaât-ı merhamet-i ilâhiye:

Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin

parıltıları.

Teauuk: Birbirini kucaklama.

Teavün: Yardımlaşma.

Tecavüb: Birbirinin ihtiyaçlarına

cevap verme.

Tedbir: Yönetme, idare etme.

Tenasüb: Uygunluk, uyum.

Tesanüd etmek: Dayanışma.

Teşâbüh: Birbirine benzeme, ben-

zerlik. **Teşkil eden:** Meydana

getiren, oluşturan.

Tezahür eden: Görünen.

Ükûl: Akıllar, zihinler.

Vâhidiyet: Cenab-ı Hakk'ın, bütün

kâinatta birden tecelli eden, gö-

rünen birliği.

gösteriyor. Yâni, meselâ, nasıl ki Güneş ziyâsiyle hadsiz eşyayı ihâta ediyor. Mecmû-yi ziyâsındaki Güneş'in zâtını mülâhaza etmek için, gayet geniş bir tasavvur ve ihâtalı bir nazar lâzım olduğundan, Güneş'in zâtını unutturmak için, her bir parlak şeyde Güneş'in zâtını aksi vasıtasıyla gösteriyor. Ve her parlak şey kendi kabiliyetince Güneş'in cilve-i zâtîsiyle beraber ziyâsı, harareti gibi hâssalarını gösteriyor. Ve her parlak şey, Güneş'i bütün sıfatıyla, kabiliyetine göre gösterdiği gibi; Güneş'in ziyâ ve hararet ve ziyâdaki elvân-ı seb'a gibi keyfiyâtlarının her birisi dahi, umum mukabilindeki şeyleri ihâta ediyor. Öyle de, ¹ **وَلِلَّهِ الْمِثْلُ الْأَعْلَى** –temsilde hatâ olmasın– ehadiyet ve samediyet-i ilâhiye, her bir şeyde husûsan zihayatta, husûsan insanın mâhiyet âyinesinde bütün esmâsiyle bir cilvesi olduğu gibi; vahdet ve vâhidiyet cihetiyle dahi mevcûdât ile alâkadar her bir ismi bütün mevcûdâtı ihâta ediyor. İşte vâhidiyet içinde ukûlü boğmamak ve kalbler Zât-ı Akdes'i unutmamak için, dâima vâhidiyetteki sikke-i ehadiyeti nazara veriyor ki, o sikkenin üç mühim ukdesini irâe eden **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** dir.

Üçüncü Sır

Şu hadsiz kâinatı şenlendiren, bilmüşâhede rahmettir. Ve bu karanlıklı mevcûdâtı ışıklandıran, bilbedâhe yine rahmettir. Ve bu hadsiz ihtiyâcât içinde yuvarlanan mahlûkâtı terbiye eden, bilbedâhe yine rahmettir. Ve bir ağacın bütün hey'etiyle meyvesine müteveccih olduğu gibi, bütün kâinatı insana müteveccih eden ve her tarafta ona baktıran ve muâvenetine koştu-ran, bilbedâhe rahmettir. Ve bu hadsiz fezâyı ve boş ve hâlî âlemi dolduran, nurlandıran ve şenlendiren, bilmüşâhede rahmettir. Ve bu fânî insanı ebede

¹ “En yüce sıfatlar Allah'ındır.” (Nahl sûresi, 16/60)

Alâkadar: Alâkalı, ilgili, ilişkili.
Âyine: Ayna.
Bilbedâhe: Apaçık bir şekilde.
Bilmüşâhede: Gözle görülerek.
Cilve-i zâtî: Zatıyla tecellisi.
Elvân-ı seb'a: Yedi renk.
Esmâ: Cenâb-ı Hakk'ın isimleri.
Eşya: Varlıklar.
Fânî: Ölümlü.
Fezâ: Uzay.
Hâlî: Boş.
Hararet: Isı, sıcaklık.
Hâssa: Özellik.
Hey'et: Şekil, görünüş, durum.
Hususan: Ayrıca, özellikle.

İhata: İçine alma, kapsama.
İhatalı: Kuşatan.
İhtiyâcât: İhtiyaçlar.
İrae etmek: Göstermek.
Keyfiyât: Durumlar, nitelikler.
Mecmû-i ziyâ: Işığının tamamı.
Mevcûdât: Varlıklar.
Muavenet: Yardım, yardım etme.
Mukabil: Bir şeye karşı, bir şeyin karşısında bulunan.
Mülâhaza etmek: İyice düşünüp işin hakikatını kavramaya çalışmak.
Müteveccih: Yönelmiş, yönelen.

Samediyet-i ilâhiye: Cenab-ı Hakk'ın, her şey O'na muhtaç olduğu hâlde kendisinin hiçbir şeye muhtaç olmaması vasfı.
Sîfât: Sıfatlar.
Sikke: Damga, mühür.
Tasavvur: Zihinde şekillendirme, göz önüne getirme.
Ükde: Bölüm, düğüm, bağ.
Vahdet: Birlik.
Zât-ı Akdes: Her türlü kusur ve noksandan münezze Zât Allah (c.c.).
Zihayat: Hayat sahibi, canlı.
Ziyâ: Işık.

namzed eden ve ezeli ve ebedî bir Zât'a muhâtap ve dost yapan, bilbedâhe rahmettir.

Ey insan! Mâdem rahmet böyle kuvvetli ve câzibedâr ve sevimli ve medetkâr bir hakikat-i mahbûbedir; **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** de, o hakikate yapış ve vahşet-i mutlakadan ve hadsiz ihtiyâcâtın elemlerinden kurtul. Ve O Sultân-ı Ezel ve Ebed'in tahtına yanaş ve o rahmetin şefkatiyle, şefaatiyle ve şuaâtiyle o Sultân'a muhâtap ve halîl ve dost ol!

Evet, kâinatın envânını hikmet dâiresinde insanın etrafında toplayıp bütün hâcâtına kemâl-i intizam ve inâyet ile koşturmak, bilbedâhe iki hâletten birisidir. Ya kâinatın her bir nev'i kendi kendine insanı tanıyor. Ona itaat ediyor, muâvenetine koşuyor. Bu ise yüz derece akıldan uzak olduğu gibi, çok muhâlâtı intâc ediyor, insan gibi bir âciz-i mutlakta, en kuvvetli bir Sultân-ı Mutlak'ın kudreti bulunmak lâzım geliyor. Veyahut, bu kâinatın perdesi arkasında bir Kadîr-i Mutlak'ın ilmi ile bu muâvenet oluyor. Demek kâinatın envâi, insanı tanıyor değil; belki insanı bilen ve tanıyan, merhamet eden bir Zât'ın tanınmasının ve bilmesinin delilleridir.

Ey insan! Aklını başına al. Hiç mümkün müdür ki, bütün envâ-yı mah-lûkâtı sana müteveccihen muâvenet ellerini uzattıran ve senin hâcetlerine "Lebbeyk!" dedirten Zât-ı Zülcelâl; seni bilmesin, tanımasın, görmesin? Mâdem seni biliyor, rahmetiyle bildiğini bildiriyor. Sen de O'nu bil, hürmetle bildiğini bildir ve kat'iyen anla ki; senin gibi zaîf-i mutlak, âciz-i mutlak, fakîr-i mutlak, fânî, küçük bir mahlûka bu koca kâinatı musahhar etmek ve onun imdadına göndermek; elbette hikmet ve inâyet ve ilim ve kudreti tazammun eden hakikat-i rahmettir. Elbette böyle bir rahmet, senden küllî ve hâlis bir şükür ve ciddî ve sâfi bir hürmet ister. İşte o hâlis şükrün ve o sâfi hürmetin tercümanı ve unvanı olan **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** 'i de. O rahmetin vusûlüne

Âciz-i mutlak: Gücü hiçbir şeye yetmeyen.

Câzibedar: Cezbedici, çekici.

Envâ: Çeşitler, türler.

Envâ-yi mah-lûkât: Yaratık türleri.

Ezeli ve ebedî: Başlangıcı ve sonu olmayan Cenâb-ı Hak.

Fakîr-i mutlak: Sonsuz-sınırsız ihtiyaçları olan.

Hâcât: İhtiyaçlar. **Halîl:** Dost.

Hâcetler: İhtiyaçlar.

Hakikat-i mahbube: Sevilen gerçek.

Hakikat-i rahmet: Cenâb-ı

Hakk'ın gerçek rahmet.

Hâlet: Durum, hâl, vaziyet.

Hâlis: Kaşşmamış, katksız, saf, hilesiz.

İnayet: İyilik, yardım, önem verme, görüp gözetme.

İnâyet: Yardım, lütuf, önem verme, gözetme. **Kâinat:** Varlıklar.

İntac etmek: Netice vermek.

Sonuç vermek.

Kadîr-i Mutlak: Her şeye gücü yeten Allah (c.c.).

Kat'iyen: Kesinlikle.

Kemâl-i intizam: Mükemmel düzen.

Küllî: Genel, bütün her şeyi içine alan

Lebbeyk: Buyurun, emredin.

Mahlûk: Yaratık, yaratılmış.

Mededkâr: Yardım eden, yardımcı

Muhâlât: İmkânsız, akla uzak şeyler.

Muhatab: Sözü dinleyen kimse.

Musahhar etmek: Hizmetine vermek

Müteveccihen: Yönelerek.

Namzed: Aday.

Nev': Çeşit, tür. **Sâfi:** Duru, temiz.

Sultan-ı Ezel ve Ebed: Ezel ve

ebed hükümdarı Allah (c.c.)

Sultan-ı Mutlak: Her şeye hük-

meden, hükümdar.

Şefaât: Af için vesile olmak.

Şuaât: Şualar, parıltılar.

Tazammun eden: İçeren, içine alan.

Tercümân: Bildiren, izah eden.

Unvan: San. **Vusûl:** Ulaşma.

Vahşet-i mutlaka: Büyük yalnızlık.

Zaîf-i mutlak: Son derece zayıf,

güçsüz. **Zât-ı Zülcelâl:** Yüce Allah

vesîle ve o Rahmân'ın dergâhında şefaatçi yap.

Evet, rahmetin vücûdu ve tahakkuku, güneş kadar zâhirdir. Çünkü, nasıl merkezî bir nakış, her taraftan gelen atkı ve iplerin intizâmından ve vaziyetlerinden hâsıl oluyor. Öyle de, bu kâinatın dâire-i kübrâsında bin bir ism-i ilâhînin cilvesinden uzanan nûrânî atkılar, kâinat sîmâsında öyle bir sikke-i rahmet içinde bir hâtem-i rahîmiyeti ve bir nakş-ı şefkati dokuyor ve öyle bir hâtem-i inâyeti nescdediyor ki, güneşten daha parlak kendini akıllara gösteriyor.

Evet, Şems ve Kamer'i, anâsır ve meâdini, nebâtât ve hayvanâtı, bir nakş-ı a'zamın atkı ipleri gibi, o bin bir isimlerin şualarıyla tanzim eden ve hayata hâdim eden ve nebâtî ve hayvânî olan umum validelerin gayet şirin ve fedâkârâne şefkatleriyle şefkatini gösteren¹ ve zevilhayatı, hayat-ı insânîyeye musahhar eden ve ondan rubûbiyet-i ilâhiyenin gayet güzel ve şirin bir nakş-ı a'zamını ve insanın ehemmiyetini gösteren ve en parlak rahmetini izhâr eden o Rahmân-ı Zülcemâl, elbette kendi istiğnâ-yi mutlakına karşı rahmetini, ihtiyâc-ı mutlak içindeki zîhayata ve insana makbul bir şefaatçi yapmış. Ey insan! Eğer insan isen, بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ de; O şefaatçiyi bul.

Evet, rû-yi zeminde dört yüz bin muhtelif ayrı ayrı nebâtâtın ve hayvanâtın tâifelerini; hiç birini unutmayarak, şaşırmayarak, vakti vaktine, kemâl-i intizam ile, hikmet ve inâyet ile terbiye ve idare eden ve küre-i arzın sîmâsında hâtem-i ehadiyeti vaz'eden; bilbedâhe, belki bilmüşâhede rahmettir. Ve o

¹ Allah teâlânın, rahmeti yüz parçaya bölüp, doksan dokuz parçayı kendine ayırdığı.. geri kalan bir cüzü de yer yüzüne indirdiği.. bunu da cin, insan ve hayvanlar arasında taksim ettiği.. işte mahlukatın, bu tek cüzden nasibine düşen pay sebebiyle birbirlerine karşı merhametli davrandıklarına dair bkz.: Buhârî, edeb 19; Müslim, teube 17, 20, 21; Tirmizî, deavât 99; İbn Mâce, zühd 35; Dârimî, rikak 69; Müsned 2/334, 434, 484, 514, 526, 3/55, 4/312, 5/439.

Anâsır: Cisimleri oluşturan toprak, hava, su ve ateş gibi temel maddeler.
Cilve: Tecelli, yansıma, görünme.
Daire-i kübrâ: Büyük daire, büyük saha. **Hayvanât:** Hayvanlar.
Ehemmiyet: Önem, değer, kıymet.
Fedakârane: Kendini veya şahsî menfaatlerini esirgemeyen feda eder bir şekilde.
Hâdim: Hizmetçi.
Hâsıl olmak: Meydana gelmek.
Hâtem-i ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın ayrı ayrı her bir şeyde tecelli eden birliğinin mührü.
Hâtem-i inayet: Cenâb-ı Hakk'ın varlıktaki nizam ve intizamı gösteren mührü.
Hâtem-i rahîmiyet: Cenâb-ı Hakk'ın engin merhametinin mührü.

Hayat-ı insaniye: İnsan hayatı.
Hayvanî: Hayvanlardan.
İhtiyac-ı mutlak: Her şeye muhtaç olma. **İntizam:** Düzen.
İsm-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın sıfatlarına ad olan ismi. **Kamer:** Ay.
İstiğnâ-yi mutlak: Allah'ın (c.c.) hiçbir şeye muhtaç olmaması.
Kemâl-i intizam: Mükemmel düzen.
Küre-i arz: Yerküre **Muhtelif:** Çeşitli
Makbul: İtibar gören, beğenilen, geçerli. **Meâdin:** Madenler.
Musahhar eden: Emrine veren, emrine amade eden.
Nakş-ı a'zam: Pek büyük nakış.
Nakş-ı şefkat: Şefkat nakışı.
Nebâtât: Bitkiler. **Nebâtî:** Bitkilerden
Rahmân'ın dergâhı: Merhameti bütün varlıkları kapsayan Allah'ın

(c.c.) huzuru. **Nuranî:** Nurlu.
Rahmân-ı Zülcemâl: Bütün güzel-liklerin kendinde toplandığı, merhameti her şeyi kuşatan Allah (c.c.)
Rubûbiyet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın kâinatı yaratan, idare eden, görüp-gözeten sıfatı.
Rû-yi zemin: Yeryüzü, dünya.
Sikke-i rahmet: Cenâb-ı Hakk'ın rahmet mührü, damgası.
Simâ: Yüz, çehre. **Şems:** Güneş.
Şualar: Işık huzmeleri, parıltılar.
Tahakkuk: Gerçekleşme, meydana gelme. **Tâife:** Topluluk.
Tanzim: Düzenleme.
Vaz'eden: Yerleştiren.
Vaziyet: Durum.
Vücud: Varlık **Zevilhayat:** Canlılar
Zâhir: Görünen, aşikâr olan.

rahmetin vücûdu, bu küre-i arzın sîmâsındaki mevcûdâtın vücûdları kadar kat'î olduğu gibi, o mevcûdât adedince tahakkukunun delilleri var.

Evet, zeminin yüzünde öyle bir hâtem-i rahmet ve sikke-i ehadiyet bulunduğu gibi, insanın mâhiyet-i mâneviyesinin sîmâsında dahi öyle bir sikke-i rahmet vardır ki; küre-i arz sîmâsındaki sikke-i merhamet ve kâinat sîmâsındaki sikke-i uzmâ-yı rahmetten daha aşağı değil. Âdetâ bin bir ismin cilvesinin bir nokta-yı mihrâkiyesi hükmünde bir câmiyeti var.

Ey insan! Hiç mümkün müdür ki, sana bu sîmâyı veren ve o sîmâda böyle bir sikke-i rahmeti ve bir hâtem-i ehadiyeti vaz'eden Zât, seni başı boş bıraksın,¹ sana ehemmiyet vermesin, senin harekâtına dikkat etmesin, sana müteveccih olan bütün kâinatı abes yapsın,² hilkat şeceresini, meyvesi çürük, bozuk ehemmiyetsiz bir ağaç yapsın. Hem hiç bir cihetle şüphe kabul etmeyen ve hiç bir veçhile noksanıyeti olmayan, güneş gibi zâhir olan rahmetini ve ziyâ gibi görünen hikmetini inkâr ettirsin. Hâşâ!..

Ey insan! Bil ki, o rahmetin arşına yetişmek için bir mi'râc var. O mi'râc, **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** 'dir. Ve bu mi'râc ne kadar ehemmiyetli olduğunu anlamak istersen, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın yüz on dört sûrelerinin başlarına ve hem bütün mübarek kitapların ibtidâlarına ve umum mübarek işlerin mebde'lerine bak. Ve Besmele'nin azamet-i kadrine en kat'î bir hüccet şudur ki; İmâm-ı Şâfiî* (radiyallahu anh) gibi çok büyük müçtehidler demişler: *"Besmele tek bir âyet olduğu hâlde, Kur'ân'da yüz on dört defa nâzil olmuştur."*³

¹ Bkz.: "İnsan başı boş bırakılacağını mı sanır?" (Kıyâmet sûresi, 75/36)

² Bkz.: "Bizim sizi boşuna yarattığımızı, Bizim huzurumuza dönüp hesap vermeyeceğinizi mi sandınız?" (Mü'minûn sûresi, 23/115)

³ Bkz.: eş-Şâfiî, *el-Umm* 1/208; *el-Cessâs*, *Ahkâmü'l-Kur'ân* 1/8; *el-Gazâlî*, *el-Müstasfâ* 1/82; İbnü'l-Cevzî, *et-Tahkik fi ehâdisi'l-hilâf* 1/345-347; *ez-Zeylaî*, *Nasbu'r-râye* 1/327.

Abes: Boş, saçma.

Arş: Semâ, gök.

Azamet-i kadri: Kadrinin, kıymetinin büyüklüğü.

Câmiyeti: İstidatlarının kapsamlı olması.

Harekât: Hareketler.

Hâşâ: Asla, katien.

Hilkat şeceresi: Yaratılış ağacı.

Hüccet: Delil.

İbtidâ: Başlangıç.

İmam Şâfiî (767-820): İslâm dünyasının ikinci büyük mezhebi olan Şâfiî mezhebinin kurucusudur. Mutlak bir müçtehid olup, fıkıh,

hadis ve usûlde imamdır. (Teferruatlı bilgi için sondaki "Şahıslar" bölümüne bakılabilir.)

İnkâr ettirmek: Reddettirmek, kabul ettirmemek.

Kat'i: Kesin.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân: Beyan ve ifadesi ile insanları, benzerini yapmaktan aciz bırakan Kur'ân-ı Kerim.

Mâhiyet-i mâneviye: Mânevî mâhiyet. Mânevî kimlik.

Mebde': Başlangıç.

Mevcûdât: Varlıklar.

Müçtehid: Kur'ân ve Sünnet'ten

dinî hükümler çıkarmaya ehil olan kimse.

Nokta-yı mihrâkiye: Odak noktası, merkez nokta.

Sikke-i merhamet: Cenâb-ı Hakk'ın merhamet mührü, damgası.

Sikke-i uzmâ-yı rahmet: Büyük rahmet mührü, damgası.

Sûre: Âyetlerden meydana gelen, başı ve sonu bulunan Kur'ân-ı Kerim parçası.

Umûm: Genel, hepsi.

Zeminin yüzü: Yeryüzü.

Ziyâ: Işık.

Dördüncü Sır

Hadsiz kesret içinde vâhidiyet tecellîsi, hitâb-ı **إِيَّاكَ نَعْبُدُ**¹ demekle her-
kese kâfi gelmiyor. Fikir dağılıyor. Mecmûundaki vahdet arkasında Zât-ı
Ehadiyet'i mülâhaza edip **إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ**² demeğe küre-i arz vüs'atin-
de bir kalb bulunmak lâzım geliyor. Ve bu sırra binâen, cüz'iyatta zâhir bir
sûrette sikke-i ehadiyeti gösterdiği gibi; her bir nev'ide sikke-i ehadiyeti gös-
termek ve Zât-ı Ehad'i mülâhaza ettirmek için, hâtem-i rahmâniyet içinde
bir sikke-i ehadiyeti gösteriyor; tâ külfetsiz herkes her mertebede

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ deyip doğrudan doğruya Zât-ı Akdes'e hitap ederek
müteveccih olsun.

İşte, Kur'ân-ı Hakîm bu sır-ı azîmi ifâde içindir ki, kâinatın dâire-i a'za-
mından, meselâ, semâvât ve Arz'ın hilkatinden bahsettiği vakit, birden en
küçük bir dâireden ve en dakîk bir cüz'îden bahseder; tâ ki, zâhir bir sûrette
hâtem-i ehadiyeti gösterebilir. Meselâ, hilkat-i semâvât ve Arz'dan bahsi için-
de, hilkat-i insandan ve insanın sesinden ve sîmâsındaki dekâik-i nîmet ve
hikmetten bahis açar. Tâ ki fikir dağılmasın, kalb boğulmasın, rûh Ma'bûd'u-
nu doğrudan doğruya bulsun. Meselâ, **وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ**,

وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوُحُوشِ³ âyeti mezkûr hakikati mu'cizâne bir sûrette
gösteriyor.

¹ “(Haydi öyleyse deyiniz): Yalnız Sana ibadet ederiz.” (Fâtîha sûresi, 1/5)

² “(Haydi öyleyse deyiniz): Yalnız Sana ibadet eder, yalnız senden medet umarız.” (Fâtîha sûresi, 1/5)

³ “O'nun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de: Gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin farklı olmasıdır.” (Rûm sûresi, 30/22)

Arz: Dünya, yeryüzü. **Bahs:** Bir mevzu hakkında tafsilat, açıklama.
Cüz'î: Bütüne ait küçük parça.
Cüz'iyat: Cüzler. Parçalar, kısımlar
Dâire-i a'zam: En büyük daire, en yüksek. **Dakîk:** İnce, hassas.
Dekaik-i nîmet ve hikmet: Nîmet ve hikmet incelikleri.
Hadsiz: Sınırsız.
Hâtem-i ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın ayrı ayrı her bir şeyde tecelli eden birliğinin mührü.
Hâtem-i rahmâniyet: Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kapsayan rahmetinin mührü. **Hilkat:** Yaratılış.

Hilkat-i insan: İnsanın yaratılışı.
Hilkat-i semâvât: Göklerin yaratılışı.
Kâfi: Yeterli.
Kesret: Çokluk, yoğunluk.
Kur'ân-ı Hakîm: Her şeyi yerli yerince açıklayan Kur'ân.
Külfetsiz: Zahmetsiz, sıkıntısız, zorluk olmaksızın, yorulmaksızın.
Mâbud: Kendisine ibadet edilen.
Mecmûundaki vahdet: Tamamındaki birlik.
Mezkûr: Adı geçen. Anlatılan.
Mu'cizâne: Mu'cizevî, mu'cizeli.
Mülâhaza etmek: Düşünmek.
Müteveccih: Yönelmiş, yönelen.

Semâvât: Gökler, yedi kat gök.
Sikke-i ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın ayrı ayrı her bir şeyde tecelli eden birliğinin mührü.
Sûret: Şekil, biçim.
Vâhidiyet tecellîsi: Cenâb-ı Hakk'ın, bütün kâinatta birden tecelli eden, görünen birliği.
Vüs'at: Genişlik. **Zâhir:** Açık.
Zâhir: Görünen, görünürdeki.
Zât-ı Akdes: Bütün eksikliklerin kendisinden uzak olduğu Allah (c.c.).
Zât-ı Ehad: Bir ve tek olan Allah (c.c.)
Zât-ı Ehadiyet: Her bir şeyde birliği ayrı ayrı tecelli eden Allah (c.c.).

Evet, hadsiz mahlûkâtta ve nihayetsiz bir kesrette vahdet sikkeleri, mütedâhil dâireler gibi en büyüğünden, en küçük sikkeye kadar envâi ve mertebeleri vardır. Fakat o vahdet, ne kadar olsa yine kesret içinde bir vahdet-tir. Hakikî hitabı tam temin edemiyor. Onun için, vahdet arkasında ehadiyet sikkesi bulunmak lâzımdır. Tâ ki, kesreti hatıra getirmesin. Doğrudan doğruya Zât-ı Akdes'e karşı kalbe yol açsın.

Hem sikke-i ehadiyete nazarları çevirmek ve kalbleri celb etmek için, o sikke-i ehadiyet üstünde gayet câzibedâr bir nakış ve gayet parlak bir nur ve gayet şirin bir halâvet ve gayet sevimli bir cemâl ve gayet kuvvetli bir hakikat olan rahmet sikkisini ve rahîmiyet hâtemini koymuştur. Evet, o rahmetin kuvvetidir ki, zîşuûrun nazarlarını celb eder, kendine çeker ve ehadiyet sikkesine îsâl eder. Ve Zât-ı Ehadiyet'i mülâhaza ettirir ve ondan **إِبَّاكَ نَعْبُدُ**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ deki hakikî hitaba mazhar eder. İşte **وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ** Fâtîha'nın fihristesi ve Kur'ân'ın mücmel bir hülâsası olduğu cihetle, bu mezkûr sırr-ı azîmin unvanı ve tercümanı olmuş. Bu unvanı eline alan, rahmetin tabakâtında gezebilir. Ve bu tercümanı konuşuran, esrâr-ı rahmet'i öğrenir ve envâr-ı rahîmiyeti ve şefkati görür.

Beşinci Sır

Bir hadîs-i şerifte vârid olmuş ki: **إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَى صُورَةِ الرَّحْمَنِ**
—ev kemâ kâl—

¹ “Şüphesiz Allah Teâlâ, insanı Rahman sûretinde yaratmıştır.”: Buhârî, *isti'zân* 1; Müslim, *birr* 115, *cennet* 28; Müsned 2/244, 251, 315, 323, 434, 463, 519.

Acîb: Hayret veren, dikkat çeken.

Akaid-i imâniye: İmân esasları.

Câzibedar: İlgi çekici, cezbedici.

Celb etmek: Kendine çekmek.

Cemâl: Güzellik.

Ehadiyet sikkesi: Cenâb-ı

Hakk'ın ayrı ayrı her bir şeyde tecelli eden birliğinin mührü.

Ehl-i aşk: Allah aşkına eren kimseler

Ehl-i tarikat: Bir tarikata intisap

etmiş kimseler.

Ehl-i temâşâ ve tefekkür: İbretle seyredenler ve düşünenler.

Envâ: Çeşitler, türler.

Envâr-ı rahîmiyet ve şefkat:

Cenab-ı Hakk'ın geniş

rahmetinin nurları, ışıkları.

Esrâr-ı rahmet: Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin sırları.

Ev kemâ kâl: Veya Efendimiz'in (s.a.s.) dediği gibi.

Fâtîha: Kur'ân-ı Kerîm'in başlangıcı olan birinci sûresi.

Fihriste: Kitabın içindekiler kısmı.

Hadis-i Şerif: Hz. Peygamber Efendimiz'in (a.s.) mübârek, nurlu beyanları.

Hakikî: Gerçek.

Halâvet: Taklîlik, zevk.

Îsâl etmek: Ulaştırmak, kavuşturmak

Mahlûkat: Yaratılmışlar.

Mazhar etmek: Nail etmek,

kavuşturmak, şerefliendirmek.

Mücmel bir hülâsa: Kısa, özlü özet.

Münasib: Uygun **Mütedâhil:** İç içe

Nazar: Bakış. **Nihayetsiz:** Sonsuz

Rahîmiyet hâtemi: Cenâb-ı Hakk'ın engin merhametinin mührü.

Surr-ı azîm: Büyük sır.

Sikke: Damga, mühür.

Tabakat: Makamlar, dereceler.

Tefsir: Açıklama, yorumlama.

Unvan: San. **Vahdet:** Birlik.

Vârid: Gelen, söylenen.

Zât-ı Akdes: Her türlü kusur ve noksandan münezzehtir Zât Allah (c.c.).

Zât-ı Ehadiyet: Her bir şeyde birliği ayrı ayrı tecelli eden Allah (c.c.).

Zîşuûr: Şuurlu.

Bu hadîsi, bir kısım ehl-i tarîkat, akâid-i îmâniyeye münâsib düşmeyen acîp bir tarzda tefsir etmişler. Hattâ onlardan bir kısım ehl-i aşk, insanın sîmâ-yi mânevîsine bir sûret-i Rahmân nazariyle bakmışlar. Ehl-i tarîkatın ekserinde sekr, ehl-i aşkın çoğunda istiğrak ve iltibâs olduğundan, hakikate muhâlif telâkkilerinde belki mâzurdurlar. Fakat, akıllı başında olanlar, fikren onların esâs-ı akâide münâfi olan mânâlarını kabul edemez. Etse hatâ eder.

Evet, bütün kâinatı bir saray, bir ev gibi muntazam idare eden ve yıldızları zerreler gibi hikmetli ve kolay çeviren ve gezdiren ve zerrâtı muntazam me-murlar gibi istihdam eden Zât-ı Akdes-i İlâhî'nin şeriki, nazîri, zıddı, niddi olmadığı gibi ¹ لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ² sırrıyla, sûreti, misli, misâli, şe-

bihi dahi olamaz. Fakat, وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ² sırrıyla mesel ve temsil ile, şuûnâtına ve sıfât ve esmâsına bakılır. Demek mesel ve temsil, şuûnât nokta-yi nazarında vardır. Şu mezkûr hadîs-i şerifin çok makâsıdından birisi şudur ki: İnsan, ism-i Rahmân'ı tamamiyle gösterir bir sûrettedir. Evet, sabıkan beyan ettiğimiz gibi, kâinatın sîmâsında bin bir ismin şuâlarından tezâhür eden ism-i Rahmân görüldüğü gibi; zemin yüzünün sîmâsında rubûbiyet-i mutlaka-yi ilâhiyenin hadsiz cilveleriyle tezâhür eden ism-i Rahmân gösterildiği gibi; insanın sûret-i câmiyasında küçük bir mikyasta zeminin sîmâsı ve kâinatın sîmâsı gibi yine o ism-i Rahmân'ın cilve-i etemmini gösterir demektir.

¹ "Onun benzeri hiçbir şey yoktur. O, her şeyi hakkıyla işitir ve bilir." (Sûrâ sûresi, 42/11)

² "Göklerde ve yerde en yüce sıfatlar O'nundur. Gerçekten O aziz ve hakîmdir (mutlak galiptir, tam hüküm ve hikmet sahibidir)." (Rûm sûresi, 30/27). Ayrıca Nahl sûresi, 16/60. âyeti de aynı hususu biraz değişik lafızla ifade etmektedir.

Acîb: Hayret veren, dikkat çeken.

Akaid-i îmâniye: İmân esasları.

Beyan etmek: Açıklamak, ifade etmek

Cilbe-i etem: Tam tecelli, tam

yansıma. **Cilbeler:** Tecelliler,

yansımalar, görünmeler.

Ehl-i aşk: Allah aşkına eren kimseler

Ehl-i tarikat: Bir tarikata intisap

etmiş kimseler. **Hadsiz:** Sınırsız.

Ehl-i temâşâ ve tefekkür: İbretle

seyredenler ve düşünenler.

Esas-ı akaid: İmân esasları.

Esmâ: Cenâb-ı Hakk'ın isimleri.

İltibas: Birbirine karıştırma.

İsm-i Rahmân: Rahmân ismi,

merhameti bütün varlıkları

kapsayan Allah (c.c.).

İstihdam: Hizmet ettirme, çalıştırma.

İstiğrak: Allah aşkı ile dünyayı

unutup kendinden geçmek.

Kısm-i ekser: Büyük bir kısmı.

Ma'zur: Özü olmak, özü kabul

edilmek, başışlanmak, affedilmek

Makâsıd: Maksudlar, gayeler.

Mesel: İbretli küçük hikâye.

Mikyas: Ölçü. **Misâl:** Örnek, benzer.

Misl: Benzer, kat. **Muhaliif:** Aykırı.

Muntazam: İntizamlı, derli toplu,

tertipli. **Münâfi:** Ters, uymayan.

Münasib: Uygun. **Nazir:** Benzer,

denk, eş. **Nidd:** Misil, denk.

Nokta-yi nazar: Görüş, bakış açısı

Rubûbiyet-i mutlaka-yi ilâhiye:

Allah Teâlâ'nın sınırsız olan

kâinatı yaratıp yönetmesi.

Sâbıkan: Daha önce.

Sekir: Mest olma, kendinden

geçme, kendini kaybetme.

Sıfât: Cenâb-ı Hakk'ın sıfatları.

Sîmâ-yi mânevî: Mânevî yüz.

Sûret-i câmiâ: Çok kapsamlı.

Sûret-i Rahmân: Rahmân sûretinde

Şebih: Benzer, benzeyen.

Şerik: Ortak, eş. **Şuâlar:** Parlıklar.

Şuûnat: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin

kaynağı olan sıfatlarının dayandığı,

insanın idrâk ufkunu aşan, ihâta

edilemeyen, Zât'ına layık şefkat,

muhabbet, ferah, sürur, gazap gibi

mukaddes, münezzeh mânâlar.

Tefsir: Açıklama, yorumlama.

Telâkki: Anlama, anlayış, kabul etme

Temsil: Benzetme, örnek.

Tezâhür: Ortaya çıkma, görünme.

Zât-ı Akdes-i İlâhiye: Her türlü ku-

sur ve noksandan münezzeh Zât

Allah (c.c.).

Zemin yüzü: Yeryüzü.

Zerre: Maddenin en küçük parçası,

atom. **Zerrât:** Zerreler, atomlar.

Hem işarettir ki; Zât-ı Rahmân ü Rahîm'in delilleri ve âyineleri olan zî-hayat ve insan gibi mazharlar, o kadar o Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd'a delâletleri kat'î ve vâzih ve zâhirdir ki, güneşin timsâlini ve aksini tutan parlak bir âyine parlaklığına ve delâletinin vuzûhuna işâreten "O âyine güneştir." denildiği gibi, "İnsanda sûret-i Rahmân var." vuzûh-i delâletine ve kemâl-i münâsebetine işâreten denilmiş ve denilir. Ve ehl-i vahdetü'l-vücûdun mûtedil kısmı "Lâ mevcûde illâ Hû" bu sırra binâen, bu delâletin vuzûhuna ve bu münâsebetin kemâline bir unvan olarak demişler.

اللَّهُمَّ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ بِحَقِّ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ارْحَمْنَا كَمَا يَلِيْقُ بِرَحِمَتِكَ
وَفَهَمْنَا أَسْرَارَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ كَمَا يَلِيْقُ بِرَحْمَانِيَّتِكَ آمِينَ¹

Altıncı Sır

Ey hadsiz acz ve nihayetsiz fakr içinde yuvarlanan bîçâre insan! Rahmet ne kadar kıymetdâr bir vesile ve ne kadar makbul bir şefaathî olduğunu bununla anla ki: O rahmet, öyle bir Sultân-ı Zülcelâl'e vesiledir ki, yıldızlarla zer-rât beraber olarak kemâl-i intizam ve itaatle beraber ordusunda hizmet ediyorlar. Ve o Zât-ı Zülcelâl'in ve o Sultân-ı Ezel ve Ebed'in istiğnâ-yi Zâtî'si var. Ve istiğnâ-yi mutlak içindedir. Hiç bir cihetle kâinata ve mevcûdâta ihtiyâcı olmayan bir Ganiyy-i Ale'l-İtlak'tır. Ve bütün kâinat taht-ı emir ve idaresinde ve heybet ve azameti altında nihayet itaatte, celâline karşı tezellüdedir.

¹ "Ey Rahman, Rahîm Allahım! 'Bismillâhirrahmânirrahîm'in hakkı için, rahîmiyetine yaraşır şekilde bize merhamet et ve rahmâniyetine yaraşır şekilde, bize 'Bismillâhirrahmânirrahîm'in sırlarını anlamayı temin et."

Aks: Yansıma. **Âyine:** Ayna.
Azamet: Büyüklük, ululuk, yücelik.
Celâl: Büyüklük, ululuk, yücelik.
Delâlet: İşaret etmek, delil olmak.
Delâletinin vuzûhu: Açıkça delil olması.
Bîçâre: Çaresiz.
Ehl-i vahdetü'l-vücûd: Allah'tan başka varlıkların da kendilerince sabit bir hakikatleri olduğu gerçeğini kabul etmeyen kimseler
Ganiyy-i Ale'l-İtlak: Mutlak sûrette hiçbir şeye ihtiyaç duymayan Allah (c.c.) **Hadsiz acz:** Sınırsız kuvvetsizlik ve güçsüzlük.
İstiğnâ-yi mutlak: Allah'ın (c.c.) hiçbir şeye muhtaç olmaması.
İstiğnâ-yi zâtî: Cenâb-ı Hakk'ın

hiçbir şeye muhtaç olmaması, her şey kendisine muhtaç bulunduğu hâlde kendisi hiçbir şeye muhtaç olmama.
Kemâl: Mükemmellik, kusursuzluk.
Kemâl-i münasebet: Tam uygunluk, tam ilgi. **Kat'î:** Kesin.
Kıymetdar: Kıymetli, değerli.
Lâ Mevcûde illâ Hû: O'ndan (c.c.) başka hiçbir varlık yoktur.
Makbul: İtibar gören, beğenilen, geçerli. **Mevcûdât:** Varlıklar.
Mazhar: Bir şeyin görüldüğü ayna
Mu'tedil: İtidalli, orta hâlde, aşırıya kaçmayan, ılımlı.
Nihayetsiz fakr: Sınırsız ihtiyaç içinde olma.

Sultan-ı Ezel ve Ebed: Ezel ve ebedin mutlak hâkimi Allah (c.c.)
Sultan-ı Zülcelâl: Hâkimiyet sahibi Allah (c.c.) **Taht-ı emir ve idâre-sinde:** Emri ve idaresi altında.
Tezellül: Alçalmak, hor ve hakîr olmak
Timsâl: Sûret, görüntü.
Vâzih: Açık, berrak. **Vücud:** Varlık.
Zât-ı Rahmânirrahîm: Rahmân ve Rahîm olan Zât Allah (c.c.).
Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd: Varlığı kendinden ve kesin olan Zât Allah (c.c.)
Zât-ı Zülcelâl: Celâl, ululuk ve azamet sahibi Allah (c.c.).
Zerrât: Zerreler, maddenin en küçük parçaları, atomlar.
Zihayat: Canlılar.

İşte rahmet, seni –Ey insan!– o Müstağni-i Ale'l-İtlak'ın ve Sultân-ı Sermedi'nin huzuruna çıkarır ve O'na dost yapar. Ve O'na muhâtap eder. Ve sevgili bir abd vaziyetini verir. Fakat, nasıl sen Güneş'e yetişemiyorsun, çok uzaksın, hiçbir cihetle yanaşamıyorsun. Fakat Güneş'in ziyâsı, Güneş'in aksini, cilvesini senin âyinen vasıtasıyla senin eline verir, öyle de: O Zât-ı Akdes'e ve o Şems-i Ezel ve Ebed'e biz çendan nihayetsiz uzağız, yanaşamayız; fakat O'nun ziyâ-yı rahmeti, O'nu bize yakın ediyor.

İşte ey insan! Bu rahmeti bulan, ebedî tükenmez bir hazine-i nur buluyor. O hazîneyi bulmanın çaresi: Rahmetin en parlak bir misâli ve mümessili ve o rahmetin en belîğ bir lisânı ve dellâlı olan ve Rahmeten li'l-Âlemîn unvânıyla Kur'ân'da tesmiye edilen Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın sünnetidir ve tebaiyyetidir. Ve bu Rahmeten li'l-Âlemîn olan rahmet-i mücessemeye vesile ise, salâvattır. Evet, salâvatın mânâsı rahmettir. Ve o zîhayat mücessem rahmete, rahmet duâsı olan salâvât ise; o Rahmeten li'l-Âlemîn'in vusûlüne vesiledir.¹ Öyle ise; sen salâvat'ı kendine, o Rahmeten li'l-Âlemîn'e vesile yap ve o Zât'ı da rahmet-i Rahmân'a vesile ittihâz et.

Umum ümmetin Rahmeten li'l-Âlemîn olan Aleyhissalâtü Vesselâm hakkında hadsiz bir kesretle rahmet mânâsıyla salâvât getirmeleri, rahmet ne kadar kıymetdâr bir hediye-i ilâhiye ve ne kadar geniş bir dâiresi olduğunu parlak bir sûrette isbât eder.

Elhâsıl: Hazîne-i rahmet'in en kıymetdâr pırlantası ve kapıcısı Zât-ı Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm) olduğu gibi, en birinci anahtarı dahi,

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ 'dir. Ve en kolay bir anahtarı da salâvattır.

¹ Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) salât ü selâm getirmenin önemine dair bkz.: Ahzâb sûresi, 33/56; Müslim, *salât* 11, 70; Tirmizî, *vitir* 21; Ebû Dâvûd, *salât* 36, 201, *vitir* 26; Nesâî, *cum'a* 5, *ezan* 37, *sehu* 55; İbn Mâce, *ikâmetü's-salât* 79; Dârimî, *salât* 206, *rikak* 58; Müsned 2/168, 375, 485, 3/102, 445, 4/8.

Abd: Kul.

Belîğ: Açık ve güzel ifade.

Çendan: Gerçi.

Dellâl: Bir şeyi ilân edip duyuran.

Ebedî: Sonsuz, nihayetsiz.

Hadsiz: Sınırsız, sonsuz.

Hazîne-i nur: Nur hazinesi.

Hediye-i ilâhiye: Cenâb-ı Hak'tan gelen hediye.

İttihâz etmek: Kabul etmek, edinmek.

Kesretle: Çoklukla.

Kıymetdar: Kıymetli, değerli.

Lisân: Dil.

Muhatab: Kendisine hitap edilen.

Mümessil: Temsilci.

Müstağni-i Ale'l-İtlak: Hiçbir şeyi muhtaç olmayan.

Rahmeten li'l-Âlemîn: Bütün âlemler için rahmet olan Peygamber Efendimiz (s.a.s.).

Rahmet-i Rahmân: Rahmeti her şeyi kuşatan Cenâb-ı Hakk'ın merhameti.

Salâvât: Peygamber Efendimiz (s.a.s.) için rahmet dileme, dua etme.

Sultan-ı Sermedi: Ebedî Sultan, saltanatı ve hâkimiyeti sonsuz olan Allah (c.c.).

Şems-i Ezel ve Ebed: Ezel ve ebed güneşi Allah (c.c.).

Tesmiye: İsimlendirme.

Umûm: Genel, herkes.

Vusûl: Ulaşma.

Zât-ı Akdes: Her türlü kusur ve noksandan münezze Zât Allah (c.c.).

Ziyâ-yı rahmet: Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin ışığı.

اللَّهُمَّ بِحَقِّ أَسْرَارِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ صَلِّ وَسَلِّمْ عَلَى مَنْ أَرْسَلْتَهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ
 كَمَا يَلِيقُ بِرَحْمَتِكَ وَبِحُرْمَتِهِ، وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ. وَارْحَمْنَا رَحْمَةً تُغْنِينَا بِهَا
 عَنْ رَحْمَةٍ مِنْ سِوَاكَ مِنْ خَلْقِكَ آمِينَ ¹

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ²

¹ “Allahım! ‘Bismillâhırrahmânırrahım’ın sırlarının hakkı için, âlemlere rahmet olarak gönderdiğin Zâta ve bütûn Âl ve Ashabına, Senin rahmetine ve O’nun hürmetine yaraşır bir şekilde salât ve selâm et. Bize de, öyle bir rahmetle merhamet et ki, Senden gayrı, mahlûkatından hiç kimsenin merhametine muhtaç olmayalım.”

² “(Melekler:) ‘Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkiyle bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.’ dediler.” (Bakara sûresi, 2/32)

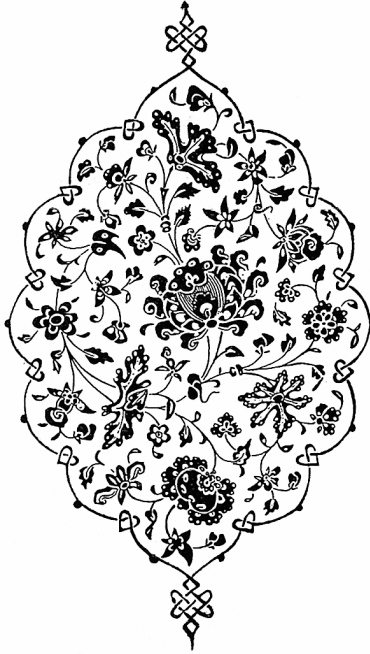
Elhâsıl: Netice olarak.

Hazîne-i rahmet: Rahmet hazinesi.

Zât-ı Ahmediye Aleyhissalâtu Vesselâm: Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) Zâtı, kendisi.

On Beşinci Lem'a

Risale-i Nur Külliyyatı'nın Sözler, Mektubât ve On Dördüncü Lem'a'ya kadar olan kısmının fihristesidir. Her kısmın fihristesi, yani Sözler kısmının fihristesi, Sözler Mecmûası'nda bulunduğundan, Mektubât ve Lem'alar'ın da kendilerine âit fihristeleri o mecmûaların âhirlerine ilhak edildiğinden burada yazılmadı.

On Altıncı Lem'a

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ¹
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ أَبَدًا دَائِمًا²

Aziz sıddık kardeşlerim Hoca Sabri* (rahmetullahi aleyh), Hâfız Ali* (rahmetullahi aleyh), Mes'ûd* (rahmetullahi aleyh), Mustafalar (rahmetullahi aleyhim), Hüsrev* (rahmetullahi aleyh), Re'fet* (rahmetullahi aleyh), Bekir Bey* (rahmetullahi aleyh), Rüşdü* (rahmetullahi aleyh), Lütfüler* (rahmetullahi aleyhim), Hâfız Ahmed* (rahmetullahi aleyh), Şeyh Mustafa* (rahmetullahi aleyh) vesâire... Sizlere meraklı ve medâr-ı sual olmuş “dört küçük mes’ele”yi mâlûmat kabîlinden muhtasar bir sûrette beyân etmekliğe kalbimde bir hâtıra hissettim.

Birincisi

Kardeşlerimizden Çaprazzade Abdullah Efendi* gibi bazı adamlar, ehl-i keşiften rivâyeten bu geçen Ramazan’da Ehl-i Sünnet ve Cemaat için bir ferec, bir fütûhât olacağını haber verdikleri hâlde zuhûr etmedi. Böyle ehl-i

¹ “Hiçbir şey yoktur ki Allah’ı hamd ile tesbih etmesin.” (İsrâ sûresi, 17/44)

² Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi, üzerinize olsun.

Aziz: Kıymetli, değerli.

Beyan etmek: Açıklamak, ifade etmek.

Ehl-i keşf: Gaybî bazı hakikatleri Cenâb-ı Hakk’ın lütuf ve ihsanı ile bilen kimseler.

Ehl-i Sünnet ve Cemaat:

İnançlarında ve amellerinde Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.), O’nun nurlu ashabının ve sonra gelen mütebid İslâm âlimlerinin

Kur’ân’a ve sahih sünnete göre dini yaşayanlar.

Ehl-i velâyet: Velilik makamına ulaşmış kimseler.

Ferec: Gam, tasa ve sıkıntıdan kurtulma; kederden, darlıktan sonra gelen sevinç, teselli. Zafer.

Fütûhât: Zaferler.

Hâfız: Kur’ân-ı Hakîm’i ezberleyen.

Hilâf-ı vakî’: Gerçek dışı.

Kabil: Tır. cesit. cins.

Malûmat: Bilinenler, bilgi.

Medâr-ı sual: Suale sebep.

Muhtasar: Kısaltılmış, özet.

Rivâyeten: Rivâyet olarak, nakil olarak.

Sıddık: Özü sözü doğru insan.

Sûret: Şekil, biçim.

Sünûhat: Akla, hatıra gelen, içe doğan şeyler.

Şeyh: Yaşlı, muhterem, mübarek kişi. Tarikat piri.

Vesâire... Hoca, kalem, diğerleri...

velâyet ve keşif, neden hilâf-ı vâki haber veriyorlar? Benden sordular. Ben de birden sünûhat kabilinden olarak verdiğim *cevabın muhtasarı* şudur:

Hadîs-i şerifte vârid olmuştur ki: “*Bazan belâ nâzil oluyor; gelirken karışısına sadaka çıkar, geri çevirir.*”¹ Şu hadîsin sırrı gösteriyor ki, mukadderât, bazı şerâitle vukûa gelirken geri kalır. Demek ehl-i keşfin muttali olduğu mukadderât mutlak olmadığını, belki bazı şerâitle mukayyed bulunduğunu ve o şerâitin vukûa bulmamasıyla o hâdise de vukûa gelmiyor. Fakat o hâdise, **ecel-i muallâk** gibi **Levh-i Ezeli**’nin bir nev’i defteri hükmünde olan Levh-i Mahv, İsbat’ta mukadder olarak yazılmıştır.² Gayet nadir olarak Levh-i Ezeli’ye kadar keşif çıkar. Ekseri oraya çıkamıyor.

İşte bu sırra binâen, geçen Ramazan-ı Şerif’te ve Kurban Bayramı’nda ve daha başka vakitlerde istihrâca binâen veya keşfiyat nev’inden verilen haberler, muallâk oldukları şerâiti bulamadıkları için vukûa gelmemişler ve haber verenleri tekzib etmiyorlar. Çünkü mukadder imiş, fakat şartı gelmeden o da vukûa gelmemiş. Evet Ramazan-ı Şerif’te bid’aların ref’ine Ehl-i Sünnet ve Cemaat’ın ekseriyetle hâlis duâsı bir şart ve bir sebeb-i mühim idi. Maalesef câmilere Ramazan-ı Şerif’te bid’alar girdiğinden, duâların ka-

¹ Az bir sadakanın, çok belâyı def ettiğine dair bkz.: el-Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 2/30; Ayrıca hadislerde sadakanın, gazab-ı ilâhîyi söndürdüğü (Tirmizî, *zekât* 28; et-Taberânî, *el-Mu’cemûl-kebir* 8/261, 19/421; el-Beyhakî, *Şuabü’l-îmân* 3/245) ve yetmiş çeşit belâyı def ettiği (Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* 8/207; el-Münâvî, *Feyzu’l-kadir* 4/236) belirtilmektedir.

² Bkz.: en-Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim* 16/114; İbn Hacer, *Fethu’l-bârî* 10/415-416.

Bid’a: Dinî bir asla dayanmayan, sonradan ortaya çıkan şey.

Cezb etmek: Kendine çekmek.

Ecel-i muallak: Levh-i Mahv, İsbat’ta mukadder olarak yazılı, bâzı şartlarla mukayyed olan ecel.

Ehl-i keşif: Gaybî bazı hakikatleri Cenâb-ı Hakk’ın lütuf ve ihsanı ile bilen kimseler.

Ekseriyet: Çoğunluk.

Ferec-i umumî: Umumî ferec.

Darlıktan sonra gelen geneli, herkesi içine alan sevinç.

Hâdise: Meydana gelen olay.

Hadîs-i Şerif: Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) şerefli sözleri ve davranışları.

Hâlis: İhlâslı, samimî.

İstihrac: Mânâ çıkarma, anlama.

Kuvve-i câzibe: Çekim kuvveti.

Levh-i ezeli: Olmuş olacak her şeyin yazılı olduğu ezeli levha, kader kitabı.

Levh-i Mahv, İsbat: Cenâb-ı Hakk’ın, zaman sayfasında yazar, ifade eder, sonra bozar bir tahtası hükmünde olan varlık.

Muallak: Bağlı.

Mukadder: Tayin ve takdir olunmuş.

Mukadderât: Kader. Alınyazısı. Allah (c.c.) tarafından ezelde takdir olunmuş şeyler, ileride meydana gelecek hâller ve olaylar.

Mukayyed: Kayıtlı, sınırlı.

Mutlak: Tam, kesin. Kayıtlı olmayan, sınırlı olmayan.

Nadir: Eşi benzeri az bulunan, pek az rastlanan, az bulunur, seyrek.

Nâzil olma: İnme.

Nev’: Çeşit, tür.

Ref’ olma: Ortadan kalkma, fes-holma.

Sâbık: Önceki.

Sadaka: Allah (c.c.) yolunda yapılan harcama. Allah (c.c.) rızası için fakirlere yapılan karşılıksız yardım ve her türlü iyilik.

Sebeb-i mühim: Önemli, ehemmiyetli sebeb.

Sed çekmek: Engel olmak, önlemek.

Şerâit: Şartlar, durumlar.

Tekzib: Yalanlama.

Vârid: Gelen, söylenen.

Vukua gelmek: Olmak, meydana

bulüne sed çekip ferec gelmedi. Nasıl ki, sâbık hadîsin sırrıyla, sadaka, belâyı ref' eder; ekseriyetin hâlis duâsı dahi, ferec-i umumîyi cezb eder. Kuvve-i câzibe vücuda gelmediğinden, fütûhât da verilmedi.

İkinci Meraklı Soru

Bu iki ay zarfında heyecanlı bir vaziyet-i siyasiye karşısında bana, hem alâkadar olduğum çok kardeşlerime kavî bir ihtimâl ile ferah verecek bir teşebbüs etmek lâzımken, o vaziyete hiç ehemmiyet vermeyerek bilâkis beni tazyik eden ehl-i dünyanın lehinde olarak bir fikirde bulundum. Bazı zâtlar hayret içinde hayrette kaldılar. Dediler ki:

“Sana işkence eden bu mübtedi’ ve kısmen münafık baştaki insanların takip ettikleri siyaseti nasıl görüyorsun ki ilişmiyorsun?”

Verdiğim *cevabın* muhtasarı şudur ki:

Bu zamanda ehl-i İslâm'ın en mühim tehlikesi, fen ve felsefeden gelen bir dalâletle kalblerin bozulması ve îmânın zedelenmesidir. Bunun çâre-i yegânesi, nurdur, nur göstermektir ki, kalbler ıslah olsun, îmânlar kurtulsun. Eğer siyaset topuzuyla hareket edilse, galebe çalınsa, o kâfirler münafık derecesine iner. Münafık, kâfirden daha fenâdır. Demek, topuz böyle bir zamanda kalbi ıslah etmez. O vakit küfür kalbe girer, saklanır; nifaka inkılâp eder. Hem nur, hem topuz.. ikisini, bu zamanda benim gibi bir âciz yapamaz. Onun için bütün kuvvetimle nura sarılmağa mecbur olduğumdan, siyaset topuzu ne şekilde olursa olsun bakmamak lâzım geliyor. Amma maddî cihadın muktezâsı ise, o vazife şimdilik bizde değildir. Evet, ehline göre kâfirin veya mürtedin tecâvüzatına sed çekmek için topuz lâzımdır. Fakat iki elimiz var. Eğer yüz elimiz de olsa, ancak nura kâfi gelir. Topuzu tutacak elimiz yok!

Âciz: Gücsüz, kifayetsiz.

Alâkadar: İlgili, ilişkili.

Bilâkis: Aksine, tersine.

Çare-i yegâne: Biricik, tek çare.

Dalâlet: Hak ve hakikatten sapma, dinden ayrılma.

Ehil: Ehliyetli, lâiyk.

Ehl-i dünya: Dünyaya dalıp, âhireti düşünmeyenler.

Ehl-i İslâm: Müslümanlar.

Ferah vermek: Sevinçlendirmek.

İhtimâl: Mümkün olma, bir şeyin olabilmesi.

İnkılâp etme: Dönüşme.

Kâfir: Hak din İslâmiyet'i inkâr eden kimse.

Kâfirler: Hak din İslâmiyet'i inkâr edenler.

Kavî: Kuvvetli.

Lehinde: Onun çıkarına uygun olarak.

Mukteza: Gereği.

Mürted: İslâm Dini'nden dönen kişi.

Nifak: Dış görünüşü Müslüman olmakla birlikte içi kâfir olan münafığın durumu.

Sed çekmek: Engel olmak, önlemek.

Tazyik etmek: Sıkıntı vermek, sıkıştırmak.

Tecavüzat: Hücum etmeler,

Üçüncü Meraklı Sual

Bu yakında İngiliz ve İtalya gibi ecnebilerin bu hükûmete ilişmesiyle, eskiden beri bu vatandaki hükûmetin hakikî nokta-yi istinâdı ve kuvve-i mâneviyesinin menbâi olan hamiyet-i İslâmiye'yi tehyîc etmekle şeâir-i İslâmiye'nin bir derece ihyâsına ve bid'aların bir derece def'ine medâr olacağı hâlde, neden şiddetle harp aleyhinde çıktın ve bu mes'elenin asayişle halledilmesini duâ ettin ve şiddetli bir sûrette mübtedi'lerin hükûmetleri lehinde taraftar çıktın? Bu ise, dolayısıyla bid'alara tarafgirliktir?

İlcevap: Biz, ferec ve ferah ve sürur ve fütûhât isteriz; fakat kâfirlerin kılıncıyla değil. Kâfirlerin kılınçları başlarını yesin; kılıçlarından gelen faide bize lâzım değil. Zâten o mütemerrid ecnebilerdir ki, münafıkları ehl-i îmâna musallat ettiler ve zındıkları yetiştirdiler.

Hem harp belâsı ise hizmet-i Kur'âniye'mize mühim bir zarardır. Bizim en fedâkâr ve en kıymetdâr kardeşlerimizin ekserisi kırk beşten aşağı olduğundan, harp vasıtasıyla vazife-i kudsiye-i Kur'âniye'yi bırakıp askere gitmeye mecbur olacaktılar. Benim param olsa, hüsn-i rızam ile, böyle kıymetdâr kardeşlerimin her birisini askerlikten kurtarmak için, bedel-i nakdiye bin lira kadar da olsa, verirdim. Böyle yüzer kıymetdâr kardeşlerimizin hizmet-i Kur'âniye-i Nuriye'yi bırakıp maddî cihad topuzuna el atmakta, yüz bin lira kendi zararımızı hissediyordum. Hattâ Zekâi'nin bu iki sene askerliği, belki bin lira kadar mânevî faidesini kaybettirdi. Her ne ise... Kadîr-i Küll-i Şey', bir dakikada bulutlarla dolmuş cevvi-i havayı süpürüp temizleyerek, semânın berrak yüzünde ziyâdar güneşi gösterdiği gibi, bu zulûmâtlı ve rahmetsiz bu-

Âsâyet: Emniyet, güvenlik, korkudan uzak olmak. Kanun ve nizam hâkimiyetinin sağlanması.

Bedel-i nakdiye: Nakit karşılık, peşin ödeme. **Cevv-i hava:** Hava, boşluğu, atmosfer. **Faide:** Fayda.

Dağdağasız: Gürültüsüz, patırtısız.

Def etmek: Kovmak, yok etmek, gidermek. **Ecnebîler:** Yabancılar

Ehl-i îmân: İmân sahibi kimseler, mü'minler. **Ferah:** Sevinç.

Ferec: Gam, tasa ve sıkıntıdan kurtulma; kederden, darlıktan

Hizmet-i Kur'âniye: Kur'an hizmeti.

Hizmet-i Kur'âniye-i Nuriye:

Nurlu Kur'an hizmeti.

Hüsn-i nza: Razi olma, gönül rızası.

İhya: Hayat verme, diriltme.

İlişmek: Sataşmak.

Kadîr-i Küll-i Şey': Kudret sâhibi ve her şeye kudreti yeten Allah (c.c.).

Kuvve-i mâneviye: Mânevî kuvvet.

Maddî cihad: Allah (c.c.) ile insanlar arasındaki engelleri bertaraf ederek, onların Allah ile buluşmalarını sağlama ameliyesi.

Mütemerrid: Hakka karşı isyanla direnen.

Nokta-yi istinad: Dayanak noktası, güvenecek, dayanacak yer.

Semâ: Gökyüzü **Sürûr:** Sevinç, neşe

Şeâir-i İslâmiye: Dinî emareler, İslâm'ı temsil eden semboller.

Tarafgirlik: Bir tarafı tutmak, bir tarafı kayırmak.

Tehyic etmek: Heyecana getirmek, coşturmak.

Vazife-i kudsiye-i Kur'âniye:

Kudî Kur'an vazifesi, hizmeti

lutları da izâle edip hakâik-i Şeriat'ı güneş gibi gösterir ve ucuz ve dağdağasız verebilir. O'nun rahmetinden bekleriz ki, bize pahalı satmasın. Baştakilerin başlarına akıl ve kalblerine î mân versin, yeter. O vakit kendi kendine iş düzelir.

Dördüncü Meraqlı Sual

Diyorlar ki: "Mâdem sizin elinizdeki nurdur, topuz değildir; nura karşı muaraza edilmez ve nurdan kaçılmaz ve nurun izhârından zarar gelmez. Neden arkadaşlarınıza ihtiyatı tavsiye ediyorsunuz? Çok nurlu risaleleri halklara gösterilmesini men' ediyorsunuz?"

Bu suale karşı *cevabın muhtasar meâli* şudur ki: Başlardaki başların çoğu sarhoş, okumaz. Okusa da anlamaz. Yanlış mânâ verip ilişir. İlişmemesi için, akli başına gelinceye kadar göstermemek lâzım geliyor. Hem çok vicdansız insanlar var ki, garaz veya tama' veyahut havf cihetiyle nuru inkâr eder veya gözünü kapar. Onun için kardeşlerime de tavsiye ediyorum ki: İhtiyat etsinler, nâ-ehillerin eline hakikatleri vermesinler.¹ Hem ehl-i dünyanın evhâmını tahrik edecek işlerde bulunmasınlar. (Hâşiye)

¹ "İlmi, lâyük olmayan kimseye öğretmek, domuzun boynuna mücevherat, inci, altın takmak gibidir." anlamındaki hadis için bkz.: İbn Mâce, *mukaddime* 17.

(Hâşiye) Ciddî bir mes'eleye vesîle olabilecek bir latife: Dünkü gün sabahleyin bir dostumun dâmâdı Mehmed* yanıma geldi. Mesrûrâne, beşaretkârâne dedi ki:

"Senin bir kitabını Isparta'da tab' etmişler, çoklar okuyorlar." Ben dedim: "O, yasak olan tab' değil belki müstensihle bazı nüshalar alınmış ki hükûmet ona bir şey demez." Hem dedim: "Sakin bunu senin dostun olan iki münâfığa söyleme. Onlar böyle bir şey arıyorlar ki, bahâne etsinler." İşte kardeşlerim, bu adam çendan bir dostumun dâmâdıdır; o münâsebetle benim de ahabbım sayılır. Fakat berberlik münâsebetiyle vicdansız muallim ve münâfık müdürün dostudur. Orada kardeşlerimizden birisi bilmeyerek öyle söylemiş; iyi oldu ki, en evvel geldi, bana haber verdi. Ben de tenbih ettim, fenâlığın önü alındı. Ve teksir makinası binler nüshaları bu perde altında neşretti.

Hâtime

Bugün Re'fet Bey'in bir mektubunu aldım. Lihye-i Şerife hakkındaki suali münâsebetiyle diyorum ki:

Hadîsçe sâbittir ki, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın Lihye-i Saâdetin-den düşen saçların taneleri mahduttur. Otuz kırk tane veya elli altmış tane gibi az bir miktarda iken, binler yerde Lihye-i Saâdetin saçları bulunması, beni bir zaman çok düşündürdü. O vakit hatırıma gelmiş ki:

Lihye-i Saâdet, yalnız Lihye-i Şerifin saçlarından ibaret değil, belki re's-i mübarekinin traş oldukça hiçbir şeyini kaybetmeyen Sahâbeler,¹ o nurlu ve mübarek ve dâimî yaşayacak saçları muhafaza etmişler. Onlar binlerdir; şimdiki mevcuda müsâvi gelebilirler.

Yine o vakit hatırıma geldi ki: Acaba her câmide bulunan, sened-i sahih **Cihet:** Taraf, yön. **Mihyat:** Dikkatli, tedbirli hareket. **Muaraza:** Karşı gelme, sözle **ihlâ-ı saça Hazret-i Risâlet'in saça olduğu** sâbit midir ki, ona karşı ziyaret **âhireti düşünmeyenler** **izhar:** Ortaya çıkarma. **Muhtasar:** Kısaltılmış, özet. **Evhâm:** Kuruntular, zanlar. **Meâl:** Mânâ, anlam. **Nâ-ehiller:** Ehliyetli olmayanlar. **Garaz:** Niyet, maksad, mevil, istek. **Men-Elmek:** Mahkûm olmak, öyle **Hâşiye:** Açıklayıcı not. **Hâfif:** Korumak. **Tame:** Hırs, acgözlülük. **Bir den hatıra geldi ki: O saçların zıvareti vesîledir Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'a karşı salâvât getirmeye sebep ve bir hürmet ve muhabbete medârdır.²** Vesîlelik ciheti o şeyin zâtına bakmaz, vesîlelik cihetine bakar.

¹ Bkz.: Buhârî, *vuđú* 33; Müslim, *hac* 322-326; Müsned 3/133, 137.

² Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) salât ü selâm getirmenin faziletine dair bkz.: Ahzâb sûresi, 33/56; Müslim, *salât* 11, 70; Tirmizî, *vitir* 21; Ebû Dâvûd, *salât* 36, 201, *vitir* 26; Nesâî, *cum'a* 5, *ezan* 37, *sehv* 55; İbn Mâce, *ikâmetü's-salât* 79; Dârimî, *salât* 206, *rikak* 58; Müsned 2/168, 375, 485, 3/102, 445, 4/8.

Hadîs: Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) sözleri ve davranışları.

Hâtime: Son, sonuç.

Hazret-i Risâlet: Bir Efendimiz (s.a.s.).

Hüccet: Delil.

Kabul-ü ümmet: Ümmetin kabulü.

Kat'i sened: Kesin sened, delil.

Lihye-i Saadet: Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (s.a.s.) mübarek

Lihye-i Şerife: Resûl-i Ekrem Efendimiz'in (s.a.s.) mübarek sakalı.

Müsâvi: Eşit.

Nev': Çeşit, tür.

Re's-i mübarek: Mübarek başı.

Salâvât: Dualar. Peygamber Efendimiz'e (aleyhissalâtü vesselâm) yapılan dualar.

Sened-i sahih: Bir hadisi en son

kadar rivâyet edenlerin oluşturduğu rivâyet zincirinin güvenilir, sağlam olması.

Tâyin: Belirleme, ayırma.

Telâkki: Anlama, anlayış, kabul etme.

Telâkkiyat-ı âmme: Genel kabul, umumî anlayış.

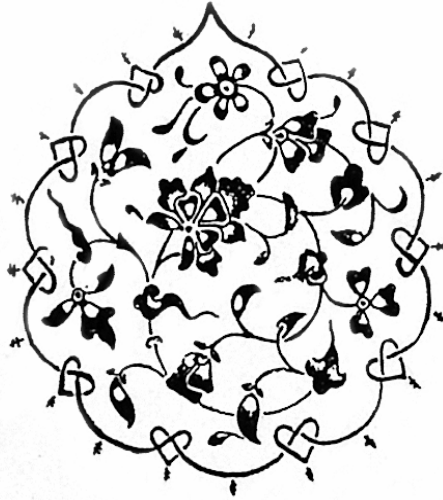
Teşhis: Tanıma, fark etme, seçme, ayırd etme.

Teveccüh: Yönelme.

Zâhir: Cârî, açık, görünen, dışarıda

Onun için eğer bir saç hakikî olarak Lihye-i Saâdetten olmazsa, mâdem zâ-hir hâle göre öyle telâkki edilmiş ve o vesîlelik vazifesini yapıyor ve hürmete ve teveccühe ve salâvâta vesîle oluyor; kat'î sened ile o saçın zâtını teşhis ve tâyin lâzım değildir. Yalnız, **aksine kat'î delil olmasın, yeter.** Çünkü **telâk-kiyat-ı âmme ve kabul-i ümmet, bir nev'i hüccet hükmüne** geçer.

Bazı ehl-i takvâ böyle işlerde, ya takvâ veya ihtiyat veya azîmet noktasında ilişmeler de, hususî ilişirler. Bid'a da deseler, bid'a-yı hasene nev'inde dâhildir. Çünkü vesîle-i salâvâttır. Re'fet Bey mektubunda diyor: "Bu mes'e-le ihvanlar beyrinde medâr-ı münakaşa olmuş." Kardeşlerime tavsiye ediyorum ki: İnşikâka ve iftirâka sebebiyet veren münakaşa etmesinler. Yalnız müdâvele-i efkâr sûretinde nizâsız mübâhaseye alışsınlar.

Ahbâb: Dost.

Azîmet: Allah'ın (c.c.) yapılmasını emrettiği ve yapılmamasını istediği hususlarda tam bir titizlik gösterip, emir ve yasaklara kuv-

Ehl-i takvâ: Allah'tan (c.c.) hak-kıyla korkan ve günahlardan kaçınan kimseler.

İftirak: Ayrılık.

İhtiyat: Dikkatli, tedbirli hareket

Mesrurâne: Sevinçli bir şekilde.

Mübahase: Karşılıklı konuşma.

Müdâvele-i efkâr: Görüş alışverişi.

Müstensih: Yazılı metni yazarak çoğaltıp, koruyup eden.

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ¹

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ²

Aziz siddık Senirkentli kardeşlerim İbrahim, Şükrü, Hâfız Bekir, Hâfız Hüseyin, Hâfız Receb Efendiler!

Hâfız Tevfik ile gönderdiğiniz üç mes'eleye mülhidler eskiden beri ilişıyorlar.

• **Birincisi:** ³ **حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ** Âyetin ifade ettiği zâhir mânâsına göre: Güneş'in, hararetili ve çamurlu bir çeşme suyunda gurub ettiğini görmüş, diyor.

• **İkincisi:** Sedd-i Zülkarneyn nerededir?

• **Üçüncüsü:** Âhir Zamanda Hazret-i İsâ (aleyhisselâm)'ın geleceğine⁴ ve Deccal'ı öldüreceğine dâirdir.

Bu suallerin cevapları uzundur. Yalnız muhtasar bir işaretle deriz ki: Âyât-ı Kur'âniye, üslûb-i Arabiye üzerine ve zâhir nazara göre umumun anlayacağı bir tarzda ifade ettiği için, çok defa teşbih ve temsil sûretinde beyân ediyor.

İşte **تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ** yani Güneş'in, hararetili ve çamurlu bir çeşme gi-

¹ "Hiçbir şey yoktur ki Allah'ı hamd ile tesbih etmesin." (İsrâ sûresi, 17/44)

² Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketi, üzerinize olsun.

³ "Nihayet Batıya ulaştığında, güneşi âdeta kara bir balıkta batar vaziyette buldu." (Kehf sûresi, 18/86)

⁴ Müslim, *fiten* 110; Tirmizî, *fiten* 59, 62; Ebû Dâvûd, *melâhim* 14; İbn Mâce, *fiten* 33; Müsned 3/420, 4/181, 226, 390, 6/75.

Âhir Zaman: Son zaman, Kıyâmetin kopmasına yakın zaman.

Âyât-ı Kur'âniye: Kur'an âyetleri.

Bahr-i Muhîl-i Garbî: Atlas

Okyanusu.

Beyan etmek: Açıklamak, ifade etmek.

Deccal: Kıyamete yakın bir dönemde çıkıp İslâm Dini'ni ve

ümmetini ifsad edip kötülöklere sürükleyecek olan ve aynı zamanda Kıyametin alâmetlerinden sayılan yalancı ve hilekâr şahıs.

Gurub: Batma, batış.

Hararet: Sıcaklık.

Muhtasar: Kısaltılmış, özet.

Mülhid: Allah'ı (c.c.) inkâr eden, dinsiz.

Sedd-i Zülkarneyn: Hz. Zülkarneyn'in yaptığı büyük sed.

Temsil: Örnek, benzetme.

Teşbih: Benzetme.

Umum: Bütün, herkes.

Üslûb-i Arabiye: Arapça ifade tarzı.

Zâhir nazar: Dıştan bakış.

bi görünen Bahr-i Muhî't-i Garbî'nin sâhilinde veya volkanlı, alevli, dumanlı dağın gözündeki gurub ettiğini Zülkarneyn görmüş. Yani, zâhir nazarda Bahr-i Muhî't-i Garbî'nin sevâhilinde, yazın şiddet-i hararetiyle etrafındaki bataklık hararetlenmiş, tebâhhur ettiği bir zamanda o buhar arkasında büyük bir çeşme havzası sûretinde uzaktan Zülkarneyn'e görünen Bahr-i Muhî't'in bir kısmında Güneş'in zâhirî gurubunu görmüş. Veya volkanlı, taş ve toprak ve maden sularını karıştırarak fışkıran bir dağın başında yeni açılmış ateşli gözündeki, semâvâtın gözü olan Güneş'in gizlendiğini görmüş.

Evet, Kur'ân-ı Hakîm'in mu'cizâne belâgat-ı ifadesi bu cümle ile çok mesâili ders veriyor.

Evvelâ

Zülkarneyn'in mağrib tarafına seyahati, şiddet-i hararet zamanında ve bataklık tarafına ve Güneş'in gurub âvânına ve volkanlı bir dağın fışkırması vaktine tesadûf ettiğini beyân etmekle, Afrika'nın tamam istilâsı gibi çok ibretli mes'elelere işaret eder.

Mâlûmdur ki, görünen hareket-i Şems, zâhirîdir ve küre-i arzın mahfî hareketine delildir; onu haber veriyor. Hakikat-i gurub murad değildir. Hem çeşme, teşbihtir. Uzaktan büyük bir deniz, küçük bir havuz gibi görünür. Hararetten çıkan sis ve buharlar ve bataklıklar arkasında görünen bir denizi, çamur içinde bir çeşmeye teşbihi ve Arapça hem çeşme, hem Güneş, hem göz mânâsında olan **عَيْن** kelimesi, esrâr-ı belâgatça gayet mânidar ve münasiptir. (Hâsiye) Zülkarneyn'in nazarında uzaklık cihetiyle öyle görüldüğü gibi,

(Hâsiye) **عَيْن** deki **عَيْن** tâbiri, esrâr-ı belâgatça latîf bir mânâyı remzen ihtâr ediyor. Şöyle ki: "Semâ ve yüzü, Güneş gözüyle zeminin yüzündeki cemâl-i rahmeti seyirden sonra, zemin dahi deniz gözüyle yukarıdaki azamet-i ilâhiyeyi temâşâyı müteakib; o iki göz birbirini içine kapanırken, rû-yi zemindeki gözleri kapıyor." diye mu'cizâne bir kelime ile hatırlatıyor ve gözler vazifesine paydos işaretine işaret ediyor.

Avân: Anlar, zamanlar.

Azamet-i ilâhiye: İlâhî büyüklük, ululuk.

Bahr-i Muhî't: (Atlas) okyanusu.

Belâgat-i ifade: İfade edebî güzelliği, açıklığı.

Beyan etmek: Açıklamak, ifade etmek.

Cemâl-i rahmet: Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin güzelliği.

Esrâr-ı belâgat: Belâgatin sırları.

Evvelâ: İlk olarak.

Hararet: Sıcaklık.

Hareket-i Şems: Güneşin hareketi.

İstîlâ: Kaplama, yayılma.

Küre-i arz: Yeryüzü küresi, dünya.

Latîf: Güzel, hoş.

Mağrib: Batı.

Mağfi: Gizli.

Malûm: Bilinen.

Mesâil: Meseleler.

Mu'cizâne: Mu'cizeli bir şekilde.

Remzen: Bir şeyi, açık olarak değil de ona işaret ederek anlatmak sûretiyle.

Rû-yi zemîn: Yeryüzü.

Semâ: Gök.

Semâvât: Gökyüzü.

Sevâhil: Sahiller, kıyılar.

Şiddet-i hararet: Aşırı sıcaklık.

Tebâhhur etmek: Buharlaşmak.

Temâşâ: Bakma, seyretme.

Tesadûf etmek: Rast gelme.

Teşbih: Benzetme.

Zâhiri: Görünen, görünürdeki.

Zemîn: Yeryüzü.

Arş-ı A'zam'dan gelen ve ecrâm-ı semâviyeye kumanda eden semâvî hitab-ı Kur'ânî, bir misafirhâne-i rahmâniyede sirac vazifesini gören müsahhar Güneş'i Bahr-i Muhît-i Garbî gibi bir çeşme-i rabbânîde gizleniyor demesi, azametne ve ulviyetine yakışıyor ve mu'cizâne üslûbu ile, denizi hararetili bir çeşme ve dumanlı bir göz gösterir. Ve semâvî gözlere öyle görünür.

Elhâsıl: Bahr-i Muhît-i Garbî'ye çamurlu bir çeşme tâbiri, Zülkarneyn'e nisbeten uzaklık noktasında o büyük denizi bir çeşme gibi görmüş. Kur'ân'ın nazarı ise her şeye yakın olduğu cihetle, Zülkarneyn'in galat-ı his nev'indeki nazarına göre bakamaz. Belki Kur'ân, semâvâta bakarak geldiğinden küre-i arzı kâh bir meydan, kâh bir saray bazan bir beşik, bazan bir sahife gibi gördüğünden; sisli, buharlı koca Bahr-i Muhît-i Atlas-ı Garbî'yi bir çeşme tâbir etmesi, azamet-i ulviyetini gösteriyor.

* * *

İkinci Sualiniz

Sedd-i Zülkarneyn nerededir? Ye'cüc, Me'cüc kimlerdir? ¹

İclevap: Eskiden bu mes'eleye dâir bir risale yazmıştım. O vaktin mül-

¹ Bkz.: “● Sonra o başka bir yol tuttu. ● Nihayet iki dağ arasına ulaştığında, onların önünde, hemen hemen hiç söz anlamayan bir millet buldu. ● “Ey Zülkarneyn!” dediler, “Ye'cüc ve Me'cüc bu ülkede bozgunculuk yapıyorlar. Bizimle onlar arasında bir sed yapman için sana bir vergi vermeyi teklif ediyoruz, ne dersin?” ● O da şöyle cevap verdi: “Rabbimin bana verdiği imkânlar, sizin vereceğinizden daha hayırlıdır. Siz bana beden gücüyle yardımcı olun da sizinle onlar arasında sağlam bir sed yapayım.” ● “Demir kütleleri getirin bana!” Zülkarneyn iki dağın arasını demir kütleleriyle doldurtup dağlarla aynı seviyeye getirince: “Körükleyin!” dedi. Tam onu bir ateş hâline getirince, “Bana erimiş bakır getirin de üzerine dökeyim” dedi. ● Artık o Ye'cüc ve Me'cüc'ün, ne seddi aşmaya, ne de onda delik açmaya güçleri yetmedi. ● Zülkarneyn: Bu, Rabbimden bir rahmettir, bir lütfuttur, dedi. Rabbimin tayin ettiği vakit gelince, bunu yerle bir eder. Rabbimin vâdi mutlaka gerçekleşir.” (Kehf sûresi, 18/92-98) “● İmha ettiğimiz bir memleket halkının, mahşerde huzurumuza gelmemesi mümkün değildir. ● Nihayet Ye'cüc ve Me'cüc'ün sedleri açılıp her tepeden dünyaya akın etmeye başladıkları, doğru vâdin vaktinin yaklaştığı sıra, işte o zaman, kâfirlerin gözleri birden donakalır. “Eyvah, bizlere! Biz bundan tam bir gaflet içinde idik, daha doğrusu kendimize zulmettik!” diyecekler.” (Enbiyâ sûresi, 21/95-96)

Arş-ı A'zam: Allah'ın (c.c.) yüce tahtı, Allah'ın yüce hâkimiyetinin ifadesi.

Azamet-i ulviyet: Çok büyük ve yüksek olma.

Bahr-i Muhît-i Atlas-ı Garbî: Atlas Okyanusu.

Bahr-i Muhît-i Garbî: Atlas Okyanusu.

Çeşme-i Rabbânî: İlâhî çeşme.

Ecrâm-ı semâviye: Gök cisimleri.

Elhâsıl: Kısacası, sözün özü.

Galat-ı his: His yanılması, duygu yanılması.

Hitâb-ı Kur'ânî: Kur'ân'ın hitabı, seslenişi.

Küre-i arz: Yeryüzü küresi, dünya.
Misafirhâne-i rahmâniye: Cenâb-ı Hakk'ın Rahman isminin aynası olan dünya misafirhanesi.

Musahhar: Boyun eğmiş, hizmete verilmiş, emre amade.

Nazar: Bakış.

Nev': Çeşit, tür.

Sedd-i Zülkarneyn: Hz. Zülkarneyn'in yaptığı büyük sed.

Semâvât: Gökler, yedi kat gök.

Semâvî: Semâya âit, Allah (c.c.) tarafından olan, ilâhî.

Sirac: Işık, lâmba, kandil.

Tabir: İfade etme. **Ulviyet:** Yücelik
Ye'cüc, Me'cüc: İslâm inancına göre Kiyâmet âlâmetlerinden biri olmak üzere, yeryüzünde bozgunculuk çıkaran ve gerçek mahiyetlerini Allah'ın (c.c.) bildiği iki topluluk.

hidleri onunla mülzem olmuşlardı. Şimdilik hem o risale yanımda yoktur, hem kuvve-i hâfızam ta'til-i eşgal etmiş, yardım etmiyor. Hem Yirmi Dördüncü Söz'ün Üçüncü Dalı'nda bir nebze bu mes'eleden bahsedilmiş. Onun için bu mes'elenin yalnız iki üç nüktesine gayet muhtasar bir işaret edeceğiz. Şöyle ki:

Ehl-i tahkikin beyânına göre, hem Zülkarneyn unvanının işaretiyle, Yemen padişahlarından Zülyezen gibi "zû" kelimesiyle başlayan isimleri bulunduğundan bu Zülkarneyn, İskender-i Rumî değildir. Belki Yemen padişahlarından birisidir ki,¹ Hazret-i İbrahim'in zamanında bulunmuş² ve Hazret-i Hızır'dan* ders almış.³ İskender-i Rumî* ise, Milâddan takriben üç yüz sene evvel gelmiş, Aristo'dan* ders almış.⁴

Tarih-i beşerî, muntazam sûrette üç bin seneye kadar gidiyor. Bu nâkıs ve kısa tarih nazarı, Hazret-i İbrahim zamanından evvel doğru olarak hükmedemiyor. Ya hurafevârî, ya münkirâne, ya gayet muhtasar gidiyor. Bu Yemenî Zülkarneyn, tefsirlerde eskiden beri İskender nâmıyla iştiharının⁵ sebebi, ya o Zülkarneyn'in bir ismi İskender'dir ki, İskender-i Kebîr ve Eski İskender'dir. Veyahut âyât-ı Kur'âniye'nin zikrettiği hâdisât-ı cüz'iyeler; küllî hâdisâtın uçları olduğu cihetle, Zülkarneyn olan İskender-i Kebîr'in nübüv-

¹ Bkz.: Ebu's-Suûd, *Tefsîru Ebi's-Suûd* 5/239-240; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 6/385; el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* 16/27.

² Bkz.: el-Fâkihî, *Ahbâru Mekke* 3/221; el-Kurtubî, *el-Câmi'* li *ahkâmî'l-Kur'an* 11/47; İbn Kesir, *Tefsîru'l-Kur'an* 1/180, 3/101; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 6/382.

³ Bkz.: el-Kurtubî, *el-Câmi'* li *ahkâmî'l-Kur'an* 11/47.

⁴ Bkz.: İbn Hacer, *Fethu'l-bârî* 6/382-383; eş-Şevkânî, *el-Fethu'l-kadîr* 3/307; el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân* 1/184. Peygamber Efendimiz (sallallahu aleyhi ve sellem), "Hz.Zülkarneyn nebî miydi, değil miydi bilmiyorum." buyurmaktadır. Bkz.: el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/17, 488. Ayrıca kaynaklarda Hz. Zülkarneyn'in, nebî veya melik olmadığı, fakat ibadet ü takva sahibi, insanları Allah'a çağıran bir büyük insan olduğu da kaydediliyor. Bkz.: İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/346; Abdurrezzak, *Tefsîru's-San'ânî* 2/410.

⁵ Bkz.: et-Taberî, *Câmiu'l-beyân* 16/17; el-Kurtubî, *el-Câmi'* li *ahkâmî'l-Kur'an* 11/45, 47; eş-Şevkânî, *el-Fethu'l-kadîr* 3/307; el-Âlûsî, *Rûhu'l-meânî* 16/26.

Âyât-ı Kur'âniye: Kur'an âyetleri.

Beyan: Açıklama, ifade etme.

Bir nebze: Bir parça.

Ehl-i tahkik: Araştırmacı, büyük ilim adamları.

Hâdisât-ı cüz'iyeye: Küçük hâdiseler, olaylar.

Hurafe-vârî: Hurafeye benzer, hurafe gibi uydurulmuş.

İштиhar: Meşhur olma, tanınma, ün kazanma.

Kuvve-i hâfıza: Hâfıza kuvveti, ezberleme gücü.

Küllî hâdisât: Genel, büyük olaylar.

Milâd: Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu kabul edilen yıl ve gün.

Muhtasar: Kısaltılmış, özet.

Muntazam: İntizamlı, derli toplu, tertipli.

Mülhidler: Allah'ı inkâr edenler, dinsizler.

Mülzem: Susturulmuş, sükuta mecbur olmuş.

Münkirâne: İnkâr eder bir şekilde.

Nâkıs: Noksan, eksik.

Nükte: Bir söz veya ibâreden ancak dikkatle anlaşılabilen mânâ. İnce mânâlı söz.

Risale: Belli bir konuya tahsis edilmiş hacimce büyük olmayan kitap. **Takriben:** Yaklaşık olarak.

Tarih-i beşerî: İnsanlık tarihi.

Ta'til-i eşgâl: İşleri bırakma.

Tefsirler: Kur'an'ı açıklayan ve izah eden kitaplar.

vet-kârâne irşâdâtıyla akvam-ı zâlîme ile milel-i mazlûme ortasında hâil ve gaddarların garetlerine mâni olacak meşhur sedd-i Çin'in binasını kurduğu gibi; İskender-i Rumî misillü müteaddit cihangirler ve kuvvetli padişahlar, maddî cihetinde ve mânevî âlem-i insâniyetin padişahları olan bir kısım enbiyâ ve bazı aktab dahi mânevî ve irşâdî cihetinde o Zülkarneyn'in arkasında gidip iktidâ edip, mazlûmları zâlimlerden kurtaracak çarelerin mühimlerinden olan dağlar ortalarında sedleri, (Hâşiye) sonra dağlar başlarında kal'aları kurmuşlar. Ya bizzât maddî kuvvetleriyle veyahut irşâd ve tedbirleriyle tesîs etmişler. Sonra şehirlerin etrafında surları ve ortalarında kal'aları, tâ son çare olan kırk ikilik toprakları ve kal'a-yi seyyar gibi diritnavtları yapmışlar. Hattâ rû-yi zeminin en meşhur seddi ve kaç günlük uzak bir mesafe tutan Sedd-i Çin'i Kur'ân lisânıyla Ye'cüc ve Me'cüc'ün ve tâbir-i diğerle tarih lisânında Mançur ve Moğol denilen ve âlem-i beşeriyeti kaç defa zîr ü zeber eden ve Himalaya Dağlarının arkasından çıkan ve şarktan garba kadar harap eden akvam-ı vahşiye ve garetkâr milletlerin Hind ve Çin'deki akvam-ı mazlûmeye tecâvüzlerini durdurmak için o Himalaya silsilelerine yakın iki dağ ortasında uzun bir sed yaptığı ve o akvam-ı vahşiyenin kesretle hücumlarına çok zaman mâni olduğu gibi, Kafkas Dağlarında Derbent cihetinde yine çapulcu garetgir akvam-ı Tatariyenin hücumunu durdurmak için Zülkarneyn-misâl eski İran padişahlarının himmetiyle sedler yapılmıştır. Bu nev'idен çok sedler var. *Kur'ân-ı Hakîm umum nev-i beşer ile konuştuğu için, zâhiren bir hâdis-i cüz'iyeyi zikredip, umum o hâdiseye benzer hâdisâtı ihtâr ederek konuşuyor.* İşte bu nokta-yi nazardandır ki, Sedd'e ve Ye'cüc ve Me'cüc'e dâir

(Hâşiye) Rû-yi zeminde mürûr-i zamanla dağ şeklini almış, tanınmayacak bir sûrete gelmiş çok sun'î sedler vardır.

Aktâb: Kutub insanlar, büyük veliler.

Akvâm-ı mazlûme: Zulme uğramış milletler.

Akvâm-ı Tatariye: Tatar kavimleri, Tatarlar.

Akvâm-ı vahşiye: İlkel topluluklar.

Akvâm-ı zâlîme: Zâlim kavimler.

Âlem-i beşeriyet: İnsanlık âlemi.

Âlem-i insaniyet: İnsanlık âlemi.

Cihangir: Cihani, dünyayı fetheden.

Cihet: Taraf, yön.

Diritnavt: Büyük harp gemisi.

Enbiyâ: Peygamberler.

Gaddar: Zulmeden, merhametsiz, hain.

Garb: Batı.

Garet: Yağmacılık.

Garetgir: Çapulcu.

Garetkâr: Yağmacı, çapulcu.

Hâdisat: Hâdiseler.

Hâdis: Olay. Olan şey.

Hâdis-i cüz'îye: Küçük olay.

Hâil: Engel, mâni.

Harab etmek: Yıkarak, virâne hâline getirmek.

Himmet: Gayret ve çaba.

İhtar: Hatırlatmak, dikkati çekmek.

İktida: Uymak, tabi olmak.

İrşad: Doğru yolu göstermek.

İrşadât: Hak yolu, doğru yolu göstermeler, uyarmalar.

İrşadî: Doğruya erdiren.

Kal'alar: Kaleler.

Kal'a-yi seyyar: Seyyar kale.

Kesret: Çokluk, sıklık.

Lisân: Dil.

Milel-i mazlûme: Zulme uğrayan milletler. **Misillü:** Benzeri.

Müteaddit: Birçok, çeşitli.

Nübüvvet-kârane: Peygamberliğe benzer bir vaziyette.

Rû-yi zemîn: Yeryüzü.

Sedd-i Çin: Çin seddi.

Şark: Doğu.

Tâbir-i diğerle: Diğer bir ifade ile.

Tecavüz: Hücum etme, saldırma.

Tedbir: Yönetme, idare etme.

Te'sis etmek: Kurmak.

Umum nev-i beşer: Bütün insanlık.

Zâhiren: Görünürde.

Zikretmek: Anmak, hatırlatmak.

Zîr ü zeber etmek: Yerle bir etmek.

Zülkarneyn-misâl: Zülkarneyn benzeri.

rivâyetler ve akvâl-i müfessirîn, ayrı ayrı gidiyor.

Hem Kur'ân-ı Hakîm, münasebât-ı kelâmiye cihetinde bir hâdiseden uzak bir hâdiseye intikal eder. Bu münasebâtı düşünmeyen zanneder ki, iki hâdisenin zamanları birbirine yakındır. İşte Sedd'in harabiyetinden Kıyame'tin kopmasını Kur'ân'ın haber vermesi, kurbiyet-i zaman cihetiyle değil, belki münasebât-ı kelâmiye cihetinde iki nükte içindir. Yani, bu sed nasıl harap olacak, öyle de dünya harap olacaktır. Hem nasıl ki fitrî ve ilâhî sedler olan dağlar metîndir, ancak Kıyame'tin kopmasıyla harap olurlar, öyle de bu sed dahi dağ gibi metîndir, ancak dünyanın harap olmasıyla hâk ile yeksan olabilir. İnkılâbât-ı zaman tahribât yapsa da, çoğu sağlam kalır demektir. Evet, Sedd-i Zülkarneyn'in külliyyetinden bir ferdi olan Sedd-i Çinî binler sene yaşadığı hâlde daha meydanda duruyor. İnsanın eliyle zemin sahifesinde yazılan, mücessem, mütehaccir, mânidar tarih-i kadîmden uzun bir satır olarak okunuyor.

Üçüncü Sualiniz

Hazret-i İsa (aleyhisselâm)'ın Deccal'ı öldürmesi, hem Birinci Mektup'ta ve hem On Beşinci Mektup'ta gayet muhtasar ve size kâfi bir cevap vardır.

Akvâl-i müfessirîn: Müfessirlerin görüşleri.

Cihet: Yön. **Ferd:** Bir.

Fitri: Doğuştan, yaratılıştan, fitrata âit ve yaratılışla ilgili.

Hâk ile yeksan olmak: Yerle bir olmak.

Harabiyet: Harap olma, yıkılma; yıkılış.

İlâhî: Cenâb-ı Hakk'a âit.

İnkılâbât-ı zaman: Yeryüzünde zamanla meydana gelen değişiklikler.

İntikal etmek: Geçme, birinden diğerine geçme.

Kâfi: Yeten, kâfi gelen, ihtiyacı karşılayan.

Kurbiyet-i zaman: Zaman yakınlığı.

Külliyyet: Genellik, kapsamlılık, bütünlük.

Mânidar: Mânâlı.

Metin: Kuvvetli, yıkılmaz, sağlam, güçlü.

Mücessem: Cisim şeklinde olan.

Münasebât: Alâkalar, ilgiler, bağlar.

Münasebât-ı kelâmiye: Mânâ ve muhteva ilişkisi..

Mütehaccir: Taşlaşmış.

Nokta-yi nazar: Görüş, bakış açısı.

Nükte: Bir söz veya ibâreden ancak dikkatle anlaşılabilen mânâ.

Rû-yi zemin: Yeryüzü, dünya.

Sedd-i Çinî: Çin seddi.

Sun'î: Yapma.

Tahribat: Yıkıp bozmalar, harap etmeler.

Tarih-i kadîm: Eski tarih.

Zemin sahifesi: Yeryüzü, dünya.

بِسْمِهِ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ¹
السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ²

Aziz, fedâkâr, siddîk, vefadar kardeşlerim Hoca Sabri (rahmetullahi aleyh) ve Hâfız Ali (rahmetullahi aleyh)!

“Mugayyebât-ı Hamse”ye³ dâir Sûre-i Lokman’ın âhirindeki âyetin hakkında mühim sualinize gayet mühim bir cevap isterken, maatteessüf şimdiki hâlet-i rûhiyem ve ahvâl-i maddiyem o cevaba müsaid değildir. Yalnız sualinizin temas ettiği bir iki noktaya gayet mücmel işaret edeceğiz. Şu sualinizin meâlî gösteriyor ki, ehl-i ilhad tarafından tenkid sûretinde Mugayyebât-ı Hamseden yağmurun gelmek vaktine ve rahm-ı mâderdeki ceninin keyfiyetine itiraz edilmiş. *Demişler ki*: “Rasadhânelerde bir âletle yağmurun vakt-i nüzûlü keşfediliyor. Onu da, Allah’tan başkası da biliyor. Hem röntgen şuâıyla rahm-ı mâderdeki ceninin müzekker, müennes olduğu anlaşıyor. Demek mugayyebât-ı hamseye ittîlâ kabildir?”

¹ “Hiçbir şey yoktur ki Allah’ı hamd ile tesbih etmesin.” (İsrâ sûresi, 17/44)

² Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi, üzerinize olsun.

³ Bkz.: “Kiyamet vakti hakkındaki bilgi, ancak Allah’ın katındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Yine hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Şüphesiz Allah, her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır.” (Lokman sûresi, 31/34); “Gaybın anahtarı beştir: 1-Kişi yarın ne olacağını bilemez, 2-Ana rahmindeki çocuğun durumunu kimse bilemez, 3-İnsan yarın ne kazanacağını bilemez, 4-İnsan, nerede ve hangi toprakta vefat edeceğini bilemez, 5-Hiç bir kimse yağmurun ne zaman geleceğini bilemez.”: Buhârî, *istiskâ*, 29, *tefsîru sûre* (6) 1, (13) 1, (31) 2, *tevhid*, 4; Müsned, 2/24, 52, 58, 122.

Âhîr: Son.

Ahvâl-i maddiye: Bedene, cisme ait hâller.

Aziz: İzzetli ve şerefli.

Cenîn: Ana rahmindeki çocuk.

Ehl-i ilhad: Allah’ı (c.c.) inkâr edenler, dinsizler.

Fedakâr: Fedâ eden, kıymet ve ehemmiyet verilen bir şey uğrun-da her şeyi gözden çıkaran.

Hâlet-i ruhiye: Ruh hâli. Mânevî ve iç durumu.

İttîlâ: Öğrenme, bilme, haberdar olma.

Kâbil: Mümkün.

Keşf: Açma, meydana çıkarma.

Keyfiyet: Nitelik, durum.

Maatteessüf: Maalesef.

Meâl: Mânâ, anlam.

Mugayyebât-ı Hamse: Beş bilinmeyen şey, Lokman sûresinin son âyetinde belirtilen ve Allah’tan (c.c.) başka kimsenin bilemeyeceği ifade edilen beş şey.

Mücmel: Kısa, öz.

Müennes: Dişi.

Müzekker: Erkek.

Rahm-ı mâder: Ana rahmi.

Rasadhane: Gözlemevi.

Siddîk: Sözü, özündeki temizliği ortaya koyan; ameli, îmânını doğrulayan kişi, çok vefalı kişi.

Sûre-i Lokman: Lokman sûresi.

Şuâ: Işın.

Vakt-i nüzûlü: Yağma vakti.

Vefadar: Vefalı.

E/cevap: Yağmurun vakt-i nüzûlü bir kâideye merbut olmadığı için, doğrudan doğruya meşîet-i hâssa-yı ilâhiye ile bağlı ve hazine-i rahmetten hususî iradeye tâbi olduğunun bir sır-ı hikmeti şudur ki:

• *Kâinatta en mühim hakikat ve en kıymetdâr mâhiyet; **nur**, **vücut** ve **hayat** ve **rahmettir** ki, bu dört şey perdesiz, vasitasız, doğrudan doğruya kudret-i ilâhiye ve meşîet-i hâssa-yı ilâhiyeye bakar. Sâir masnûâtta zâhîrî esbab, kudretin tasarrufuna perde oluyorlar. Ve muttarid kanunlar ve kâideler, bir derece irade ve meşîete hicap oluyor. Fakat vücut, hayat ve nur ve rahmette o perdeler konulmamış. Çünkü perdelerin sır-ı hikmeti o işte cereyân etmiyor. Mâdem vücutta en mühim hakikat, rahmet ve hayattır; yağmur, hayata menşe ve medâr-ı rahmet, belki ayn-ı rahmettir. Elbette vesait perde olmayacak. Kâide ve yeknesaklık dahi, meşîet-i hâssa-yı ilâhiyeyi setretmeyecek; tâ ki her vakit, herkes, her şeyde şükür ve ubûdiyete ve sual ve duâyâ mecbur olsun. Eğer bir kâide dâhilinde olsaydı, o kâideye güvenip şükür ve rica kapısı kapanırdı. Güneşin tulûunda ne kadar menfaatler olduğu mâlûmdur. Hâlbuki muttarid bir kâideye tâbi olduğundan, güneşin çıkması için duâ edilmiyor ve çıkmasına dâir şükür yapılmıyor. Ve ilm-i beşerî o kâidenin yoluyla yarın güneşin çıkacağını bildiği için, gâibden sayılmıyor. Fakat yağmurun cüz'iyatı bir kâideye tâbi olmadığı için, her vakit insanlar rica ve duâ ile dergâh-ı ilâhiyeye ilticâyâ mecbur oluyorlar. Ve ilm-i beşerî, vakt-i nüzûlünü tâyin edemediği için, sırf hazine-i rahmetten bir nimet-i hâssa telâkki edip hakikî şükrediyorlar.*

İşte bu âyet, bu nokta-yı nazardan yağmurun vakt-i nüzûlünü, Mugayyebât-ı Hamseye idhal ediyor. Rasadhânelerdeki âletle, bir yağmurun mukaddemâtını hissedip vaktini tâyin etmek, gâibi bilmek değil, belki gâibden

Ayn-ı rahmet: Rahmetin tâ kendisi.

Cereyan etmek: Hareket etmek, akmak, gitmek, olmak.

Cüz'iyat: Cüzler, parçalar, kısımlar.

Dergâh-ı ilâhiye: Allah'ın (c.c.) şefkat, rahmet ve af dolu yüce kapısı, Allah (c.c.) katı.

Esbab: Sebepler, maddî şartlar.

Gaib: Görünmeyen, fakat varlığı kesin olan ve mâhiyeti Allah (c.c.) tarafından bilinen şeyler.

Hazine-i rahmet: Rahmet hazinesi.

Hicab: Perde, örtü.

İdhal etmek: Girdirmek, yerleştirmek

İlm-i beşerî: İnsanların kendi çabalarıyla buldukları ilimler.

İlticâ: Sığınma.

Kaide: Kural.

Kudret-i ilâhiye: Cenâb-ı Hak'ın kudreti.

Mâhiyet: Bir şeyin asıl iç yüzü, esası.

Masnûat: Eserler, sanatlı yapılan şeyler.

Medâr-ı rahmet: Rahmet sebebi.

Menşe': Bir şeyin çıktığı, neş'et ettiği yer.

Merbut: Bağlı, irtibatlı.

Meşîet: İrade, istek, dilek.

Meşîet-i hâssa-yı ilâhiye: Cenâb-ı Hak'ın hususî iradesi.

Mukaddemat: Öncüller, başta zikredilen şeyler.

Muttarid: Kurala bağlı olmak.

Nîmet-i hâssa: Hususî nimet.

Nokta-yı nazar: Görüş, bakış açısı.

Rahmet: Merhamet, acımak, şefkat etmek, ihsan etmek.

Rica: İstek, ümit. *Sair:* Diğer, başka.

Setretmeyecek: Örtmeyecek.

Sırr u hikmet: Hikmet ve sırrı.

Tâbi': Bağlı olan, uyan.

Tasarruf: Yönetme.

Tâyin etmek: Yerini belli etmek.

Telâkki: Anlama, anlayış, kabul etme. *Tulû:* Doğmak, çıkmak.

Ubûdiyet: Kulluk.

Vakt-i nüzûl: Yağma vakti.

Vesait: Vasıtalar, araçlar.

Vücut: Var olma.

Yeknesaklık: Tekdüzelik, monotonluk.

Zâhiri: Görünen, görünürdeki.

çıkıp âlem-i şehâdete takarrübü vaktinde bazı mukaddemâtına ittîlâ sûretinde bilmektir. Nasıl, en hafî umûr-i gaybiye vukûa geldikte veyahut vukûa yakın olduktan sonra hiss-i kable'l-vukû'un bir nev'iyle bilinir. O, gaybı bilmek değil; belki o, mevcudu veya mukarrebü'l-vücudu bilmektir. Hattâ ben kendi asabımda bir hassasiyet cihetiyle yirmi dört saat evvel, gelecek yağmuru bazan hissediyorum. Demek yağmurun mukaddemâtı, mebâdîleri var. O mebâdîler, rutubet nev'inden kendini gösteriyor, arkasından yağmurun geldiğini bildiriyor. Bu hâl, aynen kâide gibi, ilm-i beşerin gâibden çıkıp daha şehâdete girmeyen umûra vusule bir vesîle olur. Fakat daha âlem-i şehâdete ayak basmayan ve meşîet-i hâssa ile rahmet-i hâssadan çıkmayan yağmurun vakt-i nüzûlünü bilmek, ilm-i Allâmü'l-Guyûb'a mahsustur.

• **Kaldı ikinci mes'ele:** Röntgen şuaıyla rahm-ı mâderdeki çocuğun erkek ve dişisini bilmek ile **وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ** âyetinin meâl-i gaybîsine münâfi olamaz. Çünkü, âyet yalnız zükûret ve ünûset keyfiyetine değil, belki o çocuğun acîp istidâd-ı hususîsi ve istikbâlde kesb edeceği vaziyetine medâr olan mukadderât-ı hayatiyesinin mebâdîleri, hattâ sîmasındaki gayet acîp olan sikke-i samediyet muraddır ki, çocuğun o tarzda bilinmesi, ilm-i Allâmü'l-Guyûb'a mahsustur.² Yüz bin röntgen-misâl fikr-i beşerî birleşse, yine o çocuğun umum efrâd-ı beşeriyeye karşı birer alâmet-i farikası bulunan yalnız hakikî sîma-yı vechiyesini keşfedemez. Nerede kaldı ki sîma-yı vechîsin-den yüz defa daha hârika olan istidâdındaki sîma-yı mânevîyi keşfedebilsin.

¹ "Rahimlerde olanı O bilir." (Lokman sûresi, 31/34)

² İnsanın rızık ve eceliyle ilgili hususların, ayrıca cennetlik mi yoksa cehennemlik mi olacağı gibi özelliklerin, daha anne karındayken Allah teâlânın gönderdiği bir melek tarafından kaydedildiğine dair bkz.: Buhârî, *bed'ü'l-halk* 6, *enbiyâ* 1; Müslim, *kader* 1.

Acîb: Hayret veren, dikkat çeken.

Âlâmet-i fârika: Ayırıcı işaret.

Âlem-i şehadet: Görünen âlem, duyu organları ile kavranılanları ihtiva eden âlem.

Âsâb: Damarlar; sinirler.

Efrâd-ı beşeriye: İnsan ferdleri.

Fikr-i beşerî: İnsanların fikirleri.

Gaib: Görünmeyen, fakat varlığı kesin olan ve mâhiyeti Allah (c.c.) tarafından bilinen şeyler.

Hafî: Gizli. **Hakikî:** Gerçek.

Hiss-i kable'l-vuku: Önsezi.

İttîlâ: Öğrenme, bilme, haberdar olma
İlm-i Allâmü'l-Guyûb: Gaybe ait her şeyi en iyi bilen Allah'ın (c.c.) ilmi.

İlm-i beşer: İnsanlığın bilgisi.

İstidâd-ı hususî: Hususî kabiliyet.

Kesb etmek: Kazanmak, elde etmek.

Keşf: Açma, meydana çıkarma.

Meâl-i gaybî: Gaybe ait mânâsı.

Mebâdî: Başlangıçlar, çekirdekler.

Medâr: Sebep, vesile.

Mevcud: Varlık.

Mukadderat-ı hayatiye: Kader kalemîyle yazılmış hayatın programı.

Mukarrebü'l-vücûd: Varlığa gelmesi yakın.

Murad: Kasd, istenen, talep edilen, dilek.

Münafi: Aykırı.

Nev': Çeşit, tür.

Rahmet-i hâssa: Hususî rahmet.

Rahm-ı mâder: Ana rahmi.

Röntgen-misâl: Röntgen benzeri, röntgen gibi.

Sikke-i samediyet: Cenâb-ı Hak'ın hiçbir şeye ihtiyacı olmadığı hâlde her şeyin O'na muhtaç olmasının damgası, mühürü.

Sîma-yı mânevî: Mânevî yüz.

Sîma-yı vechîye: Yüz hatları.

Şua: Işın. **Takarrüb:** Yaklaşma.

Umûr: İşler.

Umur-i gaybiye: Gaybe ait işler.

Ünûset: Dişilik.

Vuku: Olmak, meydana gelmek.

Vusûl: Ulaşma, gelme, varma, erişme.

Zükûret: Erkeklik.

Başta dedik ki: Vücut ve hayat ve rahmet, bu kâinatta en mühim hakikatlerdir ve en mühim makam onlarıdır. İşte onun için o câmi hakikat-i hayatiye, bütün incelikleriyle ve dekaikiyle irade-i hâssaya ve rahmet-i hâssaya ve meşiet-i hâssaya bakmalarının bir sırrı şudur ki: **Hayat**, bütün cihâzâtıyla ve cihâzıyla sükûr ve ubûdiyet ve tesbihin menşe ve medârı olduğundandır ki, irade-i hâssaya hicap olan yeknesaklık ve kâidelik ve rahmet-i hâssaya perde olan vesait-i zâhiriye konulmamıştır. Cenâb-ı Hakk'ın rahm-ı mâderdeki çocukların sîma-yı maddî ve mânevîlerinde iki cilvesi var:

• **Birisi:** Vahdetini ve ehadiyetini ve samediyetini gösterir ki, o çocuk âzâ-yı esasîde ve cihâzât-ı insâniyenin envâında sâir insanlarla muvâfık ve mutâbık olduğu cihetle, Hâlık ve Sâni'inin vahdetine şehâdet ediyor. O cenin bu lisân ile bağıyor ki: "Bana bu sîma ve âzâyı veren Kim ise, bütün esasât-ı âzâda bana benzeyen bütün insanların sâni'i dahi O'dur. Ve hem bütün zîhayatın sâni'i O'dur."

İşte rahm-ı mâderdeki ceninin bu lisânı, gaybî değil, kâideye ve ittîrada ve nev'ine tâbi olduğu için mâlûmdur, bilinebilir. Âlem-i şehâdetten âlem-i gayba girmiş bir daldır ve bir dildir.

• **İkinci cihet:** Sîma-yı istidâdiye-i hususiyesi ve sîma-yı vechiye-i şahsiyesi lisânıyla Sâni'inin ihtiyarını, iradesini ve meşietini ve rahmet-i hâssasını ve hiçbir kayd altında olmadığını, bağırıp gösteriyor. Fakat bu lisân, gaybû'l-

Âlem-i gayb: Gayb âlemi, görüp bilemediğimiz âlem.

Âlem-i şehâdet: Görünen âlem, bu dünya.

Âzâ: Uzuvarlar, organlar.

Âzâ-yı esasî: Temel organlar.

Câmi': Geniş, kapsamlı.

Cihât: Cihetler, yönler.

Cihazat: Donanımlar.

Cihazat-ı insaniye: İnsana ait maddî-mânevî donanımlar.

Cihet: Yön, taraf.

Cilve: Tecelli, görüntü, yansıma.

Dehkâik: İncelikler.

Ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın birer-birer her bir şeyde ayrı ayrı tecelli eden birliği.

Enva': Çeşitler, türler.

Esasat-ı âzâ: Asıl ve önemli olan temel organlar.

Gaybî: Gayba ait. Görünmeyen, fakat varlığı kesin olan ve mâhiyeti Allah (c.c.) tarafından bilinen şeylere ait.

Gaybu'l-gayb: En gizli gayb.

Hakikat-i hayatiye: Hayata ait hakikat.

Hâlık: Yaradan, Yarattıcı.

Hicab olmak: Perde olmak.

İttîrad: Kurala bağlı olarak, düzenli, sıralı.

İhtiyar: Seçme, tercih etme.

İrade: Dileme, isteme.

İrade-i hâssa: Cenâb-ı Hakk'ın hususî, özel iradesi.

Kayd: Bağ, sınır.

Lisân: Dil.

Mâlûm: Bilinen, belli.

Medâr: Sebep, vesile.

Menşe': Bir şeyin çıktığı, neş'et ettiği, beslendiği yer.

Meşiet: İrade, istek, dilek.

Meşiet-i hâssa: Cenâb-ı Hakk'ın hususî, özel iradesi.

Mutâbık: Uygun.

Muvâfık: Uygun, denk, yerinde.

Nev': Çeşit, tür.

Rahmet-i hâssa: Hususî rahmet.

Rahm-ı mâder: Ana rahmi.

Sair: Diğer, başka.

Samediyet: Cenâb-ı Hakk'ın hiçbir şeye muhtaç olmadığı hâlde her şeyin kendisine muhtaç olması.

Sâni': Yaradan, sanat eseri olarak meydana getiren.

Simâ-yı istidâdiye-i hususiye: Hususî kabiliyet sîması.

Simâ-yı maddi ve mânevî: Maddî ve mânevî yüz.

Simâ-yı vechiye-i şahsiye: Her insanın kendine mahsus yüzünün biçimi, şekli.

Şehâdet etmek: Şahidlik etmek, tanıklık etmek.

Tesbih: Her türlü eksiklikten uzak olduğunu, dile getirme.

Ubûdiyet: Kulluk. **Vahdet:** Birlik.

Vesâit-i zâhiriye: Zahirî,

görüştükteki vasıtalar.

Yeknesaklık: Tekdüzelik, monotonluk.

Zihayat: Canlı, hayat sahibi.

gaybdan geliyor. İlm-i ezelîden başkası, kable'l-vücut bunu göremiyor ve ihâta edemiyor. Rahm-ı mâderde iken bu sîmanın binde bir cihâzâtı görünmekle, bilinmiyor!

Elhâsıl: Ceninin sîma-yı istidâdîsinde ve sîma-yı vechiyesinde hem delil-i vahdâniyet var, hem ihtiyar ve irade-i ilâhiyenin hücceti vardır. Eğer Cenâb-ı Hak muvaffak etse, Mugayyebât-ı Hamseye dâir bazı nükteler yazılacaktır. Şimdilik bundan fazla vaktim ve hâlim müsaade etmedi, hâtime veriyorum.

الْبَاقِي هُوَ الْبَاقِي

Said Nursî

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹

¹ “(Melekler) “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.” dediler.” (Bakara sûresi, 2/32)

Delil-i vahdaniyet: Allah'ın (c.c.) birliğini gösteren delil.

Elhâsıl: Kısacası, sözün özü.

Hâtime vermek: Bitirmek, sonlandırmak, son sözü söylemek.

Hüccet: Delil, kanıt.

İhtiyar ve irade-i ilâhiye: İlâhî irade ve tercih.

Mugayyebât-ı Hamse: Beş bilinmeyen şey.

Muvaffak etmek: Başarıya ulaştırmak.

Nükte: Bir söz veya ibâreden ancak dikkatle anlaşılabilen mânâ.

Sîma-yı istidadi: Simâdaki farklı ve gizli özellikler.

Simâ-yı vechiye: Yüz hatları.

On Yedinci Lem'a

Zühre'den gelmiş "On Beş Nota"dan ibarettir.¹

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Mukaddime

Bu lem'anın te'lifinden on iki sene evvel,^(*) inâyet-i rabbâniye ile, mârifet-i ilâhiyede bir hareket-i fikriye ve bir seyahat-i kalbiye ve bir inkişâfât-ı rûhiyede tezâhür eden bazı lemaât-ı tevhidiyeyi Arabî olarak notalar sûretinde Zühre, Şu'le, Habbe, Şemme, Zerre, Katre gibi risalelerde kaydetmiştim. Uzun bir hakikatin yalnız bir ucunu göstermek ve parlak bir nurun yalnız bir şu'ânı irâe etmek tarzında yazıldığından, yalnız kendi kendime birer hâtıra ve birer ihtâr şeklinde olduğundan, başkalarının istifâdesi mahdud kalmıştı. Hususan en mümtaz ve en has kardeşlerimin kısm-ı a'zamı Arabî okumamışlar. Bunların ısrarı ve ilhâhıyla o notaların, o lem'aların kısmen izahlı ve kısmen kısa bir meâlini Türkçe olarak yazmağa mecbur oldum. Şu notalar ve Arabî risaleler, Yeni Said'in en evvel hakikat ilminden bir derece

¹ On Yedinci Lem'a, on yedi nota olarak düşünülmüş, fakat burada on beş notaya yer verilmiş. On Altıncı Nota, Tabiat Risalesi olarak Yirmi Üçüncü Lem'a'da, On Yedinci Nota ise, İhlâs Risaleleri olarak Yirmi ve Yirmi Birinci Lem'a'da neşredilmiştir.

^(*) "On iki sene evvel" denilen tarih, hicrî 1340, milâdî 1921 seneleridir.

Arabî: Arapça.

Habbe: Tane.

Hareket-i fikriye: Düşünce faaliyeti sonucunda fikrin ilerlemesi.

Hususan: Hususî olarak, özellikle.

İhtar: Hatırlatmak, dikkati çekmek.

İnâyet-i rabbâniye: Cenâb-ı

Hakk'ın ihsan ve lütfu.

Inkişâfât-ı ruhiye: Ruha ait ilerlemeler, ruhiyede tezâhürat.

Katre: Damla.

Kısm-ı a'zam: Büyük bir kısmı.

Lemeat-ı tevhidiye: Tevhide dair parçalar.

Mahdud: Sınırlı.

Mârifet-i ilâhiye: Allah'ı (c.c.)

tanıma, bilme.

Meâl: Mânâ, anlam.

Mukaddime: Giriş, önsöz.

Mümtaz: Seçkin.

için konulan işaret. Mülâhaza, düşünce fikir.

Seyahat-i kalbiye: Mânevî âlemde kalb ile yapılan seyahat.

Şemme: Bir defa koklamak. Bir kokucuk.

Şuâ: Işın.

Şu'le: Alev.

Tezahür etmek: Görünmek.

Zerre: Maddanın en küçük parçası.

şuhûd sûretinde gördüğü için tağyir edilmeden meâlleri yazıldı. Onun için bazı cümleler sâir Sözlér'de de zikredilmekle beraber burada da zikrediliyor; ve bir kısmı gayet mücmel olmakla beraber izah edilmiyor, tâ letâfet-i asliyesi-
sini kaybetmesin.

Birinci Nota

Kendi nefsim'e hitaben demiştim: Ey gafil Said! Bil ki: Şu âlemin fenâsından sonra sana refâkat etmeyen ve dünyanın harabıyla senden müfârekât eden bir şeye kalbini bağlamak sana lâıyk değildir. Hususan senin asrının inkırazıyla seni terk edip arka çeviren ve bâhusus Berzah seferinde arkadaşlık etmeyen ve hususan seni kabir kapısına kadar teşyi' etmeyen,¹ hususan bir iki sene zarfında ebedî bir firâk ile senden ayrılıp günahını senin boynuna takan, hususan senin rağmına olarak husûlü anında seni terk eden fânî şeylerle kalbini bağlamak, kâr-ı akıl değildir.

Eğer aklın varsa, uhrevî inkılâbâtında, berzahî etvarında ve dünyevî inkılâbâtının müsademâtı altında ezilen, bozulan ve ebedî seferde sana arkadaşlığa muktedir olmayan işleri bırak, ehemmiyet verme, onların zevâlinde kederlenme.

Sen kendi mâhiyetine bak ki: *Senin latîfelerin içinde öyle bir latîfe var ki, ebedden ve Ebedî Zât'tan başkasına râzı olamaz. Ondan başkasına teveccüh edemiyor, mâsivâsına tenezzül etmez. Bütün dünyayı ona versen, o fitrî ihtiyâcı tatmin edemez. O şey ise, senin duygularının ve latîfelerinin sultanıdır. Fâtır-ı Hakîm'in emrine mutî olan o sultanına itaat et, kurtull..*

¹ Ölüyü, mezara kadar takip eden üç şeyden ikisinin (ailesi ve malının) geriye dönüp, sadece ameliyle başbaşa kalacağına dair bkz.: Buhârî, *rikak* 42; Müslim, *zühd* 5; Tirmizî, *zühd* 46; Nesâî, *cenâiz* 52; Müsned 3/110.

Berzah: Ruhların ölümden sonra gittikleri âlem, kabir hayatı.

Berzahî: Berzaha ait.

Dünyevî: Dünyâya ait.

Ebedî: Sonsuz, nihayetsiz.

Ehemmiyet: Önem, değer.

Etvâr: Tavrılar, davranışlar, yaşama biçimi.

Fâtır-ı Hakîm: Her işini hikmetle yapan Yaradan.

Fenâ: Yokluk, yok olma.

Fitri: Doğuştan, yaratılıştan, fıtrata âit ve yaratılışa ilgili.

Firak: Ayrılık.

Husûl: Olma, meydana gelme.

İnkılâbât: Değişmeler, başka bir hâle dönmeler.

İnkıraz: Sona erme, tükenme, kaybolma.

İzah: Açıklama.

Kâr-ı akıl: Akıl kârı.

Latîfeler: Mânevî duyular.

Letâfet-i asliye: Aslı güzellik.

Mâsivâ: Cenâb-ı Hak'tan başka her şey.

Muktedir: Güçlü.

Mutî: İtaatkâr.

Mücmel: Kısa, öz.

Müfarakat: Ayrılık.

Müsâdemat: Vuruşmalar, çarpışmalar.

Refakat: Arkadaşlık, yoldaşlık.

Şuhûd: Görme, şahid olma.

Tağyir: Değiştirme.

Tatmin: İknâ etme, doyurma, ihtiyacı karşılama.

Tenezzül: Bulunduğu seviyeden daha aşağıya inme.

Teşyi': Uğurlama, yolcu etme.

Teveccüh: Yönelme.

Uhrevî: Âhirete ait.

Zevâl: Sona erme, yok olma.

Zikredilmek: Anılmak, hatırlatılmak.

İkinci Nota

Hakikatdar bir rüyada gördüm ki, insanlara diyordum: “Ey insan! Kur’ân’ın desâtirindendir ki, Cenâb-ı Hakk’ın mâsivâsından hiçbir şeyi O’na taabbüd edecek bir derecede kendinden büyük zannetme. Hem sen kendini hiçbir şeyden tekebbür edecek derecede büyük tutma. Çünkü mahlûkât, mâbûdiyetten uzaklık noktasında müsâvi oldukları gibi, mahlûkiyet nisbetinde de birdirler.”

Üçüncü Nota

Ey gafil Said! Bil ki: Galat-ı his nev’inden gayet muvakkat dünyayı lâ-yemut ve dâimî görüyorsun. Etrafına ve dünyaya baktığın zaman bir derece sâbit ve müstemir gördüğünden, fânî nefsinin de o nazar ile sâbit telâkki ettiğinden, yalnız Kıyamet’in kopacağından dehşet alıyorsun. Güyâ Kıyamet’in kopmasına kadar yaşayacaksın gibi, yalnız ondan korkuyorsun.¹ Aklını başına al. Sen ve hususî dünyan, dâimî zevâl ve fenâ darbesine mâruzsunuz. Senin bu galat-ı hissin ve mağlâtan şu misâle benzer ki:

Bir adam elinde olan âyinesini bir hâne veya bir şehre veya bir bahçeye karşı tutsa; misâlî bir hâne, bir şehir, bir bahçe o âyinede görünür. Ednâ bir hareket ve küçük bir tagayyür âyinenin başına gelse, o misâlî hâne ve şehir ve bahçede herc ü merc ve karışıklık düşer. Hâricteki hakikî hâne, şehir ve bahçenin devam ve bekâsı sana faide vermez. Çünkü, senin elindeki âyine-deki hâne ve sana âit şehir ve bahçe, yalnız âyinenin sana verdiği mikyas ve mîzan ile dir.

¹ Ölen insanın, kendi kıyâmeti kopmuş olacağına dair bkz: el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi’-d-dîn* 4/64; el-Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ* 2/368.

Bekâ: Ebedî olmak, sürekli varolmak.

Desâtîr: Düsturlar, kaideler, prensipler.

Edna: En küçük, en aşağı.

Gafil: Gaflette bulunan, gerçekten habersiz.

Galat-ı his: His yanlışması.

Hakikatdar: Hakikatli.

Herc ü merc: Karma karışıklık, darmadağınklık.

Lâyemut: Ölümsüz, ölmez.

Mâbudiyet: İlâhlık.

Mağlata: Birini şaşırtmak, yanıltmak için söylenen zihin karıştırıcı, saçma sapan söz.

Mahlûkat: Yaratılanlar.

Mahlûkiyet: Yaratılmışlık, yaratılmış olma.

Mâruz olmak: Bir hâle uğramak.

Mikyas: Ölçü, ölçek.

Mîzân: Ölçü.

Muvakkat: Geçici, belli bir süre için olan.

Mûsavi: Eşit. **Müstemir:** Sürekli.

Nazar: Bakış.

Taabbüd: Kulluk etme, ibadet etme.

Tagayyür: Değişiklik, başkalaşma.

Tekebbür: Kibirleşmek, gururlanmak.

Telâkki: Anlayış, kabul etme, öğrenme.

Zeval: Bitme, sona erme.

Senin hayatın ve ömrün, âyinedir. Senin dünyanın direği ve âyinesi ve merkezi, senin ömrün ve hayatındır. Her dakikada o hâne ve şehir ve bahçenin ölmesi mümkün ve harap olması muhtemel olduğundan, her dakika senin başına yıkılacak ve senin kıyametin kopacak bir vaziyettedir. Mâdem öyledir; sen, bu hayatına ve dünyana, çekemedikleri ve kaldıramadıkları yükleri yükletme!..

Dördüncü Nota

Bil ki: Ekseriyetle Fâtır-ı Hakîm'in âdetidir, ehemmiyetli ve kıymetdâr şeyleri aynıyla iade ediyor. Yani, ekser eşyanın misliyle tazelenmesi, mevsimlerin tebeddülünde, asırların değişmesinde o kıymetdâr ehemmiyetli şeyleri aynıyla iade ediyor. Yevmî ve senevî ve asrî haşirlerin umumunda, şu kâide-i âdetullah ekseriyetle muttarid görünüyör.

İşte bu sâbit kâideye binâen deriz: *Mâdem fûnûnun ittifâkıyla ve ulûmun şehâdetiyle, hilkat şeceresinin en mükemmel meyvesi insandır. Ve mahlûkât içinde en ehemmiyetli insandır. Ve mevcûdât içinde en kıymetdâr insandır. Ve insanın bir ferdi, sâir hayvanâtın bir nev'i hükmündedir. Elbette, kat'î bir hads ile hükmedilir ki, Haşir ve neşr-i ekberde beşerin her bir ferdi aynıyla, cismiyle, ismiyle, resmiyle iade edilecektir.*

Beşinci Nota

Şu notada, Avrupa fûnûnu ve medeniyeti, Eski Said'in fikrinde bir derece yerleştiği için, Yeni Said harekât-ı fikriyede seyrettiği zaman, Avrupa'nın fûnûn ve medeniyeti, o seyahat-i kalbiyede emrâz-ı kalbiyeye inkılâp

Asrî: Asırlık.

Beşer: İnsan.

Ehemmiyet: Önem, değer, kıymet.

Ekseriyet: Çoğunluk.

Emrâz-ı kalbiye: Kalb hastalıkları.

Fâtır-ı Hakîm: Her işini hikmetle yapan Yaradan.

Ferd: Tek, birey.

Fûnûn: Fenler, bilim dalları.

Hads: Sezgi. Ani ve doğru idrâk.

Harekât-ı fikriye: Fikrî hareketler, düşünce faaliyeti sonucunda fikrî ilerleme.

Haşirler: Diriltirme, toplama.

Haşir ve neşr-i ekber: Kıyametten sonra bütün insanların bir yere toplanmaları.

Hilkat şeceresi: Yaratılış ağacı.

İnkılâp etme: Dönüşme.

İttifak: Sözbirliği, oybirliği.

Kaide-i âdetullah: Cenâb-ı Hakk'ın kâinata yürürlükte olan kanunu.

Kat'î: Kesin.

Kıymetdar: Kıymetli, değerli.

Mahlûkat: Yaratılmışlar.

Mevcûdat: Varlıklar.

Misl: Benzer, kat.

Muhtemel: Olması mümkün, ihtimal dahilinde.

Muttarid: Kurala göre, muntazaman devam eden.

Nev': Tür.

Sair: Diğer, başka.

Senevî: Senelik.

Seyahat-i kalbiye: Kalb ile yapılan seyahat.

Şehâdet: Şahidlik, tanıklık.

Tebeddül: Değişme, başkalaşma.

Ülûm: İlimler.

Umum: Bütün, herkes.

Yevmî: Günlük.

ederek ziyâde müşkilâta medâr olduğundan, bilmecburiye Yeni Said zihnini silkeleyip, müzahref felsefeyi ve sefih medeniyeti atmak isterken, kendi rûhunda Avrupa'nın lehinde şehâdet eden hissiyât-ı nefسانيyeyi susturmak için, Avrupa'nın şahs-ı mânevîsi ile bir cihette gayet kısa, bir cihette uzun, gelecek muhavereye mecbur olmuştur.

Yanlış anlaşılmasın, Avrupa ikidir: **Birisi**, İsevîlik din-i hakikîsinden aldığı feyz ile hayat-ı içtimâiye-i beşeriyeye nâfi' san'atları ve adâlet ve hakkaniyete hizmet eden fûnûnları takip eden bu birinci Avrupa'ya hitab etmiyorum. Belki felsefe-i tabiiyenin zulmetiyle, medeniyetin seyyiâtını mehâsin zannederek, beşeri sefâhete ve dalâlete sevk eden bozulmuş **ikinci** Avrupa'ya hitab ediyorum. Şöyle ki:

O zaman, o seyahat-i rûhiyede, mehâsin-i medeniyet ve fûnûn-i nâfiadan başka olan malâyânî ve muzır felsefeyi ve muzır ve sefih medeniyeti elinde tutan Avrupa'nın şahs-ı mânevîsine karşı demiştim:

Bil ey ikinci Avrupa! Sen sağ elinle sakîm ve dalâletli bir felsefeyi ve sol elinle sefih ve muzır bir medeniyeti tutup dâvâ edersin ki, beşerin saâdeti bu ikisi ileddir. Senin bu iki elin kırılınsın ve şu iki pis hediye senin başını yesin ve yiyecek.

Ey küfr ü küfrânı dağıtıp neşreden bedbaht rûh! Acaba, hem rûhunda, hem vicdanında, hem aklında, hem kalbinde dehşetli musîbetlerle musîbet-zede olmuş ve azâba düşmüş bir adamın cismiyle, zâhîrî bir sûrette aldatıcı bir zînet ve servet içinde bulunmasıyla saâdeti mümkün olabilir mi? Ona mes'ûd denilebilir mi?

Bedbaht: Talihsiz, mahrum.

Bilmecburiye: Mecburen, zorunlu olarak.

Cihet: Yön, taraf.

Dalâlet: Hak ve hakikatten sapma, dinden ayrılma.

Dâvâ etmek: İddia etmek.

Felsefe-i tabiiye: Her şeyi tabiata dayandıran felsefe.

Feyz: Bereket, ihsan.

Fûnûn-i nâfiâ: Faydalı ilimler.

Hakkaniyet: Hak ve adâlete uygunluk, hakka riâyet etme.

Hayat-ı içtimâiye-i beşeriye: Toplum hayatı.

Hissiyat-ı nefسانيye: Nefse ait hisler, duygular.

İsevîlik din-i hakikîsi: Hz. İsa'nın (a.s.) izinden giden gerçek Hristiyanlık dini.

Küfr ü küfran: İmânsızlık ve nankörlük.

Mâlâyânî: Faydasız, lüzumsuz, boş iş.

Medâr: Vesile, sebep.

Mehâsin: Güzellikler, iyilikler.

Mehâsin-i medeniyet: Medeniyetin güzellikleri, iyilikleri.

Muhavere: Karşılıklı konuşma.

Musibetzede: Belâya uğrayan.

Muzır: Zararlı, zarar veren.

Müşkilât: Güçlükler, zorluklar.

Müzahraf: Yaldızlı, sahte, yalancı.

Nâfi: Faydalı.

Sakîm: Hasta, sağlam olmayan, sakat.

Sefâhet: Zevk ve eğlenceye aşırı derecede- düşkünlük, akılsızlık.

Sefih: Helâl olmayan zevk ve eğlencelere düşkün.

Sevk eden: İleri süren, gönderen, yollayan.

Seyahat-i ruhiye: Rûhî seyahat.

Seyyiat: Kötülükler, kötü hasletler.

Şahs-ı mânevî: Mânevî kişilik, hükmi şahsiyet.

Zâhiri: Görünen, görünürdeki.

Zulmet: Karanlık.

Âyâ, görmüyor musun ki, bir adamın cüz'î bir emirden me'yûs olması ve vehmî bir emelden ümidi kesilmesi ve ehemmiyetsiz bir işten inkisâr-ı hayale uğraması sebebiyle tatlı hayaller ona acılaşıyor, şirin vaziyetler onu tâzib ediyor, dünya ona dar geliyor, zindan oluyor? Hâlbuki, senin şeametinle, kalbinin en derin köşelerinde ve rûhunun tâ esasında dalâlet darbesini yiyen ve o dalâlet cihetiyle bütün emelleri inkıtaa uğrayan ve bütün elemeleri ondan neş'et eden bir bîçâre insana hangi saâdeti temin ediyorsun? Acaba, zâil, yalancı bir cennette cismi bulunan ve kalbi, rûhu cehennemde azâp çeken bir insana mes'ûd denilebilir mi? İşte, sen, bîçâre beşeri böyle baştan çıkardın, yalancı bir cennet içinde cehennemî bir azâp çektiyorsun.

Ey beşerin nefs-i emmâresi! Bu temsile bak, beşeri nereye sevk ettiğini bil. Meselâ bizim önümüzde iki yol var.

• **Birisinden** gidiyoruz. Görüyoruz ki, her adım başında bîçâre âciz bir adam bulunur. Zâlimler hücum edip malını, eşyasını gasp ederek kulübeciğini harap ediyorlar, bazan da yaralıyorlar. Öyle bir tarzda ki, acınacak hâline semâ ağılıyor. Nereye bakılsa hâl bu minval üzere gidiyor. O yolda işitilen sesler, zâlimlerin gürültüleri, mazlûmların ağlayışları olduğundan umumî bir matem, o yolu kaplıyor. İnsan, insâniyet cihetiyle gayrın elemiyle müteallim olduğundan, hadsiz bir eleme giriftâr oluyor. Hâlbuki vicdan bu derece teellûme tahammül edemediğinden; o yolda giden, iki şeyden birisine mecbur olur. Ya insâniyetten tecerrüd edip ve nihayetsiz vahşeti iltizam ederek öyle bir kalbi taşıyacak ki, kendi selâmetiyle beraber umurun helâketi onu müteessir etmesin veyahut kalb ve aklın muktezâsını iptâl etsin.

Ey sefâhet ve dalâletle bozulmuş ve İsevî dininden uzaklaşmış Avrupa! Deccal gibi bir tek gözü taşıyan¹ kör dehan ile rûh-i beşere bu cehennemî

¹ Bkz.: Buhârî, enbiyâ 48, libâs 68, ta'bir 11, 33, fiten 26; Müslim, îmân 273-276.

Âciz: Gücsüz, kifayetsiz.

Aklın muktezâsı: Aklın icâbı, gereği.

Bîçâre: Çaresiz.

Cehennemî: Cehennem'e ait, Cehennem gibi. **Cihet:** Taraf, yön.

Dalâlet: Dinden sapma.

Deccal: Kiyâmete yakın bir dönemde çıkıp İslâm Dini'ni ve ümmetini ifsad edip kötülöklere sürükleyecek olan yalancı ve hilekâr şahıs. **Esas:** Temel.

Gasb: Zorla ele geçirme.

Gayr: Başkası.

Giriftâr: Tutulmuş, yakalanmış.

Helâket: Yıkılma, mahvolma.

Harab etmek: Yıkma, virâne hâline getirmek.

İbtâl etme: Hükümsüz hâle getirme, yürürlükten kaldırma.

İltizam: Benimseme, kabul etme.

İnkutâ: Kesilme, tükenme, sona erme, bitme.

İnsaniyet: İnsanlık.

İsevî dîni: Hristiyanlık.

Matem: Yas.

Mes'ud: Mutlu, bahtiyar.

Minval: Tarz, usûl, yol, uslûb.

Müteallim: Acı ve elem duyan.

Müteessir: Etkilenen, tesir altında kalmış, üzüntülü.

Nefs-i emmâre: Sürekli günah arzusunda olan nefis.

Neş'et: Çıkma, kaynaklanma.

Ruh-i beşer: İnsanın ruhu.

Sefâhet: Zevk ve eğlenceye -aşırı derecede- düşkünlük, beysizlik.

Selâmet: Esenlik **Semâ:** Gökyüzü

Tahammül: Sabretme, katlanma, dayanma. **Tecerrüd:** Sıyrılmak, uzaklaşmak. **Teallüm:** Elem,

keder, acı alma, tasalanma.

Temsil: Benzetme, örnek.

Umumî: Genel.

Vahşet: Ürküntü, ıssızlık, yabanilik.

Zâil: Geçici.

hâleti hediye ettin! Sonra anladın ki, bu öyle ilâçsız bir illettir ki, insanı a'lâ-yı illiyyînden, esfel-i sâfilîne atar. Hayvanâtın en bedbaht derecesine indirir. Bu illete karşı bulduğun ilâç, muvakkaten iptâl-i his hizmeti gören câzibedâr oyuncakların ve uyutucu hevesat ve fantaziyelerindir. Senin bu ilâcın, senin başını yesin ve yiyecek! İşte beşere açtığın yol ve verdiği saâdet, bu misâle benzer.

• **İkinci yol ki**, Kur'ân-ı Hakîm, hidâyetiyle beşere hediye etmiştir. Şöyledir: Görüyoruz ki o yolun her menzilinde, her mekânında, her şehrinde bir Sultan-ı Âdil'in müstakîm askerleri her tarafta bulunuyorlar, geziyorlar. Ara sıra o Sultanın emriyle o askerlerin bir kısmını terhis ediyorlar. Silâhlarını, atlarını ve mîrî levâzımatlarını alıyorlar, onlara izin tezkeresini veriyorlar. O terhis olunan neferler, çendan ünsiyet ettikleri at ve silâhların teslim alınmasından zâhiren mahzun oluyorlar. Fakat hakikat noktasında terhisle müferah olup, Sultanın ziyaretine ve Padişahın payitahtına dönmesi ve Padişahı ziyaret etmesi cihetinde gayet memnun oluyorlar.

Bazan terhis memurları acemî bir nefere rast geliyorlar. Nefer onları tanımıyor. "Silâhını teslim et!" diyorlar. Nefer diyor: "Ben Padişahın askeriyim, O'nun hizmetindeyim; sonra O'nun yanına gideceğim. Siz neci oluyorsunuz? Eğer O'nun izin ve rızasıyla gelmiş iseniz, göz ve baş üstüne geldiniz, emrini gösteriniz; yoksa çekiliniz, benden uzak olunuz. Ben tek başımla kalsam, sizler binler dahi olsanız, yine sizinle dövüşeceğim. Kendi nefsim için değil, çünkü nefsim benim değil, benim Sultanımdır. Belki bendeki nefsim ve silâhım, Mâlikimin emanetidir. Emaneti muhafaza ve Sultanımın haysiyetini himaye ve izzetini vikâye için size baş eğmeyeceğim!"

İşte, o ikinci yoldaki medâr-ı sürur ve saâdet olan binler ahvâlden bu hâl bir nümûnedir. Sâir ahvâli sen kıyâs et. Bütün o ikinci yolun seferinde,

A'lâ-yı illiyyîn: En yüksek mertebe.

Ahval: Hâller, durumlar.

Bedbaht: Talihsiz, mahrum.

Beşer: İnsanlar, insanlık.

Câzibedar: Cezbedici, çekici.

Cihet: Taraf, yön **Çendan:** Gerçi.

Esfel-i sâfilîn: En aşağı tabaka.

Fantâzîyeler: Hayali ve yalan, boş gösterişler.

Hâlet: Durum, hâl, vaziyet.

Haysiyet: Şeref, itibar.

Hevesât: Nefsî istek ve arzular, hevesler.

Hidayet: Doğru yol.

İbtâl-i his: Hisleri uyuşturma.

İllet: Hastalık.

İzin (terhis) tezkeresi: Askerlik vazifesinin bittiğini belirten resmi vesika.

İzzet: Aziz olma, yücelik, üstün kudret.

Kur'ân-ı Hakîm: Her şeyi yerli yerince açıklayan Kur'ân.

Levâzımat: Gerekli olan, lüzumlu şeyler.

Mahzun olmak: Üzülmek, tasalanmak, kederlenmek, hüznülenmek. **Mâlik:** Sahip.

Medâr-ı sürûr: Sevinç ve mutluluk sebebi. **Menzil:** Yer, konaklama yeri, mesken.

Mîrî: Devlete ait, devlet hazinesine ait. **Muvakkat:** Geçici, belli bir süre için olan.

Müferrah: Ferahlanmış, sıkıntıdan kurtulmuş, mutlu.

Müstakim: Doğru yolda olan.

Neferler: Erler, askerler.

Nümune: Örnek, misal.

Pâytaht: Başkent. **Sair:** Diğer, başka.

Sultan-ı Âdil: Adaletli Sultan.

Terhis: İzin verme, serbest bırakma.

Ünsiyet etme: Alışkanlık kurma,

birine ısınma, dost olma.

Vikâye: Koruma.

Zâhiren: Görünürde.

tevellüdât nâmında sevinç ve şenlikle bir tahşidât ve sevkîyât-ı askeriye vardır ve vefiyât nâmında sürur ve muzıka ile terhisât-ı askeriye görünüyorlar. İşte Kur'ân-ı Hakîm beşere bu yolu hediye etmiştir. Bu hediyeyi kim tam kabul etse, böyle iki cihanın saâdetine giden bu ikinci yoldan gider. Ne geçmiş şeyden mahzun ve ne de gelecek şeyden havf eder.

Ey ikinci bozuk Avrupa! Senin çürük ve esassız esaslarının bir kısmı şunlardır ki: “En büyük melekten en küçük semeğe kadar her bir zîhayat kendi nefsine mâliktir ve kendi zâtı için çalışır ve kendi lezzeti için çabalar. Onun bir hakk-ı hayatı var. Gaye-i himmeti ve hedef-i maksadı, yaşamak ve bekâ-sını temin etmektir.” diyorsun. Ve Hâlık-ı Kerîm'in kerem düsturlarından ve erkân-ı kâinatta kemâl-i itaatle imtisâl edilen düstur-i teavünle, nebâtât hayvanâtın imdâdına ve hayvanât insanların yardımına koşmasından tezâhür eden o umumî kanunun rahîmâne, kerîmâne cilvelerini cidal zannedip, “Hayat bir cidaldir.” diye, ahmakâne hükmetmişsin.

Acaba, o düstur-i teavünün cilvesinden olan zerrât-ı taamiyenin, kemâl-i şevk ile beden hüceyrelerinin gıdalandırılması için koşmaları nasıl cidaldir? Nasıl bir çarpışmaktır? Belki o imdâd ve o koşmak, Kerîm bir Rabb'in emriyle bir teavündür. Hem çürük bir esasın: “Her şey kendi nefsine mâliktir.” diyorsun. Hiçbir şey kendi nefsine mâlik olmadığına kat'î bir delil şudur ki: Esbabın içinde en eşrefi ve ihtiyar noktasında en geniş iradelisi, insandır. Hâl-buki bu insanın düşünmek, söylemek ve yemek gibi en zâhir ef'âl-i ihtiyariyesinden yüz cüz'ünden onun dest-i ihtiyarına verilen ve dâire-i iktidarına giren yalnız meşkûk tek bir cüz'dür. Böyle en zâhir fiilin yüz cüz'ünden bir cüz'üne mâlik olmayan, nasıl kendine mâliktir denilir?

Ahmakâne: Ahmakçasına.

Bekâ: Ebedî olmak, sürekli var olmak.

Cidâl: Kavga, mücadele, çarpışma, çekişme.

Cilve: Tecelli, görüntü, yansıma.

Düstur: Kâide, prensip.

Düstur-i teavün: Yardımlaşma prensibi.

Erkân-ı kâinatta: Kâinatın rükünleri, esasları.

Esbab: Sebepler, maddî şartlar.

Eşref: En şerefli, en onurlu.

Gâye-i himmet: Gayret ve çabanın gâyesi.

Hakk-ı hayat: Hayat hakkı. Yaşama hakkı.

Hâlık-ı Kerîm: Yarattıklarına daima bol bol veren Yaradan.

Havf etmek: Korkmak.

Hayvanât: Hayvanlar.

Hedef-i maksad: Asıl gâye.

Hüceyreler: Hücrecikler.

İhtiyar: Seçme, tercih etme.

İmtisâl: Alınan emre boyun eğme, gerekeni yapma.

Kat'i: Kesin.

Kemâl-i itaat: Tam bir itaat.

Kemâl-i şevk: Tam bir arzu ve istek.

Kerem: Cömertlik.

Kerîm: Yarattıklarına daima bol bol veren Cenâb-ı Hak.

Kerîmane: Cömertçe, bol ihsan ve ikram ederek.

Mâlik: Sahip. **Nebâtât:** Bitkiler.

Nefs (nefis): Can, kişi, kendi, insandaki benlik.

Rahîmane: Merhamet ederek.

Semek: Balık.

Sevkîyat-ı askeriye: Askere gönderme ve askere alma.

Tahşidât: Yiğınak yapma, kuvvet toplama.

Te'min: Sağlamak.

Terhisat-ı askeriye: Askerleri, sivil ve serbest hayata geçirmeler, izin vermeler.

Tevellüdât: Doğmalar, doğumlar.

Tezâhür: Ortaya çıkma, görünme.

Umumi: Genel.

Vefiyat: Vefatlar, ölümler.

Zâhir: Görünen, aşikâr olan.

Zerrât-ı taâmiye: Yiyecek zerrelere. Yemek tanecikleri.

Zihayat: Canlı, hayat sahibi.

Böyle en eşref ve ihtiyarı en geniş, bu derece hakikî tasarruftan ve temellükten eli bağlanmış bulunsa; “Sâir hayvanât ve cemâdât kendi kendine mâliktir.” diyen, hayvandan daha ziyâde hayvan ve cemâdâtтан daha ziyâde câmid ve şuûrsuz olduğunu isbat eder.

Seni bu hataya atıp bu vartaya düşüren, bir gözlü dehandır. Yani, hârîka, menhus zekândır. O kör dehan ile, her şeyin Hâlıkı olan Rabbini unuttun, mevhum bir tabiata isnâd ettin, âsârını esbaba verdin, o Hâlıkın malını bâtil mâbûd olan tâğutlara taksim ettin. Şu noktada ve o dehan nazarında her zîhayat, her bir insan, tek başıyla hadsiz a'dâya karşı mukavemet etmek ve nihayetsiz hâcâtın tahsiline çabalamak lâzım geliyor. Ve zerre gibi bir iktidar, ince tel gibi bir ihtiyar, zâil lem'a gibi bir şuûr, çabuk söner şu'le gibi bir hayat, çabuk geçer dakika gibi bir ömür ile, o hadsiz a'dâya ve hâcâta karşı dayanmaya mecbur oluyor. Hâlbuki o bîçâre zîhayatın sermayesi, binler matlublarından birisine kâfi gelmiyor. Musîbete giriftâr olduğu zaman; sağır, kör esbabdan başka derdine derman beklemiyor, وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ¹ sırrına mazhar oluyor.

Senin karanlıklı dehan, nev-i beşerin gündüzünü geceye kalbetmiş. Yalnız o sıkıntılı, zulümlü ve zulmetli geceye ısındırmak için, yalancı, muvakkat lâmbalarla tenvir ettin. O lâmbalar sürur ile beşerin yüzüne tebessüm etmiyorlar. Belki beşerin ağılanacak acı hâllerindeki eblehâne gülmesine, o ışıklar müstehziyâne gülüp eğleniyor.

¹ “İşte kâfirlerin duası öyle boşadır.” (Ra'd sûresi, 13/14)

A'dâ: Düşmanlar.

Âsâr: Eserler, izler, alâmetler.

Bâtil: Gerçek olmayan, hak olmayan.

Bîçâre: Çaresiz.

Câmid: Cansız, donuk.

Cemâdât: Cansız varlıklar.

Derman: İlâç, tâkat, güç, kurtuluş sebebi.

Eblehâne: Ahmakça, aptalcasına.

Giriftâr: Tutulmuş, yakalanmış.

Hâcât: İhtiyaçlar.

Hâlık: Yaradan, Yarattıcı.

Hayvanât: Hayvanlar.

İktidar: Güç yetme, yapabilme, kudret.

İsnad etmek: Dayandırmak.

Kâfi: Yeten, ihtiyacı karşılayan.

Kalb etmek: Değiştirmek, başka hâle getirmek.

Lem'a: Parıltı.

Mâbud: Kendisine ibadet edilen.

Matlub: Talep edilen, istenilen şey.

Mazhar: Bir şeyin görüldüğü, tezahür ettiği yer.

Menhus: Uğursuz, kötü.

Mevhum: Olmadığı hâlde var sanılan.

Mukâvemet: Dayanma, karşı koyma, direnme, direnç.

Musibet: Âfet, belâ, felâket, hastalık, dert sıkıntı, ezâ, başa gelen acı durumlar.

Muvakkat: Geçici.

Müstehziyâne: Alay edercesine, alay ederek.

Nazar: Bakış.

Nev-i beşer: İnsan türü.

Sair: Diğer başka.

Sûrûr: Sevinç, neşe.

Şu'le: Alev.

Tâğut: Zalim, şeytan, Allah'ın dışında ibadet edilen her şey.

Tahsil: Elde etme.

Taksim: Paylaşım.

Tasarruf: İdare etme, istediği gibi kullanma.

Temellük: Sahiplenmek, kendine mâl etmek.

Tenvir etmek: Nurlandırmak, aydınlatmak.

Zâil: Geçici.

Zerre: Maddenin en küçük parçası, atom.

Zulmetli: Karanlıklı.

Her bir zîhayat senin şakirdlerin nazarında zâlimlerin hücumuna mâruz, miskin birer müsibetzededirler. Dünya bir matemhâne-i umumiye'dir. Dünyadaki sadâlar ölümlerden, elemelerden gelen vaveylâlardır. Senden tam ders alan şakirdin, bir firavun olur. Fakat en hasis şeye ibâdet eden ve menfaat gördüğü her şeyi, kendine rab telâkki eden bir firavun-i zelildir. Hem senin şakirdin mütemerriddir. Fakat bir lezzeti için nihayet zilleti kabul eden miskin bir mütemerriddir. Hasis bir menfaat için şeytanın ayağını öper derecede alçaklık gösterir. Hem cebbardır fakat kalbinde bir nokta-yi istinât bulamadığı için, zâtında gayet âciz bir cebbar-ı hodfuruştur. O şakirdin gaye-i himmeti, hevesat-ı nefsanîyeyi tatmin ve hamiyet ve fedâkârlık perdesi altında kendi menfaat-i nefsinin arayan ve hırs ve gururunu teskin etmeye çalışan bir dessastır. Nefsinden başka ciddî olarak hiçbir şeyi sevmiyor. Her şeyi nefesine fedâ ediyor.

Amma Kur'ân'ın hâlis ve tam şakirdi ise, bir abddir. Fakat a'zam-ı mahlûkâtı karşı da ubûdiyete tenezzül etmez ve Cennet gibi en büyük ve a'zam bir menfaati gaye-i ubûdiyet yapmaz bir abd-i azizdir. Hem halim selimdir. Fakat Fâtır-ı Zülcelâlından başkasına, izni ve emri olmadan tezellüle tenezzül etmez bir halim-i âlîhimmettir. Hem fakirdir fakat onun Mâlik-i Kerîm'i ona ileride iddihâr ettiği mükâfât ile bir fakir-i müstağnidir. Hem zaîftir fakat kudreti nihayetsiz olan Seyyidinin kuvvetine istinâd eden bir zaîf-i kavîdir ki, Kur'ân hakikî bir şakirdine Cennet-i ebediyeyi dahi gaye-i maksat yaptırmaz

A'zam: En büyük, en yüksek.

A'zam-ı mahlûkat: Yaratıkların en büyüğü.

Abd-i aziz: İzzetli ve şerefli kul.

Cebbâr: Zorba, despot, baskıcı.

Cebbâr-ı hodfûrus: Devamlı kendini beğendirmeye çalışan, zorba.

Cennet-i ebediye: Ebedî (sonsuz) Cennet hayatı.

Dessas: Hilebâz, hileci.

Fakir-i müstağni: İhtiyacını bildirmeyen gönlü zengin insan.

Fâtır-ı Zülcelâl: Ululuk sahibi Yaradan.

Fedakârlık: Kendini veya şahsî menfaatlerini feda etmek.

Firavun olmak: İlâhlık iddia etmek, dinsiz olmak.

Firavun-i zelîl: Alçak firavun.

Gâye-i himmet: Gayret ve çabanın gâyesi.

Gâye-i maksad: Asıl gâye.

Gaye-i ubûdiyet: Kulluğun maksadı, hedefi.

Halim selim: Yumuşak huylu, sakin tabiatlı.

Halim-i âlî-himmet: İdeali yüksek olan mutevazi insan.

Hamiyet: İnsanda bulunan din, vatan, millet, soy ve aile gayreti.

Hasis: Ufak, değersiz.

Hevesât-ı nefsanîye: Nefsin gelip geçici ve arzuları.

İddihâr: Yığma, biriktirme, depolama.

İstinâd eden: Dayanan.

Kudret: Güç.

Mâlik-i Kerîm: Yaratıklarına daima bol-bol veren Cenâb-ı Hak.

Mâruz: Bir şeyin karşısında ve tesiri altında bulunan.

Mâtemhâne-i umumi: Herkesin ağlayıp, yas tuttuğu yer.

Menfaat-i nefis: Nefsin menfaati.

Miskin: Zavallı, uyuşuk, tembел, hareketsiz.

Musibetzede: Başına belâ gelen.

Mütemerrid: İnatçı, dik kafalı, kibirlî

Nazarında: Bakışında, gözünde.

Nokta-yi istinâd: Dayanak noktası, güvenecek, dayanacak yer.

Sadâlar: Sesler, yankılar.

Seyyid: Efendi.

Şakirdler: Talebeler, öğrenciler.

Tatmin: İknâ etmek, doyurma.

Telâkki: Anlayış, kabul etme, öğrenme.

Tenezzül: Bulunduğu seviyeden daha aşağıya inme, alçalma.

Teskin: Yatıştırma, sakinleştirme.

Tezellül: Zilletle katlanmak.

Ubûdiyet: Kulluk.

Vaveylâlar: Feryatlar. **Zaîf:** Zayıf.

Zaîf-i kavî: Kuvvetli zayıf.

Zihayat: Hayat sahibi, canlı.

Zillet: Alçalma, alçaklık, küçülme.

dığı hâlde;¹ bu zâil fânî dünyayı ona gaye-i maksat hiç yapar mı? İşte iki şakirdin himmetlerinin ne derece birbirinden farklı olduğunu anla!

Hem felsefe-i sakîmenin şakirdleriyle Kur'ân-ı Hakîm'in tilmizlerinin hamiyetkârlık ve fedâkârlıklarını bununla müvâzene edebilirsiniz. Şöyle ki:

Felsefenin şakirdi, kendi nefsi için kardeşinden kaçır, onun aleyhinde dâvâ açar. Kur'ân'ın şakirdi ise, semâvât ve Arz'daki umum sâlih ibâdî kendine kardeş telâkki ederek, gayet samimî bir sûrette onlara duâ eder.² Ve saâdetleriyle mes'ûd oluyor. Ve rûhunda şedid bir alâkayı onlara karşı his-seder ki, duâsında ³ **اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ** der. Hem en büyük şey olan Arş ve Şems'i, müsahhar birer memur ve kendi gibi bir abd, bir mahlûk telâkki eder.

Hem iki şakirdin ulviyet ve inbisât-ı rûhlarını bundan kıyâs et ki: Kur'ân, kendi şakirdlerinin rûhuna öyle bir inbisât ve ulviyet verir ki; doksan dokuz taneli tesbihe bedel, doksan dokuz Esmâ-yi İlâhiye'nin civelere gösteren doksan dokuz âlemlerin zerrâtını, birer tesbih taneleri olarak şakirdlerinin ellerine verir. "Evradlarınızı bununla okuyunuz." der. İşte Kur'ân'ın tilmizlerinden Şâh-ı Geylânî, Rufâî, * Şâzelî* (kaddesellahu sirrahüm) gibi şakirdleri, virdlerini okudukları vakit dinle, bak! Elleri silsile-i zerrâtı, katarât adedlerini, mahlûkâtın aded-i enfâsını tutmuşlar, onunla evradlarını okuyorlar. Cenâb-ı Hakk'ı zikir ve tesbih ediyorlar.

İşte Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın mu'cizâne terbiyesine bak ki: *Nasıl ed-nâ bir kederle ve küçük bir gam ile başı dönüp sersemleşen ve küçük bir mik-*

¹ En mühim gâyenin Allah Teâlâ'nın rızası olduğuna dair bkz.: Tevbe sûresi, 9/72.

² Mü'minlerin birbiri hakkında duâlarının yer aldığı âyet-i kerîmelerden bir kısmı için bkz.: Bakara sûresi, 2/286; Âl-i İmran sûresi, 3/16, 147, 193; A'râf sûresi, 7/151; Neml sûresi, 27/19; İbrahim sûresi, 14/41; Nûh sûresi, 71/28.

³ "Allahım! Erkek-kadın bütün mü'minleri bağışla."

Abd: Kul. **Aded-i enfâs:** İnsanların nefislerinin sayısı.

Arş: Semâ, gök. **Arz:** Yeryüzü.

Cilve: Tecelli, yansıma, görünme.

Edna: En küçük, en aşağı.

Esmâ-yi İlâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın isimleri.

Evrâd: Devamlı olarak yapılan zikir ve dersler. **Fânî:** Ölümlü.

Felsefe-i sakîme: Sakat felsefe.

Hamiyetkâr: Mukaddesleri koruma duygusuna ve onuruna sahip.

Himmet: Gayret, emek, çalışma.

İbad: Kullar. **İnbisât:** Açılmak, genişlemek, inkişaf etmek.

İnbisât-ı ruh: Ruh genişliği.

Katarât: Damlalar.

Kıyas etmek: Karşılaştırma, mukayese etme.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan: Açıklama ve ifadesiyle mu'cize olan Kur'ân. **Mahlûk:** Yaratık.

Mahlûkat: Yaratılanlar.

Mu'cizâne: Mu'cizeli bir şekilde.

Musahhar: Emre amade kılınmış, hizmetine verilmiş.

Muvazene: Karşılaştırma, denge.

Sâlih: Dinin emir ve yasaklarına uyan, iyi ahlâk sahibi, müttaki.

Semâvât: Gökler, yedi kat gök.

Silsile-i zerrât: Zerreler zinciri.

Şakird: Talebe, öğrenci, çıkar.

Şedid: Şiddetli, kuvvetli.

Şems: Güneş. **Telâkki:** Anlama, anlayış, kabul etme.

Tesbih: Allah'ın şânını yüceltme, noksan sıfatlardan uzak tutma mânâsında "Sübhane'llah" deme.

Tilmiz: Talebe, öğrenci, çıkar.

Ulviyet: Yücelik, yükseklik.

Vird: Devamlı olarak yapılan zikir ve ders. **Zâil:** Geçici.

Zerrât: Zerreler, atomlar.

Zikir etmek: Allah'ı (c.c.) anmak, hatırlamak.

roba mağlûp olan bu küçük insan, terbiye-i Kur'ân ile ne kadar teâlî ediyor. Ve ne derece letâîfi inbisât eder ki: Koca dünya mevcûdâtını, virdine tesbih olmakta kısa görüyor. Ve Cennet'i zikir ve virdine gaye olmakta az gördüğü hâlde, kendi nefsinin Cenâb-ı Hakk'ın ednâ bir mahlûkunun üstünde büyük tutmuyor.¹ Nihayet izzet içinde, nihayet tevazuu cem' ediyor. Felsefe şakirdlerinin buna nisbeten ne derece pest ve aşağı olduğunu kıyâs edebilirsin.

İşte felsefe-i sakîme-i Avrupaiye'den yek-çeşm olan dehasının yanlış gördüğü hakikatleri; iki cihana bakan, gayb-âşına parlak iki gözü ile iki âleme nazar eden, beşer için iki saâdete iki eliyle işaret eden hüdâ-yı Kur'ânî der ki:

“Ey insan! Senin elinde bulunan nefis ve malın senin mülkün değil, belki sana emanettir. O emanetin Mâlikî, her şeye kadîr, her şeyi bilir bir Rahîm u Kerîm'dir. O, senin yanındaki mülkünü senden satın almak istiyor. Tâ senin için muhafaza etsin, zayı' olmasın. İleride mühim bir fiat sana verecek. Sen muvazzaf ve memur bir askersin. O'nun nâmıyla çalış ve hesabıyla amel et. O'dur ki, muhtaç olduğun şeyleri sana rızık olarak gönderiyor ve senin tâkatın yetmediği şeylerden seni muhafaza eder. Senin şu hayatının gagesi, neticesi; o Mâlik'in esmâsına ve şuûnâtına bir mazhariyettir. Sana bir musîbet geldiği vakit, de: **إِنَّا لِلّٰهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ**² Yani, “Ben Mâlikimin hizmetindeyim. Ey musîbet! Eğer O'nun izin ve rızasıyla geldin ise, merhaba, safa geldin! Çünkü elbette bir vakit O'na döneceğiz ve O'nun huzuruna gideceğiz ve O'na müştâkız. Mâdem herhâlde bir zaman bizi hayatın tekâlifinden âzad edecektir. Haydi ey musîbet! O terhis ve o âzad etmek, senin elinle olsun, râzıyım. Eğer benim emanet muhafazasında ve vazifeperverliğimi

¹ Meselâ Peygamber Efendimiz (s.a.s.) şöyle buyurmaktadır: “Keşke sökülen bir ağaç olsaydım.” (Tirmizî, *zühd* 9; İbn Mâce, *zühd* 19).

² “Biz Allah'a âidiz ve vakti geldiğinde elbette O'na döneceğiz.” (Bakara sûresi, 2/156)

Cem' etmek: Bir araya getirmek.

Esmâ: İsimler.

Felsefe-i sakîme-i Avrupaiye:

Sakat Avrupa felsefesi.

Gayb-âşına: Gaybdan haberi olan.

Hüdâ-yı Kur'ânî: Kur'ân'ın hidayetî. Kur'ân'ın doğru yolu.

İnbisât: Açılmak, genişlemek, inkişaf etmek.

İzzet: Aziz olma, yücelik, üstün kudret.

Letâîf: İncelikler, güzellikler.

Mâlik: Sahip.

Mazhariyet: Nail olma, elde etme.

Mevcudat: Varlıklar.

Musibet: Belâ, felâket, hastalık gibi başa gelen acı durumlar.

Muvazzaf: Görevli, vazifeli.

Müştak: Arzulu, istekli.

Pest: Alçak, aşağı, hafif.

Rahîm u Kerîm: Rahmetini fiilleriyle ortaya koyan, pek çok merhameti, ihsanı olan.

Şuûnat: İlâhî tecelliler, icraatlar, fiiller.

Takat: Güç, kuvvet.

Teâlî etmek: Yükseltmek.

Tekâlif: Yükümlülükler.

Terbiye-i Kur'ân: Kur'ân'ın terbiyesi.

Terhis: İzin ve ruhsat verme, serbest bırakma.

Tevazu: Alçak gönüllülük, kibirsizlik.

Vazifeperver: Vazifeye düşkün.

Vird: Devamlı olarak yapılan zikir ve ders.

Yek-çeşm: Tek gözlü.

tecrübe sûretinde sana emir ve irade etmiş, fakat sana teslim olmaklığıma izin ve rızası olmazsa; benim tâkatım yettikçe, emin olmayana Mâlikimin emanetini teslim etmem!" der.

İşte, binden bir nümüne olarak, deha-yı felsefinin ve hüda-yı Kur'ân'ın verdikleri derslerin derecelerine bak. Evet, iki tarafın hakikat-i hâli sâbikan beyân edilen tarz ile gidiyor. Fakat hidâyet ve dalâlette insanların dereceleri mütefavittir. Gafletin mertebeleri muhtelifdir. Herkes her mertebede bu hakikati tamamıyla hissedemez. Çünkü **gaflet, hissi iptâl ediyor.** Ve bu zamanda öyle bir derecede iptâl-i his etmiş ki, bu elîm elemnin acısını ehl-i medeniyet hissetmiyorlar. Fakat hassasiyet-i ilmiyenin tezâyüdüyle ve her günde otuz bin cenazeyi gösteren mevtin ikazatıyla o gaflet perdesi parçalanıyor. Ecnebilerin tâgutlarıyla ve fûnûn-i tabiiyeleriyle dalâlete gidenlere ve onları körü körüne taklit edip ittibâ edenlere binler nefrin ve teessüfler!¹

Ey bu vatan gençleri! Firenkleri taklide çalışmayınız! Âyâ, Avrupa'nın size ettikleri hadsiz zulüm ve adâvetten sonra, hangi akıl ile onların sefâhet ve bâtıl efkârlarına ittibâ edip emniyet ediyorsunuz? Yok! Yok! Sefihâne taklit edenler, ittibâ değil, belki şuûrsuz olarak onların safına iltihak edip kendi kendinizi ve kardeşlerinizi idam ediyorsunuz. Âgâh olunuz ki, siz ahlâksızcasına ittibâ ettikçe, hamiyet dâvâsında yalancılık ediyorsunuz!.. Çünkü şu sûrette ittibânız, milliyetinize karşı bir istihfaftır ve millete bir istihzadır!..

هَدَيْنَا اللَّهَ وَإِيَّاكُمْ إِلَى الصِّرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ²

¹ Bkz.: "Ey iman edenler! Eğer Ehl-i kitaptan bir kısmına uyacak olursanız, iyi bilin ki onlar sizi imanınızdan sonra küfre çevirmek isterler." (Âl-i İmran sûresi, 3/100)

² "Allah bizi de, sizi de sırat-ı müstakime hidâyet etsin."

Adâvet: Düşmanlık.

Âgâh: Bilgili, haberli, uyanık.

Âyâ: "Acaba?" "Ne o!" gibi hayret ve şaşkınlık ve çoğu zaman red ifade eden bir soru edatı.

Bâtıl: Gerçek olmayan, hak olmayan.

Beyan etmek: Açıklamak, ifade etmek.

Dalâlet: Dinden sapma.

Deha-yı felsefi: Felsefe dehası.

Ecnebîler: Yabancılar, Müslüman olmayanlar. **Efkâr:** Fikirler.

Ehl-i medeniyet: Medenî insanlar.

Elîm: Acı ve üzüntü verici.

Firenkler: Avrupalılar.

Fûnûn-i tabîye: Tabiat ilimleri.

Gaflet: Gerçeklerden habersiz olma

Hakikat-ı hâl: Gerçek durum.

Hamiyet: İnsanda bulunan din, vatan, millet, soy ve aile gayreti.

Hassasiyet-i ilmiye: İlmi hassasiyet, bilimsel dikkat ve titizlik.

Hüdâ-yı Kur'ânî: Kur'ân'ın hidayeti. Kur'ân'ın doğru yolu.

İbtâl etme: Hükümsüz hâle getirme.

İbtâl-i his: Hisleri uyuşturma.

İdam: Yok etme.

İkazat: Dikkati çekmeler, uyarılar

İltihak: Bitişme, kavuşma.

İstihfaf: Küçümsemek, hafife almak.

İstihzâ': Alay etme, alay.

İttiba: Tabi olma, arkasından gitme, itaat etme.

Mevt: Ölüm. **Muhtelif:** Farklı, çeşitli.

Mütefavit: Çeşitli, farklı.

Nefrin: Lânet, beddua okuma.

Nümune: Örnek, misal.

Sâbikan: Daha önce.

Sefâhet: Zevk ve eğlenceye aşırı derecede- düşkünlük, beyinsizlik.

Sefihane: Beyinsizce ve eğlenceye düşkün bir şekilde.

Tâgutlar: İnsanları Allah'a (c.c.) karşı isyana sevk edenler. İsyankârlar, zalimler.

Tarz: Şekil. Biçim. **Teessüf:** Üzüntü.

Tezayüd: Artma, çoğalma.

Altıncı Nota

Ey kâfirlerin çokluklarından ve onların bazı hakâik-i îmâniyenin inkârındaki ittifaklarından telâşa düşen ve itikadını bozan bîçâre insan! Bil ki, kıymet ve ehemmiyet, kemmiyette ve aded çokluğunda değil. Çünkü, insan eğer insan olmazsa, şeytan bir hayvana inkılâp eder. İnsan, bazı firenkler ve firenk-meşrebler gibi ihtirâsât-ı hayvaniyede terakki ettikçe, daha şiddetli bir hayvaniyet mertebesini alır. Sen görüyorsun ki; hayvanâtın kemmiyet ve aded itibârıyla hadsiz bir çokluğu varken, ona nisbeten insan gayet az iken, umum envâ-yı hayvanât üstünde sultan ve halife ve hâkim olmuştur.

İşte, muzır kâfirler ve kâfirlerin yolunda giden sefihler, Cenâb-ı Hak'ın hayvanâtından bir nev'i habîslerdir ki, Fâtır-ı Hakîm onları dünyanın imareti için halk etmiştir. Mü'min ibâdına ettiği nimetlerin derecelerini bildirmek için, onları bir vâhid-i kıyâsî yapıp, âkıbetinde müstehak oldukları Cehen-nem'e teslim eder.

İşte, küffârın ve ehl-i dalâletin bir hakikat-i îmâniyeyi inkâr ve nefyetmelerinde kuvvet yoktur. Çünkü nefiy sırrıyla ittifakları kuvvetsizdir. Bin nefyedeciler, bir tek hükmündedir. Meselâ, bütün İstanbul ahalisi, Ramazan'ın başında Ay'ı görmediğinden nefyetse, iki şâhidin isbâtıyla o cemm-i gafirin nefiy ve ittifâkı sukût eder.¹ Mâdem küfrün ve dalâletin mâhiyeti nefiydir ve inkârdır, cehildir ve ademdir, küffârın kesret ile ittifâkı ehemmiyetsizdir.² Ehl-i

¹ Bkz.: Ebû Dâvûd, *saum* 14; es-Serahsî, *el-Mebsût* 3/139-140; el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'* 2/81-82; el-Merğînânî, *el-Hidâye* 1/121. Ayrıca, Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.), bu konuda bir kişinin şahitliğine göre hükmettiği de olmuştur: Tirmizî, *saum* 7; Ebû Dâvûd, *saum* 15; Nesâî, *siyâm* 8; İbn Mâce, *siyâm* 6; Dârimî, *saum* 6.

² Bkz.: "Kendi aralarındaki çatışmaları pek şiddetlidir. Sen dışardan onları birlik içinde sanırsın. Halbuki kalpleri darmadağıniktır." (Haşir sûresi, 59/14)

Ahali: Halk.

Âkıbet: Bir şeyin sonu; nihayet, netice.

Bîçâre: Çaresiz.

Cemm-i gafir: Ekseriyet, çoğunluk.

Ehemmiyet: Mühimlik, önem, değer, kıymet.

Ehl-i dalâlet: Bâtıl yolda olanlar.

Fâtır-ı Hakîm: Her şeyi hikmetlerle Yaradan.

Firenkler: Avrupalılar.

Firenk-meşrebler: Batılıları taklid edenler, onlar gibi yaşayanlar.

Habis: Pis, kötü, hilekâr.

Hakaik-i îmâniye: İmân hakikatleri.

Hakikat-i îmâniye: İmâna ait hakikat.

Halk etmek: Yaratmak.

Hayvanât: Hayvanlar.

Hayvaniyet: Hayvanlık.

İbâd: Kullar.

İhtirâsât-ı hayvaniye: Hayvanî hırslar, istekler.

İmaret: Mamur etmek, şenlendir-mek.

İnkâr etme: Reddetme, tanımama, kabul etmeme.

İnkılâp etme: Dönüşme.

İtikad: İnanç.

İttifak: Sözbirliği, oybirliği.

Kemmiyet: Nicelik, sayı.

Küffar: Kâfirler. **Küfr:** İmânsızlık.

Mahiyet: Bir şeyin asıl iç yüzü, esası.

Muzır: Zararlı, zarar veren.

Müstehak: Hak etmiş.

Nefyetmek: İnkâr etmek, yok sayma.

Nev': Çeşit, tür.

Sefihler: Helâl olmayan zevk ve eğlencelere düşkünler, beyinsizler.

Sukut: Düşme, seviye kaybetme.

Terakki: Yükselme, ilerleme.

Umum envâ-yı hayvanât: Bütün hayvan türleri.

Vâhid-i kıyasî: Ölçü birimi.

hakkın, hak ve sâbit ve sübûtu isbât olunan mesâil-i îmâniyede şuhûda isti-nâd eden iki mü'minin hükmü, hadsiz o ehl-i dalâletin ittifâkına râcih olur, galebe eder.

Bu hakikatin sırrı şudur ki: Nefyedenlerin dâvâları sûreten bir iken, mü-teaddiddir; birbiriyle ittihâd edemez ki kuvvetlensin. İsbat edicilerin dâvâları ittihâd ediyor, birbirinden kuvvet alır. Çünkü gökteki hilâl-i Ramazan'ı gör-meyen der ki: "Benim nazarımda Ay yoktur; benim yanımda görünmüyor." Başkası da, "Nazarımda yoktur." der. Daha başkası da öyle der. Her biri kendi nazarında "yoktur" der. Her birinin nazarları ayrı ayrı ve nazara perde olan esbab dahi ayrı ayrı olabildiği için, dâvâları da ayrı ayrı olur; birbirine kuvvet veremez. Fakat isbât edenler demiyor ki: "Benim nazarımda ve gö-zümde hilâl var." Belki "Nefsü'l-emirde, göğün yüzünde hilâl vardır, görü-nür." der. Görenler bütün aynı dâvâyı ve "Nefsü'l-emirde vardır." der. De-mek bütün dâvâlar birdir. Nefyedenlerin nazarları ayrı ayrı olduğundan, dâvâları da ayrı ayrı olur. Nefsü'l-emre hükmedemiyorlar. Çünkü nefsü'l-emirde nefiy isbât edilmez. Çünkü ihâta lâzımdır. **وَالْعَدَمُ الْمَطْلُوقُ لَا يُثْبِتُ**

إِلَّا بِمَشْكَلَاتٍ عَظِيمَةٍ¹ bir kâide-i usûldür. Evet, bir şeyi dünyada var desen, yalnız o şeyi göstermek kâfi gelir. Eğer yok deyip nefyetsen, bütün dünyayı eleyip göstermek lâzım gelir ki, tâ o nefiy isbât edilsin.

İşte bu sırra binâen; ehl-i küfrün bir hakikati nefyetmesi ise, bir mes'eleyi halletmek veyahut dar bir delikten geçmek veyahut bir hendekten atlamak misâlinde ki; bin de, bir de, birdir. Çünkü birbirine yardımcı olamaz. Fakat isbât edenler nefsü'l-emirde hakikat-i hâle baktıkları için, müddeaları ittihâd ediyor. Kuvvetleri birbirine yardım eder. Büyük bir taşın kaldırmasına benzer ki, ne kadar eller yapışsa daha ziyâde kaldırması kolay olur ve birbirinden kuvvet alır.

¹ "Mutlak yokluk, ancak pek büyük güçle ispat edilebilir." Yakın anlamdaki bir ifade için bkz.: İbn Kayyim, *es-Savâiku'l-mürsele* 4/1310; İbn Kayyim, *er-Rûh fi'l-kelâm* 1/198.

Adem: Yokluk.

Cehil: Cehalet, bilgisizlik.

Ehl-i hak: Hakikat ehli, doğru yolda olan kimseler.

Ehl-i küfr: Kâfirler.

Esbab: Sebepler, maddî şartlar.

Galebe etmek: Galip gelmek, üstün gelmek, yenmek.

Hakikat-i hâl: İşin asıl gerçeği.

Hilâl-i Ramazan: Ramazan hilâli.

İhâta: Tam kavrayış, anlayış.

İstinad eden: Dayanan.

İttifak: Sözbirliği, oybirliği.

İttihad: Birleşme, aynı fikirde olma.

Kâfi: Yeterli.

Kaide-i usûl: Mantık kaidesi, temel kural.

Kesret: Çokluk.

Mesâil-i îmâniye: İmâna ait meseleler

Müddea: Dava, iddia.

Müteaddid: Ayrı ayrı, bir çok.

Nazar: Bakma, bakış.

Nefiy: İnkâr, reddetme.

Nefsü'l-emir: Aslında, işin hakikati.

Nefyedenler: İnkâr edenler, olmadığını iddia edenler.

Râcih: Üstün olan, ağır basan.

Sûreten: Görünüşte.

Sübüt: Var olma, varlık.

Şuhûd: Görme, şahid olma.

Yedinci Nota

Ey Müslümanları dünyaya şiddetle teşvik eden ve san'at ve terakkiyât-ı ecnebiyeye cebr ile sevk eden bedbaht hamiyet-füruş! Dikkat et, bu milletin bazılarının din ile bağlandıkları râbitaları kopmasın! Eğer böyle ahmakâne körü körüne topuzların altında bazılarının dinden râbitaları kopsa, o vakit hayat-ı içtimâiyede bir semm-i kâtil hükmünde o dinsizler zarar verecekler. Çünkü mürtedin vicdanı tamam bozulduğundan, hayat-ı içtimâiyeye zehir olur.¹ Ondandır ki, ilm-i usûlde “Mürtedin hakk-ı hayatı yoktur. Kâfir eğer zimmî olsa veya musâlâha etse, hakk-ı hayatı var.” diye usûl-i Şeriat'ın bir düsturudur.² Hem mezheb-i Hanefiye'de, ehl-i zimmeden olan bir kâfirin şehâdeti makbuldür.³ Fakat fâsık merdûd'ü's-şehâdettir, çünkü haindir.⁴

Ey bedbaht fâsık adam! Fâsikların kesretine bakıp aldanma ve “Ekseriyetin efkârı benimle beraberdir.” deme! Çünkü fâsık adam, fıskı isteyerek ve bizzât talep edip girmemiş; belki içine düşmüş çıkamıyor. Hiçbir fâsık yoktur ki, sâlih olmasını temenni etmesin ve âmirini ve reisini mütedeyyin görmek istemesin. İllâ ki, -el'iyazü billâh!- irtidad ile vicdanı tefessüh edip, yılan gibi zehirlemekten lezzet alsın.

¹ Bkz.: “Kâfirler, ellerinden gelse, sizi dininizden döndürünceye kadar sizinle savaşmaktan geri durmazlar. Sizden her kim dininden döner ve kâfırlıkta devam ederek ölürse, işte onların dünyada da, âhirette de yaptıkları boşa gider. Bunlar cehennemlik olup orada ebedî kalacaklardır.” (Bakara sûresi, 2/217)

² Bu düsturun dayandığı hadis-i şerif için bkz.: Buhârî, *cihâd* 149, *istitâbetü'l-mürteddîn* 2, *i'tisâm* 28 (bab başlığında); Tirmizî, *hudûd* 25; İbn Mâce, *hudûd* 2; Müsned 1/217, 282, 322, 5/231. Ayrıca “mürted”in durumuyla ilgili bkz: el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'* 7/134; eş-Şâfiî, *el-Ümm* 1/257.

³ Kâfirin şehâdetinin makbûl olup olmamasıyla ilgili, farklı durumlara göre çok farklı hükümlerin olduğuna dair bkz.: el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'* 2/254-255, 6/266.

⁴ Hâin fâsıkın şehâdetinin câiz olmadığını belirten hadis için bkz.: Tirmizî, *şehâdât* 2; Ebû Dâvûd, *akdiye* 16; İbn Mâce, *ahkâm* 30; Müsned 2/181, 204, 208. Ayrıca bu konunun fikhî hükmü için bkz.: el-Kâsânî, *Bedâiu's-sanâi'* 1/156; el-Merğînânî, *el-Hidâye* 3/124; İbn Âbidîn, *Hâşiye* 7/112.

Ahmakâne: Ahmakça.

Bedbaht: Bahtsız, talihsiz, mahrum.

Bedbaht: Talihsiz, mahrum.

Cebr: Şahsen, kendi, kendisi.

Efkâr: Fikirler.

Düstur: Kâide, prensip, kanun.

Ehl-i zimme: Zimmîler.

Ekseriyet: Çoğunluk.

El'iyazü billâh: “Allah'a (c.c.)

sigınırız!” “Allah korusun!”.

Fâsık: Haram ve günâh işlemeyi

alışkanlık hâline getiren kimse.

Fısk: Günâh ve haram işlemek.

Hakk-ı hayat: Hayat hakkı.

Hamiyet-füruş: Hamiyet taslayan.

Hayat-ı içtimâiye: Toplum hayatı.

İlm-i Usûl: Kelâm.

İrtidad: Bir Müslüman'ın İslâm

Dini'ni terk etmesi veya başka bir dine girmesi.

Kesret: Çokluk, yoğunluk.

Merdudü's-şehâdet: Şahitliği kabul edilmeyen.

Mezheb-i Hanefiye: Hanefî Mezhebi

Musâlâha: Barışma, karşılıklı anlaşma

Mürted: İslâm Dini'nden dönen kişi.

Mütedeyyin: Dindar, dine bağlı.

Râbita: Münasebet, âläka, bağ.

Semm-i kâtil: Öldürücü zehir.

Şehâdet: Şahidlik, tanıklık.

Tefessüh: Bozulma, çürüme, kopup dağılma.

Terakkiyat-ı ecnebiye: Yabancıların sağladığı gelişmeler.

Usûl-i Şeriat: Dinin esasları, prensipleri.

Vicdan: İnsanın içindeki iyiyi kötüden ayırabilen mânevî bir his.

Zimmî: Mal, can, ırz ve dini konusunda İslâm devleti tarafından güvence verilmiş olan gayr-i müslim.

Ey dîvâne baş ve bozuk kalb! Zanneder misin ki, Müslümanlar dünyayı sevmiyorlar veyahut düşünmüyorlar ki, fakr-ı hâle düşmüşler ve ikaza muhtaçtırlar; tâ ki dünyadan hissesini unutmasınlar? Zannın yanlıştır, tahminin hatadır. Belki hırs şiddetlenmiş, onun için fakr-ı hâle düşüyorlar. Çünkü mü'minde hırs, sebep-i hasârettir ve sefalettir. ¹ الْحَرِیصُ خَائِبٌ خَاسِرٌ durûb-i emsâl hükmüne geçmiştir.

Evet, insanı dünyaya çağıran ve sevk eden esbab çoktur. Başta nefis ve hevâsı ve ihtiyaç ve havassı ve duyguları ve şeytanı ve dünyanın surî tatlılığı ve senin gibi kötü arkadaşları gibi çok dâileri var. Hâlbuki bâkî olan âhirete ve uzun hayat-ı ebediye davet eden azdır. Eğer sende zerre miktar bu biçâre millete karşı hamiyet varsa ve ulüvv-i himmetten dem vurduğun yalan olmazsa, hayat-ı bâkîye yardım eden azlara imdâd etmek lâzım gelir. Yoksa, o az dâileri susturup, çoklara yardım etsen şeytana arkadaş olursun.

Âyâ zanneder misin; bu milletin fakr-ı hâli, dinden gelen bir zühd ve terk-i dünyadan gelen bir tenbellikten neş'et ediyor? Bu zanda hatâ ediyorsun. Acaba görmüyor musun ki, Çin ve Hind'deki Mecûsî ve Berahime ve Afrika'daki zenciler gibi, Avrupa'nın tasallutu altına giren milletler bizden daha fakirdirler? Hem görmüyor musun ki, zarurî kuttan ziyâde Müslümanların elinde bırakılmıyor? Ya Avrupa kâfir zâlimleri veya Asya münafıkları, desîseleriyle ya çalar veya gasp ediyor.

Sizin cebren böyle ehl-i îmânı mimsiz medeniyete sevk etmekteki maksadınız, eğer memlekette asayiş ve emniyet ve kolayca idare etmek ise, kat'iyen biliniz ki; hatâ ediyorsunuz, yanlış yola sevk ediyorsunuz. Çünkü iti-

¹ "Aşırı hırs gösteren, umduğunu bulamaz ve kaybeder." Bkz.: İbn Kays, Kura'd-dayf 4/301; el-Meydânî, Mecmeu'l-emsâl 1/214.

Âsâyîş: Emniyet, güvenlik.

Âyâ: "Acaba?" "Ne o!" gibi hayret ve şaşkınlık ve çoğu zaman red ifade eden bir soru edatı.

Bâkî: Ebedî, sonsuz.

Biçâre: Çaresiz.

Cebren: Zorla.

Dâi: Çağıran, sebep. **Desise:** Hile.

Dem vurmak: İddia etmek, bahsetmek.

Dîvane: Deli, aptal.

Durub-i emsal: Atasözleri.

Ehl-i îmân: Mü'minler.

Fakr-ı hâl: Fakirlik hâli, muhtaç hâlde bulunma.

Gasb: Zorla ele geçirme.

Hamiyet: İnsanda bulunan din, vatan, millet, soy ve aile gayreti.

Havas: Hasseler, duygular.

Hayat-ı bâkîye: Sonsuz hayat, âhiret hayatı.

Hayat-ı ebediye: Sonsuz hayat.

Hevâ: Nefsin zararlı ve günah olan arzuları. **Hisse:** Pay.

İkazar: Dikkat çekmeler, uyarmalar.

Kut: Gıda, yiyecek.

Mimsiz medeniyet: Başında mim harfi olmayınca "alçaklık" demek olan "deniyet" kalır.

Nefis: Can, kişi, kendi, insanın benliği.

Münafık: Dış görünüşü Müslüman olmakla birlikte içi kâfir olan kimse.

Neş'et etme: Çıkma, kaynaklanma.

Sebeb-i hasâret: Zarar ve ziyan sebebi.

Sefâlet: Perişanlık, yoksulluk.

Sûri: Hakiki olmayan, görünürde olan

Tasallut: Musallat olma, rahatsız etme

Terk-i dünya: Dünyayı terk etme.

Ulüvv-i himmet: Ciddi gayret, yüksek ideal.

Ziyade: Fazla.

Zarûri: Mecbûri, kesin.

Zühd: Nefsî, dünyevî arzu ve heveslere rağbet etmeme.

kadı sarsılmış, ahlâkı bozulmuş yüz fâsıkın idaresi ve onlar içinde asayiş temini, binler ehl-i salâhatın idaresinden daha müşkildir.

İşte bu esaslara binâen ehl-i İslâm, dünyaya ve hırsa sevk etmeye ve teşvik etmeye muhtaç değildirler. Terakkiyât ve asayişler, bununla temin edilmez. Belki mesâîlerinin tanzimine ve mâbeynlerindeki emniyetin tesîsine ve teavün düsturunun teshiline muhtaçtırlar. Bu ihtiyaç da, dinin evâmir-i kudsiyesiyle ve takvâ ve salâbet-i diniye ile olur.

Seğizinci Nota

Ey sa'y ve ameldeki lezzet ve saâdeti bilmeyen tenbel insan! Bil ki: Cenâb-ı Hak, kemâl-i kereminden, hizmetin mükâfâtını, hizmet içinde derc etmiştir. Amelin ücretini, nefs-i amel içine koymuştur. İşte bu sır içindir ki, mevcûdât hattâ bir nokta-yi nazarda câmidat dahi, evâmir-i tekvîniye tâbir edilen hususî vazifelerinde, kemâl-i şevk ile ve bir çeşit lezzet ile evâmir-i rabbâniyeyi imtisâl ederler. Arıdan, sinekten, tavuktan tut; tâ Şems ve Kamer'e kadar her şey kemâl-i lezzetle vazifesine çalışıyorlar. Demek hizmetlerinde bir lezzet var ki, akılları olmadığından âkıbeti ve neticeleri düşünmeden, mükemmel vazifelerini ifâ ediyorlar.

Eğer desen: Zihayatta lezzet kâbildir, cemâdâtta nasıl şevk ve lezzet olabilir?

Elcevap: Cemâdât kendi hesaplarına değil, onlarda tecelli eden Esmâ-yi İlâhiye hesabına bir şeref, bir makam, bir kemâl, bir güzellik, bir intizam

Âkıbet: Bir işin sonu, netice.

Amel: İş, çalışma.

Camidât: Cansızlar.

Cemâdat: Cansız varlıklar.

Derc etmek: İçine koymak, yerleş-tirmek.

Düstur: Kâide, prensip kanunu.

Ehl-i İslâm: Müslümanlar.

Ehl-i salâhat: İyi ve salih kimseler.

Esmâ-yi İlâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın isimleri.

Evâmir-i kudsiye: Kutsal emirler.

Evâmir-i Rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın emirleri.

Evâmir-i tekvîniye: Allah'ın (c.c.) koyduğu tabiat kanunları.

Ifâ: Yerine getirme.

İmtisâl etmek: Emre uymak.

İntizam: Düzen.

Kâbil: Mümkün.

Kamer: Ay.

Kemâl: Mükemmellik.

Kemâl-i kerem: Mükemmel cömertlik.

Kemâl-i lezzet: Tam bir lezzet.

Kemâl-i şevk: Tam bir istek ve neşe.

Mabeynlerinde: Aralarında.

Mesât: Çalışmalar, çabalamalar.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Müşkil: Güç, zor.

Nefs-i amel: Amelin kendisi.

Nokta-yi nazar: Görüş, bakış açısı.

Sa'y: Çalışma, gayret.

Salâbet-i diniye: Din konusunda ciddiyet ve sağlamlık.

Şems: Güneş.

Tâbir: İfade etme.

Takvâ: Allah'ın (c.c.) emirlerini tutup, yasaklarından kaçınmak sûretiyle O'nun azabından korunma cehdi.

Tanzim: Düzenleme.

Teavün: Yardımlaşma.

Tecelli: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin varlıklarda ortaya çıkması.

Terakkiyat: İlerleme.

Teshil: Kolaylaştırma.

Te'sis: Kurma.

Zihayat: Canlı, hayat sahibi.

isterler, arıyorlar. O vazife-i fitriyelerinin imtisâlinde, Nuru'l-Envâr'ın isimlerine birer mâkes, birer âyine hükmüne geçtiğinden tenevvür eder, terakki eder.

Meselâ, nasıl ki bir katre su, bir zerrecik cam parçası zâtında ziyâsız, ehemmiyetsiz iken, sâfî kalbiyle Güneş'e yüzünü çevirse, o vakit o ehemmiyetsiz, ziyâsız katre ve cam parçası, Güneş'in bir nev'i arşı olup senin yüzüne de tebessüm eder. İşte bu misâl gibi, zerrât ve mevcûdât, cemâl-i mutlak ve kemâl-i mutlak sahibi olan Zât-ı Zülcelâl'in isimlerine vazifeperverlik cihetinde âyine olmalarıyla, o katre ve zerrecik şişe gibi gayet aşağı bir dereceden gayet yüksek bir derece-i zuhûra ve tenevvüre çıkıyorlar. Mâdem vazife cihetinde gayet nuranî ve yüksek bir makam alıyorlar; lezzet mümkün ve kâbilse, yani hayat-ı âmmeden hissedar iseler, gayet lezzet ile o vazifeleri görüyorlar, denilebilir.

Vazifede lezzet bulunduğu en zâhir bir delil, sen kendi âzâ ve duygularının hizmetlerine bak. Her biri bekâ-yi şahsî ve bekâ-yi nev'î için ettikleri hizmetlerinde ayrı ayrı lezzetleri var. Nefs-i hizmet, onlara bir telezzüz hükmüne geçiyor. Hattâ hizmeti terk etmek, o uzvun bir nev'î azâbıdır.

Hem en zâhir bir delil dahi, horoz veya yavrulu tavuk gibi hayvanâtın vazifelerinde gösterdikleri fedâkârâne ve merdâne vaziyetleridir ki, horoz aç olduğu hâlde tavukları nefesine tercih edip bulduğu rızka onları çağırır; yemez, onlara yedirir. Ve bir şevk ve iftihar ve telezzüz ile o vazifeyi gördüğü, görünür. Demek o hizmette, yemekten fazla bir lezzet alır.

Hem küçük yavrularına çobanlık eden tavuk dahi, yavrularının hatırı için rûhunu fedâ eder, ite atılır. Kendini aç bırakıp onları doyurur. Demek o hizmette öyle bir lezzet alır ki; açlık acısına ve ölmek elemine tereccuh eder, ziyâde gelir.

Âzâ: Uzuvlar, organlar.

Bekâ-yi nev'î: Türün varlığının devamı.

Bekâ-yi şahsî: Kişinin varlığının devamı.

Cemâl-i mutlak: Sonsuz, kusursuz güzellik.

Derece-i zuhur: Görünme, meydana çıkma derecesi.

Ehemmiyet: Önem, değer.

Elem: Acı.

Fedakârâne: Şahsî menfaatlerini feda eder, özverili bir şekilde.

Hayat-ı âmme: Bütün canlıların yararlandığı hayat gücü.

Hayvanât: Hayvanlar.

İftihar: Öğünmek.

Katre: Damla.

Kemâl-i mutlak: Sonsuz, kusursuz mükemmellik.

Mâkes: Akseden yer, bir şeyin yansıdığı yer, görüntü yeri, ayna.

Merdâne: Erkekçesine.

Mevcûdat: Varlıklar.

Nefs-i hizmet: Hizmetin özü, hizmetin esası ve içi.

Nev': Çeşit, tür.

Nuranî: Nurlu, parlak.

Nuru'l-Envâr: Nurlanmış Nuru Cenâb-ı Hak.

Sâfî: Duru, temiz, berrak.

Telezzüz: Lezzet alma.

Tenevvür: Nurlanmak, aydınlanmak.

Terakki: Yükselme, ilerleme.

Tereccuh: Üstün olmak.

Vazife-i fitriye: Yaratılışa ait vazife

Vazifeperver: Vazifeye düşkün.

Zâhir: Görünen, aşikâr olan.

Zât: Kendi, öz.

Zât-ı Zülcelâl: Sonsuz yücelik ve heybet sahibi Hz. Allah.

Zerrât: Zerreler, atomlar.

Zerrecik: Çok küçük parça, en küçük parça. **Ziya:** Işık.

Hayvânî vâlideler yavrularını, küçük iken vazifeleri bulunduğundan lezzetle himayeye çalışır. Büyük olduktan sonra vazife kalkar, lezzet de gider. Yavrusunu döver, elinden taneyi alır. Yalnız, insan nev'indeki vâlidelerin vazifeleri bir derece devam eder. Çünkü insanlarda zaaf u acz itibârıyla dâimâ bir nev'i çocukluk var, her vakit de şefkate muhtaçtır.

İşte, umum hayvanâtın horoz gibi çobanlık eden erkeklerine ve tavuk gibi vâlidelerine bak, anla ki; bunlar kendi hesabına ve kendileri nâmına, kendi kemâlleri için o vazifeyi görmüyorlar. Çünkü hayatını, vazifede lâzım gelse fedâ ediyorlar. Belki vazifeleri, onları o vazife ile tavzif eden ve o vazife içinde rahmetiyle bir lezzet derc eden Mün'im-i Kerîm'in hesabına ve Fâtır-ı Zülcelâl'in nâmına görüyorlar.

Hem nefis-i hizmette ücret bulunduğuna bir delil de şudur ki: Nebâtât ve eşcar, bir şevk u lezzeti ihsâs eden bir tavır ile Fâtır-ı Zülcelâl'in emirlerini imtisâl ediyorlar. Çünkü dağıttığı güzel kokular ve müşterilerin nazarını celb edecek zînetlerle süslenmeleri ve sümbülleri ve meyveleri için çürüyünceye kadar kendilerini fedâ etmeleri, ehl-i dikkate gösterir ki: Onların, emr-i ilâhînin imtisâlinden öyle bir lezzetleri var ki; nefisini mahvedip çürütüyor.

Bak, başında çok süt konserveleri taşıyan Hindistan cevizi ve incir gibi meyvedar ağaçlar, rahmet hazinesinden lisân-ı hâl ile süt gibi en güzel bir gıdayı ister, alır, meyvelerine yedirir; kendi bir çamur yer. Nar ağacı sâfi bir şarabı, hazine-i rahmetten alıp meyvesine yedirir; kendisi çamurlu ve bula-nık bir suya kanaat eder.

Hattâ hububatta dahi sümbüllenenmek vazifesinde zâhir bir iştîyak görünü-r. Nasıl ki dar bir yerde hapsedilen bir zât, bir bostana, geniş bir yere çıkmayı müştâkâne ister. Öyle de, hububatta, sümbüllenenmek vazifesinde öyle sürurlu bir vaziyet, bir iştîyak görünüyor.

İşte "Sünnetullah" tâbir edilen, kâinatta cereyân eden bu sırlı uzun düs-turdandır ki, işsiz, tenbel, istirahatle yaşayan ve rahat döşeğinde uzananlar, ekseriyetle sa'yeden, çalışanlardan daha ziyâde zahmet ve sıkıntı çeker. Çünkü,

Acz: Güçsüzlük.

Celb etmek: Kendine çekmek.

Cereyan: Hareket, akış.

Ehl-i dikkat: Dikkat sahipleri.

Ekseriyetle: Çoğunlukla.

Emr-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın emri.

Fâtır-ı Zülcelâl: Ululuk sahibi Ya-

radan. **Eşcar:** Ağaçlar.

Hazine-i rahmet: Rahmet hazinesi.

Hububat: Tahıl ürünleri.

İhsas etmek: Sezdimme, hissettime.

İmtisâl etmek: Emre uymak.

İştîyak: Arzu, ileri derecedeki istek.

Kanaat: Aç gözlü olmayıp

kismetine râzi olmak.

Kemâl: Olgunluk, mükemmellik.

Kerîm: Yarattıklarına daima bol bol

veren. **Lisân-ı hâl:** Davranış-

ların ifade ettiği mânâ.

Meyvedar: Meyve veren, meyveli.

Mün'im: Nimet veren, ihsanda bu-lunan. **Ziyade:** Fazla.

Nazar: Bakış. **Nebâtât:** Bitkiler.

Sa'yeden: Çalışan, gayret sarf eden.

Sâfi: Duru, temiz, berrak.

Sünnetullah: Allah'ın (c.c.) koy-

duğu nizam. **Sürurlu:** Sevinçli.

Şarab: İçilecek şey, şerbet.

Tavzif etmek: Görevlendirmek.

Zaaf: Zayıflık, kuvvetsizlik.

dâimâ işsizler ömründen şikâyet eder; eğlence ile çabuk geçmesini ister. Sa'yeden ve çalışan ise; şâkirdir, hamd eder, ömrün geçmesini istemez.

المُسْتَرِيحُ الْعَاطِلُ شَاكٍ مِنْ عُمْرِهِ وَالسَّاعِي الْعَامِلُ شَاكِرٌ¹

küllî düsturdur. Hem o sır iledir ki: “Rahat, zahmette; zahmet, rahattadır.” cümlesi darb-ı mesel olmuştur.

Evet cemâdâta dikkatle nazar edilse: Bilkuvve yalnız istidât ve kabiliyet cihetinde nâkıs kalıp inkişâf etmeyenlerin, gayet bir içtihad ve sa'y ile inbisât edip bilkuvveden bilfiil sûretine geçmesinde, mezkûr sünnet-i ilâhiye düsturuyla bir tavır görünüyor. Ve o tavır işaret eder ki: O vazife-i fitriyede bir şevk ve o mes'eledede bir lezzet vardır. Eğer o câmidin umumî hayattan hissesi varsa, şevk kendisinin olur; yoksa, o câmidi temsil eden, nezâret eden şeye âittir. Hattâ bu sırra binâen denilebilir: Latîf, nazik su incimad emrini aldığı vakit, öyle şiddetli bir şevk ile o emre imtisâl eder ki, demiri şak eder, parçalar. Demek bürûdet ve tahte's-sıfır soğuşun lisânıyla ağzı kapalı demir kaptaki suya “Genişlen!” emr-i rabbânîsini tebliğinde, şiddet-i şevk ile kabını parçalar, demiri bozar, kendisi buz olur.

Ve hâkezâ, her şeyi buna kıyâs et ki, güneşlerin deveranından ve seyr ü seyahatlerinden tut, tâ zerrelerin mevlevî gibi devretmelerine ve dönmelerine ve ihtizazlarına kadar kâinattaki bütün sa'y ü hareket, kanun-i kader-i ilâhî üzerine cereyân ediyor. Ve dest-i kudret-i ilâhîden sudûr eden ve irade ve emir ve ilmi tazammun eden emr-i tekvinî ile zuhûr eder.

¹ “Atâlet içinde istirahat eden, ömründen şikâyetçidir. Çalışan ve iş gören ise hâline şükreder.”

Bilfiil: Uygulama hâlinde.

Bilkuvve: Daha fiiliyâta geçmemiş, kabiliyet ve potansiyel hâlinde.

Bilkuvve: Düşünce hâlinde, tasavvur hâlinde. **Bürûdet:** Soğukluk.

Camid: Cansız. **Cemadât:** Cansız varlıklar.

Cereyan etmek: Hareket etmek, akmak.

Darb-ı mesel: Atasözü.

Dest-i kudret-i ilâhî: Allah'ın kudret eli.

Deveran: Dolaşım.

Emr-i rabbânî: Cenâb-ı Hakk'ın emri

Emr-i tekvinî: Kâinata yaratılıştan konulan emir ve kâunlar.

Hâkeza: Bunun gibi, yine böyle.

Hamd: Mükemmel sıfatlar ve verdiği nimetler sebebiyle Allah'a yapılan övgü.

İçtihad: Gücü kuvveti yettiği kadar

çalışma. **İnkişâf:** Ortaya çıkmak.

İhtizaz: Titreme, deprenme.

İmtisâl: Alınan emre boyun eğme.

İnbisât: Açılmak, genişlemek, inkişaf etmek.

İncimad: Donma, katılaşma.

İstidat: Kabiliyet, yetenek.

Kâinat: Yaratılmışlar, varlıklar.

Kanun-i kader-i ilâhî: İlâhî kader kanunu.

Kıyas etmek: Karşılaştırma, mukayese etme.

Küllî düstur: Genel prensip.

Latîf: Şeffaf. **Lisân:** Dil.

Mevlevî: Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin tarikatine mensup olan kimse.

Mezkûr: Adı geçen. Anılan.

Nâkıs: Noksan, eksik.

Nezaret: Bakma, gözetme.

Sa'y u hareket: Çalışma ve hareket.

Seyr ü seyahat: Gezi ve yolculuk.

Sudûr etmek: Zuhur etmek, ortaya çıkmak.

Sünnet-i ilâhiye: Allah'ın (c.c.) koyduğu nizam.

Şak etmek: Yarmak, çatlatmak.

Şâkir: Şükreden.

Şiddet-i şevk: Şiddetli arzu.

Tahte's-sıfır: Sıfırın altında.

Tazammun etmek: İçermek, içine almak.

Tebliğ: Bildirmek, ulaştırmak.

Umumî: Genel.

Vazife-i fitriye: Fitri görev, karakterinin gereğini yerine getirme.

Zuhur: Görünme, meydana çıkma.

Hattâ her bir zerre, her bir mevcud, her bir zîhayat, bir nefer askere benzer ki; orduda muhtelif dâirelerde, o neferin ayrı ayrı nisbetleri, vazifeleri olduğu gibi; her bir zerre, her bir zîhayatın dahi öyledir. Meselâ, senin gözündü bir zerre, gözün hüceyresinde ve gözde ve âsâb-ı vechiyede ve bedeninin şerâyin tâbir edilen damarlarında, birer nisbeti ve o nisbete göre birer vazifesi ve o vazifeye göre birer faidesi vardır. Ve hâkezâ, her şeyi ona kıyâs et. Buna binâen her bir şey, bir Kadîr-i Ezelî'nin vücub-i vücuduna iki cihetle şehâdet eder:

• **Biri:** Tâkatinin binler derece fevkinde vazifeleri görmekteki acz-i mutlak lisânıyla o Kadîr'in vücuduna şehâdet eder.

• **İkincisi:** Her bir şey, nizam-ı âlemi teşkil eden düsturlara ve müvâzene-i mevcûdâtı idame eden kanunlara tatbik-i hareket etmekle, o Alîm u Kadîr'e şehâdet eder. Çünkü zerre gibi bir câmid, arı gibi küçük bir hayvan, Kitab-ı Mübîn'in mühim ve ince mes'eleleri olan nizam ve mîzanı bilmez. Câmid bir zerre, arı gibi küçük bir hayvan nerede? Semâvât tabakalarını bir defter sahifesi gibi açıp, kapayıp toplayan Zât-ı Zülcelâl'in elindeki Kitab-ı Mübîn'in mühim ince mes'elelerini okumak nerede? Eğer sen dîvânelik edip; zerrede, o kitabın ince hurûfâtını okuyacak kadar bir göz bulunduğunu tevehhüm etsen; o vakit o zerrenin şehâdetini redde çalışabilirsin.

Evet, Fâtır-ı Hakîm, Kitab-ı Mübîn'in düsturlarını gayet güzel bir sûrette ve muhtasar bir tarzda ve has bir lezzette ve mahsus bir ihtiyaçta icmâl edip derc eder. Her şey öyle has bir lezzet ve mahsus bir ihtiyaç ile amel etse, o Kitab-ı Mübîn'in düsturlarını bilmeyerek imtisâl eder. Meselâ, hortumlu sivri-sinek dünyaya geldiği dakikada hânesinden çıkar; durmayarak insanın yüzüne

Acz-i mutlak: Tam bir güçsüzlük, tam âcizlik.

Alîm: Her şeyi bilen Allah (c.c).

A'sâb-ı vechiye: Yüz sinirleri.

Camid: Cansız.

Derc etmek: İçine koymak, yerleştirmek.

Divânelik: Delilik, aptallık.

Fâtır-ı Hakîm: Her işini hikmetle yapan Yaradan.

Fevk: Üst, üst derece.

Harufat: Harfler.

Hüceyre: Hücrecik.

İcmal: Çok kısa bir özet.

İdame etme: Devam ettirme, sürdürme.

Kadîr: Her şeye gücü yeten Allah (c.c.).

Kadîr: Her şeye gücü yeten Allah (c.c.).

Kadîr-i Ezelî: Güç ve kuvvetinin başlangıcı ve sonu olmayan Allah (c.c.).

Kitab-ı Mübîn: Allah'tan geldiği açık ve gerçekleri açıklayan kitap.

Mevcud: Varlık.

Mîzan: Ölçü, denge.

Muhtasar: Kısaltılmış, özet.

Muhtelif: Farklı, çeşitli.

Müvazene-i mevcûdat: Varlıkta bulunan denge.

Nefer: Er.

Nizam: Düzen, sistem.

Nizam-ı âlem: Kâinatta Allah'ın (c.c.) koyduğu genel nizam.

Semâvât: Gökler, yedi kat gök.

Şehâdet etmek: Şahidlik etmek, tanıklık etmek.

Şehâdet: Şahidlik, tanıklık.

Şerâyin: Atardamarlar.

Tâkat: Güç.

Tatbik-i hareket: Uygun hareket etmek.

Teşkil etmek: Oluşturmak.

Tevehhüm: Kuruntuya düşme, zannetme.

Vücub-i vücud: Varlığının kesinliği.

Vücud: Mevcudiyet, varlık.

Zât-ı Zülcelâl: Sonsuz yücelik ve heybet sahibi Allah.

Zerre: Maddenin en küçük parçası, atom.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

hücum eder, uzun asâsıyla vurur, âb-ı hayat fışkırtır, içer. Hücumdan kaçmakta, erkân-ı harp gibi meharete gösterir. Acaba bu küçük, tecrübesiz, yeni dünyaya gelen mahlûka bu san'atı ve bu fenn-i harbi ve su çıkarmak san'atını kim öğretmiş ve nerede öğrenmiş? Ben, yani bu bîçâre Said itiraf ediyorum ki: Eğer ben o hortumlu sineğin yerinde olsaydım; bu san'atı, bu kerr u fer harbini ve su çıkarmak hizmetini çok uzun dersler ve çok müteaddit tecrübelerle ancak öğrenebilirdim.

İşte, ilhama mazhar olan arı, örümcek ve yuvasını çorap gibi yapan bül-bül gibi hayvanâtı bu sineğe kıyâs et. Hattâ nebâtâtı da aynen hayvanâta kıyâs edebilirsin. Evet Cevâd-ı Mutlak (celle celâlüh), her ferd-i zihayâtın eline lezzet midâdiyle ve ihtiyaç mürekkebiyle yazılmış bir tezkereyi vermiş. Onunla evâmir-i tekvîniyenin programını ve hizmetlerinin fihristesini tevdi' etmiştir. Bak o Hakîm-i Zülcelâl'e; nasıl Kitab-ı Mübîn'in düsturlarından arı vazifesine âit mikdarını bir tezkerede yazmış, arının başındaki sandukçaya koymuştur. O sandukçanın anahtarı da, vazifeperver arıya has bir lezzettir. Onunla sandukçayı açar, programını okur, emri anlar, hareket eder. **وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ** âyeti-nin sırrını izhâr eder.

İşte eğer bu Sekizinci Nota'yı tamam işittin ve tam anladınsa, bir hads-i îmânî ile **وَأِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ**³ 'nin bir sırrını, **وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ**² 'nin bir hakikatini, **إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ**⁴ 'nun bir düsturunu, **فَسُبْحَانَ الَّذِي يَدَّبْهُ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ**⁵ 'nun bir nüktesini anlarsın.

¹ "Rabbin bal arısına vahyetti." (Nahl sûresi, 16/68)

² "Rahmetim her şeyi kaplar." (A'râf sûresi, 7/156)

³ "Hiçbir şey yoktur ki Allah'ı hamd ile tenzih etmesin." (İsrâ sûresi, 17/44)

⁴ "Bir şeyi dilediğinde O'nun buyruğu, sadece "Ol!" demektir, hemen olurverir..." (Yâsîn sûresi, 36/82)

⁵ "Sübhandır, münezzehdir o Zât ki, her şey üzerinde hâkimiyet elindedir. Ve... hepinizin de dönüşü, O'na olacaktır." (Yâsîn sûresi, 36/83)

Âb-ı hayat: İçene ebedî hayat kazandıran efsânevi su, bengisu.
Asâ: Değnek, sopa.

Bîçâre: Çaresiz.

Cevâd-ı Mutlak: Sonsuz cömertlik sahibi Hz. Allah.

Erkân-ı harb: Askerlik ilmi konusundaki ihtisas yapmış kimse, kurmay.

Evâmir-i tekvîniye: Allah'ın (c.c.) koyduğu tabiat kanunları.

Fenn-i harb: Savaş sanatı.

Fihriste: Kitabın içindekiler kısmı.

Hads-i îmânî: İmânî sezgi.

Hakîm-i Zülcelâl: Her işini hikmetli yapan, ululuk ve azamet sahibi Allah (c.c.).

Has: Özel. **Hayvanât:** Hayvanlar.

Her ferd-i zihayât: Her bir canlı.

İlham: Allah (c.c.) tarafından mânâların bazı kalblere bildirilmesi

İzhar etmek: Ortaya koymak, göstermek.

Kerr u fer: Savaşta geri çekilerek yeniden hücum etme taktiği.

Mahlûk: Yaratık **Nebâtât:** Bitkiler

Mazhar: Bir şeyin görüldüğü, tezahür ettiği yer, nail olmaş.

Midad: Yazı mürekkebi.

Müteaddid: Aynı ayrı, bir çok.

Nota: Mülâhaza, düşünce fikir.

Nükte: Bir söz veya ibâreden ancak dikkatle anlaşılabilen mânâ.

Sandukça: Küçük sandık.

Tevdi' etmek: Emanet etmek,

bırakmak. **Tezkere:** Bilgi notu.

Vazifeperver: Vazifeye düşkün.

Dokuzuncu Nota

Bil ki, *nev-i beşerde nübüvvet, beşerdeki hayır ve kemâlâtın fezlekesi ve esasıdır. Din-i Hak, saâdetin fihristesidir. Îmân, bir hüsn-i münezzeh ve mücerredir. Mâdem şu âlemde parlak bir hüsün, geniş ve yüksek bir hayr, zâhir bir hak, faik bir kemâl görünüyor. Bilbedâhe hak ve hakikat, nübüvvet içindedir ve nebiler elindedir. Dalâlet, şer ve hasâret; onun muhalifindedir.*

Mehâsin-i ubûdiyetin binlerinden yalnız buna bak ki, Nebi (aleyhisselâm), ubûdiyet cihetiyle muvahhidinin kalblerini îd ve Cuma ve cemaat namazlarında ittihad ettiriyor ve dillerini bir kelimeye cem' ediyor. Öyle bir sûrette ki, şu insan, Mâbûd-i Ezelî'nin azamet-i hitabına, hadsiz kalblerden ve dillerden çıkan sesler, duâlar, zikirler ile mukâbele ediyor. O sesler, duâlar, zikirler birbirine tesânüd ederek ve birbirine yardım edip ittifak ederek öyle geniş bir sûrette Mâbûd-i Ezelî'nin ulûhiyetine karşı bir ubûdiyet gösteriyor ki; gü-yâ küre-i arz kendisi o zikri söylüyor, o duâyı ediyor ve aktarıyla namaz kılıyor ve etrafıyla semâvâtın fevkinde izzet ve azametle nâzil olan **أَقِيمُوا الصَّلَاةَ**¹ emrini, küre-i arz imtisâl ediyor. Bu sır-ı ittihad ile, kâinat içinde bir zerre gibi zâif, küçük bir mahlûk olan şu insan, ubûdiyetin azameti cihetiyle Hâlık-ı Arz ve Semâvât'ın mahbûb bir abdi ve Arz'ın halifesi, sultanı ve hayvanâtın reisi ve hilkat-i kâinatın neticesi ve gayesi oluyor.

¹ "Siz namazı hakkıyla ifa etmeye devam edin." Bkz.: Bakara sûresi, 2/43, 83, 110; Nisâ sûresi, 4/77, 103; En'âm sûresi, 6/72; Yûnus sûresi, 10/87; Hac sûresi, 22/78; Nûr sûresi, 24/56; Rûm sûresi, 30/31; Mücadele sûresi, 58/13; Müzzemmil sûresi, 73/20.

Abd: Kul.

Aktâr: Her taraf.

Azamet: Yücelik, büyüklük.

Azamet-i hitab: Hitabının yüceliği.

Bilbedâhe: Apaçık bir şekilde.

Cem' etmek: Bir araya getirmek.

Cihet: Yön, taraf.

Dalâlet: Dinden sapma.

Din-i Hak: Hak din.

Etraf: Dört bir yan.

Faik: Üstün, yüksek. **Fevk:** Üst.

Feyiz: İlâhi ihsan, bereket.

Fezleke: Hülâsa. Netice, özet.

Hadsiz: Sayısız, sınırsız.

Hâlık-ı Arz ve Semâvât: Yeryüzünün ve semâların Yaratıcısı.

Halife: Yeryüzünde Allah adına icraat yapma yetkisi verilen ve O'nun emirlerini yerine getirmekle sorumlu olan insan.

Hasâret: Zarar etme, ziyan, kayıp.

Hayvanât: Hayvanlar.

Hilkat-ı kâinat: Kâinatın yaratılışı.

Hüsn-i münezzeh ve mücerred:

Son derece nezih, mukaddes ve soyut güzellik.

Îd: Bayram.

İmtisâl etmek: Emre uymak.

İttifak: Sözbirliği, oybirliği.

İttihad ettirmek: Birleştirmek.

İzzet: Aziz olma, yücelik, üstün kudret

Kemâl: Mükemmellik.

Kemâlât: Mükemmellikler.

Küre-i arz: Yerküre.

Mâbud-i Ezelî: Ezelî Mâbud Allah (c.c.).

Mahbub: Sevgili.

Mahlûk: Yaratık.

Mehâsin-i ubûdiyet: Kulluğun güzellikleri.

Muhalif: Uymayan, aykırı.

Mukabele: Karşılık verme.

Muvahhidin: Cenâb-ı Hakk'ın birliğine inananlar.

Nâzil olan: İnen, vahyedilen.

Nebi (aleyhisselâm): Peygamber Efendimiz (s.a.s.).

Nebiler: Peygamberler.

Nev-i beşer: İnsan türü.

Nübüvvet: Peygamberlik.

Semâvât: Yedi kat semâ, gökler.

Sur-ı ittihad: İttifak sırrı, birlik sırrı.

Şer: kötülük, günahkârlık, iyi olmayan iş.

Tesanüd etmek: Dayanışma.

Ubûdiyet: Kulluk.

Ulûhiyet: Cenâb-ı Hakk'ın ibadet ve itaate lâyık tek varlık olması.

Zâhir: Görünen, görünürdeki.

Zerre: Maddenin en küçük parçası.

Evet, eğer namazların arkasında hususan bayram namazlarında bir anda Allahü Ekber diyen yüzler milyon insanların sesleri, âlem-i gaybda ittihâd ettikleri gibi, âlem-i şehâdetde dahi birbiriyle ittihâd edip içtimâ etse, küre-i arz tamamıyla büyük bir insan olup, azametini nisbeten büyük bir sadâ ile söylediği Allahü Ekber'e müsâvi geldiğinden, o muvahhidin ittihâd ile bir anda Allahü Ekber demeleri, küre-i arzın büyük bir Allahü Ekber'i hükmüne geçiyor. Âdetâ bayram namazlarında âlem-i İslâm'ın zikir u tesbihiyle zemin zelzele-i kübrâya mazhar olup, aktar u etrafıyla Allahü Ekber deyip, kıblesi olan Kâ'be-i Mükerremin samimî kalbiyle niyet edip, Mekke ağzıyla, Cebel-i Arefe diliyle Allahü Ekber diyerek, o tek kelime etraf-ı Arz'daki umum mü'minlerin mağara-misâl ağızlarındaki havada temessül ediyor. Bir tek Allahü Ekber kelimesinin aks-i sadâsıyla hadsiz Allahü Ekber vukû bulduğu gibi, o makbul zikir ve tekbir, semâvâtı dahi çınlatıp berzah âlemlerine de temevvüc ederek sadâ veriyor.

İşte bu Arz'ı böyle Kendine sâcid¹ ve âbid ve ibâdına mescid² ve mah-lûklarına beşik³ ve Kendine müsebbih⁴ ve mükebbir eden Zât-ı Zülcelâl'e, yerin zerrâtı adedince hamd ve tesbih ve tekbir edip ve mevcûdâtı adedince hamd ediyoruz ki; bize bu nev'i ubûdiyeti ders veren Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ına ümmet eylemiş.

¹ Bkz.: Ra'd sûresi, 13/15; Nahl sûresi, 16/49; Hac sûresi, 22/18.

² Bkz.: Buhârî, *salât* 56 (bab başlığında); Tirmizî, *salât* 119; Ebû Dâvûd, *salât* 24; İbn Mâce, *mesâcid* 4.

³ Bkz.: Bakara sûresi, 2/22; Tâhâ sûresi, 20/53; Zuhur sûresi, 43/10; Nebe sûresi, 78/6.

⁴ Bkz.: "Hiçbir şey yoktur ki Allah'ı hamd ile tenzih etmesin." (İsrâ sûresi, 17/44). Sadece sûre başlarındaki tesbihler için bkz: Fâtiha sûresi, 1/2; En'âm sûresi, 6/1; Kehf sûresi, 18/1; Sebe sûresi, 34/1; Fâtır sûresi, 35/1. Bkz.: Hadid sûresi, 57/1; Haşır sûresi, 59/1; Saf sûresi, 61/1; A'lâ sûresi, 87/1; Cum'a sûresi, 62/1; Teğâbün sûresi, 64/1.

Âbid: İbadet eden. Kulluk eden.

Aks-i sadâ: Sesin yankılanması.

Âlem-i şehâdet: Görünen âlem, bu dünya.

Allahü Ekber: Allah büyüktür.

Berzah: Ruhların ölümden sonra gittikleri âlem, kabir hayatı.

Cebel-i Arefe: Mekke'de Arafat Dağı.

Etraf-ı Arz: Dünyanın dört bir yanı.

Hadsiz: Sınırsız, hesapsız, sayısız.

Hamd: Mükemmel sıfatları ve verdiği nimetler sebebiyle Allah'a yapılan övgü.

İbad: Kullar.

İctimâ etmek: Toplanmak.

İttihâd: İttifak etme, birleşme, aynı fikirde olma.

Kâbe-i Mükerremin: Şerefli Kâbe.

Kuble: İbadette dönülen yön.

Mağara-misal: Mağara benzeri.

Makbul: İtibar gören, beğenilen.

Mevcûdat: Varlıklar.

Mükebbir: "Allahü Ekber" diyen.

Müsavi: Eşit.

Müsebbih: Tesbih eden, Allah'ı (c.c.) anan.

Sâcid: Secde eden.

Sadâ: Ses.

Tekbir: "Allahü Ekber" demek.

Temessül: Cisimleşme. Görünmek, belirmek.

Temevvüc: Dalgalanma.

Tesbih: "Sübhane'llah" deme.

Ümmet: Bir peygambere inanların oluşturdukları topluluk.

Vukû bulmak: Olmak, meydana gelmek.

Zât-ı Zülcelâl: Sonsuz yücelik ve heybet sahibi Hz. Allah.

Zerrât: Zerreler, atomlar.

Zikir: Allah'ı (c.c.) anmak.

Onuncu Nota

Bil ey gafil, müşevveş Said! Cenâb-ı Hakk'ın nur-i mârifetine yetişmek ve bakmak ve âyât ve şâhidlerin âyinelerinde cilvelerini görmek ve berâhin ve deliller mesâmâtıyla temâşâ etmek iktizâ ediyor ki; senin üstünden geçen, kalbine gelen ve aklına görünen her bir nuru tenkid parmaklarıyla yoklama ve tereddüt eliyle tenkid etme! Sana ışıqlanan bir nuru tutmak için elini uzatma; belki gaflet esbabından tecerrüd et, onlara müteveccih ol, dur. Çünkü, ben müşâhede ettim ki: **Mârifetullahın şâhidleri, bürhânları üç çeşittir.**

• **Bir kısmı:** **Su** gibidir; **görünür**, **hissedilir**, lâkin parmaklarla tutulmaz. Bu kısımda hayalâtтан tecerrüd etmek, külliyyetle ona dalmak gerektir. Tenkid parmaklarıyla tecessüs edilmez; edilse akar, kaçır. O âb-ı hayat, parmağı mekân ittihâz etmez.

• **İkinci kısım:** **Hava** gibidir; **hissedilir**, fakat ne görünür, ne de tutulur. Ona karşı sen, yüzün, ağzın, rûhunla o rahmet nesîmîne karşı teveccüh et, kendini mukâbil tut, tenkid elini uzatma, tutamazsın. Rûhunla teneffüs et. Tereddüt eliyle baksan, tenkid ile el atsan, o yürür gider; senin elini mesken ittihâz etmez, ona râzı olmaz.

• **Üçüncü kısım ise:** **Nur** gibidir; **görünür**, fakat ne hissedilir, ne de tutulur. Öyle ise, sen kalbinin gözüyle, rûhunun nazarıyla kendini ona mukâbil tut ve gözünü ona tevcih et, bekle; belki kendi kendine gelir. Çünkü nur; el ile tutulmaz, parmaklar ile avlanmaz, belki o nur ancak basiret nuruyla avlanır. Eğer harîs ve maddî elini uzatsan ve maddî mîzanlarla tartsan, sönmese de gizlenir. Çünkü öyle nur, maddîde hapse râzı olmadığı gibi, kayda da giremez, kesifi kendine mâlik ve seyyid kabul etmez.

Âb-ı hayat: İçene ebedî hayat kazandıran efsânevî su, bengisu.

Âyât: Deliller.

Âyine: Ayna.

Basiret: Kalb gözü.

Berâhin: Deliller.

Bürhan: Delil.

Cilve: Tecelli, yansıma, görünme.

Esbab: Sebepler, maddî şartlar.

Gâfil: Gerçeklerden habersiz, dikkatsiz, zihni karışık.

Hayalât: Hayaller, hülyalar.

İktiza: Gerektirmek.

İttihâz etmek: Kabul etmek, edinmek.

Kesif: Şeffaf olmayan, yoğun.

Külliyyet: Genellik, kapsamlılık.

Mâlik: Sahip.

Mârifetullah: Allah'ı (c.c.) tanıma, bilme.

Mesâmat: Derideki gözenekler.

Mesken: Ev.

Mukabil: Karşılık.

Müşâhede etmek: Görmek.

Müşevveş: Karmakarışık, anlamsız.

Müteveccih: Yönelik, yönelmiş.

Nazar: Bakış.

Nesim: Hafif, tatlı rüzgâr.

Nur-i mârifet: Bilgi, ilim nuru.

Seyyid: Efendi.

Tecerrüd etmek: Sıyrılmak, uzaklaşmak.

Tecessüs etmek: Gizlice araştırmak, iç yüzünü araştırmak.

Tevcih etmek: Yönelmek.

Teveccüh: Yönelme.

On Birinci Nota

Bil ki, Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın ifadesinde çok şefkat ve merhamet var. Çünkü, muhâtabların ekserisi, cumhur-i avâmdır. Onların zihinleri basittir. Nazarları dahi dakîk şeyleri görmediğinden, onların besatet-i efkârını okşamak için tekrar ile semâvât ve Arz'ın yüzlerine yazılan âyetleri tekrar ediyor. O büyük harfleri kolaylıkla okutturuyor. Meselâ, semâvât ve Arz'ın hilkatî ve semâdan yağmurun yağdırılması ve Arz'ın dirilmesi gibi bilbedâhe okunan ve görünen âyetleri ders veriyor. O hurûf-i kebîre içinde küçük harflerle yazılan ince âyâta nazarı nâdiren çevirir, tâ zahmet çekmesinler.

Hem üslûb-i Kur'ânî'de öyle bir cezâlet ve selâset ve fîrîlik var ki, güyâ Kur'an bir hâfızdır; kudret kalemiyle kâinat sayfelerinde yazılan âyâtı okuyor. Güyâ Kur'an, kâinat kitabının kıraâtıdır ve nizamâtının tilâvetidir ve Nakkaş-ı Ezelîsinin şuûnâtını okuyor ve fillerini yazıyor. Bu cezâlet-i beyâniyeyi görmek istersen, hüşyâr ve müdakkik bir kalb ile, Sûre-i Amme ve **قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ** âyetleri gibi fermanları dinle!..

On İkinci Nota

Ey bu Notaları dinleyen dostlarım! Biliniz ki; ben hilâf-ı âdet olarak, gizlemesi lâzım gelen Rabbime karşı kalbimin tazarrû ve niyaz ve münâcâtını bazan yazdığımın sebebi; ölüm, dilimi susturduğu zamanlarda, dilime bedel

¹ “De ki: “Ey mülk ve hakimiyet sahibi Allahım!” (Âl-i İmran sûresi, 3/26)

Arz: Yeryüzü, dünya.

Avâm: Halkın büyük kısmı, sıradan insanlar.

Âyât: Âyetler, deliller.

Âyetler: Deliller.

Basit: Düz, yalın, sade.

Bedel: Karşılık.

Besâtet-i efkâr: Fikirlerin sadeliği, yalnlığı.

Bilbedâhe: Apaçık bir şekilde.

Cezâlet: İfadenin düzgünlüğü,

sağlamlığı, tatlılığı ve güzelliği.

Cezâlet-i beyâniye: İfadenin düzgünlüğü, sağlamlığı, tatlılığı ve güzelliği.

Dakik: İnce, hassas.

Fîrîlik: Yaratılışa uygunluk.

Hâfız: Kur'an-ı Kerim'i ezberleyen ve usûlüne uygun olarak okuyan kimse.

Hilâf-ı âdet: Âdete aykırı.

Alışılmışın aksine.

Hilkat: Yaratma, yaratılış.

Hurûf-i kebîre: Büyük harfler.

Hüşyar: Uyanık, akıllı, duyarlı.

Kıraat: Okuma.

Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyân:

Açıklama ve ifadesiyle mu'cize olan Kur'an.

Müdakkik: İnceden inceye

araştıran.

Münâcât: Yakarış, sessizce, içten

içe dua etme.

Nâdiren: Çok az, çok seyrek.

Nakkâş-ı Ezelî: Her şeyin nakşını yapan ezeli Zât (c.c). Kâinata harika desenleri çizen ezeli Sanatkâr. **Nazarlar:** Bakışlar.

Niyaz: Yalvarma, yakarma, dua.

Nizamât: Âsayiş ve düzen.

Nota: Mülâhaza, düşünce fikir.

Selâset: İfadenin düzgünlüğü ve akıcılığı. **Semâ:** Gök.

Semâvât: Gökler, yedi kat gök.

Sûre-i Amme: Amme sûresi.

Şuûnat: İlâhî tecelliler, icraatlar, fiiller.

Tazarrû: Yakarış, kendi kusurlarını bilip kibirden vazgeçip tevâzu ile Allah'a (c.c.) yalvarma.

Tilâvet: Okuma.

Üslûb-i Kur'ânî: Kur'an'ın üslûbu.

kitabımın söylemesinin kabulünü rahmet-i ilâhiyeden rica etmektir. Evet kisa bir ömürde, hadsiz günahlarıma keffaret olacak, muvakkat lisânımın tövbe ve nedâmetleri kâfi gelmiyor. Sâbit ve bir derece daim olan kitabın lisânı daha ziyâde o işe yarar. İşte on üç sene^(Hâşiye) evvel,¹ dağdağalı bir fırtına-yi rûhiye neticesinde, Eski Said'in gülmeleri, Yeni Said'in ağlamalarına inkılâp edeceği hengâmde; gençliğin gaflet uykusundan ihtiyarlık sabahıyla uyandığım bir anda, şu münâcât ve niyaz Arabî yazılmıştır. Bir kısmının Türkçe meâlî şudur ki:

Ey Rabb-i Rahîmim ve ey Hâlık-ı Kerîmim! Benim sû-i ihtiyarım ile ömrüm ve gençliğim zayi olup gitti. Ve o ömür ve gençliğin meyvelerinden elimde kalan, elem verici günahlar, zillet verici elemeler, dalâlet verici vesveseler kalmıştır. Ve bu ağır yük ve hastalıklı kalb ve hacâletli yüzümle kabre yaklaşıyorum. Bilmüşâhede göre göre gayet sür'atle, sağa ve sola inhiraf etmeyerek, ihtiyarsız bir tarzda, vefat eden ahbab ve akran ve akaribim gibi kabir kapısına yanaşıyorum.

O kabir, bu dâr-ı fânîden firâk-ı ebedî ile ebedü'l-âbâd yolunda kurulmuş, açılmış evvelki menzil ve birinci kapıdır.² Ve bu bağlandığım ve meftun olduğum şu dâr-ı dünya da, kat'î bir yakîn ile anladım ki; hâliktir gider ve fânîdir ölür. Ve bilmüşâhede, içindeki mevcûdât dahi, birbiri arkasından

^(Hâşiye) Bu risalenin te'lifinden on üç sene evvel.

¹ 1920 tarihidir.

² Bkz.: "Kabir, âhiret menzillerinin birinci menzildir. Kişi ondan kurtulabilirse, ondan sonrakiler daha kolaydır. Ondan kurtulamazsa ondan sonrakiler bundan daha zordur, daha şediddir". "Hz. Osman (r.a.) bu hadisden ardından Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm)'ın şu sözünü de nakletti: "(Ahiret âleminde gördüğüm) manzaraların hiçbirisi kabir kadar korkutucu ve ürkütücü değildi!" (Tirmizî, *zühd* 5; İbn Mâce, *zühd* 32; Müsned 1/63.)

Ahbab: Dostlar, sevgililer, sevilenler.

Akarib: Yakınlar, akrabalar.

Akrân: Yaşlılar. **Arabî:** Arapça.

Bilmüşâhede: Apaçık

Dağdağalı: Gürültülü ve patırtılı.

Daîm: Sürüp giden, devam eden..

Dalâlet: Dinden sapma.

Dâr-ı dünya: Dünya yurdu.

Dâr-ı fânî: Ölümlü yurt, dünya.

Ebedü'l-âbâd: Tükenmez ebedî

hayat **Fânî:** Ölümlü

Fırtına-yi ruhiye: Ruhî fırtına.

Firak-ı ebedî: Ebedî, sonsuz ayrılık.

Hacâlet: Utanç, utanma.

Hâlık: Yaradan, Hz. Allah.

Hâlik (خالق): Yok olan, helâk olan,

mahvolan.

Hâşiye: Sayfa kenarındaki açık-

layıcı not. **Hengâm:** Zaman.

İhtiyar: Seçme, tercih etme.

İnhiraf: Dönme, sapma.

İnkılâp etme: Dönüşme.

Kâfi: Yeterli. **Kat'î:** Kesin.

Keffâret: Günahların affı karşılığında

yapılması istenen yükümlülük.

Kerîm: Pek cömert, yarattıklarına

daima bol bol veren Hz. Allah.

Lisân: Dil. **Meâl:** Mânâ, anlam.

Meftun: Tutkun, vurgun.

Menzil: Durak, konak.

Mevcûdât: Varlıklar.

Muvakkat: Geçici, belli bir süre

için olan.

Nedâmet: Pişmanlık, pişman olmak.

Rab: Her şeyin sahibi ve yetiştiricisi Ulu Allah

Rahîm: Kullarına karşı sonsuz lütuf ve merhamet eden, onları gözetten Hz. Allah.

Rahmet-i ilâhiye: İlâhî rahmet.

Sabit: Varlığı kesin.

Sû-i ihtiyâr: Yanlış seçim yapma; hatalı tercih.

Te'lif: Eser yazmak, kitap yazmak.

Tevbe: İsyandan itaate dönmek.

Vesvese: Şüphe, vehim, kuruntu.

Yakîn: Kesin bilgi.

Zâyi olma: Elden çıkma,

kaybolma.

Zillet: Aşağılık, horluk, alçaklık.

kâfile kâfile göçüp gider, kaybolur. Hususan benim gibi nefs-i emmâreyi taşıyanlara şu dünya çok gaddardır, mekkârdır. Bir lezzet verse, bin elem ta-
kar çektirir. Bir üzüm yedirse, yüz tokat vurur.

Ey Rabb-i Rahîmim ve ey Hâlık-ı Kerîmim! **كُلُّ اتِّ قَرِيبٍ** sırrıyla ben
şimdiden görüyorum ki: Yakın bir zamanda ben kefenimi giydim, tabutuma
bindim, dostlarımla veda eyledim. Kabrime teveccüh edip giderken, Senin
dergâh-ı rahmetinde, cenazemin lisân-ı hâliyle, rûhumun lisân-ı kâliyle bağı-
rarak derim: El-amân el-amân! Yâ Hannân! Yâ Mennân! Beni günahlarımın
hacâletinden kurtar!

İşte, kabrimin başına ulaştım, boynuma kefenimi takıp kabrimin başın-
da uzanan cismimin üzerine durdum. Başımı dergâh-ı rahmetine kaldırıp
bütün kuvvetimle feryad edip nida ediyorum: El-Amân el-Amân! Yâ Han-
nân! Yâ Mennân! Beni günahlarımın ağır yüklerinden halâs eyle!

İşte kabrime girdim, kefenime sarıldım. Teşyi'ciler beni bırakıp gittiler.
Senin afv u rahmetini intizar ediyorum. Ve bilmüşâhede gördüm ki, Senden
başka melce' ve mence' yok. Günahların çirkin yüzünden ve mâsiyetin
vahşi şeklinden ve o mekânın darlığından bütün kuvvetimle nida edip di-
yorum: El-amân, el-amân! Yâ Rahmân! Yâ Hannân! Yâ Mennân! Yâ Dey-
yan! Beni çirkin günahlarımın arkadaşlıklarından kurtar, yerimi genişlettir.
İlâhî! Senin rahmetin melceimdir ve Rahmeten li'l-Âlemîn olan Habibin Se-
nin rahmetine yetişmek için vesilemdir. Senden şekvâ değil, belki nefsimi ve
hâlimi Sana şekvâ ediyorum.

¹ "Her gelecek şey yakındır." Bkz.: İbn Mâce, mukaddime 7; Dârimî, mukaddime 23.

Afv ü rahmet: Af ve rahmet.

Dergâh-ı rahmet: Cenâb-ı Hakk'ın
huzuru.

Deyyân: Kullarını yaptıklarından
hesaba çeken Cenâb-ı Hak.

El-amân: Eman diliyoruz Sen'den.

Elem: Acı.

Gaddar: Aldatıcı.

Habib: Allah'ın (c.c.) en çok sev-
diği kul.

Hacâlet: Utanç, utanma.

Halâs etmek: Kurtarmak.

Hâlık: Yaratan, Yaratıcı.

Hannân: Şefkat ve merhameti bol.

İntizar: Gözleme, ümit ederek
bekleme.

Kefen: Ölü'nün sarıldığı bez.

Kerîm: Yarattıklarına daima bol bol
veren Cenâb-ı Hak.

Lisân-ı hâl: Davranışların ifade
ettiği mânâ.

Lisân-ı kâl: Dil ile anlatılan mânâ.

Mâsiyet: İsyân, günah.

Mekkâr: Hilekâr, düzenbaz.

Melce': Sığınak.

Mence': Kurtuluş yeri.

Mennân: İyilik ve ihsanı bol.

Nefs-i emmâre: Sürekli günah
arzusunda olan nefis.

Nidâ: Çağırma, seslenme, bağırma.

Rab: Her şeyin sahibi ve yetiştiricisi
Ulu Allah.

Rahîm: Çok merhamet ve ihsanı
olan Allah (c.c.).

Rahmeten li'l-Âlemîn: Bütün var-
lıklar için rahmet olan
Peygamber Efendimiz (s.a.s.).

Şekva: Şikâyetçi olma, sızlanma.

Teşyîciler: Uğurlayanlar, yolcu
edenler.

Teveccüh: Yönelme.

Vahşi: Ürkütücü, korkunç.

Ey Hâlık-ı Kerîmim ve ey Rabb-ı Rahîmim! Senin Said ismindeki mah-lûkun ve masnûun ve abdin hem âsî, hem âciz, hem gafil, hem cahil, hem alîl, hem zelil, hem müsî', hem müsin, hem şakî, hem seyyidinden kaçmış bir köle olduğu hâlde, kırk sene sonra nedâmet edip Senin dergâhına avdet etmek istiyor. Senin rahmetine ilticâ ediyor. Hadsiz günah ve hatâatlarını itiraf ediyor. Evhâm ve türlü türlü illetlerle mübtelâ olmuş. Sana tazarrû ve ni-yaz eder. Eğer kemâl-i rahmetinle onu kabul etsen, mağfiret edip rahmet et-sen; zâten o Senin şânındır. Çünkü Erhamürrahimînsin. Eğer kabul etmez-sen, Senin kapından başka hangi kapıya gideyim? Hangi kapı var? Senden başka Rab yok ki, dergâhına gidilsin. Senden başka hak Mâbûd yoktur ki, ona ilticâ edilsin!..”

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ لَا شَرِيكَ لَكَ آخِرُ الْكَلَامِ فِي الدُّنْيَا وَأَوَّلُ الْكَلَامِ فِي الْآخِرَةِ وَفِي الْقَبْرِ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ¹

On Üçüncü Nota

Medâr-ı iltibâs olmuş olan beş mes'eledir.

Birincisi

Tarîk-ı hakta çalışan ve mücâhede edenler, yalnız kendi vazifelerini dü-şünmek lâzım gelirken, Cenâb-ı Hak'ka âit vazifeyi düşünüp, harekâtını ona

¹ “Senden başka ilâh yoktur. Sen birsin. Senin hiçbir ortağın yoktur. Dünyada son, âhirette ve kabirde ilk söz: Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilâh yoktur; yine şehadet ederim ki Muhammed (s.a.s.) Allah'ın Resulüdür.”

Abd: Kul.

Âciz: Gücsüz, kifâyetsiz.

Alîl: Hasta.

Âsî: İsyân eden.

Avdet etmek: Geri gelmek, dönmek.

Câhil: Bilgisiz.

Dergâh: Huzur, kapı.

Erhamürrahimîn: Merhamet edenlerin en merhametlisi.

Evhâm: Kuruntular, zanlar.

Hadsiz: Hesapsız, sayısız, sınırsız.

Harekât: Hareketler.

Hatâat: Günahlar, kabahatler, suçlar.

İllet: Hastalık.

İlticâ etmek: Sığınmak.

Kemâl-i rahmet: Mükemmel rahmet.

Mâbud: Kendisine ibadet edilen.

Mağfiret etmek: Cenâb-ı Hak'ın kullarının günahlarını affetmesi.

Mahlûk: Yaratık.

Masnû: Sanat eseri.

Medâr-ı iltibâs: Yanlışlık ve karışıklık sebebi.

Müsî': İtaatsiz, kötülük işleyen.

Mübtelâ: Tutkun, tutulmuş.

Mücâhede: Savaşma, mücadele etme.

Müsin: Yaşlı, ihtiyar.

Nedamet etmek: Pişman olmak.

Niyaz: Yalvarma, yakarma, duâ.

Seyyid: Efendi.

Şakî: Bahtsız, talihsiz, mahrum.

Şân: İş.

Tarîk-ı hak: Doğru yol.

Tazarrû: Tevâzu ile Allah'a (c.c.) yalvarma.

Zelil: Hor hakir.

bina ederek hataya düşerler. Edebü'd-Dünya ve'd-Dîn risalesinde vardır ki: Bir zaman şeytan, Hazret-i İshâ (aleyhisselâm)'a itiraz edip demiş ki: "Mâdem ecel ve her şey kader-i ilâhî ileldir; sen kendini bu yüksek yerden at, bak nasıl öleceksin." Hazret-i İshâ (aleyhisselâm) demiş ki:

إِنَّ لِلَّهِ أَنْ يَخْتِيرَ عَبْدَهُ وَلَيْسَ لِلْعَبْدِ أَنْ يَخْتِيرَ رَبَّهُ¹

Yani, "Cenâb-ı Hak, abдини tecrübe eder ve der ki: 'Sen böyle yapsan sana böyle yaparım, göreyim seni yapabilir misin?' diye tecrübe eder. Fakat abdin hakkı yok ve haddi değil ki, Cenâb-ı Hakk'ı tecrübe etsin ve desin: Ben böyle işlesem, Sen böyle işler misin?, diye tecrübevârî bir sûrette Cenâb-ı Hakk'ın rubûbiyetine karşı imtihan tarzı sû-i edebdir, ubûdiyete münâfidir."

Mâdem hakikat budur; *insan kendi vazifesini yapıp Cenâb-ı Hakk'ın vazifesine karışmamalı.*

Meşhurdur ki, bir zaman İslâm kahramanlarından ve Cengiz'in* ordusu-nu müteaddit defa mağlûp eden Celâleddin-i Harzemşah* harbe giderken, vüzerâsı ve etbâi ona demişler:

"Sen muzaffer olacaksın, Cenâb-ı Hak seni galip edecek."

O demiş:

"Ben Allah'ın emriyle, cihad yolunda hareket etmeye vazifedarı, Cenâb-ı Hakk'ın vazifesine karışmam; muzaffer etmek veya mağlûp etmek O'nun vazifesidir."

İşte o zât, bu sırr-ı teslimiyeti anlamasıyla, hârika bir sûrette çok defa muzaffer olmuştur.

¹ Bkz.: el-Mâverdi, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* s.12. Ayrıca aynı husus şu kaynaklarda da geçmektedir: Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'* 11/113; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 4/12; el-Lâlekâi, *Şerhu usûli i'tikâdi ehli's-sünne* 4/619; ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübela* 5/43; İbnü'l-Cevzi, *Telbîsü iblis* 1/344, 464; İbn Hacer, *el-İsâbe* 4/764; el-Münâvî, *Feyzu'l-kadir* 3/297; Kitâb-ı Mukaddes (Türkçe tercüme), Matta, Bâb: 4, Âyet: 1-11.

Abd: Kul.

Cihad: Allah'ın dinini insanlara ulaştırmak için gerekli her türlü gayret.

Ecel: Ölüm vakti.

Edebü'd-Dünya ve'd-Dîn

Risalesi: Maverdî'nin (450/1058) İslâm Ahlâkı'na dair eseri.

Etbâ: Tâbi olanlar.

Kader-i ilâhî: İlâhî kader.

Muzaffer: Zafer kazanmış, galip.

Münâfi: Ters, uymayan.

Müteaddid: Aynı aynı, bir çok.

Rubûbiyet: Cenâb-ı Hakk'ın herkesi ve her şeyi içine alan engin terbiye ve idaresi.

Sû-i edeb: Edepsizlik.

Tecrübe etmek: Denemek, sınamak.

Tecrübe-vârî: Deneyen bir şekilde.

Ubûdiyet: Kulluk.

Vazifedar: Vazifeli, görevli.

Vüzerâ: Vezirler.

Evet, insanın elindeki cüz-i ihtiyarî ile işledikleri ef'âllerinde, Cenâb-ı Hakk'a âit netâici düşünmemek gerektir. Meselâ, kardeşlerimizden bir kısım zâtlar, halkların Risale-i Nur'a iltihakları şevklerini ziyâdeleştiriyor, gayrete getiriyor. Dinlemedikleri vakit zaîflerin kuvve-i mâneviyeleri kırılıyor, şevkleri bir derece sönüyor. Hâlbuki, *Üstad-ı Mutlak, Muktedâ-yı Küll, Rehber-i Ekmel olan Resûl-i Ekrem* (aleyhissalâtü vesselâm), **وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ¹** olan ferman-ı ilâhîyi kendine rehber-i mutlak ederek, insanların çekilmesiyle ve dinlememesiyle daha ziyâde sa'y ü gayret ve ciddiyetle tebliğ etmiş. Çünkü **إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ²** sırrıyla anlamış ki, insanlara dinlettirmek ve hidâyet vermek, Cenâb-ı Hakk'ın vazifesidir. Cenâb-ı Hakk'ın vazifesine karışmazdı.

Öyle ise, işte ey kardeşlerim! Siz de, size âit olmayan vazifeye harekâtınızı bina etmekle karışmayınız ve Hâlıkınıza karşı tecrübe vaziyetini almayınız!

İkinci Mes'ele

Ubûdiyet, emr-i ilâhîye ve rıza-yı ilahîye bakar. Ubûdiyetin dâisi emr-i ilâhî ve neticesi rıza-yı Hak'tır. Semeratı ve fevâidi, uhreviyedir. Fakat ille-i gaiye olmamak, hem kasden istenilmemek şartıyla, dünyaya âit faideler ve kendi kendine terettüb eden ve istenilmeyerek verilen semereler, ubûdiyete münâfî olmaz. Belki zaîfler için müşevvik ve müreccih hükümüne geçerler.

¹ “Yoksa, peygamberin görevi, açıkça tebliğ etmekten başka bir şey değildir.” (Mâide sûresi, 5/99; Nûr sûresi, 24/54; Ankebût sûresi, 29/18)

² “Sen dilediğin kimseyi doğru yola eristiremezsin, lâkin ancak Allah dilediğini doğruya hidâyet eder.” (Kasas sûresi, 28/56) Aynı hususu ifade eden şöyle bir âyet-i kerîme de vardır: “Onları hak yola getirmek senin görevin değil, lâkin Allah'tır ki dilediğini doğru yola getirir.” (Bakara sûresi, 2/272)

Cüz-i ihtiyarî: İnsan iradesi.

Dâi: Sebep.

Ef'âl: Fiiller, işler.

Emr-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın emri.

Ferman-ı ilâhî: İlâhî buyruk.

Fevâid: Faydalar, yararlar.

Hâlık: Yaradan.

Harekât: Hareketler.

İlle-i gaiye: Asıl gaye.

İltihak: Katılmak.

Kasden: Bile bile, isteyerek.

Kuvve-i mânevîye: Mânevî kuvvet. Moral.

Mukteda-yı Küll: Her hususta kendisine uyulan İmam.

Müreccih: Tercih ettiren sebep.

Müşevvik: Teşvik edici.

Netâic: Neticeler.

Rehber-i Ekmel: Mükemmel Rehber.

Rehber-i Mutlak: Her bakımdan Rehber.

Rıza-yı Hak: Cenâb-Hakk'ın rızası, hoşnutluğu.

Rıza-yı ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın rızası, hoşnutluğu.

Sa'y ü gayret: Çalışma ve gayret etme.

Semerât: Meyveler.

Semere: Meyve.

Şevk: Arzu, şiddetli istek.

Tebliğ: Bildirmek, ulaştırmak.

Terettüb etme: İcâb etme, gerekme.

Uhrevîye: Âhirete ait.

Üstad-ı Mutlak: Mutlak Rehber.

Ziyadeleştirmek: Artırmak, fazlalaştırma.

Eğer o dünyaya âit faydeler ve menfaatler; o ubûdiyete, o virde veya o zikre illet veya illetin bir cüz'ü olsa; o ubûdiyeti kısmen iptâl eder. Belki o hâsiyetli virdi akîm bırakır, netice vermez.

İşte bu sırrı anlamayanlar, meselâ yüz hâsiyeti ve faidesi bulunan Evrad-ı Kudsiye-i Şâh-ı Nakşibendî'yi veya bin hâsiyeti bulunan Cevşenü'l-Kebîr'i, o faydelerin bazılarını maksûd-i bizzât niyet ederek okuyorlar. O faydeleri göremiyorlar ve göremeyecekler ve görmeye de hakları yoktur. Çünkü o faydeler, o evradların illeti olamaz ve ondan, onlar kasden ve bizzât istenilmeyecek. Çünkü onlar fazlî bir sûrette, o hâlis virde talebsiz terettüb eder. Onları niyet etse, ihlâsı bir derece bozulur. Belki ubûdiyetten çıkar ve kıymetten düşer. Yalnız bu kadar var ki; böyle hâsiyetli evradı okumak için zaîf insanlar bir müşevvik ve müreccihe muhtaçtırlar. O faydeleri düşünüp, şeuve gelip; evradı sırf rıza-yı ilâhî için, âhiret için okusa zarar vermez. Hem de makbuldür. Bu hikmet anlaşılmadığından; çoklar, aktabdan ve selef-i sâlihînden mervû olan faydeleri görmediklerinden şüpheye düşer, hattâ inkâr da eder.

Üçüncü Mes'ele

طوبى لِمَنْ عَرَفَ حَدَّهُ وَلَمْ يَتَجَاوَزْ طَوْرَهُ¹ Yani, “Ne mutlu o adama ki,

kendini bilip haddinden tecâvüz etmez.” Nasıl bir zerre camdan, bir katre sudan, bir havuzdan, denizden, Kamer'den seyyarelere kadar Güneş'in cilveleri var. Her birisi kabiliyetine göre Güneş'in aksini, misâlini tutuyor ve haddini biliyor. Bir katre su, kendi kabiliyetine göre “Güneş'in bir aksi ben de vardır.” der. Fakat “Ben de deniz gibi bir âyineyim.” diyemez. Öyle de:

¹ Bkz.: el-Buhârî, *et-Târihu'l-kebir* 3/338; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 5/71; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 4/182. Yakın ifadeler için ayrıca bkz.: el-Münâvî, *Feyzu'l-kadir* 1/169, 6/109.

Akîm: Neticesiz, sonuçsuz, verimsiz, kısır.

Aks: Yansıma.

Aktab: Kutub insanlar, büyük veliler.

Âyine: Ayna.

Bizzât: Kendi, kendisi.

Cilveler: Tecelliler, görüntüler, yansımalar.

Cüz: Parça.

Evrâd: Devamlı olarak yapılan zikir ve ders.

Fazlî: Allah'ın (c.c.) lütfu, ihsânı.

Hâlis: Samimî, ihlâslı.

Hâsiyet: Özellik; tesir.

İbtâl etme: Yürürlükten kaldırma.

İhlâs: Sırf Allah rızası için yapmak.

İllet: Sebep.

İnkâr etme: Reddetme, tanımama.

Kamer: Ay.

Katre: Damla.

Makbul: İtibar gören, beğenilen.

Maksûd-i bizzât: Doğrudan hedeflenen.

Mervî: Rivâyet edilen. Nakledilen.

Misal: Benzer, örnek.

Selef-i Salihîn: İslâm'ın ilk üç neslindeki büyükler.

Seyyareler: Gezegenler.

Tecavüz: Sınırı aşma.

Tesbih: Her türlü eksiklikten uzak olduğunu dile getirme.

Vird: Devamlı olarak yapılan zikir ve ders.

Zerre: Maddenin en küçük parçası, atom.

Esmâ-yi İlâhiye'nin cilvesinin tenevvüüne göre, makamât-ı evliyâda öyle meratip var. Esmâ-yi İlâhiye'nin her birisinin bir Güneş gibi kalbden Arş'a kadar cilveleri var. Kalb de bir arştr, fakat "Ben de Arş gibiyim." diyemez.

İşte, ubûdiyetin esası olan, acz ve fakr ve kusur ve naksını bilmek ve niyaz ile dergâh-ı ulûhiyete karşı secde etmeye bedel, naz ve fahr sûretinde gidenler; zerrecik kalbini Arş'a müsâvi tutar. Katre gibi makamını, deniz gibi evliyânın makamâtıyla iltibâs eder. Kendini o büyük makamâta yakıştırmak ve o makamda kendini muhafaza etmek için tasannuâta, tekellûfata, mânâsız hodfüruşluğa ve birçok müşkilâta düşer.

Elhâsıl, hadîste vardır ki: **هَلَكَ النَّاسُ إِلَّا الْعَالَمُونَ وَهَلَكَ الْعَالَمُونَ إِلَّا** Yani, **me-dâr-ı necat ve halâs, yalnız ihlâstır. İhlâsı kazanmak çok mühimdir. Bir zerre ihlâslı amel, batmanlarla hâlis olmayana müreccahtır. İhlâsı kazandıran harekâtındaki sebebi, sırf bir emr-i ilâhî ve neticesi rıza-yı ilâhî olduğunu düşünmeli ve vazife-i ilâhiyeye karışmamalı.**

¹ "İnsanlar helâk oldu; âlimler müstesna. Âlimler de helâk oldu; ilmiyle amel edenler müstesna. Amel edenler de helâk oldu; ihlâs sahipleri müstesna. İhlâs sahiplerine gelince, onlar da pek büyük bir tehli-ke ile karşı karşıyadırlar." Aynı anlamdaki **النَّاسُ كُلُّهُمْ هَلَكٌ إِلَّا الْعَالَمُونَ وَالْعَالَمُونَ كُلُّهُمْ هَلَكٌ إِلَّا الْعَالَمُونَ** lafzı için bkz.: el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 3/414, 4/179, 362; el-Gazâlî, *Meâricü'l-Kuds* s.88; el-Aclûnî, *Kesfü'l-hafâ* 2/415.

² Peygamber Efendimiz (s.a.s.), dinde ihlâslı olmak kaydıyla az bir amelin dahi yeteceğini beyan buyurmaktadır: el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/341; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/244. Ayrıca Allah Teâlâ'nın ancak ihlâsla yapılan amelleri kabul buyuracağına dair bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 8/140; ed-Dârakutnî, *es-Sünen* 1/51.

Acz: Güçsüzlük.

Amel: İş, çalışma.

Arş: Semâ, gök.

Batman: 7692 gramlık ağırlık ölçüsü.

Bedel: Karşılık.

Dergâh-ı ulûhiyet: Cenâb-ı Hakk'ın kapısı, huzuru.

Emr-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın emri.

Esmâ-yi İlâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri.

Fahr: Övünme, böbürlenme.

Fakr: İhtiyaç, muhtaçlık.

Hadîs: Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) sözleri ve davranışları.

Halâs: Kurtuluş.

Hâlis: İhlâslı, samimî.

Harekât: Hareketler.

Hodfuruş: Kendini beğendirmeye çalışan

İhlâs: Sırf Allah rızası için yapmak.

İltibâs: Birbirine benzer şeyleri karıştırmak.

Kusur: Eksiklik, ayıp, suç.

Makamat: Makamlar, dereceler.

Makamât-ı evliyâ: Velilerin dostlarının makamları, dereceleri.

Medâr-ı necat: Kurtuluş sebebi.

Merâtib: Mertebeler, dereceler.

Müreccah: Tercihe şayan, tercih edilir.

Müsavi: Eşit.

Müşkilât: Güçlükler, zorluklar.

Naks: Noksan, eksiklik.

Naz: Kendini ağrıya satma.

Niyaz: Yalvarma, yakarma, duâ.

Rıza-yı ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın rızası.

Tasannuât: Yapmacık hareketler

Tekellûfat: Zorlamayla yapılan işler.

Tenevvü: Çeşitlilik.

Ubûdiyet: Kulluk.

Vazife-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'a ait iş.

Her şeyde bir ihlâs var. Hattâ muhabbetin de ihlâs ile bir zerresi, batmanlarla resmî ve ücretli muhabbete tereccuh eder. İşte bir zât bu ihlâslı muhabbeti böyle tâbir etmiş:

وَمَا أَنَا بِالْبَاقِي عَلَى الْحُبِّ رِشْوَةً ضَعِيفٌ هَوَى يُبْغِي عَلَيْهِ ثَوَابٌ¹

Yani “Ben muhabbet üzerine bir rüşvet, bir ücret, bir mukâbele, bir mükâfât istemiyorum. Çünkü mukâbilinde bir mükâfât, bir sevâp istenilen muhabbet zaîftir, devamsızdır.” Hattâ hâlis muhabbet, fıtrat-ı insâniyede ve umum vâlidelerde derc edilmiştir. İşte bu hâlis muhabbete tam mânâsıyla vâlidelerin şefkatleri mazhardır. Vâlideler o sırr-ı şefkat ile, evlâdlarına karşı muhabbetlerine bir mükâfât, bir rüşvet istemediklerine ve talep etmediklerine delil; rûhunu, belki saâdet-i uhreviyesini de onlar için fedâ etmeleridir. Tavuğun bütün sermayesi kendi hayatı iken, yavrusunu itin ağzından kurtarmak için -Hüsrev’in müşâhededisiyle- kafasını ite kaptırır.

Dördüncü Mes’ele

Esbâb-ı zâhiriye eliyle gelen nimetleri, o esbab hesabına almamak gerektir. Eğer o sebep ihtiyar sahibi değilse -meselâ hayvan ve ağaç gibi- doğrudan doğruya o nimeti Cenâb-ı Hak hesabına verir. Mâdem o, lisân-ı hâl ile بِسْمِ اللَّهِ der, sana verir. Sen de Allah hesabına olarak بِسْمِ اللَّهِ de, al.

Eğer o sebep ihtiyar sahibi ise; o بِسْمِ اللَّهِ demeli, sonra ondan al, yoksa alma. Çünkü وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يَذْكُرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ² âyetinin mânâ-yi sarîhinden başka bir mânâ-yi işârîsi şudur ki: “Mün'im-i Hakikî”yi hatıra getirmeyen ve O’nun nâmıyla verilmeyen nimeti yemeyiniz!” demektir.

O hâlde hem veren بِسْمِ اللَّهِ demeli, hem alan بِسْمِ اللَّهِ demeli. Eğer o بِسْمِ اللَّهِ demiyor fakat sen de almaya muhtaç isen; sen بِسْمِ اللَّهِ de, onun

¹ Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî'ye ait olan bu beyit için bkz.: İbn Kays, Kura'd-dayf 1/95, 237; ez-Zehabî, Târihu'l-İslâm (354 tarihi vefatları) s.103.

² “Allah adına kesilmeyen hayvanın etini yemeyin!” (En'âm sûresi, 6/121)

Bismillâh: Allah'ın (c.c.) ismiyle.

Derc etmek: İçine koymak,

yerleştirmek. **Esbab-ı zâhiriye:**

Görünen sebepler, maddî şartlar.

Fıtrat-ı insaniye: İnsan karakteri,

yapısı. **İhtiyar:** Seçme, tercih

etme. **Lisân-ı hâl:** Davranışların

ifade ettiği mânâ.

Mânâ-yı işârî: İşaret ettiği mânâ.

Mânâ-yı sarîhi: Açık mânâsı.

Muhabbet: Sevgi.

Mukabele: Karşılık verme.

Mukabilinde: Karşılığında.

Mükâfât: Ödül.

Mün'im-i Hakikî: Nimetlerin ger-

çek Sahibi. **Müşâhede:** Görme.

Resmî: Merasimli, zâhirî.

Saadet-i uhreviye: Âhiret mutluluğu

Sevab: Mükâfât **Valid:** Anne

Şefkat: Acıma, merhamet.

Tâbir etmek: İfade etmek.

Tereccuh: Üstün olmak.

Umum: Genel, bütü **Zerre:** Mad-

denin en küçük parçası, atom.

başı üstünde rahmet-i ilâhiyenin elini gör, şükür ile öp, ondan al. Yani, nimetten in'ama bak, in'amdan Mün'im-i Hakikî'yi düşün. Bu düşünmek bir şükürdür. Sonra o zâhirî vasıtaya istersen duâ et. Çünkü o nimet onun eliyle size gönderildi.

Esbâb-ı zâhiriyei perestiş edenleri **aldatan**; iki şeyin beraber gelmesi veya bulunmasıdır ki, **"iktiran"** tâbir edilir, birbirine illet zannetmeleridir. Hem bir şeyin ademi, bir nimetin mâdum olmasına illet olduğundan, tevehhüm eder ki, o şeyin vücudu dahi, o nimetin vücuduna illettir. Şükrünü, minnetdarlığını o şeye verir, hataya düşer. Çünkü bir nimetin vücudu, o nimetin umum mukaddemâtına ve şerâitine terettüb eder. Hâlbuki o nimetin ademi, bir tek şartın ademiyle oluyor. Meselâ, bir bahçeyi sulayan cetvelin deliğini açmayan adam, o bahçenin kurumasına ve o nimetlerin ademine sebep ve illet oluyor. Fakat o bahçenin nimetlerinin vücudu, o adamın hizmetinden başka, yüzer şerâitin vücuduna tevakkufla beraber, illet-i hakikî olan kudret ve irade-i rabbâniye ile vücuda gelir. İşte bu mağlâtanın ne kadar hatası zâhir olduğunu anla ve esbab-perestlerin ne kadar hatâ ettiklerini bil!

Evet, iktiran ayırdır, illet ayırdır. Bir nimet sana geliyor; fakat bir insanın sana karşı ihsân niyeti, o nimete **mukarin** olmuş; fakat illet olmamış. **İlet, rahmet-i ilâhiyedir**. Evet, o adam ihsân etmeyi niyet etmeseydi, o nimet sana gelmezdi. Nimetin ademine illet olurdu. Fakat mezkûr kâideye binâen; o meyl-i ihsân, o nimete illet olamaz. Ancak yüzer şerâitin bir şartı olabilir. Meselâ, Risale-i Nur'un şakirdleri içinde Cenâb-ı Hak'ın nimetlerine mazhar bazı zâtlar (Hüsrev*, Re'fet* gibi), iktiranı illetle iltibâs etmişler; Üstadına fazla minnetdarlık gösteriyorlardı. Hâlbuki Cenâb-ı Hak onlara ders-i Kur'ânî'de verdiği nimet-i istifâde ile, Üstadlarına ihsân ettiği nimet-i ifadeyi beraber kılmış, mukarenet vermiş. Onlar derler ki: "Eğer Üstadımız buraya gelmeseydi, biz bu dersi alamazdık. Öyle ise onun ifadesi, istifâdemize illettir." Ben de derim:

Adem: Yokluk.

Ders-i Kur'ânî: Kur'an dersi.

Esbab-perest: Her şeyi maddî sebeplere bağlayan.

ihsan etmek: İyilik etmek.

İktiran: İki şeyin beraber olması

İlet-i hakikî: Sebep, bir şeyin vücudunun kendisine bağlı olduğu asıl sebep. **İltibas:** Birbirine benzer şeyleri karıştırmak.

İn'âm: Nimet vermek. İhsan etmek.

Kudret ve irade-i rabbâniye: İlâhî kudret ve irade.

Mâdum: Mevcut olmayan, bulunmayan. **Mağlata:** Birini şaşırtmak, yanıltmak için söylenen zihin karıştırıcı, saçma sapan söz.

Meyl-i ihsan: İhsanda bulunma meylî, eğilimi.

Minnetdarlık: Kendisini borçlu hissetme.

Mukaddemat: Bir şeyin meydana gelmesi için gerekli sebepler.

Mukarenet: Beraber olma.

Mukarin: Yakın **Nâm:** İsim, ün, şan

Nimet-i ifade: İfade nimeti.

Nimet-i istifade: İstifade nimeti.

Perestiş etmek: Aşın derecede sevmek

Rahmet-i ilâhiye: İlâhî rahmet.

Sebeb: Maddî şart, bir şeyin var olması için şart olan şey.

Şakird: Talebe, öğrenci.

Şerâit: Şartlar, durumlar.

Terettüb etme: İcâb etme, gerekme.

Tevakkuf: İrtibatlı, ilişkili olma.

Tevehhüm: Kuruntuya düşme, vehimlenme, zannetme.

Umum: Genel. **Zâhir:** Açık.

Zâhiri: Görünen, görünürdeki.

“Ey kardeşlerim! Cenâb-ı Hakk’ın bana da sizlere de ettiği nimet beraber gelmiş, iki nimetin illeti de rahmet-i ilâhiyedir. Ben de sizin gibi iktiranı illetle iltibâs ederek, bir vakit Risale-i Nur’un sizler gibi elmas kalemlî yüzer şakirdlerine çok minnetdarlık hissediyordum. Ve diyordum ki: “Bunlar olmasaydı, benim gibi yarım ümmî bir bîçâre nasıl hizmet edecekti?” Sonra anladım ki, sizlere kalem vasıtasıyla olan kudsî nimetten sonra, bana da bu hizmete muvaffakiyet ihsân etmiş. Birbirine iktiran etmiş, birbirinin illeti olmaz. Ben size teşekkür değil, belki sizi tebrik ediyorum. Siz de bana minnetdarlığa bedel, duâ ve tebrik ediniz.”

Bu dördüncü mes’elede, gafletin ne kadar dereceleri bulunduğu anlaşılır.

Beşinci Mes’ele

Nasıl ki bir cemaatin malı bir adama verilse zulüm olur. Veya cemaate âit vakıfları bir adam zabtetsen zulmeder. Öyle de, cemaatin sa’yleriyle hâsıl olan bir neticeyi veya cemaatin haseneleriyle terettüb eden bir şerefi, bir fazileti, o cemaatin reisine veya üstadına vermek; hem cemaate, hem de o üstad veya reise zulümdür. Çünkü enaniyeti okşar, gurura sevk eder. Kendini kapıcı iken, padişah zannettirir. Hem kendi nefesine de zulmeder. Belki bir nev’i şirk-i hafîye yol açar.

Evet, bir kal’ayı fetheden bir taburun ganîmetini ve muzafferiyet ve şerefini, binbaşı alamaz. Evet üstad ve mürşid, masdar ve menbâ telâkki edilmemek gerektir. Belki mazhar ve mâkes olduklarını bilmek lâzımdır. Meselâ, hararet ve ziyâ, sana bir âyine vasıtasıyla gelir. Senden Güneş’e karşı minnetdar olmaya bedel, âyineyi masdar telâkki edip, Güneş’i unutup, ona minnetdar olmak, dîvâneliktir.

Evet âyine muhafaza edilmeli, çünkü mazhardır. *İşte mürşidin rûhu ve kalbi bir âyinedir. Cenâb-ı Hak’tan gelen feyze mâkes olur, müridine aksedilmesine de vesîle olur. Vesîlelikten fazla feyiz noktasında makam verilmemek*

Bedel: Karşılık. **Bîçâre:** Çaresiz.
Cemaat: Topluluk.
Enâniyet: Benlik.
Divânelik: Delilik, aptallık.
Feyz: Bereket, ihsan. **Kudsî:** Kutsal.
Gaflet: Dikkatsizlik, gerçeklerden habersiz olma, aldırış etmeme.
Ganîmet: Savaşta askerin kılıç hakkı olarak düşmandan ele geçirdiği şeyler.
Hararet: Sıcaklık.
Hasene: İyilik, sevap. **Kal’a:** Kale.

Hasıl olmak: Meydana gelmek, ortaya çıkmak. **Mâkes:** Ayna.
Kuvvet-i irtibat: Kuvvetli bağlılık.
Masdar: Menba, kaynak.
Mazhar: Görünme yeri, ayna.
Menba: Kaynak, pınar.
Muvaffakiyet: Başarma, başarı.
Muzafferiyet: Zafer, galibiyet.
Mürîd: Mânevî arınma isteyerek bir mürşide bağlanan kişi.
Mürşid: İrşad eden, doğru yolu gösteren, rehber.

Sa’y: Çalışma, gayret.
Saffet-i ihlâs: Katıksız ihlâs.
Şirk-i hafî: Gizli şirk.
Telâkki: Anlayış, kabul etme, öğrenme.
Terettüb etme: İcâb etme, gerekme.
Üstad: İlim veya sanatta üstün olan kimse, usta, sanatkâr, rehber.
Vakıf: Gelirleri hayır işlerine tahsis edilen mal-mülk.
Yarım ümmî: Yazması iyi olmayan.
Zapt etmek: İdaresi altına almak.
Ziya: Işık.

lâzımdır. Hattâ bazı olur ki, masdar telâkki edilen bir üstad, ne mazhardır, ne masdardır. Belki müridinin saffet-i ihlâsıyla ve kuvvet-i irtibâtıyla ve ona hasr-ı nazar ile o mürid başka yolda aldığı füyuzâtı, üstadının mir'ât-ı rûhundan gelmiş görüyor. Nasıl ki bazı adam, manyetizma vasıtasıyla bir cama dikkat ede ede âlem-i misâle karşı hayalinde bir pencere açılır. O âyinede çok garaibi müşâhede eder. Hâlbuki âyinede değil, belki âyineye olan dikkat-i nazar vasıtasıyla âyinenin hâricinde hayaline bir pencere açılmış görüyor. Onun içindir ki, bazan nâkıs bir şeyhin hâlis müridi, şeyhinden daha ziyâde kâmil olabilir ve döner şeyhini irşâd eder ve şeyhinin şeyhi olur.

On Dördüncü Nota

Tevhide dâir dört küçük remizdir.

Birinci Remiz

Ey esbab-perest insan! Acaba garip cevherlerden yapılmış bir acîp kasrı görsen ki, yapılıyor. Onun binasında sarf edilen cevherlerin bir kısmı yalnız Çin'de bulunuyor. Diğer kısmı Endülüs'te, bir kısmı Yemen'de, bir kısmı Si-birya'dan başka yerde bulunmuyor. Binanın yapılması zamanında aynı günde şark, şimal, garb, cenuptan o cevherli taşlar kolaylıkla celb olup yapıldığını görsen; hiç şüphən kalır mı ki; o kasrı yapan usta, bütün küre-i arza hükmeden bir Hâkim-i Mu'cizekâr'dır.

İşte, her bir hayvan, öyle bir kasr-ı ilâhîdir. Hususan insan, o kasırların en güzeli ve o sarayların en acîbidir. Ve bu insan denilen sarayın cevherleri; bir kısmı âlem-i ervâhtan, bir kısmı âlem-i misâlden ve Levh-i Mahfuz'dan ve

Acîb: Hayret veren, dikkat çeken, orijinal.

Âlem-i ervâh: Ruhlar âlemi.

Âlem-i misâl: Maddî âlem ile gayb âlemi arasında yer alan ara kesit.

Âlem-i misâl: Rûya âlemi. Maddî âlem ile gayb âlemi arasında yer alan ara kesit.

Celb: Kendine çekmek.

Cenub: Güney.

Cevherler: Kıymetli taşlar.

Dikkat-i nazar: Dikkatli bakış.

Esbab-perest: Her şeyi maddî sebeplere bağlayan.

Füyuzât: Feyzler.

Garâib: Tuhaf, şaşılacak şeyler.

Garb: Batı.

Garib: Tuhaf, şaşılacak şeyler.

Hâkim-i Mu'cizekâr: Mu'cize gösteren Hâkim.

Hâlis: İhlâslı, samimî.

Haricinde: Dışında.

Hasr-ı nazar: Bakışını bir noktaya dikme, odaklama, yoğunlaşma.

Hususan: Ayrıca, özellikle.

İrşad: Doğru yolu göstermek.

Kâmil: Olgun, mükemmel.

Kasr: Saray.

Kasr-ı ilâhî: İlâhî saray.

Küre-i arz: Yerküre, dünya.

Levh-i Mahfuz: Olmuş ve olacak her şeyin yazıldığı levha, Allah'ın (c.c.) takdir buyurduğu hükümlerin yazıldığı ana kitap (bkz. Burûc sûresi, 85/22).

Manyetizma: Telkin ve hipnoz vasıtasıyla etkileme.

Mir'at-ı ruh: Ruh aynası.

Müşahade etmek: Görmek.

Nâkıs: Noksan, eksik.

Remiz: İşaret, imâ, sembol.

Şark: Doğu.

Şimal: Kuzey.

Tevhid: Cenâb-ı Hakk'ı birleme.

diğer bir kısmı da hava âleminden, nur âleminden, anasır âleminden geldiği gibi; hâcâtı ebede uzanmış, emelleri semâvât ve Arz'ın aktarında intişar etmiş, râbitaları, alâkaları dünya ve âhiret edvarında dağılmış bir saray-ı acîp ve bir kasr-ı gariptir.

İşte ey kendini insan zanneden insan! Mâdem mâhiyetin böyledir; seni yapan ancak o Zât olabilir ki: Dünya ve âhiret birer menzil, Arz ve semâ birer sahife, ezel ve ebed dün ve yarın hükmünde olarak tasarruf eden bir Zât olabilir. Öyle ise insanın mâbûdu ve melcei ve halâskârı O olabilir ki; Arz ve semâya hükmeder, dünya ve ukba dizginlerine mâliktir.

İkinci Remiz

Bazı eblehler var ki, Güneş'i tanımadıkları için, bir âyinede Güneş'i görse, âyineyi sevmeye başlar. Şedid bir his ile onun muhafazasına çalışır. Tâ ki içindeki güneşi kaybolmasın. Ne vakit o ebleh; Güneş, âyinenin ölmesiyle ölmediğini ve kırılmasıyla fenâ bulmadığını derk etse, bütün muhabbetini gökteki Güneş'e çevirir. O vakit anlar ki, âyinede görülen Güneş; âyineye tâbi değil, bekâsı ona mütevakkıf değil. Belki Güneş'tir ki, o âyineyi o tarzda tutuyor ve onun parlamasına ve nuruna medet veriyor. Güneş'in bekâsı onunla değil; belki âyinenin hayatdar parlamasının bekâsı, Güneş'in cilvesine tâbidir.

Ey insan! Senin kalbin ve hüviyet ve mâhiyetin, bir âyinedir. Senin fitratında ve kalbinde bulunan şedid bir muhabbet-i bekâ, o âyine için değil ve o kalbin ve mâhiyetin için değil. Belki o âyinede istidâda göre cilvesi bulunan Bâkî-i Zülcelâl'in cilvesine karşı muhabbetindir ki, belâhet yüzünden o muhabbetin yüzü başka yere dönmüş. Mâdem öyledir, ¹ يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي de.

Yani, mâdem Sen varsın ve bâkîsin; fenâ ve adem ne isterse bize yapsın, ehemmiyeti yok!

¹ "Ey Kendinden başka her şeyin fânî olduğu tek Bâkî!"

Anasır: Unsurlar (toprak, hava, su, ateş).

Âyine: Ayna.

Arzın aktârı: Dünyanın her bir tarafı

Bâkî-i Zülcelâl: Ululuk sahibi mutlak hâkim, ebedî, var olan Allah (c.c.).

Bekâ: Sürekli varolmak.

Belâhet: Ahmaklık, aptallık.

Cilve: Görüntü, yansıma.

Derk etmek: Anlamak.

Ebed: Sonu olmayan.

Ebleh: Ahmakça, aptalcasına.

Edvâr: Devirler, devreler.

Ezel: Başlangıcı olmama.

Fenâ: Yokluk, yok olma.

Fitrat: Yaradılış, tabiat.

Hâcât: İhtiyaçlar.

Halâskâr: Kurtarıcı.

Hayatdar: Canlı.

Hüviyet: Mahiyet, kimlik.

İntişar: Yayılmak, yaygın olmak.

İstidâd: Kabiliyet ve yetenek.

Kasr-ı garib: Tuhaf, şaşılacak derecede orijinal saray.

Mâbud: Kendisine ibadet edilen.

Mahiyet: Bir şeyin asıl iç yüzü, esası.

Mâlik: Sahip. **Melce:** Sığınak.

Meded vermek: Yardım etme,

destek verme. **Muhabbet:** Sevgi.

Menzil: Yer, konaklama yeri, mesken.

Muhabbet-i bekâ: Bekâ sevgisi.

Mütevakkıf: Bağlı.

Râbîta: Münasebet, alâka, bağ.

Remiz: İşaret, imâ, sembol.

Saray-ı acib: Hayret veren, dikkat çeken saray. **Semâ:** Gök.

Semâvât: Gökler, yedi kat gök.

Şedid: Şiddetli, kuvvetli.

Tasarruf: Yönetme. **Ukbâ:** Âhiret.

Üçüncü Remiz

Ey insan! Fâtır-ı Hakîm'in senin mâhiyetine koyduğu en garip bir hâlet şudur ki, bazan dünyaya yerleşemiyorsun. Zindanda boğazı sıkılmış adam gibi "Of, of!" deyip dünyadan daha geniş bir yer istediğin hâlde, bir zerrecik bir iş, bir hâtıra, bir dakika içine girip yerleşiyorsun. Koca dünyaya yerleşemeyen kalb ve fikrin, o zerrecikte yerleşir. En şiddetli hissiyâtınla o dakikacık, o hatıracıkta dolaşıyorsun.

Hem senin mâhiyetine öyle mânevî cihâzât ve latîfeler vermiş ki; bazıları dünyayı yutsa tok olmaz. Bazıları bir zerreyi kendinde yerleştiremiyor. Baş, bir batman taşı kaldırdığı hâlde; göz, bir saçı kaldıramadığı gibi; o latîfe, bir saç kadar bir sıkleti, yani gaflet ve dalâletten gelen küçük bir hâlete dayanamıyor. Hattâ bazan söner ve ölür. Mâdem öyledir; hazer et, dikkatle bas, batmaktan kork. Bir lokma, bir kelime, bir dane, bir lem'a, bir işaretle, bir öpmekte batma! Dünyayı yutan büyük letâîflerini onda batırma. Çünkü çok küçük şeyler var, çok büyükleri bir cihette yutar. Nasıl küçük bir cam parçasında; gök, yıldızlarıyla beraber içine girip gark oluyor. Hardal gibi küçük kuvve-i hâfızanda, senin sahife-i a'malin ekseri ve sahaif-i ömrün ağlebi içine girdiği gibi; çok cüz'î küçük şeyler var, öyle büyük eşyayı bir cihette yutar, istiab eder.

Dördüncü Remiz

Ey dünya-perest insan! Çok geniş tasavvur ettiğin senin dünyan, dar bir kabir hükmündedir. Fakat, o dar kabir gibi menzilin duvarları şışeden olduğu için, birbiri içinde in'ikas edip göz görünceye kadar genişliyor. Kabir gibi dar iken, bir şehir kadar geniş görünür.

Çünkü o dünyanın sağ duvarı olan geçmiş zaman ve sol duvarı olan gelecek zaman, ikisi mâdum ve gayr-ı mevcud oldukları hâlde, birbiri içinde

Ağleb: Çoğu.

Batman: 7692 gramlık ağırlık ölçüsü.

Cihet: Yön, taraf.

Cüz'î: Bütüne ait küçük parça.

Dalâlet: Dinden sapma.

Dâne: Tane, tohum. **Ekser:** Çoğu.

Dünya-perest: Dünyaya tapacak derecede bağlanan.

Fâtır-ı Hakîm: Her işini hikmetle yapan Yaradan.

Gaflet: Dikkatsizlik, gerçeklerden habersiz olma.

Gark olma: Boğulma, batma.

Gayr-ı mevcud: Mevcud olmayan.

Hâlet: Durum, hâl, vaziyet.

Hardal: Çok küçük tohumları olan ve yaprakları yenen bir bitki ismi.

Hazer et: Sakın.

Hissiyat: Duygular, sezisler.

İn'ikas: Aksetme, yansıma, yankılanma.

İstiab etmek: İçine almak, kaplamak.

Kuvve-i hâfıza: Ezber gücü.

Latîfe: Mânevî duygu.

Lem'a: Parıltı.

Letâîf: Latîfeler.

Mâdum: Mevcut olmayan, bulunmayan.

Mânevî cihâzât: Mânevî âletler.

Sahâif-i ömr: Ömür sahifeleri.

Sahife-i a'mâl: Amel defteri.

Sıklet: Ağırlık, mânevî sıkıntı.

Tasavvur: Zihinde şekillendirme, göz önüne getirme.

Zerre: Maddenin en küçük parçası.

in'ikas edip gayet kısa ve dar olan hazır zamanın kanatlarını açarlar. Hakikat hayale karışır, mâdum bir dünyayı mevcut zannedersin.

Nasıl bir hat, sür'at-i hareketle bir satır gibi geniş görünürken, hakikat-i vücudu ince bir hat olduğu gibi; senin de dünyanın hakikatçe dar, fakat senin gaflet ve vehm ü hayalinle duvarları çok genişlemiş. O dar dünyada, bir musîbetin tahrikiyle kımıldansan, başını çok uzak zannettiğin duvara çarparsın. Başındaki hayali uçurur, uykunu kaçıır. O vakit görürsün ki, o geniş dünyanın; kabirden daha dar, köprüden daha müsaadesiz. Senin zamanın ve ömrün, berkten daha çabuk geçer; hayatın, çaydan daha sür'atli akar.

Mâdem dünya hayatı ve cismanî yaşayış ve hayvânî hayat böyledir. *Hayvaniyetten çık, cismaniyeti bırak, kalb ve rûhun derece-i hayatına gir. Tevehhüm ettiğin geniş dünyadan daha geniş bir dâire-i hayat, bir âlem-i nur bulursun. İşte o âlemin anahtarı, mârifetullah ve vahdâniyet sırlarını ifa-* *de eden* ¹ *لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ* ² kelime-i kudsiyesiyle kalbi söylettirmek, rûhu işlettirmektedir.

On Beşinci Nota

Üç mes'eledir.

• **Birinci Mes'e:** İsm-i Hafız'ın tecelli-i etemmine işaret eden

﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾ ²

âyetidir. Kur'ân-ı Hakîm'in bu hakikatine delil istersen, Kitab-ı Mübîn'in mistarı üstünde yazılan şu kâinat kitabının sahifelerine baksan, ism-i Hafız'ın cilve-i a'zamını ve bu âyet-i kerîmenin bir hakikat-i kübrâsının nazîresini çok cihetlerle görebilirsin.

¹ Allah'tan (c.c.) başka ilâh yoktur.

² “﴿Zerre ağırlığında hayır yapan onu bulur, ﴿Zerre ağırlığına şer yapan da onu bulur.﴾” (Zilzâl sûresi, 99/7-8)

Âlem-i nur: Nur âlemi.

Berk: Şimşek.

Cihet: Yön, taraf.

Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.

Cismanî: Bedene ait.

Cismaniyet: Cisim, vücut.

Daire-i hayat: Hayat sahası.

Derece-i hayat: Hayat mertebesi, seviyesi.

Hakikat-i kübrâ: En büyük hakikat.

Hakikat-i vücud: Varlığın hakikati.

Hat: Çizgi **Hayvanî:** Hayvanca

Hayvaniyet: Hayvanlık.

İsm-i Hafız: Koruyan, esirgeyen.

Cenab-ı Hakk'ın güzel isimlerinden.

Kelime-i kudsiye: Mukaddes kelime

Kitab-ı Mübîn: Kaza.

Mârifetullah: Allah'ı tanıma, bilme.

Mistar: Cetvel, araç.

Musibet: Âfet, belâ, felâket.

Nazîre: Benzer, denk, eş.

Sür'at-i hareket: Hızlı hareket.

Tahrîk: Harekete geçirme, sevk etme.

Tecelli-i etem: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin eserlerinin varlıkta en kapsamlı şekilde ortaya çıkması.

Tevehhüm: Zannetme.

Vahdâniyet: Birlik.

Vehm ü hayal: Kuruntuya düşme, zannetme ve hayal.

Ezcümle: Ağaç, çiçek ve otların muhtelif tohumlarından bir kabza al. O muhtelif ve birbirine muhalif tohumların cinsleri birbirinden ayrı, nev'ileri birbirinden başka olan çiçek ve ağaç ve otların sandukçaları hükmünde olan o kabzayı karanlıkta ve karanlık ve basit ve câmid bir toprak içinde defnet, serp. Sonra mîzansız ve eşyayı fark etmeyen ve nereye yüzünü çevirsen oraya giden basit su ile sula. Sonra senevî haşrin meydana olan bahar mevsiminde gel, bak! İsrâfil-vari melek-i ra'd; baharda nefh-i Sûr nev'inden yağmura bağırması, yer altında defnedilen çekirdeklere nefh-i rûhla müjdelemesi zamanına dikkat et ki, o nihayet derece karışık ve karışmış ve birbirine benzeyen o tohumcuklar, ism-i Hafız'ın tecellisi altında kemâl-i imtisâl iletasız olarak Fâtır-ı Hakîm'den gelen evâmîr-i tekvîniyeyi imtisâl ediyorlar. Ve öyle tevfi-k-i hareket ediyorlar ki; onların o hareketlerinde bir şuûr, bir basiret, bir kasd, bir irade, bir ilim, bir kemâl, bir hikmet parladığı görünüyor. Çünkü, görüyorsun ki; o birbirine benzeyen tohumcuklar, birbirinden temayüz ediyor, ayrılıyor.

Meselâ bu tohumcuk, bir incir ağacı oldu. Fâtır-ı Hakîm'in nimetlerini başlarımız üstünde neşre başladı. Serpiyor, dallarının elleri ile bizlere uzatıyor. İşte bu, ona sûreten benzeyen bu iki tohumcuk ise, gün âşıkı nâmındaki çiçek ile, hercâî menekşe gibi çiçekleri verdi. Bizler için süslendi. Yüzümüze gülüyorlar, kendilerini bizlere sevdendiriyorlar. Daha buradaki bir kısım tohumcuklar, bu güzel meyveleri verdi ve sümbül ve ağaç oldular. Güzel tad ve koku ve şekilleri ile iştihâmı açıp, kendi nefislerine bizim nefislerimizi davet ediyorlar ve kendilerini müşterilerine fedâ ediyorlar. Tâ nebâtî hayat mertebesinden, hayvânî hayat mertebesine terakki etsinler. Ve hâkezâ, kıyâs et. Öyle bir sûrette o tohumcuklar inkişâf ettiler ki, o tek kabza, muhtelif ağaçlarla ve mütenevvi çiçeklerle dolu bir bahçe hükmüne geçti. İçinde hiçbir galat, kusur yok. **فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ** ¹ sırrını gösterir. Her bir to-

¹ “Gözünü çevir de bak: Her hangi bir kusur görebilir misin?” (Mülk sûresi, 67/3)

Basiret: Kalb gözü.

Basit: Düz, yalın, sade.

Camid: Cansız.

Evâmîr-i tekvîniye: Allah'ın (c.c.) koyduğu tabiat kanunları.

Ezcümle: Bu cümleden, meselâ.

Fâtır-ı Hakîm: Her işini hikmetle yapan Yaradan **Galat:** Yanılma.

Hâkeza: Bunun gibi, yine böyle.

Haşr: Toplama, ölümden sonra diriltme.

Hayvanî: Hayvana ait.

Inkişâf etmek: Ortaya çıkmak, gelişme.

İsrâfil-vârî: İsrâfil gibi.

Kabza: Tutam, bir avucun alacağı miktar.

Kasd: Niyet, azmetmek, dilemek.

Kemâl: Mükemmellik.

Kemâl-i imtisâl: Emre noksansız uymak.

Melek-i ra'd: Gök gürültüsü ile vazifeli melek. **Mizan:** Ölçü, terazi.

Muhaliif: Uymayan, aykırın.

Muhaliif: Çeşitli, farklı.

Mütenevvi: Çeşitli.

Nebatî: Bitkisel.

Nefh-i ruh: Ruh üfleme.

Nefh-i Sûr: Sûra üfleme.

Neşr: Yayma, saçma.

Sandukça: Küçük sandık.

Senevî: Yıllık.

Temayüz: Birbirinden ayrılma.

Terakki: Yükselme, ilerleme.

Tevfik-i hareket: Uygun hareket etmek.

hum, ism-i Hafîz'in cilvesiyle ve ihsânıyla ona pederinin ve aslının malından verdiği irsiyeti; iltibâssız, noksansız muhafaza edip gösteriyor.

İşte bu hadsiz hârika muhafazayı yapan Zât-ı Hafîz, Kıyâmet ve Haşir'de hafîziyetin tecelli-i ekberini göstereceğine kat'î bir işarettir.

Evet, bu ehemmiyetsiz, zâil, fânî tavırlarda bu derece kusursuz, galatsız hafîziyet cilvesi bir hüccet-i katıadır ki; ebedî tesiri ve azîm ehemmiyeti bulunan emanet-i kübrâ hamelesi ve Arz'ın halifesi olan insanların ef'âl ve âsâr ve akvâlleri ve hasenât ve seyyiâtları, kemâl-i dikkatle muhafaza edilir ve muhasebesi görülecek.

Âyâ, bu insan zanneder mi ki, başı boş kalacak?¹ Hâşâ! Belki insan, ebede meb'ustur ve saâdet-i ebediye ve şekâvet-i daimeye namzeddir. Küçük büyük, az çok her amelinden muhasebe görecektir. Ya taltif veya tokat yiyecek. İşte hafîziyetin cilve-i kübrâsına ve mezkûr âyetin hakikatine şâhidler hadd ü hesaba gelmez. Bu mes'eledeki gösterdiğimiz şâhid; denizden bir katre, dağdan bir zerredir.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ²

On Sekizinci Lem'a

Teksir Lem'alar ve Sikke-i Tasdik-i Gaybî mecmuasında neşredilmiştir.

¹ Bkz.: "İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanır!" (Kıyâmet sûresi, 75/36)

² "(Melekler) "Sübhânsın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin." dediler." (Bakara sûresi, 2/32)

Akvâl: Sözler.

Âsâr: Eserler, izler, alâmetler.

Âyâ: "Acaba?" "Ne o!" gibi hayret ve şaşkınlık ve çoğu zaman red ifade eden bir soru edatı.

Azîm: Büyük.

Cilve-i kübrâ: En büyük tecelli.

Ebedî: Sonsuz, nihayetsiz.

Ef'âl: Fiiller, işler.

Emanet-i kübrâ: Yeryüzünde Allah'ın halifesi olma sorumluluğu.

Fânî: Ölümlü.

Hafîziyyet: Allah'ın (c.c.) her şeyi kaydettirip koruması.

Hamele: Taşıyıcılar, taşıyanlar.

Hasenât: İyilikler, sevaplar.

Hâşâ: Asla, kat'iyen.

Hüccet-i kâtta: Kesin delil.

İltibâs: Birbirine benzer şeyleri karıştırmak.

İrsiyet: Soya çekim.

Katre: Damla.

Kemâl-i dikkat: Mükemmellik dikkat.

Meb'us: Gönderilmiş.

Mezkûr: Adı geçen. Anılan.

Namzed: Aday.

Saadet-i ebediye: Ebedî mutluluk.

Seyyiat: Günahlar.

Şekâvet-i daime: Sonsuz sıkıntı, bahtsızlık.

Taltif: Takdir, iltifat etme.

Tecelli-i ekber: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin eserlerinin varlıkta en büyük bir şekilde ortaya çıkması.

Temessül: Cisimleşme, görünme.

Zâil: Geçici.

Zât-ı Hafîz: Her şeyi kaydettirip koruyan Zât Allah (c.c.).

Zerre: Maddenin en küçük parçası, atom.

On Dokuzuncu Lem'a

İktisad Risalesi

İktisâd ve kanaate, israf ve tebzire dâirdir.

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا¹

Şu âyet-i kerîme, iktisâda kat'î emir ve israftan nehy-i sarîh sûretinde gayet mühim bir ders-i hikmet veriyor. Şu mes'elede "Yedi Nükte" var.

Birinci Nükte

Hâlık-ı Rahîm, nev-i beşere verdiği nimetlerin mukâbilinde şükür istiyor.² İsrâf ise şükre zıddır, nimete karşı hasâretli bir istihfâftır. İktisâd ise, nimete karşı ticaretli bir ihtiramdır.

Evet, iktisâd, hem bir şükr-i mânevî, hem nimetlerdeki rahmet-i ilâhiye-ye karşı bir hürmet, hem kat'î bir sûrette sebab-i bereket, hem bedene perhiz gibi bir medâr-ı sıhhat, hem mânevî dilencilik zilletinden kurtaracak bir sebab-i izzet, hem nimet içindeki lezzeti hissetmesine ve zâhiren lezzetsiz görünen nimetlerdeki lezzeti tatmasına kuvvetli bir sebeptir. İsrâf ise, mezkûr hikmetlere muhalif olduğundan, vahim neticeleri vardır.

İkinci Nükte

Fâtır-ı Hakîm, insanın vücudunu mükemmel bir saray sûretinde ve muntazam bir şehir misâlinde yaratmış. Ağızdaki kuvve-i zâikayı bir kapıcı, a'sâb ve damarları telefon ve telgraf telleri gibi kuvve-i zâika ile, merkez-i vücuttaki mide ile bir medâr-ı muhabereledir ki; ağıza gelen maddeyi o

¹ "Yiyin, için fakat israf etmeyin." (A'râf sûresi, 7/31)

² Bkz.: "Eğer şükrederseniz, Ben nimetlerimi daha da artırırım." (İbrahim sûresi, 14/7)

damarlarla haber verir. Bedene, mideye lüzumu yoksa “Yasaktır!” der, dışarı atar. Bazan da bedene menfaati olmamakla beraber zararlı ve acı ise; hemen dışarı atar, yüzüne tükürür.

İşte mâdem ağızdaki kuvve-i zâika bir kapıcıdır; mide, cesedin idaresi noktasında bir efendi ve bir hâkimdir. O saraya veyahut o şehre gelen ve sarayın hâkimine verilen hediyenin yüz derece kıymeti varsa, kapıcıya bahşiş nev'inden ancak beş derecesi muvâfık olur, fazla olamaz. Tâ ki; kapıcı gururlanıp, baştan çıkıp vazifeyi unutup, fazla bahşiş veren ihtilâlcileri saray dâhiline sokmasın.

İşte, bu sırra binâen, şimdi iki lokma farz ediyoruz. Bir lokma, peynir ve yumurta gibi mugaddî maddeden kırk para; diğer lokma, en a'lâ baklavadan on kuruş olsa;¹ bu iki lokma, ağıza girmeden, beden itibâriyle farkları yoktur, müsâvidirler; boğazdan geçtikten sonra, ceset beslemesinde yine müsâvidirler belki bazan kırk paralık peynir daha iyi besler. Yalnız, ağızdaki kuvve-i zâikayı okşamak noktasında yarım dakika bir fark var. Yarım dakika hatırı için kırk paradan on kuruşa çıkmak, ne kadar mânâsız ve zararlı bir israf olduğu kıyâs edilsin.

Şimdi, saray hâkimine gelen hediye kırk para olmakla beraber, kapıcıya dokuz defa fazla bahşiş vermek, kapıcıyı baştan çıkarır, “Hâkim benim.” der. Kim fazla bahşiş ve lezzet verse onu içeriye sokacak, ihtilâl verecek, yangın çıkaracak, “Aman doktor gelsin, hararetimi teskin etsin, ateşimi söndürsün.” dedirmeye mecbur edecek.

İşte iktisâd ve kanaat, hikmet-i ilâhiyeye tevfi-k-i harekettir. Kuvve-i zâikayı kapıcı hükmünde tutup, ona göre bahşiş verir. İsrâf ise; o hikmete zıt hareket ettiği için çabuk tokat yer, mideyi karıştırır, iştiha-yı hakikîyi kaybeder. Tenevvü-i et'imeden gelen sun'î bir iştiha-yı kâzibe ile yedirir, hazımsızlığa sebebiyet verir, hasta eder.

Üçüncü Nükte

Sâbık ikinci nüktede, kuvve-i zâika kapıcıdır dedik. Evet ehl-i gaflet ve rûhen terakki etmeyen ve şükür mesleğinde ileri gitmeyen insanlar için bir

¹ Bu iki lokma arasında, 10 kat fiat farkı olmaktadır.

Harâreti teskin etmek: Ateşi normale düşürmek.

İштиha-yı kâzibe: İhtiyaçtan kaynaklanmayan yalancı iştah.

Kanaat: Kismetine razı olma.

Kuvve-i zâika: Tat alma duyusu.

Mugaddî: Besleyici. **Muvâfık:** Uygun.

Müsâvi: Eşit.

Sun'î: Yapay.

Tenevvü-i et'ime: Yemeklerin, çeşit çeşit olması.

Tevfik-i hareket: Uygun hareket etmek.

kapıcı hükmündedir. Onun telezzüzü hatırı için israfâta ve bir dereceden on derece fiata çıkmamak gerektir.

Fakat, hakikî ehl-i şükrün ve ehl-i hakikatin ve ehl-i kalbin kuvve-i zâikası -Altıncı Söz'deki müvâzenede beyân edildiği gibi, kuvve-i zâikası- rahmet-i ilâhiyenin matbahlarına bir nâzır ve bir müfettiş hükmündedir. Ve o kuvve-i zâikada taamlar adedince mîzancıklarla nimet-i ilâhiyenin envâmı tartmak ve tanımak; bir şükr-i mânevî sûretinde cesede, mideye haber vermektir.

İşte, bu sûrette kuvve-i zâika, yalnız maddî cesede bakmıyor. Belki kalbe, rûha, akla dahi baktığı cihetle midenin fevkinde hükmü var, makamı var.

İsraf etmemek şartıyla ve sırf vazife-i şükranıyeyi yerine getirmek ve envâ-yı niam-ı ilâhiyeyi hissedip tanımak kaydı ile ve meşrû olmak ve zillet ve dilencilığe vesîle olmamak şartıyla, lezzetini takip edebilir. Ve o kuvve-i zâikayı taşıyan lisânı, şükürde istimâl etmek için lezzetli taamları tercih edebilir. Bu hakikate işaret eden bir hâdis ve bir kerâmet-i gavsıye:

Bir zaman Hazret-i Gavs-ı A'zam Şeyh Geylânî'nin (kaddesellâhu sirrahû) terbiyesinde, nazdar ve ihtiyare bir hanımın bir tek evlâdı bulunuyormuş. O muhterem ihtiyare, gitmiş oğlunun hücreğine; bakıyor ki, oğlu bir parça kuru ve siyah ekmek yiyor. O riyazattan zaafiyetiyle vâlidesinin şefkatini celb etmiş. Ona acımış. Sonra Hazret-i Gavs'ın yanına şekvâ için gitmiş. Bakmış ki, Hazret-i Gavs kızartılmış bir tavuk yiyor. Nazdarlığından demiş:

“Ya Üstad! Benim oğlum açlıktan ölüyor. Sen tavuk yersin!”

Hazret-i Gavs tavuğa demiş: **قُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ**¹ O pişmiş tavuğun kemikleri toplanıp, tavuk olarak yemek kabından dışarı atıldığını, mûtemed ve mev-sûk çok zâtlardan Hazret-i Gavs gibi kerâmât-ı hârikaya mazhariyeti dünyaca meşhur bir zâtın bir kerâmeti olarak mânevî tevâtürle nakledilmiş.

¹ “Allah'ın izniyle kalk (diril).”

Celbetmek: Çekmek.

Envâ: Türler.

Fevkinde: Üstünde, daha fazla.

Gavs-ı A'zam: “En büyük gavs” anlamında Abdülkadir Geylânî hazretlerinin lâkâbı.

Gavsıyet: Velilik mertebelerinden

yüksek bir makam sahibi olmak.

İsrafât: İsraflar.

İstimâl etmek: Kullanmak.

Kerâmet-i gavsıye: Abdülkadir Geylânî hazretlerinin kerâmeti.

Kuvve-i zâika: Tat alma duyusu, tat alma hissi.

Matbah: Mutfak.

Meşrû: Dinin müsaade ettiği şey.

Mevsuk: Belgeye dayanan, güvenilir.

Mizân: Terazi, tartı âleti.

Mûtemed: Güvenilir, itimat edilir.

Nazdâr: Nazlı. **Nâzır:** Yönetici.

Niam-ı ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın verdiği nimetler.

Riyâzât: Yemek-içmek-uyumak gibi cismanî istekleri gemleme yolları.

Taam: Yemek.

Telezzüz: Lezzet alma.

Hazret-i Gavs demiş:

“Ne vakit senin oğlun da bu dereceye gelirse, o zaman o da tavuk yesin.”¹

İşte, Hazret-i Gavs'ın bu emrinin mânâsı şudur ki: *Ne vakit senin oğlun da rûhu cesedine, kalbi nefsine, aklı midesine hâkim olsa ve lezzeti şükür için istese, o vakit lezzetli şeyleri yiyebilir...*

Dördüncü Nükte

“İktisad eden, mâişetçe **aile** belâsını çekmez.” Meâlinde **لَا يَعُولُ مَنْ اقْتَصَدَ**² hadîs-i şerifi sırrıyla, *iktisâd eden, mâişetçe aile zahmet ve meşakkatini çok çekmez.*

Evet, iktisâd, kat'î bir sebep-i bereket ve medâr-ı hüsn-i mâişet olduğuna o kadar kat'î deliller var ki, hadd ü hesaba gelmez.³ Ezcümle, ben kendi şahsımda gördüğüm ve bana hizmet ve arkadaşlık eden zâtların şehâdetleriyle diyorum ki: İktisâd vasıtasıyla bazan bire on bereket gördüm ve arkadaşlarım gördüler. Hattâ dokuz sene -şimdi otuz sene- evvel⁴ benimle beraber Burdur'a nefyedilen reislerden bir kısmı, parasızlıktan zillet ve sefaletle düşmemekliğim için, zekâtlarını bana kabul ettirmeğe çok çalıştılar. O zengin reislerle dedim: “Gerçi param pek azdır; fakat iktisâdım var, kanaate alışmışım. Ben sizden daha zenginim.” Mükerrer ve musırrâne tekliflerini reddettim.

Cây-ı dikkattir ki, iki sene sonra, bana zekâtlarını teklif edenlerin bir kısmı iktisâdsızlık yüzünden borçlandılar. Lillâhilhamd, onlardan yedi sene sonra, o az para iktisâd bereketiyle bana kâfi geldi; benim yüz suyumu döktürmedi, beni halklara arz-ı hâcete mecbur etmedi. Hayatımın bir düsturu olan “nâstan istiğna” mesleğimi bozmadı.

¹ el-Geylânî, *Gunyetü't-tâlibîn* s.502; Nebhânî, *Câmiu kerâmâtî'l-evliyâ* 2/203.

² Aynı anlamdaki “**مَا عَالَ مَنْ اقْتَصَدَ**” hadisi için bkz.: Müsned, 1/447; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 5/331; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 10/108; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/206, 6/365.

³ “Harcamada tasarruf yapma, geçimin yarısıdır.” anlamındaki hadis için bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 7/25; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 5/254.

⁴ Yani 1926 yılında.

Arz-ı hâcet: İhtiyaç bildirip yardım isteme.

Cây-ı dikkat: dikkat çekici, ilginç.

Kanaat: Kismetine razı olma.

Medâr-ı hüsn-i mâişet: Güzel bir geçim kaynağı.

Musırrâne: ısrarlı bir şekilde.

Mükerrer: Tekrarlanmış.

Nâstan istiğna: İnsanlardan hiç bir şey istememe.

Nefyedilmek: Sürgün edilmek.

Evet, iktisâd etmeyen, zillete ve mânen dilencilige ve sefalete düşmeğe namzeddir. Bu zamanda israfâta medâr olacak para, çok pahalıdır. Mukâbilinde bazan haysiyet, namus, rüşvet alınıyor. Bazan mukaddesât-ı diniye mukâbil alınıyor, sonra menhus bir para veriliyor. Demek mânevî yüz lira zarar ile, maddî yüz paralık bir mal alınır.

Eğer iktisâd edip hâcât-ı zaruriyeye iktisar ve ihtisar ve hasretse, **إِنَّ اللَّهَ وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا**, ² **هُوَ الرِّزَاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ** ¹ sarâhatiyle; ummadığı tarzda yaşayacak kadar rızkını bulacak. Çünkü şu âyet taahhüd ediyor. Evet rızk ikidir:³

• **Biri:** Hakikî rızıktır ki, onunla yaşayacak. Bu âyetin hükmü ile o rızık, taahhüd-i rabbânî altındadır. Beşerin sû-i ihtiyarı karışmazsa, o zarurî rızık herhâlde bulabilir. Ne dinini, ne namusunu, ne izzetini fedâ etmeğe mecbur olmaz.

• **İkincisi:** Rızk-ı mecazîdir ki, sû-i istimâlât ile hâcât-ı gayr-ı zaruriye hâcât-ı zaruriye hükmüne geçip, görenek belâsıyla tiryaki olup, terk edemiyor. İşte bu rızık, taahhüd-i rabbânî altında olmadığı için; bu rızık tahsil etmek, hususan bu zamanda çok pahalıdır. Başta izzetini fedâ edip zilleti kabul etmek, bazan alçak insanların ayaklarını öpmek kadar mânen bir dilencilik vaziyetine düşmek, bazan hayat-ı ebediyesinin nuru olan mukaddesât-ı diniyesini fedâ etmek sûretiyle o bereketsiz menhûs malı alır.

Hem bu fakr u zaruret zamanında, aç ve muhtaç olanların elemelerinden ehl-i vicdana rikkat-i cinsiye vasıtasıyla gelen teellüm; o gayr-ı meşrû bir sûrette kazandığı para ile aldığı lezzeti, vicdanı varsa acılaştırıyor. Böyle acıp bir zamanda, şüpheli mallarda, zaruret derecesinde iktifâ etmek lâzımdır.

¹ “Asıl bütün mahlûkların rızıklarını veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah Teâlâ’dır.” (Zâriyât sûresi, 51/58)

² “Yeryüzünde kımlıdayan hiçbir canlı yoktur ki onun rızıkı Allah’a ait olmasın.” (Hûd sûresi, 11/6)

³ Biri, elde etmek için gayret sarfedilen rızık; diğeri de, gayret sarfedilmeden gelen rızık olmak üzere rızkın iki çeşit olduğuna dair bkz.: el-Cürânî, *Târihu Cürân* s.366. Ayrıca, zâhir ve bâtın olmak üzere iki tür rızık olduğuna dair bkz.: el-Gazâlî, *el-Maksadü'l-esnâ* s.85-86.

Hâcât-ı gayr-ı zarûriye: Karşılanması illâ da gerekmeyen ihtiyaçlar.

Hâcât-ı zarûriye: Lüzumlu ihtiyaçlar.

Hasr etmek: Sınırlandırma, bir şeye mahsus kılma.

İhtisar etmek: Lüzumlu kısımla yetinmek. **İktifâ etme:** Yetinme.

İktisar etmek: Yetinmek.

Menhûs: Uğursuz, kötü.

Rızk-ı mecazî: Gerçek ihtiyaçtan kaynaklanmayıp, gelenek hâline

geldiği için terk edilemeyen ihtiyaçları karşılayan rızık.

Rikkat-i cinsiye: İnsanlık hissi ile duyulan şefkat. **Sarâhat:** Açıklık.

Sû-i ihtiyâr: Tercihini kötüye kullanma. **Teellüm:** Keder, acı.

Çünkü ¹ *إِنَّ الضَّرُورَةَ تُقَدِّرُ بِقَدَرِهَا* sırrıyla, *haram maldan, mecburiyetle zaruret derecesini alabilir; fazlasını alamaz.*² Evet, muztar adam, murdar etten tok oluncaya kadar yiyemez. Belki, ölmeyecek kadar yiyebilir. Hem yüz aç adamın huzurunda, kemâl-i lezzet ile fazla yenilmez.

İktisâd, sebep-i izzet ve kemâl olduğuna delâlet eden bir vakıa:

Bir zaman, dünyaca sehavetle meşhur Hâtem-i Tâî, mühim bir ziyafet veriyor. Misafirlerine gayet fazla hediyeler verdiği vakit, çölde gezmeye çıkıyor. Bakar ki, bir ihtiyar fakir adam, bir yük dikenli çalı ve gevenleri beline yüklemiş; cesedine batıyor, kanatıyor.

Hâtem ona dedi:

“Hâtem-i Tâî, hediyelerle beraber mühim bir ziyafet veriyor. Sen de oraya git; beş kuruşluk çalı yüküne bedel beş yüz kuruş alırsın.”

O muktesid ihtiyar demiş ki:

“Ben, bu dikenli yükümü izzetimle çekerim, kaldırıyorum. Hâtem-i Tâî'nin minnetini almam.”

Sonra, Hâtem-i Tâî'den sormuşlar:

“Sen kendinden daha civanmerd, aziz, kimi bulmuşsun?”

Demiş:

“İşte o sahrâda rast geldiğim o muktesid ihtiyarı benden daha aziz, daha yüksek, daha civanmerd gördüm.”³

Beşinci Nükte

Cenâb-ı Hak kemâl-i kereminden, en fakir adama en zengin adam gibi ve gedaya (yani fakire) padişah gibi, lezzet-i nimetini ihsâs ettiriyor. Evet bir

¹ “Zarûretler, ancak miktarı kadar takdir olunur.” (Bkz.: Mecelle, s.12 (madde: 22)

² Bkz.: “Allah size ancak ölüyü (leşi), kan, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur. Şüphe yok ki Allah çokça bağışlayan çokça esirgeyendir.” (Bakara sûresi, 2/173).

³ Buradaki onurlu tavnı ifade eden bir hadis-i şerif için bkz.: Buhârî, *müsâkât* 13, *zekât* 50, *büyû* 15; İbn Mâce, *zekât* 25; Müsned 1/167.

Geven: Bir karış boyunda, dikenli bir bitki.

Hâtem-i Tâî: Peygamber Efendimiz (s.a.s.) zamanına yetişmişse de, peygamberlik gelmeden önce vefat eden, cömertlik sembolü bir kişi. **Murdar:** Haram, pis, leş. **Muztar:** Çaresiz. **Sehâvet:** cömertlik.

fakirin, kuru bir parça siyah ekmekten açlık ve iktisâd vasıtasıyla aldığı lezzet, bir padişahın ve bir zenginın israftan gelen usanç ve iştahsızlık ile yediği en a'lâ baklavadan aldığı lezzetten daha ziyâde lezzetlidir.

Cây-ı hayrettir ki, bazı müsrif ve mübezzir insanlar, böyle iktisâdçıları “hisset” ile itham ediyorlar. Hâşâ! *İktisâd, izzet ve cömertliktir. Hisset ve zillet, ehl-i israf ve tebzirin zâhirî merdâne keyfiyetlerinin iç yüzüdür.* Bu hakikati te'yid eden, bu risalenin te'lifi senesinde¹ Isparta'da hücremde cereyân eden bir vakıa var. Şöyle ki:

Kâideme ve düstur-i hayatıma muhalif bir sûrette, bir talebem iki buçuk okkaya yakın bir balı, bana hediye kabul ettirmeye ısrar etti. Ne kadar kâidemi ileri sürdüm, kanmadı. Bilmecburiye, yanımdaki üç kardeşime yedirmek ve Şâban-ı Şerif ve Ramazan'da o baldan iktisâd ile otuz kırk gün üç adam yesin ve getiren de sevâp kazansın ve kendileri de tatlısız kalmasın diyerek, “Alınız.” dedim. Bir okka bal da benim vardı. O üç arkadaşım, gerçi müstakim ve iktisâdı takdir edenlerdendi. Fakat, her ne ise, birbirine ikram etmek ve her biri ötekinin nefsinı okşamak ve kendi nefsinı tercih etmek olan bir cihette ulvî bir haslet ile iktisâdı unuttular. Üç gecede iki buçuk okka balı bitirdiler. Ben gülerek dedim:

“Sizi, otuz kırk gün o bal ile tadlandıracaktım. Siz, otuz günü üçe indiriniz. Âfiyet olsun.” dedim.

Fakat, ben kendi o bir okka balımı iktisâd ile sarf ettim. Bütün Şâban ve Ramazan'da hem ben yedim, hem, lillâhilhamd, o kardeşlerimin her birisine iftar vaktinde birer kaşık^(Hâşıye) verip, mühim sevâba medâr oldu.

Benim hâlimi görenler, o vaziyetimi belki hisset telâkki etmişlerdir. Öteki kardeşlerimin üç gecelik vaziyetlerini bir civanmerdlik telâkki edebilirler. Fakat, hakikat noktasında, o zâhirî hisset altında ulvî bir izzet ve büyük bir bereket ve yüksek bir sevâp gizlendiğini gördük. Ve o civanmerdlik ve israf altında, eğer vazgeçilme idi, bir dilencilik ve gayrın eline tama'kârâne ve muntazırâne bakmak gibi, hissetten çok aşağı bir hâleti netice verir idi.

¹ Yani 1935 yılında.

(Hâşıye) Yani, büyükçe bir çay kaşığı iledir.

Cây-ı hayret: Hayret verici, ilginç.

Hisset: Cimrilik.

İtham etmek: Suçlamak.

Merdâne: Mertçe, erkekçe.

Muntazırâne: Beklercesine.

Mübezzir: Müsrif, savurgan.

Müstakim: Dürüst.

Okka: Eskiden kullanılan 1 kilo

282 gr. ağırlığında bir tartı birimi.

Tama'kârâne: Hırsla, göz dikerek.

Te'lif edilm: Kaleme alınma, yazılma.

Tebzîr: İsraf etmek, savurganlık.

Te'yid etmek: Desteklemek.

Ulvî: Yüce.

Altıncı Nükte

İktisâd ve hissetin çok farkı var. **Tevazu**, nasıl ki ahlâk-ı seyyieden olan tezellülden mânen ayrı ve sûreten benzer bir haslet-i memduhadır. Ve **vakar**, nasıl ki kötü hasletlerden olan tekebbürden mânen ayrı ve sûreten benzer bir haslet-i memduhadır. Öyle de:

Ahlâk-ı âliye-i peygamberiyeden olan ve belki kâinattaki nizam-ı hikmet-i ilâhiyenin medârlarından olan iktisâd ise,¹ sefillik ve bahillik ve tama'-kârlık ve hırsın bir halitası olan hisset ile hiç münâsebeti yok. Yalnız, sûreten bir benzeyiş var. Bu hakikati te'yid eden bir vakıa:

Sahâbenin Abâdile-i Seb'a-yi Meşhûresinden² olan Abdullah İbn-i Ömer*³ Hazretleri ki; halife-i Resûlullah olan Fâruk-i A'zam Hazret-i Ömer'in (radiyallahu anh) en mühim ve büyük mahdumu ve sahâbe âlimlerinin içinde en mümtazlarından olan o zât-ı mübarek çarşı içinde, alış-verişte, kırk paralık bir mes'eleden, iktisâd için ve ticaretin medârı olan emniyet ve istikâmeti⁴ muhafaza için şiddetli münakaşa etmiş. Bir sahâbe ona bakmış. Rû-yi zemini halife-i zîşanı olan Hazret-i Ömer'in mahdumunun kırk para için münakaşasını acîp bir hisset tevehhüm ederek o imamın arkasına düşüp, ahvâlini anlamak ister. Baktı ki Hazret-i Abdullah hâne-i mübarekine girdi. Kapıda bir fakir adam gördü. Bir parça eğlendi; ayrıldı, gitti. Sonra hânesinin ikinci kapısından çıktı, diğer bir fakiri orada da gördü. Onun yanında da bir parça

¹ İktisâdın, nübüvvetin 25 cüz'ünden biri olduğuna dair bkz.: Ebû Dâvûd, *edeb* 2; Müsned 1/296.

² Peygamber Efendimiz (s.a.s.) döneminde Abdullah ismiyle anılan 200 sahâbeden en meşhurları olan 7 Abdullah ki bunlar: Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Revâha, Abdullah b. Selâm, Abdullah b. Amr b. el-Âs, Abdullah b. Ebî Evfâ'dır. (Allah hepsinden râzı olsun).

³ Abdullah b. Ömer'in hayatı için bkz.: İbn Abdilberr, *el-İstiâb* 3/950-953; İbn Hacer, *el-İsâbe* 4/181-187.

⁴ Doğru sözlü ve güvenilir tüccarların, nebîler, siddîkler ve şehitlerle beraber olduğuna dair bkz.: Tirmizî, *büyü'* 3; İbn Mâce, *ticarât* 1; Dârimî, *büyü'* 8.

Abâdile-i seb'a-yi meşhûre:

Peygamber Efendimiz (s.a.s.) döneminde Abdullah ismiyle anılan 200 sahâbe-i kirâmdan en meşhurları olan 7 Abdullah ki bunlar: Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Revâha, Abdullah b. Selâm, Abdullah b. Amr b. el-Âs, Abdullah b. Ebî Evfâ'dır. (Allah hepsinden râzı olsun).

Abdullah ibn Ömer: Hz. Ömer'in

oğludur ve Peygamberlikten bir sene evvel doğmuştur. Sahâbe-i kirâmın önde gelen alimlerindendir.

Ahlâk-ı âliye-i Peygamberiye:

Peygamber Efendimiz'deki (s.a.s.) örnek ve ideal ahlak.

Ahlâk-ı seyyiye:

kötü ahlak.

Bahillik:

Cimrilik.

Fâruk-i A'zam:

Hak ile batılı birbirinden tam olarak ayırıp İslâmiyet'i seçen Hz. Ömer.

Halife-i zîşân:

Şanlı halife.

Halîta: Karışım **Hâne:** Ev, mesken

Haslet-i memdûha: Makbul huy.

Hisset: Cimrilik. **Medâr:** Vesile.

Mahdum: Kişinin çocuğu.

Mümtaz: seçkin, ayrıcalıklı, üstün.

Rû-yi zemîn: Yeryüzü.

Sûreten: Görünüşte.

Tama'kârlık: Hırslı olma, aç gözlülük.

Tekebbür: Kibirlenmek.

Tevehhüm etmek: Kuruntuya ve evhama kapılma.

Tezellül: Alçalma **Vakar:** Ağırbaşlılık

eğlendi; ayrıldı, gitti. Uzaktan bakan o sahâbe merak etti. Gitti o fakirlere sordu:

“İmam sizin yanınızda durdu, ne yaptı?”

Her birisi dedi:

“Bana bir altun verdi.”

O sahâbe dedi:

“Fesühânallah! Çarşı içinde kırk para için böyle münakaşa etsin de, sonra hânesinde iki yüz kuruşu kimseye sezdirmeden kemâl-i rıza-yı nefisle versin!” diye düşündü, gitti, Hazret-i Abdullah İbn-i Ömer’i gördü. Dedi:

“Ya İmam! Bu müşkilimi hallet. Sen çarşıda böyle yaptın, hânende de şöyle yapmışsın.”

Ona cevaben dedi ki:

“Çarşıdaki vaziyet iktisâddan ve kemâl-i akıldan ve alış-verişin esası ve rûhu olan emniyetin, sadâkatin muhafazasından gelmiş bir hâlettir; hisset değildir. Hânemdeki vaziyet, kalbin şefkatinden ve rûhun kemâlinden gelmiş bir hâlettir. Ne o hissettir ve ne de bu israftır.”

İmâm-ı A’zam, bu sırâ işaret olarak لَا إِسْرَافَ فِي الْخَيْرِ كَمَا لَا خَيْرَ فِي الْإِسْرَافِ demiş. Yani: “Hayırda ve ihsânda (fakat müstehak olanlara) israf olmadığı gibi, israfta da hiçbir hayır yoktur.”¹

Yedinci Nükte

İsraf, hırsı intâc eder. Hırs, üç neticeyi verir.

Birincisi

Kanaatsizliktir. Kanaatsizlik ise sa’ye, çalışmaya şevki kırar. Şükür yerine

¹ Bkz.: el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 1/262; el-Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân* 7/110; el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 5/454.

Hisset: Cimrilik.

İntâc etmek: Ortaya çıkarmak.

Kemâl-i rızâ-yi nefis: Tam içinden gelerek.

Müşkil: Güç, zor, çetin.

Sa'y: Çalışma, gayret.

şekvâ ettirir, tenbelliğe atar. Ve meşrû, helâl, az malı ^(Hâşiye) terk edip; gayr-ı meşrû, külfetsiz bir malı arar. Ve o yolda izzetini, belki haysiyetini fedâ eder.

Hırsın İkinci Neticesi

Haybet ve hasârettir. Maksûdunu kaçırmak ve istiskale mâruz kalıp, tes-hilât ve muâvenetten mahrum kalmaktır. Hattâ, ¹ الْحَرِيصُ خَائِبٌ خَاسِرٌ yani, “Hırs, hasâret ve muvaffakiyetsizliğin sebebidir.” olan darb-ı mesele mâsa-dak olur.

Hırs ve kanaatin tesirâtı, zîhayat âleminde gayet geniş bir düstur ile ce-reyân ediyor. Ezcümle, rızka muhtaç ağaçların fitrî kanaatleri, onların rızkını onlara koşturduğu gibi; hayvanâtın hırs ile meşakkat ve noksanîyet içinde rızka koşmaları, hırsın büyük zararını ve kanaatin azîm menfaatini gösterir.

Hem zaîf umum yavruların lisân-ı hâlleriyle kanaatleri, süt gibi latîf bir gıdanın ummadığı bir yerden onlara akması ve canavarların hırs ile noksan ve mülevves rızıklarına saldırması; dâvâmızı parlak bir sûrette isbât ediyor.

Hem semiz balıkların vaziyet-i kanaatkârânesi, mükemmel rızıklarına medâr olması; ve tilki ve maymun gibi zeki hayvanların hırs ile rızıkları pe-şinde dolaşmakla beraber kâfi derecede bulmamalarından cılız ve zayıf kal-maları, yine hırs ne derece sebab-i meşakkat ve kanaat ne derece medâr-ı rahat olduğunu gösterir.

Hem Yahûdî milleti² hırs ile, ribâ ile, hile dolabı ile rızıklarını zilletli ve

^(Hâşiye) İktisâdsızlık yüzünden müstehlikler çoğalır, müstahsiller azalır. Herkes gözünü hükûmet kapısına diker. O vakit hayat-ı içtimâiyenin medârı olan “san’at, ticaret, ziraat” tenakus eder. O millet de tedenni edip sukût eder, fakir düşer.

¹ “Aşırı hırs gösteren, umduğunu bulamaz ve kaybeder.” Aynı hususu ifade eden الْحَرِيصُ قَائِدُ الْجُرْمَانِ ve الْحَرِيصُ مَحْرُومٌ sözleri için bkz.: İbn Kays, Kura’d-dayf 4/301; el-Meydânî, Mecmeu’l-emsâl 1/214.

² Bu hususu ifade eden bazı âyet-i kerimeler için bkz.: “Üzerlerine horluk ve yoksulluk damgası basıldı ve neticede Allah’tan bir gazaba uğradılar. Evet öyle! Çünkü onlar Allah’ın âyetlerini inkâr ediyor ve haksız yere peygamberleri öldürüyorlardı. Öyle oldu; çünkü onlar isyan ediyor ve sınırı aşıyorlardı.” (Bakara →

Darb-ı mesel: Mesel getirilen meşhur

söz, örnek gösterilen durumlar.

Ezcümle: Bunlar arasında.

Hasâret: kayıp, zarar.

Haybet: Mahrumîyet.

İstiskal: Aşağılanıp horlanma.

Lisân-ı hâl: Davranışların ifade ettiği durum.

Medâr: Vesile.

Muâvenet: Yardımlaşma, yardım etme.

Mülevves: Kirlî.

Müstahsil: Üretici.

Müstehlik: Tüketici.

Ribâ: Fâiz.

Semiz: Besili.

Sukût etmek: Düşmek.

Şekvâ: Şikayetçi olma, sıızlanma.

Tedenni: Gerileme.

Tenâkus: Eksilme.

Teshilât: Kolaylaştırma.

Tesirât: Tesirler.

Vaziyet-i kanaatkârâne: Kısme-tine razı olarak.

sefaletli, gayr-ı meşrû ve ancak yaşayacak kadar rızıklarını bulması ve sahrânîşinlerin (yani bedevîlerin) kanaatkârâne vaziyetleri, izzetle yaşaması ve kâfi rızık bulması; yine mezkûr dâvâmızı kat'î isbât eder.

Hem çok âlimlerin ^(Hâşiye-1) ve ediblerin ^(Hâşiye-2) zekâvetlerinin verdiği bir hırs sebebiyle fakr-ı hâle düşmeleri ve çok aptal ve iktidarsızların, fitrî kanaatkârâne vaziyetleri ile zenginleşmeleri¹ kat'î bir sûrette isbât eder ki, rızık-ı helâl, acz ve iftikâra göre gelir; iktidar ve ihtiyar ile değil. Belki o rızık-ı helâl, iktidar ve ihtiyar ile makûsen mütenasibdir. Çünkü, çocukların iktidar ve ihtiyarı geldikçe rızık azalır, uzaklaşır, sakilleşir. ² **الْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى** hadîsinin sırrıyla; *kanaat, bir define-i hüsn-i maîşet ve rahat-ı hayattır. Hırs ise, bir maden-i hasâret ve sefalettir.*

Üçüncü Netice

Hırs, ihlâsı kırar, amel-i uhreviyeyi zedeler. Çünkü, bir ehl-i takvânın hırsı varsa, teveccüh-i nâsı ister. Teveccüh-i nâsı mürâat eden, ihlâs-ı tammı bulamaz. Bu netice çok ehemmiyetli, çok cây-ı dikkattir.

⇒ sûresi, 2/61); “İnsanlar içinde dünya hayatına en hırslı olanların onlar olduğunu görürsün. Hatta bu hırsta müşriklerden bile daha ileridirler. Onlardan her biri bin yıl yaşamak ister. Fakat uzun ömür onu cezadan uzaklaştıracak değildir.” (Bakara sûresi, 2/96)

^(Hâşiye-1) İran'ın âdil padişahlarından Nûşîrevân-ı Âdil'in veziri, akılca meşhur âlim olan Bü-zürcmeh'r'den (Büzürg-Mihr) sormuşlar:

“Neden ulemâ, ümerâ kapısında görünüyor da; ümerâ ulemâ kapısında görünmüyor. Hâlbuki ilim, emâretin fevkindedir?”

Cevaben demiş ki:

“Ülemânın ilminden, ümerânın cehlindendir.” Yani; ümera, cehlinden ilmin kıymetini bilmiyorlar ki, ulemânın kapısına gidip ilmi arasınlar. Ulemâ ise; mârifetlerinden mallarının kıymetini dahi bildikleri için ümerâ kapısında arıyorlar. İşte Büzürcmeh'r, ulemânın arasında fakr ve zilletlerine sebep olan zekâvetlerinin neticesi bulunan hırslarını zarif bir sûrette te'vil ederek nazikâne cevap vermiştir.

Hüsrev

^(Hâşiye-2) Bunu te'yid eden bir hâdise: Fransa'da ediblere, iyi dilencilik yaptıkları için dilencilik vesikası veriliyor.

Süleyman Rüşdü

¹ Bu hususu ifade eden bir hadîs-i şerif için bkz.: ed-Deylemî, *el-Müsne'd* 4/385.

² “Kanaat, bitip-tükenme bilmeyen bir hazinedir.” (Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 7/84; el-Beyhakî, *ez-Zühd* 2/88; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/133.)

Cây-ı dikkat: Dikkat çekici, ilginç.
Define-i hüsn-i maîşet: Güzel bir geçimin hazinesi.
Emâret: Yöneticilik.
Fevkinde: Üstünde.
İftikar: İhtiyaç duyma.

Ma'kûsen mütenâsib: Ters orantılı.
Maden-i hasâret ve sefâlet: Kayıp ve ziyan kaynağı.
Mürâat etmek: Gözetmek.
Sakilleşmek: Zor ve sıkıntılı hâle gelme.

Te'vil: Yorum.
Teveccüh-i nâs: İnsanların ilgisi.
Te'yid etmek: Desteklemek.
Ülemâ: Âlimler, bilginler.
Ümerâ: Üst düzey yöneticiler.
Zekâvet: Zekâ.

Elhâsıl: İsrâf, kanaatsizliği intâc eder. Kanaatsizlik ise çalışmanın şevkini kırar, tenbelliğe atar; hayatından şekvâ kapısını açar, mütemâdiyen şekvâ ettirir. ^(Hâşiye) Hem ihlâsı kırar, riyâ kapısını açar. Hem izzetini kırar, dilencilik yolunu gösterir.

İktisâd ise, kanaati intâc eder. ¹ عَزَّ مِنْ قَنَعَ وَذَلَّ مِنْ طَمَعَ hadîsin sırrıyla; *kanaat, izzeti intâc eder. Hem sa'ye ve çalışmaya teşci' eder. Şevkini ziyâdeleştirir, çalıştırır.* Çünkü, meselâ bir gün çalıştı. Akşamda aldığı cüz'î bir ücrette kanaat sırrıyla, ikinci gün yine çalışır. Müsrif ise; kanaat etmediği için, ikinci gün daha çalışmaz. Çalışsa da şevksiz çalışır.

Hem iktisâddan gelen kanaat; şükür kapısını açar, şekvâ kapısını kapatır. Hayatında dâimâ şâkir olur.

Hem kanaat vasıtasıyla insanlardan istiğna etmek cihetinde teveccühlerini aramaz. İhlâs kapısı açılır, riyâ kapısı kapanır.

İktisâdsızlık ve israfın dehşetli zararlarını geniş bir dâirede müşâhede ettim. Şöyle ki, ben, dokuz sene evvel mübarek bir şehre geldim. Kış münâsebetiyle o şehrin menâbi-i servetini göremedim. Allah rahmet etsin, oranın müftüsü birkaç defa bana dedi: "Ahalimiz fakirdir." Bu söz benim rikkatime dokundu. Beş altı sene sonraya kadar dâimâ o şehir ahalisine acıyordum. Sekiz sene sonra yazın yine o şehre geldim. Bağlarına baktım. Merhum müftünün sözü hatırıma geldi. "Fesübhânallah!" dedim, bu bağların mahsulâtı şehrin hâcetinin pek fevkindedir. Bu şehir ahalisi pek çok zengin olmak lâzım gelir. Hayret ettim. Beni aldatmayan ve hakikatlerin derkinde bir rehberim olan bir hatıra-yı hakikatle anladım: İktisâdsızlık ve israf yüzünden bereket kalkmış ki, o kadar menâbi-i servetle beraber o merhum müftü "Ahalimiz fakirdir." diyordu.

Evet zekât vermek ve iktisâd etmek, malda bittecrûbe sebab-i bereket olduğu gibi;² israf etmek ile zekât vermemek, sebab-i ref'-i bereket olduğuna hadsiz vakîât vardır.

^(Hâşiye) Evet, hangi müsrif ile görüşsen şekvâlar işiteceksin. Ne kadar zengin olsa da, yine dili şekvâ edecektir. En fakir, fakat kanaatkâr bir adamla görüşsen; şükür işiteceksin.

¹ "Kanaat eden aziz olur; tamah eden zillete düşer." Bkz.: İbnü'l-Esir, *en-Nihâye fi ğarîbi'l-hadîs* 4/114; ez-Zebidî, *Tâcû'l-arûs* 22/90 (k-n-a maddesi).

² Malın zekâtını vermenin, onu koruma demek olacağına dair bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 10/128; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 2/161, 274; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 3/382, 4/84.

Bittecrûbe: Tecrübe ile bilmek.

Derkinde: Farkında, şuurunda.

İntâc etmek: Netice vermek, ortaya çıkarmak. **İstiğna:** İhtiyacını insan-

lara bildirmemek. **Fevkinde:** Üs-

tünde **Kanaat:** Kismetine razı olma

Menâbi-i servet: Zenginlik kaynakları.

Mütemâdiyen: Sürekli olarak.

Ref'-i bereket: Bereketin ortadan

kalkması. **Sa'y:** çalışma, gayret.

Şekvâ: Şikâyetçi olma, sızlanma.

Teşci' etmek: Cesaretlendirmek.

İslâm hükemâsının Eflâtunu* ve hekimlerin şeyhi ve feylesofların üstadı, dâhî-i meşhur Ebû Ali İbn-i Sina, yalnız tıp noktasında ¹ **كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا** âyetini şöyle tefsir etmiş. demiş:

جَمَعْتُ الطِّبَّ فِي بَيَّتَيْنِ جَمْعًا وَحَسَّنُ الْقَوْلَ فِي قِصْرِ الْكَلَامِ
فَقَلِّلَ إِنْ أَكَلْتَ وَبَعْدَ أَكَلٍ تَجَنَّبَ وَالشِّفَاءُ فِي الْإِنْهَضَامِ
وَلَيْسَ عَلَى النَّفْسِ أَشَدُّ حَالًا مِنْ إِدْخَالِ الطَّعَامِ عَلَى الطَّعَامِ ²

Yani, “İlm-i Tıbb’ı iki satırla topluyorum. Sözün güzelliği kısalığındadır. Yediğin vakit az ye. Yedikten sonra dört-beş saat kadar daha yeme. Şifâ, hazımdadır. Yani, kolayca hazmedeceğin mikdarı ye. Nefse ve mideye en ağır ve yorucu hâl, taam taam üstüne yemektir.” (Hâşiye)

* * *

Cây-ı hayret ve medâr-ı ibret bir tevâfuk:

İktisâd Risalesi’ni, üçü acemî olarak beş altı ayrı ayrı müstensih, ayrı ayrı yerde, ayrı ayrı nüshadan yazıp birbirinden uzak, hatları birbirinden ayrı, hiç elifleri düşünmeyerek yazdıkları her bir nüshanın elifleri; duâsız elli bir, duâ ile beraber elli üçte tevâfuk etmekle beraber; İktisâd Risalesi’nin tarih-i te’lif ve istinsâhı olan Rûmîce elli bir ve Arabî elli üç tarihinde ³ tevâfuku ise, şüphesiz tesadûf olamaz. İktisâddaki bereketin kerâmet derecesine çıktığına bir işaretir. Ve bu seneye, “Sene-i İktisâd” tesmiyesi lâyıktır.

Evet, zaman iki sene sonra bu kerâmet-i iktisâdiye, İkinci Harb-i Umumiye’de her taraftaki açlık ve tahribât ve israfâtla ve nev-i beşer ve her-kes iktisâda mecbur olmasıyla isbât etti.

¹ “Yiyin, için fakat israf etmeyin.” (A’râf sûresi, 7/31)

² Benzer ifadeler için bkz.: İbn Kayyim, *et-Tıbbü’n-Nebevî*, s.448.

(Hâşiye) Yani, vücuda en muzır, dört beş saat fâsıla vermeden yemek yemek veyahut telezzüz için mütenevvi yemekleri birbiri üstüne mideye doldurmaktır.

³ Yani 1935 yılında.

Arabî: Hicrî takvime göre.

Cây-ı hayret: Hayret verici, ilginç.

Hükemâ: Filozoflar.

Medâr-ı ibret: İbret vesilesi.

İstinsâh: Yazma kitapları eliyle tekrar yazarak çoğaltma.

Müstensih: Yazma kitapları eliyle tekrar yazarak çoğaltan, kâtip.

Rûmîce: Rûmî takvime göre.

Taam: Yemek. **Te’lif:** Kaleme alma

Tesmiye: İsimlendirme.

Tevâfuk: Allah’ın denk getirmesi.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹

¹ “(Melekler) “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.” dediler.” (Bakara sûresi, 2/32)

Yirminci Lem'a

İhlâs hakkında

[On Yedinci Lem'a'nın On Yedinci Notası'nın yedi mes'elesinden, beş noktadan ibaret olan ikinci mes'elesinin birinci noktası iken, ehemmiyetine binâen Yirminci Lem'a oldu.]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ

أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ¹

âyetiyle,

هَلَكَ النَّاسُ إِلَّا الْعَالَمُونَ، وَهَلَكَ الْعَالَمُونَ إِلَّا الْعَامِلُونَ، وَهَلَكَ الْعَامِلُونَ إِلَّا

الْمُخْلِصُونَ، وَالْمُخْلِصُونَ عَلَى خَطَرٍ عَظِيمٍ²

–ev kema kâl– hadis-i şerifi, ikisi de ihlâs ne kadar İslâmiyet'te mühim bir esâs olduğunu gösteriyorlar. Bu ihlâs mes'elesinin hadsiz nüktelerinden yalnız “Beş Nokta”yı muhtasaran beyan ederiz.

¹ “Biz sana kitabı gerçeğin ta kendisi olarak indirdik. O hâlde sen de, ihlâsla yalnız Allah'a ibadet et! İyi bilin ki hâlis din, yani bütün gönlüyle candan itaat, yalnız Allah'a yapılır.” (Zümer sûresi, 39/2-3). İhlâsla ilgili şu âyetlere de bakılabilir: A'râf sûresi, 7/29; Hicr sûresi, 15/40; Zümer sûresi, 39/11, 14; Mü'min sûresi, 40/14.

² “İnsanlar helâk oldu; âlimler müstesna. Âlimler de helâk oldu; ilmiyle amel edenler müstesna. Amel edenler de helâk oldu; ihlâs sahipleri müstesna. İhlâs sahiplerine gelince, onlar da pek büyük bir tehlike ile karşı karşıyadırlar.” Aynı anlamdaki “الْعَالَمُونَ وَالْعَامِلُونَ كُلُّهُمْ هَلَكُوا إِلَّا الْعَالَمُونَ وَالْعَامِلُونَ كُلُّهُمْ هَلَكُوا إِلَّا الْمَخْلُصُونَ وَالْمَخْلُصُونَ عَلَى خَطَرٍ عَظِيمٍ” lâfzı için bkz.: el-Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 3/414, 4/179, 362; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/415.

İhlâs: Cenâb-ı Hakk'a karşı vazife ve sorumlulukları sırf Allah emrettiği için, yine O'nun hoşnutluğunu hedefleyerek yerine getirmek.

Muhtasaran: Kısaca, özet olarak.

Tenbih: Bu mübârek İsparta'nın medâr-ı şükran bir hüsn-i tâlî'idir ki, ondaki ehl-i takvâ ve ehl-i tarîkat ve ehl-i ilmin –sâir yerlere nisbeten– rekabetkârâne ihtilâfları görünmüyor. Gerçi lâzım olan hakikî muhabbet ve ittîfâk yoksa da, zararlı muhalefet ve rekabet de başka yerlere nisbeten yoktur.

Birinci Nokta

Mühim ve müdhîş bir suâl:

Neden ehl-i dünya, ehl-i gaflet, hattâ ehl-i dalâlet ve ehl-i nifâk rekabetsiz ittîfâk ettikleri hâlde; ehl-i hak ve ehl-i vifâk olan ashâb-ı diyânet ve ehl-i ilim ve ehl-i tarîkat, neden rekabetli ihtilâf ediyorlar? İttîfâk ehl-i vifâkın hakkı iken ve hilâf ehl-i nifâkın lâzımı iken, neden bu hak oraya geçti ve şu hak-sızlık şuraya geldi?

Elcevap:

Bu elîm ve fecî ve ehl-i hamiyeti ağılattırarak hâdis-e müdhîşenin pek çok esbâbından, yedi sebebini beyan edeceğiz.

• **Birincisi:** Ehl-i hakkın ihtilâfı hakikatsizlikten gelmediği gibi, ehl-i gafletin ittîfâkı dahi hakikatdarlıktan değildir. Belki ehl-i dünyanın ve ehl-i siyasetin ve ehl-i mekteb gibi hayat-ı içtimâîyenin tabakatına dair birer muayyen vazife ile ve has bir hizmet ile meşgul tâîfelerin, cemaatlerin ve cem'i-yetlerin vazifeleri taayyün edip ayrılmış. Ve o vezâif mukâbilindeki alacakları maîşet noktasındaki maddî ücret ve hubb-i câh ve şân ü şeref noktasında teveccüh-i nâstan alacakları ^(Hâşiye) mânevî ücret taayyün etmiş, ayrılmış. Mü-

^(Hâşiye) **iẖtar:** Teveccüh-i nâs istenilmez, belki verilir. Verilse de onunla hoşlanılmaz. Hoşlansa ihlâsı kaybeder, riyâya girer. Şân ü şeref arzusuyla teveccüh-i nâs ise; ücret ve mukâfat değil, belki ihlâssızlık yüzünden gelen bir itâb ve bir mücâzâtıtr. Evet amel-i sâlihın hayatı olan ihlâsın zararına teveccüh-i nâs ve şân ü şeref, kabir kapısına kadar muvakkat olan bir lezzet-i cüz'îyeye mukâbil, kabrin öbür tarafında azab-ı kabir gibi nâhoş bir şekil aldığından; teveccüh-i nâsı arzu etmek değil, belki ondan ürkmek ve kaçmak lâzımdır. Şöhretperestlerin ve şân ü şeref peşinde koşanların kulakları çınlasın.

Ashab-ı diyanet: Dindar insanlar.

Azâb-ı kabir: Kabir azabı.

Ehl-i dalâlet: Hak dinden sapanlar

Ehl-i hak: Hak yolda olanlar.

Ehl-i hamiyet: Dini ve milli meselelerde gayretli kişiler.

Ehl-i nifak: Münâfiklar

Ehl-i vifak: Birbirleriyle uyumlu, dostça münasebet içinde olanlar.

Hâdis-e müdhîş: Dehşet veren hadise.

Esbab: Sebepler.

Hakikatdarlık: Daima doğrunun ve haklının yanında olmak.

Hayat-ı içtimâîye: Sosyal hayat.

Hilâf: İhtilaf, ayrılık.

Hubb-i câh: Makam arzusu.

Hüsn-i tali': Güzel talih, kısmet.

İtâb: Azarlama.

Lezzet-i cüz'îye: Cüz'i, küçük lezzet

Maîşet: Geçim.

Medar-ı şükran: Şükür gerektiren durum, şükür sebebi.

Muayyen: Belirli, belli.

Muvakkat: Süreli, daimi olmayan.

Mücâzât: Cezalandırma.

Rekabetkârâne: Rekabet ederce-sine.

Riya: Gösteriş.

Taayyün etmek: İyice belli olmak.

Tabakât: Tabakalar.

Teveccüh-i nâs: İnsanların takdir etmesi, beğenisi.

Vezâif: Vazifeler.

zâhame ve münâkaşayı ve rekabeti intâc edecek derecede bir iştirâk yok. Onun için, bunlar ne kadar fena bir meslekte de gitseler, birbiriyle ittifâk edebilirler. Amma ehl-i din ve ashâb-ı ilim ve erbab-ı tarîkat ise, bunların her birisinin vazifesi umuma baktığı gibi, muaccel ücretleri de taayyün ve tahassus etmediği ve her birinin makam-ı içtimâide ve teveccüh-i nâsta ve hüsn-i kabuldeki hissesi tahassus etmiyor. Bir makama çoklar namzed olur. Maddî ve mânevî her bir ücrete çok eller uzanabilir. O noktadan müzâhame ve rekabet tevellüd edip; vifâkı nifâka, ittifâkı ihtilâfa tebdil eder.

İşte bu müdhîş marazın merhemi, ilâcı ihlâstır. Yani hakperestliği nefis-perestliğe tercih etmekle ve hakkın hatırı, nefsin ve enâniyetin hatırına galib gelmekle ¹ **إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى اللَّهِ** sırrına mazhar olup, nâstan gelen maddî ve mânevî ücretten istiğnâ etmekle ^{(Hâşiye) 2} **وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ** sırrına mazhar olup hüsn-i kabul ve hüsn-i te'sir ve teveccüh-i nâsî kazanmak noktalarının Cenâb-ı Hakk'ın vazifesi ve ihsânı olduğunu ve kendi vazifesi olan tebliğde dâhil olmadığını ve lâzım da olmadığını ve onunla mükellef olmadığını bilmekle ihlâsa muvaffak olur. Yoksa ihlâsı kaçırır.

¹ "Benim mükâfatımı verecek olan yalnız Allah Teâlâ'dır." (Yûnus sûresi, 10/72; Hûd sûresi, 11/29; Sebe sûresi, 34/47)

^(Hâşiye) Sahabelerin senâ-yi Kur'âniye'ye mazhar olan "îsâr" hasletini^{*1} kendine rehber etmek. Yani: Hediye ve sadakanın kabulünde başkasını kendine tercih etmek ve hizmet-i dîniyenin mukabilinde gelen menfaat-ı maddiye istemeden ve kalben taleb etmeden, sırf bir ihsan-ı ilâhî bilerek, nâstan minnet almayarak ve hizmet-i dîniyenin mukabilinde de almamaktır. Çünkü hizmet-i dîniyenin mukabilinde dünyada bir şey istenilmemeli ki, ihlâs kaçmasın. Çendan hakları var ki, ümmet onların maiyetlerini temin etsin. Hem zekâta da müstehak-tırlar. Fakat bu istenilmez, belki verilir. Verildiği vakitte, hizmetimin ücretidir denilmez. Mümkün olduğu kadar kanaatkârâne başka ehil ve daha müstehak olanların nefsin kendi nefesine tercih etmek, ² **وَيُؤْزِرُونَ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ** sırrına mazhariyetle, bu müdhîş tehlikeden kurtulup ihlâsı kazanabilir.

^{*1 ve *2} Bkz.: "Kendileri ihtiyaç duysalar bile o kardeşlerine öncelik verir, onlara verilmesini tercih ederler." (Haşir sûresi, 59/9)

² "Peygamberin görevi, açıkça tebliğ etmekten başka bir şey değildir." (Nûr sûresi, 24/54; Ankebût sûresi, 29/18)

Çendan: Gerçi.

Enâniyet: Benlik, gurur.

Erbab-ı tarikat: Tarikatın ileri gelenleri. **Haslet:** Huy, mizaç.

Hüsn-i tesir: Güzelce etkileme.

Ihsan-ı ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın ihsanı, nimeti.

İntac etmek: Netice vermek, doğurmak.

İstiğnâ etmek: İstememek, ihtiyaç belirtmemek.

İsâr: Menfaatli işlerde başkasına öncelik vermek, yaşama zevkleri yerine yaşatmayı tercih etmek.

Kanaatkârâne: Kanaat ederek, hakkına razı olarak.

Maişet: Yaşama, geçinme.

Maraz: Hastalık.

Muaccel: Öne alınmış, peşin.

Müzâhame: Karşılıklı sıkıntı verme, itişme, kakışma. **Nâs:** İnsanlar.

Nifak: Münafıklık, iki yüzlülük.

Nefisperest: Nefsin arzu ve isteklerine - taparcasına- düşkün olan.

Senâ-yi Kur'âniye: Kur'ân-ı Kerim'in övgüsü, takdiri.

Tahassus etmek: Hususileşmek, özellikleri belli olmak.

Tebdil etmek: Değiştirmek.

Tebliğ: Bildirme, ulaştırma.

Tevellüd: Doğmak, meydana gelmek. **Vifak:** Samimiyet ve uyum içinde olmak.

• **İkinci Sebep:** Ehl-i dalâletin zilletindendir ittifâkları, ehl-i hidâyetin izzetindendir ihtilâfları. Yani, ehl-i gaflet olan ehl-i dünya ve ehl-i dalâlet, hak ve hakikate istinâd etmedikleri için zaîf ve zelildirler. Tezellül için, kuvvet almaya muhtaçtırlar. Bu ihtiyaçtan, başkasının muâvenet ve ittifâkına samimî yapışırlar. Hattâ meslekleri dalâlet ise de, yine ittifâkı muhâfaza ederler. Âdetâ o haksızlıkta bir hakperestlik, o dalâlette bir ihlâs, o dinsizlikte dinsiz-dârâne bir taassub ve o nifâkta bir vifâk yaparlar, muvaffak olurlar. Çünkü samimî bir ihlâs, şerde dahi olsa neticesiz kalmaz. Evet ihlâs ile kim ne isterse Allah verir. (Hâşiye)

Amma; ehl-i hidâyet ve diyânet ve ehl-i ilim ve tarîkat, hak ve hakikate istinâd ettikleri için ve her biri bizzât tarîk-i hakta yalnız Rabbini düşünüp, tevfiğine itimâd ederek gittiklerinden, mânen o meslekten gelen izzetleri var. Zaaf hissettiği vakit, insanların yerine Rabbine müracaat eder, meded O'ndan ister. Meşreblerin ihtilâfıyla, zâhir meşrebine muhâlif olana karşı muâvenet ihtiyâcını tam hissetmiyor, ittifâka ihtiyâcını göremiyor. Belki hod-gâmlık ve enâniyet varsa, kendini haklı ve muhâlifini haksız tevehhüm ederek, ittifâk ve muhabbet yerine, ihtilâf ve rekabet ortaya girer. İhlâsı kaçırrı, vazifesi zîr ü zeber olur.

İşte bu müdhiş sebebin verdiği vahîm neticeleri görmemenin yegâne çâresi, “**dokuz emir**”dir:

1. Müsbet hareket etmektir ki yani kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmek. Başka mesleklerin adâveti ve başkalarının tenkîsi, onun fikrine ve ilmine müdâhale etmesin; onlarla meşgul olmasın...

(Hâşiye) Evet, ***مَنْ طَلَبَ وَحْدًا وَجَدَهُ*** bir düstur-i hakikattır. Külliyeti geniş ve genişliği mesleğimize de şâmil olabilir.

*1 “Kim bir şeyi talep eder ve o istikamette ciddi bir gayret gösterirse onu elde eder.” Bu düsturu hafif değişik şekilde ifade eden; “**وَمَنْ جَدَّ وَجَدَ**” sözü için bkz.: İbnü'l-Cevzî, *el-Müdhiş* s.490; İbn Hacer, *Mukaddimetü Fethu'l-bârî* s.14; el-Übşeyhî, *el-Müstatraf* 2/125; el-Münâvî, *Feyzu'l-kadir* 6/288; Aliyyülkârî, *el-Masnû* s.145; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/191, 318.

Adâvet: Düşmanlık.

Dinsizdârâne: Dinsizcesine.

Düstur-i hakikat: Gerçekliği söz götürmez kesin prensip.

Hodgâmlık: Kendi rahatını ve zevkini düşünme.

İzzet: Aziz olma, yücelik, şeref, onur.

Külliyet: Bütünlük, genel, kapsamlı olma.

Muavenet: Yardımlaşma.

Müsbet: Olumlu.

Şamil olmak: Kapsamak, içine almak.

Tarik-i hak: Hak, gerçek yol.

Tevfik: İlâhî yardım.

Tenkis: Başkalarını eksik kabul etme, görme.

Tezellül: Kendini bayağı, aşağı görmek.

Zâhir-i meşreb: Meşrebin dış yüzü, genel esasları.

Zillet: Aşağılık.

Zir ü zeber: Alt üst.

2. Belki dâire-i İslâmiyet içinde hangi meşrebde olursa olsun, medâr-ı muhabbet ve uhuvvet ve ittifâk olacak çok râbîta-yi vahdet bulunduğunu düşünüp ittifâk ederek,

3. Ve haklı her meslek sahibinin, başkasının mesleğine ilişmemek cihtinde hakkı ise: “Mesleğim haktır” yahud “daha güzeldir” diyebilir. Yoksa başkasının mesleğinin haksızlığını veya çirkinliğini îmâ eden, “Hak, yalnız benim mesleğimdir.” veyahut “Güzel, benim meşrebimdir.” diyemez olan insaf düsturunu rehber etmek,

4. Ve ehl-i hakla ittifâk, tevfik-i ilâhînin bir sebebi ve diyânetteki izzetin bir medârı olduğunu düşünmekle,

5. Hem ehl-i dalâlet ve haksızlık -tesânüd sebebiyle- cemaat sûretindeki kuvvetli bir şahs-ı mânevînin dehâsıyla hücumu zamanında, o şahs-ı mânevîye karşı, en kuvvetli ferdî olan mukâvemetin mağlûb düştüğünü anlayıp ehl-i hak tarafındaki ittifâk ile bir şahs-ı mânevî çıkarıp o müdhiş şahs-ı mânevî-i dalâlete karşı, hakkâniyeti muhâfaza ettirmek;

6. Ve hakkı, bâtılın savletinden kurtarmak için,

7. Nefsini ve enâniyetini,

8. Ve yanlış düşündüğü izzetini,

9. Ve ehemmiyetsiz rekabetkârâne hissiyatını terk etmekle ihlâsı kazanır, vazifesini hakkıyla îfâ eder. (Hâşiyeye)

(Hâşiyeye) Hattâ hadîs-i sahihle, âhîrzamanda İsevîlerin hakikî dindarları ehl-i Kur'ân ile ittifak edip, müşterek düşmanları olan zındıkaya karşı dayanacakları gibi;^{*1} şu zamanda dahi ehl-i diyanet ve ehl-i hakikat, değil yalnız dindaşı, meslekdaşı, kardeşi olanlarla samimî ittifak etmek, belki Hristiyanların hakikî dindar ruhanîleri ile dahi, medar-ı ihtilâf noktaları muvakkaten medar-ı münakaşa ve niza' etmeyerek müşterek düşmanları olan mütecaviz dinsizlere karşı ittifaka muhtaçtırlar.

^{*1} Hadislerde, Hz. İsa'nın (aleyhisselâm) âhîr zamanda yeryüzüne tekrar inip Müslümanların başına geçeceği (Buhârî, *enbiyâ* 50; Müslim, *imân* 242) ve İslâm adına mücadele edeceği (Ebû Dâvûd, *melâhim* 14; İbn Hibbân, *es-Sahih* 15/233) bildiriliyor. Buna göre, “Ehl-i kitaptan hiç kimse yoktur ki ölmeden önce ona (Hz. İsa'ya) inanacak olmasın. Kıyamet günü gelince de o, onların aleyhinde şahitlik edecektir.” (Nisâ sûresi, 4/159) âyet-i kerîmesi de düşünüldüğünde, “âhîrzamanda İsevîlerin hakikî dindarlarının ehl-i Kur'ân ile ittifak edeceği” çok rahatlıkla anlaşılmaktadır.

Âhîrzaman: Dünya hayatının kıyamete yakın zaman dilimi.

Diyanet: Dindarlık.

İfâ etmek: Yerine getirmek.

İsevî: Hz. İsa'ya (dinine) mensup olan, Hristiyan.

Medar-ı ihtilâf: İhtilaf sebebi.

Medar-ı münakaşa: Münakaşa sebebi.

Medar-ı muhabbet ve uhuvvet ve ittifak: Sevgi, kardeşlik ve birleşme sebebi.

Mukavemet: Karşı koyma, dayanma.

Mütecaviz: Haddi aşan, saldırgan.

Niza': Çekişme, kavga.

Rabîta-yi vahdet: Birleştirici bağ.

Rekabetkârâne: Rekâbetli bir şekilde

Savlet: Saldırı.

Şahs-ı mânevî: Hükmi şahsiyet, tüzel kişilik.

Şahs-ı mânevî-i dalâlet: Dalaleti temsil eden tüzel kişilik, dalaletin hükmi şahsiyeti.

Tesanüd: Dayanışma.

Tevfik-i ilâhî: İlâhî yardım.

Zındıka: Dinsizlik, zındıklık.

• **Üçüncü Sebep:** Ehl-i hakkın ihtilâfı, himmetsizlikten ve aşağılıktan ve ehl-i dalâletin ittifâkı, ulüvv-i himmetten değildir. Belki ehl-i hidâyetin ihtilâfı, **ulüvv-i himmetin sû-i istîmâl**inden ve ehl-i dalâletin ittifâkı, himmetsizlikten gelen zaaf ve aczdendir.

Ehl-i hidâyeti, **ulüvv-i himmetten sû-i istîmâl**e ve dolayısıyla ihtilâfa ve rekabete sevk eden, âhîret nokta-yi nazarında bir haslet-i memdûha sayılan hırs-ı sevab ve vazife-i uhreviyede kanaatsızlık cihetinden ileri geliyor. Yani, “Bu sevabı ben kazanayım, bu insanları ben irşâd edeyim, benim sözümü dinlesinler.” diye, karşısındaki hakikî kardeşi ve cidden muhabbet ve muâvenetine ve uhuvvetine ve yardımına muhtaç bir zâta karşı rekabetkârâne vaziyet alır. “Şâkirdlerim ne için onun yanına gidiyorlar? Ne için onun kadar şâkirdlerim bulunmuyor?” diye, enâniyeti oradan fırsat bulup, mezmûm bir haslet olan hubb-i câha temâyül ettirir, ihlâsı kaçıır, riyâ kapısını açar.

İşte bu hatanın ve bu yaranın ve bu müdhiş maraz-ı rûhanînin ilâcı şudur ki:

Cenâb-ı Hakk’ın rızâsı ihlâs ile kazanılır.¹ Kesret-i etbâ’ ile ve fazla muvaffakiyet ile değildir. Çünkü onlar vazife-i ilâhiyeye âit olduğu için istenilmez, belki bazen verilir.

Evet, bazen bir tek kelime sebep-i necât ve medâr-ı rızâ olur.² Kemiyetin ehemmiyeti o kadar medâr-ı nazar olmamalı. Çünkü, bazen bir tek adamın irşâdı, bin adamın irşâdı kadar rızâ-yi ilâhiye medâr olur. Hem ihlâs ve hakperestlik ise, Müslümanların nereden ve kimden olursa olsun istifadelerine tarafdâr olmaktır. Yoksa, “Benden ders alıp sevab kazandırsınlar.” düşüncesi, nefsin ve enâniyetin bir hilesidir.

Ey sevaba hırslı ve âmâl-i uhreviyeye kanaatsız insan! Bazı peygam-

¹ İhlâsla dünyadan ayrıldan Allah Teâlâ’nın râzı olacağına dair hadis için bkz.: İbn Mâce, *mukaddime* 9; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/362.

² Bir beklentisi olmaksızın, sırf Allah için sarfettiği sözlerden dolayı kişinin cennetteki derecesinin yükseltileceğine dair bkz.: Buhârî, *rikak* 81; Müslim, *zühd* 6; Tirmizî, *zühd* 12; İbn Mâce, *fiten* 12; Muvatta, *kelâm* 4; Müsned 2/334, 3/469.

A'mâl-i uhreviye: Dînî ameller, işler, (neticesi ve faydaları bütünüyle âhirette beklenilecek dînî görev)

Haslet-i memdûha: Makbul özellik, iyi huy.

Hırs-ı sevap: Sevap kazanma hırsı

Himmet: Gayret, çaba, emek.

Hubb-i câh: Makam arzusu.

İrşad etmek: Doğru yolu göstermek.

Kesret-i etbâ': Tâbî olanların çok olması.

Maraz-ı ruhanî: Ruhî hastalık.

Medâr: Vesile, vâsıta, sebep.

Mezmûm: Yerilmiş, kötü.

Muavenet: Yardımlaşma.

Nokta-yi nazar: Bakış açısı.

Sû-i istîmal: Kötüye kullanma.

Şakird: Öğrenci.

Temâyül: Eğilim, meyletme.

Uhuvvet: Kardeşlik.

Ulüvv-i himmet: Yüksek gayret.

Vazife-i uhreviye: Dînî vazife, (neticesi ve faydaları bütünüyle âhirette beklenilecek dînî görev)

berler gelmişler ki, mahdut birkaç kişiden başka ittibâ edenler olmadığı hâlde,¹ yine o peygamberlik vazife-i kudsiyesinin hadsiz ücretini almışlar. Demek hüner, kesret-i etbâ ile değildir. Belki hüner, rızâ-yi ilâhîyi kazanmaktır. Sen neci oluyorsun ki, böyle hırs ile “Herkes beni dinlesin.” diye vazifeni unutup, vazife-i ilâhiyeye karışyorsun? Kabul ettirmek, senin etrafına halkı toplamak Cenâb-ı Hakk’ın vazifesidir. Vazifeni yap, Allah’ın vazifesine karışma. Hem hak ve hakikati dinleyen ve söyleyene sevab kazandıranlar, yalnız insanlar değildir. Cenâb-ı Hakk’ın zîşuûr mahlûkları ve rûhanîleri ve melâikeleri kâinatı doldurmuş, her tarafı şenlendirmişler.² Madem çok sevab istersin, ihlâsı esâs tut ve yalnız rızâ-yi ilâhîyi düşün. Tâ ki senin ağzından çıkan mübârek kelimelerin havadaki efrâdları, ihlâs ile ve niyet-i sâdika ile hayatlansın, canlansın, hadsiz zîşuûrun kulaklarına gidip onları nurlandırısın, sana da sevab kazandırsın. Çünkü, meselâ; sen “Elhamdülillâh” dedin; bu kelâm, milyonlarla büyük küçük “Elhamdülillâh” kelimeleri, havada izn-i ilâhî ile yazılır. Nakkâş-ı Hakîm abes ve israf yapmadığı için, o kesretli mübârek kelimeleri dinleyecek kadar hadsiz kulakları halk etmiş.

Eğer ihlâs ile, niyet-i sâdika ile o havadaki kelimeler hayatlansalar, lezzetli birer meyve gibi rûhanîlerin kulaklarına girer.

Eğer rızâ-yi ilâhî ve ihlâs o havadaki kelimelere hayat vermezse, dinlenilmez; sevab da yalnız ağızdaki kelimeye münhasır kalır. Seslerinin ziyâde güzel olmadığından, dinleyenlerin azlığından sıkılan hâfızların kulakları çınlasın!

• **Dördüncü Sebep:** Ehl-i hidâyetin rekabetkârâne ihtilâfı, âkıbeti düşünmemekten ve kasr-ı nazardan olmadığı gibi; ehl-i dalâletin samîmâne ittifâkları, akıbet-endişlikten ve yüksek nazardan değildir.

Belki ehl-i hidâyet, hak ve hakikatin te’siriyle, nefsin kör hissiyâtına kapılmayarak, kalbin ve aklın dûr-endişâne temâyülâtına tâbi olmakla beraber, isti-

¹ Bkz.: “Nihayet emrimiz gelip de tennur kaynadığı zaman Nuh’a dedik ki: “Her hayvan türünden erkekli dişili ikiye eş ile haklarında helâk hükmü verilmiş olanları hariç olmak üzere, aileni bir de iman edenleri gemiye al.” Zaten beraberinde iman eden pek az insan vardı.” (Hûd sûresi, 11/40. Ayrıca aynı hususu ifade eden hadisler için bkz.: Buhârî, *tıb* 17, 42; Müslim, *îmân* 332, 374; Tirmizî, *sıfatü’l-kıyâmet* 16; Müsned 1/271, 401).

² Meselâ gökyüzünün, Allah’a secde hâlindeki meleklerle dolu olduğuna dair bkz.: Tirmizî, *zühd* 9; İbn Mâce, *zühd* 19.

Abes: Boş ve faydasız.

Âkıbet: Sonuç, netice.

Âkıbet-endişlik: Her işte sonucu düşünmek.

Dûr-endişâne: Önceden görüp düşünerek, tedbirli bir şekilde.

Efrad: Fertler, her biri.

Halk etmek: Yaratmak.

Kasr-ı nazar: Kısa, dar görüş.

Kesret-i etbâ: Tâbi olanların çok olması.

Münhasır kalmak: Sınırlı kalmak.

Nakkâş-ı Hakîm: Daima hikmetle nakşeden, işleyen.

Temâyülât: Eğilimler.

Niyet-i sadika: Doğru niyet, samimi niyet.

Ruhanî: Vücudu maddi olmayan ruh sahibi varlık (melek, cin gibi)

Vazife-i kudsiye: Kutsal vazife.

Zişuur: Şuurlu.

kameti ve ihlâsı muhâfaza edemediklerinden, o yüksek makamı muhâfaza edemeyip ihtilâfa düşüyorlar.

Ehl-i dalâlet ise, nefsin ve hevânın tesiriyle, kör ve âkibeti görmeyen ve bir dirhem hâzır lezzeti bir batman ilerideki lezzete tercih eden hissiyâtın muktaziyâtıyla, birbirine samimî olarak, muaccel bir menfaat ve hâzır bir lezzet için şiddetli ittifâk ediyorlar. Evet dünyevî ve hâzır lezzet ve menfaat etrafında aşağı, kalbsiz nefisperestler samimî ittifâk ve ittihâd ediyorlar.

Ehl-i hidâyet, âhirete âit ve ileriye müteallik semerât-ı uhreviye ve ke-mâlâta, kalb ve aklın yüksek düsturlarıyla müteveccih oldukları için, esâslı bir istikamet ve tam bir ihlâs ve gayet fedâkârâne bir ittihâd ve ittifâk olabilirken; enâniyetten tecerrüd edemedikleri için, ifrat ve tefrit yüzünden, ulvî bir menba-ı kuvvet olan ittifâkı kaybedip, ihlâs da kırılr ve vazife-i uhreviye de zedelenir. Kolayca rızâ-yi ilâhî de elde edilmez.

Bu mühim marazın merhemi ve ilâci: **الْحُبُّ فِي اللَّهِ**¹ sırrıyla: Tarîk-i hakta gidenlere refakatle iftihar etmek,

Ve arkalarından gitmek,

Ve imamlık şerefini onlara bırakmak,

Ve o Hak yolunda kim olursa olsun kendinden daha iyi olduğunun ihtimâliyle enâniyetinden vazgeçip ihlâsı kazanmak,

Ve ihlâs ile bir dirhem amel, ihlâssız batmanlar ile amellere râcih olduğunu bilmekle;

Ve tâbiyeti dahi sebab-i mes'uliyet ve hatarlı olan metbûiyete tercih etmekle o marazdan kurtulur ve ihlâsı kazanır, vazife-i uhreviyesini hakkıyla yapabilir.

¹ "Allah için sevmek." Bu prensip, bazı hadislerde amellerin en faziletli sayılmış;^{*1} bazı hadislerde ise Allah için sevmenin, imânın önemli bir yapı taşı olduğuna dikkat çekilmiştir.^{*2}

^{*1} Ebû Dâvûd, *sünnet* 2; Müsned 5/146.

^{*2} et-Tayâlisî, *el-Müsned* s.50, 101; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/170, 172, 7/80.

Batman: Eski ölçü birimlerinden; altı okka (yaklaşık sekiz kilogram)

Hatar: Tehlike.

Enâniyet: Benlik, gurur.

Hevâ: Zararlı ve günah olan arzular

İfrat: Aşırılık, bir şeyin çok fazla olması, (tefritin zıddı.)

İttihâd etmek: Birleşmek.

Kemâlât: Güzellikler, faziletler, mü-kemmellikler. **Maraz:** Hastalık.

Menba-ı kuvvet: Kuvvet kaynağı.

Metbûiyet: Kendisine başkalarının tâbi olması, önder, rehber olma.

Muaccel: Öne alınmış, peşin.

Muktaziyât: Gerekirici sebepler, faktörler. **Müteallik:** Alâkalı, ilgili

Müteveccih: Yönelik.

Nefisperest: Nefsin arzu ve isteklerine -taparcasına- düşkün olan.

Râcih: Üstün, tercih durumunda daha ağır basan. **Ulvî:** Yüce.

Refakat: Arkadaşlık, yolda eşlik etme

Semerât-ı uhreviye: Neticesi, faydası âhirette görülecek işler, uhrevi meyveler.

Tâbiyet: Tabi olma, uyma.

Tarik-i hak: Doğru, gerçek yol.

Tecerrüd: Sıyrılma, uzaklaşma.

Tefrit: Bir şeyin çok az olması, (ifratın zıddı).

Vazife-i uhreviye: Dini vazife, (neticesi bütünüyle âhirete bakan dini vecibe).

• **Beşinci Sebep:** Ehl-i hidâyetin ihtilâfı ve adem-i ittifâkı zaaflarından olmadığı gibi, ehl-i dalâletin kuvvetli ittifâkı da kuvvetlerinden değildir.

Belki ehl-i hidâyetin ittifâksızlığı, îmân-ı kâminden gelen nokta-yi istinâd ve nokta-yi istinâddan neş'et eden kuvvetten ileri geldiği gibi; ehl-i gaflet ve ehl-i dalâletin ittifâkları, kalben nokta-yi istinâd bulmadıkları itibariyle zaaf ve aczlerinden ileri gelmiştir.

Çünkü zaîfler ittifâka muhtaç oldukları için, kuvvetli ittifâk ederler. Kavîler, ihtiyâcı tam hissetmediklerinden, ittifâkları zaîftir. Arslanlar, tilkiler gibi ittifâka muhtaç olmadıkları için ferdî yaşıyorlar. Yabânî keçiler, kurtlardan muhâfaza için, bir sürü teşkil ederler.

Demek zaîflerin cem'iyeti ve şahs-ı mânevîsi kavî olduğu gibi, (Hâşiye) kavîlerin cem'iyeti ve şahs-ı mânevîsi ise zaîftir.

Bu sırta bir işaret-i latîfe ve zarif bir nükte-i Kur'âniye'dir ki ferman etmiş: **وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ** Müenneslerin cemaatine, iki katlı müennes olduğu hâlde, müzekker fiili olan **قَالَ** buyurması; hem **قَالَتِ الْأَعْرَابُ** buyurmakla müzekkerlerin cemaatine, müennes fiili olan **قَالَتِ** tâbiriyle, latîfâne işaret ediyor ki:

Zaîf ve halim ve yumuşak kadınların cem'iyeti kuvvetleşir, sertlik ve şiddet kesbedip bir nevi reculiyet kazanır. Müzekker fiilini iktizâ ettiğinden **وَقَالَ نِسْوَةٌ** tâbiriyle, gayet güzel düşmüş.

Kavî erkekler ise, -hususen bedevî a'râb olsa- kuvvetlerine güvendikleri için cem'iyetleri zaîf olup hem ihtiyatkârlık, hem yumuşaklık vaziyetini al-

(Hâşiye) Avrupa komiteleri içinde en şiddetlisi ve en tesirlisi ve bir cihette en kuvvetlisi, cins-i latîf ve zaîf ve nazik olan kadınların Amerika'daki Hukuk ve Hürriyet-i Nisvan Komitesi olduğu; hem milletler içinde az ve zaîf olan Ermenilerin komitesi, gösterdikleri kuvvetli fedâkârâne vaziyetle bu müddeâmızı teyid ediyor.

1 "Şehirde bir takım kadınlar, (Duydunuz mu?) dediler" (Yûsuf sûresi, 12/30)

2 "Bedeviler dediler." (Hucurât sûresi, 49/14)

Adem-i ittifak: İttifak etmemek, birleşmemek.

Cins-i latîf: Kadın cinsi.

Ehl-i dalâlet: Hak dinden sapanlar

Ehl-i gaflet: Gerçeklerden habersiz, vurdumduymaz yaşayanlar.

Ehl-i hidayet: Doğru yolda olanlar.

Halîm: Yumuşak huylu.

İşaret-i latîfe: Latîf, ince işaret.

Hukuk ve Hürriyet-i Nisvan

Komitesi: Kadın Hakları ve Hürriyeti Derneği.

İman-ı kâmil: Gerçek, mükemmel iman.

Kavî: Güçlü kuvvetli.

Kesb etmek: Kazanmak.

Latîfâne: Lütüflü, nazik bir tarzda.

Müddeâ: Tez, iddiâ edilen şey.

Müennes: Dişi.

Müzekker: Erkek.

Neş'et etmek: Meydana gelmek.

Nokta-yi istinâd: Dayanak noktası

Nükte-i Kur'âniye: Kur'ân-ı Kerim'e ait ince, zarif ifade.

Reculiyet: Erkeklik, yiğitlik.

Şahs-ı mânevî: Hükmî şahsiyet, tüzel kişilik.

diğından, bir nevi kadınlık hâsiyeti takındıkları için, müennes fiilini iktizâ ettiğinden **قَالَتِ الْأَعْرَابُ** müennes fiiliyle tâbiri tam yerindedir.

Evet, ehl-i hak, gayet kuvvetli bir nokta-yi istinâd olan î mân-ı billâhtan gelen tevekkül ve teslim ile, başkalara arz-ı ihtiyaç edip, muâvenet ve yardımlarını istemez. İstese de gayet fedâkârâne yapışmaz. Ehl-i dünya, dünya işlerinde hakikî nokta-yi istinâdlarından gaflet ettiklerinden, zaaf ve acze düşüp, şiddetli bir sûrette yardımcılara ihtiyâcını hisseder; samimâne, belki fedâkârâne ittifâk ederler.

İşte ehl-i hak, ittifâktaki hak kuvvetini düşünmediklerinden ve aramadıklarından, haksız ve muzır bir netice olan ihtilâfa düşerler. Haksız ehl-i dalâlet ise; ittifâktaki kuvveti, aczleri vasıtasıyla hissettiklerinden, gayet mühim bir vesile-i makâsıd olan ittifâkı elde etmişler.

İşte ehl-i hakkın bu haksız ihtilâf marazının merhemi ve ilâcı: **وَلَا تَنَارَعُوا** **وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ**, ² âyetindeki şiddetli nehy-i ilâhî, ¹ **وَتَفَشَّلُوا وَتَذَهَبَ رِيحُكُمْ** **وَالْتَقَوُا** âyetinde hayat-ı içtimâieye gayet hikmetli emr-i ilâhîyi düstur-i hareket etmek ve ihtilâfın İslâmiyet'e ne derece zararlı olduğunu ve ehl-i dalâletin ehl-i hakka galebesini ne derece teshîl ettiğini düşünüp, kemâl-i zaaf ve acz ile, o ehl-i hakkın kafilesine fedâkârane, samimâne iltihâk etmektir; şahsiyetini unutmakla riyâ ve tasannudan kurtulup, ihlâsı elde etmektir.

• **Altıncı Sebep:** Ehl-i hakkın ihtilâfı nâmerdliklerinden, himmetsizliklerinden, hamiyetsizliklerinden olmadığı gibi; gafletli ehl-i dünyanın ve ehl-i dalâletin, hayat-ı dünyeviyeye âit işlerde samimâne ittifâkları dahi merdlikten, hamiyetten, himmetten değildir.

Belki, ehl-i hakkın ekseriyetle âhirete âit olan faideleri düşünmekle, o ehemmiyetli ve kesretli mes'elelere hamiyeti, himmeti, merdliği inkisâm eder. Hakikî sermaye olan vaktini bir mes'eleye sarf etmediği için, meslek-

¹ "Sakin birbirinizle ihtilâf etmeyin; sonra korkuya kapılıp zaafa düşersiniz, rüzgârınız (kuvvetiniz) gider." (Enfâl sûresi, 8/46)

² "Siz iyilik etmek, fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın." (Mâide sûresi, 5/2)

Arz-ı ihtiyaç: İhtiyacı belirtme, ifade etme.

Düstur-ı hareket: Hareket prensibi. **Galebe:** Yenme.

Hamiyet: Dini ve milli değerleri koruma gayreti.

Hâsiyet: Özellik.

Himmet: Gayret, çaba.

İman-ı billâh: Allah'ın varlığına ve birliğine inanmak.

İnkısam: Bölünme, kısımlara ayrılma.

Kemâl-i zaaf ve acz: Son derece zayıflık ve acizlik içinde olma.

Muavenet: Yardımlaşma.

Nehy-i ilâhî: İlâhî yasak.

Riyâ: Gösteriş.

Tasannu: Sunilik, yapmacıklık.

Teshil etmek: Kolaylaştırma.

Vesile-i makasid: Hedeflere ulaş-tıran vesile.

daşlarıyla ittîfâkı muhkemleşmiyor. Çünkü mes'eleler çok, dâire dahi geniştir.

Gafletli ehl-i dünya ise, yalnız hayat-ı dünyeviyeyi düşündüklerinden, bütün hissiyâtıyla ve rûh u kalbiyle şiddetli bir sûrette hayat-ı dünyeviyeye âit mes'elelere sarılır. Ve o mes'eledede ona yardım edene kuvvetli yapışır. Ve hakikat nokta-yi nazarında beş paraya değmeyen ve ehl-i hak ona on para kıymet vermeyen mes'elelere -dîvâne olmuş elmasçı bir Yahudi'nin beş paralık cam parçasına beş lira fiat verdiği gibi- beş yüz lira kıymetindeki vaktini o mes'eleye hasreder. Elbette bu kadar fiat verip ve şiddetli hissiyât ile sarılmak, -bâtıl yolunda dahi olsa- samimî bir ihlâs olduğundan, o mes'eledede muvaffak olur ve ehl-i hakka galebe eder. Bu galebe neticesinde ehl-i hak zillate ve mahkûmiyete ve tasannua ve riyâyâ düşüp, ihlâsı kaybeder. O nâmerd, himmetsiz, hamiyetsiz bir kısım ehl-i dünyaya dalkavukluk etmeğe mecbur olur.

Ey ehl-i hak! Ey hakperest ehl-i şeriat ve ehl-i hakikat ve ehl-i tarikat! Bu müdhîş maraz-ı ihtilâfa karşı birbirinizin kusurunu görmeyerek, yekdiğerinizin ayıbına karşı gözünüzü yumunuz! ¹ **وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا** edeb-i Furkanî ile edebleniniz! Ve hâricî düşmanın hücumunda dâhilî münakaşâtı terk etmek ve ehl-i hakkı sukûttan ve zilletten kurtarmayı en birinci ve en mühim bir vazife-i uhreviye telâkki edip, yüzer âyât ve ehadîs-i Nebeviye'nin şiddetle emrettikleri uhuvvet,² muhabbet³ ve teâvünü⁴ yapip,

¹ "Onlar, boş söz ve işlere rastladıklarında vakarla oradan geçip giderler." (Furkan sûresi, 25/72)

² Meselâ: Mü'minlerin kardeş olduklarını beyân eden âyet için bkz.: Hucurât sûresi, 49/10. Ayrıca "Ey Allah'ın kulları! Kardeş olunuz." anlamındaki hadis için bkz.: Buhârî, *edeb* 57, 62; Müslim, *birr* 23, 24; Tirmizî, *birr* 24; Ebû Dâvûd, *edeb* 47; İbn Mâce, *duâ* 5; Müsned 1/5, 2/277, 287, 288, 342, 360, 389, 393.

³ Meselâ: Ensâr'ın, kendi beldelerine hicret edenlere sevgi beslediklerini beyân eden âyet için bkz.: Haşır sûresi, 59/9. Ayrıca "Birbirinizi sevmedikçe gerçekten iman etmiş olamazsınız." anlamındaki hadis için bkz.: Müslim, *imân* 93; Tirmizî, *sıfatü'l-kıyâmet* 54, *isti'zân* 1; Ebû Dâvûd, *edeb* 131; İbn Mâce, *mukaddime* 9, *edeb* 11; Müsned 1/165, 167, 2/391, 442, 477, 495, 512.

⁴ Meselâ iyilik ve takvâda yardımlaşmayı emredip, günah ve düşmanlıkta yardımlaşmayı yasaklayan âyet için bkz.: Mâide sûresi, 5/2. Ayrıca Müslüman kardeşine her fırsatta iyilikte bulunmayı vurgulayan hadis bkz.: Buhârî, *mezâlim* 3, *ikrâh* 7; Müslim, *birr* 58; Tirmizî, *hudûd* 3; Ebû Dâvûd, *edeb* 38; Müsned 2/91, 4/104.

Edeb-i Furkanî: Doğruyu yanlış birbirinden ayıran Kur'ân-ı Kerim'in terbiyesi.

Ehadîs-i Nebeviye: Hz. Peygamber Efendimizin (s.a.s.) mübârek, nurlu beyanları, hadisleri.

Ehl-i hakikat: Gerçeğe erenler.

Ehl-i dünya: Daha çok dünyaya ve geçici nimetlere düşkün olan kimseler. **Uhuvvet:** Kardeşlik.

Ehl-i şeriat: Dinin emir ve yasaklarına sıkı sıkıya bağlı kimseler.

Ehl-i tarikat: Tarikata bağlı olanlar.

Hasr etmek: Sınırlamak, daraltmak

Hayat-ı dünyeviye: Dünya hayatı. **Maraz-ı ihtilâf:** İhtilaf hastalığı.

Muhkemleşmek: Sağlamlaşmak.

Nokta-yi nazar: Bakış açısı.

Sukut: Düşme, düşüş.

Telâkki etmek: Kabullenmek, benimsemek **Teavün:** Yardımlaşma

bütün hissiyâtınızla ehl-i dünyadan daha şiddetli bir sûrette meslekdaşlarınızla ve dindaşlarınızla ittîfâk ediniz, yani, ihtilâfa düşmeyiniz. “Böyle küçük mes’eleler için kıymetdar vaktimi sarf etmekten ise, o çok kıymetli vaktimi zikir ve fikir gibi kıymetdar şeylere sarf edeceğim.” deyip çekilerek, ittîfâkı zaiflettirmeyiniz.

Çünkü bu mânevî cihadda küçük mes’ele zannettiğiniz, çok büyük olabilir. Bir neferin, bir saatte mühim ve husûsî şerâit dâhilindeki nöbeti bir seneye ibadet hükmüne bazen geçmesi gibi;¹ bu ehl-i hakkın mağlûbiyeti zamanında, mânevî mücadelede mesâilinde, küçük bir mes’eleye sarf olunan senin kıymetdar bir günün, o neferin o saati gibi bin derece kıymet alabilir, bir günün bin gün olabilir. Madem livechillâhtır; o işin küçüğüne-büyüğüne, kıymetli ve kıymetsizliğine bakılmaz. İhlâs ve rızâ-yi ilâhî yolunda zerre, yıldız gibi olur.² Vesilenin mâhiyetine bakılmaz, neticesine bakılır. Madem neticesi rızâ-yi ilâhîdir ve mâyesi ihlâstır; o küçük değildir, büyüktür.

• **Yedinci Sebep:** Ehl-i hak ve hakikatin ihtilâf ve rekabetleri, kıskançlıktan ve hırs-ı dünyadan gelmediği gibi; ehl-i dünyanın ve ehl-i gafletin ittîfâkları dahi, civanmerdlikten ve uluvv-i cenâbdan değildir.

Belki ehl-i hakikat, hakikatten gelen uluvv-i cenâb ve uluvv-i himmet ve tarîk-i hakta memduh olan müsabakayı³ tam muhâfaza edemediklerinden ve nâehillerin girmesi yüzünden bir derece sû-i istîmâl ettiklerinden; rekabetkârâne ihtilâfa düşüp hem kendine, hem cemaat-i İslâmiye’ye ehemmiyetli zarar olmuş.

Ehl-i gaflet ve ehl-i dalâlet ise, meftun oldukları menfaatlerini kaçırma ve menfaat için perestîş ettikleri reislerini ve arkadaşlarını küstürme-

¹ Allah yolundaki bir günlük nöbetin, dünyadan ve içindekilerden daha hayırlı olduğuna dair bkz.: Bu-hârî, *cihâd* 5, 73; Müslim, *imâret* 112-115, 163; Tirmizî, *fezâilü'l-cihâd* 26; Nesâî, *cihâd* 39; İbn Mâce, *cihâd* 2, 24; Dârimî, *cihâd* 9, 32; Müsned 1/62, 65, 66, 75, 2/177, 5/339, 440, 441.

² Peygamber Efendimiz (s.a.s.), dinde ihlâslı olmak kaydıyla az bir amelin dahi yeteceğini beyan buyurmaktadır: el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/341; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 1/244. Ayrıca amelleri sırf Allah için yapmak gerektiği, yoksa Allah Teâlâ'nın kabul buyurmayacağı hakkında bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 8/140; ed-Dâraikutnî, *es-Sünen* 1/51.

³ Bkz.: “Haydi öyleyse, hayırlı işlerde birbirinizle yarışın.” (Mâide sûresi, 5/48); “İşte onlardır hayırlara koşanlar ve o işlerde öne geçenler!” (Mû'minûn sûresi, 23/61); “Sonra Biz, kitabı seçtiğimiz kullarımıza miras verdik. Onlardan kimi nefesine zulmeder. Kimi mütedildir, orta yolu tutar. Kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçer. İşte büyük lütuf budur.” (Fâtır sûresi, 35/32).

Civanmerdlik: Yiğitlik, cömertlik.

Hırs-ı dünya: Dünya ve içindekileri elde etme adına gösterilen hırs.

Livechillâh: Allah nızası için.

Meftun olmak: Düşkün, tutkun olmak.

Mânevî cihad: Dinin insanlara anlatılıp, öğretilmesi adına verilen çaba, gayret.

Memdûh: Makbul, methedilen.

Mesâil: Meseleler.

Nâehil: Uygun veya layık olmayan

Perestîş etmek: Tapmak, kul olmak.

Tarîk-i hak: Gerçek, doğru yol.

Ülûv-i cenab: Şeref, haysiyet, yüksek karakter. **Şerâit:** Şartlar.

Ülûv-ü himmet: Yüksek gayret (çok gayretli olmak)

mek için, zilletlerinden ve nâmerdliklerinden, hamiyetsizliklerinden; mutlak arkadaşlarıyla -hattâ denî ve hâin ve muzır olsalar dahi- hâlisâne ittihâd; hem menfaat etrafında toplanan ne şekilde olursa olsun şerikleriyle samimâne ittifâk ederler. Samimiyet neticesi olarak istifade ederler.

İşte, ey musîbetzede ve ihtilâfa düşmüş ehl-i hak ve ashâb-ı hakikat! Bu musîbet zamanında ihlâsı kaçırdığınızdan ve rızâ-yi ilâhîyi münhasıran gaye-i maksad yapmadığınızdan, ehl-i hakkın bu zillet ve mağlûbiyetine sebebiyet verdiniz. Umûr-i diniye ve uhreviyede rekabet, gıpta, hased ve kıskançlık olmamalı ve hakikat nokta-yi nazarında olamaz.

Çünkü kıskançlık ve hasedin sebebi: Bir tek şeye çok eller uzanmasından ve bir tek makama çok gözler dikilmesinden ve bir tek ekmeği çok mideler istemesinden müzâhame, münâkaşa, müsabaka sebebiyle gıptaya, sonra kıskançlığa düşerler. Dünyada bir şey-i vâhid'e çoklar tâlib olduğundan ve dünya dar ve muvakkat olması sebebiyle insanın hadsiz arzularını tatmin edemediği için, rekabete düşüyorlar. Fakat, âhirette tek bir adama beş yüz sene ^(Hâşiyeye) mesafelik bir Cennet ihsân edilmesi¹ ve yetmiş bin kasır ve

^(Hâşiyeye) *Mühim bir taraftan ehemmiyetli bir suâl:* Rivâyette gelmiş ki; Cennet'te bir adama beş yüz senelik bir Cennet verilir. ^{*1} Bu hakikat akl-ı dünyevinin havsalasında nasıl yerleşir?

Elcevab: Nasıl ki bu dünyada herkesin dünya kadar hususî ve muvakkat bir dünyası var. Ve o dünyanın direği onun hayatıdır. Ve zâhiri ve bâtinî duygularıyla o dünyasından istifade eder. “Güneş bir lâmbam, yıldızlar mumlarımdır” der. Başka mahlûkat ve zîrûhlar bulunmaları, o adamın mâlikîyetine mani olmadıkları gibi, bilâkis onun hususî dünyasını şenlendiriyorlar, zînetlendiriyorlar. Aynen öyle de, fakat binler derece yüksek, her bir mü'min için binler kasır ve hurileri ihtiva eden has bahçesinden ^{*2} başka, umumî Cennet'ten beş yüz sene genişliğinde birer hususî Cennet'i vardır. Derecesi nisbetinde inkişaf eden hissiyatıyla, duygularıyla Cennet'e ve ebediyete lâyık bir sûrette istifade eder. Başkaların iştirâkı onun mâlikîyetine ve istifadesine noksan vermedikleri gibi, kuvvet verirler. Ve husûsî ve geniş Cennet'ini zînetlendiriyorlar. Evet, bu dünyada bir adam, bir saatlik bir bahçeden ve bir günlük bir seyrangâhtan ve bir aylık bir memleketten ve bir senelik bir mesîregâhta seyahatından; ağzıyla, kulağıyla, gözüyle, zevkiyle, zâikasıyla, sâir duygularıyla istifade ettiği gibi; aynen öyle de, fakat bir saatlik bir bahçeden ancak istifade eden bu fânî memleketteki kuvve-i şâmme ve kuvve-i zâika, o bâkî memlekette bir senelik bahçeden aynı istifadeyi eder. Ve burada bir senelik mesîregâhtan ancak istifade edebilen bir kuvve-i bâsra ve kuvve-i sâmia orada beş yüz senelik ⇨

Akl-ı dünyevî: Bir şeyi dünyadaki ölçüler (beş duyu ile) içerisinde algılayan akıl.

Bâtinî: İçte olan, görünmeyen.

Hamiyetsizlik: Gayretsizlik.

Havsala: Anlama, zihin kapasitesi.

Inkişaf: Açılmak, genişlemek.

İttihad: Birlik. **Kasır:** Köşk.

Kuvve-i bâsra: Görme duyusu.

Kuvve-i sâmia: İşitme duyusu.

Kuvve-i şâmme: Koku alma duyusu.

Kuvve-i zâika: Tad alma duyusu.

Mâlikîyet: Sahiplik, sahip olma.

Mesîregâh: Mesire yeri.

Muvakkat: Kısa süreli, daimi olmayan.

Müzâhame: Karşılıklı sıkıntı verme, kalabalık.

Münhasıran: Hususi, sınırlı olarak.

Nokta-yi nazar: Bakış açısı.

Seyrangâh: Gezinti yeri.

Şerik: Ortak.

Şey-i vâhid: Bir şey, aynı şey.

Umûr-i diniye ve uhreviye:

Neticesi bütünüyle âhirete bakan dînî meseleler.

Zâhirî: Görünen, görünürdeki.

Zâika: Tad alma duyusu, dil.

Zîruh: Ruh sahibi.

hûriler verilmesi ² ve ehl-i Cennet'ten herkes kendi hissesinden kemâl-i rızâ ile memnun olması işaretiyle gösteriliyor ki: Âhirette medâr-ı rekabet bir şey yoktur ve rekabet de olamaz. ³ Öyle ise, âhirete âit olan a'mâl-i sâlihada dahi rekabet olamaz; kıskançlık yeri değildir. Kıskançlık eden ya riyâkârdır, a'mâl-i sâliha sûretiyle dünyevî neticeleri arıyor veyahud sâdik câhildir ki, a'mâl-i sâliha nereye baktığını bilmiyor ve a'mâl-i sâlihanın ruhu, esâsı ihlâs olduğunu derk etmiyor. Rekabet sûretiyle evliyâullaha karşı bir nevi adâvet taşımakla, vüs'at-i rahmet-i ilâhiyeyi itham ediyor. Bu hakikati te'yid eden bir vakıa:

Eski arkadaşlarımızdan bir adamın, bir adama karşı adâveti vardı. O adamın yanında senâkârâne onun düşmanı amel-i salihle, hattâ velâyetle tavsif edildi. O adam kıskanmadı, sıkılmadı.

Sonra birisi dedi:

“Senin o düşmanın cesurdur, kuvvetlidir.” Baktık ki o adamda şiddetli bir kıskançlık ve bir rekabet damarı uyandı.

Ona dedik:

⇒ mesîregâhındaki seyahattan; o haşmetli, baştan başa zînetli memlekete lâıyk bir tarzda istifade eder. Her mü'min derecesine ve dünyada kazandığı sevablar, haseneler nisbetinde inbisât ve inkişâf eden duygularıyla zevk alır, telezzüz eder, müstefid olur.

¹ Vâkıa sûresi, 56/34'te, Cennetlikler için söz konusu olduğu belirtilen “pek değerli eşler” hakkında Efendimiz (s.a.s.), “Bunların yüksekliği semâ ile arz arası kadar, yani beş yüz senelik mesafedir.” buyurmuştur. (Bkz.: Tirmizî, *cennet* 8) Nitekim Cennet'in, gökler ve yer kadar genişliğe sahip olduğu, Kur'ân-ı Kerîm'de de beyân edilmiştir: Âl-i İmran sûresi, 3/133; Hadid sûresi, 57/21. Ayrıca Cennet'te en alt mertebeliklerin bile, bin senelik mesafeye denk gelecek kadar bol nimetlere mazhar olduklarına dair hadisler vardır. (Bkz.: Tirmizî, *tefsîru sûre* (75) 2, *cennet* 17; Müsned 2/13, 64)

² Adn cennetlerinde, beş bin kapısı olan ve her bir kapısında yirmi beş bin hûri bulunan hususi cennetler olduğuna dair bkz.: İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/39. Ayrıca her mü'min için söz konusu olan bu hususi cennetlerin, çok daha teferruatlıca ifade edildiği hadisler için bkz.: İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühd* s. 550.

¹ Üstteki hâşiyede açıklama verildi.

² Üstteki hâşiyede açıklama verildi.

³ Bkz.: A'râf sûresi, 7/43; Hicr sûresi, 15/47.

Adâvet: Düşmanlık.

A'mâl-i salîha: Salih ameller, iyi işler.

Derk etmek: Anlamak, idrak etmek.

Evliyâullah: Allah dostları (kullukta örnek kişiler.)

İnbisat: Genişleme, yayılma,

ferahlama.

Kemâl-i rıza: Pek memnun kalma, tamamen razı olma.

Medar-ı rekabet: Rekabet sebebi.

Müstefid olmak: İstifade etmek

Riyâkâr: Gösteriş düşkün, iki yüzlü.

Senâkârâne: Övgüyle.

Tavsif edilmek: Nitelendirilmek

Telezzüz: Lezzet, zevk alma.

Velâyet: Allah dostluğu, Allah'a yakın olma.

Vüs'at-i rahmet-i ilâhiye:

Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin enginliği.

“Velâyet ve salâhat hadsiz bir hayat-ı ebediyenin pırlantası gibi bir kuvvet ve bir yükseklidir. Sen buna bu cihette kıskanmadın. Dünyevî kuvvet öküzde ve cesaret canavarda dahi bulunmakla beraber, velâyet ve salâhata nisbeten; bir âdi cam parçasının elmasa nisbeti gibidir.”

O adam dedi ki:

“Bir noktaya, bir makama ikimiz bu dünyada gözümüzü dikmişiz. Oraya çıkmak için basamaklarımız da kuvvet ve cesaret gibi şeylerdir. Onun için kıskandım. Âhîret makamâtı hadsizdir. O burada benim düşmanım iken, orada benim samimî ve sevgili kardeşim olabilir.”

Ey ehl-i hakikat ve tarikat! Hakka hizmet, büyük ve ağır bir defineyi taşımak ve muhâfaza etmek gibidir. O defineyi omuzunda taşıyanlara ne kadar kuvvetli eller yardıma koşsalar daha ziyâde sevinir, memnun olurlar. Kıskanmak şöyle dursun, gayet samimî bir muhabbetle o gelenlerin kendilerinden daha ziyâde olan kuvvetlerini ve daha ziyâde te'sirlerini ve yardımlarını müftehirâne alkışlamak lâzım gelirken,¹ nedendir ki rekabetkârâne o hakikî kardeşlere ve fedâkâr yardımcılara bakılıyor ve o hâl ile ihlâs kaçıyor? Vazifenizde müttehem olup, ehl-i dalâletin nazarında, sizden ve sizin mesleğinizden yüz derece aşağı olan; “din ile dünyayı kazanmak ve ilm-i hakikatle maîşeti temin etmek, tamah ve hırs yolunda rekabet etmek...” gibi müdhîş ithamlara maruz kalıyorsunuz?

Bu marazın çâre-i yegânesi: Nefsini ittiham etmek ve nefsine değil, daima karşısındaki meslekdaşına tarafdâr olmak... Fenn-i Âdâb ve İlm-i Münazara'nın ulemâsı mâbeynindeki hakperestlik ve insaf düsturu olan şu:

“Eğer bir mes'elenin münazarasında kendi sözünün haklı çıktığına tarafdâr olup ve kendi haklı çıktığına sevinse ve hasmının haksız ve yanlış olduğuna memnun olsa, insafsızdır.”² Hem zarar eder. Çünkü haklı çıktığı vakit o münazarada bilmediği bir şeyi öğrenmiyor, belki gurur ihtimâliyle zarar edebilir.

¹ Meselâ Hz.Ömer'in (r.a.) hakperestçe şu tavrı vardır: Bir gün, Üsâme b. Zeyd'e (fey'den) üç bin beş yüz (dirhemlik) pay ayırdığı hâlde, kendi oğlu İbn Ömer'e üç bin (dirhemlik) pay vermişti. Oğlu, 'Niye Üsâme'yi benden üstün tuttun? Vallâhi onun katıldığı her savaşa ben de katıldım.' diye sorunca da Hz. Ömer şu cevabı vermişti: 'Ey oğulcuğum! Zeyd (r.a), Resûlullah (aleyhissalâtu vesselâm) nezdinde babandan daha sevgili idi. Üsâme de (r.a.) Resûlullah'a senden daha sevgilidir. Ben Resûlullah'ın sevgisini kendi sevgime tercih ettim.' buyurmuştu. (Tirmizî, *menâkıb* 39)

² Bkz.: el-Gazâlî, *İhyâu ulûmî'd-dîn* 1/79-80.

Âdi: Basit, sıradan.

Çare-i yegâne: Tek çare.

Fenn-i Âdâb: Eğitim Bilimi.

İlm-i hakikat: Hakikat bilgisi.

Mâbeyn: Ara.

İlm-i Münazara: Tartışma ilmi, usulü.

Maîşet: Yaşama, geçinme.

Makamât: Makamlar.

Maraz: Hastalık.

Müftehirâne: İftiharla, övünerek.

Müttehem olmak: İtham edilmek, suçlanmak.

Rekabetkârâne: Rekabetli bir şekilde

Ulema: Âlimler, bilginler.

Eğer hak hasmının elinde çıkrsa, zararsız, bilmediği bir mes'eleyi öğrenip, menfaatdar olur, nefsin gururundan kurtulur. Demek insaflı hakperest, hakkın hatırı için nefsin hatırını kırıyor. Hasmının elinde hakkı görse, yine rızâ ile kabul edip, tarafdar çıkar, memnun olur.

İşte bu düsturu; ehl-i din, ehl-i hakikat, ehl-i tarîkat, ehl-i ilim kendilerine rehber ittihaz etseler, ihlâsı kazanırlar. Ve vazife-i uhreviyelerinde muvaffak olurlar. Ve bu fecî sukût ve musîbet-i hâzıradan rahmet-i ilâhiye ile kurtulurlar.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹

¹ “(Melekler) “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.” dediler” (Bakara sûresi, 2/32)

Yirmi Birinci Lem'a

İhlâs hakkında

[On Yedinci Lem'a'nın On Yedinci Notası'nın yedi mes'elesinden Dördüncü Mes'elesi iken, ihlâs münasebetiyle Yirminci Lem'a'nın İkinci Nokta'sı oldu. Nuranîyetine binâen Yirmi Birinci Lem'a olarak Lemeât'a girdi.]

(Bu Lem'a lâakal her on beş günde bir defa okunmalı.)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ ¹

وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ ²

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا ۖ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا ³

وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا ⁴

Ey âhîret kardeşlerim ve ey hizmet-i Kur'âniye'de arkadaşlarım! Bilirsiniz ve biliniz: Bu dünyada, hususen uhrevî hizmetlerde; en mühim bir esâs, en büyük bir kuvvet, en makbul bir şefaâtçi, ⁵ en metin bir nokta-yi isti-

¹ “Namazlara kalkıp huşû ile Allah'ın divanında durun.” (Bakara sûresi, 2/238)

² “Sakin birbirinizle ihtilâf etmeyin; sonra korkuya kapılıp zaafa düşersiniz, rüzgârınız (kuvvetiniz) gider.” (Enfâl sûresi, 8/46)

³ “● Nefsini maddî ve mânevî kirlerden arındıran felâha erer ● Onu günahlarla örten ise ziyana uğrar.” (Şems sûresi, 91/9-10)

⁴ “Âyetlerimi az bir fiyatla, yani dünya menfaati karşılığında satmayın.” (Bakara sûresi, 2/41)

⁵ Allah Teâlânın, ancak ihlâsla yapılan ameli kabul buyurduğuna dair bkz.: Nesâî, *cihad* 24; Müsned 4/126.

İhlâs: Cenâb-ı Hakk'a karşı vazife ve sorumlulukları sırf Allah emrettiği için, yine O'nun hoşnutluğunu hedefleyerek yerine getirmek.

Hizmet-i Kur'âniye: Kur'an-ı Kerim hizmeti.

Lâakal: En az.

Nokta-yi istinâd: Dayanak noktası.

Metin: Sağlam.

Nuranîyet: Aydınlık, parlaklık.

Uhrevî hizmet: Neticesi ve faydaları bütünüyle âhirette beklenilecek dînî vazife.

nâd, en kısa bir tarîk-ı hakikat, en makbul bir dua-yi mânevî, en kerâmetli bir vesile-i makâsîd, en yüksek bir haslet, en sâfi bir ubûdiyet, ihlâstır.

Madem ihlâsta mezkûr hâssalar gibi çok nurlar var ve çok kuvvetler var. Ve madem bu müdhiş zamanda ve dehşetli düşmanlar mukâbilinde ve şiddetli tazyîkat karşısında ve savletli bid'alar, dalâletler içerisinde bizler gayet az ve zaîf ve fakir ve kuvvetsiz olduğumuz hâlde, gayet ağır ve büyük ve umûmî ve kudsî bir vazife-i îmâniye ve hizmet-i Kur'âniye omuzumuza ih-sân-ı ilâhî tarafından konulmuş.

Elbette herkesten ziyâde bütün kuvvetimizle ihlâsı kazanmaya mecbur ve mükellefiz ve ihlâsın sırrını kendimizde yerleştirmek için gayet derecede muhtacı. Yoksa hem şimdiye kadar kazandığımız hizmet-i kudsiye kısmen zâyî olur, devam etmez; hem şiddetli mes'ul oluruz. **وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا** ¹

âyetindeki şiddetli tehdidkârâne nehy-i ilâhîye mazhar olup, saâdet-i ebediye zararına; mânâsız, lüzumsuz, zararlı, kederli, hodefuruşâne, sakıl, riyâ-kârâne bazı hissiyât-ı süfliye ve menâfi-i cüz'iyenin hatırı için ihlâsı kırmakla; hem bu hizmetteki umum kardeşlerimizin hukukuna tecavüz, hem hizmet-i Kur'âniye'nin hizmetine taarruz, hem hakâik-i îmâniyenin kudsiyetine hürmetsizlik etmiş oluruz.

Ey kardeşlerim! Mühim ve büyük bir umûr-i hayriyenin çok muzır mânileri olur. ² Şeytanlar o hizmetin hâdimleriyle çok uğraşır. ³ Bu mânilere ve bu şeytanlara karşı, ihlâs kuvvetine dayanmak gerektir. İhlâsı kıracak esbâbdan; yılandan, akrepten çekindiğiniz gibi çekiniz. Hazret-i Yusuf (aleyhisselâm)

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي ⁴ demesiyle, nefis-i emmâreye itimâd edilmez. Enâniyet ve nefis-i emmâre sizi aldatmasın. İhlâsı kazanmak ve muhâfaza etmek ve mânileri def etmek için, gelecek düsturlar rehberiniz olsun.

¹ "Âyetlerimi az bir fiyatla, yani dünya menfaati karşılığında satmayın." (Bakara sûresi, 2/41)

² "Her hayrın bir engeli vardır." anlamındaki söz için bkz.: el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 2/89.

³ İnsanoğlunun her hayırlı teşebbüsünde yoluna şeytanın çıkıp, değişik oyunlarla ona engel olmaya çalıştığına dair bkz.: Nesâî, *cihad* 19; Müsned 3/483.

⁴ "Rabbimin merhamet edip korudukları hariç, nefis daima fenalığı ister, kötülüğe sevk eder." (Yûsuf sûresi, 12/53)

Bid'a: Dinin aslından uzaklaşma, dinde olmayan bir şeyin icad edilmesi. **Enâniyet:** Benlik, gurur.

Esbab: Sebepler **Hâdim:** Hizmetkâr

Haslet: Huy, mizaç.

Hâssa: Hususiyet, özellik.

Hissiyat-ı süfliye: Bayağı, değersiz hisler.

Hodefuruşâne: Kendini methedercesine, övercesine.

İhsan-ı ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın ih-

sanı, nimeti. **Kudsiyet:** Mukaddeslik, temizlik, paklık.

Kudsî: Tertemiz, mukaddes.

Menâfi-i cüz'îye: Küçük menfaatlar

Mezkûr: Adı geçen, zikredilen.

Nefs-i emmâre: Şeytanın vesvese ve oyunlarına karşı koymayan, sü-

rekli günah arzusunda olan nefis.

Nehy-i ilâhî: İlâhî yasak.

Sakıl: Ağır, çirkin, kaba.

Riyâkârâne: İki yüzlülükle, gösterişli bir tarzda. **Savlet:** Saldırı.

Tarîk-i hakikat: Hakikat yolu.

Tazyikat: Sıkıştırmalar, baskılar.

Tehditkârâne: Tehdit edercesine.

Ubudiyet: Kulluk.

Umur-i hayriye: Hayırlı işler.

Vesile-i makasîd: Hedeflere

ulaştıran vesile.

Birinci Düsturunuz

Amelinizde rızâ-yi ilâhî olmalı.

Eğer O râzı olsa, bütün dünya küsse ehemmiyeti yok. Eğer O kabul etse, bütün halk reddetse te'siri yok. O râzı olduktan ve kabul ettikten sonra, isterse ve hikmeti iktizâ ederse, sizler istemek talebinde olmadığınız hâlde, halklara da kabul ettirir, onları da râzı eder. Onun için, bu hizmette doğrudan doğruya yalnız Cenâb-ı Hakk'ın rızâsını esâs maksad yapmak gerektir.

İkinci Düsturunuz

Bu hizmet-i Kur'âniye'de bulunan kardeşlerinizi tenkid etmemek ve onların üstünde fazilet-füruşluk nev'inden gıpta damarını tahrik etmemektir.

Çünkü nasıl insanın bir eli diğer eline rekabet etmez, bir gözü bir gözünü tenkid etmez, dili kulağına itiraz etmez, kalb ruhun ayıbını görmez.. belki birbirinin noksanını ikmâl eder, kusurunu örter, ihtiyâcına yardım eder, vazifesine muâvenet eder.¹ Yoksa o vücud-i insanın hayatı söner, ruhu kaçır, cismi de dağılır.

Hem nasıl ki bir fabrikanın çarkları birbiriyle rekabetkârâne uğraşmaz, birbirinin önüne tekaddüm edip tahakküm etmez, birbirinin kusurunu görek tenkid edip, sa'ye şevkini kırıp atâlete uğratmaz. Belki bütün istidadlarıyla, birbirinin hareketini umûmî maksada tevcih etmek için yardım ederler; hakikî bir tesânüd, bir ittifâk ile gaye-i hilkatlerine yürürler. Eğer zerre mikdar bir taarruz, bir tahakküm karışsa, o fabrikayı karıştıracak, neticesiz, akîm bırakacak. Fabrika sahibi de o fabrikayı bütün bütün kırıp dağıtacak.

¹ "Birbirlerini sevmeye, birbirlerine karşı merhamet ve şefkatte mü'minler, tek bir beden gibidir. Bir uzuv rahatsız olsa, diğer uzuvlar uykusuzluk ve aşırı ateş gibi durumlarda hemen onun yardımına koşarlar." anlamındaki hadis için bkz.: Buhârî, *edeb* 27; Müslim, *birr* 66, 67; Müsned 4/270, 276. Ayrıca "Kim kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir Müslüman'ı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o sebeple onu kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir Müslümanın açıklarını kapatırsa, Allah da kıyamet günü onun açıklarını kapatır." anlamındaki hadis için bkz.: Buhârî, *mezâlim* 3; Müslim, *birr* 59, *zikir* 38.

Akîm: Güdük, kısır, verimsiz.

Amel: İş.

Atâlet: Atıl, boş kalma, tembellik.

Fazilet-füruşluk: İnsanın kendini

övmesi, (caka satma).

Gaye-i hilkat: Yaratılış gayesi.

İkmâl etmek: Tamamlamak.

İktiza etmek: Gerektirmek.

Rekabetkârâne: Rekâbetli bir

şekilde.

Rıza-yi ilâhî: Allah rızası.

Sa'y: Çalışma.

Tahakküm etmek: Zorla boyun

eğdirmek, zorbalık.

Tekaddüm etmek: Öne geçmek.

Tesânüd: Dayanışma.

Tevcih etmek: Yönlendirmek.

Vücud-i insan: İnsan vücudu.

İşte, ey Risale-i Nur şâkirdleri ve Kur'ân'ın hizmetkârları! Sizler ve bizler öyle bir insan-ı kâmil ismine lâıyk bir şahs-ı mânevînin âzâlarıyız¹ ve hayat-ı ebediye içindeki saâdet-i ebediyeyi netice veren bir fabrikanın çarkları hük-mündeyiz. Ve sâhil-i selâmet olan Dâru's-selâm'a² ümmet-i Muhammediye'yi (aleyhissalâtü vesselâm) çıkaran bir sefine-i rabbâniyede çalışan hademeleriz. Elbette, dört ferdden bin yüz on bir kuvvet-i mâneviyeyi temin eden sırr-ı ih-lâsı kazanmak ile, tesânüd ve ittihâd-ı hakikîye muhtacız ve mecburuz.³

Evet, üç elif ittihâd etmezse, üç kıymeti var. Sırr-ı adediyyet ile ittihâd etse, yüz on bir kıymet alır. Dört kerre dört ayrı ayrı olsa, on altı kıymeti var. Eğer sırr-ı uhuvvet ve ittihâd-ı maksad ve ittifâk-ı vazife ile tevafuk edip bir çizgi üstünde omuz omuza verseler, o vakit dört bin dört yüz kırk dört kuvvetinde ve kıymetinde olduğu gibi, hakikî sırr-ı ihlâs ile, on altı fedâkâr kardeşlerin kıymet ve kuvvet-i mâneviyesi dört binden geçtiğine,⁴ pek çok vukuât-ı tari-hiye şehadet ediyor.

Bu sırrın sırrı şudur ki: Hakikî, samimî bir ittifâkta her bir ferd, sâir kardeş-lerin gözüyle de bakabilir ve kulaklarıyla da işitebilir. Güya on hakikî müttehid adamın her biri yirmi gözle bakıyor, on akılla düşünüyor, yirmi kulakla işitiyor, yirmi elle çalışıyor bir tarzda mânevî kıymeti ve kuvvetleri vardır. ^(Hâşiye)

¹ Mü'minlerin, taşları birbirine kenetlenmiş bir bina gibi birbirine bağlı olmaları gerektiğine dair bkz.: Saf sûresi, 61/4; Buhârî, *salât* 88, *edeb* 36, *mezâlim* 5; Müslim, *birr* 65.

² Cennet anlamında "Dâru's-selâm" ifadesi için bkz.: En'âm sûresi, 6/127; Yûnus sûresi, 10/25.

³ Meselâ, "Kim kardeşinin ihtiyacını görürse Allah da onun ihtiyacını görür. Kim bir Müslüman'ı bir sıkıntıdan kurtarırsa, Allah da o sebeple onu kıyamet gününün sıkıntısından kurtarır. Kim bir Müslümanın açıklarını kapatırsa, Allah da kıyamet günü onun açıklarını kapatır." anlamındaki hadis için bkz.: Buhârî, *mezâlim* 3; Müslim, *birr* 59, *zikir* 38.

⁴ Bkz.: "Nice küçük topluluklar vardır ki, büyük cemaatlara galip gelmiştir." (Bakara sûresi, 2/249)

^(Hâşiye) Evet sırr-ı ihlâs ile samimî tesanüd ve ittihad, hadsiz menfaate medar olduğu gibi; kor-kulara hattâ ölüme karşı en mühim bir siper, bir nokta-yi istinaddır. Çünkü ölüm gelse, bir ruhu alır. Sırr-ı uhuvvet-i hakikiye ile rıza-yi ilâhî yolunda, âhirete müteallik işlerde, kardeş-leri adedinde ruhlari olduğundan biri ölse, "Diğer ruhlarını sağlam kalsınlar; zira o ruhlar her vakit sevabları bana kazandırmakla mânevî bir hayatı idame ettiklerinden ben ölmü-yorum." diyerek,*¹ ölümü gülerek karşılar. "Ve o ruhlar vasıtasıyla sevab cihetinde yaşıyo-rum, yalnız günah cihetinde ölüyorum." der, rahatla yatar. ⇨

Dâru's-selâm: Emniyet ve huzurun yurdu. **İnsan-ı kâmil:** Olgun, mükemmel insan.

İttifak-ı vazife: Aynı vazifede birleşmek, iş birliği.

İttihad etmek: Birleşmek, birlik.

İttihad-ı hakikî: Gerçek birlik.

İttihad-ı maksat: Aynı maksatta birleşmek, hedef birliği.

Kuvve-i mâneviye: Mânevî güç.

Medar olmak: Sebep olmak.

Müteallik: Alakalı, ilgili.

Müttehid: Birleşmiş.

Nokta-yi istinâd: Dayanak noktası

Sahil-i selâmet: Güvenli sahil.

Sefine-i Rabbâniye: Allah'ın gemisi.

Sırr-ı adediyyet: Sayılardaki sır.

Sırr-ı uhuvvet: Kardeşlik sırrı.

Sırr-ı uhuvvet-i hakikiye: Gerçek kardeşlik sırrı.

Şahs-ı mânevî: Hükmi şahsiyet, tüzel kişilik. **Şakirt:** Öğrenci.

Tesanüd: Dayanışma.

Tevafuk: Birbirine uygun muvafık olma.

Vukuât-ı tarihiye: Tarihî olaylar.

Üçüncü Düsturunuz

Bütün kuvvetinizi ihlâsta ve hakta bilmelisiniz.

Evet, kuvvet haktır ve ihlâstadır. Haksızlar dahi, haksızlıkları içinde gösterdikleri ihlâs ve samimiyet yüzünden kuvvet kazanıyorlar.

Evet, kuvvet hakta ve ihlâsta olduğuna bir delil, şu hizmetimizdir. Bu hizmetimizde bir parça ihlâs, bu dâvâyı isbat eder ve kendi kendine delil olur. Çünkü, yirmi seneden fazla kendi memleketimde ve İstanbul'da ettiğimiz hizmet-i ilmiye ve diniyeye mukâbil, burada sizinle yedi-sekiz senede yüz derece fazla edildi. Halbuki, kendi memleketimde ve İstanbul'da burada benimle çalışan kardeşlerimden yüz, belki bin derece fazla yardımcılarım varken, burada ben yalnız, kimsesiz, garib, yarım ümmî, insafsız memurların tarassudât ve tazyikâtları altında yedi-sekiz sene sizinle ettiğim hizmet; yüz derece eski hizmetten fazla muvaffakiyeti gösteren mânevî kuvvet, sizlerdeki ihlâstan geldiğine kat'iyen şüphem kalmadı.

Hem itiraf ediyorum ki, samimî ihlâsınızla, şân ü şeref perdesi altında nefsimi okşayan riyâdan beni bir derece kurtardınız. İnşâallah tam ihlâsa muvaffak olursunuz, beni de tam ihlâsa sokarsınız.

Bilirsiniz ki, Hazret-i Ali (radiyallahü anh) o mu'cize-vârî kerâmetiyle ve Hazret-i Gavs-ı A'zam (kuddise sirruh), o hârika kerâmet-i gaybiyesiyle, sizlere bu sırr-ı ihlâsa binâen iltifat ediyorlar ve himâyetkârâne teselli verip hizmetinizi mânen alkışlıyorlar.¹ Evet hiç şübhe etmeyiniz ki, bu teveccühleri, ihlâsa binâen gelir. Eğer bilerek bu ihlâsı kırsanız, onların tokadını yersiniz. Onuncu Lem'a'daki şefkat tokatlarını tahattur ediniz.

Böyle mânevî kahramanları arkanızda zahîr, başınızda üstad bulmak

⇒ ¹ Mü'minlerin sürekli birbirlerine duâ ederek sevap kazandırmaya çalışıklarına dair bkz.: İbrahim sûresi, 14/41; Nûh sûresi, 71/28. Ayrıca, "Birbirlerini sevmeye, birbirlerine karşı merhamet ve şefkatte mü'minler, tek bir beden gibidir. Bir uzuv rahatsız olsa, diğer uzuvlar uykusuzluk ve aşırı ateş gibi durumlarda hemen onun yardımına koşarlar." anlamındaki hadis için bkz.: Buhârî, *edeb* 27; Müslim, *birr* 66, 67; Mûsned 4/270, 276.

¹ Bkz.: Bediüzzaman, *Sikke-i Tasdik-i Gaybî*, s.95-116 (8.Şua), s.117-138 (8.Lem'a), (18.Lem'a), (28.Lemânın 2.Kerâmet-i Aleviyesi)

Hazret-i Gavs-ı A'zam: Abdul-kadir Geylânî hazretleri.

Himayetkârâne: Korumayıp, gözeterek.

Mucize-vârî: Mucize gibi.

Keramet-i gaybiye: Geleceğe ait bir meselede mazhar olunan keramet. **Riyâ:** Gösteriş.

Tahattur etmek: Hatırlamak.

Tarassudât: Gözetlemeler.

Tazyikât: Sıkıştırmalar.

Teveccüh: Yönelme, yakınlık gösterme.

Zahîr: Destek olan, arka çıkan.

isterseniz ¹ وَيُؤْتِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ sırrıyla ihlâs-ı tâmmı kazanınız.

Kardeşlerinizin nefislerini nefsinize -şerefte, makamda, teveccühte, hattâ menfaat-i maddiye gibi nefsin hoşuna giden şeylerde- tercih ediniz.² Hattâ en latîf ve güzel bir hakikat-i îmâniyeyi muhtaç bir mü'mine bildirmek ki; en mâsumâne, zararsız bir menfaattir. Mümkün ise, nefsinize bir hodgâmlık gelmemek için, istemeyen bir arkadaş ile yaptırması hoşunuza gitsin. Eğer “Ben sevab kazanayım, bu güzel mes’eleyi ben söyleyeyim.” arzunuz varsa, çendan onda bir günah ve zarar yoktur. Fakat mâbeyninizdeki sırr-ı ihlâsa zarar gelebilir.

Dördüncü Düsturunuz

Kardeşlerinizin meziyetlerini şahıslarınızda ve faziletlerini kendinizde tasavvur edip, onların şerefleriyle şâkirâne iftihar etmektir.

Ehl-i tasavvufun mâbeyninde “fenâ fi’ş-şeyh, fenâ fi’r-resûl” ıstilahâtı var. Ben sofi değilim. Fakat onların bu düsturu, bizim meslekte “fenâ fi’l-ihvân” sûretinde güzel bir düsturdur. Kardeşler arasında buna “tefânî” denilir. Yani, birbirinde fânî olmaktır. Yani, kendi hissiyât-ı nefsâniyesini unutup, kardeşlerinin meziyât ve hissiyâtıyla fikren yaşamaktır. Zâten mesleğimizin esâsı uhuvvettir. Peder ile evlâd, şeyh ile mürid mâbeynindeki vasita değildir. Belki hakikî kardeşlik vasıtalarıdır. Olsa olsa bir üstadlık ortaya girer.

Mesleğimiz “Halîliye” olduğu için, meşrebimiz “hillet”tir. Hillet ise, en yakın dost ve en fedâkâr arkadaş ve en güzel takdir edici yoldaş ve en civan-

¹ “(Hatta kendileri ihtiyaç duysalar bile) o kardeşlerine öncelik verir, onlara verilmesini tercih ederler.” (Haşir sûresi, 59/9)

² “Hiç biriniz kendi için istediğini, kardeşi için de istemedikçe gerçekten îmân etmiş olamaz.” anlamındaki hadis için bkz.: Buhârî, *îmân* 7; Müslim, *îmân* 71, 72; Tirmizî, *sıfatü’l-kıyâmet* 59; Nesâî, *îmân* 19, 33; İbn Mâce, *mukaddime* 9, *cenâiz* 1; Dârimî, *isti’zân* 5, *rikak* 29; Müsned 1/89, 3/176, 206, 251, 272, 278, 289.

Çendan: Gerçi.

Ehl-i tasavvuf: Tasavvuf erbabı, hayatlarını tasavvuf çizgisinde sürdürenler.

Fenâ fi’l-ihvân: Hep arkadaşlarını düşünme, onlar için gerekirse kendini feda edebilme düşüncesi.

Fenâ fi’r-resûl: Bütün varlığı ile Hz. Peygamber’e bağlı kalarak hep onu düşünmek.

Hakikat-i imaniye: İman gerçeği.

Fenâ fi’ş-şeyh: Bütün varlığı ile

şeyhe bağlı kalarak hep onu düşünmek.

Halîliye: Hz. İbrahim (a.s.)’ın yolu, samimiyet, fedakarlık, vefa gibi yüksek hasletler üzerine kurulu dostluk ve arkadaşlık.

Hillet: Samimi dostluk.

Hissiyât-ı nefsanîye: Nefse ait duygular.

Hodgâmlık: Kendi rahatını ve zevkini düşünme.

Istilahât: Terimler.

İftihar: Övünme.

İhlâs-ı tâmm: Tam, mükemmel bir ihlas.

Mâbeyn: Ara.

Menfaat-i maddiye: Maddi çıkarlar.

Meşreb: Yol, tarz.

Meziyât: Meziyetler, ayırıcı vasıflar, özellikler.

Meziyet: Ayırıcı vasıf, özellik, güzel huy.

Şâkirâne: Şükrederek.

merd kardeş olmak iktizâ eder. Bu hilletin üssü'l-esâsı, samimî ihlâstır. Samimî ihlâsı kıran adam, bu hilletin gayet yüksek kulesinin başından sukût eder. Gayet derin bir çukura düşmek ihtimâli var. Ortada tutunacak yer bulamaz.

Evet, yol iki görünüyor.¹ Cadde-i kübrâ-yı Kur'âniye olan şu mesleğimizden şimdi ayrılanlar, bize düşman olan dinsizlik kuvvetine bilmeyerek yardım etmek ihtimâli var. İnşâallah, Risale-i Nur yoluyla Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan'ın dâire-i kudsiyesine girenler; daima nura, ihlâsa, îmâna kuvvet verecekler ve öyle çukurlara sukût etmeyeceklerdir.

Ey hizmet-i Kur'âniye'de arkadaşlarım! İhlâsı kazanmanın ve muhâfaza etmenin en müessir **bir sebebi**, 'râbita-yı mevî'tir. Evet, ihlâsı zedeleyen ve riyâyâ ve dünyaya sevk eden, tûl-i emel olduğu gibi, riyâdan nefret veren ve ihlâsı kazandıran, râbita-yı mevttir. Yani, ölümünü düşünüp, dünyanın fânî olduğunu mülâhaza edip, nefsin desîselerinden kurtulmaktır. Evet ehl-i tarikat ve ehl-i hakikat, Kur'ân-ı Hakîm'in

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ³، إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ²

gibi âyetlerinden aldığı dersle, râbita-yı mevî sülûklarında esâs tutmuşlar, tûl-i emelin menşei olan tevehhüm-i ebediyeti o râbita ile izâle etmişler. Onlar farazî ve hayalî bir sûrette kendilerini ölmüş tasavvur ve tahayyül edip ve yıkanıyor, kabre konuyor farz edip, düşünce düşünce nefs-i emmâre o tahayyül ve tasavvurdan müteessir olup uzun emellerinden bir derece vazgeçer. Bu râbitanın fevâidi pek çoktur. Hadîste⁴ أَكْثَرُوا ذِكْرَ هَٰذِمِ اللَّذَاتِ -ev kemâ kâl- yani "Lezzetleri tahrib edip acılaştırın ölümü çok zikrediniz!" diye

¹ Bkz.: "Şükür" ya da "küfür" yolu (Dehr sûresi, 76/3); "iki yol (hayır ve şer yolu)" (Beled sûresi, 90/10); "kötülük" ya da "takvâ" yolu (Şems sûresi, 91/8); Malını Allah yolunda harcıyıp O'na saygı duyarak haramdan sakınan, o en güzel kelimeyi (kelime-i tevhidi) tasdik eden kimsenin nâil olacağı "en kolay yol" ya da cimri davranan, bir de kendini güçlü sanıp Allah'tan müstağni gören, o en güzel kelimeyi (kelime-i tevhidi) yalan sayanın sardırılacağı "en güç yol" (Leyl sûresi, 92/5-10).

² "Hiç şüphe yok ki sen de öleceksin, onlar da ölecekler." (Zümer sûresi, 39/30)

³ "Her canlı ölümü tadacaktır." (Âl-i İmran sûresi, 3/185)

⁴ Tirmizî, *sıfatü'l-kıyâmet* 26, *zühd* 4; Nesâî, *cenâiz* 3; İbn Mâce, *zühd* 31; Müsned 2/292.

Cadde-i kübrâ-yı Kur'âniye:

Kur'ân-ı Kerim'in çizdiği, belirlediği büyük, geniş yol; sırât-ı müstakim. **Desise:** Hile, oyun.

Daire-i kudsiye: Kutlu, pak, temiz daire. **Fevâid:** Faydalar.

İktiza etmek: Gerekmek.

İzale etmek: Gidermek.

Müessir: Tesir eden, etken, faktör.

Müteessir: Etkilenmiş.

Mülâhaza etmek: Dikkatle bakmak, iyice düşünmek.

Nefs-i emmâre: Daima kötüyeye sevkeden, sürekli günah arzusunda olan nefis. **Sukut etmek:** Düşmek

Sülûk: Bir yola girip, devam etme.

Râbita-yı mevî: Ölümle irtibat halinde olmak (daima ölümü hatırla tutup, geçici, boş veya haram olan dünyevi zevk ve lezzetlerden uzak

durarak nefis ve şeytanın hücumlarından kurtulmaya çalışmak).

Tahayyül etmek: Hayal etmek, hayalde canlandırmak.

Tevehhüm-i ebediyet: Dünyada sonsuz kalacağını zannetme (hiç ölümü düşünmeden sorumsuzca yaşama).

Tûl-i emel: Hırs; bitmez, tükenmez istek.

Üssü'l-esas: Ana esas, temel.

bu râbitayı ders veriyor. Fakat mesleğimiz tarikat olmadığı, belki hakikat olduğu için, bu râbitayı ehl-i tarikat gibi farazî ve hayalî sûretinde yapmağa mecbur değiliz. Hem meslek-i hakikate uygun gelmiyor. Belki âkıbeti düşünmek sûretinde, müstakbeli zaman-ı hâzıra getirmek değil, belki hakikat noktasında zaman-ı hâzırdan istikbale fikren gitmek, nazaran bakmaktır.

Evet, hiç hayale, faraza lüzum kalmadan bu kısa ömür ağacının başındaki tek meyvesi olan kendi cenazesine bakabilir. Onunla yalnız kendi şahsının mevtini gördüğü gibi, bir parça öbür tarafa gitse, asrının ölümünü de görür; daha bir parça öbür tarafa gitse, dünyanın ölümünü de müşahade eder, ihlâs-ı etemme yol açar.

İkinci Sebep: Îmân-ı tahkikinin kuvvetiyle ve mârifet-i Sâni'i netice veren masnûâtta tefekkür-i îmânîden gelen lemeât ile bir nevi huzur kazanıp, Hâlık-ı Rahîm'in hâzır nâzır olduğunu düşünüp, O'ndan başkasının teveccühünü aramayarak, huzurunda başkalarına bakmak, meded aramak o huzurun edebine muhâlif olduğunu düşünmek ile o riyâdan kurtulup ihlâsı kazanır. Her ne ise.. bunda çok derecât, merâtib var. Herkes kendi hissesine göre ne kadar istifade edebilse, o kadar kârdır. Risale-i Nur'da riyâdan kurtaracak, ihlâsı kazandıracak çok hakâik zikredildiğinden ona havale edip, burada kısa kesiyoruz.

İhlâsı kıran ve riyâyaya sevk eden pek çok esbâbdan iki-üçünü muhtasaran beyan edeceğiz:

• **Birincisi:** Menfaat-i maddiye cihetinden gelen rekabet, yavaş yavaş ihlâsı kırar. Hem netice-i hizmeti de zedeler. Hem o maddî menfaati de kaçırır.

Evet, hakikat ve âhiret için çalışanlara karşı bu millet bir hürmet ve bir muâvenet fikrini daima beslemiş. Ve bilfiil onların hakikat-i ihlâslarına ve sâdikâne olan hizmetlerine bir cihette iştirâk etmek niyetiyle, onların hâcât-ı maddiyelerinin tedârikiyle meşgul olup, vakitlerini zâyi etmemek için, sadaka

Bilfiil: Gerçekleşmiş olarak.

Esbab: Sebepler.

Hâcât-ı maddiye: Maddi ihtiyaçlar

Hakaik: Hakikatler.

Hâlık-ı Rahîm: Merhamet ve ih-

sanı pek çok olan Yüce Yaratıcı.

ihlâs-ı etemm: Tastamam, en mükemmel ihlas.

İman-ı tahkiki: Sağlam, sarsılmaz iman.

Lemeât: Parıltılar.

Mârifet-i Sâni: Allah'ı bilmek.

Masnuaat: Sanat eseri olan varlıklar (Allah'ın yarattığı her şey).

Menfaat-i maddiye: Maddi çıkarlar.

Merâtib: Mertebeler.

Mevt: Ölüm.

Muavenet: Yardımlaşma.

Muhtasaran: Kısaca, özet olarak.

Nâzır: Bakan, sevk ve idare eden.

Netice-i hizmet: Hizmetten beklenen netice, hedef.

Tefekkür-i imanî: İmanı pekiştiren şeyleri düşünme, mütalaa etme.

Teveccüh: Yönelme, yakınlık gösterme, takdir.

Zaman-ı hazır: Şu an, içinde bulunulan zaman dilimi.

ve hediye gibi maddî menfaatlerle yardım edip, hürmet etmişler. Fakat bu muâvenet ve menfaat istenilmez, belki verilir. Hem kalben arzu edip muntazır kalmakla, lisan-ı hâl ile dahi istenilmez, belki ummadığı bir hâlde verilir. Yoksa ihlâsı zedelenir. Hem ¹ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا âyetinin nehyine yanaşır, ameli kısmen yanar.

İşte bu maddî menfaati arzu edip muntazır kalmak, sonra nefis-i emmâre, hodgâmlık cihetiyle o menfaati başkasına kaptırmamak için, hakikî bir kardeşine ve o husûsî hizmette arkadaşına karşı bir rekabet damarı uyandırır. İhlâsı zedelenir, hizmette kudsiyeti kaybeder, Ehl-i hakikat nazarında sakıl bir vaziyet alır. Ve maddî menfaati de kaybeder. Her ne ise.. bu hamur çok su götürür, kısa kesip yalnız hakikî kardeşlerimin içinde sır-ı ihlâsı ve samimî ittîfâkı kuvvetleştirecek iki misal söyleyeceğim.

Birinci misal: Ehl-i dünya, büyük bir servet ve şiddetli bir kuvvet elde etmek için, hattâ bir kısım ehl-i siyaset ve hayat-ı içtimâiye-i beşeriye'nin mühim âmilleri ve komiteleri, iştirâk-i emvâl düsturunu kendilerine rehber etmişler. Bütün sû-i istîmâlât ve zararlarıyla beraber, hârika bir kuvvet, bir menfaat elde ediyorlar. Halbuki, iştirâk-i emvâl'in çok zararlarıyla beraber, iştirâkle mâhiyeti değişmez. Her birisi umuma gerçi bir cihette ve nezaretle mâlik hükmündedir, fakat istifade edemez. Her ne ise... bu iştirâk-i emvâl düsturu a'mâl-i uhreviye'ye girse, zararsız, azîm menfaate medârdır. Çünkü bütün emvâl, o iştirâk eden her bir ferдин eline tamamen geçmesinin sırrını taşıyor.

Çünkü, nasıl ki dört beş adamdan -iştirâk niyetiyle- biri gazyağı, biri fitil, biri lâmba, biri şişe, biri kibrit getirip lâmbayı yaktılar. Her biri tam bir lâmbaya mâlik oluyor. O iştirâk edenlerin her birinin bir duvarda büyük bir âyinesi varsa, her birinin noksansız, parçalanmadan birer lâmba, oda ile beraber âyinesine girer.

¹ "Âyetlerimi az bir fiyatla, yani dünya menfaati karşılığında satmayın." (Bakara sûresi, 2/41)

A'mâl-i uhreviye: Dînî ameller, işler, (neticesi ve faydaları bütünüyle âhirette beklenene dînî görevler).

Âmil: Faktör, etken.

Azîm: Büyük.

Emvâl: Mallar.

Hayat-ı içtimâiye-i beşeriye:

İnsanın sosyal hayatı, toplum hayatı.

Hodgâmlık: Kendi rahatını ve zevkini düşünme.

İştirâk-i emvâl: Mal ortaklığı.

Kudsiyet: Mukaddeslik, temizlik, paklık.

Lisan-ı hâl: Hal dili, davranışların ortaya koyduğu anlam.

Mâlik: Sahip, patron.

Muntazır: Bekleyen.

Nefs-i emmâre: Şeytanın vesvesesi ve oyunlarına karşı koymayan, sürekli günah arzusunda olan nefis.

Nehy: Yasak.

Nezaret: Bakma, idare etme.

Sakıl: Bayağı, sıkıcı, ağır.

Sû-i istîmâlât: Kötü kullanımlar.

Aynen öyle de, emvâl-i uhreviyede sırr-ı ihlâs ile iştirâk ve sırr-ı uhuvvet ile tesânüd ve sırr-ı ittihâd ile teşrîk'ü'l-mesâî, o iştirâk-i a'mâlden hâsıl olan umum yekûn ve umum nur, her birinin defter-i a'mâline bitemâmihâ gireceği ehl-i hakikat mâbeyninde meşhud ve vâkî'dir ve vüs'at-ı rahmet ve kerem-i ilâhînin muktezâsıdır.

İşte, ey kardeşlerim! Sizleri inşâallah menfaat-i maddiye rekabete sevk etmeyecek. Fakat menfaat-i uhreviye noktasında bir kısım ehl-i tarîkat al-dandıkları gibi, sizin de aldanmanız mümkündür. Fakat şahsî, cüz'î bir sevab nerede; mezkûr misal hükmündeki iştirâk-i a'mâl noktasında tezâhür eden sevab ve nur nerede?

İkinci misal: Ehl-i san'at, netice-i san'atı ziyâde kazanmak için, iştirâk-i san'at cihetinde mühim bir servet elde ediyorlar. Hattâ dikiş iğneleri yapan on adam, ayrı ayrı yapmağa çalışmışlar. O ferdî çalışmanın her günde yalnız üç iğne, o ferdî san'atın meyvesi olmuş. Sonra teşrîk'ü'l-mesâî düsturuyla on adam birleşmişler. Biri demir getirip, biri ocak yandırıp, biri delik açar, biri ocağa sokar, biri ucunu sivriltilir ve hâkezâ... her birisi iğne yapmak san'atında yalnız cüz'î bir işle meşgul olup, iştigal ettiği hizmet basit olduğundan vakit zâyî olmayıp, o hizmette meleke kazanarak, gayet sür'atle işini görmüş. Sonra, o teşrîk-i mesâî ve taksim-i a'mâl düsturuyla olan san'atın semeresini taksim etmişler. Her birisine -bir günde- üç iğneye bedel üç yüz iğne düşüğünü görmüşler. Bu hâdise, ehl-i dünyanın san'atkârları arasında, onları teşrîk-i mesâîye sevk etmek için dillerinde destan olmuştur.

İşte, ey kardeşlerim! Madem umûr-i dünyeviyede, kesif maddelerde böyle ittihâd, ittifâk ile neticeler, böyle azîm yekûn faideler verir. Acaba, uhrevî ve nuranî ve tecezzi ve inkisâma muhtaç olmayarak ve fazl-ı ilâhî ile her birisinin âyinesine umum nur in'ikas etmek ve her biri umumun kazandığı misil

Bitemâmihâ: Tamamen, eksiksiz.

Defter-i a'mâl: Amel, kazanç defteri.

Emvâl-i uhreviye: Ahirete ait mallar (dünya hayatında dine hizmet ederken sarf edilen maddi imkanlar).

Fazl-ı ilâhî: İlâhî lütuf, ihsan.

in'ikâs: Yansıma, aksetme.

İnkisam: Bölünme, kısımlara ayrılma.

İştirâk-i a'mâl: Aynı işlerde ortaklık.

İştigal etmek: Bir şeyle meşgul olmak, çalışmak.

İştirak-i san'at: İş, üretim ortaklığı

İttihâd: Birleşme.

Kerem-i ilâhî: İlâhî ikram, Cenâb-ı Hakk'ın bol bol vermesi

Kesif: Yoğun.

Mâbeyn: Ara.

Menfaat-i uhreviye: Ahirete ait faydalar, neticesi ve faydaları bütünüyle âhirette beklenecek şeyler.

Meşhud: Görünen, şahit olunan.

Mezkûr: Adı geçen, zikredilen.

Mukteza: Gerektirici sebep.

Sırr-ı ittihâd: Birleşme sırrı, birlik-teki sır.

Sırr-ı uhuvvet: Kardeşlik sırrı.

Taksim-i a'mâl: İş bölümü.

Tecezzi: Bölünme, parçalara ayrılma.

Tesanüd: Dayanışma.

Teşrîk'ü'l-mesâî: Bir işte beraber çalışma, iş birliği

Tezahür etmek: Ortaya çıkmak, belirmek..

Umur-i dünyeviyeye: Dünyaya ait işler.

Vüs'at-ı rahmet: Rahmetin enginliği.

sevaba mâlik olmak,¹ ne kadar büyük bir kâr olduğunu kıyas edebilirsiniz. Bu azîm kâr, rekabetle ve ihlâssızlık ile kaçırılmaz!

İhlâsı kıran ikinci mânî: Hubb-i câhtan gelen şöhretperestlik sâika-sıyla ve şân ü şeref perdesi altında teveccüh-i âmmeyi kazanmak, nazar-ı dikkati kendine celbetmekle enânîyeti okşamak ve nefs-i emmâreye bir makam vermektir ki, en mühim bir maraz-ı rûhî olduğu gibi “şirk-i hafî” tâbir edilen riyâkârlığa,² hodfûruşluğa kapı açar, ihlâsı zedeler.

Ey kardeşlerim! Kur'ân-ı Hakîm'in hizmetindeki mesleğimiz *hakikat ve uhuvvet* olduğu ve uhuvvetin sırrı, *şahsiyetini kardeşler içinde fânî edip,* (Hâşiye) *onların nefislerini kendi nefesine tercih etmek* olduğundan, mâbeynimizde bu nevi hubb-i câhtan gelen rekabet te'sir etmemek gerektir. Çünkü mesleğimize bütün bütün münâfidir. Madem kardeşlerin şerefi umumiyetle her ferde âit olabilir; o büyük şeref-i mânevîyi, şahsî, hodfûruşâne, rekabetkârâne, cüz'î bir şerefe ve şöhrete fedâ etmek, Risale-i Nur şâkirdlerinden yüz derece uzak olduğu ümidindeyim.

Evet, Risale-i Nur şâkirdlerinin kalbi, aklı, ruhu; böyle aşağı, zararlı, süflî şeylere tenezzül etmez. Fakat herkeste nefs-i emmâre bulunur. Bazı da hissiyât-ı nefsiye damarlara ilişir; bir derece hükmünü kalb, akıl ve ruhun rağmına olarak icrâ eder. Sizlerin kalb ve ruh ve aklınızı itham etmem. Risale-i Nur'un verdiği te'sire binâen itimâd ediyorum. Fakat nefs ve heva ve his ve vehim bazen aldatıyorlar. Onun için, bazen şiddetli ikaz olunuyorsunuz. Bu şiddet, nefs ve heva ve his ve vehme bakıyor; ihtiyatlı davranınız.

Evet eğer mesleğimiz şeyhlik olsa idi, makam bir olurdu veyahut mahdud makamlar bulunurdu. O makama müteaddid istidadlar namzed olurdu.

¹ “Kim bir hidayete davette bulunursa, ona uyanların sevaplarının bir misli ona gelir. Ayrıca bu durum, onların ücretlerinden de hiçbir şey eksiltmez.” anlamındaki hadis için bkz.: Müslim, *ilim* 16; Tirmizî, *ilim* 15; Ebû Dâvûd, *sünnet* 6; Nesâî, *zekât* 64; İbn Mâce, *mukaddime* 14, 15; Dârimî, *mukaddime* 44; Müsned 2/397.

² Riyâkârlığın, “şirk-i hafî” olduğuna dair bkz.: İbn Mâce, *zühd* 21; Müsned 3/30; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/365; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 5/334.

(Hâşiye) Evet bahtiyar odur ki; kevser-i Kur'ânî'den süzülen tatlı, büyük bir havuzu kazanmak için, bir buz parçası nev'indeki şahsiyetini ve enânîyetini o havuz içine atıp eritendir.

Enânîyet: Benlik, gurur.

Hevâ: Zararlı ve günah olan arzular

Hissiyat-ı nefsiye: Nefse ait duygular.

Hodfûruşluk: Kendini beğendirme, gösteriş için çalışma.

Hubb-i câh: Makam arzusu, düşkünlüğü.

Mâbeyn: Ara.

Kevser-i Kur'anî: Kur'ân-ı Kerim'in tatlı, bereketli beyan pınarı

Maraz-ı ruhî: Ruhî hastalık.

Namzet olmak: Aday olmak

Nefs-i emmâre: Şeytanın vesvese ve oyunlarına karşı koymayan, sürekli günah arzusunda olan nefis.

Nev: Tür.

Riyâkârlık: İki yüzlülük, gösteriş için yapmak.

Sâika: Sebep, faktör.

Şirk-i hafî: Gizli şirk.

Şöhretperestlik: Şöhret düşkünlüğü.

Teveccüh-i âmme: Halkın takdiri, beğenisi.

Uhuvvet: Kardeşlik.

Gıbtakârâne bir hodgâmlık olabilirdi. Fakat mesleğimiz uhuvvettir. Kardeş kardeşe peder olamaz, mürşid vaziyetini takınamaz. Uhuvvetteki makam geniştir. Gıbtakârâne müzâhameye medâr olamaz. Olsa olsa, kardeş kardeşe muavin ve zahîr olur; hizmetini tekml eder. Pederâne, mürşidâne mesleklerdeki gıbtakârâne hırs-ı sevab ve ulüvv-i himmet cihetiyle çok zararlı ve hatarlı neticeler vücuda geldiğine delil, ehl-i tarîkatin o kadar mühim ve azîm kemâlâtları ve menfaatleri içindeki ihtilâfâtın ve rekabetin verdiği vahîm neticelerdir ki; onların o azîm, kudsî kuvvetleri bid'a rüzgârlarına karşı dayanamıyor.

Üçüncü Mâni: Korku ve tamahdır. Bu mâni diğer bir kısım mânilerle beraber “Hücumât-ı Sitte”de¹ tamamıyla izah edildiğinden ona havale edip, Cenâb-ı Erhamürrâhimîn'den bütün Esmâ-yı Hüsnâ'sını şefaathî yapıp niyaz ediyoruz ki: “Bizleri ihlâs-ı tâmma muvaffak eylesin... Âmin...”

اللَّهُمَّ بِحَقِّ الْإِخْلَاصِ اجْعَلْنَا مِنْ عِبَادِكَ الْمُخْلَصِينَ الْمُخْلَصِينَ آمِينَ آمِينَ²
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ³

¹ Mektubat'ta Yirmi Dokuzuncu Mektub'un Altıncı Kısmı'dır.

² “Allah'ım! İhlâs sûresinin hakkı için, bizi (bütün davranışlarında) ihlâsı hedefleyen ve ihlâsa erdirilmiş kullarından eyle.. âmin, âmin.”

³ “(Melekler) “Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.” dediler.” (Bakara sûresi, 2/32)

Azîm : Büyük.

Bid'a: Dinin aslından uzaklaşma, dinde olmayan bir şeyin icad edilmesi.

Cenâb-ı Erhamürrâhimîn:

Merhametilerin en merhametlisi
Cenâb-ı Hakk.

Esmâ-yı Hüsnâ: Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri.

Gıptakârâne: İmrendirerek.

Hodgâmlık: Kendi rahatını ve zevkini düşünme.

Hücumât-ı Sitte: Altı hücum.

Kemâlât: Güzellikler, faziletler, mükemmellikler.

Mürşidâne: Mürşid tavrıyla, mürşid gibi davranarak.

Müzâhame: Karşılıklı sıkıntı verme, itişme, kakışma.

Pederâne: Baba tavrıyla, baba gibi davranarak.

Tamâ: Aç gözlülük, doymazlık, tamahkârlık.

Ulüvv-i himmet: Yüksek gayret.

Zahîr: Destek olan, arkâ çıkan

Bir Kısım Kardeşlerime Hususî Bir Mektuptur

Yazıda usanan ve ibâdet ayları olan Şuhûr-i Selâsede sâir evradı, beş cihetle ibâdet sayılan ^(Hâşiye) Risale-i Nur yazısına tercih eden kardeşlerime iki hadîs-i şerifin bir nüktesini söyleyeceğim.

Birincisi

يُوزَنُ مَدَادُ الْعُلَمَاءِ بِدَمَاءِ الشَّهْدَاءِ¹ -ev kemâ kâl- Yani: “Mahşerde ulemâ-yi hakikatin sarf ettikleri mürekkebe, şehidlerin kanıyla müvâzene edilir; o kıymette olur.”

İkincisi

مَنْ تَمَسَّكَ بِسُنَّتِي عِنْدَ فِسَادِ أُمَّتِي فَلَهُ أَجْرُ مِائَةِ شَهِيدٍ² -ev kemâ kâl- Yani: “Bid’aların ve dalâletlerin istilâsı zamanında Sünnet-i Seniyyeye ve Hakikat-i Kur’âniye’ye temessük edip hizmet eden, yüz şehid sevâbını kazanabilir.”

Ey tenbellik damarıyla yazıdan usanan ve ey sofi-meşreb kardeşler! Bu

^(Hâşiye) Bu kıymetli mektupta Üstadımızın işaret ettiği beş nev’i ibâdetin kendilerinden izahını talep ettik. Aldığımız izah aşağıya yazılmıştır.

- 1 - En mühim bir mücâhede olan ehl-i dalâlete karşı mânen mücâhede etmektir.
- 2 - Üstadına neşr-i hakikat cihetinde yardım sûretiyle hizmet etmektir.
- 3 - Müslümanlara îmân cihetinde hizmet etmektir.
- 4 - Kalemle ilmi tahsil etmektir.
- 5 - Bazan bir saati bir sene ibâdet hükmüne geçen tefekkürî olan ibâdeti yapmaktır.

Rüşdî, Hüsrev, Re’fet

¹ Bkz.: el-Gazâlî, *İhyâü ulûmi'd-dîn* 1/6, 8; İbnü'l-Cevzî, *el-İlâlu'l-mütenâhiye* 1/81; İbn Hacer, *Lisânü'l-mizân* 5/225; el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 6/466; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/262, 543.

² et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/315; İbn Adıyy, *el-Kâmil* 2/327; el-Beyhakî, *ez-Zühed* s.118; ed-Deylemî, *el-Müsned* 4/198; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 8/200; el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb* 1/41; el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 6/261.

Bid'a: Dinin aslından uzaklaşma, dinde olmayan bir şeyin icad edilmesi.

Dalâlet: Sapıklık, yanlışlık (İslam'a uymayan her türlü yanlış düşünce).

Ehl-i dalâlet: Doğru yoldan çıkanlar.

Hakikat-i Kur'âniye: Kur'an gerçeği

Mücâhede: Gayret etme.. bütün olumsuzluklara karşı koyup İslam'ı yaymak için var gücüyle çalışma.

Neşr-i hakikat: Gerçeği yaymak.

Soft-meşrep: Tasavvufa yatkın.

Sünnet-i Seniyye: Hz.Peygamber

Efendimizin (s.a.s.) üstün davranış, söz, hal ve buyrukları.

Şuhur-i Selâse: Üç aylar

Tefekkürî: Tefekküre ait, tefekkür ile meydana gelen.

Ulema-yı hakikat: Hem ilimde hem de amelde ileri olan İslam âlimleri.

iki hadîsin mecmûu gösterir ki, böyle zamanda hakâik-i îmâniyeye ve esrâr-ı şeriat ve sünnet-i seniyyeye hizmet eden mübarek, hâlis kalemlerden akan siyah nur veya âb-ı hayat hükmünde olan mürekkeblerin bir dirhemi, şühedânın yüz dirhem kanı hükmünde yevm-i mahşerde size faide verebilir. Öyle ise, onu kazanmaya çalışınız.

Eğer deseniz: Hadîste “âlim” tâbiri var, bir kısmımız yalnız kâtibiz.

Elcevap: Bir sene bu risaleleri ve bu dersleri anlayarak ve kabul ederek okuyan, bu zamanın mühim, hakikatli bir âlimi olabilir. Eğer anlamasa da, mâdem Risale-i Nur şakirdlerinin bir şahs-ı mânevîsi var; şüphesiz o şahs-ı mânevî bu zamanın bir âlimidir. Sizin kalemlerinizi ise, o şahs-ı mânevînin parmaklarıdır. Kendi nokta-yi nazarımda liyâkatsız olduğum hâlde, haydi hüsn-i zannınıza binâen bu fakire bir üstadlık ve tebaiyet noktasında bir âlim vaziyetini verdiğinizden bağlanmışsınız. Ben ümmî ve kalemsiz olduğum için, sizin kalemlerinizi benim kalemim sayılır, hadîste gösterilen ecir alırsınız.

Said Nursî

Mecmu: Bütün, genel.

Hakaik-i imaniye: İman hakikatleri

Esrar-ı Şeriat: Dinî hükümlere ait sırlar. *Şüheda:* Şehitler.

Yevm-i mahşer: Mahşer günü

Şahs-ı mânevî: Hükmi şahsiyet, tüzel kişilik.

Nokta-yi nazar: Bakış açısı.

Liyakat: Layık olma.

Tebaiyet: Uymak, tâbî olmak

Hüsn-i zan: Bir kişi veya bir şey hakkında iyi, olumlu düşünme

Ümmî: Herhangi bir eğitim almamış, okuma yazma bilmeyen.

Ecr: Sevap, mükâfât.

Yirmi İkinci Lem'a

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ

Isparta'nın âdil valisine ve adliyesine ve zabıtasına...

En mahrem ve en has ve hâlis kardeşlerime mahsus olarak yirmi iki sene evvel Isparta'nın Barla nâhiyesinde iken yazdığım gayet mahrem bu risaleciğimi Isparta milletiyle ve hükûmetiyle alâkadarlığını gösterdiği için takdim ediyorum. Eğer münasip görülse, ya yeni veya eski harfle daktilo ile birkaç nüsha yazılsın ki, yirmi beş otuz senedir esrârımı arayanlar ve tarassud edenler de anlasınlar ki; gizli hiçbir sırrımız yok. Ve en gizli bir sırrımız, işte bu risaledir; bilsinler!

Said Nursî

İşârât-ı Selâse

On Yedinci Lem'anın On Yedinci Notası'nın Üçüncü Mes'elesi iken suallerinin şiddet ve şumulüne ve cevaplarının kuvvet ve parlaklığına binâ-en, Otuz Birinci Mektup'un Yirmi İkinci Lem'ası olarak Lemeât'a karıştı. Lem'alar bu Lem'aya yer vermelidirler. Mahremdir; en has ve hâlis ve sâdık kardeşlerimize mahsustur.

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا¹

¹ "Allah'a dayanıp güvenene Allah kâfidir. Allah buyruğunu elbette yerine getirir. Gerçekten Allah herşey için bir ölçü, her iş için bir vâde belirlemiştir." (Talâk sûresi, 65/3)

Lemeât: Lem'alar adlı kitap.

Mahrem: Aralarında yakınlık olan kimse, çok yakın arkadaş, sırdaş. **İşârât-ı Selâse:** Üç işaret.

Mahrem Risale: Belirli kişilere yazılmış, özel mektup.

Şümül: Kapsamlılık, genişlik.

Tarassud etmek: Gözetlemek.

Bu Mes'ele "Üç İşaret"tir.

Birinci İşaret

Şahsıma ve Risale-i Nur'a âit mühim bir sual.

Çoklar tarafından deniliyor ki: Sen, ehl-i dünyanın dünyasına karışmadığın hâlde, nedendir ki, her fırsatta onlar senin âhiretine karışıyorlar; hâlbuki hiçbir hükûmetin kanunu, târikü'd-dünya ve münzevilere karışmıyor?

Elcevap: Yeni Said'in bu suale karşı cevabı sükûttur. Yeni Said: "Benim cevabımı kader-i ilâhî versin." der. Bununla beraber, mecburiyetle, emaneten istiâre ettiği Eski Said'in kafası diyor ki:

Bu suale cevap verecek, Isparta vilâyetinin hükûmetidir ve şu vilâyetin milletidir. Çünkü bu hükûmet ve şu millet, benden çok ziyâde bu sualin altındaki mânâ ile alâkadarlardır. Mâdem binler efrâdı bulunan bir hükûmet ve yüz binler efrâdı bulunan bir millet benim bedelime düşünmeye ve müdafaa etmeye mecburdur; ben neden lüzumsuz olarak müddeîlerle konuşup müdafaa edeyim? Çünkü dokuz senedir ben bu vilâyetteyim; gittikçe daha ziyâde dünyalarına arkamı çeviriyorum. Hiçbir hâlim de mestur kalmamış. En gizli, en mahrem risalelerim dahi hükûmetin ve bazı meb'usların ellerine geçmiş. Eğer ehl-i dünyayı telâşa ve endişeye düşürecek dünyevî bir karışmak hâlim ve karıştırmak teşebbüsüm ve fikrim olsaydı, bu vilâyet ve kazalardaki hükûmet, dokuz sene dikkat ve tecessüs ettikleri hâlde ve ben de çekinmeyecek yanıma gelenlere esrârımı beyân ettiğim hâlde, hükûmet bana karşı sükût edip ilişmediler. Eğer milletin ve vatanın saâdetine ve istikbâline zarar verecek bir kabahatim varsa, dokuz seneden beri valisinden tut, köy karakol kumandanına kadar kendilerini mes'ul eder. Onlar kendilerini mes'uliyetten kurtarmak için, hakkımda habbeyi kubbe yapanlara karşı, kubbeyi habbe yapıp beni müdafaa etmeye mecburdurlar. Öyle ise bu sualin cevabını onlara havale ediyorum.

Ehl-i dünya: Sadece geçici dünya zevklerine bağlanıp ahireti unutan kimseler.

Habbeyi kubbe yapmak: Küçük, önemsiz meseleleri büyütme, abartmak.

Meb'us: Milletvekili.

İstiâre etmek: Geçici bir süre kullanmak için ödünç almak.

Mestur: Örtülü, gizli.

Müddei: İddia eden, savcı.

Münzevî: İnsanlardan uzaklaşıp tek başına yaşayan kimse.

Sükût: Susma.

Târikü'd-dünya: Geçici dünya zevklerini terk eden, kalbinde dünya sevgisine yer vermeyen kimse.

Tecessüs: Gizlice takip etme, gözetleme.

Amma şu vilâyetin milleti, umumiyetle benden ziyâde beni müdafaâ etmek mecburiyetleri şundandır ki; bu dokuz senedir hem kardeş, hem dost, hem mübarek olan bu milletin hayat-ı ebediyesine ve kuvvet-i îmâniyesine ve saâdet-i hayatiyesine bilfiil ve maddeten tesirini gösteren yüzer risalelerle çalıştığımızı ve hiçbir dağdağa ve zarar, hiç kimseye o risaleler yüzünden gelmediği ve hiçbir garazkârâne tereşşuhât-ı siyasiye ve dünyeviye görülmediği ve “lillâhilhamd” şu Isparta vilâyeti, eski zamanın Şam-ı Şerifinin mübarekiyeti ve âlem-i İslâm'ın medrese-i umumîsi olan Mısır'ın Câmiü'l-Ezher'i mübarekiyeti nev'inden, kuvvet-i îmâniye ve salâbet-i diniye cihetinde bir mübarekiyet makamını Risale-i Nur vasıtasıyla kazanarak; bu vilâyette, îmânın kuvveti lâkaydlığa ve ibâdetin iştıyakı sefâhete hâkim olmasını ve umum vilâyetlerin fevkinde bir meziyet-i dindaraneyi Risale-i Nur bu vilâyete kazandırdığından, elbette bu vilâyetteki umum insanlar, hattâ faraza dinsizi de olsa, beni ve Risale-i Nur'u müdafaaya mecburdur. Onların çok ehemmiyetli müdafaâ hakları içinde, benim gibi vazifesini bitirmiş ve “lillâhilhamd” binlerle şakirdler benim gibi bir âcizin yerinde çalışmış ve çalıştığı hengâmda, ehemmiyetsiz cüz'î hakkım, beni müdafaaya sevk etmiyor. Bu kadar binlerle dâvâ vekilleri bulunan bir adam, kendi dâvâsını kendi müdafaâ etmez.

İkinci İşaret

Tenkidkârâne bir suale cevaptır.

Ehl-i dünya tarafından deniliyor ki: Sen neden bizden küstün? Bir defa olsun hiç müracaat etmeyip sükût ettin? Bizden şiddetli şekvâ edip “Bana zulmediyorsunuz!” diyorsun. Hâlbuki bizim bir prensibimiz var, bu asrın muktezâsı olarak hususî düsturlarımız var. Bunların tatbikini sen kendine kabul etmiyorsun. Kanunu tatbik eden zâlim olmaz, kabul etmeyen isyan eder.

Bilfiil: Gerçekten, bizzat, pratikte.

Câmiü'l-Ezher: Ezher Üniversitesi.

Dağdağa: Gürültü, patırtı.

Dâvâ vekili: Avukat.

Fevk: Üst, üzeri.

Garazkârâne: Kötü maksatlı.

Hayat-ı ebediye: Sonsuz, devamlı olan, ahiret hayatı.

Hengâm: Vakit, sıra.

Kuvvet-i imaniye: İmana ait güç.

Mukteza: Gerek.

Lillâhilhamd: “Allah'a hamd olsun ki...”

Medrese-i umumî: Genel, herkese açık okul.

Meziyet-i dindarâne: Dindarlık meziyeti.

Mübarekiyet: Mübarek olma, kutluluk, azizlik.

Saadet-i hayatiye: Hayat mutluluğu.

Salâbet-i diniye: Dini mukadde-

satı korumada gösterilen kararlılık, sağlam duruş.

Sefahet: Haram helâl demeden zevk peşinde olma, beyinsizlik.

Şakirt: Öğrenci.

Şekvâ etmek: Şikayet etmek.

Tenkidkârâne: Tenkit eder, eleştirir bir tarzda.

Tereşşuhât-ı siyasiye ve dünyeviye: Siyasî ve dünyevî çıkarlar güdüldüğünü gösteren ipuçları.

Ezcümle, bu asr-ı hürriyette ve bu yeni başladığımız cumhuriyetler devrinde, müsâvât esası üzerine tahakküm ve tagallübü kaldırmak düsturu, bizim bir kanun-i esasımız hükmüne geçtiği hâlde, sen kâh hocalık, kâh zâhidlik sûretinde teveccüh-i âmmeyi kazanarak, nazar-ı dikkati kendine celb ederek, hükûmetin nüfuzu hâricinde bir kuvvet, bir makam-ı içtimâî elde etmeye çalıştığın, zâhir hâlin ve eski zamandaki macera-yi hayatının delâletleriyle anlaşılıyor. Bu hâl ise, -şimdiki tâbir ile- burjuvaların müstebidâne tahakkümleri içinde hoş görünebilir. Fakat bizim tabaka-yi avâmın intibâhıyla ve galebesiyle tezâhür eden tam sosyalizm ve bolşevizm düsturları, bizim daha ziyâde işimize yaradığı için; o sosyalizm düsturlarını kabul ettiğimiz hâlde, senin vaziyetin bize ağır geliyor, prensiplerimize muhalif düşüyor. Onun için sana verdiğimiz sıkıntıdan şekvâya ve küsmeye hakkın yoktur?

Elcevap: Hayat-ı içtimâiye-i beşeriyede bir çığır açan, eğer kâinattaki kanun-i fıtrata muvâfık hareket etmezse; hayırlı işlerde ve terakkide muvaffak olamaz. Bütün hareketi şer ve tahrip hesabına geçer. Mâdem kanun-i fıtrata tatbik-i harekete mecburiyet var; elbette fitrat-ı beşeriyeyi değiştirmek ve nev-i beşerin hilkatindeki hikmet-i esâsiyeyi kaldırmakla, mutlak müsâvât kanunu tatbik edilebilir. Evet ben, neseben ve hayatça avâm tabakasındayım. Ve meşreben ve fikren “müsâvât-ı hukuk” mesleğini kabul edenlerdenim. Ve şefkaten ve İslâmiyet’ten gelen sırr-ı adâlet ile, burjuva denilen tabaka-yi havassın istibdad ve tahakkümlerine karşı eskiden beri muhalefetle çalışanlardanım. Onun için bütün kuvvetimle adâlet-i tâtme lehinde, zulüm ve tagallübün ve tahakküm ve istibdadın aleyhindeyim.

Adâlet-i tâtme: Tam, eksiksiz adalet.

Asr-ı hürriyet: Özgürlük çağı.

Bolşevizm: Rus lider Lenin tarafından geliştirilip, büyük bir baskı, zulüm ve ihtilâl yoluyla proletarya iktidarına dayanan baskıcı rejim.

Burjuva: Halkın orta sınıfına mensup olan, şehirli.

Delâlet: İşaret etme, gösterme.

Ezcümle: Bu cümleden olarak, böylece, şu şekilde.

Fıtrat-ı beşeriye: İnsan tabiatı.

Galebe: Yenme.

Hayat-ı içtimâiye-i beşeriye: İnsanın sosyal hayatı.

Hikmet-i esâsiye: Esas, temel hikmet, ilâhî gaye.

Hilkat: Yaratılış.

İntibâh: Uyanma, ayılma.

İstibdat: Baskıcı yönetim.

Kanun-i fıtrat: Yaratılış kanunu.

Kanun-i esâsi: Anayasa.

Mâcerâ-yi hayat: Hayatın akışı, seyri.

Makam-ı içtimâî: Sosyal mevki.

Meşreben: Edinilen yol, tarz olarak.

Mutlak müsâvât: Tam tamına eşitlik.

Müsâvât esâsi: Eşitlik ilkesi.

Müsâvât-ı hukuk: Eşit haklara sahip olma prensibi.

Müstebidâne: Keyfî, baskıcı bir tarzda.

Nazar-ı dikkati celb etmek:

İnsanların dikkatini, ilgisini çekmek.

Neseben: Soy olarak, soyca.

Nev-i beşer: İnsan türü.

Nüfuz: Tesir, etki.

Sosyalizm: Hürriyetleri, mülkiyet haklarını sınırlayarak insanlar arasında eşitlik uygulamayı hayal eden sistem.

Tabaka-yi avâm: Genel halk tabakası.

Tabaka-yi havas: Seçkinler sınıfı.

Tagallüb: Zorbalık.

Tahakküm: Baskı, baskı altına alma.

Tatbik-i hareket: Uygun hareket etmek.

Terakkî: İlerleme, yükselme.

Teveccüh-i âmm: Halkın teveccühü, beğenisi.

Tezahür etmek: Ortaya çıkmak, belirmek.

Zâhidlik: Dünya ve içindeki fani lezzetleri terk etme.

Fakat nev-i beşerin fitratı ve sırr-ı hikmeti, müsâvât-ı mutlaka kanununa zıddır. Çünkü Fâtır u Hakîm, kemâl-i kudret ve hikmetini göstermek için, az bir şeyden çok mahsulât aldırır ve bir sahifede çok kitapları yazdırır ve bir şey ile çok vazifeleri yaptırdığı gibi, beşer nev'i ile de binler nev'in vazifelerini gördürür.

İşte o sırr-ı azîmdendir ki, Cenâb-ı Hak, insan nev'ini binler nev'ileri sünbül verecek ve hayvanâtın sâir binler nev'ileri kadar tabakât gösterecek bir fitratta yaratmıştır. Sâir hayvanât gibi kuvâlarına, latifelerine, duygularına had konulmamış; serbest bırakıp hadsiz makamâtta gezecek istidât verdiğinden, bir nev' iken binler nev' hükmüne geçtiği içindir ki, Arz'ın halifesi ve kâinatın neticesi ve zîhayatın sultanı hükmüne geçmiştir.

İşte nev-i insanın tenevvünün en mühim mâyesi ve zenbereği, müsa-baka ile, hakikî î mânî fazilettir. Fazileti kaldırmak, mâhiyet-i beşeriyenin tebdiliyle, aklın söndürülmesiyle, kalbin öldürülmesiyle, rûhun mahvedilmesiyle olabilir. Evet şu hürriyet perdesi altında müthiş bir istibdadı taşıyan şu asrın gaddar yüzüne çarpılmaya lâayık iken ve hâlbuki o tokada müstehak olmayan gayet mühim bir zâtın yanlış olarak yüzüne savrulan kâmilâne şu sözün:

Ne mümkün zulm ile, bîdâd ile, imha-yi hürriyet!

*Çalış idraki kaldır, muktedirsensin âdemiyyetten!*¹

sözünün yerine, bu asrın yüzüne çarpmak için ben de derim:

Ne mümkün zulm ile, bîdâd ile, imha-yi hakikat!

Çalış kalbi kaldır, muktedirsensin âdemiyyetten!

Veyahut,

Ne mümkün zulm ile, bîdâd ile, imha-yi fazilet!

Çalış vicdanı kaldır, muktedirsensin âdemiyyetten!

¹ Namık Kemal, Hürriyet Kasidesi.

Âdemiyyet: İnsanlık.

Bîdâd: Adaletsizlik, zulüm.

Fâtır u Hakîm: Her şeyi yerli yerince Yaradan.

İmhâ-yi fazilet: Erdemi, ahlâkı yok etmek.

İmhâ-yi hakikat: Gerçeği ortadan kaldırmak.

İmhâ-yi hürriyet: Özgürlüğü kaldırmak.

İstidat: Kabiliyet, yetenek.

Kâmilâne: Mükemmel bir tarzda.

Kemâl-i kudret: Kusursuz, yüce kudret.

Kuvâ: Duygular, hisler, fizikî güçler.

Latife: Manevî duygu ve hisler.

Mâhiyet-i beşeriye: İnsanın yapısı.

Muktedir: Gücü yeten, kuvvetli.

Müsâvât-ı mutlaka: Tam tamına eşitlik.

Nev': Tür, cins.

Sırr-ı azîm: Derin sır, nirengi.

Sırr-ı hikmet: Var olma gayesindeki sır.

Tebdil: Değiştirme.

Tenevvü: Türlü türlü olma, çeşitlilik.

Zîhayat: Canlı.

Evet î mânîli fazilet, medâr-ı tahakküm olmadığı gibi, sebab-i istibdad da olamaz. Tahakküm ve tagallüb etmek, faziletsizliktir. Ve bilhassa ehl-i fazi-letin en mühim meşrebi, acz ve fakr ve tevazu ile hayat-ı içtimâiye-i beşe-riyeye karışmak tarzındadır. “Lillâhilhamd” bu meşreb üstünde hayatımız gitmiş ve gidiyor. Ben kendimde fazilet var diye fahr sûretinde dâvâ etmi-yorum. *Fakat nimet-i ilâhiyeyi tahdis sûretinde, şükretmek niyetiyle diyorum ki: Cenâb-ı Hak fazl u keremiyle, ulûm-i î mânîye ve Kur’âniye’ye çalışmak ve fehmetmek faziletini ihsân etmiştir.* Bu ihsân-ı ilâhîyi bütün hayatımda “lillâhilhamd” tevfik-i ilâhî ile şu millet-i İslâmiye’nin menfaatine, saâdetine sarf ederek; hiçbir vakit vasıta-yi tahakküm ve tagallüb olmadığı gibi; ekser ehl-i gafletçe matlub olan teveccüh-i nâs ve hüsn-i kabul-i halk dahi, mühim bir sırâ binâen benim menfurumdur; onlardan kaçıyorum. Yirmi sene eski hayatımı zayi ettiği için onları kendime muzır görüyorum. Fakat Risale-i Nur’u beğenmelerine bir emâre biliyorum, onları küstürmüyorum.

İşte ey ehl-i dünya! Dünyanıza hiç karışmadığım ve prensiplerinize hiç-bir cihet-i temasım bulunmadığı ve dokuz sene esaretteki bu hayatımın şe-hâdetiyle yeniden dünyaya karışmaya hiçbir niyet ve arzum yokken, bana eski bir mütegalib ve dâimâ fırsatı bekleyen ve fikr-i istibdad ve tahakkümü taşıyan bir adam gibi yapılan bunca tarassud ve tazyikiniz, hangi kanun ile-dir? Hangi maslahat iledir? Dünyada hiçbir hükûmet böyle fevka’l-kanun ve hiçbir ferdin tasvibine mazhar olmayan bir muâmeleyle müsaade etmediği hâlde, bana karşı yapılan bu kadar bed muâmelelere, yalnız, değil benim küsmem, belki eğer bilse nev-i beşer küser, belki kâinat küsüyor!

Bed: Kötü.

Cihet-i temas: İlişki yönü.

Ehl-i fazilet: Erdemli, ahlâklî kişiler.

Ehl-i gaflet: Gerçeklerden habersiz yaşayanlar.

Emâre: Alamet, belirti, işaret.

Fahr: Övünmek.

Fazl: Lütuf, ihsan.

Fehm etmek: Anlamak.

Fevkâl-kanun: Kanunsuz, hukuk dışı.

Kerem: Cömertlik, bol bol verme.

Hüsn-i kabul-i halk: Halkın kabullenmesi, benimsemesi.

Lillâhilhamd: “Allah’a hamd olsun ki...”

Matlub: Aranan, arzulanan.

Medar-ı tahakküm: Baskı altına alma, zorbalık sebebi.

Menfûr: Nefret edilen, iğrenilen şey.

Muzır: Zararlı.

Mütegalib: Zalim, zorba.

Sebeb-i istibdat: Zulüm, baskı ve keyfi idare gerekçesi.

Tagallüb: Zorbalık.

Tahdis: Anlatma, söyleme.

Tarassud: Gözetleme.

Tasvib: Uygun görme, onaylama.

Tazyik: Sıkıştırma, zorlama, baskı.

Teveccüh-i nâs: İnsanların takdiri, beğenisi.

Tevfik-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk’ın yardımı, muvaffak etmesi.

Ulûm-i İmâniye ve Kur’âniye: İman ve Kur’an ilimleri.

Üçüncü İşaret

Mağlâtalı dîvânesine bir sual.

Bir kısım ehl-i hüküm diyorlar ki: Mâdem sen bu memlekette duruyorsun; şu memleketin cumhurî kanunlarına inkıyâd etmek lâzım gelirken, sen neden inziva perdesi altında kendini o kanunlardan kurtarıyorsun? Ez-cümle; şimdiki hükûmetin kanununda, vazife hâricinde bir meziyeti, bir fazileti kendine takıp, onunla bir kısım millete tahakküm edip nüfuzunu icrâ etmek, müsâvât esasına istinâd eden cumhuriyetin bir düsturuna münâfidir. Sen neden vazifesiz olduğun hâlde elini öptürüyorsun? Halk beni dinlesin diye hodfuruşâne bir vaziyet takınıyorsun?

Elcevap: Kanunu tatbik edenler evvelâ kendilerine tatbik ettikten sonra başkasına tatbik edebilirler. Siz kendinize tatbik etmediğiniz bir düsturu başkasına tatbik etmekle, herkesten evvel siz düsturunuzu, kanununuzu kırıyor-sunuz ve karşı geliyorsunuz. Çünkü, bu müsâvât-ı mutlaka kanununun bana tatbikini istiyorsunuz. Ben de derim:

Ne vakit bir nefer, bir müşirin makam-ı içtimâisine çıkarsa ve milletin o müşire karşı gösterdikleri hürmet ve teveccühe iştirak ederse ve onun gibi o teveccüh ve hürmete mazhar olursa veyahut o müşir, o nefer gibi âdileşirse ve o neferin sönük vaziyetini alırsa ve o müşirin vazife hâricinde hiçbir ehem-miyeti kalmazsa; hem eğer, en zeki ve bir ordunun muzafferiyetine sebebiyet veren bir erkân-ı harp reisi, en aptal bir neferle teveccüh-i âmmeye ve hürmet ve muhabbette müsâvâta girerse; o vakit sizin bu müsâvât kanununuz hük-münce bana şöyle diyebilirsiniz: “Kendine hoca deme! Hürmeti kabul etme! Fazileti inkâr et! Hizmetçine hizmet et! Dilencilere arkadaş ol!”

Eğer deseniz: Bu hürmet ve makam ve teveccüh, vazife başında ol-duğu vakte mahsustur ve vazifedarlara hastır. Sen vazifesiz bir adamsın; vazifedarlar gibi milletin hürmetini kabul edemezsin.

Elcevap: Eğer insan yalnız bir cesetten ibaret olsa ve insan dünyada lâyemutâne dâimî kalsa ve kabir kapısı kapansa ve ölüm öldürülse, o vakit vazife yalnız askerlik ve idare memurlarına mahsus kalırsa; sözünüzde dahi bir mânâ olurdu.

Âdileşmek: Sıradanlaşmak, sıradan bir hâl almak.

Cumhurî kanunlar: Cumhuriyet kanunları. **Nüfuz:** Tesir, etki.

Ehl-i hüküm: Yetkililer, idareciler.

Erkân-ı harp: Genelkurmay.

İnkıyad etmek: Boyun eğmek, uymak

Hodfuruşâne: Kendini övercesine, daima kendini öne sürerek.

İnzivâ: Tek başına, yalnız yaşama.

Lâyemutâne: Ölmeyecekmiş gibi.

Mağlâta: Şaşırtma, yanıltma

maksadı ile söylenen söz.

Makam-ı içtimâî: Sosyal mevki,

konum. **Münâfi:** Zıt, ters.

Müsâvât-ı mutlaka: Kayıtsız, şart-sız eşitlik. **Müsâvât:** Eşitlik.

Teveccüh: Sevgi ve ilgi duyma, ya-kınlık gösterme. **Müşir:** Mareşal.

Teveccüh-i âmme: Halkın sevgi ve ilgi duyması, beğenisi.

Fakat *mâdem* insan yalnız cesetten ibaret değil. Cesedi beslemek için; kalb, dil, akıl, dimağ koparılıp o cesede yedirilmez, onlar imha edilmez. Onlar da idare ister.

Ve *mâdem* kabir kapısı kapanmıyor ve *mâdem* kabrin öbür tarafındaki endişe-i istikbâl her ferдин en mühim mes'elesidir. Elbette milletin itaat ve hürmetine istinâd eden vazifeler, yalnız milletin hayat-ı dünyeviyesine âit içtimâî ve siyasî ve askerî vazifelere münhasır değildir.

Evet yolculara seyahat için vesika vermek bir vazife olduğu gibi, ebed tarafına giden yolculara da hem vesika, hem o zulümâtı yolda nur vermek öyle bir vazifedir ki, hiçbir vazife o vazife kadar ehemmiyetli değildir. Böyle bir vazifenin inkârı, ölümün inkârıyla ve her gün ¹ **أَلَمْ يَكُنْ** davasını, cenazelerinin mührüyle imza edip tasdik eden otuz bin şahidin şehâdetini tekzip ve inkâr etmekle olur.

Mâdem mânevî hâcât-ı zaruriyeye istinâd eden mânevî vazifeler var. Ve o vazifelerin en mühimmi, ebed yolunda seyahat için pasaport varakası ve berzah zulümâtında kalbin cep feneri ve saâdet-i ebediyenin anahtarı olan îmândır ve îmânın ders ve takviyesidir. Elbette o vazifeyi gören ehl-i mârifet her hâlde küfrân-ı nimet sûretinde kendine edilen nimet-i ilâhiyeyi ve fazilet-i îmâniyeyi hiçe sayıp, sefipler ve fâsikların makamına sukût etmeyecektir. Kendini, aşağıların bid'alarıyla, sefâhetleriyle bulaştırmayacaktır. İşte beğenmediğiniz ve müsâvâtsızlık zannettiğiniz inziva bunun içindir.

İşte bu hakikatle beraber, beni işkence ile tâciz eden sizin gibi enaniyette ve bu kanun-i müsâvâtı kırmakta firavunluk derecesinde ileri giden mütekebbirlere karşı demiyorum. Çünkü mütekebbirlere karşı tevazu, tezellül zannedildiğinden, tevazu etmemek gerekir. Belki ehl-i insaf ve mütevazi ve âdil kısmına derim ki:

¹ "Ölüm gerçektir." Bkz.: Ahmed b. Muhammed, *Kitâbü Usûli'd-dîn* 1/213; el-Kannûcî, *Katfû's-semer fi beyâni akîdeti ehli'l-eser* 1/121. Ayrıca, ölüm gerçeğini ifade eden âyet-i kerîmeler için bkz.: Bakara sûresi, 2/28; Âl-i İmran sûresi, 3/185; Enbiyâ sûresi, 21/35; Hac sûresi, 22/66; Ankebût sûresi, 29/57; Rûm sûresi, 30/40; Câsiye sûresi, 45/26; Kaf sûresi, 50/19; Cum'a sûresi, 62/8; Mülk sûresi, 67/2.

Berzah: Kabir.

Bid'a: Dinî bir asla dayanmayan, sonradan ortaya çıkan.

Ehl-i insaf: İnsaflı kimseler.

Ehl-i marîfet: İlim, irfan sahibi kimse

Enâniyet: Benlik, gurur, egoizm.

Endişe-i istikbal: Gelecek endişesi

Hayat-ı dünyevîye: Dünya hayatı.

Fâsik: Günahları ve haramları işlemeyi âdet edinen.

Hâcât-ı zaruriye: Kesin, zarurî ihtiyaçlar.

İçtimâî: Sosyal, toplumsal.

İstinad etmek: Dayanmak.

Kanun-i müsâvât: Eşitlik ilkesi.

Küfrân-ı nimet: Nankörlük.

Münhasır: Sınırlı, özgü.

Mütekebbir: Kibirlenen, büyüklük taslayan.

Saadet-i ebedîye: Ebedî, sonsuz

mutluluk, cennet hayatı.

Sefahet: Haram helâl demeden zevk peşinde olma, beyinsizlik.

Sefih: Haram helâl demeden zevk peşinde olan, beyinsiz.

Sukut etmek: Düşmek, değer kaybetmek.

Tekzip: Yalanlama.

Tezellül: Alçaklık.

Vesika: Belge.

Varaka: Kâğıt, belge.

Zulümât: Karanlıklar.

Ben “felillâhilhamd”, kendi kusurumu, acımı biliyorum; değil Müslümanlar üstünde mütekebbirâne bir makam-ı ihtiram istemek, belki her vakit nihayetsiz kusurlarımı, hiçliğimi görüp, istiğfar ile teselli bulup, halklardan ihtiram değil, duâ istiyorum. Hem zannederim benim bu mesleğimi, benim bütün arkadaşlarım biliyorlar. Yalnız bu kadar var ki, Kur’ân-ı Hakîm’in hizmeti esnasında ve hakâik-i îmâniyenin dersi vaktinde o hakâik hesabına ve Kur’ân şerefine o makamın iktizâ ettiği izzet ve vakar-ı ilmiyeyi ders vaktinde muhafaza edip, başımı ehl-i dalâlete eğmemek için, o izzetli vaziyeti muvakkaten takınıyorum. Zannederim, ehl-i dünyanın kanunlarının haddi yoktur ki, bu noktalara karşı çıkabilsin!

Cây-i Hayret Bir Tarz-ı Muâmele: Mâlûmdur ki; her yerde ehl-i maarif, mârifet ve ilim noktasında muhâkeme eder. Nerede ve kimde mârifet ve ilmi görse, meslek itibârıyla ona karşı bir dostluk ve bir hürmet besler. Hattâ düşman bir hükûmetin bir profesörü bu memlekete gelse, ehl-i maarif, onun ilim ve mârifetine hürmeten onu ziyaret ederler ve ona hürmet ederler. Hâlbuki İngiliz’in en yüksek meclis-i ilmiyesinin, Meşihat-ı İslâmiye’den sorduğu altı sualin cevabını, altı yüz kelime ile Meşihat-ı İslâmiye’den istedikleri zaman, bura maarifinin hürmetsizliğine uğrayan bir ehl-i mârifet, o altı suale altı kelime ile mazhar-ı takdir olmuş bir cevap veren ve ecnebîlerin en mühim ve hükemâların en esaslı düsturlarına hakikî ilim ve mârifetle muaraza edip galebe çalan ve Kur’ân’dan aldığı kuvvet-i mârifet ve ilme istinaden Avrupa feylesoflarına meydan okuyan ve hürriyetten altı ay evvel İstanbul’da hem ulemâyı ve hem de mekteblileri münazaraya davet edip kendisi hiç sual sormadan suallerine noksansız olarak doğru cevap veren (Hâşiyeye) ve bütün hayatını bu milletin saâdetine hasreden ve yüzer risale, o milletin Türkçe olan lisânıyla neşredip o milleti tenvir eden; hem vatandaş, hem dindâş, hem dost, hem kardeş bir ehl-i mârifete karşı en ziyâde sıkıntı veren

(Hâşiyeye) Yeni Said diyor ki: Şu makamda Eski Said’in iftihakârâne söylediği şu sözlerle ben iştirak etmiyorum. Bu risalede sözü ona verdiğim için susturamıyorum. Enaniyetlilere karşı bir parça enaniyetini göstereceğim diye sükût ediyorum.

Cây-i hayret: Hayret verici, şaşırtıcı.
Ecnebi: Yabancı, gayr-i Müslim.
Ehl-i dalâlet: Doğru yoldan sapanlar, ayrılanlar.
Felillâhilhamd: “Allah’a hamd olsun ki...”
Galebe çalmak: Galip gelmek.
Hakaik-i imaniye: İman hakikatleri.
Hasr etmek: Adamak, bağlamak, sınırlamak.
Hukemâ: Bilgeler, filozoflar.

İhtiram: Hürmet, saygı.
İstiğfar: Cenâb-ı Hakk’tan af dileme. **İstinâden:** Dayanarak.
Kuvvet-i marifet ve ilim: İlim, irfan gücü.
Makam-ı ihtiram: Saygı gösterilen, saygıdeğer konum.
Mazhar-ı takdir: Takdir edilmiş, beğenilmiş.
Meclis-i ilmiye: İlim Konseyi.
Muâraza: Karşı koyma, mücadele.

Meşihat-ı İslâmiye: Şeyhülislâmlık
Muvakkaten: Belli bir süre için, geçici olarak.
Münâzara: Tartışma.
Mütekebbirâne: Kibirlenerek, çalım satar bir tarzda.
Neşretmek: Yayımlamak.
Tenvir etmek: Aydınlatmak.
Vakar-ı ilmi: İlimin insana kazandırdığı ağırbaşlılık, saygınlık.

ve hakkında adâvet besleyen ve belki hürmetsizlik eden, bir kısım maarif dâiresine mensub olanlarla az bir kısım resmî hocalardır.

İşte, gel bu hâle ne diyeceksin? Medeniyet midir? Maarifperverlik midir? Vatanperverlik midir? Milliyetperverlik midir? Cumhuriyetperverlik midir? Hâşâ! Hâşâ! Hiç hiçbir şey değil. Belki bir kader-i ilâhîdir ki, o kader-i ilâhî, o ehl-i mârifet adamın dostluk ümit ettiği yerden adâvet gösterdi ki, hürmet yüzünden ilmi riyâya girmesin ve ihlâsı kazansın.

* * *

Hâtîme

Kendimce câ-yi hayret ve medâr-ı şükran bir taarruz:

Bu fevkalâde enaniyetli ehl-i dünyanın enaniyet işinde o kadar hassasiyet var ki, eğer şuûren olsa idi, kerâmet derecesinde veyahut büyük bir deha derecesinde bir muâmele olurdu. O muâmele de şudur: Kendi nefsim ve aklım bende hissetmedikleri bir parça riyâkârâne enaniyet vaziyetini, onlar enaniyetlerinin hassasiyet mîzanıyla hissediyorlar gibi, şiddetli bir sûrette, ben hissetmediğim enaniyetimin karşısına çıkıyorlar. Bu sekiz dokuz senede, sekiz dokuz defa tecrübem var ki, onların zâlimâne bana karşı muâmelelerinin vukûundan sonra, kader-i ilâhîyi düşünüp “Ne için bunları bana mu-sallat etti.” diye nefsimin desîselerini arıyordum. Her defada, ya nefsim şuûrsuz olarak enaniyete fitrî meyletmiş veyahut bilerek beni aldatmış, anlıyorum. O vakit kader-i ilâhî, o zâlimlerin zulmü içerisinde hakkımda adâlet etmiş, derdim.

Ezcümle; bu yazın arkadaşlarım güzel bir ata beni bindirdiler. Bir seyrangâha gittim. Şuûrsuz olarak nefsimde hodfüruşâne bir keyif arzusu uyanmakla ehl-i dünya öyle şiddetli o arzumun karşısına çıktılar ki, yalnız o gizli arzuyu değil, belki çok iştihalarımı kestiler. Hattâ ezcümle, bu defa Ramazan'dan sonra, eski zamanda gayet büyük, kudsî bir imamın bize karşı gaybî kerâmetiyle iltifâtından sonra kardeşlerimin takvâ ve ihlâsları ve ziyaretçilerin hürmet ve hüsn-i zanları içinde -ben bilmeyerek- nefsim müftehirâne, güyâ müteşekkîrâne perdesi altında riyâkârâne bir enaniyet vaziyetini almak

Adâvet: Düşmanlık.

Desise: Hile, oyun **Fitri:** Tabii, doğal

Gaybî: Gayba ait, görünmeyen.

Hodfüruşâne: Kendini övercesine, daima kendini öne sürerek.

Hüsn-i zan: Bir kişi veya bir şey hakkında iyi, olumlu düşünme.

İhlas: Yaptığını sırf Allah emrettiği için yapıp, başka bir gaye karıştırmamak.

Maarifperverlik: Bilim sevgisi.

Medar-ı şükran: Minnettarlık,

teşekkür sebebi.

Müftehirâne: İftiharla, övünerek.

Müteşekkîrâne: Şükreder bir tarzda. **Riyâ:** Gösteriş.

Riyâkârâne: İki yüzlülükle.

Seyrangâh: Gezinti yeri.

Şuuren: Bilinçli, şuurlu olarak.

Vuku: Olma, meydana gelme.

Zâlimâne: Zalimce.

istedi. Birden bu ehl-i dünyanın hadsiz hassasiyetle ve hattâ riyâkârlığın zerrelerini de hissedebilir bir tarzda, birden bana iliştiler. Ben Cenâb-ı Hakk'a şükrediyorum ki, bunların zulmü bana bir vasıta-yi ihlâs oldu.

رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ❁

وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ¹ ❁

اللَّهُمَّ يَا حَافِظُ يَا خَيْرَ الْحَافِظِينَ احْفَظْنِي وَاحْفَظْ رُفَقَائِي مِنْ شَرِّ النَّفْسِ وَالشَّيْطَانِ
وَمِنْ شَرِّ الْجِنَّ وَالْإِنْسَانِ وَمِنْ شَرِّ أَهْلِ الضَّلَالَةِ وَأَهْلِ الطُّغْيَانِ آمِينَ آمِينَ آمِينَ²
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ³

* * *

¹ ❁ Sen de ki: Ya Rabbî! Şeytanların vesveselerinden, ❁ onların yanımda bulunmalarından Sana sığınırım!" (Mü'minûn sûresi, 23/97-98)

² "Ey Hâfız ve Hafız olan ve muhafaza edenlerin en hayırlısı olan Allahım! Beni ve arkadaşlarımı nefsin ve şeytanın şerrinden, cinlerin ve insanların şerrinden, dalâlete düşmüş ve azgınlık yapanların şerrinden muhafaza et. Âmin, âmin, âmin."

³ "(Melekler) "Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin" dediler" (Bakara sûresi, 2/32)

Yirmi Üçüncü Lem'a

Tabiat Risalesi

On Yedinci Lem'anın On Altıncı Notası iken, ehemmiyetine binâen Yirmi Üçüncü Lem'a olmuştur. Tabiatıtan gelen fikr-i küfrîyi dirilmeyecek bir sûrette öldürüyor; küfrün temel taşını zîr ü zeber ediyor.

İhtar

Şu notada, tabiiyyûnun münkir kısmının gittikleri yolun iç yüzü ne kadar akıldan uzak ve ne kadar çirkin ve ne derece hurafe olduğu, lâakal doksan muhali tazammun eden dokuz muhal ile beyân edilmiş. Sâir risalelerde o muhaller kısmen izah edildiğinden; burada gayet muhtasar olmak haysiyetiyle, bazı basamaklar tayyedilmiştir. Onun için, birdenbire, bu kadar zâhir ve aşikâre bir hurafeyi nasıl bu meşhur âkil feylesoflar kabul etmişler, o yolda gidiyorlar, hatıra geliyor.

Evet onlar, mesleklerinin iç yüzünü görememişler. Hem hakikat-i meslekleri ve mesleklerinin lâzımı ve muktezâsı odur ki; yazılmış her bir muhalin ucunda beyân edilen o çirkin ve müstekreh ve gayr-ı mâkul ^(Hâşiye) hülâsa-yi mezhepleri; mesleklerinin lâzımı ve zarurî muktezâsı olduğunu gayet bedihî ve kat'î bürhânlarla şüphesi olanlara tafsilen beyân ve isbât etmeye hazırım.

^(Hâşiye) Bu risalenin sebeb-i tel'ifi; gayet mütecâvizâne ve gayet çirkin bir tarz ile hakâik-i imâniyeyi tezyif edip, bozulmuş aklı yetişmediği şeye hurafe deyip, dinsizliği tabiata bağlayarak, Kur'ân'a hücum edilmesidir. O hücum ise, şiddetli bir hiddeti, kalbe (kaleme) verdi ki, şiddetli ve galiz tokatları o mülhidlere ve haktan yüz çeviren bâtil mezheblilere yedirdi. Yoksa Risale-i Nur'un mesleği, nezihâne ve nazikane ve kavl-i leyyindir.

Âkul: Akıllı.

Bedihî: Açık, âşikâr.

Burhan: Delil.

Fikr-i küfrî: İnkâr düşüncesi.

Galiz: Ağır.

Gayr-ı mâkul: Akla aykırı.

Hakaik-i imaniye: İman hakikatleri

Hakikat-i meslek: Mesleğin gerçek

durumu, takip edilen yolun iç yüzü.

Hülâsa-yi mezhep: Takip edilen

yolun, düşüncenin özeti.

Kavl-i leyyin: Yumuşak söz, ifade.

Lâakal: En az.

Muhal: İmkânsız.

Muhtasar: Kısa, özet.

Mukteza: Gerekirici sebep.

Mülhid: İnançsız, ateist, dinsiz.

Münkir: İnkâr eden, inanmayan

Müstekreh: Çirkinleşmiş, iğrenç.

Mütecavizâne: Haddi aşarak, ileri giderek.

Nezihane: Tertemiz, dupduru olarak

Sebeb-i tel'if: Yazma sebebi.

Tabiiyyûn: Hz.Allah'ı inkâr edip

tabiatı yaratıcı sayan kimseler.

Tafsilen: Genişçe, ayrıntılı.

Tayy etmek: Geçmek, atlamak, temas etmemek.

Tazammun etmek: İçermek, ihtiva etmek.

Tezyif etmek: Değersizleştirmek, hafife almak, alay etmek.

Zir ü zeber: Darmadağın, alt üst.

قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ¹

Şu âyet-i kerîme, istifham-ı inkârî ile “Cenâb-ı Hak hakkında şek olmaz ve olmamalı.” demekle; vücud ve vahdâniyet-i ilâhiye, bedahet derecesinde olduğunu gösteriyor.

Şu sırrı izahtan evvel bir ihtâr:

1338’de Ankara’ya gittim.² İslâm ordusunun Yunan’a galebesinden neş’e alan ehl-i îmânın kuvvetli efkârı içinde, gayet müthiş bir zındıka fikri, içine girmek ve bozmak ve zehirlendirmek için derrasâne çalıştığını gördüm. Eyvah dedim, bu ejderha îmânın erkânına ilişecek! O vakit, şu âyet-i kerîme bedahet derecesinde vücud ve vahdâniyeti ifham ettiği cihetle ondan istim-dâd edip, o zındıkanın başını dağıtacak derecede Kur’ân-ı Hakîm’den alınan kuvvetli bir bürhânı, Nur’un Arabî risalesinde yazdım. Ankara’da, Yeni Gün Matbaası’nda tab’ ettirmiştim. Fakat maatteessüf Arabî bilen az ve ehemmiyetle bakanlar da nadir olmakla beraber, gayet muhtasar ve mücmel bir sûrette o kuvvetli bürhân tesirini göstermedi. Maatteessüf, o dinsizlik fikri hem inkişâf etti, hem kuvvet buldu. Bilmeceburiye, o bürhânı Türkçe olarak bir derece beyân edeceğim. O bürhânın bazı parçaları, bazı risalelerde tam izah edildiğinden; burada icmâlen yazılacaktır. Sâir risalelerde inkısam etmiş olan müteaddit bürhânlar, bu bürhânda kısmen ittihâd ediyor; her biri bunun bir cüz’ü hükmüne geçiyor.

Mukaddime

Ey insan! Bil ki, insanların ağzından çıkan ve dinsizliği işmâm eden deşetli kelimeler var. Ehl-i îmân, bilmeyerek istimâl ediyorlar. Mühimlerinden üç tanesini beyân edeceğiz:

¹ “Peygamberleri onlara: ‘Hiç gökleri ve yeri yaratan Yüce Yaratıcı hakkında şüphe edilebilir mi?’ dedi.” (İbrahim sûresi, 14/10)

² Yani 1922 yılında.

Bedâhet: Açıklık, gözle görölür olma.

Bilmeceburiye: Mecburen.

Dessâsâne: Sinsice.

Erkân: Esaslar, temeller.

Galebe: Yenme.

İcmâlen: Kısaca, özet olarak.

İfham: Anlatma, ifade etme.

İnkısam: Kısımlara ayrılmış, bölünmüş.

İnkişaf: Gelişmek, yayılmak.

İstifham-ı inkârî: Ret fikrini daha güçlü anlatmak için kullanılan olumsuz soru üslûbu, “Yaratıcının varlığında şüphe olur mu?” gibi.

İstimal etmek: Kullanmak.

İstimdâd: Medet, yardım isteme.

İşmam etmek: Hissettirmek, koklatmak.

İttihad etmek: Birleşmek.

Maatteessüf: Esefle, maalesef.

Mücmel: Kısa ve öz, hulâsa.

Müteaddit: Birçok.

Şek: Şüphe.

Tab’ etmek: Basmak, yayımlamak.

Vahdâniyet-i ilâhiye: Allah’ın birliği.

Vücud: Varlık, var olma.

Zındıka: Dinsizlik.

- **Birincisi:** “*Evcedethü'l-esbab*” yani, “Esbab bu şeyi îcâd ediyor.”
- **İkincisi:** “*Teşekkele binefsihî*” yani, “Kendi kendine teşekkül ediyor, oluyor, bitiyor.”
- **Üçüncüsü:** “*İktezathü't-tabiat*” yani, “Tabîidir, tabiat iktizâ edip îcâd ediyor.”

Evet mâdem mevcûdât var ve inkâr edilmez. Hem her mevcud san'atlı ve hikmetli vücuda geliyor. Hem mâdem kadîm değil, yeniden oluyor. Her hâlde ey mülhid! Bu mevcudu, meselâ bu hayvanı ya diyeceksin ki, esbâb-ı âlem onu îcâd ediyor; yani esbâbın içtimâında o mevcud vücud buluyor; veyahut o kendi kendine teşekkül ediyor; veyahut tabiat muktezâsı olarak, tabiatın tesiriyle vücuda geliyor; veyahut bir Kadîr-i Zülcelâl'in kudretiyle îcâd edilir. Mâdem aklen bu dört yoldan başka yol yoktur, evvelki üç yol muhal, battal, mümtenî, gayr-i kâbil oldukları kat'î isbât edilse; bizzarûre ve bilbedâhe dördüncü yol olan tarîk-i vahdâniyet, şeksiz şüphesiz sâbit olur.

Amma Birinci Yol ki

Esbâb-ı âlemin içtimâyıyla teşkil-i eşya ve vücud-i mahlûkâtıdır. Pek çok muhâlâtından yalnız üç tanesini zikrediyoruz.

Birincisi

Bir eczâhânede, gayet muhtelif maddelerle dolu, yüzer kavanoz şişeler bulunuyor. O edviyelerden, zîhayat bir macun istenildi. Hem hayatdar hârika bir tiryak onlardan yapılmak îcab etti. Geldik, o eczâhânede, o zîhayat macunun ve hayatdar tiryakın çoklukla efrâdını gördük. O macunlardan her birisini tedkik ettik.

Görüyoruz ki, o kavanoz şişelerden her birisinden, bir mîzan-ı mahsusla, bir iki dirhem bundan, üç dört dirhem ötekenden, altı yedi dirhem başkasından ve hâkezâ muhtelif mikdarlarda eczâlar alınmış. Eğer birinden, bir

Battal: İşe yaramaz, boş.

Bilbedâhe: Açıkça.

Bizzarure: Zarurî, kesin olarak.

Edviye: İlâçlar.

Esbab-ı âlem: Âlemde var olan sebepler, maddî unsurlar.

Gayr-i kabil: Mümkün olmayan.

Hâkezâ: Böylece, bunun gibi.

İçtimâ: Bir araya gelme, toplanma.

İktizâ etmek: Gerektirmek.

Kadîm: Başlangıcı olmayan, ezeli.

Kadîr-i Zülcelâl: Büyüklük ve gücün yegâne sahibi Hz. Allah.

Mizan-ı mahsus: Özel, hassas ölçü

Muhâlât: Muhaller, mümkün olmayan şeyler.

Mülhid: İnkâr eden, inançsız.

Mümtenî: İmkânsız.

Şek: Şüphe.

Tarik-i vahdâniyet: Allah'ın birliğini ispat eden yol.

Teşkil-i eşya: Eşyanın meydana gelmesi, oluşması.

Tiryak: Zehirin etkisini gideren ilaç, panzehir.

Vücud-i mahlûkat: Varlıkların meydana gelmesi, vücut bulması.

Zîhayat: Canlı.

dirhem ya noksan veya fazla alınsa o macun zihayat olamaz, hâsiyetini gösteremez. Hem o hayatdar tiryakı da tedkik ettik. Her bir kavanozdan bir mîzan-ı mahsus ile bir madde alınmış ki, zerre mikdarı noksan veya ziyâde olsa, tiryak hassasını kaybeder. O kavanozlar elliden ziyâde iken, her birisinden ayrı bir mîzan ile alınmış gibi, ayrı ayrı mikdarda eczâları alınmış.

Acaba hiçbir cihette imkân ve ihtimâl var mı ki, o şişelerden alınan muhtelif mikdarlar, şişelerin garip bir tesadüf veya fırtınalı bir havanın çarpmasıyla devrilmesinden, her birisinden alınan mikdar kadar yalnız o mikdar aksın, beraber gitsinler ve toplanıp o macunu teşkil etsinler? Acaba bundan daha hurafe, muhal, bâtil bir şey var mı? Eşek muzaaf bir eşekliğe girse, sonra insan olsa, “Bu fikri kabul etmem!” diye kaçacaktır.

İşte bu misâl gibi; her bir zihayat, elbette zihayat bir macundur ve her bir nebat, hayatdar bir tiryak gibidir ki; çok müteaddit eczâlardan, çok muhtelif maddelerden, gayet hassas bir ölçü ile alınan maddelerden terkiib edilmiştir. Eğer esbaba, anasıra isnâd edilse ve “Esbab icâd etti.” denilse; aynen eczâhânedeki macunun, şişelerin devrilmesinden vücud bulması gibi, yüz derece akıldan uzak, muhal ve bâtıldır.

Elhâsıl: Şu eczâhâne-i kübrâ-yi âlemde, Hakîm-i Ezeli'nin mîzan-ı kaza ve kaderiyle alınan mevâdd-ı hayatiye, hadsiz bir hikmet ve nihayetsiz bir ilim ve her şeye şâmil bir irade ile vücud bulabilir. “Kör, sağır, hudutsuz, sel gibi akan küllî anâsır ve tabâyî' ve esbabın işidir.” diyen bedbaht, “O tiryak-ı acîp, kendi kendine şişelerin devrilmesinden çıkıp olmuştur.” diyen dîvâne bir hezeyancı, sarhoş bulunan bir ahmaktan daha ziyâde ahmaktır. Evet o küfür; ahmakâne, sarhoşane, dîvânece bir hezeyandır.

İkinci Muhal

Eğer her şey, Vâhid u Ehad olan Kadîr-i Zülcelâl'e verilmezse, belki esbaba isnâd edilse, lâzım gelir ki; âlemin pek çok anâsır ve esbabı, her bir zihayatın vücudunda müdahalesi bulunsun. Hâlbuki sinek gibi bir küçük mahlûkun vücudunda, kemâl-i intizam ile gayet hassas bir mîzan ve tamam

Anâsır: Unsurlar, öğeler.

Eczahane-i kübrâ-yi âlem: Pek büyük âlem eczahanesi.

Hakîm-i Ezeli: Her işi yerli yerinde yapan hikmeti sonsuz, Hz. Allah.

Hâsiyet: Bir şeye has özellik, tesir.

Hassa: Özellik. **Hayattar:** Canlı, dipdiri. **Hezeyan:** Saçmalık.

Kadîr-i Zülcelâl: Büyüklük ve gücün yegâne sahibi Hz. Allah.

Kemâl-i intizam: Mükemmel sıralanış, düzen.

Mevâdd-ı hayatiye: Hayat için gerekli maddeler.

Muzaaf: Kat kat, katmerli.

Müteaddit: Sayılı, birkaç.

Mizan-ı kazâ ve kader: Cenâb-ı Hakk'ın takdir ve tecellilerindeki ölçü, denge.

Şâmil: İçine alan, kapsayan.

Tabâyî': Tabiatlar.

Tiryak-ı acîp: Harika ilâç.

Vâhid u Ehad: Bir ve tek, Yüce Allah.

bir ittifak ile, muhtelif ve birbirine zıd, mübâyin esbabın içtimâi, o kadar zâ-hir bir muhaldır ki, sinek kanadı kadar şuûru bulunan, “Bu muhaldır, ola-maz!” diyecektir. Evet bir sineğin küçücük cismi, kâinatın ekser anâsır ve es-bâbı ile alâkadardır; belki bir hülâsasıdır. Eğer Kadîr-i Ezeli'ye verilmezse, o esbâb-ı maddiye onun vücudu yanında bizzât hazır bulunmak lâzım; belki onun küçücük cisminde girmek gerektir. Belki cisminin küçük bir nümûnesi olan gözündeki bir hüceyresine girmeleri îcab ediyor. Çünkü sebep maddî ise, müsebbebin yanında ve içinde bulunması lâzım geliyor. Şu hâlde, iki sineğin iğne ucu gibi parmakları yerleşmeyen o hüceyrecikte erkân-ı âlem ve anâsır ve tabâyiin, maddeten içinde bulunup, usta gibi içinde çalışık-larını kabul etmek lâzım geliyor.

İşte, Sofestâin en eblehleri dahi, böyle bir meslekten utanıyorlar.

Üçüncü Muhal

الْوَّاحِدُ لَا يَصْدُرُ إِلَّا عَنِ الْوَّاحِدِ kâide-i mukarreresiyle: “Bir mevcudun vahdeti varsa, elbette bir vâhidden, bir elden sudûr edebilir.” Hususan o mevcud, gayet mükemmel bir intizam ve hassas bir mîzan içinde ve câmi bir hayata mazhar ise, bilbedâhe sebep-i ihtilâf ve keşmekeş olan müteaddit ellerden çıkmadığını; belki gayet Kadîr, Hakîm olan bir tek elden çıktığını gösterdiği hâlde; hadsiz ve câmid ve cahil, mütecâviz, şuûrsuz, karmakarışık-lık içinde, kör, sağır esbâb-ı tabiiyenin karmakarışık ellerine, -hadsiz imkânât yolları içinde ve içtimâ ve ihtilât ile, o esbâbın körlüğü, sağırlığı ziyâdeleştigi hâlde- o muntazam ve mevzun ve vâhid bir mevcudu onlara isnâd etmek, yüz muhali birden kabul etmek gibi akıldan uzaktır.

Haydi bu muhalden kat-ı nazar, esbâb-ı maddiyenin elbette tesirleri, mübâşeretle ve temasla olur. Hâlbuki o esbâb-ı tabiiyenin temasları, zîhayat

Bilbedâhe: Açıkça.

Câmi: Kapsamlı, şümulü.

Câmid: Cansız.

Ebleh: Pek akılsız, pek budala.

Erkân-ı âlem: Âlemin esasları, temelleri.

Esbâb-ı maddiye: Maddî sebepler

Esbâb-ı tabîye: Tabîi sebepler.

Hakîm: Her şeyi yerli yerince yapan.

İhtilât: Kanşma.

Kadîr: Kudreti Sonsuz Hz. Allah.

Kadîr-i Ezeli: Güç ve kuvvetinin başlangıcı ve sonu olmayan Hz. Allah.

Kaide-i mukarrere: Şüphe duyul-mayan, sağlam kaide, kural.

Kat-ı nazar: “Bir tarafa.. şöyle dursun.”

Mevzun: Ölçülü, tartılı.

Mübâşeret: Doğrudan doğruya, bizzat kendisinin yapması.

Mübâyin: Ayrı, zıt.

Müsebbeb: Sebebe bağlı olarak meydana gelen netice.

Müteaddit: Birçok.

Mütecaviz: Haddi aşan, çok fazla.

Sebeb-i ihtilâf: Farklılık sebebi.

Sofestâi: Şüpheli.. değişmez gerçeğin varlığına inanmayan.

Sudur etmek: Meydana gelmek, çıkmak.

Vahdet: Birlik.

Vâhid: Bir.

Zîhayat: Canlı.

mevcudların zâhirleriyle. Hâlbuki görüyoruz ki; o esbâb-ı maddiyenin el-leri yetişmediği ve temas edemedikleri o zîhayatın bâtını, on defa zâhirinden daha muntazam, daha latîf, san'atça daha mükemmeldir. Esbâb-ı maddiye-nin elleri ve âletleriyle hiçbir cihetle yerleşemedikleri, belki tam zâhirine de temas edemedikleri küçücük zîhayat, küçücük hayvancıklar, en büyük mah-lûklardan daha ziyâde san'atça acîp, hilkatçe bedî' bir sûrette oldukları hâl-de, o câmid, cahil, kaba, uzak, büyük ve birbirine zıt olan sağır, kör esbaba isnâd etmek, yüz derece kör, bin derece sağır olmakla olur!

Amma İkinci Mes'ele

"Teşekkele binefsihî"dir. Yani, kendi kendine teşekkül ediyor. İşte bu cümlelerin dahi çok muhâlâtı var; çok cihetle bâtıdır, muhaldır. Nümûne için muhâlâtından üç tanesini beyân ederiz:

Birincisi

Ey muannid münkir! Senin enaniyetin seni o kadar ahmaklaştırmış ki, yüz muhali birden kabul etmeyi, bir derece hükmediyorsun. Çünkü sen mevcudsun. Ve basit bir madde ve câmid ve tagayyürsüz değilsin. Belki, dâimâ teceddüdde olarak, gayet muntazam bir makine ve hârika ve dâimâ tahavvülde bir saray gibisin. Senin vücudunda her vakit zerreler çalışıyorlar. Senin vücudun kâinatla, hususan rızık münâsebetiyle, hususan bekâ-yi nev'i itibâriyle alâkadar ve alış verişi vardır. Senin vücudunda çalışan zerreler, o münasebâtı bozmamak ve o alâkadarlığı kırmamak için dikkat ediyorlar. Öylece ihtiyatla ayaklarını atıyorlar. Güyâ bütün kâinata bakıyorlar. Senin münasebâtını kâinatta görüp öyle vaziyet alıyorlar. Sen zâhirî ve bâtinî duygularınla, o zerrelerin, o hârika vaziyetine göre istifâde edersin. Eğer sen vücudundaki zerreleri, Kadîr-i Ezelî'nin kanunuyla hareket eden küçücük memurları veya bir ordusu veya kalem-i kaderin uçları, -her bir zerre bir ka-lem ucu- veya kalem-i kudretin noktaları, her bir zerre bir nokta olduğunu kabul etmezsen; o vakit senin gözünde çalışan her bir zerreye öyle bir göz

Acib: Şaşırtıcı, hayret verici.

Bâtıl: Yanlış, doğru olmayan.

Bâtinî: İçte olan, görünmeyen.

Bedî: Harika, eşsiz, orijinal.

Bekâ-yi nev': Kendi türünün devam etmesi, yok olmaması.

Enâniyet: Benlik, gurur.

Hilkat: Yaratılış.

Kadîr-i Ezelî: Güç ve kuvvetinin başlangıcı ve sonu olmayan Hz. Allah.

Kalem-i kader: Kader kalemi.

Muannid: İnatçı.

Muhâlât: Muhaller, mümkün olmayan şeyler.

Münkir: İnkâr eden inanmayan.

Tagayyür: Değişim, başkalaşma.

Tahavvül: Başkalaşma, hal değış-tirme.

Teceddüd: Yenilenme.

Teşekkül etmek: Meydana gel-mek, oluşmak, şekil almak.

Zâhirî: Görünen, görünürdeki.

lâzım ki, senin mecmû-i cesedinin her tarafını görmekle beraber, münâ-sebetdâr olduğun bütün kâinatı dahi görecek bir gözü ve bütün senin mâzî ve müstakbel ve nesil ve aslın ve anâsırının menbâlarını ve rızkının madenlerini bilecek, tanıyacak yüz dâhî kadar bir akıl vermek lâzım geliyor. Senin gibi bu mes'elelerde zerre kadar akıllı olmayanın bir zerresine bin Eflâtun kadar bir ilim ve şuûr vermek, bin derece dîvânece bir hurafeciliktir!

İkinci Muhal

Senin vücudun bin kubbeli hârika bir saraya benzer ki; her kubbesinde taşlar, direksiz birbirine başbaşa verip, muallâkta durdurulmuş. Belki senin vücudun, bin defa bu saraydan daha acıptır. Çünkü o saray-ı vücudun, dâimâ kemâl-i intizamla tazelenmektedir. Gayet hârika olan rûh, kalb ve mânevî letâiftin kat-ı nazar, yalnız cesedindeki her bir âzâ, bir kubbeli menzil hükmündedir. Zerreler, o kubbedeki taşlar gibi birbirleriyle kemâl-i müvâzene ve intizam ile başbaşa verip, hârika bir bina, fevkalâde bir san'at, göz ve dil gibi acîp birer mu'cize-i kudret gösteriyorlar. Eğer bu zerreler, şu âlemin ustasının emrine tâbi birer memur olmasalar; o vakit her bir zerre, umum o cesetteki zerrelerle hem hâkim-i mutlak, hem her birisine mahkûm-i mutlak, hem her birisine misil, hem hâkimiyet noktasında zıd, hem yalnız Vâcibü'l-Vücud'a mahsus olan ekser sıfâtın masdarı, menbâ; hem gayet mukayyed, hem gayet mutlak bir sûrette olmakla beraber, sırr-ı vahdetle yalnız bir Vâhid u Ehad'in eseri olabilen gayet muntazam bir masnû-i vâhidi o hadsiz zerrâta isnâd etmek; zerre kadar şuûru olan, bunun pek zâhir bir muhal belki yüz muhal olduğunu derk eder.

Üçüncü Muhal

Eğer senin vücudun, Vâhid u Ehad olan Kadîr-i Ezeli'nin kalemiyle mektup olmazsa ve tabiata, esbaba mensub matbû ise, o vakit senin vücudundaki bir hüceyre-i bedenden tut, birbiri içinde dâireler misillü, binler mürek-

Anâsır: Unsurlar, öğeler.

Âzâ: Uzuvarlar, organlar.

Ekser: Birçok, en çok.

Hâkim-i mutlak: Her şeye hükmeden, güçlü hâkim.

Hüceyre-i beden: Bedende bir hücrecik. **Kat-ı nazar:** "Bir tarafa.. şöyle dursun."

Kemâl-i intizam: Tam bir düzen ve ahenk.

Kemâl-i muvazene: Mükemmel bir denge ve ayar. **Letâif:** Manevî duygular, ruhanî dinamikler.

Mahkûm-i mutlak: Herkesin ve her şeyin hükmü ve idaresi altında olan.

Masnû-i vâhid: Bir tek sanat eseri.

Matbû: Tab edilmiş, basılmış.

Mecmu-i cesed: Vücudun bütünü, geneli.

Mektub: Yazılmış. **Muhal:** İmkânsız. **Muallâk:** Asılı, asılmış.

Mucize-i kudret: Allah'ın eşsiz kudretinin harikulâde bir göstergesi. **Mukayyet:** Kayıtlı, sınırlı. **Sırr-ı vahdet:** Birlik sırrı.

Vâcibü'l-Vücud: Varlığı kendinden ve kesin olan, tek ve yektâ Zat.

Vâhid u Ehad: Bir ve tek, Yüce Allah. **Zerrât:** Zerreler, en küçük parçalar.

kebler adedince tabiat kalıplarının bulunması lâzım gelir. Çünkü meselâ bu elimizdeki kitap eğer mektup olsa, bir tek kalem, kâtibinin ilmine istinâd edip, bütün onları yazar. Eğer o, mektup olmazsa ve onun kalemine verilmezse, kendi kendine olmuş denilse veya tabiata verilse, o vakit matbû kitap gibi, her bir harfi için ayrı bir demir kalem lâzımdır ki tab' edilsin.

Nasıl ki matbaada hurûfât adedince demir harfler bulunur, sonra o harfler vücud bulur; o vakit bir tek kaleme bedel, o hurûfât adedince kalemler bulunması lâzım gelir. Belki o hurûfât içinde -bazan olduğu gibi- küçük kalem ile bir büyük harfte bir sahife ince hatla yazılmış ise, binler kalem bir tek harf için lâzım geliyor. Belki birbirinin içine girip muntazam bir vaziyetle, senin cesedin gibi bir şekil alıyorsa, o vakit her bir dâirede, her bir cüz' için, o mürekkebât adedince kalıplar lâzım geliyor. Haydi, yüz muhal içinde bulunan bu tarzı, mümkün desen dahi, bu muntazam san'atlı demir harfleri ve mükemmel kalıpları ve kalemleri yapmak için, yine bir tek kaleme verilmezse, o kalemler, o kalıplar, o demir harflerin yapılması için, onların adedlerince yine kalemler, kalıplar ve harfler lâzım. Çünkü onlar da yapılmışlar ve onlar da muntazam san'atlıdırlar. Ve hâkezâ müteselsilen gittikçe gidecek...

İşte sen de anla! Bu öyle bir fikirdir ki; senin zerrâtın adedince muhâlât ve hurafeler, içinde bulunuyor. Ey muannid muattıl! Sen de utan, bu dalâletten vazgeç!

Üçüncü Kelime

"İktezathü't-tabiat" yani; tabiat iktizâ ediyor, tabiat yapıyor. İşte bu hükümün çok muhâlâtı var. Nümûne için üçünü zikrediyoruz.

Birincisi

Eğer mevcûdâtta, hususan zîhayatta görünen basîrâne, hakîmâne olan san'at ve îcâd, Şems-i Ezeli'nin kalem-i kader ve kudretine verilmezse, belki kör, sağır, düşüncesiz olan tabiata ve kuvvete isnâd edilse lâzım gelir ki; tabiat, îcâd için her şeyde hadsiz mânevî makine ve matbaaları bulundursun; ve yahut her şeyde, kâinatı halk ve idare edecek bir kudret ve hikmet derc etsin.

Derc etmek: Yerleştirmek, içine koymak. **Basîrâne:** Görerek.

Hâkezâ: Bunu gibi, böylece.

Hakîmâne: Hikmetlice.

Halk etmek: Yaratmak.

Hurufat: Harfler

İktiza etmek: Gerektirmek.

İstinad etmek: Dayanmak.

Muattıl: Yaratıcıyı inkâr eden.

Muhâlât: Muhaller, mümkün olmayan şeyler.

Muannid: İnatçı.

Tab' etmek: Basmak, yayımlamak.

Mürekkebât: Parçalardan oluşan, iç içe olan.

Müteselsilen: Silsile halinde, zincirleme, peş peşe. **Zîhayat:** Canlı

Şems-i Ezeli: Batmayan, kaybolmayan daimi güneş (Ulu Allah).

Çünkü nasıl şemsin cilveleri ve akisleri, zemin yüzündeki zerrecik cam parçalarında ve katrelerde görünüyor. Eğer o misâlî ve aksî güneşçikler, semâdaki tek güneşe isnâd edilmese, lâzım gelir ki; bir kibrit başı yerleşmeyen bir zerrecik cam parçasında tabîî, fitrî ve güneşin hâsiyetlerine mâlik, zâhiren küçük, mânen çok derin bir güneşin hâricî vücudunu kabul ederek, zerrât-ı zücâciye adedince tabîî güneşleri kabul etmek lâzım geldiği gibi, aynen bu misâl gibi mevcûdât ve zîhayat doğrudan doğruya Şems-i Ezeli'nin cilve-i esmâsına verilmezse, her bir mevcutta, hususan her bir zîhayatta hadsiz bir kudret ve irade ve nihayetsiz bir ilim ve hikmet taşıyacak bir tabiatı, bir kuvveti, âdetâ bir ilâhî içinde kabul etmek lâzım gelir. Bu tarz-ı fikir ise, kâinattaki muhâlâtın en bâtılı, en hurafesidir. Hâlık-ı Kâinat'ın san'atını, mevhum, ehemmiyetsiz, şuûrsuz bir tabiata veren insan, elbette yüz defa hayvandan daha hayvan, daha şuûrsuz olduğunu gösterir.

İkinci Muhal

Eğer gayet intizamlı, mîzanlı, san'atlı, hikmetli şu mevcûdât; nihayetsiz Kadîr, Hakîm bir Zât'a verilmezse, belki tabiata isnâd edilse, lâzım gelir ki; tabiat, her bir parça toprakta, Avrupa'nın umum matbaaları ve fabrikaları adedince makineleri, matbaaları bulundursun; tâ, o parça toprak, menşe' ve tezgâh olduğu hadsiz çiçekler ve meyvelerin yetişmelerine ve teşkilleri medâr olabilsin. Çünkü çiçekler için saksılık vazifesini gören bir kâse toprak içine tohumları nöbetle atılan umum çiçeklerin birbirinden çok ayrı olan şekil ve heyetlerini teşkil ve tasvir edebilir bir kabiliyeti, bilfiil görülüyor. Eğer Kadîr-i Zülcelâl'e verilmezse; o vakit, o kâsedeki toprakta, her bir çiçek için mânevî, ayrı, tabîî bir makinesi bulunmazsa, bu hâl vücuda gelemes.

Çünkü tohumlar ise; nutfeler ve yumurtalar gibi, maddeleri birdir. Yani müvellidülmâ, müvellidülhumuza, karbon, azotun intizamsız, şekilsiz, hamur gibi halitasından ibaret olmakla beraber; hava, su, hararet, ziyâ dahi, her biri basit ve şuûrsuz ve her şeye karşı sel gibi bir tarzda gittiğinden, o hadsiz çiçeklerin teşkilleri ayrı ayrı ve gayet muntazam ve san'atlı olarak o topraktan çıkması, bilbedâhe ve bizzarûre iktizâ ediyor ki; o kâsede bulunan toprakta, mânen Avrupa kadar, mânevî ve küçük mikyasta matbaaları ve fabri-

Bilbedâhe: Açıkça.

Bilfiil: Gerçekten, bizzat.

Bizzarûre: Zarurî olarak, mecburen, kesin olarak.

Cilve-i esmâ: Esmâ-i Hakk'ın güzel isimlerinin tecellisi.

Hakim: Her şeyi yerli yerince yapan.

Hâlık-ı kâinat: Kâinatın yaratıcısı.

Halita: Karışım.

Kadîr: Her şeyi gücü yeten Hz. Allah.

Kadîr-i Zülcelâl: Büyüklük ve gücün yegâne sahibi Hz. Allah.

Menşe': Kaynak. **Nutfe:** Spermi, döl

Müvellidülhumuza: Oksijen.

Müvellidülmâ: Hidrojen.

Zerrât-ı zücâciye: Cam zerrecikleri.

kalari bulunsun. Tâ ki, bu kadar hayatdar kumaşları ve binler ayrı ayrı nakışlı mensucatları dokuyabilsin.

İşte tabiiyyûnların fikr-i küfrîleri, ne derece dâire-i akıldan hâric saptığını kıyâs et. Ve tabiatı mücid zanneden insan sûretindeki ahmak sarhoşlar “mütefennin ve akıllıyız” diye dâvâ ettikleri hâlde, akıl ve fenden ne kadar uzak düştüklerini ve mümtenî ve hiçbir cihetle mümkün olmayan bir hurafeyi kendilerine meslek ittihâz ettiklerini gör, gül ve tükür!

Eğer desen: Mevcûdât, tabiata isnâd edilse böyle acip muhaller olur, imtinâ derecesinde müşkilât olur; acaba Zât-ı Ehad u Samed'e verildiği vakit, o müşkilât nasıl kalkıyor? Ve o suûbetli imtinâ, o sühûletli vücuba nasıl inkılâp eder?

Elcevap: Birinci muhalde nasıl ki güneşin cilve-i in'ikâsı, kemâl-i sühûletle, külfetsiz en küçük zerrecik câmidden tut, tâ en büyük bir denizin yüzüne kadar feyzini ve tesirini misâlî güneşçiklerle gayet kolaylıkla gösterdikleri hâlde; eğer güneşten nisbeti kesilse; o vakit her bir zerrecikte, tabîi ve bizzât bir güneşin hâricî vücudu imtinâ derecesinde bir suûbetle olabilmesi, kabul edilmek lâzım gelir. Öyle de; her bir mevcud, doğrudan doğruya Zât-ı Ehad u Samed'e verilse; vücub derecesinde bir sühûlet, bir kolaylık ile ve bir intisab ve cilve ile, her bir mevcuda lâzım her bir şey, ona yetiştirilebilir.

Eğer o intisab kesilse ve o memuriyet başıbozukluğa dönse ve her bir mevcud kendi başına ve tabiata bırakılsa, o vakit imtinâ derecesinde yüz bin müşkilât ve suûbetle sinek gibi bir zîhayatın, kâinatın küçük bir fihristesi olan gayet hârika makine-i vücudunu îcâd eden, içindeki kör tabiatın, kâinatı halk ve idare edecek bir kudret ve hikmet sahibi olduğunu farz etmek lâzım gelir. Bu ise bir muhal değil, belki binler muhaldır.

Elhâsıl: Nasıl ki Zât-ı Vâcibü'l-Vücud'un şerik ve nazîri mümtenî ve muhaldır; öyle de, rubûbiyetinde ve îcâd-ı eşyada başkalarının müdahalesi, şerik-i zâtî gibi mümtenî ve muhaldır.

Cilve-i in'ikâs: Yansıma şekli.

Feyz: Bereket, ihsan, lütuf.

Fikr-i küfrî: İnkâra dair fikir, düşünce

Haricî vücud: Müstakil varlık, nesnel (objektif) varlık.

İcâd-ı eşya: Eşyayı yaratma, var etme.

İmtinâ: İmkânsız, mümkün olmayış

İntisap: Bağlanmak, ait olmak.

Kemâl-i sühûlet: Mükemmel bir kolaylık.

Muhal: İmkânsız.

Mümtenî: İmkânsız.

Müşkilât: Zorluklar, problemler.

Mütefennin: Aydın, ilim ve fen sahibi.

Nazir: Benzer, denk.

Rubûbiyet: Cenâb-ı Hakk'ın herkesi ve her şeyi yaratıp, yönetmesi.

Suûbet: Zorluk.

Şerik: Ortak.

Şerik-i zâtî: Cenâb-ı Hakk'ın Zatına güya benzer bir ortak olması.

Tabiiyyûn: Yaratıcı'yı inkâr edip tabiatı yaratıcı sayan kimseler.

Vücub: Gerekliklik, kesinlik.

Zât-ı Ehad ve Samed: Hiçbir şeye ihtiyacı olmadığı halde her şeyin kendisine muhtaç olduğu tek ve yektâ Hz. Allah.

Zat-ı Vâcibü'l-Vücud: Varlığı kendinden ve kesin olan, tek ve yektâ Zat.

Zîhayat: Canlı.

Amma İkinci Muhaldeki Müşkilât İse: Müteaddit risalelerde isbât edildiği gibi, eğer bütün eşya Vâhid u Ehad'e verilse; bütün eşya, bir tek şey gibi sühûletli ve kolay olur. Eğer esbaba ve tabiata verilse, bir tek şey, umum eşya kadar müşkilâtlı olduğu, müteaddit ve kat'î bürhânlarla isbât edilmiş. Bir bürhânın hülâsası şudur ki:

Nasıl ki bir adam, bir padişaha askerlik veya memuriyet cihetiyle intisab etse, o memur ve o asker o intisab kuvvetiyle, yüz bin defa kuvvet-i şahsiyesinden fazla işlere medâr olabilir. Ve padişahı nâmına bazan bir şahı esir eder. Çünkü gördüğü işlerin ve yaptığı eserlerin cihâzâtını ve kuvvetini kendi taşıyor ve taşımaya mecbur olmuyor. O intisab münâsebetiyle, padişahın hazineleri ve arkasındaki nokta-yi istinâd olan ordu; o kuvveti, o cihâzâtı taşıyor. Demek gördüğü işler, şahane olarak bir padişahın işi gibi; ve gösterdiği eserler, bir ordu eseri misillü hârika olabilir.

Nasıl ki karınca, o memuriyet cihetiyle Firavun'un sarayını harap ediyor. Sinek o intisab ile, Nemrud'u gebertiyor.¹ Ve o intisab ile, buğday tanesi gibi bir çam çekirdeği, koca çam ağacının bütün cihâzâtını yetiştiriyor. (Hâşiye) Eğer o intisab kesilse, o memuriyetten terhis edilse, yapacağı işlerin cihâzâtını ve kuvvetini, belinde ve bileğinde taşımağa mecburdur. O vakit, o küçücük bileğindeki kuvvet mikdarınca ve belindeki cephâne adedince iş görebilir. Evvelki vaziyette gayet kolaylıkla gördüğü işleri bu vaziyette ondan istenilse, elbette bileğinde bir ordu kuvvetini ve belinde bir padişahın cihâzât-ı harbiye fabrikasını yüklemek lâzım gelir ki; güldürmek için acîp hurafeleri ve masalları hikâye eden maskaralar dahi bu hayalden utanıyorlar!

Elhâsıl: Vâcibü'l-Vücud'a her mevcudu vermek, vücub derecesinde bir sühûleti var. Ve tabiata îcâd cihetinde vermek, imtinâ derecesinde müşkil ve haric-i dâire-i aklıyedir.

¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye* 1/140-141.

(Hâşiye) Evet, eğer intisab olsa; o çekirdek, kader-i ilâhîden bir emir alır, o hârika işlere mazhar olur. Eğer o intisab kesilse; o çekirdeğin hilkatı, koca çam ağacının hilkatinden daha ziyâde cihâzât ve iktidar ve san'atı iktizâ eder. Çünkü dağdaki kudret eseri olan mücessem çam ağacının bütün âzâları ve cihâzâtıyla, o çekirdekteki kader eseri olan mânevî ağaçta mevcud bulunması lâzım gelir. Çünkü o koca ağacın fabrikası, o çekirdektir. İçindeki kaderî ağaç, kudretle hâricte tezâhür eder, cismanî çam ağacı olur.

Cihazat-ı harbiye: Savaş aletleri.

Haric-i dâire-i aklıye: Akıl dışı, akla aykırı.

Hilkat: Yaratılış.

İntisap: Bağlanmak, ait olmak.

Kuvvet-i şahsiye: Şahsî güç, kuvvet.

Mücessem: Cisme bürünmüş, cisim hâlini almış.

Müteaddit: Birçok.

Nokta-yi istinâd: Dayanak noktası

Sühûlet: Kolaylık.

Tezahür etmek: Ortaya çıkmak, belirmek.

Vâhid u Ehad: Bir ve tek, Yüce Allah

Üçüncü Muhal

Bu muhali izah edecek bazı risalelerde beyân edilen iki misâl:

Birinci Misâl

Bütün âsâr-ı medeniyetle tekmil ve tezyin edilmiş, hâlî bir sahrâda kurulmuş, yapılmış bir saraya; gayet vahşi bir adam girmiş, içine bakmış. Binlerle muntazam san'atlı eşyayı görmüş. Vahşetinden, ahmaklığından, "Hâriçten kimse müdahale etmeyip, o saray içinde o eşyadan birisi, o sarayı müstemilâtıyla beraber yapmıştır." diye taharriye başlıyor. Hangi şeye bakıyor; o vahşetli akli dahi kâbil görmüyor ki, o şey bunları yapmış.

Sonra o sarayın teşkilât programını ve mevcûdât fihristesini ve idare kanunları içinde yazılı olan bir defteri görür. Çendan elsiz ve gözsüz ve çekişsiz olan o defter dahi, sâir içindeki şeyler gibi, hiçbir kabiliyeti yoktur ki o sarayı teşkil ve tezyin etsin. Fakat muztar kalarak, bilmeceburiye, eşya-yi âhere nisbeten, kavânîn-i ilmiyenin bir unvanı olmak cihetiyle, o sarayın mecmûna bu defteri münâsebetdâr gördüğünden, "İşte bu defterdir ki, o sarayı teşkil, tanzim ve tezyin edip bu eşyayı yapmış, takmış, yerleştirmiş." diyerek vahşetini; ahmakların, sarhoşların hezeyanına çevirmiş.

İşte, aynen bu misâl gibi; hadsiz derecede misâldeki saraydan daha muntazam, daha mükemmel ve bütün etrafı mu'cizâne hikmetle dolu şu saray-ı âlemin içine, inkâr-ı ulûhiyete giden "tabiiyyûn" fikrini taşıyan vahşi bir insan girer. Dâire-i mümkinât hâricinde olan Zât-ı Vâcibü'l-Vücut'un eser-i san'atı olduğunu düşünmeyerek ve ondan i'râz ederek, dâire-i mümkinât içinde kader-i ilâhînin yazar bozar bir levhası hükmünde ve kudret-i ilâhiyenin kavânîn-i icrâatına tebeddül ve tagayyür eden bir defteri olabilen ve pek yanlış ve hatâ olarak "tabiat" nâmı verilen bir mecmûa-yi kavânîn-i âdât-ı ilâhiye ve bir fihriste-i san'at-ı rabbâniyeyi görür. Ve der ki:

Âsâr-ı medeniyet: Medeniyet eserleri.

Bilmeceburiye: Mecburen.

Çendan: Gerçi. **Hâlî:** Boş.

Dâire-i mümkinat: Mâsiva (varlıklarını kendinden olmayan bütün yaratılanları içine alan daire)

Eşya-yi âher: Diğer şeyler.

Fihriste-i san'at-ı Rabbâniye:

Cenâb-ı Hakk'ın sanat harikası eserlerinin fihristi.

i'râz etmek: Yüz çevirmek.

İnkâr-ı ulûhiyet: Cenâb-ı Hakk'ın kâinattaki mutlak hakimiyetini inkâr etme.

Kavânîn-i icraat: İcraatta uygulanan kanunlar.

Kavânîn-i ilmiye: İlmî kanunlar.
Mecmua-yi kavânîn-i âdât-ı ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın icraatında uyguladığı kanunlar mecmuası.

Muztar: Çaresiz, mecbur.

Müstemilât: Binanın içinde bulunan ona bağlı şeyler.

Tabiiyyûn: Yaratıcı'yı inkâr edip tabiatı yaratıcı sayan kimseler.

Tagayyür: Başkalaşma.

Taharri: Arama, araştırma.

Tanzim: Düzenleme.

Tebeddül: Değişme.

Tekmil: Bitirme, tamamlama.

Teşkil: Şekil verme, meydana getirme. **Tezyin:** Bezeme, süsleme.

Zât-ı Vâcibü'l-Vücut: Varlığı kendinden ve kesin olan, tek ve yektâ Zat.

“Mâdem bu eşya bir sebep ister, hiçbir şeyin bu defter gibi münâsebeti görünmüyor. Çendan hiçbir cihetle akıl kabul etmez ki; gözsüz, şuûrsuz, kudretsiz bu defter, rubûbiyet-i mutlakanın işi olan ve hadsiz bir kudreti iktizâ eden icâdî yapamaz. Fakat mâdem Sâni-i Kadîm'i kabul etmiyorum; öyle ise en münasibi, ‘Bu defter bunu yapmış ve yapar, diyeceğim.’ der.” Biz de deriz:

Ey ahmaku'l-humakâdan tahammuk etmiş sarhoş ahmak! Başını tabiat bataklığından çıkar, arkana bak; zerrâtтан, seyyârâta kadar bütün mevcûdât, ayrı ayrı lisânlarla şehâdet ettikleri ve parmaklarıyla işaret ettikleri bir Sâni-i Zülcelâl'i gör. Ve o sarayı yapan ve o defterde sarayın programını yazan Nakkaş-ı Ezeli'nin cilvesini gör, fermanına bak, Kur'ân'ını dinle, o hezeyanlardan kurtul!..

İkinci Misâl

Gayet vahşi bir adam muhteşem bir kışla dâiresine girer. Gayet muntazam bir ordunun umumî beraber talimlerini, muntazam hareketlerini görür. Bir neferin hareketiyle; bir tabur, bir alay, bir fırka kalkar, oturur, gider; bir ateş emriyle ateş ettiklerini müşâhede eder. Onun kaba, vahşi aklı, bir kumandanın, devletin nizamâtıyla ve kanun-i padişahî ile o kumandanın emrine kumandasını anlamayıp, inkâr ettiğinden, o askerlerin iplerle birbiriyle bağlı olduklarını tahayyül eder. O hayalî ip, ne kadar hârikalı bir ip olduğunu düşünür; hayrette kalır.

Sonra gider, Ayasofya gibi gayet muazzam bir câmie, Cuma gününde dâhil olur. O cemaat-i müslimînin, bir adamın sesiyle kalkar, eğilir, secde ederek oturduklarını müşâhede eder. Mânevî ve semâvî kanunların mecmû-undan ibaret olan Şeriat'ı ve Şeriat Sahibi'nin emirlerinden gelen mânevî düsturlarını anlamadığından, o cemaatin maddî iplerle bağlandığını ve o acîp ipler onları esir edip oynattığını tahayyül ederek en vahşi, insan sûretindeki canavar hayvanları dahi güldürecek derecede maskaralı bir fikirle çıkar, gider.

Ahmaku'l-humakâ: Ahmakların en ahmağı.

Hezeyan: Saçmalık.

İktiza etmek: Gerektirmek.

Kanun-i padişahî: Padişah kanunu.

Mecmu: Toplam, bütün.

Müşâhade etmek: Görmek, şahit olmak.

Nakkaş-ı Ezeli: Kâinattaki harika desenlerin ezeli ustası.

Nizâmât: Düzenlemeler.

Rububiyet-i mutlaka: Cenâb-ı

Hakk'ın herkesi ve her şeyi içine alan engin, sınırsız, sonsuz terbiye ve idaresi.

Sâni-i Kadîm: Ezeli Yaratıcı.

Seyyârât: Gezegenerler.

Sâni-i Zülcelâl: Her şeyi sanatlı olarak yaradan Ulu Allah.

Tahammuk etmek: Ahmaklaşmak.

Tahayyül etmek: Hayal etmek, hayalde canlandırmak.

Zerrât: Zerreler, en küçük parçalar, atomlar.

İşte aynı bu misâl gibi, Sultan-ı Ezel ve Ebed'in hadsiz cünûdunun muhteşem bir kıvılsı olan şu âleme ve o Mâbûd-i Ezelî'nin muntazam bir mescidi olan şu kâinata; mahz-ı vahşet olan, inkârlı fikr-i tabiatı taşıyan bir münkir giriyor. O Sultan-ı Ezelî'nin hikmetinden gelen nizamât-ı kâinatın mânevî kanunlarını, birer maddî madde tasavvur ederek ve saltanat-ı rubûbiyetin kavânin-i itibâriyesi ve o Mâbûd-i Ezelî'nin şeriat-ı fıtriye-i kübrâsının, mânevî ve yalnız vücud-i ilmîsi bulunan ahkâmlarını ve düsturlarını birer mevcud-i hâricî ve maddî birer madde tahayyül ederek, kudret-i ilâhiyenin yerine, o ilim ve kelâmdan gelen ve yalnız vücud-i ilmîsi bulunan o kanunları ikame etmek ve ellerine icâd vermek, sonra da onlara "tabiat" nâmını takmak ve yalnız bir cilve-i kudret-i rabbâniye olan kuvveti, bir zîkudret ve müstakil bir kadîr telâkki etmek; misâldeki vahşiden bin defa aşağı bir vahşettir!

Elhâsıl: Tabiiyyûnların, mevhum ve hakikatsiz tabiat dedikleri şey, olsa olsa ve hakikat-i hâriciye sahibi ise; ancak

- ✓ Bir san'at olabilir, Sâni' olamaz.
- ✓ Bir nakıştır, Nakkaş olamaz.
- ✓ Ahkâmdır, Hâkim olamaz.
- ✓ Bir şeriat-ı fıtriyedir, Şâri' olamaz.
- ✓ Mahlûk bir perde-i izzettir, Hâlık olamaz.
- ✓ Münfail bir fıtrattır, Fâtır bir Fâil olamaz.
- ✓ Kanundur, kudret değildir; Kâdir olamaz.
- ✓ Mistardır, masdar olamaz.

Ahkâm: Hükümler. **Fâtır:** Yaratıcı **Cilve-i kudret-i Rabbâniye:**

Cenab-ı Hakk'ın kudretinin engin rahmet ve şefkatiyle tecellisi.

Cünûd: Askerler, ordu.

Fitrat: Yaratılmış, tabiat.

Fikr-i tabiat: Yaratmayı tabiata vererek Allah'ı inkâr eden görüş.

Hakikat-i hariciye: Nesnel,

objektif, gerçek varlık.

İkame etmek: Oturtmak, yerleştirmek.

Kadîr: Her şeye gücü yeten.

Kavânin-i itibâriye: Farazî ve göreceli kanunlar (varlığı başka şeylere nispet edildiğinde bilinen kanunlar). **Hâlık:** Yaratıcı.

Mahz-ı vahşet olmak: Sırf vahşilikten ibaret olmak.

Mâbûd-i Ezelî: Kendisine ibadet edilen, başlangıcı, öncesi ve sonu olmayan ilâh.

Mevcud-i haricî: Yokluktan çıkmış, şehâdet âlemine girmiş varlık.

Masdar: Kaynak.

Mistar: Âlet, araç.. üzerinde kâinat kitabına ait satırların yazıldığı alan. **Münfail:** Dış tesirle meydana gelen, edilgen.

Münkir: İnkâr eden, inanmayan.

Nakkaş: Nakşeden, işleyen.

Nizamât-ı kâinat: Kâinata görülen düzenlemeler, sistemler.

Perde-i izzet: Cenab-ı Hakk'ın icraatında bütün sebepleri kullanarak saltanatının ihtişamını sergilediği yer.

Şâri: Kanun, hüküm koyucu.

Saltanat-ı Rububiyet: Cenab-ı Hakk'ın herkesi ve her şeyi kuşatan terbiye ve idâresi.

Sâni: San'atlı, estetik ölçülerle yapan Yüce Yaradan.

Sultan-ı Ezel ve Ebed: Başlangıcı, öncesi ve sonu olmayan Sultan.

Şeriat-ı fıtriye: Cenab-ı Hakk'ın kâinata yerleştirdiği tabii kanunlar

Şeriat-ı fıtriye-i kübrâ: Cenab-ı Hakk'ın kâinata yerleştirdiği tabii, kapsamlı kanunlar.

Tabiiyyûn: Yaratıcı'yı inkâr edip tabiatı yaratıcı sayan kimseler.

Telâkki etmek: Kabullenmek, benimsemek.

Vücud-i ilmî: İlmî vücud, fizikî varlığı olmayan vücud.

Zi-kudret: Güç, kuvvet sahibi.

Elhâsıl: Mâdem mevcûdât var. Mâdem On Altıncı Nota'nın başında denildiği gibi; mevcudun vücuduna, taksim-i aklî ile dört yoldan başka yol tahayyül edilmez. O dört cihetten üçünün -her birinin üç zâhir muhaller ilebutlanı, kat'î bir sûrette isbât edildi. Elbette bizzarûre ve bilbedâhe dördüncü yol olan vahdet yolu, kat'î bir sûrette isbât olunuyor. O dördüncü yol ise; baştaki ¹ **أَفِي اللَّهِ شَكُّ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ** âyeti, şeksiz ve şüphesiz bedahet derecesinde Zât-ı Vâcibü'l-Vücut'un ulûhiyetini ve her şey doğrudan doğruya dest-i kudretinden çıktığını ve semâvât ve Arz kabza-yi tasarrufunda bulunduğunu gösteriyor.

Ey esbabperest ve tabiata tapan bîçâre adam! Mâdem her şeyin tabiatı, her şey gibi mahlûktur; çünkü san'atlıdır ve yeni oluyor. Hem her müsebbeb gibi, zâhirî sebebi dahi masnûdur. Ve mâdem her şeyin vücudu, pek çok cihâzât ve âletlere muhtaçtır. O hâlde, o tabiatı îcâd eden ve o sebebi halk eden bir Kadîr-i Mutlak var. Ve o Kadîr-i Mutlak'ın ne ihtiyâcı var ki âciz vesaiti, rubûbiyetine ve îcâdına teşrik etsin? Hâşâ! Belki doğrudan doğruya **müsebbebi, sebep ile beraber halk ederek**, cilve-i esmâsını ve hikmetini göstermek için, bir tertib ve tanzim ile zâhirî bir sebebiyet, bir mukarenet vermekle, eşyadaki zâhirî kusurlara, merhametsizliklere ve noksanîyetlere merci olmak için, esbab ve tabiatı dest-i kudretine perde etmiş, izzetini o sûretle muhafaza etmiş.

Acaba bir saatçi, saatin çarklarını yapsın; sonra saati çarklarla tertib edip tanzim etsin, daha mı kolaydır? Yoksa hârîka bir makineyi, o çarklar içinde yapsın; sonra saatin yapılmasını o makinenin câmid ellerine versin, tâ saati yapsın, daha mı kolaydır? Acaba imkân hâricinde değil midir? Haydi o insafsız aklınla sen söyle, sen hâkim ol!

Veyahut bir kâtib; mürekkebe, kalem, kâğıdı getirdi. Onunla kendi bizzât o kitabı yazsa, daha mı kolaydır? Yoksa o kâğıt, mürekkebe, kalem içinde o

¹ "Hiç gökleri ve yeri yaratan Yüce Yaratıcı hakkında şüphe edilebilir mi?" (İbrahim sûresi, 14/10)

Bedâhet: Açıklık, netlik.

Bilbedâhe: Açıkça, besbelli.

Bizzarure: Zarurî, kesin olarak.

Butlan: Doğru olmama; boş, yanlış olma. **Câmid:** Cansız.

Cilve-i esmâ: Cenab-ı Hakk'ın güzel isimlerinin tecellisi.

Dest-i kudret: Kudret eli.

Esbabperest: Maddî sebepleri yaratıcı kabul eden kimse.

Halk etmek: Yaratmak.

Kabza-yi tasarruf: Tasarrufu altında, eli altında.

Kadîr-i Mutlak: Her şeye gücü yeten mutlak ve sınırsız kudret sahibi Hz. Allah.

Mahlûk: Yaratılmış.

Masnu: Yapılmış, yaratılmış.

Muhâl: İmkânsız.

Mukarenet: Birleşik, bitişik olma.

Müsebbeb: Sebebe bağlı olarak meydana gelen netice.

Noksaniyet: Eksiklik.

Rububiyet: Cenâb-ı Hakk'ın herkesi ve her şeyi yaratıp, yönetmesi. **Şek:** Şüphe.

Taksim-i aklî: Aklen, zihnen yapılan taksim, şıklara ayırma.

Teşrik etmek: Ortak etmek.

Vesâit: Vasıtalar.

Zât-ı Vâcibü'l-Vücut: Varlığı kendinden ve kesin olan, tek ve yektâ Zât.

kitaptan daha san'atlı, daha zahmetli, yalnız o tek kitaba mahsus olarak bir yazı makinesi îcâd etsin; sonra o şuûrsuz makineye "Haydi sen yaz." desin de kendi karışmasın, daha mı kolaydır? Acaba yüz defa yazıdan daha müşkil değil midir?

Eğer desen: Evet bir kitabı yazan makinenin îcâdı, o kitaptan yüz defa daha müşkildir. Fakat o makine, aynı kitabın bir çok nüshalarını yazmasına vasıta olmak cihetiyle, belki bir kolaylık var?

Elcevap: Nakkaş-ı Ezeli, hadsiz kudretiyle nihayetsiz cilve-i esmâsını her vakit tazelandirmekle, ayrı ayrı şekilde göstermek için, eşyadaki teşahhusları ve hususî sîmaları öyle bir sûrette halk etmiştir ki; hiçbir mektub-i samedânî ve hiçbir kitab-ı rabbânî, diğer kitapların aynı aynına olamıyor. Alâ-küllihâl, ayrı mânâları ifade etmek için, ayrı bir sîması bulunacak.

Eğer gözün varsa, insanın sîmasına bak, gör ki; zaman-ı Âdem'den şimdiye kadar, belki ebede kadar, bu küçük sîmada, âzâ-yı esasîde ittifak ile beraber, her bir sîma, umum sîmalara nisbeten, her birisine karşı birer alâmet-i fârikası var olduğu kat'iyen sâbittir. Bunun için her bir sîma, ayrı bir kitaptır. Yalnız san'atın tanzimi için ayrı bir yazı takımı ve ayrı bir tertib ve te'lif ister. Ve maddelerini hem getirmek, hem yerleştirmek ve hem de vücudâ lâzım olan her şeyi derc etmek için, bütün bütün başka bir tezgâh ister. Haydi, farz-ı muhal olarak tabiata bir matbaa nazarıyla baktık. Fakat bir matbaaya âit olan tanzim ve basmak, yani muayyen intizamını kalıba sokmaktan başka, o tanzimin îcâdından, îcâdları yüz derece daha müşkil bir zîhayatın cismindeki maddeleri, aktâr-ı âlemden mîzan-ı mahsusla ve has bir intizamla îcâd etmek ve getirmek ve matbaa eline vermek için, yine o matbaayı îcâd eden Kadîr-i Mutlak'ın kudret ve iradesine muhtaçtır. Demek bu matbaalık ihtimâlî ve farzı, bütün bütün mânâsız bir hurafedir.

İşte bu saat ve kitap misâlleri gibi; Sâni-i Zülcelâl, Kadîr-i Külli Şey, esbabı halk etmiş; müsebbebâtı da halk ediyor. Hikmetiyle, müsebbebâtı esbaba bağlıyor. Kâinatın harekâtının tanzimine dâir kavânîn-i âdetullahtan ibaret olan şeriat-ı fitriye-i kübrâ-yı ilâhiyenin bir cilvesini ve eşyadaki o cilvesine,

Aktâr-ı âlem: Âlemin her tarafı, dört bir yanı. **Alâküllihâl:** Her durumda, mutlaka.

Alâmet-i fârika: Ayıncı özellik.

Âzâ-yı esasî: Esas, temel organlar.

Derc etmek: Yerleştirmek, içine koymak.

Esbab: Sebepler.

Farz-ı muhal: Olmayacak bir şeyi olmuş gibi düşünmek.

Halk etmek: Yaratmak.

Kadîr-i Külli Şey: Her şeye gücü yeten Hz. Allah. **Müşkil:** Zor, problem.

Kavânîn-i âdetullah: Cenâb-ı Hakk'ın icraatında uyguladığı kanunlar.

Kitab-ı Rabbânî: Cenâb-ı Hakk'ın "Rabb" isminin eseri, tecellisi.

Mektub-ı Samedânî: Cenâb-ı Hakk'ın "Samed" isminin eseri, tecellisi

Müsebbebât: Sebeplere bağlı olarak yaratılan neticeler.

Mizan-ı mahsus: Özel, hassas ölçü **Nakkaş-ı Ezeli:** Kâinattaki harika desenlerin ezeli ustası.

Sâni-i Zülcelâl: Her şeyi sanatlı olarak yaradan Ulu Allah.

Şeriat-ı fitriye-i kübrâ-yı ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın kâinata yerleştirdiği tabii, kapsamlı ilâhî kanunlar

Teşâhhus: Her şahsa ayrı bir kimlik verilmesi.

yalnız bir âyine ve bir mâkes olan tabiat-ı eşyayı, iradesiyle tâyin etmiştir. Ve o tabiatın vücud-i hâricîye mazhar olan vechini, kudretiyle îcâd etmiş ve eşyayı o tabiat üzerinde halk etmiş, birbirine mezc etmiş. Acaba gayet derecede mâkul ve hadsiz bürhânların neticesi olan bu hakikatin kabulü mü daha kolaydır? Acaba vücub derecesinde lâzım değil midir? Yoksa câmid, şuûrsuz, mahlûk, masnû, basit olan o sebep ve tabiat dediğiniz maddelere, her bir şeyin vücuduna lâzım hadsiz cihâzât ve âlâtı verip hakîmâne, basîrâne olan işleri kendi kendilerine yaptırmak mı daha kolaydır? Acaba imtinâ derecesinde, imkân hâricinde değil midir? Senin, o insafsız aklının insafına havale ediyoruz.

Münkir ve tabiatperest diyor ki:

Mâdem beni insafa davet ediyorsun. Ben de diyorum ki; şimdiye kadar yanlış gittiğimiz yol, hem yüz derece muhal, hem gayet zararlı ve nihayet derecede çirkin bir meslek olduğunu itiraf ediyorum. Sâbık tahkikatınızdan zerre mikdar şuûru bulunan anlayacak ki; esbaba, tabiata îcâd vermek mümtenîdir, muhaldır. Ve her şeyi doğrudan doğruya Vâcibü'l-Vücud'a vermek vâciptir, zarurîdir. **الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى الْإِيمَانِ** deyip îmân ediyorum.

Yalnız bir şüphem var: Cenâb-ı Hakk'ın Hâlık olduğunu kabul ediyorum; fakat bazı cüz'î esbabın ehemmiyetsiz şeylerde îcâda müdahaleleri ve bir parça medh ü senâ kazanmaları, saltanat-ı rubûbiyetine ne zarar verir? Saltanatına noksaniyet gelir mi?

Elcevap: Bazı risalelerde gayet kat'î isbât ettiğimiz gibi; hâkimiyetin şe'ni, müdahaleyi reddetmektir. Hattâ en ednâ bir hâkim, bir memur; dâire-i hâkimiyetinde oğlunun müdahalesini kabul etmiyor. Hattâ hâkimiyetine müdahale tevehhümüyle, bazı dindar padişahlar halife oldukları hâlde, masum evlâdlarını katletmeleri, bu "redd-i müdahale kanunu"nun hâkimiyette ne kadar esaslı hükmettiğini gösteriyor. Bir nâhiyede iki müdürden tut, tâ bir

Âlât: Âletler.

Basîrâne: Görerek.

Bürhan: Delil.

Cüz'î: Pek az, küçük.

Dâire-i hâkimiyet: İdarî yetki alanı.

Ednâ: En değersiz, en basit.

Esbab: Sebepler.

Hakîmâne: Hikmetlice.

Hâlık: Yaratıcı.

İcad vermek: Yapma, meydana

getirme gücü vermek.

İmtinâ: İmkânsız, mümkün olmayış.

Mâkes: Akseden yer, ayna.

Masnu: Yapılmış, yaratılmış.

Medh ü senâ: Övme.

Mezc etmek: Katmak, karıştırmak.

Muhal: İmkânsız.

Mümteni': İmkânsız.

Münkir: İnkâr eden, inanmayan.

Redd-i müdahale: Müdahale

kabul etmeme, işe kimseyi

karıştırmama.

Sâbık: Geçen.

Tabiat-ı eşya: Eşyanın alacağı

tabii halî, karakteristik özelliği.

Saltanat-ı Rububiyet: Allah'ın her şeyi kuşatan terbiye ve hâkimi-yeti.

Şe'n: Karakter, işleyiş, gerek.

Tabiatperest: Eşyayı, tabiatın

yarattığını kabul eden.

Tevehhüm: Zannetme, vehmetme.

Vâcibü'l-Vücud: Varlığı kendinden

ve kesin olan, tek ve yektâ Zat.

Vücub: Kesin, zarurî olma.

Vücud-i haricî: Yokluktan çıkmış

şehâdet âleminde girmiş varlık.

memlekette iki padişaha kadar, hâkimiyetteki istiklâliyetin iktizâ ettiği “men’-i iştirâk kanunu” tarih-i beşerde çok acîp herc ü merc ile kuvvetini göstermiş.

Acaba âciz ve muâvenete muhtaç insanlardaki âmiriyet ve hâkimiyetin bir gölgesi, bu derece müdahaleyi reddetmeyi ve başkasının müdahalesini men’ etmeyi ve hâkimiyetinde iştirak kabul etmemeyi ve makamında istiklâliyetini nihayet taassubla muhafazaya çalışmayı gör; sonra hâkimiyet-i mutlaka rubûbiyet derecesinde; ve âmiriyet-i mutlaka ulûhiyet derecesinde; ve istiklâliyet-i mutlaka ehadiyet derecesinde; ve istiğnâ-yi mutlak kadîriyet-i mutlaka derecesinde bir Zât-ı Zülcelâl’de, bu redd-i müdahale ve men’-i iştirak ve tard-ı şerik, ne derece o hâkimiyetin zarurî bir lâzımı ve vâcib bir muktezâsı olduğunu kıyâs edebilirsen et.

Amma ikinci şık şuphen ki: Bazı esbab, bazı cüz’iyatın bazı ubûdiyetlerine merci’ olsa, o Mâbûd-i Mutlak olan Zât-ı Vâcibü’l-Vücut’a müteveccih zerrâtın seyyârâta kadar mahlûkâtın ubûdiyetlerinden ne noksan gelir?

Elcevap: Şu kâinatın Hâlık-ı Hakîm’i kâinatı bir ağaç hükmünde halk edip, en mükemmel meyvesini zîşuûr ve zîşuûrun içinde en câmi meyvesini insan yapmıştır. Ve insanın en ehemmiyetli, belki insanın netice-i hilkatı ve gaye-i fıtratı ve semere-i hayatı olan şükür ve ibâdeti; o Hâkim-i Mutlak ve Âmir-i Müstakil, kendini sevdirmek ve tanıttırmak için kâinatı halk eden o Vâhid u Ehad, bütün kâinatın meyvesi olan insanı ve insanın en yüksek meyvesi olan şükür ve ibâdetini başka ellere verir mi? Bütün bütün hikmetine zıt olarak, netice-i hilkatı ve semere-i kâinatı abes eder mi? Hâşâ ve kellâ!..

Acip: Acayip.

Âmir-i Müstakil: Müstakil, bağımsız idareci.

Âmiriyet: Âmir olmak.

Âmiriyet-i mutlaka: Allah’ın kâinatındaki sınırsız ve sonsuz idaresi.

Câmi: Kapsamlı, şümulü.

Cüz’iyât: Küçük şeyler.

Ehadiyet: Cenâb-ı Hakk’ın birliğinin her varlıkta özel şekilde tecelli etmesi.

Gaye-i fıtrat: Yaratılış gayesi.

Hâkim-i mutlak: Her şeye hükmeden, güçlü hâkim, hükmün yegâne sahibi.

Hâkimiyet-i mutlaka: Cenâb-ı Hakk’ın herkesi ve her şeyi içine alan sınırsız hükümrânlığı.

Hâlık-ı Hakîm: Her şeyi yerli yerince yaratan Hz. Allah.

Halk etmek: Yaratmak.

Herc ü merc: Allak bullak, karma-karışık.

İktiza etmek: Gerektirmek.

İstiğnâ-yi mutlak: Kimseye ve hiçbir şeye muhtaç olmama.

İstiklâliyet: Bağımsız, müstakil olma.

Kadiriyet-i mutlaka: Her şeye ve herkese karşı gücü yeter olma.

Mâbûd-i Mutlak: İbadete lâyık tek ve yektâ Zat.

Men’-i iştirâk: Ortak almamak.

Muavenet: Yardımlaşma.

Mukteza: Gerek, icap.

Müteveccih: Yönelmiş.

Rububiyet: Cenâb-ı Hakk’ın herkesi ve her şeyi yaratıp, yönetmesi.

Netice-i hilkat: Yaratılış neticesi.

Semere-i hayat: Hayat meyvesi.

Seyyârât: Gezegenler.

Tard-ı şerik: Ortağı reddetme, kovma.

Ubudiyet: Kullukta bulunma, ibadet etme.

Ulûhiyet: Cenâb-ı Hakk’ın ibadet ve itaate lâyık tek ilâh olması.

Vâhid u Ehad: Bir ve tek, Yüce Allah.

Zât-ı Vâcibü’l-Vücut: Varlığı kendinden ve kesin olan, tek ve yektâ Zat.

Zât-ı Zülcelâl: Sonsuz gücün ve hakimiyetin sahibi Yüce Zat.

Zerrat: Zerreler.

Zişuur: Şuurlu.

Hem hikmetini ve rubûbiyetini inkâr ettirecek bir tarzda mahlûkâtın ibâdetlerini başkalarına vermeye rıza gösterir mi, hiç müsaade eder mi? Ve hem hadsiz bir derecede kendini sevdirmeyi ve tanıttırmayı ef'âliyle gösterdiği hâlde, en mükemmel mahlûkâtının şükür ve minnetdarlıklarını, tahabbüb ve ubûdiyetlerini başka esbaba vermekle kendini unutturup, kâinattaki makâsıd-ı âliyesini inkâr ettirir mi? Ey tabiatperestlikten vazgeçen arkadaş! Haydi sen söyle!

O diyor:

Elhamdülillâh, bu iki şüphem hallolmakla beraber, vahdâniyet-i ilâhiye-ye dâir ve Mâbûd-i Bilhak O olduğuna ve O'ndan başkaları ibâdete lâayık olmadığına o kadar parlak ve kuvvetli iki delil gösterdin ki, onları inkâr etmek, Güneş'i ve gündüzü inkâr etmek gibi bir mükâberedir.

* * *

Efâl: Fiiller.

Hikmet: Her şeyi yerli yerince yapma.

Mâbûd-i Bilhak: İbadete lâayık tek İlâh.

Makâsıd-ı âliye: Yüce maksatlar.

Mükâbere: Kendi haksızlığını bildiği hâlde inat ederek kabul etmeme.

Rububiyet: Cenâb-ı Hakk'ın herkesi ve her şeyi yaratıp, yönetmesi

Semere-i kâinat: Kâinat meyvesi.

Tabiatperestlik: Tabiatın yaratıcılığına inanan düşünce.

Tahabbüb: Sevgi gösterme, kendini sevdirmek. **Ubudiyet:** Kulluk.

Vahdâniyet-i ilâhiye: Allah'ın birliği.

Hâtîme

Tabiat fikr-i küfrîsini terk eden ve î mânâna gelen zât diyor ki: Elhamdülil-lâh, benim şüphelerim kalmadı; yalnız merakımı mûcib olan birkaç sualım var.

Birinci Sual

Çok tenbellerden ve târikü's-salâtlardan işitiyoruz; diyorlar ki:

“Cenâb-ı Hakk'ın bizim ibâdetimize ne ihtiyâcı var ki, Kur'ân'da çok şiddet ve ısrar ile ibâdeti terk edeni zecredip Cehennem gibi dehşetli bir cezâ ile tehdit ediyor;¹ itidâlli ve istikâmetli ve adâletli olan ifade-i Kur'âniye'ye nasıl yaklaşıyor ki, ehemmiyetsiz bir cüz'î hataya karşı, nihayet şiddeti gösteriyor?”

Elcevap: Evet Cenâb-ı Hak senin ibâdetine, belki hiçbir şeye muhtaç değil.² Fakat sen ibâdete muhtaçsın, mânên hastasın. İbâdet ise, mânevî yaralarına tiryaklar hükmünde olduğunu çok risalelerde isbât etmişiz. Acaba bir hasta, o hastalık hakkında, şefkatli bir hekimin ona nâfi' ilâçları içirmek hususunda ettiği ısrara mukâbil, hekime dese: “Senin ne ihtiyâcın var, bana böyle ısrar ediyorsun?” Ne kadar mânâsız olduğunu anlarsın.

Amma Kur'ân'ın, terk-i ibâdet hakkında şiddetli tehditâtı ve dehşetli cezâları ise; nasıl ki bir padişah, raiyetinin hukukunu muhafaza etmek için; âdi bir adamın, raiyetinin hukukuna zarar veren bir hatasına göre, şiddetli cezâya çarpar. Öyle de; ibâdeti ve namazı terk eden adam, Sultan-ı Ezel ve Ebed'in raiyeti hükmünde olan mevcûdâtın hukukuna ehemmiyetli bir tecâvüz ve mânevî bir zulüm eder. Çünkü mevcûdâtın kemâlleri, Sâni'a müte-

¹ İbâdeti terkedenlerin Cehennem'le tehdit edildiğini ifade eden ayet-i kerimeler için bkz.: Müddessir sûresi, 74/42-43; Mü'min sûresi, 40/60; Hûd sûresi, 11/2.

² “Kim Beytullah'a girelse korkudan emin olur. Ziyârete gücü yeten herkese Beytullah'ı ziyaret etmek, Allah'ın onun üzerindeki hakkıdır. Nankörlük edip bu hakkı tanımayana Allah'ın hiçbir ihtiyacı yoktur, O bütün âlemlerden müstağnidir.” (Âl-i İmrân sûresi, 3/97) Ayrıca bkz.: Ankebût sûresi, 29/6.

Âdi: Basit, sıradan.

Fikr-i küfrî: İnkâr fikri, düşüncesi.

İfade-i Kur'âniye: Kur'ân-ı

Kerim'in genel ifade şekli.

İtidal: Dengeli ve ölçülü olma.

Kemal: Olgunluk, mükemmellik, erdem.

Mucip: Celbeden, çeken.

Müteveccih: Yönelmiş.

Nâfi: Faydalı.

Raiyet: Halk, yönetilenler.

Sâni: San'atlı, estetik ölçülerle yapan Yüce Yaradan.

Sultan-ı Ezel ve Ebed: Ezeli Sultan, saltanatının başlangıcı ve sonu olmayan Cenâb-ı Hakk.

Târikü's-salât: Namazı terk eden.

Tiryak: Zehirin etkisini gideren ilâç, panzehir. **Zecr etmek:** Men etmek, engellemek.

veccih yüzlerinde tesbih ve ibâdet ile tezâhür eder. İbâdeti terk eden, mevcûdâtın ibâdetini görmez ve göremez, belki de inkâr eder. O vakit ibâdet ve tesbih noktasında yüksek makamda bulunan ve her biri birer mektub-i samedânî ve birer âyine-i esmâ-yi rabbâniye olan mevcûdâtı; âlî makamlarından tenzil ettiğinden ve ehemmiyetsiz, vazifesiz, câmid, perişan bir vaziyette telâkki ettiğinden, mevcûdâtı tahkir eder; kemâlâtını inkâr ve tecâvüz eder.

Evet, herkes, kâinatı kendi âyinesiyle görür. Cenâb-ı Hak insanı kâinat için bir mikyasa, bir mîzan sûretinde yaratmıştır. Her insan için, bu âlemden hususî bir âlem vermiş; o âlemin rengini, o insanın itikad-ı kalbîsine göre gösteriyor. Meselâ; gayet me'yûs ve matemli olarak ağlayan bir insan, mevcûdâtı ağlar ve me'yûs sûretinde görür; gayet sürurlu ve neş'eli, müjdeli ve kemâl-i neş'esinden gülen bir adam, kâinatı neş'eli, güler gördüğü gibi; mütefekkirâne ve ciddî bir sûrette ibâdet ve tesbih eden adam, mevcûdâtın hakikaten mevcut ve muhakkak olan ibâdet ve tesbihatlarını bir derece keşfeder ve görür. Gafletle veya inkârla ibâdeti terk eden adam; mevcûdâtı, hakikat-i kemâlâtına tamamıyla zıt ve muhalif ve hatâ bir sûrette tevehhüm eder ve mânen onların hukukuna tecâvüz eder.

Hem o târikü's-salât, kendi kendine mâlik olmadığı için, kendi mâlikinin bir abdi olan kendi nefesine zulmeder. Onun mâliki, o abdinin hakkını, onun nefsi-i emmâresinden almak için, dehşetli tehdit eder. Hem netice-i hilkatı ve gaye-i fitratı olan ibâdeti terk ettiğinden, hikmet-i ilâhiye ve meşîet-i rabbâniyeye karşı bir tecâvüz hükmüne geçer. Onun için cezâyâ çarpılır.

Elhâsıl: İbâdeti terk eden, hem kendi nefesine zulmeder; -nefsi ise, Cenâb-ı Hakk'ın abdi ve memlûküdür- hem kâinatın hukuk-i kemâlâtına karşı bir tecâvüz, bir zulümdür. Evet, nasıl ki küfür, mevcûdâta karşı bir tahkirdir; terk-i ibâdet dahi, kâinatın kemâlâtını bir inkârdır. Hem hikmet-i ilâhiyeye karşı bir tecâvüz olduğundan, dehşetli tehdide, şiddetli cezâyâ müstehak olur.

Abd: Kul.

Âyine-i esmâ-yi Rabbâniye:

Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimlerini bize gösteren ayna.

Câmid: Cansız.

Gaye-i fitrat: Yaratılış gayesi.

Hakikat-i kemâlât: Varlıkların yaratılış itibarıyla mükemmel olmaları gerçeği.

Hikmet-i ilâhiye: İlâhî gaye, hikmet.

Hukuk-i kemâlât: Varlıktaki güzelliklerin, takdiri hak etmeleri.

İtikad-ı kalbî: Kalbin inancı, kanaati.

Kemâlât: İyilikler, faziletler.

Kemâl-i neş'e: Tam bir neşe, sevinç.

Mâlik: Sahip.

Me'yus: Ümitsiz.

Mektub-i Samedânî: Allah'ın "Samed" isminin eseri, tecellisi.

Memlûk: Kul, köle.

Meşîet-i Rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi.

Mikyasa: Ölçü, ölçek.

Mizan: Tartı.

Mütefekkirâne: Düşünerek.

Nefs-i emmâre: Daima kötüye sevk eden, sürekli günah arzusunda olan nefis.

Netice-i hilkat: Yaratılış neticesi.

Sûrur: Sevinç.

Tahkir: Hakaret etme.

Tecavüz etmek: Haddi aşmak, ileri gitmek.

Tevehhüm etmek: Sanmak, zanretmek.

Tezahür etmek: Ortaya çıkmak, belirmek.

İşte bu istihkâkı ve mezkûr hakikati ifade etmek için, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân mu'cizâne bir sûrette o şiddetli tarz-ı ifadeyi ihtiyar ederek, tam tammına hakikat-i belâgat olan mutâbık-ı muktezâ-yi hâle mutabakât ediyor.

İkinci Sual

Tabiattan vazgeçen ve îmâna gelen zât diyor ki:

Her mevcud, her cihette, her işinde ve her şeyinde ve her şe'inde meşîet-i ilâhiyeye ve kudret-i rabbâniyeye tâbi olması, çok azîm bir hakikattir. Azameti cihetinde dar zihinlerimize sıkışmıyor. Hâlbuki gözümüzle gördüğümüz bu nihayet derecede mebzuliyet, hem hilkat ve îcâd-ı eşyadaki hadsiz sühûlet, hem sâbık bürhânlarınızla tahakkuk eden vahdet yolundaki îcâd-ı eşyada nihayet derecede kolaylık ve sühûlet, hem nass-ı Kur'ân ile beyân edilen

مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كَفَنَسٍ وَاحِدَةٍ¹
وَمَا أَمَرَ السَّاعَةَ إِلَّا كَلَمَحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ²

gibi âyetlerin sarâhaten gösterdikleri nihayet derecede kolaylık, o hakikat-i azîmeyi, en makbul ve en mâkul bir mes'ele olduğunu gösteriyorlar. Bu kolaylığın sırrı ve hikmeti nedir?

Elcevap: Yirminci Mektup'un Onuncu Kelimesi olan **وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ**

قَدِيرٌ³ beyânında, o sır gayet vâzih ve kat'î ve mukni' bir tarzda beyân edilmiş. Hususan o mektubun zeylinde daha ziyâde vuzûh ile isbât edilmiş ki;

- ¹ "Ey insanlar, sizin hepinizi yaratmak veya hepinizi öldükten sonra diriltmek bir tek kişiyi diriltmek gibidir." (Lokman sûresi, 31/28)
- ² "Kıyametin oluş işi ise, başka değil, ancak göz açıp kapama yahut daha da kısa bir anda olup biter." (Nahl sûresi, 16/77)
- ³ "O (c.c.) herşeye kadirdir." (Mâide sûresi, 5/120; Hûd sûresi, 11/4; Rûm sûresi, 30/50; Şûrâ sûresi, 42/9; Hadîd sûresi, 57/2; Mülk sûresi, 67/1)

Azamet: Büyüklük. **Azîm:** Büyük.
Hakikat-i azîme: Büyük hakikat.
Hakikat-i belâgat: Edebiyat (güzel ve etkili söz) gerçeği.
Hilkat: Yaratılış. **Bürhan:** Delil.
İcâd-ı eşya: Eşyayı var etme, yaratma. **İhtiyar etmek:** Seçmek.
İstihkak: Hak etme.
Kudret-i Rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın kudreti.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan: Beyan ve ifadesi ile insanları, benzerini yapmaktan aciz bırakan Kur'ân-ı Kerim. **Mebzuliyet:** Bolluk.
Meşîet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi. **Mukni:** İkna edici.
Mezkûr: Geçen, zikredilen.
Mucizâne: Mucizeli bir şekilde.
Mutabakat etmek: Uygun, denk olmak.

Mutabık-ı muktezâ-yi hal: Durumun gereğine göre olan.
Nass-ı Kur'ân: Kur'ân'ın kesin ifadesi. **Sâbık:** Geçen.
Sarahaten: Açıkça.
Sühûlet: Kolaylık.
Şe'n: Karakter, işleyiş.
Tahakkuk etmek: Gerçekleşmek.
Vahdet: Birlik. **Vâzih:** Açık.
Vuzuh: Açıklık. **Zeyl:** Ek, ilâve.

bütün mevcûdât, Sâni-i Vâhid'e isnâd edildiği vakit, bir tek mevcud hükümünde kolaylaşır. Eğer Vâhid u Ehad'e verilmezse; bir tek mahlûkun îcâdı, bütün mevcûdât kadar müşkilleşir ve bir çekirdek, bir ağaç kadar suûbetli olur.

Eğer Sâni-i Hakikisine verilse, kâinat bir ağaç gibi ve ağaç bir çekirdek gibi ve Cennet bir bahar gibi ve bahar bir çiçek gibi kolaylaşır, sühûlet peydâ eder. Ve bilmüşâhede görünen hadsiz mebzuliyet ve ucuzluğun ve her nev'in sühûletle kesret-i efrâdı bulunmasının ve kesret-i sühûlet ve sür'atle muntazam, san'atlı, kıymetli mevcûdâtın kolayca vücuda gelmesinin sırlarına medâr olan ve hikmetlerini gösteren yüzer delillerinden ve başka risalelerde tafsilen beyân edilen bir ikisine muhtasar bir işaret ederiz.

Meselâ, nasıl ki yüz nefer, bir zabitin idaresine verilse; bir neferin, yüz zabitin idarelerine verilmesinden yüz derece daha kolay olduğu gibi; bir ordunun teçhizat-ı askeriyesi; bir merkez, bir kanun, bir fabrika ve bir padişahın emrine verildiği vakit, âdetâ kemmiyeten bir neferin teçhizatı kadar kolaylaştığı gibi, bir neferin teçhizat-ı askeriyesi; müteaddit merkezlere, müteaddit fabrikalara, müteaddit kumandanlara havalesi de, âdetâ bir ordunun teçhizatı kadar kemmiyeten müşkilâtlı oluyor. Çünkü bir tek neferin teçhizatı için, bütün orduya lâzım olan fabrikaların bulunması gerektir.

Hem bir ağacın sırr-ı vahdet cihetiyle, bir kökte, bir merkezde, bir kanun ile mevâdd-ı hayatiyesi verildiğinden; binler meyve veren o ağaç, bir meyve kadar sühûletli olduğu bilmüşâhede görünür.

Eğer vahdetten kesrete gidilse, her bir meyveye lâzım mevâdd-ı hayatiye başka yerden verilse; her bir meyve, bir ağaç kadar müşkilât peydâ eder. Belki ağacın bir enmûzeci ve fihristesi olan bir tek çekirdek dahi, o ağaç kadar suûbetli olur. Çünkü bir ağacın hayatına lâzım olan bütün mevâdd-ı hayatiye, bir tek çekirdek için de lâzım oluyor.

İşte bu misâller gibi, yüzler misâller var, gösteriyorlar ki; vahdette, nihayet derecede sühûletle vücuda gelen binler mevcud, şirkte ve kesrette, bir tek mevcuttan daha ziyâde kolay olur. Sâir risalelerde bu hakikat iki kerre iki dört

Bilmüşâhede: Görerek.

Enmûzec: Numûne, örnek.

Kemiyeten: Nicelik olarak.

Kesret-i efrâd: Fertlerin çokluğu.

Kesret-i sühûlet: Kolaylığın artması.

Medar olmak: Sebep, vesile olmak

Mevâdd-ı hayatiye: Hayat için gerekli maddeler.

Müşkilât: Zorluklar, problemler.

Müteaddit: Birçok.

Peydâ etmek: Meydana gelmek,

oluşmak. **Suûbet:** Zorluk.

Sâni-i Hakikî: Gerçek sanatkâr.

Sâni-i Vâhid: Bir, tek sanatkâr.

Sırr-ı vahdet: Birlik sırrı.

Şirk: Cenâb-ı Hakk'a eş, ortak koşma.

Tafsilen: Genişçe, ayrıntılı.

Teçhizat-ı askeriye: Askeri cihazlar.

Vahdetten kesrete gitmek: Birlikten çokluğa gitmek (Bir yaratıcının varlığına inanmayıp çok yaratıcılar kabul etmek).

Vâhid u Ehad: Bir ve tek, Yüce Allah. **Zâbit:** Subay.

eder derecede isbât edildiğinden, onlara havale edip, burada yalnız bu sühûlet ve kolaylığın ilim ve kader-i ilâhî ve kudret-i rabbâniye nokta-yi nazârında gayet mühim bir sırrını beyân edeceğiz. Şöyle ki:

Sen bir mevcudsun. Eğer Kadîr-i Ezelî'ye kendini versen; bir kibrit çakar gibi, hiçten, yoktan, bir emirle, hadsiz kudretiyle, seni bir anda halk eder. Eğer sen kendini O'na vermezsen, belki esbâb-ı maddiye ve tabiata isnâd etsen; o vakit sen, kâinatın muntazam bir hülâsası, meyvesi ve küçük bir fihristesi ve listesi olduğundan; seni yapmak için, kâinatı ve anâsırı ince elek ile eleyip hassas ölçülerle aktâr-ı âlemden senin vücudundaki maddeleri toplamak lâzım gelir. Çünkü esbâb-ı maddiye yalnız terkip eder, toplar. Kendilerinde bulunmayı; hiçten, yoktan yapamadıkları, bütün ehl-i akıl yanında musaddaktır. Öyle ise, küçük bir zihayâtın cismini aktâr-ı âlemden toplama-ya mecbur olurlar.

İşte vahdette ve tevhidde ne kadar kolaylık ve şirkte ve dalâlette ne kadar müşkilât var olduğunu anla!

İkincisi: İlim noktasında hadsiz bir sühûlet vardır. Şöyle ki:

Kader, ilmin bir nev'idir ki, her şeyin mânevî ve mahsus kalıbı hükmünde bir mikdar tâyin eder. Ve o mikdar-ı kaderî, o şeyin vücuduna bir plân, bir model hükmüne geçer. Kudret îcâd ettiği vakit; gayet sühûletle o kaderî mikdar üstünde îcâd eder.¹

Eğer o şey muhît ve hadsiz ve ezeli bir ilmin sahibi olan Kadîr-i Zülcelâl'e verilmezse; sâbikan geçtiği gibi binler müşkilât değil, belki yüz muhâlât ortaya düşer. Çünkü o mikdar-ı kaderî ve mikdar-ı ilmî olmazsa; binler hâricî ve maddî kalıplar, küçücük bir hayvanın cesedinde istimâl edilmek lâzım gelir.

İşte vahdette nihayetsiz kolaylık ve dalâlette ve şirkte hadsiz müşkilâtın bir sırrını anla; وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ² âyeti, ne kadar hakikatli ve doğru ve yüksek bir hakikati ifade ettiğini bil!

¹ Bu hakikati ifade eden âyet-i kerimeler için bkz.: Hicr sûresi, 15/21; Yâsîn sûresi, 36/12; Mü'minûn sûresi, 23/18; Şûrâ sûresi, 42/27; Kamer sûresi, 54/49.

² "Kıyametin oluş işi ise, başka değil, ancak göz açıp kapama yahut daha da kısa bir anda olup biter." (Nahl sûresi, 16/77)

Aktâr-ı âlem: Âlemin her tarafı, dört bir yanı. **İstimal:** Kullanma. **Anâsır:** Unsurlar, öğeler. **Dalâlet:** Sapıklık, yanlışlık (İslâm'a uymayan her türlü yanlış düşünce) **Esbab-ı maddiye:** Maddî sebepler **Kadîr-i Ezelî:** Güç ve kuvvetinin

başlangıcı ve sonu olmayan Hz. Allah. **Halk etmek:** Yaratmak. **Kadîr-i Zülcelâl:** Büyüklük ve gücün yegâne sahibi Hz. Allah. **Kudret-i Rabbâniye:** Cenâb-ı Hakk'ın kudreti. **Sabikan:** Daha önce. **Muhit:** Şümulü, kapsamlı.

Muhâlât: Muhaller, mümkün olmayan şeyler. **Musaddak:** Tasdik edilen, kabul edilen. **Nokta-yi nazar:** Bakış noktası, açı. **Tevhid:** Cenâb-ı Hakk'ı birleme. **Vahdet:** Cenâb-ı Hakk'ın birliği. **Zihayât:** Canlı.

Üçüncü Sual

Eskiden düşman, şimdi dost olan mühtedi diyor ki:

Şu zamanda çok ileri giden feylesoflar diyorlar ki: “Hiçten hiçbir şey îcâd edilmiyor ve hiçbir şey idam edilmiyor; yalnız bir terkiib bir tahlildir ki, kâinat fabrikasını işlettiriyor.”

İlcevap: Nur-i Kur’ân ile mevcûdâta bakmayan feylesofların en ileri gidenleri bakmışlar ki, tabiat ve esbab vasıtasıyla bu mevcûdâtın teşekkülât ve vücudlarını -sâbıkan isbât ettiğimiz tarzda- imtinâ derecesinde müşkilâtlı gördüklerinden, iki kısma ayrıldılar.

Bir kısmı Sofestâî olup, insanın hâssası olan akıldan istifa ederek, ahmak hayvanlardan daha aşağı düşerek, kâinatın vücudunu inkâr etmeyi; hattâ kendilerinin vücudlarını dahi inkâr etmesini; dalâlet mesleğinde esbab ve tabiatın îcâd sahibi olmalarından daha ziyâde kolay gördüklerinden hem kendilerini, hem kâinatı inkâr edip, cehl-i mutlaka düşmüşler.

İkinci gürûh bakmışlar ki; dalâlette, esbab ve tabiat mûcid olmak noktasında, bir sinek ve bir çekirdeğin îcâdı, hadsiz müşkilâtı var ve tavr-ı aklın hâricinde bir iktidar iktizâ ediyor. Onun için bilmeceburiye îcâdı inkâr ediyorlar, “Yoktan var olmaz.” diyorlar ve idamı da muhal görüyorlar, “Var yok olmaz.” hükmediyorlar. Yalnız harekât-ı zerrât ile, tesadüf rüzgârlarıyla bir terkiib ve tahlil ve dağılmak ve toplanmak sûretinde bir vaziyet-i itibâriye tahayyül ediyorlar.

İşte sen gel, ahmaklığın ve cehâletin en aşağı derecesinde, en yüksek akıllı kendini zanneden adamları gör; ve dalâlet, insanı ne kadar maskara ve süflî ve echel yaptığını bil; ibret al!

Acaba her senede, dört yüz bin envâi birden zemin yüzünde icad eden ve semâvât ve Arz’ı altı günde halk eden¹ ve altı haftada, her baharda, kâinat-tan daha san’atlı, hikmetli zîhayat bir kâinatı inşâ eden bir kudret-i ezeliye,

¹ Yerin ve Göklerin altı günde yaratıldığını ifade eden ayet-i kerimeler için bkz.: A’râf sûresi, 7/54; Yûnus sûresi, 10/3; Hûd sûresi, 11/7; Furkan sûresi, 25/59; Secde sûresi, 32/4; Kâf sûresi, 50/38; Hadid sûresi, 57/4.

Bilmeceburiye: Mecburen.

Cehl-i mutlak: Bütünüyle cehalet.

Echel: Pek cahil. **Esbab:** Sebepler.

Harekât-ı zerrat: Zerrelere (atomların) hareketleri.

Hâssa: Özellik, hususiyet.

İktizâ etmek: Gerekmek.

İmtinâ: Çekinme, uzak durma.

İnşâ: Değişik ve farklı unsurları bir araya getirerek yaratma.

Kudret-i ezeliye: Cenab-ı Hakk’ın ezeliden gelen sonsuz güç ve kuvveti

Mühtedi: İslâm ile şereflenen, hidayete eren.

Sofestâî: Şüpheli.. değişmez

gerçeğin varlığına inanmayan.

Tavr-ı akl: Aklın imkânı, sınırı.

Teşekkülât: Oluşumlar, meydana gelmeler. **Süflî:** Basit, değersiz.

Vaziyet-i itibariye: Farazî ve göre-celi durum.

bir ilm-i ezelinin dâiresinde, plânları ve mikdarları taayyün eden mevcûdât-ı ilmiyeyi göze göstermeyen bir eczâ ile yazılan ve görünmeyen bir yazıyı göstermek için sürülen bir eczâ misillü, gayet kolay o mâdumat-ı hâriciye olan mevcûdât-ı ilmiyeye vücud-i hâricî vermeyi o kudret-i ezeliyeden uzak görmek ve îcâdî inkâr etmek; evvelki gürûh olan Sofestaîlerden daha ziyâde ahmakâne ve cahilânedir. Bu bedbahtlar, âciz-i mutlak ve yalnız bir cüz-i ihtiyarîden başka ellerinde olmayan firavunlaşmış kendi nefisleri, hiçbir şeyi idam ve yok edemediklerinden ve hiçbir zerreyi, bir maddeyi, hiçten, yoktan îcâd edemediklerinden ve güvendikleri esbab ve tabiatın ellerinde hiçten îcâd gelmediği cihetle, ahmaklıklarından diyorlar: “Yoktan var olmaz. Var da yok olmaz.” deyip, bu bâtil ve hatâ düsturu, Kadîr-i Mutlak’a teşmil etmek istiyorlar.

Evet Kadîr-i Zülcelâl’in iki tarzda îcâdı var:

• **Biri;** ihtirâ’ ve ibdâ’ iledir. Yani hiçten, yoktan vücud veriyor ve ona lâzım her şeyi de hiçten îcâd edip eline veriyor.

• **Diğeri;** inşâ ile, san’at iledir. Yani kemâl-i hikmetini ve çok esmâsının cilvelerini göstermek gibi çok dakîk hikmetler için, kâinatın anâsırından bir kısım mevcûdâtı inşâ ediyor. Her emrine tâbi olan zerrâtları ve maddeleri, rezzâkiyet kanunuyla onlara gönderir ve onlarda çalıştırır.

Evet Kadir-i Mutlak’ın iki tarzda, hem ibdâ’ hem inşâ sûretinde îcâdı var. Varı yok etmek ve yoğu var etmek; en kolay, en sühûletli, belki dâimî, umumî bir kanundur. Bir baharda, üç yüz bin envâ-yi zîhayat mahlûkâtın şekillerini, sıfatlarını, belki zerrâtlarından başka bütün keyfiyât ve ahvâllerini hiçten var eden bir kudrete karşı, “Yoğu var edemez!” diyen adam, yok olmalı!

Tabiatı bırakan ve hakikate geçen zât diyor ki:

Âciz-i mutlak: Çok âciz, pek güçsüz.

Anâsır: Unsurlar.

Cüz-i ihtiyarî: İnsanın zayıf, küçük, seçme ve ayırma melekesi, iradesi.

Ecza: Cüzler, parçalar.

Envâ-yi zîhayat: Canlı türleri.

İbdâ’: Önceden benzeri olmayan bir şey yaratma.

İhtirâ’: Var olmayan bir şey yaratma.

İlm-i ezeli: Cenab-ı Hakk’ın ezeli, sonsuz ilmi.

İnşâ: Değişik ve farklı unsurları bir araya getirerek yaratma.

Kadîr-i Mutlak: Her şeye gücü yeten mutlak ve sınırsız kudret sahibi Hz. Allah.

Kadîr-i Zülcelâl: Büyüklük ve gücün yegâne sahibi Hz. Allah.

Kemâl-i hikmet: Mükemmel bir hikmet (bütünüyle hikmet).

Mâdûmât-ı hariciye: Şehadet âle-

minde müstakil varlığı olmayan, ilmi varlıklar. **Keyfiyât:** Nitelikler **Mevcudat-ı ilmiye:** Var oldukları ilmen bilinen varlıklar.

Rezzâkiyet: Yaratılanların nızık ihtiyaçlarını gözeterek ihtiyaçlarına göre vermek.

Taayyün etmek: Belli olmak.

Teşmil etmek: Yaymak, genişletmek, içine aldirmek.

Vücud-i haricî: Müstakil varlık.

Zerrat: Zerreler, atomlar.

Cenâb-ı Hakk'a zerrât adedince şükür ve hamd ü senâ ediyorum ki, kemâl-i îmânı kazandım, evhâm ve dalâletlerden kurtuldum; ve hiç bir şüphem de kalmadı.

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى دِينِ الْإِسْلَامِ وَكَمَالِ الْإِيمَانِ¹
 سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ²

¹ İslam dinini ve tam manada iman nimetini bahşeden Allah'a hamdolsun.

² “(Melekler:) ‘Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Herşeyi hakkiyle bilen, herşeyi hikmetle yapan Sensin’ dediler.” (Bakara sûresi, 2/32)

Dalâlet: Sapıklık, yanlışlık (İslâm'a uymayan her türlü yanlış düşünce).

Evhâm: Zanlar, aslı esas olmayan kuruntular.

Kemâl-i iman: Tam, mükemmel bir iman.

Yirmi Dördüncü Lem'a

Tesettür Hakkındadır

On Beşinci Nota'nın İkinci ve Üçüncü Mes'eleleri iken, ehemmiyetine binâen Yirmi Dördüncü Lem'a olmuştur.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ¹

ilâ âhir... âyeti, tesettürü emrediyor. Medeniyet-i sefihe ise, Kur'ân'ın bu hükmüne karşı muhalif gidiyor. Tesettürü, fitrî görmüyor, "Bir esarettir." diyor.^(*)

Elcevap: Kur'ân-ı Hakîm'in bu hükmü tam fitrî olduğuna ve muhalifi gayr-i fitrî olduğuna delâlet eden çok hikmetlerinden, yalnız "Dört Hikmet"ini beyân ederiz.

¹ "Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve mümin kadınlara söyle, ev dışına çıktıkları zaman dış elbiselerini üzerlerine salıversinler." (Ahzâb sûresi, 33/59)

^(*) Mahkemeye karşı ve mahkemeyi susturan Lâyiha-yi Temyiz'in müdafaâtından bir parça:

"Ben de Adliyenin mahkemesine derim ki: Bin üç yüz elli senede ve her asırda üç yüz elli milyon insanların hayat-ı içtimâiyesinde en kudsi ve hakikî ve hakikatlı bir düstur-ı ilâhîyi, üç yüz elli bin tefsirin tasdiklerine ve ittifaqlarına istinaden ve bin üç yüz elli sene zarfında geçmiş ecdâdımızın itikadlarına iktidâen tefsir eden bir adamı mahkûm eden haksız bir kararı, elbette rûy-i zeminde adâlet varsa, o kararı red ve bu hükmü nakzedecektir!"

Binâen: ...dayanarak, bunun üzerine.

Delâlet etmek: İşaret etmek, göstermek.

Düstur-ı ilâhî: İlâhî kanun, düstur.

Fitri: Tabii, doğal.

Gayr-i fitri: Gayr-i tabii, tabiata aykırı.

Hayat-ı içtimâiye: Sosyal hayat.

İktidâen: Uyarak.

İstinâden: Dayanarak.

Kudsi: Kutsal, mukaddes.

Lâyiha-yi Temyiz: Temyiz Mahkemesi için hazırlanan müdafaat tasarısı.

Nakz etmek: Bozmak, hükümsüz kılmak.

Medeniyet-i sefihe: Haram helâl demeden, hayatı zevk ve eğlence olarak benimseyen anlayış, medeniyet.

Rûy-i zemin: Yeryüzü.

Tesettür: Örtünme, insanın, dinin belirlediği sınırlar ölçüsünde vücudunu diğer insanlara karşı göstermemesi.

Birinci Hikmet

Tesettür, kadınlar için fitrîdir ve fitratları iktizâ ediyor. Çünkü kadınlar hilkaten zaîf ve nazik olduklarından, kendilerini hayatından ziyâde sevdiği yavrularını himaye edecek bir erkeğin himaye ve yardımına muhtaç bulunduğundan, kendini sevdirmek ve nefret ettirmemek ve istiskale mâruz kalmamak için, fitrî bir meyli var.

Hem kadınların on adetten altı yedisi ya ihtiyardır, ya çirkindir ki; ihtiyarlığını ve çirkinliğini herkese göstermek istemezler. Ya kıskançtır; kendinden daha güzellere nisbeten çirkin düşmemek veya tecâvüzden ve ittihamdan korkar, taarruza mâruz kalmamak ve kocası nazarında hıyanetle müttehem olmamak için, fitraten tesettür isterler. Hattâ dikkat edilse, en ziyâde kendini saklayan ihtiyarlardır. Ve on adetten ancak iki üç tanesi bulunabilir ki; hem genç olsun, hem güzel olsun, hem kendini göstermekten sıkılmasın.

Mâlûmdur ki; insan sevmediği ve istiskal ettiği adamların nazarından sıkılır, müteessir olur. Elbette açık saçıklık kıyafetine giren güzel bir kadın, bakmasına hoşlandığı nâmahrem erkeklerden onda iki üçü varsa, yedi sekizinden istiskal eder. Hem tefahhuş ve tefessüh etmeyen bir güzel kadın, nazik ve seriü't-teessür olduğundan, maddeten tesiri tecrübe edilen belki semlendiren pis nazarlardan elbette sıkılır. Hattâ işitiyoruz; açık saçıklık yeri olan Avrupa'da çok kadınlar, bu dikkat-i nazardan sıkılarak, "Bu alçaklar bizi göz hapsine alıp sıkıyorlar." diye polislerle şekvâ ediyorlar. Demek, medeniyetin ref-i tesettürü, hilâf-ı fitrattır. Kur'ân'ın tesettür emri fitrî olmakla beraber, o maden-i şefkat ve kıymetdâr birer refika-yi ebediye olabilen kadınları, tesettür ile sukûtta, zilletten ve mânevî esaretten ve sefaletten kurtarıyor.

Hem kadınlarda, ecnebî erkeklere karşı fitraten korkaklık, tahavvûf var. Tahavvûf ise, fitraten tesettürü iktizâ ediyor. Çünkü sekiz dokuz dakika bir zevki cidden acılaştırarak sekiz dokuz ay ağır bir veled yükünü zahmet ile

Hilâf-ı fîtrat: Tabiata aykırı, yaratılışa ters. **Fîtrat:** Tabiat, yaratılış

Hilkaten: Yaratılış itibarıyla.

Himaye etmek: Korumak, gözetmek

İktizâ etmek: Gerektirmek.

İstiskâl etmek: Değer vermeme, hor görme. **İttiham:** Töhmetsizlik altında kılma, suçlanma.

Maden-i şefkat: Şefkat kaynağı.

Müttehem: Töhmetsizlik altında kalan, suçlanan.

Nâ-mahrem: Aralarında evliliğe mani bir yakınlık olmayan kimse, yabancı.

Ref-i tesettür: Örtünmeyi kaldırmak

Refika-yi ebediye: Ebedî hayat arkadaşı. **Semlendiriş:** Zehirlemek, zehirli hâle getirmek.

Seriü'tteessür: Çok çabuk etkilenen, üzülen.

Sukût: Düşme, değer kaybetme.

Şekvâ etmek: Şikâyet etmek.

Tahavvûf: Korkma, ürkeklik, çekingenlik. **Tefahhuş:** Fuhşa düşme, ahlaksız olma.

Tefessüh: Bozulmak, kokuşmak.

Veled: Çocuk.

çekmekle beraber, hamisiz bir veledin terbiyesiyle sekiz dokuz sene, o sekiz dokuz dakika gayr-i meşrû zevkin belâsını çekmek ihtimâli var. Ve kesretle vâki olduğundan, cidden şiddetle nâmahremlerden fıtratı korkar ve cibilliyeti sakınmak ister. Ve tesettür ile nâmahremiğin iştihasını açmamak ve tecâvüzüne meydan vermemek, zaîf hilkatı emreder ve kuvvetli ihtâr eder. Ve bir si-peri ve kal'ası çarşafı olduğunu gösteriyor.

Mesmûâtıma göre; merkez ve payitaht-ı hükûmette, çarşı içinde, gündüzde, ahalinin gözleri önünde, gayet âdi bir kundura boyacısı, dünyaca rûtbeten büyük bir adamın açık bacaklı karısına bilfiil sarkıntılık etmesi, tesettür aleyhinde olanların hayâsız yüzlerine bir şamar vuruyor!

İkinci Hikmet

Kadın ve erkek ortasında gayet esaslı ve şiddetli münâsebet, muhabbet ve alâka; yalnız dünyevî hayatın ihtiyâcından ileri gelmiyor. Evet bir kadın, kocasına yalnız hayat-ı dünyeviyeye mahsus bir refika-yi hayat değildir. Belki hayat-ı ebediyede dahi bir refika-yi hayattır.¹ Mâdem hayat-ı ebediyede dahi kocasına refika-yi hayattır; elbette ebedî arkadaşı ve dostu olan kocasının nazarından gayrı başkasının nazarını kendi mehâsinine celb etmemek ve onu darıltmamak ve kıskandırmamak lâzım gelir.

Mâdem mü'min olan kocası, sırr-ı îmâna binâen onun ile alâkası hayat-ı dünyeviyeye münhasır ve yalnız hayvânî ve güzellik vaktine mahsus muvakkat bir muhabbet değil; belki hayat-ı ebediyede dahi bir refika-yi hayat noktasında esaslı ve ciddî bir muhabbetle, bir hürmetle alâkadardır. Hem yalnız gençliğinde ve güzellik zamanında değil, belki ihtiyarlık ve çirkinlik vaktinde dahi o ciddî hürmet ve muhabbeti taşıyor. Elbette ona mukâbil, o da kendi mehâsinini onun nazarına tahsis ve muhabbetini ona hasretmesi muktezâ-yi insâniyettir. Yoksa pek az kazanır, fakat pek çok kaybeder.

¹ Dünyada evli olan kimselerin bu beraberliklerini cennette de devam ettireceklerine dâir rivayetler için bkz.: Buhârî, *fezâilü ashâbi'n-nebî* 30; Tirmizî, *menâkıb* 62; Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'* 11/302; İshâk b. Râhûye, *el-Müsne'd* 1/135; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 7/33; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 21/16.

Âdi: Basit, sıradan.

Bilfiil: Gerçekten, bizzat.

Celb etmek: Kendine çekmek.

Gayr-i meşrû: Haram, yasak; dine ve hukuka aykırı olan.

Hâmî: Himaye eden, koruyan.

Hasr etmek: Sınırlamak, daraltmak

Hayat-ı dünyevîye: Dünya hayatı.

Hayat-ı ebedîye: Sonsuz, sınırsız hayat, ahiret hayatı.

Kesret: Çoğunluk, genel.

Mehâsin: Güzellikler.

Mesmûât: Duyulan, işitilen şeyler.

Mukteza-yi insaniyet: İnsanlık gereği

Muvakkat: Kısa süreli, geçici.

Münhasır: Sınırlı, kayıtlı.

Payitaht-ı hükûmet: Başkent.

Refika-yi hayat: Hayat arkadaşı.

Tahsis: Ayırma, özelleştirme.

Vâki olmak: Olmak, meydana gelmek.

Şer'an koca, karıya küfüv olmalı, yani birbirine münasip olmalı. Bu küfüv ve denk olmak, en mühimmi diyanet noktasındadır.

Ne mutlu o kocaya ki; kadınının diyanetine bakıp taklit eder, refikasını hayat-ı ebediyede kaybetmemek için mütedeyyin olur.

Bahtiyardır o kadın ki; kocasının diyanetine bakıp "Ebedî arkadaşımı kaybetmeyeyim." diye takvâya girer.

Veyl o erkeğe ki; sâliha kadını ebedî kaybettirecek olan sefâhete girer. Ne bedbahttır o kadın ki; müttaki kocasını taklit etmez, o mübarek ebedî arkadaşını kaybeder!

Binler veyl o iki bedbaht zevc ve zevceye ki; birbirinin fıskını ve sefâhetini taklit ediyorlar. Birbirine ateşe atılmasında yardım ediyorlar!

Üçüncü Hikmet

Bir ailenin saâdet-i hayatiyesi; koca ve karı mâbeyninde bir emniyet-i mütekâbile ve samimî bir hürmet ve muhabbetle devam eder. Tesettürsüz-lük ve açık saçıklık, o emniyeti bozar, o mütekâbil hürmet ve muhabbeti de kırar. Çünkü açık saçıklık kılığına giren on kadından ancak bir tanesi bulunur ki, kocasından daha güzeli görmediğinden, kendini ecnebiye sevdirmeye çalışmaz. Dokuzu, kocasından dahi iyisini görür. Ve yirmi adamdan ancak bir tanesi, karısından daha güzelini görmüyor. O vakit o samimî muhabbet ve hürmet-i mütekâbile gitmekle beraber, gayet çirkin ve gayet alçakça bir his uyandırmaya sebebiyet verebilir. Şöyle ki:

İnsan, hemşire misillü mahremlerine karşı fıtraten şehevânî his taşıyamıyor. Çünkü mahremlerin sîmaları, karâbet ve mahremiyet cihetindeki şefkat ve muhabbet-i meşrûayı ihsâs ettiği cihetle; nefsî, şehevânî temayülâtı kırar. Fakat bacaklar gibi şer'an mahremlere de göstermesi caiz olmayan yer-

Diyanet: Dindârlık.

Ecnebî: Yabancı.

Emniyet-i mütekâbile: Karşılıklı güven.

Fısk: Günahkârlık, ahlâksızlık.

Fıtraten: Doğuştan, tabii olarak.

Hemşire: Kız kardeş, bacı.

Hürmet-i mütekâbile: Karşılıklı saygı, hürmet.

İhsas etmek: Hissettirmek.

Karâbet: Akrabalık, yakınlık.

Küfüv: Denk, akran.

Mâbeyn: Ara, arası.

Mahrem: Nikah düşmeyecek derecede yakın olan kimse.

Mahremiyet: Mahrem olma, nikah düşmeyecek kadar yakın olma.

Muhabbet-i meşrua: Meşru, dinî sınırlar içinde kalan sevgi, muhabbet.

Mütedeyyin: Dindar, dinine bağlı kimse.

Saadet-i hayatiye: Hayat mutlu-luğu.

Sefahet: Haram helâl demeden zevk peşinde olma, beyinsizlik.

Müttakî: Takvâ sahibi.

Şehevânî: Şehvetli, şehvet uyandıran.

Şer'an: Dinin belirlediği ölçülere göre.

Takvâ: Dinin emir ve yasaklarına sıkı sıkıya bağlı olma.

Temâyülât: Meyiller, eğilimler.

Veyl: "Vay haline.., vah vah.., yazık.. yazık!" anlamında bir deyim.

Zevc ve zevce: Eş, karı-koca.

lerini açık-saçık bırakmak, süflî nefislere göre gayet çirkin bir hissin uyanmasına sebebiyet verebilir. Çünkü mahremın sîması mahremiyetten haber verir ve nâmahreme benzemez. Fakat meselâ açık bacak, mahremın gayrıyla müsâvidir. Mahremiyeti haber verecek bir alâmet-i farikası olmadığından, hayvânî bir nazar-ı hevesi, bir kısım süflî mahremlerde uyandırmak mümkündür. Böyle nazar ise, tüyleri ürpertecek bir sukût-i insâniyettir!

Dördüncü Hikmet

Mâlûmdur ki; kesret-i nesil herkesçe matlubdur. Hiçbir millet ve hükûmet yoktur ki, kesret-i tenâsüle taraftar olmasın. Hattâ Resûl-i Ekrem (aley-hissalâtü vesselâm) ferman etmiş: **تَنَاقَحُوا تَكْثُرُوا فَإِنِّي أَبَاهِي بِكُمْ الْأُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ** -ev kemâ kâl- Yani: “İzdivaç ediniz; çoğalınız. Ben Kıyamette, sizin kesretinizle iftihar edeceğim.”

Hâlbuki tesettürün ref'i, izdivacı teksir etmeyip, çok azaltıyor. Çünkü en serseri ve asrî bir genç dahi, refika-yi hayatını namuslu ister. Kendi gibi asrî, yani açık-saçık olmasını istemediğinden bekâr kalır, belki de fuhuşa sülûk eder.

Kadın öyle değil, o derece kocasını inhisar altına alamaz. Çünkü kadının -aile hayatında müdür-i dâhilî olmak haysiyetiyle kocasının bütün malına, evlâdına ve her şeyine muhafaza memuru olduğundan- en esaslı hasleti sadâkattir, emniyettir. Açık saçıklık ise bu sadâkati kırar, kocası nazarında emniyeti kaybeder, ona vicdan azâbı çektirir. Hattâ erkeklerde iki güzel haslet olan cesaret ve sehâvet kadınlarda bulunsa, bu emniyete ve sadâkate zarar olduğu için, ahlâk-ı seyyiedendir, kötü haslet sayılırlar. Fakat kocasının vazifesi, ona hazinedarlık ve sadâkat değil, belki himayet ve merhamet ve hürmettir. Onun için, o erkek inhisar altına alınmaz. Başka kadınları da nikâh edebilir.

¹ Abdurrezzak, el-Musannef 6/173; el-Aclûnî, Keşfü'l-hafâ 1/380.

Ahlâk-ı seyyie: Kötü ahlak.
Alâmet-i fârîka: Ayırıcı özellik.
Haysiyet: İtibar.
İnhisar altına almak: Tekeline almak, kendine ait kılma.
İzdivaç etmek: Evlenmek.
Kesret: Çokluk, çoğunluk.

Kesret-i nesil: Neslin artması.
Kesret-i tenasül: Nüfus artışı.
Matlub: Aranan, arzulanan.
Müdür-i dâhilî: İç işlerinden sorumlu müdür. **Müsavî:** Eşit, denk.
Nazar-ı heves: Şehvet hissiyle bakma.

Ref: Kaldırma **Sehâvet:** Cömertlik
Sukut-i insaniyet: İnsanlığın düşüşü, değerini yitirmesi.
Süflî: Alçak, bayağı, pes.
Sülûk etmek: Bir yola girip devam etmek.
Teksir etmek: Çoğaltmak.

Memleketimiz Avrupa'ya kıyâs edilmez. Çünkü orada düello gibi çok şiddetli vasıtalarla açık saçıklık içinde namus bir derece muhafaza edilir. İzzet-i nefis sahibi birisinin karısına pis nazarla bakan, boynuna kefenini takar, sonra bakar. Hem memâlik-i bâride olan Avrupa'daki tabiatlar, o memleket gibi bârid ve câmiddirler. Bu Asya, yani Âlem-i İslâm kıt'ası, ona nisbeten memâlik-i hârredir. Mâlûmdur ki; muhîtin, insanın ahlâkı üzerinde tesiri vardır. O bârid memlekette, soğuk insanlarda hevesat-ı hayvaniyeyi tahrik etmek ve iştihayı açmak için açık saçıklık, belki çok sû-i istimâlâta ve israfâta medâr olmaz. Fakat seriü't-teessür ve hassas olan memâlik-i hârredeki insanların hevesat-ı nefsanîyesini mütemâdiyen tehyc edecek açık saçıklık, elbette çok sû-i istimâlâta ve israfâta ve neslin zaafiyetine ve sukût-i kuvvete sebeptir. Bir ayda veya yirmi günde ihtiyâc-ı fitrîye mukâbil, her birkaç günde kendini bir israfa mecbur zanneder. O vakit, her ayda on beş gün kadar hayız gibi arızalar münâsebetiyle kadından tecennüb etmeye mecbur olduğundan, nefesine mağlûp ise fuhşıyata da meyleder.

Şehirli; köylülere, bedevîlere bakıp tesettürü kaldıramaz. Çünkü köylerde, bedevîlerde, derd-i maişet meşgalesiyle ve bedenen çalışmak ve yorulmak münâsebetiyle, hem şehirliye nisbeten nazar-ı dikkati az celb eden masume işçi ve bir derece kaba kadınların kısmen açık olmaları, hevesat-ı nefsanîyeyi tehyc medâr olamadığı gibi; serseri ve işsiz adamlar az bulunduğundan, şehirdeki mefâsidin onda biri onlarda bulunmaz. Öyle ise onlara kıyâs edilmez.

* * *

Bârid: Soğuk.

Câmid: Katı, donuk.

Derd-i maişet: Geçim derdi.

Fuhşıyat: Günahlar, çirkin şeyler.

Hevesât-ı hayvâniye: Hayvanî hisler, istekler.

Hevesât-ı nefsâniye: Nefse ait çirkin hisler, istekler.

İhtiyac-ı fitrî: Yarattılıştan gelen, tabii ihtiyaç.

İsrâfât: İsraflar, sınırları çiğnemeler

İzzet-i nefis: Haysiyet, şeref, vakar.

Mâsûme: Masum, ahlâk sahibi kadın.

Mefâsid: Fesatlıklar, bozucu, yıkıcı şeyler.

Memâlik-i bâride: Soğuk ülkeler.

Memâlik-i hârre: Sıcak ülkeler.

Meşgale: Çaba, uğraş.

Muhit: Çevre, yer, coğrafya.

Mütemâdiyen: Devamlı bir şekilde.

Sû-i istimâlât: Suiistimaller, kötü kullanımlar.

Sukût-i kuvvet: Güç kaybı, kuvvetten düşme.

Tecennüb etmek: Sakınmak, uzak durmak.

Tehyc etmek: Harekete geçirmek, sürüklemek.

بِسْمِهِ سُبْحَانَهُ¹

Ehl-i İmân Âhiret Hemşirelerim Olan Kadınlar Tâifesi İle Bir Muhaveredir

Bazı vilâyetlerde tâife-i nisâdan samimî ve hararetli bir sûrette Nurlara karşı alâkalarını gördüğüm ve haddimden pek ziyâde, onların Nurlara âit derslerime itimâdlarını bildiğim sıralarda, mübarek Isparta'ya ve mânevî Medresetü'z-Zehrâ'ya üçüncü defa geldiğim zaman işittim ki; o mübarek âhiret hemşirelerim olan tâife-i nisâ, benden bir ders bekliyorlarmış. Güyâ vaaz sûretinde câmilerde onlara bir dersim olacak. Hâlbuki ben dört beş vecihle hastayım ve hem perişan, hattâ konuşmaya ve düşünmeye iktidarsız bulunduğum hâlde, bu gece şiddetli bir ihtâr ile kalbime geldi ki; mâdem on beş sene evvel gençlerin istemeleriyle Gençlik Rehberi'ni onlar için yazdın ve pek çok istifâde edildi. Hâlbuki hanımlar tâifesi, gençlerden daha ziyâde bu zamanda öyle bir rehber muhtaçtırlar. Ben de bu ihtâra karşı gayet perişan ve zaaf u aczimle beraber “Üç Nükte” ile gayet muhtasar bazı lüzumlu maddeleri, o mübarek hemşirelerime ve mânevî genç evlâdlarıma beyân ediyorum.

Birinci Nükte

Risale-i Nur'un en mühim bir esası şefkat olmasından, nisâ tâifesi şefkat kahramanları bulunmaları cihetiyle daha ziyâde Risale-i Nur'la fitraten alâkadarlırlar. Ve “lillâhilhamd”, bu fitrî alâkadarlık çok yerlerde hissediliyor. Bu şefkatteki fedâkârlık, hakikî bir ihlâs ve mukâbelesiz bir fedâkârlık mânâsını ifade ettiğinden, şimdi bu zamanda pek çok ehemmiyeti var.

Evet bir vâlide veledini tehlikeden kurtarmak için hiçbir ücret istemeden rûhunu fedâ etmesi ve hakikî bir ihlâs ile vazife-i fitriyesi itibâriyle kendini

¹ O'nun adıyla, O (c.c) bütün noksanlıktan uzak ve her türlü kemal sıfatına sahiptir.

Fitraten: Doğuştan, tabii olarak.

Lillâhilhamd: “Allah'a şükürler olsun ki...”

Medresetü'z-Zehrâ: 1914'de Birinci Dünya Savaşından önce; Üstad Bediüzzaman Said Nursî Hazretlerinin açılması için teşebbüs

büse geçtiği ve Van Gölü kıyısında, Edremit'te temelini de attığı üniversite projesinin adı. Parlak, aydın anlamına gelen “Ezher Üniversitesi”ne benzer, kardeş olarak düşünüldüğünden, aynı kökten “Zehrâ” sıfatı kullanılmaktadır.

Muhavere: Karşılıklı konuşmak, diyalog.

Muhtasar: Kısa, özet.

Taife-i nisâ: Kadınlar topluluğu.

Vazife-i fitriye: Tabii görev.

Vecih: Yön, tarz.

evlâdına kurban etmesi gösteriyor ki; hanımlarda gayet yüksek bir kahramanlık var. Bu kahramanlığın inkişâfı ile; hem hayat-ı dünyeviyesini, hem hayat-ı ebediyesini onunla kurtarabilir. Fakat bazı fenâ cereyânlarla, o kuvvetli ve kıymetdâr seciye inkişâf etmez veyahut sû-i istimâl edilir. Yüzer nümûnelerinden bir küçük nümûnesi şudur:

O şefkatli vâlide, çocuğunun hayat-ı dünyeviyede tehlikeye girmemesi, istifâde ve fayda görmesi için her fedâkârlığı nazara alır, onu öyle terbiye eder. “Oğlum paşa olsun!” diye bütün malını verir; hâfız mektebinden alır, Avrupa’ya gönderir. Fakat o çocuğun hayat-ı ebediyesi tehlikeye girdiğini düşünmüyor ve dünya hapsinden kurtarmaya çalışıyor, Cehennem hapsine düşmesini nazara almıyor. Fitrî şefkatin tam zıddı olarak o masum çocuğunu, âhirette şefaathçi olmak lâzım gelirken dâvâcı ediyor. O çocuk, “Niçin benim îmânımı takviye etmeden bu helâketime sebebiyet verdin?” diye şekvâ edecek. Dünyada da terbiye-i İslâmiye’yi tam almadığı için, vâlidesinin hârika şefkatinin hakkına karşı lâyıkiyle mukâbele edemez, belki de çok kusur eder.

Eğer hakikî şefkat sû-i istimâl edilmeyerek, bîçâre veledini haps-i ebedî olan Cehennem’den ve idam-ı ebedî olan dalâlet içinde ölmekten kurtarmaya o şefkat sırrı ile çalışsa; o veledin bütün ettiği hasenâtının bir misli, vâlidesinin defter-i a’mâline geçeceğinden, vâlidesinin vefatından sonra her vakit hasenâtları ile rûhuna nurlar yetiştirdiği gibi, âhirette de değil dâvâcı olmak, bütün rûh u canı ile şefaathçi olup ebedî hayatta ona mübarek bir evlâd olur.

Evet insanın en birinci üstadı ve tesirli muallimi, onun vâlidesidir. Bu münâsebetle ben kendi şahsımda kat’î ve dâimâ hissettiğim bu mânâyı beyân ediyorum:

Ben bu seksen sene ömrümde, seksen bin zâtlardan ders aldığım hâlde, kasem ediyorum ki; en esaslı ve sarsılmaz ve her vakit bana dersini tazeler gibi merhum vâlidemden aldığım telkinât ve mânevî derslerdir ki; o dersler fitratımda, âdetâ maddî vücudumda çekirdekler hükmünde yerleşmiş. Sâir derslerimin o çekirdekler üzerine bina edildiğini, aynen görüyorum. Demek bir yaşındaki fitratıma ve rûhuma, merhum vâlidemin ders ve telkinâtını, şimdi bu seksen yaşındaki gördüğüm büyük hakikatler içinde birer çekirdek-i esâsiye müşâhede ediyorum.

Çekirdek-i esasiye: Temel çekirdek
Dalâlet: Sapıklık, yanlışlık (İslâm’a uymayan her türlü yanlış düşünce)
Defter-i a’mâl: Amel defteri, insanın yaptığı bütün fiillerin kayde-

dildiği defter. **İnkişaf:** Gelişme.
Haps-i ebedî: Dâimî hapis.
Hasenât: Sevaplar, iyilikler.
Helâket: Ölme, mahvolma.
İdam-ı ebedî: Ebediyen yok olma.

Kasem etmek: Yemin etmek.
Seciye: Karakter, huy.
Telkinat: Bir düşünceyi söz ve davranışlarla iyice yerleştirmek.
Terbiye-i İslâmiye: İslâmî eğitim.

Ezcümle; meslek ve meşrebimin dört esasından en mühimmi olan şefkat etmek ve Risale-i Nur'un da en büyük hakikati olan acımak ve merhamet etmeyi, o vâlidemin şefkatli fiil ve hâlinden ve o mânevî derslerinden aldığı yakînen görüyorum. Evet bu hakikî ihlâs ile hakikî bir fedâkârlık taşıyan vâlidelik şefkati sû-i istimâl edilip, masum çocuğunun elmas hazinesi hükmünde olan âhiretini düşünmeyerek, muvakkat fânî şişeler hükmünde olan dünyaya o çocuğun masum yüzünü çevirmek ve bu şekilde ona şefkat göstermek, o şefkati sû-i istimâl etmektir.

Evet kadınların şefkat cihetiyle bu kahramanlıklarını hiçbir ücret ve hiçbir mukâbele istemeyerek, hiçbir faide-i şahsiye, hiçbir gösteriş mânâsı olmayarak rûhunu fedâ ettiklerine, o şefkatin küçücük bir nümûnesini taşıyan bir tavuğun yavrusunu kurtarmak için arslana saldırması ve rûhunu fedâ etmesi isbât ediyor.

Şimdi terbiye-i İslâmiye'den ve a'mâl-i uhreviyeden en kıymetli ve en lüzumlu esas, ihlâstır. Bu çeşit şefkattteki kahramanlıkta o hakikî ihlâs bulunuyor.

Eğer bu iki nokta o mübarek tâfede inkişâfa başlasa, dâire-i İslâmiye'de pek büyük bir saâdete medâr olur. Hâlbuki erkeklerin kahramanlıkları mukâbelesiz olamıyor; belki, yüz cihette mukâbele istiyorlar. Hiç olmazsa şân ü şeref istiyorlar. Fakat maatteessüf bîçâre mübarek tâife-i nisâiye, zâlim erkeklerinin şerlerinden ve tahakkümlerinden kurtulmak için, başka bir tarzda, zaafiyetten ve aczden gelen başka bir nevide riyâkârlığa giriyorlar.

İkinci Nükte

Bu sene inzivada iken ve hayat-ı içtimâiyeden çekildiğim hâlde bazı Nurcu kardeşlerimin ve hemşirelerimin hatırları için dünyaya baktım. Benimle görüşen ekseri dostlardan, kendi ailevî hayatlarından şekvâlar işittim. “Eyvah!” dedim. İnsanın hususan Müslüman'ın tahassüngâhı ve bir nev'i cenneti ve küçük bir dünyası aile hayatıdır. “Bu da mı bozulmaya başlamış?” dedim. Sebebini aradım. *Bildim ki, nasıl, İslâmiyet'in hayat-ı içtimâiyesine ve dolayısıyla din-i İslâm'a zarar vermek için gençleri yoldan çıkarmak ve*

Acz: Acizlik.

A'mâl-i uhreviye: Neticesi bütünüyle âhirete bakan dînî görevler.

Bîçare: Çaresiz, zayıf.

Faide-i şahsiye: Şahsi menfaat.

Hayat-ı içtimâiye: Sosyal hayat.

Maatteessüf: Üzülerək, maalesef.

Medar olmak: Sebep, vesile, kaynak olmak.

Muvakkaten: Belli bir süre için, geçici olarak.

Riyâkârlık: İki yüzlülük, gösteriş.

Şekvâ: Şikâyet.

Tahakküm: Zorla baskı altına alma, boyun eğdirmе.

Tahassungâh: Sığınak.

Yakinen: Tam ve kesin bir bilgi ile.

Zaafiyet: Zayıflık.

gençlik hevesatıyla sefâhete sevk etmek için bir iki komite çalışıyormuş. Ay-nen öyle de; bîcâre nisâ tâifesinin gafil kısmını dahi yanlış yollara sevk et-mek için bir iki komitenin tesirli bir sûrette perde altında çalıştığını hissettim. Ve bildim ki; bu millet-i İslâm'a bir dehşetli darbe, o cihetten geliyor.

Ben de siz hemşirelerime ve gençleriniz olan mânevî evlâdlarıma kat'î-yen beyân ediyorum ki: *Kadınların saâdet-i uhreviyesi gibi, saâdet-i dünyevi-yeleri de ve fitratlarındaki ulvî seciyeleri de bozulmaktan kurtulmanın çâre-i yegânesi, dâire-i İslâmiye'deki terbiye-i diniyeden başka yoktur! Rusya'da o bîcâre tâifenin ne hâle girdiğini işitiyorsunuz.*

Risale-i Nur'un bir parçasında denilmiş ki:

Aklı başında olan bir adam; refikasına muhabbetini ve sevgisini, beş on senelik fânî ve zâhirî hüsn-i cemâline bina etmez. Belki kadınların hüsn-i cemâlinin en güzeli ve dâimîsi, onun şefkatine ve kadınlığa mahsus hüsn-i sîretine sevgisini bina etmeli. Tâ ki, o bîcâre ihtiyarladıkça, kocasının muhabbeti ona devam etsin. Çünkü onun refikası, yalnız dünya hayatındaki muvakkat bir yardımcı refika değil, belki hayat-ı ebediyesinde ebedî ve sevimli bir refika-yi hayat olduğundan, ihtiyarlandıkça daha ziyâde hürmet ve merhamet ile birbirine muhabbet etmek lâzım geliyor. Şimdiki terbiye-i medeniye perdesi altındaki hayvancasına muvakkat bir refâkatten sonra ebedî bir müfârakate mâruz kalan o aile hayatı, esasıyla bozuluyor.

Hem Risale-i Nur'un bir cüz'ünde denilmiş ki:

Bahtiyardır o adam ki; refika-yi ebediyesini kaybetmemek için sâliha zevcesini taklit eder, o da sâlih olur.

Hem bahtiyardır o kadın ki; kocasını mütediyyin görür, ebedî dostunu ve arkadaşını kaybetmemek için o da tam mütediyyin olur; saâdet-i dünyeviyesi içinde saâdet-i uhreviyesini kazanır.

Bedbahttır o adam ki; sefâhete girmiş zevcesine ittibâ eder; vazgeçirmeye çalışmaz, kendisi de iştirak eder.

Bedbaht: Talihsiz.

Bina etmek: Üzerine yüklemek, dayandırmak.

Cüz': Bölüm, parça.

Çâre-i yegâne: Tek çare.

Fânî: Gelip geçici.

Hevesât: Hevesler, arzular.

Hüsn-i cemâl: Dış, yüz güzelliği.

Hüsn-i sîret: İç güzelliği, huy ve ahlak güzelliği.

İttibâ etmek: Uymak, bağlanmak.

Millet-i İslâm: Müslüman millet.

Mufâakat: Ayrılık.

Muvakkaten: Belli bir süre için, geçici olarak.

Mütediyyin: Dindar, dinine bağlı kimse.

Refika: Arkadaş, eş.

Refâkat: Arkadaşlık, yolda eşlik etme

Refika-yi ebediye: Ebedi hayat

arkadaşı.

Saadet-i dünyeviye: Dünya mutluluğu.

Saadet-i uhreviye: Ahiret mutluluğu.

Sefahet: Haram helâl demeden zevk peşinde olma, beyinsizlik.

Terbiye-i diniye: Dinî eğitim.

Terbiye-i medeniye: Çağdaş, modern eğitim.

Ulvî: Yüce.

Zâhirî: Görünen, görünürdeki.

Bedbahttır o kadın ki; zevcinin fiskına bakar, onu başka bir sûrette taklit eder.

Veyl o zevc ve zevceye ki; birbirini ateşe atmakta yardım eder. Yani; medeniyet fantaziyelerine birbirini teşvik eder.

İşte, Risale-i Nur'un bu meâldeki cümlelerinin mânâsı budur ki:

Bu zamanda aile hayatının ve dünyevî ve uhrevî saâdetinin ve kadınlarda ulvî seciyelerin inkişâfının sebebi, yalnız dâire-i şeriatteki âdâb-ı İslâmiyet'le olabilir.

Şimdi aile hayatında en mühim nokta budur ki:

Kadın, kocasında fenâlık ve sadâkatsizlik görse, o da kocasının inadına kadının vazife-i ailevîsi olan sadâkat ve emniyeti bozsa, aynen askerîdeki itaatin bozulması gibi, o aile hayatının fabrikası zîr ü zeber olur. Belki o kadın, elinden geldiği kadar kocasının kusurunu ıslaha çalışmalıdır ki, ebedî arkadaşını kurtarsın. Yoksa o da, kendini açıklık ve saçıklıkla başkalara göstermeğe ve sevdirmeye çalışsa, her cihetle zarar eder. Çünkü hakikî sadâkati bırakan, dünyada da cezâsını görür. Çünkü nâmahremlerin nazarından fitratı korkar, sıkılır, çekinir. Nâmahrem yirmi erkeğin on sekizinin nazarından istiskal eder. Erkek ise, nâmahrem yüz kadından ancak birisinden istiskal eder, bakmasından sıkılır. Kadın o cihette azâp çektiği gibi, sadâkatsizlik ittihamı altına girer; zaafiyetiyle beraber, hukukunu muhafaza edemez.

Elhâsıl: Nasıl ki kadınlar kahramanlıkta, ihlâsta şefkat itibârıyla erkeklere benzemedikleri gibi, erkekler de o kahramanlıkta onlara yetişemiyorlar; öyle de o masum hanımlar dahi, sefâhette hiçbir vecihle erkeklere yetişemezler. Onun için fitratlarıyla ve zaîf hilkatleriyle nâmahremlerden şiddetli korkarlar ve çarşaf altında saklanmağa kendilerini mecbur bilirler. Çünkü erkek, sekiz dakika zevk ve lezzet için sefâhete girse, ancak sekiz lira kadar bir şey zarar eder. Fakat kadın sekiz dakika sefâhetteki zevkin cezâsı olarak dünyada dahi sekiz ay ağır bir yükü karnında taşır ve sekiz sene de o hâmisiz çocuğun terbiyesinin meşakkatine girdiği için sefâhette erkeklere yetişemez, yüz derece fazla cezâsını çeker.

Âdâb-ı İslâmiyet: İslâmiyet'in belirlediği genel görgü kuralları.

Daire-i şeriat: İslâmî hükümler çerçevesi, dairesi.

Fisk: Günahkârlık, ahılsızlık.

Fitrat: Tabiat, yaratılış.

Hâmi: Himaye eden, koruyan.

Hilkat: Yaratılış.

İslah: Düzeltme, iyileştirme.

İnkişaf: Gelişme.

İstiskal etmek: Rahatsız olmak, hoşlanmadığını hissettirmek.

Nâmahrem: Aralarında evliliği mani bir yakınlık olmayan kimse, yabancı.

Seciye: Karakter, huy.

Zir ü zeber: Darmadağın, param-parça.

Az olmayan bu nev'i vukûat da gösteriyor ki; mübarek tâife-i nisâiye, fıtraten yüksek ahlâka menşe' olduğu gibi, fık u sefâhette dünya zevki için kabiliyetleri yok hükmündedir. Demek onlar dâire-i terbiye-i İslâmiye içinde mes'ûd bir aile hayatını geçirmeğe mahsus bir nev'i mübarek mahlûkturlar. Bu mübarekleri ifsâd eden komiteler kahrolsunlar! Allah bu hemşirelerimi de bu serserilerin şerlerinden muhafaza eylesin. Âmîn!

Hemşirelerim! Mahremce bu sözümü size söylüyorum: Maîşet derdi için; serseri, ahlâksız, frenkmeşreb bir kocanın tahakkümü altına girmektense, fıtratınızdaki iktisâd ve kanaatle, köylü masum kadınların nafakalarını kendileri çıkarmak için çalışmaları nev'inden kendinizi idareye çalışınız, satmağa çalışmayınız. Şayet size münasip olmayan bir erkek kısmet olsa, siz kısmetiniz e râzı olunuz ve kanaat ediniz. İnşâallah rızanız ve kanaatinizle o da ıslah olur.¹ Yoksa şimdiki işittiğim gibi, mahkemelere boşanmak için müracaat edeceksiniz. Bu da, haysiyet-i İslâmiye ve şeref-i milliyemize yakışmaz.

Üçüncü Nükte

Aziz hemşirelerim! Kat'iyen biliniz ki:

Dâire-i meşrûanın hâricindeki zevklerde, lezzetlerde; on derece onlardan ziyâde elemeler ve zahmetler bulunduğunu Risale-i Nur yüzer kuvvetli delillerle, hâdisâtlarla isbât etmiştir. Uzun tafsîlâtı Risale-i Nur'da bulabilirsiniz.

Ezcümle: Küçük Sözler'den Altıncı, Yedinci, Sekizinci Sözler ve Gençlik Rehberi benim bedelime sizlere tam bu hakikati gösterecek. Onun için dâire-i meşrûadaki keyfe iktifâ ediniz ve kanaat getiriniz. Sizin hânenizdeki masum evlâdlarınızla masumane sohbet, yüzer sinemadan daha ziyâde zevklidir. Hem kat'iyen biliniz ki; bu hayat-ı dünyeviyede hakikî lezzet, îmân dâiresindedir ve îmândadır. Ve a'mâl-i sâlihanın her birisinde bir mânevî lezzet var. Ve dalâlet ve sefâhette, bu dünyada dahi gayet acı ve çirkin elemeler bulunduğunu Risale-i Nur yüzer kat'î delillerle isbât etmiştir. Âdetâ îmânda bir

¹ "Onlarla hoşça, güzelce geçinin. Şayet onlardan hoşlanmayacak olursanız, olabilir ki bir şey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda birçok hayır takdir etmiş bulunur." (Nisâ sûresi, 4/19) Ayrıca bkz.: Müslim, radâ 61; Müsned, 2/329.

A'mâl-i salih: Salih ameller, iyi işler. **İfsad etmek:** Bozmak.

Dâire-i meşrua: Meşru daire, helâl dairesi.

Dalâlet: Sapıklık, yanlışlık (İslâm'a uymayan her türlü yanlış düşünce).

Frenkmeşrep: Yabancı kültürü benimseyen, gayr-i müslim bir hayat tarzı olan.

Haysiyet-i İslâmiye: İslâm'ın itibarı, şerefi.

İktifa etmek: Yetinmek.

Mâsumâne: Masumca.

Menşe: Kaynak, memba.

Sefahet: Haram helâl demeden zevk peşinde olma, beyinsizlik.

Şeref-i milliye: Millî şeref, onur.

Tahakküm: Zorla baskı altına alma, boyun eğdirmeye.

Taife-i nisâiye: Kadınlar topluluğu

Cennet çekirdeği ve dalâlette ve sefâhette bir Cehennem çekirdeği bulunduğunu, ben kendim çok tecrübelerle ve hâdiselerle aynelyakîn görmüşüm ve Risale-i Nur'da bu hakikat tekrar ile yazılmış. En şedid muannid ve mu'terizlerin eline girip; hem resmî ehl-i vukuf lar ve mahkemeler o hakikati cerh edememişler. Şimdi sizin gibi mübarek ve masum hemşirelerime ve evlâdlarım hükmünde küçüklerinize, başta Tesettür Risalesi ve Gençlik Rehberi ve Küçük Sözler benim bedelime sizlere ders versin.

Ben işittim ki; benim size câmide ders vermekliğimi arzu ediyorsunuz. Fakat benim perişanîyetimle beraber hastalığım ve çok esbab, bu vaziyete müsaade etmiyor. Ben de sizin için yazdığım bu dersimi okuyan ve kabul eden bütün hemşirelerimi, bütün mânevî kazançlarım ve duâlarım Nur şakirdleri gibi dâhil etmeğe karar verdim. Eğer siz benim bedelime Risale-i Nur'u kısmen elde edip okusanız veya dinleseniz, o vakit kâidemiz mucibince; bütün kardeşleriniz olan Nur şakirdlerinin mânevî kazançlarına ve duâlarına da hissedar oluyorsunuz.

Ben şimdi daha ziyâde yazacaktım; fakat çok hasta ve çok zaîf ve çok ihtiyar ve tashihat gibi çok vazifelerim bulunduğundan, şimdilik bu kadarla iktifâ ettim.

الْبَاقِي هُوَ الْبَاقِي¹

Duanıza muhtaç kardeşiniz

Said Nursî

¹ Baki olan yalnız Allah'tır.

Aynelyakîn: Gözle görülüp edinilen bilgi.

Cerh etmek: Yaralamak, çürütmek

Ehl-i vukuf: Bilirkişi heyeti.

Esbab: Sebepler. **Muannid:** İnatçı.

Mu'teriz: İtiraz eden.

Mûcib: Gerek, gerektirici sebep.

Şedit: Şiddetli.

Tashihat: Düzeltmeler, tashihler.

Yirmi Beşinci Lem'a

Yirmi Beş Devadır

Hastalara bir merhem, bir teselli, mânevî bir reçete, bir iyâdetü'l-marîz ve geçmiş olsun makamında yazılmıştır.

İhtâr ve İtizar

Bu mânevî reçete, bütün yazdıklarımızın fevkinde bir sür'atle^(Hâşiye) te'lif edildiği gibi; hem umuma muhalif olarak tashihâta ve dikkate vakit bulmayarak, te'lifi gibi gayet sür'atle, ancak bir defa nazardan geçirildi. Demek müsvedde-i evvel hükmünde müşevveş kalmıştır. Kalbe fitrî bir sûrette gelen hâtırâtı, san'atla ve dikkatle bozmamak için, yeniden tedkikata lüzum görmedik. Okuyan zâtlar, hususan hastalar bazı nâhoş ibarelerden veyahut ağır kelimelerden ve ifadelerden sıkılıp gücenmesinler, bana da duâ etsinler.

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ¹
وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ❁ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ²

Şu Lem'a'da, nev-i beşerin on kısmından bir kısmını teşkil eden musîbetzede ve hastalara hakikî bir teselli ve nâfi' bir merhem olabilecek yirmi beş devayı icmâlen beyân ediyoruz.

(Hâşiye) Bu risale, dört buçuk saat zarfında te'lif edilmiştir.

Evet	Evet	Evet	Evet
Rüşdü	Re'fet	Hüsrev	Said

¹ "Sabırlılar o kimselerdir ki başlarına musibet geldiğinde, 'Biz Allaha aidiz ve vakti geldiğinde elbette O'na döneceğiz' derler." (Bakara sûresi, 2/156)

² "O'dur beni doyuran, O'dur beni içiren. Hastalandığımda O'dur bana şifa veren." (Şuarâ sûresi, 26/79-80)

Bayan: Açıklama, bildiri.

Deva: İlâç, çare.

Fevk: Üst. **Fitri:** Tabii.

Hâtırât: Hatıra gelen şeyler.

Hususan: Özellikle, bilhassa.

İbare: Cümle, ifade.

İcmâlen: Özet olarak.

İhtar: Hatırlatma.

İtizar: Özur dileme.

İyâdetü'l-marîz: Hasta ziyareti.

Lem'a: Parlıt. **Muhelif:** Aykırı, ters.

Musibetzede: Musibete, felâkete, belâya uğramış kimse.

Müsvedde: Karalama, taslak.

Müşevveş: Karmakarışık.

Nev-i beşer: İnsanlık, insan türü.

Nâhoş: Hoşa gitmeyen, beğenilmeyen. **Nâfi':** Faydalı.

Nazardan geçirmek: Kontrol etmek, incelemek.

Tashihat: Düzeltmeler, tashihler.

Tedkikat: Araştırmalar, incelemeler.

Te'lif etmek: Kitap yazmak.

Birinci Deva

Ey bîçâre hasta! Merak etme, sabret. Senin hastalığın sana dert değil belki bir nev'i dermandır. Çünkü ömür bir sermayedir, gidiyor. Meyvesi bulunmazsa zayi' olur. Hem rahat ve gafletle olsa, pek çabuk gidiyor. Hastalık, senin o sermayeni büyük kârlarla meyvedar ediyor. Hem ömrün çabuk geçmesine meydan vermiyor, tutuyor, uzun ediyor; tâ meyveleri verdikten sonra bırakıp gitsin. İşte, ömrün hastalıkla uzun olmasına işareten bu darb-ı mesel dillerde destandır ki; "Musîbet zamanı çok uzundur, safa zamanı pek kısa oluyor."

İkinci Deva

Ey sabırsız hasta! Sabret, belki şükret. Senin bu hastalığın, ömür dakikalarını birer saat ibâdet hükmüne getirebilir. Çünkü *ibâdet* iki kısımdır. *Biri müsbet ibâdet*tir ki; *namaz, niyaz gibi mâlûm ibâdetlerdir. Diğer* *menfî ibâdetlerdir ki; hastalıklar, musîbetler vasıtasıyla musîbetzede, aczini, zaafını hisseder. Hâlık u Rahîmine ilticâ eder, yalvarır. Hâlis, riyâsız, mânevî bir ibâdete mazhar olur.*

Evet hastalıkla geçen bir ömür, Allah'tan şekvâ etmemek şartıyla, mü'min için ibâdet sayıldığına rivâyât-ı sahiha vardır.¹ Hattâ bazı sâbir ve şâkir hastaların bir dakikalık hastalığı, bir saat ibâdet hükmüne geçtiği ve bazı kâmillerin bir dakikası bir gün ibâdet hükmüne geçtiği, rivâyet-i sahiha ve keşfiyat-ı sâdika ile sâbittir. Senin bir dakika ömrünü, bin dakika hükmüne getirip, sana uzun ömrü kazandıran hastalıktan teşekki değil, teşekkür et.

¹ "Bir kimse, salih amel işlerken araya bir hastalık veya sefer girerek ameline mani olursa, Allah ona sıhhati yerinde ve mukim iken yapmakta olduğu salih amelin sevabını aynen yazar." meâlindeki hadis için bkz.: Buhârî, *cihâd* 134; Müsned, 4/410; el-Beyhakî, *Şuabü'l-imân* 7/182.

Biçâre: Çaresiz.

Darb-ı mesel: Atasözü.

Hâlık u Rahîm: Sonsuz merhamet sahibi Yaratıcı.

Hâlis: İhlâslı, samimî.

İltica etmek: Sığınmak.

Kâmil: Olgun, mükemmel kimse.

Keşfiyât-ı sadika: Allah dostlarının, ilâhî ihsan ve ilham ile keşfettiği doğru bilgiler, hakikatler.

Mâlûm: Bilinen, belli.

Mazhar olmak: Nail olmak, kavuşmak.

Menfî ibadet: Olumsuz durumlara sabretme şeklinde yapılan ibadet.

Meyvedar: Meyve veren, meyveli.

Musibet: Belâ, felâket.

Müsbet ibadet: Emredilen ibadetleri yapmak.

Nevî: Çeşit, tür.

Niyaz: Yalvarma, yakarma, dua.

Rivâyât-ı sahiha: Sahih hadis-i şerif rivayetleri.

Riya: Gösteriş için yapma.

Sâbir: Sabreden.

Safâ: Gönül rahatlığı.

Şâkir: Şükreden.

Şekva: Şikâyetçi olma, sızlanma.

Teşekki: Şikâyet etme.

Üçüncü Deva

Ey tahammülsüz hasta! İnsan bu dünyaya keyf sürmek ve lezzet almak için gelmediğine, mütemâdiyen gelenlerin gitmesi ve gençlerin ihtiyarlaşması ve mütemâdiyen zevâl ve firâkta yuvarlanması şâhiddir. Hem insan, zî-hayatin en mükemmeli, en yükseği ve cihâzâtça en zengini, belki zîhayatların sultanı hükmünde iken, geçmiş lezzetleri ve gelecek belâları düşünmek vasıtasıyla, hayvana nisbeten en ednâ bir derecede, ancak kederli, meşakkatli bir hayat geçiriyor. Demek insan, bu dünyaya yalnız güzel yaşamak için ve rahatla ve safâ ile ömür geçirmek için gelmemiştir. Belki azîm bir sermaye elinde bulunan insan, burada ticaret ile, ebedî dâimî bir hayatın saâdetine çalışmak için gelmiştir.¹ Onun eline verilen sermaye de ömürdür.

Eğer hastalık olmazsa, sıhhat ve âfiyet gaflet verir, dünyayı hoş gösterir, âhireti unutturur.² Kabri ve ölümü hatırına getirmek istemiyor, sermaye-i ömrünü bâd-i hevâ boş yere sarf ettiriyor. Hastalık ise, birden gözünü açtırır. Vücuduna ve cesedine der ki: “Lâyemut değilsin, başıboş değilsin, bir vazifen var. Gururu bırak, seni Yaratanı düşün, kabre gideceğini bil, öyle hazırlan.”

İşte hastalık bu nokta-yi nazardan hiç aldatmaz bir nâsih ve ikaz edici bir mürşiddir. Ondan şekvâ değil, belki bu cihette ona teşekkür etmek; eğer fazla ağır gelse, sabır istemek gerektir.

Dördüncü Deva

Ey şekvâcı hasta! Senin hakkın şekvâ değil şükürdür, sabırdır. Çünkü senin vücudun ve âzâ ve cihâzâtın, senin mülkün değildir. Sen onları yapmamışsın, başka tezgâhlardan satın almamışsın. Demek başkasının mülküdür. Onların Mâliki, mülkünde istediği gibi tasarruf eder.

¹ Bu hakikati ifade eden ayet-i kerimeler için bkz.: Fâtır sûresi, 35/29; Tevbe sûresi, 9/111.

² “İlki (büyük) nimet vardır. İnsanların çoğu onlar hususunda aldanmıştır: Sıhhat ve boş vakit!” anlamındaki hadis için bkz.: Buhârî, rikâk 1; Tirmizî, zühd 1.

Âzâ: Vücudun organları.

Azîm: Büyük, ehemmiyetli.

Bâd-i hevâ: Bedava.

Cihâzât: Donanımlar.

Cihet: Taraf, yön.

Dâimî: Sürekli.

Ebedî: Sonsuz, nihayetsiz.

Ednâ: En küçük, en aşağı.

Lâyemut: Ölümsüz.

Meşakkat: Sıkıntı, zahmet, zorluk.

Mürşid: Doğru yolu gösteren rehber.

Mütemâdiyen: Sürekli olarak,

aralıksız.

Nâsih: Nasihat eden.

Nokta-yi nazar: Bakış açısı.

Safâ: Gönül rahatlığı.

Sermaye-i ömür: Hayat sermayesi.

Şekvâ: Şikâyet etme, sızlanma.

Zevâl ve firak: Yok olma ve ayrılma.

Zîhayat: Canlı varlıklar.

Yirmi Altıncı Söz'de denildiği gibi, meselâ gayet zengin, gayet mahir bir san'atkâr; güzel san'atını, kıymetdâr servetini göstermek için, miskin bir adama modellik vazifesini gördürmek maksadıyla, bir ücrete mukâbil, bir saat-çık zamanda, murassa ve gayet san'atlı diktığı bir gömleği, bir hulleyi o fakire giydirir. Onun üstünde işler ve vaziyetler verir. Hârîka envâ-ı san'atını göstermek için keser, değiştirir, kısaltır. Acaba şu ücretli miskin adam, o zâta dese: "Bana zahmet veriyorsun, eğilip kalkmakla verdiğin vaziyetten bana sıkıntı veriyorsun, beni güzelleştiren bu gömleği kesip kısaltmakla güzelliğimi bozuyorsun." demeye hak kazanabilir mi? "Merhametsizlik, insafsızlık ettin." diyebilir mi? İşte aynen bu misâl gibi, Sâni-i Zülcelâl sana, ey hasta! Göz, kulak, akıl, kalb gibi nuranî duygularla murassa olarak giydirdiği cisim gömleğini, Esmâ-yi Hüsnâsının nakışlarını göstermek için, çok hâlât içinde seni çevirir ve çok vaziyetlerde seni değiştirir. Sen açıklıkla O'nun Rezzâk ismini tanıdığın gibi, Şâfi ismini de hastalığınla bil. Elemeler, musîbetler bir kısım esmâsının ahkâmını gösterdikleri için, onlarda hikmetten lem'alar ve rahmetten şuâlar ve o şuât içinde çok güzellikler bulunuyor. Eğer perde açılrsa, tevahhuş ve nefret ettiğin hastalık perdesi arkasında, sevimli güzel mânâları bulursun.

Beşinci Deva

Ey maraza mübtelâ hasta! Bu zamanda tecrübemle kanaatım gelmiştir ki; hastalık bazılara bir ihsân-ı ilâhîdir, bir hediye-i rahmânîdir. Bu sekiz dokuz senedir, liyâkatsız olduğum hâlde, bazı genç zâtlar, hastalık münâsebetiyle duâ için benimle görüştüler. Dikkat ettim ki; hangi hastalıklı genci gördüm, sâir gençlere nisbeten âhiretini düşünmeye başlıyor. Gençlik sarhoşluğu yok. Gaflet içindeki hayvânî hevesattan bir derece kendini kurtarıyor. Ben de bakıyordum, onların tahammül dâhilindeki hastalıklarını bir ihsân-ı ilâhî olduğunu ihtâr ederdim.

Ahkâm: Hükümler.

Envâ-ı san'at: Sanat çeşitleri.

Esmâ: Cenab-ı Hakk'ın güzel isimleri.

Esmâ-yi hüsnâ: Cenab-ı Hakk'ın güzel isimleri.

Hâlât: Haller, durumlar.

Hayvanî: Hayvana ait.

Hediye-i Rahmânî: Rahman olan Cenâb-ı Hakk'ın hediyesi.

Hulle: Ağır, kıymetli elbise.

Hevesat: Nefsî istek ve arzular, hevesler.

İhsan-ı İlahî: Cenab-ı Hakk'ın lütuf ve ihsanı.

İhtar etmek: Hatırlatmak, dikkat çekmek

Kıymetdar: Kıymetli, değerli, pahalı.

Lem'a: Parıltı. **Liyakat:** Lâyık olma

Mâhir: Maharetli, hünerli.

Maraz: Hastalık.

Miskin: Fakir, yoksul.

Murassa: Süslü, işlemeli.

Mübtela: Tutulma. **Nuranî:** Nurlu.

Rezzak: Bütün mahlukatın rızıklarını veren Allah (c.c.)

Sâni-i Zülcelâl: Her şeyi sanatta yaratan Allah (c.c.).

Şâfi: Maddî-manevî bütün dertlere şifâ veren Allah (c.c.).

Şua: Işın.

Tevahhuş: Ürkme, yabancılık çekme.

Derdim ki:

“Kardeşim, senin bu hastalığının aleyhinde değilim, hastalık için sana karşı bir şefkat hissedip acıımıyorum ki duâ edeyim. Hastalık seni tam uyan-dırıncaya kadar sabra çalış ve hastalık vazifesini bitirdikten sonra Hâlık u Rahîm inşaallah sana şifâ verir.”

Hem derdim:

“Senin bir kısım emsâlin sıhhat belâsıyla gaflete düşüp, namazı terk edip, kabri düşünmeyip, Allah'ı unutup, bir saatlik hayat-ı dünyeviye'nin zâ-hirî keyfi ile, hadsiz bir hayat-ı ebediyesini sarsar, zedeler, belki de harap eder. Sen hastalık gözüyle, her hâlde gideceğin bir menzilin olan kabrini ve daha arkasında uhrevî menzilleri görürsün ve onlara göre davranıyorsun. Demek senin için hastalık, bir sıhhattır. Bir kısım emsâlindeki sıhhat, bir has-talıktır.”

Altıncı Deva

Ey elemiden teşekki eden hasta! Senden soruyorum; geçmiş ömrünü düşün ve o ömürde geçmiş lezzetli safâ günleri ve belâ ve elemli vakitlerini tahattur et. Her hâlde ya “Oh!” ya “Âh!” diyeceksin. Yani, ya “Elhamdülil-lâh, şükür.” veyahut “Vâ hasretâ, vâ esefâ!” kalbin veya lisânın diyecek.

Dikkat et, sana “Oh, elhamdülillâh, şükür.” dediren, senin başından geçmiş elemeler, musîbetlerin düşünmesi, bir mânevî lezzeti deşiyor ki; senin kalbin şükreder. Çünkü elemin zevâlî, lezzettir. O elemeler, o musîbetler zevâ-liyle, rûhta bir lezzet irsiyet bırakmış ki, düşünmekle deşilse, rûhtan bir lezzet akıyor, şükürler takattur ediyor.

Sana “Vâ esefâ, vâ hasretâ!” dedirten, eski zamanda geçirdiğin lezzetli ve safâlı o hâllerdir ki; zevâllerile, senin rûhunda dâimî bir elem irsiyet bı-rakıp, ne vakit düşünsen, o elem yine deşiliyor, esef ve hasret akıtıyor.

Mâdem bir günlük gayr-i meşrû lezzet, bazan bir sene mânevî elem çek-tiriyor. Ve muvakkat bir günlük hastalıkla gelen elem, çok günler mânevî

Daimî: Sürekli, devamlı.

Elem: Acı, ağrı, dert.

Emsâl: Akranlar, yaşlılar.

Esef: Üzüntü.

Gayr-i meşru: Meşru olmayan,

haksız.

Hâlık u Rahîm: Merhamet sahibi

Yaratıcı.

Hayat-ı dünyeviye: Dünya hayatı.

Hayat-ı ebediye: Sonsuz hayat,

ahiret.

İrsiyet: Veraset.

Mânevî: Ruhânî, manaya ait olan.

Menzil: Mekân, durak.

Musibet: Belâ, felâket.

Muvakkat: Geçici.

Safâ: Gönül rahatlığı.

Tahattur: Akla gelme, hatırlama.

Takattur: Damlama, damla damla

akma.

Uhrevî: Âhirete ait.

Vâ-esefâ: Eyvah, çok yazık!

Vâ-hasretâ: Ne yazık ki!

Zâhiri: Görünen, görünürdeki.

Zeval: Bitme, sona erme.

lezzet-i sevâpla beraber, zevâlindeki halâs ve kurtulmaktan gelen mânevî lezzet vardır. Senin başındaki şimdilik bu muvakkat hastalığın neticesi ve iç yüzündeki sevâbı düşün, “Bu da geçer, yâ Hû!” de, şekvâ yerinde şükret.

Altıncı Deva (Hâşiye)

Ey dünya zevkini düşünüp hastalıktan ızdırab çeken kardeşim! Bu dünya eğer dâimî olsa idi ve yolumuzda ölüm olmasaydı ve firâk ve zevâlin rüz-gârları esmeseydi ve musîbetli, fırtınalı istikbâlde mânevî kış mevsimleri olmasaydı; ben de seninle beraber senin hâline acıyacaktım. Fakat mâdem dünya bir gün bize “Haydi, dışarı.” diyecek, feryadımızdan kulağını kapayacak, o bizi dışarı kovmadan biz bu hastalıklar ikazâtıyla şimdiden onun aşkından vazgeçmeliyiz. O bizi terk etmeden, kalben onu terke çalışmalıyız.

Evet hastalık bu mânâyı bize ihtâr edip der ki: “Senin vücudun taştan, demirden değildir. Belki dâimâ ayrılmaya müsaid muhtelif maddelerden ter-kib edilmiştir. Gururu bırak, aczini anla, mâlikini tanı, vazifeni bil, dünyaya ne için geldiğini öğren.” kalbin kulağına gizli ihtâr ediyor.

Hem mâdem dünyanın zevki, lezzeti devam etmiyor. Hususan meşrû olmazsa hem devamsız, hem elemli, hem günahlı oluyor. O zevki kaybettiğinden hastalık bahânesiyle ağlama; bilâkis hastalıktaki mânevî ibâdet ve uhrevî sevâp cihetini düşün, zevk almaya çalış.

Yedinci Deva

Ey sıhhatinin lezzetini kaybeden hasta! Senin hastalığın sıhhatteki nimet-i ilâhiyenin lezzetini kaçırmıyor, bilâkis tattırıyor, ziyâdeleştiriyor. Çünkü bir şey devam etse tesirini kaybeder. Hattâ ehl-i hakikat müttefikan diyorlar ki: **إِنَّمَا الْأَشْيَاءُ تُعْرَفُ بِأَضْدَادِهَا** Yani, “Her şey zıddıyla bilinir.” Meselâ, karanlık olmazsa ışık bilinmez, lezzetsiz kalır. Soğuk olmazsa hararet anlaşıl-

(Hâşiye) Fitrî bir sûrette bu lem'a tahattur ettiğinden, altıncı mertebede iki devâ yazılmış. Fitrîliğine ilişmemek için öylece bıraktık, belki bir sır vardır diye değiştirmedik.

Acz: Kuvvetsizlik, güçsüzlük.

Cihet: Yön, taraf.

Ehl-i hakikat: Hakikat ehli.

Fitri: Tabii. **Firak:** Ayrılık.

Halâs: Kurtulma, selâmete erme.

Hususan: Özellikle, bilhassa.

İhtar etmek: Hatırlatmak, dikkati çekmek.

İkazat: Dikkati çekmeler, uyarılar.

Lem'a: Parıltı. **Mâlik:** Sahip.

Lezzet-i sevab: Sevab lezzeti.

Meşru: Dine ve kanuna uygun.

Müttefikân: İttifak ederek.

Nimet-i ilâhiye: İlâhî nimet.

Şekva: Şikâyet, sızlanma.

Tahattur: Akla gelme, hatırlama.

Terkib: Birleştirme, sentez.

Uhrevî: Âhirete ait.

maz, zevksiz kalır. Açlık olmazsa, yemek lezzet vermez. Mide harareti olmazsa, su içmesi zevk vermez. İllet olmazsa, âfiyet zevksizdir. Maraz olmazsa, sıhhat lezzetsizdir.

Mâdem, Fâtır-ı Hakîm, insana her çeşit ihsânını ihsâs etmek ve her bir nev'i nimetini tattırmak ve insanı dâimâ şükre sevk etmek istediğini, şu kâinatta çeşit çeşit hadsiz envâ-ı nimeti tadacak, tanıyacak derecede gayet çok cihâzât ile insanı techiz etmesi gösteriyor ki; elbette sıhhat ve âfiyeti verdiği gibi; hastalıkları, illetleri, dertleri de verecektir. Senden soruyorum: “Bu hastalık senin başında veya elinde veya midende olmasaydı; sen, başın, elin, midenin sıhhatindeki lezzetli, zevkli nimet-i ilâhiyeyi hissedip şükreder miydin? Elbette şükür değil, belki düşünmeyecektin; şuûrsuz o sıhhati gaflete belki sefâhete sarf ederdin.”

Sekizinci Deva

Ey âhiretini düşünen hasta! Hastalık, sabun gibi, günahların kirlerini yıkar, temizler. Hastalıklar, keffaretü’z-zünûb olduğu hadîs-i sahîh ile sâbittir. Hem hadîste vardır ki: “Ermîş ağacı silkmekle nasıl meyveleri düşer; îmânî bir hastanın titremesi de, öyle günahları silker.”¹

Günahlar, hayat-ı ebediyede dâimî hastalıklardır. Bu hayat-ı dünyevîde dahi kalb, vicdan, rûh için mânevî hastalıklardır. Sen eğer sabredip, şekvâ etmezsen, şu muvakkat bir hastalık ile dâimî pek çok hastalıklardan kurtuluyorsun. Eğer günahları düşünmüyorsan, yahud âhireti bilmiyorsan veya Allah'ı tanımiyorsan, sende öyle dehşetli bir hastalık var ki; milyon defa sendeki bu küçük hastalıktan daha büyüktür. Ondan feryad et. Çünkü bütün dünyanın mevcûdâtıyla kalbin, rûhun ve nefsin alâkadardır. Mütemâdiyen firâk ve zevâl ile o alâkalar kesilip, sende hadsiz yaralar açılır. Bâhusus âhireti bilmediğin için, ölümü idam-ı ebedî tahayyül ettiğinden -âdetâ- güyâ yara bere içinde, dünya kadar hastalıklı bir vücudun var. İşte en evvel had-

¹ Buhârî, merdâ 1, 2, 13, 16; Müslim, birr 14; Dârimî, rikâk 57; Müsned, 1/371, 441, 2/303, 335, 3/4, 18, 38, 48, 61, 81.

Bâhusus: Bilhassa, özellikle.

Cihâzât: Donanımlar.

Envâ-ı nimet: Çeşit çeşit nimet.

Fâtır-ı Hakîm: Her şeyi hikmetlerle Yaratan Allah (c.c.).

Firak: Ayrılık.

Hadsiz: Sınırsız, sonsuz.

Hayat-ı dünyevî: Dünya hayatı.

Hayat-ı ebediye: Sonsuz hayat, ahiret.

İllet: Hastalık.

İdam-ı ebedî: Ebedî yok oluş.

İhsan: İyilik, lütuf.

İhsas etmek: Hissettirmek.

Keffaretü’z-zünub: Günahların affına vesile olan yükümlülükler.

Maraz: Hastalık.

Mevcudat: Varlıklar.

Mütemâdiyen: Sürekli olarak,

aralıksız. **Nevî:** Çeşit, tür.

Sefâhet: Eğlence düşkünlüğü, beyinsizlik.

Tahayyül etmek: Hayal etmek.

Techiz etmek: Donatmak.

Zeval: Bitme, sona erme.

siz yaralı ve hastalıklı bu büyük mânevî vücudun hadsiz hastalıklarına kat'î ilâç ve kat'î şifâ verici bir tiryak olan î mân ilâcını aramak ve itikadını düzeltmek gerektir ki, o ilâcı bulmakta en kısa yol, bu maddî hastalığın yırttığı gaflet perdesinin altında sana gösterdiği aczin ve zaafın penceresiyle, bir Kadîr-i Zülcelâl'in kudretini ve rahmetini tanımaktır.

Evet Allah'ı tanımayanın dünya dolusu belâ başında vardır. Allah'ı tanıyanın dünyası nurla ve mânevî sürurla doludur. Derecesine göre î mân kuvvetiyle hisseder. Bu î mândan gelen mânevî sürur ve şifâ ve lezzet altında, cüz'î maddî hastalıkların elemi erir, ezilir.

Dokuzuncu Deva

Ey Hâlıkını tanıyan hasta! Hastalıklardaki elem ve tevahhuş ve korkmak ise; hastalık bazan ölüme vesîle olduğu cihetindendir. Ölüm, nazar-ı gaflet ve zâhirî cihetinde dehşetli olduğundan, ona vesîle olabilen hastalıklar korkutuyor, telâş veriyor.

- **Evvelâ** bil ve kat'î î mân et ki: *“Ecel mukadderdir, tagayyür etmez.”*¹

Çok ağır hastaların başında ağlayanlar ve sıhhatleri yerinde olanlar ölmüşler, o ağır hastalar şifâ bulup yaşamışlar.

- **Sâniyen:** Ölüm, sûreten görüldüğü gibi dehşetli değil. Çok risalelerde gayet kat'î, şeksiz, şüphesiz bir sûrette, Kur'ân-ı Hakîm'in verdiği nur ile isbât etmişiz ki: *Ehl-i î mân için ölüm, vazife-i hayat külfetinden bir terhistir; hem dünya meydanındaki imtihanda, talim ve talimat olan ubûdiyetten bir paydostur; hem öteki âleme gitmiş yüzde doksan dokuz ahbab ve akraba-sına kavuşmak için bir vesîledir; hem hakikî vatanına ve ebedî makam-ı saâdetine girmeye bir vasıtaadır; hem zindan-ı dünyadan bostan-ı cinana bir da-*

¹ Ecelin takdir edilmiş olup bir an geri bırakılmayacağı ve öne de alınmayacağına dair bkz.: A'râf sûresi, 7/34; Yûnus sûresi, 10/49.

Acz: Kuvvetsizlik, güçsüzlük.

Ahbab: Sevilenler, yakınlar, dostlar.

Bostan-ı cinan: Cennet bahçeleri.

Cüz'î: Küçük, kıymetsiz, mühim olmayan.

Ebedî: Sonsuz, nihaysiz.

Ehl-i îman: Mü'minler.

Elem: Acı, ağrı, dert, sıkıntı.

Hâlık: Yaratan, Allah (c.c.).

İtikad: İnanmak.

Kadîr-i Zülcelâl: Ululuk sahibi, her şeye gücü yeten Allah (c.c.).

Kat'î: Kesin, şüphesiz.

Kudret: Güç, kuvvet.

Kur'an-ı Hakîm: Her şeyi yerli yerince açıklayan Kur'ân.

Külfet: Yük, zahmet, sıkıntı.

Makam-ı saadet: Mutluluk mevkii.

Mukadder: Tayin ve takdir olunmuş.

Nazar-ı gaflet: Gafletli, bilinçsiz bakış.

Sûreten: Zahiren, görünürde.

Sürur: Sevinç, neşe.

Şek: Şüphe, zan, tereddüt.

Talim: Öğretme, eğitime.

Talimat: Buyruklar, bildiriler.

Tegayyür: Değişme.

Terhis: Askerliği sona erdirmeye.

Tevahhuş: Ürkme, yabancılık çekme.

Tiryak: İlaç.

Ubûdiyet: Kulluk.

Vazife-i hayat: Hayat vazifesi, ömür.

Zaaf: Zayıflık, kuvvetsizlik.

Zâhiri: Görünen, görünürdeki.

Zindan-ı dünya: Cennete göre zindan durumunu alan dünya.

vettir; hem Hâlık-ı Rahîminin fazlından, kendi hizmetine mukâbil ahz-ı ücret etmeye bir nöbettir. Mâdem ölümün mâhiyeti hakikat noktasında budur; ona dehşetli bakmak değil, bilâkis rahmet ve saâdetin bir mukaddemesi nazarıyla bakmak gerektir.

Hem ehlullahın bir kısmının ölümden korkmaları, ölümün dehşetinden değildir. Belki “daha fazla hayır kazanacağım” diye, vazife-i hayatın idamesinden kazanacakları hayrat içindir. Evet *ehl-i îmân için ölüm, rahmet kapısıdır. Ehl-i dalâlet için, zulûmât-ı ebediye kuyusudur.*¹

Onuncu Deva

Ey lüzumsuz merak eden hasta! Sen, hastalığın ağırlığından merak ediyorsun. O merakın, senin hastalığını ağırlaştırır. Hastalığın hafifleşmesini istersen, merak etmemeye çalış. Yani hastalığın faidelerini, sevâbını ve çabuk geçeceğini düşün, merakı kaldır, hastalığın kökünü kes.

Evet merak, hastalığı ikileştirir; maddî hastalığın altında merak ile mânevî bir hastalığı kalbine verir; maddî hastalık ona dayanır, devam eder. Eğer teslimiyetle, rıza ile, hastalığın hikmetini düşünmekle o merak gitse, o maddî hastalığın mühim bir kökü kesilir, hafifleşir, kısmen gider. Hususan evhâmla bir dirhem maddî hastalık, bazan merak vasıtasıyla on dirhem kadar büyür. Merak kesilmesiyle, o hastalığın onda dokuzu gider. Merak, hastalığı ziyâde ettiği gibi, hikmet-i ilâhiyeyi ittiham ve rahmet-i ilâhiyeyi tenkid ve Hâlık-ı Rahîminden şekvâ hükmünde olduğu için, aks-i maksadıyla tokat yer, hastalığını ziyâdeleştirebilir.

Evet nasıl ki şükür, nimeti ziyâdeleştirebilir;² öyle de şekvâ, hastalığı, musîbeti tezyid eder. Hem merakın kendisi de bir hastalıktır. Onun ilâcı, hasta-

¹ Kabrin ehl-i iman için Cennet bahçelerinden bir bahçe, ehl-i dalalet için Cehennem çukurlarından bir çukur olmasıyla ilgili bkz.: Tirmizî, *sıfatü'l-kıyâmet* 26; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 8/273; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/360.

² “Eğer şükrederseniz, Ben nimetlerimi daha da artırırım” (İbrahim sûresi, 14/7).

Ahz-ı ücret: Ücret alma.

Bostan-ı cînan: Cennet bahçeleri.

Dehşet: Korku ve telâş gösterme, ürkme.

Dirhem: 3 gramlık bir ağırlık ölçü birimi.

Ehl-i dalâlet: Dinden sapanlar.

Ehl-i îman: Mü'minler.

Evham: Kuruntular, şüpheler.

Ehlullah: Allah'a adanmış kimse-ler.

Hâlık-ı Rahîm: Merhametli Yaratıcı.

Hayrat: Hayır ve iyilikler.

Hikmet-i İlahiye: Cenab-ı Hakk'ın hikmeti.

İdame: Devam ettirme.

Mukabil: Karşılık.

İttiham: Suçlamak, töhmet altında bırakmak.

Mukaddeme: Önce gelen, önceki.

Rahmet-i İlahiye: İlâhî rahmet.

Şekva: Şikâyet, sızlanma.

Tezyid etmek: Çoğaltma, artırma.

Zulûmât-ı ebediye: Sonsuz karanlıklar.

lığın hikmetini bilmektir. Mâdem hikmetini, faidesini bildin; o merhemi me-
raka sür, kurtul. “Âh!” yerine “Oh!” de, “Vâ esefâ!” yerine **الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ**

¹ **حَالٍ** söyle.

On Birinci Deva

Ey sabırsız hasta kardeş! Hastalık, hazır bir elemi sana vermekle bera-
ber; evvelki hastalığından bugüne kadar o hastalığın zevâlindeki bir lezzet-i
mâneviye ve sevâbindaki bir lezzet-i rûhiye veriyor. Bugünden, belki bu
saatten sonraki zamanda hastalık yok, elbette yoktan elem yok; elem ol-
mazsa teessür olamaz. Sen yanlış bir sûrette tevehhüm ettiğin için sabırsızlık
geliyor. Çünkü bugünden evvel bütün hastalık zamanının maddîsi gitmekle,
elemi de beraber gitmiş; kendindeki sevâbı ve zevâlindeki lezzet kalmış. Sa-
na kâr ve sürur vermek lâzım gelirken, onları düşünüp müteallim olmak ve
sabırsızlık etmek dîvâneliktir. Gelecek günler daha gelmemişler. Onları şim-
diden düşünüp, yok bir günde, yok olan bir hastalıktan, yok olan bir elem-
den tevehhüm ile düşünüp müteallim olmak, sabırsızlık göstermekle, üç
mertebe “yok, yok” a vücut rengi vermek, dîvânelik değil de nedir?

Mâdem bu saatten evvelki hastalık zamanları ise sürur veriyor. Ve mâ-
dem yine bu saatten sonraki zaman mâdum, hastalık mâdum, elem mâ-
dumdur. Sen, Cenâb-ı Hakk'ın sana verdiği bütün sabır kuvvetini böyle sa-
ğa sola dağıtma; bu saatteki eleme karşı tahşid et; “Yâ Sabûr!” de, dayan.

On İkinci Deva

Ey hastalık sebebiyle ibâdet ve evrâdından mahrum kalan ve o mahru-
miyetten teessûf eden hasta! Bil ki, hadîşçe sâbittir ki, “Müttaki bir mü'min,
hastalık sebebiyle yapamadığı dâimî virдинin sevâbını, hastalık zamanında

¹ “Her türlü hâl için Allah'a hamd olsun.” Bu ifade, Peygamber Efendimizin (s.a.s.) yaptığı duanın bir kısmıdır. Bkz.: Tirmizî, *deavât* 128; Ebû Dâvûd, *edeb* 91; İbn Mâce, *mukaddime* 23; Müsned, 2/117.

Daimî: Sürekli, devamlı.

Divanelik: Delilik, aptallık.

Elem: Acı, ağrı, dert, sıkıntı.

Evrâd: Belirli zamanlarda yapılan zikir ve ibadetler.

Lezzet-i maneviye: Manevi lezzet.

Lezzet-i ruhiye: Manevi lezzet.

Mâdum: Yok, mevcut olmayan.

Müteallim: Acı ve elem duyan.

Müttaki: Takva sahibi, dindar.

Sürur: Sevinç, neşe.

Tahşid etmek: Yığmak, biriktirmek

Teessûf: Üzülmek, kederlenme.

Tevehhüm etmek: Kuruntuya düşme, zannetme.

Teessür: Üzülmek.

Vâ-esefâ: Eyvah, çok yazık!

Vird: Belirli zamanlarda devamlı olarak yapılan zikir ve ibadet.

Zeval: Bitme, sona erme.

yine kazanır.”¹ Farzı, mümkün olduğu kadar yerine getiren bir hasta, sabır ve tevekkül ile ve farzlarını yerine getirmekle o ağır hastalık zamanında sâir sünnetlerin yerini, hem hâlis bir sûrette, hastalık tutar. Hem hastalık, insan-daki aczini, zaafını ihsâs eder. O aczin lisânıyla ve zaafın diliyle hâlen ve kâlen bir duâ ettirir. Cenâb-ı Hak, insana hadsiz bir acz ve nihayetsiz bir zaaf vermiş,² tâ ki dâimî bir sûrette dergâh-ı ilâhiyeye ilticâ edip niyaz etsin, duâ etsin.

قُلْ مَا يَعْزُبُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ³ yani “Eğer duânız olmazsa ne ehemmiyetiniz var!” Âyetin sırrıyla insanın hikmet-i hilkatî ve sebep-i kıymeti olan samimî duâ ve niyazın bir sebebi hastalık olduğundan, bu nokta-yi nazardan şekvâ değil, Allah’a şükür etmek ve hastalığın açtığı duâ musluğunu, âfiyeti kesb etmekle kapamamak gerektir.

On Üçüncü Deva

Ey hastalıktan şekvâ eden bîçâre adam! Hastalık, bazılara ehemmiyetli bir definedir, gayet kıymetdâr bir hediye-i ilâhiyedir. Her hasta, kendi hastalığını o nev’iden tasavvur edebilir.

Mâdem ecel vakti muayyen değil; Cenâb-ı Hak, insanı yeis-i mutlak ve gaflet-i mutlaktan kurtarmak için, havf u reca ortasında ve hem dünya ve hem âhireti muhafaza etmek noktasında tutmak için, hikmetiyle eceli gizlemiş. Mâdem her vakit ecel gelebilir;⁴ eğer insanı gaflet içinde yakalasa, ebedî hayatına çok zarar verebilir. Hastalık gafleti dağıtır, âhireti düşündürür,

¹ Buhârî, *cihâd* 134; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 1; Müsned, 4/410, 418.

² İnsanın hadsiz bir acz ve nihayetsiz bir zaaf içinde olmasıyla ilgili bkz.: Nisâ sûresi, 4/28; Fâtır sûresi, 35/15; Muhammed sûresi, 47/38; Rûm sûresi, 30/54; Enfâl sûresi, 8/66.

³ Furkan sûresi, 25/77.

⁴ “Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez.” (Lokman sûresi, 31/34), Ayrıca ölümün her an gelebileceğine dair bkz.: İsrâ sûresi, 17/68, A’râf sûresi, 7/4, 97.

Acz: Kuvvetsizlik, güçsüzlük.

Bîçâre: Çaresiz.

Dergâh-ı İlahiye: Cenab-ı Hak’ın huzuru.

Ebedî: Sonsuz, nihayetsiz.

Ehemmiyet: Önem.

Gaflet-i mutlak: Tam bir dikkatsizlik.

Hadsiz: Sınırsız, sonsuz.

Hâlen: Hâl, durum ifadesiyle.

Havf: Korku.

Hediye-i İlahiye: Cenab-ı Hak’tan gelen hediye.

Hikmet-i hilkat: Yaratılışın hikmeti

İhsas etmek: Hissettirmek.

İltica etmek: Sığınmak.

Kâlen: Söyleyerek, söylemek suretiyle.

Kıymetdar: Kıymetli, değerli.

Muayyen: Belirli.

Niyaz: Yalvarma, yakarma, dua.

Nokta-yi nazar: Bakış açısı.

Reca: Ümit.

Sair: Diğer, başka.

Sebeb-i kıymet: Değerli olma sebebi.

Şekva: Şikâyet, sızlanma.

Tasavvur etmek: Zihinde şekillendirmek, tasarlamak.

Tevekkül: Allah’a dayanıp güvenmek.

Yeis-i mutlak: Tam ümitsizlik.

Zaaf: Zayıflık, kuvvetsizlik.

ölümü tahattur ettirir, öylece hazırlanır. Bazı öyle bir kazancı olur ki; yirmi senede kazanamadığı bir mertebeyi yirmi günde kazanıyor.

Ezcümle, arkadaşlarımızdan -Allah rahmet etsin- iki genç vardı. Biri İla-malı Sabri, diğeri İslâmköylü Vezirzade Mustafa. Bu iki zât, talebelerim içinde kalemsiz oldukları hâlde, samimiyette ve î mân hizmetinde en ileri safta olduklarını hayretle görüyordum. Hikmetini bilmedim. Vefatlarından sonra anladım ki; her ikisinde de ehemmiyetli bir hastalık vardı. O hastalık irşâ-dıyla, sâir gafil ve ferâizi terk eden gençlere bedel, en mühim bir takvâ ve en kıymetdâr bir hizmette ve âhirete nâfi' bir vaziyette bulundular. İnşâallah iki senelik hastalık zahmeti, milyonlar sene hayat-ı ebediyenin saâdetine medâr oldu. Ben onların sıhhati için bazı ettiğim duâyı, şimdi anlıyorum, dünya itibârıyla beddua olmuş. İnşâallah o duâm, sıhhat-i uhreviye için kabul olun-muştur.

İşte bu iki zât, benim itikadımca, on senelik bir takvâ ile elde edilecek bir kazanç kadar bir kâr buldular. Eğer ikisi, bir kısım gençler gibi sıhhat ve gençliğine güvenip, gaflet ve sefâhete atılsaydılar; ölüm de onları tarassud edip tam günahlarının pislikleri içinde yakalasaydı; o nurlar definesi yerine, kabirlerini akrepler ve yılanlar yuvası yapacaklardı.

Mâdem hastalıkların böyle menfaati var; ondan şekvâ değil, tevekkül, sabır ile, belki şükredip, rahmet-i ilâhiyeye itimâd etmektir.

On Dördüncü Deva

Ey gözüne perde gelen hasta! Eğer ehl-i î mânın gözüne gelen perdenin altında nasıl bir nur ve mânevî bir göz olduğunu bilsen “Yüz bin şükür Rabb-i Rahîmim!” dersin. Bu merhemi izah için bir hâdise söyleyeceğim. Şöyle ki:

Bana sekiz sene kemâl-i sadâkatle hiç gücendirmeden hizmet eden Bar-lalı Süleyman'ın halasının, bir vakit gözü kapandı. O sâliha kadın, bana karşı haddimden yüz derece fazla hüsn-i zan ederek, “Gözümün açılması için duâ

Ehl-i îman: Mü'minler.

Ferâiz: Farzlar. **Hâdise:** Olay.

Hayat-ı ebediye: Sonsuz hayat,

âhiret. **Hüsn-i zan:** İyi zan.

İrşad: Doğru yolu göstermek.

İtikad: İnanmak.

İtimad etmek: Güvenmek.

Kemal-i sadakat: Tam bir sadakatle

Medâr: Sebep, vesile **Nâfi:** Faydalı

Mânevî: Ruhânî, manaya ait olan, mâddî olmayan.

Rabb-i Rahîm: Sonsuz merhamet ve ihsan sahibi ve her şeyi ter-biye eden Allah (c.c.)

Rahmet-i İlahiye: İlâhî rahmet.

Saadet: Mutluluk. **Sâir:** Diğer, başka

Sâliha: Takva sahibi, dinî emirlere uyan kadın.

Sıhhat-i uhreviye: Uhrevî fayda, sıhhat ve selâmet.

Şekva: Şikâyet etme, sızlanma.

Tahattur: Akla gelme, hatırlama.

Takva: Allah'a saygı göstererek za-rar verecek şeylerden sakınmak.

Tarassud etmek: Gözetlemek.

Tevekkül: Allah'a dayanıp güven-mek

et.” diyerek, câmi kapısında beni yakaladı. Ben de, o mübarek ve meczûbe kadının salâhatını duâma şefaathı yapıp, “Yâ Rabbi, onun salâhatı hürmetine onun gözünü aç.” diye yalvardım. İkinci gün Burdurlu bir göz hekimi geldi, gözünü açtı. Kırk gün sonra yine gözü kapandı. Ben çok müteessir oldum, çok duâ ettim. İnşâallah o duâ, âhireti için kabul olmuştur.¹ Yoksa benim o duâm, onun hakkında gayet yanlış bir beddua olurdu. Çünkü eceli kırk gün kalmıştı. Kırk gün sonra -Allah rahmet etsin- vefat eyledi.

İşte o merhume, kırk gün Barla'nın hazînane bağlarına rikkatlı ihtiyarlık gözüyle bakmasına bedel; kabrinde, Cennet bağlarını kırk bin günlerde seyredeceğini kazandı. Çünkü î mânâ kuvvetli, salâhatı şiddetli idi.

Evet, bir mü'min, gözüne perde çekilse ve gözü kapalı kabre girse, derecesine göre, ehl-i kuburdan çok ziyâde o âlem-i nuru temâşâ edebilir. Bu dünyada nasıl çok şeyleri biz görüyoruz, kör olan mü'minler görmüyorlar. Kabirde o körler, î mânâ ile gitmiş ise, o derece ehl-i kuburdan ziyâde görür. En uzak gösteren dürbünlerle bakar nev'inde, kabrinde derecesine göre Cennet bağlarını sinema gibi görüp temâşâ ederler.

İşte böyle gayet nurlu ve toprak altında iken göklerin üstündeki Cennet'i görecek ve seyredecek bir gözü, bu gözündeki perde altında şükür ile sabır ile bulabilirsin. İşte o perdeyi senin gözünden kaldıracak, o gözle seni baktıracak göz hekimi, Kur'ân-ı Hakîm'dir.

On Beşinci Deva

Ey âh u enin eden hasta! Hastalığın sûretine bakıp “Âh!” eyleme; mâ-nâsına bak “Oh!” de. Eğer hastalığın mânâsı güzel bir şey olmasa idi, Hâlık u Rahîm en sevdiği ibâdına hastalıkları vermezdi. Hâlbuki hadîs-i sahihte vardır ki: **أَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءَ الْأَنْبِيَاءِ ثُمَّ الْأُمَثَلُ فَلَا أُمَثَلُ** -ev kemâ kâl- Yani, “En ziyâde musîbet ve meşakkate giriftâr olanlar, insanların en iyisi, en kâmilleri-

¹ Bazı dualara dünyada, bazılarına ise ahirette cevap verileceğine dair bkz.: el-Buhârî, *el-Edebü'l-müfred* 1/248; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 2/47.

Âh u enin: Ah deyip inlemek, ağlamak.

Âlem-i nur: Ahiret, Cennet.

Ehl-i kubur: Kabirdekiler, ölüler.

Giriftâr olmak: Tutulmak, yakalanmak.

Hadîs-i sahih: Sahih hadis.

Hâlık u Rahîm: Sonsuz merhamet sahibi Yarattıcı. **Hürmet:** Saygı.

Hazînane: Hüzün veren, kederlendiren. **İbad:** Kullar.

Kâmil: Olgun, mükemmel.

Kur'ân-ı Hakîm: Her şeyi yerli yerince açıklayan Kur'ân.

Meczûbe: Kendini kaybetmiş kadın

Merhume: Ölmüş, ölü bayan.

Meşakkat: Sıkıntı, zahmet, zorluk.

Müteessir: Üzüntülü, mahzun.

Rikkat: İncelik, yufka yüreklilik.

Salâhat: Dindarlık, iyilik.

Temâşâ etmek: Bakıp seyretme.

dirler.”¹ Başta Hazret-i Eyyûb (aleyhisselâm), enbiyâlar sonra evliyâlar ve sonra ehl-i salâhat çektikleri hastalıklara birer ibâdet-i hâlisâ, birer hediye-i rahmâniye nazarıyla bakmışlar; sabır içinde şükretmişler. Hâlık u Rahîm’in rahmetinden gelen bir ameliyat-ı cerrahiye nev’inden görmüşler.

Sen ey âh u fizar eden hasta! Bu nuranî kâfileye iltihak etmek istersen, sabır içinde şükret. Yoksa şekvâ etsen, onlar seni kâfilelerine almayacaklar. Ehl-i gafletin çukurlarına düşersin. Karanlıklı bir yolda gideceksin.

Evet hastalıkların bir kısmı var ki; eğer ölümle neticelense, mânevî şehid hükmünde şehâdet gibi bir velâyet derecesine sebebiyet verir. Ezcümle çocuk doğurmaktan gelen hastalıklar^(Hâşiye) ve karın sancısıyla, gark ve hark ve taun ile vefat eden, şehid-i mânevî olduğu gibi, çok mübarek hastalıklar var ki, velâyet derecesini ölümle kazandırır.² Hem hastalık, dünya aşkını ve alâkasını hafiflettiğinden, vefat ile dünyadan, ehl-i dünya için gayet elîm ve acı olan müfâratatı tahfif eder; bazan da sevdirebilir.

On Altıncı Deva

Ey sıkıntıdan şekvâ eden hasta! Hastalık, hayat-ı içtimâiye-i insâniyede en mühim ve gayet güzel olan hürmet ve merhameti telkin eder. Çünkü insanı vahşete ve merhametsizliğe sevk eden istiğnâdan kurtarıyor. Çünkü **إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَافٍ** ³ sırrıyla, sıhhat ve âfiyetten gelen istiğnâda

¹ Tirmizî, *zühd* 57; İbn Mâce, *fiten* 23; Müsned, 1/172, 173, 180, 185; 6/369; İbn Hibbân, *es-Sahih* 7/160, 184; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/100, 3/386.

^(Hâşiye) Bu hastalığın mânevî şehâdeti kazandırması, lohusa zamanı olan kırk güne kadardır.

² Şehadete vesile olan hastalık ve musibetler için bkz.: Buhârî, *ezân* 32, *cihâd* 30; Müslim, *imâret* 164; Müsned, 2/324, 533, 5/446; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 1/503.

³ “Hayır! Rabbinin bunca nimetlerine rağmen kâfir insan kendisini ihtiyaçsız zannetti diye azar.” (Alak sûresi, 96/6-7)

Âh u fizar: Ah deyip inlemek, ağlamak.

Ameliyat-ı cerrahiye: Cerrahi operasyon.

Ehl-i dünya: Dünyaya dalıp ahireti düşünmeyenler.

Ehl-i gaflet: Gafil, gerçeklerden habersiz kimseler.

Ehl-i salâhat: Salih kimseler, takva sahipleri.

Elîm: Keder ve üzüntü verici.

Enbiya: Nebîler, peygamberler.

Evliya: Veliler, Allah dostları.

Ezcümle: Başlıca, kısaca.

Gark: Boğulma, batma.

Hayat-ı içtimâiye-i insaniye: Sosyal, toplumsal hayat.

Hediye-i Rahmâniye: Rahman olan Cenâb-ı Hakk’ın hediyesi.

Hürmet: Saygı. **Hark:** Yanma.

İbadet-i hâlisâ: Sırf Allah rızası için yapılan ibadet.

İltihak etmek: Karışmak, kavuşmak.

İstiğna: İhtiyaç duymama.

Mânevî: Ruhânî, manaya ait olan, mâddî olmayan.

Müfâratat: Ayrılık.

Nazar: Bakma, bakış.

Nuranî: Nurlu.

Şehadet: Şehitlik.

Şehid-i mânevî: Manevî olarak şehid sayılan.

Tahfif: Hafifletme, yükünü azaltma.

Taun: Veba hastalığı.

Telkin etmek: Fikir aşılama.

bulunan bir nefs-i emmâre, şâyan-ı hürmet çok uhuvvetlere karşı hürmeti hissetmez. Ve şâyan-ı merhamet ve şefkat olan musîbetzedelere ve hastalıklılara merhameti duymaz. Ne vakit hasta olsa, o hastalıkta aczini ve fakrını anlar, lâıyk-ı hürmet olan ihvanlarına ihtiram eder. Ziyaretine gelen veya ona yardım eden mü'min kardeşlerine karşı hürmeti hisseder. Ve rikkat-i cinsiyeden gelen şefkat-i insâniye ve en mühim bir haslet-i İslâmiye olan musîbetzedelere karşı merhameti hissedip, onları nefesine kıyâs ederek, onlara tam mânâsıyla acır, şefkat eder, elinden gelse muâvenet eder, hiç olmazsa duâ eder, hiç olmazsa şer'an sünnet olan keyfini sormak için ziyaretine gider, sevâp kazanır.¹

On Yedinci Deva

Ey hastalık vasıtasıyla hayrat yapamamaktan şekvâ eden hasta! Şükret, hayratın en hâlisinin kapısını sana açan, hastalıktır. *Hastalık mütemâdiyen hastaya ve lillâh için hastaya bakıcılara sevâp kazandırmakla beraber,*² *duânın makbuliyetine en mühim bir vesîledir.*

Evet hastalara bakmak ehl-i î mân için mühim sevâbı vardır. Hastaların keyfini sormak, fakat hastayı sıkmamak şartıyla ziyaret etmek, Sünnet-i Seniyye'dir;³ keffaretü'z-zünûb olur. Hadîste vardır ki: "*Hastaların duâsını alınız, onların duâsı makbuldür.*"⁴

¹ Sünnet olan hasta ziyaretinin kişiye sevab kazandıracağına dair bkz.: Müslim, *birr* 40; Ebû Dâvûd, *cenâiz* 7; Tirmizî, *cenâiz* 2; *birr* 64; İbn Mâce, *cenâiz* 1, 2; Müsned, 2/344, 354; İbn Hibbân, *es-Sahih*, 7/228; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 6/493.

² Hastalığın keffâretü'z-zünûb olması ve hastaya sevap kazandırması hakkında bkz.: Buhârî, *merdâ* 1, 14; Müslim, *birr* 45-53; Tirmizî, *zühd* 57; Müsned, 2/440.

³ Peygamber Efendimizin (s.a.s.) hastaları ziyaret edip onlar için dua etmesi, moral vermesi ve hasta ziyaretine teşvik etmesiyle alakalı bkz.: Buhârî, *ilim* 39, *cizye* 6, *merdâ* 4, 5, 9-11, 17; Müslim, *selâm* 47, *birr* 39-43; Müsned, 1/120, 138, 195; İbn Hibbân, *es-Sahih* 7/6, 222, 240.

⁴ Hasta duasının meleklerin duası derecesinde olmasıyla ilgili bkz.: İbn Mâce, *cenâiz*, 1; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 6/541.

Acz: Kuvvetsizlik, güçsüzlük.

Ehl-i îman: Mü'minler.

Fakr: Fakirlik, muhtaç olma.

Hadîs: Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) üstün söz, hâl, davranış ve buyrukları. **Hâlis:** İhlâslı, samimî.

Haslet-i İslâmiye: İslâm'a ait bir meziyet. **Hayrat:** Hayır ve iyilikler.

İhvan: Kardeşler, sadık arkadaşlar.

Keffaretü'z-zünub: Günahların affına vesile olan yükümlülükler.

Lâıyk-ı hürmet: Saygıya değer.

Lillâh: Yalnızca Allah için.

Makbul: İtibar gören, beğenilen.

Makbuliyet: Makbul olma, takdir edilme. **İhtiram:** Hürmet, saygı.

Muavenet: Yardım, yardım etme.

Musibetzedede: Musibete, felâkete, belâya uğramış kimse.

Mütemâdiyen: Sürekli olarak, aralıksız

Nefs-i emmare: İnsana sürekli

kötülükleri emreden nefis.

Rikkat-i cinsiye: İnsanın kendi

cinsine duyduğu acıma hissi.

Sünnet: Peygamber Efendimiz'in

(s.a.s.) üstün söz, hâl, davranış

ve buyrukları. **Hürmet:** Saygı.

Sünnet-i Seniyye: Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) üstün söz, hâl, davranış ve buyrukları.

Şayan-ı hürmet: Saygı değer.

Şayan-ı merhamet: Merhamete lâıyk.

Şefkat-i insaniye: İnsana ait şefkat hissi. **Şekva:** Şikâyet etme,

sızlanma. **Şer'an:** Dini bakımdan.

Uhuvvet: Kardeşlik, samimî dostluk.

Bâhusus hasta, akrabadan olsa, hususan peder ve vâlide olsa, onlara hizmet mühim bir ibâdettir, mühim bir sevâptır. Hastaların kalbini hoşnud etmek, teselli vermek, mühim bir sadaka hükmüne geçer. Bahtiyardır o evlâd ki; peder ve vâlidesinin hastalık zamanında, onların seriü't-teessür olan kalblerini memnun edip hayır duâlarını alır.

Evet hayat-ı içtimâiyede en muhterem bir hakikat olan peder ve vâlidesinin şefkatlerine mukâbil, hastalıkları zamanında kemâl-i hürmet ve şefkat-i ferzendâne ile mukâbele eden o iyi evlâdın vaziyetini ve insâniyetin ulviyetini gösteren o vefadar levhaya karşı, hattâ melâikeler dahi “Mâşâallah, Bârekâllah” deyip alkışlıyorlar.

Evet hastalık zamanında, hastalık elemini hiçe indirecek gayet hoş ve ferahlı, etrafında tezâhür eden şefkatlerden ve acımak ve merhametlerden gelen lezzetler var. *Hastanın duâsının makbuliyeti, ehemmiyetli bir mes'eledir. Ben otuz kırk seneden beri, bendeki kulunç denilen bir hastalıktan şifâ için duâ ederdim. Ben anladım ki, hastalık duâ için verilmiş. Duâ ile duâyı, yani duâ kendi kendini kaldırmadığından anladım ki, duânın neticesi uhrevîdir, (Hâşiy) kendisi de bir nev'i ibâdettir ve hastalık ile aczini anlayıp dergâh-ı ilâhiyeye ilticâ eder. Onun için otuz senedir şifâ duâsını ettiğim hâlde, duâm zâhirî kabul olmadığından, duâyı terk etmek kalbime gelmedi. Zira hastalık, duânın vaktidir; şifâ, duânın neticesi değil. Belki Cenâb-ı Hakîm-i Rahîm şifâ verse, fazlından verir.*

Hem duâ, istediğimiz tarzda kabul olmazsa makbul olmadı denilmez. Hâlik u Hakîm daha iyi biliyor, menfaatimize hayırlı ne ise onu verir. Bazan dünyaya âit duâlarımızı, menfaatimiz için âhiretimize çevirir, öyle kabul eder.

Her ne ise, hastalık sırrıyla hulûsiyet kazanan, hususan zaaf u aczden ve tezellül ve ihtiyaçtan gelen bir duâ kabule çok yakındır. Hastalık böyle hâlis

(Hâşiy) Evet, bir kısım hastalık, duânın sebep-i vücudu iken, duâ, hastalığın ademine sebep olsa, duânın vücudu kendi ademine sebep olur; bu da olamaz.

Bahtiyar: İyi talihli, mutlu.

Bâhusus: Bilhassa, özellikle.

Bârekâllah: Allah kutlu ve bereketli kulsın!.

Dergâh-ı İlâhiye: Cenab-ı Hak'ın huzuru.

Ehemmiyetli: Mühim, önemli.

Fazl: Lütuf, ihsan.

Hâlik u Hakîm: Hikmetli Yaratıcı.

Hayat-ı içtimâiye: Toplum hayatı.

Hulûsiyet: Samimiyet, candan dostluk.

Hususan: Özellikle, bilhassa.

İltica etmek: Sığınmak.

İnsaniyet: İnsanlık.

Kemal-i hürmet: Mükemmel bir saygı.

Makbul: İtibar gören, beğenilen.

Makbuliyet: Makbul olma, takdir edilme.

Mâşâallah: Allah ne güzel dilemiş ve yaratmış.

Mukabele: Karşılık verme.

Mukabil: Karşılık. **Peder:** Baba.

Seriü't-teessür: Çabuk etkilenen.

Şefkat-i ferzendane: Evlada duyulan şefkat.

Tezahür etmek: Ortaya çıkmak, görünmek.

Tezellül: Zillete katlanmak, aşağılanmak, hor ve hakîr olmak.

Uhrevî: Âhirete ait.

Ulviyet: Yücelik, yükseklik.

Vâlide: Anne.

Vefadâr: Vefalı, dost.

Zâhirî: Görünen, görünürdeki.

bir duânın medâridir. Hem dindâr olan hasta, hem hastaya bakan mü'minler de bu duâdan istifâde etmelidirler.

On Sekizinci Deva

Ey şükrü bırakıp şekvâya giren hasta! Şekvâ, bir haktan gelir. Senin bir hakkın zayı olmamış ki şekvâ ediyorsun. Belki senin üstünde hak olan çok şükürler var, yapmadın. Cenâb-ı Hakk'ın hakkını vermeden, haksız bir sûrette hak istiyorsun gibi şekvâ ediyorsun. Sen, kendinden yukarı mertebelerdeki sıhhatli olanlara bakıp şekvâ edemezsin. Belki sen, kendinden sıhhat noktasında aşağı derecelerde bulunan biçâre hastalara bakıp şükretmekle mükellefsin.¹ Senin elin kırık ise, kesilmiş ellere bak! Bir gözün yoksa, iki gözü de olmayan âmâlara bak! Allah'a şükret.

Evet, nimette kendinden yukarıya bakıp şekvâ etmeye hiç kimsenin hakkı yoktur. Ve musîbette herkesin hakkı, kendinden musîbet noktasında daha yukarı olanlara bakmaktır ki şükretsin.

Bu sır bazı risalelerde bir temsil ile izah edilmiş. İcmâli şudur ki:

Bir zât, bir biçâreyi, bir minarenin başına çıkarıyor. Minarenin her basamağında ayrı ayrı birer ihsân, birer hediye veriyor. Tam minarenin başında da en büyük bir hediyeyi veriyor. O mütenevvi hediyelere karşı ondan teşekkür ve minnetdarlık istediği hâlde; o hırçın adam, bütün o basamaklarda gördüğü hediyeleri unutup veyahut hiçe sayıp şükretmeyerek yukarıya bakar. “Keşke bu minare daha uzun olsaydı, daha yukarıya çıksaydım, ne için o dağ gibi veyahut öteki minare gibi çok yüksek değil?” deyip şekvâya başlarsa, ne kadar bir küfrân-ı nimettir, bir haksızlıktır.

Öyle de, bir insan hiçlikten vücuda gelip, taş olmayarak, ağaç olmayıp, hayvan kalmayarak, insan olup, Müslüman olarak, çok zaman sıhhat ve âfiyet görüp, yüksek bir derece-i nimet kazandığı hâlde, bazı ârızalarla, sıhhat ve âfiyet gibi bazı nimetlere lâayık olmadığı veya sû-i ihtiyarıyla veya sû-i istimaliyle elinden kaçırdığı veyahut eli yetişmediği için şekvâ etmek, sabırsızlık göstermek, “Aman ne yaptım böyle başıma geldi?” diye rubûbiyet-i ilâhiye-

¹ Bkz.: Müslim, *zühd* 9; Tirmizî, *sıfatü'l-kıyâmet* 58; İbn Mâce, *zühd* 9; Müsned, 2/254,481; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, 2/490.

Adem: Yokluk.

Derece-i nimet: Nimet derecesi.

İcmal: Öz, özet. **İhsan:** İyilik, lütuf.

Küfrân-ı nimet: Nankörlük.

Medâr: Sebep, vesile.

Minnetdarlık: İyilik yapan birisine

şükran duyma. **Mütenevvi:** Çeşitli

Rubûbiyet-i ilâhiye: Cenâb-ı

Hakk'ın kâinatı yaratıp idare

etmesi. **Mükellef:** Yükümlü.

Sebeb-i vücud: Varlık sebebi.

Sû-i ihtiyar: İradeyi kötüye kullanma

Sû-i istimal: Bir şeyi kötüye kullanma.

Zayı olmak: Kaybolup gitmek, zi-

yan olmak. **Temsil:** Misal, örnek.

yi tenkid etmek gibi bir hâlet; maddî hastalıktan daha musîbetli, mânevî bir hastalıktır. Kırılmış el ile dövüşmek gibi, şikâyetiyle hastalığını ziyâdeleştirir.

Âkıl odur ki: **الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ**¹ sırrıyla teslim olup sabretsin; tâ o hastalık, vazifesini bitirsin gitsin.

On Dokuzuncu Deva

Cemîl-i Zülcelâl'in bütün isimleri Esmâü'l-Hüsna tâbir-i samedânîsiyle gösteriyor ki,² güzeldirler. Mevcûdât içinde en latîf, en güzel, en câmi âyine-i samediyet de hayattır. Güzelin âyinesi güzeldir. Güzelin mehâsinlerini gösteren âyine güzelleşir. O âyinenin başına o güzelden ne gelse, güzel olduğu gibi; hayatın başına dahi ne gelse, hakikat noktasında güzeldir. Çünkü güzel olan o Esmâü'l-Hüsna'nın güzel nakışlarını gösterir.

Hayat, dâimâ sıhhat ve âfiyette yeknesak gitse, nâkıs bir âyine olur. Belki bir cihette adem ve yokluğu ve hiçliği ihsâs edip sıkıntı verir. Hayatın kıymetini tenzil eder. Ömrün lezzetini sıkıntıya kalbeder. "Çabuk vaktimi geçireceğim." diye, sıkıntıdan ya sefâhete, ya eğlenceye atılır. Hapis müddeti gibi, kıymetdâr ömrüne adâvet edip, çabuk öldürüp geçirmek istiyor.

Fakat tahavvülde ve harekette ve ayrı ayrı tavırlar içinde yuvarlanmakta olan bir hayat, kıymetini ihsâs ediyor, ömrün ehemmiyetini ve lezzetini bildiriyor. Meşakkatte ve musîbette dahi olsa, ömrün geçmesini istemiyor. "Aman güneş batmadı, ya gece bitmedi!" diye sıkıntısından "Of!", "Of!" etmiyor.

Evet gayet zengin ve işsiz, istirahat döşeginde her şeyi mükemmel bir efendiden sor; "Ne hâldesin?" Elbette, "Aman vakit geçmiyor; gel bir şeş-beş oynayalım.", veyahut "Vakti geçirmek için bir eğlence bulalım.", gibi

¹ "Sabırlılar o kimselerdir ki başlarına musibet geldiğinde, 'Biz Allaha aidiz ve vakti geldiğinde elbette O'na döneceğiz' derler." (Bakara sûresi, 2/156)

² "En güzel isimler Allah'ındır." (A'râf sûresi, 7/180)

Âkıl: Akıllı kimse.

Âyine-i Samediyet: Samed sıfatının tecelli ettiği ayna.

Câmi: Geniş, kapsamlı.

Cemîl-i Zülcelâl: Yücelik ve lütf sahibi Hz. Allah.

Ehemmiyet: Mühim olma, dikkate değer olma, önem.

Esmâü'l-hüsna: Cenab-ı Hakk'ın güzel isimleri.

Hâlet: Durum, hâl, vaziyet.

İhsas etmek: Hissettirmek.

Kıymetdar: Kıymetli, değerli.

Latîf: Güzel, hoş.

Mehâsin: Güzellikler.

Meşakkat: Sıkıntı, zahmet, zorluk.

Mevcudat: Varlıklar.

Musibet: Belâ, felâket.

Nâkıs: Noksan, eksik.

Sefahet: Eğlence düşkünlüğü, beysizlik.

Şeş-beş oynamak: Zarla oynanan herhangi bir oyun, tavla.

Tâbir-i Samedanî: Samed olan Allah'a ait ifade.

Tahavvül: Değişiklik.

Tenzil etmek: İndirmek, aşağı düşürmek.

Yeknesak: Tekdüze, monoton.

müteallimâne sözleri ondan işiteceksin. Veyahut tûl-i emelden gelen, bu şeyim eksik, keşke şu işi yapsaydım gibi şekvâları işiteceksin.

Sen bir musîbetzede veya işçi ve meşakkatli bir hâlde olan bir fakirden sor, “Ne hâldesin?” Aklı başında ise diyecek ki: “Şükûrlar olsun Rabbime, iyiyim, çalışıyorum. Keşke çabuk güneş gitmeseydi, bu işi de bitirseydim. Vakit çabuk geçiyor, ömür durmuyor gidiyor. Vakıa zahmet çekiyorum, fakat bu da geçer, her şey böyle çabuk geçiyor.” diye, mânen ömür ne kadar kıymetdâr olduğunu, geçmesindeki teessüfle bildiriyor. Demek meşakkat ve çalışmakla, ömrün lezzetini ve hayatın kıymetini anlıyor. İstirahat ve sıhhat ise, ömrü acılaştırıyor ki, geçmesini arzu ediyor.

Ey hasta kardeş! Bil ki, başka risalelerde tafsîlâtıyla kat’î bir sûrette isbât edildiği gibi; musîbetlerin, şerhlerin, hattâ günahların aslı ve mâyesi ademdir. Adem ise şerdir, karanlıktır. Yeknesak istirahat, sükût, sükûnet, tevakkuf gibi hâletler ademe, hiçliğe yakınlığı içindir ki, ademdeki karanlığı ihsâs edip sıkıntı veriyor. Hareket ve tahavvül ise vücuddur, vücudu ihsâs eder. Vücut ise hâlis hayırdır, nurdur.

Mâdem hakikat budur; sendeki hastalık, kıymetdâr hayatı sâfîleştirmek, kuvvetleştirmek, terakki ettirmek ve vücudundaki sâir cihâzât-ı insâniyeyi o hastalıklı uzvun etrafına muâvenetdarâne müteveccih etmek ve Sâni u Hakîm’in ayrı ayrı isimlerinin nakışlarını göstermek gibi, çok vazifeler için, o hastalık senin vücuduna misafir olarak gönderilmiştir. İnşâallah çabuk vazifesini bitirir gider. Ve âfiyete der ki: “Sen gel, benim yerimde dâimî kal, vazifeni gör, bu hâne senindir, âfiyetle kal.”

Yirminci Deva

Ey derdine derman arayan hasta! Hastalık iki kısımdır. Bir kısmı hakikî, bir kısmı vehmîdir.

Hakikî kısmı ise Şâfi-i Hakîm-i Zülcelâl, küre-i arz olan eczâhâne-i

Cihazat-ı insaniye: İnsandaki maddî ve mânevî cihazlar, organlar. **Daimî:** Sürekli, devamlı, devam ede gelen.

Hâlet: Durum, hâl, vaziyet.

Muavenetdarane: Yardımlaşarak.

Musîbetzede: Musîbete, felâkete,

belâya uğramış kimse.

Müteallimane: Acı duyarak.

Müteveccih: Yönelmiş, yönelen.

Sâni u Hakîm: Her işini yerli

yerinde yapan Yaradan.

Sükûnet: Durgunluk, durma.

Sükût: Susma, konuşmama.

Tafsîlât: Ayrıntılı olarak açıklama.

Teessüf: Üzülme, kederlenme.

Terakki: Yükselme, ilerleme.

Tevakkuf: Durma, bekleme.

Tul-i emel: Hırs, tamah.

Vakta: Gerçek, gerçî, her ne kadar.

Vehmî: Gerçekte olmayan, fakat

olduğu sanılan.

Şâfi-i Hakîm-i Zülcelâl: Şifa

veren hikmetli yüce Allah.

Küre-i arz: Yerküre, dünya.

Eczahane-i kübra: En büyük

eczane gibi olan dünya.

kübrâsında, her derde bir devâ istif etmiş.¹ O devalar ise, dertleri isterler. Her derde bir derman halk etmiştir. Tedâvi için ilâçları almak, istimâl etmek meşrûdur. Fakat tesiri ve şifâyı, Cenâb-ı Hak'tan bilmek gerektir. Dermanı O verdiği gibi, şifâyı da O veriyor.

Hâzık mütedeyyin hekimlerin tavsiyelerini tutmak, ehemmiyetli bir ilâçtır. Çünkü ekser hastalıklar sû-i istimâlâtan, perhizsizlikten ve israftan ve hatîattan ve sefâhetten ve dikkatsizlikten geliyor. Mütedeyyin hekim, elbette meşrû bir dâirede nasihat eder ve vesâyâda bulunur. Sû-i istimâlâtan, israftan men eder, teselli verir. Hasta o vesâyâ ve o teselliye itimâd edip hastalığı hafifleşir, sıkıntı yerinde bir ferahlık verir.

Amma vehmî hastalık kısmı ise; onun en müessir ilâcı, ehemmiyet vermemektir. Ehemmiyet verdikçe o büyür, şişer. Ehemmiyet vermezse küçülür, dağılır. Nasıl ki arılara iliştiğçe, insanın başına üşüşürler, aldırmazsın dağılır. Hem karanlıkta gözüne sallanan bir ipten gelen bir hayale ehemmiyet verdikçe büyür. Hattâ bazan onu dîvâne gibi kaçırrır; ehemmiyet vermezse, âdi bir ipin yılan olmadığını görür, başındaki telâşına güler.

Bu vehmî hastalık çok devam etse, hakikate inkılâp eder. Vehham ve asabî insanlarda fenâ bir hastalıktır. Habbeyi kubbe yapar; kuvve-i mânevîyesi kırılır. Hususan merhametsiz yarım hekimlere veyahut insafsız doktorlara rastgelse, evhâmını daha ziyâde tahrik eder. Zengin ise malı gider; yoksa ya akli gider veya sıhhati gider.

Yirmi Birinci Deva

Ey hasta kardeş! Senin hastalığında maddî elem var, fakat o maddî elemi tesirini izâle edecek ehemmiyetli bir mânevî lezzet seni ihâta ediyor.

¹ Her hastalık için uygun bir ilâcın olduğunu belirten ve tedavi yollarının araştırılmasını tavsiye buyuran hadis-i şerifler için bkz.: Buhârî, *tıbb* 1; Müslim, *selâm* 69; Müsned, 1/377, 3/335.

Âdi: Sıradan.

Asabî: Sinirli, öfkeli.

Divane: Delilik, aptallık.

Ehemmiyet: Mühim olma, önem.

Ekser: Birçok.

Elem: Acı, ağrı, dert, sıkıntı.

Habbe: Tane.

Halketmek: Yaratmak.

Hatîat: Hatalar, kusurlar.

Hususan: Özellikle, bilhassa.

Hâzık: İşinin ehli, uzman, müte-hassis.

İhata etmek: Kuşatma, kaplama.

İsrâfât: Gereksiz yere harcamalar, israflar.

İstif etmek: Düzenli bir şekilde yığmak, dizmek.

İstimâl etmek: Kullanmak.

İtimad etmek: Güvenmek.

Kuvve-i maneviye: İman kuvveti.

İzale etme: Ortadan kaldırma, yok etme.

Meşru: Dine uygun.

Müessir: Te'sirli, etkili.

Mütedeyyin: Dindar.

Sû-i istimâlât: Kötü, yanlış kullanımlar.

Tahrik etmek: Harekete geçirmek.

Vehham: Çok vehimli, kuruntulu.

Vesâyâ: Vasiyetler, öğütler.

Çünkü peder ve vâlden ve akrabalar varsa, çoktan beri unuttuğun gayet lezzetli o eski şefkatleri senin etrafında yeniden uyanıp, çocukluk zamanında gördüğün o şirin nazarıları yine görmekle beraber; çok gizli perdeli kalan etrafındaki dostluklar, hastalığın câzibesıyla yine sana karşı muhabbetdarâne baktıklarından, elbette onlara karşı senin bu maddî elemin pek ucuz düşer. Hem sen müftehirâne hizmet ettiğin ve iltifâtlarını kazanmasına çalıştığın zât-lar, hastalığın hükmüyle sana merhametkârâne hizmetkârlık ettiklerinden, efendilerine efendi oldun. Hem insanlardaki rikkat-i cinsiyeyi ve şefkat-i nev'iyeyi kendine celb ettiğinden, hiçten çok yardımcı ahbap ve şefkatli dost buldun. Hem çok meşakkatli hizmetlerden paydos emrini yine hastalıktan aldın, istirahat ediyorsun. Elbette senin cüz'î elemin, bu mânevî lezzetlere karşı seni şekvâya değil, teşekkürle sevk etmelidir.

Yirmi İkinci Deva

Ey nüzul gibi ağır hastalıklara mübtelâ olan kardeş! Evvelâ sana müjde ediyorum ki; mü'min için nüzul mübarek sayılıyor. Bunu çoktan ehl-i velâ-yetten işitiyordum. Sırrını bilmezdim. Bir sırrı şöyle kalbime geliyor ki:

Ehlullah, Cenâb-ı Hakk'a vâsıl olmak ve dünyanın azîm mânevî tehlikelerinden kurtulmak ve saâdet-i ebediyeyi temin etmek için, iki esas ihtiyaren takip etmişler:

• **Birisi:** Râbîta-yi mevttir. Yani, dünya fânî olduğu gibi, kendisi de içinde vazifedar fânî bir misafir olduğunu düşünmekle, hayat-ı ebedisine o sûretle çalışmışlar.

• **İkincisi:** Nefs-i emmârenin ve kör hissiyâtın tehlikelerinden kurtulmak için, çileler ile, riyazetlerle nefis-i emmârenin öldürülmesine çalışmışlar.

Sizler ey yarı vücudunun sıhhatini kaybeden kardeş! Sen ihtiyarsız, kısa ve kolay ve sebep-i saâdet olan iki esas sana verilmiş ki; dâimâ senin vücu-

Azîm: Büyük, ehemmiyetli.

Celbetmek: Kendine çekmek.

Cüz'î: Küçük. **Çile:** Tekkelerde kırk gün kırk gece ibadet ederek nefsi terbiye etme ameliyesi.

Ehl-i velayet: Allah dostları, veliler

Ehlullah: Allah'a adanmış kimseler

Fânî: Ölümlü, sonlu.

Hayat-ı ebedî: Sonsuz hayat, ahiret

Hissiyat: His ve duygular.

İhtiyaren: İrade ve istekle.

İhtiyarsız: İradesiz, arzu etmeksizin, istemeden.

İltifat: Değer verme, takdir etme.

Merhametkârane: Acıyarak,

merhamet göstererek.

Muhabbetdarane: Sevecen.

Mübtela: Tutulmuş, belâya uğramış

Müftehirane: İftiharla, övünerek.

Nefs-i emmare: İnsana sürekli kö-

tülükleri emreden nefis.

Nüzul: Felç. **Peder:** Baba.

Rabîta-yi mevt: Devamlı ölümü düşünmek.

Riyazet: Nefsi terbiye maksadıyla az gıda ile geçinmek.

Saadet-i ebediye: Ebedî mutluluk.

Sebeb-i saadet: Mutluluk sebebi.

Şefkat-i nev'îye: İnsanî şefkat.

Şekva: Şikâyet etme, sızlanma.

Temin etmek: Sağlamak, bulmak.

Valide: Anne. **Vazifedar:** Vazifeli.

Vâsıl olmak: Ulaşmak, kavuşmak.

dunun vaziyeti, dünyanın zevâlini ve insanın fânî olduğunu ihtâr ediyor. Daha dünya seni boğamıyor, gaflet senin gözünü kapayamıyor. Ve yarım insan vaziyetinde bir zâta, nefs-i emmâre elbette hevesat-ı rezile ile ve nefsanî müştehiyât ile onu aldatamaz, çabuk o nefsin belâsından kurtulur.

İşte mü'min sırr-ı îmân ile ve teslimiyet ve tevekkül ile, o ağır nüzul gibi hastalıktan az bir zamanda, ehl-i velâyetin çileleri gibi istifâde edebilir. O vakit o ağır hastalık çok ucuz düşer.

Yirmi Üçüncü Deva

Ey kimsesiz, garib, bîçâre hasta! Hastalığınla beraber kimsesizlik ve gurbet, sana karşı en katı kalbleri rikkate getirirse ve nazar-ı şefkati celb ederse; acaba Kur'ân'ın bütün sûrelerinin başlarında kendini er-Rahmânü'r-Rahîm sıfatıyla bize takdim eden ve bir lem'a-yı şefkatiyle umum yavrulara karşı umum vâlideleri, o hârika şefkatiyle terbiye ettiren¹ ve her baharda bir cilve-i rahmetiyle zemin yüzünü nimetlerle dolduran ve ebedî bir hayattaki Cennet, bütün mehâsiniyle bir cilve-i rahmeti olan senin Hâlık u Rahîmine îmân ile intisabın ve O'nu tanıyıp hastalığın lisân-ı acziyle niyazın, elbette senin bu gurbetteki kimsesizlik hastalığının, her şeye bedel O'nun nazar-ı rahmetini sana celb eder.

Mâdem O var, sana bakar, sana her şey var. Asıl gurbette, kimsesizlikte kalan odur ki; îmân ve teslimiyetle O'na intisab etmesin veya intisabına ehemmiyet vermesin.

¹ "Cenab-ı Hakk rahmeti yüz parçaya böldü. Bunun doksandokuz parçasını nezd-i ulûhiyetinde tuttu. Bir tek parçayı da yer yüzüne indirdi. Varlıklar arasındaki merhametin kaynağı işte bu parçadır. Atın yavrusuna basma endişesiyle ayağını kaldırmaması da bu merhamet sebebiyledir." anlamındaki hadis için bkz.: Buhârî, edeb 19, rikâk 19; Müslim, teube 17; Tirmizî, deavât 107-108; İbn Mâce, zühd 35.

Bîçâre: Çaresiz.

Celbetmek: Kendine çekmek.

Cilve-i Rahmet: Rahmet tecellisi.

Çile: Tekkelerde kırk gün kırk gece ibadet ederek nefsi terbiye etme ameliyesi.

Ehl-i velayet: Allah dostları, veliler

Hâlık u Rahîm: Sonsuz merhametli Yaratıcı.

Hevesat-ı rezile: Aşağılık istekler.

İhtar etmek: Hatırlatmak, dikkati çekmek

İntisab: Bağlanma, mensub olma.

Lem'a: Parıltı.

Lisan-ı acz: Zayıflık ve güçsüzlüğün dili.

Mehâsin: Güzellikler.

Müştehiyat: Nefsin hoşuna giden lezzetli şeyler.

Nazar-ı Rahmet: Rahmet ve acıma hissiyle bakmak.

Nazar-ı şefkat: Şefkatli bakış.

Nefsani: Nefse hoş gelen.

Niyaz: Yalvarma, yakarma, dua.

Er-Rahmânü'r-Rahîm: Sonsuz merhamet sahibi olduğu gibi, bu rahmetiyle muamele eden Zat.

Rikkat: Acıma, incelik, yumuşaklık.

Sırr-ı îman: İman sırrı, iman hakikatı.

Teslimiyet: Teslim olma, boyun eğme.

Tevekkül: Allah'a dayanıp güvenme.

Umum: Bütün, hep.

Zeval: Bitme, sona erme.

Yirmi Dördüncü Deva

Ey masum hasta çocuklara ve masum çocuklar hükmünde olan ihtiyarlara hizmet eden hasta bakıcılar! Sizin önünüzde mühim bir ticaret-i uhreviye var. Şevk ve gayret ile o ticareti kazanınız.

Masum çocukların hastalıklarını, o nazik vücudlara bir idman, bir riyazet ve ileride dünyanın dağdağalarına mukavemet verdirmek için bir şırınga ve bir terbiye-i rabbâniye gibi, çocuğun hayat-ı dünyeviyesine âit çok hikmetlerle beraber ve hayat-ı rûhiyesine ve tasaffi-i hayatına medâr olacak büyüklerdeki keffaretü'z-zünûb yerine, mânevî ve ileride veyahut âhirette terakkiyât-ı mânevîyesine medâr şırıngalar nev'indeki hastalıklardan gelen sevâp, peder ve vâlidelerinin defter-i a'mâline, bilhassa sırr-ı şefkatle çocuğun sıhhatini kendi sıhhatine tercih eden vâlidesinin sahife-i hasenâtına girdiği, ehl-i hakikatçe sâbittir.

İhtiyarlara bakmak ise; hem azîm sevâp almakla beraber, o ihtiyarların ve bilhassa peder ve vâlide ise, duâlarını almak ve kalblerini hoşnud etmek ve vefakârâne hizmet etmek,¹ hem bu dünyadaki saâdete,² hem âhiretin saâdetine³ medâr olduğu rivâyât-ı sahiha ile ve çok vukûât-ı tarihiye ile sâbittir. İhtiyar peder ve vâlidesine tam itaat eden bahtiyar bir veled, evlâdından aynı vaziyeti gördüğü gibi; bedbaht bir veled eğer ebeveynini rencide etse, azâb-ı uhrevîden başka, dünyada çok felâketlerle cezâsını gördüğü, çok vukûatla sâbittir.⁴

¹ Anne-baba hakkına tam riayet etmek ve onlara en iyi şekilde muamelede bulunmak gerektiği hususunda bkz.: Buhârî, *edeb* 1-6; Müslim, *birr* 1-6, 9, 10.

² Büyüklerin hayır ve bereket vesilesi olacağına dair bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 9/16; el-Beyhakî, *Şuabü'l-imân* 7/463; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/477.

³ Kişinin anne-babasına yaşlılıkları zamanında bakmasıyla Cennet'i kazanabileceğine dair bkz.: Müslim, *birr* 9; Tirmizî, *deavât* 110.

⁴ Bkz.: "Anne babasına lânetler okuyup rencide eden kimseye Allah lânet eder." Müslim, *edâhî* 45; Müsned, 1/118, 152.

Azab-ı uhrevî: Ahiret azabı.

Azîm: Büyük.

Bedbaht: Bahtsız, talihsiz, mahrum.

Dağdağa: Gürültü.

Defter-i a'mâl: Amel defteri.

Ebeveyn: Anne-baba.

Ehl-i hakikat: Hakikat ehli.

Hayat-ı dünyeviye: Dünya hayatı.

Hayat-ı ruhiye: Ruhî hayat.

Idman: Alıştırma, beden terbiyesi.

Medâr: Sebep, vesile.

Keffaretü'z-zünûb: Günahların affına vesile olan yükümlülükler.

Mukavemet: Dayanmak, karşı koymak.

Peder: Baba.

Rencide etmek: Kalbini kırmak, incitmek, kırmak.

Rivâyât-ı sahiha: Sahih rivayetler.

Riyazet: Nefsi terbiye maksadıyla az gıda ile geçinmek.

Sahife-i hasenat: İyiliklerin melekler tarafından yazıldığı sayfa.

Sırr-ı şefkat: Şefkat sırrı, hakikati.

Şevk: Şiddetli arzu, neşe, sevinç.

Tasaffi-i hayat: Hayatın temizleşmesi, saflaşması.

Terakkiyat-ı maneviye: Mânevî yükseliş, ilerleme.

Terbiye-i Rabbaniye: İlâhî eğitim.

Ticaret-i uhreviye: Ahiret kazancı.

Valide: Anne.

Vefakârane: Vefalı, vefa göstererek.

Vukuat: Olaylar, olup bitmiş şeyler.

Vukuat-ı tarihiye: Tarihî olaylar.

Evet ihtiyarlara, masumlara, yalnız akrabasına bakmak değil; belki ehl-i î mân-mâdem sırr-ı î mânla uhuvvet-i hakikiye var- onlara rastgelse, muhterem hasta ihtiyar ona muhtaç olsa, rûh u canla ona hizmet etmek İslâmiyet'in muktezâsıdır.

Yirmi Beşinci Deva

Ey hasta kardeşler! Siz gayet nâfi' ve her derde deva ve hakikî lezzetli kudsî bir tiryak isterseniz, î mânınızı inkişâf ettiriniz. Yani tövbe ve istiğfar ile ve namaz ve ubûdiyetle, o tiryak-ı kudsî olan î mânı ve î mândan gelen ilâcî istimâl ediniz.

Evet, dünyaya muhabbet ve alâka yüzünden güyâ âdetâ ehl-i gafletin dünya gibi büyük, hasta, mânevî bir vücudu vardır. Î mân ise, o dünya gibi zevâl ve firâk darbelerine, yara ve bere içinde olan o mânevî vücuduna birden şifâ verip; yaralardan kurtarıp, hakikî şifâ verdiğini pek çok risalelerde kat'î isbât etmişiz. Başınızı ağrıtmamak için kısa kesiyorum.

Î mân ilâcî ise, ferâizi mümkün oldukça yerine getirmekle tesirini gösteriyor. Gaflet ve sefâhet ve hevesat-ı nefsanîye ve lehviyat-ı gayr-i meşrûa, o tiryakın tesirini men eder. Hastalık mâdem gafleti kaldırıyor, iştihayı kesiyor, gayr-i meşrû keyiflere gitmeye mâni oluyor; ondan istifâde ediniz. Hakikî î mânın kudsî ilâçlarından ve nurlarından tövbe ve istiğfar ile, duâ ve niyaz ile istimâl ediniz.

Cenâb-ı Hak sizlere şifâ versin, hastalıklarınızı keffaretü'z-zünûb yapsın. Âmin âmin âmin!

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْ لَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ
لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلٌ رَبَّنَا بِالْحَقِّ¹

¹ "Hamdolsun bizi bu Cennet'e erİştiren Allah'a! Eğer Allah bizi muvaffak kılmasaydı kendiliğimize biz yol bulamazdık. Rabbimizin elçilerinin gerçeğı bildirdikleri bir kere daha kesinlikle anlaşılmıştır, derler." (A'râf sûresi, 7/43)

Ehl-i gaflet: Gafil, gerçeklerden habersiz kimseler.

Ehl-i îman: Mü'minler.

Ferâiz: Farzlar. **Fırak:** Aynlık.

Gayr-i meşrû: Meşrû olmayan, haksız

Hevesat-ı nefsanîye: Nefsin gelip geçici istek ve arzuları.

Inkişâf etmek: Ortaya çıkmak.

İstimâl etmek: Kullanmak.

İştîha: İştah, yemek yeme isteğı.

Kat'î: Kesin, şüphesiz.

Kudsî: Kutsal, yüce. **Tiryak:** İlâç.

Lehviyat-ı gayr-i meşrûa: Dinin müsaade etmediğı eğlenceler, oyunlar.

Nafi: Faydalı.

Mukteza: İcab eden, lüzum, gerek.

Ruh u canla: Bütün samimiyetiyle, içinden gelerek. **Sefâhet:** Eğlence düşkünlüğü, beyinsizlik.

Sırr-ı îman: İman sırrı, iman hakikati

Tiryak-ı kudsî: Mukaddes, manevî ilâç. **Ubûdiyet:** Kulluk.

Uhuvvet-i hakikî: Gerçek kardeşlik.

Zeval: Bitme, sona erme.

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ طِبِّ الْقُلُوبِ وَدَوَائِهَا وَعَافِيَةِ الْأَبْدَانِ وَشِفَائِهَا وَتَوَرُّدِ الْأَبْصَارِ وَضِيَائِهَا وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلِّمْ²

* * *

وهو لكل داء دواء Meâlî: “Bu kitap her derde dermandır.” Tevâfukât-ı

latifedendir ki; Re’fet Bey’in birinci tesvidden gayet sür’atle yazdığı nüsha ile beraber, Hüsrev’in yazdığı diğer bir nüshada, ihtiyarsız hiç düşünmeden, satır başlarında gelen elifleri saydık; aynen bu وهو لكل داء دواء cümlesine tevâfuk ediyor. (Hâşiye-1) Hem bu risalenin müellifinin Said ismine, bir tek fark ile yine tevâfuk ediyor. (Hâşiye-2) Yalnız risalenin unvanına âit yazıdaki bir elif hesaba dâhil edilmemiştir.

Cây-i hayrettir ki: Süleyman Rüşdü’nün yazdığı nüsha, hiç elif hatıra gelmeden ve düşünmeden, 114 elif, 114 şifâ-yi kudsiyeyi tazammun eden, 114 süver-i Kur’âniye’nin adedine tevâfukla beraber وهو لكل داء دواء şeddeli lâm bir sayılmak cihetiyle, 114 harfine tam tamına tevâfuk ediyor.

¹ “(Melekler:) ‘Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Herşeyi hakkıyla bilen, herşeyi hikmetle yapan Sensin’ dediler.” (Bakara sûresi, 2/32)

² Allahım! Kalblerin derman ve devâsı, bedenlerin âfiyet ve şifası, gözlerin nur ve ziyası olan Efendimiz Muhammed’e (s.a.s.), âl ve ashabına salât ve selâm et.

(Hâşiye-1) Sonradan yazılan ihtârın iki elifi bu hesaba dâhil olamayacağı için dâhil edilmemiştir.

(Hâşiye-2) Mâdem Kerâmet-i Aleviye’de ve Gavsîye’de, Said’in âhırinde nida için vaz’ edilmiş bir elif var, Saidâ olmuş; belki fazla olan bu elif, o elife bakıyor.

Re’fet, Hüsrev

Cây-i hayret: Hayrete değer.

Keramet-i Aleviye ve Gavsîye:

Hız. Ali ve Abdulkadir Geylânî’ye ait keramet. **Cihet:** Yön, taraf.

Müellif: Kitap yazar, eser sahibi.

Nüsha: Yazılı, yazılmış, yazılı bir şeyden çıkarılan suret.

Nida: Bir kimseye seslenirken kelime sonuna getirilen “elif”, çağırma.

Süver-i Kur’âniye: Kur’ân sureleri.

Şedde: Arapça’da ve Farsça’da iki defa okunması icab eden bir harfin üzerine konulan işaret.

Şifâ-yi kudsiye: İllâhî şifa.

Tazammun: İhtiva etmek, içine almak

Tesvid: Karalama, müsvedde.

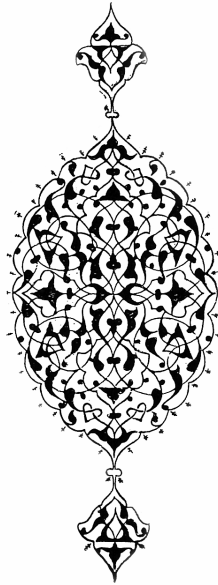
Tevâfuk: Uyuma, uygun düşme, denk gelme.

Tevâfukat-ı latife: Güzel bir uyum.

Yirmi Beşinci Lem'anın Zeyli

On Yedinci Mektup olup, Mektubât Mecnûasına idhal edildiğinden buraya derc edilmedi.

* * *

Dercedilmek: İçine koymak, yerleştirmek. **Zeyl:** Ek, ilâve.

İdhal: İçine koymak, girdirmek. **Lem'a:** Parıltı.

Mecnûa: Seçme yazılardan meydana getirilen kitap, dergi.

Yirmi Altıncı Lem'a

İhtiyarlar Lem'ası

Yirmi Altı Rica ve Ziyâ-yi teselliye câmidir.

İhtâr: Her bir “rica”nın başında mânevî derdimi gayet elîm ve sizi müteessir edecek derecede yazdığımın sebebi: Kur'ân-ı Hakîm'den gelen ilâcın fevkalâde tesirini göstermek içindir. İhtiyarlara âit bu Lem'a, üç dört cihetle hüsn-i ifadeyi muhafaza edememiş:

• **Birincisi:** Sergüzeşt-i hayatıma âit olduğu için, o zamanlara hayalen gidip o hâlette yazıldığından; ifade, intizamını muhafaza edemedi.

• **İkincisi:** Sabah namazından sonra gayet yorgunluk hissettiğim bir zamanda, hem sür'ate mecburiyet tahtında yazıldığından ifadede müşevveşiyet düşmüş.

• **Üçüncüsü:** Yanımda daim yazacak bulunmadığından, yanımda bulunan kâtibin de Risale-i Nur'a âit dört beş vazifesi olmakla, tashihatına tam vakit bulamadığımızdan intizamsız kaldı.

• **Dördüncüsü:** Te'lifin akabinde ikimiz de yorgun olarak, mânâyı dikkatle düşünemeyerek, gayet sathî bir tashihle iktifâ edildiğinden, tarz-ı ifadede elbette kusurlar bulunacak. Âlicenab ihtiyarlardan, ifadedeki kusurlarıma nazar-ı müsamaha ile bakmak; ve rahmet-i ilâhiye boş olarak döndür-

Âlicenab: Şerefli, üstün ahlâk sahibi.

Câmi: İhtiva eden, kendisinde toplayan.

Cihet: Yön, taraf.

Daîm: Sürekli, devamlı.

Elîm: Keder ve üzüntü verici.

Hâlet: Durum, hâl, vaziyet.

Hüsn-i ifade: İfade güzelliği.

İhtar: Hatırlatma.

İktifâ etmek: Kâfi görmek, yeterli bulmak.

Kur'an-ı Hakîm: Her şeyi yerli yerince açıklayan Kur'ân.

Lem'a: Parıltı.

Müşevveşiyet: Karışıklık.

Müteessir etmek: Etkilemek, üz-mek.

Nazar-ı müsamaha: Hoşgörülü bakış.

Rahmet-i ilahiye: İlâhî rahmet.

Rica: İstek, ümit.

Sathî: Yüzeysel, üstünkörü.

Sergüzeşt-i hayat: Hayat serüveni.

Tarz-ı ifade: İfade şekli.

Tashihat: Düzeltmeler, tashihler.

Te'lif: Eser yazmak, kitap yazmak.

Ziya-yi teselli: Teselli ışığı.

mediği mübarek ihtiyarlar,¹ ellerini dergâh-ı ilâhiyeye açtıkları vakit bizi de duâlarında dâhil etsinler.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

كَمِيعَصَ * ذَكَرَ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكْرِيَّا * إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا * قَالَ رَبِّ
إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا²

Şu Lem'a Yirmi Altı Ricadır.

Birinci Rica

Ey sinn-i kemâle gelen muhterem ihtiyar kardeşler ve ihtiyare hemşireler! Ben de sizin gibi ihtiyarım. İhtiyarlık zamanında ara sıra bulduğum ricaları ve o ricalardaki teselli nuruna sizi de teşrik etmek arzusuyla, başımdan geçen bazı hâlâtı yazacağım. Gördüğüm ziyâ ve rast geldiğim rica kapıları, elbette benim nâkıs ve müşevveş istidâdına göre görülmüş, açılmış. İnşâallah sizlerin sâfî ve hâlis istidâtlarınız, gördüğüm ziyâyı parlattırarak; bulduğum ricayı daha ziyâde kuvvetleştirecek.

İşte gelecek o ricaların ve ziyâların menbaı, madeni, çeşmesi; îmandır.

İkinci Rica

İhtiyarlığa girdiğim zaman; bir gün güz mevsiminde, ikinci vaktinde, yüksek bir dağda dünyaya baktım. Birden gayet rikkatli ve hazîn ve bir ci-

¹ Cenâb-ı Hakk'ın, dergâhına el açan yaşlı kimseleri eli boş çevirmekten hayâ ettiğine dair bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/270; el-Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid* 10/149; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/284. Ayrıca genel mânâda Cenâb-ı Hakk'ın, dergâhına kalkan hiçbir eli boş çevirmediğine dair bkz.: el-Bezzâr, *el-Müsne'd* 6/479; Ebû Ya'lâ, *el-Müsne'd* 3/391; İbn Hibbân, *es-Sahih* 3/160; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/31.

² “Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd. Bu, Senin Rabbinin, kulu Zekerîyyâ'ya olan lütf ve ihsanının anlatımıdır. O Rabbine gizlice seslenip şöyle niyaz etmişti: Ya Rabbi, iyice yaşlandım, kemiklerim zayıfladı, eridi, başımdaki saçlarım ağardı, beyaz alevler gibi tutuştu. Ya Rabbi, Sana her ne için yalvardıysam, asla mahrum kalmadım, bedbaht olmadım.” (Meryem sûresi, 19/1-4)

Dâhil etmek: Katmak.

Dergâh-ı ilâhiye: Cenab-ı Hakk'ın huzuru. **Hâlis:** Saf, duru, katıksız.

Hazîn: Hüzünlü, üzüntülü.

Hemşire: Kız kardeş, baci.

İhtiyare: İhtiyar kadın.

İstidâd: Kabiliyet, kapasite.

Menba: Kaynak. **Nâkıs:** Noksan, eksik

Müşevveş: Karışık, düzensiz.

Rikkat: Acıma, incelik, yufka yüreklilik
Sinn-i kemal: Olgunluk yaşı.

Teşrik etmek: Ortak etmek.

hette karanlıklı bir hâlet bana geldi. Gördüm ki; ben ihtiyarlandım, gündüz de ihtiyarlanmış, sene de ihtiyarlanmış, dünya da ihtiyarlanmış. Bu ihtiyarlıklar içinde dünyadan firâk ve sevdiklerimden iftirâk zamanı yakınlaştığından, ihtiyarlık beni ziyâde sarstı.

Birden rahmet-i ilâhiye öyle bir sûrette inkişâf etti ki; o rikkatli hüznü ve firâkı, kuvvetli bir rica ve parlak bir teselli nuruna çevirdi.

Evet ey benim gibi ihtiyarlar! Kur'ân-ı Hakîm'de yüz yerde “er-Rahmân er-Rahîm” sıfatlarıyla kendini bizlere takdim eden ve dâimâ zeminin yüzünde merhamet isteyen zîhayatların imdâdına rahmetini gönderen ve gaybdan her sene baharı hadsiz nimet ve hediyeleriyle doldurup rızka muhtaç bizlere yetiştiren ve zaaf u acz derecesi nisbetinde rahmetinin cilvesini ziyâde gösteren bir Hâlık u Rahîmimizin rahmeti, bu ihtiyarlığımızda en büyük bir rica ve en kuvvetli bir ziyâdır. Bu rahmeti bulmak, îmân ile o Rahmân'a intisab etmek ve ferâizi kılmakla O'na itaat etmektir.

Üçüncü Rica

Bir zaman gençlik gecesinin uykusundan ihtiyarlık sabahıyla uyandığım vakit kendime baktım; vücudum kabir tarafına bir inişten koşar gibi gidiyor. Niyazî-i Mısırî'nin,*

Günde bir taşı bina-yi ömrümün düştü yere,

Can yatar gafil, binası oldu vîran bîhaber...¹

dediği gibi, rûhumun hânesi olan cismimin de her gün bir taşı düşmekle yıpranıyor ve dünya ile beni kuvvetli bağlayan ümitlerim, emellerim kopmaya başladılar. Hadsiz dostlarımdan ve sevdiklerimden müfâratat zamanının yakınlaştığını hissettim. O mânevî ve çok derin ve devasız görünen yaranın merhemini aradım, bulamadım. Yine Niyazî-i Mısırî gibi dedim ki:

¹ Niyazi Mısırî, *Dîvân* s. 149 (133. şiir, 2. beyit)

Acz: Kuvvetsizlik, güçsüzlük.

Bîhaber: Habersiz.

Bina-yi ömür: Hayat müddeti, yaşam süresi. **Deva:** İlâç, çare.

Er-Rahmân er-Rahîm: Çok merhamet ve ihsanı olup merhameti bütün varlıkları kapsayan Allah (c.c.)

Ferâiz: Farz namazlar.

Firak: Aynılık. **Hadsiz:** Sınırsız.

Hâlık u Rahîm: Çok merhametli Yaratici.

İftirak: Aynılık, ayrılma.

İnkişaf etmek: Ortaya çıkmak.

İntisab etmek: Bağlanma, mensub olma.

Kur'an-ı hakîm: Her şeyi yerli yerince açıklayan Kur'ân.

Müfâratat: Aynılık.

Rahmân: Engin rahmet sahibi Allah.

Vîran: Harap, yıkık.

Zaaf: Zayıflık, kuvvetsizlik.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

Dil bekâsı, Hak fenâsı istedi mülk-i tenim,

*Bir devasız derde düştüm, âh ki Lokman bîhaber!*¹ (Hâşiye)

O vakit birden merhamet-i ilâhiyenin lisânı, misâli, timsâli, dellâl, mü-messili olan Peygamber-i Zîşân (aleyhissalâtü vesselâm)'ın nuru ve şefaati ve beşere getirdiği hediye-i hidâyeti, o dermansız hadsiz zannettiğim yaraya güzel bir merhem ve tiryak oldu. Karanlık ye'simi, nurlu bir ricaya çevirdi.

Evet ey benim gibi ihtiyarlığını hisseden muhterem ihtiyar ve ihtiyareler! *Biz gidiyoruz, aldanmakta faide yok. Gözümüzü kapamakla bizi burada durdurmazlar, sevkîyât var.* Fakat gafletten ve kısmen de ehl-i dalâletten gelen zulûmât evhâmlarıyla bize firâklı ve karanlıklı görünen berzah memleketi, ahbapların mecmâidir. Başta şefiimiz olan Habibullah (aleyhissalâtü vesselâm) ile bütün dostlarımıza kavuşmak âleimidir.

Evet bin üç yüz elli senede, her sene üç yüz elli milyon insanların Sul-tanı ve onların rûhlarının Mürebbisi ve akıllarının Muallimi ve kalblerinin Mahbûbu ve her günde ² السَّبَبُ كَالْفَاعِلِ sırınca, bütün o ümmetinin işlediği hasenâtın bir misli, sahife-i hasenâtına ilâve edilen ve şu kâinattaki makâsıd-ı âliye-i ilâhiyenin medârı ve mevcûdâtın kıymetlerinin teâlisinin sebebi olan o Zât-ı Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm), dünyaya geldiği dakikada “Üm-metî! Ümmetî!” -rivâyet-i sahiha ile ve keşf-i sâdıkla- dediği gibi, mahşerde

¹ Niyazi Mısırî, *Dîvân* s. 149 (133. şiir, 3. beyit)

(Hâşiye) Yani: Benim kalbim bütün kuvvetiyle bekâ istediği hâlde; hikmet-i ilâhiye, cesedimin harabiyetini iktizâ ediyor. Hekim-i Lokman* da çaresini bulamadığı dermansız bir derde düştüm.

² Bir şeye sebep olan onu yapan gibidir. (Bu manadaki hadis-i şerifler için bkz.: Müslim, *imâret* 133; Tirmizî, *ilim* 14; Ebû Dâvûd, *edeb* 115; Müsned, 4/120, 5/272-274, 357)

Ahbab: Dostlar, sevenler.

Âlem: Yer, mekan.

Beka: Ebedî olma, sonsuza kadar var olma.

Berzah memleketi: Kabir hayatı.

Dellâl: Bir şeyi ilan edip duyan.

Ehl-i dalâlet: Doğru yoldan çıkanlar, kâfirler.

Eham: Kuruntular, şüpheler.

Faide: Fayda.

Fena: Yokluk, yok olma.

Firak: Ayrılık.

Habibullah: Allah'ın sevgilisi, Pey-gamber Efendimiz (s.a.s)

Hadsiz: Sınırsız.

Hasenât: İyi ameller, sevaplar.

Hediye-i hidayet: Hidayet hediyesi

İhtiyare: İhtiyar kadın.

Keşf-i sadık: Gaybî bazı hakikat-lerin Cenâb-ı Hakk'ın lütuf ve ihsanı ile doğru olarak bilinmesi

Mahbub: Sevgili.

Mahşer: Her şeyin ve herkesin, Allah'a hesap vermek için toplanacağı meydan.

Makasıd-ı âliye-i ilâhiye: Allah'ın yüce maksadları.

Mecma': Toplanılacak yer, kavuşma yeri.

Medâr: Sebep, vesile.

Merhamet-i ilâhiye: Allah'ın merhameti.

Mevcudat: Var olan şeyler, mahluklar

Misl: Benzer, bir o kadarı.

Muallim: Öğretmen.

Mülk ü ten: Vücut, beden.

Mümessil: Temsilci.

Mürebbi: Terbiye eden.

Rica: İstek, ümit. **Tiryak:** İlâç.

Rivayet-i sahiha: Doğru (sahih)

bir tarzda nakledilen haber.

Sahife-i hasenât: Sevap hanesi.

Sevkiyat: Sevk, gönderme işi.

Şefî: Şefaati eden. **Teâli:** Yükselme

Timsal: Suret, görüntü.

Ümmetî ümmetî: Ümmetim! Üm-

metim!. **Ye's:** Ümitsizlik.

Zat-ı Ahmediye: Peygamber

efendimizin (s.a.s) Zâtı, kendisi.

Zişân: Şanlı, şerefli.

Zulûmat: Karanlıklar.

herkes “Nefsî! Nefsî!” dediği zaman, yine “Ümmetî! Ümmetî!”¹ diyerek en kudsî ve en yüksek bir fedâkârlık ile, yine şefaatiyla ümmetinin imdâdına koşan bir Zât'ın gittiği âleme gidiyoruz. Ve o Güneş'in etrafında hadsiz asfi-yâ ve evliyâ yıldızlarıyla ışıklanan öyle bir âleme gidiyoruz.

İşte o Zât'ın şefaati altına girip ve nurundan istifâde etmenin ve zulû-mât-ı berzahiyeden kurtulmanın çaresi: Sünnet-i Seniyyeye ittibâdır.

Dördüncü Rica

Bir zaman ihtiyarlığa ayak bastığımdan, gafleti idame ettiren sıhhat-i be-denim de bozulmuştu. İhtiyarlıkla hastalık, müttefikan bana hücum etti. Ba-şıma vura vura uykumu kaçırdılar. Çoluk çocuk, mal gibi beni dünya ile bağlayacak alâkalar da yoktu. Gençlik sersemliğiyle zayi ettiğim sermaye-i ömrümün meyvelerini; bütün günahlar, hatîâtlar gördüm. Niyazî-i Mısırî gibi feryad eyleyerek dedim:

*Bir ticaret yapmadım, nakd-i ömür oldu hebâ,
Yola geldim; lâkin göçmüş cümle kervan bîhaber.
Ağlayıp nâlân edip düştüm yola تنها garib,
Dîde giryan, sîne biryan, akıl hayran bîhaber.²*

O vakit gurbette idim. Me'yûsane bir hüznün ve nedâmetkârâne bir tees-sûf ve istimdâdkârâne bir hasret hissettim.

Birden Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyân imdâda yetişti. Bana o kadar kuvvetli bir rica kapısını açtı ve öyle hakikî bir teselli ziyâsını verdi ki, o vaziyetimin yüz derece fevkindeki ye'si dahi izâle eder ve o karanlıkları dağıtabilirdi.

¹ Buhârî, *tevhîd* 36, *tefsîru sûre* (17), 5; Müslim, *îmân* 326, 327, Tirmizî, *sıfatü'l-kıyâmet* 10; Dârimî, *mukaddime* 8; Müsned, 1/281, 295.

² Niyazi Mısırî, *Dîvân* s. 149 (133. şiir, 4. ve 5. beyit).

Asfiya: İlim ve takvasıyla Peygam-ber Efendimiz'in (s.a.s.) gerçek varisleri. **Biryan:** Kebap, püryan.
Dide: Göz. **Fevk:** Üst.
Evlîya: Veliler, Allah dostları.
Giryan: Ağlayan, yaş döken.
Harabiyet: Harap olma, yıkılma.
Hatîât: Hatalar, kusurlar.
Hebâ: Boş, boşa gitme, beyhude.
Hikmet-i ilahiye: İlâhî hikmet.
Idame: Devam ettirme.
İstimdâdkârâne: Yardım istercesine

İttiba: Tâbi olma, uyma.
İzale etmek: Ortadan kaldırma, yok etme. **Kudsî:** Kutsal, yüce.
Kur'an-ı mu'cizü'l-beyan: Açık-lama ve ifadesiyle mu'cize olan Kur'an. **Me'yusane:** Ümitsizce.
Müttefikan: İttifak ederek.
Nakd-i ömür: Hayat sermayesi.
Nâlân: İnleyen, feryad eden.
Nedâmetkârâne: Pişman olurca-sına.
Nefsî nefsi: Nefsim! Nefsim!

Sermaye-i ömür: Hayat sermayesi
Sihhat-i beden: Beden sağlığı.
Sîne: Kalp, gönül.
Sünnet-i seniyye: Peygamber Efendimizin (s.a.s.) tuttuğu güzel yol, yapmayı âdet ettiği güzel davranışlar. **Ye's:** Ümitsizlik.
Şfaat: Af veya başka maksatlara ulaşmak için vesile olmak.
Teessüf: Üzülmeye, kederlenmeye.
Zulûmat-ı berzahîye: Berzah karanlığı. **Ziya:** Işık.

Evet ey benim gibi dünya ile alâkaları kesilmeye başlayan ve dünya ile bağlanan ipleri kopmaya yüz tutan muhterem ihtiyar ve ihtiyareler! Bu dünyayı en mükemmel ve muntazam bir şehir, bir saray hükmünde halk eden bir Sâni-i Zülcelâl, mümkün müdür ki; o şehirde, o sarayda en ehemmiyetli misafirleriyle ve dostlarıyla konuşmasın, görüşmesin. Mâdem bilerek bu sarayı yapmış ve irade ve ihtiyar ile tanzim ve tezyin etmiş; elbette nasıl ki “Yapan bilir.” öyle de “Bilen konuşur.”¹ Mâdem bu sarayı, bu şehri bize güzel bir misafirhâne ve ticaretgâh yapmış; elbette bize karşı münasebâtını ve bizden arzularını gösterecek bir defteri, bir kitabı bulunacaktır.

İşte, o kudsi defterin en mükemmeli; kırk vecihle mu’cize ve her dakika da hiç olmazsa yüz milyonun dillerinde gezen, nur serpen ve her bir harfinde asgari olarak on sevâp ve on hasene² ve bazan on bin ve bazan Leyle-i Kadir sırrıyla bir harfine otuz bin hasene ve meyve-i Cennet ve nur-i berzah veren Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyân’dır. Bu makamda ona rekabet edecek kâinatta hiçbir kitap yoktur ve hiçbir kimse gösteremez.³ Mâdem bu elimizdeki Kur’ân, Semâvât ve Arz’ın Hâlık-ı Zülcelâlinin rubûbiyet-i mutlakası noktasından ve azamet-i ulûhiyeti cihetinden ve ihâta-yi rahmeti canibinden gelen kelâmıdır, fermanıdır; bir maden-i rahmetidir.⁴ Ona yapış.⁵ Her derde bir

¹ “O yarattığı mahlûkunu hiç bilmez olur mu?” (Mülk sûresi, 67/14)

² Kur’an okurken her bir harfine on sevap verileceğini bildiren hadis-i şerif için bkz.: Tirmizî, *fezâilü’l-Kur’ân* 16; Dârimî, *fezâilü’l-Kur’ân* 1.

³ Kur’anın, bir sûresinin hatta bir tek ayetinin dahi benzerinin getirilemeyeceğini bildiren ayet-i kerimeler için bkz.: İsrâ sûresi, 17/88; Kasas sûresi, 28/49; Hûd sûresi, 11/13; Yûnus sûresi, 10/37-38; Tûr sûresi, 52/33-34; Bakara sûresi, 2/23.

⁴ Kur’anın rahmet oluşunu bildiren ayet-i kerimeler için bkz.: En’am sûresi, 6/155; İsrâ sûresi, 17/82; Kasas sûresi, 28/86; A’râf sûresi, 7/52; Yûnus sûresi, 10/57; Nahl sûresi, 16/64.

⁵ Kur’ana yapışmayı, emirlerine sınıksız sarılmayı emir buyuran ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler için bkz.: Zuhur sûresi, 43/43; A’râf sûresi, 7/170; Müslim, *fezâilü’s-sahâbe* 36; Müsned, 4/366; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir* 5/183.

Arz: Yeryüzü, dünya.

Asgarî: En az, en aşağı.

Azamet-i uluhiyet: İlahî büyüklük.

Canib: Taraf, cihet, yan.

Cihet: Yön, taraf.

Ehemmiyetli: Önemli.

Ferman: Buyruk.

Hâlık-ı zülcelâl: Ululuk ve azamet sahibi Yaratan.

Halketmek: Yaratmak.

Hasene: İyilik, sevap.

ihata-yi rahmet: Allah’ın rahmetinin her şeyi kapsamı.

İrade ve İhtiyar: Seçme, tercih etme, dileme, isteme.

İhtiyare: İhtiyar kadın.

Kudsi: Mukaddes, kutsal, Allah’a ait.

Kur’an-ı mu’cizü’l-beyan: Açıklama ve ifadesiyle mu’cize olan Kur’an.

Leyle-i Kadir: Kadir gecesi.

Maden-i rahmet: Rahmet kaynağı.

Meyve-i cennet: Cennet meyvesi.

Mu’cize: Allah’ın, peygamberini tasdik için ona verdiği olağanüstü bir hâdise.

Muntazam: Düzenli, intizamlı.

Münasebat: İlgiler, alâkalar.

Nur-i berzah: Berzah aydınlığı.

Rubûbiyet-i mutlaka: Cenâb-ı Hakk’ın kâinatı yaratıp idare etmesi.

Sâni-i zülcelâl: Celâl, ululuk ve azamet sahibi Allah (c.c)

Semavat: Gökler, gökyüzü.

Tanzim: Düzenleme.

Tezyin: Donatma, süsleme.

Ticaretgâh: Alış veriş merkezi.

Vecih: Tarz, şekil, yön.

deva, ¹ her zulmete bir ziyâ, ² her ye'se bir rica, içinde vardır.

İşte bu ebedî hazinenin anahtarı îmândır ve teslimdir ve onu dinleyip kabul etmek ve okumaktır.

Beşinci Rica

Bir zaman ihtiyarlığımın mebdeinde, bir inziva arzusuyla, İstanbul'un boğaz tarafındaki Yuşa Tepesi'nde, yalnızlıkla rûhum bir istirahat aradı. Bir gün o yüksek tepede, dâire-i ufka, etrafa baktım. Gayet hazîn ve rikkatli bir levha-yi zevâl ve firâkı, ihtiyarlığın ihtârıyla gördüm. Şecere-i ömrümün kırk beşinci senesi olan kırk beşinci dalındaki yüksek makamından, tâ hayatımın aşağı tabakalarına nazar gezdirdim. Gördüm ki; o aşağıda, her bir dalında, her bir senenin zarfında sevdiklerimden ve alâkadarlarımdan ve tanışıklarımından hadsiz cenazeler var. Ve o firâk ve iftirâktan gelen gayet rikkatli bir mânevî teessürât içinde, Fuzulî-i Bağdadî* gibi, müfârakat eden dostları düşünerek enîn edip:

Vaslını yâd eyledikçe ağlarım,

Tâ nefes var ise kuru cismimde feryad eylerim.

diyerek bir teselli, bir nur, bir rica kapısını aradım. Birden, âhirete îmân nuru, imdâda yetişti. Hiç sönmez bir nur, hiç kırılmaz bir rica verdi.

Evet ey benim gibi ihtiyar kardeşler ve ihtiyare hemşireler! Mâdem âhiret var ve mâdem bâkîdir ve mâdem dünyadan daha güzeldir ve mâdem bizi Yaratan Zât hem Hakîm, hem Rahîm'dir... ihtiyarlıktan şekvâ ve teessüf etmemeliyiz... Bilâkis ihtiyarlık, îmân ile ibâdet içinde sinn-i kemâle gelip,

¹ Kur'an'ın dertlere deva olduğunu bildiren ayet-i kerimeler ve hadis-i şerifler için bkz.: İsrâ sûresi, 17/82; Yûnus sûresi, 10/57; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/222; et-Taberânî, *el-Mu'cemû'l-kebir* 9/222; el-Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 9/345.

² "Allah size gerçekleri hatırlatan bir kitap indirdi, bir elçi gönderdi. Allah'ın nurlar saçan, yollar açan âyetlerini sizlere okuyor ki iman edip makbul ve güzel işler yapanları karanlıklardan aydınlığa çıkarsın." (Talak sûresi, 65/10, 11)

Alâkadar: İlgili.

Bâkî: Ebedî, sonsuz.

Dâire-i ufk: Görüş alanı, ufuk.

Ebedî: Sonsuz, nihaysiz.

Enîn etmek: İnmek.

Feryad: Bağırıp çağırma, yüksek sesle yardım isteme.

Firak: Ayrılık.

Hakîm: Her işini hikmetli yapan Allah (c.c.)

Hazîn: Hüzünlü, üzüntülü.

İftirak: Ayrılık, ayrılma.

İhtar: Hatırlatmak, dikkati çekmek.

İmdad: Yardım, yardım etme.

İnziva: Bir köşeye çekilip bazı işlerden uzak durma.

Leoha-yi zeval: Yok olma, ölüm manzarası.

Mebde: Başlangıç.

Nazar gezdirmek: Göz atmak, bakmak.

Rica: İstek, ümit.

Rahîm: Pek çok merhamet ve ih-sanı olan Allah (c.c.)

Rikkat: Acıma, incelik, yufka yüreklilik.

Sinn-i kemal: Olgunluk yaşı.

Şecere-i ömür: Ömür ağacı.

Teessüf: Üzülmek, kederlenmek.

Teessürat: Acılar, kederler, üzüntüler

Vasl: Kavuşma, ulaşma.

Yâd eylemek: Anma, hatırlama.

Ye's: Ümitsizlik.

vazife-i hayattan terhis ve âlem-i rahmete istirahat için gitmeye bir alâmet olduğu cihetle ondan memnun olmalıyız.

Evet, nass-ı hadîs ile; nev-i beşerin en mümtaz şahsiyetleri olan yüz yirmi dört bin enbiyânın¹ icmâ' ve tevâtür ile; kısmen şuhûda ve kısmen hakka'l-yakîne istinaden, müttefikân âhiretin vücudundan ve insanların oraya sevk edileceğinden ve bu kâinatın Hâlıkının kat'î va'dettiği âhireti getireceğinden haber verdikleri gibi, onların verdikleri haberi keşif ve şuhûd ile ilme'l-yakîn sûretinde tasdik eden yüz yirmi dört milyon evliyânın o âhiretin vücuduna şehâdetleriyle ve bu kâinatın Sâni u Hakîm'inin bütün esmâsı bu dünyada gösterdikleri cilveleriyle, bir âlem-i bekâyı bilbedâhe iktizâ ettiklerinden; yine âhiretin vücuduna delâletleriyle; ve her sene baharda, rûy-i zeminde ayakta duran hadd ü hesaba gelmez ölmüş ağaçların cenazelerini **كُنْ فَيَكُونُ** ile ihyâ edip ba'sü ba'de'l-mevt'e mazhar eden ve haşir ve neşrin

yüz binler nümûnesi olarak nebâtât tâifelerinden ve hayvanât milletlerinden üç yüz bin nev'ileri haşr ü neşreden hadsiz bir kudret-i ezeliye ve hesapsız ve israfsız bir hikmet-i ebediye ve rızka muhtaç bütün zîrûhları kemâl-i şefkatle gayet hârika bir tarzda iâşe ettiren ve her baharda az bir zamanda hadd ü hesaba gelmez envâ-ı zînet ve mehâsini gösteren bir rahmet-i bâkiye ve bir

¹ 124 bin Nebî, 315 (veya 313) rasûl olduğuna dair bkz.: Müsned, 5/265; İbn Hibbân, *es-Sahih* 2/77; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir* 8/217; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/652; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* 1/32, 54.

Alâmet: İşaret, belirti.

Âlem-i beka: Ebedî âlem, sonsuz hayat.

Âlem-i rahmet: Rahmet dünyası, ahiret.

Ba'sü ba'delmevt: Öldükten sonra dirilme.

Bilbedahe: Apaçık bir şekilde.

Cilve: Görünme, yansıma, Allah'ın isimlerinin tecellisi.

Delâlet: İşaret etme, delil olma.

Enbiya: Nebiler, peygamberler.

Envâ-ı zînet: Süs çeşitleri.

Esmâ: Cenab-ı Hakk'ın isimleri.

Evliya: Veliiler, Allah dostları.

Hadd ü hesaba gelmemek: Sayılamayacak kadar çok olmak.

Hadsiz: Sınırsız, sonsuz.

Hakkalyakîn: Bir şeyi, bizzat tadarak, yaşayarak, aksine şüphe kalmayacak şekilde edinilen bilgi.

Hâlık: Yaratan, yaratıcı.

İcmâ': İttifak, oy birliği.

Haşir: İnsanların öldükten sonra tekrar diriltilip bir yerde toplanmaları.

Haşr ü neşr: Diriltip mahşerde toplamak.

Hikmet-i ebediye: Cenab-ı Hakk'ın ebedî hikmeti.

İâşe: Geçindirmek, yaşatmak, beslemek.

İhyâ: Hayat verme, diriltme.

İktiza etmek: Gerektirmek, icap ettirmek.

İlmelyakîn: Bir şeyi delile dayanarak bilmek.

İstinaden: Dayanarak.

Kat'i: Kesin.

Kemal-i şefkat: Mükemmel şefkat.

Keşif: Allah'ın bazı gayb meselelerini bazı kullarına göstermesi.

Kudret-i ezeliye: Cenab-ı Hakk'ın ezeli kudreti.

Mazhar etmek: Erdirmek, şereflen-dirmek.

Mehâsin: Güzellikler.

Mümtaz: Seçkin.

Müttefikân: İttifak ederek.

Nass-ı hadîs: Hadis metni, hadisın kesin delaleti. **Nebatat:** Bitkiler.

Neşr: Neşretmek, yaymak.

Nev-i beşer: İnsan türü.

Nevi: Çeşit, tür.

Nümune: Misal, örnek.

Rahmet-i bâkiye: Ebedî rahmet.

Rûy-i zemin: Yeryüzü, dünya.

Sâni u Hakîm: Her işini hikmetle yapan Yaradan.

Şuhud: Görmek, şahid olma.

Taife: Topluluk, grup.

Terhis: Serbest bırakma, hizmet bitiminde verilen izin.

Tevâtür: Yalanda ittifak etmelerine aklın ihtimâl bulunmayan birçok kişi tarafından nakledilen kesin bilgi. **Ziruh:** Ruh sahibi.

Vazife-i hayat: Hayat vazifesi.

inâyet-i daimenin bilbedâhe âhiretin vücudunu istilzâm ile; ve şu kâinatın en mükemmel meyvesi ve Hâlık-ı Kâinat'ın en sevdiği masnûu ve kâinatın mevcûdâtıyla en ziyâde alâkadar olan insandaki şedid, sarsılmaz, dâimî olan aşk-ı bekâ ve şevk-i ebediyet ve âmâl-i sermediyet, bilbedâhe işaret ve delâletiyle bu âlem-i fâniden sonra bir âlem-i bâkî ve bir dâr-ı âhîret ve bir dâr-ı saâdet bulunduğunu o derece kat'î bir sûrette isbât ederler ki, dünyanın vücudu kadar, bilbedâhe âhiretin vücudunu kabul etmeyi istilzâm ederler. ^(Hâşiye)

Mâdem Kur'ân-ı Hakîm'in bize verdiği en mühim bir ders, "îmân-ı bi'l-âhîret"tir ve o îmân da bu derece kuvvetlidir ve o îmânda öyle bir rica ve bir teselli var ki; yüz bin ihtiyarlık bir tek şahsa gelse, bu îmândan gelen teselli mukâbil gelebilir. Biz ihtiyarlar ¹ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ عَلَى كَمَالِ الْإِيمَانِ deyip, ihtiyarlığımıza sevinmeliyiz.

^(Hâşiye) Evet, sübûtî bir emri ihbâr etmenin kolaylığı ve inkâr ve nefyetmenin gayet müşkil olduğu, bu temsilden görünür. Şöyle ki, biri dese: "Meyveleri süt konserveleri olan gayet hârika bir bahçe, küre-i arz üzerinde vardır." Diğeri dese: "Yoktur." İsbât eden, yalnız onun yerini veyahut bazı meyvelerini göstermekle kolayca dâvâsını isbât eder. İnkâr eden adam, nefyini isbât etmek için, bütün küre-i arzı görmek ve göstermekle dâvâsını isbât edebilir. Aynen öyle de; Cennet'i ihbâr edenler, yüz binler tereşşuhâtını, meyvelerini, âsârını gösterdiklerinden kat-ı nazar... iki şâhid-i sâdıkın sübûtuna şehâdetleri kâfi gelirken; onu inkâr eden, hadsiz bir kâinatı, hadsiz ebedî zamanı temâşâ etmek ve görmek ve eledikten sonra inkârını isbât edebilir, ademini gösterebilir.

İşte ey ihtiyar kardeşler! İmân-ı âhiretin ne kadar kuvvetli olduğunu anlayınız.

¹ Kâmil iman nasip etmesinden dolayı Allah'a hamdolsun!

Adem: Yokluk.

Âlem-i bâkî: Ebedî âlem, ahiret âlemi.

Âlem-i fânî: Yok olmaya giden âlem, dünya.

Âmâl-i sermediyet: Ebedî arzular.

Âsâr: Eserler, izler, âlâmetler.

Aşk-ı beka: Ebedî hayat aşkı.

Bilbedâhe: Apaçık bir şekilde.

Daimî: Sürekli, devamlı.

Dâr-ı âhîret: Âhîret yurdu.

Dâr-ı saadet: Mutluluk diyarı, Cennet.

Ebedî: Sonsuz, nihayetsiz.

Hadsiz: Sınırsız.

İmân-ı âhîret: Ahirete iman

Hâlık-ı kâinat: Kainatın yaratıcısı Allah (c.c.)

İmân-ı bi'l-âhîret: Ahirete iman.

İnâyet-i daim: Sürekli yardım ve lütf.

İnkâr: Reddetme, tanımama, kabul etmeme.

İstilzâm: Gerektimek, gerekli kılmak

Kat'-ı nazar: "...bir tarafa"

Kur'an-ı Hakîm: Her şeyi yerli yerince açıklayan Kur'ân.

Küre-i arz: Yer küre.

Masnû: Sanatlı bir şekilde yaratılmış her bir varlık.

Mukabil: Bir şeye karşı, bir şeyin karşısında bulunan.

Müşkil: Güçlük, zorluk, problem.

Nefyetme: İnkâr etmek, olmadığını iddia etmek.

Sübût: Sabit olma, meydana çıkma.

Sübûtî: Gerçek olan, var olan.

Şâhid-i sâdık: Doğru sözlü şahit.

Şedid: Şiddetli, kuvvetli.

Şevk-i ebediyet: Sonsuzluk aşkı.

Temâşâ etmek: Seyretmek, izlemek.

Temsil: Misal, örnek.

Tereşşuhat: Kaynağa işaret eden sızıntılar.

Teselli: Acısını dindirme, güzel sözlerle gönlünü ferahlandırma.

Altıncı Rica

Bir zaman elîm bir esaretimde, insanlardan tevahhuş edip Barla Yaylası'nda Çam Dağı'nın tepesinde yalnız kaldım. Yalnızlıkta bir nur arıyordum. Bir gece, o yüksek tepenin başındaki yüksek bir çam ağacının üstündeki üstü açık odacıkta idim. Üç dört gurbeti birbiri içinde ihtiyarlık bana ihtâr etti. Altıncı Mektup'ta izah edildiği gibi; o gece ıssız, sessiz, yalnız, ağaçların hışırtılarından ve hemhemelerinden gelen hazîn bir sadâ, bir ses, rikkatime, ihtiyarlığıma, gurbetime ziyâde dokundu. İhtiyarlık bana ihtâr etti ki; gündüz nasıl şu siyah bir kabre tebeddül etti, dünya siyah kefenini giydi, öyle de; senin ömrünün gündüzü de geceye ve dünya gündüzü de berzah gesine ve hayatın yazı dahi ölümün kış gecesine inkılâp edeceğini kalbimin kulağına söyledi. Nefsim bilmecburiye dedi:

Evet, ben vatanımdan garip olduğum gibi, bu elli sene zarfındaki ömrümde zevâl bulan sevdiklerimden ayrı düştüğümünden ve arkalarında onlara ağlayarak kaldığımdan, bu vatan gurbetinden daha ziyâde hazîn ve elîm bir gurbettir. Ve bu gece ve dağın garibâne vaziyetindeki hazîn gurbetten daha ziyâde hazîn ve elîm bir gurbete yaklaşıyorum ki, bütün dünyadan birden müfârakat zamanı yaklaştığını ihtiyarlık bana haber veriyor. Bu gurbet gurbet içinde ve bu hüznün hüznü içindeki vaziyetten bir rica, bir nur aradım.

Birden î mân-ı billâh imdâda yetişti. Öyle bir ünsiyet verdi ki; bulunduğum muzaaf vahşet bin defa tezâuf etse idi, yine o teselli kâfi gelirdi.

Evet, ey ihtiyar ve ihtiyareler! Mâdem Rahîm bir Hâlıkımız var; bizim için gurbet olamaz. Mâdem O var, bizim için her şey var. Mâdem O var, melâikeleri de var. Öyle ise bu dünya boş değil, hâlî dağlar, boş sahrâlar Cenâb-ı Hakk'ın ibâdıyla doludur.¹ Zîşuûr ibâdından başka, O'nun nuruyla,

¹ Göremediğimiz her tarafın secde eden meleklerle dolu olduğunu bildiren hadis-i şerif için bkz.: Tirmizî, *zühd* 9; İbn Mâce, *zühd* 19; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/554, 4/587, 4/623; el-Bezzâr, *el-Müsne'd* 9/358; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 1/484.

Bilmecburiye: Mecburen, zorunlu olarak. **Elîm:** Üzüntü verici, acı.

Garibane: Tuhaf, alışılmayan, gurbet hissi veren.

Gurbet: Gariplik, yabancılık.

Hâlık: Yaratan, yaratıcı.

Hâlî: Tenha, boş.

Hazîn: Hüzünlü, üzüntülü.

Hemheme: Rüzgârın esmesi ile ağaç yapraklarından çıkan ses.

İbad: Kullar.

İhtar: Hatırlatmak, dikkati çekmek.

İhtiyare: İhtiyar kadın.

İmân-ı billâh: Allah'a iman.

İnkılâb: Değişme.

Muzaaf: Kat kat, katmerli.

Müfarakat: Ayrılık.

Rahîm: Pek çok merhamet ve ihsanı olan Allah (c.c)

Rikkat: Acıma, incelik, yufka yüreklilik

Tebeddül: Değişme, başkalaşma.

Tevahhuş: Ürkme, çekinme.

Tezâuf: Katmerli, kat kat fazlalaşma.

Ünsiyet: Ülfet, dostluk.

Vahşet: Yalnızlık, ıssızlık, tenhalık.

Vaziyet: Hâl, durum.

Zeval: Sona erme, yok olma.

Zîşuûr: Akıl sahibi, şuurlu.

Ziyade: Fazla.

O'nun hesabıyla taşı da ağacı da birer mûnis arkadaş hükmüne geçer; lisân-ı hâl ile bizim ile konuşabilirler ve eğlendirirler.

Evet, bu kâinatın mevcûdâtı adedince ve bu büyük kitab-ı âlemin harfleri sayısınca vücuduna şehâdet eden ve zîrûhların medâr-ı şefkat ve rahmet ve inâyet olabilen cihâzâtı ve mat'ûmâtı ve nimetleri adedince rahmetini gösteren deliller, şâhidler, bize Rahîm, Kerîm, Enîs, Vedûd olan Hâlıkımızın, Sâni'imizin, Hâmimizin dergâhını gösteriyorlar. O dergâhta en makbul bir şefaattçi, acz ve zaaftır. Ve acz ve zaafın tam zamanı da, ihtiyarlıktır. Böyle bir dergâha makbul bir şefaattçi olan ihtiyarlıktan küsmek değil, sevmek lâzımdır.

Yedinci Rica

Bir zaman ihtiyarlığın başlangıcında, Eski Said'in gülmeleri Yeni Said'in ağılamalarına inkılâp ettiği hengâmda, Ankara'daki ehl-i dünya, beni Eski Said zannedip oraya istediler; gittim. Güz mevsiminin âhirlerinde Ankara'nın benden çok ziyâde ihtiyarlanmış, yıpranmış, eskimiş kal'asının başına çıktım. O kal'a, tahaccür etmiş hâdisât-ı tarihiye sûretinde bana göründü. Senenin ihtiyarlık mevsimiyle benim ihtiyarlığım, kal'anın ihtiyarlığı, beşerin ihtiyarlığı, şanlı Osmanlı Devleti'nin ihtiyarlığı ve Hilâfet saltanatının vefatı ve dünyanın ihtiyarlığı; bana gayet hazîn ve rikkatli ve firkatli bir hâlet içinde, o yüksek kal'ada geçmiş zamanın derelerine ve gelecek zamanın dağlarına baktırdı ve baktım. Birbiri içinde beni ihâta eden dört-beş ihtiyarlık karanlıkları içinde, Ankara'da en kara bir hâlet-i rûhiye hissettiğimden, ^(Hâşiye) bir nur, bir teselli, bir rica aradım.

^(Hâşiye) O zaman bu hâlet-i rûhiye Farisî bir münâcât sûretinde kalbe geldi, yazdım. Ankara'da Hubab Risalesi'nde tab' edilmiştir.

Cihâzât: Donanımlar.

Dergâh: Makam.

Ehl-i dünya: Dünyaya dalıp, âhî-reti düşünmeyenler.

Enîs: Dost.

Farisî: Farsça.

Firkat: Ayrılık, firak, hasret.

Hâdisât-ı tarihiye: Tarihî olaylar.

Hâlet: Durum, hâl, vaziyet.

Hâlet-i ruhiye: Ruh hâli.

Hâmi: Himaye eden, koruyan.

Hazîn: Hüzünlü, üzüntülü.

Hengâm: Zaman.

İhata: İçine alma, kapsama.

İnâyet: Yardım, lütuf.

İnkılâb: Değişme.

Kerîm: Cömert, müsamahakâr Allah (c.c).

Kitab-ı âlem: Kâinat kitabı, kitap gibi çok mana ifade eden kâinat.

Lisan-ı hal: Hâl dili, davranışların ifade ettiği anlam.

Makbul: İtibar gören, beğenilen.

Mat'ûmât: Yemekler, yenecek şeyler.

Medâr-ı şefkat: Şefkat sebebi.

Munis: Cana yakın, sevimli, dost.

Münacat: Niyaz etme, içten içe yalvarma.

Rikkat: Acıma, incelik, yufka yü-reklilik.

Sâni': Yaradan.

Şehadet: Şahidlik, tanıklık.

Tab' edilmek: Basılmak, yayımlanmak.

Tehaccür: Taşlaşma.

Vedud: Sevilen, seven ve varlıklar arasındaki sevgiyi var eden Allah (c.c).

Zaaf: Zayıflık, kuvvetsizlik.

Zîruh: Ruh sahibi.

Sağa, yani mâzi olan geçmiş zamana bakıp teselli ararken; bana mâzi, pederimin ve ecdâdımın ve nev'imın bir mezar-ı ekberi sûretinde göründü, teselli yerine vahşet verdi.

Sol tarafım olan istikbâle derman ararken baktım. Gördüm ki; benim ve emsalimin ve nesl-i âtinin büyük ve karanlıklı bir kabri sûretinde göründü, ünsiyet yerine dehşet verdi.

Sağ ile soldan tevahhuş edip hazır gününe baktım. O gafletli ve tarih-vârî nazarıma o hazır gün, yarım ölmekte ve hareket-i mezbuhanedeki ızdırab çeken cismimin cenazesini taşıyan bir tabut sûretinde göründü.

Sonra bu cihetten dahi me'yûs olunca, başımı kaldırıp ömrümün ağacının başına baktım. Gördüm ki; o ağacın tek bir meyvesi var, o da benim cenazemdir; o ağaç üstünde duruyor, bana bakıyor.

O cihetten dahi tevahhuş edip başımı aşağıya eğdim, o ömür ağacının aşağısına, köküne baktım. Gördüm ki; o aşağıda olan toprak, kemiklerimin toprağıyla, mebde-i hilkatimin toprağı birbirine karışmış bir sûrette ayaklar altında çiğneniyor gördüm. O da derman değil, belki derdime dert kattı.

Sonra mecburiyetle arkama baktım. Gördüm ki; esassız, fânî olan dünya, hiçlik derelerinde ve yokluk zulûmâtında yuvarlanıp gidiyor. Derdime merhem ararken, zehir ilâve etti.

O cihette dahi hayır göremediğimden ön tarafıma baktım; ileriye nazarımı gönderdim. Gördüm ki; kabir kapısı tam yolumun üstünde açık görünüp, ağzını açmış bana bakıyor. Onun arkasında ebed tarafına giden cadde ve o caddede giden kâfileler uzaktan uzağa nazara çarpıyor.

Ve bu altı cihetten gelen dehşetlere karşı bana nokta-yi istinad ve silâh-ı müdafaa olacak, cüz'î bir cüz-i ihtiyarîden başka bir şey elimde yok. O hadsiz a'dâ ve hesapsız muzır şeylere karşı tek bir silâh-ı insanî olan o cüz-i ihtiyarî; hem nâkıs, hem kısa, hem âciz, hem icâdsız olduğundan, kesbden

Âciz: Güçsüz, kifayetsiz.

A'dâ: Düşmanlar.

Cihet: Yön, taraf.

Cüz-i ihtiyarî: İnsan iradesi, herhangi bir şeyi yapmak veya yapmamak hususunda bir tarafı tercih etmek serbestliği.

Cüz'î: Küçük.

Ebed: Sonsuzluk.

Ecdad: Atalar, dedeler.

Emsal: Benzerler.

Fânî: Gelip geçici, ölümlü, sonlu.

Hadsiz: Sınırsız.

Hareket-i mezbuhan: Can çekişirkin meydana gelen hareket.

İcad: Var etme, vücuda getirme.

İstikbal: Gelecek.

Kesb: Kazanma, elde etme.

Mazi: Geçen, geçmiş zaman.

Mebde-i hilkat: Yararatılışın başlangıcı.

Me'yus olmak: Ümitsizliğe kapılmak

Mezar-ı ekber: Büyük mezarlık.

Muzır: Zararlı, zarar veren.

Nâkıs: Noksan, eksik.

Nesl-i âti: Gelecek nesil.

Nev': Tür, cins. **Peder:** Baba.

Nokta-yi istinad: Dayanak noktası, güvenecek, dayanacak yer.

Silâh-ı insanî: İnsana ait silah.

Silâh-ı müdafaa: Savunma silahı.

Tarihvarî: Tarih gibi.

Tevahhuş: Ürkme, çekinme.

Ünsiyet: Ülfet, dostluk.

Vahşet: Yalnızlık, ıssızlık.

Zulûmat: Karanlıklar.

başka bir şey elinden gelmez. Ne geçmiş zamana geçebilir, tâ ondan bana gelen hüznüleri sustursun ve ne de istikbâle hulûl edebilir, tâ ondan gelen korkuları men etsin. Geçmiş ve geleceklere âit emellerime ve elemelerime faidesi olmadığını gördüm.

Bu altı cihetten gelen dehşet ve vahşet ve karanlık ve me'yûsiyet içinde çırpındığım hengâmda, birden Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın semâsında parlayan îmân nurları imdâda yetişti. O altı ciheti o kadar tenvir edip ışıktandırdı ki; gördüğüm o vahşetler, o karanlıklar yüz derece tezâuf etse idi, yine o nur, onlara karşı kâfi ve vâfi idi. Bütün o dehşetleri birer birer teselliye ve o vahşetleri birer birer ünsiyete çevirdi. Şöyle ki:

Îmân, o vahşetli geçmiş zamanın mezar-ı ekber sûretini yırtıp, ünsiyetli bir meclis-i münevver ve bir mecma-ı ahbab olduğunu biaynelyakîn, bihak-kalyakîn gösterdi.

Hem îmân, bir kabir-i ekber sûretinde nazar-ı gaflete görünen gelecek zamanı, sevimli saâdet saraylarında bir ziyafet-i rahmâniye meclisi sûretinde biilmelyakîn gösterdi.

Hem îmân, nazar-ı gaflete bir tabut vaziyetinde görünen hazır zamanı ve o hazır günün tabutiyet şeklini kırıp, o hazır gün uhrevî bir ticaretgâh dük-kânı ve şâsaalı bir misafirhâne-i rahmânî sûretinde bilmüşâhede gösterdi.

Hem îmân, nazar-ı gafletle ömür ağacının başında cenaze şeklinde görünen tek meyvesi cenaze olmadığını, belki ebedî bir hayata mazhar ve ebedî bir saâdete namzed olan rûhumun, eskimiş yuvasından, yıldızlarda gezmek için çıktığını biilmelyakîn gösterdi.

Hem îmân, kemiklerimle, mebd-i hilkatimin toprağı, ayak altında ehem-miyetsiz mahvolmuş kemikler olmadığını; belki o toprak, rahmet kapısı ve Cennet salonunun bir perdesi olduğunu sır-ı îmân ile gösterdi.

Biaynelyakîn: Bir şeyi bizzat gözüyle görüp hakkında bilgi sahibi olmak, görerek bilmek.

Bihakkalyakîn: Bir şeyi, bizzat tadarak, yaşayarak, hiç şüphesi kalmayacak şekilde bilmek.

Biilmelyakîn: Bir şeyi görüp delile dayanarak bilmek.

Bilmüşâhede: Bizzat şahid olarak, görerek.

Ebedî: Sonsuz, nihayetsiz.

Faide: Fayda. **Hengâm:** Zaman.

Hulûl: Geçmek, nüfuz etmek, girmek.

Kabr-i ekber: Büyük mezar.

Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyan: Açık-lama ve ifadesiyle mu'cize olan Kur'an.

Mazhar olmak: Nail olmak, eriş-mek, şereflenmek.

Mebde-i hilkat: Yaratılışın başlangıcı

Meclis-i münevver: Aydınlık toplantısı.

Mecma-ı ahbab: Dostların toplan-dığı yer. **Me'yusiyet:** Ümitsizlik.

Mezar-ı ekber: Büyük mezarlık.

Misafirhane-i rahmânî: Cenâb-ı Hakk'ın Rahman sıfatına lâyık olan zaman misafirhanesi.

Nazar-ı gaflet: Gerçekten habersiz birinin bakışıyla görme, gerçek dışı. **Namzed:** Aday.

Saadet: Mutluluk.

Şâsaalı: Parlak, gösterişli.

Tabutiyet: Tabut olma hâli.

Tenvir: Aydınlatma, nurlandırma.

Tezâuf: Katmerli, kat kat fazlaşma

Ticaretgâh: Alış veriş merkezi.

Uhrevî: Ahirete ait.

Ünsiyet: Ülfet, dostluk.

Vâfi: Tam, yeterli.

Vahşet: Yalnızlık, ıssızlık, ürkütücülük

Ziyafet-i rahmâniye: Allah'ın ziyafeti

Hem î mân, nazar-ı gafletle, arkamda, hiçlikte, yokluk karanlığında yuvarlanan dünyanın vaziyetini sırr-ı Kur'ân ile gösterdi ki; o zâhirî zulümâtta yuvarlanan dünya ise; vazifesi bitmiş, mânâsını ifade etmiş, neticelerini kendine bedel vücudda bırakmış bir kısım mektubât-ı samedaniye ve sahaif-i nukûş-i sübhâniye olduğunu gösterdi. Dünyanın mâhiyeti ne olduğunu bilme'l-yakîn bildirdi.

Hem î mân, ileride gözünü açıp bana bakan kabri ve kabrin arkasında ebede giden caddeyi, nur-i Kur'ân ile gösterdi ki; o kabir, kuyu kapısı değil, belki âlem-i nurun kapısıdır. Ve o yol ise; hiçliğe ve ademistana değil, belki vücuda, nuristana ve saâdet-i ebediyeye giden yol olduğunu tam kanaat verecek bir derecede gösterdiğinden, dertlerime hem derman, hem merhem oldu.

Hem î mân, o elinde pek cüz'î bir kesb bulunan cüz'î bir cüz-i ihtiyarî yerine, o hadsiz düşman ve zulmetlere karşı, gayr-i mütenahî bir kudrete istinâd etmek ve hadsiz bir rahmete intisab etmek için o cüz-i ihtiyarînin eline bir vesika veriyor. Belki de î mân, o cüz-i ihtiyarînin elinde bir vesika oluyor. Hem o cüz-i ihtiyarî olan silâh-ı insanî, gerçi zâtında hem kısa, hem âciz, hem noksandır. Fakat nasıl ki bir asker, cüz'î kuvvetini devlet hesabına istimâl ettiği vakit, binler derece kuvvetinden fazla işler görür; öyle de sırr-ı î mânla o cüz'î cüz-i ihtiyarî, Cenâb-ı Hak nâmına O'nun yolunda istimâl edilse, beş yüz sene genişliğinde bir Cennet'i dahi kazanabilir.¹

Hem î mân, geçmiş ve gelecek zamana nüfuz edemeyen o cüz-i ihtiyarînin dizginini cismin elinden alıp, kalbe ve rûha teslim eder. Rûh ve kalbin dâire-i hayatı ise, cisim gibi hazır zamana münhasır olmadığından, pek çok seneler mâziden, pek çok seneler istikbâlden dâire-i hayatına dâhil ol-

¹ Cennet'te en alt mertebelikilerin bile, bin senelik mesafeye denk gelecek kadar bol nimetlere mazhar olduklarına dair bkz.: Tirmizî, *tefsîru sûre* (75) 2, *cennet* 17; Müsned 2/13, 64. Ayrıca Cennet'in, gökler ve yer kadar genişliğe sahip olduğuna dair bkz.: Âl-i İmran sûresi, 3/133; Hadîd sûresi, 57/21.

Âciz: Gücsüz, kifayetsiz.

Ademistan: Yokluk.

Âlem-i nur: Nur âlemi, ahiret.

Cüz-i ihtiyarî: İnsan iradesi, herhangi bir şeyi yapmak veya yapmamak hususunda bir tarafı tercih etmek serbestliği.

Cüz'î: Küçük.

Dâire-i hayat: Hayat sahası.

Gayr-i mütenahî: Sonsuz, sonu olmayan.

İntisab etme: Bağlanma, mensub olma.

İstikbal: Gelecek.

İstimal etmek: Kullanmak.

İstinad etmek: Dayanmak.

Kesb: Çaba, emek.

Kudret: Güç, kuvvet.

Mektubat-ı samedaniye:

Allah'tan gelen mektuplar.

Münhasır: Mahsus, sınırlı, has.

Nuristan: Nurlu yer, cennet.

Nur-i Kur'an: Kur'an nuru.

Nüfuz etmek: İçine işlemek, girmek

Rahmet: Merhamet, acımak, şefkat etmek, ihsan etmek, esirgemek.

Saadet-i ebediye: Ebedi mutluluk, ahiret saadeti.

Sahaif-i nukûş-i sübhâniye: İlâhî nakışlı sahifeler, Allah'ın nakşettiği sayfalar.

Sırr-ı îman: İman sırrı.

Sırr-ı Kur'an: Kur'an'ın sırrı.

Silâh-ı insanî: İnsana ait silah.

Vesika: Hüccet, belge.

Zâhirî: Görünen, görünürdeki.

Zulmet: Karanlık.

duğundan; o cüz-i ihtiyârî, cüz'iyetten çıkıp külliyyet kesb eder. Zaman-ı mâzinin en derin derelerine kuvvet-i î mân ile girebildiği ve hüzünlerin zulmetlerini def' edebildiği gibi; nur-i î mân ile istikbâlin en uzak dağlarına kadar çıkar, korkuları izâle eder.

İşte ey benim gibi ihtiyarlık zahmetini çeken ihtiyar ve hemşire ihtiyarlar! Mâdem, elhamdülillâh, biz ehl-i î mânız ve mâdem î mânda bu kadar nurlu, lezzetli, sevimli, şirin defineler var ve mâdem ihtiyarlığımız bizi bu definenin içine daha ziyâde sevk ediyor... Elbette î mânlı ihtiyarlıktan şekvâ degil, belki binler teşekkür etmeliyiz...

Sekizinci Rica

İhtiyarlığın alâmeti olan beyaz kıllar saçıma düştüğü bir zamanda, gençliğin derin uykusunu daha ziyâde kalınlaştıran Harb-i Umumî'nin dağdağaları ve esaretimin keşmekeşlikleri ve sonra İstanbul'a geldiğim vakit; ehemmiyetli bir şân ü şeref vaziyeti, hattâ Halifeden, Şeyhü'l-İslâm'dan, Başkumandandan tut, tâ medrese talebelerine kadar haddimden çok ziyâde bir hüsn-i teveccüh ve iltifât gösterdikleri cihetle, gençlik sarhoşluğu ve o vaziyetin verdiği hâlet-i rûhiye, o uykuyu o derece kalınlaştırmıştı ki; âdetâ dünyayı dâimî, kendimi de lâyetmûtâne dünyaya yapışmış bir vaziyet-i acibede görüyordum.

İşte o zamanda, İstanbul'un Bayezid Câmî-i mübarekine, Ramazan-ı Şerif'te, ihlâslı hâfızları dinlemeye gittim. Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân, semâvî yüksek hitabıyla beşerin fenâsını ve zîhayatın vefatını haber veren gayet kuvvetli bir sûrette **كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ**¹ fermanını, hâfızların lisânıyla ilân etti. Kulağıma girip, tâ kalbimin içine yerleşip, o pek kalın gaflet ve uyku ve sarhoşluk tabakalarını parça parça etti. Câmiden çıktım. Daha çoktan beri

¹ "Her nefis her an ölümü tadıp durmaktadır." (Âl-i İmran sûresi, 3/185)

Alâmet: İşaret, belirti, simge.

Dağdağa: Gürültü, patırtı.

Daimî: Sürekli, devamlı.

Ehl-i iman: İman sahibi kimseler, mü'minler.

Elhamdülillah: Allah'a hamdolsun

Fena: Yokluk, yok olma.

Had: Sınır, hak.

Halife: Hz. Peygamberin halefi, vekili ve Müslümanların başı, emiru'l-mü'minin.

Hâlet-i ruhiye: Ruh hâli.

Harb-i umumî: Dünya savaşı.

Hemşire: Kız kardeş, baci.

Hüsn-i teveccüh: Saygı ile övme, takdir etme.

İhtiyare: İhtiyar kadın.

İltifat: Değer vermek, gönül almak.

Keşmekeşlik: Karışıklık, karmasıklık

Kur'an-ı mu'cizü'l-beyan: Açıklama ve ifadesiyle mu'cize olan Kur'an.

Lâyetmûtâne: Ölümsüzcesine, ölme-yecekmişcesine.

Semâvî: Allah tarafından olan, ilâhî.

Şekva: Şikâyet etme, sızlanma.

Şeyhülislâm: Osmanlı devletinde eğitim, adliye ve diyanet teşkilatlarının başı.

Vaziyet-i acibe: Hayret verici hâl, durum.

Ziyade: Fazla.

Zihayat: Canlı, hayat sahibi.

başımda yerleşen o eski uykunun sersemliğiyle birkaç gün başımda bir fırtına, dumanlı bir ateş ve pusulasını şaşırmış gemi gibi kendimi gördüm. Âyine de saçıma baktıkça, beyaz kıllar bana diyorlar: “Dikkat et!”

İşte o beyaz kılların ihtârıyla vaziyet tavazzuh etti. Baktım ki; çok güvendiğim ve ezvâkına meftun olduğum gençlik elveda diyor ve muhabbetiyle pek çok alâkadar olduğum hayat-ı dünyeviye sönmeye başlıyor ve pek çok alâkadar ve âdetâ âşık olduğum dünya, bana “Uğurlar olsun.” deyip, misafirhânedan gideceğimi ihtâr ediyor. Kendisi de “Allah’a ısmarladık.” deyip, o da gitmeye hazırlanıyor. Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyân **كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ** âyetinin külliyetinde: “Nev-i insanî bir nefistir, dirilmek üzere ölecek. Ve küre-i arz dahi bir nefistir, bâkî bir sûrete girmek için o da ölecek. Dünya dahi bir nefistir, âhîret sûretine girmek için o da ölecek!” mânâsı, âyetin işaretinden kalbe açılıyordu.

İşte bu hâlette vaziyetime baktım ki; medâr-ı ezvak olan gençlik gidiyor, menşe-i ahzân olan ihtiyarlık yerine geliyor. Ve gayet parlak ve nuranî hayat gidiyor; zâhirî karanlıklı dehşetli ölüm, yerine gelmeye hazırlanıyor. Ve o çok sevimli ve dâimî zannedilen ve gafillerin mâşûkası olan dünya, pek sür’atle zevâle kavuşuyor gördüm. Kendi kendimi aldatmak ve yine başımı gaflete sokmak için, İstanbul’da haddimden çok fazla gördüğüm makam-ı içtimâînin ezvâkına baktım, hiçbir faidesi olmadı. Bütün onların teveccühü, iltifâtı, tesellileri; yakınımnda olan kabir kapısına kadar gelebilir, orada söner. Ve şöhretperestlerin bir gaye-i hayali olan şân ü şerefın süslü perdesi altında sakil bir riyâ, soğuk bir hodfüruşluk, muvakkat bir sersemlik sûretinde gördüğümünden, anladım ki; beni şimdiye kadar aldatan bu işler, hiçbir teselli veremez ve onlarda hiçbir nur yok.

Yine tam uyanmak için, Kur’ân’ın semâvî dersini işitmek üzere, yine Bayezid Câmîi’ndeki hâfızları dinlemeye başladım. O vakit o semâvî dersten **وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا** ilâ âhîr... nev’inden kudsî fermanlarla müjdeler işittim.

¹ İman edenlerin müjdelendiği ayet-i kerimeler için bkz.: Bakara sûresi, 2/25; Tevbe sûresi, 9/112; Yûnus sûresi, 10/2,87; Ahzâb sûresi, 33/47; Saf sûresi, 61/13.

Ahzân: Hüzünler. **Alâkadar:** İlgili, ilişkili. **Ezvâk:** Zevkler, keyifler. **Gaye-i hayal:** İdeal, mefkûre, ülkü. **Hâlet:** Durum, hâl, vaziyet. **Hayat-ı dünyeviye:** Dünya hayatı. **Hodfüruş:** Kendini beğenen, övünen. **Âyine:** Ayna. **İhtar:** Hatırlatmak, dikkati çekmek. **İltifât:** Değer vermek, gönül almak.

Kudsî: Mukaddes, kutsal, Allah’a ait. **Külliyet:** Küllilik, umumilik, genellik. **Küre-i arz:** Dünya, Yerküre. **Makam-ı içtimâî:** Sosyal statü, makam. **Vaziyet:** Hâl, durum. **Mâşûka:** Sevilen, aşık olunan. **Medâr-ı ezvak:** Zevk ve neşe sebebi. **Meftun:** Gönüllü, tutkun. **Menşe-i ahzan:** Hüzün kaynağı.

Muvakkat: Geçici, belli bir süre için olan. **Nev’:** Çeşit, tür. **Nev-i insanî:** İnsan türü. **Riya:** Gösteriş, iki yüzlülük. **Sakil:** Ağır, sıkıntı veren, sıkıntılı. **Şöhretperest:** Şöhret düşkünü. **Tavazzuh etmek:** Aydınlanmak, açığa çıkmak. **Teveccüh:** Yönelme. **Zevâl:** Sona erme, yok olma.

Kur'ân'dan aldığım feyz ile hâriçten teselli aramak değil, belki dehşet ve vahşet ve me'yûsiyet aldığım noktalar içinde teselliyi, ricayı, nuru aradım. Cenâb-ı Hakk'a yüz bin şükür olsun ki; ayn-ı dert içinde dermanı buldum, ayn-ı zulmet içinde nuru buldum, ayn-ı dehşet içinde teselliyi buldum.

En evvel, herkesi korkutan, en korkunç tevehhüm edilen ölümün yüzüne baktım, nur-i Kur'ân ile gördüm ki; ölümün peçesi gerçi karanlık, siyah, çirkin ise de; fakat mü'min için asıl sîması nuranîdir, güzeldir gördüm. Ve çok risalelerde bu hakikati kat'î bir sûrette isbât etmişiz. Sekizinci Söz ve Yirminci Mektup gibi çok risalelerde izah ettiğimiz gibi; *ölüm idam değil, firâk değil, belki hayat-ı ebediyenin mukaddimesidir, mebdeidir ve vazife-i hayat külfetinden bir paydostur, bir terhistir, bir tebdil-i mekândır. Berzah âlemine göçmüş kâfile-i ahaba kavuşmaktır.* Ve hâkezâ bunlar gibi hakikatler ile ölümün hakikî güzel sîmasını gördüm. Korkarak değil, belki bir cihetle müştâkâne mevtin yüzüne baktım. Ehl-i tarikatça râbîta-yi mevtin bir sırrını anladım.

Sonra herkesi zevâliyle ağlatan ve herkesi kendine meftun ve müştâk eden ve günah ve gaflet ile geçen ve geçmiş gençliğime baktım; o güzel süslü çarşafı (elbisesi) içinde, gayet çirkin, sarhoş, sersem bir yüz gördüm. Eğer mâhiyetini bilmeseydim birkaç sene beni sarhoş edip güldürmesine bedel, yüz sene dünyada kalsam beni ağlattıracaktı. Nasıl ki öylelerden birisi ağlayarak demiş:

لَيْتَ الشَّبَابَ يَعُودُ يَوْمًا فَأُخْبِرَهُ بِمَا فَعَلَ الْمَشِيبُ¹

Yani: “Keşke gençliğim bir gün dönseydi, ihtiyarlık benim başıma ne kadar hazîn hâller getirdiğini ona şekvâ edip söyleyecektim.”

¹ el-İbşihî, el-Mustatraf fi külli fennin mustazraf 2/71; el-Câhız, el-Beyân ve't-tebyîn 1/429.

Ayn-ı dehşet: Hakikî dehşet.

Ayn-ı dert: Gerçek dert, derdin ta kendisi.

Ayn-ı zulmet: Gerçek karanlık.

Berzah âlemi: Kabir hayatı.

Ehl-i tarikat: Bir tarikata intisap etmiş kimseler.

Feyz: Bereket, ihsan.

Firak: Ayrılık.

Hâkezâ: Bunun gibi, böylece.

Hayat-ı ebediye: Sonsuz hayat.

Hazîn: Hüzünlü, üzüntülü.

Kâfile-i ahabab: Dostlar kafiləsi, topluluğu. **Kat'i:** Kesin.

Külfet: Yük, zahmet, sıkıntı.

Mebde: Başlangıç.

Meftun: Gönüllü, tutkun.

Mevt: Ölüm.

Me'yusiyet: Ümitsiz, kederli olma hâli. **Müştak:** İstekli, arzulu.

Müştakane: Arzulu ve iştiyaklı bir şekilde.

Nuranî: Nurlu, parlak.

Rabîta-yi mevt: Devamlı surette insanın öleceğini hatırlaması.

Rica: İstek, ümit

Sîmâ: Yüz, çehre

Şekvâ: Şikâyet etme, sızlanma.

Tebdil-i mekân: Mekân değiştirme.

Terhis: Hizmet bitiminden sonra salıverme, serbest bırakma.

Tevehhüm: Kuruntuya düşme, vehimlenme, zannetme.

Vahşet: Yalnızlık, ıssızlık, ürküntü.

Vazife-i hayat: Hayat vazifesi, ömür.

Zeval: Sona erme, yok olma.

Evet, bu zât gibi gençliğin mâhiyetini bilmeyen ihtiyarlar, gençliklerini düşünüp, teessüf ve tahassürle ağlıyorlar. Hâlbuki gençlik, eğer ehl-i kalb, ehl-i huzur ve akli başında ve kalbi yerinde bulunan mü'minlerde olsa, ibâdete ve hayrata ve ticaret-i uhreviye sarf edilse; en kuvvetli bir vesîle-i ticaret ve güzel ve şirin bir vasıta-yi hayrattır. Ve o gençlik, vazife-i diniyesini bilip sû-i istimâl etmeyenlere; kıymetdâr, zevkli bir nimet-i ilâhiyedir. Eğer istikâmet, iffet, takvâ beraber olmazsa çok tehlikeleri var. Taşkınlıklarıyla, saâdet-i ebediyesini ve hayat-ı uhreviyesini zedeler, belki hayat-ı dünyeviyelerini de berbad eder. Belki bir iki sene gençlik zevkine bedel, ihtiyarlıkta çok seneler gam ve keder çeker.

Mâdem ekser insanlarda gençlik zararlı düşüyor, biz ihtiyarlar Allah'a şükretmeliyiz ki, gençlik tehlikelerinden ve zararlarından kurtulduk. *Her şey gibi, elbette gençliğin dahi lezzetleri gidecek. Eğer ibâdete ve hayra sarf edilmiş ise; o gençliğin meyveleri onun yerinde bâkî kalıp, hayat-ı ebediyede bir gençlik kazanmasına vesîle olur.*

Sonra, ekser nâsın âşık ve mübtelâ olduğu dünyaya baktım. Nur-i Kur'ân ile gördüm ki:

Birbiri içinde “üç küllî dünya” var:

Birisi: Esmâ-yi ilâhiye'ye bakar, onların âyinesidir.

İkinci yüzü: Âhirete bakar, onun mezraasıdır.

Üçüncü yüzü: Ehl-i dünyaya bakar, ehl-i gafletin mel'abegâhıdır.

Hem herkesin, bu dünyada koca bir dünyası var. Âdetâ insanlar adedince dünyalar birbiri içine girmiş. Fakat herkesin hususî dünyasının direği, kendi hayatıdır. Ne vakit cismi kırılrsa, dünyası başına yıkılır; kıyameti kopar. Ehl-i gaflet, kendi dünyasının böyle çabuk yıkılacak vaziyetini bilmediklerinden, umumî dünya gibi dâimî zannedip perestîş eder. Başkalarının dünyası

Âyine: Ayna. **Bâkî:** Ebedî, sonsuz.

Daimî: Sürekli, devamlı.

Ehl-i dünya: Dünyaya dalıp,

âhireti düşünmeyenler.

Ehl-i gaflet: Gafil, gerçeklerden

habersiz kimseler.

Ehl-i huzur: Kalbinde şüphe ve

vesvese bulunmayan gönlü

itminana ermiş kimseler.

Ehl-i kalb: Gönül insanı.

Esmâ-yi ilâhiye: Cenab-ı Hakk'ın

güzel isimleri.

Gam: Üzüntü, dert, tasa, kaygı.

Hayat-ı dünyeviye: Dünya hayatı.

Hayat-ı uhreviye: Ahiret hayatı.

Hayrat: Sevap maksadıyla Allah

yolunda yapılan hayır ve iyilikler.

Hususî: Şahsî, özel.

İffet: Ahlâkî temizlik, namus, ırz.

İstikâmet: Doğruluk, dürüstlük.

Kıymetdar: Kıymetli.

Küllî: Genel, kapsamlı.

Mel'abegâh: Oyun yeri, oyuncak.

Mezraa: Tarla. **Mübtela:** Tutkun.

Nâs: İnsanlar.

Nimet-i ilâhiye: İlâhî nimet.

Perestîş etmek: Aşırı derecede

sevmek, düşkünlük.

Saadet-i ebediye: Ebedî mutluluk,

ahiret saadeti.

Sû-i istimâl: Bir şeyi kötüye

kullanma.

Tahassür: Hasret çekme, özlem.

Takva: Dinin emir ve yasaklarına

sıkı sıkıya bağlı kalma.

Teessüf: Üzülmek, kederlenmek.

Ticaret-i uhreviye: Ahirete yönelik

ticaret.

Umumî: Genel, herkesi alâkadar eden

Vasıta-ı hayrat: Hayır vasıtası.

Vazife-i diniye: Dinî vazife.

Vesile-i ticaret: Ticaret vesilesi.

gibi çabuk yıkılır, bozulur, benim de hususî bir dünyam var. Bu hususî dünyam, bu kısacık ömrümle ne faidesi var diye düşündüm. Nur-i Kur'ân ile gördüm ki:

Hem benim, hem herkes için, şu dünya muvakkat bir ticaretgâh ve her gün dolar boşalır bir misafirhâne ve gelen geçenlerin alış-verişi için yol üstünde kurulmuş bir pazar ve Nakkaş-ı Ezelî'nin teceddüd eden (hikmetle yazar bozar) bir defteri ve her bahar bir yaldızlı mektubu ve her bir yaz bir manzum kasidesi ve o Sâni-i Zülcelâl'in cilve-i esmâsını tazelandiren, gösteren âyineleri ve âhiretin fidanlık bir bahçesi ve rahmet-i ilâhiyenin bir çiçekdanlığı ve âlem-i bekâda gösterilecek olan levhaları yetiştirmeye mahsus muvakkat bir tezgâhı mâhiyetinde gördüm. Bu dünyayı bu sûrette yaratan Hâlık-ı Zülcelâl'e yüz bin şükrettim. Ve anladım ki; dünyanın, âhirete ve Es-mâ-yi İlâhiye'ye bakan güzel iç yüzlerine karşı nev-i insana muhabbet verilmişken, o muhabbeti sû-i istimâl ederek fânî, çirkin, zararlı, gafletli yüzüne karşı sarf ettiğinden, **حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ** hadîs-i şerifinin sırrına mazhar olmuşlar.

İşte, ey ihtiyar ve ihtiyareler! Ben Kur'ân-ı Hakîm'in nuruyla ve ihtiyarlığımın ihtârıyla ve îmân dahi gözümü açmasıyla bu hakikati gördüm ve çok risalelerde kat'î bürhânlarla isbât ettim. Kendime hakikî bir teselli ve kuvvetli bir rica ve parlak bir ziyâ gördüm. Ve ihtiyarlığıma memnun oldum ve gençliğin gitmesinden mesrûr oldum. Siz de ağlamayınız ve şükrediniz. Mâdem îmân var ve hakikat böyledir; ehl-i gaflet ağlasın, ehl-i dalâlet ağlasın.

Dokuzuncu Rica

Harb-i Umumî'de esaretle, Rusya'nın şark-ı şimalisinden, çok uzak olan Kosturma vilâyetinde bulunuyordum. Orada Tatarların küçük bir câmii,

¹ "Dünya sevgisi bütün hataların başıdır." el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/496; es-Suyûtî, *ed-Düreru'l-müntesira* s. 97; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ* 6/388; el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr* 3/368; el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb* 3/178.

Âlem-i beka: Ebedî âlem, sonsuz hayat.

Bürhan: Delil, ispat vasıtası.

Cilve-i esmâ: Cenab-ı Hakk'ın isimlerinin tecellisi, parıltısı.

Çiçekdanlık: Vazo, saksı.

Ehl-i dalâlet: Doğru yoldan çıkanlar, sapıtanlar.

Ehl-i gaflet: Gafil, gerçeklerden habersiz kimseler.

Esaret: Esir olma hâli, tutsaklık.

Esmâ-yi ilahiye: Cenab-ı Hakk'ın isimleri. **Kat':** Kesin.

Fânî: Gelip geçici, ölümlü, sonlu.

Hâlık-ı zülcelâl: Ululuk ve azamet sahibi Yaratan.

Harb-i umumî: Dünya savaşı.

Mahsus: Ayrılmış, özel, hususî.

Manzum: Vezinli, kafiye söz.

Mesrur: Mutlu, sevinçli.

Muvakkat: Geçici, belli bir süre için olan.

Nakkaş-ı ezeli: Her şeyi desen ve suret veren ezeli Zat Allah (c.c)

Nev-i insan: İnsan türü.

Rahmet-i ilahiye: İlâhî rahmet.

Sâni-i Zülcelâl: Celâl, ululuk ve

azamet sahibi Allah (c.c)

Sû-i istimâl: Kötüye kullanma.

Şark-ı şimalî: Kuzey doğu.

Teceddüd: Tazelenme, yenilenme.

Ticaretgâh: Alış veriş merkezi.

Vilayet: İl. **Yaldız:** Cilâ, parlaklık.

meşhur Volga Nehri'nin kenarında bulunuyordu. Oradaki arkadaşlarım olan esir zabıtlar içinde sıkılıyordum. Yalnızlık istedim; dışarıda izinsiz gezemiyordum. Tatar mahallesi, kefâletle beni o Volga Nehri'nin kenarındaki küçük câmiye aldılar.

Ben yalnız olarak câmide yatıyordum. Bahar da yakın. O şimal kıt'asının pek çok uzun gecelerinde çok uyanık kalıyordum. O karanlık gecelerde ve karanlıklı gurbette, Volga Nehri'nin hazîn şırıltıları ve yağmurun rikkatli şırıltıları ve rüzgârın firkatli esmesi, beni derin gaflet uykusundan muvakkaten uyandırdı. Gerçi daha kendimi ihtiyar bilmiyordum, fakat Harb-i Umumi'yi gören ihtiyardır. Güyâ ¹ **يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا** sırrına mazhar olarak, öyle günlerdir ki; çocukları ihtiyarlandığı cihetle, kırk yaşında iken, kendimi seksen yaşında bir vaziyette buldum. O karanlıklı uzun gece ve hazîn gurbet ve hazîn vaziyet içinde hayattan ve vatandan bir me'yûsiyet geldi. Aczime, yalnızlığıma baktım, ümidim kesildi. O hâlette iken Kur'ân-ı Hakîm'den imdâd geldi; dilim ² **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** dedi, kalbim de ağlayarak dedi:

غَرِيبٌ بِيَكْسَمُ ضَعِيفٌ نَاتُوَانِمُ الْأَمَانِ كُؤِيمٌ
عَفُو جُؤِيمٌ مَدَدُ خَوَاهِمُ زِدْرَ كَاهَتِ إِلَهِي³

Rûhum dahi vatanımdaki eski dostları düşünüp o gurbette vefatımı tahayyül ederek, Niyazî-i Mısırî gibi dedim:

*Dünya gamından geçip, yokluğa kanat açıp,
Şevk ile her dem uçup, çağırırım dost, dost!*⁴

diye, dostları arıyordu.

¹ "Dehşetinden çocukları birden ak saçlı ihtiyarlara çevirecek o gün..." (Müzemmil sûresi, 73/17)

² "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!" (Âl-i İmran sûresi, 3/173)

³ Garibim, kimsesizim, zayıfım, güçsüzüm, imdât derim. Dergâhından affını, yardımını dilerim, ey Allah'ım!

⁴ Niyazi Mısırî, *Dîvân* s. 169 (157. şiir, 11. beyit)

Dem: Vakit, an, lahza.

Firkat: Ayrılık, firak, hasret.

Gam: Üzüntü, dert, tasa, kaygı.

Hâlet: Durum, hâl, vaziyet.

Hazîn: Hüzünlü, üzüntülü.

İmdad: Yardım, yardıma yetişmek.

Kefalet: Herhangi önemli bir işte bir başkasını referans vermek, ona kefil olmak.

Me'yusiyet: Ümitsiz, kederli olma hâli.

Muvakkaten: Geçici olarak.

Rikkat: Acıma, incelik, yufka yüreklilik.

Şevk: Şiddetli arzu, neşe, sevinç.

Şimal: Kuzey.

Tahayyül: Hayal etme, düşünme.

Zabit: Subay.

Her ne ise... O hüzünlü, rikkatli, firkatli uzun gurbet gecesinde, dergâh-ı ilâhîde zaaf u aczim o kadar büyük bir şefaattçi ve vesîle oldu ki, şimdi de hayretteyim. Çünkü birkaç gün sonra, gayet hilâf-ı me'mul bir sûrette, yayan gidilse bir senelik mesafede, tek başımla Rusça bilmediğim hâlde firar ettim. Zaaf u aczime binâen gelen inâyet-i ilâhiye ile hârika bir sûrette kurtuldum. Tâ Varşova ve Avusturya'ya uğrayarak İstanbul'a kadar geldim ki, bu sûrette kolaylıkla kurtulmak pek hârika olmuştu. Rusça bilen en cesur ve en kurnaz adamların muvaffak olamadıkları, çok teshilât ve çok kolaylıkla, o uzun firarî seyahati bitirdim.

Fakat o Volga Nehri kenarındaki câmideki mezkûr gecenin vaziyeti bana bu kararı verdirmiş ki; "Bakıyye-i ömrümü mağaralarda geçireceğim. Bu insanların hayat-ı içtimâyesine karışmak artık yeter. Mâdem sonunda yalnız kabre gideceğim; yalnızlığa alışmak için, şimdiden yalnızlığı ihtiyar edeceğim.", demiştim.

Fakat, maatteessüf, İstanbul'daki ciddî ve çok ahbap ve İstanbul'un şâşaalı hayat-ı dünyeviyesi, hususan haddimden çok fazla bana teveccüh eden şân ü şeref gibi neticesiz şeyler, o kararımı muvakkaten bana unutturdular. Güyâ o gurbet gecesî, hayatımın gözünde nurlu siyahlıktı. Ve İstanbul'un beyaz şâşaalı gündüzü, o hayat gözümün nursuz beyazı idi ki, ileriye göremedi, yine yattı. Tâ iki sene sonra Gavs-ı Geylânî,* Fütûhu'l-Gayb kitabıyla tekrar gözümü açtırdı.

İşte ey ihtiyar ve ihtiyareler! Biliniz ki; ihtiyarlıktaki zaaf u acz, rahmet ve inâyet-i ilâhiyenin celbine vesîledir. Ben kendi şahsımda çok hâdiselerle müşâhede ettiğim gibi, zeminin yüzündeki rahmetin cilvesi de gayet zâhir bir tarzda bu hakikati gösteriyor. Çünkü hayvanâtın en âciz ve en zaîfî, yavru-lardır. Hâlbuki rahmetin en şirin ve en güzel cilvesine mazhar, yine onlardır.

Âciz: Gücsüz, kifayetsiz.

Acz: Kuvvetsizlik, güçsüzlük.

Ahbab: Dostlar, sevgililer, sevilenler.

Bakıyye-i ömür: Ömrün geriye kalan kısmı.

Celb: Getirme, çekme.

Cilve: Görünme, yansıma.

Dergâh-ı ilahî: Cenab-ı Hakk'ın huzuru.

Firarî: Firar eden, kaçak.

Gavs-ı Geylânî: Abdülkâdir Geylânî Hazretleri.

Hâdise: Olay, vak'a.

Hayat-ı dünyeviye: Dünya hayatı.

Hayat-ı içtimâiye: Toplum hayatı.

Hayvanat: Hayvanlar.

Hilaf-ı me'mul: Beklenenin aksine.

Hususan: Özellikle, bilhassa.

İhtiyar etmek: Seçmek, tercih etmek.

İhtiyare: İhtiyar kadın.

İnâyet-i ilahiye: Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ve lütfu.

Maatteessüf: Maalesef.

Mazhar: Nail olmuş, erişmiş, kavuşmuş.

Mezkûr: Adı geçen. Anılan.

Muvaffak olmak: Ulaşmak, başarmak.

Muvakkaten: Geçici olarak.

Müşahede: Görme, şahit olma.

Rahmet: Merhamet, acımak, şefkat etmek, ihsan etmek, esirgemek.

Şâşaalı: Parlak, gösterişli.

Şefaattçi: Affa veya başka bir maksada ulaşma için vesile olan.

Teshilât: Kolaylaştırmalar, kolaylıklar.

Teveccüh: Yönelme, sevgi, yakınlık

Vesile: Vasıta, sebep.

Zaaf: Zayıflık, kuvvetsizlik.

Zâhir: Apaçık.

Zaîf: Zayıf.

Zemin: Yeryüzü, dünya.

Bir ağacın başındaki yuvada bir yavrunun aczi; annesini en mutî bir nefer gibi, rahmetin cilvesi istihdam ediyor. Etrafı gezer, rızkını getirir. Ne vakit o yavru kanatlarının kuvvetlenmesiyle aczini unutsa, vâlidesi ona “Sen git rızkını ara.” der, daha onu dinlemez.

İşte bu sır-ı rahmet, yavruların hakkında cereyân ettiği gibi, zaaf u acz noktasında yavrular hükmüne geçen ihtiyarlar hakkında da câridir. Bana kanaat-i kat’iyye verecek derecede tecrübeler vardır ki; nasıl çocukların aczlerine binâen rahmet tarafından rızıkları hârika bir sûrette memeler musluklarından gönderiliyor ve akıttırılıyor; öyle de, masûmiyet kesb eden îmânlı ihtiyarların rızıkları da, bereket sûretinde gönderiliyor. Hem bir hânenin bereket direği, o hânedeki ihtiyarlar olduğu; hem bir hâneysi belâlardan muhafaza edici, içindeki beli bükülmüş masum ihtiyarlar ve ihtiyareler bulunduğu (Hâşiye) hadîs-i şerifin bir parçası olan

لَوْلَا الشُّيُوخُ الرَّكْعُ لَصَبَّ عَلَيْكُمُ الْبَلَاءُ صَبًّا¹

yani, “Beli bükülmüş ihtiyarlarınız olmasaydı, belâlar sel gibi üzerinize dökülecekti.” diye ferman etmekle, bu hakikati isbât ediyor.

İşte mâdem ihtiyarlıktaki zaaf u acz, bu derece rahmet-i ilâhiyenin celbine medârdır; ve mâdem Kur’ân-ı Hakîm

إِنَّمَا يَلْعَنُ عِنْدَكَ الْكَبِيرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَفْ وَلَا تَنْهَرَهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ۖ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذِّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا²

âyetiyle, beş cihetle gayet mu’cizâne bir sûrette ihtiyar peder ve vâlideye karşı hürmete ve şefkate evlâdları davet ediyor; ve mâdem İslâmiyet dini,

(Hâşiye) Hadîsin tamamı: وَلَوْلَا الْبَهَائِمُ الرَّكْعُ وَالصَّبِيَّانُ الرَّضْعُ ilâ âhir... -ev kemâ kâl-

¹ Ebû Ya’lâ, *el-Müsned* 11/287; et-Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir* 22/309.

² “Şayet onlardan her ikisi veya birisi yaşlanmış olarak senin yanında bulunursa sakın onlara hizmetten yüksünme, ‘öf!’ bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve gönül alıcı sözler söyle. Şefkatle, tevazu ile kol kanat ger onlara ve şöyle dua et: Ya Rabbi, onlar küçüklüğümde nasıl beni ihtimamla yetiştirdilerse, ona mükâfat olarak Sen de onlara merhamet buyur!” (İsrâ sûresi, 17/23-24)

Cârî: Geçerli.

Cereyan etmek: Akıp gitmek, yürürlükte olmak.

Cihet: Yön, taraf.

Ferman etmek: Buyurmak.

Kanaat-ı kat’iye: Kesin fikir.

Kesb etmek: Kazanmak, elde etmek.

Masumiyet: Saflık, temizlik.

Medâr: Sebep, vesile.

Muc’izane: Mucizevî, mucizeli.

Mutî: İtaatlî. **Peder:** Baba.

Sırr-ı rahmet: İlâhi rahmetin sırrı, hakikati **Valid:** Anne.

Zaaf: Zayıflık, kuvvetsizlik.

ihtiyarlara hürmet ve merhameti emrediyor;¹ ve mâdem insâniyet fıtratı, ihtiyarlara karşı hürmet ve merhameti iktizâ ediyor. Elbette biz ihtiyarlar, gençlik iştihasıyla olan muvakkat bir zevk-i maddî yerine, mânevî ve dâimî ve mühim inâyet-i ilâhiyeden ve rikkat-i cinsiyeden gelen rahmet ve hürmet ve rahmet ve hürmetten neş'et eden ezvâk-ı rûhaniyeyi alıyoruz. O hâlde biz bu ihtiyarlığımızı, yüz gençliğe değişmemeliyiz. Evet ben kendim sizi temin ediyorum ki: "Eski Said'in on senelik gençliğini bana verseler, ben şimdi Yeni Said'in bir senelik ihtiyarlığını vermeyeceğim." Ben ihtiyarlığımdan râzıyım, siz de râzı olmalısınız.

Onuncu Rica

Bir zaman esaretten geldikten sonra, İstanbul'da bir iki sene yine gaflet galebe etti. Siyaset havası, nazarımı nefsimden kaldırıp âfâka dağıtmış iken, bir gün İstanbul'un Eyüb Sultan kabristanının dereye bakan yüksek bir yerinde oturuyordum. İstanbul etrafındaki âfâka baktım. Birden, bakıyorum benim hususî dünyam vefat ediyor, bazı cihette rûh çekiliyor gibi bir hâlet-i hayaliye bana geldi. Dedim: "Acaba bu kabristanın mezar taşlarındaki yazıları mıdır ki, bana böyle hayal veriyor?" diye nazarımı çektim. Uzağa değil, o kabristana baktım, kalbime ihtâr edildi ki:

"Bu senin etrafındaki kabristanın, yüz İstanbul, içinde vardır. Çünkü yüz defa İstanbul buraya boşalmış. Bütün İstanbul'un halkını buraya boşaltan bir Hâkim-i Kadîr'in hükmünden kurtulup müstesnâ kalamazsın, sen de gideceksin."

Ben kabristandan çıkıp, bu dehşetli hayal ile Sultan Eyüb Câmîi'nin mahfelindeki küçük bir odaya çok defa girdiğim gibi, bu defa da girdim.

¹ "İhtiyarlara hürmet ve saygı, küçüklere de sevgi ve merhamet göstermeyen bizden değildir" meâlindeki hadis-i şerif için bkz.: Müsned, 2/185, 207, 222; el-Hâkim, el-Müstedrek 1/131, 4/197; Ebû Ya'lâ, el-Müsned 6/191; et-Taberânî, el-Mu'cemû'l-kebir 6/101.

Âfâk: Dış dünya, kişiyi doğrudan ilgilendirmeyen şeyler.

Daimî: Sürekli, devamlı.

Esaret: Esir olma hâli, tutsaklık.

Ezvâk-ı ruhaniye: Ruhânî, mânevî zevkler, lezzetler.

Fitrat: Yaratılış, tabiat.

Galebe etmek: Galip gelmek, yene-mek, bastırmak.

Hâkim-i kadîr: Her işini hikmetli yapan, her şeye gücü yeten Allah (c.c.)

Hâlet-i hayaliye: Ruhânî, mânevî hâl ve durum.

Hususi: Şahsî, özel.

Hürmet: Saygı gösterme, saygı.

İhtar etmek: Hatırlatmak, dikkat çekmek.

İktiza etmek: Gerektirmek, icap ettirmek.

İnayet-i ilahiye: Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ve lütfu.

İnsaniyet: İnsanlık. **İştihâ:** İştah.

Kabristan: Mezarlık.

Mahfel: Camilerde müezzinlere ayrılan yüksek kısım.

Muvakkat: Geçici, belli bir süre için olan.

Müstesna: İstisna edilen, kural dışı bırakılan. **Nazar:** Bakma, bakış.

Neş'et etmek: Doğmak, ortaya çıkmak.

Rikkat-ı cinsiye: Hemcinslerine karşı incelik, nezaket içerisinde olma, şefkat etme.

Zevk-i maddî: Maddî zevk.

Düşündüm ki; ben üç cihette misafirim; bu menzilcikte misafir olduğum gibi, İstanbul'da da misafirim, dünyada da misafirim. Misafir, yolunu düşünmeli. Nasıl ki bu odadan çıkacağım, bir gün de İstanbul'dan da çıkacağım, diğer bir gün de dünyadan çıkacağım.

İşte bu hâlette, gayet rikkatli ve firkatli, elemli bir hüznün ve gam kalbime, başıma çöktü. Çünkü ben yalnız bir iki dostu kaybetmiyorum; İstanbul'da binler sevdiğim dostlarımdan müfârakat gibi, çok sevdiğim İstanbul'dan da ayrılacağım. Dünyada yüz binler dostlarımdan ıftirâk gibi, çok sevdiğim ve mübtelâ olduğum o güzel dünyadan da ayrılacağım, diye düşünürken, yine kabristanın o yüksek yerine gittim. Ara sıra sinemaya ibret için gittiğimden; bana, İstanbul içindeki insanlar, o dakikada sinemada geçmiş zamanın gölgelerini hazır zamana getirmek cihetiyle, ölmüş olanları ayakta gezer sûretinde gösterdikleri gibi aynen ben de o vakit gördüğüm insanları, ayakta gezen cenazeler vaziyetinde gördüm. Hayalime dedim ki: "Mâdem bu kabristanda olanlardan bir kısmı sinemada gezer gibi görülüyor; ileride kat'iyen bu kabristana girecekleri, girmiş gibi gör; onlar da cenazelerdir, geziyorlar."

Birden Kur'ân-ı Hakîm'in nuruyla ve Gavs-ı A'zam Şeyh-i Geylânî Hazretlerinin* irşâdıyla, o hazîn hâlet, sürurlu ve neş'eli bir vaziyete inkılâp etti. Şöyle ki:

O hazîn hâle karşı Kur'ân'dan gelen nur böyle ihtâr etti ki; senin, şimal-i şarkîde, Kosturma'daki gurbetinde bir iki esir zabıt dostun vardı. Bu dostların her hâlde İstanbul'a gideceklerini biliyordun. Sana birisi dese idi: "Sen İstanbul'a mı gideceksin, yoksa burada mı kalacaksın?" Elbette zerre mikdar aklın varsa, İstanbul'a ferah ve sürurla gitmesini kabul edecektin. Çünkü bin birden dokuz yüz doksan dokuz ahababın İstanbul'dadırlar. Burada bir iki tane kalmış, onlar da oraya gidecekler. Senin için İstanbul'a gitmek; hazîn bir firâk, elîm bir ıftirâk değil. Hem de geldin, memnun olmadın mı? O düşman memleketindeki pek karanlık uzun gecelerinden ve pek soğuk fırtına kışlarından kurtuldun. Bu güzel, dünya cenneti gibi İstanbul'a geldin.

Aynen öyle de; *senin küçüklüğünden bu yaşına kadar, sevdiklerinden yüzde doksan dokuzu sana dehşet veren kabristana göçmüşler. Bu dünyada kalan bir iki dostun var, onlar da oraya gidecekler. Dünyada vefatın firâk*

Ahabab: Dostlar, sevgililer, sevenler
Cihet: Yön, taraf.
Elîm: Keder ve üzüntü verici.
Firkat: Ayrılık, firak, hasret.
Gavs-ı A'zam: "En büyük Veli" anlamında Hz. Abdülkâdir Geylânî'nin lâkâbı (k.s.)

Hâlet: Durum, hâl, vaziyet.
Hazîn: Hüzünlü, üzüntülü.
İftirak: Ayrılık, ayrılma.
İnkılâb: Değişme, dönüşme.
İrşad: Doğru yolu gösterme, uyarma
Menzilcik: Odacık.
Mübtela: Tutkun.

Müfarakat: Ayrılık.
Neşe: Sevinç, keyif.
Rikkat: Acıma, incelik, yufka yüreklilik
Sürur: Sevinç, neşe.
Şimal-i şarkî: Kuzey doğu.
Vaziyet: Hâl, durum.
Zabıt: Subay.

değil, visâldir; o ahbaplara kavuşmaktır. Onlar, yani o ervâh-ı bâkiye, eskimiş yuvalarını toprak altında bırakıp bir kısmı yıldızlarda, bir kısmı âlem-i berzah tabakâtında geziyorlar diye ihtâr edildi.

Evet, bu hakikati, Kur'ân ve îmân o derece kat'î bir sûrette isbât etmiştir ki; bütün bütün kalbsiz, rûhsuz olmazsa veyahut dalâlet kalbini boğmamış ise, görüyor gibi inanmak gerektir. Çünkü bu dünyayı hadsiz envâ-ı lütuf ve ihsânıyla böyle tezyin edip mükrimâne ve şefikâne rubûbiyetini gösteren ve tohumlar gibi en ehemmiyetsiz cüz'î şeyleri dahi muhafaza eden bir Sâni-i Kerîm ve Rahîm; masnûâtı içinde en mükemmel ve en câmi, en ehemmiyetli ve en çok sevdiği masnûu olan insanı, elbette ve bilbedâhe sûreten görüldüğü gibi böyle merhametsiz, âkıbetsiz idam etmez, mahvetmez, zayı etmez. Belki bir çiftçinin toprağa serptiği tohumlar gibi, başka bir hayatta sünbül vermek için, Hâlık-ı Rahîm o sevgili masnûunu bir rahmet kapısı olan toprak altına muvakkaten atar. (Hâşiyeler)

İşte bu ihtâr-ı Kur'ânî'yi aldıktan sonra, o kabristan, İstanbul'dan ziyâde bana ünsiyetli oldu. Halvet ve uzlet, bana sohbet ve muâşeretten daha ziyâde hoş geldi. Ben de Boğaz tarafındaki Sarıyer'de, bir halvethâne kendime buldum. Gavs-ı A'zam (kaddesallahu sirrahû) Fütûhu'l-Gayb'ıyla, bana bir üstad ve tabip ve mürşid olduğu gibi, İmâm-ı Rabbânî* de (kaddesallahu sirrahû) Mektubât'ıyla, bir enîs, bir müşfik, bir hoca hükmüne geçti. O vakit ihtiyarlığa girdiğimden ve medeniyetin ezvakından çekildiğimden ve hayat-ı içtimâiyeden sıyrıldığımın pek çok memnun oldum. Allah'a şükrettim.

(Hâşiyeler) Bu hakikat; iki kere iki dört eder derecesinde sâir risalelerde, hususan Onuncu ve Yirmi Dokuzuncu Sözlere'de isbât edilmiştir.

Âkibet: Son, nihayet, netice.

Âlem-i berzah: Kabir hayatı.

Bilbedâhe: Apaçık bir şekilde.

Câmi: Geniş, kapsamlı.

Dalâlet: Doğru yoldan sapma, küfür ve inkâr.

Ehemmiyet: Mühim olma, önem.

Enîs: Dost, arkadaş, can yoldaşı.

Envâ-ı lütuf: Lütuf çeşitleri.

Ervâh-ı bâkiye: Ebedî olan ruhlar.

Ezvak: Zevkler, lezzetler.

Gavs-ı A'zam: "En büyük Veli" anlamında Hz. Abdülkâdir Geylânî'nin lâkâbı (k.s.)

Hâlık-ı Rahîm: Sonsuz merhamet ve şefkat sahibi her şeyi yoktan yaratan Allah (c.c)

Halvet: İbadet, riyazet, zikir ve mura-kebe maksadıyla bir köşeye çekilme

Hayat-ı içtimâiye: Toplum hayatı.

İhtâr-ı Kur'anî: Kur'an'ın ihtian, hatırlatması.

Masnû: Sanatlı bir şekilde yaratılmış her bir varlık.

Masnûât: Sanat eseri olan varlıklar. (Allah'ın yarattığı her şey)

Muâşeret: Bir arada hoşça geçi-nerek yaşama.

Muvakkaten: Geçici olarak.

Mükrimane: İkrâm edercesine.

Mürşid: İrşad eden, doğru yolu gösteren.

Rahîm: Pek çok merhamet ve ihsanı olan Allah (c.c)

Müşfik: Şefkatli, merhametli.

Rubûbiyet: Cenâb-ı Hakk'ın kâinatı yaratması ve idare etmesi.

Sâni-u Kerîm: Cömert, müsama-hakâr yaratıcı, Allah (c.c)

Sûreten: Zahiren, görünürde.

Şefikane: Şefkatlice.

Tabakat: Tabakalar, makamlar.

Tabîb: Doktor, hekim.

Tezyin: Donatma, süsleme.

Uzlet: İnsanlardan uzak durma, bir köşeye çekilme, inziva.

Ünsiyet: Ülfet, dostluk.

Üstad: İlim veya sanatta üstün olan kimse, usta, muallim, profesör.

Visâl: Ulaşma. Sevgiliye kavuşma.

Ziyade: Daha fazla.

İşte, ey benim gibi ihtiyarlık içine giren ve ihtiyarlığın ihtârıyla vefatı çok tahattur eden zâtlar! Kur'ân'ın verdiği ders-i îmân nuruyla, ihtiyarlığı ve vefatı ve hastalığı hoş görmeliyiz, belki bir cihette sevmeliyiz. *Mâdem îmân gibi hadsiz derecede kıymetdâr bir nimet bizde vardır; ihtiyarlık da hoştur, hastalık da hoştur, vefat da hoştur. Nâhoş bir şey varsa; o da günahdır, sefâhetir, bid'atlardır, dalâlettir.*

On Birinci Rıca

Esaretten geldikten sonra, İstanbul'da Çamlıca Tepesi'nde bir köşkte, merhum biraderzâdem Abdurrahmân ile beraber oturuyorduk. Bu hayatım, hayat-ı dünyeviye cihetinde bizim gibilere en mes'ûdâne bir hayat sayılabilirdi. Çünkü esaretten kurtulmuştum, Dâru'l-Hikmet'te meslek-i ilmiyeme münasip en âlî bir tarzda neşr-i ilme muvaffakiyet vardı. Bana teveccüh eden haysiyet ve şeref, haddimden çok fazla idi. Mevkice İstanbul'un en güzel yeri olan Çamlıca'da oturuyordum. Hem her şeyim mükemmeldi. Merhum biraderzâdem Abdurrahmân gibi gayet zeki, fedâkâr, hem bir talebe, hem hizmetkâr, hem kâtib, hem evlâd-ı mâneviyem beraberdi. Dünyada herkesten ziyâde kendimi mes'ûd bilirken âyineye baktım; saçımda, sakalımda beyaz kılları gördüm.

Birden esarete, Kosturma'daki câmideki intibâh-ı rûhî yine başladı. Onun eseri olarak, kalben merbut olduğum ve medâr-ı saâdet-i dünyeviye zannettiğim hâlâtı, esbabı tedkike başladım. Hangisini tedkik ettimse, baktım ki; çürüktür, alâkaya değmiyor, aldatıyor. O sıralarda en sadâkatli zannettiğim bir arkadaşımda, umulmadık bir sadâkatsizlik ve hatıra gelmez bir vefasızlık gördüm. Hayat-ı dünyeviyyeden bir ürkmek geldi. Kalbime dedim: “Acaba ben bütün bütün aldanmış mıyım? Görüyorum ki; hakikat noktasında acınacak halimize, pek çok insanlar gıpta ile bakıyorlar. Bütün bu in-

Âli: Yüce, yüksek.

Bid'at: Dinde aslı olmayan şeyler.

Biraderzade: Kardeş çocuğu, yeğen.

Dalâlet: Doğru yoldan sapma, küfür ve inkâr.

Dâru'l-hikmet: 1918-1922 yılları arasında, zamanın problemlerine İslâmî çözümler üretme doğrultusunda faaliyet göstermiş İslâmî İlimler Akademisi.

Ders-i iman: İman dersi.

Evlâd-ı maneviye: Manevî evlad.

Fedakâr: Şahsî menfaatlerini hiçe sayabilen. **Gıpta:** İmrenme.

Hâlât: Hâller, durumlar.

Hayat-ı dünyeviye: Dünya hayatı.

Haysiyet: Onur, şeref.

Hizmetkâr: Hizmetçi.

Hususân: Özellikle, bilhassa.

İntibah-ı ruhî: Ruhî uyanış.

Kıymetdar: Kıymetli.

Medâr-ı saadet-i dünyeviye: Dünya mutluluğunun sebebi.

Merbut: Bağlı, irtibatlı.

Merhum: Ölmüş, rahmetli.

Meslek-i ilmiye: İlmî kariyer.

Mes'ud: Mutlu, bahtiyar.

Mes'udane: Mutlu bir şekilde.

Mevki: Yer, mekan.

Muvaffakiyet: Başarı.

Münasib: Uygun.

Nâhoş: Hoşa gitmeyen, beğenilmeyen.

Neşr-i ilm: İlim yaymak.

Sefâhet: Yasak olan zevk ve eğlenceye düşkünlük.

Tahattur: Akla gelme, hatırlama.

Tedkik: İnceleme, araştırma.

Teveccüh: Yönelme, yakınlık.

sanlar dîvâne mi olmuşlar, yoksa şimdi ben dîvâne mi oluyorum ki, bu dünyaperest insanları dîvâne görüyorum?"

Her ne ise... Ben, ihtiyarlığın verdiği şiddetli intibâh cihetinde, en evvel alâkadar olduğum fânî şeylerin fânîliğini gördüm. Kendime de baktım, niha-yet-i aczde gördüm. O vakit, bekâ isteyen ve bekâ tevehhümülle fânîlere mübtelâ olan rûhum bütün kuvvetiyle dedi ki: "Mâdem cismen fânîyim, bu fânîlerden bana ne hayır gelebilir? Mâdem ben âcizim, bu âcizlerden ne bekleyebilirim? Benim derdime çare bulacak bir Bâkî-i Sermedî, bir Kadîr-i Ezelî lâzım." diyerek taharriye başladım.

O vakit, her şeyden evvel, eskiden beri tahsil ettiğim ilme müracaat edip, bir teselli, bir rica aramaya başladım. Maatteessüf o vakte kadar ulûm-i felsefeyi, ulûm-i İslâmiye ile beraber havsalama doldurup o ulûm-i felsefeyi pek yanlış olarak maden-i tekemmül ve medâr-ı tenevvür zannetmiştim. Hâlbuki o felsefî mes'eleler rûhumu çok fazla kirlletmiş ve terakkiyât-ı mânevîyemde engel olmuştu.

Birden, Cenâb-ı Hakk'ın rahmet ve keremiyle Kur'ân-ı Hakîm'deki hikmet-i kudsiye imdâda yetişti. Çok risalelerde beyân edildiği gibi; o felsefî mes'elelerin kirlerini yıkadı, temizlettirdi.

Ezcümle, fûnûn-i hikmetten gelen zulûmât-ı rûhiye, rûhumu kâinata boğduruyordu. Hangi cihete baktım, nur aradım; o mes'elelerde nur bulamadım, teneffüs edemedim. Tâ Kur'ân-ı Hakîm'den gelen ve **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ**¹ cümlesiyle ders verilen tevhid, gayet parlak bir nur olarak bütün o zulûmâtı dağıttı; rahatla nefes aldım. Fakat nefis ve şeytan, ehl-i dalâlet ve ehl-i felsefedenden aldıkları derse istinâd ederek, akıl ve kalbe hücum ettiler. Bu hücum-

¹ "O'ndan başka ilah yoktur" (Bakara sûresi, 2/163, 255; Âl-i imran sûresi, 3/2, 6, 18; Nisâ sûresi, 4/87; En'âm sûresi, 6/102, 106; A'râf sûresi, 7/158; Tevbe sûresi, 9/31, 129; Hûd sûresi, 11/14, 56; Ra'd sûresi, 13/30; Tâ-hâ sûresi, 20/8, 98; Mü'minûn sûresi, 23/116; Neml sûresi, 27/26; Kasas sûresi, 28/70, 88; Fâtır sûresi, 35/3; Zümer sûresi, 39/6; Mü'min sûresi, 40/3, 62, 65; Duhân sûresi, 44/8; Haşır sûresi, 59/22; 23; Tegâbûn sûresi, 64/13; Müzzemmil sûresi, 73/9)

Alâkadar: İlgili.

Bâkî-i sermedî: Ebedî, sonu olmayan Allah (c.c.)

Beka: Ebedî olma, sürekli var olma

Cihet: Yön, taraf. **Divane:** Deli.

Cismen: Cisim olarak, beden.

Dünyaperest: Dünyaya, tapacak derecede ehemmiyet veren.

Ezcümle: Bu cümleden olarak, bunlardan başlıcaları şunlardır.

Fânî: Gelip geçici, ölümlü, sonlu.

Fûnun-i hikmet: Felsefe bilimleri.

Havsa: Anlama gücü, kavrama derecesi.

Hikmet-i kudsiye: Yüce bilgi.

İntibah: Uyanma, harekete geçme.

Kadîr-i ezelî: Güç ve kuvvetinin başlangıcı ve sonu olmayan Allah (c.c.) **Maatteessüf:** Maalesef.

Maden-i tekemmül: İlerleme kaynağı

Medâr-ı tenevvür: Aydınlanma sebebi, **Mübtela:** Tutkun.

Nihayet-i acz: Son derece güçsüzlük.

Taharri: Arama, araştırma.

Tahsil: Elde etme, kazanma.

Teneffüs: Nefes alma, soluklanma.

Terakkiyat-ı maneviye: Mânevî yükseliş, ilerleme.

Tevehhüm: Kuruntuya düşme, vehimlenme, zannetme.

Tevhid: Cenâb-ı Hakk'ı birleme.

Ulûm-i felsefe: Felsefe ilimleri.

Ulûm-i islâmiye: İslâm ilimleri.

Zulûmat-ı ruhiye: Ruhî karanlık.

daki münazarat-ı nefsiye, lillâhilhamd, kalbin muzafferiyetiyle neticelendi. Çok risalelerde kısmen o münazaralar yazılmış. Onlara iktifâ edip, burada yalnız binde bir muzafferiyet-i kalbiyeyi göstermek için, binler bürhândan bir tek bürhân beyân edeceğim. Tâ ki, gençliğinde hikmet-i ecnebiye veya fûnûn-i medeniye nâmı altındaki kısmen dalâlet, kısmen mâlâyâniyat mes'e-leleriyle rûhunu kirletmiş, kalbini hasta etmiş, nefsini şımartmış bir kısım ihtiyarların rûhunda temizlik yapsın. Tevhid hakkında şeytan ve nefsin şerrinden kurtulsun. Şöyle ki:

Ulûm-i felsefiyenin vekâleti nâmına nefsim dedi ki:

“Bu kâinatdaki eşyanın tabiatıyla bu mevcûdâta müdahaleleri var. Her şey bir sebebe bakar. Meyveyi ağaçtan, hububatı topraktan istemeli. En cüz'î, en küçük bir şeyi de Allah'tan istemek ve Allah'a yalvarmak ne demektir?”

O vakit nur-i Kur'ân ile sırr-ı tevhid, şu gelecek sûrette inkişâf etti. Kalbim o mütefelsif nefsim dedi:

*En cüz'î ve en küçük şey, en büyük şey gibi, doğrudan doğruya bütün bu kâinat Hâlıkının kudretinden gelir ve hazinesinden çıkar. Başka sûrette olamaz. Esbab ise bir perdedir. Çünkü en ehemmiyetsiz ve en küçük zannettiğimiz mahlûklar, bazan san'at ve hilkat cihetinde en büyüğünden daha büyük olur. Sinek tavuktan san'atça ileri geçmezse de, geri de kalmaz. Öyle ise büyük küçük tefrik edilmeyecek. Ya bütünü esbâb-ı maddiye taksim edilecek veyahut bütünü birden bir tek Zât'a verilecektir. Birinci şık muhal olduğu gibi, bu şık vâciptir, zarurîdir. Çünkü bir tek Zât'a, yani bir Kadîr u Ezeli'ye verilse; mâdem bütün mevcûdâtın intizamı ve hikmetleriyle vücudu kat'î tahakkuk eden ilmi, her şeyi ihâta ediyor; ve mâdem ilminde her şeyin mikdarı taayyün ediyor; ve mâdem bilmüşâhede her vakit hiçten, nihayetsiz sühûletle, nihayetsiz san'atlı masnûlar vücuda geliyor; ve mâdem o Kadîr u Alîm'in bir kibrit çakar gibi emr-i **كُنْ فَيَكُونُ** ile hangi şey olursa olsun*

Bilmüşahede: Bizzat şahid olarak, görerek. **Bürhan:** Delil. **Cüz'î:** Küçük. **Esbab:** Sebepler. **Esbab-ı maddiye:** Maddî sebepler, şartlar. **Fünun-i medeniye:** Çağdaş ilimler. **Hâlık:** Yaratıcı, yaratıcı. **Hikmet-i ecnebiye:** Yabancı felsefe. **Hilkat:** Yaratılış. **Hububat:** Tahıl ürünleri. **İcad:** Var etme, vücuda getirme. **İhata:** İçine alma, kapsama. **İnkişaf:** Açılma, ortaya çıkma.

İktifa etmek: Kâfi görme, yeterli bulma. **İntizam:** Tertipler, düzenler. **Kadîr u Alîm:** Her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten Allah (c.c.) **Kadîr u Ezeli:** Güç ve kuvvetinin başlangıcı ve sonu olmayan Allah (c.c.) **Mahluk:** Yaratık. **Mâlâyâniyat:** Manasız, faydasız, boş şeyler. **Muzafferiyet-i kalbiye:** Kalbî zafer, başarı. **Münazara:** Tartışma. **Mütefelsif:** Felsefe ile uğraşan.

Münazarat-ı nefsiye: Nefsin kendi kendine konuşmaları, iç münakaşa. **Nur-i Kur'an:** Kur'an nuru. **Sırr-ı tevhid:** Tevhid, birlik sırrı. **Sühulet:** Kolaylık. **Taayyün:** Meydana çıkma, aşikâr olma, belli olma. **Tahakkuk:** Gerçekleşme, meydana gelme. **Tefrik:** Ayırma. **Taksim etmek:** Bölmek, bölüşmek. **Vâcib:** Lüzumlu, zarurî, gerekli. **Vekalet:** Vekil olma, vekillik.

icâd edebildiğini, hadsiz kuvvetli deliller ile, çok risalelerde beyân ettiğimiz ve hususan Yirminci Mektup ve Yirmi Üçüncü Lem'a'nın âhîrinde isbât edildiği gibi, hadsiz bir kudreti var. Elbette, bilmüşâhede görülen hârikulâde sühûlet ve kolaylık, o ihâta-yi ilmiyeden ve azamet-i kudretten geliyor.

Meselâ, nasıl ki göze görülmeyen eczâlî bir mürekkeple yazılan bir kitaba, o yazıyı göstermeye mahsus bir eczâ sürülse; o koca kitab, birden her bir göze vücudunu gösterip kendini okutturur. Aynen öyle de; o Kadîr-i Ezelî'nin ilm-i muhîtinde, her şeyin sûret-i mahsusası bir mikdar-ı muayyen ile taayyün ediyor. O Kadîr-i Mutlak emr-i **كُنْ فَيَكُونُ** ile, o hadsiz kudretiyle ve nafiz iradesiyle, o yazıya sürülen eczâ gibi, gayet kolay ve sühûletle kudretin bir cilvesi olan kuvvetini o mâhiyet-i ilmiyeye sürer, o şeye vücud-i hâricî verir; göze gösterir, nukuş-i hikmetini okutturur.

Eğer bütün eşya birden o Kadîr-i Ezelî'ye ve Alîm-i Külli Şey'e verilmezse; o vakit sinek gibi en küçük bir şeyin vücudunu, dünyanın ekser nev'ilerinden hususî bir mîzan ile toplamak lâzım gelmekle beraber, o küçük sineğin vücudunda çalışan zerrelere o sineğin sırr-ı hilkatini ve kemâl-i san'atını bütün dekaikiyle bilmekle olabilir. Çünkü esbâb-ı tabiiye ile esbâb-ı mad-diye, bilbedâhe ve umum ehl-i aklın ittîfâkıyla, hiçten icâd edemez. Öyle ise, her hâlde onlar icâd etse, elbette toplayacak. Mâdem toplayacak, hangi zî-hayat olursa olsun, ekser anâsır ve envâından nümûneler, içinde vardır. Âdetâ kâinatın bir hülâsası, bir çekirdeği hükmündedir. Elbette, o hâlde bir çekirdeği bütün bir ağaçtan, bir zîhayatı bütün rûy-i zeminden ince elekle eleyip ve en hassas bir mîzan ile ölçüp toplattırmak lâzım geliyor. Ve mâdem esbâb-ı tabiiye cahildir, câmiddir; bir ilmi yoktur ki bir plân, bir fihriste, bir model, bir program takdir etsin, ona göre mânevî kalıba gelen zerrâtı eritip döksün; tâ dağılmasın, intizamını bozmasın. Hâlbuki her şeyin şekli,

Alîm-i küllî şey: Her şeyi bilen Allah (c.c) **Anâsır:** Unsurlar (toprak, hava, su, ateş) **Azamet-i kudret:** Cenab-ı Hakk'ın kudretinin büyüklüğü ve yüceliği. **Bilbedâhe:** Açık bir şekilde. **Câmid:** Donuk, cansız. **Cilve:** Görünme, yansıma, tecelli. **Dekaik:** İncelikler. **Ecza:** Parçalar. **Ehl-i akıl:** Akıl sahipleri. **Ekser:** Birçok. **Esbab-ı maddiye:** Maddî sebepler **Esbab-ı tabiiye:** Tabii sebepler. **Hârikulâde:** Fevkalâde, olağan üstü. **Hususan:** Özellikle, bilhassa. **Hususî:** Şahsî, özel.

İcad: Var etme, vücuda getirme. **İhata-yi ilmiye:** İlmen her şeyi kuşatma, bilmek. **Hülâsa:** Öz. **İlm-i muhit:** Cenab-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan ve kaplayan ilmi. **İntizam:** Nizam, düzen. **İttîfak:** Görüş birliği. **Kadîr-i ezelî:** Güç ve kuvvetinin başlangıcı ve sonu olmayan Allah (c.c.) **Kadîr-i mutlak:** Her şeye gücü yeten Hz. Allah (c.c.) **Kemal-i san'at:** San'atın mükemmelliği. **Mâhiyet-i ilmiye:** İlmi özellik. **Mahsus:** Ayrılmış, özel, hususî.

Mikdar-ı muayyen: Belirlenmiş ölçü, kalıp. **Mizan:** Ölçü, tartı. **Nafiz:** Tesir eden, sözü geçen. **Nevi:** Çeşit, tür. **Sühulet:** Kolaylık. **Nukuş-i hikmet:** Hikmet nakışları. **Nümune:** Misal, örnek. **Rûy-i zemîn:** Yeryüzü, dünya. **Surr-ı hilkat:** Yaratılış sırrı. **Suret-i mahsusa:** Özel tarz. **Taayyün:** Meydana çıkma, aşikâr olma, belli olma. **Vücud-i haricî:** İlmi vücuddan şehâdet âleminde girmiş varlık. **Zerrat:** Zerreler, maddenin en küçük parçaları. **Zîhayat:** Canlı, hayat sahibi.

hey'eti hadsiz tarzlarda olabildiği için, hadsiz hadd ü hesaba gelmez eşkâller, mikdarlar içinde, bir tek şekil ve mikdarda sel gibi akan anâsırın zerrelere dağılmayarak, muntazaman, mikdarsız, kalıpsız birbiri üstünde kitle hâlinde durdurmak ve zîhayata muntazam bir vücut vermek; ne derece imkândan, ihtimâlden, akıldan uzak olduğu görünüyor. Elbette kimin kalbinde körlük yoksa, görür.

Evet bu hakikate binâen, **إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ** bu âyet-i azîmenin sırrıyla ^(Hâşiye) bütün esbâb-ı maddiye toplansa, onların ihtiyarları da olsa, bir tek sineğin vücudunu ve o vücudun cihâzâtını mîzan-ı mahsusla toplayamazlar. Toplasalar da, o vücudun mikdar-ı muayyenesinde durduramazlar. Durdursalar da, dâimâ tazelenmekte olan ve o vücuda gelip çalışan zerrâtı, muntazaman çalıştıramazlar. Öyle ise; bilbedâhe esbab, bu eşyaya sahip çıkamazlar. Demek Sahib-i Hakikîleri başkadır.

Evet, öyle bir Sahib-i Hakikîleri var ki, **مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَعْثُبُكُمْ إِلَّا كَنْفُسٍ** âyetinin sırrıyla, bütün zeminin yüzündeki zîhayatı, bir sineğin ihyâsı kadar kolay yapar. Bir baharı, bir tek çiçek kolaylığında îcâd eder. Çünkü toplamağa muhtaç değil. Emr-i **كُنْ فَيَكُونُ**'e mâlik olduğundan ve her baharda hadsiz mevcûdât-ı bahariyenin madde-i unsuriyesinden başka, hadsiz sıfât ve ahvâl ve eşkâllerini hiçten îcâd ettiğinden ve ilminde her şeyin plânı, modeli, fihristesi ve programı taayyün ettiğinden ve bütün zerrât O'nun ilim ve kudreti dâiresinde hareket ettiklerinden, kibrit çakar gibi her şeyi nihayet kolaylıkla îcâd eder. Ve hiçbir şey, zerre mikdar hareketini şaşırmaz. Seyyârât mutî bir ordusu olduğu gibi, zerrât dahi muntazam bir ordusu hükümüne geçer. Mâdem o kudret-i ezeliyeye istinaden hareket ediyorlar ve o ilm-i ezelinin düsturuyla çalışıyorlar; işte o eserler, o kudrete göre vücuda

^(Hâşiye) Yani Allah'tan başka bütün çağırıldığınız ve ibâdet ettiğiniz şeyler toplansalar, bir sineği halk edemezler.

¹ "Ey insanlar, sizin hepinizi yaratmak veya hepinizi öldükten sonra diriltmek bir tek kişiyi diriltmek gibidir." (Lokman sûresi, 31/28)

Ahvâl: Hâller, durumlar.

Âyet-i azîme: Mühim, büyük âyet.

Bilbedâhe: Açıık bir şekilde.

Cihazat: Donanımlar.

Eşkâl: Şekiller, biçimler.

Hadd ü hesaba gelmemek: Sayı-

lamayacak kadar çok olmak.

İhya: Hayat verme, diriltme.

İstinaden: Dayanarak.

İlm-i ezeli: Cenab-ı Hakk'ın ezeli ilmi.

Kudret-i ezeliye: Cenab-ı Hakk'ın ezeli kudreti.

Madde-i unsuriye: Bir şeyin meydana getirildiği asıl madde.

Mâlik: Sahip.

Mikdar-ı muayyene: Belirlenmiş ölçü, miktar.

Mevcudat-ı bahariye: Bahar mevsiminde var olan yaratıklar (bitki ve hayvanlar)

Mizan-ı mahsus: Hususî ölçü.

Muntazaman: Düzenli olarak.

Mutî: İtaatkâr **Nihayet:** Son derece

Sahib-i hakikî: Yaratıcı, asıl sahip.

Seyyarat: Gezegenler.

Sıfât: Sıfatlar, özellikler.

gelir. Yoksa o küçük, ehemmiyetsiz şahsiyetlerine bakmakla o eserler küçülmez. O kudrete intisab kuvvetiyle bir sinek, bir Nemrud'u gebertir.¹ Karınca, Firavun'un sarayını harap eder. Zerre gibi küçük çam tohumu, dağ gibi koca bir çam ağacının yükünü omuzunda taşıyor. Bu hakikati çok risalelerde isbât ettiğimiz gibi, nasıl ki bir nefer, askerlik vesikasıyla padişaha intisab noktasında yüz bin defa kendi kuvvetinden fazla, bir şahı esir etmek gibi eserlere mazhar olur. Öyle de, her şey, o kudret-i ezeliyeye intisabıyla, yüz bin defa esbâb-ı tabiiyenin fevkinde mu'cizât-ı san'ata mazhar olabilir.

Elhâsıl: Her şeyin nihayet derecede hem san'atlı, hem sühûletli vücudu gösteriyor ki, muhît bir ilim sahibi olan bir Kadîr-i Ezelî'nin eseridir. Yoksa yüz bin muhal içinde, değil vücuda gelmek, belki imkân dâiresinden çıkıp, imtinâ dâiresine girecek ve mümkün sûretinden çıkıp, mümtenî mâhiyetine girecek ve hiçbir şey vücuda gelmeyecek, belki de vücuda gelmesi muhal olacaktır.

İşte bu gayet ince ve gayet kuvvetli ve gayet derin ve gayet zâhir bir bürhân ile şeytanın muvakkat bir şakirdi ve ehl-i dalâletin ve ehl-i felsefenin bir vekili olan nefsim sustu. Ve, lillâhilhamd, tam îmâna geldi. Ve dedi ki:

Evet, bana öyle bir Hâlık ve Rab lâzım ki, en küçük hâtırat-ı kalbimi ve en hafî niyazımı bilecek ve en gizli ihtiyâc-ı rûhumu yerine getirdiği gibi, bana saâdet-i ebediyeyi vermek için, koca dünyayı âhirete tebdil edecek² ve bu dünyayı kaldırıp âhireti yerine kuracak; hem sineği halk ettiği gibi semâvâtı da îcâd edecek, hem Güneş'i semânın yüzüne bir göz olarak çaktığı gibi bir zerreyi de göz bebeğimde yerleştirecek bir kudrete mâlik olsun. Yoksa sineği halk edemeyen, hâtırat-ı kalbime müdahale edemez, niyaz-ı rûhumu işitemez. Semâvâtı halk etmeyen, saâdet-i ebediyeyi bana veremez. Öyle

¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye* 1/140-141.

² Dünyanın kaldırılıp yerine ahiret yurdunun ikame edileceğini gösteren ayet-i kerime için bkz.: İbrahim sûresi, 14/48.

Bürhan: Delil.

Ehl-i dalâlet: Doğru yoldan çıkanlar, sapıtanlar.

Ehl-i felsefe: Felsefeciler.

Esbab-ı tabiiye: Tabii sebepler.

Fevk: Üst, daha fazla.

Hafî: Gizli.

Hâlık: Yaratan, yaratıcı.

Halketmek: Yaratmak.

Hâtırat-ı kalb: Kalben hatırlanan, kalpten geçen şeyler.

İcâd: Var etme, vücuda getirme.

İhtiyac-ı ruh: Ruhun ihtiyacı.

İmkân: Olabilme, mümkün olma.

İmtinâ: İmkânsızlık, mümkün olmama.

İntisab: Bağlanma, mensub olma.

Mâhiyet: Bir şeyin aslı, niteliği.

Mâlik: Sahip.

Mazhar: Nail olmak.

Mu'cizât-ı san'at: Sanat mu'cizeleri.

Muhal: İmkansız.

Muhît: Geniş, kapsamlı.

Muvakkat: Geçici, belli bir süre için olan.

Müdahale: Karışma, araya girme.

Mümteni: İmkânsız.

Niyaz: Yalvarma, yakarma, duâ.

Rab: Yaratıp yöneten, Allah (c.c.).

Saadet-i ebediye: Ebedî mutluluk, ahiret saadeti.

Sema: Gökyüzü.

Semavat: Gökler.

Sühûlet: Kolaylık.

Şakird: Talebe.

Tebdil etmek: Değiştirmek.

Lillâhilhamd: Allah'a hamd olsun ki.

Zâhir: Apaçık

ise, benim Rabbim O'dur ki; hem hâtırat-ı kalbimi ıslah eder, hem cev-v-i havayı bulutlarla bir saatte doldurup boşalttığı gibi, dünyayı âhirete tebdil edip, Cennet'i yapıp, kapısını bana açar; "Haydi, gir!" der.

İşte, ey nefsim gibi bedbahtlık neticesinde bir kısım ömrünü narsız felsefî ve ecnebî fûnûnuna sarf eden ihtiyar kardeşlerim! Kur'ân'ın lisânındaki mütemâdiyen **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** ferman-ı kudsiyesinden ne kadar kuvvetli ve ne kadar hakikatli ve hiçbir cihette sarsılmaz ve zedelenmez ve tagayyür etmez kudsî bir rûkn-i îmânîyi anlayınız ki, nasıl bütün mânevî zulûmâtı dağıtır ve mânevî yaraları tedâvi eder!

Bu uzun macerayı, ihtiyarlığımın rica kapıları içinde derci, âdetâ ihtiya-rımla olmadı. İstemiyordum, belki usandıracak diye çekiniyordum. Fakat, bana yazdırıldı diyebilirim. Her ne ise, sadede dönüyorum.

Saç ve sakalımdaki beyaz kılların ve bir vefadârın sadâkatsizliği netice-sinde o şâşaalı ve zâhiren tatlı ve süslü İstanbul'un hayat-ı dünyeviyesinin ezvakından bana bir nefret geldi. Nefis, meftun olduğu ezvakın yerinde mânevî ezvak aradı. Bu ehl-i gafletin nazarında soğuk ve ağır ve nâhoş görü-nen ihtiyarlıkta, bir teselli, bir nur istedi. Felillâhilhamd, Cenâb-ı Hakk'a yüz bin şükür olsun, bütün o hakikatsiz, tatsız, âkibetsiz ezvak-ı dünyeviye ye-rine; hakikî, dâimî ve tatlı ezvak-ı îmânîyeyi **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** da ve nur-i tevhidde bulduğum gibi, ehl-i gafletin nazarında soğuk ve sakil görünen ihtiyarlığı, o nur-i tevhid ile çok hafif ve hararetili ve nurlu gördüm.

Ey ihtiyar ve ihtiyareler! Mâdem sizlerde îmân var ve mâdem îmânı ışıık-landırıran ve inkişâf ettiren namaz ve niyaz var; ihtiyarlığınıza ebedî bir genç-lik nazarıyla bakabilirsiniz. Çünkü onunla ebedî bir gençlik kazanabilirsiniz. Hakikî soğuk ve sakil ve çirkin ve zulmetli ve elemli olan ihtiyarlık ise; ehl-i

Akubet: Son, nihayet, netice.

Bedbaht: Bahtsız, talihsiz, mahrum

Cevv-i hava: Hava, atmosfer.

Derc: İçine koyma, yerleştirme.

Ecnebi: Yabancı.

Ehl-i gaflet: Gafil, gerçeklerden habersiz kimseler.

Ezvak: Zevkler, lezzetler.

Ezvak-ı dünyeviye: Dünyaya ait zevkler, lezzetler.

Ezvak-ı îmanîye: İmana ait zevk-ler, lezzetler.

Felillâhilhamd: Allah'a hamdol-sun ki...

Felsefî: Felsefeye ait, felsefeyle ilgili.

Ferman-ı kudsiye: Kutsal buyruk.

Fûnun: İlimler.

Hâtırat-ı kalb: Kalben hatırlanan, kalpten geçen şeyler.

Hayat-ı dünyeviye: Dünya hayatı.

İhtiyare: İhtiyar kadın.

İnkişâf: Açılma, ortaya çıkma.

Kudsî: Kutsal, yüce.

Mânevî zulûmat: Mânevî karanlıklar.

Meftun olmak: Aşık, aşırı bir sev-giyle bağlanmış, tutkun olmak.

Mütemadiyen: Sürekli olarak, aralıksız.

Nâhoş: Hoşa gitmeyen, beğenil-meyen, istenilmeyen.

Niyaz: Yalvarma, yakarma, duâ.

Nur-i tevhid: Tevhid nuru.

Rûkn-i îmanî: İmanın şartı, temel direği.

Sadakat: Samimî ve sürekli bağlı-lık, dostluk.

Şâşaalı: Parlak, gösterişli.

Tagayyür: Değişiklik, başkalaşma.

Tebdil etmek: Değiştirmek.

Vefadar: Vefalı.

Zâhiren: Görünüşe göre.

Zulmet: Karanlık.

dalâletin ihtiyarlıklarıdır, belki de onların gençlikleridir. Onlar ağlamalı, onlar “Vâ-esefâ, vâ-hasretâ!” demeli. Sizler, ey muhterem î mânî ihtiyarlar! **الْحَمْدُ**

لِلّٰهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ¹ deyip mesrûrâne şükretmelisiniz.

On İkinci Rica

Bir zaman Isparta vilâyetinin Barla nâhiyesinde nefiy nâmı altında, işkenceli bir esaretle yalnız ve kimsesiz bir köyde ihtilâttan ve muhabereden men edilmiş bir vaziyette hem hastalık, hem ihtiyarlık, hem de gurbet içinde gayet perişan bir hâlde iken; Cenâb-ı Hak kemâl-i merhametinden, Kur'ân-ı Hakîm'in nüktelerine, sırlarına dâir benim için medâr-ı teselli bir nur ihsân etmişti. Onunla o acı, elîm, hazîn vaziyetimi unutmaya çalışıyordum.

Vatanımı, ahabbımı, akâribimi unutabiliyordum. Fakat “Vâ-hasretâ!” birisini unutamıyordum. O da hem biraderzâdem, hem mânevî evlâdım, hem en fedâkâr talebem, hem en cesur bir arkadaşım olan merhum Abdurrahmân* idi. Altı yedi sene evvel benden ayrılmıştı. Ne o benim yerimi biliyor ki yardıma koşsun, teselli versin ve ne de ben onun vaziyetini biliyordum ki, onunla muhabere edeyim, dertleşeyim. Benim bu ihtiyarlık vaziyeti zamanımda; öyle fedâkâr, sâdık birisi bana lâzımdı.

Sonra, birden birisi bana bir mektup verdi. Mektubu açtım gördüm ki; Abdurrahmân'ın mâhiyetini tam gösterir bir tarzda bir mektup ki, o mektubun bir kısmı Yirmi Yedinci Mektup'un fıkraları içinde, üç zâhir kerâmeti gösterir bir tarzda derc edilmiştir. O mektup beni çok ağlattırmış ve el'ân da ağlattırıyor. Merhum Abdurrahmân o mektupla pek ciddî ve samimî bir sûrette; dünyanın ezvakından nefret ettiğini ve en büyük maksadı bana yetişip küçüklüğünde benim ona baktığım gibi, o da ihtiyarlığımda bana hizmet etmekte. Hem dünyada benim hakikî vazifem olan neşr-i esrâr-ı Kur'ânî-

¹ Her halimiz için Allah'a hamd olsun. Bkz.: Tirmizî, *deavât* 128; Ebû Dâvûd, *edeb* 91; İbn Mâce, *mukaddime* 23; Müsned 2/117.

Ahabb: Dostlar, sevgililer, sevilenler

Akârib: Akrabalar, yakınlar.

Biraderzade: Kardeş çocuğu, yeğen

Ehl-i dalâlet: Doğru yoldan çıkanlar, sapıtanlar.

El'ân: Halen, şimdi.

Elîm: Keder ve üzüntü verici.

Hazîn: Hüzünlü, üzüntülü.

İhsan etmek: İyilik etmek, lutfetmek

İhtilât: Karışık görüşme, beraber yaşama.

Kemal-i merhamet: Tam, kusursuz merhamet.

Medâr-ı teselli: Teselli sebebi.

Merhum: Ölmüş, rahmetli.

Mesrurane: Sevinçli bir şekilde.

Nefiy: Sürgün.

Neşr-i esrar-ı Kur'aniye: Kur'ân'ın gizli güzelliklerini neşretme.

Nükte: Bir söz veya ibâreden husûsî bir dikkatle çıkarılan ince mana, ince manalı söz.

Vâ-esefâ: Eyvah, çok yazık!

Vâ-hasretâ: Ne yazık ki!

Zâhir: Apaçık

ye'de, muktedir kalemiyle bana yardım etmekte. Hattâ mektubunda yazıyordu: "Yirmi otuz risaleyi bana gönder, her birisinden yirmi otuz nüsha yazıp ve yazdıracağım." diyordu.

O mektup, bana dünyaya karşı kuvvetli bir ümit verdi. Dehâ derecesinde zekâyâ mâlik ve hakikî evlâdın çok fevkinde bir sadâkat ve irtibâtla bana hizmet edecek böyle cesur bir talebemi buldum diye; o işkenceli esareti, o kimsesizliği, o gurbeti, o ihtiyarlığı unuttum.

O mektuptan evvel, îmân-ı bi'l-âhirete dâir tab' ettirdiğim Onuncu Söz'ün bir nüshası eline geçmişti. Güyâ o risale ona bir tiryak idi ki; altı yedi sene zarfında aldığı bütün mânevî yaralarını tedâvi etti. Gayet kuvvetli ve parlak bir îmân ile ecelini bekliyor gibi bana o mektubu yazmış. Bir iki ay sonra Abdurrahmân vasıtasıyla yine mes'ûdâne bir hayat-ı dünyeviye geçirmek tasavvurunda iken "Vâ-hasretâ!" birden onun vefat haberini aldım. Bu haber o derece beni sarstı ki, beş senedir daha o tesir altındayım. O vakit bulunduğum işkenceli esaret ve yalnızlık ve gurbet ve ihtiyarlık ve hastalığım; on derece onların fevkinde bana bir firkat, bir rikkat, bir hüznün verdi. Benim merhume vâlidemin vefatıyla hususî dünyamın yarısı, onun vefatıyla vefat etmiş diyordum. Abdurrahmân'ın vefatıyla da, bâkî kalan öteki yarı dünyam da vefat etti gördüm. Dünyadan bütün bütün alâkam kesildi. Çünkü o, dünyada kalsaydı; hem dünyadaki vazife-i uhreviyemin kuvvetli bir medârı ve benden sonra tam yerime geçecek bir hayru'l-halef ve hem de bu dünyada en fedâkâr bir medâr-ı teselli, bir arkadaşım olabilirdi. Ve en zeki bir talebem, bir muhâtap ve Risale-i Nur eczâlarının en emin bir sahibi ve muhâfızı olurdu.

Evet, insâniyet itibârıyla böyle bir zayıyat, benim gibi insanlara çok hırkatlidir, yandırıyor. Gerçi zâhiren tahammüle çalışıyordum, fakat rûhumda şiddetli fırtına vardı. Eğer ara sıra Kur'ân'ın nurundan gelen teselli teskin etmeseydi, benim için dayanmak mümkün olamayacaktı. O zaman Barla dere-

Bâkî: Geride kalan.

Esaret: Esir olma hâli, tutsaklık.

Fedâkâr: Şahsî menfaatlerini hiçe sayabilen.

Fevk: Üst. **Firkat:** Aynılık.

Hayat-ı dünyeviye: Dünya hayatı.

Hayru'l-halef: Hayırlı nesil, hayırlı evlât. **Hirkatlı:** Yakıcı.

Hususî: Şahsî, özel.

İman-ı bi'l-âhiret: Ahirete iman.

İnsaniyet: İnsanlık.

İrtibat: Bağlanma. **Mâlik:** Sahip.

Medâr: Sebep, vesile.

Medâr-ı teselli: Teselli sebebi.

Merhume: Ölmüş, ölü kadın.

Mes'udane: Mutlu bir şekilde.

Muhafız: Koruyan, kollayan.

Muhatab: Kendisine söz söylenen, konuyla ilgili sayılan kimse.

Muktedir: Kuvvetli, güç yetiren.

Nüsha: Yazılmış şey, yazılı bir şeyden çıkarılan suret.

Rikkat: Acıma, incelik, yufka yüreklilik.

Sadâkat: Samimi ve sürekli bağlılık, dostluk.

Tab' ettirmek: Yayımlamak, bastırmak

Tahammül: Sabır gösterme, yüke katlanma, zora dayanma.

Tasavvur: Zihinde şekillendirme, göz önüne getirme.

Teskin etmek: Yatıştırmak, sakinleştirmek. **Tiryak:** İlaç.

Vâ-hasretâ: Ne yazık ki!

Valide: Anne.

Vazife-i uhreviye: Ahirete yönelik görevler.

Zâhiren: Görünüşe göre.

Zayıyat: Kaybolup gitme, ziyan olma

lerine, dağlarına yalnız gidip geziyordum. Hâlî yerlerde oturup o teessürât-ı hazîne içinde, eski zamanda Abdurrahmân gibi sâdık talebelerimle geçirdiğim mes'ûdâne hayat levhaları sinema gibi hayalimden geçtikçe, ihtiyarlık ve gurbetin verdiği sūr'at-i teessür mukavemetimi kırıyordu. Birden,

âyet-i kudsiyesinin **كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ**¹ sırrı inkişâf etti. Bana **يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي** dedirtti ve onunla hakikî teselli verdi.

Evet, ben o hâlî dere, o hazîn hâlette, bu âyet-i kudsiyenin sırrıyla, Mirkatü's-Sünne Risalesi'nde işaret edildiği gibi, kendimi üç büyük cenaze başında gördüm:

- **Biri**, elli beş yaşına kadar, elli beş ölmüş ve hayat-ı ömrümde defnedilmiş Saidlerin kabri üstünde, bir mezar taşı olarak kendimi gördüm.
- **İkinci cenaze**, zaman-ı Âdem'den (aleyhisselâm) beri, benim hemcinsim ve nev'im vefat edip mâzi kabrinde defnedilmiş olan o büyük cenazenin başında mezar taşı hükmünde olan bu asrın yüzünde gezer, karınca gibi küçük bir zihayat sûretinde kendimi gördüm.
- **Üçüncü cenaze ise**, insanlar gibi her sene dünya yüzünde seyyar bir dünyanın vefatıyla büyük dünya da bu âyetin sırrıyla vefat edeceği, hayalimin önünde tecessüm etti.

İşte, Abdurrahmân'ın vefatının hüznünden gelen bu dehşetli mânâyı bütün bütün aydınlatıracak ve hakikî teselli ve sönmez nur verecek bu âyet-i kerîme, mânâ-yi işârîsiyle imdâda yetişti:

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ²

¹ "O'nun vechi (zâtı), hariç her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve hepiniz O'nun huzuruna götürüleceksiniz" (Kasas sûresi, 28/88)

² "Buna rağmen aldırılmaz, yüz çevirirlerse, ey Resûlüm! de ki: Allah bana yeter. O'ndan başka ilâh yoktur. Ben yalnız O'na dayanırım. Çünkü O, büyük Arşın, muazzam hükümrânlığın sahibidir." (Tevbe sûresi, 9/129)

Âyet-i kudsiye: Mukaddes, yüce âyet.

Defnetmek: Gömmek, toprağa vermek.

Hâlet: Durum, hâl, vaziyet.

Hâlî: Tenha, boş.

Hazîn: Hüznünlü, üzüntülü.

Hemcins: Aynı cinsten olan.

İnkişaf: Açılma, ortaya çıkma.

Mânâ-yi işârî: İşaret tarzındaki mânâ, ima yoluyla anlatılan mânâ

Mirkatü's-sünne: "Sünnetin yüce gerçeklerine yükselten merdiven" anlamında 11. Lem'a.

Mukavemet: Dayanma, karşı koyma

Nevî: Tür, cins.

Seyyar: Gezici, hareket halinde.

Sūr'at-ı teessür: Çabuk etkilenme, çabuk gücenme.

Tecessüm: Cisimleşme, maddeleşme

Teessürât-ı hazîne: Hüznünlü ve üzüntülü olarak içlenmek, üzülmek.

Zaman-ı Âdem: Hz. Âdem'in yaşadığı zaman.

Zihayat: Canlı, hayat sahibi.

Evet, bu âyet bildirdi ki: Mâdem Cenâb-ı Hak var; O her şeye bedeldir. Mâdem O Bâkî'dir; elbette o Kâfî'dir. Bir tek cilve-i inâyeti, bütün dünya yerini tutar. Ve bir cilve-i nuru, mezkûr üç büyük cenazeye mânevî hayat verir; cenazeler olmadığını, belki vazifelerini bitirmiş başka âlemlere gitmiş olduklarını gösteriyor. Üçüncü Lem'a'da bu sırrın izahı geçtiğinden ona iktifâen burada yalnız derim ki: **كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ¹** ilâ âhir... âyetinin meâlini gösteren iki defa **يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي** beni, gayet elîm o hazîn hâletten kurtardı. Şöyle ki:

Birinci defa **يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي** dedim, dünya ve dünyadaki Abdurrah-mân gibi hadsiz alâkadar olduğum ahabpların zevâlinden ve râbitalarım kopmasından neş'et eden hadsiz mânevî yaralar içinde bir ameliyat-ı cer-rahiye nev'inde bir tedâvi başladı.

İkinci defa **يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي** cümlesi; bütün o hadsiz, mânevî yaralara hem merhem, hem tiryak oldu. Yani, “Sen Bâkî'sin; giden gitsin, Sen yetersin. Mâdem Sen Bâkî'sin; zevâl bulan her şeye bedel bir cilve-i rahmetin kâfidir. Mâdem Sen varsın; Senin varlığına îmnân ile intisabını bilen ve sırr-ı İslâmiyet'le o intisaba göre hareket eden insana her şey var. Fenâ ve zevâl, mevt ve adem bir perdedir, bir tazelenmektir; ayrı ayrı menzillerde gezmek hükmündedir.” diye düşünüp, tamamıyla o hirkatlı, firkatlı, hazîn, elîm, ka-ranlıklılı, dehşetli hâlet-i rûhaniye; sürurlu, neş'eli, lezzetli, nurlu, sevimli, ünsiyetli bir hâlete inkılâp etti. Lisânım ve kalbim, belki lisân-ı hâl ile bütün zerrât-ı vücudum “Elhamdülillâh!” dediler.

İşte o cilve-i rahmetin binden bir cüz'ü şudur ki:

¹ “O'nun vechi (zâtı), hariç her şey yok olacaktır.” (Kasas sûresi, 28/88)

Adem: Yokluk.

Ahab: Dostlar, sevgililer, sevilenler.

Alâkadar: İlgili.

Ameliyat-ı cerrahiye: Cerrahî ameliyat.

Cilve-i inayet: Cenab-ı Allah'ın lütuf ve ihsanların görünmesi.

Cilve-i nur: Nur parıltısı.

Cilve-i rahmet: Rahmet tecellisi.

Elhamdülillâh: Allah'a hamdolsun ki...

Elîm: Keder ve üzüntü verici.

Fena: Yokluk, yok olma.

Firkat: Ayrılık.

Hadsiz: Sınırsız, sonsuz.

Hâlet-i ruhaniye: Ruhânî hâl.

Hirkatlı: Yakıcı.

İktifâen: Yetinerek.

İnkılab etmek: Değişme, bir hâlden başka bir hâle dönme.

İntisab: Bağlanma, mensub olma.

İzah: Açıklama.

Kâfi: Yeterli.

Lisan-ı hâl: Hâl dili, davranışların ifade ettiği anlam.

Menzil: Mekân, yer.

Mevt: Ölüm.

Mezkûr: Adı geçen, anılan.

Neş'et etmek: Doğmak, ortaya çıkmak.

Rabita: Münasebet, alâka, bağ.

Sırr-ı İslâmiyet: İslâmiyet hakikati.

Sûrur: Sevinç, neşe.

Tiryak: İlâç, panzehir.

Ünsiyet: Ülfet, dostluk, ısınma.

Zerrat-ı vücud: Vücudun zerrelere.

Zeval: Sona erme, yok olma.

Ben o hüzüngâhım olan dereden ve o hüzü- engiz hâletten Barla'ya döndüm. Baktım ki, Kuleönlü Mustafa* nâmında bir genç, benden ilm-i hâle âit abdest ve namaza dâir birkaç mes'eleyi sormak için gelmiş. O vakit misafirleri kabul etmediğim hâlde, onun rûhundaki ihlâs ve ileride Risale-i Nur'a edeceği kıymetdâr hizmeti, ^(Hâşiye-1) güyâ hiss-i kable'l-vukû ile rûhum o gencin rûhunda okudu. Onu geriye çevirmedim, kabul ettim. ^(Hâşiye-2) Sonra tebeyyün etti ki, Risale-i Nur hizmetinde ve benden sonra hayru'l-halef olarak, bir vâris-i hakikî vazifesini tam yerine getirecek olan Abdurrahmân yerine, Cenâb-ı Hak Mustafa'yı nümûne olarak bana göndermiş ki; senden bir Abdurrahmân aldım, mukâbilinde bu gördüğün Mustafa gibi otuz Abdurrahmân o vazife-i diniyede sana hem talebe, hem biraderzâde, hem evlâd-ı mânevî, hem kardeş, hem fedâkâr arkadaş vereceğim.

^(Hâşiye-1) İşte o Mustafa'nın küçük kardeşi olan Küçük Ali* kendi güzel, sıhhatli kalemiyle yedi yüzden ziyâde Nur Risaleleri'ni yazmakla, tamamıyla bilfiil bir Abdurrahmân olduğu gibi, müteaddit Abdurrahmânları da yetiştirdi.

^(Hâşiye-2) Elhak, o yalnız kabule değil, belki istikbâle lâyık ^(Hâşiye) olduğunu gösterdi.

^(Hâşiye) Risale-i Nur'un birinci şakirdi Mustafa'nın istikbâle liyâkatine dâir Üstadımın hükmünü tasdik eden bir hâdise: Kurban arefesinden bir gün evvel Üstadım gezmeye gidecekti. At getirmek üzere beni gönderdiği zaman, Üstadıma dedim: "Sen aşağıya inme, ben kapıyı arkasından örtüp odunluktan çıkacağım." Üstadım: "Hayır." dedi. "Sen kapıdan çık!" diyerek aşağıya indi. Ben kapıdan çıktıktan sonra kapıyı arkasından sürgüledi. Ben gittim, kendisi de yukarıya çıktı. Sonra yatmış. Bir müddet sonra Kuleönlü Mustafa, Hacı Osman'la* beraber gelmişler. Üstadım hiç kimseyi kabul etmiyordu ve etmeyecekti. Hususan o vakit iki adamı beraber hiç yanına almaz geri çevirirdi. Hâlbuki, bu makamda bahsedilen kardeşimiz Kuleönlü Mustafa, Hacı Osman'la gelince, kapı güyâ lisân-ı hâl ile ona demiş ki: "Üstadın seni kabul etmeyecek fakat ben sana açılacağım." diyerek arkasından sürgülenmiş kapı kendi kendine Mustafa'ya açılmış. Demek Üstadımın onun hakkında "Mustafa istikbâle lâyıktır." diye söylediği sözü istikbâl gösterdiği gibi, kapı da buna şahid olmuştur.

Hüsrev

Evet Hüsrev'in yazdığı doğrudur, tasdik ediyorum. Kapı bu mübarek Mustafa'yı benim bedelime hem istikbâl etti, hem de kabul etti.

Said Nursî

Arefe: Bayramdan bir gün öncesi.

Bilfiil: Fiilen.

Biraderzade: Kardeş çocuğu, yeğen

Evlâd-ı mânevî: Manevî evlad.

Fedakâr: Şahsî menfaatlerini hiçe sayabilen.

Hiss-i kable'l-vukû: Önsezi.

Hayru'l-halef: Hayırlı nesil, hayırlı evlât.

Hususan: Özellikle, bilhassa.

İstikbal: Gelecek.

Kıymetdar: Kıymetli.

Lisan-ı hâl: Hâl dili, davranışların ifade ettiği anlam.

Liyakat: Lâyık olma, iktidar, ehliyet.

Mukabil: Bir şeye karşı, bir şeyin karşısında bulunan.

Müteaddid: Aynı ayrı, birkaç, birçok.

Vâris-i hakikî: Gerçek mirasçı.

Vazife-i diniye: Dini vazife.

Evet, lillâhilhamd, otuz Abdurrahmân'ı verdi. O vakit dedim: Ey ağlayan kalbim! Mâdem bu nümûneyi gördün ve onunla o mânevî yaraların en mühimmini tedâvi etti; sâir bütün seni müteessir eden yaraları da tedâvi edeceğine kanaatin gelmelidir.

İşte, ey benim gibi ihtiyarlık zamanında gayet sevdiği evlâdını veya akrabasını kaybeden ve beline yüklenmiş ihtiyarlığın ağır yüküyle beraber firâktan gelen ağır gamları da başına yüklenen ihtiyar kardeşler ve ihtiyare hemşireler! Benim vaziyetimi anladınız ki sizinkinden çok şiddetli iken, mâdem böyle bir âyet-i kerîme tedâvi etti, şifâ verdi; *elbette Kur'ân-ı Hakîm'in eczâhâne-i kudsiyesinde, umum dertlerinize şifâ verecek ilâçları vardır. Eğer î mân ile ona müracaat edip ve ibâdetle o ilâçları istimâl etseniz, belinizde ve başınızdaki o ihtiyarlığın ve gamların ağır yükleri gayet hafifleşecektir.*

Bu mebhasın uzun yazılmasının sırrı ise, merhum Abdurrahmân'a ziyâde duâ-yi rahmet ettirmek düşüncesidir. Sizi usandırmasın. Hem sizi belki ziyâde müteallim edecek en acıklı ve nefret verip ürkütecek en dehşetli yarımı, gayet nâhoş, elîm bir sûrette size göstermekten maksadım, Kur'ân-ı Hakîm'in kudsî tiryakı ne derece hârikulâde bir ilâç ve parlak bir nur olduğunu göstermektir.

On Üçüncü Rica (Hâşiye)

Bu ricada sergüzeşt-i hayatımın mühim bir levhasından bahsedeceğimden, her hâlde bir derece uzun olacak. Usanmamanızı ve gücenmemenizi arzu ediyorum.

Harb-i Umumî'de, Rus'un esaretinden kurtulduktan sonra, İstanbul'da iki üç sene Dâru'l-Hikmet'te hizmet-i diniye beni orada durdurdu. Sonra

(Hâşiye) Latîf bir tevâfuktur ki, bu On Üçüncü Rica'nın bahsettiği medrese hâdisesi on üç sene evvel oldu.

Daru'l-hikmet: 1918-1922 yılları arasında, zamanın problemlerine İslâmî çözümler üretme doğrultusunda faaliyet göstermiş İslâmî ilimler Akademisi.

Dua-yi rahmet: İlâhî rahmete vesile olacak dua.

Eczahâne-i kudsiye: Kutsal eczahane.

Elîm: Keder ve üzüntü verici.

Esaret: Esir olma hâli, tutsaklık.

Harb-i umumî: Dünya savaşı.

Hârikulâde: Fevkalâde, olağan üstü

Hemşire: Kız kardeş, bacı.

Hizmet-i diniye: Din hizmeti.

İhtiyare: İhtiyar kadın.

İstimâl etmek: Kullanmak.

Kudsî: Kutsal, yüce.

Latîf: İnce, hoş.

Lillâhilhamd: Allah'a hamdolsun ki.

Mebhas: Konu.

Müteellim: Acı ve elem duyan, üzgün.

Müteessir: Etkilenen, hissiyatına dokunan.

Nâhoş: Hoşa gitmeyen, beğenilmeyen.

Sergüzeşt-i hayat: Hayat serüveni

Tevâfuk: Uyuma, uygun gelme.

Tiryak: İlâç.

Umum: Genel.

Ziyade: Fazla.

Kur'ân-ı Hakîm'in irşâdıyla ve Gavs-ı A'zam'ın himmetiyle ve ihtiyarlığın intibâhıyla İstanbul'daki hayat-ı medeniyeden usanç ve şâşaalı hayat-ı içti-mâiyeden bir nefret geldi. Dâüssıla tâbir edilen iştîyak-ı vatan hissi beni vatanıma sevk etti. Mâdem öleceğim, vatanımda öleyim diye Van'a gittim.

Her şeyden evvel, Van'da Horhor denilen medresemin ziyaretine gittim. Baktım ki; sâir Van hâneleri gibi onu da Rus istilâsında Ermeniler yakmışlardı. Van'ın meşhur kal'ası ki, dağ gibi yekpare taştan ibarettir. Benim medresem onun tam altında ve ona tam bitişiktir. Benim terk ettiğim yedi sekiz sene evvel, o medresemdeki hakikaten dost, kardeş, enis talebelerimin hayalleri gözümün önüne geldi. O fedâkâr arkadaşlarımin bir kısmı hakikî şehid diğer bir kısmı da o musîbet yüzünden mânevî şehid olarak vefat etmişlerdi.

Ben ağlamaktan kendimi tutamadım ve kal'anın tâ medresenin üstündeki iki minare yüksekliğinde medreseye nâzır tepesine çıktım, oturdum. Yedi sekiz sene evvelki zamana hayalen gittim. Benim hayalim kuvvetli olduğu için, beni o zamanda hayli gezdirdi. Etrafta kimse yoktu ki, beni o hayalden çevirsin ve o zamandan çeksin. Çünkü yalnız idim. Yedi sekiz sene zarfında, gözümü açtıkça bir asır zaman geçmiş kadar bir tahavvülât görüyordum.

Baktım ki, benim medresemin etrafındaki şehir içi kal'a dibi mevkii, bütün baştan aşağıya kadar yandırılmış, tahrip edilmiş. Evvelki gördüğümden şimdiki gördüğüme, güyâ iki yüz sene sonra dünyaya gelip, öyle hazîn nazarla baktım. O hânelerdeki adamların çoğu ile dost ve ahbap idim. Kısm-ı a'zamı, Allah rahmet etsin, muhaceret ile vefat etmişler, gurbette perişan olmuşlardı. Hem Ermeni mahallesinden başka, Van'ın bütün Müslümanlarının hâneleri tahrip edilmiş gördüm. Benim kalbim en derinden sızladı. O kadar rikkatime dokundu ki, binler gözüm olsaydı beraber ağlayacaktı. Ben, gurbetten vatanıma döndüm; gurbetten kurtuldum zannediyordum. "Vâ-esefâ!", gurbetin en dehşetlisini vatanımda gördüm. On İkinci Rica'da bahsi geçen Abdurrahmân gibi, rûhumla pek alâkadar yüzer talebelerimi, dostlarımı kabirde ve o ahbapların yerlerini harabezar gördüm.

Ahbab: Dostlar, sevgililer, sevilenler

Alâkadar: İlgili.

Dâüssıla: Vatan hasreti.

Enis: Dost, arkadaş, can yoldaşı.

Gaus-ı A'zam: "En büyük Veli"

anlamında Hz. Abdülkâdir

Geylânî'nin lâkâbı (k.s.).

Harabezar: Viranelik, yıkıntı.

Hayat-ı içtimaiye: Toplum hayatı.

Hayat-ı medeniye: Medenî hayat.

Hazîn: Hüzünlü, üzüntülü.

Himmet: Manevî yardım, ruhanî

imdat.

İntibah: Uyanma, harekete geçme.

İrşad: Doğru yolu gösterme, uyar-

ma. **İstilâ:** İşgal etme.

İştîyak-ı vatan: Vatan özlemi.

Kısm-ı a'zam: Büyük bir kısmı.

Mevki: Yer, semt.

Muhaceret: Göç, göçme, hicret.

Nazar: Bakma, bakış.

Nâzır: Karşısında olan, oraya bakan

Rikkat: Acıma, incelik, yufka

yüreklilik.

Şâşaalı: Parlak, gösterişli.

Tahavvülât: Değişmeler, değişik-

likler.

Tahrib: Harâp etme, yıkip bozma.

Vâ-esefâ: Eyvah, çok yazık!

Yekpare: Tek parça, bütün.

Eskiden beri hatırımda olan bir zâtın bir fıkrası vardı, tam mânâsını göremiyordum. O hazîn levha karşısında tam mânâsını gördüm. Fıkra budur: ¹ **لَوْلَا مُفَارَقَةُ الْأَحْبَابِ مَا وَجَدَتْ لَهَا الْمَنَآيَا إِلَى أَرْوَاحِنَا سُبُلًا** Yani, “Eğer dostlardan müfârat olmasaydı, ölüm rûhlarımıza yol bulamazdı ki gelsin alsın.”

Demek, en ziyâde insanı öldüren, ahbaptan müfârakattır. Evet, hiçbir şey beni o vaziyet kadar yandırmamış, ağlatmamış. Eğer Kur’ân’dan, î mân-dan medet gelmeseydi; o gam, o keder, o hüzün rûhumu uçuracak gibi tesirat yapacaktı.

Eskiden beri şâirler şiirlerinde, ahbaplarıyla görüştükleri menzillerin mürûr-i zamanla harabegâhlarına ağlamışlar. Bunun en firkatli levhasını da ben gözümle gördüm. İki yüz sene sonra gayet sevdiği dostların mahall-i ikame-tine uğrayan bir adamın hüznüyle; hem rûhum, hem kalbim gözüme yardım edip ağladılar. O vakit, gözümün önünde harabezâra dönmüş yerlerin, gayet mâmur ve şenlikli ve neş’eli ve sürurlu bir sûrette bulunduğu zaman, yirmi seneye yakın en tatlı bir hayatta tedris ile, kıymetdâr talebelerimle geçirdiğim hayatımın o şirin safahatı, birer birer sinema levhaları gibi canlanıp görünerek, sonra vefat edip gider tarzında, hayali gözümün önünde epey zaman devam etti.

O vakit, ehl-i dünyanın hâline çok taaccüb ettim: Nasıl kendilerini aldatıyorlar? Çünkü o vaziyet, dünyanın tam fânî olduğunu ve insanlar da içinde misafir bulunduğunu bilbedâhe gösterdi. Ehl-i hakikatin mütemâdiyen, dünya gaddardır, mekkârdır, fenâdır, aldanmayınız demeleri ne kadar doğru olduğunu gözümle gördüm. Hem insan nasıl cismiyle, hânesiyle alâkaddır; öyle de, kasabasıyla, memleketiyle belki dünyasıyla alâkadar olduğunu kendim de gördüm. Çünkü ben vücudum itibarıyla ihtiyarlık rikkatinden iki gözümle ağlarken, medresemin yalnız ihtiyarlığı değil, belki vefatından dolayı on gözle ağlamak istiyordum. Ve o şirin vatanımın yarı ölmesiyle yüz gözle ağlamaya ihtiyâcım vardı.

¹ el-Hamevî, *Hızanetü'l-edeb* 1/136, 196; el-Kazvîni, *el-Îzâh* 1/374. (Bu beyit, Ebu't-Tayyib el-Müteneb-bî'ye aittir.)

Bilbedahe: Apaçık bir şekilde.
Ehl-i dünya: Dünyaya dalıp, âhireti düşünmeyenler.
Ehl-i hakikat: Hakikat ehli.
Fânî: Gelip geçici, sonlu.
Fıkra: Ayrılık, firak, hasret.
Gaddar: Aldatıcı, merhametsiz.

Harabegâh: Yıkıntı.
Mahall-i ikamet: İkamet yeri, mekânı
Ma'mur: İmar edilmiş, şenlendirilmiş.
Meded: Yardım, imdat.
Menzil: Ev.
Müfarakat: Ayrılık.
Mürûr-i zaman: Zamanın geçişi, akışı.

Mütemadiyen: Sürekli olarak, aralıksız.
Rikkat: Acıma, incelik, yufka yüreklilik.
Taaccüb: Acayip karşılama, şaşma, hayret etme.
Tedris: Ders verme, öğretme, okutma
Tesirat: Tesirler, izler, etkiler.

Rivâyet-i hadîste vardır ki; her sabah bir melâike çağırıyor **لِدُّوا لِلْمَوْتِ**

وَأَبْنُوا لِلْخَرَابِ¹ yani, “Ölmek için tevellüd edip dünyaya gelirsiniz, harap olmak için binalar yapıyorsunuz.” diyor. İşte bu hakikati, kulağımla değil gözümle işitiyordum.

Evet, o vaziyetim o vakit beni nasıl ağlattırmış; on senedir hayalim, o vaziyete uğradıkça yine ağlıyor. Evet, binler sene yaşamış o ihtiyar kal'anın başındaki menzillerin harap olması ve onun altındaki şehrin sekiz sene zarfında sekiz yüz sene kadar ihtiyarlanması ve kal'a altındaki gayet hayatdar ve mecma-i ahabap olan medresemin vefatı, umum Osmanlı Devleti'nde bütün medreselerin vefatını gösteren cenazesinin mânevî azametine işareten koca Van Kal'ası'nın yekpare taşı, ona bir mezar taşı olmuş. Âdetâ o medresedeki sekiz sene evvel benimle beraber bulunan merhum talebelerim, kabirlerinde benimle beraber ağlıyorlar. Belki o kasabanın harabe duvarları, dağılmış taşları benimle beraber ağlıyorlar ve onları ağlıyor gibi gördüm.

Ben o vakit anladım ki, vatanımdaki bu gurbete dayanamayacağım; ya ben de kabre onların yanına gitmeliyim veyahut dağda bir mağaraya çekilip ecelimi orada beklemeliyim diye düşündüm. Dedim: Mâdem dünyada böyle tahammül edilmez, sabır-şiken, mukavemetsûz, yandırıcı firkatler var. Elbette mevt, hayata râcihtir. Hayatın bu ağır vaziyeti çekilir dertlerden değildir.

O vakit cihât-ı sitte denilen altı cihete nazar gezdirdim, karanlıklı gördüm. O şiddet-i teessürden gelen gaflet bana dünyayı korkunç, boş, hâlî, başıma yıkılacak bir tarzda gösterdi. Rûhum ise, düşman vaziyetini alan hadsiz belâlara karşı bir nokta-yi istinâd ararken ve rûhta ebede kadar uzanan hadsiz arzuları tatmin edecek bir nokta-yi istimdâd taharri ederken ve o hadsiz firâk ve iftirâktan ve tahrip ve vefattan gelen hüznün ve gama karşı teselli beklerken, birden Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın

¹ Abdullah İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühd* 1/88; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 7/396; ed-Deylemî, *el-Müsned* 4/51.

Cihat-ı sitte: Altı yön.

Firak: Ayrılık.

Hâlî: Tenha, boş.

Harab: Yıkık, virane.

Hayatdar: Hayat sahibi, canlı.

İftirak: Ayrılık, ayrılma.

İşareten: İşaret, ima olarak.

Kal'a: Kale, hisar.

Kur'an-ı mu'cizü'l-beyan:

Açıklama ve ifadesiyle mu'cize olan Kur'an.

Mecma-i ahabab: Dostların toplan-
dığı yer.

Melâike: Melekler.

Mevt: Ölüm.

Mukavemetsûz: Dayanma gücünü
kıran.

Nokta-yi istimdad: İmdat istene-
cek, yardıma çağrılacak yer,
makam.

Nokta-yi istinad: Dayanak nok-
tası, güvенеcek, dayanacak yer.

Racih: Daha üstün, ağır basan.

Rivayet-i Hadis: Rivayet yoluyla
bildirilen Hadis.

Sabır-şiken: Sabrın mukavemetini
kıran, sabrı zorlayan.

Şiddet-i teessür: Çabuk ve çok
etkilenme.

Taharri: Arama, araştırma.

Tevellüd: Doğma, doğum.

Yekpare: Tek parça, bütün.

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ¹

âyetinin hakikati tecelli etti. O rikkatli, firkatli, dehşetli, hüznü hayalden beni kurtardı, gözümü açtırdı.

Baktım ki, meyvedar ağaçların başlarındaki meyveleri tebessüm eder bir tarzda bana bakıyorlar; bize de dikkat et, yalnız harabezâra bakıp durma diyorlardı. Bu âyet-i kerîmenin hakikati böyle ihtâr ediyordu ki:

“Van sahrâsının sahifesinde misafir olan insanların eliyle yazılan ve şehir sûretini alan sun’î bir mektubun, Rus istilâsı denilen dehşetli bir sel belâsına düşüp silinmesi neden seni bu kadar müteessir ediyor? Asıl Mâlik-i Hakikî ve her şeyin sahibi ve Rabbi olan Nakkaş-ı Ezeli’ye bak ki; bu Van sahifesinde mektubâtı, kemâl-i şâşaa ile eski zamanda gördüğün vaziyeti yine devam edip yazılıyorlar. O yerler boş, harab, hâlî kalmış diye ağlamaların, Mâlik-i Hakikîsinden gaflet ve insanları misafir tasavvur etmemekten ve mâlik tevehhüm etmek yanlışından ileri geliyor.”

Fakat o yanlışlıktan ve o yakıcı vaziyetten bir hakikat kapısı açıldı. Ve o hakikati tam kabul etmeye nefis hazırlandı. Evet nasıl ki bir demir ateşe sokulur; tâ yumuşasın, güzel ve menfaatkâr bir şekil verilsin. Öyle de, o hüznü-engiz hâlet ve o dehşetli vaziyet ateş oldu, nefsimi yumuşattı. Kur’ân-ı Mu’cizü’l-Beyân, mezkûr âyetin hakikatiyle, hakâik-i îmâniyenin feyzini tam ona gösterdi, kabul ettirdi.

Evet, lillâhilhamd, şu âyetin hakikati, îmân feyziyle (Yirminci Mektup gibi risalelerde kat’î isbât ettiğimiz gibi) herkesin kuvvet-i îmâniyesi nisbetinde inkişâf eden öyle bir nokta-yi istinâd rûha ve kalbe verdi ki, o vaziyetin deh-

¹ “Göklerde ne var, yerde ne varsa Allahı tenzih ve tesbih eder. O Aziz ve Hakimdir: Üstün kudret, tam hüküm ve hikmet sahibidir. Göklerin ve yerin hakimiyeti O’nundur. Hayatı veren ve hayatı alıp öldüren O’dur. O her şeye kadirdir.” (Hadid sûresi, 57/1-2)

Dehşetli: Dehşet saçan, ürkütücü, korkunç.

Hakik-i îmaniye: İman hakikatleri

Hâlet: Durum, hâl, vaziyet.

Harabezâr: Viranelik, yıkıntı.

Hüznü-engiz: Hüznü veren.

İnkişâf: Açılma, ortaya çıkma.

İstilâ: İşgal etme. **Kat’î:** Kesin.

Kemal-i şâşaa: Alabildiğine debdebe ve gösteriş.

Kuvvet-i îmaniye: İman kuvveti.

Lillâhilhamd: Allah’a hamdolsun ki...

Kur’an-ı mu’cizü’l-beyan: Açıklamak ve ifadeyle mu’cize olan Kur’an. **Mâlik:** Sahip.

Mâlik-i hakikî: Gerçek sahip, Allah (c.c.)

Menfaatdar: Menfaat, fayda gören

Meyvedar: Meyve veren, meyveli.

Mezkûr: Adı geçen, anılan.

Müteessir: Üzüntülü, etkilenmiş.

Nakkaş-ı ezeli: Var ettiği her şeyde sınırsız güzellikler nakşeden sonsuz Yaratıcı.

Nisbet: Göre, kıyasla, ölçüsünde.

Nokta-yi istinad: Dayanak noktası, güvenecek, dayanacak yer.

Rikkat: Acıma, incelik, yufka yüreklilik.

Sahra: Çöl. **Sun’î:** Yapma, yapay.

Tasavvur: Zihinde şekillendirme, göz önüne getirme.

Tebessüm: Gülümseme.

Tecelli etmek: Görünmek, ortaya çıkmak. **Tevehhüm:** Kuruntuya düşme, vehimlenme, zannetme.

şetinden yüz derece ziyâde korkunç, zararlı musîbetlere karşı gelebilir bir kuvveti, î mân-ı billâhtan verdi. Ve şöyle ihtâr etti ki: Senin Hâlıkın olan şu memleketin Mâlik-i Hakikîsinin emrine her şey müsahhardır, her şeyin dizgini O'nun elindedir, O'na intisabın yeter.¹

O Hâlıkıma dayanıp tanıdıktan sonra, düşman sûretini alan bütün şeyler, düşmanlıklarını terk ettiler; ağlattıran hazîn hâller, beni neş'elendirmeye başladılar. Hem çok risalelerde kat'î bürhânlarla da isbât ettiğimiz gibi, o hadsiz arzulara karşı î mân-ı bi'l-âhiretten gelen nur ile öyle bir nokta-yi istimdâd verdi ki; değil küçücük ve muvakkat, kısa, dünyevî ahbaplara karşı arzu ve râbıtalarım, belki ebedü'l-âbâdda, âlem-i bekâda, saâdet-i ebediyede hadsiz uzun arzularım kâfi gelebilir bir nokta-yi istimdâd verdi. Çünkü bir cilve-i rahmetiyle, muvakkat bir misafirhânesi olan bu dünyanın bir menzili olan şu zeminin yüzünde, o misafirlerini bir iki saat sevindirmek için, bahar sofrasında hadd ü hesaba gelmez san'atlı, şirin nimetlerini, her baharda ihsân edip bir kahvaltı hükmünde o misafirlere yedirdikten sonra, mesken-i ebedîlerinde sekiz dâimî Cennet'i² hadsiz bir zamanda, hadsiz envâ-i nime-tiyle doldurup ibâdına ihzâr eden bir Rahmânu'r-rahîm'in rahmetine î mân ile istinâd edip, intisabını bilen elbette öyle bir nokta-yi istimdâd bulur ki; en ednâ derecesi, hadsiz ebedî emellere medet verip idame eder.

Hem o âyetin hakikatiyle, î mânın ziyâsından gelen nur öyle parlak bir sûrette tecelli etti ki; o zulümâtlı olan cihât-ı sitteyi gündüz gibi aydınlattırdı. Çünkü bu medresem ve bu şehirde talebe ve dostlarımin arkalarında kalıp ağlamak vaziyetini şöyle aydınlattırdı ki: Ahbabın gittikleri âlem karanlıklı

¹ Gökerin ve yerin hükümrânlığı ve buralardaki hazinelerin Allah'a ait olduğunu gösteren birçok ayetten bazıları için bkz.: Bakara sûresi, 2/107; Âl-i İmran sûresi, 3/189; Mâide sûresi, 5/17; Câsiye sûresi, 45/27; Zümer sûresi, 39/63; Şûrâ sûresi, 42/12.

² Cennet'in sekiz kapısıyla ilgili bkz.: Buhârî, *bed'ul-halk* 9; Müslim, *î mân* 46; Ebû Dâvûd, *tahâret* 65; Tirmizî, *tahâret* 41.

Ahbab: Dostlar, sevgililer, sevilenler
Âlem-i beka: Ebedî âlem, sonsuz hayat.
Bürhan: Delil, ispat vasıtası.
Cihât-ı sitte: Altı yön.
Cilve-i rahmet: Rahmet tecellisi.
Daîmî: Sürekli, devamlı.
Dünyevî ahbab: Dünyadaki dost ve sevgililer.
Ebedî: Sonsuz, nihaysiz.
Ebedü'l-âbâd: Tükenmez, ebedî hayat.
Ednâ: En küçük, en aşağı.
Envâ-i nimet: Nimet çeşitleri.

Hadd ü hesaba gelmemek: Çok miktarda, sayılamayacak kadar olmak. **Hâlık:** Yaratıcı, Yaratıcı.
Hazîn: Hüzünlü, üzüntülü.
İbad: Kullar.
İdame etmek: Devam ettirme.
İhzar etmek: Hazırlamak.
İmân-ı bi'l-âhiret: Ahirete iman.
İmân-ı billâh: Allah'a iman.
İntisab: Bağlanma, mensub olma.
İstinad etmek: Dayanmak.
Meded: İnayet, yardım, imdat.
Mesken-i ebedî: Ebedî kalınacak yer, ahiret.

Menzil: Konak, ikamet edilen yer.
Muvakkat: Geçici, belli bir süre için olan.
Müsahhar: Boyun eğmiş.
Nokta-yi istimdad: İmdat istenecek, yardıma çağılacak yer, makam.
Rabıta: Münasebet, alâka, bağ.
Rahmânurrahîm: Çok merhamet ve ihsanı olup merhameti bütün varlıkları kapsayan Allah (c.c.)
Saadet-i ebediye: Ebedi mutluluk, ahiret saadeti.
Tecelli: Görünmek, ortaya çıkmak.
Zulûmat: Karanlıklar.

değil, yalnız yerlerini değiştirdiler; yine görüşeceksiniz diye ihtâr etti. Ağlamayı tamamen kestirdi. Ve dünyada onların yerine geçecek ve benzeyecek olanları bulacağımı ifham etti.

Evet, lillâhilhamd, hem vefat eden Van medresesini Isparta medresesiyle ihyâ edip, oradaki ahbabları dahi, daha çok, daha kıymetdâr talebeler ve ahbablarla mânen ihyâ etti. Hem bildirdi ki; dünya boş, hâlî olmadığını ve harab olmuş bir memleket sûretini yanlış tasavvur ettiğimi, belki Mâlik-i Hakikî hikmetinin iktizâsıyla, sun'î insanların levhasını değiştiriyor, mektubunu tazelandiriyor. Bir ağacın bir kısım meyvelerini kopardıkça yerine yine başka meyvelerin geldiği gibi, nev-i beşerde bu zevâl ve firâk dahi bir teceddüddür, tazelenmektir. İmân noktasında, ahbapsızlıktan gelen elîmane bir hüznün değil, belki başka güzel bir yerde görüşmek üzere ayrılmaktan gelen, lezizane bir hüznün veren bir tazelenmektir.

Hem o dehşetli vaziyetten, kâinatın mevcûdâtının karanlıklı görünen yüzünü aydınlattı. Ben de o vakit o hâlete şükretmek istedim, Arabî şu fıkra geldi; tam o hakikati tasvir etti. Şöyle ki, dedim:

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى نُورِ الْإِيمَانِ الْمُصَوِّرِ مَا يَتَوَهَّمُ أَجَانِبُ أَعْدَاءِ أُمَمَاتٍ مُوَحِّشِينَ أَيْتَامًا
Yani, “O şiddetli hâletin tesirinden gelen gaflet ile, kâinatın mevcûdâtı bir kısmı düşman ve ecnebî^(Hâşiye) bir kısmı müthiş cenazeler, diğer kısmı ise, kimsesizlikten ağlayan yetimler sûretinde; gafil nefsimce tevehhüm ile gösterilen bu korkunç levhayı, nur-i imân ile aynelyakîn gördüm ki: O ecnebî, düşman görünenler birer dost kardeştiler. Ve o müthiş cenazeler ise; kısmen hayatdar ve ünsiyetkâr ve kısmen vazifeden terhis edilenlerdir. Ve o ağlayan yetimlerin vaveylâları ise zikir ve tesbihin zemzemeleri olduğunu nur-i imân ile

^(Hâşiye) Yani, zelzele, fırtına, tufan, taun, ateş gibi.

Arabî: Arapça.

Aynelyakîn: Bir şeyi bizzat görerek bilmek.

Ecnebî: Yabancı.

Elîmane: Acı, elem çekerek.

Fıkra: Yazıda bir paragraf veya cümle, metin.

Fırak: Ayrılık.

Hâlî: Tenha, boş.

Hayatdar: Hayat sahibi, canlı.

İfham: Anlatma, bildirme.

İhtar: Hatırlatmak, dikkati çekmek.

İhya: Canlandırma, hayat verme.

İktiza: Gerekirtme.

Kıymetdar: Kıymetli.

Lezizane: Lezzet alarak.

Lillâhilhamd: Allah'a hamdolsun ki...

Mâlik-i hakikî: Gerçek sahip Allah (c.c.)

Mevcudat: Varlıklar.

Nev-i beşer: İnsan türü.

Nur-i iman: İman nuru.

Sun'î: Yapma, yapmacık.

Tasavvur: Zihinde şekillendirme, göz önüne getirme.

Tasvir: Resmetme, anlatma.

Taun: Veba hastalığı.

Teceddüd: Tazelenme, yenilenme.

Terhis: Serbest bırakma, hizmet bitiminde verilen izin.

Tesbih: Allah'ın şânını yüceltme, noksan sıfatlardan uzak tutma mânâsında “Sübhânallah” demek.

Tevehhüm: Kuruntuya düşme, vehimlenme, zannetme.

Tufan: Şiddetli sel felâketi.

Ünsiyetkâr: Dost, ahbab, yakın.

Vaveylâ: Feryat.

Zemzeme: Nağme, ezgi.

Zeval: Sona erme, yok olma.

Zikir: Cenâb-ı Hakk'ı anmak, hatırlamak

gördüğümden, o hadsiz nimetlerin menbaı olan î mânı bana veren Hâlık-ı Zülcelâl'e hadsiz hamd ediyorum. Ve bu dünyada, bu dünya kadar büyük hususî dünyamdaki bütün mevcûdâtı, hamd ve tesbihât-ı ilâhiyede tasavvur ve niyetim ile istimâl etmek bir hakkım olduğu nokta-yi nazarından, bütün o mevcûdâtın her birisinin ve umumunun lisân-ı hâllerleriyle beraber **الْحَمْدُ لِلَّهِ**

deriz.” demektir.

Hem o gafletkârâne hâlet-i müthişeden hiçe inen ezvak-ı hayat ve bütün bütün çekilip kuruyan emeller ve en dar bir dâire içinde sıkışıp kalan belki mahvolan şahsıma âit nimetler, lezzetler birden -başka risalelerde kat'î bir sûrette isbât ettiğimiz gibi- nur-i î mân ile kalbin etrafındaki o dar dâireyi öyle genişlettirdi ki, kâinatı içine aldı ve o Horhor bahçesinde kurumuş ve lezzetini kaçırmış nimetler yerinde, dâr-ı dünya ve dâr-ı âhireti birer sofraya niyet ve birer tabla-yi rahmet şekline getirdi. Göz, kulak, kalb gibi, on değil, yüz cihâzât-ı insâniyenin her birini, gayet uzun bir el sûretinde, her mü'minin derecesi nisbetinde o iki sofraya Rahmân'a uzatıp, her tarafından nimetleri toplayacak bir tarzda gösterdiğinden; hem bu ulvî hakikati ifade, hem o hadsiz nimete şükür için o vakit böyle demiştin:

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى نُورِ الْإِيمَانِ الْمُصَوِّرِ لِلدَّارَيْنِ مَمْلُوءَتَيْنِ مِنَ النِّعَةِ وَالرَّحْمَةِ لِكُلِّ مُؤْمِنٍ حَقٌّ أَنْ يَسْتَفِيدَ بِحَوَاسِهِ الْكَثِيرَةِ الْمُنْكَشِفَةِ بِإِذْنِ خَالِقِهِ Yani: “Dünya ve âhireti nimet ve rahmetle doldurmuş bir sûrette, hakikî mü'minlerin nur-i î mân ve İslâmiyetle inkişâf ve inbisât etmiş bütün hassalarının elleriyle o iki muazzam sofradan istifâdeyi temin eden ve gösteren nur-i î mân nimetinin mukâbiline, o î mânı bana veren Hâlıkıma, bütün zerrât-ı vücudumla dünya ve âhiret dolusu hamd ve şükür, elimden gelse yaparım.” demektir.

¹ İman nurundan dolayı hamd, sadece Allah'a mahsustur.

Cihazat-ı insaniye: İnsana ait maddî-mânevî donanımlar, organlar.

Dâr-ı âhiret: Âhiret yurdu.

Dâr-ı dünya: Dünya yurdu.

Ezvak-ı hayat: Hayatın zevkleri.

Gafletkârâne: Gafletli bir şekilde.

Hâlet-i müdhîşe: Dehşet verici durum, hâl.

Hâlık: Yaratıcı, yaratıcı.

Hâlık-ı zülcelâl: Ululuk ve azamet sahibi Yaratıcı.

Hassa: Duyu, özellik.

Hususî: Şahsî, özel.

İnbisat: Açılmak, genişlemek, inkişaf etmek.

İnkişaf: Açılma, ortaya çıkma.

Lisan-ı hal: Hâl dili, davranışların ifade ettiği anlam.

Menba: Kaynak.

Muazzam: Çok büyük, muhteşem.

Mukabil: Bir şeye karşı, bir şeyin karşısında bulunan.

Nokta-yi nazar: Bakış açısı, görüş.

Nur-i iman: İman nuru.

Sofra-yi nimet: Nimetlerin sunulduğu sofraya.

Sofra-yi Rahmân: Cenab-ı Hakk'ın sofrası.

Tabla-yi rahmet: Rahmet tezgahı.

Tesbihât-ı ilahiye: Cenab-ı Hakk'ı noksan sıfatlardan tenzih etmeler, tesbihler.

Ulvi: Yüce.

Umum: Genel.

Zerrat-ı vücud: Vücudun zerreleri.

Mâdem îmân bu âlemde bu tesirat-ı azîmeyi yapar; elbette dâr-ı bekâda öyle semerat ve füyuzâtı olacak ki, bu dünyadaki akıl ile onlar ihâta edilmez ve tarif edilmez.

İşte, ey benim gibi ihtiyarlık münâsebetiyle pek çok dostların firâk acı-larını çeken ihtiyar ve ihtiyareler! Sizin en ihtiyarınız her ne kadar zâhiren ben-den yaşlı ise de, mânen ben onlardan daha ziyâde ihtiyarlığımı tahmin edi-yorum. Çünkü fitratımda rikkat-i cinsiye ile acımak hissi ziyâde bulunduğun-dan, kendi elemimden başka, binler kardeşlerimin elemelerini de o şefkat sır-ıyla çektiğimden, yüzler sene yaşamış gibi ihtiyarım. Ve siz ne kadar firâk belâsını çekmiş iseniz, benim kadar o belâyâ mâruz kalmamışsınız. Çünkü oğlum yoktur ki yalnız oğlumu düşüneyim. Bende ki fitrî olan bu ziyâde acı-maklık ve şefkat, binler Müslüman evlâdlarının, hattâ masum hayvanların teellümlerine karşı dahi bir rikkat, bir elem, o sır-ı şefkat ile hissediyordum. Hususî bir hânem yoktur ki fikrimi yalnız ona hasredeyim; belki bu mem-leket ile ve belki âlem-i İslâm'ın kıt'asıyla hânem gibi, hamiyet-i İslâmiye noktasında alâkadarım. Ve o iki büyük hânedeki dindaşlarımın elemleriyle müteallim ve firâklarıyla mahzun oluyorum!..

İşte bütün ihtiyarlığımdan ve firâk belâlarından gelen teessürâtıma, ba-na nur-i îmân tam kâfi geldi; kırılmaz bir rica, kopmaz bir ümit, sönmez bir ziyâ, bitmez bir teselli verdi. Elbette sizlere ihtiyarlıktan gelen karanlık ve gaf-let ve teessürât ve teellümât; îmân kâfi ve vâfidir. Asıl en karanlıklı ve en nursuz ve tesellsiz ihtiyarlık ve en elîm ve müthiş firâk, ehl-i dalâletin ve ehl-i sefâhetin ihtiyarlıklarıdır ve firâklarıdır. O rica ve ziyâ ve teselli veren îmânı zevk etmek ve tesirâtını hissetmek için, ihtiyarlığa lâayık ve İslâmiyet'e muvâ-fık ubûdiyetkârâne bir tavr-ı şuûrdârâne takınmakla olur. Yoksa gençlere benzemeye çalışmak ve onların sarhoşça gafletlerine başını sokup ihtiyar-lığını unutmakla değildir.

Âlem-i İslâm: İslâm âlemi.

Dâr-ı beka: Ebedî, sonsuz yurt.

Ehl-i dalâlet: Doğru yoldan çıkan-lar, kafirler.

Ehl-i sefahet: Zevk, eğlence ve ya-sak olan şeylere düşkün olan kimseler.

Elîm: Keder ve üzüntü verici.

Fitri: Doğuştan, fitrata ait ve yara-tılışla ilgili.

Firak: Ayrılık.

Füyuzat: Feyzler, bereket ve ihsan-lar.

İhata: Tam kavrayış, anlayış.

Hamiyet-i İslâmiye: İslâm'ı koru-ma gayreti.

İhtiyare: İhtiyar kadın.

Muvafık: Uygun, denk, yerinde.

Müteallim: Acı ve elem duyan, üzgün.

Nur-i îman: İman nuru.

Rica: İstek, ümit.

Rikkat: Acıma, incelik, yufka yü-reklilik.

Rikkat-i cinsiye: Hemcinslerine karşı incelik, nezaket içerisinde olma, şefkat etme.

Semerat: Neticeler, meyveler.

Sırr-ı şefkat: Şefkat sırrı, hakikati.

Tavr-ı şuurdarane: Şuurlu bir ta-vır, hareket.

Teellüm: Elem, keder, acı duyma, tasalanma.

Teessürat: Teessürler, acılar, ke-derler.

Tesirat-ı azîme: Büyük tesirler, iz-ler, etkililer.

Ubûdiyetkârane: Kulluğa yakışır tarzda.

Vâfi: Tam, yeterli.

Zâhiren: Görünüşe göre.

-ev kemâ **خَيْرُ شَبَابِكُمْ مَنْ تَشَبَّهَ بِكُهُولِكُمْ وَشَرُّ كُهُولِكُمْ مَنْ تَشَبَّهَ بِشَبَابِكُمْ**¹

kâl- meâlindeki hadîsi düşününüz. Yani, “Gençlerinizin en iyisi, temkinde ve sefâhetlerden çekilmekte ihtiyarlara benzeyenlerdir. Ve ihtiyarlarınızın en fenâsı, sefâhette ve başını gaflete sokmakta gençlere benzeyenlerdir.”

Ey kardeşlerim ihtiyarlar ve hemşire ihtiyareler! Hadîs-i şerifte vardır ki: “Altmış yetmiş yaşlarında ihtiyar bir mü'min, dergâh-ı ilâhiyeye elini kaldırıp duâ ederken, rahmet-i ilâhiye onun elini boş döndürmeye hicap ediyor.”² Mâdem rahmet size karşı böyle hürmet ediyor; siz de rahmetin bu hürmetini ubûdiyetinizle ihtiram ediniz.

On Dördüncü Rica

Dördüncü Şuâ olan Âyet-i Nuriye-i Hasbiye'nin başının hülâsası diyor ki:

Bir zaman ehl-i dünya beni her şeyden tecrid ettiklerinden, beş çeşit gurbetlere düşmüştüm. Sıkıntıdan gelen bir gaflet ile, Risale-i Nur'un teselli verici ve medet edici nurlarına bakmayarak, doğrudan doğruya kalbime baktım ve rûhumu aradım. Gördüm ki; gayet kuvvetli bir aşk-ı bekâ ve şedid bir muhabbet-i vücud ve büyük bir iştihak-ı hayat ve hadsiz bir acz ve nihayetsiz bir fakr, bende hükmediyordu. Hâlbuki müthiş bir fenâ, o bekâyı söndürüyor. O hâletimde, yanık bir şâirin dediği gibi dedim:

“Dil bekâsı, Hak fenâsı istedi mülk-i tenim

Bir devasız derde düştüm, âh ki Lokman bîhaber.”³

¹ Ebû Ya'lâ, *el-Müsne'd* 1/467; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 1/94, *el-Mu'cemü'l-kebir* 22/83; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 6/168.

² Bkz.: et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/270, *Müsne'dü's-şâmiyyîn* 2/268; eş-Şeybânî, *es-Sünne* 1/16; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/284. Ayrıca, genel manada Cenâb-ı Hakk'ın dergâhına kalkan hiçbir eli boş çevirmediğini bildiren hadis-i şerif için bkz.: el-Bezzâr, *el-Müsne'd* 6/479; Ebû Ya'lâ, *el-Müsne'd* 3/391; İbn Hibbân, *es-Sahih* 3/160; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/31.

³ Niyazi Mîsrî, *Dîvân* s. 149 (133. şiir, 3. beyit)

Acz: Kuvvetsizlik, güçsüzlük.

Aşk-ı beka: Ebedî hayat aşkı.

Âyet-i nuriye-i hasbiye: “Allah bize yeter; O, ne güzel vekildir.”

(Âl-i İmran, 173) **Bîhaber:** Habersiz

Dergâh-ı ilâhiye: Cenab-ı Hakk'ın huzuru.

Ehl-i dünya: Dünyaya dalıp, âhireti düşünmeyenler.

Fakr: İhtiyaç, muhtaçlık.

Fena: Yokluk, yok olma.

Hâlet: Durum, hâl, vaziyet.

Hicab etmek: Utanmak, çekinmek.

Hülâsa: Öz, özet.

Hürmet: Saygı gösterme, saygı.

İhtiram: Hürmet, saygı göstermek.

İştihak-ı hayat: Yaşama şevki,

arzusuz.

Meded: İnayet, yardım, imdat.

Muhabbet-i vücud: Var olma sevgisi

Mülk-i ten: Beden, vücut.

Nihayetsiz: Sonsuz.

Rahmet-i ilâhiye: İlâhî rahmet.

Sefahet: Zevk, eğlence ve yasak olan şeylere düşkünlük.

Şedid: Şiddetli, kuvvetli.

Tecrid etmek: Yalnız bırakmak, ayırmak.

Şua: Parıltı.

Temkin: Ağırbaşlılık, kendinden emin olma.

Ubûdiyet: Kulluk.

Me'yûsane başımı eğdim. Birden, **وَنَعْمَ الْوَكِيلُ** **حَسْبُنَا اللَّهُ** imdâdına geldi, "Beni dikkatle oku!" dedi. Ben de günde beş yüz defa okudum. Okudukça, yalnız ilmelyakîn ile değil, aynelyakîn ile çok kıymetdâr envârından dokuz mertebe-i hasbiye bana inkişâf etti.

Birinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye

Bendeki aşk-ı bekâ; bendeki bekâyâ değil, belki sebepsiz ve bizzât mah-bûb olan kemâl-i mutlak sahibi, Zât-ı Zülkemâl'in ve Zülcelâl'in bir isminin bir cilvesinin mâhiyetimde bir gölgesi bulunduğundan, fıtratımda o Kâmil-i Mutlak'ın varlığına ve kemâline ve bekâsına müteveccih olan muhabbet-i fitriye, gaflet yüzünden yolunu şaşırmış, gölgeye yapışmış, âyinenin bekâsına âşık olmuştu, **وَنَعْمَ الْوَكِيلُ** **حَسْبُنَا اللَّهُ** geldi, perdeyi kaldırdı. Gördüm ve hissettim ve hakkalyakîn zevk ettim ki; bekâmın lezzeti ve saâdeti, aynen ve daha mükemmel bir tarzda Bâkî-i Zülkemâl'in bekâsına ve benim Rabbim ve İlâhım olduğuna, tasdik ve îmânımda ve iz'anımda vardır. Bunun edillesi, zevi'l-ihsâsı hayrette bırakacak gayet derin ve dakik on iki hemhemler ve şuûr-i îmânlar ile Risale-i Hasbiye'de beyân edilmiştir.

İkinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye

Fıtratımdaki hadsiz acizimle beraber, ihtiyarlık ve gurbet ve kimsesizlik ve tecridim içinde; ehl-i dünya desîseleriyle, casuslarıyla bana hücum ettik-

¹ "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!" (Âl-i İmran sûresi, 3/173)

Acz: Kuvvetsizlik, güçsüzlük.

Âyine: Ayna.

Aynelyakîn: Her şeyi bizzat görerek bilmek.

Bâkî-i zülkemal: Kemal sahibi ebedi olan Allah (c.c)

Beka: Ebedî olmak, sonsuza kadar var olma.

Cilbe: Allah'ın isimlerinin tecellisi.

Dakik: İnce, hassas.

Desise: Hile, oyun, düzen.

Edille: Deliller.

Ehl-i dünya: Dünyaya dalıp, âhi-reti düşünmeyenler.

Envâr: Nurlar.

Fıtrat: Yarattığı, tabiat.

Hadsiz: Sonsuz, nihayetsiz.

Hakkalyakîn: Bir şeyi, bizzat tadarak, yaşayarak, hiç şüphesi kalmayacak şekilde bilmek.

İlmelyakîn: Bir şeyi delile dayanarak bilmek.

İnkişaf: Açılma, ortaya çıkma.

İz'an: Anlayış, feraset, zekâ.

Kâmil-i mutlak: Sonsuz, kusursuz mükemmel.

Kemal-i mutlak: Sonsuz, kusursuz mükemmellik.

Kıymetdar: Kıymetli.

Mahbub: Sevgili.

Mertebe-i hasbiye: "Allah bize yeter; O, ne güzel vekildir." (Âl-i İmran, 173) ayetinin farklı anlamlarından her biri.

Me'yusane: Ümitsizce.

Muhabbet-i fitriye: Tabii sevgi.

Müteveccih: Yönelmiş, yönelen.

Risale-i hasbiye: "Allah bize yeter; O, ne güzel vekildir." (Âl-i İmran, 173) ayetini tefsir eden risale (4. Şua)

Şuûr-i iman: İman şuuru.

Tecrid: Yalnız bırakmak, ayırmak.

Zat-ı zülcelâl: Celâl, ululuk ve azamet sahibi Allah (c.c).

Zat-ı zülkemal: Sonsuz güzellik ve mükemmelliklerin sahibi Allah (c.c).

Zevi'l-ihsas: Duyu organları olan kimseler.

leri hengâmda kalbime dedim: “Elleri bağlı, zâif ve hasta bir tek adama ordular taarruz ediyor. Benim için bir nokta-yi istinâd yok mu?” diye **حَسْبُنَا اللَّهُ**

وَنِعْمَ الْوَكِيلُ âyetine müracaat ettim. Bana o âyet bildirdi ki:

İntisab-ı îmânî vesikasıyla Kadîr-i Mutlak öyle bir Sultan’a intisab edersin ki; zemin yüzünde her baharda dört yüz bin milletten mürekkeb nebâtât ve hayvanât ordularının bütün cihâzâtlarını kemâl-i intizam ile vermekle beraber, başta insan olarak, hayvanâtın muazzam ordusunun bütün erzaklarını, değil medenî insanların son zamanlarda keşfettikleri et ve şeker ve sâir taamların hülâsaları gibi, belki yüz derece o medenî hülâsalardan daha mükemmel ve bütün taamların her nev’inden tohum ve çekirdek denilen Rahmânî hülâsalarla koyup; ve o hülâsaları dahi, onların pişirmelerine ve inbi-sâtlarına dâir kaderî tarifeler içinde sarıp, muhafaza için küçük sandukçalara koyup, tevdi eder. O sandukçaların îcâdı, **كَافٌ—تُونُ** emrinde bulunan **وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** fabrikasından o kadar çabuk ve kolay ve çoklukla olur ki; Kur’ân der: “Hâlık emreder, meydana gelir.” Mâdem sen, intisab-ı îmânî tezkeresiyle böyle bir nokta-yi istinâd bulabildiğinden, hadsiz bir kuvvete ve kudrete dayanabilirsin. Ben de âyetten bu dersimi aldıkça öyle bir kuvve-i mânevîyeyi buldum ki; değil şimdiki düşmanlarıma, belki dünyaya meydan okuyabilir bir iktidar-ı îmânî hissederek, bütün rûhumla beraber **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** dedim.

Üçüncü Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye

Ben o gurbetler ve hastalıklar ve mazlûmiyetlerin tazyikiyle dünyadan alâkamı kesilmiş bularak, ebedî bir dünyada ve bâkî bir memlekette dâimî bir saâdete namzed olduğumu îmân telkin ettiği hengâmda; tahassür akıtan “Of! Of!”dan vazgeçip, beşâset izhâr eden “Oh! Oh!” dedim. Fakat bu gaye-i hayal ve hedef-i rûh ve netice-i fitratın tahakkuku, ancak ve ancak bütün

Beşâset: Güler yüzlülük.

Cihazat: Donanımlar.

Ebedî: Sonsuz, nihayetsiz.

Erzak: Yiyecek içecek maddeleri, ihtiyaçlar.

Gaye-i hayal: İdeal, mefkûre, ülkü

Hâlık: Yaratan, yaratıcı.

Hedef-i ruh: Ruhun hedefi.

Hengâm: Zaman. **Hülâsa:** Öz.

İcâd: Var etme, vücuda getirme.

İktidar-ı îmanî: İmanla elde edilen

iktidar, yeterlilik.

İnbi-sât: Açılmak, inkişaf etmek.

İntisab: Bağlanma, mensub olma.

İntisab-ı îmanî tezkeresi: Allah’a iman ile sahip olunan kimlik belgesi.

İntisab-ı îmanî vesikası: Allah’a iman ile elde edilen kimlik belgesi

İzhar etmek: Göstermek, açığa çıkarmak. **Kaderî:** Kadere ait.

Kadîr-i mutlak: Her şeye gücü yeten Allah (c.c.)

Kemal-i intizam: Pek mükemmel, kusursuz düzen.

Kuvve-i manevîye: Mânevî kuvvet, moral. **Mazlumiyet:** Mazlum olma, zulme uğrama hâli.

Muazzam: Çok büyük, muhteşem.

Mürekkeb: Bir araya gelmiş, oluşmuş. **Namzed:** Aday.

Netice-i fitrat: Yaratılışın neticesi.

Nokta-yi istinad: Dayanak noktası

Rahmânî: Sonsuz merhamet ve şefkatle bütün varlıkları rızıklandıran Allah’a ait. **Taam:** Yiyecek.

Sandukça: Küçük sandık.

Taarruz: Saldırı, hücum.

Tahakkuk: Gerçekleşme, meydana gelme. **Tazyik:** Sıkıştırma, baskı.

Tahassür: Hasret çekme, özlem.

Nev’: Tür. **Zaif:** Zayıf.

mahlûkâtının bütün harekâtlarını ve sekenâtlarını ve ahvâl ve a'mâllerini, kavlen ve fiilen bilen ve kaydeden ve bu küçücük ve âciz-i mutlak nev-i insanı Kendine dost ve muhâtap eden ve bütün mahlûkât üstünde bir makam veren bir Kadîr-i Mutlak'ın hadsiz kudretiyle ve insana nihayetsiz inâyet ve ehemmiyet vermesiyle olabilir, diye düşünürken bu iki noktada, yani böyle bir kudretin faaliyeti ve zâhiren bu ehemmiyetsiz insanın hakikatli ehemmiyeti hakkında îmânın inkişâfını ve kalbin itminanını veren bir izah istedim.

Yine o âyete müracaat ettim. Dedi ki: “^{حَسْبُنَا} daki ^{نَا}’ya dikkat edip, senin ile beraber lisân-ı hâl ve lisân-ı kâl ile ^{حَسْبُنَا}’yı kimler söylüyorlar, dinle!” emretti.

Birden baktım ki, hadsiz kuşlar ve kuşçuklar olan sinekler ve hesapsız hayvanlar ve nihayetsiz nebatlar ve gayetsiz ağaçlar dahi benim gibi lisân-ı hâl ile ^{حَسْبُنَا} ^{اللَّهُ} ^{وَنِعْمَ} ^{الْوَكِيلُ} mânâsını yâd ediyorlar ve herkesin yâdına getiriyorlar ki; bütün şerâit-i hayatiyelerini tekeffül eden öyle bir vekilleri var ki, birbirine benzeyen ve maddeleri bir olan yumurtalar ve birbirinin misli gibi katreler ve birbirinin aynı gibi habbeler ve birbirine müşabih çekirdeklerden kuşların yüz bin çeşitlerini, hayvanların yüz bin tarzlarını, nebâtâtın yüz bin nev’ini ve ağaçların yüz bin sınıfını yanlızsız, noksansız, iltibâssız, süslü, mîzanlı, intizamlı, birbirinden ayrı fârikalı bir sûrette gözümüz önünde, hususan her baharda gayet çok, gayet kolay, gayet geniş bir dâirede, gayet çoklukla halk eder, yapar bir kudretin azamet ve haşmeti içinde beraberlik ve benzeyişlik ve birbiri içinde ve bir tarzda yapılmalarıyla, vahdetini ve ehadiyetini bize gösterir ve böyle hadsiz mu’cizâtı ibraz eden bir fiil-i rubûbiyete, bir tasarruf-i hallâkiyete müdahale ve iştirak mümkün olmadığını bildirir diye anladım. Her mü’min gibi benim hüviyet-i şahsiyemi ve mâhiyet-i insâniyemi

A'mâl: İşler, fiiller.

Âciz-i mutlak: Hiçbir şeye gücü yetmeyen.

Ahval: Hâller, durumlar.

Azamet: Büyüklük, yücelik.

Ehadiyet: Cenab-ı Hak'ın birer birer her bir şeye tecelli eden, görünen birliği.

Fârîka: Ayırıcı, ayrılmasına sebep olan vasıf.

Fiilen: Fiille, davranış ve hareketlerle

Fil-i rubûbiyet: Allah'ın terbiye edicilik fiili. **Gâyet:** Son, nihayet

Habbe: Tane, tohum.

Halketmek: Yaratmak.

Harekât: Hareketler.

Haşmet: İhtişam, heybet.

Hüviyet-i şahsiye: Gerçek kişilik.

İbraz etmek: Göstermek, ortaya koymak.

İltibas: Karıştırma, ayırt edememe.

İnayet: Yardım, lütuf.

İntizam: Nizam, düzen.

İştirak: Ortaklık, katılma.

İtminan: Güven duyma, kalp huzuruyla kabullenip benimseme.

Kadîr-i mutlak: Her şeye gücü yeten Hz. Allah (c.c.)

Katre: Damla. **Kavlen:** Söz ile.

Kudret: Güç, kuvvet.

Lisan-ı hal: Hâl dili, davranışların ifade ettiği anlam.

Lisan-ı kal: Dil ile anlatılan mâna.

Mâhiyet-i insaniye: İnsanın mahiyeti, asıl kimliği.

Mahlûkat: Yaratıklar.

Mizan: Ölçü, denge.

Mu'cizat: Mu'cizeler.

Muhatab: Kendisine söz söylenen, konuyla ilgili sayılan kimse.

Müdahale: Karışma, araya girme.

Müşabih: Benzer.

Nev-i insan: İnsan türü.

Nihayetsiz: Sonsuz.

Sekenat: Durma, hareket etmeme.

Şerâit-i hayatiye: Hayat şartları.

Tasarruf-i hallakiyet: Yaratma fiili.

Tekeffül: Kefil olma, birinin sorumluluğunu yüklenme.

Vahdet: Birlik, teklik.

Vekil: Sözcü, tam yetkili temsilci.

Yâd: Hatır, gönül.

Yâdetmek: Anma, hatırlama, zikretme

Zâhiren: Görünüşe göre.

anlamak isteyenler ve benim gibi olmak arzu edenler **حَسْبُنَا** 'daki cem'i-yetinde bulunan "ene"nin, yani nefsimin tefsirine baksınlar. Ehemmiyetsiz, hakir ve fakir görünen vücudum -her mü'minin vücudu gibi- ne imiş, hayat ne imiş, insâniyet ne imiş, İslâmiyet ne imiş, îmân-ı tahkikî ne imiş, mârifetullah ne imiş, muhabbet nasıl olacakmış? Anlasınlar, dersini alsınlar!

Dördüncü Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye

Bir vakit ihtiyarlık, gurbet, hastalık, mağlûbiyet gibi vücudumu sarsan ârızalar, bir gaflet zamanıma rast gelip şiddetle alâkadar ve meftun olduğum vücudumu, belki mahlûkâtın vücudlarını "Ademe gidiyor." diye elîm bir endişe verirken, yine bu Âyet-i Hasbiyeye müracaat ettim. Dedi: "Mânâma dikkat et ve îmân dürbünüyle bak!"

Ben de baktım ve îmân gözüyle gördüm ki: Bu zerrecik vücudum, her mü'minin vücudu gibi hadsiz bir vücudun âyinesi ve nihayetsiz bir inbisât ile hadsiz vücudları kazanmasına bir vesîle ve kendinden daha kıymetdâr bâkî, müteaddit vücudları meyve veren bir kelime-i hikmet bulunduğunu ve men-subiyet cihetiyle bir an yaşaması, ebedî bir vücud kadar kıymetdâr olduğunu ilmelyakîn ile bildim. Çünkü şuûr-i îmân ile bu vücudum Vâcibü'l-Vücud'un eseri ve san'atı ve cilvesi bulunduğunu anlamakla, vahşi evhâmdan ve hadsiz firâklardan ve hadsiz müfârakat ve firâkların elemelerinden kurtulup; mevcûdâta, hususan zihayatlarla taalluk eden ef'âl ve Esmâ-yi İlâhiye adedince uhuvvet râbitalarıyla münâsebet peydâ eylediğim bütün sevdiğim mevcûdâta, muvakkat bir firâk içinde dâimî bir visâl var bulunduğunu bildim. İşte îmân ile ve îmândaki intisab ile, her mü'min gibi, bu vücudum dahi hadsiz vücudların firâksız envârını kazanır; kendi gitse de onlar arkada kaldığından kendisi kalmış gibi memnun olur.

Adem: Yokluk.

Alâkadar: İlgili.

Âyet-i hasbiye: "Allah bize yeter;

O, ne güzel vekildir." (Âl-i İmran, 173)

Âşine: Ayna. **Bâkî:** Ebedî, sonsuz.

Cem'iye: Çoğul. **Cihet:** Yön, taraf

Cilve: Görünme, yansıma.

Ebedî: Sonsuz, nihayetsiz.

Efal: Fiiller. **Ene:** Ben (Tekil)

Elîm: Keder ve üzüntü verici.

Esmâ-yi ilâhiye: Cenab-ı Hakk'ın isimleri.

Envar: Nurlar.

Eoham: Kuruntular, şüpheler.

Firak: Ayrılık.

Hadsiz: Sınırsız, sonsuz.

Hakir: Önemssiz, değersiz, kıymetsiz

Hususan: Özellikle, bilhassa.

İlmelyakîn: Bir şeyi delile dayanarak bilmek.

İmân-ı tahkikî: Taklit yoluyla değil de, delile dayanarak ulaşılan iman

Inbisat: Açılmak, genişlemek, inkişaf etmek.

İnsaniyet: İnsanlık.

Kelime-i hikmet: Hikmet kelimesi.

Kıymetdar: Kıymetli.

Mağlûbiyet: Yenilme, mağlup olma

Mahlûkat: Yaratıklar.

Marifetullah: Allah'ı sıfat, isim ve fiilleriyle tanıma, bilme.

Meftun olmak: Aşık, aşın bir sevgiyle bağlanmış, tutkun olmak.

Mensubiyet: Mensup olma, ait olma

Muvakkat: Geçici, belli bir süre için olan.

Müfarakat: Ayrılık.

Münasebet: Alâka, ilgi, bağ.

Müteaddit: Aynı aynı, birkaç, çeşit çeşit.

Nihayetsiz: Sonsuz.

Peyda eylemek: Meydana getirmek, elde etmek.

Rabita: Münasebet, alâka, bağ.

Şuur-i iman: İman şuuru.

Taalluk etmek: İlgili olmak.

Uhuvenet: Kardeşlik, samimî dostluk

Vâcibü'l-vücud: Varlığı kendinden ve kesin olan Allah (c.c.)

Visâl: Ulaşma. Sevgiliye kavuşma.

Zerrecik: Küçük.

Zihayat: Canlı, hayat sahibi.

Hülâsa: Ölüm firâk değil, visâldir, tebdil-i mekândır, bâkî bir meyveyi sünbül vermektir.

Beşinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye

Yine bir vakit hayatım çok ağır şerâit ile sarsıldı ve nazar-ı dikkatimi ömre ve hayata çevirdi. Gördüm ki: Ömrüm koşarak gidiyor, âhirete yakınlaşmış. Hayatım dahi tazyikat altında sönmeye yüz tutmuş. Hâlbuki Hayy ismine dâir risalede izah edilen hayatın mühim vazifeleri ve büyük meziyetleri ve kıymetdâr faideleri böyle çabuk sönmeye değil, belki uzun yaşamağa lâ-yıktır, diye müteallimâne düşündüm. Yine üstadım olan **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** âyetine müracaat ettim. Dedi: “Sana hayatı veren Hayy u Kayyûm’a göre hayata bak!”

Ben de baktım, gördüm ki: Hayatımın bana bakması bir ise, Zât-ı Hayy u Kayyûm’a bakması yüzdür; ve bana âit neticesi bir ise, Hâlıkıma âit bindir. Şu hâlde marzî-i ilâhî dâiresinde bir an yaşaması kâfidir, uzun zaman istemez.

Bu hakikat dört mes’ele ile beyân ediliyor. Ölü olmayanlar veyahut diri olmak isteyenler, hayatın mâhiyetini ve hakikatini ve hakikî hukukunu o dört mes’ele içinde arasınlar, bulsunlar ve dirilsinler!

Hülâsası şudur ki: Hayat, Zât-ı Hayy u Kayyûm’a baktıkça ve îmân dahi hayata hayat ve rûh oldukça, bekâ bulur; hem bâkî meyveler verir, hem öyle yükselenir ki, sermediyet cilvesini alır, daha ömrün kısalığına ve uzunluğuna bakılmaz.

Altıncı Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye

Müfârat-ı umumiye hengâmında olan harab-ı dünyadan haber veren âhîrzaman hâdisâtı içinde müfârat-ı hususiyemi ihtâr eden ihtiyarlık ve âhîr ömrümde bir hassasiyet-i fevkalâde ile fîtratımdaki cemâlperestlik ve

Âhîrzaman: Kıyametin kopmasına yakın zaman. **Âhîr:** Son.

Cemalperestlik: Güzellik düşkünlüğü.

Faide: Fayda. **Bâkî:** Ebedî, sonsuz.

Hâdisat: Hâdiseler, olaylar.

Hâlık: Yaratıcı, yaratıcı.

Harab-ı dünya: Dünyanın yıkılması, harap olması.

Hassasiyet-i fevkalâde: Olağanüstü duyarlılık.

Hayy: Canlılara hayat veren, ezeli diri olan Allah (c.c.)

Hayy u Kayyum: Ezeli diri olup bütün varlıkların varlığı kendisine bağlı olan Allah (c.c.)

Hengâm: Zaman. **Hülâsa:** Özet.

İhtar: Hatırlatmak, dikkati çekmek.

Kâfi: Yeterli.

Mahiyet: Bir şeyin asıl durumu, esası

Marzî-i ilahî: Allah’ın rızası.

Meziyet: İyi ve doğru hareket, üstün vasıf.

Müfârat-ı hususiye: Özel ayrılık

Müfârat-ı umumiye: Genel ayrılık

Müteallimane: Acı duyarak, üzülmeye

Nazar-ı dikkat: Dikkat, bakış.

Sermediyet: Devamlılık, süreklilik.

Tazyikat: Sıkıştırmalar, zorlamalar, baskılar.

Tebdil-i mekân: Yer değiştirmek.

güzellik sevdası ve kemâlâta meftuniyet hisleri inkişâf ettikleri bir zamanda, dâimî tahribâtçı olan zevâl ve fenâ ve mütemâdî tefrik edici olan mevt ve adem, dehşetli bir sûrette bu güzel dünyayı ve bu güzel mahlûkâtı hırpaladığını, parça parça edip güzelliklerini bozduğunu; fevkalâde bir şuûr ve teessür ile gördüm. Fıtratımdaki aşk-ı mecazî, bu hâle karşı şiddetli galeyan ve isyan ettiği zamanda bir medâr-ı teselli bulmak için yine bu Âyet-i Hasbiye'ye müracaat ettim. Dedi: "Beni oku ve dikkatle mânâma bak!" Ben de Sûre-i Nur'daki ¹ **اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ** ilâ âhir... âyetinin rasathânesine girip îmânın dürbünüyle bu Âyet-i Hasbiye'nin en uzak tabakalarına ve şuûr-i îmânî hurdebîni ile en ince esrârına baktım, gördüm:

Nasıl ki âyineler, şişeler, şeffaf şeyler, hattâ kabarcıklar; güneş ziyâsının gizli ve çeşit çeşit cemâlini ve o ziyânın elvan-ı seb'a denilen yedi renginin mütenevvi güzelliklerini gösteriyorlar ve teceddüd ve teharrükleriyle ve ayrı ayrı kabiliyetleriyle ve inkisâratlarıyla o cemâl ve o güzellikleri tazeleştiriyorlar ve inkisâratlarıyla Güneş'in ve ziyâsının ve elvan-ı seb'asının gizli güzelliklerini güzel izhâr ediyorlar. Aynen öyle de; Şems-i Ezel ve Ebed olan Cemîl-i Zülcelâl'in cemâl-i kudîsine ve nihayetsiz güzel Esmâ-yi Hüsnâsının sermedî güzelliklerine âyinedarlık edip civellerinin tazelenmesi için bu güzel masnûlar, bu tatlı mahlûklar, bu cemâlli mevcûdât, hiç durmayarak gelip gidiyorlar; kendilerinde görünen güzellikler ve cemâller, kendilerinin malı olmadığını, belki tezâhür etmek isteyen sermedî ve mukaddes bir cemâlin ve dâimî tecelli eden ve görünmek isteyen mücerred ve münezzeh bir hüsnün işaretleri ve âlâmetleri ve lem'aları ve civeleri olduğunun pek çok kuvvetli

¹ "Allah göklerin ve yerin nûrudur." (Nûr sûresi, 24/35)

Adem: Yokluk.

Âlâmet: İşaret, belirti.

Aşk-ı mecazî: Meczâzî, hakiki olmayan aşk.

Âyet-i hasbiye: "Allah bize yeter; O, ne güzel vekildir." (Âl-i İmran, 173)

Âyinedarlık: Aynalık.

Cemal: Güzellik.

Cemal-i kudîs: Kutsal güzellik.

Cemîl-i zülcelâl: Yücelik ve heybeti ile beraber güzellik ve lütfun da yegâne sahibi Allah (c.c.)

Cilbe: Görünme, yansıma.

Dâimî: Sürekli, devamlı.

Elvan-ı seb'a: Yedi renk.

Esmâ-yi hüsnâ: Cenab-ı Hakk'ın güzel isimleri.

Fena: Yokluk, yok olma.

Hurdebîn: Mikroskop.

Hüsn: Güzellik.

İnkisarat: Kırılmalar.

İnkişaf: Açılma, ortaya çıkma.

İzhâr etmek: Göstermek, açığa çıkarmak.

Kemâlât: Mükemmellikler.

Lem'a: Parıltı. **Mahluk:** Yaratık.

Mahlûkat: Yaratıklar.

Masnu': Sanatlı bir şekilde yaratılmış her bir mahluk.

Medâr-ı teselli: Teselli sebebi.

Meftuniyet: Meftun olma hâli, vurgunluk, düşkünlük.

Mevcudat: Var olan şeyler, varlıklar

Mukaddes: Mübarek, kutlu, kudîs.

Mücerred: Cisim halinde bulunmayan, saf, hâlis.

Münezzeh: Kusur ve noksanlıktan uzak olan, kusursuz.

Mütemadi: Aralıksız, sürekli, devamlı

Mütenevvi: Çeşitli.

Rasathane: Gözlem evi.

Sermedî: Ebedî, sonu olmayan.

Sure-i nur: Nur suresi.

Şems-i ezel ve ebed: Ezeli ve ebedî Güneş, Allah (c.c.)

Şuur-i îmanî: İman şuuru.

Teceddüd: Tazelenme, yenilenme.

Tecelli etmek: Görünmek, ortaya çıkmak.

Teessür: Üzülmek, etkilenmek.

Tefrik: Ayırma.

Teharrük: Hareket etme, hareketlenme.

Tezahür etmek: Ortaya çıkmak, görünmek.

Zeval: Sona erme, yok olma.

Ziya: Işık.

delilleri Risale-i Nur'da tafsilen izah edilmiş. Burada o bürhânlardan üç tanesi, kısaca gayet mâkul bir sûrette zikredilmiştir, diye beyâna başlar. Bu risaleyi gören her bir zevk-i selim ashâbı hayrette kalmakla beraber kendilerinin istifâdelerinden başka, gayrılarının da istifâdelerine çalışmayı lâzım buluyorlar. Hususan ikinci bürhânda beş nokta beyân ediliyor. Aklı çürük, kalbi bozuk olmayan, her hâlde takdir ve tahsin ve tasvib ile “Mâşâallah, fetebârekâllah” diyecek; fakir, hakir görülen vücudunu teâli ettirecek; hârika bir mu'cize olduğunu derk ve tasdik edecek.

On Beşinci Rica (Hâşiye)

Bir zaman Emirdağ'ında ikamete memur ve tek başıma menzilde âdetâ bir haps-i münferid ve bana çok ağır gelen tarassudlar ve tahakkümler ile bana işkence vermelerinden hayattan usandım, hapisten çıktığıma teessüf ettim. Rûh u canımla Denizli hapsini arzuladım ve kabre girmeyi istedim. Ve “Hapis ve kabir, bu tarz-ı hayata müreccahtır.” diye, ya hapse veya kabre girmeye karar verirken, inâyet-i ilâhiye imdâda yetişti; kalemleri teksir makinesi olan Medresetü'z-Zehrâ şakirdlerinin ellerine, yeni çıkan teksir makinesini verdi. Birden Nur'un kıymetdâr mecmûalarından her tanesi, bir kalem ile beş yüz nüsha meydana geldi. Fütûhâta başlamaları, o sıkıntılı hayatı bana sevdirdi, “Hadsiz şükür olsun!” dedirtti.

(Hâşiye) Nur'un te'lif zamanı üç sene evvel bitmiş olmasından, bu On Beşinci Rica, ileride bir Nurcu tarafından İhtiyarlar Lem'ası'nın tekmliline, te'lifine me'haz olmak üzere yazıldı.

Bürhan: Delil, ispat vasıtası.

Derk: Derinliği ve inceliği ile anlama

Fetebârekâllah: Allah'ın şanı çok yücedir, çok yüce!

Fütuhat: Fetihler, zaferler.

Hakir: Önemsiz, değersiz, kıymetsiz

Haps-i münferid: Hücre hapsi.

Hususan: Özellikle, bilhassa.

İkamet: Oturma.

İnâyet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ve lütfu.

Kıymetdar: Kıymetli.

Mâkul: Akla uygun, mantıklı.

Mâşâallah: Allah ne güzel dilemiş ve yapmış!

Mecmûa: Dergi.

Medresetü'z-Zehra: 1914'de Birinci Dünya Savaşından önce Van'da; Üstad Said Nursi'nin açılması için teşebbüse geçtiği, Ezher'e kardeş üniversite olarak plânladığı üniversitenin adı.

Me'haz: Kaynak.

Memur: Emir almış kimse.

Menzil: Ev, ikamet edilen yer.

Müreccah: Tercihe şayan, tercih edilir

Nüsha: Yazılmış şey, yazılı bir şeyden çıkarılan suret.

Ruh u can: Ruh ve canıyla, bütün gönlüyle.

Şakird: Talebe.

Tafsilen: Ayrıntılı olarak.

Tahakküm: Baskı, zorbalık.

Tahsin: Güzel bulma, beğenme.

Takdir: Beğenme.

Tarassud: Gözetleme.

Tarz-ı hayat: Hayat tarzı.

Tasvib: Doğru bulma, uygun sayma

Teâli: Yükselme.

Teessüf: Üzülme, kederlenme.

Tekmil: Tamamlama, bitirme.

Te'lif: Eser yazmak, kitap yazmak.

Zevk-i selim ashâbı: Bir şeyin mahiyetini kavrayıp takdir eden kimseler.

Bir mikdar sonra Risale-i Nur'un gizli düşmanları, fütûhât-ı nuriyeyi çekemediler. Hükûmeti aleyhimize sevk ettiler. Yine hayat bana ağır gelmeye başladı. Birden inâyet-i rabbâniye tecelli etti. En ziyâde Nurlara muhtaç olan alâkadar memurlar, vazifeleri itibâriyle müsadere edilen Nur Risale-leri'ni kemâl-i merak ve dikkatle mütalâa ettiler. Fakat Nurlar onların kalblerini kendine taraftar eyledi. Tenkid yerinde takdire başlamalarıyla, Nur Dershânesi çok genişlendi; maddî zararımızdan yüz derece ziyâde menfaat verdi, sıkıntılı telâşlarımızı hiçe indirdi.

Sonra, gizli düşman münafıklar, hükûmetin nazar-ı dikkatini benim şahsıma çevirdiler. Eski siyasî hayatımı hatırlattırdılar. Hem adliyeyi, hem maarif dâiresini, hem zabıta'yı, hem dâhiliye vekâletini evhâmlandırdılar. Partilerin cereyânları ve komünistlerin perdesinde anarşistlerin tahrikâtıyla o evhâm genişlendi. Bizi tazyik ve tevkif ve ellerine geçen risaleleri müsadereye başladılar. Nur şakirdlerinin faaliyetine tevakkuf geldi. Benim şahsımı çürütmek fikriyle, bir kısım resmî memurlar, hiç kimsenin inanmayacağı isnâdlarda bulundular. Pek acîp iftiraları işâaya çalıştılar. Fakat kimseyi inandıramadılar.

Sonra, pek âdi bahânelerle, zemheririn en şiddetli soğuk günlerinde beni tevkif ederek, büyük ve gayet soğuk ve iki gün sobasız bir koğuştaki tecrid-i mutlak içinde hapsedtiler. Ben küçük odamda günde kaç defa soba yakar ve dâimâ mangalımda ateş varken, zaafiyet ve hastalığımın zor dayanabilirdim. Şimdi, bu vaziyette hem soğuktan bir sıtma, hem dehşetli bir sıkıntı ve hiddet içinde çırpınırken, bir inâyet-i ilâhiye ile bir hakikat kalbimde inkişâf etti.

Mânen, "Sen hapse Medrese-i Yusufiye nâmı vermişsin; hem Denizli'de sıkıntınızdan bin derece ziyâde hem ferah, hem mânevî kâr, hem oradaki mahpusların Nurlardan istifâdeleri, hem büyük dâirelerde Nurların fütûhâtı gibi neticeler, size şekvâ yerinde binler şükrettirdi, her bir saat hapsinizi ve

Acib: Hayret veren, dikkat çeken.

Alâkadar: İlgili.

Dâhiliye vekaleti: İçişleri Bakanlığı.

Evhâmlandırmak: Vesvese vererek şüphelendirmek.

Fütuhât: İman hakikatlerinin yayılması.

Fütuhât-ı nuriye: Nurun zaferleri.

İnâyet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ve lütfu.

İnâyet-i rabbaniye: Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ve lütfu.

İnkişâf: Açılma, ortaya çıkma.

İsnad: Dayandırmak, bağlamak.

İşâa: Yaymak, herkese duyurmak.

Kemal-i merak: Büyük bir merak.

Maarif dairesi: Millî Eğitim Bakanlığı.

Mahpus: Hapsedilen, hapsedilmiş olan.

Medrese-i Yusufiye: Hz. Yûsuf'un (a.s.), uğradığı iftira ve haksızlık sonucu girdiği hapisaneyi bir eğitim kurumuna dönüştürmesi sebebiyle, sırf iman ve Kur'an'a hizmetlerinden dolayı tutuklananların hapsedildiği yere Bediüzzaman Hazretlerinin verdiği isim.

Mütalaa: İnceleme, okuma.

Müsadere: Bir kimsenin mallarına bir gerekçe ile devletçe el konulması.

Nazar-ı dikkat: Dikkatli bakmak.

Şekva: Şikâyet etme, sızlanma.

Takdir: Beğenme, övme.

Tazyik: Sıkıştırma, zorlama, baskı, tutuklama.

Tecelli etmek: Görünmek, ortaya çıkmak.

Tecrid-i mutlak: Hücre hapsi.

Tevakkuf: Durma, bekleme.

Zaafiyet: Zayıflık, dermansızlık.

Zemherir: Kışın en soğuk zamanı, karakış.

Ziyade: Fazla.

sıkıntınızı, on saat ibâdet hükmüne getirdi; o fânî saatleri bâkîleştirdi. İnşâallah bu Üçüncü Medrese-i Yusufiye'deki musîbetzedelerin Nurlardan istifâdeleri ve teselli bulmaları, senin bu soğuk ve ağır sıkıntını hararetlendirip, sevinçlere çevirecek ve hiddet ettiğin adamlar eğer aldanmışlarsa bilmediyerek sana zulmediyorlar. Onlar hiddete lâıyk değİller. Eğer bilerek ve garazla ve dalâlet hesabına seni incitiyorlar ve işkence yapıyorlarsa, onlar pek yakın bir zamanda, ölümün idam-ı ebedîsiyle kabrin haps-i münferidine girip, dâimî sıkıntılı azâp çekecekler. Sen onların zulmü yüzünden hem sevâp, hem fânî saatlerini bâkîleştirmeyi, hem mânevî lezzetleri, hem vazife-i ilmiye ve diniyeyi ihlâs ile yapmasını kazanıyorsun!" diye rûhuma ihtâr edildi. Ben de bütün kuvvetimle "Elhamdülillâh" dedim. İnsâniyet damarıyla o zâlimlere acıdım. "Ya Rabbi! Onları ıslah eyle!" diye duâ ettim.

Bu yeni hâdisede, ifademde Dâhiliye Vekâletine yazdığım gibi, on ve cihle kanunsuz olduğu ve kanun nâmına kanunsuzluk eden o zâlimler, asıl suçlu onlar olması gibi, öyle bahâneleri aradılar; işitenleri güldürecek ve hakperestleri ağlattıracak iftiraları ve uydurmalarıyla ehl-i insafa gösterdiler ki; Risale-i Nur'a ve şakirdlerine ilişmeye, kanun ve hak cihetinde imkân bulamıyorlar, dîvâneliğe sapıyorlar.

Ezcümle: Bir ay bizi tecessüs eden memurlar, bir şey bahâne bulamadıklarından bir pusula yazıp ki: "Said'in hizmetkârı bir dükkândan rakı almış, ona götürmüş." O pusulayı imza ettirmek için hiç kimseyi bulamayıp, sonra yabanî ve sarhoş bir adamı yakalamışlar, tehditkârâne "Gel bunu imza et!" demişler. O da demiş: "Tövbeler tövbesi olsun, bu acıp yalanı kim imza edebilir?" Onları, pusulayı yırtmağa mecbur etmiş.

İkinci bir nümûne: Bilmediğim ve şimdi dahi tanımadığım bir zât, atını beni gezdirmek için vermiş, ben de rahatsızlığım için teneffüs kasdı ile, ekser günlerde, yazda bir iki saat gezerdim. O at ve araba sahibine elli liralık kitap vermeye söz vermiştim. Tâ, kâidem bozulmasın ve minnet altına girmeyeyim.

Acib: Hayret veren, dikkat çeken.

Cihet: Yön, taraf.

Dalâlet: Doğru yoldan sapma, küfür ve inkâr.

Divanelik: Delilik, aptallık.

Ehl-i insaf: İnsaf sahipleri.

Ekser: Birçok.

Elhamdülillâh: Allah'a hamdolsun

Ezcümle: Başlıca.

Fânî: Gelip geçici, ölümlü, sonlu.

Garaz: Kötü niyet, maksat.

Hâdis: Olay, vak'a.

Hakperest: Hakk'a bağlı, dürüst.

Haps-i münferid: Hücre hapsi.

Hizmetkâr: Hizmetçi.

İslah: İyileştirmek, kötülüklerden kurtarmak, düzeltmek.

İdam-ı ebedî: Ebedî yok oluş.

İhlâs: Daima "Allah rızasını" gözeterek hareket etme düşüncesi.

İhtar etmek: Hatırlatmak, dikkat çekmek. **İnsaniyet:** İnsanlık.

Kaide: Nizam, düzen.

Nümune: Misal, örnek.

Musibetzed: Musibete, felâkete, belâya uğramış kimse.

Pusula: Üzerine not veya hesap yazılmış küçük kâğıt.

Şakird: Talebe.

Tecessüs: Gizlice araştırmak, gözetlemek.

Tehditkârane: Tehdit ederek.

Teneffüs: Nefes alma, soluklanma.

Vazife-i ilmiye ve diniye: İlmî ve dinî görevler. **Vecih:** Tarz, şekil.

Yabanî: Kaba, görgüsü kıt.

Acaba bu işte hiç bir zarar ihtimâli var mı? Hâlbuki “O at kimindir?” diye, elli defa bizlerden hem vali, hem adliyeciler, hem zabıta ve polisler sorudular. Güyâ büyük bir hâdise-i siyasiye ve asayişe temas eden bir vakiadır. Hattâ bu mânâsız soruşların kesilmesi için, iki zât, hamiyeten, biri “At benimdir.” diğeri “Araba benimdir.” dedikleri için ikisini de benimle beraber tevkif ettiler.

Bu nümûnelere kıyâsen, çok çocuk oyuncaklarına seyirci olup gülerek ağladık ve anladık ki: Risale-i Nur’a ve şakirdlerine işişenler, maskara olurlar.

O nümûnelerden latîf bir muhavere: Benim tevkif kâğıdımda sebep, emniyeti ihlâl suçu yazıldığından, ben daha o pusulayı görmeden müdde-i umuma dedim: “Seni geçen gece gıybet ettim.” Emniyet müdürü hesabına beni konuşturan bir polise: ‘Eğer bin müdde-i umumî ve bin emniyet müdürü kadar bu memlekette emniyet-i umumiyyeye hizmet etmemiş isem -üç defa- Allah beni kahretsin!’ dedim.”

Sonra, bu sırada, bu soğukta, en ziyâde istirahat ve üşümemeğe ve dünyayı düşünmemeğe muhtaç olduğum bir hengâmda, garazı ve kasdı ih-sâs eder bir tarzda, beni bu tahammülün fevkinde bu tehcir ve tecrid ve tevkif ve tazyike sevk edenlere, fevkalâde iğbirar ve kızmak geldi. Bir inâyet imdâda yetiştirdi. Mânen kalbe ihtâr edildi ki:

“İnsanların sana ettikleri ayn-ı zulûmlerinde, ayn-ı adâlet olan kader-i ilâhînin büyük bir hissesi var ve bu hapiste yiyecek rızkın var; o rızkın seni buraya çağırdı. O’na karşı rıza ve teslim ile mukâbele lâzım. Hikmet ve rahmet-i rabbâniyenin dahi büyük bir hissesi var ki, bu hapistekileri nurlandırmak ve teselli vermek ve size sevâp kazandırmaktır. Bu hisseye karşı, sabır içinde binler şükretmek lâzımdır. Hem senin nefsinin bilmediğin kusurlarıyla onda bir hissesi var. O hisseye karşı istiğfar ve tövbe ile, nefsin “Bu tokata müstehak oldun!” demelisin. Hem gizli düşmanların desiseleriyle bazı safdil ve vehham memurları iğfâl ile o zulme sevk etmek cihetiyle, onların da

Asayiş: Düzen, nizam.

Ayn-ı adâlet: Gerçek adalet.

Ayn-ı zulûm: Gerçek zulûm.

Desise: Hile, oyun, düzen.

Emniyet-i umumiye: Genel asayiş

Fevk: Üstünde, daha fazla.

Fevkalâde: Fevkalâde, olağan üstü

Garaz: Kötü niyet, maksat.

Hâdise-i siyasiye: Siyasî olay.

Hamiyeten: İnsanda bulunan din,

vatan, millet, soy ve aile gayreti.

iğbirar: Hatırı kalma, bir davranış-

tan ötürü gücenme.

iğfal: Gaflete düşürerek aldatma, kandırma. **İhlâl:** Bozma.

İhsas etmek: Hissettirmek, belli etmek.

Hengâm: Zaman.

İhtar etmek: Hatırlatmak, dikkat çekmek.

İnayet: Yardım, lütuf.

İstiğfar: Af dilemek.

Kader-i ilâhî: İlâhî kader.

Latîf: Hoş, güzel.

Maskara olmak: Gülünecek, alay

edilecek duruma düşmek.

Muhavere: Karşılıklı konuşma.

Mukabele: Karşılık verme.

Müdde-i umum: Savcı.

Müstehak: Hak etmiş, lâyık.

Rahmet-i rabbaniye: Her şeyi ter-

biye eden Allah’ın rahmeti.

Safdil: Saf yürekli; hile, oyun bil-

meyen. **Tahammül:** Sabır

gösterme, katlanma, dayanma.

Tazyik: Sıkıştırma, zorlama, baskı.

Tecrid: Yalnız bırakma, ayırma.

Tehcir: Hicret ettirme, göçürme.

Tevkif etmek: Tutuklamak.

Vakia: Hâdise, olay.

Vehham: Çok vehimli, kuruntulu.

bir hissesi var. Ona karşı Risale-i Nur'un o münafıklara vurduğu dehşetli mânevî tokatlar, senin intikamını tamamen onlardan almış. O, onlara yeter. En son hisse, bilfiil vasıta olan resmî memurlardır. Bu hisseye karşı, onların Nurlara tenkid niyetiyle bakmalarında, ister istemez şüphesiz îmân cihetinde istifâdelerinin hatırı için ¹ **وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ** düsturuyla; onları affetmek, bir ulüvv-i cenaplıktır."

Ben de bu hakikatli ihtârdan kemâl-i ferah ve şükür ile, bu yeni Medrese-i Yusufiye'de durmağa, hattâ aleyhimde olanlara yardım etmek için kendime mûcib-i cezâ zararsız bir suç yapmağa karar verdim. Hem benim gibi yetmiş beş yaşında ve alâkasız ve dünyada sevdiği dostlarından, yetmişten ancak hayatta beşi kalmış ve onun vazife-i nuriyesini görecektir yetmiş bin nur nüshaları bâkî kalıp serbest geziyorlar. Ve bir dile bedel, binler dil ile hizmet-i îmâniyeyi yapacak kardeşleri, vârisleri bulunan benim gibi bir adama kabir, bu hapisten yüz derece ziyâde hayırlıdır. Ve bu hapis dahi, hâricinde hürriyetsiz tahakkümler altındaki serbestiyetten yüz derece daha rahat, daha faidelidir. Çünkü hâricinde, tek başıyla yüzer alâkadar memurların tahakkümlerini çekmeğe mukâbil, hapiste yüzer mahpuslarla beraber yalnız müdür ve başgardıyan gibi bir iki zâtın, maslahata binâen hafif tahakkümlerini çekmeğe mecbur olur. Ona mukâbil, hapiste çok dostlardan kardeşâne taltifler, teselliler görür. Hem İslâmiyet şefkati ve insâniyet fıtratı, bu vaziyette ihtiyarlara merhamete gelmesi, hapis zahmetini rahmete çeviriyor diye, hapse râzı oldum.

Bu üçüncü mahkemeye geldiğim sırada zaafiyet ve ihtiyarlık ve rahatsızlıktan ayakta durmağa sıkıldığımdan, mahkeme kapısının hâricinde bir iskemlede oturdum. Birden bir hâkim geldi, hiddet etti, "Neden ayakta beklemiyor?" ihânetkârâne dedi. Ben de ihtiyarlık cihetinden, bu merhametsizliğe kızdım. Birden baktım; pek çok Müslümanlar, kemâl-i şefkat ve uhuvvetle

¹ "O muttakiler ki kıvdıklarında öfkelerini yutar, insanların kusurlarını affederler." (Âl-i İmran sûresi, 3/134)

Alâkadar: İlgili.

Bâkî: Kalıcı, sürekli. **Bilfiil:** Fiilen.

Binaen: Bunun üzerine, bundan dolayı. **Haric:** Dış, dışarı.

Düstur: Kâide, prensip, kanun. **Hizmet-i îmaniye:** İmana hizmet vazifesi.

İhanetkârane: Aşağılırcasına.

İhtar etmek: Hatırlatmak, dikkat çekmek. **İhtar:** Hatırlatma.

Kardeşane: Kardeşçesine.

Kemal-i ferah: Rahat, neşeli, büyük bir sevinç içinde.

Kemal-i şefkat: Mükemmel şefkat.

Mahpus: Hapsedilen, hapsedilmiş olan. **Maslahat:** Fayda, menfaat.

Merhametkârane: Acıyarak, merhamet göstererek.

Mûcib-i ceza: Ceza gerektiren, cezaya sebep olan.

Mukabil: Bir şeye karşı, bir şeyin karşısında bulunan.

Nüsha: Yazılmış şey, yazılı bir şeyden çıkarılan suret.

Tahakküm: Baskı, zorbalık etme.

Taltif: Lütuf ve ihsanda bulunma, ödüllendirme.

Uhuvvet: Kardeşlik, samimî dostluk

Ülûv-i cenablık: Yüksek karakterlilik, haysiyetlilik, faziletlilik.

Vazife-i nuriye: Risale-i Nur'la yapılan hizmet. **Vâris:** Mirasçı. **Zaafiyet:** Zayıflık, dermansızlık.

merhametkârâne bakıp etrafımızda toplanmışlar, dağıtılmıyorlar. Birden “**iki hakikat**” ihtâr edildi:

• **Birincisi:** Benim ve Nurların gizli düşmanlarımız, benim istemediğim hâlde hakkımdaki teveccüh-i âmmeyi kırmak ile Nur'un fütûhâtına sed çekilir diye, bazı safdil resmî memurları kandırıp, şahsımı millet nazarında çürütmek fikriyle, ihânetkârâne böyle muâmeleye sevk etmişler. Buna karşı inâyet-i ilâhiye, Nurların î mân hizmetine mukâbil, bir ikram olarak, o bir tek adamın ihânetine bedel, bu yüz adama bak! Hizmetinizi takdir ile şefkatkârâne acıyarak alâkadârâne sizi istikbâl ve teşyi' ediyorlar. Hattâ ikinci gün, ben müstantık dâiresinde müdde-i umumun suallerine cevap verirken, hü-kûmet avlusunda mahkeme pencerelerine karşı bin kadar ahali kemâl-i alâka ile toplanıp lisân-ı hâl ile “Bunları sıkmayınız!” dediklerini, vaziyetleriyle ifade ediyorlar gibi göründüler. Polisler onları dağıtamıyorlardı.

Kalbime ihtâr edildi ki: Bu ahali, bu tehlikeli asırda tam bir teselli ve söndürülmez bir nur ve kuvvetli bir î mân ve saâdet-i bâkiyeye bir doğru müjde istiyorlar ve fîrâten arıyorlar ve Nur Risalelerinde aradıkları bulunuyor diye işitmişler ki, benim ehemmiyetsiz şahsıma, î mânâna bir parça hizmetkârlığım için haddimden çok ziyâde iltifât gösteriyorlar.

• **İkinci hakikat:** Emniyeti ihlâl vehmiyle bize ihânet etmek ve teveccüh-i âmmeyi kırmak kasdıyla tahkirkârâne aldanmış mahdud adamların bed muâmelelerine mukâbil, hadsiz ehl-i hakikatin ve nesl-i âtinin takdirkârâne alkışlamaları var, diye ihtâr edildi.

Evet, komünist perdesi altında anarşistliğin, emniyet-i umumiye-yi bozmağa dehşetli çalışmasına karşı, Risale-i Nur ve şakirdleri, î mân-ı tahkikî kuvvetiyle bu vatanın her tarafında o müthiş ifsâdı durduruyor ve kırıyor.

Ahali: Halk.

Alâkadârâne: Alâkalı, ilgili bir şekilde.

Bed muamele: Kötü davranış.

Ehl-i hakikat: Daima hak ve hakikatın, doğrunun yanında olanlar.

Emniyet-i umumiye: Genel asayiş

Fîrâten: Tabii olarak.

Fütûhat: Fetihler, zaferler.

İfsad: Bozma, karıştırma, karışıklık çıkarma.

İhanet: Aşağılamak.

İhlâl: Bozma.

İhtar etmek: Hatırlatmak, dikkat çekmek.

İltifât: Değer vermek, ilgi göstermek

İman-ı tahkikî: Taklit yoluyla değil de, delile dayanarak ulaşılan iman.

İnâyet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ve lütfu.

İstikbal: Karşılama.

Kemal-i alâka: Ciddi ilgi.

Lisân-ı hal: Hâl dili, davranışların ifade ettiği anlam.

Mahdud: Sınırlı.

Merhametkârâne: Acıyarak, merhamet göstererek.

Muamele: Davranış.

Mukabil: Bir şeye karşı, bir şeyin karşısında bulunan.

Müdde-i umum: Savcı.

Müstantık: Sorgu hakimi.

Nesl-i âti: Gelecek nesil.

Saadet-i bâkiye: Âhîret mutluluğu.

Safdil: Saf yürekli; hile, oyun bilmeyen.

Sual: Soru.

Şefkatkârâne: Merhametle, şefkatle.

Tahkirkârâne: Hakâret eder şekilde.

Takdirkârâne: Takdir ederek, beğenerek.

Teşyi: Uğurlama, yolcu etme.

Teveccüh-i âimme: Toplumun takdir etmesi.

Vehm: Sebepsiz korku, zan, şüphe.

Emniyeti ve asayîşi temine çalışıyor ki, pek çok bir kesrette ve memleketin her tarafında bulunan Nur talebelerinden, bu yirmi senede alâkadar üç dört mahkeme ve on vilâyetin zabıtalrı, emniyeti ihlâl e dâir bir vukûatlarını bulmamış ve kaydetmemiş. Ve üç vilâyetin insaflı bir kısım zabıtalrı demişler: “Nur talebeleri mânevî bir zabıta dır. Asayîşi muhafazada bize yardım ediyorlar. İmân-ı tahkikî ile; Nur’u okuyan her adamın kafasında bir yasakçıyı bırakıyorlar, emniyeti temine çalışıyorlar.”

Bunun bir nümûnesi Denizli Hapishânesidir. Oraya Nurlar ve o mahpuslar için yazılan Meyve Risalesi girmesiyle, üç dört ay zarfında iki yüzden ziyâde o mahpuslar öyle fevkalâde itaatlı, dindarane bir salâh-ı hâl aldılar ki; üç dört adamı öldüren bir adam, tahta bitlerini öldürmekten çekiniyordu. Tam merhametli, zararsız, vatana nâfi’ bir uzuv olmaya başladı. Hattâ resmî memurlar, bu hâl e hayretle ve takdirle bakıyorlardı. Hem daha hüküm almadan bir kısım gençler dediler: “Nurcular hapiste kalsalar, biz kendimizi mahkûm ettireceğiz ve cezâ almaya çalışacağız; tâ onlardan ders alıp onlar gibi olacağız. Onların dersiyle kendimizi ıslah edeceğiz.”

İşte bu mâhiyette bulunan Nur talebelerini, emniyeti ihlâl ile ittiham edenler, her hâlde ve gayet fenâ bir sûrette aldanmış veya aldatılmış veya bilerek veya bilmeyerek anarşistlik hesabına hükûmeti iğfâl edip bizleri eziyetlerle ezmeye çalışıyorlar. Biz bunlara karşı deriz:

Mâdem ölüm öldürülmüyor ve kabir kapanmıyor ve dünya misafirhânesinde yolcular gayet sür’at ve telâşla kâfile kâfile arkasında, toprak arkasına girip kayboluyorlar; elbette pek yakında birbirimizden ayrılacağız. Siz zulmünüzün cezâsını dehşetli bir sûrette göreceksiniz. Hiç olmazsa mazlûm ehl-i imân hakkında terhis tezkeresi olan ölümün, idam-ı ebedî darağacına çıkacaksınız. Sizin dünyada tevehhüm-i ebediyetle aldığınız fânî zevkler, bâkî ve elîm elemlere dönecek.

Maatteessüf gizli münafık düşmanlarımız, bu dindar milletin yüzer milyon veli makamında olan şehidlerinin, kahraman gazilerinin kanıyla ve kılın-

Alâkadar: İlgili.

Asayîş: Düzen, nizam.

Bâkî: Ebedî, sonsuz.

Dindarane: Dine tam bağılı bir tarzda, dindarca.

Ehl-i imân: İman sahibi kimseler, mü’minler.

Elem: Acı, ağrı, dert, sıkıntı.

Elîm: Keder ve üzüntü verici.

Fânî: Gelip geçici, ölümlü, sonlu.

Fena: Yokluk, yok olma.

İdam-ı ebedî: Ebedî yok oluş.

İğfal: Aldatma, kandırma.

İttiham: Suçlamak, töhmet altında bırakmak. **Kesret:** Çokluk, sıklık

Maatteessüf: Maalesef.

Mahiyet: Bir şeyin asıl durumu, esası.

Mahpus: Hapsedilen, hapsedilmiş olan.

Mazlum: Zulme uğrayan.

Nâfi: Faydalı.

Nümune: Misal, örnek.

Salâh-ı hâl: İyi hâl.

Terhis tezkeresi: Askerin, askerlik vazifesinin bittiğini ve serbest hayata geçtiğini belirten resmî vesika.

Tevehhüm-i ebediyet: Dünyada sonsuz kalma zannı, kuruntusu.

Uzuu: Âzâ, organ.

Veli: Allah dostu. **Vilayet:** İl.

Vukuat: Vuku bulan şeyler, olaylar.

cıyla kazanılan ve muhafaza edilen hakikat-i İslâmiyet'e bazan "tarîkat" nâmını takıp ve o güneşin tek bir şuaî olan tarîkat meşrebini, o güneşin aynı gösterip, hükûmetin bazı dikkatsiz memurlarını aldatıp, hakikat-i Kur'âniye'ye ve hakâik-i îmâniyeye tesirli bir sûrette çalışan Nur talebelerine "tarîkatçı" ve "siyasî cem'iyetçi" nâmını vererek aleyhimize sevk etmek istiyorlar. Biz, hem onlara, hem onları aleyhimizde dinleyenlere, Denizli Mahkeme-i Âdilesinde dediğimiz gibi deriz:

"Yüzer milyon başların fedâ oldukları bir kudsî hakikate, başımız dahi fedâ olsun. Dünyayı başımıza ateş yapsanız, hakikat-i Kur'âniye'ye fedâ olan başlar, zındıkaya teslim-i silâh etmeyecek ve vazife-i kudsiyesinden vazgeçmeyecekler inşaallah!"

İşte, ihtiyarlığımın sergüzeştliğinden gelen ağırlara ve me'yûsiyetlere, îmândan ve Kur'an'dan imdâda yetişen kudsî teselliler ile bu ihtiyarlığımın en sıkıntılı bir senesini, gençliğimin en ferahlı on senesine değiştirmem. Hususan hapiste farz namazını kılan ve tövbe edenin her bir saati, on saat ibâdet hükmüne geçmesiyle ve hastalıkta ve mazlûmiyette dahi her bir fânî gün, sevâp cihetinde on gün bâkî bir ömrü kazandırmasıyla, benim gibi ka-bir kapısında nöbetini bekleyen bir adama ne kadar medâr-ı şükrandır, o mânevî ihtârdan bildim; "Hadsiz şükür Rabbime." dedim; ihtiyarlığıma sevindim ve hapsime râzı oldum. Çünkü ömür durmuyor, çabuk gidiyor. Lezzetle, ferahla gitse, lezzetin zevâlî elem olmasından, hem teessüf, hem şükürsüzlükle, gafletle, bazı günahları yerinde bırakır, fânî olur gider. Eğer hapis ve zahmetli gitse, zevâl-i elem bir mânevî lezzet olmasından, hem bir nev'i ibâdet sayıldığından, bir cihette bâkî kalır ve hayırlı meyveleriyle bâkî bir ömrü kazandırır. Geçmiş günahlara ve hapse sebebiyet veren hatalara keffâret olur, onları temizler. Bu nokta-yi nazardan, mahpuslardan farzı kılanlar, sabır içinde şükür etmelidirler.¹

¹ Mü'minlerin maruz kaldıkları her felaketin günahlarına keffâret olacağını müjdeleyen hadis-i şerifler için bkz.: Buhârî, *merdâ* 1; Müslim, *birr* 45-52; Tirmizî, *cenâiz* 1; Müsned, 2/303, 335, 3/4, 18, 38, 48, 61, 81.

Bâkî: Ebedî, sonsuz.

Cihet: Yön, taraf.

Elem: Acı, ağrı, dert, sıkıntı.

Fânî: Gelip geçici, ölümlü, sonlu.

Hakaik-i îmâniye: İman hakikatleri

Hakikat-i İslâmiyet: İslâmî hakikatler.

Hakikat-i Kur'aniye: Kur'an'ın hakikatleri.

Keffâret: Günahların affı karşılığında yapılması istenen yükümlülük.

Kudsî: Kutsal, yüce.

Mahkeme-i âdile: Adil mahkeme.

Mazlûmiyet: Mazlum olma, zulme uğrama hâli.

Medâr-ı şükran: Şükür sebebi.

Meşreb: Bir kimsenin yaradılıştan gelen mizacı, tabiat, huy, özel tarz

Me'yusiyet: Ümitsiz, kederli olma hâli.

Şua: Işın.

Nokta-yi nazar: Bakış açısı, görüş.

Sergüzeşt: Macera, serüven.

Tarîkat: Allah'a ve Allah'ın rızasına erişmek için tutulması gereken yol; usûl ve erkân üzere kurulmuş tasavvuf yolu.

Teessüf: Üzülmek, kederlenmek.

Teslim-i silâh: Teslim olmak.

Vazife-i kudsiye: Mukaddes vazife

Zendeka: Kafirlik, dinsizlik.

Zeval: Sona erme, yok olma.

Zeval-i elem: Dert ve sıkıntıların bitmesi, sona ermesi.

On Altıncı Rica

Bir zaman, ihtiyarlık vaktinde, Eskişehir hapsinden -bir sene cezâyı çekip- çıktım. Beni Kastamonu'ya nefyettiler. Polis karakolunda iki üç ay misafir ettiler. Benim gibi sâdık dostlarıyla görüşmekten sıkılan bir münzevi ve kıyafetinin tebdiline tahammül etmeyen bir adam, böyle yerlerde ne kadar azâp çeker anlaşılır. İşte ben bu me'yûsiyette iken, birden inâyet-i ilâhiye ihtiyarlığımın imdâdına geldi. O karakoldaki komiser, polislerle beraber sâdık dost hükmüne geçtiler. Hiçbir vakit şapkayı başıma koymayı ihtâr etmedikleri gibi; benim hizmetçilerim misillü, istediğim zaman beni şehrin etrafında gezdiriyorlardı.

Sonra o karakolun karşısında Kastamonu'nun Medrese-i Nuriyesine girdim, Nurların te'lifine başladım. Feyzi,* Emin,* Hilmi,* Sâdık,* Nazif,* Salahaddin* gibi Nur'un kahraman şakirdleri, Nurların neşri, teksiri için o medreseye devam ettiler. Gençlikte eski talebelerimle geçirdiğim kıymetdâr müzakere-i ilmiyei daha parlak bir sûrette gösterdiler.

Sonra gizli düşmanlarımız bazı memurları ve bir kısım enaniyetli hocalar ve şeyhleri aleyhimize evhâmlandırdılar. Bizi, Denizli Hapsine, beş altı vilâyetlerden gelen Nur talebelerini, o Medrese-i Yusufiye'de toplanmağa vesîle oldular.

Bu On Altıncı Rica'nın tafsîlâtı, Kastamonu'dan gönderip Lâhika'ya geçen ve Denizli Hapsinde oradaki kardeşlerime gizli gönderdiğim küçük mektuplar ve mahkemesindeki Müdafaa Risalesi'dir ki; bu ricanın hakikatini parlak gösteriyorlar. Tafsîlâtını lâhikaya, müdafaama havale edip, gayet kısa işaret edeceğiz.

Ben, mahrem ve mühim mecmûaları, hususan Süfyan'a ve Nur'un kerâmetlerine dâir risaleleri kömür ve odunlar altında sakladım; tâ benim vefatımdan veya baştaki başlar hakikati dinleyip akıllarını başlarına aldıktan sonra neşredilsinler diye müsterihâne dururken, birden taharri memurları ve

Evhâm: Kuruntular, şüpheler.

İnâyet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ve lütfu.

Kıymetdar: Kıymetli.

Mahrem: Gizli, özel.

Mecmûa: Kitap.

Medrese-i nuriye: Risale-i Nurların yazılıp mütalâa edildiği yer.

Me'yûsiyet: Ümitsiz, kederli olma hâli.

Misillü: Gibi, benzeri.

Müdafaa: Savunma.

Münzevi: Halktan herkesten uzaklaşıp bir köşeye çekilmiş bulunan.

Müsterihane: Huzurlu, gönlü rahat bir şekilde.

Müzakere-i ilmiye: İlmi bir konuda karşılıklı görüşme, fikir alış verişinde bulunma.

Şakird: Talebe.

Tafsîlât: Ayrıntılı olarak açıklama.

Tahammül: Sabır gösterme, katlanma.

Taharri memurları: İstihbarat görevlileri.

Tebdil: Değiştirme.

Teksir: Çoğaltma.

Te'lif: Eser yazmak, kitap yazmak.

Vilâyet: İl.

müdde-i umumun muavini, menzilimi bastılar. O gizli ve ehemmiyetli risaleleri, odunların altından çıkardılar. Hem beni tevkif edip Isparta Hapishâne-sine, sıhhatim muhtel bir hâlde gönderdiler. Ben pek çok müteellim ve Nurlara gelen o zarardan dehşetli müteessir iken, bir inâyet-i ilâhiye imdâdımıza yetişti. O gizlenmiş ve ehl-i hükûmet onları okumağa çok muhtaç olan o ehemmiyetli risaleleri kemâl-i merak ve dikkatle okumağa başlayıp, büyük resmî dâireler âdetâ bir Dershâne-i Nuriye hükmüne geçti. Tenkid fikriyle takdire başladılar. Hattâ Denizli'de, hiç haberimiz yokken, fevkalâde perde altında matbû Âyetü'l-Kübrâ'yı resmî ve gayr-i resmî pek çok adamlar okudular, îmânlarını kuvvetlendirdiler. Bizim hapis müsibetimizi hiçe indirdiler.

Sonra bizi Denizli hapsine aldılar. Beni tecrid-i mutlak içinde ufûnetli, rutûbetli soğuk bir koğuşa soktular. İhtiyarlık, hastalık ve benim yüzümden masum arkadaşlarımdan zahmetlerinden bana gelen çok teellüm ve Nurların ta'til ve müsaderesinden gelen çok teessüf ve sıkıntı içinde çırpınırken, birden inâyet-i rabbâniye imdâda yetişti. Birden o koca hapishâneyi bir Dershâne-i Nuriyeye çevirip bir Medrese-i Yusufiye olduğunu isbât ederek, Medresetü'z-Zehrâ kahramanlarının elmas kalemleriyle Nurlar intişara başladı. Hattâ o ağır şerâit içinde Nur'un kahramanı, üç dört ay zarfında yirmiden ziyâde Meyve ve Müdafaat Risalesi'nden yazdı. Hem hapiste, hem hâriçte fütûhâta başladılar. O müsibetteki zararımızı büyük menfaatlara ve sıkıntılarımızı sevinçlere çevirdi. ¹ عَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ

Sonra birinci ehl-i vukufun yanlış ve sathî zabıtlara binâen aleyhimizde şiddetli tenkidleri ve Maarif Vekili'nin dehşetli hücumuyla beraber aleyhimizde bir beyânname neşretmesiyle, hattâ bazı haberlerle bir kısmımızın ida-

¹ "Olur ki hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olur." (Bakara sûresi, 2/216)

Âyetü'l-kübra: Şualar kitabında "Yedinci Şua" olan Âyetü'l-Kübra risalesi.

Binaen: Bunun üzerine, bundan dolayı.

Dershane-i nuriye: Risale-i Nurların yazılıp mütalâa edildiği yer.

Ehl-i hükûmet: Devlet erkânı, hükûmet yetkilisi.

Ehl-i vukuf: Bilirkişi.

Fütûhat: Fetihler, zaferler.

İnâyet-i rabbaniye: Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ve lütfu.

İntişar: Yayılmak, yaygın olmak.

Kemal-i merak ve dikkat: Tam bir merak ve dikkatle.

Maarif vekili: Milli Eğitim Bakanı.

Medrese-i Yusufiye: Hz. Yûsuf'un (a.s.), iftira ve haksızlıkla kaldığı hapishâneyi bir eğitim kurumuna dönüştürmesi sebebiyle sırf îman ve Kur'an'a hizmetlerinden dolayı tutuklananların hapsedildiği yere Bediüzzaman Hazretlerinin verdiği isim.

Medresetü'z-Zehra: 1914'de Birinci Dünya Savaşından önce Van'da; Üstad Said Nursi'nin açılması için teşebbüse geçtiği, Ezher'e kardeş üniversite olarak plânladığı üniversitenin adı.

Menzil: Ev, mesken.

Muavin: Yardımcı.

Muhtel: Bozuk, bozulmuş, karışık.

Müdde-i umum: Savcı.

Müsadere: Bir kimsenin mallarına bir gerekçe ile devletçe el konulması

Müteessir: Üzüntülü, hissiyatına dokunmuş.

Sathî: Yüzeysel, üstünkörü.

Şerait: Şartlar, durumlar.

Ta'til: İşi durdurmak, ara vermek.

Tecrid-i mutlak: Hücre hapsi.

Teellüm: Elem, keder, acı duyma, tasalanma. **Tevkif:** Tutuklama.

Teessüf: Üzülmek, kederlenmek.

Üfûnet: Kötü koku, çürük kokusu.

Zabıt: Tutulan kayıt, tutanak.

mına çalışıldığı hengâmda, bir inâyet-i rabbâniye imdâdımıza yetiştî. Başta Ankara ehl-i vukufunun şiddetli tenkidlerini beklerken, takdîrkârâne raporları, hattâ beş sandık Nur Risalelerinde beş on sehiv buldukları hâlde, mahkemede onların sehiv ve yanlış gösterdikleri noktalar ayn-ı hakikat olduğunu ve onların sehiv ve yanlış dedikleri maddelerde kendileri sehiv ettiklerini isbât ettiğimiz gibi, beş yaprak raporlarında beş on sehiv ve yanlışlarını gösterdik. Ve yedi makamâta gönderdiğimiz Meyve ve Müdafaaname Risaleleri ve Adliye Vekâletine gönderilen Nur'un umum risaleleri, hususan mahremlerin dokunaklı ve şiddetli tokatlarına mukâbil, tehditkârâne şiddetli emirler beklerken gayet mülâyimâne, hattâ tesellikârâne Başvekil'in bize gönderdiği mektubu gibi, musâlaha tarzında ilişmemeleri kat'î isbât etti ki: Risale-i Nur'un hakikatleri inâyet-i ilâhiye kerâmetiyle, onları mağlûp edip kendini onlara irşâdkârâne okutturmuş, o geniş dâireleri bir nev'i dershâne yapmış, çok mütereddîd ve mütehayyirlerin îmânlarını kurtarmış ve bizim sıkıntılarımızdan yüz derece ziyâde mânevî ferah ve faide verdi.

Sonra gizli düşmanlar beni zehirlediler ve Nur'un şehid kahramanı merhum Hâfız Ali benim bedelime hastahâneye gitti ve benim yerimde berzah âlemine seyahat eyledi, bizi me'yûsane ağlattırdı. Ben bu musîbetten evvel Kastamonu'nun dağında bağırarak mükerrer defa dedim:

“Kardeşlerim! Ata et, arslana ot atmayınız.” Yani her risaleyi herkese vermeyiniz; tâ, bize taarruz edilmesin.”

Yaya gidilse yedi gün uzakta Hâfız Ali* (rahmetullahi aleyh), mânevî telefonuyla işitiyor gibi aynı vakit bana yazıyor ki: “Evet Üstadım, Risale-i Nur'un bir kerâmetidir ki; ata et, arslana ot atmaz. Belki ata ot, arslana et atar ki, o arslan hocaya İhlâs Risalesi'ni verdi.” Yedi gün sonra mektubunu aldık, hesap ettik; aynı zamanda, ben dağda bağırırken, o da garip sözleri mektubunda yazıyormuş.

İşte, Nur'un böyle bir mânevî kahramanının vefatı ve gizli münafıkların aleyhimizde desîselerle bizi cezâlandırmaya çalışmaları ve benim zehirli has-

Adliye vekaleti: Adalet Bakanlığı.
Ayn-ı hakikat: Hakikatin tâ kendisi
Başvekil: Başbakan.
Berzah âlemi: Ruhların ölümünden sonra gittikleri âlem, kabir hayatı.
Desise: Hile, oyun, düzen.
Hengâm: Zaman.
Inâyet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ve lütfu.
İnayet-i rabbaniye: Cenâb-ı Hakk'ın ihsan ve lütfu.

İrşadkârane: İrşad eder, doğru yolu gösterir bir tarzda.
Kat'i: Kesin.
Keramet: Allah dostlarının ihtiyaçları anında Cenâb-ı Hakk'ın lütfuyla gösterdikleri harikulâde hâl.
Mahrem: Gizli, özel.
Makamat: Makamlar.
Me'yusane: Ümitsizce.
Mukabil: Bir şeye karşı, bir şeyin karşısında bulunan.

Musâlaha: Barışma, karşılıklı anlaşma.
Mükerrer: Tekrarlanmış.
Mülâyimâne: Yumuşak bir şekilde.
Mütehayyir: Hayrete düşmüş, şaşkın
Mütereddîd: Karar veremeyen, tereddüt gösteren.
Taarruz: Saldırı, hücum.
Takdîrkârane: Takdir ederek, beğenerek.
Umum: Bütün.
Tehdidkârane: Tehdit ederek.
Tesellikârane: Teselli ederek.

tağımdan dolayı beni de hastahâneye resmî emirle mecbur etmek endişesi bizi sıkarken, birden inâyet-i ilâhiye imdâda geldi. Mübarek kardeşlerimin hâlis duâlarıyla zehirin tehlikesi geçmiş ve o merhum şehidin kuvvetli emârelerle, kabrinde Nurlarla meşgul olması ve sual meleklerine Nurlar ile cevap vermesi ve onun bedeline ve onun sisteminde Nurlara çalışacak Denizli Kahramanı Hasan Feyzi* (rahmetullahi aleyh) ve arkadaşları perde altında tesirli bir sûrette hizmetleri ve düşmanlarımızın dahi, mahpusların birden Nurlarla ıslah olmaları cihetinde, hapisten çıkmamıza taraftar olması; ve Ashâb-ı Kehf misillü Nur şakirdleri o sıkıntılı çilehâneyi Ashâb-ı Kehf ve eski zaman ehl-i riyazatının mağaralarına çevirmesi, ve istirahat-i kalble Nurların neşrine ve yazmasına sa'yleriyle, inâyet-i rabbâniyenin imdâdımıza yetiştiğini isbât etti.

Hem kalbime geldi ki: Mâdem İmâm-ı A'zam* gibi eâzım-ı müctehidîn hapis çekmiş ve İmâm-ı Ahmed İbn-i Hanbel* gibi bir mücahid-i ekbere, Kur'ân'ın bir tek mes'alesi için hapiste pek çok azâp verilmiş. Ve şekvâ etmeyerek, kemâl-i sabır ile sebat edip o mes'elelerde sükût etmemiş. Ve pek çok imamlar ve allâmeler, sizlerden pek çok ziyâde azâp verildiği hâlde, kemâl-i sabır içinde şükredip sarsılmamışlar. Elbette sizler, Kur'ân'ın müteaddit hakikatleri için pek büyük sevâp ve kazanç aldığınız hâlde, pek az zahmet çektiğinize binler teşekkür etmek borcunuzdur.

Evet zulm-i beşer içinde bir cilve-i inâyet-i rabbâniyeyi kısaca beyân edeceğim:

Ben yirmi yaşında iken tekrar ile derdim: “Eski zamanda mağaralara çekilen târikü'd-dünyalar gibi âhir ömrümde ben de bir mağaraya, bir dağa çekilip, insanların hayat-ı içtimâyesinden çıkacağım.” Hem eski Harb-i Umumi'de şark-ı şimalîdeki esaretimde karar vermiştim ki: “Bundan sonra ömrümü mağaralarda geçireceğim. Hayat-ı siyasiyeden ve içtimâiyeden sıy-

Âhîr: Son.

Allâme: İlmi yüksek seviyede olan, çok bilgili.

Cihet: Yön, taraf.

Cilve-i inayet-i rabbaniye:

Cenâb-ı Hakk'ın ihسان ve lütuflarının görünmesi.

Çilehane: Tekkelerde çile doldurulan yer.

Eâzım-ı müctehidîn: Büyük müctehidler.

Ehl-i riyazat: Az yiyip, az uyuma ve sürekli ibadet ile nefsi terbiye eden Hak dostları.

Emare: İşaret, belirti.

Esaret: Esir olma hâli, tutsaklık.

Hâlis: Saf, duru, samimî.

Harb-i umumi: Dünya savaşı.

Hayat-ı içtimaiye: Toplum hayatı.

Hayat-ı siyasiye ve içtimaiye:

Siyasî ve toplumsal hayat.

Islah olmak: İyileşmek, kötülüklerden kurtulmak, düzelmek.

İmam: Önder, rehber, bir mezhep kuran zât.

İnayet-i rabbaniye: Cenâb-ı Hakk'ın ihسان ve lütfu.

İstirahat-ı kalb: Gönül huzuru.

Kemal-i sabır: Fevkalâde bir sabır.

Merhum: Ölmüş, rahmetli.

Mahpus: Hapsedilen, hapsedilmiş olan.

Misillü: Gibi, benzeri.

Mücahid-i ekber: En büyük mücahid

Müteaddid: Aynı ayrı, birkaç, çeşit çeşit.

Sa'y: Çalışma, gayret.

Sebat: Yerinde durma.

Sükût etmek: Susmak, konuşmamak.

Şark-ı şimalî: Kuzey doğu.

Şekva: Şikâyet etme, sızlanma.

Târikü'd-dünya: Dünyayı terk eden

Zulm-i beşer: İnsanlığın zulmü.

rılacağım. Artık karışmak yeter.” derken, inâyet-i rabbâniye, hem adâlet-i kaderiye tecelli ettiler. Kararımdan ve arzumdan çok ziyâde hayırlı bir sûrette ihtiyarlığımı merhameten o mutasavver mağaralarımı hapishânelere ve inzivalara ve yalnızlık içinde çilehânelere ve tecrid-i mutlak menzillerine çevirdi. Ehl-i riyazet ve münzevilerin dağlardaki mağaralarının çok fevkinde “Yusufiye Medreseleri” ve vaktimizi zayi etmemek için tecridhâneleri verdi. Hem mağara faide-i uhreviyesini, hem hakâik-i îmâniye ve Kur’âniye’nin mücahidâne hizmetini verdi. Hattâ ben azmetmişim ki; arkadaşlarımın berâetlerinden sonra bir suç gösterip, hapiste kalacağım. Hüsrev* ve Feyzi* gibi mücerredler benim yanımda kalsın ve bir bahâne ile insanlarla görüşmemek ve vaktimi lüzumsuz sohbetlerle ve tasannu’ ve hodfüruşluk ile geçirmemek için tecrid koğuşunda bulunacağım. Fakat kader-i ilâhî ve kismetimiz, bizi başka çilehâneye sevk ettiler. **الْخَيْرُ فِيمَا اخْتَارَهُ اللَّهُ**¹

عَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ² sırrıyla, ihtiyarlığımı merhameten ve hizmet-i îmâniyede daha ziyâde çalıştırmak için ihtiyar ve kudretimizin hâricinde bu üçüncü Medrese-i Yusufiye’de vazife verildi.

Evet, inâyet-i ilâhiye, ihtiyarlığımı merhameten; kuvvetli ve gizli düşmanı bulunmayan gençliğime mahsus olan mağaralarımı, hapishânenin tecrid-i münferid menzillerine çevirmesinde “**üç hikmet**” ve hizmet-i Nuriyeye “**üç ehemmiyetli faide**”si var:

Birinci hikmet ve faide: Nur talebelerinin bu zamanda toplanmaları; zararsız olarak, Medrese-i Yusufiye’de olur. Ve birbirini görüp sohbet etmek, hâriçte masraflı ve şüpheli olur. Hattâ benimle görüşmek için bazıları kırk elli lirayı sarf ederek gelip, ya yirmi dakika veya hiç görüşmeden döner giderdi. Ben bazı kardeşlerimi yakından görmek için, hapsin zahmetini severek kabul ederdim. Demek hapis bizim için bir nimettir, bir rahmettir.

¹ “Hayır, Allah’ın takdir buyurduğundadır.”

² “Olur ki hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olur.” (Bakara sûresi, 2/216)

Adâlet-i kaderiye: Kaderin adalet etmesi.

Berâet: Suçsuzluk kararı, kurtuluş.

Çilehane: Tekkelerde çile doldurulan yer. **Ehl-i riyazet:** Az yiyip, az uyuma ve sürekli ibadet ile nefsi terbiye eden kimseler.

Faide-i uhreviye: Ahirete yönelik fayda. **Hakaik-i imaniye ve Kur’âniye:** İman ve Kur’an hakikatleri. **Hizmet-i imaniye:** İmana hizmet vazifesi.

İhtiyar: Seçme, tercih etme.

Hizmet-i nuriye: Risale-i Nur’la hizmet. **Hodfüruşluk:** Kendini beğenmek, övünmek.

İnâyet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk’ın ihsan ve lütfu. **İnâyet-i rabbaniye:** Cenâb-ı Hakk’ın ihsan ve lütfu.

İnziva: Bir köşeye çekilme.

Kader-i ilâhî: İlâhî kader.

Kudret: Güç, kuvvet.

Mahsus: Ayrılmış, özel, hususî.

Menzil: Konak, ev.

Mücerred: Evlenmemiş, bekar.

Merhameten: Merhamet ederek, acıyarak. **Mutasavver:** Zihinde şekillendirilen, hatırdan geçen.

Mücahidane: Mücahid olana yakışacak surette.

Münzevî: İnzivaya çekilmiş bulunan, halktan uzaklaşıp bir köşeye çekilmiş bulunan.

Tasannu’: Yapmacık hareket.

Tecelli etmek: Görünmek, ortaya çıkmak. **Tecridhane:** Hapishane.

Tecrid-i mutlak: Hücre hapsi.

Tecrid-i münferid: Hücre hapsi.

İkinci hikmet ve faide: Bu zamanda Nurlarla hizmet-i îmâniye, her ta-rafta ilânâtla ve muhtaç olanların nazar-ı dikkatlerini celb etmekle olur. İşte hapsimizle Nurlara nazar-ı dikkat celb olunur, bir ilânât hükmüne geçer. En ziyâde muannid veya muhtaç olanlar onu bulur, îmânını kurtarır ve inadı kırılır, tehlikeden kurtulur ve Nur'un dershânesi genişlenir.

Üçüncü hikmet ve faide: Hapse giren Nur talebeleri birbirinin hâllerinden, seciyelerinden, ihlâs ve fedâkârlıklarından ders almalarıyla beraber, Nurlar hizmetinde dünyevî menfaatleri daha aramazlar.

Evet, Medrese-i Yusufiye'de, çok emârelerle her sıkıntı ve zahmetin on, belki yüz misli maddî ve mânevî faideler ve güzel neticeler ve îmâna geniş ve hâlis hizmetler, gözleriyle gördüklerinden, tam ihlâsa muvaffak olurlar, daha cüz'î ve hususî menfaatlara tenezzül etmezler.

Bu çilehânelerin bana mahsus bir letâfeti ve hazîn fakat tatlı bir vaziyeti var. Şöyle ki:

Ben gençlik zamanında bizim memlekette gördüğüm eski medresenin aynı vaziyetini görüyorum. Çünkü, vilâyât-ı şarkiyede eski âdet medrese talebelerinin bir kısmının tâyinatlari dışarıdan geliyordu. Ve bazı medreseler, içinde pişiriyorlardı. Ve daha kaç cihette bu çilehâneye benziyorlardı. Ben de lezzetli bir tahassür içinde buraya baktıkça o eski gençlik ve şirin zamana hayalen gidiyorum ve ihtiyarlık vaziyetlerini unutuyorum.

* * *

Yirmi Altıncı Lem'a'nın Zeyli

Yirmi Birinci Mektup olup, Mektubât mecmûasına idhal edildiğinden buraya derc edilmedi.

* * *

Celb etmek: Kendine çekmek.

Cihet: Yön, taraf.

Cüz'î: Küçük.

Çilehane: Tekkelerde çile doldurulan yer.

Dercetmek: İçine koymak, yerleştirmek. **Dünyevî:** Dünyaya ait.

Emare: İşaret, belirtir.

Hâlis: Saf, duru, katıksız.

Hazîn: Hüzünlü, üzüntülü.

Hizmet-i îmaniye: İmana hizmet vazifesi.

Hususî: Şahsî, özel.

İdhal: İçine koymak, girdirmek, yerleştirmek.

İhlâs: Kişinin ibadet ve taatinde Cenâb-ı Hakk'ın emir, istek ve ihsanlarının dışında her şeye kapanması.

İlânât: İlânlar.

Letâfet: Güzellik, hoşluk.

Mahsus: Ayrılmış, özel, hususî.

Mektubât mecmûası: "Mektûbât" isimli eser.

Muannid: İnatçı.

Muvaffak olmak: Ulaşmak, başarmak.

Nazar-ı dikkat: Dikkatli bakmak.

Seciye: Huy, karakter.

Tahassür: Hasret çekme, özlem.

Tâynat: Geçim için gerekli olan şeyler.

Tenezzül etmek: Ufak tefek şeyler elde etmek için alçalmak.

Vilayet-i şarkıye: Doğu illeri.

Yirmi Üçüncü Lem'a

Eskişehir Mahkeme Müdafaası olup, teksir Lem'alar mecmûasında ve kısmen de Tarihçe-i Hayat'ta neşredilmiştir.

Mecmûa: Kitap.

Müdafaa: Savunma.

Teksir: Çoğaltma.

Yirmi Sekizinci Lem'a

Bazı kısımları buraya derc edilen bu risalenin tamamı, teksir Lem'alar mecmûasında neşredilmiştir.

İkinci Nükte

“Yirmi İkinci Nüktenin İkincisidir.”

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿١﴾ مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ
يُطِيعُونِ ﴿٢﴾ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ¹

Şu âyet-i kerîmenin zâhir mânâsı çok tefsirlerin beyânına göre yüksek i'câz-ı Kur'ânî'yi göstermediğinden, çok zaman zihnime ilişiyordu. Kur'ân'ın feyzinden gelen gayet güzel ve yüksek mânâlarından üç veçhini icmâlen beyân edeceğiz.

Birincisi

Cenâb-ı Hak, Resûlüne âit olabilecek bazı hâlleri, Resûlünü tekrim ve teşrif noktasında bazan kendine isnâd eder.

¹ “Ben cinleri ve insanları sırf Beni tanıyıp yalnız Bana ibadet etsinler diye yarattım. Onlardan nafaka istemiyorum, beni yedirip beslemelerini de istemiyorum. Asıl bütün mahlukların rızıklarını veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah Tealadır.” (Zâriyât sûresi, 51/56-58)

Beyân: Açıklama, ifade etme.

Derc etmek: İçine koymak, yerleştirmek. **Feyz:** Bereket, ihsan.

i'câz-ı Kur'ânî: Kur'ân'ın mu'cizeliği

İcmâl: Özet, toplu mânâ.

İsnad etmek: Dayandırmak.

Mecmûa: Kitap. **Mukabil:** Karşılık.

Mükâfat: Ödül.

Neşretmek: Yayınlamak.

Nükte: İnce mânâlı söz, incelik.

Resûl: Allah elçisi, peygamber.

Tebliğ-i ubûdiyet: İnsanların Allah'a kullukta bulunmaları gerektiğini tebliğ etmek, bildirmek.

Tefsir: Kur'ân-ı Kerim'i açıklayan

kitap. **Risale:** Kitapçık.

Tekrim: Saygı göstermek, değer vermek, şereflendirmek.

Teksir Lem'alar: Teksir makinesiyle basılan Lem'alar.

Teşrif: Şereflendirmek.

Vazife-i risalet: Peygamberlik vazifesi. **Vech:** Yön, taraf

Zâhir: Görünen, aşikâr olan.

İşte burada da: “Resûlüm, size vazife-i risâlet ve tebliğ-i ubûdiyet hizmetine mukâbil, sizden bir ecir ve ücret ve mükâfât, bir it'âm istemez.” mânâsında, “Ben sizi ibâdet için halk etmişim; Bana rızık vermek ve it'âm etmek için değil.” meâlindeki âyet, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'a âit it'âm ve irzâkı murad etmek gerektir. Yoksa gayet bedihî bir mâlûmu i'lam kabîlinden olur; i'câz-ı Kur'ân'ın belâgatine uygun gelmez.

İkinci Vecih

İnsan rızka çok mübtelâ olduğu için, rızka çalışmak bahânesi, ubûdiyete mâni tevehhüm edip, kendine bir özür bulmamak için âyet-i kerîme diyor ki: “Siz ubûdiyet için halk olunmuşsunuz. Netice-i hilkatiniz ubûdiyettir. Rızka çalışmak, emr-i ilâhî noktasında bir nev'i ubûdiyettir. Benim mahlûkâtım ve rızıklarını derûhte ettiğim nefisleriniz ve iyaliniz ve hayvanâtınızın rızkını tedarik etmek, âdetâ Bana âit rızık ve it'âmı ihzâr etmek için yaratılmamışsınız. Çünkü, Rezzâk Benim. Sizin müteallikatiniz olan ibâdımın rızkını Ben veriyorum. Siz bunu bahâne edip ubûdiyeti terk etmeyiniz!”

Eğer bu mânâ olmazsa Cenâb-ı Hakk'a rızık vermek ve it'âm etmek muhaliyeti bedihî ve mâlûm olduğundan, i'lâm-ı mâlûm kabîlinden olur. İlmi Belâgat'te bir kâide-i mukarreredir ki: Bir kelâmın mânâsı mâlûm ve bedihî ise, o mânâ murad değil, onun bir lâzımı, bir tâbii muraddır. Meselâ, sen birisine desen: “Sen hâfızsın.” O, mâlûmunu i'lâm kabîlinden olur. Demek maksûd mânâsı budur ki: “Ben senin hâfız olduğunu biliyorum.” Bildiğimi bilmediği için ona bildiriyorum.

İşte, bu kâideye binâen, âyet, Cenâb-ı Hakk'a rızık vermeyi ve it'âm etmeyi nefyetmekten kinâye olan mânâ şudur: “Bana âit olup ve rızıklarını taahhüd ettiğim mahlûkâtıma rızık yetiştirmek için halk olunmamışsınız. Belki asıl vazifeniz ubûdiyettir. Evâmirime göre rızka çabalamak da bir nev'i ibâdettir.”

Bedihî: Açık, âşikâr, apaçık.
Derûhte: Üstüne alma, yüklenme.
Ecir: Ücret. **Evâmir:** Emirler.
Emr-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın emri.
Halketmek: Yaratmak.
Halkolunmak: Yaratılmak.
Hayvanat: Hayvanlar.
i'lâm: Bildirmek **İbâd:** Kullar.
İhzâr etmek: Hazırlamak.
İlm-i Belâgat: Edebiyat.
İrzak: Rızıklandırmak, rızık vermek.
İt'âm: Yemek yedirmek, doyurmak.
İyal: Aile. **Kabîl:** Tür, sınıf, gibi.
Kaide-i mukarrere Kesin kural.

Kinaye: Maksudı kapalı bir şekilde anlatan söz. **Kelâm:** Söz.
Lâzım: Açık mânâsının dışında gerektirdiği başka bir mânâsı. Sunuş yönünden ortaya çıkan mânâ.
Mahlûkat: Yaratılanlar.
Maksud: İstenen, arzu edilen, gaye
Malûm: Bilinen.
Mâlumu i'lâm: Bilineni bildirme.
Muhaliyet: İmkânsızlık.
Mukabil: Karşılık. **Murad:** Maksud.
Mübtelâ: Tutkun, tutulmuş.
Müteallikat: Yakın olanlar, alâkalı olanlar. **Mükâfât:** Ödül.

Nefyetmek: Ortadan kaldırmak, yok etmek.
Netice-i hilkat: Yaratılışın neticesi.
Taahhüd: Söz vermek.
Tâbi: Asla uygun, bağlı olan diğer bir kısım..
Tebliğ-i ubûdiyet: İnsanların Allah'a kullukta bulunmaları gerektiğini tebliğ etmek, bildirmek.
Tedarik etmek: Temin etmek, sağlamak, hazırlamak.
Tevehhüm: Zannetmek.
Vazife-i risalet: Peygamberlik vazifesi. **Ubûdiyet:** Kulluk.

Üçüncü Vecih

Sûre-i İhlâs'ta nasıl ki **لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ**¹ zâhir mânâsı mâlûm ve bedihî olduğundan, o mânânın bir lâzımı muraddır. Yani: “Vâlîde ve veledî bulunanlar, ilâh olamazlar.” mânâsında ve Hazret-i İlsâ (aleyhisselâm) ve Üzeyr (aleyhisselâm) ve melâike ve nücûmların ve gayr-i hak mâbûdların ulûhiyetlerini nefyetmek kasdıyla, ezeli ve ebedî mânâsında Cenâb-ı Hakk'ın **لَمْ يَلِدْ** -gayet bedihî ve mâlûm hükmettiği gibi-, aynen onun gibi, bu misâlimizde de “Rızık ve it'âm kabiliyeti olan eşya, ilâh ve mâbûd olamazlar.” mânâsında “Mâbûdunuz olan Rezzâk-ı Zülcelâl sizden kendine rızık istemez ve siz O'nu it'âm için yaratılmamışsınız.” meâlindeki âyeti; rızka muhtaç ve it'âm edilen mevcûdât, mâbûdiyete lâyık değiller, demektir.

Said Nursî

* * *

¹ “Ne doğurdu, ne de doğuruldu.” (İhlâs sûresi, 112/3)

Gayr-i hak: Gerçek olmayan, bâtıl olan.

İt'âm: Yemek yedirme, yemek verme, doyurma.

Mâbûd: Kendisine ibadet edilen

Mâbûdiyet: Kendisine ibadet edilmek, ilâhlık.

Meâl: Anlam, yaklaşık mânâ.

Melâike: Melekler.

Mevcûdât: Varlıklar, yaratılmışlar.

Rezzak-ı Zülcelâl: Bütün yaratıkların rızıklarını veren Yüce Allah.

Ulûhiyet: Cenâb-ı Hakk'ın ibadet ve itaate lâyık tek varlık olması.

Valida: Anne.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَوْ هُمْ قَاتِلُونَ¹

Re'fet*, **أَوْ هُمْ قَاتِلُونَ** âyet-i celilesindeki **أَوْ هُمْ قَاتِلُونَ** kelimesinin mânâsını merak edip sorması münâsebetiyle ve hapiste sabah namazından sonra sâirler gibi yatmasından gelen rehavet dolayısıyla, elmas gibi kalemini atâlete uğratmamak için yazılmıştır.

Uyku Üç Nevi'dir

Birincisi

Gaylûledir ki, fecirden sonra tâ vakt-i kerâhet bitinceye kadardır. Bu uyku, rızkın noksanîyetine ve bereketsizliğine -hadîşçe- sebebiyet verdiği için, hilâf-ı sünnettir. Çünkü rızık için sa'yetmenin mukaddemâtını ihzâr etmenin en münasip zamanı, serinlik vaktidir.² Bu vakit geçtikten sonra bir rehavet âriz olur. O günkü sa'ye ve dolayısıyla da rızka zarar verdiği gibi, bereketsizliğe de sebebiyet verdiği, çok tecrübelerle sâbit olmuştur.

İkincisi

Feylûledir ki, ikinci namazından sonra mağribe kadardır. Bu uyku ömrün noksanîyetine, yani uykudan gelen sersemlik cihetiyle³ o günkü ömrü

¹ "Yahut gündüz yatarlarken" (Ayetin tamamı şu şekildedir: Biz nice ülkeler imha ettik ki ya gece uyurlarken, yahut gündüz yatarlarken baskınımız onlara gelivermişti.) (A'râf sûresi, 7/4)

² Günün ilk saatlerindeki berekete dair bkz.: Ebû Dâvûd, *cihâd* 78; İbn Mâce, *ticâret* 41; Tirmizî, *buyû'* 6.

³ İkinci namazından sonra uyumanın zararlı olabileceğini ifade eden hadis-i şerif için bkz.: Ebû Ya'lâ, *el-Müsne'd* 8/316; ed-Deylemî, *el-Müsne'd* 3/493.

Âriz: Sonradan olan.

Atâlet: İşsizlik, durgunluk, hareketsizlik

Âyet-i celile: Yüce âyet.

Fecir: Sabah vakti, tan yerinin ağardığı vakit.

Hilâf-ı sünnet: Sünnete aykırı.

İhzâr etmek: Hazırlamak.

Mağrib: Batı.

Mukaddemat: Başlangıçlar, önde olanlar. **Noksaniyet:** Eksiklik.

Rehavet: Gevşeklik.

Sa'yetmek: Çalışmak, gayret etmek

Sair: Diğer, başka.

Vakt-i kerahet: Kerahat vakti. Güneşin doğmasından itibaren, 40-50 dakika sonrasına kadar olan vakit ki bu vakitte namaz kılmak mekruhtur.

nevm-âlûd, yarı uyku, kısacık bir şekil aldığından maddî bir noksanîyet gösterdiği gibi, mânevî cihetiyle de, o gün hayatının maddî ve mânevî neticesi ekseriya ikindiden sonra tezâhür ettiğinden,¹ o vakti uyku ile geçirmek, o neticeyi görmemek hükmüne geçtiğinden, güyâ o günü yaşamamış gibi oluyor.

Üçüncüsü

Kaylûledir ki, bu uyku Sünnet-i Seniyye'dir.² Duhâ vaktinden, öğleden biraz sonraya kadardır. Bu uyku, gece kıyamına sebebiyet verdiği için sünnet olmakla beraber, Ceziretü'l-Arab'da vaktü'z-zuhr denilen şiddet-i hararet zamanında bir ta'til-i eşgal, âdet-i kavmiye ve muhîtiye olduğundan, o Sünnet-i Seniyye'yi daha ziyâde kuvvetlendirmiştir. Bu uyku, hem ömrü, hem rızık tezyide medârdır. Çünkü yarım saat kaylûle, iki saat gece uykusuna muâdil gelir. Demek, ömrüne her gün bir buçuk saat ilâve ediyor. Rızık için çalışmak müddetine, yine bir buçuk saati ölümün kardeşi olan uykunun elinden kurtarıp yaşıyor ve çalışmak zamanına ilâve ediyor.

Said Nursî

* * *

“Bu da Güzeldir”

أَلْفُ أَلْفِ صَلَاةٍ وَأَلْفُ أَلْفِ سَلَامٍ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ³ cümlesi, namaz tesbihâtında okunurken inkişâf eden latîf bir nükteyi uzaktan uzağa gördüm. Tamamını tutamadım; fakat işaret nev'inden bir iki cümlesini söyleyeceğim.

¹ Kullanı teftiş eden meleklerin sabah ve ikindi vakti toplanıp, gördüklerini Cenâb-ı Hakk'a bildirdiklerine dair hadis-i şerif için bkz.: Buhârî, *mevâkitü's-salât* 16, *bed'ü'l-halk* 6, *tevhid* 23, 33; Müslim, *mesâcid* 210; Muvatta, *kasru's-salât* 82; Nesâî, *salât* 21.

² Efendimiz bu uykuyu, “Kaylûle uykusuna yataınız, çünkü şeytanlar kaylûle yapmaz” buyurarak tavsiye etmiştir. (et-Taberânî, *el-Mu'cemû'l-evsat*, 1/13); Ayrıca Efendimizin kendi hayatındaki uygulamasıyla ilgili bkz.: Buhârî, *isti'zân* 16, 39, 41, *cum'a* 40, 41, *hars* 21, *et'ime* 17, Müslim, *fezâil* 84, *cum'a* 30; Ebû Dâvûd, *cum'a* 218.

³ Sana milyonlar salât ve milyonlar selâm olsun Yâ Resulallah.

Âdet-i kavmiye ve muhîtiye:

Kavim ve bölgeye ait alışkanlık.

Ceziretü'l-Arab: Arabistan yarımadası.

Ekseriya: Çoğunlukla, çok defa olarak, çok zaman.

Inkişâf etmek: Ortaya çıkmak.

Kıyam: Kalkma, ayakta durma.

Latîf: Hoş, güzel.

Medâr: Sebep, vesile.

Muâdil: Denk, müsavî, eşdeğer.

Nev': Çeşit, tür.

Nevm-âlûd: Uykulu.

Nükte: İnce mânâlı söz, incelik.

Şiddet-i hararet: Aşırı sıcaklık.

Sünnet-i seniyye: Peygamber

Efendimiz'in (s.a.s.) tuttuğu güzel yol, yapmayı âdet ettiği güzel davranışlar.

Ta'til-i eşgal: İşlere son verme, son verme.

Tesbihat: “Sübhaneallah” demeler.

Tezahür: Ortaya çıkmak, görünmek

Tezyid: Çoğaltma, artırma.

Vaktü'z-zuhr: Öğle vakti.

Gördüm ki; gece âlemi, dünyanın yeni açılmış bir menzili gibidir. Yatsı namazında o âleme girdim. Hayalin fevkalâde inbisâtından ve mâhiyet-i in-sâniyenin bütün dünya ile alâkadarlığından, koca dünyayı o gecede bir menzil gibi gördüm. Zîhayatlar ve insanlar o derece küçüldüler, görünmeyecek derecede küçüldüler. Yalnız o menzili şenlendiren ve ünsiyetlendiren ve nurlandıran tek Şahsiyet-i Mâneviye-i Muhammediye'yi (aleyhissalâtü ves-selâm) hayalen müşâhede ettim. Bir adam yeni bir menzile girdiği zaman, menzildeki zâtlara selâm ettiği gibi,¹ “Binler selâm (Hâsiye) Sana Ya Resûlallah!” demeye bir arzuyu içimde coşar buldum. Güyâ bütün ins ü cinnin adedince selâm ediyorum, yani Sana tecdid-i biat, memuriyetini kabul ve getirdiğin kanunlarına itaat ve evâmirine teslim ve taarruzumuzdan selâmet bulacağını selâm ile ifade edip, benim dünyamın eczâları, zîşuûr mahlûkları olan umum cin ve insi konuşturup, her birerlerinin nâmına bir selâmı, mezkûr mânâlarla takdim ettim.

Hem o getirdiği nur ve hediye ile, benim bu dünyamı tenvir ettiği gibi, herkesin bu dünyadaki dünyalarını tenvir ediyor, nimetlendiriyor diye, o he-

¹ Bir mekana girildiğinde orada bulunanlara selam verilmesini tavsiye buyuran âyet-i kerîme ve hadis-i şerif için bkz.: Nûr sûresi, 24/27; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/436; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 6/507.

(Hâsiye) Zât-ı Ahmediye'ye (aleyhissalâtü vesselâm) gelen rahmet, umum ümmetin ebedî zaman-daki ihtiyâcatına bakıyor. Onun için, gayr-i mütenâhî salât yerindedir. Acaba, dünya gibi koca, büyük ve gafletle karanlıklı, vahşetli ve hâlî bir hâneye birisi girse; ne kadar tedehhüş, tevahhüş, telâş eder; ve birden o hâneyi tenvir ederek Enîs, Münis, Habîb, Mahbûb bir Yaver-i Ekrem sadırda görünüp, o hânenin Mâlik ü Rahîm ü Kerîmini o hânenin her eşya-sıyla tarif edip tanıtırırsa ne kadar sevinç, ünsiyet, sürur, ışıık, ferah verdiğini kıyâs ediniz. Zât-ı Risâletteki salâvâtın kıymetini ve lezzetini takdir ediniz!

Eczâ: Parçalar.

Enîs: Dost, arkadaş.

Evâmîr: Emirler.

Ferah: Sevinç.

Fevkalâde: Harika, olağanüstü.

Gaflet: Dikkatsizlik, gerçeklerden habersiz olmak.

Gayr-i mütenâhî: Sonsuz.

Habîb: Sevgili.

Hâlî: Tenha, boş.

İhtiyâcât: İhtiyaçlar.

İnbisat: Açılmak, genişlemek, in-kışaf etmek.

İns ve cin: İnsanlar ve cinler.

Kerîm: Yaratıklarına daima bol bol veren Cenâb-ı Hak.

Mahbub: Sevilen.

Mâhiyet-i insaniye: İnsanın mahi-yeti, asıl kimliği.

Mahlûk: Yaratılmış.

Mâlik: Her şeyin sahibi ve yöneticisi Allah (c.c.)

Memuriyet: Memurluk, görev.

Menzil: Durak, konak.

Mezkûr: Adı geçen, anılan.

Munis: Cana yakın.

Müşâhade etmek: Görmek.

Rahîm: Merhamet ve ihsanı bol olan Allah (c.c.)

Resûlüllah: Allah'ın Resûlü.

Sadur: Baş köşe.

Sürur: Sevinç, neşe.

Şahsiyet-i maneviye-i Muhammediye (a.s.m.): Peygamber Efendimiz'in mânevî şahsiyeti.

Şükran: İyiliğe teşekkür, minnet-darlık.

Taarruz: Saldırmak.

Tecdid-i biat: Bağlılık sözünü yenileme.

Takdim etmek: Sunmak.

Tedehhüş: Dehşete düşmek, korkmak.

Telâş: Endişe, tasa, kaygı.

Tenvir etmek: Aydınlatmak.

Tevahhüş: Ürkemek, yabancılık çekmek.

Ümûm: Herkes.

Ümmet: Bir peygambere inananların oluşturdukları topluluk.

Ünsiyet: Dost olma, birine ısınma.

Ünsiyetlendirmek: Alistırmak, sevdirmek.

Vahşet: Ürküntü, ıssızlık, yabancılık.

Yâver-i Ekrem: Özel görevli, en yakın kul.

Zât-ı Risalet: Peygamberlik sahibi.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

Zîşuûr: Şuurlu.

diyesine şâkirane bir mukâbele nev'inden "Binler salâvât Sana insin!" dedim. Yani, "Senin bu iyiliğine karşı biz mukâbele edemiyoruz, belki Hâlıkımızın hazine-i rahmetinden gelen ve semâvât ehlinin adedince rahmetler Sana gelmesini niyaz ile şükranımızı izhâr ediyoruz." mânâsını hayalen hissettim.

O Zât-ı Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm) **ubûdiyeti** ciyetiyle halktan Hakk'a teveccühü hasebiyle rahmet mânâsındaki **salâtı** ister. **Risâleti** ciyetiyle Hak'tan halka elçiliği haysiyetiyle **selâm** ister. Nasıl ki cin ve ins adedince selâma lâyıık ve cin ve ins adedince umumî tecdid-i biatı takdim ediyoruz. Öyle de, semâvât ehli adedince, hazine-i rahmetten her birinin nâmına bir salâta lâyııktır. Çünkü getirdiği nur ile her bir şeyin kemâlî görünür ve her bir mevcudun kıymeti tezâhür eder ve her bir mahlûkun vazife-i rabbâniyesi müşâhede olunur ve her bir masnûdaki makâsıd-ı ilâhiye tecelli eder. Onun için her bir şey, lisân-ı hâl ile olduğu gibi, lisân-ı kâli de olsaydı, **اللَّهُ صَلَاةٌ وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ** diyecekleri kat'î olduğundan biz umum onların nâmına

أَلْفُ أَلْفِ صَلَاةٍ وَأَلْفُ أَلْفِ سَلَامٍ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَعْدَ الْجَنِّ وَالْإِنْسِ وَبَعْدَ

¹ **الْمَلِكِ وَالْجُحُومِ** mânânen deriz.

² **فَيَكْفِيكَ أَنْ اللَّهُ صَلَّى بِنَفْسِهِ وَأَمْلَاكَهُ صَلَّتْ عَلَيْهِ وَسَلَّمَتْ**

Said Nursî

* * *

¹ Cinler ve insanlar sayısınca, melekler ve yıldızlar adedince sana milyonlar salât ve milyonlar selâm olsun Yâ Resulallah.

² Allah'ın bizzat O'na salât etmesi ve meleklerinin de O'na salât ü selâmda bulunması, O'nun değerini anlamak için sana yeter!

Hâlık: Yaradan.

Hasebiyle: İtibariyle.

Haysiyetiyle: İtibariyle.

Hazine-i rahmet: Rahmet hazinesi

İzhâr etmek: Ortaya koymak, göstermek.

Kat'î: Kesin.

Kemâl: Mükemmellik.

Lisân-ı hâl: Davranışların ifade ettiği mânâ.

Lisân-ı kâl: Dil ile anlatılan mânâ.

Mahlûk: Yaratılmış.

Makâsıd-ı ilâhiye: İlâhî gayeler, maksatlar.

Masnû: Sanat eseri, yaratık.

Mevcûd: Varlık.

Mukabele: Karşılık verme.

Müşâhede olunmak: Görülmek.

Niyaz: Yalvarma, yakarma, duâ.

Risâlet: Peygamberlik, elçilik.

Salât: Peygamber Efendimiz(s.a.s.) için yapılan duâ, rahmet dileme.

Salâvât: Peygamber Efendimiz (s.a.s.) için yapılan rahmet dilemeler.

Semâvât ehli: Melekler, ruhanîler.

Şâkirane: Allah'a şükreder bir tarzda..

Şükran: İyiliğe teşekkür, minnetdarlık.

Tecelli etmek: Görünmek, ortaya çıkmak.

Teveccüh: Yönelme.

Tezahür etmek: Ortaya çıkmak, görünmek.

Ubûdiyet: Kulluk.

Umûmî: Genel.

Vazife-i rabbâniye: Allah'ın mahlûklara verdiği görev.

Zât-ı Ahmediye (s.a.s.): Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) kendisi.

[Vahdetü'l-vücûda Dâir]

Aziz Kardeşim!

Vahdetü'l-vücûda dâir bir parça izahat istiyorsunuz. Bu mes'eleye dâir Otuz Birinci Mektup'un bir lem'asında, Hazret-i Muhyiddin'in* bu mes'eledeki fikrine karşı, gayet kuvvetli ve izahlı bir cevap vardır. Şimdilik bu kadar deriz ki:

Bu mes'ele-i vahdetü'l-vücûdu şimdiki insanlara telkin etmek, ciddî zarar verir. Nasıl ki teşbihât ve temsiller, havassın elinden avâmın eline ve ilmin elinden cehlin eline girse, hakikat telâkki edilir. ^(Hâşiyeye) Öyle de, vahdetü'l-vücûd mes'alesi gibi hakâik-i ulviye, ehl-i gaflet ve esbab içine dalan avâmlara girse, tabiat telâkki edilir ve üç mühim zarar verir:

Birincisi

Vahdetü'l-vücûdun meşrebi, Cenâb-ı Hak hesabına kâinatı âdetâ inkâr etmek iken, avâma girdikçe, gafil avâmlara, hususan maddiyyûn fikirleriyle âlûde olan fikirlere girdikçe, kâinat ve maddiyat hesabına ulûhiyeti inkâr yoluna gider.

İkincisi

Vahdetü'l-vücûd meşrebi, mâsivâ-yi İlâhî'nin rubûbiyetini o derece şiddetle reddeder ki, mâsivâyı inkâr ve ikiliği ref' ediyor. Değil nüfûs-i emmâ-

^(Hâşiyeye) Nasıl ki iki melâike, teşbihin sırrı münâsebetiyle Sevr ve Hût tesmiye edilen, avâmca koca bir öküz ve koca bir balık telâkki edilmiştir.

Âlûde: Bulaşmış, bulaşık.

Avâm: Sıradan insanlar, az kültür-lüler.

Cehl: Bilgisizlik, cehalet.

Ehl-i gaflet: Gafil, gerçeklerden habersiz kimseler.

Esbab: Sebepler, maddî şartlar.

Hakâik-i ulviye: Yüce hakikatler.

Havas: Seçkinler.

Hût: Balık.

İzahât: Açıklama.

Kâinat: Yaratılmışlar, varlıklar, evren.

Maddiyat: Maddî olan; mal, para gibi şeyler, bedenî şeyler.

Mâsivâ-yi ilâhî: Cenâb-ı Hakk'tan başka her şey.

Maddiyyûn: Materyalistler.

Yaratıcı'yı inkâr edip, her şeyi maddeye dayandıranlar.

Melâike: Melekler.

Mes'ele-i vahdetü'l-vücûd: Vahdet-i vücûd meselesi.

Meşreb: Mizaç ve feyiz alınan özel yol.

Nüfûs-i emmâre: Daima kötü şeylere sevk eden nefisler.

Ref etmek: Ortadan kaldırmak, hükümsüz bırakmak.

Rubûbiyet: Kâinatı yaratıp yönetme

Sevr: Öküz.

Telâkki: Anlama, anlayış, kabul etme.

Temsiller: Örnekler, benzetmeler.

Telkin: Aşılama. Muhatabın duygularına hitap ederek ona çaktır-madan bir fikri kabul ettirme.

Tesmiye edilen: İsimlendirilen.

Teşbih: Benzetme.

Teşbihat: Benzetmeler.

Ulûhiyet: Cenâb-ı Hakk'ın ibadet ve itaate lâyık tek varlık olması.

Vahdetü'l-vücûd: Vücûd birliği..

"Var olan sadece Allah'tır, vücûd yalnız O Zat'tan ibarettir, O'nun dışında, görünen şeyler muhtelif mertebelerde O'nun zuhur ve tecellisinden başka bir şey değildir." şeklinde ifade edilebilecek bir tasavvuf ekolü.

renin, belki her bir şeyin müstakil vücudunu görmemek iken, bu zamanda fikr-i tabiatın istilâsıyla ve gurur ve enaniyetin nefs-i emmâreyi şişirmesiyle ve âhireti ve Hâlîkî bir derece unutmak cihetiyle bazı nüfûs-i emmâre küçük birer firavun, âdetâ nefsini mâbûd ittihâz etmek istidâdında bulunan insanlara vahdetü'l-vücudu telkin etmek, nefs-i emmâreyi, el-iyâzü billâh, öyle şımartır ki, ele avuca sığmaz.

Üçüncüsü

Tagayyür, tebeddül, tecezzi, tahayyüzden mukaddes, münezzeh, müberrâ, muallâ olan Zât-ı Zülcelâl'in vücub-i vücuduna ve tekaddüs ve tenez-zühüne muvâfık düşmeyen tasavvurâta sebebiyet verir ve telkinât-ı bâtilaya medâr olur.

Evet, vahdetü'l-vücuddan bahseden; fikren seradan Süreyyâ'ya çıkarak, kâinatı arkasında bırakıp nazarını Arş-ı A'lâ'ya diken, istiğrakî bir sûrette kâinatı mâdum sayıp her şeyi doğrudan doğruya kuvvet-i îmân ile Vâhid u Ehad'den görebilir. Yoksa kâinatın arkasında durup kâinata bakan ve önünde esbabı gören ve Ferş'ten nazar eden, elbette esbab içinde boğulup, tabiat bataklığına düşmek ihtimâli var. Fikren Arş'a çıkan, Celâleddin-i Rumî* gibi diyebilir: "Kulağını aç! Herkesten işittiğin sözleri, fitrî fonograflar gibi Cenâb-ı Hak'tan işitebilirsin." Yoksa, Celâleddin gibi bu derece yükseğe çıkamayan ve Ferş'ten Arş'a kadar mevcûdâtı âyine şeklinde görmeyen adama, "Kulak ver, herkesten Kelâmullah'ı işitirsin!" desen, mânen Arş'tan Ferş'e sukût eder gibi, hilâf-ı hakikat tasavvurât-ı bâtilaya giriftâr olur!..

Arş: Semâ, gök. **Âyine:** Ayna.
Arş-ı a'lâ: Allah'ın (c.c.) yüce tahtı veya yüce hakimiyeti.
El-iyâzübillâh: Allah korusun.
Enâniyet: Benlik. **Ferş:** Yeryüzü.
Fitrî: Tabîi, yaratılıştan.
Fikr-i tabiat: Tabiatı yaratıcı kabul etme fikri.
Firavun olmak: İlahîlik iddia etmek, aşım büyülenmek.
Fonograf: Kaydedilmiş sesleri mekanik yolla tekrarlayan âlet, gramofonun basit şekli.
Giriftâr olmak: Tutulmak, yakalanmak, esir olmak.
Hilâf-ı hakikat: Gerçek dışı, gerçeğin tersine.
İstidad: Kabiliyet, yetenek.
İstiğrakî: Mânevî bir hâl ile kendinden geçme.

İstilâ: İşgal etme, kuşatma.
İttihâz etmek: Kabul etmek, edinmek
Kelâmullah: Allah'ın (c.c.) sözü, kelâmı.
Kuvvet-i iman: İman kuvveti.
Mâbud: Kendisine ibadet edilen, ilâh
Mâdum: Mevcut olmayan, yok.
Medâr: Sebep, vesile.
Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.
Muallâ: Yüksek, yüce.
Muvafık: Uygun, yerinde, denk.
Müberrâ: Fenalıklardan uzak, arınmış. **Mukaddes:** Kutsal.
Münezzeh: Kusursuz, mükemmel.
Müstakîl: Başlı başına, bağımsız.
Nazar: Bakış.
Nefs-i emmâre: Daima kötü şeylere sevk eden nefis.
Sukût etmek: Düşmek.
Tasavvurat: Zihinde şekillendirmeler

Tasavvurat-ı bâtila: Bâtıl düşünceler
Tebeddül: Değişme, başkalaşma.
Tecezzi: Parçalara ayrılma.
Tegayyür: Değişiklik, başkalaşma.
Tehayyüz: Yer almak, yer tutma.
Tekaddüs: Kusursuz, mukaddes olma.
Telkin: Aşılama. Muhatabın duygularına hitap ederek ona çaktırmadan bir fikri kabul ettirme.
Telkinat-ı bâtila: Bâtıl telkinler.
Tenez-züh: Kötülüklerden uzak olma.
Vâhid u Ehad: Bir olan ve birliği her bir şeyde tecelli eden Allah (c.c.)
Vücub-i vücûd: Varlığının kendinden ve kesin olması.
Zât-ı Zülcelâl: Sonsuz yücelik ve heybet sahibi Allah (c.c.)

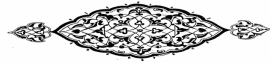
قُلْ اللَّهُ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ¹

مَا لِلثَّرَابِ وَلِرَبِّ الْأَرْبَابِ²

سُبْحَانَ مَنْ تَقَدَّسَ عَنِ الْأَشْبَاهِ ذَاتُهُ وَتَنَزَّهَتْ عَنْ مُشَابَهَةِ الْأَمْثَالِ صِفَاتُهُ

وَشَهِدَ عَلَى رُبُوبِيَّتِهِ آيَاتُهُ حَلَّ جَلَالِهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ³

Said Nursî

Bir Suale Cevap

Mustafa Sabri* ile Musa Bekûf'un* efkârlarını müvâzene etmek için vaktim müsaid değildir. Yalnız bu kadar derim ki: "Birisi ifrât etmiş, diğeri tefrit ediyor." Mustafa Sabri gerçi müdafaatında Musa Bekûf'e nisbeten haklıdır, fakat Muhyiddin gibi ulûm-i İslâmiye'nin bir mu'cizesi bulunan bir zâtı tezyifte haksızdır.

Evet, Muhyiddin, kendisi hâdî ve makbuldür. Fakat her kitabında müh-dî ve mürşid olamıyor. Hakâikte çok zaman mîzansız gittiğinden, kavâid-i Ehl-i Sünnet'e muhalefet ediyor. Ve bazı kelâmları, zâhiri dalâlet ifade ediyor; fakat kendisi dalâletten müberrâdır. Bazan kelâm küfür görünür; fakat sahibi kâfir olamaz. Mustafa Sabri bu noktaları nazara almamış; kavâid-i Ehl-i Sünnet'e taassub cihetiyle bazı noktalarda tefrit etmiş.

¹ "Sen "Allah" de; sonra bırak onları daldıkları bataklıkta oynayadursunlar." (En'âm sûresi, 6/91)

² Herşeyin Rabbi olan Allah'ı hakkıyla tanımak, topraktan yaratılan bir varlığın haddine mi düşmüş? O nerede.. bu nerede..?!

³ Zâtı, benzerlerden mukaddes; sıfâtı, emsâllerine benzemekten münezze; âyetleri de rubûbiyetine şâhit olan Allah, her türlü kusurdan, eksiklikten, noksanlıktan uzaktır. O, yüceler yücesidir. O'ndan başka ilâh da yoktur.

Dalâlet: Doğru yoldan sapma, küfür ve inkâr. **Efkâr:** Fikirler.

Hâdî: Hidâyete ermiş.

Hakâik: Hakikatler.

İfrat: Aşırı, pek ileri gitme. Fazlalık sebebiyle aşırılık.

Kâfir: Hak din İslâmiyet'i inkâr eden kimse. **Kelâm:** Söz.

Küfür: İmansızlık, hakla kabul etmemek

Kavâid-i Ehl-i Sünnet: Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) ve Asha-bının çizgisinde giden Müslümanların kaideleri.

Makbul: İtibar gören, beğenilen.

Mizan: Ölçü, denge.

Muhâlefet: Karşı gelme, zıt olma.

Müdafaât: Müdafaalar.

Mühdi: Hidâyeti, doğru yolu gösteren

Mürşid: İrşad eden, doğru yolu gösteren. **Müvazene:** Denge.

Taassub: Aşırı bağlılık, aşırı taraftarlık **Tefrit:** Eksiklik sebebiyle aşırılık, Normalin çok altında kalma.

Tezyif: Küçültme, değersiz hâle getirme.

Üm-i İslâmiye: İslâmî ilimler.

Zâhirî: Görünen, görünürdeki.

Musa Bekûf ise, ziyâde teceddüde taraftar ve asrîliğe mümâşât-kâr efkârıyla çok yanlış gidiyor. Bazı hakâik-i İslâmiye'yi yanlış te'viller ile tahrif ediyor. Ebu'l-Alâ-yı Maarî* gibi merdud bir adamı, muhakkikînin fevkinde tuttuğundan ve kendi efkârına uygun gelen Muhyiddin'in Ehl-i Sünnet'e muhalefet eden mes'elelerine ziyâde taraftarlığından, ziyâde ifrât ediyor.

قَالَ مُحْيِي الدِّينِ: تَحْرُمُ مُطَالَعَةُ كُتُبِنَا عَلَى مَنْ لَيْسَ مِنَّا

Yani, “Bizden olmayan ve makamımızı bilmeyen, kitaplarımızı okumasın, zarar görür.” Evet bu zamanda Muhyiddin'in kitapları, hususan vahdetü'l-vücuda dâir mes'elelerini okumak, zararlıdır.

Said Nursî

* * *

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Nev-i beşerin ağlanacak gülmelerine, endişe-i istikbâl ve âkıbet-bînlik adesesıyla, gayet şâsaalı bir gece bayramında, hapishâne penceresinden bakarken, nazar-ı hayalime inkişâf eden bir vaziyeti beyân ediyorum. Sinemada, eski zamanda mezaristanda yatanların vaziyet-i hayatiyeleri görüldüğü gibi, yakın bir istikbâlde mezaristan ehli olanların, müteharrik cenazelerini görmüş gibi oldum. O gülünlere ağladım. Birden bir tevahhuş, bir acımak hissi geldi. Aklıma döndüm, hakikatten sordum: “Bu hayal nedir?” Hakikat dedi ki:

“Elli sene sonra, bu kemâl-i neş'e ile gülün ve eğlenen zavallılardan, elli den beşi, belî bükülmüş yetmiş yaşlı ihtiyarlar gibi; kırk beşi, mezaristanda

Adese: Mercek.

Âkıbet-bîn: Sonunu düşünen, ileri görüşlü.

Asrîlik: Çağdaşlık, modernlik.

Efkâr: Fikirler.

Ehl-i Sünnet: Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) ve Ashabının çizgisinde giden ehl-i hak.

Endişe-i istikbâl: Gelecek endişesi.

Fevkinde: Üstünde.

Hakâik-i İslâmiye: İslâm hakikatleri.

Hususan: Ayrıca, özellikle.

Inkişâf: Meydana çıkma, görünme.

İfrat: Aşırı, pek ileri gitme. Fazlalık sebebiyle aşırılık.

Kemâl-i neş'e: Çok sevinçli ve keyifli.

Merdud: Redd olunmuş, geri çevrilmiş.

Mezaristan: Mezarlık.

Muhakkikîn: Hakikatleri delilleri ile bilen âlimler.

Muhâlefet: Karşı gelme, zıt olma.

Mümâşât-kâr: Suyunca giden, uysal.

Müteharrik: Hareketli.

Nazar-ı hayal: Hayalî düşünce.

Nev-i beşer: İnsanlık.

Şâsa: Parlak, gösterişli.

Tahrîf: Bozma, değiştirme.

Te'vil: Yorum.

Teceddüd: Yenilenme, yenilik.

Tevahhuş: Ürkme.

Vahdetü'l-vücud: Vücut birliği..

“Var olan sadece Allah'tır, Vücut yalnız O Zat'tan ibarettir, O'nun dışında, görünen şeyler muhtelif mertebelerde O'nun zuhur ve tecellisinden başka bir şey değildir.” şeklinde ifade edilebilecek bir tasavvuf ekolü.

Vaziyet-i hayatiye: Yaşantı.

Ziyade: Fazla.

çürümüş bulunacaklar. O güzel sîmalar, o neş'eli gülmeler, zıdlarına inkılâp etmiş olacaklar. ¹ **كُلُّ أَتٍ قَرِيبٌ** kâidesiyle; mâdem, yakında gelecek şeylerin gelmiş gibi görülmesi bir derece hakikattir; elbette gördüğün hayal değildir.

Mâdem dünyanın gafletkârâne gülmeleri, böyle ağlanacak acı hâllerin perdesidir ve muvakkat ve zevâle mâruzdur; elbette biçâre insanların ebed-perest kalbini ve aşk-ı bekâya meftun olan rûhunu güldürecek, sevindirecek, meşrû dâiresinde ve müteşekkîrâne, huzurkârâne, gafletsiz, masumane eğlencelerdir ve sevâp cihetiyle bâkî kalan sevinçlerdir. Bunun içindir ki, bayramlarda, gaflet istilâ edip, gayr-i meşrû dâireye sapmamak için, rivâyetlerde zikrullah ve şükre çok azîm terğibât vardır. ² Tâ ki; bayramlarda o sevinç ve sürûr nimetlerini şükre çevirip, o nimeti idame ve ziyâdeleştirsün. **Çünkü şükür, nimeti ziyâdeleştirir, ³ gaflet ise kaçırır.**

Said Nursî

* * *

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ ⁴

Meâli: (Hâşiye) “Nefis dâimâ kötü şeylere sevk eder.” âyetinin, hem de

¹ Her gelecek yakındır. (Dârimî, mukaddime 23; İbn Mâce, mukaddime 7).

² Allah'ı çokça zikretmeye teşvik eden âyet-i kerimeler ve hadis-i şerifler için bkz.: Cum'a sûresi, 62/10; Dehr sûresi, 76/25; Enfâl sûresi, 8/45; Müslim, zikir 2, 3, 4; Tirmizî, züh'd 63; Ebû Dâvûd, cihâd 14. Şükre teşvik eden rivâyetler için bkz.: Bakara sûresi, 2/152, 172; Nahl sûresi, 16/114; Müslim, sîfâtul-munâfîkin 79, 80, 81, Ebû Dâvûd, edeb 110.

³ Şükürün nimeti ziyadeleştirdiğine dair bkz.: “Eğer şükrederseniz, Ben nimetlerimi daha da artırırım” (İbrahim sûresi, 14/7)

⁴ Yûsuf sûresi, 12/53.

(Hâşiye) Bu parçanın da, herkese faidesi var.

Aşk-ı bekâ: Ebedî hayat aşkı.

Azîm: Büyük.

Bâkî: Ebedî, sonsuz.

Ebed-perest: Ebedî hayata hırs derecesinde arzulu.

Gafletkârâne: Gafletli bir şekilde.

Gayr-i meşru: Dinen caiz görül-meyen şey, yasal olmayan.

Huzur-kârâne: Huzurlu bir şekilde.

İnkılâb etmek: Değişme, dönüşme

İdame etme: Devam ettirme, sür-dürme.

İstilâ: İşgal etme.

Mâruz olmak: Bir hâle uğramak.

Masumane: Günahsızca, suçsuz olarak.

Meâl: Anlam, yaklaşık mânâ.

Meftun: Tutkun.

Meşru: Dinen caiz görülen.

Muvakkat: Geçici.

Müteşekkîrane: Teşekkür eder bir şekilde.

Sîmâ: Yüz, çehre.

Sûrur: Sevinç, neşe.

Tergibat: Arzu uyandırmalar, teş-vik etmeler.

Zeval: Yok olup gitme.

Zikrullah: Allah'ı (c.c.) zikretmek.

Ziyadeleştirmek: Artırmak, fazla-laştırmak.

أَعْدَىٰ عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنَيْتِكَ¹

mânâ-yi şerifi: “Senin en zararlı düşmanın nefsidir.” hadîsinin bir nüktesidir.

Tezkiyesiz nefs-i emmâresi bulunmak şartıyla kendi nefsini beğenen ve seven adam, başkasını sevmez. Eğer zâhirî sevse de samimî sevmez, belki ondaki menfaatini ve lezzetini sever. Dâimâ kendini beğendirmeye ve sevdirmeye çalışır ve kusuru nefsine almaz; belki avukat gibi kendini müdafaa ve tebrîe eyler. Mübalâğalar ile, belki yalanlarla nefsini medh ü tenzih ederek âdetâ takdis eder ve derecesine göre ² مَنْ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ² âyetinin bir tokadını yer.

Temeddühü ve sevdirmesi ise, aksü'l-amel ile istiskali celb eder, soğuk düşürtür. Hem amel-i uhrevîde ihlâsı kaybeder, riâyâyı karıştırır. Âkıbeti görmeyen ve neticeleri düşünmeyen ve lezzet-i hâzırâya mübtelâ olan, hisse ve hevâ-yı nefse mağlûp olup, yolunu şaşırmış hissin fetvasıyla, bir saat lezzet için bir sene hapiste yatar. Bir dakika gurur veya intikam yüzünden on sene cezâ görür. Âdetâ ders aldığı Amme Cüzü'nü bir tek şekerlemeye satan hevâî bir çocuk gibi, elmas kıymetinde bulunan hasenâtını, hissini okşamak için ve hevâsını memnun etmek için ve hevesini tatmin etmek için, ehemmiyetsiz cam parçaları hükmündeki lezzetlere, enaniyetlere vesîle edip, kârlı işlerde hasâret eder.

اللَّهُمَّ احْفَظْنَا مِنْ شَرِّ النَّفْسِ وَالشَّيْطَانِ وَمِنْ شَرِّ الْجِنَّ وَالْإِنْسَانِ³

* * *

Sual: Kısa bir zamandaki küfre mukâbil, hadsiz bir zaman Cehen-nem'de hapis nasıl adâlet olur?

¹ ed-Deylemî, *el-Müsne'd* 3/408; el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ* 1/148.

² “Baksana şu kendi heva ve heveslerini ilâh edinen kimseye!” (Furkan sûresi, 25/43)

³ Allah'ım bizi nefsin, şeytanın, cinlerin ve insanların şerrinden koru.

Aksü'l-amel: Ters tepki, reaksiyon.

Amel-i uhrevî: Âhiretle alâkalı güzel iş.

Amme Cüzü: Kur'ân'ın Amme sûresiyle başlayan otuzuncu cüz'ü.

Celbetmek: Çekmek.

Enâniyet: Benlik.

Hasenat: İyi ameller.

Hevâî: Nefsine düşün.

Hevâ-yi nefis: Nefsin zararlı arzuları

Heves: Nefsî istek ve arzu.

İhlâs: Sırf Allah rızası için yapmak.

İstiskâl: Soğuk davranmak, hafife almak.

Küfür: İmansızlık, hakkı kabul etmemek.

Lezzet-i hâzıra: Anlık, peşin lezzet.

Medh ü tenzih: Övme ve kusursuz olduğunu iddia etme.

Mukabil: Karşılık.

Mübalâğa: Abartma.

Mübtelâ: Tutkun.

Nefs-i emmâre: Daima kötü şeylere sevk eden nefis.

Nükte: İnce mânâlı söz, incelik.

Riya: Gösteriş, iki yüzlülük.

Takdis etmek: Yüceltmek.

Tebrîe: Temize çıkarma.

Temeddüh: Övünme.

Tezkiye: Günahlardan temizleme,

aklama, arındırma.

Zâhirî: Görünen, görünürdeki.

Elcevap: Sene, üç yüz altmış beş gün hesabıyla, bir dakikada katl, yedi milyon sekiz yüz seksen dört bin dakika hapis iktizâsı kanun-i adâlet iken; bir dakika küfür, bin katl hükmünde olduğundan, yirmi sene ömrünü küfürle geçiren ve küfür ile ölen bir adam, kanun-i adâletle elli yedi trilyon iki yüz bir milyar iki yüz milyon sene beşerin kanun-i adâletiyle hapse müstehtak olur. Elbette ¹ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا adâlet-i ilâhî ile vech-i muvafakatı bundan anlaşılıyor.

Birbirinden gayet uzak iki adedin sırr-ı münâsebeti şudur ki: Katl ve küfür, tahrip ve tecâvüz olduğu için, gayre tesirat yapar. Bir dakikada katl, lâakal zâhirî âdete göre on beş sene maktulün hayatını selb eder, onun yerine hapse girer. Bir dakika küfür, bin bir esmâ-yi İlâhîyi inkâr ve nukûşlarını tezyif ve kâinatın hukukuna tecâvüz ve kemâlâtını inkâr ve hadsiz delâil-i vahdâniyeti tekzib ve şehâdetlerini reddetmek olduğundan kâfiri, bin sene-den ziyâde esfel-i safilîne atar, ² خَالِدِينَ'de hapseder.

Said Nursî

* * *

Mânidar Bir Tevâfuk-i Latîfe

Risale-i Nur şakirdlerini itham ettikleri ve cezâlarını istedikleri 163. maddesine, Risale-i Nur müellifinin medresesine, yüz elli bin lira verilmesine dâir lâyihanın, 200 meb'ustan 163 meb'usun adedine tevâfuk edip, mânen o tevâfuk diyor ki: Hükûmet-i Cumhuriyenin 163 meb'usun takdîrkârâne imzaları, 163. madde-i kanuniyenin hükmünü, onun hakkında iptâl ediyor.

¹ "Onlar cehennemde ebedî kalacaklardır." (Nisâ sûresi, 4/169; Ahzâb sûresi, 33/65; Cîn sûresi, 72/23)
² Ebedî, sonsuz.

Adâlet-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın adâleti.
Delâil-i vahdâniyet: Allah'ın (c.c.) birliğini gösteren deliller.
Esfel-i safillin: Aşağıların aşağısı, Cehennem'in en alt noktası.
Esmâ-yi İlâhîye: Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri. **Gayr:** Başkası.
Hükûmet-i Cumhuriye: Cumhuriyet Hükûmeti. **İktiza:** Gerekmek.
İnkâr: Reddetme, tanımama, kabul etmeme.
İttiham etmek: Suçlamak, töhmet altında bırakmak.

Kâfir: İslâmiyet'i inkâr eden kimse.
Kâinat: Varlıklar, evren.
Kanun-i adâlet: Adâlet kanunu.
Katl: Katletme, öldürme.
Kemâlât: Mükemmellikler.
Lâakal: Hiç olmazsa, en azından.
Lâyihâ: Tasarı, öneri ve mütalâa.
Madde-i kanuniye: Kanun maddesi
Maktul: Katlolunmuş, öldürülmüş.
Meb'us: Milletvekili.
Medrese: Okul. **Nukuş:** Nakışlar.
Müellif: Kitap yazar, yazar.
Müstehtak: Hak etmiş, lâyük.
Selb etmek: Ortadan kaldırmak.

Sırr-ı münasebet: İlgi ve alâkanın sırrı.
Şakirdler: Talebeler, öğrenciler.
Şehâdet: Şahidlik, tanıklık.
Tahrîb: Harâp etmek, yıkp bozmak.
Takdîrkârâne: Takdir eder bir şekilde.
Tecavüz: Hücum etmek, saldırmak.
Tekzib: Yalanlama. **Tesirat:** Etkiler
Tevafuk-i latîfe: Hoş bir şekilde uyma, uygun gelme.
Tezyif: Küçültme, değersiz hâle getirme.
Vech-i muvafakat: Uyumluluk yönü
Zâhirî: Görünen, görünürdeki.

Hem yine mânidar bir tevâfukât-ı latîfedendir ki, Risale-i Nur'un 128 parçası, 115 parça kitap ediyor. Risale-i Nur'un şakirdlerinin ve müellifinin mebd-i tevkifi olan 27 Nisan 1935 tarihi ile, mahkemenin karar ve hüküm tarihi olan 19 Ağustos 1935 tarihi olmasına nazaran, 115 gün olup, Risale-i Nur kitapları adedine tevâfuk etmekle beraber, istintak edilen, 115 suçlu gösterilen eşhasın da adedine tam tamına tevâfuk ettiği gibi, gösteriyor ki: Risale-i Nur müellifinin ve şakirdlerinin başına gelen musîbet, bir dest-i inâ-yetle tanzim ediliyor. (Hâşiye)

* * *

Bu Lem'a'nın başında İmâm-ı Ali* (radiyallahu anh), Risale-i Nur'a işaret ettiğinden, bir kardeşimiz heyecanlı bir iştîyakla Risale-i Nur'a, Elmas, Cevher, Nur ismini takıp tekrar ederek yazmıştı. Bu Lem'a'nın âhîrinde derci münasip görüldü.

Takvâ dâîresinde bulunan talebe, deli de olsa, acaba Risale-i Nur'un ve kıymetli elmasın nurundan ayrılabilir mi? Öyle tahmin ederim ki: Risale-i Nur'un bu âciz talebeniz kadar kerâmetini, faziletini, lezzetini yiyen, tatlı meyvesinden koparan nadirdir. Hem bu kadar âcizliğim ile beraber, Risale-i Nur'a hizmet edemediğim hâlde göstermiş olduğunuz teveccühe medyûn-i şükranım. Binâenaleyh, Risale-i Nur'dan bendeniz değil, hiç bir talebeniz o mübarek elmadan ve lezzetten ayrılamaz.

Affınıza mağruren, Risale-i Nur'un bu defaki taharriyatında iki kerâmeti meydana aynen çıkmıştır. Hapishâne içerisinde polis, jandarma ve gardiyanlar müthiş arama yaparken, o esnada hiç kimse görmeden, yedi sekiz yaşında, hemşiremin mahdumu, mekteb çantasının içerisine Risale-i Nur'un

(Hâşiye) Cây-i dikkattir ki: Risale-i Nur şakirdlerinin tevkiflerinin bir kısmı 25 Nisan 1935 tarihinde başlamış olup, kararnamede suçlu gösterilen 117 kimse ise de, ikisinin ismi mükerrer olmasına nazaran bu sûretle şakirdlerin adedi 117 adedine o kısmın tevkifinden hüküm tarihine kadar 117 gün olmakla tevâfuk edip, evvelki tevâfukâta bir letâfet daha katmıştır.

Âciz: Gücsüz, kifayetsiz.

Âhîr: Son.

Bende: Kul, köle.

Cây-ı dikkat: Dikkat edilecek nokta.

Derc: İçine koyma, yerleştirme.

Dest-i inayet: Koruyucu, yardımcı el.

Eşhas: Şahıslar.

Hâşiye: Açıklayıcı not.

İstintak edilmek: Sorgulanmak.

Letâfet: Güzellik, hoşluk.

Kerâmet: Allah dostlarının ihtiyaçları anında Cenâb-ı Hakk'ın lüt-fuyla erdikleri, yaşadıkları hari-kulâde hâl.

Mağruren: Güvenerek, inanarak.

Mahdum: Kendisine hizmet edilen, efendi.

Mânidar: Mânâlı.

Mebde-i tevkif: Tutuklanma sürecinin başlangıcı.

Mükerrer: Tekrarlanmış.

Medyûn-i şükran: Teşekkür borçlu.

Şakirdler: Talebeler, öğrenciler.

Taharri: Arama, araştırma.

Takvâ: Allah'ın (c.c.) emirlerini tutup, yasaklarından kaçınmak.

Tanzim edilmek: Düzenlenme.

Tevâfuk: Uyuma, uygun gelme.

Teveccüh: Yönelme.

Tevkif: Tutuklama.

nüşhalarını koyarak alıp gitmiştir. Arama, bendenizin odasında idi. Çocuk odaya geldi, odada telâş görünce, odanın bir tarafında ayrıca duran Risale-i Nurları çantasına koydu ve içerideki memurların hiçbirisi farkına varmadı, çocuğa da bir şey demediler. Fedâkâr çocuk doğruca vâlidesine gidiyor. “Dayımın dâimâ bize okuduğu Risale-i Nurları getirdim. Bunları alacaklarmış. Ben onların haberi olmadan, onlar başka mektup, kitap karıştırırlarken aldım, çantama koydum. Bunları iyice bir yere koyunuz, muhafaza ediniz. Ben bunların okunmasını çok seviyorum. Dayım bize bunları okuyordu. O okurken ben başka bir hâlet kesb ediyordum.” diye vâlidesine söylüyor ve mektebine avdet ediyor. Bu sayede Elmas, Cevher, Nurlar ele geçmemiş oluyor.

Bu kerâmet değil de nedir? Kur’ânî bir mu’cize değil de nedir? Acaba bu fazilet, acaba bu lezzet, acaba bu Elmas, Cevher, hangi te’lifatta vardır ki, bu Elmas, Cevher, Nurlar, şimdiye kadar hangi zâtın ağzından dökülmüştür? Ben de, hapis değil, bu Elmas, Cevher, Nurlar için her an, her dakika, her fedâkârlığı memnuniyetle kabul ederim. Benden sonra bu Elmas, Cevher, Nurlar yoluna evlâdım Emin de bütün hayatını sarf etmeye hazırdır.

İşte bu Elmas, Cevher, Nur’un ikinci kerâmetini isbât ile, üç yaşından sekiz yaşına kadar akrabalarım ve evlâdım, bu Elmas, Cevher, Nurlar için fedâkârâne ve bu yolda hayatlarını hiç düşünmeden fedâ edeceklerini isbât ederim. Çünkü bu Elmas, Cevher, Nur’u okurken hepsi başıma toplandı. Onları sevdim ve birer çay verdim; bu Elmas, Cevher, Nur’u okumağa devam ettim. Hepsi birden “Bu nedir? Bu yazı nasıl yazıdır?” sordular. Ben de dedim: “Bu Elmas, Cevher, Nur’dur!” diye bunlara okumağa başladım.

Onuncu Söz’ü okurken saatler geçmiş. Çocuklar merakından, anlayamadıkları zaman hemen bendenize soruyorlardı. Ben de bu Elmas, Cevher, Nur’u onların anlayabileceği şekilde izah ederken çocukların renkleri, renk renk oluyordu ve güzelleşiyordu. Bendeniz de çocukların yüzüne baktıkça hepsinde ayrı ayrı nurlu Said görüyordum. Suallerinde “Nur hangisi? Cevher hangisi ve Elmas hangisi?” diye sorduklarında; “Evet Nur, bunu okumaktır. Bak sizde bir güzellik meydana geldi.” Onlar da birbirinin yüzüne baktılar, tasdik ettiler. “Ya elmas nedir?” “Bu sözleri yazmaktır. O zaman, yani yazdığınız zaman sizin yazılarınız elmas gibi kıymetli olur.” Tasdik ettiler. “Ya cevher nedir?” “İşte o da bu kitaptan aldığınız îmandır.” Hepsi birden şehâdet getirdiler. Bu sohbette üç dört saat geçmiş; bendeniz farkına varmadım.

Avdet etmek: Geri gelmek, dönmek.

Fedakârane: Fedakârca.

Hâlet: Durum, hâl, vaziyet.

Kesb etmek: Kazanmak, elde etmek

Kur’ânî: Kur’ân’a ait.

Nüsha: Yazılmış şey.

Sual: Soru.

Şehâdet getirmek: “Allah’tan (c.c.) başka ilâh olmadığına. Hz. Muhammed’in (s.a.s.) O’nun kulu ve resûlü

olduğuna şehâdet ederim.” mânâsına gelen kelime-i şehâdeti söyleme

Te’lifat: Te’lifler. Yazılmış, ortaya konulmuş eserler.

Valide: Anne.

“İşte Elmas, Cevher, Nur budur” dedim. Tasdik ettiler. Hepsi birden bana bakıyorlardı ve “Bunu kim yazdı?” diyorlardı.

Âciz talebeniz

Şefik

Zekâî'nin Rüyası

Bu sabah rüyamda, İstanbul'un Tophâne sâhiline benzer saf ve berrak bir deniz kenarındayım. Kuşluk zamanında olduğunu zannettiğim Güneş'in ziyâsı, o derya-yi azîmin üzerinde hoş parıltılar husûle getiriyor... Ben der-yaya müteveccihim. Denizin orta ve cenubu tarafından yüze yüze sâhile gelen bir genç, omuzundaki bir sabanı sâhile çıkardı. Orada bütün kardeşlerimize (tahliyeden sonra) istikbâl edilmekteler iken, sâhil boyunu takiben, garbdan dolu dizgin iki atlı geliyor. “Üstad geliyor!” dediler. Bu izdiham yarıldı, hiç durmaksızın bu mehib yağız atlı ve esmer çehreli iki zât, şarka doğru uzaklaştılar. Ben, o deryaya dalmak üzere iken uyandım.

Zekâî

Cenub: Güney.

Derya: Deniz.

Derya-yi azîm: Büyük deniz.

Doludizgin: Bütün hızıyla, son süratle.

Garb: Batı.

İstikbal edilmek: Karşılanmak.

İzdiham: Aşırı kalabalık.

Mehib: Heybetli.

Müteveccih: Yönelik, yönelmiş.

Saban: Toprağı kazıp alt üst ederek ekime hazırlayan demir uçlu alet.

Şark: Doğu.

Tahliye: Tutukluyu serbest bırakma, salıverme.

Yağız: Kızilla kara arası renk, esmer.

Tarafgirâne ve Risale-i Nura Rakibâne Söylenen Sözlere Mukâbildir

Ger medhetmekse tefahurla kendinizi maksadın,
Risale-i Nur'un en sönük yıldızının peykisiniz.

Zinhar seyyare zannetme kardeşim, Risale-i Nur'un,
Arz değil, Âfitab dahi peykidir onun.

Pek yakında parlayacaktır âlemde Risale-i Nur,
Sönmez, belki gizlenir, zira nûrun alâ nûr,

Bir nur ki, bahr-ı hakikat ve mahz-ı hidâyettir o,
¹ *مَنْ أَصْحَابُ الصِّرَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى* 'yı oku.

Hak'tan olmaz şikâyet, belki maksat hikâyet,
Şer'in üzere giderken Hakk'a mâlûm.

Risale-i Nur'a ki, eylemiştim hem de hizmet,
Risale-i Nur ki, Aliyyü'l-Murtazâ* ve Gavs-ı A'zam*.

Celcelutiye'de ve bazı kasâidde etmişler işaret,
Risale-i Nur ki, urvetü'l-vüskâ lenfisâm,

¹ "Doğru yolu tutanların, hidayete erenlerin kim olduğunu yakında anlayacaksınız!" (Tâhâ sûresi, 20/135)

Âfitab: Güneş.

Aliyyü'l-Murtazâ: Hz. Ali (r.a.).

Arz: Dünya.

Bahr-i hakikat: Hakikat denizi.

Celcelûtiye: Hz. Ali (r.a.) tarafından yazılan bir kaside.

Gavs-ı A'zam: Abdülkadir Geylanî.

Ger: Eğer.

Kasâid: Kasideler.

Mahz-ı hidayet: Tam mânâsıyla hidayet.

Nûrun alâ nur: Nur üstüne nur.

Peyk: Uydu.

Seyyare: Gezegen.

Şer': Din.

Tefahur: Övünmek, büyükmek, kibirlenmek.

Urvetü'l-vüskâ lenfisâm: Kopması mümkün olmayan en sağlam tutamak.

Zinhar: Sakın ha! Asla!

Temessük etmiştim zira, hem hidâyet ve ayn-ı hakikat,
Koydular bizleri ki, orada durmuştu Yusuf (aleyhisselâm),
Hem de beraberimizde idi Hazret-i Üstad.

Halil İbrahim

Yirmi Sekizinci Lem'a'nın Yirmi Sekizinci Nüktesi

لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَيُقَذِفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ۖ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ

وَاصِبٌ ۖ إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ¹

وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ²

gibi âyetlerin mühim bir nüktesi, ehl-i dalâletin bir tenkidi münâsebetiyle beyân edilecek. Şöyle ki:

Cin ve şeytanın casusları, semâvât haberlerine kulak hırsızlığı yapıp, gaybî haberleri getirerek, kâhinler ve maddiyûnlar ve bazı ispiirtizmacılar gibi, gâibden haber vermelerini, nüzûl-i vahyin bidâyetinde vahye bir şüphe

¹ “Onlar Mele-i A'la'ya yükselip dinleyemezler ve her taraftan bombardımana tutulurlar. Dinlemeye kalksalar kovulup atılırlar. Hem onlar için devamlı bir azap vardır. Ne var ki içlerinden birisi bir söz kırntısı kapmayı başarır, derhal yakıcı ve delici bir ışın onu kovalar.” (Sâffât sûresi, 37/8-10)

² “Biz yere en yakın semayı lambalarla donattık. Onları şeytanlara atılan memiler yaptık. Hem onlara âlevli ateş hazırladık.” (Mülk sûresi, 67/5)

Ayn-ı hakikat: Hakikatin tâ kendisi
Beyân: Açıklama.

Bidayet: Başlangıç.

Ehl-i dalâlet: Bâtıl yolda olanlar.

Gaib: Görünmeyen.

Gaybî: Gayba ait, görünmeyen
âlemle ilgili.

Hazret-i Üstad: Üstad Bediüzzaman Said Nursî.

İspirtizma: Ölümlerin ruhlariyla haberleşmenin mümkün olduğuna inanan görüş ve bu maksatla yapılan tecrübeler.

Kâhîn: Tahmini sözlerle gaipten haber verdiği söylenen kimse, falcı.

Maddiyûn: Yaratıcı'yı inkâr edip, her şeyi maddeye dayandıranlar.

Nükte: İnce mânâlı söz, incelik.

Nüzûl-i vahy: Vahyin inmesi.

Semâvât: Gökler, yedi kat gök.

Temessük etmek: Sanılmak, tutunmak.

Vahy: Allah Teâlâ'nın, buyruklarını peygamberlerine özel bir yolla bildirmesi.

getirmemek için onların o dâimî casusluğu, o zaman daha ziyâde şehaplarla recm ve men edildiğine dâir olan mezkûr âyetler münâsebetiyle gayet mühim üç başlı bir suale muhtasar bir cevaptır.

Sual: Şu gibi âyetlerden anlaşılıyor ki, cüz'î ve bazan şahsî bir hâdis-i gaybiyeyi de haber almak için, gayet uzak bir mesafe olan semâvât memleketine casus şeytanların sokulması ve o çok geniş memleketin her tarafında o cüz'î hâdisenin bahsi varmış gibi; hangi şeytan olsa, hangi yere sokulsa, yarım yamalak o haberi işitecek, getirecek diye bir mânâyı akıl ve hikmet kabul etmiyor.

Hem, nass-ı âyetle, semâvâtın üstünde bulunan Cennet'in meyvelerini bazı ehl-i risâlet ve ehl-i kerâmet, yakın bir yerden alır gibi alıyormuş.¹ Bazan yakından Cennet'i temâşâ ediyormuş,² diye nihayet uzaklık, nihayet yakınlık içinde bir mes'eledir ki, bu asrın aklına sığmaz?

Hem cüz'î bir şahsın cüz'î bir ahvâlî; küllî ve geniş olan semâvât memleketindeki Mele-i A'lâ'nın medâr-ı bahsi olması, gayet hakî-mâne olan tedvir-i kâinatın hikmetine muvâfık gelmiyor? Hâlbuki bu üç mes'ele de hakâik-i İslâmiye'den sayılıyor?

İclevap:

• **Evvelâ:** On Beşinci Söz nâmındaki bir risalede, “yedi basamak” nâmında, yedi kat'î mukaddime ile, **وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا**, **لِّلشَّيَاطِينِ** âyetinin ifade ettiği, yıldızlarla şeytan casuslarının semâvâttan ref' u tardı, öyle bir sûrette isbât edilmiş ki, en muannid maddiyûnu dahi iknâ eder, susturur ve kabul ettirir.

¹ Hz Meryem'in mâbedde bulunurken yanında sürekli yiyecek olması bu kabil bir keramettir. Bkz.: Âl-i İmran sûresi, 3/37.

² Peygamber Efendimizin (s.a.s.) Cennet'i temaşasıyla ilgili rivayetler için bkz.: Buhârî, *küsûf* 9; Müslim, *salât* 112, *küsûf* 17; Müsned, 1/358, 2/168, 223.

³ “Biz yere en yakın semâyı lambalarla donattık. Onları şeytanlara atılan mermiler yaptık.” (Mülk sûresi, 67/5)

Ahval: Hâller, durumlar.

Cüz'î: Küçük. **Küllî:** Genel.

Ehl-i kerâmet: Allah'ın özel ikramına mazhar olan dostları.

Ehl-i risâlet: Peygamberler.

Hâdis-i gaybiye: Gayba ait olay.

Hakâik-i İslâmiye: İslâm hakikatleri

Hakîmane: Gayeli, hikmetli.

Hikmet: Doğru bilgi, ilim.

İkna: Delillerle anlatma, ispat etme

Maddiyûnlar: Yaratıcı'yı inkâr edip, her şeyi maddeye dayandıranlar. **Kat'î:** Kesin.

Medâr-ı bahs: Söz konusu.

Mele-i A'lâ: Melâike meclisi.

Men etmek: Mani olmak, önlemek, engel olmak. **Muannid:** İnatçı.

Mezkûr: Adı geçen, anılan.

Muhtasar: Kısaltılmış, özet.

Mukaddeme: Ön söz, giriş.

Muvafık: Uygun, yerinde, denk.

Nass-ı âyet: Âyet metni.

Nihayet: Son derece.

Recm: Taşlamak, taş tutmak.

Ref: Ortadan kaldırma, çıkarma.

Semâvât: Gökler, yedi kat gök.

Şehap: Yakıcı ve delici ışın.

Tard etmek: Kovmak.

Tedvir-i kâinat: Kâinatı yönetme.

Temaşa etmek: Bakıp seyretnme.

• **Sâniyen:** Bu uzak zannedilen o üç hakikat-i İslâmiye'yi, kısa zihinlere yakınlaştırmak için bir temsil ile işaret edeceğiz. Meselâ, bir hükûmetin dâire-i askeriyesi memleketin şarkında ve dâire-i adliyesi garbında ve dâire-i maarifi şimalinde ve dâire-i ilmiyesi cenubunda ve dâire-i mülkiyesi ortasında bulunsun; telsiz telefon, telgrafla, gayet muntazam bir sûrette her dâire alâkadar olduğu vaziyetleri görse, haber alsın; âdetâ umum o memleket, adliye dâiresi olduğu hâlde, askerî dâiresidir ve mülkiye dâiresi olduğu gibi, ilmiye dâiresi oluyor.

Hem meselâ, müteaddit devletler ve ayrı ayrı payitahtları bulunan hükûmetlerin bazan oluyor ki, müstemlekât cihetiyle veya imtiyazât haysiyesiyle veya ticaretler münâsebetiyle bir tek memlekette ayrı ayrı hâkimiyetlikleri bulunur. Raiyet ve millet bir olduğu hâlde, her bir hükûmet, kendi imtiyazı cihetiyle, o raiyetle münâsebetdârdır. Birbirinden çok uzak o hükûmetlerin muamelatı, birbirine temas ediyor. Her hânede birbirine yakınlaşıyor ve her adamda iştirakleri oluyor. Cüz'î mes'eleleri, temas noktalarındaki cüz'î bir dâirede görülür. Yoksa her cüz'î bir mes'ele, dâire-i külliyyeden alınmıyor, fakat o cüz'î mes'elelerden bahsedildiği zaman, doğrudan doğruya dâire-i külliyyenin kanunuyla olduğu cihetiyle dâire-i külliyyeden alınıyor gibi ve o dâirede medâr-ı bahs olunmuş bir mes'ele şekli verilir tarzda ifade edilir.

İşte bu iki temsil gibi, semâvât memleketi, payitaht ve merkez itibâriyle gayet uzak olduğu hâlde, Arz memleketinde insanların kalblerine uzanmış mânevî telefonları olduğu gibi, semâvât âlemi, yalnız âlem-i cismanîye bakmıyor; belki âlem-i ervâhı ve âlem-i melekûtu tazammun ettiğinden, bir cihette perde altında âlem-i şehâdeti ihâta etmiştir.

Hem âlem-i bâkiden ve dâr-ı bekâdan olan Cennet dahi, hadsiz uzaklığıyla beraber, yine o dâire-i tasarrufâtı, perde-i şehâdet altında, her tarafta

Âlem-i bâkî: Ebedî âlem, âhiret âlemi.

Âlem-i cismanî: Cisim âlemi.

Âlem-i ervâh: Ruhlar âlemi.

Âlem-i melekût: Görünmeyen âlem, varlığın perde arkası.

Âlem-i şehâdet: Görünen âlem, bu dünya.

Arz: Dünya. **Cenub:** Güney.

Cihet: Taraf, yön.

Dâire-i adliye: Adâlet bakanlığı teşkilâtı.

Dâire-i askeriye: Askerî daire.

Dâire-i ilmiye: Dinî ilimlerle ilgili daire.

Dâire-i külliye: Genel idare.

Dâire-i maarif: Eğitim bakanlığı teşkilâtı.

Dâire-i mülkiye: Sivil idare teşkilâtı. İçişleri bakanlığı.

Dâire-i tasarrufat: İdare etme sahaları.

Dâr-ı bekâ: Ebedî, sonsuz yurt.

Garb: Batı.

Hakikat-i İslâmiye: İslâm hakikati.

Haysiyet: İtibar.

İhata: Kuşatma, kaplama.

İmtiyaz: Ayrıcalık.

İmtiyazât: Ayrıcalıklar.

İştirak: Ortaklık, katılma.

Muamelât: İnsanların birbirleriyle olan ilişkileri.

Muntazam: Düzenli.

Münasebetdar: Alâkalı.

Müstemlekât: Sömürgeler.

Müteaddid: Birçok.

Payitaht: Hükümdarın oturduğu şehir, başkent.

Perde-i şehâdet: Görünen âlem perdesi, bu dünya perdesi.

Raiyet: Halk, yönetilenler.

Sâniyen: İkinci olarak.

Semâvât: Gökler, yedi kat gök.

Şark: Doğu.

Şimal: Kuzey.

Tazammun etmek: İçine almak, ihtiva etmek.

Temsil: Örnek, benzetme.

nuranî bir sûrette uzanmış, yayılmış. Sâni-i Hakîm-i Zülcelâl'in hikmetiyle, kudretiyle, nasıl ki insanın başında yerleştirdiği duygularının merkezleri ayrı ayrı olduğu hâlde, her biri umum o vücuda, o cisme hükmediyor ve dâire-i tasarrufuna alabiliyor. Öyle de; bu insan-ı ekber olan kâinat dahi, mütedâhil ve birbiri içinde bulunan dâireler gibi, binler âlemleri ihtiva ediyor. Onlarda cereyân eden ahvâlin ve hâdiselerin küllî ve cüz'iyeti ve hususiyeti ve azameti cihetiyle medâr-ı nazar olur, yani o cüz'ler, cüz'î ve yakın yerlerde ve küllî ve azametliler küllî ve büyük makamlarda görülür.

Fakat bazan cüz'î ve hususî bir hâdisе, büyük bir âlemi istilâ eder. Hangi köşеde dinlenilse, o hâdisе işitilir. Ve bazan da büyük tahşidât, düşmanın kuvvetine karşı değil, belki izhâr-ı haşmet için yapılır. Meselâ, hâdisе-i Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm) ve vahy-i Kur'ân'ın hâdisе-i kudsiyesi, umum semâvât memleketinde, hattâ o memleketin her köşesinde en mühim bir hâdisе olduğundan, doğrudan doğruya çok uzak ve çok yüksek olan koca semâvâtın burçlarına nöbetdarlar dizilip, yıldızlardan mancınıkları atarak, casus şeytanları tard ve def ediyorlar vaziyetinde göstermek ve ifade etmekle, vahy-i Kur'ânî'nin derece-i haşmetini ve şâşaa-yi saltanatını ve hiçbir cihette şüphe girmeyen derece-i hakkaniyetini ilâna bir işaret-i rabbâniye olarak, o vakitte ve o asırda daha ziyâde yıldızlar düşürölüyormuş ve atılıyormuş. Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân dahi, o ilân-ı tekvinîyi tercüme edip ilân ediyor ve o işaret-i semâviyeye işaret eder.

Evet, bir melâikenin üfürmesiyle uçurulabilir olan casus şeytanları, böyle bir işaret-i azîme-i semâviye ile, melâikelerle mübâreze ettirmek, elbette o vahy-i Kur'ânî'nin haşmet-i saltanatını göstermek içindir. Hem bu haşmetli

Ahval: Hâller, durumlar.

Azamet: Yücelik, büyüklük.

Burç: Güneş sisteminde yer alan on iki takım yıldızın her biri. Koç burcu, terazi burcu, akrep burcu vb.

Cereyan etmek: Hareket etmek, akmak.

Cüz'iyet: Küçüklük.

Dâire-i tasarruf: İdare etme sahası

Def'etmek: Uzaklaştırmak, kovmak, bertaraf etmek.

Derece-i hakkaniyet: Hak ve adâlete uygunluk derecesi, hakka riâyet etme derecesi.

Derece-i haşmet: Büyüklük ve ihtişam derecesi.

Hâdisе: Olan şey, meydana gelen olay.

Hâdisе-i kudsiye: Kutsal olay.

Haşmet: İhtişam, büyüklük.

Hâdisе-i Muhammediye (a.s.m.):

Hz. Muhammed Efendimiz'in peygamberliği.

Haşmet-i saltanat: Cenâb-ı Hakk'ın saltanatının büyüklük ve yüceliği.

Hususiyet: Husûsilik.

İhtiva: İçine alma, kapsama.

İlân-ı tekvinî: Yaratılışa ait ilâhî ilân.

İnsan-ı ekber: En büyük insan.

İstilâ: Kaplama, yayılma.

İşaret-i azîme-i semâviye: Gökteki büyük işaret.

İşaret-i rabbâniye: İlâhî işaret.

İşaret-i semâviye: Gökte ortaya çıkan işaret.

İzhâr-ı haşmet: Büyüklük gösterisi.

Kâinat: Yaratılmışlar, varlıklar.

Kudret: Güç.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân: Açıklama ve ifadesiyle mu'cize olan Kur'ân.

Külliyet: Genellik, kapsamlılık.

Medâr-ı nazar: Nazar etmeye, bakmaya sebep.

Melâike: Melekler.

Mübareze: Çekişme, kavga, çarpışma

Mütedâhil: İç içe.

Nöbetdar: Nöbetçi.

Nuranî: Nurlu

Sâni-i Hakîm-i Zülcelâl: Her işini hikmetli yapan Yüce Yaratıcı.

Şâşaa-yi saltanat: Her şeyi kapsayan hâkimiyet ve kudretin parlaklığı.

Tahşidât: Yığınak yapmak, bir şeyin üzerinde fazla durmak.

Tard etmek: Kovmak.

Umûm semâvât: Göklerin tamamı

Vahy-i Kur'ân: Kur'ân vahyi.

olan beyân-ı Kur'ânî ve azametli tahşidât-ı semâviye ise; cinnîlerin, şeytanların, semâvât ehlini mübârezeye ve müdafaaya sevk edecek bir iktidarlari, bir müdafaaları bulunduğunu ifade için değil, belki kalb-i Muhammedî'den (aleyhissalâtü vesselâm) tâ semâvât âlemine, tâ Arş-ı A'zam'a kadar olan uzun yolda, hiçbir yerde cin ve şeytanın müdahaleleri olmamasına işaret için, vahy-i Kur'ânî, koca semâvâtta, umum melâikece medâr-ı bahsolan bir hakikattir ki, bir derece ona temas etmek için, şeytanlar tâ semâvâta kadar çıkmaya mecbur olup, hiçbir şeye muvaffak olamayarak recmedilmesiyle işaret ediyor ki; kalb-i Muhammedî'ye (aleyhissalâtü vesselâm) gelen vahiy ve huzur-i Muhammediye'ye (aleyhissalâtü vesselâm) gelen Cibrail ve nazar-ı Muhammedî'ye (aleyhissalâtü vesselâm) görünen hakâik-i gaybiye, sağlam ve müstakimdir, hiçbir cihetle şüphe girmez diye Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân mu'cizâne haber veriyor.

Amma Cennet'in uzaklığıyla beraber âlem-i bekâdan olduğu hâlde en yakın yerlerde görülmesi ve bazan ondan meyve alınması ise; evvelki iki temsil sırrıyla anlaşıldığı gibi, bu âlem-i fânî ve âlem-i şehâdet ise âlem-i gayba ve dâr-ı bekâyâ bir perdedir. Cennet'in merkez-i kübrâsı uzakta olmakla beraber, âlem-i misâl âyinesi vasıtasıyla her tarafta görünmesi mümkün olduğu gibi, hakka'l-yakîn derecesindeki îmânlar vasıtasıyla, Cennet'in bu âlem-i fânîde -temsilde hatâ olmasın- bir nev'i müstemlekeleri ve dâireleri bulunabilir ve kalb telefonuyla yüksek rûhlar ile muhabereleleri olabilir, hediyeleri gelebilir.

Amma bir dâire-i külliyyenin cüz'î bir hâdise-i şahsiye ile meşgul olması, yani, "Kâhinlere gaybî haberleri getirmek için şeytanlar, tâ semâvâta çıkıp kulak veriyorlar, yarım yamalak yanlış haberler getiriyorlar." diye tefsirlerdeki

Âlem-i bekâ: Ebedî âlem, sonsuz hayat.

Âlem-i fânî: Ölümlü âlem, dünya.

Âlem-i gayb: Göremediğimiz ve bilemediğimiz âlem.

Âlem-i misâl: Rûyâ âlemi. Maddî âlem ile gayb âlemi arasında yer alan ara kesit.

Arş-ı A'zam: Allah'ın (c.c.) yüce tahtı, Allah'ın yüce hâkimiyetinin ifadesi.

Âyine: Ayna.

Beyân-ı Kur'ânî: Kur'ân'ın açıklaması.

Cinnîler: Cin taifesi, cinler.

Cüz'î: Bütüne ait küçük parça.

Daire-i külliye: Genel idare.

Hâdise-i şahsiye: Şahsî olay.

Hakâik-i gaybiye: Gayba ait hakikatler.

Hakkalyakîn: Yaşanarak elde edilen bilgi.

Kâhin: Tahmini sözlerle gaybden haber verdiği söylenen kimse, falcı.

Kalb-i Muhammedî (a.s.m.): Hz. Muhammed'in (s.a.s.) kalbi.

Medâr-ı bahs: Söz konusu.

Merkez-i kübrâ: Büyük merkez.

Mu'cizane: Mu'cizeli bir şekilde.

Muhabere: Haberleşme.

Müstakim: İstikâmetli.

Müstemleke: Sömürge.

Recm: Taşlamak, taş tutmak.

Semâvât ehli: Melekler, ruhanîler.

Tahşidât-ı semâviye: Gökteki yığınaklar.

Temsil: Örnek, benzetme.

ifadelerin bir hakikati şu olmak gerektir ki: Semâvât memleketinin pa-yitahtına kadar gidip o cüz'î haberi almak değildir. Belki cev-v-i havaya dahi şümûlû bulunan semâvât memleketinin -teşbihte hatâ yok- karakol hâneleri hükmünde bazı mevkileri var ki, o mevkilerde Arz memleketi ile münâse-betdârlık oluyor; cüz'î hâdiseler için, o cüz'î makamlardan kulak hırsızlığı ya-pıyorlar. Hattâ kalb-i insanî dahi o makamlardan birisidir ki, melek-i ilham ile şeytan-ı hususî o mevkide mübâreze ediyorlar. Ve hakâik-i îmâniye ve Kur'âniye ve hâdisât-ı Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm) ise, ne kadar cüz'î de olsa, en büyük, en küllî bir hâdis-e-i mühimme hükmünde en küllî bir dâire olan Arş-ı A'zam'da ve dâire-i semâvâtta -temsilde hatâ olmasın-mukadderât-ı kâinatın mânevî ceridelerinde neşrolunuyor gibi her köşede medâr-ı bahsoluyor, diye beyân ile beraber, kalb-i Muhammedî'den (aley-hissalâtü vesselâm) tâ dâire-i Arş'a varıncaya kadar ise, hiçbir cihetle müda-hale imkânı olmadığından, semâvâtı dinlemekten başka, şeytanların çaresi kalmadığını ifade ile, vahy-i Kur'ânî ve nübüvvet-i Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm) ne derece yüksek bir derece-i hakkaniyette olduğunu ve hiçbir ci-hetle hilâf ve yanlış ve hile ona yanaşmak mümkün olmadığını, gayet belî-ğâne belki mu'cizâne ilân etmek ve göstermektir.

Said Nursî

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹

¹ “(Melekler:) ‘Sühbansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Herşeyi hakkiyle bilen, herşeyi hikmetle yapan Sensin’ dediler.” (Bakara sûresi, 2/32)

Arş: Semâ, gökyüzü. Allah'ın (c.c.) yüce tahtı, Allah'ın yüce hâkimi-yetinin ifadesi.

Arş-ı A'zam: Allah'ın (c.c.) yüce tahtı, Allah'ın yüce hâkimiyetinin ifadesi.

Beliğane: Açık ve güzel ifade ile.

Beyân: Açıklama, ifade.

Cevv-i hava: Hava boşluğu, at-mosfer. **Cüz'î:** Küçük.

Daire-i semâvât: Gökler dairesi.

Derece-i hakkaniyet: Hak ve adâ-lete uygunluk, hakka riâyet etme derecesi.

Hâdisat-ı Muhammediye (a.s.m.): Peygamber Efendimiz'in pey-gamberliği.

Hâdis-e-i mühimme: Önemli olay.

Hakâik-i imaniye ve Kur'âniye: İman ve Kur'an hakikatleri.

Hilâf: Karşı, zıt.

Kalb-i insanî: İnsan kalbi.

Kalb-i Muhammedî (a.s.m.): Peygamber Efendimiz'in kalbi.

Küllî: Genel, bütün.

Mânevî ceride: Mânevî gazete.

Medâr-ı bahs: Söz konusu.

Melek-i ilham: İlham meleği.

Mu'cizane: Mu'cizeli bir şekilde.

Mukadderat-ı kâinat: Varlık ve eşyada zaman içinde meydana gelecek durumlar, varlığın kaderi.

Mübareze: Çekişme, kavga, çar-pışma.

Neşr: Yayın, yayınlanma.

Nübüvvet-i Ahmediye (a.s.m.):

Peygamber Efendimiz'in pey-gamberliği.

Şeytan-ı hususî: Hususî şeytan.

Şümûl: Kapsama.

Teşbihte hata yok: Benzetmeden yanlış sonuç çıkarma doğru olmaz

Yirmi Dokuzuncu Lem'a

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

İfade-i Meram

On üç seneden beri kalbim, aklım ile imtizaç edip Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın

لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ¹

لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ²

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ³

لَايَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ⁴

gibi âyetler ile emrettiği tefekkür mesleğine teşvik ettiği ve تَفَكَّرْ سَاعَةً خَيْرٌ مِنْ

⁵ عِبَادَةِ سَنَةٍ hadîs-i şerifi bazen bir saat tefekkür bir sene ibadet hükmünde olduğunu beyân edip, tefekküre azîm teşvikat yaptığı cihetle, ben de bu on üç seneden beri meslek-i tefekkürde akıl ve kalbime tezahür eden büyük

¹ “Olur ki iyi düşünürsünüz.” (Bakara sûresi, 2/219, 266)

² “Umulur ki düşünüp anlarlar.” (A'râf sûresi, 7/176; Nahl sûresi, 16/44; Haşır sûresi, 59/21)

³ “Onlar azıcık olsun kendi başlarına kalıp düşünmediler mi ki: Allah gökleri, yeri ve ikisinin arasında olan bütün varlıkları gerçek bir gaye ile, belirli bir vâdeye kadar yaratmıştır.” (Rûm sûresi, 30/8)

⁴ “Elbette bunlarda, iyice düşünen kimseler için, alacak nice dersler ve ibretler vardır.” (Yûnus sûresi, 10/24; Ra'd sûresi, 13/3; Câsiye sûresi, 45/13)

⁵ el-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1/371, hadis no: 1005

Azîm: Büyük.

Beyân etmek: Açıklamak, ifade etmek.

İfade-i meram: Maksudı ifade etme.

İmtizaç: Uyuşmak.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân:

Anlatımı ile mu'cize olan Kur'ân.

Meslek-i tefekkür: Tefekkür yolu.

Tefekkür: Derin düşünmek.

Teşvikat: Teşvikler, özendirmeler.

Tezahür: Ortaya çıkmak, görünmek.

nurları ve uzun hakikatleri kendime muhafaza etmek için işarât nev'inden bazı kelimatı o envara delâlet etmek için değil, belki vücûdlarına işaret ve tefekkürü teshil ve intizamı muhafaza için vaz' ettim. Gayet muhtelif Arabî ibarelerle kendi kendime o tefekkürde gittiğim zaman o kelimatı lisânen zikrediyordum.

Bu uzun zamanda ve binler defa tekrarında ne bana usanç geliyordu ve ne de verdiği zevk noksanlaşıyordu ve ne de onlara ihtiyac-ı ruhî zâil oluyordu. Çünkü bütün o tefekkürat, âyât-ı Kur'âniye'nin lemaâtı olduğundan; âyâtın bir hassası olan usandırmamak ve halâvetini muhafaza etmek hassasının bir cilvesi, o tefekkür âyinesinde temessül etmiştir.

Bu âhirde gördüm ki: Risale-i Nur'un eczalarındaki kuvvetli ukde-i hayatiye ve parlak nurlar, o silsile-i tefekküratın lem'alarıdır. Bana ettikleri tesiri başka zâtlara da edeceği düşüncesiyle, âhir ömrümde mecmuunu kalem almak niyet etmiştim. Gerçi çok mühim parçaları risalelerde dercedilmiştir; fakat hey'et-i mecmuasında başka bir kuvvet ve kıymet bulunacaktır.

Âhir-i ömür muayyen olmadığı için, bu hapisteki mahkûmiyetim ve vaziyetim ölümden daha beter bir şekil aldığından, âhir-i hayatı beklemeyerek, kardeşlerimin ısrar ve ilhahları ile, tağyir etmeyerek, o silsile-i tefekkürat "Yedi Bâb" üstünde yazıldı.

(Bu Lem'a'nın diğer altı bâbı, Teksir Lem'alar mecmuasında neşredildiğinden burada dercedilmedi.)

Âhir: Son.

Âhîr-i hayat: Hayatın sonu.

Âhîr-i ömür: Ömrün sonu.

Arabî ibare: Arapça metin.

Âyât: Âyetler.

Âyât-ı Kur'âniye: Kur'ân âyetleri.

Âyine: Ayna.

Bab: Kısım, bölüm, bahis.

Cilve: Tecelli, görüntü, yansıma.

Delâlet etmek: İşaret etmek, delil olmak.

Derc: İçine koyma, yerleştirme.

Ecza: Parçalar.

Envar: Nurlar.

Halâvet: Tatlılık, zevk.

Hâssa: Özellik.

Hey'et-i mecmua: Genel yapı.

İhtiyac-ı ruhî: Ruhun ihtiyacı.

İlhah: Pek çok ısrar etme.

İntizam: Düzen.

İşarât: İşaretler.

Kelimat: Kelimeler.

Lemaât: Parıltılar.

Lisânen: Dille.

Mahkûmiyet: Mahkûm olma hâli.

Mecmu: Tamam, bütün.

Muayyen: Belirli.

Nev': Çeşit.

Silsile-i tefekkürat: Tefekkürler zinciri, dizisi.

Tağyir: Değiştirme.

Tefekkürat: Derin düşünceler.

Teksir Lem'alar: Teksir makinesi ile basılmış Lem'alar.

Temessül: Görünmek.

Teshil: Kolaylaştırma.

Ukde-i hayatiye: Hayatın çekirdeği, esas sırrı.

Vaz' etmek: Koymak, yerleştirmek.

Vücûd: Varlık, var olmak.

Zâil olmak: Geçmek, tükenmek.

Zikretmek: Anmak, hatırlamak.

البَابُ الثَّالِثُ

فِي مَرَاتِبِ "اللَّهِ أَكْبَرُ"

"سَنَذْكُرُ سَبْعًا مِنْ ثَلَاثٍ وَثَلَاثِينَ مَرْتَبَةً لِهَذَا الْبَابِ، حَيْثُ قَدْ ذَكَرَ قِسْمٌ مِنْهُمْ مِنْ تِلْكَ الْمَرَاتِبِ فِي الْمَقَامِ الثَّانِي مِنَ الْمَكْتُوبِ الْعَشْرِينَ، وَفِي نَهَايَةِ الْمَوْقِفِ الثَّانِي مِنَ الْكَلِمَةِ الثَّانِيَةِ وَالثَّلَاثِينَ، وَفِي بَدَايَةِ الْمَوْقِفِ الثَّلَاثِ مِنْهَا. فَمَنْ شَاءَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَى حَقِيقَةِ هَذِهِ الْمَرَاتِبِ، فَلْيَرِاجِعْ تِلْكَ الرِّسَائِلَ."

الْمَرْتَبَةُ الْأُولَى

﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلِّ وَكِبَرُهُ تَكْبِيرًا﴾. لِيَبْكُ وَسَعْدَيْكَ!..

جَلَّ جَلَالُهُ! اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَةً وَعِلْمًا!

إِذْ هُوَ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ الَّذِي صَنَعَ الْإِنْسَانَ بِقُدْرَتِهِ كَالْكَائِنَاتِ، وَكَتَبَ الْكَائِنَاتِ بِقَلَمِ قُدْرِهِ كَمَا كَتَبَ الْإِنْسَانَ بِذَلِكَ الْقَلَمِ. إِذْ ذَاكَ الْعَالَمُ الْكَبِيرُ كَهَذَا الْعَالَمِ الصَّغِيرِ مَصْنُوعٌ قُدْرَتِهِ مَكْتُوبٌ قُدْرِهِ. إِبْدَاعُهُ لَذَاكَ صَيْرُهُ مَسْجِدًا. إِيجَادُهُ لِهَذَا صَيْرُهُ سَاجِدًا. إِنْشَاؤُهُ لَذَاكَ صَيْرَ ذَاكَ مُلْكًا. بِنَاؤُهُ لِهَذَا صَيْرُهُ مَمْلُوكًا. صَنَعَتُهُ فِي ذَاكَ تَظَاهَرَتْ كِتَابًا. صَبَغَتُهُ فِي هَذَا تَزَاهَرَتْ حِطَابًا. قُدْرَتُهُ فِي ذَاكَ تَظْهَرُ حَشْمَتُهُ. رَحْمَتُهُ فِي هَذَا تَنْظُمُ نِعْمَتِهِ. حَشْمَتُهُ فِي ذَاكَ تَشْهَدُ هُوَ الْوَاحِدُ. نِعْمَتُهُ فِي هَذَا تُعْلِنُ هُوَ الْأَحَدُ. سَكْنَتُهُ فِي ذَاكَ فِي الْكُلِّ وَالْأَجْزَاءِ سُكُونًا حَرَكَةً. خَاتَمُهُ فِي هَذَا فِي الْجِسْمِ وَالْأَعْضَاءِ حُجِيرَةً ذَرَّةً.

Üçüncü Bâb:

"الله أكبر" in Mertebelerine Dairdir

[Otuz üç mertebesinden yedi mertebeyi zikredeceğiz. O mertebelerden mühim bir kısmı Yirminci Mektup'un İkinci Makamı'nda ve Otuz İkinci Söz'ün İkinci Mevkıfı'nın âhirinde ve Üçüncü Mevkıfı'nın evvelinde izah edilmiştir. Şu mertebelerin hakikatini anlamak isteyenler o iki Söze müracaat etsinler.]

Birinci Mertebe

"De ki: 'Her türlü hamd Allah'a mahsustur ki, asla evlât edinmemiştir. Hâkimiyetinde hiçbir ortağı yoktur. Aceze düşüp de bir desteğe muhtaç olmamıştır ve tekbir getirerek O'nun büyüklüğünü ilân et."

Yâ Rab! Fermanın başım gözüm üstüne! Emrine âmâdeyim!

Yüceler yücesidir O! İlim ve kudretiyle her şeyden büyüktür O!

Zira her şeyi yaratan O, yarattıklarını düzenli ve ahenkli kılan O, insanı kâinata denk bir sanat eseri olarak kudretiyle şekillendiren ve insanı yazdığı aynı kader kalemiyle kâinatı yazan da O'dur.

Çünkü, şu büyük âlem olan kâinat, aynen bu küçük âlem olan insan gibi, O'nun kudretinin eseri ve kaderinin mektubudur. O, şu büyük âlemi öyle eşsiz bir sûrette yaratmıştır ki, onu bir mescit şekline döndürmüş; bu küçük âlemi de öyle bir sûrette var etmiştir ki, onu secde eden bir kul yapmıştır. Şu büyük âlemi bir mülk şeklinde inşa etmiş, bu küçük âlemi de bütün mülke muhtaç bir kul olarak yaratmıştır. O'nun büyük âlemdeki sanatı bir kitap olarak kendini göstermiş, insandaki boyası ise hitap çiçeği olarak açmıştır. O'nun kudreti büyük âlemde haşmetini gösterirken, rahmeti de küçük âlem olan insanda nimetlerini tanzim ediyor. Haşmeti, büyük âlemde O'nun Vâhid olduğuna şehâdet ederken, nimetleri de küçük âlemde O'nun Ehad olduğunu ilân ediyor. O, büyük âlemin bütününün ve parçalarının hareket ve sükûnetlerine birlik mührü koyduğu gibi, şu insanın cisim ve uzuvlarına, hücre ve zerrelere de öylece birer birlik damgası basmıştır.

فَانْظُرْ إِلَى أَثَارِهِ الْمُنَسَّقَةِ كَيْفَ تَرَى كَالْفَلَقِ سَخَاوَةً مُطْلَقَةً مَعَ انْتِظَامٍ مُطْلَقٍ، فِي سُرْعَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ اتِّزَانٍ مُطْلَقٍ، فِي سُهولة مُطْلَقَةٍ مَعَ إِتْقَانٍ مُطْلَقٍ، فِي وَسْعَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ حُسْنِ صُنْعٍ مُطْلَقٍ، فِي بُعْدَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ اتِّفَاقٍ مُطْلَقٍ، فِي خِلْطَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ امْتِيازٍ مُطْلَقٍ، فِي رُخْصَةٍ مُطْلَقَةٍ مَعَ غُلُوٍّ مُطْلَقٍ. فَهَذِهِ الْكَيْفِيَّةُ الْمَشْهُودَةُ شَاهِدَةٌ لِلْعَاقِلِ الْمُحَقِّقِ، مُجْبِرَةٌ لِلْأَحْمَقِ الْمُنَافِقِ عَلَى قَبُولِ الصَّنْعَةِ وَالْوَحْدَةِ لِلْحَقِّ ذِي الْقُدْرَةِ الْمُطْلَقَةِ، وَهُوَ الْعَلِيمُ الْمُطْلَقُ!

وَفِي الْوَحْدَةِ سُهولة مُطْلَقَةٍ، وَفِي الْكَثْرَةِ وَالشَّرَكَةِ صُعُوبَةٌ مُنْعَلَقَةٌ:

إِنْ أُسْنِدَ كُلُّ الْأَشْيَاءِ لِلوَاحِدِ، فَالْكَائِنَاتُ كَالنَّخْلَةِ، وَالنَّخْلَةُ كَالثَّمَرَةِ سُهولةٌ فِي الْإِبْتِدَاعِ. وَإِنْ أُسْنِدَ لِلْكَثْرَةِ فَالنَّخْلَةُ كَالْكَائِنَاتِ، وَالثَّمَرَةُ كَالشَّجَرَاتِ صُعُوبَةٌ فِي الْإِمْتِنَاعِ. إِذِ الْوَاحِدُ بِالْفِعْلِ الْوَاحِدِ يُحْصَلُ نَتِيجَةٌ وَوَضْعِيَّةٌ لِلْكَثِيرِ بِلَا كَلْفَةٍ وَلَا مَبَاشَرَةٍ؛ وَلَوْ أُحِيلَتْ تِلْكَ الْوَضْعِيَّةُ وَالنَّتِيجَةُ إِلَى الْكَثْرَةِ لَا يُمْكِنُ أَنْ تَصِلَ إِلَيْهَا إِلَّا بِتَكَلُّفَاتٍ وَمُبَاشَرَاتٍ وَمُشَاجَرَاتٍ كَالْأُمَيْرِ مَعَ النَّفَرَاتِ، وَالْبَانِي مَعَ الْحَجَرَاتِ، وَالْأَرْضُ مَعَ السِّيَّارَاتِ، وَالْفَوَّارَةِ مَعَ الْقَطَرَاتِ، وَنُقْطَةُ الْمَرْكَزِ مَعَ النُّقْطِ فِي الدَّائِرَةِ.

بَسْرٌ أَنْ فِي الْوَحْدَةِ يَقُومُ الْإِنْتِسَابُ مَقَامَ قُدْرَةٍ غَيْرِ مَحْدُودَةٍ. وَلَا يَضْطَرُّ السَّبَبُ لِحَمْلِ مَنَابِعِ قُوَّتِهِ وَيَتَعَاطَمُ الْأَثَرُ بِالنِّسْبَةِ إِلَى الْمُسْنَدِ إِلَيْهِ. وَفِي الشَّرَكَةِ يَضْطَرُّ كُلُّ سَبَبٍ لِحَمْلِ مَنَابِعِ قُوَّتِهِ؛ فَيَتَصَاغَرُ الْأَثَرُ بِنِسْبَةِ جَرَمِهِ. وَمِنْ هُنَا غَلَبَتِ التَّمْلَةُ وَالذَّبَابَةُ عَلَى الْجَبَابِرَةِ، وَحَمَلَتِ التَّوَاتُ الصَّعِيرَةُ شَجَرَةً عَظِيمَةً.

وَبَسْرٌ أَنْ فِي إِسْنَادِ كُلِّ الْأَشْيَاءِ إِلَى الْوَاحِدِ لَا يَكُونُ الْإِيْجَادُ مِنَ الْعَدَمِ الْمُطْلَقِ. بَلْ يَكُونُ الْإِيْجَادُ عَيْنَ نَقْلِ الْمَوْجُودِ الْعِلْمِيِّ إِلَى الْوُجُودِ الْخَارِجِيِّ، كَنَقْلِ الصُّورَةِ الْمُتَمَثِّلَةِ فِي الْمِرْآةِ إِلَى الصَّحِيفَةِ الْفُوتُوغَرَفِيَّةِ لِتَشْيِيتِ وُجُودٍ خَارِجِيٍّ لَهَا بِكَمَالِ السُّهُولَةِ، أَوْ إِظْهَارِ الْخَطِّ الْمَكْتُوبِ بِمَدَادٍ لَا يُرَى، بِوَاسِطَةِ مَادَّةٍ مُظْهِرَةٍ لِلْكِتَابَةِ الْمَسْتُورَةِ،

Şimdi O'nun muntazam, mükemmel eserlerine şöyle bir bak: Nasıl gün gibi âşikâr, sınırsız bir cömertlik ile beraber eşsiz bir intizam; baş döndüren bir hızla beraber mükemmel bir uyum; fevkalâde bir kolaylıkla beraber muhteşem bir sanat; her tarafa yayılmış bollukla beraber benzersiz bir güzellik; birbirinden alabildiğine uzaklığıyla beraber olağanüstü bir birlik; karma-karışıklıkla beraber gayet derecede birbirinden ayrılık ve farklılık; çok pahalı olmakla beraber fevkalâde ucuzluk olduğunu göreceksin!.

İşte bu görünen durum, sürekli hakikatin peşinde koşan akıllı bir kimse için bir şahit olduğu gibi, ahmak bir münafığı da, bütün bunların sonsuz ilim, sınırsız kudret sahibi Cenâb-ı Hakk'ın sanatı olduğuna ve O'nun birliğini kabul etmeye mecbur eder.

Birlikte fevkalâde bir kolaylık, Allah'a birçok ortak koşmada ise içinden çıkılması imkânsız bir zorluk vardır:

Eğer bütün eşya tek bir Zât'a verilirse, kâinatı hiç yoktan var etmek bir hurma fidanını var etmek kadar, bir hurma fidanı da bir meyve kadar kolay olur. Kesrete isnat edildiğinde ise, meyveyi ağaç kadar, ağacı ise kâinat kadar zorlaştıran bir imkânsızlık ortaya çıkar. Zira bir tek Zât, pek çok şey için, bir tek netice ve vaziyeti, bir tek fiil ile, külfetsiz ve mübaşeretsiz bir şekilde elde eder. Eğer bu vaziyet ve netice kesrete havale edilse, o neticeye ancak büyük bir zorluk, mübaşeret ve mücadele ile ulaşılabilir: Bir subayın vazifesini erlere, ustanın vazifesini binanın taşlarına, yerkürenin hareketini gezegenlere, fıskiye'nin vazifesini su damlalarına, daire merkezinin vazifesini o dairenin çevresindeki noktalara bırakmak gibi...

Vahdette, intisap sırrıyla, sınırsız bir kudret bulunur. Bu sûretle, bir sebep bütün kuvvet kaynaklarını tek başına yüklenmek zorunda kalmaz ve bir eser, kendisine isnat edilen Zât'a göre değer kazanır ve büyük işler görebilir. Şirkte ise, her bir sebep, kendi kuvvet kaynaklarını tek başına taşımaya mecburdur; bu sebeple eseri de kendi cirmi kadar küçük olur. İşte bundan dolayı; bir karınca veya bir sinek, kibirli zâlimleri yere serer ve küçücük bir çekirdek, koca bir ağacı içinde barındırır.

Bütün eşyanın bir tek Zât'a verilmesi, her şeyi mutlak yokluktan var etmesi anlamına gelmez. Bir tek Zât'ın eşyayı var etmesi, tıpkı objektifte kaydedilen sûretin, kolayca fotoğraf kâğıdına basılarak ona haricî bir varlık verilmesi gibi veya görünmez bir mürekkeple yazılmış bir yazının, gizli yazıları

İntisap: Bağlanma, ait olma.

Vahdet: Birlik, bir olma.

Mübaşeret: Bizzat, doğrudan

doğruya yapılan işin içinde olma.

Kesrete isnat etmek: Yaratmayı sebepler, kendi kendine olma veya tabiat gibi bir çok şeye vermek.

وَفِي إِسْنَادِ الْأَشْيَاءِ إِلَى الْأَسْبَابِ وَالْكَثْرَةِ يَلْزَمُ الْإِيجَادُ مِنَ الْعَدَمِ الْمُطْلَقِ، وَهُوَ إِنْ لَمْ يَكُنْ مُحَالًا يَكُونُ أَصْعَبَ الْأَشْيَاءِ. فَالْسُّهُولَةُ فِي الْوَحْدَةِ وَاصِلَةٌ إِلَى دَرَجَةِ الْوُجُوبِ، وَالصُّعُوبَةُ فِي الْكَثْرَةِ وَاصِلَةٌ إِلَى دَرَجَةِ الْامْتِنَاعِ. وَبِحِكْمَةٍ أَنَّ فِي الْوَحْدَةِ يُمَكِّنُ الْإِبْدَاعُ وَإِيجَادُ "الْأَيْسَ مِنَ الْلَيْسِ" يَعْنِي إِبْدَاعُ الْمَوْجُودِ مِنَ الْعَدَمِ الصَّرْفِ بِلَا مُدَّةٍ وَلَا مَادَّةٍ، وَإِفْرَاقُ الذَّرَاتِ فِي الْقَالِبِ الْعِلْمِيِّ بِلَا كُلْفَةٍ وَلَا خِلْطَةٍ. وَفِي الشَّرَكَةِ وَالْكَثْرَةِ لَا يُمَكِّنُ الْإِبْدَاعُ مِنَ الْعَدَمِ بِاتِّفَاقِ كُلِّ أَهْلِ الْعَقْلِ. فَلَا بُدَّ لَوْجُودِ ذِي حَيَاةٍ جَمْعُ ذَرَاتٍ مُنْتَشِرَةٍ فِي الْأَرْضِ وَالْعَنَاصِرِ؛ وَبِعَدَمِ الْقَالِبِ الْعِلْمِيِّ يَلْزَمُ لِمَحَافَظَةِ الذَّرَاتِ فِي جِسْمِ ذِي الْحَيَاةِ وَجُودُ عِلْمٍ كُلِّيٍّ، وَإِرَادَةُ مُطْلَقَةٍ فِي كُلِّ ذَرَّةٍ. وَمَعَ ذَلِكَ إِنْ الشُّرَكَاءَ مُسْتَعْنِيَةٌ عَنْهَا وَمُتَنَعَةٌ بِالذَّاتِ وَتَحْكِيمِيَّةٌ مَحْضَةٌ، لَا أَمَارَةَ عَلَيْهَا وَلَا إِشَارَةَ إِلَيْهَا فِي شَيْءٍ مِنَ الْمَوْجُودَاتِ. إِذْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ تَسْتَلْزِمُ قُدْرَةً كَامِلَةً غَيْرَ مُتَّنَاهِيَةٍ بِالضَّرُورَةِ. فَاسْتَعْنِي عَنِ الشُّرَكَاءِ؛ وَإِلَّا لَزِمَ تَحْدِيدُ وَانْتِهَاءُ قُدْرَةٍ كَامِلَةٍ غَيْرَ مُتَّنَاهِيَةٍ فِي وَقْتِ عَدَمِ التَّنَاهِي بِقُوَّةٍ مُتَّنَاهِيَةٍ بِلَا ضَرُورَةٍ، مَعَ الضَّرُورَةِ فِي عَكْسِهِ؛ وَهُوَ مُحَالٌ فِي خَمْسَةِ أَوْجُهٍ. فَاْمْتَنَعَتِ الشُّرَكَاءَ، مَعَ أَنَّ الشُّرَكَاءَ الْمُمْتَنَعَةَ بِتِلْكَ الْوُجُوهِ لَا إِشَارَةَ إِلَى وَجُودِهَا، وَلَا أَمَارَةَ عَلَى تَحَقُّقِهَا فِي شَيْءٍ مِنَ الْمَوْجُودَاتِ.

فَقَدْ اسْتَفْسَرْنَا هَذِهِ الْمَسْأَلَةَ فِي الْمَوْقِفِ الْأَوَّلِ مِنَ الرِّسَالَةِ الثَّانِيَةِ وَالثَّلَاثِينَ "مِنَ الذَّرَاتِ إِلَى السَّيَّارَاتِ وَفِي الْمَوْقِفِ الثَّانِي" مِنَ السَّمَوَاتِ إِلَى التَّشْخِصَاتِ الْوُجْهِيَّةِ فَأَعْطَتْ جَمِيعَهَا جَوَابَ رَدِّ الشَّرِكِ بِإِرَاعَةِ سَكَّةِ التَّوْحِيدِ.

فَكَمَا لَا شُرَكَاءَ لَهُ؛ كَذَلِكَ لَا مُعِينَ وَلَا وَرَّاءَ لَهُ. وَمَا الْأَسْبَابُ إِلَّا حِجَابٌ رَقِيقٌ عَلَى تَصَرُّفِ الْقُدْرَةِ الْأَزَلِيَّةِ، لَيْسَ لَهَا تَأْثِيرٌ إِيْجَادِيٌّ فِي نَفْسِ الْأَمْرِ. إِذْ أَشْرَفَ الْأَسْبَابِ وَأَوْسَعُهَا اخْتِيَارًا هُوَ الْإِنْسَانُ؛ مَعَ أَنَّهُ لَيْسَ فِي يَدِهِ مَنْ أَظْهَرَ أَفْعَالَهُ الْاِخْتِيَارِيَّةِ كـ "الْأَكْلِ وَالْكَلَامِ وَالْفِكْرِ" مِنْ مِثَالِ أَجْزَاءٍ إِلَّا جُزْءٌ وَاحِدٌ مَشْكُوكٌ.

ortaya çıkaran bir madde vasıtasıyla görünür hâle getirilmesi gibi ilmî bir varlığı haricî bir varlığa nakletmek anlamını taşır.

Eşyanın sebeplere ve birçok ortağa verilmesi mutlak yokluktan var etmeyi gerektirir. Bu durum, imkânsız olmasa da son derece zordur. Öyleyse birlikte vücûb derecesine varan bir kolaylık, kesrette ise imkânsızlık derecesine varan bir zorluk vardır.

Birlikteki hikmete binâen, bir varlığı müddetsiz ve maddesiz mutlak yokluktan var etmek mümkün olur ki, o mevcudun zerreleri hiçbir karışıklık ve zorluk olmadan “ilmî bir kalıba” dökülür.

Şirkte ve kesretteki yoktan var etme iddiası ise, akli başında olan herkesin ittifakıyla mümkün değildir. Çünkü bir canlının var olması için, yeryüzüne yayılmış zerrelerin ve elementlerin bir araya gelmesi gerekir. Ayrıca, ilmî bir kalıbın mevcut olmayışı sebebiyle, o canlının cismindeki zerrelerin korunması için, her zerrede sınırsız bir ilim ve sonsuz bir iradenin bulunması gerekecektir. Bununla beraber, ortaklara hiç ihtiyaç olmadığı ve varlıkları da imkânsız olduğu hâlde, onların varlıklarını iddia etmek mânâsız, delilsiz, boş bir iddiadır. Varlıklarda böyle bir şeye ne bir emare, ne de bir işaret yoktur.. Zira göklerin ve yerin yaratılışı, zaruri olarak sonsuz mükemmel bir kudret gerektirir. Dolayısıyla ortaklara da hiç ihtiyaç yoktur. Eğer bunun aksi farz edilse -hiçbir zaruret yokken, hattâ zaruret bunun tam aksi iken- sınırsız ve gayet mükemmel bir kudreti, sınırsız olduğu hâlde, sınırlı başka bir kuvvetle sınırlandırmak lâzım gelir ki, bu beş yönden imkânsızdır. İşte, ortakların varlığı aynen bunun gibi imkânsızdır ve varlıkta hiçbir şekilde -geçen yönler itibarıyla- varlığı imkânsız olan ortakların vücuduna dair bir işaret veya gerçekleştiğine/gerçekleşeceğine dair bir emare yoktur. Biz bu meseleyi, Otuz İkinci Sözün Birinci Mevkıfı'nda zerrelere gezegenlere; İkinci Mevkıfı'nda da göklerden, her bir insanın yüzündeki onu diğerlerinden ayıran farklılıklara kadar, teker teker ele alıp soruşturduk; hepsi de tevhid mührünü gösterek şirke “ret” cevabı verdiler.

O'nun ortakları olmadığı gibi, yardımcısı ve vezirleri de yoktur. Sebepler ise, ezeli kudretin tasarrufuna ince bir perdeden ibarettir; zaten işin aslında yaratmada da hiçbir tesirleri yoktur. Zira, sebeplerin en üstünü ve iradesi en geniş olanı insan olduğu hâlde, “yeme, konuşma, düşünme” gibi en açık iradî fiillerde dahi onun elinde olan, ancak yüzde bir kadar şüpheli bir kısmıdır.

فَإِذَا كَانَ السَّبَبُ الْأَشْرَفُ وَالْأَوْسَعُ اخْتِيَارًا مَعْلُولَ الْأَيْدِي عَنِ التَّصَرُّفِ الْحَقِيقِيِّ
 كَمَا تَرَى؛ فَكَيْفَ يُمَكِّنُ أَنْ تَكُونَ الْبَهِيمَاتُ وَالْجِمَادَاتُ شَرِيكَةً فِي الْإِيجَادِ وَالرُّبُوبِيَّةِ
 لِخَالِقِ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتِ. فَكَمَا لَا يُمَكِّنُ أَنْ يَكُونَ الظَّرْفُ الَّذِي وَضَعَ السُّلْطَانَ فِيهِ
 الْهَدْيَةَ، أَوِ الْمُنْدِيلُ الَّذِي لَفَّ فِيهِ الْعُطْيَةَ، أَوِ النَّفْرُ الَّذِي أَرْسَلَ عَلَى يَدِهِ النِّعْمَةَ إِلَيْكَ،
 شُرَكَاءَ لِلسُّلْطَانِ فِي سُلْطَنَتِهِ؛ كَذَلِكَ لَا يُمَكِّنُ أَنْ يَكُونَ الْأَسْبَابُ الْمُرْسَلَةُ عَلَى أَيْدِيهِمْ
 النَّعْمَ إِلَيْنَا، وَالظُّرُوفُ الَّتِي هِيَ صَنَادِيقُ لِلنَّعْمِ الْمُدْخَرَةِ لَنَا، وَالْأَسْبَابُ الَّتِي التَفَّتْ عَلَى
 عَطَايَا إِلَهِيَّةٍ مُهْدَاةٍ إِلَيْنَا، شُرَكَاءَ أَعْوَانًا أَوْ وَسَائِطَ مُؤَثَّرَةً.

المرتبة الثانية

جَلَّ جَلَالُهُ! اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَةً وَعِلْمًا!

إِذْ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ الصَّانِعُ الْحَكِيمُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الَّذِي هَذِهِ الْمَوْجُودَاتُ
 الْأَرْضِيَّةُ وَالْأَجْرَامُ الْعُلُويَّةُ فِي بُسْتَانِ الْكَائِنَاتِ مُعْجَزَاتُ قُدْرَةِ خَلَّاقٍ عَلِيمٍ بِالْبَدَاهَةِ،
 وَهَذِهِ النَّبَاتَاتُ الْمُتَلَوَّنَةُ الْمُتَزَيَّنَةُ الْمُنْثَوْرَةُ، وَهَذِهِ الْحَيَوَانَاتُ الْمُتَنَوِّعَةُ الْمُتَبَرِّجَةُ الْمُنْشَوْرَةُ
 فِي حَدِيقَةِ الْأَرْضِ خَوَارِقُ صَنْعَةِ صَانِعٍ حَكِيمٍ بِالضَّرُورَةِ، وَهَذِهِ الْأَزْهَارُ الْمُتَبَسِّمَةُ
 وَالْأَنْمَارُ الْمُتَزَيَّنَةُ فِي جَنَّاتِ هَذِهِ الْحَدِيقَةِ هَدَايَا رَحْمَةٍ رَحْمَنٍ رَحِيمٍ بِالْمُشَاهَدَةِ. تَشْهَدُ
 هَاتِيكَ وَتُنَادِي تَاكَ وَتُعْلِنُ هَذِهِ بِأَنَّ خَلَّاقَ هَاتِيكَ وَمُصَوِّرَ تَاكَ وَوَاهِبَ هَذِهِ عَلَى كُلِّ
 شَيْءٍ قَدِيرٌ وَبِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ قَدْ وَسَّعَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا، تَتَسَاوَى بِالنِّسْبَةِ إِلَى
 قُدْرَتِهِ الذَّرَّاتُ وَالنُّجُومُ وَالْقَلِيلُ وَالكَثِيرُ وَالصَّغِيرُ وَالْكَبِيرُ وَالْمُتَنَاهِي وَغَيْرُ الْمُتَنَاهِي.
 وَكُلُّ الْوُقُوعَاتِ الْمَاضِيَةِ وَغَرَائِبِهَا مُعْجَزَاتُ صَنْعَةِ صَانِعٍ حَكِيمٍ تَشْهَدُ عَلَى أَنَّ ذَلِكَ
 الصَّانِعَ قَدِيرٌ عَلَى كُلِّ الْإِمْكَانَاتِ الْإِسْتِقْبَالِيَّةِ وَعَجَائِبِهَا، إِذْ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ وَالْعَزِيزُ
 الْحَكِيمُ.

Gördüğün gibi en üstün ve iradesi en geniş olan sebebin böyle hakikî tasarruftan eli kolu bağlı ise diğer hayvanlar ve cansız varlıklar, göklerin ve yerin Yaratıcı'sına yaratma ve rubûbiyette nasıl ortak olabilirler?

Nasıl ki bir padişahın, içine hediyesini koyduğu zarf veya lütfunu içine sardığı mendil veya eliyle sana nimet gönderdiği asker, o padişahın saltanatına ortak olamaz. Öyle de, elleriyle bize nimetlerin gönderildiği sebepler ve bizim için biriktirilen nimetlerin sandıklarından ibaret olan zarflar ve bize hediye gönderilmiş ilâhî lütufların üzerine sarıldığı sebepler, yardımcı, ortak veya tesirli birer vasıta olamazlar.

İkinci Mertebe

Yüceler yücesidir O! İlim ve kudretiyle her şeyden büyüktür O!

Zira O, öyle bir Hallâk, Alîm, Sâni', Hakîm, Rahmân ve Rahîm'dir ki, kâinat bağındaki şu yeryüzü ve gökyüzü varlıkları, apaçık O, Hallâk u Alîm'in kudretinin mu'cizeleridir:

Ve yeryüzü bahçesindeki şu her yere serpilmiş, rengârenk, süslenmiş bitkiler ve dört bir yana yayılmış, herkese güzelliklerini gösteren çeşit çeşit hayvanlar, kesinlikle O Sâni' u Hakîm'in sanatının harikalarıdır.. ve bu bahğin bahçelerinde gözümüzün önünde tebessüm eden çiçekler ve süslenmiş meyveler, O Rahmân ve Rahîm'in rahmetinin hediyeleridir.

O kudret mu'cizeleri öyle şehâdet ediyor; şu sanat harikaları böyle nidâ ediyor ve bu rahmet hediyeleri şöyle ilân ediyor ki: Onun Hallâk'ı, şunun Musavvir'i ve bunun Vâhib'i olan Zât, her şeyi bilir ve O'nun her şeye gücü yeter. O, rahmet ve ilmiyle her şeyi kuşatmıştır. Kudretine nisbeten zerreler ve yıldızlar, az ve çok, küçük ve büyük, sınırlı ve sınırsız her şey eşittir.

O Sâni' u Hakîm'in mu'cizeleri olan geçmişin bütün hâdiseleri ve sanat harikaları gelecekte olması muhtemel bütün hâdiselere ve sanat harikalarına kâdir olduğuna şehâdet eder. Zira O, Hallâk u Alîm ve Azîz u Hakîm'dir.

Alîm: Her şeyi bilen Hz.Allah.

Hakîm: Her şeyi yerli yerince yapan Hz. Allah.

Musavvir: Her şeye en güzel şekli ve sureti veren Hz. Allah.

Hallâk: Her şeyi yaratan Hz. Allah.

Rahîm: Kullarına karşı sonsuz lütuf ve merhamet eden Hz. Allah.

Rahmân: Merhamet ve ihsanı çok fazla olan Hz. Allah.

Rububiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan terbiye ve hâkimiyeti.
Sâni: Her şeyi sanatlı, estetik ölçülerle yaratan Hz. Allah.
Vâhib: Bağışlayan, karşılıksız veren, hibe eden Hz. Allah.

فَسُبْحَانَ مَنْ جَعَلَ حَدِيقَةَ أَرْضِهِ مَشْهَرًا صَنَعَتْهُ مَحْشَرُ فُطْرَتِهِ مَظْهَرُ قُدْرَتِهِ مَدَارُ حِكْمَتِهِ مَزْهَرُ رَحْمَتِهِ مَزْرَعُ جَنَّتِهِ مَمَرُ الْمَخْلُوقَاتِ مَسِيلُ الْمَوْجُودَاتِ مَكِيلُ الْمَصْنُوعَاتِ. فَمُزِينُ الْحَيَوَانَاتِ مُنْقَشُ الطُّيُورَاتِ مُثْمَرُ الشَّجَرَاتِ مُزْهَرُ النَّبَاتَاتِ مُعْجَزَاتُ عِلْمِهِ خَوَارِقُ صُنْعِهِ هَدَايَا جُودِهِ بَرَاهِينُ لُطْفِهِ.

تَبَسُّمُ الْأَزْهَارِ مِنْ زِينَةِ الْأَثْمَارِ، تَسْجُعُ الْأَطْيَارِ فِي نَسَمَةِ الْأَسْحَارِ، تَهْزُجُ الْأَمْطَارُ عَلَى خُدُودِ الْأَزْهَارِ، تَرْحُمُ الْوَالِدَاتُ عَلَى الْأَطْفَالِ الصِّغَارِ... تَعْرِفُ وَدُودُ، تَوُدُّ رَحْمَنَ، تَرْحُمُ حَنَانَ، تَحْنُنُ مَنَانَ لِلْجَنِّ وَالْإِنْسَانِ وَالرُّوحِ وَالْحَيَوَانِ وَالْمَلِكِ وَالْجَانِّ.

وَالْبُدُورُ وَالْأَثْمَارُ وَالْحُبُوبُ وَالْأَزْهَارُ مُعْجَزَاتُ الْحِكْمَةِ، خَوَارِقُ الصَّنْعَةِ، هَدَايَا الرَّحْمَةِ، بَرَاهِينُ الْوَحْدَةِ، شَوَاهِدُ لُطْفِهِ فِي دَارِ الْآخِرَةِ... شَوَاهِدُ صَادِقَةٍ بِأَنَّ خَلْقَهَا عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ وَبِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ. قَدْ وَسِعَ كُلُّ شَيْءٍ بِالرَّحْمَةِ وَالْعِلْمِ وَالْخَلْقِ وَالتَّدْبِيرِ وَالصَّنْعِ وَالتَّصْوِيرِ. فَالشَّمْسُ كَالْبَدْرَةِ وَالتَّجَمُّ كَالزَّهْرَةِ وَالْأَرْضُ كَالْحَبَّةِ لَا تَنْقُلُ عَلَيْهِ بِالْخَلْقِ وَالتَّدْبِيرِ وَالصَّنْعِ وَالتَّصْوِيرِ. فَالْبُدُورُ وَالْأَثْمَارُ مَرَايَا الْوَحْدَةِ فِي أَفْطَارِ الْكَثَرَةِ، إِشَارَاتُ الْقَدْرِ، رُمُوزَاتُ الْقُدْرَةِ، بِأَنَّ تِلْكَ الْكَثَرَةَ مِنْ مَنَبِعِ الْوَحْدَةِ. تَصُدِّرُ شَاهِدَةً لَوْحَدَةِ الْفَاطِرِ فِي الصَّنْعِ وَالتَّصْوِيرِ. ثُمَّ إِلَى الْوَحْدَةِ تَنْتَهِي ذَاكِرَةً لِحِكْمَةِ الصَّانِعِ فِي الْخَلْقِ وَالتَّدْبِيرِ. وَتَلْوِيحَاتُ الْحِكْمَةِ بِأَنَّ خَالِقَ الْكُلِّ بِكَلِّيَةِ النَّظَرِ إِلَى الْجُزْئِيِّ يَنْظُرُ ثُمَّ إِلَى جُزْئِهِ. إِذْ إِنْ كَانَ ثَمَرًا فَهُوَ الْمَقْصُودُ الْأَظْهَرُ مِنْ خَلْقِ هَذَا الشَّجَرِ. فَالْبَشَرُ ثَمَرٌ لِهَذِهِ الْكَائِنَاتِ، فَهُوَ الْمَقْصُودُ الْأَظْهَرُ لَخَالِقِ الْمَوْجُودَاتِ. وَالْقَلْبُ كَالنَّوَاةِ، فَهُوَ الْمِرْآةُ الْأَنْوَرُ لِصَانِعِ الْمَخْلُوقَاتِ. وَمِنْ هَذِهِ الْحِكْمَةِ فَالْإِنْسَانُ الْأَصْغَرُ فِي هَذِهِ الْكَائِنَاتِ هُوَ الْمَدَارُ الْأَظْهَرُ لِلنَّشْرِ وَالْحَشْرِ فِي هَذِهِ الْمَوْجُودَاتِ، وَالتَّخْرِيبِ وَالتَّبْدِيلِ وَالتَّحْوِيلِ وَالتَّجْدِيدِ لِهَذِهِ الْكَائِنَاتِ.

Yeryüzü bahçesini, sanatına bir sergi, yaratmasına bir meydan, kudreti-ne bir tecellî yeri, hikmetine bir yörünge, rahmetine bir çiçeklik, cennetine bir tarla, yarattıklarına bir uğrak yeri, varlıkların akıp gittiği bir mecra, eserlerine bir ölçek olarak yaratan Zât, her türlü eksiklikten uzaktır. Binâenaleyh, canlıların süslenmesi, kuşların nakış nakış işlenmesi, ağaçların meyve-lerle donanması, bitkilerin çiçek çiçek açması, O'nun ilminin mu'cizeleri, sanatının harikaları, cömertliğinin hediyeleri, lütfunun delilleridir.

Bu yeryüzü bahçelerinde meyvelerin süsleriyle çiçeklerin tebessümü, seher yeliyle kuşların şakıması, çiçeklerin yanaklarındaki yağmur damlaların şıplıtısı ve annelerin küçücük yavrularına karşı şefkati; cinlere, insanlara, ruhlara, hayvanlara ve meleklerle bir Vedûd'un kendini tanıtmaması, bir Rah-mân'ın kendini sevdirmesi, bir Hannân'ın şefkati ve bir Mennân'ın merha-metinin cilveleridir.

Bütün tohumlar ve meyveler, çekirdek ve çiçekler, birer hikmet mu'ci-zesi, birer san'at harikası, birer rahmet hediyesi, birer vahdet delili ve âhiret yurdundaki ilâhî lütuflara da birer şahittir.. onlar, Yaratıcı'larının her şeye kâdir ve her şeyi bildiğine aldatmaz birer şahittir. O, rahmetiyle, ilmiyle, ya-ratmasıyla, idaresiyle, sun' ve tasviriyle her şeyi ihata etmiştir. O'nun yarat-ma ve idaresine, sun' ve tasvirine nispetle Güneş bir tohum gibi, yıldız bir çiçek gibi, yeryüzü bir dâne gibidir; O'na hiçbir şey ağır gelmez.

Bütün tohumlar ve meyveler, kesret âlemlerinde vahdetin aynaları, ka-derin işaretleri, kudretin remizleridir ki; bu kesretin kaynağının vahdet oldu-ğunu gösterirler. Onlar, Fâtır'larının sun' ve tasvirde birliğine şehâdet ederek gün yüzüne çıkarlar ve tekrar vahdete dönmeleriyle de Sâni'lerinin yaratma ve idaresindeki hikmetini dile getirirler.

Hem o tohumlar ve meyveler, her şeyi yaratan Zât'ın o cüz'î varlıklara yönelik küllî nazarının, onların cüzlerine dahi baktığını gösteren hikmetinin işaretleridir. Binâenaleyh ağacın yaratılmasındaki en belirgin maksat, onun meyvesidir. İşte, beşer de şu kâinatın meyvesidir ve bu kâinatın Yaratı-cı'sının nazarında da en birinci maksat odur. Kalb de bir çekirdek gibidir ve varlıkları yaratan Zât'ın en parlak aynası da odur. İşte şu hikmettendir ki, bu kâinattaki şu küçücük insan, bu varlık âleminin yıkılıp değiştirilmesi ve başka bir hâl alıp yenilenmesi şeklinde cereyan eden haşir ve neşre en birinci yö-rüngesi olmuştur.

Cüz: Parça, bölüm. **Cüz'î:** Küçük.

Fâtır: Yaradan, Yaratıcı.

Hannân: Engin şefkât sahibi Hz. Allah.

Kesret Âlemi : Varlık, kâinat.

Küllî: Genel, kuşatan.

Mennân: İhsanı pek bol Yüce Allah.

Sun' : Her hangi bir şeyi sanatlı, estetik ölçülerle yapma, yaratma.

Tasvir: Suret, şekil verme.

Vahdet: Allah'ın birliği.

Vedûd: Yarattıklarını çok seven, onlar tarafından da çok sevilen ve aralarındaki sevgiyi yaratan Hz. Allah.

اللَّهُ أَكْبَرُ يَا كَبِيرُ أَنْتَ الَّذِي لَا تَهْدِي الْعُقُولَ لِكُنْهِ عَظَمَتِهِ.

كِه لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ بَرَابَرُمِي زَنْدُ هَرَشِيء

دَمَادَمْ جُو يَدَنْدُ: "يَا حَقَّ" سَرَأَسَر كُوِيْدَنْدُ: "يَا حَيُّ"

الْمَرْتَبَةُ الثَّالِثَةُ

إِيضَاحُهَا فِي رَأْسِ "الْمَوْقِفِ الثَّالِثِ" مِنْ "الرِّسَالَةِ الثَّانِيَةِ وَالثَّلَاثِينَ".

اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَةً وَعِلْمًا!

إِذْ هُوَ الْقَدِيرُ الْمُقَدِّرُ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ الْمُصَوِّرُ الْكَرِيمُ اللَّطِيفُ الْمَزِينُ الْمُنْعِمُ الْوَدُودُ
الْمُتَعَرِّفُ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ الْمُتَحَنِّنُ الْحَمِيلُ ذُو الْجَمَالِ وَالْكَمَالِ الْمُطْلَقُ النَّقَاشُ الْأَزَلِيُّ
الَّذِي مَا حَقَائِقُ هَذِهِ الْكَائِنَاتِ كَلًّا وَأَجْزَاءً وَصَحَائِفَ وَطَبَقَاتٍ، وَمَا حَقَائِقُ هَذِهِ
الْمَوْجُودَاتِ كُلِّيًّا وَجَزْئِيًّا وَوُجُودًا وَبَقَاءً:

- إِلَّا خُطُوطُ قَلَمِ قَضَائِهِ وَقَدْرُهُ بِنْتَظِيمٍ وَتَقْدِيرٍ وَعِلْمٍ وَحِكْمَةٍ؛
- وَإِلَّا نُفُوشُ بَرَكَارِ عِلْمِهِ وَحِكْمَتِهِ بَصْنَعٍ وَتَصْوِيرٍ؛
- وَإِلَّا تَرْيِينَاتُ يَدِ بَيْضَاءِ صُنْعِهِ وَتَصْوِيرِهِ وَتَرْيِينِهِ وَتَنْوِيرِهِ بِلُطْفٍ وَكَرَمٍ؛
- وَإِلَّا أَزَاهِيرُ لَطَائِفِ لُطْفِهِ وَكَرَمِهِ وَتَعَرُّفِهِ وَتَوَدُّدِهِ بِرَحْمَةٍ وَنِعْمَةٍ؛

Allahu ekber! Sen, büyüklüğünün hakikatine akılların eremeyeceği Yüceler Yücesisin!

Çünkü, bütün eşya, لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ deyip kâinatın o büyük zikir halkasında beraber zikrederek çalışıyorlar.

Vakit be vakit istidat diliyle Cenâb-ı Hak'tan hukuk-i hayatını "Yâ Hak!" deyip rahmet hazinesinden istiyorlar. Baştan başa da hayata mazhariyetleri diliyle "Yâ Hayy!" ismini zikrediyorlar.

Üçüncü Mertebe (Hâşiye 1)

İzahı, Otuz İkinci Söz'ün Üçüncü Mevkıfı'nın başındadır.

Allah, ilim ve kudretiyle her şeyden büyüktür!

Zira O, öyle bir Kadîr, Mukaddir, Alîm, Hakîm, Musavvir, Kerîm, Latîf, Müzeyyin, Mün'im, Vedûd, Mütearrif, Rahmân, Rahîm, Mütéhannin, Sonsuz Celâl ve Kemâl Sahibi bir Cemîl, ve Nakkâş-ı Ezeli'dir ki, bu kâinatın sayfalar ve tabakalarıyla, küll-cüz olarak hakikati ve küllî-cüz'î ve vücûd-bekâ itibarıyla hakikati:

- O'nun kazâ ve kader kaleminin ilim ve hikmetle tanzim ve takdir ettiği çizgileri;
- ilim ve hikmet pergelinin sanat ve tasvir ile nakışları;
- sanat ve tasvirinin, tezyin ve tenvirinin mu'cizeler saçan bembeyaz elinin lütuf ve keremle süslemeleri;
- sonsuz rahmet ve nimetle kendini tanıttırması ve sevdirmesinin, lütuf ve kereminin, güzelliğinin çizikleri;

(Hâşiye 1) Bu Üçüncü Mertebe, cüz'î bir çiçeği ve güzel bir kadını nazara alıyor. Koca bahar bir çiçektir. Cennet dahi bir çiçek gibidir. O mertebenin mazharlarıdır. Ve âlem, güzel ve büyük bir insan; ve hûrîler nev'î ve ruhanîler taifesi ve hayvanlar cinsi ve insan sınıfı, her biri mânen güzel bir insan hükmünde, bu mertebenin gösterdiği esmâyı safahâtıyla gösteriyor.

Celâl: Büyüklük, izzet, azamet.

Cemîl: Yarattıklarına daima iyilik ve güzellikler lütfeden.

Esmâ: Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri.

Hurîler: Son derece güzel olan cennet kızları. **Cüz'î:** Küçükçük.

Kadîr: Her şeye gücü yeten, Kudreti Sonsuz Hz. Allah.

Kemâl: Sonsuz, sınırsız ve benzersiz mükemmellik.

Latîf: En gizli arzulan bilip, lütfuyla onları ihsan eden Hz. Allah.

Mazhar: Görünme yeri, ayna.

Mukaddir: Her şeyi belirli ölçüler içinde, bir kaderle yaradan Hz. Allah.

Mün'im: Nimet veren, nimetleri ihsan eden Hz. Allah.

Mütearrif: Her varlığa kendini tanıtan Hz. Allah.

Mütéhannin: Çok şefkatli, çokça merhamet eden.

Safahât: Safhalar, devreler.

Taife: Takım, topluluk, cemaat.

Müzeyyin: Yarattıklarını en güzel şekilde, süsleyen, güzelliklerle donatan Hz. Allah.

Nakkaş-ı Ezeli: Her şeyi sanatıyla süsleyen Ezeli Yaratıcı.

Nev': Tür.

Ruhânîler: Ruh sahibi varlıklar, melek, cin gibi.

Tenvir: Aydınlatma, nurlandırma.

Tezyin: Zinetleme, süsleme.

Vücûd-bekâ: Var olma ve varlığın devamlılığı.

- وَإِلَّا ثَمَرَاتُ فَيَاضَ عَيْنِ رَحْمَتِهِ وَنِعْمَتِهِ وَتَرَحُّمِهِ وَتَحَنُّنِهِ بِجَمَالٍ وَكَمَالٍ؛
- وَإِلَّا لَمَعَاتُ جَمَالٍ سَرْمَدِيٍّ وَكَمَالٍ دِيمُومِيٍّ بِشَهَادَةِ تَفَانِيَةِ الْمَرَايَا وَسَيَالِيَةِ الْمَظَاهِرِ، مَعَ دَوَامِ تَجَلِّيِ الْجَمَالِ عَلَى مَرِّ الْفُصُولِ وَالْعُصُورِ وَالْأَدْوَارِ، وَمَعَ دَوَامِ الْإِنْعَامِ عَلَى مَرِّ الْأَنَامِ وَالْأَيَّامِ وَالْأَعْوَامِ.

نَعَمْ تَفَانِي الْمِرَّاةِ زَوَالِ الْمَوْجُودَاتِ مَعَ التَّجَلِّيِ الدَّائِمِ مَعَ الْفَيْضِ الْمُلَازِمِ مِنْ أَظْهَرِ الظُّوَاهِرِ مِنْ أَبْهَرِ الْبَوَاهِرِ عَلَى أَنَّ الْجَمَالَ الظَّاهِرَ أَنَّ الْكَمَالَ الزَّاهِرَ لَيْسَا مُلْكُ الْمَظَاهِرِ مِنْ أَفْصَحِ تَبْيَانٍ مِنْ أَوْضَحِ بُرْهَانٍ لِلْجَمَالِ الْمُجَرَّدِ لِلْإِحْسَانِ الْمُجَدَّدِ لِلْوَاجِبِ الْوُجُودِ لِلْبَاقِيِ الْوُدُودِ.

نَعَمْ فَلَا تَرُ الْمُكْمَلُ يَدُلُّ بِالْبَدَاهَةِ عَلَى الْفِعْلِ الْمُكْمَلِ. ثُمَّ الْفِعْلُ الْمُكْمَلُ يَدُلُّ بِالضَّرُورَةِ عَلَى الْإِسْمِ الْمُكْمَلِ وَالْفَاعِلِ الْمُكْمَلِ ثُمَّ الْإِسْمُ الْمُكْمَلُ يَدُلُّ بِلا رَيْبٍ عَلَى الْوَصْفِ الْمُكْمَلِ. ثُمَّ الْوَصْفُ الْمُكْمَلُ يَدُلُّ بِلا شَكٍّ عَلَى الشَّانِ الْمُكْمَلِ. ثُمَّ الشَّانُ الْمُكْمَلُ يَدُلُّ بِالْيَقِينِ عَلَى كَمَالِ الذَّاتِ بِمَا يَلِيْقُ بِالذَّاتِ وَهُوَ الْحَقُّ الْيَقِينُ.

الْمَرْتَبَةُ الرَّابِعَةُ

حَلَّ جَلَالُهُ! اللَّهُ أَكْبَرُ!

إِذْ هُوَ الْعَدْلُ الْعَادِلُ الْحَكَمُ الْحَاكِمُ الْحَكِيمُ الْأَرْلِيُّ الَّذِي أَسَّسَ بُنْيَانَ شَجَرَةِ هَذِهِ الْكَائِنَاتِ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ بِأُصُولٍ مَشِيئَتِهِ وَحُكْمَتِهِ. وَفَصَّلَهَا بِدَسَاتِيرِ قَضَائِهِ وَقَدَرِهِ. وَنَظَّمَهَا بِقَوَائِنِ عَادَتِهِ وَسُنَّتِهِ. وَزَيَّنَهَا بِنَوَامِيسِ عِنَايَتِهِ وَرَحْمَتِهِ. وَنَوَّرَهَا بِجَلُواتِ أَسْمَائِهِ وَصِفَاتِهِ بِشَهَادَاتِ انْتِظَامَاتِ مَصْنُوعَاتِهِ وَتَزِينَاتِ مَوْجُودَاتِهِ وَتَشَابُهِهَا وَتَنَاسُبِهَا وَتَجَاوُزِهَا

- merhamet ve şefkatinin, nimet ve rahmetinin kaynağından son derece güzel ve mükemmel bir şekilde taşan meyveleri;
- varlıkların, günlerin ve senelerin hızla akmasına rağmen nimet vermenin devam etmesi, mevsimlerin ve asırların ve devirlerin peşi peşine geçmesine rağmen Cemâl'in tecellilerinin devamı, mazharların değişkenliği ve aynaların fâniliğinin şahâdetiyle dâimi bir kemâl ve sonsuz bir güzelliğin parıltıları olduğunu gösterir.

Evet, aynaların fâniliği ve varlıkların gelip geçiciliği ile beraber tecellîlerin ve feyizlerin devam etmesi her şeyden daha açık, her şeyden daha belirgin bir şekilde onlarda görünen güzelliğin ve göz alıcı mükemmelliğin mazharlara ait olmadığını; apaçık bir dille ve en belirgin bir delille o tecellîlerin, bir Vâcibü'l-Vücûd'un ve bir Bâkî u Vedûd'un mutlak güzelliği ve sürekli yenilenen ihsanları olduğunu gösterir.

Evet, eserin mükemmelliği, apaçık bir şekilde fiilin mükemmelliğini gösterir.. fiilin mükemmelliği ise, kesin olarak ismin ve fâilin mükemmelliğini gösterir.. ismin mükemmelliği hiç şüphesiz sıfatın mükemmelliğini gösterir.. sıfatın mükemmelliği ise, hiç kuşkusuz şe'nin mükemmelliğini gösterir.. şe'nin mükemmelliği ise, kesinlikle O Zât'a yaraşır bir şekilde O'nun kemâlini gösterir.. İşte bu aksine ihtimal verilemeyecek bir gerçektir.

Dördüncü Mertebe

Allah, yüceler yücesidir ! Allah büyüktür!

Zira O öyle Ezeli bir Adl, Âdil, Hakem, Hâkim, Hakîm'dir ki, şu kâinat ağacının bünyesini meşîet ve hikmetinin asılları ile altı günde meydana getirmiş; onu kazâ ve kaderinin düsturlarıyla tafsil etmiş; âdet ve sünnetinin kanunlarıyla düzene koymuş; ve inâyet ve rahmetinin prensipleriyle süslemiş; eserlerinin intizamı, yarattıklarının süslenmeleri, birbirine benzemeleri, birbiriyle uyum içinde olmaları, birbirinin ihtiyaçlarına cevap vermeleri, birbirinin yardımına koşmaları, birbiriyle sarmaş dolaş olmaları ve her şeyde

Âdil: Âdaletle hükmeden Hz.Allah.

Adl: Her şeyi yerli yerince ve doğru yapan Hz.Allah.

Bâkî u Vedûd: Yarattıklarını çok seven, onlar tarafından da çok sevilen ve aralarındaki sevgiyi yaratan Ebedî Zât.

Cemâl: Cenâb-ı Hakk'ın güzelliğini, bütün özelliklerin yaratıcısı

olduğunu ve bütün eşyadaki hususi tecellilerini ifade eden sıfatı.

Hakem: Her şeyi ölçülü, sağlam, kusursuz, muhkem ve intizamlı ve mükemmel yaratan Hz. Allah.

Hâkim: Her şeyi yerli yerince yapan Hz. Allah.

Hâkim: Hüküm sahibi, hüküm veren Hz.Allah.

Meşîet: Cenâb-ı Hakk'ın dilemesi.

Şe'n: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin kaynağı olan sıfatlarının dayandığı, insanın idrak ufkunu aşan, ihata edilemeyen, Zât'ına lâyık mukaddes, münezzeh mânâlar.

Vâcibü'l-Vücûd: Varlığı kendinden ve kesin olan Hz.Allah.

وَتَعَاوَنَهَا وَتَعَانَقَهَا، وَإِتْقَانِ الصَّنْعَةِ الشُّعُورِيَّةِ فِي كُلِّ شَيْءٍ عَلَى مَقْدَارِ قَامَةِ قَابِلِيَّتِهِ
الْمُقَدَّرَةِ بِتَقْدِيرِ الْقَدْرِ.

- فَالْحِكْمَةُ الْعَامَّةُ فِي تَنْظِيمَاتِهَا...
- وَالْعَنَايَةُ التَّامَّةُ فِي تَرْبِيَّاتِهَا...
- وَالرَّحْمَةُ الْوَاسِعَةُ فِي تَلْطِيفَاتِهَا...
- وَالْأَرْزَاقُ وَالْإِعَاشَةُ الشَّامِلَةُ فِي تَرْبِيَّتِهَا...
- وَالْحَيَاةُ الْعَجِيبَةُ الصَّنْعَةُ بِمُظْهِرِيَّتِهَا لِلشُّؤُونِ الذَّاتِيَّةِ لِفَاطِرِهَا...
- وَالْمَحَاسِنُ الْقَصْدِيَّةُ فِي تَحْسِينَاتِهَا...
- وَدَوَامُ تَجَلِّيِ الْجَمَالِ الْمُنْعَكِسِ مَعَ زَوَالِهَا...
- وَالْعَشْقُ الصَّادِقُ فِي قَلْبِهَا لِمَعْبُودِهَا...
- وَالْإِنْجَذَابُ الظَّاهِرُ فِي جَذْبَتِهَا...
- وَاتِّفَاقُ كُلِّ كَمَلِهَا عَلَى وَحْدَةِ فَاطِرِهَا...
- وَالتَّصَرُّفُ لِمَصَالِحِ فِي أَجْزَائِهَا...
- وَالتَّدْبِيرُ الْحَكِيمُ لِبَيِّنَاتِهَا...
- وَالثَّرِيَّةُ الْكَرِيمَةُ لِحَيَوَانَاتِهَا...
- وَالْإِنْتِظَامُ الْمُكْمَلُ فِي تَغْيِرَاتِ أَرْكَانِهَا...
- وَالْعَايَاتُ الْحَسِيمَةُ فِي انْتِظَامِ كُلِّيَّتِهَا...
- وَالْحُدُوثُ دَفْعَةٌ مَعَ غَايَةِ كَمَالِ حُسْنِ صَنْعَتِهَا بِلاَ احْتِيَاجٍ إِلَى مُدَّةٍ وَمَادَّةٍ...
- وَالتَّشْخِصَاتُ الْحَكِيمَةُ مَعَ عَدَمِ تَحْدِيدِ تَرَدُّدِ إِمْكَانَاتِهَا...
- وَفَضَاءُ حَاجَاتِهَا عَلَى غَايَةِ كَثَرَتِهَا وَتَنَوُّعِهَا فِي أَوْقَاتِهَا اللَّائِقَةِ الْمُنَاسِبَةِ، مِنْ
حَيْثُ لَا يُحْتَسَبُ وَمِنْ حَيْثُ لَا يُشْعَرُ مَعَ قِصْرِ أَيْدِيهَا مِنْ أَصْغَرِ مَطَالِبِهَا...

kaderin takdiriyle, kendileri için belirlenen kabiliyetleri ölçüsünde; bilerek, kusursuz ve sağlam yapılmalarının şehâdetiyle, isim ve sıfatlarının cilveleriy-le bütün bir varlığının çehresine nurlar serpmiştir.

Varlığın, düzenlenmesinde;

- her tarafı tutmuş hikmet..
- süslenmelerindeki tam inâyet..
- lütuflara ermelerindeki engin rahmet..
- terbiye edilmelerindeki kuşatan iâşe ve rızklar..
- Yaratıcısının zâtî şe'nlerine ayna olan harikulâde sanatlı hayat..
- güzelliklerle bezenmesindeki irâdî güzellikler..
- varlıkların geçip gitmesiyle beraber onlarda yansıyan güzelliğin tecellisinin devamı..
- kalblerinde, Mâbuduna karşı olan sâdık aşk..
- kutsal bir çekime (cezbe) doğru kendilerini salıvermeleri,
- bütün mükemmel insanların Yaratıcı'larının birliğinde ittifak etmeleri,
- parçalarında maslahatların gözetildiği tasarruflar,
- bitkilerindeki hikmetli düzenleme ve idare,
- hayvanlarındaki cömertçe beslenip, görülüp gözetilmeleri,
- temel unsurlarının değişmesine rağmen devam eden mükemmel düzen,
- her şeyi kuşatan intizamla beraber büyük büyük gayeler,
- son derece güzel ve mükemmel sanatlı olmalarına rağmen müddete ve maddeye ihtiyaç duyulmadan aniden meydana gelmeleri,
- her şey olabilme ihtimaline rağmen hikmetlice kendileri olmaları, elleri en küçük isteklerine bile yetişemediği hâlde pek çok ve türlü türlü ihtiyaçlarının, umulmadık şekilde ve beklenmedik bir tarzda, en uygun zamanda görülmesi,

- وَالْقُوَّةُ الْمُطْلَقَةُ فِي مَعْدِنِ ضَعْفِهَا...
 - وَالْقُدْرَةُ الْمُطْلَقَةُ فِي مَبْنَعِ عَجْزِهَا...
 - وَالْحَيَاةُ الظَّاهِرَةُ فِي جُمُودِهَا...
 - وَالشُّعُورُ الْمُحِيطُ فِي جَهْلِهَا...
 - وَالْإِنْتِظَامُ الْمَكْمَلُ فِي تَغْيِيرَاتِهَا الْمُسْتَلْزَمِ لَوْجُودِ الْمَغْيِيرِ الْغَيْرِ الْمَتَغْيِّرِ...
 - وَالْإِتِّفَاقُ فِي تَسْيِيجَاتِهَا كَالدَّوَائِرِ الْمَتَدَاخِلَةِ الْمَتَّحِدَةِ الْمُرَكَّزِ...
 - وَالْمَقْبُولِيَّةُ فِي دَعَوَاتِهَا الثَّلَاثِ "بِلِسَانِ اسْتِعْدَادِهَا، وَبِلِسَانِ احْتِيَاجَاتِهَا الْفَطْرِيَّةِ، وَبِلِسَانِ اضْطِرَّارِهَا"...
 - وَالْمَنَاجَاةُ وَالشُّهُودَاتُ وَالْفَيُوضَاتُ فِي عِبَادَاتِهَا... وَالْإِنْتِظَامُ فِي قَدَرِهَا...
 - وَالْإِطْمِئْنَانُ بِذِكْرِ فَاطِرِهَا...
 - وَكَوْنُ الْعِبَادَةِ فِيهَا خَيْطُ الْوُصْلَةِ بَيْنَ مُنْتَهَاهَا وَمَبْدَئِهَا... وَسَبَبُ ظُهُورِ كَمَالِهَا وَلِتَحَقُّقِ مَقَاصِدِ صَانِعِهَا...
- وَهَكَذَا بِسَائِرِ شُؤُونَاتِهَا وَأَحْوَالِهَا وَكَيْفِيَّاتِهَا شَاهِدَاتٌ بِأَنَّهَا كُلُّهَا بِتَدْيِيرِ مُدَبِّرٍ حَكِيمٍ وَاحِدٍ... وَفِي تَرْبِيَةِ مُرَبِّ كَرِيمٍ أَحَدٍ صَمَدٍ... وَكُلُّهَا خُدَّامُ سَيِّدٍ وَاحِدٍ... وَتَحْتَ تَصَرُّفٍ مُتَصَرِّفٍ وَاحِدٍ... وَمَصْدَرُهَا قُدْرَةٌ وَاحِدٌ الَّذِي تَظَاهَرَتْ وَتَكَاثَرَتْ خَوَاتِيمُ وَحَدَّثَتْهُ عَلَى كُلِّ مَكْتُوبٍ مِنْ مَكْتُوبَاتِهِ فِي كُلِّ صَفْحَةٍ مِنْ صَفَحَاتِ مَوْجُودَاتِهِ.
- نَعَمْ: فَكُلُّ زَهْرَةٍ وَتَمَرٍ، وَكُلُّ نَبَاتٍ وَشَجَرٍ، بَلْ كُلُّ حَيَوَانٍ وَحَجَرٍ، بَلْ كُلُّ ذَرٍّ وَمَدَرٍّ، فِي كُلِّ وَادٍ وَجَبَلٍ، وَكُلِّ بَادٍ وَفَقْرٍ خَاتَمٌ بَيْنَ النَّفْسِ وَالْأَثَرِ، يُظْهِرُ لِدَقَّةِ النَّظَرِ بَأَنَّ ذَاكَ الْأَثَرَ هُوَ كَاتِبُ ذَاكَ الْمَكَانِ بِالْعَبْرِ؛ فَهُوَ كَاتِبُ ظَهْرِ الْبَرِّ وَبَطْنِ الْبَحْرِ؛ فَهُوَ نَقَاشُ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ فِي صَحِيفَةِ السَّمَوَاتِ ذَاتِ الْعَبْرِ. جَلَّ جَلَالُ نَقَاشِهَا اللَّهُ أَكْبَرُ!
- كَه لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ. بَرَابَرُ مِي زَنْدِ عَالَمِ

- zaafın madenindeki mutlak kuvvet,
- acz kaynağındaki mutlak kudret,
- hayata elverişsizliğine rağmen kendinde görünen hayat,
- hiçbir şey bilmemelerine rağmen onlarda görünen ihatalı şuur,
- kendisi hiç değişmeyip her şeyi değiştiren birini gerektiren değişikliklerdeki mükemmel nizam,
- aynı merkez etrafındaki iç içe daireler gibi tesbihlerinin aynı olması,
- istidat lisaniyla, ihtiyac-ı fitrî lisaniyla ve ıztırar lisaniyla yaptıkları üç çeşit duanın kabulü,
- ibadetleriyle mazhar oldukları münâcâtlar, müşâhedeler ve feyizler,
- her “iki kader”indeki intizam,
- Yaratıcı’larını zikretmekle itminana ermeleri,
- Sâni’lerinin onları yaratmadaki maksadının gerçekleşmesi, kendi mükemmelliklerinin ortaya çıkması ve başlangıç ile sonuçlarını birleştiren bağın ibadet olması,

• daha bunun gibi, onların her türlü durum, vaziyet ve keyfiyetleri şehâdet eder ki bütün bunlar Hakîm bir Müdebbir’in idaresiyle Ehad, Samed, Kerîm bir Mürebbî’nin terbiyesiyle olmaktadır. Hepsi de bir tek Seyyid’in hizmetçileri ve bir tek Mutasarrıf’ın tasarrufu altındadırlar. Ve bütününün kaynağı da mevcudatının her bir sayfasındaki mektuplarının her bir mektubunun üzerinde bir çok vahdet mühürleri görünen Bir’inin kudretidir.

Evet, her bir sahrâ ve çölde, her bir vâdi ve dağdaki her bir çiçek ve meyve, her bir bitki ve ağaç, hattâ her bir hayvan ve taş, dahası her bir zerre ve toprak, nakış ve eseri apaçık görünen bir mühürdür. Onlara dikkatle bakanlara gösterir ki, bu eserin sahibi kim ise, ibretle yazılan şu mekânın kâtibi de O’dur ve zeminin yüzünü ve denizin içini yazan da O’dur; ve böyle ibretlerle dolu semâların sayfasına Ay’ı ve Güneş’i nakşeden de O’dur. Onları nakşeden Yüceler Yücesidir! Allahu Ekber!

Bütün eşya, لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ deyip kâinatın o büyük zikir halkasında beraber zikrediyorlar.

Ehad: Her varlığa özel, ayrı şekilde tecelli eden Hz. Allah.

Feyiz: Mânevî haz, lütf, bereket. **İtminan:** İç huzuru.

Kerîm: Pek cömert, yarattıklarına daima bol bol veren Hz. Allah.

Mutasarrıf: İşleri yürüten, yöneten Hz. Allah

Müdebbir: Düzenleyen, idare eden Hz. Allah.

Münâcât: Yakarış, sessizce, içten içe duâ etme.

Mürebbî: Terbiye eden, yetiştiren, eğiten Hz. Allah.

Müşâhede: Kalp ve ruh gözüyle görülmüş, elde edilen bilgi, marifet

Samed: Hiçbir şeye ihtiyacı olmadığı halde her şeyin O’na muhtaç olduğu Yüce Allah.

Sâni: Her şeyi sanatlı, estetik ölçülerle yaratan Hz. Allah.

Seyyid: Efendi, reis Hz. Allah.

Vahdet: Allah’ın birliği.

المرتبة الخامسة

اللَّهُ أَكْبَرُ إِذْ هُوَ الْخَلَّاقُ الْقَدِيرُ الْمُصَوِّرُ الْبَصِيرُ الَّذِي هَذِهِ الْأَجْرَامُ الْعُلَوِيَّةُ وَالْكَوَاكِبُ الدَّرِيَّةُ نِيرَاتُ بَرَاهِينِ الْوَهْيَةِ وَعَظَمَتِهِ، وَشُعَاعَاتُ شَوَاهِدِ رَبُّوبِيَّتِهِ وَعِزَّتِهِ؛ تَشْهَدُ وَتُنَادِي عَلَى شَعْشَعَةِ سُلْطَنَةِ رَبُّوبِيَّتِهِ وَتُنَادِي عَلَى وَسْعَةِ حُكْمِهِ وَحِكْمَتِهِ، وَعَلَى حَشْمَةِ عَظَمَةِ قُدْرَتِهِ. فَاسْتَمِعْ إِلَى آيَةٍ: ﴿أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا...﴾

ثُمَّ انْظُرْ إِلَى وَجْهِ السَّمَاءِ كَيْفَ تَرَى سُكُونًا فِي سُكُونَةٍ، حَرَكَةً فِي حِكْمَةٍ، تَلَالُافًا فِي حَشْمَةٍ، تَبَسُّمًا فِي زِينَةٍ مَعَ انْتِظَامِ الْخَلْقَةِ مَعَ اتِّزَانِ الصَّنْعَةِ. تَشْعُشُعُ سَرَاجُهَا لِتَبْدِيلِ الْمَوَاسِمِ، تَهْلُهِلُ مَصْبَاحُهَا لِتَنْوِيرِ الْمَعَالِمِ، تَلَالُؤُ نُجُومِهَا لِتَزْيِينِ الْعَوَالِمِ. تُعْلِنُ لِأَهْلِ النَّهْيِ سُلْطَنَةَ بِلَا انْتِهَاءٍ لِتَدْبِيرِ هَذَا الْعَالَمِ.

فَذَلِكَ الْخَلَّاقُ الْقَدِيرُ عَلِيمٌ بِكُلِّ شَيْءٍ، وَمُرِيدٌ بِإِرَادَةٍ شَامِلَةٍ، مَا شَاءَ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ. وَهُوَ قَدِيرٌ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ بِقُدْرَةٍ مُطْلَقَةٍ مُحِيطَةٍ ذَاتِيَّةٍ. وَكَمَا لَا يُمْكِنُ وَلَا يُتَصَوَّرُ وُجُودُ هَذِهِ الشَّمْسِ فِي هَذَا الْيَوْمِ بِلَا ضِيَاءٍ وَلَا حَرَارَةٍ؛ كَذَلِكَ لَا يُمْكِنُ وَلَا يُتَصَوَّرُ وُجُودُ إِلَهٍ خَالِقٍ لِلْسَّمَوَاتِ بِلَا عِلْمٍ مُحِيطٍ، وَبِلَا قُدْرَةٍ مُطْلَقَةٍ. فَهُوَ بِالضَّرُورَةِ عَلِيمٌ بِكُلِّ شَيْءٍ بِعِلْمٍ مُحِيطٍ لِأَزْمِ ذَاتِي اللَّذَاتِ، يَلْزِمُ تَعَلُّقَ ذَلِكَ الْعِلْمِ بِكُلِّ الْأَشْيَاءِ لَا يُمْكِنُ أَنْ يَنْفَكَ عَنْهُ شَيْءٌ بِسِرِّ الْحُضُورِ وَالشُّهُودِ وَالْثُبُوتِ وَالْإِحَاطَةِ النُّورَانِيَّةِ.

فَمَا يُشَاهَدُ فِي جَمِيعِ الْمَوْجُودَاتِ مِنَ الْأَنْتِظَامَاتِ الْمَوْزُونَةِ، وَالْإِتِّزَانَاتِ الْمُنَظَّمَةِ، وَالْحِكْمِ الْعَامَّةِ، وَالْعِنَايَاتِ التَّامَّةِ، وَالْأَقْدَارِ الْمُنْتَظَمَةِ،

Beşinci Mertebe (Hâşiye 2)

Allah büyüktür. Zira O, öyle Hallâk, Kadîr, Musavvir ve Basîr'dir ki, şu büyük büyük gök cisimleri ve inci-misal yıldızlar O'nun ulûhiyet ve azameti-nin pırıl pırıl delilleri ve rubûbiyet ve izzetinin ıslıl ıslıl şahitleridir ki O'nun rubûbiyetinin saltanatının ihtişamını gürül gürül haykırmakta ve O'na şahitlik yapmakta; hükümranlığının ve hikmetinin sınırsızlığını ve kudretinin büyüklüğünün baş döndürücülüğünü ilân etmektedirler.

Şimdi “Üstlerindeki göğe bakmazlar mı, onu nasıl bina edip süsledik...”¹ âyetine kulak ver!

Sonra semânın yüzüne bak ki, intizamlı yaratma ve ölçülü sanatla beraber nasıl sükûnet içinde bir sessizlik, hikmet içinde bir hareket, ihtişam içinde bir parlama, ziynet içinde bir tebessümü göreceksin.

Mevsimlerin değişmesi için semanın lambası olan güneşin ışınlarının farklı açılarla gelmesi, kandili olan ayın her gece farklı bir hilal şeklinde doğarak dünyayı aydınlatması, göğün güzel yüzünün yıldızlarla yaldızlanması, bu âlemi idare eden sınırsız bir saltanatın varlığını ehl-i fikre ilân eder.

İşte O Kudreti Sonsuz Yaratıcı, her şeyi bilir. O, şümûllü bir irade ile dileyendir; her ne dilerse olur, olmamasını dilediği de olmaz. O, sınırsız, kuşatıcı ve zâtî (Kendinden) bir kudretle her şeye gücü yetendir. Nasıl ki güpegündüz şu güneşin ışıksız ve ısısız varlığı düşünülemez ve bu mümkün değildir. Aynen öyle de gökleri, kuşatıcı bir ilim ve sınırsız bir kudret olmaksızın yaratan bir ilâhın varlığı da tasavvur edilemez ve böyle bir şey asla mümkün değildir. Demek, kesinlikle, bizzat kendinden olan kuşatıcı ilmiyle O, her şeyi bilir. Öyle de bu ilmin, her şeyle irtibatı zaruridir. Her yerde hâzır ve şahid olan, her şeye nüfuz eden, her şeyi nuranî bir ihata ile kuşatan böyle ilimden hiçbir şeyin ayrı düşmesi mümkün değildir.

Bütün varlıkta görünen ölçülü intizamlar ve intizamlı ölçüler, umumi hikmetler ve eksiksiz, kusursuz mükemmel inâyetler, muntazam kaderler ve

(Hâşiye 2) Otuz İkinci Söz'ün Birinci Mevkıfının Zeyli'nde ve Yirminci Mektup'un İkinci Makamı'nda izah edilmiştir.

¹ Kâf sûresi, 50/6.

Azamet: Büyüklük, ululuk.

Basîr: Her şeyi gören Hz.Allah.

Ehl-i fikr: Düşünenler.

Hallâk: Her şeyi yaratan Hz.Allah.

Kadîr: Her şeye gücü yeten,

Kudreti Sonsuz, Hz. Allah.

İnâyet: Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi

en mükemmel bir sistem, intizam ve denge içerisinde yaratması ve bu nizamı devam ettirmesi.

Musavvir: Her şeye en güzel şekli ve sureti veren Hz. Allah.

İzzet: Cenâb-ı Hakk'ın bütün yüceliklerin, şereflerin mutlak sahibi ve

yaratıcısı olduğunu ifade eden sıfatı.

Rubûbiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her-kesi ve her şeyi içine alan engin terbiye ve idaresi.

Ulûhiyet: İlah olma, Allah'ın kainattaki mutlak hakimiyeti, her mahluku kendine itaat ettirmesi.

وَالْأَقْصِيَّةُ الْمُثْمَرَةُ، وَالْآجَالُ الْمُعَيَّنَةُ، وَالْأَرْزَاقُ الْمُقَنَّنَةُ، وَالْإِثْقَانَاتُ الْمُفَنَّنَةُ، وَالْإِهْتِمَامَاتُ الْمُزَيَّنَةُ، وَغَايَةُ كَمَالِ الْأُمْتِيَازِ وَالْإِتْرَانِ وَالْإِنْتِظَامِ وَالْإِثْقَانِ، وَالسُّهُولَةُ الْمُطْلَقَةُ شَاهِدَاتٌ عَلَى إِحَاطَةِ عِلْمِ عَلَامِ الْغُيُوبِ بِكُلِّ شَيْءٍ.

وَأَنَّ آيَةَ ﴿أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ تَدُلُّ عَلَى أَنَّ الْوُجُودَ فِي الشَّيْءِ يَسْتَلْزِمُ الْعِلْمَ بِهِ. وَنُورُ الْوُجُودِ فِي الْأَشْيَاءِ يَسْتَلْزِمُ نُورَ الْعِلْمِ فِيهَا.

فَنَسَبَةُ دَلَالَةِ حُسْنِ صَنْعَةِ الْإِنْسَانِ عَلَى شُعُورِهِ، إِلَى نَسَبَةِ دَلَالَةِ خَلْقَةِ الْإِنْسَانِ عَلَى عِلْمِ خَالِقِهِ، كَنَسَبَةِ لَمِيعَةِ نُجُيْمَةِ الدُّنْيَا فِي اللَّيْلَةِ الدَّهْمَاءِ إِلَى شَعْشَعَةِ الشَّمْسِ فِي نَصْفِ النَّهَارِ عَلَى وَجْهِ الْغُبْرَاءِ.

وَكَمَا أَنَّهُ عَلِيمٌ بِكُلِّ شَيْءٍ فَهُوَ مُرِيدٌ لِكُلِّ شَيْءٍ لَا يُمْكِنُ أَنْ يَتَحَقَّقَ شَيْءٌ بَدُونِ مَشِئَتِهِ. وَكَمَا أَنَّ الْقُدْرَةَ تُؤَثِّرُ، وَأَنَّ الْعِلْمَ يُمَيِّزُ؛ كَذَلِكَ أَنَّ الْإِرَادَةَ تُخَصِّصُ، ثُمَّ يَتَحَقَّقُ وَجُودُ الْأَشْيَاءِ.

فَالشَّوَاهِدُ عَلَى وَجُودِ إِرَادَتِهِ تَعَالَى وَاخْتِيَارِهِ سُبْحَانَهُ بَعْدَ كَيْفِيَّاتِ الْأَشْيَاءِ وَأَحْوَالِهَا وَشُرُوءَاتِهَا.

نَعَمْ، فَتَنْظِيمُ الْمَوْجُودَاتِ وَتَخْصِيصُهَا بِصِفَاتِهَا مِنْ بَيْنِ الْإِمْكَانَاتِ الْغَيْرِ الْمَحْدُودَةِ، وَمِنْ بَيْنِ الطَّرِيقِ الْعَقِيمَةِ، وَمِنْ بَيْنِ الْإِحْتِمَالَاتِ الْمُسَوِّشَةِ، وَتَحْتَ أَيْدِي السُّيُولِ الْمُتَشَاكِسَةِ، بِهَذَا النِّظَامِ الْأَدَقِّ الْأَرَقِّ، وَتَوَازِينِهَا بِهَذَا الْمِيزَانِ الْحَسَّاسِ الْجَسَّاسِ الْمَشْهُودَيْنِ؛ وَأَنَّ خَلْقَ الْمَوْجُودَاتِ الْمُخْتَلِفَاتِ الْمُنتَظِمَاتِ الْحَيَوِيَّةِ مِنَ الْبَسَائِطِ الْجَامِدَةِ - كَالْإِنْسَانِ بِجِهَازَاتِهِ مِنَ الطُّفَةِ، وَالطَّيْرِ بِجَوَارِحِهِ مِنَ الْبَيْضَةِ، وَالشَّجَرِ بِأَعْضَائِهِ الْمُتَنَوِّعَةِ مِنَ النَّوَاةِ - تَدُلُّ عَلَى أَنَّ تَخْصِيصَ كُلِّ شَيْءٍ وَنَعْيَهُ بِإِرَادَتِهِ وَاخْتِيَارِهِ وَمَشِئَتِهِ سُبْحَانَهُ. فَكَمَا أَنَّ تَوَافُقَ الْأَشْيَاءِ مِنْ جِنْسٍ، وَالْأَفْرَادِ مِنْ نَوْعٍ فِي أَسَاسَاتِ الْأَعْضَاءِ، يَدُلُّ بِالضَّرُورَةِ عَلَى أَنَّ صَانِعَهَا وَاحِدٌ أَحَدٌ؛

bunlara bağılı olarak meydana gelen güzel neticeler, süresi belirlenmiş eceller, ölçüsü belirlenmiş rızıklar, türlü türlü mükemmel sanatlar, olağanüstü süslemeler, son derece birbirinden farklı, ölçülü, intizamlı ve sağlam yapılmalar ve fevkalâde kolayca var edilmeler, Allâmü'l-Guyûb'un ilminin her şeyi kuşattığına şahitlerdir.

“Yaratan, yarattığını hiç bilmez olur mu? (İlmi her şeye nüfûz eden, her şeyden haberi olan) Latîf ve Habîr O'dur.”¹ âyeti gösteriyor ki bir şeyi var etmek o şeyle ilgili bütün bilgileri gerektirir. Ve varlıktaki vücûd nuru, kendisinde ilim nurunu da gerektirir.

İnsanın çok güzel sanatlı olmasının güyâ onun şuuruyla olduğunu kabul etmekle, insanın yaratılışının Yaratıcı'sının ilmiyle olduğu hakikati arasındaki nisbet, karanlık gecedeki yıldız böceğinin ışıkcığının, gün ortasındaki yeryüzünde parıl parıl parlayan güneşin ışığına nisbeti gibidir.

Her şeyi bilen O olduğu gibi her şeyi irade eden de O'dur. O'nun dilemesi olmadan hiçbir şeyin meydana gelmesi mümkün değildir. Kudret yarattığı, ilim temyiz ettiği gibi, irade de tahsis eder; sonra da varlık meydana gelir.

Yüce Allah'ın irade ve dilemesine şahitler; varlığın geçirdiği durumlar, hâller ve tavırlar sayısındadır.

Evet, varlıkların, hadsiz olabilirlikler ve neticeye götürmeyen kapalı yollar ve karmakarışık ihtimaller arasından ve birbirine zıt, birbiriyle çekişen sel gibi unsurların elleri altında şu inceden inceye nizamla tanzimi, bu gözle görünen hassaslardan hassas mizanla tevzini, kendilerine has özelliklerin verilmesi; cansız basit (mürekkebe olmayan) maddelerden birbirinden çok farklı fakat intizam içinde olan canlıların yaratılması -bütün organlarıyla spermden yaratılan insanlar, bütün uzuvlarıyla yumurtadan yaratılan kuşlar, çeşit çeşit dal ve budaklarıyla çekirdekten yaratılan ağaçlar gibi- her şeyin kendisi için belirlenen şekli alması, O'nun iradesiyle ve O'nun dilemesiyle olduğunu gösterir. Aynı cinsten olan varlıkların, aynı türden olan fertlerin temel organlarda birbirlerinin aynı olmaları kesinlikle onların Sanatkâr'ının Vahid ve Ehad olduğunu gösterir. Aynen öyle de muntazam alâmet-i farikaları ihtiva eden, hikmetli teşahhuslardaki birbirlerinden ayrı olma da bu

¹ Mülk sûresi, 67/14.

Alâmet-i farika: Ayırıcı özellik.

Allâmü'l-Guyûb: Bütün bilinmezleri en iyi bilen Hz. Allah.

Ehad: Her varlığa özel, ayrı şekilde tecelli eden Hz. Allah.

Tahsis etmek: Her varlığa kendine has özellikler vermek, hususiyet lûtfetmek.

Temyiz etmek: Her varlığı en ince ayrıntısına kadar takdir etmek, ayırmak.

Teşahhus: Bir şahsı başkalarından ayıran özellik.

Tevzin: Ölçü belirleme, ölçülü kılma.

Vahid: Bütün varlığa genel ve umumi tecelli eden Hz. Allah.

كَذَلِكَ أَنَّ تَمَايزَهَا فِي التَّشَخُّصَاتِ الْحَكِيمَةِ الْمُشْتَمِلَةِ عَلَى عِلَامَاتٍ فَارِقَةٍ مُنْتَظِمَةٍ، تُدَلُّ عَلَى أَنَّ ذَلِكَ الصَّانِعَ الْوَاحِدَ الْأَحَدَ هُوَ فَاعِلٌ مُخْتَارٌ مُرِيدٌ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيدُ، جَلَّ جَلَالُهُ!

وَكَمَا أَنَّ ذَلِكَ الْخَلَاقَ الْعَلِيمَ الْمُرِيدَ عَلِيمٌ بِكُلِّ شَيْءٍ، وَمُرِيدٌ لِكُلِّ شَيْءٍ، لَهُ عِلْمٌ مُحِيطٌ، وَإِرَادَةٌ شَامِلَةٌ، وَاخْتِيَارٌ تَامٌ؛ كَذَلِكَ لَهُ قُدْرَةٌ كَامِلَةٌ ضَرُورِيَّةٌ ذَاتِيَّةٌ نَاشِئَةٌ مِنَ الذَّاتِ وَلَا زِمَةٌ لِلذَّاتِ. فَمَحَالٌ تَدَاخُلُ ضِدَّهَا. وَإِلَّا لَزِمَ جَمْعُ الضَّدَيْنِ الْمَحَالُّ بِالِاتِّفَاقِ.

فَلَا مَرَاتَبَ فِي تِلْكَ الْقُدْرَةِ. فَتَسَاوَى بِالنِّسْبَةِ إِلَيْهَا الذَّرَاتُ وَالنَّجُومُ وَالْقَلِيلُ وَالكَثِيرُ وَالصَّغِيرُ وَالْكَبِيرُ وَالْجَزْئِيُّ وَالْكُلِّيُّ وَالْجُزْءُ وَالْكُلُّ وَالْإِنْسَانُ وَالْعَالَمُ وَالنَّوَاءُ وَالشَّجَرُ:

- بِسِرِّ النُّورَانِيَّةِ وَالشَّفَاقِيَّةِ وَالْمُقَابِلَةِ وَالْمُوَازَنَةِ وَالْإِنْتِظَامِ وَالْإِمْتِثَالِ.
- بِشَهَادَةِ الْإِنْتِظَامِ الْمُطْلَقِ وَالْإِتْرَانِ الْمُطْلَقِ وَالْإِمْتِيَازِ الْمُطْلَقِ فِي السَّرْعَةِ وَالسَّهُولَةِ وَالكَثْرَةِ الْمُطْلَقَاتِ.

- بِسِرِّ إِمْدَادِ الْوَاحِدِيَّةِ وَيُسْرِ الْوَاحِدَةِ وَتَجَلِّيِ الْأَحَدِيَّةِ.
- بِحِكْمَةِ الْوُجُوبِ وَالتَّجَرُّدِ وَمُبَايَنَةِ الْمَاهِيَّةِ.
- بِسِرِّ عَدَمِ التَّقْيِيدِ وَعَدَمِ التَّحْيِيزِ وَعَدَمِ التَّجَزُّءِ.
- بِحِكْمَةِ انْقِلَابِ الْعَوَاقِقِ وَالْمَوَانِعِ إِلَى الْوَسَائِلِ فِي التَّسْهِيلِ إِنْ احتِيجَ إِلَيْهِ. وَالْحَالُ أَنَّهُ لَا احتِياجَ، كَأَعْصَابِ الْإِنْسَانِ، وَالْخُطُوطِ الْحَدِيدِيَّةِ لِنَقْلِ السِّيَّالَاتِ اللَّطِيفَةِ.
- بِحِكْمَةِ أَنَّ الذَّرَّةَ وَالْجُزْءَ وَالْجَزْئِيَّ وَالْقَلِيلَ وَالصَّغِيرَ وَالْإِنْسَانَ وَالنَّوَاءَ لَيْسَتْ بِأَقْلَ جَزْأَةٍ مِنَ النَّحْمِ وَالنَّوْعِ وَالْكُلِّ وَالْكُلِّيِّ وَالكَثِيرِ وَالْكَبِيرِ وَالْعَالَمِ وَالشَّجَرِ.

- فَمَنْ خَلَقَ هَؤُلَاءِ لَا يَسْتَبْعَدُ مِنْهُ خَلْقُ هَذِهِ. إِذِ الْمُحَاطَاتُ كَالْأَمْثَلَةِ الْمَكْتُوبَةِ الْمُصْعَرَةِ، أَوْ كَالنَّقْطِ الْمَحْلُوبَةِ الْمُعْصَرَةِ.

Vahid ve Ehad olan Sanatkâr'ın dilediği gibi hükmeden, istediğini yapan Fâil u Muhtar ve sonsuz irade sahibi olduğunu gösterir.

Hem nasıl ki O Hallâk, Alîm ve Mürîd; her şeyi bilir, her şeyi irade eder, O'nun her şeyi kuşatan bir ilmi, her şeyi kapsayan bir iradesi, tam bir ihtiyâ- rı vardır. Aynen öyle de O'nun eksiksiz-kusursuz, tastamam zarurî, kendin- den, Zâtından neş'et eder ve Zâtının lâzımı bir kudreti vardır. Öyleyse o kudretin zıddının (acz) onun içine girmesi imkânsızdır. Aksi takdirde bir araya gelmeleri ittifakla imkânsız olan zıtların bir arada bulunmasını kabul etmek lâzım gelir.

Dolayısıyla o kudrette derece de olamaz. Çünkü zerreler-yıldızlar, az- çok, küçük-büyük, cüz'î-küllî, parça-bütün, insan-âlem, çekirdek-ağaç o kudrete nisbetle birbirine eşittir.

- Nuraniyet, şeffafiyet, mukabele, muvazene, intizam ve imtisal sırrıyla,

- baş döndüren bir hızla beraber eşsiz bir intizamın, fevkalâde bir ko- laylıkla beraber mükemmel bir uyumun ve her tarafa yayılmış bollukla be- raber gayet derecede birbirinden farklı olmanın şehâdetiyle,

- her şeyin Vahidiyet'ten medet alması ve Vahidiyet'in her şeye medet vermesi, birlikteki kolaylık ve ehadiyet tecellîsi sırrıyla,

- Allah'ın varlığının kendinden olması ve mahiyetinin hiçbir varlığın mahiyetine benzememesi hikmetiyle,

- hiçbir kayıt altına girmeme ve mekandan münezzeh olma ve parça- lara bölünmeme sırrıyla,

- vesilelere hiç ihtiyaç olmamasına rağmen -faraza ihtiyaç olsaydı- in- sanın damarları ve elektrik gibi seyyal, latîf maddeleri ileten madenî tellerde olduğu gibi engel ve mânilerin aslında kolaylaştırmada vesilelere dönüşmesi hikmetiyle,

- zerre, cüz, cüz'î, az, küçük, insan, çekirdek baş döndürücü güzellik ve harika sanat açısından yıldızdan, neviden, külden, külliden, çoktan, bü- yükten, âlemden ve ağaçtan daha geri, daha aşağı olmadığı hikmetiyle,

- onları yaratanın, bunları da yaratması uzak görülemez, yadırgana- maz. Zira (zerre cüz, cüz'î, az, küçük, insan, çekirdek gibi) ihata edilen bu varlıklar, küçücük küçücük yazılmış örnekler veya sağılmış ve sıkılmış nokta-

فَلَا بُدَّ بِالضَّرُورَةِ أَنْ يَكُونَ الْمُحِيطُ فِي قَبْضَةِ تَصَرُّفِ خَالِقِ الْمُحَاطِ، لِيُدْرَجَ مِثَالُ
الْمُحِيطِ فِي الْمُحَاطَاتِ بِدَسَاتِيرِ عِلْمِهِ، وَأَنْ يَعْصُرَهَا مِنْهُ بِمَوَازِينِ حِكْمَتِهِ. فَالْقُدْرَةُ
الَّتِي أُبْرَزَتْ هَاتِيكَ الْجَزْئِيَّاتِ لَا يَتَعَسَّرُ عَلَيْهَا إِبْرَازُ تَاكِ الْكُلِّيَّاتِ.

فَكَمَا أَنَّ نُسْخَةَ قُرْآنِ الْحِكْمَةِ الْمَكْتُوبَةِ عَلَى الْجَوْهَرِ الْفَرْدِ بِذَرَّاتِ الْأَثِيرِ لَيْسَتْ
بِأَقْلَ جَزَالَةٍ مِنْ نُسْخَةِ قُرْآنِ الْعَظْمَةِ الْمَكْتُوبَةِ عَلَى صَحَافِ السَّمَوَاتِ بِمَدَادِ النُّجُومِ
وَالشُّمُوسِ؛ كَذَلِكَ لَيْسَتْ خَلْقَةُ نَحْلَةٍ وَنَمْلَةٍ بِأَقْلَ جَزَالَةٍ مِنْ خَلْقَةِ النَّحْلَةِ وَالْفِيلِ، وَلَا
صَنْعَةُ وَرْدِ الزُّهْرَةِ بِأَقْلَ جَزَالَةٍ مِنْ صَنْعَةِ دُرِّيِّ نَجْمِ الزُّهْرَةِ. وَهَكَذَا فَقَسْ.

فَكَمَا أَنَّ غَايَةَ كَمَالِ السُّهُولَةِ فِي إِيجَادِ الْأَشْيَاءِ أَوْفَعَتْ أَهْلَ الضَّلَالَةِ فِي التَّبَاسِ
التَّشْكِيلِ بِالتَّشْكِكِ الْمُسْتَلْزِمِ لِلْمَحَالَّاتِ الْخُرَافِيَّةِ الَّتِي تَمْجُهَا الْعُقُولُ، بَلْ تَتَنَفَّرُ عَنْهَا
الْأَوْهَامُ؛ كَذَلِكَ أُثْبِتُ بِالْقَطْعِ وَالضَّرُورَةِ لِأَهْلِ الْحَقِّ وَالْحَقِيقَةِ تَسَاوِيَّ السَّيَّارَاتِ مَعَ
الذَّرَّاتِ بِالنِّسْبَةِ إِلَى قُدْرَةِ خَالِقِ الْكَائِنَاتِ.

جَلَّ جَلَالُهُ! وَعَظُمَ شَأْنُهُ! وَلَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ!

الْمَرْتَبَةُ السَّادِسَةُ

جَلَّ جَلَالُهُ! وَعَظُمَ شَأْنُهُ! اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَةً وَعِلْمًا،

إِذْ هُوَ الْعَادِلُ الْحَكِيمُ الْقَادِرُ الْعَلِيمُ الْوَاحِدُ الْأَحَدُ السُّلْطَانُ الْأَزَلِيُّ الَّذِي
هَذِهِ الْعَوَالِمُ كُلُّهَا فِي تَصَرُّفِ قَبْضَتِي نِظَامِهِ وَمِيزَانِهِ وَتَنْظِيمِهِ وَتَوَازِينِهِ

lar gibidir. Öyleyse kesin olarak, (yıldız, nevi, kül, küllî, çok, büyük, âlem ve ağaç gibi) ihata eden bu varlıklar, ihata edilenlerin Yaratıcı'sının tasarrufu ve idaresi altında olmalıdır ki ilminin düsturlarıyla, ihata edenin bir örneğini ihata edilenlerin içine koyabilsin ve hikmetinin mizanlarıyla onu (ihata edeni) sıkıp ihata edilenleri ondan çıkarsın. İşte şu cüz'ileri ortaya koyan kudrete, bu küllîleri dahi ortaya koymak ağır gelmez.

Hem nasıl ki bir atom üzerine esir zerreleriyle yazılan Kur'ân-ı Hakîm nüshası, göklerin sayfalarında yıldızlar ve güneşler mürekkebiyle yazılan Kur'ân-ı Azimü's-Şân nüshasından baş döndürücü güzellik ve göz kamaştırıcı sanat açısından geri değil, aşağı kalmaz. Aynen öyle de bir arı ve karıncanın yaratılışı, hurma ağacı ve filin yaratılışından bu baş döndürücü güzellik ve göz kamaştırıcı sanat açısından aşağı olmadığı gibi, pırıl pırıl parlayan bir çiçek de ıslıl ıslıl ışıldayan Çoban yıldızından sanatça daha aşağı değildir. İşte bu şekilde sen de kıyas et.

Hem nasıl ki varlıkların yaratılmasında bu görülen son derece kolaylık, ehl-i dalâleti, akılların kabul etmediği hattâ vehimlerin kendisinden kaçtığı hurâfevârî muhalleri gerektiren “kendi kendine olmayla” bir “Yaratıcı'nın var edip şekillendirmesini” karıştırmalarına sebep olmuştur. Aynen öyle de ehl-i hak ve hakikate, kâinatın Yaratıcı'sının kudretine nisbetle zerrelerle gezegenlerin eşit olduğunu aksine ihtimal verilmeyecek bir kat'iyetle ispat etmiştir.

Yüceler yücesidir O! Şânı ne uludur O! **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ !**

Altıncı Mertebe (Hâşîye 3)

Yüceler yücesidir O! Şânı ne uludur O! Allah, ilim ve kudretiyle her şeyden büyüktür!

Zira O, öyle bir Âdil, Hakîm, Kâdir, Alîm, Vâhid, Ehad ve Ezelî bir Sultan'dır ki, bütün bu âlemler O'nun nizam ve mîzanının, tanzim ve tevzininin,

(Hâşîye 3) Bu Mertebe-i Sâdisе sair mertebeler gibi yazılıysaydı, pek çok uzun olacaktı. Çünkü İmam-ı Mübîn, Kitab-ı Mübîn, kısa ifade ile beyan edilemez. Otuzuncu Söz'de bir nebze zikredildiğinden, burada kitabeten kısa kesip, derste izahat verdik.

Âdil: Adaletle hükmeden Hz.Allah.

Alîm: Her şeyi bilen Hz.Allah.

Ehad: Her varlığa özel, ayrı şekilde tecelli eden Hz. Allah.

Ehl-i dalâlet: Doğru yoldan ayrılanlar, sapık ve kâfirler.

Ehl-i hak ve hakikat: Daima hak

ve hakikat peşinde olup gerçeği bulanlar.

Ezelî Sultan: Başlangıcı, öncesi olmayan Sultan, Cenâb-ı Hakk.

Hakîm: Her şeyi yerli yerince yapan Hz. Allah.

İzahat: İzahlar, açıklamalar.

Kâdir: Her şeye gücü yeten, Kudreti Sonsuz Hz. Allah.

Kitabeten: Yazılı haliyle, metin olarak.

Mertebe-i Sâdisе: Altıncı Mertebe.

Tevzin: Ölçü belirleme, ölçülü kılma.

Vâhid: Bütün varlığa genel ve umumi tecelli eden Hz. Allah.

وَعَدْلَهُ وَحُكْمَتَهُ وَعِلْمَهُ وَقُدْرَتَهُ، وَمَظْهَرُ سِرِّ وَاحِدِيَّتِهِ وَأَحَدِيَّتِهِ بِالْحَدْسِ الشُّهُودِيِّ بَلْ
بِالْمُشَاهَدَةِ. إِذْ لَا خَارِجَ فِي الْكَوْنِ مِنْ دَائِرَةِ النَّظَامِ وَالْمِيزَانِ وَالْتَنْظِيمِ وَالتَّوْزِينِ؛ وَهُمَا
بَابَانِ مِنَ "الإمام المبین والکتاب المبین". وَهُمَا عَنْوَانَانِ لِعِلْمِ الْعَلِيمِ الْحَكِيمِ وَأَمْرِهِ
وَقُدْرَةِ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ وَإِرَادَتِهِ. فَذَلِكَ النَّظَامُ مَعَ ذَلِكَ الْمِيزَانِ، فِي ذَلِكَ الْكِتَابِ مَعَ ذَلِكَ
الإمام بُرْهَانَانِ نَبْرَانِ لِمَنْ لَهُ فِي رَأْسِهِ إِذْعَانُ، وَفِي وَجْهِهِ الْعَيْنَانِ، أَنْ لَا شَيْءَ مِنْ
الْأَشْيَاءِ فِي الْكَوْنِ وَالزَّمَانِ يَخْرُجُ مِنْ قَبْضَةِ تَصَرُّفِ رَحْمَنِ، وَتَنْظِيمِ حَنَانِ، وَتَوْزِينِ
مَنَّانِ، وَتَوْزِينِ دِيَانِ.

الحاصل:

أَنَّ تَجَلِّيَ الْإِسْمِ "الأوّل والآخر" فِي الْخَلَاقِيَّةِ، النَّاطِرِينَ إِلَى الْمَبْدَأِ وَالْمُنْتَهَى وَالْأَصْلِ
وَالنَّسْلِ وَالْمَاضِي وَالْمُسْتَقْبَلِ وَالْأَمْرِ وَالْعِلْمِ، مُشِيرَانِ إِلَى "الإمام المبین". وَتَجَلِّيَ الْإِسْمِ
"الظَّاهِرِ وَالْبَاطِنِ" عَلَى الْأَشْيَاءِ فِي ضَمَنِ الْخَلَاقِيَّةِ يُشِيرَانِ إِلَى "الکتاب المبین".

فَالْكَائِنَاتُ كَشَجَرَةٍ عَظِيمَةٍ، وَكُلُّ عَالَمٍ مِنْهَا أَيْضًا كَالشَّجَرَةِ. فَنُمِثِلُ شَجَرَةً جُزْئِيَّةً
لِخَلْقَةِ الْكَائِنَاتِ وَأَنْوَاعِهَا وَعَوَالِمِهَا. وَهَذِهِ الشَّجَرَةُ الْجُزْئِيَّةُ لَهَا أَصْلٌ وَمَبْدَأٌ وَهُوَ النَّوَاءُ
الَّتِي تَنْبُتُ عَلَيْهَا، وَكَذَا لَهَا نَسْلٌ يُدْسِمُ وَظِيفَتُهَا بَعْدَ مَوْتِهَا وَهُوَ النَّوَاءُ فِي ثَمَرَاتِهَا.

فَالْمَبْدَأُ وَالْمُنْتَهَى مَظْهَرَانِ لَتَجَلِّيِ الْإِسْمِ "الأوّل والآخر". فَكَأَنَّ الْمَبْدَأَ وَالنَّوَاءَ
الْأَصْلِيَّةَ بِالْإِنْتِظَامِ وَالْحِكْمَةِ، فَهَرِسْتُهُ وَتَعْرِفُهُ مُرَكَّبَةٌ مِنْ مَجْمُوعِ دَسَاتِيرِ تَشَكُّلِ
الشَّجَرَةِ. وَالتَّوَاتَاتُ فِي ثَمَرَاتِهَا الَّتِي فِي نَهَايَاتِهَا مَظْهَرُ تَجَلِّيِ الْإِسْمِ "الآخر".

فَتِلْكَ التَّوَاتَاتُ فِي الثَّمَرَاتِ بِكَمَالِ الْحِكْمَةِ، كَأَنَّهَا صُنْدِيقَاتُ صَغِيرَةٌ أَوْدَعَتْ
فِيهَا فَهْرِسْتُهُ وَتَعْرِفُهُ لِتَشَكُّلِ مَا يُشَابَهُ تِلْكَ الشَّجَرَةِ. وَكَأَنَّهَا كُتِبَ فِيهَا بِقَلَمِ الْقَدَرِ
دَسَاتِيرُ تَشَكُّلِ شَجَرَاتٍ آتِيَةٍ.

adalet ve hikmetinin, ilim ve kudretinin idare ve tasarrufundadır.. ve kesin bir kanaat hattâ gözle görürcesine Vâhidiyet ve Ehadiyet sırrına mazhardır. Çünkü, nizam ve mîzan, tanzim ve tevzin dairesinin dışında hiçbir varlık yoktur. Bunlar, “İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn”den iki konudur. Ve yine bunlar, Alîm u Hakîm’in ilim ve emrinin, Azîz u Rahîm’in kudret ve iradesinin iki unvanıdır. Ve şu Kitab-ı Mübîn’le İmam-ı Mübîn’deki mîzanla beraber olan nizam, başında iz’an ve yüzünde gözü bulunan kimse için zaman ve varlıkta Rahmân’ın tasarruf ve idaresinden, Hannân’ın tanziminden, Mennân’ın tezyininden ve Deyyân’ın tevzininden hâriç hiçbir şeyin olmadığını gösteren pırl pırl iki delildir.

Elhasıl:

Allah’ın yaratıcılığında başlangıç ve son, asıl ve nesil, geçmiş ve gelecek, emir ve ilme bakan “Evvel ve Âhir” isimlerinin tecellîsi “İmam-ı Mübîn”e işaret etmektedir. Ve yine Allah’ın yaratıcılığında, varlık üzerinde “Zâhir ve Bâtın” isimlerinin tecellîsi ise Kitab-ı Mübîn’e işaret etmektedir. Zira kâinat büyük bir ağaç gibidir. Kâinatın her bir âlemi de bir ağaç gibidir. Varlığın yaratılışı, onun neveleri ve âlemleri ile ilgili olarak küçük bir ağaç tasavvur edelim.. işte o küçük ağacın bir aslı ve başlangıcı vardır ki, o da üzerinde boy atıp geliştiği çekirdektir. Ve yine öldükten sonra onun vazifesini devam ettirecek bir de nesli vardır ki, o da meyvelerindeki çekirdeklerdir.

İşte, başlangıç ve sonuç, “Evvel ve Âhir” isimlerinin tecellîsinin mazharlarıdır. İntizamlı ve hikmetli olan başlangıç ve aslî çekirdek, ağacın alacağı her türlü şekle dair kanunların hepsinin bir araya getirilmiş bir fihristi ve bir tarifesi hükmündedir. Ağacın nihayetinde olan meyvelerdeki çekirdekler “Âhir” isminin tecellîsinin mazharıdır. Mükemmel bir hikmetle yaratılan meyvelerdeki çekirdekler, bu ağaca benzer başka ağaçların teşekkülü için kendilerine birer fihriste ve tarife konmuş bir sandukça hükmündedirler. Ve âdeta onların

Âhir: Son, en son ve sonu bulunmayan Ebedî Zât.

Azîz: Ulu, izzetli, üstün, mutlak gâlip.

Bâtın: İzzeti, azameti ve varlığı bütün varlıklardan daha belirgin olması itibariyle “mâsivâ - Allah’tan gayri her şey- ölçüsünde” ihata edilemeyen Zât.

Deyyân: Varlığın hukukunu ve hesabını hakkıyla bilen, veren ve görececek olan Hz. Allah.

Ehadiyet: Cenâb-ı Hakk’ın her

varlığa özel, ayrı şekilde tecelli eden birliği.

Evvel: İlk, birinci, kadîm, başlangıcı olmayan, bütün varlığı yoktan yaratan Hz. Allah.

Hannân: Engin şefkât sahibi Hz. Allah.

İmam-ı Mübîn: Levh-i Mahfuz’un bir diğer adı, kader kitabı.

İz’an: İyice anlama, tam kavrama.

Kitab-ı Mübîn: Cenâb-ı Hakk’ın kudret ve iradesinin genel düsturlarının, temel prensiplerinin

yazıldığı kitap. Her şeyin varlığına ait hususiyetlerinin, şekillerinin çizildiği kitap.

Mennân: İhsanı pek bol Yüce Allah.

Rahîm: Kullarına karşı sonsuz lütuf ve merhamet eden Hz. Allah.

Rahmân: Zâtında muazzam bir rahmet sahibi olan Hz. Allah.

Vâhidiyet: Cenâb-ı Hakk’ın her varlığa genel ve umumi şekilde tecelli eden birliği.

Zâhir: Varlığı her şeyden daha açık Hz. Allah.

وَزَاهِرُ الشَّجَرَةِ مَظْهَرٌ لِتَجَلِّيِ الْأَسْمِ "الظَّاهِر". فَظَاهِرُهَا بِكَمَالِ الْإِنْتِظَامِ وَالتَّزْيِينِ وَالْحِكْمَةِ، كَأَنَّهَا حُلَّةٌ مُنْتَظِمَةٌ مُزِينَةٌ مُرَصَّعَةٌ قَدْ قُدَّتْ عَلَى مِقْدَارِ قَامَتِهَا بِكَمَالِ الْحِكْمَةِ وَالْعِنَايَةِ.

وَبَاطِنُ تِلْكَ الشَّجَرَةِ مَظْهَرٌ لِتَجَلِّيِ الْأَسْمِ "الْبَاطِن". فَبِكَمَالِ الْإِنْتِظَامِ وَالتَّنْذِيرِ الْمُحِيرِ لِلْعُقُولِ، وَتَوَزُّعِ مَوَادِّ الْحَيَاةِ إِلَى الْأَعْضَاءِ الْمُخْتَلِفَةِ بِكَمَالِ الْإِنْتِظَامِ، كَأَنَّ بَاطِنَ تِلْكَ الشَّجَرَةِ مَا كَيْنَهُ خَارِقَةٌ فِي غَايَةِ الْإِنْتِظَامِ وَالْإِتْرَانِ.

فَكَمَا أَنَّ أَوَّلَهَا تَعْرِفَةٌ عَجِيبَةٌ، وَآخِرُهَا فَهْرَسْتَةٌ خَارِقَةٌ تُشِيرَانِ إِلَى "الإِمَامِ الْمُبِينِ"؛ كَذَلِكَ إِنَّ ظَاهِرَهَا كَحُلَّةٍ عَجِيبَةٍ الصَّنْعَةِ، وَبَاطِنُهَا كَمَا كَيْنَهُ فِي غَايَةِ الْإِنْتِظَامِ، تُشِيرَانِ إِلَى "الْكِتَابِ الْمُبِينِ".

فَكَمَا أَنَّ الْقُوَّاتِ الْحَافِظَاتِ فِي الْإِنْسَانِ تُشِيرُ إِلَى "اللُّوْحِ الْمَحْفُوظِ" وَتَدُلُّ عَلَيْهِ؛ كَذَلِكَ إِنَّ التَّوَاتُاتِ الْأَصْلِيَّةَ وَالثَّمَرَاتِ تُشِيرَانِ فِي كُلِّ شَجَرَةٍ إِلَى "الإِمَامِ الْمُبِينِ". وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ يَرْمِزَانِ إِلَى "الْكِتَابِ الْمُبِينِ". فَفَسَّ عَلَى هَذِهِ الشَّجَرَةِ الْجُزْئِيَّةِ شَجَرَةَ الْأَرْضِ بِمَا ضَمَّتْهَا وَمُسْتَقْبَلُهَا، وَشَجَرَةَ الْكَائِنَاتِ بِأَوَائِلِهَا وَآتِيَّهَا، وَشَجَرَةَ الْإِنْسَانِ بِأَجْدَادِهَا وَأَنْسَالِهَا. وَهَكَذَا...

جَلَّ جَلَالُ خَالِقِهَا! وَلَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ!

يَا كَبِيرُ! أَنْتَ الَّذِي لَا تَهْدِي الْعُقُولَ لَوْصِفِ عَظَمَتَهُ! وَلَا تَصِلُ الْأَفْكَارُ إِلَى كُنْهِ جَبَرُوتِهِ!

الْمَرْتَبَةُ السَّابِعَةُ

جَلَّ جَلَالُهُ! اللَّهُ أَكْبَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ قُدْرَةً وَعِلْمًا!

içinde kader kalemiyle, gelecek ağaçların ileride alacakları şekillerin programları yazılmıştır.

Ağacın görünen yüzü, “Zâhir” isminin tecellisine mazhardır. İşte ağacın bu dış yüzü mükemmel bir intizam, süsleme ve hikmet sayesinde yine mükemmel bir hikmet ve inâyetle tam da boyuna göre biçilmiş, kendine has güzelliklerle donatılmış, süslenmiş muntazam bir elbise gibidir.

Bu ağacın görünmeyen iç yüzü ise “Bâtın” isminin tecellisine mazhardır. Mükemmel bir intizam ve akılları hayrette bırakan bir idare ve yine mükemmel bir intizamla hayatı için gerekli gıdaların ağacın her tarafına dağıtılması sayesinde âdetâ bu ağacın içi, son derece intizamlı ve ölçülü harika bir makine gibidir.

Nasıl ki başlangıcı olağanüstü bir tarife, sonu da harika bir fihrist olan bu ağaç, “İmam-ı Mübîn”e işaret etmektedir. Aynen öyle de dışı sanat hari-kası bir elbise, içi de son derece düzenli bir makine gibi olan bu ağaç “Kitab-ı Mübîn”e işaret etmektedir.

Hem nasıl ki insanlardaki hâfıza kuvveti “levh-i mahfuz”a işaret etmekte ve ona delâlet etmektedir. Aynen öyle de her bir ağaçtaki aslî çekirdekler ve meyveler “İmam-ı Mübîn”i göstermektedir. Ağacın içi ve dışı da “Kitab-ı Mübîn”e işaret etmektedir. İşte bu küçücük ağaca, geçmiş ve geleceğiyle yeryüzü ağacını, öncesi ve sonrasıyla kâinat ağacını ve ataları ve soylarıyla da insan ağacını kıyas et. Ve hâkezâ...

Yüceler yücesidir varlığın Yaratıcı’sı ve O’ndan başka da ilâh yoktur!

Ey Yüce Zât! Akıllar, Senin büyüklüğünün vasfına erişemez.. fikirler, Senin ululuğunun mahiyetine yetişemez!

Yedinci Mertebe

Yüceler yücesidir O! İlim ve kudretiyle her şeyden büyüktür O!

Zira O öyle bir Hallâk, Fettâh, ^(Hâşiyeye 4) Fa’âl, Allâm, Vehhâb ve Feyyâz bir

^(Hâşiyeye 4) Bu esmâ-yi mübareke dürbünleriyle, mevcûdattaki cilveleri altında, ef’âl-i ilâhiye ve âsârına bakmakla, Müsemmâ-yi Zülcelâl’e intikal edilir.

Allâm: Her şeyi en iyi bilen Hz. Allah.

Ef’âl-i ilâhiye: İlâhî fiiller.

Esmâ-i mübareke: Bereket kay-nağı yüce isimler. **Âsâr:** Eserler.

Fa’âl: Her an yeni tecellilerde bulunan Hz. Allah.

Fettâh: Sayılı, sınırlı ve birbirine benzer basit maddelerden sayıla-

mayacak kadar çok, ölçülü, inti-zamı ve birbirinden farklı şekiller ve suretlere sahip varlıklar yara-tan Hz. Allah.

Feyyâz: Daima bereket içinde bolca veren Hz. Allah.

Hallâk: Her şeyi yaratan Hz. Allah.

İnâyet: Cenab-ı Hakk’ın her şeyi

en mükemmel bir sistem, intizam ve denge içerisinde yaratması ve bu nizamı devam ettirmesi.

Müsemmâ-i Zülcelâl: En güzel isimler kendisinin olan Yüceler Yücesi Ulu Allah.

Vehhâb: Karşılıksız, bol bol ihsan eden Hz. Allah.

إِذْ هُوَ الْخَلَاقُ الْفَتَّاحُ الْفَعَّالُ الْعَلَّامُ الْوَهَّابُ الْفَيَّاضُ شَمْسُ الْأَزَلِ الَّذِي هَذِهِ الْكَائِنَاتُ
بَأَنْوَاعِهَا وَمَوْجُودَاتِهَا ظِلَالُ أَنْوَارِهِ، وَأَثَارُ أَفْعَالِهِ، وَأَلْوَانُ نَقُوشِ أَنْوَاعِ تَجَلِّيَّاتِ أَسْمَائِهِ،
وَحُطُوطُ قَلَمِ قَضَائِهِ وَقُدْرِهِ، وَمَرَايَا تَجَلِّيَّاتِ صِفَاتِهِ وَجَمَالِهِ وَجَلَالِهِ وَكَمَالِهِ؛

- بِاجْتِمَاعِ الشَّاهِدِ الْأَزَلِيِّ بِجَمِيعِ كُتُبِهِ وَصُحُفِهِ وَآيَاتِهِ التَّكْوِينِيَّةِ وَالْقُرْآنِيَّةِ،
 - وَبِاجْتِمَاعِ الْأَرْضِ مَعَ الْعَالَمِ بِافْتِقَارَاتِهَا وَاحْتِيَاجَاتِهَا فِي ذَاتِهَا وَذَرَائِعِهَا مَعَ
تَظَاهِرِ الْغِنَاءِ الْمُطْلَقِ وَالثَّرْوَةِ الْمُطْلَقَةِ عَلَيْهَا،
 - وَبِاجْتِمَاعِ كُلِّ أَهْلِ الشُّهُودِ مِنْ ذَوِي الْأَرْوَاحِ النَّيِّرَةِ وَالْقُلُوبِ الْمُنُورَةِ
وَالْعُقُولِ النُّورَانِيَّةِ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْلِيَاءِ وَالْأَصْفِيَاءِ بِجَمِيعِ تَحْقِيقَاتِهِمْ وَكَشُوفَاتِهِمْ
وَفِيوضَاتِهِمْ وَمُنَاجَاتِهِمْ،
 - قَدْ اتَّفَقَ الْكُلُّ مِنْهُمْ، وَمِنْ الْأَرْضِ وَالْأَحْرَامِ الْعُلُويَّةِ وَالسُّفْلِيَّةِ بِمَا لَا يُحَدُّ مِنْ
شَهَادَاتِهِمُ الْقَطْعِيَّةِ وَتَصَدِيقَاتِهِمُ الْيَقِينِيَّةِ بِقَبُولِ شَهَادَاتِ الْآيَاتِ التَّكْوِينِيَّةِ وَالْقُرْآنِيَّةِ
وَشَهَادَاتِ الصُّحُفِ وَالْكِتَابِ السَّمَائِيَّةِ الَّتِي هِيَ شَهَادَةُ الْوَاجِبِ الْوُجُودِ عَلَى أَنَّ هَذِهِ
الْمَوْجُودَاتِ آثَارُ قُدْرَتِهِ وَمَكْتُوبَاتُ قُدْرِهِ وَمَرَايَا أَسْمَائِهِ وَتَمَثُّلَاتُ أَنْوَارِهِ.
- حَلَّ جَلَالُهُ! وَلَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ!

Şems-i Ezeli'dir ki, şu kâinat, bütün nevileriyle ve varlıklarıyla O'nun nurlarının gölgeleri, fiillerinin eserleri, isimlerinin çeşit çeşit tecellîlerinin renk renk nakışları, kaza ve kader kaleminin yazıları; sıfatlarının, cemâlinin, celâlinin ve kemâlinin tecellî aynalarıdır.

- Gönderdiği bütün kitap ve sahifeleri ve varlıktaki ve Kur'ân'daki âyetleriyle Şâhid-i Ezeli'nin icmâi;

- hem kendileri, hem de bütün zerrelerinin olanca fakirlikleri ve ihtiyaçlarıyla beraber üzerlerinde sonsuz zenginlik ve sınırsız servet görülen yeryüzü ve âlemin icmâi,

- insanlık semasının ayları ve güneşleri olan, aydınlık ruh sahibi peygamberler (aleyhimüsselâm), kalbî hayatlarında aydınlığa ermiş bütün hak dostları ve ilham esintileriyle akılları pırıl pırıl hâle gelmiş Hakk'ın o saf ve dupduru kulları olan ehl-i şühûdun hakikati bütün yönleriyle olduğu gibi gösteren araştırmaları, keşifleri, mazhar oldukları feyizleri ve münâcâtlarının icmâi ile,

- Ve yine yeryüzü ve gökyüzündeki gezegenler, sayılamayacak kadar kesin şehâdetleri ve sarsılmaz tasdikleriyle, tekvinî ve Kur'ânî âyetlerin şehâdetlerini ve Vâcibü'l-Vücut'un bizzat şehâdeti demek olan suhuf ve semâvî kitapların şehâdetlerini kabul ederek ittifak etmişlerdir ki, bütün bu varlıklar O'nun kudretinin eserleri, kaderinin mektupları, isimlerinin aynaları ve nurlarının temessülleridir.

Yüceler yücesidir O! Ve O'ndan başka ilâh da yoktur!

Ehl-i şuhud: Gaybî meseleleri göz ve kalbleriyle müşahede eden peygamberler ve veliler.

İcmâ: İttifak, ortak kanaat.

Şems-i Ezeli: Bütün ışıkların kaynağı, batmayan, kaybolmayan güneşler güneşi Hz. Allah.

Tekvinî Âyetler: Yaratılış delilleri,

kâinat kitabının âyetleri.

Temessül: Aksetme, yansıma, belirme.

Vâcibü'l-Vücut: Varlığı kendinden ve kesin olan Hz. Allah.

Otuzuncu Lem'a

Otuz Birinci Mektup'un Otuzuncu Lem'ası ve Eskişehir Hapishânesinin bir meyvesi, "Altı Nükte" dir.

Denizli Medrese-i Yusufiye'sinin bir ders-i a'zamı "Meyve Risalesi" olduğu ve Afyon Medrese-i Yusufiye'sinin kıymetdâr bir ders-i ekmeli "el-Hüccetü'z-Zehrâ" olması gibi, Eskişehir Medrese-i Yusufiye'sinin gayet kuvvetli bir ders-i a'zamı da, İsm-i A'zam'ı taşıyan altı ismin altı nüktesini beyân eden bu Otuzuncu Lem'a'dır.

İsm-i A'zam'dan Hayy u Kayyûm'a dâir parçada pek derin ve geniş mes'eleleri herkes birden bilemez ve zevk etmez, fakat hissesiz de kalmaz.

Birinci Nükte

İsm-i Kuddûs'un bir nüktesine dâirdir.

Bu Kuddûs Nüktesi, Otuzuncu Söz'ün Zeylinin Zeyli olması münasıptır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ¹

âyetinin bir nüktesi ve bir İsm-i A'zam veyahut İsm-i A'zam'ın altı nurundan bir nuru olan "Kuddûs" isminin bir cilvesi, Şâban-ı Şerif'in âhırinde, Eskişehir Hapishânesi'nde bana göründü. Hem mevcudiyet-i ilâhiyeyi kemâl-i

Âhîr: Son.

Ders-i a'zam: En büyük ders.

Ders-i ekmel: Mükemmel ders.

Hayy u Kayyûm: Hayat sahibi ve bütün yaratıkların idaresini bizzat yürüten, hepsinin varlığı kendisine bağlı olan Allah (c.c.).

İsm-i A'zam: Cenâb-ı Hakk'ın en büyük ismi.

İsm-i Kuddûs: Allah'ın her şeyi tertemiz yapan ve kendisi her türlü lekeden münezzeh olan manasına gelen ismi.

Kıymetdar: Kıymetli.

Medrese-i Yusufiye: Hikmete binaen hapishaneye giren Hz. Yusuf'un (a.s.) eğitim ve irşad faaliyeti ile hapishaneye kazandırdığı "okul" sıfatı.

Mevcûdiyet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın varlığı. **Zeyl:** Ek, ilâve.

¹ "Yeryüzünü de Biz döşedik, bakınız Biz ne de güzel döşedik!" (Zâriyât sûresi, 51/48)

zuhûrla, hem vahdet-i rabbâniyeyi kemâl-i vuzûhla gösterdi. Şöyle ki, gördüm:

Bu kâinat ve bu küre-i arz, daim işler bir büyük fabrika ve her vakit dolar boşalır bir han, bir misafirhânedir. Hâlbuki böyle işlek fabrikalar, hanlar ve misafirhâneler; müzahrefatla, enkazlarla, süprüntülerle çok kirleniyorlar, bulaşık oluyorlar ve ufûnetli maddeler her tarafında terâküm ediyorlar. Eğer pek çok dikkatle bakılmazsa ve tanzif edilmezse ve süpürülüp temizlenmezse içinde durulmaz; insan onda boğulur.

Hâlbuki bu fabrika-yı kâinat ve misafirhâne-i arz o derece pâk, temiz ve naziftir ve o kadar kirsiz ve bulaşıksızdır ve ufûnetsizdir ki, bir lüzumsuz şey ve bir menfaatsiz madde ve tesadüfî bir kir bulunmaz, zâhirî bulunsa da, çabuk bir istihâle makinesine atılır, temizlenir.

Demek bu fabrikaya bakan Zât, çok iyi bakıyor. Ve bu fabrikanın öyle tanzifçi bir Sahibi var ki, o koca fabrikayı ve o büyük sarayı küçük bir oda gibi süpürtür, temizler, tanzim ve tanzif eder. Ve o pek büyük fabrikanın büyüklüğü nisbetinde müzahrefatı ve enkazından kalma kirli maddeleri, süprüntüleri bulunmuyor. Belki büyüklüğü nisbetinde, temizliğine ve nezâfetine dikkat ediliyor.

Bir insan, bir ayda yıkanmazsa ve küçük odasını süpürmezse çok kirlenir, pislenir. Demek bu saray-ı âlemdaki pâklık, sâfilik, nuranîlik, temizlik; mütemâdiyen hikmetli bir tanziften, bir dikkatli tathirden ileri geliyor. Ve eğer o dâimî tathir ve süpürmek ve dikkat ile bakmak olmasaydı, bir senede bütün hayvanların yüz bin milletleri Arz'ın yüzünde boğulacaklardı. Ve semâvâtın fezâsında, tahribe ve mevte mazhar olan kürelerin ve peykerin, belki yıldızların enkazları, başımızı ve diğer hayvanâtın başlarını, belki küre-i arzın başını, belki dünyamızın başını kıracaklardı. Dağlar büyüklüğündeki taşları başımıza yağdıracaklardı ve bizi bu vatan-ı dünyevîmizden kaçıracaklardı. Hâlbuki

Fabrika-yı kâinat: Kâinat fabrikası.

Hayvanât: Hayvanlar.

İstihâle: Bir hâlden bir hâle geçme, dönüşme.

Kâinat: Varlıklar, evren.

Kemâl-i vuzuh: Apaçık.

Kemâl-i zuhur: Apaçık.

Küre-i arz: Yerküre, dünya.

Mazhar olmak: Maruz kalmak, söz konusu duruma düşmek.

Mevt: Ölüm.

Misafirhane-i arz: Yeryüzü misafirhanesi.

Mütemâdiyen: Devamlı, sürekli olarak.

Müzahrefat: Süprüntüler.

Nazif: Temiz.

Nezâfet: Temizlik.

Nuranî: Nurlu, parlak.

Peyk: Bir gezegene tâbi olan, uydu.

Saray-ı âlem: Kâinat sarayı.

Semâvât: Gökler.

Tahrip: Yıkıp bozma, harap etme.

Tanzif: Temizleme.

Tanzim: Düzenleme.

Tathir: Temizleme.

Teraküm: Birikme, yığılma, toplanma.

Tesadüfî: Tesadüfen, rastgele.

Ufunet: Kötü koku.

Vahdet-i rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın birliği.

Vatan-ı dünyevî: Dünya vatani, yeryüzü.

Zâhirî: Görünen, görünürdeki.

eskiden beri o yukarı âlemlerdeki tahrip ve tâmirden, medâr-ı ibret olarak yalnız birkaç semâvî taşlar düşmüş ise de hiç kimsenin başını kırmamış.

Hem zeminin yüzünde her sene mevt ve hayatın değişimleri ve dövüşmeleri yüzünden yüz binler hayvanât milletlerinin cenazeleri ve iki yüz bin nebatâtın tâifelerinin enkazları, berr ve bahrin yüzlerini fevkalâde öyle kirleteceklerdi ki; zîşuûr, o yüzleri değil sevmek, âşık olmak belki öyle çirkinlikten nefret edip mevte ve ademe kaçacaklardı.

Bir kuş kolayca kanatlarını ve bir kâtib rahatça sahifelerini temizlediği gibi, bu tayyare-i arzın ve bu tuyûr-i semâviyenin kanatları ve bu kitab-ı kâinatın sahifeleri de öylece temizleniyor, güzelleşiyor ki; âhiretin hadsiz güzelliğini görmeyen ve îmânla düşünmeyen insanlar, dünyanın bu temizliğine, bu güzelliğine âşık olurlar, perestîş ederler.

Demek bu saray-ı âlem ve bu fabrika-yı kâinat, İsm-i Kuddûs'un bir cilve-i a'zamına mazhurdur ki, o tanzif-i kudsîden gelen emirleri, değil yalnız denizlerin âkilü'l-lâhm tanzifatçıları ve karaların kartalları, belki kurdlar ve karıncalar gibi cenazeleri toplayan sıhhiye memurları dahi dinliyorlar.

Belki o kudsî evâmir-i tanzifiyeyi, bedende cereyân eden kandaki küreyvât-ı hamrâ ve beyzâ dahi dinleyip, bedeninin hüceyrâtında tanzifât yaptıkları gibi; nefes dahi o kanı tasfiye eder, temizler.

Ve o emri; göz kapakları, gözleri temizlemek ve sinekler, kanatlarını süpürmek için dinledikleri gibi, koca hava ve bulut dahi dinler. Hava zeminin sathına, yüzüne konan toz toprak gibi süprüntülere üfler, tanzif eder. Bulut süngeri, zemin bahçesine su serper, toz toprağı yatıştırır. Sonra gökyüzünü çok zaman kirletmemek için, çabuk süprüntülerini toplayıp kemâl-i intizamla çekilir, gizlenir. Göğün güzel yüzünü ve gözünü, silinmiş ve süpürülmüş, parl parl parlar gösteriyor.

Ve o evâmir-i tanzifiyeyi yıldızlar, unsurlar, madenler, nebatlar dinledikleri gibi, bütün zerreler dahi dinliyorlar ki, hayret-engiz tahavvülât fırtınaları içinde

Adem: Yokluk.

Âkilü'l-lahm: Et yiyci, etobur.

Berr ve bahr: Kara ve deniz.

Cereyan etmek: Akmak.

Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.

Evâmir-i tanzifiye: Temizliğe dair emirler. **Hüceyrat:** Hücreler.

Hayret-engiz: Hayret veren, hayret içinde bırakan.

Hayvanât: Hayvanlar.

İsm-i Kuddûs: Allah'ın her şeyi tertemiz yapan ve kendisi her

türlü lekeden münezzeh olan manasına gelen ismi.

Kemâl-i intizam: Mükemmel düzen, disiplin. **Nebat:** Bitki.

Kitab-ı kâinat: Varlık kitabı.

Kudsî: Kutsal, ilâhî.

Küreyvat-ı hamrâ ve beyzâ:

Alyuvarlar ve akıyuvvarlar.

Medâr-ı ibret: İbretlik, ibret sebebi.

Mevt: Ölüm. **Nebatât:** Bitkiler.

Perestîş: Hayran olma, aşırı sevmek.

Semâvî: Gökten gelen.

Sıhhiye memuru: Sağlık görevlisi.

Tahavvülât: Değişiklikler.

Taife: Takım, topluluk, cemaat.

Tanzifat: Temizlik işleri.

Tanzifatçı: Temizlikçi.

Tanzif-i kudsî: İlâhî temizlik.

Tasfiye: Temizleme, arıtma.

Tayyare-i arz: Uçak gibi dolaşan dünya. **Zîşuûr:** Şuûrlu.

Tuyur-u semâviye: Gökteki kuşlar.

Unsur: Element. **Zemin:** Yeryüzü.

Zerre: Maddenin en küçük parçası.

o zerreler nezâfete dikkat ediyorlar. Bir yerde lüzumsuz toplanmıyorlar, kalabalık etmiyorlar. Mülevves olsalar, çabuk temizleniyorlar. En temiz ve en nazif ve en parlak ve en pâk vaziyetleri; en güzel, en saf, en lâtf sûretleri almak için, bir dest-i hikmet tarafından sevk olunuyorlar.

İşte bu tek fiil, yani tek hakikat olan tanzif; İsm-i Kuddûs gibi bir İsm-i A'zam'dan, kâinatın dâire-i a'zamında görünen bir cilve-i a'zamdır ki, doğrudan doğruya mevcudiyet-i rabbâniyeyi ve vahdâniyet-i ilâhiyeyi Esmâ-yi Hüsnâ'sıyla beraber, güneş gibi geniş ve dürbün gibi olan gözlere gösterir.

Evet, Risale-i Nur'un çok cüz'lerinde kat'î bürhânlarla isbât edilmiş ki, İsm-i Hakem ve İsm-i Hakîm'in bir cilvesi olan fiil-i tanzim ve nizam; ve İsm-i Adl ve Âdil'in bir cilvesi olan fiil-i tevzin ve mîzan ve İsm-i Cemîl ve Kerîm'in bir cilvesi olan fiil-i tezyin ve ihsân; ve İsm-i Rab ve Rahîm'in bir cilvesi olan fiil-i terbiye ve in'am; bu dâire-i a'zam-ı âlemde, her biri bir tek hakikat ve bir tek fiil olduklarından, bir tek Zât'ın vücûb-i vücûdunu ve vahdetini gösteriyorlar. Aynen öyle de, İsm-i Kuddûs'un bir mazharı ve bir cilvesi olan fiil-i tanzif ve tathir dahi, o Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd'un hem güneş gibi mevcudiyetini, hem gündüz gibi vahdâniyetini gösteriyorlar.

Ve mezkûr tanzim, tevzin, tezyin, tanzif misillü o ef'âl-i hakîmâne, a'zamî dâirede vahdet-i nev'iyeleri noktasında bir tek Sâni-i Vâhid'i gösterdikleri gibi; Esmâ-yi Hüsnâ'nın ekserisinin, belki bin bir esmânın her birinin böyle

A'zamî: En büyük.

Bürhan: Delil.

Cüz': Parça, kısım.

Daire-i a'zam: En büyük daire, bütün varlık.

Daire-i a'zam-ı âlem: En büyük âlem dairesi.

Dest-i hikmet: Hikmet eli.

Ef'âl-i hakîmâne: Gayeli, hikmetli fiiller. **Ekser:** Bir çok.

Esmâ: Cenâb-ı Hakk'ın isimleri.

Esmâ-yi Hüsnâ: Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri.

Fil-i tanzif ve tathir: Temizleme fiili.

Fil-i tanzim ve nizam : Düzenleme fiili.

Fil-i terbiye ve in'am: Terbiye etmek ve nimet vermek fiili.

Fil-i tevzin ve mîzan: Ölçülü ve dengeli yapma fiili.

Fil-i tezyin ve ihsan: Süsleme ve iyilik yapma fiili.

İsm-i A'zam: Cenâb-ı Hakk'ın en büyük ismi.

İsm-i Adl ve Âdil: Her şeyi yerli yerince ve doğru yapan, adaletle hükmeden Hz. Allah.

İsm-i Cemîl ve Kerîm: Cemil ve Kerîm ismi. Cemil, güzel olan ve her şeye güzellik veren. Kerîm, yarattıklarına daima bol bol veren Cenâb-ı Hak.

İsm-i Hakem: Her şeyi ölçülü, sağlam, kusursuz, muhkem, intizamı ve mükemmel yaratan mânalarına gelen Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi.

İsm-i Hakîm: Her şeyi yerli yerince yapan Hz. Allah.

İsm-i Kuddûs: Allah'ın her şeyi tertemiz yapan ve kendisi her türlü lekeden münezze olan manasına gelen ismi.

İsm-i Rab ve Rahîm: Rab ve Rahîm ismi. Rab; yaratıp yöneten. Rahîm; çok merhamet ve ihsanı olan Allah (c.c.).

Latîf: Güzel, hoş.

Mazhar: Görünme yeri, ayna.

Mevcûdiyet: Var olma.

Mevcûdiyet-i rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın varlığı.

Mezkûr: Adı geçen, anılan.

Misillü: Gibi, benzeri.

Mülevves: Kirlî.

Nazîf: Temiz.

Nezafet: Temizlik.

Sevk olunmak: Gönderilmek, yollanmak.

Tanzîf: Temizleme.

Tanzîm: Düzenleme.

Tevzîn: Ölçülü hâle koyma.

Tezyîn: Süsleme.

Vahdâniyet: Birlik, bir olmak.

Vahdâniyet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın birliği.

Vahdet: Birlik.

Vahdet-i nev'îye: Aynı şekil, aynı tür, aynı çeşit.

Vücub-i vücûd: Varlığı kesin ve kendinden olan Allah (c.c.).

Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd: Varlığı kesin ve kendinden olan Allah (c.c.).

birer cilve-i a'zamı, bu dâire-i a'zamda vardır. Ve o cilveden gelen fiil, büyüklüğü nisbetinde vuzûh ve kat'iyetle Vâhid ü Ehad'i gösterir.

Evet, her şeyi kanun ve nizamına itaat ettiren hikmet-i âmmе ve her şeyi süslendirip yüzünü güldüren inâyet-i şâmile ve her şeyi sevindirip memnun eden rahmet-i vâsia ve zîhayat her şeyi beslendirip lezzetlendiren rızık-ı umumî-i îâşe ve her şeyi umum eşyaya münâsebetdâr ve müstefid ve bir derece mâlik eden hayat ve ihyâ gibi kâinatın yüzünü güldüren, ışıklandıran bedihî hakikatler ve vahdanî fiiller; ziyâ güneşi gösterdiği gibi, bir tek Zât-ı Hakîm, Kerîm, Rahîm, Rezzâk, Hayy ve Muhyî'yi bilbedâhe gösteriyorlar. Eğer her biri birer bürhân-ı bâhir-i vahdâniyet olan o yüzer geniş fiillerden tek birisi Vâhid ü Ehad'e verilmezse, yüzer vecihte muhaller lâzım gelir.

Meselâ, onlardan değil hikmet, inâyet, rahmet, îâşe, ihyâ gibi bedihî hakikatler ve vahdanî deliller, belki yalnız tanzif fiili kâinat Hâlıkına verilmezse, o vakit ehl-i dalâletin o meslek-i küfrîsinde lâzım gelir ki, ya tanzif ile alâkadar zerreden, sinekten tut tâ unsurlara, yıldızlara kadar bütün mahlûkâtın her biri koca kâinatın tezyin ve tevzin ve tanzim ve tanzifini bilecek, düşünecek ve ona göre davranacak bir kabiliyette olacak; veyahut Hâlık-ı Âlem'in sıfât-ı kudsiyesi kendisinde bulunacak; veyahut bu kâinatın tezyinât ve tanzifâtı ve vâridât ve masarîfinin müvâzenelerini tanzim etmek için, kâinat büyüklüğünde bir meclis-i meşveret bulundurulacak ve hadsiz zerreler, sinekler, yıldızlar o meclisin âzâları olacak. Ve hâkezâ bunlar gibi hurafeli, safsatalı yüzer muhaller bulunacak. Tâ ki, her tarafta görünen ve müşâhede olunan umumî ve ihâtalı ulvî tezyin ve tathir ve tanzif vücud bulabilsin. Bu ise bir muhal değil, belki yüz bin muhal ortaya girer.

Alâkadar: İlgili, ilişkili.

Âza: Organlar. **Bedihî:** Apaçık.

Bilbedâhe: Apaçık bir şekilde.

Bürhân-ı bâhir-i vahdaniyet:

Cenâb-ı Hakk'ın birliğinin açık ve aşîkâr olan delili.

Ehl-i dalâlet: Bâtıl yolda olanlar.

Hadsiz: Sınırsız, sonsuz.

Hâkezâ: Bunun gibi, aynı şekilde.

Hâlık: Yaratan, yaratıcı.

Hâlık-ı Âlem: Âlemi Yaradan.

Hayy: Ezeli ve ebedî bizzat var olan, diri olan, bütün varlıklara hayat veren.

Hikmet: Her şeyi yerli yerince yapma, gaye, maksat.

Hikmet-i âmmе: Kâinatın her tarafına yayılan hikmet.

Hurafe: Bâtıl inançlar.

Îâşe: Yaşatma, besleme, yaşatma.

İhata: Kuşatma, içine alma.

İhyâ: Hayat vermek, diriltmek.

İnâyet: Yardım, lütuf.

İnâyet-i şâmile: Kapsamlı, engin intizam, düzen. **Kat'iyet:** Kesinlik.

Mâlik: Sahip. **Masarîf:** Giderler.

Meclis-i meşveret: Danışma meclisi.

Meslek-i küfrî: Küfür yolu.

Muhal: İmkânsız, olması mümkün olmayan.

Muhyî: Maddî mânevî hayat veren, diriltlen Allah (c.c.).

Münasebetdar: Alâkalı.

Müstefid: İstifade eden, faydalanan.

Müşahade: Görmе.

Müvazene: Denge.

Rahmet-i vâsia: Geniş rahmet.

Rezzak: Rızık veren Allah (c.c.).

Rızık-ı umumî-i îâşe: Her varlığı kapsayan rızıklandırma, beslendirme.

Safsata: Yalan, uydurma, hezeyan.

Sıfât-ı Kudsiye: Cenâb-ı Hakk'ın pak, mukaddes sıfatları.

Tanzif: Temizleme. **Tathir:** Temizleme.

Tanzifat: Temizlik işleri.

Tanzim: Düzenleme.

Tezyin: Donatma, süsleme.

Tezyinat: Süsleme işleri.

Ulvi: Yüce. **Umûmî:** Genel.

Vahdanî: Cenâb-ı Hakk'ın bir olduğuna dair. Bir tek elden çıkan, bir tek Zât'ı gösteren.

Vâhid u Ehad: Bir olan ve birliği her bir şeyde tecelli eden Allah (c.c.).

Varidat: Gelirler. **Vecih:** Yön, şekil.

Vuzuh: Açıklık, netlik.

Zât-ı Hakîm: Her şeyi birtakım mak-satlara binâen ve tam yerli yerinde yapan Allah (c.c.). **Zîhayat:** Canlı.

Zerre: maddenin en küçük parçası.

Evet, eğer gündüzün ziyâsı ve zemindeki umum parlak şeylerde temessül eden hayalî güneşçikler Güneş'e verilmezse ve bir tek Güneş'in cilve-i in'ikâsıdır denilmezse, o vakit zemin yüzünde parlayan bütün cam parçalarında ve su katrelerinde ve karın şişeciklerinde, belki havanın zerrelerinde birer hakikî güneş bulunmak lâzım gelir. Tâ ki, o umumî ziyâ vücud bulabilsin.

İşte, hikmet dahi bir ziyâdır. Rahmet-i muhîta bir ziyâdır. Tezyin, tevizin, tanzim, tanzif muhît birer ziyâdırlar ki, o Şems-i Ezeli'nin şualarıdır. İşte gel, bak; dalâlet ve küfür nasıl hiç çıkılmaz bataklığa girer! Ve dalâletteki cehâlet, ne derece ahmakâne olduğunu gör, **الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى دِينِ الْإِسْلَامِ**

وَكَمَالِ الْإِيمَانِ de.¹

Evet, kâinat sarayını tertemiz tutan bu ulvî, umumî tanzif; elbette İsm-i Kuddûs'un cilvesi ve muktezâsıdır. Evet, nasıl ki bütün mahlûkâtın tesbihâtları İsm-i Kuddûs'e bakar; öyle de bütün nezâfetlerini de, Kuddûs ismi ister. ^(Hâşiye) Nezâfetin bu kudsî intisabındandır ki, **النَّظَافَةُ مِنَ الْإِيمَانِ**² hadîsi, nezâfeti, îmânın nurundan saymış.

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ³

âyeti dahi, tahâreti muhabbet-i ilâhiyenin bir medârı göstermiş.

* * *

¹ İslam dini ve kamil imanı lutfeden Allah'a hamdolsun

^(Hâşiye) Kötü hasletler, bâtil itikadlar, günahlar, bid'alar; mânevî kirlerden olduklarını unutmamalıyız.

² "Temizlik îmandandır." Aynı manayı ifade edip farklı lafızlarla rivayet edilen hadisler için bkz.: Müslim, *tahâret* 1; Tirmizî, *deavât* 86; Dârimî, *vudû* 2; İbn-i Hibbân, *Sahih*, 12/294; Müsned, 5/342, 344; et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 3/284; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, 1/45.

³ "Allah tevbe ile kendisine dönenleri sever, temizlenenleri de sever" (Bakara sûresi, 2/222)

Ahmakâne: Ahmakça.

Cilve-i in'ikâs: Yansımanın görüntüsü.

Dalâlet: Doğru yoldan sapma, küfür ve inkâr.

Hikmet: Her şeyi yerli yerince yapma, gaye, maksat.

İsm-i Kuddûs: Her şeyi tertemiz yapan ve Kendisi her türlü lekeden münezzeh olan Cenâb-ı Hakk'ın ismi.

İntisap: Bağlanma, mensup olma.

Katre: Damla.

Kudsî: Kutsal, ilâhî.

Küfür: İmansızlık, hakkı kabul etmemek.

Mahlûkat: Yaratılanlar.

Medâr: Sebep, vesile.

Muhabbet-i ilâhiye: Allah (c.c.) sevmesi, Allah tarafından sevilme.

Muhit: Kuşatan, içine alan.

Mukteza: Gereği.

Nezâfet: Temizlik.

Rahmet-i muhîta: Bütün varlıkları kuşatan engin rahmet.

Şems-i Ezeli: Ezeli güneş. Bütün varlığın ışık kaynağı Allah.

Şuâ: Işık hüzmeleri.

Tahâret: Temizlik.

Temessül: Görünme.

Tesbihat: Tesbih etmeler, Allah'ı anmalar.

Ziyâ: Işık.

Zemin: Yeryüzü, dünya.

Otuzuncu Lem'a'nın İkinci Nüktesi

وَأِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ¹

âyetinin bir nüktesi ve bir İsm-i A'zam veyahut İsm-i A'zam'ın altı nurundan bir nuru olan “Adl” isminin bir cilvesi, Birinci Nükte gibi Eskişehir Hapishânesi'nde uzaktan uzağa göründü. Onu yakınlaştırmak için yine temsil yoluyla deriz:

Şu kâinat öyle bir saraydır ki, o sarayda mütemâdiyen tahrip ve tâmir içinde çalkalanan bir şehir var. Ve o şehirde her vakit harp ve hicret içinde kaynayan bir memleket var. Ve o memlekette her zaman mevt ve hayat içinde yuvarlanan bir âlem var.²

Hâlbuki, o sarayda, o şehirde, o memlekette, o âlemde o derece hayret-engiz bir müvâzene, bir mîzan, bir tevzin hükmediyor,³ bilbedâhe isbât eder ki, bu hadsiz mevcûdâtta olan tahavvûlât ve vâridât ve masarîf, her bir anda umum kâinatı görür, nazar-ı teftişinden geçirir bir tek Zât'ın mîzanıyla ölçülür, tartılır. Yoksa, balıklardan bir balık, bin yumurtacık ile ve nebatâtın haşhaş gibi bir çiçek, yirmi bin tohum ile ve sel gibi akan unsurların, inkılâpların hücumuyla şiddetle müvâzeneyi bozmaya çalışan ve istilâ etmek isteyen esbab başıboş olsalardı veyahut maksadsız, serseri tesadüf ve mîzansız kör kuvvete ve şuûrsuz zulmetli tabiata havale edilseydi, o müvâzene-i eşya ve müvâzene-i kâinat öyle bozulacaktı ki, bir senede, belki bir günde herc ü merc olurdu. Yani, deniz karmakarışık şeylerle dolacaktı, taaffün edecekti.

¹ “Hiçbir şey yoktur ki onu meydana getiren hazinelerin anahtarları elimizde olmasın. Biz onu ancak belirli bir ölçü ile indiririz.” (Hicr sûresi, 15/21)

² Kainatın mevt ve hayat içinde yuvarlanan bir âlem olması, Cenab-ı Hakk'ın ölüden diri, diriden ölü çıkarmasının ifade buyurulduğu âyet-i kerimeler için bkz.: Âl-i İmran sûresi, 3/27; En'âm sûresi, 6/95; Yûnus sûresi, 10/35; Rûm sûresi, 30/19, 39.

³ Kâinattaki denge ve nizamla ilgili bkz.: Nahl sûresi, 15/16; Lokman sûresi, 31/10; Enbiyâ sûresi, 31/32; Nâziât sûresi, 79/32; Kâf sûresi, 50/7.

Adl: Tam adâlet sahibi.

Bilbedâhe: Apaçık bir şekilde.

Esbap: Sebepler, maddî şartlar.

Harp: Savaş.

Herc ü merc: Karmakarışıklık, darmadağınklık.

Hicret: Bir yerden bir yere göç etmek; kendi memleketini bırakıp başka memlekete taşınmak.

İstilâ: Kaplama, yayılma.

İnkılâb: Değişme, bir hâlden başka bir hâle dönme.

İsm-i A'zam: Cenâb-ı Hakk'ın en büyük ismi.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Mevt: Ölüm.

Mîzan: Ölçü, denge.

Mütemadiyen: Devamlı, aralıksız.

Müvâzene-i eşya: Varlıkların dengesi.

Müvâzene-i kâinat: Kâinatın dengesi.

Nazar-ı teftiş: Gözden geçirme, denetleme, kontrol.

Nebatât: Bitkiler.

Taaffün: Kokuşma, çürüme.

Tahavvûlât: Değişmeler, değişiklikler.

Tahrip: Harâp etme, yıkıp bozma.

Zulmetli: Karanlık.

Hava, gazât-ı muzırâ ile zehirlenecekti. Zemin ise bir mezbele, bir mezbaha, bir bataklığa dönecekti. Dünya boğulacaktı.

İşte, cesed-i hayvânînin hüceyrâtından ve kandaki küreyvât-ı hamrâ ve beyzâdan ve zerrâtın tahavvülâtından ve cihâzât-ı bedeniyenin tenasübünden tut, tâ denizlerin vâridât ve masarifine, tâ zemin altındaki çeşmelerin gelir ve sarfiyatlarına, tâ hayvanât ve nebatâtın tevellüdât ve vefiyâtlarına, tâ güz ve baharın tahribât ve tâmirâtlarına, tâ unsurların ve yıldızların hidemat ve harekâtlarına, tâ mevt ve hayatın, ziyâ ve zulmetin ve hararet ve bürûdetin değişmelerine ve dövüşmelerine ve çarpışmalarına kadar o derece hassas bir mîzan ile ve o kadar ince bir ölçü ile tanzim edilir ve tartılır ki, akl-ı beşer hiçbir yerde hakikî olarak hiçbir israf, hiçbir abes görmediği gibi, hikmet-i insâniye dahi, her şeyde en mükemmel bir intizam, en güzel bir mevzuniyet görüyor ve gösteriyor. Belki, hikmet-i insâniye o intizam ve mevzuniyetin bir tezâhürüdür, bir tercümanıdır.

İşte, gel, Güneş ile muhtelif on iki seyyarenin müvâzenelerine bak. Aca-ba bu müvâzene, güneş gibi, Adl ve Kadîr olan Zât-ı Zülcelâl'i göstermiyor mu? Ve bilhassa seyyârâttan olan gemimiz, yani küre-i arz, bir senede yirmi dört bin senelik bir dâirede gezer, seyahat eder. Ve o hârika sür'atiyle beraber zeminin yüzünde dizilmiş, istif edilmiş eşyayı dağıtmıyor, sarsmıyor, fe-zâyâ fırlatmıyor. Eğer sür'ati bir parça tezyid veya tenkîs edilseydi, sekenses-ni havaya fırlatıp fezâda dağıtacaktı. Ve bir dakika, belki bir saniye müvâzenesini bozsa, dünyamızı bozacak; belki başkasıyla çarpışacak, bir kıyameti koparacak.

Ve bilhassa zeminin yüzünde, nebâtî ve hayvânî dört yüz bin tâifenin tevellüdât ve vefiyâtça ve îâşe ve yaşayışça rahîmâne müvâzeneleri; ziyâ Güneş'i gösterdiği gibi, bir tek Zât-ı Adl u Rahîm'i gösteriyor.

Abes: Boş, mânâsız.

Akl-ı beşer: İnsan aklı.

Bürûdet: Soğukluk.

Cesed-i hayvanî: Canlı beden.

Cihâzât-ı bedenîye: Organlar.

Gazât-ı muzırâ: Zararlı gazlar.

Harekât: Hareketler.

Hayvanât: Hayvanlar.

Hayvanî: Hayvansal.

Hidemat: Hizmetler.

Hikmet-i insaniyet: İnsanlığın fikrinin ürünü.

Hüceyrât: Hücreler.

Îâşe: Yaşatma, geçindirme, besleme.

Intizam: Düzen.

Küre-i arz: Yerküre.

Kadîr: Her şeye gücü yeten Allah (c.c.).

Küreyvât-ı hamrâ ve beyzâ:

Alyuvarlar ve akyuvarlar.

Mevzuniyet: Ölçülü, tartılı olma.

Mezbele: Süprüntü yeri, çöplük.

Nebatî: Bitkisel.

Rahîmâne: Merhamet ederek.

Sarfiyat: Harcamalar, masraflar, giderler.

Sekene: Nüfus, halk, ahali.

Seyyarat: Gezegenler.

Seyyare: Gezegen.

Tahavvülât: Değişiklikler.

Tahrîbat: Yıkıp bozmalar, harap etmeler.

Tamirat: Tamirler, onarım.

Tenasüp: Uygunluk, uyum.

Tenkis: Azaltma, eksiltme.

Tevellüdât: Doğmalar, doğumlar.

Tezahür: Ortaya çıkmak, görünmek.

Tezyid: Çoğaltma, artırma.

Vefiyat: Vefatlar, ölümler.

Zât-ı Adl ve Rahîm: Tam adâlet sahibi, çok merhamet ve ihsanı olan Allah (c.c.).

Zât-ı Zülcelâl: Yüceler Yücesi Ulu Zât.

Zemin: Yeryüzü.

Zerrât: Maddenin en küçük parçaları.

Ve bilhassa o hadsiz milletlerin hadsiz efrâdından bir tek ferdin âzâsı, cihâzâtı, duyguları o derece hassas bir mîzanla birbiriyle münâsebetdâr ve müvâzenettedir ki; o tenasüb, o müvâzene, bedahet derecesinde bir Sâni-i Adl u Hakîm'i gösteriyor.

Ve bilhassa her ferd-i hayvânînin bedenindeki hüceyrâtın ve kan mecralarının ve kandaki küreyvâtın ve o küreyvâtındaki zerrelere o derece ince ve hassas ve hârika müvâzeneleri var; bilbedâhe isbât eder ki, her şeyin dizgini elinde ve her şeyin anahtarı yanında ve bir şey bir şeye mâni olmuyor, umum eşyayı bir tek şey gibi kolayca idare eden bir tek Hâlık u Adl u Hakîm'in mîzanıyla, kanunuyla, nizamıyla terbiye ve idare oluyor.

Haşrin mahkeme-i kübrâsında mîzan-ı a'zam-ı adâletinde cin ve insan müvâzene-i a'mâllerini istib'ad edip inanmayan, bu dünyada gözüyle gördüğü bu müvâzene-i ekbere dikkat etse, elbette istib'adı kalmaz.

Ey israfçı, iktisâdsız; ey zulümlü, adâletsiz; ey kirli, nezâfetsiz bedbaht insan! Bütün kâinatın ve bütün mevcûdâtın düstur-i hareketi olan iktisâd ve nezâfet ve adâleti yapmadığından, umum mevcûdâta muhalefetinle, mânen onların nefretlerine ve hiddetlerine mahzar oluyorsun. Neye dayanıyorsun ki, umum mevcûdâtı zulmünle, mîzansızlığıyla, israfıyla, nezâfetsizliğiyle kızdırıyorsun?

Evet, İsm-i Hakîm'in cilve-i a'zamından olan hikmet-i âimme-i kâinat, iktisâd ve israfsızlık üzerinde hareket ediyor, iktisâdı emrediyor. Ve İsm-i Adl'in cilve-i a'zamından gelen kâinattaki adâlet-i tâmmeye, umum eşyanın müvâzenelerini idare ediyor ve beşere de adâleti emrediyor. Sûre-i Rahmân'da

Adâlet-i tâmmeye: Tam adâlet.

Bedahet: Gözle görülür derecede açıklıkla.

Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.

Cin ve ins: Cinler ve insanlar.

Düstur-i hareket: Hareket kanunu.

Efrad: Fertler.

Ferd-i hayvanî: Herhangi bir canlı.

Hâlık u Adl ve Hakîm: Her işini hikmetle ve tam adâletle yapan Yaradan.

Haşr: Dirilmek.

Hikmet-i âimme-i kâinat: Bütün varlıklarda görülen hikmet.

Hüceyrat: Hücreler.

İktisat: Harcamada ve her hususta dengeli olmak.

İsm-i Adl: Her şeyi yerli yerinde, doğru ve dengeli yapan Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi.

İsm-i Hakîm: Hakîm ismi. Hakîm, her işini hikmet çerçevesinde gerçekleştiren Allah (c.c.).

İsraf: Maddî-mânevî nimetleri lüzumsuz yere harcamak.

İstib'at etmek: İhtimal vermeme, akıldan uzak görmek.

Küreyvat: Kürecikler, yuvarlar.

Mahkeme-i kübrâ: Âhirette kurulacak olan ilâhî mahkeme.

Mazhar olmak: Maruz kalmak, söz konusu duruma düşmek.

Mecra: Akan, dolaşma yeri.

Mîzan-ı a'zam-ı adâlet: En büyük adâlet terazisi.

Münasebetdar: Alâkalı.

Müvazene-i a'mâl: İşlerin hesaba çekilmesi.

Müvazene-i ekber: Kusursuz denge.

Müvazenet: Denge.

Nizam: Düzen, ölçü.

Sâni u Adl ve Hakîm: Her işini hikmetle ve tam ölçüyle yapan Yaradan.

Sûre-i Rahmân: Rahmân sûresi.

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ﴿١﴾ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ ﴿٢﴾ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ
وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ﴿٣﴾

âyetindeki dört mertebe, dört nevi mîzana işaret eden dört defa “mîzan” zikretmesi, kâinatta mîzanın derece-i azametini ve fevkalâde pek büyük ehemmiyetini gösteriyor. Evet, hiçbir şeyde israf olmadığı gibi, hiçbir şeyde de hakikî zulüm ve mîzansızlık yoktur.

Ve İsm-i Kuddûs’un cilve-i a’zamından gelen tanzif ve nezâfet, bütün kâinatın mevcûdâtını temizliyor, güzelleştiriyor. Beşerin bulaşık eli karışmamak şartıyla, hiçbir şeyde hakikî nezâfetsizlik ve çirkinlik görünmüyor.

İşte, hakâik-i Kur’âniye’den ve desâtir-i İslâmiye’den olan adâlet, iktisâd, nezâfet; hayat-ı beşeriyede ne derece esaslı birer düstur olduğunu anla. Ve ahkâm-ı Kur’âniye ne derece kâinatla alâkadar ve kâinat içine kök salmış ve sarmış bulunduğunu ve o hakâiki bozmak, kâinatı bozmak ve sûretini değiştirmek gibi mümkün olmadığını bil!

Ve bu üç ziyâ-yı a’zam gibi; rahmet, inâyet, hafziyet misillü yüzer ihâtalı hakikatler haşri, âhireti iktizâ ve istilzâm ettikleri hâlde, hiç mümkün müdür ki, kâinatta ve umum mevcûdâtta hükümfermâ olan rahmet, inâyet, adâlet, hikmet, iktisâd ve nezâfet gibi pek kuvvetli ihâtalı hakikatler, haşrin ademiyle ve âhiretin gelmemesiyle merhametsizliğe, zulme, hikmetsizliğe, israfa, nezâfetsizliğe, abesiyete inkılâp etsinler?

Hâşâ, yüz bin defa hâşâ! Bir sineğin hakk-ı hayatını rahîmâne muhafaza eden bir rahmet, bir hikmet; acaba haşri getirmemekle umum zîşuûrların hadsiz hukuk-i hayatlarını ve nihayetsiz mevcûdâtın nihayetsiz hukuklarını zayi’ eder mi? Ve tâbiri caiz ise, rahmet ve şefkatte ve adâlet ve hikmette

¹ “Göğü bu âhenkle o yükseltti ve bu mîzânı koydu ki siz de ders alıp ölçü dışına taşmayasınız. Tartıyı adaletle yapın, sakın teraziyi eksik tartmayın!” (Rahman sûresi, 55/7-9)

Abesiyet: Gayesizlik, mânâsızlık.
Adâlet: Hak sahibine nizama göre hakkını vermek, doğruluk.
Adem: Yokluk.
Âhiret: Ölümden sonraki hayat.
Ahkâm-ı Kur’âniye: Kur’ân’ın hükümleri.
Alâkadar: Alâkalı.
Derece-i azamet: Büyüklük derecesi.
Desâtir-i İslâmiye: İslâm düsturları, prensipleri.

Hafziyet: Koruma, kaydetme.
Hakâik: Hakikatler.
Hakâik-i Kur’âniye: Kur’ân hakikatleri.
Hakk-ı hayat: Hayat hakkı.
Hâşâ: Asla, kat’iyen.
Hayat-ı beşeriye: İnsan hayatı.
Hukuk-i hayat: Hayat hakları, hayat için gerekli şartlar.
Hüküm-ferma: Hüküm süren, hükmeden.
İhata: Kuşatma, kapsama.

İktiza: Gerektilmek.
İnayet: Her şeyi intizam ve düzen içinde yapıp devam ettirmek.
İstilzâm: İcap ettirmek, gerekli kılmak.
Misillü: Gibi, benzeri.
Mizan: Denge, ölçü.
Rahîmâne: Merhamet ederek.
Sûret: Şekil, tarz, görünüş.
Tabîri caiz ise: Deyim yerindeyse.
Zîşuûr: Şuûr sahibi, şuûrlu.
Ziyâ-yı a’zam: En büyük ışık.

hadsiz hassasiyet ve dikkat gösteren bir haşmet-i rubûbiyet; ve kemâlâtını göstermek ve kendini tanıttırmak ve sevdirmek için bu kâinatı hadsiz hârika san'atlarıyla, nimetleriyle süslendiren bir saltanat-ı ulûhiyet, böyle hem umum kemâlâtını, hem bütün mahlûkâtını hiçe indiren ve inkâr ettiren haşirsizliğe müsaade eder mi? Hâşâ! Böyle bir Cemâl-i Mutlak, böyle bir kubh-i mutlaka bilbedâhe müsaade etmez.

Evet, âhireti inkâr etmek isteyen adam, evvelce bütün dünyayı bütün hakâikiyle inkâr etmeli. Yoksa, dünya bütün hakâikiyle, yüz bin lisânla onu tekzip ederek bu yalanında yüz bin derece yalancılığını isbât edecek. Onuncu Söz kat'î delillerle isbât etmiştir ki; âhiretin vücudu, dünyanın vücudu kadar kat'î ve şüphesizdir.

* * *

Cemâl-i mutlak: Sonsuz ve kusursuz güzellik.

Haşmet-i rubûbiyet: Rubûbiyetin büyüklüğü.

Kemâlât: Mükemmellikler.

Kubh-i mutlak: Tam çirkinlik.

Lisân: Dil.

Saltanat-ı ulûhiyet: Allah'ın (c.c.) hâkimiyeti.

Tekzip: Yalanlama.

İsm-i A'zam'ın Altı Nurundan Üçüncü Nuruna İşaret Eden

Üçüncü Nükte

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ¹

âyetinin bir nüktesi ve bir İsm-i A'zam veya İsm-i A'zam'ın altı nurundan bir nuru olan “İsm-i Hakem”in bir cilvesi, Ramazan-ı Şerif'te görüldü. Ona yalnız bir işaret olarak “Beş Nokta”dan ibaret Üçüncü Nükte acele olarak yazıldı; müsvedde hâlinde kaldı.

Üçüncü Nükte'nin Birinci Noktası

Onuncu Söz'de işaret edildiği gibi, İsm-i Hakem'in tecelli-i a'zamı şu kâinatı öyle bir kitap hükmüne getirmiş ki, her sahifesinde yüzer kitap yazılmış; ve her satırında yüzer sahife derc edilmiş; ve her kelimesinde yüzer satır mevcuttur; ve her harfinde yüzer kelime var; ve her noktasında kitabın muhtasar bir fihristeciği bulunur bir tarza getirmiştir. O kitabın sahifeleri, satırları, tâ noktalarına kadar yüzer cihette Nakkaşını, Kâtibini öyle vuzûhla gösteriyor ki; o kitab-ı kâinatın müşâhede, kendi vücudundan yüz derece daha ziyâde Kâtibinin vücudunu ve vahdetini isbât eder. Çünkü bir harf, kendi vücudunu bir harf kadar ifade ettiği hâlde; kâtibini bir satır kadar ifade ediyor.

Evet, bu kitab-ı kebîrin bir sahifesi, zemin yüzüdür. O sahifede nebatât, hayvanât tâifeleri adedince kitaplar; birbirini içinde, beraber, bir vakitte, yanlış, gayet mükemmel bir sûrette bahar mevsiminde yazıldığı gözle görünüyor.

¹ “Sen insanları Allah yoluna hikmetle davet et.” (Nahl sûresi, 16/125)

Cilve: Tecelli, görüntü, yansıma.

Derc: İçine koyma, yerleştirme.

Fihristecik: Mini indeks, kitabın içindekiler kısmı.

Hayvanât: Hayvanlar.

İsm-i Hakem: Her şeyi ölçülü, sağlam, kusursuz, muhkem, intizamlı ve mükemmel yaratan Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi.

İsm-i A'zam: Cenâb-ı Hakk'ın en büyük ismi.

Kâtip: Yazıyı yazan.

Kitab-ı kâinat: Kâinat kitabı.

Kitab-ı kebir: Çok mânâlar ihtiva etmede kitaba benzeyen büyük kâinat.

Muhtasar: Kısaltılmış, özet.

Müşahede: Görme, şahit olma.

Müsvedde: Sonradan temize çekilmek üzere yazılan metin, karalama, taslak.

Nakkaş: Sanat işleyen, sanatkâr.

Nebatât: Bitkiler.

Tecelli-i a'zam: En büyük tecelli.

Vahdet: Birlik. **Vücûd:** Var olma.

Vuzuh: Açıklık, netlik.

Zemin yüzü: Yeryüzü.

Bu sahifenin bir satırı, bir bahçedir. O bahçede bulunan çiçekler, ağaçlar, nebatlar adedince manzum kasideler; beraber, birbiri içinde, yanlışsız yazıldığını gözümüzle görüyoruz.

O satırın bir kelimesi çiçek açmış, meyve vermek üzere yaprağını vermiş bir ağaçtır.¹ İşte bu kelime; muntazam, mevzun, süslü yaprak, çiçek ve meyveleri adedince Hakem-i Zülcelâl'in medh ü senâsına dâir mânidar fıkralardır.

Güyâ çiçek açmış her ağaç gibi, o ağaç dahi Nakkaşının medihelerini tegannî eden manzum bir kasidedir.

Hem güyâ Hakem-i Zülcelâl, zeminin meşherinde teşhir ettiği antika ve acîp eserlerine binler gözle bakmak istiyor.

Hem güyâ o Sultan-ı Ezeli'nin o ağaca verdiği murassâ hediye ve nişanları ve formları, hususî bayramı ve resm-i küşâdı olan baharda Padişahın nazarına arz etmek için öyle müzeyyen, mevzun, muntazam, mânidar bir şekil almış ve öyle hikmetli bir şekil verilmiştir ki; her bir çiçeğinde, her bir meyvesinde birbiri içinde çok vecihler ve delillerle Nakkaşının vücuduna ve esmâsına şehâdet ederler.

Meselâ, her bir çiçekte, her bir meyvede bir mîzan var. Ve o mîzan, bir intizam içinde; ve o intizam, tazelenen bir tanzim ve tevzin içinde; ve o tevzin ve tanzim, bir zînet ve san'at içinde; ve o zînet ve san'at, mânidar kokular ve hikmetli tatlar içinde bulunduğundan; her bir çiçek, o ağacın çiçekleri adedince Hakem-i Zülcelâl'e işaretler ediyor.

Ve bu bir kelime olan bu ağaçta, bir harf hükmünde olan bir meyvede bulunan bir çekirdek noktası, bütün ağacın fihristesini, programını taşıyan küçük bir sandukçadır. Ve hâkezâ, buna kıyâsen kâinat kitabının bütün sayfaları, sayfeleri böyle İsm-i Hakem ve Hakîm'in cilvesiyle yalnız her bir sahi-

¹ De ki: "Rabbimin sözlerini yazmak için en büyük okyanus mürekkep olsaydı, hatta onun bir mislini de takviye gönderseydik, bu deniz tükenir, Rabbinin sözleri yine de bitmezdi" (Kehf sûresi, 18/109)

Acîp: Hayret veren, dikkat çeken.

Arz etmek: Sunmak, göstermek.

Esmâ: İsimler.

Fıkra: Yazıda bir paragraf veya cümle.

Hakem-i Zülcelâl: Her şeyi ölçülü, sağlam, kusursuz, muhkem, intizamlı ve mükemmel yaratan Yüce Allah.

Hâkezâ: Bunun gibi, yine böyle.

İntizam: Düzen.

Kaside: Övgü ifade eden şiir.

Kıyasen: Kıyas ederek.

Mânidar: Mânâlı.

Manzum: Vezinli, kafiyeli söz.

Medh ü senâ: Övme, methetme ve överek anma.

Medihe: Övgü şiiri, methiye.

Meşher: Sergi. **Mevzun:** Ölçülü.

Mîzan: Ölçü, denge.

Muntazam: Düzenli.

Murassa': Değerli taşlarla süslenmiş şey.

Müzeyyen: Süslü.

Nakkaş: Sanat işleyen, sanatkâr.

Resm-i küşâd: Açılış töreni.

Sandukça: Küçük sandık.

Sultan-ı Ezeli: Ezeli hükümdar Allah (c.c.).

Şehâdet: Şahidlik, tanıklık.

Tanzim: Düzenleme, düzenli, intizamlı yapma.

Teganni etmek: Şarkı söylemek, mırıldanmak.

Teşhir etmek: Sergilemek, göstermek.

Tevzin: Ölçülü hâle koyma.

Vücûd: Var olma.

Zînet: Süs.

fesi değil, belki her bir satırı ve her bir kelimesi ve her bir harfi ve her bir noktası, birer mu'cize hükmüne getirilmiştir ki, bütün esbab toplansa, bir noktasının nazîrini getiremezler, muaraza edemezler.¹

Evet, bu Kur'ân-ı Azîm-i Kâinat'ın her bir âyet-i tekvîniyesi, o âyetin noktaları ve hurûfu adedince mu'cizeler gösterdiklerinden, elbette serseri tesadüf, kör kuvvet, gayesiz, mîzansız, şuûrsuz tabiat hiçbir cihetle o hakîmâne, basîrâne olan has mîzana ve gayet ince intizama karışamazlar. Eğer karışsaydılar, elbette karışık eseri görünecekti.² Hâlbuki hiçbir cihette intizamsızlık müşâhede olunmuyor.

Üçüncü Nükte'nin İkinci Noktası

İki mes'eledir.

Birinci Mes'elesi

Onuncu Söz'de beyân edildiği gibi, nihayet kemâlde bir cemâl ve nihayet cemâlde bir kemâl, elbette Kendini görmek ve göstermek, teşhir etmek istemesi, en esaslı bir kâidedir. İşte bu esaslı düstur-i umumîye binâendir ki; bu kitab-ı kebîr-i kâinatın Nakkaş-ı Ezeli'si, bu kâinatla ve bu kâinatın her bir sahifesiyle ve her bir satırıyla, hattâ harfleri ve noktalarıyla Kendini tanıttırmak ve kemâlâtını bildirmek ve cemâlini göstermek ve Kendisini sevdirmek için en cüz'îden en küllîye kadar her bir mevcudun müteaddit lisânlarıyla cemâl-i kemâlini ve kemâl-i cemâlini tanıttırıyor ve sevdendiriyor.

İşte, ey gafil insan! Bu Hâkim u Hakem u Hakîm-i Zülcelâli Velcemâl, sana karşı kendisini her bir mahlûkuyla böyle hadsiz ve parlak tarzlarda tanıttırmak ve sevdirmek istediği hâlde, sen O'nun tanıttırmasına karşı îmânla

¹ Kâinat kitabının en küçük unsurlarından sayılan sineğin dahi bütün maddi sebepler bir araya getirildiğinde yaratılamayacağını ifade eden âyet-i kerime için bkz.: Hac süresi, 22/73.

² Allah'tan başka ilahların bulunmasının nizamı bozacağını ifade eden âyet-i kerime için bkz.: Enbiyâ süresi, 21/22. Mü'minûn süresi, 23/91.

Âyet-i tekvîniye: Cenâb-ı Hakk'ın kâinatta koyduğu tabiat kanunları.

Basîrane: Görüp gözeterek.

Beyân: Açıklama, ifade etme.

Cemâl: Güzellik. **Cüz'î:** Küçük.

Cemâl-i kemâl: Mükemmellerden mükemmel güzellik.

Düstur-i umûmî: Genel prensip,

kaide. **Cihet:** Taraf.

Esbap: Sebepler, maddî şartlar.

Hâkim u Hakem u Hakîm-i

Zülcelâli Velcemâl: Her şeyi ölçülü, sağlam, kusursuz, muhkem, intizamlı ve mükemmel yaratan Ululuk sahibi, Güzeller Güzeli, pek hikmetli Hükümdar.

Hakîmane: Hikmetli bir şekilde.

Kemâl: Mükemmellik.

Kemâl-i cemâl: Güzeller güzeli mükemmellik. **Müteaddid:** Bir çok.

Kur'ân-ı Azîm-i Kâinat: Allah'ın büyük kâinat kitabı.

Kitab-ı kebîr-i kâinat: Çok mânâlar ihtiva etmede kitaba benzeyen büyük kâinat. **Mahlûk:** Yaratılmış.

Küllî: Bütün her şeyi içine alacak şekilde, kapsamlı.

Mevcûd: Var olan şey, varlık.

Muaraza: Sözle karşılıklı mücadele.

Nakkaş-ı Ezeli: Ezeli sanatkar.

Nazîr: Benzer, denk.

tanımazsan ve O'nun sevdirmesine mukâbil ubûdiyetinle kendini O'na sevdirmezsen ne derece hadsiz muzaaf bir cehâlet, bir hasâret olduğunu bil, ayıl!

İkinci Noktanın İkinci Mes'elesi

Bu kâinatın Sâni-i Kadîr ve Hakîm'inin mülkünde iştirak yeri yoktur. Çünkü her şeyde nihayet derecede intizam bulunduğundan, şirki kabul edemez.¹ Çünkü müteaddit eller bir işe karışır, o iş karışır. Bir memlekette iki padişah, bir şehirde iki vali, bir köyde iki müdür bulunsa; o memleket, o şehir, o köyün her işinde bir karışıklık başlayacağı gibi; en ednâ bir vazifedar adam, o vazifesine başkasının müdahalesini kabul etmemesi gösteriyor ki, hâkimiyetin en esaslı hassası, elbette istiklâl ve infiraddır. Demek intizam, vahdeti ve hâkimiyet infiradı iktizâ eder.

Mâdem hâkimiyetin bir muvakkat gölgesi, muâvenete muhtaç ve âciz insanlarda böyle müdahaleyi reddederse; elbette, derece-i rubûbiyette hakîkî bir hâkimiyet-i mutlaka, bir Kadîr-i Mutlak'ta bütün şiddetiyle müdahaleyi reddetmek gerektir. Eğer zerre kadar müdahale olsaydı, intizam bozulacaktı.

Hâlbuki bu kâinat öyle bir tarzda yaratılmış ki, bir çekirdeği halk etmek için, bir ağacı halk edebilir bir kudret lâzımdır. Ve bir ağacı halk etmek için de kâinatı halk edebilir bir kudret gerektir. Ve kâinat içinde parmak karıştıran bir şerik bulunsa, en küçük bir çekirdekte de hissedar olmak lâzım gelir. Çünkü o, onun nümûnesidir. O hâlde, koca kâinatta yerleşmeyen iki rubûbiyet, bir çekirdekte, belki bir zerrede yerleşmek lâzım gelir. Bu ise, muhâlâtın ve bâtil hayalâtın en mânâsız ve en uzak bir muhalidir. Koca kâinatın umum ahvâl ve keyfiyatını mîzan-ı adlinde ve nizam-ı hikmetinde tutan bir

¹ Şirkin intizamı bozmasıyla ilgili bkz.: Enbiyâ sûresi, 21/22.

Ahval: Hâller, durumlar.

Bâtıl: Hak olmayan, boş, asılsız.

Derece-i rubûbiyet: Kâinatı

yaratıp yönetme derecesi.

Edna: En küçük, en aşağı.

Hakîkî: Gerçek.

Hâkimiyet-i mutlaka: Sonsuz,

sınırsız hâkimiyet.

Halk etmek: Yaratmak.

Hasâret: Zarar etme, ziyan, kayıp.

Hassa: Özellik.

Hayalât: Hayaller.

Hissedar: Hisse sahibi, pay sahibi.

İktiza etmek: Gerektirmek.

İnfirad: Kendi başına hareket etme.

İstiklâl: Kimseye bağlı olmama.

İştirak: Ortaklık.

Kadîr-i Mutlak: Her şeye gücü yeten Hz. Allah (c.c.).

Keyfiyat: Durumlar, hâller, nitelikler.

Mîzan-ı adl: Adâlet ölçüsü, adalet, denge.

Muavenet: Yardım, yardım etme.

Muhalât: İmkânsız, olması mümkün olmayan şeyler.

Mukabil: Karşılık.

Muvakkat: Geçici.

Muzaaf: Kat kat, katmerli.

Nizam-ı hikmet: Cenâb-ı Hakk'ın hikmet prensibi üzerine kurduğu düzen.

Rubûbiyet: Kâinatı yaratıp yönetme.

Sâni u Kadîr: Her şeye gücü yeten Yaratıcı.

Şerik: Ortak, eş.

Şirk: Allah'a ortak koşma.

Übûdiyet: Kulluk.

Vahdet: Birlik.

Vazifedar: Vazifeli.

Zerre: Maddenin en küçük parçası.

Kadîr-i Mutlak'ın aczini, -hattâ bir çekirdekte dahi- iktizâ eden şîrk ve küfür ne kadar hadsiz derecede muzaaf bir hilâf, bir hata, bir yalan olduğunu ve tevhid ne derece hadsiz muzaaf bir derecede hak ve hakikat ve doğru olduğunu bil, ¹ الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى الْإِيمَانِ de!

Üçüncü Nokta

Sâni-i Kadîr, İsm-i Hakem ve Hakîm'iyile bu âlem içinde binler muntazam âlemleri derc etmiştir. O âlemler içinde en ziyâde kâinattaki hikmetlere medâr ve mazhar olan insanı, bir merkez, bir medâr hükmünde yaratmış. Ve o kâinat dâiresinin en mühim hikmetleri ve faideleri, insana bakıyor. Ve insan dâiresi içinde dahi, rızkı bir merkez hükmüne getirmiş. Âlem-i insanîde ekser hikmetler, maslahatlar; o rızka bakar ve onunla tezâhür eder. Ve insanda şuûr ve rızıkta zevk vasıtasıyla İsm-i Hakîm'in cilvesi parlak bir sûrette görünüyor. Ve şuûr-i insanî vasıtasıyla keşfolunan yüzer fenlerden her bir fen, Hakem isminin, bir nevide bir cilvesini tarif ediyor.

Meselâ, tıb fenninden sual olsa, “Bu kâinat nedir?” Elbette diyecek ki, “Gayet muntazam ve mükemmel bir eczâhâne-i kübrâdır. İçinde her bir ilâç güzelce ihzâr ve istif edilmiştir.”

Fenn-i kimyadan sorulsa, “Bu küre-i arz nedir?” Diyecek, “Gayet muntazam ve mükemmel bir kimyahânedir.”

Fenn-i makine diyecek, “Hiçbir kusuru olmayan gayet mükemmel bir fabrikadır.”

Fenn-i ziraat diyecek, “Nihayet derecede mahsuldâr, her nevi hububu vaktinde yetiştiren muntazam bir tarladır ve mükemmel bir bahçedir.”

Fenn-i ticaret diyecek, “Gayet muntazam bir sergi ve çok intizamlı bir pazar ve malları çok san'atlı bir dükkândır.”

¹ İmân nimetinden dolayı Allah'a sonsuz hamdü senâlar olsun.

Acz: Kuvvetsizlik, güçsüzlük.

Âlem-i insanî: İnsanlık âlemi.

Cilve: Tecelli, görüntü, yansıma.

Derc etmek: İçine koymak, yerleştirmek. **Ekser:** Bir çok, pek çok.

Eczahane-i kübrâ: Pek büyük eczahane. **Hilâf:** Zıtlık, terslik.

Fenn-i kimya: Kimya ilmi.

Fenn-i makine: Makine mühendisliği. **Fenn-i ticaret:** Ticaret ilmi.

Fenn-i ziraat: Ziraat mühendisliği.

Hubup: Tohumlar, tâneler.

Hakîm: Her işi hikmetle yerli yerince yapan Hz. Allah (c.c.).

İhzar etmek: Hazırlamak.

İktiza etmek: Gerektirmek.

İsm-i Hakem: Her şeyi ölçülü, sağlam, kusursuz, muhkem, intizamlı ve mükemmel yaratan Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi.

Keşf: Bulma, meydana çıkarma.

Kimyahane: Kimya laboratuvarı.

Küfür: İmansızlık, hakkı kabul etmemek.

Küre-i arz: Yerküre, dünya.

Mahsuldar: Verimli, bereketli, mahsul veren.

Maslahat: Fayda, menfaat.

Mazhar: Görünme yeri, ayna.

Medâr: Sebep, vesile.

Muzaaf: Kat kat, katmerli.

Sânî u Kadîr: Her şeye gücü yeten Yaradan. **Muntazam:** Düzenli.

Şîrk: Allah'a (c.c.) ortak koşma.

Şuûr-i insanî: İnsan şuûru.

Tezahür: Ortaya çıkmak, görünmek.

Tıp fennî: Tıp bilimi.

Fenn-i îâşe diyecek, “Gayet muntazam, bütün erzakın envânı câmi bir anbardır.”

Fenn-i rızık diyecek, “Yüz binler leziz taamlar beraber kemâl-i intizam ile içinde pişirilen bir matbah-ı rabbânî ve bir kazan-ı rahmânîdir.”

Fenn-i askeriye diyecek ki, “Arz bir ordugâhtır. Her bahar mevsiminde yeni taht-ı silâha alınmış ve zemin yüzünde çadırları kurulmuş dört yüz bin muhtelif milletler o orduda bulunduğu hâlde; ayrı ayrı erzakları, ayrı ayrı libâsları, silâhları, ayrı ayrı talimatları, terhisâtları kemâl-i intizamla hiçbirini unutmuyarak ve şaşırmayarak, bir tek Kumandan-ı A'zam'ın emriyle, kuvvetiyle, merhametiyle, hazinesiyle gayet muntazam yapıp, idare ediliyor.”

Ve fenn-i elektrikten sorulsa, “Bu âlem nedir?” Elbette diyecek, “Bu muhteşem saray-ı kâinatın damı, gayet intizamlı, mîzanlı hadsiz elektrik lâmbalarıyla tezyin edilmiştir.¹ Fakat o kadar hârika bir intizam ve mîzan iledir ki, başta Güneş olarak küre-i arzdan bin defa büyük o semâvî lâmbalar, mütemâdiyen yandıkları hâlde muvâzenelerini bozmuyorlar, patlak vermiyorlar, yangın çıkarmıyorlar. Sarfiyatları hadsiz olduğu hâlde, vâridatları ve gazyağları ve madde-i iştialleri nereden geliyor? Neden tükenmiyor? Neden yanmak muvâzenesi bozulmuyor? Küçük bir lâmba dahi muntazam bakılmazsa, söner. Kozmoğrafyaca küre-i arzdan bir milyondan ziyâde büyük ve bir milyon seneden ziyâde yaşayan Güneş'i^(Hâşiyeye) kömürsüz, yağsız yandıran; söndürmeyen Hakîm-i Zülcelâl'in hikmetine, kudretine bak. **سُبْحَانَ اللَّهِ** de.

¹ Dünya semasının mizanlı hadsiz elektrik lambalarıyla tezyin edilmesiyle ilgili bkz.: Mülk sûresi, 67/5; Sâffât sûresi, 37/6;

^(Hâşiyeye) Acaba dünya sarayını ısıdıran Güneş sobasına veyaht lâmbasına ne kadar odun ve kömür ve gazyağı lâzım olduğu hesap edilsin. Her gün yanması için -kozmoğrafyanın sözüne bakılsa- bir milyon küre-i arz kadar odun yığınları ve binler denizler kadar gazyağı gerektir. Şimdi düşün; onu odunsuz, gazsız dâimî ışıklandıran Kadir-i Zülcelâl'in haşmetine, hikmetine, kudretine Güneş'in zerrelere adedince **بَارَكَ اللَّهُ ، مَا شَاءَ اللَّهُ ، سُبْحَانَ اللَّهِ** de.

Arz: Yeryüzü.

Câmi': Toplayan, kendinde bulunduran.

Enva': Çeşitler, türler.

Erzak: Rızıklar.

Fenn-i askeriye: Askerlik sanatı.

Fenn-i elektrik: Elektrik bilimi.

Fenn-i îâşe: Beslenme, yaşama bilimi.

Fenn-i rızık: Gıda mühendisliği.

Hakîm-i Zülcelâl: Celâl ve ululuk sahibi, her işini hikmetle yapan Allah (c.c.)

Kazan-ı rahmânî: İlâhî kazan.

Kemâl-i intizam: Mükemmel düzen.

Kozmoğrafya: Astronomi, gök bilimi.

Kumandan-ı A'zam: Başkomutan.

Libas: Elbise.

Madde-i iştial: Tutuşup yanma maddesi.

Matbah-ı rabbânî: İlâhî mutfak.

Mîzan: Ölçü, denge.

Mütemâdiyen: Devamlı, süreklî olarak

Müvazene: Denge.

Ordugâh: Kışla.

Saray-ı kâinat: Kâinat sarayı.

Sarfiyat: Harcamalar, masraflar.

Semâvî: Göğe âit, Allah tarafından olan.

Taht-ı silâha alınmak: Askere alınmak.

Talimat: Buyruklar.

Terhisat: Askerleri serbest bırakmalar.

Tezyin etmek: Süslemek.

Vâridat: Gelirler.

Güneş'in müddet-i ömründe geçen dakikalarının âşirâtı adedince ، لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ، söyle.

“Demek bu semâvî lâmbalarda gayet hârika bir intizam var ve onlara çok dikkatle bakılıyor. Güyâ o pek büyük ve pek çok kitle-i nariyelerin ve gayet çok kanâdil-i nuriyelerin buhar kazanı ise, harareti tükenmez bir Cehen-nem'dir ki, onlara nursuz hararet veriyor. Ve o elektrik lâmbalarının makinesi ve merkezî fabrikası, dâimî bir Cennet'tir ki, onlara nur ve ışık veriyor. İsm-i Hakem ve Hakîm'in cilve-i a'zamıyla, intizamla yanmakları devam ediyor.

Ve hâkezâ, bunlara kıyâsen yüzer fennin her birisinin kat'î şehâdetiyle, noksansız bir intizam-ı ekmel içinde hadsiz hikmetler, maslahatlarla bu kâinat tezyin edilmiştir. Ve o hârika ve ihâtalı hikmetle, mecmû-yi kâinata verdiği intizam ve hikmetleri, en küçük bir zihayat ve bir çekirdekte küçük bir mikyasta derc etmiştir. Ve mâlûm ve bedihîdir ki, intizam ile gayeleri ve hikmetleri ve faydeleri takip etmek; ihtiyar ile, irade ile, kasd ile, meşîet ile olabilir; başka olamaz. İhtiyarsız, iradesiz, kasıdsız, şuûrsuz esbab ve tabiatın işi olmadığı gibi, müdahaleleri dahi olamaz.

Demek bu kâinatın bütün mevcûdâtındaki hadsiz intizamât ve hikmetle-riyle iktizâ ettikleri ve gösterdikleri bir Fâil-i Muhtar'ı, bir Sâni-i Hakîm'i bil-memek veya inkâr etmek, ne kadar acîp bir cehâlet ve dîvânelik olduğu tarif edilmez. Evet, dünyada en ziyâde hayret edilecek bir şey varsa, o da bu inkârdır. Çünkü kâinatın mevcûdâtındaki hadsiz intizamât ve hikmetleriyle, vücut ve vahdetine şahidler bulunduğu hâlde, O'nu görmemek, bilmemek, ne derece körlük ve cehâlet olduğunu, en kör cahil de anlar. Hattâ diyebilirim ki, ehl-i küfrün içinde, kâinatın vücudunu inkâr ettiklerinden ahmak zan-nedilen Sofestaîler, en akıllılarıdır. Çünkü kâinatın vücudunu kabul etmekle

Acîb: Hayret veren, dikkat çeken.
Âşirat: Âşireler. Âşire, bir dakikanın 167 trilyon 961 milyar 600 milyonda biri.
Bedihî: Açık, âşikâr, apaçık.
Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.
Derc etmek: İçine koymak, yerleştirmek.
Ehl-i küfür: Kâfirler.
Esbap: Sebepler, maddî şartlar.
Fâil u Muhtar: İsteddiğini serbestçe yapan.
Hâkezâ: Bunun gibi, yine böyle.
İhatalı: Kuşatan, kaplayan.

İhtiyar: Seçme, tercih etme.
İktiza etmek: Gerektirmek.
İnkâr: Reddetme, tanımama, kabul etmeme.
İntizam: Düzen.
İntizamât: Düzenler.
İntizam-ı ekmel: Mükemmel düzen.
İrade: Dileme, isteme.
Kadîr-i Zülcelâl: Her şeye gücü yeten Allah (c.c.).
Kanadil-i nuriye: Nurlu, ışıklı kandiller.
Kasd: Niyet etme, kastetme.
Kıyasen: Kıyas ederek.

Kitle-i nariye: Ateş ve sıvı hâlinde büyük kütle.
Mecmû-i kâinat: Kâinatın tamamı.
Meşîet: Dilemek, irade.
Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.
Mikyas: Ölçü.
Müddet-i ömr: Ömür müddeti, hayat.
Sâni u Hakîm: Her işini hikmetle yapan Yaradan.
Şehâdet: Şahidlik, tanıklık.
Vahdet: Birlik. **Vücûd:** Var olma.
Zerre: Maddenin en küçük parçası.
Zihayat: Canlı, hayat sahibi.

Allah'a ve Hâlıkına inanmamak kabil ve mümkün olmadığından, kâinatı inkâra başladılar. Kendilerini de inkâr ettiler. "Hiçbir şey yok." diyerek akıldan istifa ederek, akıl perdesi altında sâir münkirlerin hadsiz akılsızlıklarından kurtulup, bir derece akla yanaştılar.

Dördüncü Nokta

Onuncu Söz'de işaret edildiği gibi, bir Sâni-i Hakîm ve gayet hikmetli bir Usta, bir sarayın her bir taşında yüzer hikmeti hassasiyetle takip etse, sonra o saraya dam yapmayıp boşu boşuna harap olmasıyla takip ettiği hadsiz hikmetleri zayı' etmesini hiçbir zîşuûr kabul etmediği ve bir Hakîm-i Mutlak, kemâl-i hikmetinden bir dirhem kadar bir çekirdekten yüzer batman faideleri, gayeleri, hikmetleri dikkatle takip ettiği hâlde; dağ gibi koca ağaca bir dirhem kadar bir tek faide, bir tek küçük gaye, bir tek meyve vermek için o koca ağacın pek çok masarifini yapmakla, kendi hikmetine bütün bütün zıt ve muhalif olarak müsrifâne bir sefâhet irtikâp etmesi hiçbir cihetle imkânı olmadığı gibi; aynen öyle de, bu kâinat sarayının her bir mevcûdâtına yüzer hikmet takan ve yüzer vazife ile teşhiz eden, hattâ her bir ağaca meyveleri adedince hikmetler ve çiçekleri adedince vazifeler veren bir Sâni-i Hakîm, Kıyâmet'i getirmemekle ve haşrı yapmamakla, bütün hadd ü hesaba gelmeyen hikmetleri ve nihayetsiz vazifeleri mânâsız, abes, boş, faidesiz zayı' etmesi, o Kadîr-i Mutlak'ın kemâl-i kudretine acz-i mutlak verdiği gibi, o Hakîm-i Mutlak'ın kemâl-i hikmetine hadsiz abesiyet ve faidesizliği ve o Rahîm-i Mutlak'ın cemâl-i rahmetine nihayetsiz çirkinliği ve o Âdil-i Mutlak'ın kemâl-i adâletine nihayetsiz zulmü vermek demektir. Âdetâ kâinata herkese görünen hikmet, rahmet, adâleti inkâr etmektir. Bu ise, en acîp bir muhaldir ki, hadsiz bâtil şeyler, içinde bulunur.

Abes: Boş, mânâsız.

Acz-i mutlak: Sonsuz ve sınırsız âcizlik hiçbir şeye gücü yetmeme.

Âdil-i Mutlak: Her işi kendi Zât'ına yakışır bir adâletle gerçekleştiren Allah (c.c.).

Bâtil: Haktan gayrı olan, boş ve mânâsız.

Cemâl-i rahmet: Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin güzelliği.

Dirhem: 3 grama denk olan bir ağırlık ölçüsü birimi.

Hadd ü hesaba gelmeme:

Sayılamayacak kadar çok olma.

Hâlik: Yaradan.

Hakîm-i Mutlak: Sonsuz hikmet Sahibi.

Haşr: Öldükten sonra tekrar diriltilip Allah'ın huzurunda toplanma.

İrtikâp etmek: Kötü, fena günah sayılacak bir şey yapma.

Kâbil: Mümkün.

Kadîr-i Mutlak: Sonsuz güç ve kudret Sahibi.

Kemâl-i adâlet: Cenâb-ı Hakk'ın adâletinin mükemmelliği ve kusursuzluğu.

Kemâl-i hikmet: Mükemmel hikmet.

Masarif: Giderler.

Kemâl-i kudret: Sonsuz güç ve kudret.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Muhal: İmkânsız.

Muhaliif: Aykırı.

Münkir: İnkâr eden, inanmayan.

Müsrifâne: İsrâf eder bir tarzda.

Rahîm-i Mutlak: Sonsuz merhamet ve ihsan Sahibi.

Sefâhet: Zevk ve eğlenceye –aşır derecede– düşkünlük, akılsızlık.

Teşhiz: Donatmak.

Zîşuûr: Akıl sahibi, şuurlu.

Zulüm: Haksızlık. Hak edene

Ehl-i dalâlet gelsin, baksın; gireceği ve düşündüğü kendi kabri gibi, kendi dalâletinde ne derece dehşetli bir zulmet, bir karanlık ve yılanların, akreplerin yuvası bir kuyu olduğunu görsün. Ve âhirete îmân ise, Cennet gibi güzel ve nuranî bir yol olduğunu bilsin, îmâna girsin.

Beşinci Nokta

İki mes'eledir.

Birinci Mes'ele

Sâni-i Zülcelâl, İsm-i Hakîm'in muktezâsıyla, her şeyde en hafif sûreti, en kısa yolu, en kolay tarzı, en faideli şekli ehemmiyetle takip ettiği gösteriyor ki; israf, abesiyet, faidesizlik, fıtratta yoktur. İsrâf ise, İsm-i Hakîm'in zıddı olduğu gibi; iktisâd, onun lâzımıdır ve düstur-i esasıdır.

Ey iktisâdsız israfçı insan! Bütün kâinatın en esaslı düsturu olan iktisâdî yapmadığından, ne kadar hilâf-ı hakikat hareket ettiğini bil!

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا¹ âyeti ne kadar esaslı, geniş bir düsturu ders verdiğini anla!

İkinci Mes'ele

İsm-i Hakem ve Hakîm, bedahet derecesinde Resûl-i Ekrem (aleyhis-salâtü vesselâm)'ın risâletine delâlet ve istilzâm ediyor denilebilir.

Evet, mâdem gayet mânidar bir kitap, onu ders verecek bir muallim ister. Ve gayet güzel bir cemâl, kendini görececek ve gösterecek bir âyine iktizâ eder. Ve gayet kemâlde bir san'at, teşhirci bir dellâl ister. Elbette her bir

¹ "Yiyin, için fakat israf etmeyin." (A'râf sûresi, 7/31)

Abesiyet: Gayesizlik, saçmalık.

Bedahet: Gözle görülür derecede açıklıkla.

Cemâl: Güzellik.

Dalâlet: Doğru yoldan sapma, küfür ve inkâr.

Delâlet: İşaret etme, delil olma.

Dellâl: Bir şeyi ilân edip duyuran.

Düstur: Kâide, prensip kanunu.

Düstur-i esas: Esas prensip kanunu.

Ehl-i dalâlet: Dalâlette olanlar, doğru yoldan çıkanlar, sapıtanlar.

Fıtrat: Yaratılış, tabiat.

Hilâf-ı hakikat: Gerçek dışı, gerçeğin tersine.

İktiza etmek: Gerektirmek.

İstilzâm: Gerektirmek, gerekli kılmak.

Lâzım: Ayrılmaz özellik, gerek.

Mânidar: Mânâlı.

Muallim: Öğretmen.

Mukteza: Gereği.

Nuranî: Nurlu.

Sâni u Zülcelâl: Yüce Sanatkâr.

Teşhîr: Sergileme, gösterme, duyurma.

Zulmet: Karanlık.

harfinde yüzer mânâlar, hikmetler bulunan bu kitab-ı kebîr-i kâinatın muhâtabı olan nev-i insan içinde elbette bir Rehber-i Ekmel, bir Muallim-i Ekber bulunacak. Tâ ki, o kitapta bulunan kudsî ve hakikî hikmetleri ders verecek; belki kâinattaki hikmetlerin vücudunu bildirecek; belki kâinatın hilkatindeki makâsıd-ı rabbâniyenin zuhûruna, belki husûlüne vesîle olacak; ve umum kâinatta Hâlık tarafından gayet ehemmiyetle izhârını irade ettiği kemâl-i san'atını, cemâl-i esmâsını bildirecek, âyinedarlık edecek; ve o Hâlık, bütün mevcûdâtla kendini sevdirmek ve zîşuûr mahlûklarından mukâbele istediğinden, o zîşuûrların nâmına birisi o geniş tezâhürât-ı rubûbiyete karşı geniş bir ubûdiyet ile mukâbele edip, berr ve bahri cezbeyle getirecek, semâvât ve Arz'ı cınlatacak bir velvele-i teşhir ve takdis ile, o zîşuûrların nazarını, o san'atların Sâni'ine çevirecek; ve kudsî dersler ve talimatla bütün ehl-i aklın kulaklarını kendine çevirecek bir Kur'ân-ı Azîmüşşan'la, o Sâni-i Hakem ü Hakîm'in makâsıd-ı ilâhiyesini en güzel bir sûrette gösterecek; ve bütün hikmetlerinin tezâhürüne ve tezâhürât-ı cemâliye ve celâliyesine karşı en ekmel bir mukâbele edecek bir Zât, Güneş'in vücudu gibi bu kâinata lâzımdır, zarurîdir. Ve öyle eden ve en ekmel bir sûrette o vazifeleri yapan, bilmüşâhede Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'dır.

Öyle ise; Güneş ziyâyı, ziyâ gündüzü istilzâm ettiği derecede; kâinattaki hikmetler, Risâlet-i Ahmediye'yi (aleyhissalâtü vesselâm) istilzâm eder.

Arz: Dünya.

Âyinedarlık etmek: Ayna olmak.

Berr ve bahr: Kara ve deniz.

Bilmüşâhede: Gözle görülerek (bilinmektedir ki).

Cemâl-i Esmâ: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin güzelliği.

Cezbeyle getirmek: Coşturmak.

Ehl-i akl: Akıllı olanlar.

Ekmel: En mükemmel, kusursuz.

Hâlık: Yaradan.

Hilkat: Yarattığı.

İrade etmek: Dilemek, istemek.

İstilzâm: Gerekirmek, gerekli kılmak.

İzhar: Ortaya koyma, gösterme.

Kemâl-i san'at: San'at mükemmelliği.

Kudsi: Mukaddes.

Kitab-ı kebîr-i kâinat: Çok

mânâlar ihtiva etmede kitaba benzeyen büyük kâinat.

Kur'ân-ı Azîmüşşan: Şanı Yüce Kur'ân.

Mahlûk: Yaratılmış.

Makasıd-ı rabbâniye: İlâhî maksatlar.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Muallim-i ekber: En büyük öğretmen.

Mukabele istemek: Karşılık beklemek.

Nazar: Bakış.

Rehber-i Ekmel: Mükemmel Rehber.

Sâni u Hakem u Hakîm-i Zülcelâl: Her işini hikmetli yapan, hükmü geçersiz kılınamayan hâkim Yaradan, ululuk ve azamet sahibi Allah (c.c.).

Nev-i insan: İnsanlık.

Sâni': Yaradan, sanat eseri olarak meydana getiren.

Semâvât: Gökler, yedi kat gök.

Talimat: Emir ve buyruklar.

Tezahürât-ı cemâliye ve celâliye: Cemâlî ve celâlî görünümüler. Azamet ve lütuf tecellileri.

Tezahürât-ı rubûbiyet: Rubûbiyet eserleri.

Ubûdiyet: Kulluk.

Velvele-i teşhir ve takdis: Takdir hislerinin ortaya çıkardığı hayret ve heyecan. İlân ve yüceltme seslerinin kâinatı doldurması.

Zarurî: Kesin, kaçınılmaz.

Zîşuûr: Akıl sahibi, şuûrlu.

Ziyâ: Işık.

Zuhur: Görünme, meydana çıkma.

Evet, nasıl ki İsm-i Hakem ve Hakîm'in cilve-i a'zamî ile, a'zamî derecede Risâlet-i Ahmediye'yi iktizâ ediyor; öyle de Esmâ-yi Hüsnâ'dan Allah, Rahmân, Rahîm, Vedûd, Mün'im, Kerîm, Cemîl, Rab gibi çok isimlerin her biri, kâinatta görünen bir cilve-i a'zamla, a'zamî derecede ve mertebe-i kat'iyette risâlet-i Ahmediye'yi (aleyhissalâtü vesselâm) istilzâm ederler.

Meselâ, İsm-i Rahmân'ın cilvesi olan rahmet-i vâsia, o Rahmeten li'l-Âlemîn ile tezâhür eder. Ve İsm-i Vedûd'un cilvesi olan tahabbüb-i ilâhî ve taarrûf-i rabbânî, o Habib-i Rabbü'l-Âlemîn ile netice verir, mukâbele görür. Ve İsm-i Cemîl'in bir cilvesi olan bütün cemâller; yani cemâl-i Zât, cemâl-i esmâ, cemâl-i san'at, cemâl-i masnûât dahi, o âyine-i Ahmediye'de görülür, gösterilir. Ve haşmet-i rubûbiyetin ve saltanat-ı ulûhiyetin cilveleri dahi, o dellâl-ı saltanat-ı rubûbiyet olan Zât-ı Ahmediye'nin risâletiyle bilinir, görünür, anlaşılır, tasdik edilir. Ve hâkezâ... Bu misâller gibi ekser Esmâ-yi Hüsnâ'nın her biri, Risâlet-i Ahmediye'ye birer parlak bürhândır.

Elhâsıl: Mâdem kâinat mevcuttur ve inkâr edilmiyor; elbette kâinatın renkleri, zînetleri, ışıkları, ziyâları, san'atları, hayatları, râbitaları hükmünde olan; hikmet, inâyet, rahmet, cemâl, nizam, mîzan, zînet gibi meşhud hakikatler, hiçbir cihetle inkâr edilmez. Mâdem bu sıfatların, fiillerin inkârı mümkün değildir; elbette o sıfatların mevsufu ve o fiillerin fâili ve o ziyâların güneşi olan Zât-ı Vâcibü'l-Vücud, Hakîm, Kerîm, Rahîm, Cemîl, Hakem, Adl dahi hiçbir cihetle inkâr edilmez ve inkârı kabil olmaz. Ve elbette o sıfatların

A'zamî: En büyük.

Âyine-i Ahmediye: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerine hakkıyla aynalık yapan Peygamber Efendimiz (s.a.s.).

Bürhan: Delil.

Cemâl-i Esmâ: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin güzelliği.

Cemâl-i masnûât: Sanat eserlerinin güzelliği. **Cemâl:** Güzellik.

Cemâl-i san'at: Sanatın güzelliği.

Cemâl-i zât: Zât'ının güzelliği.

Cemil: Güzel olan ve her şeye güzelliği veren.

Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.

Esmâ-yi Hüsnâ: Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri. **Fâil:** Yapan.

Habib-i Rabbu'l-Âlemîn: Âlemlerin Rabbi Allah'ın (c.c.) sevgilisi.

Hâkezâ: Bunun gibi, yine böyle.

Haşmet-i rubûbiyet: Rubûbiyetin büyüklüğü.

Hikmet: Her şeyi yerli yerince yapma, gaye, maksat.

İktiza etmek: Gerektirmek.

İnayet: Her şeyi bir düzen, intizam, ahenk içinde yapıp, sürdürmek.

İsm-i Cemil: Yarattıklarına daima iyilik ve güzellikler lütfeden

Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi.

İsm-i Rahmân: Rahmân ismi.

İsm-i Vedûd: Kullarını çok seven, onlar tarafından da çok sevilen ve aralarındaki sevgiyi yaratan Cenâb-ı Hakk'ın ismi..

Kâbil: Mümkün.

Kerîm: Yarattıklarına daima bol bol veren Cenâb-ı Hak.

Mertebe-i kat'iyet: Kesinlik derecesi.

Meşhud: Görünen, bilinen.

Mevcûd: Varlık.

Mevsuf: Nitelendirilen.

Mîzan: Ölçü, denge.

Mün'im: Nimet veren.

Nizam: Düzen, sistem.

Rab: Kâinatı yaratıp yöneten.

Rabita: Bağ.

Rahîm: Pek çok merhamet ve ihsan sahibi.

Rahmân: Merhameti bütün varlıkları kapsayan Allah (c.c.).

Rahmet-i vâsia: Geniş rahmet.

Risâlet-i Ahmediye: Hz.

Muhammed (s.a.s.) Efendimiz'in peygamberliği.

Saltanat-ı ulûhiyet: Cenâb-ı Hakk'ın hâkimiyeti.

Taarrûf-ü rabbânî: Allah'ı (c.c.) kedisini bildirmesi, tanıtması.

Tahabbüb-i ilâhî: Allah'ın kendini sevdirmesi.

Tasdik: Gerçek olduğunu, doğruluğunu belirtme.

Tezahür: Ortaya çıkmak, görünmek.

Vedûd: Sevilen, seven ve mahlûkat arasında sevgi yaratan Allah (c.c.).

Zât-ı Vâcibü'l-Vücud: Varlığı kendinden ve kesin olan Allah (c.c.).

Zinet: Süs.

ve o fiillerin medâr-ı zuhûrları, belki medâr-ı kemâlleri, belki medâr-ı tahakkukları olan Rehber-i Ekber, Muallim-i Ekmel ve Dellâl-ı A'zam ve Tılsım-ı Kâinatın Keşşâfı ve Âyine-i Samedânî ve Habîb-i Rahmânî olan Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm)'ın risâleti hiçbir cihetle inkâr edilmez. Âlem-i hakikatin ve hakikat-i kâinatın ziyâları gibi, bunun risâleti dahi kâinatın en parlak bir ziyâsıdır.

عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَصَحْبِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بَعْدَ عَاشِرَاتِ الْأَيَّامِ وَذَرَاتِ الْأَنَامِ¹
 سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ²

* * *

¹ Günlerin âşireleri ve mahlûkatın zerreleri sayısınca O'na, âl ve ashâbına salât ve selâm olsun.

² 'Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Herşeyi hakkiyle bilen, herşeyi hikmetle yapan Sensin.' (Bakara sûresi, 2/32)

Âlem-i hakikat: Gerçek âlem.

Âyine-i Samedânî: Cenâb-ı

Hakk'ın isimlerini, icraatlarını gösteren ayna.

Dellâl-ı A'zam: En büyük Dellâl (Dellâl: Bir şeyi ilân edip duyuran).

Hakikat-i kâinat: Kâinatın hakikati.

Habib-i Rahmânî: Allah'ın (c.c.) sevgilisi Muhammed (s.a.s.).

Keşşaf: Keşfeden, ortaya çıkaran.

Medâr-ı kemâl: Mükemmelliğin zuhur ettiği geniş alan.

Medâr-ı tahakkuk: Gerçekleştiği geniş alan.

Medâr-ı zuhur: Ortaya çıkmalanına sebep ve vesile. Görüldüğü geniş alan.

Muallim-i Ekmel: En mükemmel Öğretmen.

Rehber-i Ekber: En büyük Rehber.

Risalet: Peygamberlik.

Tılsım-ı kâinat: Kâinatın sırrı.

Otuzuncu Lem'a'nın

Dördüncü Nüktesi

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ¹

âyetinin bir nüktesi ve Vâhid ve Ehad isimlerini tazammun eden bir İsm-i A'zam veya İsm-i A'zam'ın altı nurundan bir nuru olan "Ferd" isminin bir cilvesi, Şevvâl-i Şerif'te Eskişehir Hapishânesi'nde bana görüldü. O cilve-i a'zamin tafsilâtını Risale-i Nur'a havale edip, burada muhtasar "Yedi İşaret"le, İsm-i Ferd'in tecelli-i a'zamıyla gösterdiği tevhid-i hakikîyi, gayet muhtasar beyân edeceğiz.

Birinci İşaret

Ferd ism-i a'zamı, a'zamî bir tecelli ile kâinatın hey'et-i mecmûasına ve her bir nev'ine ve her bir ferdine birer **sikke-i tevhid**, birer hâtem-i vahdâniyet koyduğunu, Yirmi İkinci Söz ile Otuz Üçüncü Mektup tafsilen göstermişlerdir. Burada yalnız üç sikkeye işaret edeceğiz.

Birinci Sikke

Ferdiyet cilvesi, **kâinat** yüzünde öyle bir sikke-i vahdet koymuştur ki, kâinatı tecezzi kabul etmez bir küll hükmüne getirmiştir. Bütün kâinata tasaruf edemeyen bir zât, hiçbir cüz'üne hakikî mâlik olamaz. O sikke de şudur:

¹ "De ki: O, Allah'tır, Tekdir." (İhlâs sûresi, 112/1)

A'zamî: En büyük, en çok.

Beyân: Açıklama, ifade etme.

Cilve: Tecelli.

Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.

Cüz': Parça, kısım.

Ehad: Ortağı, şebih ve benzeri olmayıp tek olan.

Ferd: Bir, Tek.

Ferdiyet: Teklik, birlik.

Hâtem-i vahdaniyet: Mahlûkâtın yaratıcısının bir olduğunu gösteren kendilerindeki mühür.

Hey'et-i mecmûa: Genel görünüm.

İsm-i A'zam: Cenâb-ı Hakk'ın en büyük ismi.

Küll: Bütün. **Mâlik:** Sahip.

Muhtasar: Kısaltılmış, özet.

Nev': Çeşit, tür.

Sikke-i tevhid: Cenâb-ı Hakk'ın birliğinin mühürü, imzası.

Sikke-i vahdet: Mahlûkâtın yaratıcısının bir olduğunu gösteren kendilerindeki mühür.

Sikke: Damga, mühür.

Şevval-i Şerif: Kutlu Şevval ayı.

Tafsilat: Detaylar, ayrıntılar.

Tafsilen: Ayrıntılı olarak.

Tasarruf: Sahip olma, yönetme.

Tazammun etmek: İçine almak, ihtiva etmek.

Tecelli-i a'zam: En büyük tecelli.

Tecezzi: Parçalara ayrılma.

Tevhid-i hakikî: Gerçek tevhid.

Vâhid: Zâtında sıfatlarında, isim ve fiillerinde ortağı olmayan.

Zât: Kendi, öz.

Kâinatın mevcûdâtı, envâları, en muntazam bir fabrika çarkları gibi birbirine muâvenet eder; birbirinin vazifesini tekmile çalışır. Öyle bir tesânüd, öyle birbirine muâvenet, öyle birbirinin sualine cevap vermek ve birbirinin imdâdına koşmak ve birbirine sarılmak, birbiri içine girmek sûretiyle öyle bir vahdet-i vücud teşkil ediyorlar ki; bir insanın cesedindeki unsurlar gibi, birbirinden kâbil-i tefrik olmaz. Bir unsurun dizginini tutan, umurun dizginlerini tutamazsa, o tek unsurun dizginini zabtedemez.

İşte kâinatın sîmasındaki bu teavün, tesânüd, tecavüb, teânuk; pek parlak bir sikke-i kübrâ-yı vahdettir.

İkinci Sikke

Zeminin yüzünde ve bahar sîmasında öyle bir parlak hâtem-i ehadiyet ve sikke-i vahdâniyet İsm-i Ferd'in cilvesiyle görünüyor ki, **küre-i arz**ın yüzünde bütün zîhayatı bütün efrâdıyla ve ahvâl ve şuûnâtıyla idare etmeyen ve umurunun birden görmeyen ve bilmeyen ve îcâd etmeyen bir zât, îcâd cihetinde hiçbir şeye karışmadığını isbât ediyor. O sikke de şudur:

Zeminin yüzünde madenî maddelerin, unsurların ve câmidat mahlûkâtın gayet muntazam, fakat gizli sikkelerinden kat-ı nazar; yalnız iki yüz bin hayvanât tâifelerinin ve iki yüz bin nebatât envânının atkı ipleriyle dokunan nakışlı şu sikkeye bak ki: Birden bahar mevsiminde, zeminin yüzünde, birbiri içinde, beraber, ayrı ayrı şekilleri, ayrı ayrı hizmetleri, ayrı ayrı rızıkları, ayrı ayrı cihâzâtları; hiçbirini şaşırmayarak, yanlış etmeyerek, nihayet karışıklık içinde nihayet derecede temyiz ve tefrik ile, gayet hassas bir mîzanla her bir şeye lâzım olan her şeyleri külfetsiz tam vaktinde umulmadığı yerden veril-

Ahval: Hâller, durumlar.

Câmidat: Cansızlar.

Cihazât: Donanımlar.

Efrad: Fertler. **Enva:** Çeşitler, türler.

Hâtem-i ehadiyet: Cenâb-ı

Hakk'ın her bir şeye tecelli eden birliğinin mührü.

Hayvanât: Hayvanlar.

İcâd etmek: Var etmek, yaratmak.

Kâbil-i tefrik: Ayırması mümkün.

Kat-ı nazar: "Bir tarafa", "şöyle

dursun". **Küre-i arz:** Yerküre.

Külfet: Zahmet, sıkıntı.

Mevcûdât: Varlıklar, yaratılmışlar.

Mîzan: Ölçü, denge.

Muavenet: Yardım, yardım etme.

Muntazam: Düzenli.

Sikke-i kübrâ-yı vahdet: Mahlûka-

tın yaratıcısının bir olduğunu gösteren kendilerindeki mühür.

Sikke-i vahdet: Mahlûkâtın yaratıcısının bir olduğunu gösteren kendilerindeki mühür.

Sîmâ: Yüz, çehre.

Şuûnat: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin kaynağı olan sıfatlarının dayandığı, insanın idrak ufkunu aşan, ihata edilemeyen, Zât'ına layık şefkat, muhabbet, ferah, sürur, gazap gibi mukaddes, münezzeh mânâlar.

Taife: Takım, topluluk, cemaat.

Teauuk: Birbirini muhabbetle ku-

caklama. **Teavün:** Yardımlaşma.

Tecavüb: Cevaplaşma, birbirinin

ihtiyaçlarına cevap verme.

Tefrik: Ayırma, ayrı tutma.

Tekmil: Tamamlama, bitirme.

Temyiz: Bir şeyi diğerinden seçip ayırmak. **Tesanüd:** Dayanışma.

Ülmüm: Genel, herkes.

Unsur: Birleşik bir unsuru meydana getiren elemanlardan her biri. Element.

Vahdet-i vücûd: Vücud birliği.

"Var olan sadece Allah'tır, Vücûd yalnız O Zât'tan ibarettir, O'nun dışında, görünen şeyler muhtelif mertebelerde O'nun zuhur ve tecellisinden başka bir şey değildir." şeklinde ifade edilebilecek bir tasavvuf ekolü.

Zabt etmek: İdaresi altına almak.

Zeminin yüzü: Yeryüzü.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

diğini gözümüzle gördüğümüzden, zeminin sîmasında o keyfiyet, o tedbir, o idare öyle bir hâtem-i vahdâniyet ve öyle bir sikke-i ehadiyettir ki; bütün o mevcûdâtı birden, hiçten îcâd edip beraber idare etmeyen bir zât; rubûbiyet ve îcâd cihetiyle hiçbir şeye karışamaz. Çünkü karışmış olsa, o hadsiz geniş müvâzene-i idare bozulacak. Fakat insanların o kavânîn-i rubûbiyetin hüsn-i cereyânlarına yine emr-i ilâhî ile surî bir hizmeti var.

Üçüncü Sikke

İnsanın yüzünde... Belki, insanın yüzü öyle bir sikke-i ehadiyettir ki, Âdem zamanından tâ Kıyamete kadar gelmiş ve gelecek bütün efrâd-ı insâniye birden nazar-ı mütalâasında bulunmayan; ve her birine karşı o tek yüzde birer alâmet-i farika koymayan ve o küçük yüzde hadsiz alâmet-i farika bırakmayan bir sebep, bir tek insanın yüzündeki hâtem-i vahdâniyete îcâd cihetiyle el uzatamaz. Evet insanın yüzüne o sikkeyi koyan Zât, elbette bütün efrâd-ı insâniye nazar-ı şuhûdunda ve dâire-i ilmindedir ki, her bir insanın sîması göz, kulak, ağız gibi âzâ-yı esasîde birbirine benzediği hâlde, birer alâmet-i farika ile, hiçbirisine tamam benzemez. Nasıl ki o sîmada göz, kulak gibi âzâların umum efrâdında birbirine benzediği, o nev-i insanın Sâni'i bir, Vâhid olduğuna şehâdet eden bir sikke-i tevhiddir; öyle de, hukûk-i insâniyenin muhafazası için sâir envân fevkinde olarak, o sîmalarda birbirine iltibâs olmamak ve birbirinden tefriki için, hikmetli pek çok alâmet-i farika ile iftirâkları, o Sâni-i Vâhid'in iradesini, ihtiyarını ve meşîetini göstermekle beraber, ayrı ve çok dakîk bir sikke-i ehadiyet oluyor ki; bütün insanları, hayvanları, belki kâinatı halk etmeyen bir zât, bir sebep o sikkeyi koyamaz.

Alâmet-i farika: Ayırıcı işaret.

Âza-yı esasî: Temel organlar.

Daire-i ilm: İlim sahası.

Dakik: İnce, hassas.

Efrâd-i insaniye: İnsan ferdleri, kişiler.

Emr-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın emri.

Envâ: Çeşitler, türler.

Fevk: Üst.

Halk etmek: Yaratmak.

Hâtem-i vahdaniyet: Mahlûkatın yaratıcısının bir olduğunu gösteren kendilerindeki mühür.

Hukuk-i insaniye: İnsan hakları.

Hüsn-i cereyan: İşleyişin güzelliği.

İftirak: Ayrılık.

İhtiyar: Seçme, tercih etme.

İltibâs: Yanlışlık ve karışıklık.

İrade: Dileme, isteme.

Kavânîn-i rubûbiyet: Rubûbiyet kanunları.

Meşîet: Dilemek, irade.

Müvazene-i idare: İdare dengesi.

Nazar-ı mütalâa: İnceleme bakışı.

Nazar-ı şuhûd: Cenâb-ı Hakk'ın Kendisine has bir şekilde bakışı ve görmesi.

Nev-i insan: İnsan türü.

Rubûbiyet: Kâinatı yaratıp

yönetme.

Sâni u Vâhid: Bir olan Sanatkar.

Sâni: Yaradan, sanat eseri olarak meydana getiren.

Sikke: Damga, mühür.

Sikke-i ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her varlıkta özel şekilde tecelli eden, görünen birliğinin mühürü.

Sikke-i tevhid: Cenâb-ı Hakk'ın birliğinin mühürü.

Simâ: Yüz, çehre.

Surî: Hakikî olmayan, görünürde olan.

Şehâdet: Şahidlik, tanıklık.

Tedbir: İdare etme.

Tefrik: Ayırma, ayrı tutma.

Vâhid: Zâtında sıfatlarında, isim ve fiillerinde ortağı olmayan.

İkinci İşaret

Kâinatın âlemleri, envâları ve unsurları öyle birbiri içine girift olarak girmiştir ki, kâinatın hey'et-i mecmûasına mâlik olmayan bir sebep, hiçbir nev'ine, hiçbir unsuruna hakikî tasarruf edemez. Âdetâ İsm-i Ferd'in cilve-i vahdeti, bütün kâinatı bir vahdet içine almış; her şey o vahdeti ilân ediyor.

Meselâ: Bu kâinatın lâmbası olan Güneş'in bir olması, umum kâinat birinin olmasına işaret ettiği gibi; zîhayatların çevik ve çalak hizmetçileri olan hava unsuru bir olması; ve aşçıları olan ateş bir olması; ve zemin bahçesini sulayan bulut süngeri bir olması; ve umum zîhayatın imdâdına yetişen yağmur bir olması ve her yere yetişmesi; ve ekser hayvanât ve nebatât tâifelerinin her birisi umum zemin yüzünde serbest yayılmaları, vahdet-i nev'iyele ve meskenleri bir bulunması; gayet kat'î bir sûrette işaretler, şehâdetlerdir ki, meskenleri ile beraber umum o mevcûdât, bir tek Zât'ın malı olduğuna delâlet ederler.

İşte buna kıyâsen, bütün kâinatın böyle birbirine girift olan envâları mecmû-yi kâinatı öyle bir küll hükmüne getirmiştir ki, îcâd cihetiyle tecezzi kabul etmez. Umum kâinata hükmü geçmeyen bir sebep, rubûbiyet cihetiyle ve îcâd keyfiyetiyle hiçbir şeye hükmedemez ve bir tek zerreye rubûbiyetini dinlettiremez.

Üçüncü İşaret

İsm-i Ferd'in tecelli-i a'zamıyla kâinatı birbiri içinde hadsiz mektubât-ı samedaniye hükmüne getirip, her mektupta hadsiz hâtem-i vahdâniyet ve pek çok mühr-i ehadiyet basılmış gibi, her bir mektubun kelimâtı adedince ehadiyet mühürlerini taşıyor ve o mühürlerin adedince Kâtibini gösteriyor. Evet her bir çiçek, her bir meyve, her bir ot, hattâ her bir hayvan, her bir ağaç

Cilve-i vahdet: Birlik tecellisi.

Delâlet etmek: İşaret etmek, delil olmak.

Ekser: Birçok.

Hâtem-i vahdaniyet: Mahlûkâtın yaratıcısının bir olduğunu gösteren kendilerindeki mühür.

Hayvanât: Hayvanlar.

Hey'et-i mecmûa: Bütün hepsi.

İsm-i Ferd: Eşi ve benzeri olmayan Cenâb-ı Hakk'ın ismi.

Kelimat: Kelimeler.

Kıyasen: Karşılaştırarak, mukayese ederek.

Küll: Bütün. **Mâlik:** Sahip.

Mecmû kâinat: Kâinatın tamamı.

Mektubat-ı samedaniye: Her biri birer mektup gibi bize Yaradan'ı anlatan ilâhî sanatlar.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Mümr-i ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her bir şeyde tecelli eden birliğinin mührü.

Neбатât: Bitkiler.

Nev': Çeşit, tür.

Rubûbiyet: Kâinatı yaratıp yönetme.

Taife: Takım, topluluk, cemaat.

Tasarruf: Sahip olma, kullanma, idare etme.

Tecelli-i a'zam: En büyük tecelli.

Tecezzi: Parçalara ayrılma.

Unsur: Element.

Vahdet-i nev'iye: Çeşit, tür birliği.

Zerre: Maddenin en küçük parçası.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

birer mühr-i ehadiyet ve birer sikke-i samediyet olduklarını ve bulundukları mekân ise bir mektup sûretini alması cihetiyle her biri bir imza şeklini alır; o mekânın kâtibini gösteriyor.

Meselâ: Bir bahçede bir sarı çiçek, o bahçe nakkaşının bir mührü hük-mündedir. O çiçek mührü kimin ise, bütün zemin yüzündeki o nevi çiçekler, o Zât'ın kelimeleri hükmünde olduğuna ve o bahçe dahi O'nun yazısı oldu-ğuna, açık bir sûrette delâlet ediyor. Demek oluyor ki; her bir şey, umum eşyayı Hâlıkına isnâd edip, a'zamî bir tevhide işaret ediyor.

Dördüncü İşaret

İsm-i Ferd'in cilve-i a'zamî güneş gibi zâhir olmakla beraber, vücub de-recesinde bir mâkûliyet ve hadsiz bir kolaylıkla kabul edilir. Ve o cilvenin muhalifi ve zıddı olan şirk, nihayet derecede müşkil ve akıldan gayet dere-cede uzak, belki muhal ve mümtenî derecesinde olduğunu isbât eden çok bürhânlar, Risale-i Nur'un eczâlarında beyân edilmiş. Şimdilik o delillerdeki o noktaların tafsîlâtını o risalelere havale edip, yalnız "Üç Nokta"sını burada beyân edeceğiz.

Birincisi

Onuncu ve Yirmi Dokuzuncu Sözlerin âhirlerinde icmâlen ve Yirminci Mektup'un âhirinde tafsilen gayet kat'î bürhânlar ile isbât etmişiz ki, Zât-ı Ferd ve Ehad'in kudretine nisbeten en büyük şeyin icâdı, en küçük bir şey gibi kolaydır. Bir baharı, bir çiçek gibi sühûletle halk eder. Binler haşrin nümûnelerini her baharda gözümüz önünde kolaylıkla icâd eder. Büyük bir ağacı, küçük bir meyve gibi rahatça idare eder. Eğer müteaddit esbaba ha-vale edilse, her bir meyve, bir ağaç kadar masraflı ve müşkilâtlı ve bir çiçek, bir bahar kadar zahmetli ve suûbetli olur.

A'zamî: En büyük.

Âhîr: Son.

Beyân: Açıklama, ifade etme.

Bürhan: Delil.

Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.

Ecza: Parçalar.

Esbap: Sebepler, maddî şartlar.

Hâlık: Yaradan, Yaratıcı.

Halk etmek: Yaratmak.

Haşr: Öldükten sonra dirilip toplanma.

İcmâlen: Kısaca, özet olarak.

Makûliyet: Akla uygun olma, anlaşılır.

Muhal: İmkânsız.

Muhalif: Aykırı.

Mümteni: Mümkün olmayan.

Müşkil: Güç, zor.

Müşkilat: Müşkiller.

Müteaddid: Ayrı ayrı, birçok.

Nakkaş: Sanat işleyen, sanatkâr.

Nümune: Örnek, misâl.

Sikke-i samediyet: Cenâb-ı Hakk'ın hiçbir şeye ihtiyacı

olmadığı hâlde her şeyin O'na muhtaç olmasının damgası, mührü.

Suûbet: Zorluk, güçlük.

Sühulet: Kolaylık.

Şirk: Allah'a (c.c.) ortak koşma.

Tafsîlat: Detaylar, ayrıntılar.

Tafsilen: Ayrıntılı olarak.

Vücub: Kesinlik, kat'îlik, zaruret.

Zâhir: Görünen, aşikâr olan.

Zât-ı Ferd ve Ehad: Bir ve tek Zât Hz. Allah.

Evet, nasıl ki bir ordunun teçhizat-ı askeriyesi bir kumandanın emriyle bir fabrikada yapılsa; o ordunun teçhizatı, âdetâ bir tek neferin teçhizatı gibi kolaylaşır; eğer her neferin cihâzâtı ayrı ayrı fabrikada yapılsa ve idare-i askeriyesi vahdetten kesrete girse; o vakit her bir nefer, ordu kadar fabrikalar ister. Aynen öyle de eğer her şey Zât-ı Ferd ve Ehad'e verilse; bütün bir nev'in hadsiz efrâdı, bir tek ferd gibi kolay olur.¹ Eğer esbaba verilse; her bir ferd, o nev' kadar müşkilâtlı olur.

Evet, vahdet de, ferdiyet de; her şeyin o Zât-ı Vâhid'e intisabıyla olur ve O'na istinâd eder. Ve bu istinâd ve intisab ise; o şey için hadsiz bir kuvvet, bir kudret hükmüne geçebilir. O vakit, küçük bir şey, o intisab ve istinâd kuvvetiyle, binler derece kuvvet-i şahsiyesinin fevkinde işler görebilir, neticeler verebilir. Ve çok kuvvetli olan Ferd ve Ehad'e istinâd ve intisab etmeyen bir şey, kendi şahsî kuvvetine göre, küçük işler görebilir ve neticesi ona göre küçülür.

Meselâ: Nasıl ki başıbozuk, gayet cesur, kuvvetli bir adam, kendi cep-hânesini ve zahîresini beraberinde ve belinde taşımağa mecbur olduğundan, ancak on adam düşmanına karşı muvakkat dayanabilir. Çünkü şahsî kuvveti o kadar eser gösterebilir. Fakat, askerlik tezkeresiyle bir kumandan-ı a'zama intisab ve istinâd eden bir adam; kendi menâbi-i kuvvetini ve erzak deposunu kendisi çekmediği ve taşımağa mecbur olmadığı için, o intisab ve istinad, onun için tükenmez bir kuvvet, bir hazine hükmüne geçtiğinden; mağlûp düşen düşman ordusunun bir müşirini, belki binler adamla beraber, o intisab kuvvetiyle esir edebilir.

Demek vahdette, ferdiyette; bir karınca bir Firavun'u, bir sinek bir Nemrud'u, bir mikrop bir cebbarı o intisab kuvvetiyle mağlûp edebildiği gibi; nohut tanesi küçüklüğünde bir çekirdek dahi dağ gibi heybetli bir çam ağacını omuzunda taşıyabilir. Evet, nasıl ki bir kumandan-ı a'zam, bir neferin imdâdına bir orduyu gönderebilir haysiyetiyle ve o neferin arkasında bir

¹ Bkz.: Lokman sûresi, 31/28; Yâsîn sûresi, 36/82.

Cebbâr: Zâlim, gaddar, müstebit.

Cihâzât: Cihazlar, malzemeler.

Efrad: Fertler.

Erzak: Rızıklar.

Esbap: Sebepler, maddî şartlar.

Ferdiyet: Teklik, birlik.

Fevk: Üst.

Haysiyet: İtibar.

İdare-i askeriye: Askerî sevk ve

idare.

İntisap: Bağlanma, mensup olma.

İstinad: Dayanma.

Kesret: Çokluk.

Kumandan-ı a'zam: Başkomutan.

Kuvvet-i şahsiye: Ferdî kuvvet.

Menâbi-i kuvvet: Kuvvet kaynakları.

Muvakkat: Geçici.

Müşir: Mareşal.

Nefer: Er, asker.

Teçhizat-ı askeriye: Askerî donanım.

Tezkere: Askerin ordu mensûbu olduğunu ispatlayan belge.

Vahdet: Birlik.

Zahire: Azık, yiyecek, kumanya.

Zât-ı Vâhid: Bir olan Zât Allah (c.c.).

orduyu tahşid edebildiği cihetiyle; o nefer, bir ordu kendisinin arkasında mânen bulunuyor gibi bir kuvvet-i mâneviye ile pek büyük işlere, kumandanı nâmına mazhar olur. Öyle de, Sultan-ı Ezeli, Ferd ve Ehad olduğundan hiçbir cihetle ihtiyaç yok, eğer faraza ihtiyaç olsa her şeyin imdâdına bütün eşyayı gönderir ve her bir şeyin arkasına kâinat ordusunu tahşid eder ve her bir şey kâinat kadar bir kuvvete dayanır ve her bir şeye karşı bütün eşya -faraza eğer ihtiyaç olsa- o Kumandan-ı Ferd'in kuvveti hükmüne geçebilir. Eğer ferdiyet olmazsa, her bir şey bütün bu kuvveti kaybeder, hiç hükmüne sukût eder; neticeleri dahi hiçe iner.

İşte, gözümüzle her vakit müşâhede ettiğimiz bu çok hârîka eserlerin gayet küçük ehemmiyetsiz şeylerden tezâhürü, bilbedâhe ferdiyet ve ehadîyeti gösteriyor.¹ Yoksa her şeyin neticesi, meyvesi, eseri; o şeyin maddesi ve kuvveti gibi küçülerek hiçe inecekti. Ve gözümüz önündeki gayet kıymetdâr şeylerin gayet derecede ucuzluğu ve nihayet derecede mebzuliyeti, hiç kalmayacaktı. Şimdi kırk para ile alacağımız bir kavunu, bir narı; kırk bin lira ile de yiyemezdik.

Evet dünyadaki bütün sühûlet, bütün ucuzluk, bütün mebzuliyet; vahdetten gelir ve ferdiyete şehâdet eder.

İkinci Nokta

Mevcûdât iki vecihle **icâd** ediliyor. Biri; **"ibda" ve ihtira** tâbir edilen **hiçten icâddır**. Diğeri; **"inşa ve terkib"** tâbir edilen mevcut olan anasır ve eşyadan toplamak sûretiyle ona vücud vermektir. Eğer cilve-i ferdiyete ve sırr-ı ehadiyete göre olsa, hadsiz derece bir sühûlet, belki vücub derecesinde

¹ İnsan gibi mükemmel bir varlığın, basit bir sudan yaratılması, (Mürselât sûresi, 77/20); İçenlerin boğazından afiyetle geçen süt gibi güzel bir gıdanın, davarların karınlarındaki işkembe ile kan arasından süzülmesi (Nahl sûresi, 16/66); İnsanlar için şifa olan bal gibi bir şerbetin, arının karnından çıkarılması (Nahl sûresi, 16/69) örnek olarak zikredilebilir.

Anasır: Unsurlar.

Bilbedâhe: Apaçık bir şekilde.

Cilve-i ferdiyet: Birlik tecellisi.

Ehad: Ortağı, şehib ve benzeri olmayıp tek olan.

Faraza: Öyle sayalım ki, farz edelim ki.

Ferd: Bir, Tek.

İbdâ: Hiçbir model olmadan benzersiz ve eşsiz yaratmak.

İhtira: Benzeri görülmeyecek şekilde yoktan yaratma.

Kıymetdar: Kıymetli.

İnşa: Var olan unsurlardan vücuda getirme, yaratmak.

Kumandan-ı Ferd: Eşsiz Kumandan.

Kuvvet-i mâneviye: Mânevî kuvvet.

Mazhar olmak: Nail olmak, elde etmek.

Mebzuliyet: Bolluk, çokluk.

Mevcûdât: Varlıklar, yaratılmışlar.

Sırr-ı ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın birer birer her bir şeyde tecelli eden birliğinin sırrı.

Müşâhede etmek: Görmek.

Sukût etmek: Düşmek.

Sultan-ı Ezeli: Kâinatın ezeli mutlak hükümdarı Allah (c.c.).

Sühulet: Kolaylık.

Tâbir edilen: İfade edilen.

Tahşid etmek: Yığmak, biriktirmek, toplamak.

Terkib: Var olan unsurlardan ve eşyadan toplamak sûretiyle yeni bir şey var etmek.

Tezahür: Ortaya çıkmak.

Vücub: Kesinlik, kat'ilik, zaruret.

bir kolaylık olur. Eğer ferdiyete verilmezse, hadsiz derece müşkil ve gayr-ı mâkul, belki imtinâ derecesinde bir suûbet olacak. Hâlbuki kâinattaki mevcûdât, nihayet derecede külfetsiz olarak ve sühûletle ve kolaylıkla gayet mükemmel bir sûrette vücuda gelmeleri, ilve-i ferdiyeti bilbedâhe gösteriyor ve her şey doğrudan doğruya Zât-ı Ferd-i Zülcelâl'in san'atı olduğunu isbât ediyor.

Evet, eğer eşya Ferd ü Vâhid'e verilse, bir kibrit çakar gibi, eserleriyle azameti anlaşılan o nihayetsiz kudretiyle hiçten îcâd eder ve ihâtalı nihayetsiz ilmiyle her şeye mânevî bir kalıp hükmünde bir mikdar tâyin eder. Ve o âyine-i ilmindeki her şeyin sûretine ve plânına göre kolayca her bir şeyin zerreleri o kalıb-ı ilmî içine yerleşir, muntazaman vaziyetlerini muhafaza ederler.

Eğer etraftan zerreleri toplamak lâzım gelse de, ilmî kanunların ve kudretin ihâtalı düsturları cihetiyle; o zerrelere, kanun-i ilmî ve sevk-i kudretî ile bağlanmaları haysiyetiyle muftî bir ordunun neferatı gibi muntazaman kanun-i ilmî ve sevk-i kudretî ile gelip o şeyin vücudunu ihâta eden kalıb-ı ilmî ve mikdar-ı kaderî içine girip kolayca vücudunu teşkil ederler. Belki âyine-deki aksin fotoğraf vasıtasıyla kâğıt üstüne vücud-i hâricî giymesi veyahut görünmeyen bir yazı ile yazılan bir mektuba gösterici maddeyi sürmekle görünmesi gibi, Ferd ü Vâhid'in ilm-i ezelisinin âyinesinde bulunan mâhiyet-i eşya ve suver-i mevcûdâta gayet sühûletle, kudret onlara vücud-i hâricî giydirir ve âlem-i mânâdan âlem-i zuhûra getirir, gözlere gösterir.

Eğer Ferd ü Vâhid'e verilmezse, bir sineğin vücudunu rû-yi zeminin etrafından ve anasırından gayet hassas bir mizanla toplamak, âdetâ yeryüzünü ve unsurları eleyip her taraftan o mahsus vücudun mahsus zerrelereyi getirerek san'atlı vücudunda muntazam yerleştirmek için maddî kalıp, belki

Âlem-i mânâ: Beş duyu ile kavranamayan mânâ âlemi.

Âlem-i zuhur: Görünen âlem, bu dünya.

Âyine-i ilm: İlim aynası.

Azamet: Büyüklük, ululuk, yücelik.

Ferd u Vahid: Yegâne, bir ve tek Hz. Allah.

Ferd: Bir, Tek.

Gayr-ı makul: Akla uygun olmayan.

Haysiyet: İtibar.

İhata: Kuşatma, kapsama.

İlm-i ezeli: Cenâb-ı Hakk'ın ezeli ilmi.

İmtinâ: İmkânsızlık, mümkün olmama.

Kalıp-ı ilmî: Cenâb-ı Hakk'ın sınırsız ilminin her varlık için belirlediği miktar, ölçü, kalıp.

Kanun-i ilmî: İlmî kanun.

Külfet: Zahmet, sıkıntı.

Mâhiyet-i eşya: Varlıkların aslı esası.

Mahsus: Özel.

Mikdar-ı kaderî: İlâhî kader ile belirlenmiş miktar.

Mizan: Ölçü, denge.

Muntazaman: Düzenli olarak.

Muti: İtaat eden, itaatkâr.

Müşkil: Güç, zor.

Neferat: Erler, askerler.

Rû-yi zemin: Yeryüzü, dünya.

Sevk-i kudretî: İlâhî kudretin sevk etmesi.

Suûbet: Zorluk, güçlük.

Suver-i mevcûdat: Varlıkların şekilleri.

Sühulet: Kolaylık.

Vâhid: Zâtında sıfatlarında, isim ve fiillerinde ortağı olmayan Allah (c.c.).

Vücud-i haricî giymek: Varlık sahasına çıkmak.

Zât-ı Ferd-i Zülcelâl: Yüceler yücresi eşi ve benzeri olmayan tek Allah (c.c.).

Zerre: Maddenin en küçük parçası.

âzâları adedince kalıblar bulunmak ve o vücuddaki duygular ve rûh gibi ince, dakik, mânevî letâîfi dahi mîzan-ı mahsusla mânevî âlemlerden celb etmek lâzım gelir. İşte bu sûrette bir sineğin îcâdı, kâinat kadar müşkilâtlı olur; yüz derece müşkil müşkil içinde, belki muhal muhal içinde olacak. Çünkü Hâlık u Ferd'den başka hiçbir şey, hiçten ve ademden îcâd edemediğine bütün ehl-i din ve ehl-i fen ittifak ediyorlar. Öyle ise, esbab ve tabiata havale edilse, her şeye, ekser eşyadan toplamak sûretiyle vücud verilebilir.

Üçüncü Nokta

Eğer bütün eşya, bir Zât-ı Ferd ü Vâhid'e verilse, bir tek şey gibi kolay olmasına; eğer esbaba ve tabiata havale edilse, bir tek şeyin vücudu, umum eşya kadar müşkilâtlı olduğuna işaret eden, başka risalelerde izah edilen bir iki temsili, muhtasaran beyân edeceğiz.

Meselâ: Bir zabite, bin nefere âit vaziyet ve idare havale edilse ve bir nefer de on zabitin idaresine verilse, o bir neferin idaresi, bir taburun idaresinden on derece daha müşkilâtlı olur. Çünkü ona emredenler, birbirine mâni olurlar; bir keşmekeş ile o nefer hiçbir istirahat yüzünü görmeyecek. Hem bir taburdan matlup vaziyet ve netice, bir tek zabite havale edilse; külfetsiz, kolayca o neticeyi istihsal eder ve o vaziyeti verebilir. Eğer o vaziyeti almayı ve o neticeyi istihsal etmeyi, o taburdaki başsız, âmirsiz, çavuşsuz neferata havale edilse, o matlup vaziyeti ve neticeyi almak için çok karışıklık içinde münakaşalarla ancak nâkıs bir sûreti, müşkilâtle tahsil edebilir.

İkinci Temsil: Meselâ, Ayasofya gibi kubbeli bir câmiin kubbesindeki taşlarını durdurmak vaziyeti ve muallâkta durdurması bir ustaya verilse, o vaziyeti onlara kolayca verebilir. Eğer o vaziyete girmesi, taşlara havale edilse, her bir taş umum taşlara hem hâkim-i mutlak, hem mahkûm-i mutlak olmak lâzım gelir. Tâ ki, birbirine baş başa verip, muallâkta durabilsinler. O hâlde o ustanın kolayca gördüğü işini görmek için yüz usta kadar, yüz derece işinden daha ziyâde işler görülecek, sonra o vaziyetler alınacak.

Adem: Yokluk.

Âmir: Emreden, yönetici.

Âza: Organ.

Beyân: Açıklama, ifade etme.

Dakik: İnce, hassas.

Ehl-i din: Dindarlar.

Ehl-i fen: Bilim adamları.

Ekser: Bir çok.

Esbap: Sebepler, maddî şartlar.

Hâkim-i Mutlak: Her şeye

hükmeden. **Hâlık:** Yaradan.

İttifak: Sözbirliği, oybirliği.

Keşmekeş: Karışıklık.

Külfet: Zahmet, sıkıntı.

Letâîf: Mânevî duygular.

Mahkûm-i mutlak: Başkasının

hükmi altında olan.

Matlup: İstek, talep.

Muhal: İmkânsız, olması mümkün olmayan.

Muhtasaran: Kısaca, özet olarak.

Müşkilât: Müşkiller, zorluklar.

Nâkıs: Noksan, eksik.

Nefer: Er, asker.

Neferat: Erler, askerler.

Tabur: Dört bölükten oluşan askerî

birlik. **Zabit:** Subay.

Üçüncü Temsil: Meselâ, küre-i arz, Zât-ı Ferd ü Vâhid'in bir memuru, bir nefer olduğundan, yalnız o bir tek nefer, o tek Zât'ın tek emrini dinlediği için, mevsimlerin husûlü ve gece ve gündüz vakitlerinin vücudu ve semâvât-taki ulvî ve haşmetli harekâtın zuhûru ve sinemavarî semâvî levhaların teb-dili gibi neticeleri istihsal için Arz gibi bir tek nefer, bir tek Zât'ın bir tek em-rini almakla, o vazifenin neş'esinden gelen bir câzibe ile meczub mevlevî gibi semaa kalkar, bütün o muhteşem neticelerin husûlüne ve zuhûruna vesîle olur. Güyâ o tek nefer, kâinat yüzündeki muhteşem manevraya bir kumandanlık eder.

Eğer hâkimiyet-i ulûhiyeti ve saltanat-ı rubûbiyeti umum kâinatı ihâta eden ve hüküm ve emri umum mevcûdâta geçen bir Zât-ı Ferd'e verilmezse; o hâlde o neticeleri, o semâvî manevrayı ve arzî mevsimleri tahsil etmek için küre-i arzdan bin defa büyük milyonlarla yıldızlar ve küreler, milyonlar sene uzun bir mesafeyi her yirmi dört saatte, her bir senede gezmekle o neticeler gösterilebilir.

İşte, küre-i arz gibi bir tek memur, meczub bir mevlevî gibi mihveri ve medârı üstünde iki hareketle hâsıl olan o haşmetli neticelerin husûlü ise, vahdette ne derece hadsiz sühûlet olduğuna bir misâl olması gibi, aynı neticeleri kazanmak için milyonlar defa o hareketten daha müşkil ve hadsiz uzun yollar ile o neticeleri kazanmak ne derece müşkilâtlı, belki muhal olduğuna; şirk ve küfrün yolunda ne derece muhaller, bâtil şeyler bulunduğuna misâldir.

Esbaba tapanların ve tabiatperestlerin cehâletlerine bu misâl ile bak. Meselâ: "Bir zât hârika bir fabrikanın veya acıp bir saatin veya muhteşem bir sarayın veya mükemmel bir kitabın gayet muntazam bir sûrette eczâlarını, çarklarını fevkalâde san'atıyla hazır ettikten sonra, kendisi kolayca o eczâları

Acıp: Hayret veren, orijinal.

Arz: Yeryüzü.

Arzî: Dünyaya ait.

Bâtil: Hak olmayan, boş, asılsız.

Cazibe: Çekim.

Ecza: Parçalar.

Esbap: Sebepler, maddî şartlar.

Hâkimiyet-i ulûhiyet: Ulûhiyetin hükümranlığı, egemenliği.

Harekât: Hareketler.

İhata: Kuşatma, kapsama.

Küfür: İmansızlık, hakkı kabul etmemek.

Küre-i arz: Yerküre, dünya.

Meczub: Kendinden geçen.

Medâr: Yörünge.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Mihver: Yörünge.

Muhal: İmkânsız, olması mümkün olmayan.

Muhteşem: İhtişamlı, görkemli.

Muntazam: Düzenli.

Müşkil: Güç, zor.

Müşkilât: Müşkilleri.

Saltanat-ı rubûbiyet: Rubûbiyetin hâkimiyeti.

Semâvât: Gökler, yedi kat gök.

Semâvî: Gökte olan.

Semâvî: Semâya âit, Allah tarafından olan.

Sinema-varî: Sinema şeridi gibi.

Sühulet: Kolaylık.

Şirk: Allah'a ortak koşma.

Tabiat-perest: Her şeyi tabiata mal eden.

Tebdil: Değiştirilme, değiştirme.

Ulvî: Yüce.

Vahdet: Birlik.

Zât-ı Ferd: Tek olan Allah (c.c.).

Zuhur: Görünme, meydana çıkma.

terkib edip işletmeyerek, belki çok uzun masraflarla o eczâları kendi kendine işlemek ve o usta yerine fabrikayı, sarayı, saati yapmak, kitabı yazmak için her bir cüz'ü, her bir çarkı, hattâ kâğıdı, kalemi birer hârika makine hükmüne getiriyor. Ve teşhirini çok istediği bütün hünerlerini, kemâlâtını izhâra ve sîle olan o üstadlığını ve san'atını onlara havale ediyor.” diye zannetmek, ne derece akıldan uzak ve cehâlet olduğunu anlarsın! Aynen öyle de; esbaba ve tabiatlara îcâd isnâd edenler, muzaaf bir cehâlete düşerler. Çünkü tabiatların ve sebeplerin üstünde dahi gayet muntazam bir eser-i san'at var; onlar da sâir mahlûkât gibi masnûdurlar. Onları öyle yapan Zât, onların neticelerini dahi yapar, beraber gösteriyor. Çekirdeği yapan, onun üstünde ağacı o yapar; ve ağacı yapan, onun üstünde meyveleri dahi o îcâd eder. Yoksa ayrı ayrı tabiatların, sebeplerin vücuda gelmeleri için, yine muntazam başka tabiatları, sebepleri isteyecekler. Ve hâkezâ gitgide nihayetsiz, mânâsız, imkânsız bir silsile-i mevhumatı mevcut kabul etmek lâzım gelir. Bu ise, cehâletlerin en antikasıdır.

Beşinci İşaret

Çok yerlerde kat'î delillerle isbât etmişiz ki, hâkimiyetin en esaslı hâssası; istiklâldir, infiraddır. Hattâ hâkimiyetin zaîf bir gölgesi; âciz insanlarda dahi, istiklâliyetini muhafaza etmek için, gayrın müdahalesini şiddetle reddeder ve kendi vazifesine başkasının karışmasına müsaade etmez. Çok padişahlar bu redd-i müdahale haysiyetiyle masum evlâdlarını ve sevdiği kardeşlerini merhametsizce kesmişler. Demek, hakikî hâkimiyetin en esaslı hâssası ve infikâk kabul etmez bir lâzımı ve dâimî bir muktezâsı; istiklâldir, infiraddır, gayrın müdahalesini reddir.

İşte, bu çok esaslı hâssa içindir ki, rubûbiyet-i mutlaka derecesindeki hâkimiyet-i ilâhiye, gayet şiddetle şirki ve iştiraki ve müdahale-i gayrı reddettiğinden, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân dahi, gayet hararetle ve şiddetle ve pek çok tekrar ile tevhidi gösterip; şirki, iştiraki azîm tehditlerle reddediyor.

Âciz: Güçsüz, kifayetsiz.

Cüz': Parça, kısım.

Eser-i sanat: Sanat eseri.

Gayr: Başkası.

Hâkezâ: Bunun gibi, yine böyle.

Hâkimiyet-i ilâhiye: İlâhî hâkimiyet.

Hâssa: Özellik.

İnfikak: Çözülme.

İnfirad: Yalnız başına kalma.

Teklik, bir oluş.

İsnad etmek: Nisbet etmek, vermek.

İzhar etmek: Ortaya koymak, göstermek.

Kemâlât: Mükemmellikler.

Lâzum: Aynılmaz özellik, gerek.

Mahlûkat: Yaratılanlar.

Masnû: Sanatlı yaratılmış varlık.

Masum: Günahsız, suçsuz, kabahatsiz.

Mevcûd: Varlık.

Muktezâ: Gerek.

Muntazam: Düzenli.

Muzaaf: Kat kat, katmerli.

Redd-i müdahâle: İşine başkasının karışmasına izin vermeme.

Rubûbiyet-i mutlaka: Cenâb-ı Hakk'ın herkesi ve her şeyi kuşatan mutlak, sınırsız terbiye ve idâresi.

Silsile-i mevhumat: Hayal ve kuruntular silsilesi.

Teşhir: Sergileme, gösterme.

Tevhid: Cenâb-ı Hakk'ın birliği.

İşte, rubûbiyetteki hâkimiyet-i ilâhiye, tevhid ve vahdeti kat'î bir sûrette iktizâ ettiği ve gayet kuvvetli bir dâîyi ve gayet şiddetli bir muktezîyi gösterdiği gibi, kâinat yüzündeki nihayet derecede mükemmel ve mecmû-yi kâinattan, yıldızlardan tut tâ nebatât, hayvanât, meâdin... tâ cüz'iyat ve efrâda ve zerrelere kadar görünen intizam-ı ekmel ve insicam-ı ecmele; o ferdiyete, o vahdete hiçbir cihetle şüphe getirmeyen bir şahid-i âdil, bir bürhân-ı bâhirdir. Çünkü gayrın müdahalesi olsa, bu gayet hassas nizam ve intizam ve müvâzene-i kâinat elbette bozulacaktı ve intizamsızlık eseri görünecekti.

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَهِ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا¹

âyetinin sırrıyla, bu hârika mükemmel nizam-ı kâinat karışacaktı ve fesâda girecekti. Hâlbuki **فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ²** âyetiyle zerrâtın tâ sey-yârâta, ferşten tâ arşa kadar hiçbir cihetle kusur ve noksan ve müşevveşiyet eseri görülmediğinden, gayet parlak bir sûrette, bu nizam-ı kâinat ve şu intizam-ı mahlûkât ve şu müvâzene-i mevcûdât, İsm-i Ferd'in cilve-i a'zamını gösterip vahdete şehâdet eder.

Hem cilve-i ehadiyet sırrıyla, en küçük bir zîhayat mahlûk, kâinatın bir misâl-i musağğarası ve küçük bir fihristesi hükmünde olduğundan; o tek zîhayata sahip çıkan, bütün kâinatı kabza-yı tasarrufunda tutan Zât olabilir. Ve bir çekirdek, hilkatçe bir ağaçtan geri olmadığı; ve bir ağaç, küçük bir kâinat hükmünde olduğu, her bir zîhayat dahi, küçük bir kâinat ve küçük bir

¹ "Halbuki gökte ve yerde, Allahtan başka ilâhlar bulunsaydı oraların nizamı bozulurdu." (Enbiyâ sûresi, 21/22)

² "Çevir de bak gözünü görebilir misin bir kusur?" (Mülk sûresi, 67/3)

Arş: Gök yüzü.

Bürhan-ı bâhir: Açık delil

Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.

Cilve-i ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın

her bir şeyde farklı tecelli eden

birliği.

Cüz'iyat: Cüzler. Parçalar,

kısımlar.

Dâi: Faktör, gerekçe.

Efrad: Fertler.

Ferdiyet: Teklik, birlik.

Ferş: Yeryüzü.

Fesad: Bozukluk, bozulma.

Gayr: Başkası.

Hâkimiyet-i ilâhiye: İlâhî

hâkimiyet.

Hayvanât: Hayvanlar.

Hilkat: Yaratılış.

İktiza etmek: Gerektirmek.

İnsicam-ı ecmele: En güzel bir ahenk

İntizam-ı ekmel: En mükemmel

bir düzen.

İsm-i Ferd: Eşi ve benzeri olmayan

Cenâb-ı Hakk'ın ismi.

Kabza-yı tasarruf: Yönetim.

Maadin: Madenler.

Mahlûk: Yaratılmış.

Mahlûkat: Yaratılanlar.

Mecmû-i kâinat: Kâinatın tamamı.

Misâl-i musağğar: Küçük örnek,

maket.

Muktazi: Gerektirici sebep.

Müşevveşiyet: Karmakarışıklık,

anlamsızlık.

Müvazene-i kâinat: Varlıkların dengesi.

Müvazene-i mevcûdat:

Varlıklardaki denge.

Nebatât: Bitkiler.

Nizam-ı kâinat: Kâinatta Allah'ın

(c.c.) koyduğu genel nizam, düzen.

Seyyarat: Gezegenerler.

Şahid-i âdil: Adâletli ve doğru

sözlü şahit.

Şehâdet: Şahidlik, tanıklık.

Tevhid: Cenâb-ı Hakk'ın birliği.

Vahdet: Birlik.

Zerrat: Zereler, maddenin en küçük birimleri.

Zerre: Maddenin en küçük parçası.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

âlem hükmünde olduğundan; bu sırr-ı ehadiyet cilvesi, şirk ve iştiraki muhal derecesine getiriyor.

Bu kâinat, o sır ile, değil yalnız tecezzi kabul etmez bir külldür; belki mâhiyetçe, inkısam ve iştiraki ve tecezzisi imkânsız ve müteaddit elleri kabul etmez bir küllî hükmüne geçtiğinden; ondaki her bir cüz', bir cüz'î ve bir ferdî hükmünde; ve o küll dahi, bir küllî hükmünde olduğundan, hiçbir cihetle iştirakin imkânı olmuyor. Bu İsm-i Ferd'in cilve-i a'zamı; hakikat-i tevhidi, bu sırr-ı ehadiyetle bedahet derecesinde isbât ediyor.

Evet, kâinatın envâları birbiri içine girift olması ve kenetleşmesi ve her birinin vazifesi umuma baktığı cihetle; kâinatı rubûbiyet ve icâd noktasında tecezzi kabul etmez bir küll hükmüne getirdiği misillü; kâinatta faaliyet gösteren ef'âl-i umumiye-i muhîta dahi, birbirinin içinde tedahül cihetiyle, yani meselâ hayat vermek fiili içinde, aynı anda iâşe ve terzîk fiili görünüyor. Ve o iâşe, ihyâ fiilleri içinde aynı zamanda o zîhayatın cesedini tanzim, teşhiz fiilleri müşâhede olunuyor. Ve o iâşe, ihyâ, tanzim, teşhiz fiilleri içinde; aynı vakitte tasvir, terbiye ve tedbir fiilleri nazara çarpıyor. Ve hâkezâ, böyle muhît ve umumî ef'âlin birbiri içine tedahülü ve girift olması ve ziyâdaki yedi renk gibi imtizaç belki ittihâd etmesi haysiyetiyle ve o ef'âlin her biri mâhiyetçe bir birlik ve vahdet içinde ekser mevcûdâta ihâtası ve şümulü ve vahdanî birer fiil olduğundan, her hâlde fâilinin bir tek Zât olması ve her biri umum kâinatı istila etmesi ve sâir ef'âl ile muâvenetdarâne birleşmesi itibârıyla, kâinatı tecezzi kabul etmez bir küll hükmüne getirdiği gibi; zîhayat mahlûkların her birisi, kâinatın bir çekirdeği, bir fihristesi, bir nümûnesi hükmünde olduğundan, kâinatı rubûbiyet noktasında tecezzi ve inkısamı imkân hâricinde bir küllî hükmüne getirmiştir.

Bedahet: Gözle görülür derecede açıklıkla.

Cilbe-i a'zam: En büyük tecelli.

Cüz': Parça, kısım.

Cüz'î: Bütüne ait küçük parça.

Ef'âl: Fiiller, işler.

Ef'âl-i umûmiye-i muhîta: Her şeyi kaplayan umûmî fiiller.

Ekser: Daha çok.

Enva': Çeşitler, türler.

Fâil: Yapan.

Ferdî: Şahsî.

Hâkezâ: Bunun gibi, yine böyle.

Hakikat-i tevhid: Allah'ın birliği gerçeği.

Haysiyet: İtibar.

İâşe: Yaşatmak, beslemek, doyurmak

İhata: Kuşatma, kapsama.

İhyâ: Hayat verme, diriltme.

İmtizaç: Karışmak, uyuşmak.

İnkısam: Taksim edilme, bölünme, parçalanma.

İstîlâ: Kuşatma.

İştirak: Ortaklık.

İttihad: Birleşme

Küll: Bütün.

Küllî: Bütün her şeyi içine alacak şekilde, kapsamlı.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Misillü: Gibi.

Muâvenetdarane: Yardımlaşarak.

Muhal: İmkânsızlık.

Muhît: Kuşatan, içine alan.

Mutlî: İlaatkâr.

Müşâhede olunmak: Görülmek.

Müteaddid: Aynı ayrı, birçok.

Rubûbiyet: Kâinatı yaratıp yönetme.

Sırr-ı ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her bir şeyde ayrı ayrı tecelli eden, görünen birliğinin sırrı.

Şirk: Allah'a ortak koşma.

Şümul: Kapsama.

Tanzim: Düzenlemek.

Tasvir: Biçimlendirme, şekil verme.

Tecezzi: Parçalara ayrılma.

Teşhiz: Donatmak.

Tedahül: İç içe girme.

Tedbir: Yönetme, idare etme.

Terzîk: Besleme, nızık verme.

Umûmî: Genel.

Vahdanî: Birliğe ait.

Vahdet: Birlik.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

Ziyâ: Işık.

Demek kâinat öyle bir külldür ki; bir cüz'e rab olmak, umum o külle rab olmakla olur. Ve öyle bir küllîdir ki; her bir cüz', bir ferd hükmüne geçip, bir tek ferde rubûbiyetini dinlettirmek, umum o küllîyi müsahhar etmekle olabilir.

Altıncı İşaret

Ferdiyet-i rabbâniye ve vahdet-i ilâhiye, bütün kemâlâtın ^(Hâşiye) medârı, esası olduğu ve kâinatın hilkatindeki hikmetlerin ve maksadların menşei ve madeni olduğu gibi, zîşuûr ve zîaklın, hususan insanların metalibinin ve arzularının husûl bulmasının menbâi ve çâre-i yegânesidir. Eğer ferdiyet olmazsa, beşerin bütün metalip ve arzuları sönecek. Hem hilkat-i kâinatın neticeleri hiçe inecek, hem mevcut ve muhakkak olan ekser kemâlâtın in'idadına vesîle olacak.

Meselâ: İnsanda en şedid ve sarsılmaz ve aşk derecesinde bir arzu-yu bekâ var. Ve o matlâbı vermek için, bütün kâinatı sırr-ı ferdiyetle kabzasında tutan¹ ve bir menzili kapayıp öbür menzili açmak gibi kolay bir sûrette dünyayı kapayıp âhireti açabilir bir Zât, o arzu-yu bekâyı yerine getirebilir. Ve bu arzu gibi, ebede uzanmış ve kâinatın etrafına yayılmış, beşerin binler arzuları, sırr-ı ferdiyete ve hakikat-i tevhide bağlıdırlar. Eğer o ferdiyet olmazsa; onlar olmaz, akîm kalırlar. Ve vahdetle bütün kâinata birden tasarruf

^(Hâşiye) Hattâ hadsiz kemâl ve cemâl-i ilâhînin tahakkukuna en zâhir bürhân ve en kuvvetli bir delil, vahdettir. Çünkü kâinatın Sâni'i, Vâhid ü Ehad bilinse, bütün kâinattaki kemâlât ve cemâller, o Sâni-i Vâhid'de bulunan kudsî kemâlâtın ve cemâllerin gölgeleri ve cilveleri ve işaretleri ve tereşşuhâtları olduğu bilinecek. Yoksa kâinatın kemâlâtı ve cemâlleri, mahlûkâta ve şuûrsuz bir kısım esbaba âit kalacaktı. O vakit akl-ı beşer nazarında kemâlât-ı ilâhiyenin hazine-i sermediyesi anahtarsız, meçhul kalırdı.

¹ Her şeyin Allah'ın (c.c.) tasarruf ve yönetimde olmasıyla ilgili bkz.: Zümer sûresi, 39/62, 67.

Âhiret: Ölümünden sonraki hayat.

Akîm: Kısır, neticesiz.

Akl-ı beşer: İnsan aklı.

Arzu-yı bekâ: Ebedîlik arzusu.

Cemâl: Güzellik.

Cemâl-i ilâhî: İlâhî güzellik.

Çare-i yegâne: Biricik, tek çare.

Esbab: Sebepler, maddî şartlar.

Ferdiyet: Teklik, birlik.

Ferdiyet-i rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın bir tek olması.

Hakikat-i tevhid: Allah'ın birliği gerçeği.

Hâşiye: Açıklayıcı not.

Hazine-i sermediye: Bitme tükenme bilmeyen hazine.

Hilkat: Yaratılış.

Hilkat-ı kâinat: Kâinatın yaratılışı.

İn'idad: Yok olma.

Kabzasında tutmak: İdare etmek, yönetmek. **Kabza:** El, avuç.

Kemâlât: Mükemmellikler.

Kudsî: Mukaddes, kutlu.

Matlab: Talep, maksad, istek.

Medâr: Sebep, vesile.

Menba: Kaynak.

Menşe': Esas, kök.

Menzil: Durak, konak.

Metalib: İstekler.

Müsahhar: Boyun eğmiş, hizmete verilmiş, emre amade.

Sâni-i Vâhid: Bir, tek sanatkar Hz. Allah.

Srr-ı ferdiyet: Ferdiyetin özelliği.

Şedid: Şiddetli, kuvvetli.

Tahakkuk: Gerçekleşme, meydana gelme.

Tasarruf etmek: Yönetmek.

Tereşşuhât: Sızıntılar.

Vahdet: Birlik.

Vahdet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın birliği.

Vâhid ü Ehad: Bir ve tek Hz. Allah.

Zâhir bürhan: Apaçık delil.

Ziâkl: Akıl sahibi.

Zîşuûr: Akıl sahibi, şuûrlu.

eden bir Zât-ı Ferd olmazsa, o matlâblar yerine gelmez. Faraza gelse de çok nâkis olur.

İşte bu sır-ı azîm içindir ki, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân, tevhid ve ferdiyeti pek çok tekrar ile, kuvvetli bir hararetle, yüksek bir halâvetle ders verdiği gibi; bütün enbiyâ ve asfiyâ ve evliyâ en büyük zevklerini ve saâdetlerini; kelime-i tevhid olan **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** da buluyorlar.

Yedinci İşaret

İşte bu tevhid-i hakikîyi bütün merâtibiyle en mükemmel bir sûrette ders veren, isbât eden, ilân eden Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm)'ın risâleti, elbette o tevhidin kat'iyeti derecesinde sâbit olmak lâzım gelir. Çünkü mâdem dâire-i vücudun en büyük hakikati olan tevhidi bütün hakâikiyle o Zât ders veriyor; elbette tevhidi isbât eden bütün bürhânlar, dolayısıyla O'nun risâletini ve vazifesinin hakkaniyetini ve dâvâsının doğruluğunu dahi kat'î isbât eder denilebilir. Evet, böyle binler hakâik-i âliyeyi cem' eden, ferdiyet ve vahdâniyeti hakkıyla keşfedip ders veren bir risâlet; gayet kat'î bir sûrette o tevhid, o ferdiyetin muktezâsıdır ve lâzımıdır. Onlar, onu her hâlde isterler.

İşte, o vazifeyi tam tamına yerine getiren Zât-ı Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm)'ın şahsiyet-i mâneviyesinin derece-i ehemmiyetine ve ulviyetine ve bu kâinatın bir güneşi olduğuna şehâdet eden pek çok delillerden, sebeplerden üç tanesini nümûne olarak beyân ediyoruz.

Birincisi

Umum ümmet, umum asırlarda işledikleri umum hasenâtın bir misli

Asfiyâ: Perdesiz, engelsiz Hakk'a bakan ve ilâhî tecellilere aşına, ilim ve takvalarıyla seçkin olup Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) gerçek varisi kişiler.

Beyân: Açıklama, ifade etme.

Bürhan: Delil.

Cem' etmek: Bir araya getirmek, toplamak.

Daire-i vücûd: Varlık sahası.

Derece-i ehemmiyet: Önem derecesi.

Enbiya: Peygamberler.

Evlîya: Allah dostu veliler, ibadet ve taatıyla Allah'a yakın olan kullar.

Faraza: Öyle sayalım ki, farz edelim ki.

Ferdiyet: Teklik, birlik.

Hakâik: Hakikatlar.

Hakâik-i âliye: Yüce hakikatlar.

Hakkaniyet: Hak olma, doğruluk.

Halâvet: Tatlılık.

Hasenât: İyilikler.

Kat'iyet: Kesinlik.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân:

Açıklama ve ifadesiyle mu'cize olan Kur'ân.

Lâzım: Aynılmaz özellik.

Merâtib: Mertebeler, seviyeler.

Misl: Kat.

Mukteza: Gerek.

Nâkis: Noksan, eksik.

Risâlet: Peygamberlik, tebliğ.

Sırr-ı azîm: Büyük sır.

Şahsiyet-i mâneviye: Mânevî kişilik.

Şehâdet: Şahidlik, tanıklık.

Tevhid: Cenâb-ı Hakk'ın birliği.

Tevhid-i hakikî: Hakikî tevhid.

Ulviyet: Yücelik.

Ümmet: Bir peygambere inananların oluşturdukları topluluk.

Vahdaniyet: Birlik.

Zât-ı Ahmediye: Peygamberimiz'in (s.a.s.) Yüce Zâtı.

Zât-ı Ferd: Bir, tek olan Zât Allah (c.c.).

¹ السَّبَبُ كَالْفَاعِلِ sırınca, Zât-ı Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm)'ın sahife-i hasenâtına geçtiği gibi; umum ümmet, her günde ettikleri salâvât duâsının kat'î makbuliyeti cihetiyle, o hadsiz duâların iktizâ ettikleri makam ve mertebeyi düşünmekle, şahsiyet-i mâneviye-i Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm)'ın bu kâinat içinde nasıl bir güneş olduğu anlaşılır.

İkincisi

Âlem-i İslâm'ın şecere-i kübrâsının menşei, çekirdeği, hayatı, medârı olan mâhiyet-i Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm)'ın fevkalâde istidât ve cihâzâtıyla, âlem-i İslâmiyet'in mâneviyâtını teşkil eden kudsî kelimâtı, tesbihâtı, ibâdâtı en evvel bütün mânâlarıyla hissedip yapmaktan gelen terakkiyât-ı rûhiyesini düşün; habibiyet derecesine çıkan ubûdiyet-i Muhammediye'nin (aleyhissalâtü vesselâm) velâyeti, sâir velâyetlerden ne kadar yüksek olduğunu anla!

Bir zaman bir tek tesbihin, bir tek namazda, Sahâbelerin tarz-ı telâkkisine yakın bir sûrette bana inkişâfı, bir ay kadar ibâdet derecesinde ehemmiyetli göründü. Sahâbelerin yüksek kıymetini onunla anladım. Demek bidâyet-i İslâmiye'de kelimât-ı kudsiyenin verdiği feyiz ve nurun başka bir meziyeti var. Tazeliği haysiyetiyle başka bir letâfeti, bir taraveti, bir lezzeti var ki; gaflet perdesi altında mürûr-i zamanla gizlenir, azalır, perdelenir. Zât-ı Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm) ise, onları menbâ-yı hakikîsinden (Zât-ı Akdes'ten) turfanda, taze olarak, fevkalâde istidâdıyla almış, emmiş, massetmiş. Bu sırâ binâen o Zât, bir tek tesbihten, başkasının bir sene ibâdeti kadar feyiz alabilir.

¹ Sebep olan yapan gibidir.

Âlem-i İslâm: İslâm dünyası.
Âlem-i İslâmiyet: İslâm âlemi.
Bidâyet-i İslâmiye: İslâmiyetin başlangıcı. **Ehemmiyetli:** Önemli.
Cihâzât: Donanım, maddî-mânevî bütün duygular.
Feyz: İlâhî ihsan, bereket.
Haysiyet: İtibar.
İbadat: İbadetler.
İktizâ etmek: Gerektirmek.
İnkişaf: Meydana çıkma.
İstidâd: Kabiliyet, yetenek.
Kelimat: Kelimeler.
Kelimat-ı kudsiye: Kutsal, mübarek kelimeler.
Kudsi: Kutsal.
Letâfet: İncelik, güzellik.

Mâhiyet-i Muhammediye (a.s.m.): Efendimiz'in (a.s.m.) özü, esası, aslı.
Makbuliyet: Makbul olma, takdir edilme. **Menşe:** Esas, kök.
Mâneviyat: Mânevî değerler.
Massetmek: Emmek, içine çekmek.
Medâr: Sebep, vesile.
Menbâ-yı hakikî: Gerçek kaynak.
Meziyet: Özellik.
Mürur-i zaman: Zamanın geçmesi.
Sahife-i hasenât: İyilikler sayfası, amel defteri.
Şahsiyet-i mâneviye-i Muhammediye (a.s.m.): Efendimiz'in (a.s.m.) mânevî kişiliği.
Şecere-i kübrâ: Büyük ağaç.

Salâvât: Hz. Muhammed'e (s.a.s.) ve Âline rahmet dileme.
Taravet: Tazelik, taze olma.
Tarz-ı telâkkî: Anlayış, yaşayış, hissediş üslûbu.
Tesbih: "Sübhane'llah" deme.
Tesbihat: Tesbih etmeler, Allah'ı anmalar.
Ubûdiyet-i Muhammediye (a.s.m.): Peygamber Efendimiz'in (a.s.m.) kulluğu.
Velâyet: Allah dostluğu, iman ve takva ile Allah'a yakınlık.
Zât-ı Akdes: Her türlü kusur ve noksandan münezze Zât Allah (c.c.).
Zât-ı Muhammediye (a.s.m.): Efendimiz'in (a.s.m.) Yüce Zâtı.

İşte bu nokta-yi nazardan Zât-ı Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm)'ın, haddi ve nihayeti olmayan merâtib-i kemâlâtta ne derece terakki ettiğini kıyâs et.

Üçüncüsü

Bu kâinatın Hâlıkı, bu kâinattaki bütün makasının en ehemmiyetli medârı nev-i insan olduğundan ve bütün hitâbât-ı sübhâniyenin en anlayışlı bir muhâtabı nev-i beşer olduğundan; o nev-i beşer içinde en meşhur, en namdar ve âsârıyla ve icrâatıyla en mükemmel, en muhteşem ferd olan Zât-ı Muhammediye'yi (aleyhissalâtü vesselâm) o nev' nâmına, belki umum kâinat hesabına Kendine muhâtap eden Zât-ı Ferd-i Zülcelâl, elbette O'nu hadsiz kemâlâtta hadsiz feyzine mazhar etmiştir.

İşte, bu üç nokta gibi çok noktalar var. Kat'î bir sûrette isbât ederler ki; şahsiyet-i mâneviye-i Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm), kâinatın mânevî bir güneşi olduğu gibi, bu kâinat denilen Kur'ân-ı Kebîr'in âyet-i kübrâsı ve o Furkân-ı A'zam'ın ism-i a'zamı ve İsm-i Ferd'in cilve-i a'zamının bir âyinesidir. Kâinatın umum zerrâtının umum zamanlarındaki umum dakikalarının bütün âşirelerine darbedilip, hâsıl-ı darb adedince o Zât-ı Ahmediye'ye salât ü selâm, nihayetsiz hazine-i rahmetinden inmesini, Zât-ı Ferd ü Ehad ü Samed'den niyaz ediyoruz!..

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹

* * *

¹ 'Sühbansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.' (Bakara sûresi, 2/32)

Âşire-i dakika: Bir dakikanın 167 trilyon 961 milyar 600 milyonda biri.

Âyet-i kübrâ: En büyük âyet.

Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.

Darb: Çarpmak.

Feyz: Bereket, ihsan.

Furkan-ı A'zam: Hakkı batıldan ayıran; doğruyu, yanlış gürlü gürlü ilân ve ifâde eden büyük kâinat kitabı. **Had:** Sınır.

Hâlık: Yaradan, Yaratıcı.

Hasıl-ı darb: Çarpma sonucu.

Hitâbât-ı sübhâniye: Her türlü kusurdan münezze Cenâb-ı Hakk'ın hitapları, sözleri.

Hazine-i rahmet: Rahmet hazinesi.

İsm-i A'zam: Furkân-ı A'zam olan kâinatta tecelli eden isimlerin en büyük nakşı, en muhtevalı ve şuurlu aynası olan Hz.

Muhammed (a.s.m.).

İsm-i Ferd: Eşi ve benzeri olmayan Cenâb-ı Hakk'ın ismi.

Kıyas: Karşılaştırma, mukayese etme.

Kur'ân-ı Kebîr: Büyük Kur'an, kâinat.

Makasid: Maksatlar, gayeler.

Mazhar etmek: Erdirmek, nâil etmek.

Merâtib-i kemâlât:

Mükemmelliklerin mertebeleri.

Nev-i insan: İnsan türü.

Niyaz: Yalvarma, yakarma, duâ.

Nokta-yi nazar: Görüş, bakış açısı.

Salât ü selâm etmek: Duâ ve selâm etmek.

Terakki: Yükselme, ilerleme.

Zât-ı Ferd u Ehad u Samed:

Kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan ancak, bütün varlığın kendisine muhtaç olduğu bir ve tek Zât Allah (c.c.).

Zât-ı Ferd-i Zülcelâl: Yüceler yücesi eşi ve benzeri olmayan tek, Allah (c.c.).

Zerrat: Zereler.

Otuzuncu Lem'a'nın Beşinci Nüktesi

فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَىٰ
وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ¹

âyet-i azîmenin ve

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ²

âyet-i azîmin birer nüktesi ile, İsm-i A'zam veyahut İsm-i A'zam'ın iki ziyâsından bir ziyâsı veya altı nurundan bir nuru olan İsm-i Hayy'ın bir cilvesi, Şevval-i Şerif'te, Eskişehir Hapishânesi'nde, uzaktan uzağa aklıma göründü. Vaktinde kaydedilmedi. Ve çabuk o kudsî kuşu avlayamadık. Tebâud ettikten sonra, hiç olmazsa bazı remizlerle o hakikat-i ekberin ve nur-i a'zamın bazı şuâlarını muhtasaran göstereceğiz.

Birinci Remiz

İsm-i Hayy ve İsm-i Muhyî'nin bir cilve-i a'zamından olan “Hayat nedir? Ve mâhiyeti ve vazifesi nedir?” sualine karşı fihristevârî cevap şudur ki:

- Hayat, şu kâinatın en ehemmiyetli gayesi...
- Hem en büyük neticesi...
- Hem en parlak nuru...
- Hem en lâtîf mâyesi...
- Hem gayet süzölmüş bir hulâsası...

¹ “İşte bak, Allah'ın rahmetinin eserlerine, ölmüş toprağa nasıl hayat veriyor! İşte bunları yapan kim ise, ölüleri de O diriltecektir. O, her şeye hakkıyla kadirdir.” (Rûm sûresi, 30/50)

² “Allah o îlahtır ki kendisinden başka ilah yoktur. Haydır, Kayyumdur kendisini ne bir uyuklama, ne uyku tutamaz.” (Bakara sûresi, 2/255)

Âyet-i azîme/âyet-i azîm: Mühim, büyük âyet.

Fihristevârî: Fihriste gibi.

Hakikat-i ekber: En büyük hakikat.

Hulâsa: Öz.

İsm-i Muhyî: Muhyî ismi. Hayat veren Allah (c.c.).

İsm-i Hayy: Ezeli ve ebedî bizzat var olan, diri olan, bütün varlıklara hayat veren.

Kudsî: Mukaddes, kutsal.

Latîf: Hoş, güzel.

Mâhiyet: Öz, asıl, esas.

Mâye: Maya.

Muhtasaran: Kısaltılmış olarak, özet olarak.

Nur-i a'zam: En büyük nur.

Remiz: İşaret, îmâ, sembol.

Şuâ: Işık hüzmesi, parıltı, ışın.

Tebâud: Uzaklaşma.

Ziyâ: Işık.

- Hem en mükemmel meyvesi...
- Hem en yüksek kemâli...
- Hem en güzel cemâli...
- Hem en güzel zîneti...
- Hem sırr-ı vahdeti...
- Hem râbîta-yi ittihâdı...
- Hem kemâlâtının menşei...
- Hem san'at ve mâhiyetçe en hârika bir zîrûhu...
- Hem en küçük bir mahlûku bir kâinat hükmüne getiren mu'cizekâr bir hakikati...

• Hem güyâ kâinatın küçük bir zîhayatta yerleşmesine vesîle oluyor gibi; koca kâinatın bir nev'i fihristesini o zîhayatta göstermekle beraber, o zîhayatı ekser mevcûdâtla münâsebetdâr ve küçük bir kâinat hükmüne getiren en hârika bir mu'cize-i kudrettir.

• Hem en büyük bir küll kadar hayat ile- küçük bir cüz'ü büyülten ve bir ferdi dahi küllî gibi bir âlem hükmüne getiren ve rubûbiyet cihetinde kâinatı tecezzi ve iştiraki ve inkısamı kabul etmez bir küll ve bir küllî hükmünde gösteren fevkalâde hârika bir san'at-ı ilâhiyedir. Hem kâinatın mâhiyetleri içinde Zât-ı Hayy u Kayyûm'un vücub-i vücuduna ve vahdetine ve ehadiyetine şehâdet eden bürhânların en parlağı, en kat'îsi ve en mükemmeli...¹

• Hem masnûât-ı ilâhiye içinde en hafisi ve en zâhiri, en kıymetdâr ve en ucuzu, en nezihi ve en parlak ve en mânidar bir nakş-ı san'at-ı rabbâniyedir.

¹ Hayat nimetinin Cenâb-ı Hakk'ın varlığına delil olmasıyla ilgili bkz.: Bakara sûresi, 2/28.

Bürhan: Delil.

Cemâl: Güzellik.

Cüz': Parça, kısım.

Ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her bir şeyde ayrı ayrı tecelli eden birliği.

Hafî: Gizli.

İnkısam: Parçalanma.

İştirak: Ortaklık.

Kemâl: Mükemmellik.

Kıymetdar: Kıymetli.

Küll: Bütün.

Küllî: Genel, bütün her şeyi içine alan.

Mahlûk: Yaratık, yaratılmış.

Mânidar: Mânâli.

Masnuaat-ı ilâhiye: İlâhî sanat eserleri.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Mu'cize-i kudret: Kudret mu'cizesi.

Mu'cizekâr: Mu'cizeli.

Münasebetdar: İlişkili, alâkalı.

Nakş-ı san'at-ı rabbâniye: İlâhî sanatın bir nakşı.

Nezih: Temiz, pâk.

Rabîta-yı ittihad: Birlik bağı.

Rubûbiyet: Kâinatı yaratıp yönetme.

San'at-ı ilâhiye: İlâhî sanat.

Sur-ı vahdet: Birlik sırrı.

Şehâdet: Şahidlik, tanıklık.

Tecezzi: Parçalara ayrılma.

Vahdet: Birlik.

Vücub-i vücûd: Varlığının kesin ve Kendinden olması.

Zâhir: Açık, aşikâr.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

Zinet: Süs.

Zîruh: Ruh sahibi.

- Hem sâir mevcûdâtı kendine hâdim ettiren nazenin, nazdar, nazik bir cilve-i rahmet-i rahmâniyedir.
- Hem şuûnât-ı ilâhiyenin gayet câmi bir âyinesidir.
- Hem Rahmân, Rezzâk, Rahîm, Kerîm, Hakîm gibi çok Esmâ-yi Hüsnâ'nın cilvelerini câmi ve rızık, hikmet, inâyet, rahmet gibi çok hakikatleri kendine tâbi eden ve görmek ve işitmek ve hissetmek gibi umum duyguların menşei, madeni bir acûbe-i hilkat-i rabbâniyedir.
- Hem hayat, bu kâinatın tezgâh-ı a'zamında öyle bir istihâle makinesidir ki, mütemâdiyen her tarafta tasfiye yapıyor, temizlendiriyor, terakki veriyor, nurlandırıyor. Ve zerrât kâfilelerine, güyâ hayatın yuvası olan cesedi o zerrelere vazife görmek, nurlanmak, tâlimat yapmak için bir misafirhâne, bir mekteb, bir kışladır. Âdetâ Zât-ı Hayy ve Muhyî, bu makine-i hayat vasıtasıyla; bu karanlıklı ve fânî ve süflî olan âlem-i dünyayı lâtifleştiriyor, ışıklandırıyor, bir nevi bekâ veriyor, bâkî bir âleme gitmeye hazırlattırıyor.
- Hem hayatın iki yüzü, yani mülk, melekût vecihleri parlaktır, kirsizdir, noksansızdır, ulvîdir. Onun için perdesiz, vasıtasız, doğrudan doğruya dest-i kudret-i rabbâniyeden çıktığını aşikâre göstermek için, sâir eşya gibi zâhîrî esbabı hayattaki tasarrufât-ı kudrete perde edilmemiş bir müstesnâ mahlûktur.
- Hem hayatın hakikati, altı erkân-ı îmâniyeye bakıp, mânên ve remzen isbât eder. Yani, hem Vâcibü'l-Vücud'un vücub-i vücudunu ve hayat-ı

Âlem-i dünya: Dünya âlemi.

Bâkî: Ebedî, sonsuz.

Bekâ: Ebedilik, sonsuzluk.

Câmi': Toplayan, kendinde bulunduran.

Cilve-i rahmet-i rahmâniye:

Sonsuz rahmet sahibi Allah'ın rahmet tecellisi.

Dest-i kudret-i rabbâniye:

Allah'ın kudret eli.

Erkân-ı îmaniye: İmanın

rükünleri, iman esasları.

Esbap: Sebepler, maddî şartlar.

Esmâ-yi Hüsnâ: Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri.

Fânî: Ölümlü.

Hâdim: Hizmetçi.

Hakîm: Her şeyi yerli yerine yapan Hz. Allah.

İnâyet: Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi mükemmel bir sistem, intizam ve denge içinde yaratıp, idare etmesi.

İstihâle: Bir hâlden bir hâle geçiş.

Kerîm: Çok cömert.

Makine-i hayat: Hayat makinesi.

Mânên: Mânâca.

Melekût: Eşya ve hâdiselerin iç yüzüne bakan yüzü; eşyanın hakikatine bakan yüzü.

Menşe': Esas, kök.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Muhyî: Hayatı yaratan, dirilten Hz. Allah.

Mülk: Eşyanın, beş duyuya bakan yüzü, şehâdet âlemi.

Müstesnâ: Seçkin, mümtaz.

Mütemâdiyen: Devamlı, sürekli olarak.

Nazdar: Nazlı.

Nazenin: Nazik, ince, narin.

Rahîm: Çok Merhametli.

Rahmân: Sonsuz Merhamet Sahibi.

Remzen: İmâ ve işaret etmek suretiyle.

Rezzak: Rızık veren Allah (c.c.).

Süflî: Aşağı, bayağı, değersiz.

Şuûnât-ı ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin kavnağı olan

sıfatlarının dayandığı, insanın idrak ufkunu aşan, ihata edilemeyen, Zât'ına lâyük şefkat, muhabbet, ferah, sürur, gazap gibi mukaddes, münezzeh mânâlar.

Tâbî': Bağlı olma, uyma.

Tasarrufat-ı kudret: İlâhî kudretin tasarrufları, icraatları.

Tasfiye: Saflaştırma, temizleme.

Terakki: Yükselme, ilerleme.

Tezgâh-ı a'zam: En büyük tezgâh.

U'cûbe-i hilkat-i rabbâniye:

Cenâb-ı Hakk'ın yarattığı eşsiz sanat harikası.

Ulvî: Yüce.

Vâcibü'l-Vücûd: Varlığı kesin ve kendinden olan Hz. Allah.

Vecih: Yön.

Vücub-i vücûd: Varlığının kesin ve kendinden olması.

Zâhîrî: Görünen, görünürdeki.

Zât-ı Hayy: Ezeli ve ebedî bizzat var olan, diri olan, bütün varlıklara havat veren Zât Hz. Allah.

sermediyesini, hem dâr-ı âhireti ve hayat-ı bâkıyesini, hem vücud-i melâike, hem sâir erkân-ı î mânîyeye pek kuvvetli bakıp iktizâ eden bir hakikat-i nuraniyedir.

• Hem hayat, bütün kâinattan süzülmüş en sâfi bir hulâsası olduğu gibi, kâinattaki en mühim bir maksad-ı ilâhî ve hilkat-i âlemin en mühim neticesi olan şükür ve ibâdet ve hamd ve muhabbeti netice veren bir sır-ı a'zamdır.

İşte, hayatın bu mezkûr **yirmi dokuz** ehemmiyetli ve kıymetdâr hassalarını ve ulvî ve umumî vazifelerini nazara al. Sonra bak. Muhyî isminin arkasında, İsm-i Hayy'ın azametini gör. Ve hayatın bu azametli hassaları ve meyveleri noktasından, İsm-i Hayy nasıl bir İsm-i A'zam olduğunu bil.

Hem anla ki; bu hayat, mâdem kâinatın en büyük neticesi ve en azametli gayesi ve en kıymetdâr meyvesidir; elbette bu hayatın dahi kâinat kadar büyük bir gayesi, azametli bir neticesi bulunmak gerektir. Çünkü ağacın neticesi meyve olduğu gibi, meyvenin de çekirdeği vasıtasıyla neticesi, gelecek bir ağaçtır. Evet bu hayatın gayesi ve neticesi hayat-ı ebediye olduğu gibi bir meyvesi de, hayatı veren Zât-ı Hayy ve Muhyî'ye karşı şükür ve ibâdet ve hamd ve muhabbet ki; bu şükür ve muhabbet ve hamd ve ibâdet ise; hayatın meyvesi olduğu gibi, kâinatın gayesidir. Ve bundan anla ki; bu hayatın gayesini "Rahatça yaşamak ve gafletli lezzetlenmek ve heves-kârâne nimetlenmektir." diyenler, gayet çirkin bir cehâletle; münkirâne, belki de kâfirâne, bu pek çok kıymetdâr olan hayat nimetini ve şuûr hediyesini ve akıl ihsânını istihfaf ve tahkîr edip, dehşetli bir küfrân-ı nimet ederler.

İkinci Remiz

İsm-i Hayy'ın bir cilve-i a'zamı ve İsm-i Muhyî'nin bir tecelli-i eltafi olan bu hayatın Birinci Remiz'deki fihristesi zikredilen bütün mertebeleri ve vasıfları

Azamet: Yücelik, büyüklük.

Dâr-ı âhiret: Âhiret yurdu.

Hakikat-i nuraniye: Nurlu hakikat.

Hamd: Cenâb-ı Hakk'a övgü.

Hâssa: Özellik, hususiyet.

Hayat-ı bâkiye: Sonsuz hayat, âhiret hayatı.

Hayat-ı ebediye: Sonsuz hayat.

Hayat-ı sermediye: Ebedî hayat.

Heveskârâne: Hevesler peşinde koşarak.

Hilkat-i âlem: Kâinatın yaratılışı.

Hulâsa: Öz, özet.

İktizâ etmek: Gerektirmek.

İsm-i A'zam: En büyük isim.

İsm-i Hayy: Ezeli ve ebedî bizzat var olan, diri olan, bütün varlıklara hayat veren.

İstihfaf: Küçümsemek, hafife almak.

Kâfirâne: Hak din İslâmîyet'i inkâr eder bir şekilde.

Kâinat: Yaratılmışlar, varlıklar.

Kıymetdar: Kıymetli.

Küfran-ı nimet: Nimete karşı nankörlük yapma.

Maksad-ı ilâhî: İlâhî gaye, maksat.

Mezkûr: Adı geçen, anılan.

Münkirâne: İnkâr eder bir şekilde.

Muhyî: Hayatı yaratan, diriltten Hz. Allah.

Remiz: İşaret, imâ, sembol, kapalı bir şekilde söyleme.

Sâfi: Pak, duru.

Surr-ı a'zam: En büyük sır.

Tahkîr: Küçük görme.

Tecelli-i eltaf: Lütuf tecellileri.

Ulvi: Yüce.

Ülmü: Genel.

Vücûd-i melâike: Meleklerin varlığı.

Zât-ı Hayy: Ezeli ve ebedî bizzat var olan, diri olan, bütün varlıklara hayat veren Zât Hz. Allah.

ve vazifeleri beyân etmek, o vasıflar adedince risaleler yazmak lâzım geldiğinden, Risale-i Nur'un eczâlarında o vasıfların, o mertebelerin, o vazifelerin bir kısmı izah edildiğinden, kısmen tafsîlâtı Risale-i Nur'a havale edip, buradan birkaç tanesine muhtasaran işaret edeceğiz.

İşte, hayatın yirmi dokuz hâssalarından **yirmi üçüncü** hâssasında şöyle denilmiştir ki: **Hayatın iki yüzü de şeffaf, kirsiz olduğundan, esbâb-ı zâhiriye, ondaki tasarrufat-ı kudret-i rabbâniyeye perde edilmemiştir.**

Evet, bu hâssanın sırrı şudur ki; kâinatta gerçi her şeyde bir güzellik ve iyilik ve hayır vardır; ve şer ve çirkinlik gayet cüz'îdir ve vâhid-i kıyâsîdirler ki, güzellik ve iyilik mertebelerini ve hakikatlerinin tekessürünü ve teaddüdünü göstermek cihetiyle, o şer ise hayır ve o kubuh dahi hüsün olur. Fakat zîşuûrların nazar-ı zâhirîsinde görünen zâhirî çirkinlik ve fenâlık ve belâ ve musîbetten gelen küsmekler ve şekvâlar Zât-ı Hayy u Kayyûm'a teveccüh etmemek için; hem aklın zâhirî nazarında hasis, pis görünen şeylerde, kudsî münezzeh olan kudretin bizzât ve perdesiz onlar ile mübâşeretî, kudretin izzetine münâfî gelmemek için, zâhirî esbablar o kudretin tasarrufatına perde edilmişler. O esbab ise; îcâd edemiyorlar, belki haksız olan şekvâlara ve itirazlara hedef olmak ve izzet ve kudsiyet ve münezzehiyet-i kudretî muhafaza içindirler.

Yirmi İkinci Söz'ün İkinci Makamının Mukaddemesinde beyân edildiği gibi; Hazret-i Azrail (aleyhisselâm), kabz-ı ervâh vazifesi hususunda Cenâb-ı Hakk'a münâcât etmiş.

Demiş:

“Senin kulların benden küsecekler.”

Beyân: Açıklama, ifade etmek.

Cüz'î: Küçük, az.

Ecza: Parçalar.

Esbab-ı zâhiriye: Görünen sebepler, maddî şartlar.

Hasis: Ufak, değersiz.

Hüsün: Güzellik.

İzah: Açıklama.

İzzet: Aziz olma, yücelik.

Kabz-ı ervâh: Ruhları almak.

Kubh: Çirkinlik.

Kudsî: Kutsal.

Kudsiyet: Kutsallık, mukaddeslik.

Muhtasaran: Kısaca, özet olarak.

Mübâşeret: Temas etmek, dokunmak.

Münâcât: Niyaz etme, içten içe yalvarma.

Münafi: Aykırı.

Münezzeh: Kusursuz, mükemmel.

Münezzehiyet-i kudret: Allah'ın kudretinin kusur ve noksanlıktan uzak olması.

Nazar: Bakış.

Nazar-ı zâhiri: Dış görünüşü dikkate alan bakış.

Şekvâ: Şikayetçi olma, sızlanma.

Şer: Kötülük, fenalık.

Taaddüd: Pek çok olma.

Tafsîlât: Detaylar, ayrıntılar.

Tasarrufat: İşler, faaliyetler.

Tasarrufat-ı kudret-i rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın kudretinin icraatları, tasarrufları.

Tekessür: Çok olma.

Teveccüh: Yönelme.

Vahid-i kıyasî: Ölçek. Ölçü birimi.

Zâhiri: Görünen, görünürdeki.

Zât-ı Hayy u Kayyûm: Ezeli ve ebedî bizzat var olan, diri olan, bütün varlıklara hayat veren ve hayatı idare eden Zât Hz. Allah.

Zîşuûr: Akıl sahibi, şuurlu.

Cevaben ona denilmiş:

“Senin vazifen ile vefat edenlerin ortasında hastalıklar ve musîbetler perdesini bırakacağım; vefat edenler sana değil, belki itiraz ve şekvâ oklarını o perdelerle atacaklar.”

Bu münâcâtın sırrına göre; ölümün ve vefatın ehl-i îmân hakkında hakikî güzel yüzünü görmeyen ve ondaki rahmetin cilvesini bilmeyenlerin küsmeleri ve itirazları Zât-ı Hayy u Kayyûm’a gitmemek için Hazret-i Azrail (aleyhisselâm)’ın vazifesi de bir perde olduğu gibi, sâir esbablar dahi zâhirî perdedirler. *Evet izzet ve azamet ister ki, esbab perdedâr-ı dest-i kudret ola aklın nazarında. Fakat vahdet ve celâl ister ki; esbab, ellerini çeksinler te’sir-i hakikîden.*

Fakat **hayatın** hem zâhirî, hem bâtinî, hem mülk, hem melekût vecihleri kirsiz, noksansız, kusursuz olduğundan; şekvâları ve itirazları davet edecek maddeler onda bulunmadığı gibi, izzet ve kudsiyet-i kudrete münâfî olacak pislik ve çirkinlik olmadığından, doğrudan doğruya perdesiz olarak Zât-ı Hayy u Kayyûm’un “ihyâ edici, hayat verici, diriltici” isminin eline teslim edilmişlerdir. **Nur** da öyledir, **vücud** ve **icâd** da öyledir. Onun içindir ki; icâd ve halk doğrudan doğruya, perdesiz, Zât-ı Zülcelâl’in kudretine bakar. Hattâ yağmur bir nevi hayat ve rahmet olduğundan, vakt-i nüzûlü bir muttarid kanuna tâbi kılınmamış; tâ ki, her vakt-i hâcette eller dergâh-ı ilâhiyeye rahmet istemek için açılsın. Eğer yağmur, Güneş’in tulûu gibi bir kanuna tâbi olsaydı; o nimet-i hayatiye, her vakt-i hâcette rica ile istenilmeyecekti.

Üçüncü Remiz

Yirmi Dokuzuncu hâssasında denilmiştir ki: *Kâinatın neticesi hayat olduğu gibi; hayatın neticesi olan şükür ve ibâdet dahi, kâinatın sebab-i hilkatî*

Azamet: Yücelik, büyüklük.

Bâtînî: Görünmeyen, içteki, derûnî.

Celâl: Büyüklük, ululuk, yücelik.

Dergâh-ı ilâhiye: Allah’ın (c.c.) huzuru.

Halk: Yaratma.

Hâssa: Özellik, hususiyet.

İhyâ: Hayat vermek, diriltmek.

Kudret: Güç, kuvvet.

Kudsiyet-i kudret: Kudretin kutsallığı, kusursuzluğu.

Melekût: Eşya ve hâdiselerin iç yüzüne bakan yüzü; eşyanın hakikatine bakan yüzü.

Muttarid: Muntazaman devam eden, düzenli, sıralı.

Mülk: Eşyanın, beş duyuya bakan yüzü, şehâdet âlemi.

Nimet-i hayatiye: Hayatî nimet.

Perdedâr-ı dest-i kudret: Cenâb-ı Hakk’ın kudretine perde olan.

Rica: İstek, ümit.

Sebeb-i hilkat: Yaratılış sebebi.

Tesir-i hakikî: Gerçek etki.

Tulû: Doğmak.

Vahdet: Birlik.

Vakt-i hacet: İhtiyaç zamanı.

Vakt-i nüzûl: Yağış vakti.

Vecih: Yön, yüz.

Vücûd: Varlık, var olma.

Zât-ı Zülcelâl: Yüceler Yücesi Zât.

ve ille-i gâiyesi ve maksûd neticesidir. Evet bu kâinatın Sâni-i Hayy u Kayyûm'u bu kadar hadsiz envâ-yı nimetiyle kendini zîhayatlara bildirip sevdirdiğine mukâbil, elbette zîhayatlardan o nimetlere karşı teşekkür ve sevdirmesine mukâbil sevmelerini ve kıymetdâr san'atlarına mukâbil medh ü senâ etmelerini ve evâmîr-i rabbâniyesine karşı itaat ve ubûdiyetle mukâbele edilmelerini ister.

İşte bu sırr-ı rubûbiyete göre teşekkür ve ubûdiyet, bütün envâ-yı hayatın ve dolayısıyla bütün kâinatın en ehemmiyetli gayesi olduğundandır ki, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân pek çok hararetle ve şiddetle ve halâvetle şükür ve ibâdete sevk ediyor.¹ Ve ibâdet Cenâb-ı Hakk'a mahsus ve şükür O'na lââyık ve hamd O'na hastır diye çok tekrar ile beyân ediyor.² Demek bu şükür ve ibâdet doğrudan doğruya Mâlik-i Hakikîsine gitmek lâzım olduğunu ifade için, hayatı bütün şuûnâtıyla perdesiz kabza-yı tasarrufunda tutmasına delâlet eden

وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ³
وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ⁴
فَيُحْيِي بِهِنَّ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا⁵

¹ Şükür ve ibadeti emreden ayet-i kerimeler için bkz.: Bakara Sûresi, 2/152,172; Nahl sûresi, 16/36, 114; Ankebût sûresi, 29/17; Sebe sûresi, 34/15; Nisâ sûresi, 4/36; Hac sûresi, 22/77; Necm sûresi, 53/62; Yûnus, 10/3; Ra'd sûresi, 13/36; Zümer sûresi, 39/11.

² Bkz.: Fâtîha sûresi, 1/2, 5; Bakara sûresi, 2/172; Hüd sûresi, 11/2, 26; İsrâ sûresi, 17/23, 111; Fussilet sûresi, 41/14; Ahkâf sûresi, 46/21; Nahl sûresi, 16/75; Beyyine sûresi, 98/5; En'âm sûresi, 6/1; Ankebût sûresi, 29/63.

³ "Hayatı veren de, öldüren de Odur. Gece ile gündüzü peş peşe getiren de Odur." (Mü'minûn sûresi, 23/80)

⁴ "Hayatı veren ve hayatı alıp öldüren Odur. Bir işin olmasına hükmedince, sadece "ol" der, o da hemen olur." (Mü'min sûresi, 40/68)

⁵ "(Gökten bir su indirip) ölmüş toprağa onun sayesinde hayat verir." (Rûm sûresi, 30/24)

Delâlet etmek: İşaret etmek, delil olmak.

Envâ-yı hayat: Hayat türleri.

Envâ-yı nimet: Nimet türleri.

Evâmîr-i rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın emirleri.

Halâvet: Tatlı.

İlle-i gâiye: Asıl sebep, esas maksat.

Kabza-yı tasarruf: Yönetim.

Kıymetdar: Kıymetli.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân:

Açıklama ve ifadesiyle mu'cize olan Kur'ân.

Maksud: İstenen, arzu edilen, gaye.

Mâlik-i Hakikî: Varlığın gerçek Sahibi.

Medh ü senâ: Övme, methetme ve överek anma.

Mukabele: Karşılık verme.

Mukabil: Karşılık.

Sâni u Hayy u Kayyûm: Hayat Sahibi, her şeye hayat veren, kendi kendine var olup, bütün kâinatı varlıkta tutup idare eden Yüce Sanatkâr.

Sevk etmek: Yönlendirmek, yön vermek.

Sırr-ı rubûbiyet: Kâinatı yaratıp yönetme sırrı.

Şuûnat: Hâller, durumlar, safhalar.

Übûdiyet: Kulluk.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

gibi âyetler; pek sarîh bir sûrette vasıtaları nefyedip, doğrudan doğruya hayatı Hayy u Kayyûm'un dest-i kudretine münhasıran veriyor.

Evet minnetdarlık ve teşekkürü davet eden ve muhabbet ve senâ hissini tahrik eden, hayattan sonra rızık ve şifâ ve yağmur gibi vesîle-i şükran şeyler dahi doğrudan doğruya Zât-ı Rezzâk u Şâfi'ye âit olduğunu; esbab ve vesait bir perde olduğunu ¹ **هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ**

² **وَإِذَا مَرَضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ** ³ **وَهُوَ الَّذِي يُنْزِلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا**

gibi âyetler ile "Rızık, şifâ ve yağmur, münhasıran Zât-ı Hayy u Kayyûm'un kudretine hasır." Perdesiz, ondan geldiğini ifade için kâide-i nahviyece alâmet-i hasr ve tahsis olan ⁴ **{هُوَ الرَّزَّاقُ}** ⁵ **{هُوَ الَّذِي}** ifade etmiştir. İlâçlara hâsiyetleri veren ve tesiri halk eden ancak o Şâfi-i Hakikî'dir.

Dördüncü Remiz

Hayatın **yirmi sekizinci** hâssasında beyân edilmiştir ki; hayat, **îmânın altı erkânına** bakıp isbât ediyor; onların tahakkukuna işaretler ediyor.

Evet, mâdem bu kâinatın en mühim neticesi ve meyvesi ve hikmet-i hilkatî hayattır; elbette o hakikat-i âliye, bu fânî, kısacık, noksan, elemli hayat-ı dünyeviyeye münhasır değildir. Belki hayatın yirmi dokuz hâssasıyla mâhiyetinin azameti anlaşılan şecere-i hayatın gayesi, neticesi ve o şecere-nin azametine lâayık meyvesi, hayat-ı ebediyedir ve hayat-ı uhreviyedir; taşıyla ve ağacıyla, toprağıyla hayatdar olan dâr-ı saâdetteki hayattır. Yoksa

¹ "Asıl bütün mahlukların rızıklarını veren, kâmil kuvvet ve tam iktidar sahibi olan Allah Tealâdır." (Zâriyât sûresi, 51/58)

² "Hastalandığımda O'dur bana şifa veren." (Şuarâ sûresi, 26/80)

³ "O'dur ki insanlar artık ümitlerini kestikten sonra yağmur indirir." (Şûrâ sûresi, 42/28)

⁴ Rızıkları veren O'dur.

⁵ O'dur ki...

Alâmet-i hasr ve tahsis: Hasr (bir şeyi bir şeye has kılma) alâmeti.

Azamet: Yücelik, büyüklük.

Dâr-ı saadet: Mutluluk yurdu, Cennet.

Dest-i kudret: Kudret eli.

Erkân: Rükünler, temel esaslar.

Esbab: Sebepler, maddî şartlar.

Fânî: Ölümlü. **Hâssa:** Özellikle.

Hakikat-i âliye: Yüce hakikat.

Hasiyet: Özellik, keyfiyet.

Hayatdar: Hayat sahibi, canlı.

Hayat-ı dünyeviyeye: Dünya hayatı.

Hayat-ı ebediye: Sonsuz hayat.

Hayat-ı uhreviye: Âhiret hayatı.

Hikmet-i hilkat: Yaratılışın

hikmeti, gayesi.

Kaide-i nahviye: Arapça gramer

kaidesi. **Münhasır:** Özgü.

Kâinat: Varlıklar, evren.

Maye: Asıl, esas, maya.

Minnetdarlık: İyiliğe karşı kendisi-

ni borçlu ve mahcup hissetme.

Münhasır: Yalnız bir şeye veya kimseye mahsus.

Nefyetmek: Reddetmek.

Sarîh: Açık.

Senâ: Överek anma, övme, methetme.

Şâfi-i Hakikî: Gerçek şifa verici.

Şecere-i hayat: Hayat ağacı.

Tahakkuk: Hakikat, gerçek ve

doğru olma.

Tahrik etme: Harekete geçirme.

Vesait: Vasıtalar.

Vesile-i şükran: Şükür vesilesi.

Zât-ı Rezzak u Şâfi: Rızık ve şifa veren Zât Allah (c.c.).

bu hadsiz cihâzât-ı mühimme ile teşhiz edilen hayat şeceresi; zîşuûr hakkında, hususan insan hakkında meyvesiz, faidesiz, hakikatsiz olmak lâzım gelecek. Ve sermayece ve cihâzâtça serçe kuşundan meselâ yirmi derece ziyâde ve bu kâinatın ve zîhayatın en mühim, yüksek ve ehemmiyetli mahlûku olan insan, serçe kuşundan, saâdet-i hayat cihetinde yirmi derece aşağı düşüp en bedbaht, en zelil bir bîçâre olacak. Hem en kıymetdâr bir nimet olan akıl dahi, geçmiş zamanın hüznlerini ve gelecek zamanın korkularını düşünmekle kalb-i insanı mütemâdiyen incitip bir lezzete dokuz elemeleri karıştırdığından, en musîbetli bir belâ olur. Bu ise, yüz derece bâtıldır. Demek bu hayat-ı dünyeviye, âhirete îmân rûknünü kat'î isbât ediyor ve her baharda haşrin üç yüz binden ziyâde nümûnelerini gözümûze gösteriyor.

Acaba senin cisminde, senin bahçende ve senin vatanında hayatına lâzım ve münasip bütün levâzımatı ve cihâzâtı hikmet ve inâyet ve rahmetle ihzâr eden ve vaktinde yetiştiren, hattâ senin midenin bekâ ve yaşamak arzusuyla ettiği hususî ve cüz'î olan rızık duâsını bilen ve işiten ve hadsiz leziz taamlarla o duânın kabulünü gösteren ve mideyi memnun eden bir Mutasarrıf-ı Kadîr, hiç mümkün müdür ki; seni bilmesin ve görmesin? Ve nev-i insanın en büyük gayesi olan hayat-ı ebediyeye lâzım esbabı ihzâr etmesin? Ve nev-i insanın en büyük, en ehemmiyetli, en lâıyk ve umumî olan bekâ duâsını hayat-ı uhreviyenin inşasıyla ve Cennet'in îcâdıyla kabul etmesin? Ve kâinatın en mühim mahlûku, belki zeminin sultanı ve neticesi olan nev-i insanın arş ve ferşi çınlatan umumî ve gayet kuvvetli duâsını işitmeyip küçük bir mide kadar ehemmiyet vermesin, memnun etmesin, kemâl-i hikmetini ve nihayet rahmetini inkâr ettirsin? Hâşâ, yüz bin defa hâşâ!

Hem hiç kâbil midir ki; hayatın en cüz'îsinin pek gizli sesini işitsin, derdini dinlesin ve derman versin ve nazını çeksın ve kemâl-i itina ve ihtimam ile beslesin ve ona dikkatle hizmet ettirsin ve büyük mahlûkâtını ona hizmetkâr

Arş: Semâ, gök.

Bâtıl: Hak olmayan, boş, asılsız.

Bedbaht: Bahtsız, talihsiz, mahrum.

Bekâ: Varlığını devam ettirmek.

Bîçâre: Çaresiz.

Cihâzât: Donanımlar, cihazlar.

Cihâzât-ı mühimme: Önemli cihazlar. **Cihet:** Taraf, yön.

Cüz'î: Küçükçük.

Ehemmiyetli: Mühim, önemli, değerli, kıymetli.

Esbap: Sebepler, maddî şartlar.

Hâşâ: Asla, katiyen. **Haşr:** Dirilme.

Hususan: Özellikle.

İhzar etmek: Hazırlamak.

İnşâ: Safha safha yaratmak.

Kabil: Mümkün.

Kalb-i insan: İnsan kalbi.

Kemâl-i hikmet: Mükemmel bir hikmet.

Kemâl-i itina ve ihtimam: Aşkın, kusursuz, son derece mükemmel bir dikkat ve önem verme.

Kıymetdar: Kıymetli.

Mutasarrıf-ı Kadîr: Her şeyi sonsuz kudretiyle dilediği gibi idare eden.

Mütemadiyen: Devamlı, aralıksız.

Nev-i insan: İnsan türü.

Rûkûn: Temel, esas, şart.

Saadet-i hayat: Mutlu bir şekilde yaşamak

Taam: Yiyecek, yemek.

Teşhiz: Donatmak.

Zelil: Hor hakir.

Zemin: Yeryüzü.

yapsın; ve sonra en büyük ve kıymetdâr ve bâkî ve nazdar bir hayatın gök sadâsı gibi yüksek sesini işitmesin? Ve onun çok ehemmiyetli bekâ duâsını ve nazını ve niyazını nazara almasın? Âdetâ bir neferin kemâl-i itina ile teşhizat ve idaresini yapsın; ve mutî ve muhteşem orduya hiç bakmasın? Ve zerreyi görsün, Güneş'i görmesin? Sivrisineğin sesini işitsin, gök gürültüsünü işitmesin? Hâşâ, yüz bin defa hâşâ!

Hem hiçbir cihetle akıl kabul eder mi ki; hadsiz rahmetli, muhabbetli ve nihayet derecede şefkatli ve Kendi san'atını çok sever ve Kendini çok sevdiren ve Kendini sevenleri ziyâde sever bir Zât-ı Kadîr u Hakîm, en ziyâde Kendini seven ve sevimli ve sevilen ve Sâni'ini fitraten perestîş eden hayatı ve hayatın zâtı ve cevheri olan rûhu, mevt-i ebedî ile idam edip, kendinden o sevgili muhibbini ve habibini ebedî bir sûrette küstürsün, darıtsın, dehşetli rencide ederek sırr-ı rahmetini ve nur-i muhabbetini inkâr etsin ve ettirsin? Yüz bin defa hâşâ ve kellâ! Bu kâinatı cilvesiyle süslendiren bir cemâl-i mutlak ve umum mahlûkâtı sevindiren bir rahmet-i mutlaka, böyle hadsiz bir çirkinlikten ve kubh-i mutlaktan ve böyle bir zulm-i mutlaktan, bir merhametsizlikten, elbette nihayetsiz derece münezzektir ve mukaddestir.

Netice: Mâdem dünyada hayat var, elbette insanlardan hayatın sırrını anlayanlar ve hayatını sû-i istimâl etmeyenler, dâr-ı bekâda ve Cennet-i bâkiyede, hayat-ı bâkiyeye mazhar olacaklardır.¹ Âmennâ!

Ve hem nasıl ki yeryüzünde bulunan parlak şeylerin Güneş'in akisleriyle parlamaları ve denizlerin yüzlerinde kabarcıkları ziyânın lem'alarıyla parlayıp sönmeleri, arkalarından gelen kabarcıklar yine hayalî güneşçiklere âyine-lik etmeleri bilbedâhe gösteriyor ki; o lem'alar, yüksek bir tek Güneş'in cilve-i

¹ Bu hakikati ifade eden bazı ayet-i kerimeler için bkz.: Bakara sûresi, 2/25, 82; Âl-i imran sûresi, 3/133-136; A'râf sûresi, 7/42; Yûnus sûresi, 10/26; Hûd sûresi, 11/23; Nisâ sûresi, 4/122; Nahl sûresi, 16/30-31, 97.

Bâkî: Ebedî, sonsuz.

Bilbedâhe: Apaçık bir şekilde.

Cemâl-i mutlak: Sonsuz ve kusursuz güzellik.

Cennet-i bâkiye: Dâimî, kalıcı cennet.

Cevher: Öz.

Cilve-i in'ikas: Yansıma şekli, belirtisi.

Dâr-ı bekâ: Ebedî, sonsuz yurt.

Ebedî: Sonsuz.

Fitraten: Yaradılış bakımından.

Habîb: Sevgili.

Hayat-ı bâkiye: Sonsuz hayat, âhiret hayatı.

Kubh-i mutlak: Tam bir çirkinlik.

Lem'a: Parıltı.

Mazhar olmak: Nail olmak, kavuşmak, şereflemek.

Mevt-i ebedî: Sonsuz ölüm.

Muhib: Seven.

Mukaddes: Kutsal, temiz ve pak.

Mutî: İtaat eden, itaatkâr.

Münezzeh: Uzak, beri.

Nazdar: Nazlı.

Niyaz: Yalvarma, yakarma, duâ.

Nur-i muhabbet: Muhabbet tecellisi.

Perestîş: İbadet etme, kullukta bulunma.

Rahmet-i mutlaka: Sonsuz rahmet.

Sâni: Yaradan.

Sur-ı rahmet: Rahmet hakikati.

Sû-i istimâl: Kötüye kullanma.

Zât-ı Kadîr u Hakîm: Her işini hikmetle yerli yerince yapan ve her şeye gücü yeten Allah (c.c).

Zerre: Maddenin en küçük parçası.

Ziyâ: Işık.

Zulm-i mutlak: Tam bir zulüm.

in'ikasıdır ve Güneş'in vücudunu muhtelif diller ile yâd ediyorlar ve ışık parmaklarıyla ona işaret ediyorlar. Aynen öyle de, Zât-ı Hayy u Kayyûm'un Muhyî isminin cilve-i a'zamı ile berrin yüzünde ve bahrin içinde zihayatların kudret-i ilâhiye ile parlayıp, arkalarından gelenlere yer vermek için "Yâ Hayy!" deyip perde-i gaybda gizlenmeleri; bir hayat-ı sermediye sahibi olan Zât-ı Hayy u Kayyûm'un hayatına ve vücub-i vücuduna şehâdetler, işaretler ettikleri gibi; umum mevcûdâtın tanziminde eseri görünen ilm-i ilâhîye şehâdet eden bütün deliller ve kâinata tasarruf eden kudreti isbât eden bütün bürhânlar ve tanzim ve idare-i kâinata hükümfermâ olan irade ve meşîeti isbât eden bütün hüccetler ve kelâm-ı rabbânî ve vahy-i ilahiyenin medârı olan risâletleri isbât eden bütün alâmetler, mu'cizeler ve hâkezâ... yedi sıfât-ı ilâhiyeye şehâdet eden bütün delâil; bilittifak Zât-ı Hayy u Kayyûm'un hayatına delâlet, şehâdet, işaret ediyorlar. Çünkü nasıl bir şeyde görmek varsa, hayatı da var; işitmek varsa, hayatın alâmetidir; söylemek varsa, hayatın vücuduna işaret eder; ihtiyar, irade varsa hayatı gösterir. Aynen öyle de; bu kâinata âsârıyla vücudları muhakkak ve bedihî olan kudret-i mutlaka ve irade-i şâmile ve ilm-i muhît gibi sıfatlar bütün delâilleriyle Zât-ı Hayy u Kayyûm'un hayatına ve vücub-i vücuduna şehâdet ederler ve bütün kâinatı bir gölgesiyle ışıklandıran ve bir cilvesiyle bütün dâr-ı âhireti zerrâtıyla beraber hayatlandıran hayat-ı sermediyesine şehâdet ederler.

Hem hayat, "Melâikeye İmân" rûknüne dahi bakar, remzen isbât eder. Çünkü mâdem kâinata en mühim netice hayattır ve en ziyâde intişar eden ve kıymetdârlığı için nüshaları teksir edilen ve zemin misafirhânesini gelip

Âsâr: Eserler, izler, alâmetler.

Bahr: Deniz.

Bedihî: Açık, âşikâr, apaçık.

Berr: Kara, toprak.

Bilittifak: İttifakla, aynı noktaya parmak basarak.

Bürhan: Delil.

Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.

Dâr-ı âhiret: Âhiret yurdu.

Delâil: Deliller.

Delâlet etmek: Göstermek.

Hâkezâ: Bunun gibi, yine böyle.

Hayat-ı sermediye: Sonsuz hayat.

Hüccet: Delil.

Hüküm-ferma: Hüküm süren, hüküm yürüten.

İdare-i kâinat: Kâinatın yönetimi.

İhtiyar: Seçme, tercih etme.

İlm-i ilâhî: Cenâb-ı Hakk'ın ilmi.

İlm-i muhît: Her şeyi kuşatan ilim.

İntişar: Yayılmak, yaygın olmak.

İrade: Dileme, isteme.

İrade-i şâmile: Kapsayan, kuşatan irade.

Kelâm-ı rabbânî: Cenâb-ı Hakk'ın sözü.

Kıymetdar: Kıymetli.

Kudret-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın kudreti.

Kudret-i mutlaka: Sonsuz kudret.

Medâr: Sebep, vesile.

Melâike: Melekler.

Meşîet: Dilemek, irade.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Muhyî: Maddî mânevî hayat veren, dirilten Allah (c.c.).

Nüsha: Sûret, örnek.

Perde-i gayb: Beş duyu ile kavranmayan varlıkların, gerçeklerin, hâdiselerin üzerini örten perde.

Remzen: Bir şeyi, açık olarak değil de ona işaret ederek anlatmak sûretiyle.

Risâlet: Peygamberlik.

Rûkûn: Temel, ana direk.

Sıfât-ı ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'a ait sıfatlar.

Şehâdet: Şahidlik, tanıklık.

Tanzim: Düzenleme.

Tasarruf etmek: Yönetme.

Teksir: Çoğaltma.

Vahy-i ilâhî: Allah Teâlâ'nın, bildirmek istediği hidâyet ve buyrukları seçtiği kullarına/peygamberlerine, hususi bir yolla bildirmesi.

Vücub-i vücûd: Varlığının kesinliği ve kendinden olması.

Yâd etmek: Anmak, zikretmek.

Zât-ı Hayy u Kayyûm: Ezeli ve ebedî bizzat var olan, diri olan, bütün varlıklara hayat veren ve hayatı idare eden Zât Hz. Allah.

Zemin: Yeryüzü. **Zerrat:** Zerreler.

Zihayat: Canlı, hayat sahibi.

geçen kâfilelerle şenlendiren zîhayatlardır. Ve mâdem küre-i arz bu kadar zîhayatın envâıyla dolmuş ve mütemâdiyen zîhayat envâlarını tecdid ve teksir etmek hikmetiyle her vakit dolar boşanır ve en hasis ve çürümüş madde-lerinde dahi kesretle zîhayatlar halk edilerek bir mahşer-i huveynât oluyor. Ve mâdem hayatın süzölmüş en sâfi hulâsası olan şuûr ve akıl ve en lâtif ve sâbit cevheri olan rûh, bu küre-i arzda gayet kesretli bir sûrette halk olunuyorlar; âdetâ küre-i arz, hayat ve akıl ve şuûr ve ervâh ile ihyâ olup öyle şenlendirilmiş. Elbette küre-i arzdan daha lâtif, daha nuranî, daha büyük, daha ehemmiyetli olan ecrâm-ı semâviye; ölü, câmid, hayatsız, şuûrsuz kalması imkân hâricindedir. Demek gökleri, güneşleri, yıldızları şenlendirecek ve hayatdar vaziyetini verecek ve netice-i hilkat-i semâvâtı gösterecek ve hitâbât-ı sübhâniyeye mazhar olacak olan zîşuûr, zîhayat ve semâvâta münasip sekeneler, her hâlde sırr-ı hayatla bulunuyorlar ki, onlar da melâikelerdir.

Hem hayatın sırr-ı mâhiyeti **“Peygamberlere İmân”** rûknüne bakıp remzen isbât eder. Evet mâdem kâinat, hayat için yaratılmış ve hayat dahi Hayy u Kayyûm-i Ezelî'nin bir cilve-i a'zamıdır, bir nakş-ı ekmelidir, bir san'at-ı ecmelidir. Mâdem hayat-ı sermediye, Resûllerin gönderilmesiyle ve Kitapların indirilmesiyle kendini gösterir. Evet, eğer Kitaplar ve Peygamberler olmazsa, o hayat-ı ezeliye bilinmez. Nasıl ki bir adamın söylemesiyle, diri ve hayatdar olduğu anlaşılır; öyle de, bu kâinatın perdesi altında olan âlem-i gaybın arkasında söyleyen, konuşan, emir ve nehyedip hitab eden bir Zâtın kelimâtını, hitâbâtını gösterecek, Peygamberler ve ellerinde nâzil olan Kitaplardır. Elbette kâinattaki hayat, kat'î bir sûrette Hayy-ı Ezelî'nin vücub-i vücuduna kat'î şehâdet ettiği gibi; o hayat-ı ezeliyenin şuâatı, celevâtı, münasebâtı olan “İrsal-i Rusûl” ve “İnzal-i Kütüb” rûkûnlerine bakar, remzen isbât eder. Ve

Âlem-i gayb: Beş duyu ile kavranamayan varlıkların, gerçeklerin, hâdiselerin âlemi.

Câmid: Cansız.

Celevât: Cilveler, yansımalar.

Cevher: Öz.

Ecrâm-ı semâviye: Gök cisimleri.

Enva': Çeşitler, türler.

Ervâh: Ruhlar.

Ezelî: Varlığının başlangıcı olmayan.

Halk edilmek: Yaratılmak.

Hasis: Değersiz.

Hayatdar: Hayat sahibi, canlı.

Hayat-ı ezeliye: Sonsuz hayat.

Hayy-ı Ezelî: Hayat sahibi ezeli

Zât Allah (c.c.).

Hitâbât: Hitaplar, sözler.

Hulâsa: Öz.

Hitâbât-ı sübhâniye: Her türlü kusurdan münezze Cenâb-ı Hakk'ın hitapları, sözleri.

İnzal-i kütüb: Kitaplar göndermek.

İrsal-i rusûl: Peygamberler göndermek.

Kesret: Çokluk.

Küre-i arz: Yerküre, dünya.

Lâtif: Güzel, hoş, şeffaf.

Mahşer-i huveynat: Küçük

canlıların toplandığı yer.

Münasebat: İlgiler, yakınlıklar,

ilişkiler.

Mütemadiyen: Devamlı, aralıksız.

Nakş-ı ekmel: En mükemmel

nakış.

Nâzil olmak: İnmek.

Nehyetmek: Yasaklamak.

Netice-i hilkat-i semâvât:

Göklerin yaratılışının gayesi.

Remzen: İmâ ve işaret etmek

suretiyle.

Rûkûn: Temel, esas.

Sâfi: Pak, duru.

San'at-ı ecmel: En güzel sanat.

Sekene: Sâkinler, bir yeri mesken

tutan, orada oturanlar.

Semâvât: Gökler, yedi kat gök.

Sırr-ı hayat: Hayat gerçeğinin

gereği.

Sırr-ı mahiyet: Aslının esasının sırrı.

Şehâdet: Şahidlik, tanıklık.

Şuâât: Şuâlar, ışık hüzmeleri.

Tecdid: Tazelemek, yenilemek.

Vücub-i vücûd: Varlığının

kendinden olması.

bilhassa risâlet-i Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm) ve vahy-i Kur'ânî, hayatın rûhu ve aklı hükmünde olduğundan, bu hayatın vücudu gibi, hak-kaniyetleri kat'îdir denilebilir.

Evet, nasıl ki hayat, bu kâinattan süzülmüş bir hulâsadır. Ve şuûr ve his dahi hayattan süzülmüş, hayatın bir hulâsasıdır. Aklî dahi şuûrdan ve histen süzülmüş, şuûrun bir hulâsasıdır. Ve rûh dahi, hayatın hâlis ve sâfi bir cevheri ve sâbit ve müstakil zâtıdır. Öyle de maddî ve mânevî hayat-ı Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm) dahi, hayat ve rûh-i kâinattan süzülmüş hulâsatü'l-hulâsadır. Ve risâlet-i Muhammediye dahi (aleyhissalâtü vesselâm), kâinatın his ve şuûr ve aklından süzülmüş en sâfi hulâsasıdır. Belki maddî ve mânevî hayat-ı Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm), âsârının şehâdetiyle hayat-ı kâinatın hayatıdır. Ve risâlet-i Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm), şuûr-i kâinatın şuûrudur ve nurudur. Ve vahy-i Kur'ân dahi, hayatdar hakâikin şehâdetiyle hayat-ı kâinatın rûhudur ve şuûr-i kâinatın aklıdır.

Evet, evet, evet! Eğer kâinattan risâlet-i Muhammediye'nin (aleyhissalâtü vesselâm) nuru çıksa, gitse; kâinat vefat edecek. Eğer Kur'ân gitse, kâinat dîvâne olacak ve küre-i arz kafasını, aklını kaybedecek, belki şuûrsuz kalmış olan başını bir seyyareye çarpacak, bir Kıyameti koparacak.

Hem hayat, "Îmân-ı bi'l-Kader" rûknüne bakıp, remzen isbât eder. Çünkü mâdem hayat, âlem-i şehâdetin ziyâsidir ve istilâ ediyor ve vücudun neticesi ve gayesidir ve Hâlık-ı Kâinat'ın en câmi âyinesidir ve faaliyet-i rabbâniyenin en mükemmel enmûzeci ve fihristesidir, temsilde hatâ olmasın, bir nevi programı hükmündedir. Elbette âlem-i gayb -yani mâzî, müstakbel- yani geçmiş ve gelecek mahlûkâtın hayat-ı mânevîyeleri hükmünde olan intizam

Âlem-i gayb: Beş duyu ile kavranamayan varlıkların, gerçeklerin, hâdiselerin âlemi.

Âlem-i şehâdet: Beş duyu ile kavranan, varlıkların, hâdiselerin âlemi.

Âsâr: Eserler, izler, alâmetler.

Câmi': Kapsamlı, geniş.

Cevher: Öz.

Enmuzec: Örnek, numune.

Faaliyet-i rabbâniye: Allah'ın varlıktaki kesintisiz tecellisi.

Hakâik: Hakikatlar.

Hakkaniyet: Gerçeklik, gerçek olma.

Hâlık-ı Kâinat: Kainatın yaratıcısı Allah (c.c).

Hâlis: Karışmamış, katkısız, saf.

Hayat-ı kâinat: Kâinatın hayatı.

Hayat-ı mânevîye: Mânevî hayat.

Hayat-ı Muhammediye (a.s.m.): Efendimiz'in (a.s.m.) hayatı.

Hulâsa: Öz.

Hulâsatü'l-hulâsa: Özün üzü.

Îman-ı bîlkader: Kadere îman.

İntizam: Düzen.

İstilâ: Kuşatma.

Küre-i arz: Yer küre, dünya.

Mahlûkat: Yaratılanlar.

Müstakil: Başlı başına, bağımsız.

Remzen: İmâ ve işaret etmek suretiyle.

Risâlet-i Muhammediye (a.s.m.): Efendimiz'in (a.s.m.) peygamberliği.

Ruh-i kâinat: Kâinatın ruhu.

Seyyare: Gezegen.

Şuûr-i kâinat: Kâinatın şuûru.

Temsil: Benzetme, misal.

Vahy: Allah Teâlâ'nın, bildirmek istediği hidâyet ve buyrukları seçtiği kullarına/peygamberlerine hususi bir yolla bildirmesidir.

Vahy-i Kur'ânî: Kur'ân vahyi.

Vücûd: Varlık, var olma.

Ziyâ: Işık.

ve nizam ve mâlûmiyet ve meşhudiyet ve taayyûn ve evâmîr-i tekvîniyeyi imtisâle müheyya bir vaziyette bulunmalarını sırr-ı hayat iktizâ ediyor.

Nasıl ki bir ağacın çekirdek-i aslîsi ve kökü ve müntehâsında ve meyvelerindeki çekirdekleri dahi aynen ağaç gibi bir nevi hayata mazhardırlar. Belki ağacın kavânîn-i hayatiyesinden daha ince kavânîn-i hayatı taşıyorlar. Hem nasıl ki bu hazır bahardan evvel geçmiş güzün bıraktığı tohumlar ve kökler, bu bahar gittikten sonra, gelecek baharlara bırakacağı çekirdekler, kökler, bu bahar gibi cilve-i hayatı taşıyorlar ve kavânîn-i hayatiyeye tâbidirler. Aynen öyle de; şecere-i kâinatın bütün dal ve budaklarıyla her birinin bir mâzisi ve müstakbeli var. Geçmiş ve gelecek tavırlarından ve vaziyetlerinden müteşekkil bir silsilesi bulunur. Her nev' ve her cüz'ünün ilm-i ilâhiyede muhtelif tavırları ile müteaddit vücudları bir silsile-i vücud-i ilmî teşkil eder. Ve vücud-i hâricî gibi o vücud-i ilmî dahi, hayat-ı umumiyenin mânevî bir cilvesine mazhardır ki, mukadderât-ı hayatiye, o mânidar ve canlı elvâh-ı kaderiyeden alınır.

Evet âlem-i gaybın bir nev'i olan âlem-i ervâh, ayn-ı hayat ve madde-i hayat ve hayatın cevherleri ve zâtları olan ervâh ile dolu olması, elbette mâzi ve müstakbel denilen âlem-i gaybın bir diğer nev'i de ve ikinci kısmı dahi, cilve-i hayata mazhariyetini ister ve istilzâm eder. Hem her bir şeyin vücud-i ilmîsindeki intizam-ı ekmeli ve mânidar vaziyetleri ve canlı meyveleri, tavırları; bir nevi hayat-ı mâneviyeye mazhariyetini gösterir. Evet, hayat-ı ezeliye güneşinin ziyâsı olan bu cilve-i hayat, elbette yalnız bu âlem-i şehâdete ve bu zaman-ı hâzıra ve bu vücud-i hâricîye münhasır olamaz; belki her bir âlem,

Âlem-i ervâh: Ruhlar âlemi.

Âlem-i şehâdet: Beş duyu ile kavranan, varlıkların, hâdiselerin âlemi.

Ayn-ı hayat: Hayatın tâ kendisi.

Cilve: Tecelli.

Cilve-i hayat: Hayat tecellisi.

Cüz': Parça, kısım.

Çekirdek-i aslî: Asıl çekirdek.

Elvah-ı kaderiye: Kader levhaları.

Ervâh: Ruhlar.

Evâmîr-i tekvîniye: Allah'ın (c.c.) yaratması ile ilgili emirleri.

Hayat-ı ezeliye: Sonsuz hayat.

Hayat-ı umumiyeye: Varlığın ilmî ve haricî bütün safhalarını içine alan genel hayat.

İktiza: Gerektermek.

İlm-i ilâhî: İlâhî ilim.

İmtisâl: Alınan emre boyun eğme, gerekeni yapma.

İntizam-ı ekmel: En mükemmel, kusursuz düzen.

İstîlam: Gerektermek, gerekli kılmak.

Kavanîn-i hayatiye: Hayat kanunları.

Madde-i hayat: Hayatın maddesi, aslı.

Mâlûmiyet: Allah'ın ilminde bilinin olma. **Mânidar:** Mânâlı.

Mazhar: Nâil olmuş, erişmiş..

Mazhariyet: Görünme yeri olma, ayna olma.

Meşhudiyet: Allah'ın ilminde görünür olma.

Muhtelif: Çeşitli.

Mukadderât-ı hayatiye: Varlığın; ezelde yazılıp, takdir edilen, başına gelecek şeyler.

Müheyya: Hazır.

Münhasır: Özgü.

Müntehâ: Son. Son nokta.

Müteaddid: Bir çok, çeşit çeşit.

Müteşekkil: Oluşmuş, medyana gelmiş.

Nev': Çeşit, tür.

Nizam: Düzen.

Sırr-ı hayat: Hayatın sırrı.

Silsile-i vücûd-i ilmî: İlâhî ilimde var olma süreci.

Şecere-i kâinat: Kâinat ağacı.

Taayyûn: Kendine has programı, çerçevesi belirli bir ilmî varlı olma.

Teşkil: Oluşturmak.

Vücûd-i haricî: İlmî vücûddan varlık sahasına çıkmış olma, gerçek yani objektif varlık sahibi olma, maddî varlık.

Vücûd-i ilmî: İlmî varlık. Dış dünyadaki varlıktan önce Allah'ın ilminde var olma hâli

Zaman-ı hazîr: Şimdiki zaman.

Ziyâ: Işık.

kabiliyetine göre o ziyânın cilvesine mazhurdur. Ve kâinat bütün âlemleriyle o cilve ile hayatdar ve ziyâdardır. Yoksa nazar-ı dalâletin gördüğü gibi muvakkat ve zâhirî bir hayat altında her bir âlem, büyük ve müthiş birer cenaze ve karanlıklı birer virâne âlem olacaktı.

İşte, “Kadere ve Kazaya İmân” rüknü dahi, geniş bir vecihte sırr-ı hayatla anlaşılıyor ve sâbit oluyor. Yani, nasıl ki âlem-i şehâdet ve mevcut hazır eşya, intizamlarıyla ve neticeleriyle hayatdarlıkları görünüyor; öyle de âlem-i gaybdan sayılan geçmiş ve gelecek mahlûkâtın dahi mânen hayatdar bir vücud-i mânevîleri ve rûhlu birer sübût-i ilmîleri vardır ki, Levh-i Kaza ve Kader vasıtasıyla o mânevî hayatın eseri, mukadderât nâmıyla görünür, tezâhür eder.

Beşinci Remiz

Hem hayatın **on altıncı** hâssasında denilmiş ki: *Hayat bir şeye girdiği vakit, o cesedi bir âlem hükmüne getirir; cüz' ise küll gibi, cüz'îye dahi küllî gibi bir câmiyet verir.*

Evet, hayatın öyle bir câmiyeti var; âdetâ umum kâinata tecelli eden ekser Esmâ-yi Hüsnâ'yı kendinde gösteren bir câmi' âyine-i ehadiyettir. Bir cisme hayat girdiği vakit, küçük bir âlem hükmüne getirir; âdetâ kâinat şeceresinin bir nevi fihristesini taşıyan bir nevi çekirdeği hükmüne geçiyor. Nasıl ki bir çekirdek, onun ağacını yapabilen bir kudretin eseri olabilir; öyle de, en küçük bir zîhayatı halk eden, elbette umum kâinatın Hâlıkıdır.

İşte bu hayat, bu câmiyetiyle en gizli bir sırr-ı ehadiyeti kendinde gösterir. Yani, nasıl ki azametli Güneş, ziyâsıyla ve yedi rengiyle ve aksiyle Güneş'e mukâbil olan her bir katre suda ve her bir cam zerresinde bulunuyor. Öyle de, her bir zîhayatta kâinatı ihâta eden esmâ ve sıfât-ı ilâhiyenin cilveleri beraber

Âyine-i ehadiyet: Her varlığın kendince Allah'ın birliğini gösteren birer ayna olması.

Azamet: Büyüklük, yücelik.

Câmi'iyet: Çok kapsamlılık.

Cüz': Parça, kısım.

Cüz'î: Bütünü ifade eden küçük parça.

Esmâ ve Sıfât-ı İlâhiye: İlâhî isim ve sıfatlar.

Esmâ-yi Hüsnâ: Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri. **Hâlık:** Yaradan.

Halk etmek: Yaratmak.

Hâssa: Özellik.

Hayatdar: Hayat sahibi, canlı.

İhata etmek: Kuşatmak, kapsamak.

Kâinat şeceresi: Ağacın gelişmesi tarzında bir süreç izleyen kâinat ağacı.

Katre: Damlâ. **Küll:** Bütün.

Küllî: Genele, bütüne ait.

Levh-i Kaza ve Kader : Kaza ve kader kitabı.

Mukabil: Karşısında duran.

Mukadderat: Ezelde yazılıp takdir edilen şeylerin varlığın başına gelmesi.

Muvakkat: Geçici.

Nazar-ı dalâlet: İnançsız bakış.

Remiz: İşaret, imâ.

Rükün: Esas, şart.

Sırr-ı ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her bir şeyde ayrı ayrı tecelli eden, görünen birliğinin sırrı.

Sübüt-i ilmî: İlmî varlık.

Tecelli etmek: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin varlıklarda icraatıyla görülməsi.

Tezahür: Ortaya çıkmak, görünmek.

Umûm: Bütün.

Vecih: Yön, şekil, yüz.

Vücud-i mânevî: Mânevî varlık.

Zâhirî: Görünen, görünürdeki.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

Ziyâdâr: Parlak, ışıklı.

onda tecelli ediyor. Bu nokta-yi nazardan hayat; kâinatı, rubûbiyet ve îcâd cihetinde inkısam ve tecezzi kabul etmez bir küll hükmüne, belki iştiraki ve tecezzisi imkân hâricinde bulunan bir küllî hükmüne getirir.

Evet, seni yaratan, bütün nev-i insanı yaratan Zât olduğunu, bilbedâhe senin yüzündeki sikkesi gösteriyor. Çünkü mâhiyet-i insâniye birdir, inkısamı gayr-ı mümkündür. Hem hayat vasıtasıyla eczâ-yı kâinat O'nun efrâdı hükmüne ve kâinat ise, nev'i hükmüne geçer; sikke-i ehadiyeti mecmûunda gösterdiği gibi, her bir cüz'de dahi o sikke-i ehadiyeti ve hâtem-i samediyeti göstererek şirk ve iştiraki her cihetle tard eder.

Hem hayatta san'at-ı rabbâniyenin öyle fevkalâde hârîka mu'cizeleri var ki, bütün kâinatı halk edemeyen bir zât, bir kudret; en küçük bir zîhayatı halk edemez. Evet bir nohut tanesinde bütün Kur'ân'ı yazar gibi; çamın gayet küçük bir tohumunda koca çam ağacının fihristesini ve mukadderâtını yazan kalem, elbette semâvâtı yıldızlarla yazan kalem olabilir. Evet, bir arının küçük kafasında kâinat bahçesindeki çiçekleri tanıyacak ve ekser envâyıyla münâsebetdâr olacak ve bal gibi bir hediye-i rahmeti getirecek ve dünyaya geldiği günde şerâit-i hayatı bilecek derecede bir istidâdı, bir kabiliyeti, bir cihazı derc eden Zât, elbette bütün kâinatın Hâlıkı olabilir.

Elhâsıl: Hayat nasıl ki kâinatın yüzünde parlak bir sikke-i tevhiddir ve her bir zîrûh dahi hayat noktasında bir sikke-i ehadiyettir; ve hayatın her bir ferdinde bulunan nakş-ı san'at, bir mühr-i samediyettir; ve zîhayatların adedince bu kâinat mektubunu Zât-ı Hayy u Kayyûm ve Vâhid ü Ehad nâmına hayatlarıyla imza ediyorlar; ve o mektupta tevhid mühürleri ve ehadiyet hâtemleri ve samediyet sikkeleridirler. Öyle de; hayat gibi, her bir zîhayat dahi,

Bilbedâhe: Apaçık bir şekilde.

Derc etmek: İçine koymak, yerleş-tirmek. **Efrad:** Fertler.

Eczâ-yı kâinat: Kâinatın parçaları.

Ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her bir şeyde ayrı ayrı tecelli eden birliği.

Ekser: Bir çok.

Elhâsıl: Netice olarak.

Enua': Çeşitler, türler. **Ferd:** Bir.

Gayr-ı mümkün: İmkânsız.

Hâlık: Yaradan. **Hâtem:** Mühür.

Halk etmek: Yaratmak..

Hediye-i rahmet: İlahî rahmetin hediyesi. **İnkısam:** Bölünme.

İstidâd: Kabiliyet, yetenek.

İştirak: Ortaklık.

Mâhiyet-i insaniye: İnsanın mahiyeti, asıl kimliği.

Mecmu': Hepsî, bütün.

Mukadderat: Cenâb-ı Hak tarafından takdir edilen kadere ait her şey.

Mühr-i samediyet: Hiçbir şeye muhtaç olmadığı hâlde her şeyin kendisine muhtaç olduğu Allah'ın mühürü.

Münasebetdar: Alâkalı.

Nakş-ı san'at: Sanat işlemesi.

Nev-i insan: İnsan türü.

Nokta-yı nazar: Görüş, bakış açısı.

Rubûbiyet: Allah'ın her şeyi kuşatan ve idare eden terbiyesi.

Samediyet: Cenâb-ı Hakk'ın hiçbir şeye muhtaç olmadığı hâlde her şeyin kendisine muhtaç olması.

San'at-ı rabbâniye: İlahî sanat.

Semâvât: Gökler, yedi kat gök.

Sikke: Damga, mühür.

Şerâit-i hayat: Hayat şartları.

Sikke-i ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her bir şeyde ayrı ayrı tecelli eden, görünen birliğinin mühürü.

Sikke-i tevhid: Cenâb-ı Hakk'ın birliğinin mühürü.

Tecezzi: Parçalara ayrılma.

Tevhid: Cenâb-ı Hakk'ı birleme.

Vâhid u Ehad: Bir olan ve birliği her bir şeyde tecelli eden Allah (c.c.).

Zât-ı Hayy u Kayyûm: Ezeli ve ebedî bizzat var olan, diri olan, bütün varlıklara hayat veren ve hayatı idare eden Zât.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

Zîruh: Ruh sahibi, ruhlı.

bu kitab-ı kâinatta birer mühr-i vahdâniyet olduğu gibi, her birinin yüzünde ve sîmasında birer hâtem-i ehadiyet konulmuştur. Hem nasıl ki hayat, cüz'iyatı adedince ve zîhayat efrâdı sayısınca Zât-ı Hayy u Kayyûm'un vahdetine şehâdet eden imzalar ve mühürlerdir. Öyle de; ihyâ ve diriltmek fiili dahi, efrâdı adedince tevhide imza basıyor. Meselâ, ihyânın bir ferdi olan ihyâyı arz, güneş gibi parlak bir şâhid-i tevhiddir. Çünkü baharda zeminin dirilmesinde ve ihyâsında üç yüz bin envân ve her nev'in hadsiz efrâdı beraber, bir-biri içinde, noksansız, kusursuz, mükemmel, muntazam ihyâ edilir ve dirilirler. Evet böyle bir tek fiil ile hadsiz muntazam fiilleri yapan, elbette bütün mahlûkâtın Hâlıkıdır ve bütün zîhayatları ihyâ eden Hayy u Kayyûm'dur ve rubûbiyetinde iştiraki mümkün olmayan bir Vâhid ü Ehad'dir.

Şimdilik hayatın hâssalarından bu kadar az ve muhtasar yazıldı. Başka hâssaların beyânı ve tafsîlâtını Risale-i Nur'a ve başka zamana havale ediyoruz.

* * *

Hâtîme

İsm-i A'zam herkes için bir olmaz, belki ayrı ayrı oluyor. Meselâ, İmâm-ı Ali (radiyallahu anh)'ın hakkında; "Ferd, Hayy, Kayyûm, Hakem, Adl, Kuddûs" altı isimdir. Ve İmâm-ı A'zam'ın İsm-i A'zamı: "Hakem, Adl" iki isimdir. Ve Gavs-ı A'zam'ın İsm-i A'zam'ı, "Ya Hayy!"dır. Ve İmâm-ı Rabbânî'nin İsm-i A'zam'ı "Kayyûm" ve hâkezâ, pek çok zâtlar daha başka isimleri, İsm-i A'zam görmüşlerdir.

Bu Beşinci Nükte İsm-i Hayy hakkında olduğu münâsebetiyle, hem teberrûk, hem şâhid, hem delil, hem kudsî bir hüccet, hem kendimize bir duâ, hem bu risaleye bir hüsn-i hâtîme olarak Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesse-lâm), el-Cevşenü'l-Kebîr nâmındaki münâcât-ı a'zamında mârifetullahta gayet

Adl: Her şeyi yerli yerinde, doğru ve dengeli yapan Cenâb-ı Hak.

Beyân: Açıklama.

Cüz'iyat: Cüzler, parçalar, kısımlar.

Efrad: Fertler. **Hâssa:** Özellik.

Ferd: Eşi ve benzeri olmayan Cenâb-ı Hak.

Hakem: Her şeyi ölçülü, sağlam, kusursuz, muhkem, itizamlı ve mükemmel yaratan Hz. Allah.

Hâkezâ: Bunun gibi, yine böyle.

Hâtem-i ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her bir varlıkta özel şekilde tecelli eden, görünen birliğin mührü.

Hâtîme: Sonuç. **Hüccet:** Delil.

Hayy: Ezeli ve ebedî bizzat var olan, diri olan, bütün varlıklara hayat veren Allah.

İhyâ: Hayat vermek, diriltmek.

İhyâ-yı arz: Yeryüzünün dirilmesi.

İsm-i A'zam: En büyük isim.

İştirak: Ortaklık. **Kudsî:** Kutsal.

Kayyûm: Varlıkların hayatı ve devamı kendi idaresinde olan Allah.

Kitab-ı kâinat: Kâinat kitabı.

Kuddûs: Her şeyi tertemiz yapan ve Kendisi her türlü lekeden münezzeh olan Cenâb-ı Hak.

Mahlûkat: Yarattıklar.

Mârifetullah: Allah'ı (c.c.) isim, sıfat ve fiilleriyle tanıma, bilme.

Muhtasar: Özet.

Muntazam: Düzenli.

Mühr-i vahdaniyet: Allah'ın (c.c.) birliğinin mührü, imzası.

Münâcât-ı a'zam: En büyük niyaz.

Rubûbiyet: Kâinatı yaratıp yönetme.

Şahid-i tevhid: Allah'ın birliğinin şahidi.

Tafsîlât: Ayrıntılar, geniş bilgi.

Teberrûk: Bir şeyi bereket veya saadet vesilesi sayarak almak veya vermek. Uğur ve bereket saymak. **Vahdet:** Birlik.

yüksek ve gayet câmi derecede mârifetini göstererek böyle demiştir. Biz de hayalen o zamana gidip, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın dediğine "Âmîn!" diyerek, aynı münâcâtı kendimiz de söylüyor gibi, sadâ-yı Muhammedî (aleyhissalâtü vesselâm) ile deriz:

يَا حَيُّ قَبْلَ كُلِّ حَيٍّ * يَا حَيُّ بَعْدَ كُلِّ حَيٍّ *

يَا حَيُّ الَّذِي لَيْسَ كَمِثْلِهِ حَيٌّ * يَا حَيُّ الَّذِي لَا يُشَبِّهُهُ شَيْءٌ *

يَا حَيُّ الَّذِي لَا يَحْتَاجُ إِلَى حَيٍّ * يَا حَيُّ الَّذِي لَا يُشَارِكُهُ حَيٌّ *

يَا حَيُّ الَّذِي يُمِيتُ كُلَّ حَيٍّ * يَا حَيُّ الَّذِي يَرْزُقُ كُلَّ حَيٍّ *

يَا حَيُّ الَّذِي يُحْيِي الْمَوْتَى * يَا حَيُّ الَّذِي لَا يَمُوتُ *

سُبْحَانَكَ يَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْأَمَانُ الْأَمَانُ نَجِّنَا مِنَ النَّارِ. آمِينَ ¹

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ²

¹ Ey bütün canlılardan önce var olan Gerçek Hayat Sahibi, Ey bütün canlıların yok olmasından sonra da var olacak Gerçek Hayat Sahibi, Ey eşi benzeri olamayan Gerçek Hayat Sahibi, Ey hiçbir şeyin kendisine benzemediği Gerçek Hayat Sahibi, Ey hiçbir canlıya muhtaç olmayan Gerçek Hayat Sahibi, Ey hiçbir canlının kendisine ortak olmadığı Gerçek Hayat Sahibi, Ey bütün canlıları ölüme mahkum eden Gerçek Hayat Sahibi, Ey bütün canlıları rızıklandıran Gerçek Hayat Sahibi, Ey bütün ölüleri diriltten Gerçek Hayat Sahibi, Ey hiç ölmeyecek Gerçek Hayat Sahibi Rabbim, Sübhânsın yâ Rab! Sen'den başka yoktur ilâh! Emân diliyoruz Sen'den, Koru bizi Cehennem'den!

² 'Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Herşeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Sensin.' (Bakara sûresi, 2/32)

Otuzuncu Lem'a'nın Altıncı Nüktesi

İsm-i Kayyûm'a bakar

İsm-i Hayy'ın bir hulâsası, Nur Çeşmesi'nin bir zeyli olmuş; bu İsm-i Kayyûm dahi, Otuzuncu Söz'ün zeyli olması münasip görüldü.

İtizar: Bu çok ehemmiyetli mes'eleler ve çok derin ve geniş İsm-i Kayyûm'un cilve-i a'zamı, hem muntazaman değil, belki ayrı ayrı lem'alar tarzında kalbe hutur ettiğinden, hem gayet müşevveş ve acele ve tedkiksiz müsvedde hâlinde kaldığından elbette tâbirât ve ifadelerde çok noksanlar, intizamsızlıklar bulunacaktır. Mes'elelerin güzelliklerine, benim kusurlarımı başışlamalısınız.

İhtâr: İsm-i A'zam'a âit nükteler, a'zamî bir sûrette geniş, hem gayet derin olduğundan, hususan İsm-i Kayyûm'a âit mes'eleler ve bilhassa Birinci Şuâi ^(Hâşîye) maddiyûnlara baktığı için, daha ziyâde derin gittiğinden, elbette her adam her mes'eleyi her cihette anlamaz. Fakat herkes her mes'eleden bir derece hisse alabilir. "Bir şey bütün elde edilemezse, bütün bütün elden kaçırılmaz." kâidesiyle, "Bu mânevî bahçenin bütün meyvelerini koparamıyorum." diye vazgeçmek kâr-ı akıl değildir. İnsan ne kadar koparsa, o kadar kârdır. İsm-i A'zam'a âit mes'elelerin ihâta edilmeyecek derecede genişleri olduğu gibi, akıl görmeyecek derecede inceleri de vardır. Hususan İsm-i Hayy ve Kayyûm'a ve bilhassa hayatın îmân erkânına karşı remizlerine ve bilhassa Kaza ve Kader rûknüne hayatın işaretine ve İsm-i Kayyûm'un Birinci Şuâına herkesin fikri yetişmez, fakat hissesiz de kalmaz; belki her hâlde îmânını kuvvetlendirir. saâdet-i ebediyenin anahtarı olan îmânın kuvvetleşmesi ehemmiyeti çok azîmdir. *Îmânın bir zerre kadar kuvveti ziyâde olması,*

^(Hâşîye) Bu risaleyi okuyan eğer mütefennin değilse, Birinci Şuâi okumasın, ikinciden başlasın veya âhirde okusun.

A'zamî: En büyük, en yüksek, en çok, en üst, maksimum.

Azîm: Büyük. **Bilhassa:** Özellikle.

Cihet: Taraf, yön.

Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.

Ehemmiyet: Mühimlik, önem, değer, kıymet.

Erkân: Rükünler, temel esaslar.

Hususan: Ayrıca, özellikle.

Hutur etmek: Hatıra gelmek, kalbe doğmak. **Hülâsa:** Öz.

İhata: Kuşatma, kapsama.

İsm-i Hayy: Ezeli ve ebedî bizzat var olan, diri olan, bütün varlıklara hayat veren Allah'ın bir ismi.

İsm-i Kayyûm: Varlıkların hayatı ve devamı kendi idaresinde olan Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi.

İtizar: Mazeret bildirmek, özür.

Kâr-ı akıl: Akıl kârı.

Maddiyyûnlar: Yaratıcı'yı inkâr edip, her şeyi maddeye dayandıranlar.

Muntazaman: İntizamlı olarak, derli toplu olarak.

Müsvedde: Karalama.

Müşevveş: Kaşık.

Rûkûn: Esas, şart.

Saadet-i ebediye: Ebedî mutluluk.

Tabîrat: İfadeler.

Tedkik etmek: Tekrar gözden geçirmek.

Zerre: Maddenin en küçük parçası.

Zeyl: Ek, ilâve.

bir hazinedir. İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî diyor ki: “Bir küçük mes’ele-i îmâniyenin inkişâfı, benim nazarımda yüzler ezvak ve kerâmetlere mü-reccahtır.”

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ¹

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ²

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ³

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا⁴

gibi kayyûmiyet-i ilâhiyeye işaret eden âyetlerin bir nüktesi ve İsm-i A’zam veyahut İsm-i A’zam’ın iki ziyâsından ikinci ziyâsı veyahut İsm-i a’zam’ın altı nurundan altıncı nuru olan Kayyûm isminin bir cilve-i a’zamı, **Zilkade** ayında aklıma göründü. Eskişehir Hapishânesindeki müsaadesizliğim cihetiyle o nur-i a’zamı elbette tamamıyla beyân edemeyeceğim, fakat Hazret-i İmâm-ı Ali (radiyallahu anh), Kaside-i Ercûze’sinde “Sekîne” nam-ı âlîsiyle beyân ettiği İsm-i A’zam ve Celcelûtiye’sinde yine pek muhteşem isimlerle İsm-i A’zam içinde bulunan o altı ismi en a’zam, en ehemmiyetli tuttuğu için ve onların bahsi içinde kerâmetkârâne bize teselli verdiği için bu İsm-i Kayyûm’a dahi, evvelki beş esmâ gibi, hiç olmazsa muhtasar bir sûrette “Beş Şuâ” ile, o nur-i a’zama işaret edeceğiz.

¹ “her şey üzerinde hâkimiyet elindedir.” (Yâsin sûresi, 36/83)

² “Göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları Onun nezdindedir.” (Zümer sûresi, 39/63)

³ “Hiçbir şey yoktur ki onu meydana getiren hazinelerin anahtarları elimizde olmasın.” (Hicr sûresi, 15/21)

⁴ “Hiç bir canlı yoktur ki mukadderatı Onun elinde olmasın.” (Hûd sûresi, 11/56)

A’zam: En büyük.

Âhir: Son.

Celcelûtiye: Hz. Ali (r.a.) tarafından yazılan Süryanice kasîdenin ismi.

Esmâ: İsimler.

Ezvak: Mânevî zevkler.

İnkişaf: Açıklığa kavuşma.

Kaside-i Ercuze: İmâm Ali (r.a.) tarafından recez tarzında yazılan ve sırlarla dolu olan meşhur kasîdenin adı. Bu kasîde, Ahmed

Ziyaedin Gümüşhanevî tarafından derlenen Mecmûatü’l-Ahzâb isimli dua mecmûsunda yer almaktadır.

Kayyûmiyet-i ilâhiye: Allah’ın (c.c) kâinatı yaratıp varlıkta tutması.

Keramet: Cenâb-ı Hak’ın, salih kullarına lûtfettiği hususi, fevkalâde ikramı, ihsanı.

Kerâmetkârâne: Kerâmetli bir şekilde.

Mes’ele-i imaniye: İmana ait konu.

Muhtasar: Özet, kısaca.

Müreccah: Tercih edilen üstün tutulan.

Mütefennin: Bir çok ilimde söz sahibi, derin âlim. Müdakkik, mütebahhir.

Nâm-ı âlî: Yüce ünvan.

Nur-i a’zam: En büyük nur.

Zilkâde ayı: Kamerî takvimde on birinci ay.

Ziyâ: Işık.

Birinci Şuâ

Bu kâinatın Hâlık-ı Zülcelâli Kayyûm'dur. Yani bizâtihi kaimdir, daimdir, bâkîdir. Bütün eşya onunla kaimdir, devam eder ve vücudda kalır, bekâ bulur. Eğer kâinattan bir dakikacık olsun o nisbet-i kayyûmiyet kesilse, kâinat mahvolur.¹

Hem o Zât-ı Zülcelâl kayyûmiyetiyle beraber Kur'ân-ı Azîmüşşan'da ferman ettiği gibi **لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ**² 'dür. Yani ne zâtında, ne sıfâtında, ne ef'âlinde nazîri yoktur, misli olmaz, şebîhi yoktur, şeriki olmaz. Evet bütün kâinatı bütün şuûnâtıyla ve keyfiyâtıyla kabza-yı rubûbiyetinde tutup, bir hâne ve bir saray hükmünde kemâl-i intizam ile tedbir ve idare ve terbiye eden bir Zât-ı Akdes'e misil ve mesil ve şerik ve şebîh olmaz, muhaldır.

Evet, bir Zât ki, O'na yıldızların îcâdı zerrelere kadar kolay gele; ve en büyük şey en küçük şey gibi kudretine müsahhar ola; ve hiçbir şey hiçbir şeye, hiçbir fiil hiçbir fiile mâni olmaya; ve hadsiz efrâd, bir ferd gibi nazarında hazır ola; ve bütün sesleri birden işite; ve umumun hadsiz hâcâtını birden yapabile; ve kâinatın mevcûdâtındaki bütün intizam ve mizanların şehâdetiyle hiçbir şey, hiçbir hâl, dâire-i meşîet ve iradesinden hâriç olmaya; ve hiçbir mekânda olmadığı hâlde, her bir yerde ve her bir mekânda kudretiyle, ilmiyle hazır ola; ve her şey ondan nihayet derecede uzak olduğu hâlde, o ise her şeye nihayet derecede yakın olabilen bir Zât-ı Hayy u Kayyûm-i Zülcelâl'in elbette hiçbir cihetle misli, nazîri, şeriki, veziri, zıddı, niddi olmaz ve

¹ "Gerçek şu ki: Gökleri ve yeri yok olmaktan koruyan, Yüce Allah'tır. Şayet onlar yıkılacak olursa onları Allah'tan başka kimse tutamaz. Doğrusu O halîmdir, gafûrdur." (Fâtr sûresi, 35/41)

² Şûrâ sûresi, 42/11.

Bekâ: Ebedilik, sonsuzluk.

Bizâtihi: Kendi kendine.

Daire-i meşîet: Dileme dairesi, irade sahası.

Ef'âl: Fiiller, işler.

Efrad: Fertler.

Ferman etmek: Emretmek, buyurmak.

Hacât: İhtiyaçlar.

Hadsiz: Sınırsız, sonsuz.

Hâlık-ı Zülcelâl: Yüce Yaratıcı.

İntizam: Düzenlemeler.

İrade: Dileme, isteme.

Kabza-yı rubûbiyet: İlâhî idare.

Kâim: Var olan.

Kâinat: Varlıklar, evren.

Kâinat: Yaratılmışlar, varlıklar.

Kayyûmiyet: Allah'ın (c.c.) kâinatı yaratıp varlıkta tutması.

Kemâl-i intizam: Mükemmel düzen.

Keyfiyat: Durumlar, hâller, nitelikler.

Kur'ân-ı Azîmüşşan: Çok büyük, çok değerli Kur'ân.

Mesil: Benzer, misil, gibi.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Misl: Eş, örnek.

Mizan: Ölçü, denge.

Muhal: İmkânsız, olması mümkün olmayan.

Müsahhar: Boyun eğmiş, hizmete verilmiş, emre amade.

Nazîr: Denk, emsal.

Nid: Benzer, eş.

Nisbet-i kayyûmiyet: Kayyûmiyet bağı.

Sıfât: Sıfatlar.

Şebîh: Benzer, benzeyen.

Şehâdet: Şahidlik, tanıklık.

Şerik: Ortak, eş.

Şuûnat: Varlıktaki sürekli değişim ve dönüşüm.

Tedbir: Yönetme, idare etme.

Zât-ı Akdes: Bütün eksikliklerden uzak kutsal Zât Allah (c.c.).

Zât-ı Zülcelâl: Yüceler Yücesi Ulu Zât.

olması muhaldir. Yalnız, mesel ve temsil sûretinde şuûnât-ı kudsiyesine bakılabilir. Risale-i Nur'daki bütün temsilât ve teşbihât, bu mesel ve temsil nev'indendirler.

İşte böyle misilsiz ve Vâcibü'l-Vücud ve maddeden mücerred ve mekândan münezzeh ve tecezzisi ve inkısamı her cihetle muhal ve tagayyür ve tebeddülü mümteni ve ihtiyaç ve aczi imkân hâricinde olan bir Zât-ı Akdes'in kâinat safahatında ve tabakât-ı mevcûdâtında tecelli eden bir kısım cilvelerini ayn-ı Zât-ı Akdes tevehhüm ederek bir kısım mahlûkâtına ulûhiyetin ahkâmını veren ehl-i dalâlet insanların bir kısmı, o Zât-ı Zülcelâl'in bazı eserlerini tabiata isnâd etmişler.

Hâlbuki, Risale-i Nur'un müteaddit yerlerinde kat'î bürhânlarla isbât edilmiş ki:

- Tabiat bir san'at-ı ilâhiyedir, Sâni olmaz.
- *Bir kitabet-i rabbâniyedir, kâtib olmaz. Bir nakıştır, nakkaş olamaz.*
- *Bir defterdir, defterdâr olmaz.*
- *Bir kanundur, kudret olmaz. Bir mistardır, masdar olmaz.*
- *Bir kabildir, münfail olur; fâil olmaz.*
- *Bir nizamdır, nâzım olamaz.*
- *Bir şeriat-ı fıtriyedir, şâri' olamaz.*

Farz-ı muhal olarak en küçük bir zihayat mahlûk tabiata havale edilse, “Bunu yap!” denilse; Risale-i Nur'un çok yerlerinde kat'î bürhânlarla isbât edildiği gibi, o küçük zihayatin âzâları ve cihâzâtı adedince kalıplar, belki makineler bulundurmamak gerektir; tâ ki, tabiat o işi görebilsin.

Acz: Âcizlik, elinden bir şey gelmeme.
Ahkâm: Hükümler.

Ayn-ı Zât-ı Akdes: Kusurdan münezzeh, eksiklikten uzak kutsal Zât'ın kendisi. **Âza:** Organ.

Bürhan: Delil. **Cilve:** Tecelli.

Cihazât: Donanımlar.

Defterdar: Defter tutan.

Ehl-i dalâlet: Bâtlı yolda olanlar.

Fâil: Tesir eden, yapan, eden, özne.

Farz-ı muhal: Olmayacak bir şeyi olmuş gibi düşünme, varsayma.

İnkısam: Bölünme.

İsnad etmek: Mal etmek, vermek, nispet etmek. **Kâbil:** Mümkün.

Kitâbet-i rabbâniye: Allah yazısı.

Mahlûk: Yaratılmış.

Mahlûkat: Yaratılanlar.

Masdar: Menba, kaynak.

Mesel/Temsil: Kıyaslama tarzında yapılan benzetme.

Mistar: Alet, araç.. üzerinde kâinat kitabına ait satırların yazıldığı alan.

Mücerred: Soyut, sırf zihinde olan.

Mümteni': Mümkün olmayan.

Münezzeh: Bir yerde bulunmaktan yüce ve uzak olan.

Münfail: Dış tesirle meydana gelen, edilgen.

Müteaddid: Birçok, birkaç, çeşit çeşit.

Nakkaş: Sanat işleyen. sanatkâr.

Nâzım: Düzenleyen, sistemi kuran.

Safahat: Safhalar.

San'at-ı ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın sanatı.

Sâni: Yaradan, sanat eseri olarak meydana getiren.

Şuûnat-ı kudsiye: Cenâb-ı Hakk'ın kusursuz, yüce işleyişleri, icraatları.

Tabakat-ı mevcûdat: Varlık grupları, çeşitleri.

Tebeddül: Değişme, başkalaşma.

Tecezzi: Parçalara ayrılma.

Tegayyür: Değişiklik, başkalaşma.

Temsilât: Temsiller.

Teşbihat: Benzetmeler.

Tevehhüm: Kuruntuya düşünme, vehimlenme, zannetme.

Ulûhiyet: Cenâb-ı Hakk'ın ibadet ve itaate lâyık tek varlık olması.

Vâcibü'l-Vücûd: Varlığı kesin ve Kendinden olan Allah (c.c.).

Zât-ı Zülcelâl: Yüceler Yücesi Ulu Zât.

Zihayat: Canlı, hayat sahibi

Hem, maddiyûn denilen bir kısım ehl-i dalâlet, zerrâtaki tahavvülât-ı muntazama içinde hallâkiyet-i ilâhiyenin ve kudret-i rabbâniyenin bir cilve-i a'zamını hissettiklerinden ve o cilvenin nereden geldiğini bilemediklerinden ve o kudret-i samedaniyenin cilvesinden gelen umumî kuvvetin nereden idare edildiğini anlayamadıklarından, madde ve kuvveti ezeli tevehhüm ederek, zerrelere ve hareketlerine âsâr-ı ilâhiyeyi isnâd etmeye başlamışlar. Fesühbânallah! İnsanlarda bu derece hadsiz cehâlet olabilir mi ki, mekândan münezzeh olmakla beraber her bir yerde her bir şeyin icâdında her şeyi görececek, bilecek, idare edecek bir tarzda bulunur bir vaziyetle yaptığı fiilleri ve eserleri; câmid, kör, şuûrsuz, iradesiz, mîzansız ve tesadûf fırtınaları içinde çalkanan zerrâta ve harekâtına vermek, ne kadar cahilâne ve hurafetkârâne bir fikir olduğunu, zerre kadar akli bulunanların bilmesi gerektir.

Evet, bu herifler vahdet-i mutlakadan vazgeçtikleri için, hadsiz ve nihayetsiz bir kesret-i mutlakaya düşmüşler. Yani bir tek ilâhı kabul etmedikleri için, nihayetsiz ilâhları kabul etmeye mecbur oluyorlar. Yani bir tek Zât-ı Akdes'in hassası ve lâzım-ı zâtisi olan ezeliyeti ve hâlikiyeti, bozulmuş akıllarına sığdıramadıklarından; o hadsiz, nihayetsiz câmid zerrelere ezeliyetlerini, belki ulûhiyetlerini kabul etmeye mesleklerince mecbur oluyorlar. İşte sen gel, echeliyetin nihayetsiz derecesine bak!

Evet, zerrelerdeki cilve ise; zerreler tâifesini Vâcibü'l-Vücut'un havliyle, kudretiyle, emriyle muntazam ve muhteşem bir ordu hükmüne getirmiştir. Eğer bir saniye o Kumandan-ı A'zam'ın emri ve kuvveti geri alınsa, o çok kesretli câmid, şuûrsuz tâife, başıbozuklar hükmüne gelecekler; belki bütün bütün mahvolacaklar.

Âsâr-ı ilâhiye: İlâhî eserler.
Cahilâne: Cahilce, bilgisizce.
Cilve: Tecelli, görüntü, yansıma.
Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.
Echeliyet: Çok cahil oluş. Çok bilgisizlik. **Câmid:** Cansız.
Ehl-i dalâlet: Bâtil yolda olanlar.
Ezeli: Başlangıcı ve sonu olmayan.
Ezeliyet: Başlangıcı ve sonu olmama, zamana bağlı olmama.
Fesühbânallah: Hayret ve şaşkınlık ünlemi. "Allah, Allah!", "Olaçak şey değil!"
Hâlikiyet: Yaratıcılık.
Hallâkiyet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın sürekli yaratması.
Harekât: Hareketler.
Hâssa: Özellik. **Havl:** Güç, kuvvet.

Hurafetkârane: Hurafe tarzında, uydurma yalan tarzında aslı astarı olmayan bir şekilde.
İsnad etmek: Dayandırmak.
Kesret: Çokluk, sıklık.
Kesret-i mutlaka: Mutlak çokluk.
Kudret: Güç.
Kudret-i rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın kudreti.
Kudret-i samedâniye: Her şeyin kendisine muhtaç olduğu ilâhî kudret.
Kumandan-ı A'zam: En büyük komutan, idare eden.
Lâzım-ı zâtî: Kendisine has, Zât'ının gereği.
Maddiyûn: Yaratıcı'yı inkâr edip, her şeyi maddeye dayandıranlar.

Meslek: Yol, doktrin, fikrî akım.
Mizan: Ölçü, denge.
Muhteşem: İhtişamlı, görkemli.
Muntazam: Düzenli.
Münezzeh: ...den uzak, kusursuz.
Tahavvülât-ı muntazama: Düzenli değişimler, değişiklikler.
Tâife: Takım, topluluk, cemaat.
Tesadûf: Rastlantı.
Tevehhüm: Zannetme.
Ulûhiyet: İbadet ve itaate lâyık varlık olma. **Umûmî:** Genel.
Vâcibü'l-Vücut: Varlığı kesin ve kendinden olan Allah (c.c.).
Vahdet-i mutlaka: Yegâne birlik.
Mutlak birlik. Zerrat: Zerrelere.
Zât-ı Akdes: Her türlü kusur ve noksandan münezzeh Zât Allah (c.c.).

Hem insanların bir kısmı güyâ daha ileri görüyor gibi, daha ziyâde cahilâne bir dalâletle Sâni-i Zülcelâl'in gayet lâtîf, nazenin, mutî, müsahhar bir sahife-i icrâatı ve emirlerinin bir vasita-yi nakliyâtı ve zâif bir perde-i tasarrufâtı ve lâtîf bir midâd-ı (mürekkep) kitabeti ve en nazenin bir hulle-i îcâdatı ve bir mâye-i masnûâtı ve bir mezraa-yı hububâtı olan "esîr" maddesini, cilve-i rubûbiyetine âyinedarlık ettiği için masdar ve fâil tevehhüm etmişler. Bu acîp cehâlet, hadsiz muhalleri istilzâm ediyor.

Çünkü **esîr** maddesi, maddiyûnları boğduran zerrât maddesinden daha lâtîf ve eski hükemânın saplandığı heyulâ fihristesinden daha kesif, ihtiyarsız, şuûrsuz, câmid bir maddedir. Bu hadsiz bir sûrette tecezzi ve inkısam eden ve nâkillik ve infial hâssasıyla ve vazifesiyle teşhiz edilen bu maddeye, belki o maddenin zerreden çok derece daha küçük olan zerrelere; her şeyde her şeyi görece, bilecek, idare edecek bir ihtiyar ve bir iktidar ile vücud bulan fiilleri, eserleri isnâd etmek, esîrin zerrelere adedince yanlıştır.

Evet, mevcûdâtta görünen fiil-i îcâd öyle bir keyfiyettedir ki; her şeyde, hususan zîhayat olsa, ekser eşyayı ve belki umum kâinatı görece, bilecek ve kâinata karşı o zîhayatın münasebâtını tanıyacak, temin edecek bir iktidar ve ihtiyardan geldiğini gösteriyor ki, maddî ve ihâtasız olan esbabın hiçbir cihetle fiili olmaz.

Acîb: Hayret veren, orijinal.

Âyinedarlık: Ayna tutan.

Câmid: Cansız.

Cilve-i rubûbiyet: Rubûbiyet tecellisi.

Dalâlet: Doğru yoldan sapma, küfür ve inkâr.

Ekser: Bir çok.

Esbap: Sebepler, maddî şartlar.

Esîr: Uzayda ısı ve ışığın yayılmasını sağladığı düşünülen; ince, hafif ve akışkan madde (eter).

Fâil: Yapan.

Fiil-i icad: Yaratma fiili.

Hadsiz: Sınırsız, sonsuz.

Hâssa: Özellik, hususiyet.

Heyulâ: Felsefecilerin maddenin şekil almamış ilk hâline verdikleri isim.

Hulle-i icadat: Allah'ın yaratmasında varlığa giydirdiği ince, latîf elbise.

Hükema: Filozoflar.

İhata: Kuşatma, kapsama.

İhtiyar: İrade.

İktidar: Güç yetme, yapabilme, kudret.

İnfial: Etkilenme, edilgenlik.

İnkısam: Bölünme.

İsnad etmek: Mal etmek, dayandırmak

İstilzam: Gerekirtmek, gerekli kılmak.

Kesif: Yoğun, katı.

Latîf: İnce, hafif, şeffaf.

Maddiyûnlar: Yaratıcı'yı inkâr edip, her şeyi maddeye dayandıranlar.

Masdar: Kaynak.

Mâye-i masnuat: Sanat eserlerinin mayası, esası.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Mezraa-yı hububat: Hububat tarlası, harmanı. En küçük maddelerin, çekirdeklerin yaratıldığı yer.

Midad (mürekkep)-ı kitâbet: Yazı mürekkebi.

Muhaller: İmkânsız şeyler.

Mutî: İtaat eden, itaatkâr.

Münasebat: Yakınlıklar, ilişkiler.

Müsahhar: Boyun eğmiş, hizmete verilmiş, emre amade.

Nâkil: Nakleden, taşıyan, götüren.

Nazenin: Nâzik, nazlı.

Perde-i tasarrufat: Cenâb-ı Hakk'ın icraatlarının perdesi. Zahirî sebep.

Sahife-i icraat: İcraat, iş defteri.

Sâni-i Zülcelâl: Ululuk sahibi Yüce Yaratıcı.

Tecezzi: Parçalara ayrılma.

Teşhiz: Donatma.

Temin etmek: Sağlamak, yerine getirmek.

Tevehhüm: Zannetme.

Umûm: Genel, bütün.

Vasita-yi nakliyat: Ulaştırma vasıtası.

Zerrat: Zerrelere.

Zerre: Maddenin en küçük parçası.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

Evet, sırr-ı kayyûmiyetle en cüz'î bir fiil-i îcâdî, doğrudan doğruya bütün kâinat Hâlıkının fiili olduğuna delâlet eden bir sırr-ı a'zamı taşıyor. Evet, meselâ bir arının îcâdına teveccüh eden bir fiil, iki cihetle Hâlık-ı Kâinat'a hususiyetini gösteriyor.

Birincisi: O arının bütün emsalinin bütün zeminde, aynı zamanda aynı fiile mazhariyetleri gösteriyor ki, bu cüz'î ve hususî fiil ise, ihâtalı rû-yi zemini kaplamış bir fiilin bir ucudur. Öyle ise, o büyük fiilin Fâili ve o fiilin Sahibi kim ise, o cüz'î fiil dahi O'nundur.

İkinci cihet: Bu hazır arının hilkatine teveccüh eden fiilin fâili olmak için, o arının şerâit-i hayatiyesini ve cihâzâtını ve kâinatla münasebetini temin edecek ve bilecek kadar pek büyük bir iktidar ve ihtiyar lâzım geldiğinden, o cüz'î fiili yapan Zât'ın, ekser kâinata hükmü geçmekle ancak o fiili öyle mükemmel yapabilir.

Demek, en cüz'î fiil, iki cihetle Hâlık-ı Külli Şey'e has olduğunu gösterir.

En ziyâde câ-yı dikkat ve câ-yı hayret şudur ki: Vücudun en kuvvetli mertebesi olan vücubun; ve vücudun en sebatlı derecesi olan maddeden tecerrüdün; ve vücudun zevâlden en uzak tavrı olan mekândan münezzehiyetin; ve vücudun en sağlam ve tağayyürden ve ademden en mukaddes sıfatı olan vahdetin sahibi olan Zât-ı Vâcibü'l-Vücud'un en has hâssası ve lâzım-ı zâtîsi olan ezeliyeti ve sermediyeti; vücudun en zaîf mertebesi ve en incecik derecesi ve en mütegayyir, mütehavvil tavrı ve en ziyâde mekâna yayılmış olan hadsiz, kesretli bir maddî madde olan esîr ve zerrât gibi şeyle-re vermek ve onlara ezeliyet isnâd etmek ve onları ezeli tasavvur etmek ve

Adem: Yokluk, var olmama.

Cây-ı dikkat: Dikkat çeken nokta.

Cây-ı hayret: Hayret uyandıran nokta.

Cihazât: Donanımlar.

Cüz'î: Bütüne ait küçük parça.

Delâlet etmek: İşaret etmek, delil olmak.

Emsal: Benzerler.

Esîr: Uzayda ısı ve ışığın yayılmasını sağladığı düşünülen; ince, hafif ve akışkan madde (eter).

Ezelî: Başlangıcı ve sonu olmayan.

Ezeliyet: Sonsuz. Başlangıcı ve sonu olmama.

Fiil-i îcâdî: Yaratma fiili, işi.

Hâlık-ı Küllî Şey': Her şeyin Yaratıcısı.

Hâlık: Yaratıcı.

Hâssa: Özellik, hususiyet.

Hilkat: Yaratılış.

Hususî: Genel olmayan, özel.

İsnad etmek: İfade etmek, mal etmek.

Kesret: Çokluk, sıklık.

Lâzım-ı zâtî: Zâtının gereği.

Mazhariyet: Nail olma, elde etme.

Mukaddes: Kutsal, temiz ve pak.

Münezzehiyet: Kusursuzluk, eksiksizlik.

Mütegayyir: Değişken.

Mütehavvil: Değişen, kararsız, bir hâlde durmayıp başka hâle giren.

Rû-yi zemîn: Yeryüzü, dünya.

Sebat: Yerinde durma.

Sermediyet: Devamlılık, süreklilik

Sırr-ı a'zam: En büyük sır.

Sırr-ı kayyûmiyet: Allah'ın kâinatı yaratıp varlıkta devam ettirme hikmeti, gayesi.

Şerâit-i hayatiye: Hayat şartları.

Tecerrüd: Maddî olmama.

Tegayyür: Değişiklik, başkalaşma.

Teveccüh: Yönelme.

Vahdet: Birlik.

Vücub: Varlığı kendinden ve kesin olma.

Vücûd: Varlık, var olma.

Zât-ı Vâcibü'l-Vücûd: Varlığı kesin ve kendinden olan Zât Allah (c.c.).

Zerrat: Maddenin en küçük parçaları.

Zeval: Yok olup gitme.

kısmen âsâr-ı ilâhiyenin onlardan neş'et ettiğini tevehhüm etmek, ne kadar hilâf-ı hakikat ve vakıa muhalif ve akıldan uzak ve bâtil bir fikir olduğu, Risale-i Nur'un müteaddit cüz'lerinde kat'î bürhânlarla gösterilmiştir.

İkinci Şuâ

“İki Mes'ele” dir.

Birinci Mes'ele

İsm-i Kayyûm'un bir cilve-i a'zamına işaret eden

لَا تَأْخُذُهُ سَنَةٌ وَلَا نَوْمٌ¹
مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا²
لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ³

gibi âyetlerin işaret ettiği hakikat-i a'zâmın bir vechi şudur ki:

Şu kâinattaki **ecrâm-ı semâviyenin** kıyıamları, devamları, bekâları; sırr-ı kayyûmiyetle bağlıdır. Eğer o cilve-i kayyûmiyet bir dakikada yüzünü çevirse, bir kısmı küre-i arzdan bin defa büyük milyonlarla küreler, fezâ-yı gayr-ı mütenahî boşluğunda dağılacak, birbirine çarpacak, ademe dökülecekler. Nasıl ki, meselâ havada, tayyareler yerinde binler muhteşem kasırları kemâl-i intizamla durdurup seyahat ettiren bir Zât'ın kayyûmiyet iktidarı, o havadaki sarayların sebat ve nizam ve devamları ile ölçülür. Öyle de, o Zât-ı Kayyûm-i Zülcelâl'in madde-i esîriye içinde hadsiz ecrâm-ı semâviyeye nihayet derecede intizam ve mîzan içinde sırr-ı kayyûmiyetle bir kıyam, bir

¹ O'nu (c.c.) ne bir uyuklama, ne uyku tutamaz.” (Bakara sûresi, 2/255)

² “Hiç bir canlı yoktur ki mukadderatı O'nun elinde olmasın.” (Hüd sûresi, 11/56)

³ “Göklerin ve yerin hazinelerinin anahtarları O'nun nezdindedir.” (Zümer sûresi, 39/63)

Âsâr-ı ilâhiye: İlahî eserler.

Bâtil: Gerçek olmayan, hak olmayan.

Bekâ: Varlığını devam ettirmek.

Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.

Cilve-i kayyûmiyet: Kayyûmiyet tecellisi.

Cüz': Parça, kısım.

Ecrâm-ı semâviye: Gök cisimleri.

Fezâ-yı gayr-ı mütenahî: Uçsuz bucaksız uzay boşluğu.

Hakikat-ı a'zam: En büyük hakikat.

Hilâf-ı hakikat: Gerçek dışı.

Kemâl-i intizam: Mükemmel düzen.

Kıyam: Varlıkta devam etme.

Küre-i arz: Yerküre, dünya.

Madde-i esîriye: Esir maddesi.

Mîzan: Ölçü, denge.

Müteaddid: Birçok, çeşit çeşit.

Neş'et etme: Çıkma, kaynaklanma, meydana gelme.

Sırr-ı kayyûmiyet: Allah'ın kâinatı yaratıp varlıkta devam ettirme hikmeti, gayesi.

Tayyare: Uçak.

Tevehhüm: Zannetme.

Vakıa muhalif: Olan bitene uymayan yalan.

Vech: Yön, taraf.

Zât-ı Kayyûm-i Zülcelâl: Varlıkların hayatı ve devamı kendi idaresinde olan Yüce Allah.

bekâ, bir devam vererek, bazısı küre-i arzdan bin ve bir kısmı bir milyon defa büyük milyonlarla azîm küreleri direksiz, istinadsız, boşlukta durdurmakla beraber, her birini bir vazife ile tanzif edip gayet muhteşem bir ordu şeklinde “Emr-i ¹ **كُنْ فَيَكُونُ**” den gelen fermanlara kemâl-i inkıyâdla itaat ettirmesi, İsm-i Kayyûm’un a’zamî cilvesine bir ölçü olduğu gibi, her bir mevcudun zerreleri dahi, yıldızlar gibi sır-ı kayyûmiyetle kaim ve o sır ile bekâ ve devam ediyorlar.

Evet, bir **zîhayatın cesedindeki zerrelerin** her bir âzâya mahsus bir hey’et ile küme küme toplanıp dağılmadıkları ve sel gibi akan unsurların fırtınaları içinde vaziyetlerini muhafaza edip dağılmamaları ve muntazaman durmaları, bilbedâhe kendi kendilerinden olmayıp, belki sır-ı kayyûmiyetle olduğundan; her bir ceset muntazam bir tabur, her bir nevi muntazam bir ordu hükmünde olarak bütün zîhayat ve mürekkebatın zemin yüzünde ve yıldızların fezâ âleminde durmaları ve gezmeleri gibi, bu zerrelere dahi hadsiz dilleriyle sır-ı kayyûmiyeti ilân ederler.

İkinci Mes’ele

Eşyanın sır-ı kayyûmiyetle münâsebetdâr **faidelerinin** ve **hikmetlerinin** bir kısmına işaret etmeyi, bu makam iktizâ ediyor.

Evet her şeyin hikmet-i vücudu ve gaye-i fitratı ve faide-i hilkatı ve netice-i hayatı üçer nevidir:

Birinci nevi, kendine ve insana ve insanın maslahatlarına bakar.

İkinci nevi, daha mühimdir ki, her şey, umum zîşuûr mütalâa edebilecek ve Fâtır-ı Zülcelâl’in cilve-i esmâsını bildirecek birer âyet, birer mektup, birer kitab, birer kaside hükmünde olarak mânâlarını hadsiz okuyucularına ifade etmesidir.

¹ “Bir şeyi dilediğinde O’nun buruşu, sadece “Ol” demektir; hemen olurur.” (Yasin sûresi, 36/82).

A’zamî: En büyük.

Âyet: Delil; açık alâmet.

Âza: Organ.

Azîm: Büyük.

Bilbedâhe: Apaçık bir şekilde.

Cilve-i Esmâ: Allah’ın isimlerinin tecellisi.

Faide-i hilkat: Yaratmada gözetilen fayda.

Fâtır-ı Zülcelâl: Ululuk sahibi Yaradan.

Fezâ: Uzay.

Gaye-i fitrat: Yaratılış sebebi, gayesi.

Hikmet-i vücûd: Var ediliş sebebi, gayesi.

İktiza etmek: Gerektirmek.

İstinad: Dayanak.

Kaim: Ayakta duran, varlığını sürdüren.

Kemâl-i inkıyad: Tam eksiksiz itaat, boyun eğme.

Maslahat: Fayda, menfaat.

Mevcûd: Varlık.

Muntazaman: Düzenli olarak.

Münasebetdar: Alâkalı.

Mürekkebat: Terkipler, bileşimler.

Mütalâa etmek: İncelemek, okumak. **Zemin:** Yeryüzü.

Netice-i hayat: Hayatın neticesi.

Tanzif: Görevlendirme.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

Zîşuûr: Akıl sahibi, şuûrlu.

Üçüncü nevi ise, Sâni-i Zülcelâl'e âittir, ona bakar. Her şeyin faidesi ve neticesi kendine bakan bir ise, Sâni-i Zülcelâl'e bakan yüzlerdir ki, Sâni-i Zülcelâl kendi acâib-i san'atını kendisi temâşâ eder; kendi cilve-i esmâsına, kendi masnûâtında bakar. Bu a'zamî üçüncü nevide, bir saniye kadar yaşamak kâfidir.

Hem her şeyin vücudunu iktizâ eden bir sır-ı kayyûmiyet var ki, Üçüncü Şuâ'da izah edilecek.

Bir zaman tılsım-ı kâinat ve muamma-yı hilkat cilvesiyle mevcûdâtın hikmetlerine ve faidelerine baktım, dedim: “Acaba bu eşya neden böyle kendini gösteriyorlar, çabuk kaybolup gidiyorlar?” Onların şahsına bakıyorum; muntazam, hikmetli giyinmiş, giydirilmiş, süslendirilmiş, sergiye temâşâgâha gönderilmiş. Hâlbuki bir iki günde, belki bir kısmı birkaç dakikada kaybolup; faidesiz boşu boşuna gidiyorlar. “Bu kısa zamanda bize görünmelerinden maksat nedir?” diye çok merak ediyordum. O zaman mevcûdâtın, hususan zîhayatın dünya dershânesine gelmelerinin mühim bir hikmetini lûtf-i ilâhî ile buldum. O da şudur:

Her şey, hususan zîhayat, gayet mânidar bir kelime, bir mektup, bir kaside-i rabbânîdir; bir ilânnâme-i ilahîdir. Umum zîşuûrun mütalâasına mazhar olduktan ve hadsiz mütalâacılara mânâsını ifade ettikten sonra, lâfzı ve hurûfu hükmündeki sûret-i cismaniyesi kaybolur.

Bir sene kadar bu hikmet bana kâfi geldi. Bir sene sonra masnûâtta ve bilhassa zîhayatlarda bulunan çok hârika ve pek ince san'atın mu'cizeleri inkişâf etti. Anladım ki, bu çok ince ve çok hârika olan dekaik-i san'at, yalnız zîşuûrların nazarlarına ifade-i mânâ için değildir. Gerçi her bir mevcudu, hadsiz zîşuûrlar mütalâa edebilir. Fakat hem onların mütalâası mahduttur, hem de herkes o zîhayatın bütün dekaik-i san'atına nüfuz edemezler.

A'zamî: En büyük.

Acaib-i san'at: Sanat harikaları.

Bilhassa: Özellikle, her şeyden önce. **Cilve:** Tecelli.

Dekaik-i san'at: Sanat incelikleri.

Hadsiz: Sınırsız, sonsuz.

Huruf: Harfler.

Hususan: Ayrıca, özellikle.

İfade-i mânâ: Taşdığı mânâyı ifade etme, gösterme.

İktiza etmek: Gerektirmek.

İlânnâme-i ilâhî: İlâhî bilgi, ilân bilgi içeren yazı.

İnkişâf: Açılma, mânânın anlaşılması.

Kâfi: Yeten, yeterli.

Kaside-i rabbânî: İlâhî kaside, şiir.

Lûtf-i ilâhî: İlâhî nimet, ihsan.

Mahdud: Sınırlı.

Mânidar: Mânâlı.

Masnûât: Cenâb-ı Hakk'ın sanat eserleri.

Masnûât: Sanat eserleri.

Mazhar olmak: Nail olmak, şereflemek.

Mevcûd: Varlık.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Muamma-yı hilkat: Yaratılıştaki sır ve gizlilikler.

Muntazam: Düzenli.

Mütalâa: İnceleme, okuma.

Nev': Çeşit, tür.

Sâni-i Zülcelâl: Ululuk sahibi Yüce Yaratıcı.

Sırr-ı kayyûmiyet: Allah'ın kâinatı yaratıp varlıkta devam ettirme hikmeti, gayesi.

Sûret-i cismaniye: Maddî şekil.

Temaşa: Bakıp seyretme.

Temaşâgâh: Seyir yeri, seyredilecek yer.

Tılsım-ı kâinat: Kâinatın sırrı.

Vücûd: Varlık, var olma.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

Zîşuûr: Akıl sahibi, şuûrlu.

Demek zîhayatların en mühim netice-i hilkatı ve en büyük gaye-i fıtratı, Zât-ı Kayyûm-i Ezelî'nin kendi nazarına, kendi acâib-i san'atını ve verdiği rahîmâne hediyelerini ve ihsânlarını arz etmektir.

Bu gaye ise, çok zaman bana kanaat verdi ve ondan anladım ki: Her mevcutta, hususan zîhayatlarda hadsiz dekaik-ı san'at bulunması, Zât-ı Kayyûm-i Ezelî'nin nazarına arz etmek, yani Zât-ı Kayyûm-i Ezelî kendi san'atını kendisi temâşâ etmek olan hikmet-i hilkat, o büyük masarıfa kâfi geliyordu.

Bir zaman sonra gördüm ki, mevcûdâtın şahıslarında ve sûretlerindeki dekaik-i san'at devam etmiyor; gayet sür'atle tazeleniyor, tebeddül ediyor; nihayetsiz bir faaliyet ve bir Hallâkiyet içinde tahavvül ediyorlar. Bu Hallâkiyet ve bu faaliyetin hikmeti elbette o faaliyet derecesinde büyük olmak lâzım geliyor, diye tefekküre başladım.

Bu defa mezkûr iki hikmet kâfi gelmemeye başladılar, noksan kaldılar. Gayet merak ile ayrı bir hikmeti aramaya ve taharriye başladım. Bir zaman sonra, lillâhilhamd, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın feyzi ile, sırr-ı kayyûmiyet noktasında azîm hadsiz bir hikmet, bir gaye göründü. Ve onun ile "tılsım-ı kâinat" ve "muamma-yı hilkat" tâbir edilen bir sırr-ı ilâhî anlaşıldı. (Yirmi Dördüncü Mektup'ta tafsilen beyân edildiğinden, burada yalnız icmâlen iki-üç noktasını Üçüncü Şuâ'da zikredeceğiz.)

Evet, sırr-ı kayyûmiyetin cilvesine bu noktadan bakınız ki; bütün mevcûdâtı ademden çıkarıp, her birisini bu nihayetsiz fezâda

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ¹

sırrıyla durdurup, kıyam ve bekâ verip, umumunu böyle sırr-ı kayyûmiyetin

¹ "Allah O'dur ki gökleri, sizin de görüp durduğunuz gibi, direksiz yükseltti." (Ra'd sûresi, 13/2)

Acaib-i san'at: Sanat harikaları.

Adem: Yokluk.

Arzetmek: Sunmak, takdim etmek.

Azîm: Büyük.

Feyz: Bereket, ihsan.

Gaye-i fıtrat: Yaratılış sebebi, gayesi.

Hallâkiyet: Sürekli yaratma.

Hikmet-i hilkat: Yaratılışın hikmeti, gayesi

İcmâlen: Kısaca, özet olarak.

Kıyam: Varlıkta devam etme.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân: Açıklama ve ifadesiyle mu'cize olan Kur'ân.

Mevcûdat: Varlıklar.

Mezkûr: Adı geçen. Anılan.

Netice-i hilkat: Yaratılışın neticesi.

Rahîmane: Rahîm isminin tecellisi olarak.

Sırr-ı ilâhî: İlâhî sır, gaye.

Tafsilen: Detaylı olarak.

Taharri: Arama, araştırma.

Tebeddül: Değişme, başkalaşma.

Tefekkür: Derin düşünmek.

Zât-ı Kayyûm u Ezelî: Varlıkların hayatı ve devamı kendi idaresinde olan Ezelî Zât.

tecellisine mazhar eyliyor. Eğer bu nokta-yi istinât olmazsa; hiçbir şey kendi başıyla durmaz. Hadsiz bir boşlukta yuvarlanıp ademe sukût edecek.

Hem nasıl ki bütün mevcûdât, vücudları ve kıyamları ve bekâları cihetinde Kayyûm-i Zülcelâl'e dayanıyorlar; kıyamları O'nunladır; öyle de, mevcûdâtın keyfiyât ve ahvâlinde binler silsilelerin; -temsilde hatâ olmasın- telefon, telgraf silsilelerinin merkezi ve santral direği hükmünde olan sırr-ı kayyûmiyette ¹ **وَالِيهِ يَرْجِعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ** sırrıyla, uçları bağlıdır. Eğer o nuranî nokta-yi istinâda dayanmazlarsa, ehl-i akılca muhal ve bâtil olan binler devirler ve teselsüller lâzım gelecek; belki, mevcûdât adedince bâtil olan devirler ve teselsüller lâzım gelir. Meselâ, bu şey (hıfz veya nur veya vücud veya rızık gibi) bir cihette buna dayanır, bu da ötekine, o da ona... gitgide her hâlde nihayetsiz olamaz, bir nihayeti bulunacak.

İşte, bütün böyle silsilelerin müntehâları, elbette sırr-ı kayyûmiyettir. Sırr-ı kayyûmiyet anlaşıldıktan sonra, o mevhum silsilelerde birbirine dayanmak râbitası ve mânâsı kalmaz, kalkar; her şey doğrudan doğruya sırr-ı kayyûmiyete bakar.

Üçüncü Şuâ

كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ² * فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ³ * يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ⁴ * بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ⁵ * فَاَنْظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا⁶ *

¹ "Bütün işler hükmetmesi için O'na götürülür." (Hûd sûresi, 11/123)

² "O her an yeni tecellilerle iş başındadır." (Rahman sûresi, 55/29)

³ "Dilediği her şeyi yapandır." (Bürûc sûresi, 85/16)

⁴ "O dilediğini yaratır." (Rûm sûresi, 30/54)

⁵ "O Zât ki, herşey üzerinde hâkimiyet elindedir." (Yâsîn sûresi, 36/83)

⁶ "İşte bak, Allahın rahmetinin eserlerine, ölmüş toprağa nasıl hayat veriyor! İşte bunları yapan kim ise, ölülere de O diriltecektir. O, her şeye hakkıyla kadirdir." (Rûm sûresi, 30/50)

Ahval: Hâller, durumlar.

Bâtil: Gerçek olmayan, hak olmayan boş şey.

Devir: Kısır döngü. Bir hükmü ikinci bir hüküm ile bunu da birincisi ile ispatlamaya çalışma yolu.

Ehl-i akıl: Akıllı kimseler.

Hıfz: Saklama, koruma.

Kayyûm-i Zülcelâl: Varlığı devam ettiren Yüce Allah.

Keyfiyat: Durumlar, hâller, nitelikler.

Mazhar eylemek: Nail etmek, şerefliendirmek, erdirmek.

Mevhum: Olmadığı hâlde var sanılan.

Muhal: İmkânsız. Olması mümkün olmayan.

Münteha: Son nokta, sonuç.

Nokta-yi istinâd: Dayanak noktası.

Nuranî: Nurlu.

Rabita: Bağ.

Sukut: Düşme.

Tecelli: Cenâb-ı Hak'ın isimlerinin eşyada görünmesi.

Temsil: Kıyaslama tarzında yapılan benzetme.

Teselsül: Hâdislerin ve mümkünlerin birbirinin müessiri (illet ve sebebi) olarak geriye doğru, nihayetsiz devam etmesi.

gibi âyetlerin işaret ettikleri hallâkıyet-i ilâhiye ve faaliyet-i rabbâniye içindeki sırr-ı kayyûmiyetin bir derece inkişâfına, bir iki mukaddeme ile işaret edeceğiz.

Birincisi

Şu kâinata baktığımız vakit görüyoruz ki, zaman seylinde mütemâdiyen çalkanan ve kâfile kâfile arkasından gelip geçen mahlûkâtın bir kısmı, bir saniyede gelir, der-akab kaybolur. Bir tâifesi, bir dakikada gelir, geçer. Bir nev'i, bir saat âlem-i şehâdete uğrar, âlem-i gayba girer. Bir kısmı bir günde, bir kısmı bir senede, bir kısmı bir asırda, bir kısmı da asırlarda bu âlem-i şehâdete gelip, konup; vazife görüp gidiyorlar.

Bu hayret verici seyahat ve seyeran-ı mevcûdât, o sefer ve seyelân-ı mahlûkât öyle bir intizam ve mîzan ve hikmetle sevk ü idare edilir ve onlara ve o kâfilelere kumandanlık eden öyle basîrâne, hakîmâne, müdebbirâne kumandanlık ediyor ki; bütün akıllar faraza ittihâd edip bir tek akıl olsa, o hakîmâne idarenin künhüne yetişemez ve kusur bulup tenkid edemez.

İşte bu hallâkıyet-i rabbâniyenin içinde; o sevimli ve sevdiği masnûâtın hususan zîhayatların hiçbirine göz açtırmayarak âlem-i gayba gönderiyor, hiçbirine nefes aldırmayarak dünyadaki hayattan terhis ediyor, mütemâdiyen bu misafirhâne-i âlemi doldurup misafirlerin rızası olmayarak boşaltıyor; kalem-i kaza ve kader, küre-i arzı yazar bozar tahtası gibi yaparak ¹ **يُحْيِي وَيُمِيتُ** ciltleriyle mütemâdiyen küre-i arzda yazılarını yazar ve o yazıları tazelendi-

¹ “Diriltlen ve öldüren O’dur.” (Bakara sûresi, 2/258; Tevbe sûresi, 9/116; Yûnus sûresi, 10/56; Mü’minûn sûresi, 23/80; Duhân sûresi, 44/8; Hadîd sûresi, 57/2)

Âlem-i gayb: Beş duyu ile kavranamayan varlıkların, gerçeklerin, hâdiselerin âlemi.

Âlem-i şehâdet: Beş duyu ile kavranan, varlıkların, hâdiselerin âlemi.

Basîrâne: Bütün varlığın bütün hâlini birden görerek.

Der-akab: Peşpeşe, ardarda.

Faaliyet-i rabbâniye: Allah'ın varlıktaki kesintisiz tecellisi.

Faraza: Öyle sayalım ki, farz edelim ki.

Hallâkıyet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın sürekli yaratması.

Hakîmâne: Hikmetli bir şekilde.

Hallâkıyet-i rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın sürekli yaratması.

İnkişaf: Meydana çıkma, görünme.

İntizam: Düzen.

İttihâd: İttifak etme, birleşme, aynı fikirde olma.

Kühn: Bir şeyin aslı, esası, özü.

Küre-i arz: Yerküre, dünya.

Mahlûkat: Yaratılanlar.

Masnûât: Cenâb-ı Hakk'ın sanat eserleri.

Misafirhane-i âlem: Cenâb-ı Hakk'ın dünya misafirhanesi.

Mizan: Ölçü, denge.

Mukaddime: Önsöz, giriş.

Müdebbirâne: Mahir bir şekilde yöneterek.

Mütemadiyen: Devamlı, aralıksız.

Nev': Çeşit.

Sevk etmek: İleri sürmek, göndermek, yollamak.

Seyelân-ı mahlûkat: Yaratıkların su gibi akıp gitmesi.

Seyeran-ı mevcûdat: Varlıkların hareketi, dolaşması.

rir, tebdil eder. İşte bu faaliyet-i rabbâniyenin ve bu hallâkiyet-i ilâhiyenin bir sır-ı hikmeti ve esaslı bir muktazâsı ve bir sebep-i dâîsi, üç mühim şubeye ayrılan hadsiz, nihayetsiz bir hikmettir.

O hikmetin **birinci şubesi** şudur ki: Faaliyetin her nev'i cüz'î olsun, küllî olsun bir **lezzet** verir. Belki her faaliyette bir lezzet var. Belki faaliyet ayn-ı lezzettir. Belki faaliyet, ayn-ı lezzet olan vücudun tezâhürüdür ve ayn-ı elem olan ademden tebaud ile silkinmesidir.

Evet, her kabiliyet sahibi, bir faaliyetle kabiliyetinin inkişâfını lezzetle takip eder. Her bir istidâdın faaliyetle tezâhür etmesi, bir lezzetten gelir ve bir lezzeti netice verir. Her bir kemâl sahibi, faaliyetle kemâlâtının tezâhürünü lezzetle takip eder.

Mâdem her bir faaliyette böyle sevilir, istenilir bir kemâl, bir lezzet vardır ve faaliyet dahi, bir kemâldir ve mâdem zîhayat âleminde dâimî ve ezeli bir hayattan neş'et eden hadsiz bir muhabbetin, nihayetsiz bir merhametin cilveleri görünüyor ve o cilveler gösteriyor ki, kendini böyle sevdiren ve seven ve şefkat edip lütuflarda bulunan Zât'ın kudsiyetine lâayık ve vücub-i vücuduna münasip o hayat-ı sermediyenin muktezâsı olarak hadsiz derecede -tâbirde hatâ olmasın- bir aşk-ı lâhûtî, bir muhabbet-i kudsiye, bir lezzet-i mukaddese gibi şuûnât-ı kudsiye o Hayat-ı Akdes'te var ki, o şuûnât böyle hadsiz faaliyetle ve nihayetsiz bir hallâkiyetle kâinatı dâimâ tazelandiriyor, çalkalandırıyor, değiştiriyor.

Sırr-ı kayyûmiyete bakan hadsiz faaliyet-i ilâhiyedeki hikmetin ikinci şubesi: Esmâ-yi İlâhiye'ye bakar. Mâlûmdur ki her bir **cemâl** sahibi, **kendi cemâlini görmek ve göstermek ister;** her bir hüner sahibi, kendi hünerini teşhir

Adem: Yokluk. **Cemâl:** Güzellik.

Aşk-ı lahûtî: Allah'a yaraşır sevgi.

Ayn-ı elem: Acının ta kendisi.

Ayn-ı lezzet: Lezzetin ta kendisi.

Daimî: Sürekli, devamlı.

Esmâ-yi İlâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın isimleri. **Cüz'î:** Küçük.

Ezeli: Başlangıcı ve sonu olmayan.

Faaliyet: Faal olma hâli, çalışma, canlılık, hareketlilik, aktivite.

Faaliyet-i ilâhiye: Allah'ın varlıktaki kesintisiz tecellisi.

Faaliyet-i rabbâniye: Allah'ın varlıktaki kesintisiz tecellisi.

Hadsiz: Sınırsız, sonsuz.

Hallâkiyet: Sürekli yaratma.

Hallâkiyet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın sürekli yaratması.

Hayat-ı Akdes: Allah'ın Zâtına lâayık her türlü kusur ve noksandan münezze hayat.

Hayat-ı sermediye: Ebedî hayat.

İnkişaf: Gelişme, gün yüzüne çıkma.

Kalem-i kader: Takdir edilen yazan kalem.

Kalem-i kaza: Takdir edilen gerçekleştiren kalem.

Kemâlât: Mükemmellikler, güzellikler.

Lezzet-i mukaddese: Allah'a yaraşır lezzet. **Küllî:** Kapsamlı.

Muhabbet-i kudsiye: Allah'ın Zât'ına yaraşır sevgi.

Muktazî: Gerektirici sebep.

Mukteza: Gerek.

Neş'et etme: Çıkma, kaynaklanma, meydana gelme.

Sebeb-i dâî: Çağrıştıran sebep. Gerektiren sebep.

Sırr-ı hikmet: Hikmetin sırrı, asıl gayesi.

Sırr-ı kayyûmiyet: Allah'ın kâinatı yaratıp varlıkta devam ettirme hikmeti, gayesi.

Şuûnât: İlâhî işleyişler, icraatlar. **Şuûnat-ı kudsiye:** Cenâb-ı Hakk'ın kusursuz, yüce işleyişleri, icraatları.

Tebaud: Uzaklaşma.

Tebdil etmek: Değiştirmek.

Teşhir: Sergileme, gösterme.

Tezahür: Ortaya çıkmak, görünmek.

Vücub-i vücûd: Varlığının kesin ve kendinden olması.

Vücûd: Varlık, var olma.

Zîhayat: Canlı, hayat sahibi.

ve ilân etmekle nazar-ı dikkati celb etmek ister ve sever; ve hüneri gizli kalmış bir güzel hakikat ve güzel bir mânâ, meydana çıkmak ve müşterileri bulmak ister ve sever.

Mâdem bu esaslı kâideler, her şeyde derecesine göre cereyân ediyor; elbette Cemîl-i Mutlak olan Zât-ı Kayyûm-i Zülcelâl'in bin bir Esmâ-yi Hüsnâ'sından her bir ismin, kâinatın şehâdetiyle ve cilvelerinin delâletiyle ve nakışlarının işaretiyle, her birisinin her bir mertebesinde hakikî bir hüsün, hakikî bir kemâl, hakikî bir cemâl ve gayet güzel bir hakikat, belki her bir ismin her bir mertebesinde hadsiz envâ-yı hüsünle hadsiz hakâik-i cemîle vardır.

Mâdem bu esmânın kudsî cemâllerini irâe eden âyineleri ve güzel nakışlarını gösteren levhaları ve güzel hakikatlerini ifade eden sahifeleri, bu mevcûdâtır ve bu kâinatır. Elbette o dâimî ve bâkî esmâ, hadsiz cilvelerini ve nihayetsiz mânidar nakışlarını ve kitaplarını; hem müsemmâları olan Zât-ı Kayyûm-i Zülcelâl'in nazar-ı müşâhedesine, hem hadd ü hesaba gelmeyen zîrûh ve zîşuûr mahlûkâtın nazar-ı mütalâasına göstermek ve nihayetli mahdud bir şeyden nihayetsiz levhaları ve bir tek şahıstan pek çok şahısları ve bir hakikatten pek kesretli hakikatleri göstermek için, o aşk-ı mukaddes-i ilâhîye istinaden ve o sırr-ı kayyûmiyete binâen, kâinatı umumen ve mütemâdiyen cilveleriyle tazelandiriyorlar, değiştiriyorlar.

Dördüncü Şuâ

Kâinattaki hayret-nümâ faaliyet-i daimenin hikmetinin üçüncü şubesi şudur ki: Her bir merhamet sahibi, başkasını memnun etmekten mesrûr

Aşk-ı mukaddes-i ilâhî: Allah'a yaraşır kutsal aşk.

Bâkî: Ebedi, sonsuz.

Celbetmek: Çekmek.

Cemîl-i mutlak: Güzeller Güzeli, Sonsuz ve Sınırsız Güzel.

Cereyan etmek: Geçerli olmak.

Daimî: Sürekli, devamlı.

Delâlet etmek: İşaret etmek, delil olmak.

Envâ-yı hüsün: Güzellik çeşitleri.

Esmâ: Cenâb-ı Hakk'ın isimleri.

Esmâ-yi Hüsnâ: Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri.

Faaliyet-i daime: Sürekli canlılık, hareketlilik.

Hayret-nüma: Hayret veren.

Hadd ü hesaba gelmeyen:

Sayılamayacak ve hesap edilemeyecek kadar çok.

Hüsün: Güzellik.

İrâe etmek: Göstermek.

İstinaden: Dayanarak.

Kâinat: Yaratılmışlar, varlıklar.

Kemâl: Kusursuzluk.

Kudsî cemâl: Kutsal, kusursuz güzelliik.

Mahdud: Sınırlı.

Mahlûkat: Yaratılanlar.

Mânidar: Mânâlı.

Mesrur etmek: Sevindirmek.

Mevcûdat: Varlıklar.

Müsemmâ: İsmi işaret ettiği varlık.

Mütemadiyen: Devamlı, aralıksız.

Nazar-ı dikkat: Dikkatli ibretli bakış.

Nazar-ı müşahede: Allah'ın kendi sanat eserlerine bakışı.

Nazar-ı mütalâa: Araştırma, inceleme için bakma.

Sırr-ı kayyûmiyet: Allah'ın kâinatı yaratıp varlıkta devam ettirme hikmeti, gayesi.

Şehâdet: Şahidlik, tanıklık.

Zât-ı Kayyûm-i Zülcelâl: Kendi zâtı ile var olup, bütün varlıkları da yüce iradesi ve kudretiyle ayakta tutan, idare eden Yüce Zât.

Zîrûh: Ruh sahibi. ruhlı.

Zîşuûr: Akıl sahibi, şuûrlı.

olur; her bir şefkat sahibi, başkasını mesrûr etmekten memnun olur; her bir muhabbet sahibi, sevindirmeye lâyük mahlûkları sevindirmekle sevinir; her bir âlîcenab zât, başkasını mes'ûd etmekle lezzet alır; her bir âdil zât, ihkak-ı hak etmek ve müstehaklara cezâ vermekte hukuk sahiplerini minnetdar etmekle keyiflenir; hüner sahibi her bir san'atkar, san'atını teşhir etmekle ve san'atının tasavvur ettiği tarzda işlemesiyle ve istediği neticeleri vermesiyle iftihar eder.

İşte bu mezkûr düsturların her biri birer kâide-i esâsiyedir ki, kâinatta ve âlem-i insâniyette cereyân ediyorlar. Bu kâidelerin Esmâ-yi İlâhiye'de cereyân ettiklerini gösteren üç misâl, Otuz İkinci Söz'ün İkinci Mevkıfı'nda izah edilmiştir. Bir hulâsası bu makamda yazılması münasip olduğundan, deriz:

Nasıl ki meselâ gayet merhametli, sehâvetli, gayet kerîm âlîcenab bir zât, fıtratındaki âlî seciyelerin muktezâsıyla büyük bir seyahat gemisine, çok muhtaç ve fakir insanları bindirip, gayet mükemmel ziyâfetlerle, ikramlarla o muhtaç fakirleri memnun ederek denizlerde Arz'ın etrafında gezdirir ve kendisi de onların üstünde, onları mesrûrâne temâşâ ederek o muhtaçların minnetdarlıklarından lezzet alır ve onların telezzüzlerinden mesrûr olur ve onların keyiflerinden sevinir, iftihar eder.

Mâdem böyle bir tevziat memuru hükmünde olan bir insan, böyle cüz'î bir ziyâfet vermekten bu derece memnun ve mesrûr olursa; elbette bütün hayvanları ve insanları ve hadsiz melekleri ve cinleri ve rûhları, bir sefine-i rahmânî olan küre-i arz gemisine bindirerek; rû-yi zemini, envâ-yı mat'û-mâtla ve bütün duyguların ezvak ve erzakıyla doldurulmuş bir sofrayı rab-bâniye şeklinde onlara açmak ve o muhtaç ve müteşekkik ve minnetdar ve mesrûr mahlûkâtını aktâr-ı kâinatta seyahat ettirmekle ve bu dünyada bu

Aktâr-ı kâinat: Kâinatın her tarafı.

Âlem-i insaniyet: İnsanlık âlemi.

Âlî: Yüce.

Âlîcenab zât: Şerefli, üstün ahlâk sahibi kişi.

Âlîcenab: Şerefli, üstün ahlâk sahibi.

Arz: Dünya.

Cüz'î: Küçük, önemsiz.

Düstur: Kâide, prensip.

Envâ-yı mat'umat: Çeşit çeşit yiyecekler.

Erzak: Rızıklar.

Esmâ-yi İlâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın isimleri.

Ezvak: Zevkler.

Fıtrat: Yaradılış, tabiat.

Hadsiz: Sınırsız, sonsuz.

Hukûk sahipleri: Hak sahipleri.

Hülâsa: Özet.

İftihar etmek: Övünç duymak.

İhkak-ı hak etmek: Haklıya hakkını vermek.

Kaide-i esasiye: Esas kanun, temel kural.

Kerîm: Cömert, asil.

Küre-i arz: Yerküre, dünya.

Mahlûk: Yaratılmış.

Mahlûkat: Yaratılanlar.

Mesrur etmek: Sevindirmek.

Mesrûrâne: Sevinçli bir şekilde.

Mezkûr: Sözü edilen. Anılan.

Minnetdar: İyilik karşısında teşekkür duygularıyla dolup taştan kimse.

Mukteza: Gerek.

Müstehak: Hak etmiş, lâyük olan.

Müteşekkik: İyiliğe karşı teşekkür eden.

Rû-yi zemîn: Yeryüzü.

Seciye: Huy, karakter.

Sefine-i Rahmânî: Rahmân'ın gemisi.

Sehavet: Cömertlik.

Sofra-yı rabbâniye: İlâhî sofrası.

Tasavvur: Zihinde şekillendirme, göz önüne getirme.

Telezzüz: Lezzet almak.

Temaşa etmek: Bakıp seyretme.

Tevziat memuru: Dağıtım memuru.

kadar ikramlarla onları mesrûr etmekle beraber, dâr-ı bekâda cennetlerinden her birini ziyafet-i daime için birer sofraya yapan Zât-ı Hayy u Kayyûm'a âit olarak o mahlûkâtın teşekkürlerinden ve minnetdarlıklarından ve mesrûriyetlerinden ve sevinçlerinden gelen ve tâbirinde âciz olduğumuz ve me'zun olmadığımız şuûnât-ı ilâhiyeyi, "memnuniyet-i mukaddese" "iftihar-ı kudsi" ve "lezzet-i mukaddese" gibi isimlerle işaret edilen maânî-i rubûbiyettir ki, bu dâimî faaliyeti ve mütemâdî hallâkiyeti iktizâ eder.

Hem meselâ, bir mahir san'atkâr, plâksız bir fonoğraf yapsa, o fonoğraf istediği gibi konuşsa, işlese; san'atkârı ne kadar müftehir olur, mütelezziz olur; kendi kendine "Mâşâallah!" der. Mâdem icâdsız ve surî bir küçük san'at, san'atkârının rûhunda bu derece bir iftihar, bir memnuniyet hissi uyandırır, elbette bu mevcûdâtın Sâni-i Hakîm'i, kâinatın mecmûunu, hadsiz nağmelerin envâıyla sadâ veren ve ses verip tesbih eden ve zikredip konuşan bir musikî-i ilâhiye ve bir fabrika-yı acîbe yapmakla beraber, kâinatın her bir nev'ini, her bir âlemini ayrı bir san'atla ve ayrı san'at mu'cizeleriyle göstererek zîhayatların kafalarında birer fonoğraf, birer fotoğraf birer telgraf gibi çok makineleri, hattâ en küçük bir kafada dahi yapmakla beraber her bir insan kafasına, değil yalnız plâksız fonoğraf, birer âyinesiz fotoğraf, bir telsiz telgraf, belki bunlardan yirmi defa daha hârika, her insanın kafasında öyle bir makineyi yapmaktan ve istediği tarzda işleyip neticeleri vermekten gelen iftihar-ı kudsi ve memnuniyet-i mukaddese gibi mânâları ve rubûbiyetin bu nev'inden olan ulvî şuûnâtı; elbette ve herhâlde bu faaliyet-i daimeyi istilzâm eder.

Daimî: Sürekli, devamlı, devam eden.

Envâ: Çeşitler, türler.

Faaliyet-i daime: Sürekli canlılık, hareketlilik.

Fabrika-yı acîbe: Hayranlık uyandıran fabrika.

Fonoğraf: Kaydedilmiş sesleri mekanik yolla tekrarlayan âlet, gramofonun basit şekli.

Hallâkiyet: Aralıksız yaratma.

İcâdsız: Yoktan var etmeksizin, yaratmaksızın.

İftihar-ı kudsi: Allah'a yaraşır münezzeh, kutsal övünç.

İstilzâm: Gerekirmek, gerekli kılmak.

Lezzet-i mukaddese: Allah'a yaraşır münezzeh, kutsal lezzet.

Maânî-i rubûbiyet: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin kaynağı olan sıfatlarının dayandığı, insanın

idrak ufkunu aşan, ihata edilemeyen, Zât'ına lâyık şefkat, muhabbet, ferah, iftihar, lezzet gibi mukaddes, münezzeh mânâlar.

Mâhir: Maharetili.

Me'zun: İzinli, müsaade edilmiş.

Mecmuu: Tamamı.

Memnuniyet-i mukaddese:

Mukaddes, kutsal memnuniyet.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Musikî-i ilâhiye: İlâhî musikî.

Müftehir: İftihar eden, övünç duyan.

Mütelezziz: Lezzet alan, hoşlanan.

Mütemâdî: Devamlı, sürekli.

Nev': Çeşit.

Rubûbiyet: Kâinatı yaratıp yönetme.

Sadâ: Ses, yankı.

Sâni u Hakîm: Her işini hikmetle yapan Yaradan.

Sûri: Hakiki olmayan.

Şuûnat: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin kaynağı olan sıfatlarının dayandığı, insanın idrak ufkunu aşan, ihata edilemeyen, Zât'ına lâyık şefkat, muhabbet, ferah, sürur, gazap gibi mukaddes, münezzeh mânâlar. **Ulvi:** Yüce.

Şuûnât-ı ilâhiye Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin kaynağı olan sıfatlarının dayandığı, insanın idrak ufkunu aşan, ihata edilemeyen, Zât'ına lâyık şefkat, muhabbet, ferah, sürur, gazap gibi mukaddes, münezzeh mânâlar.

Tabir: İfade etmek, dile getirmek.

Zât-ı Hayy u Kayyûm: Ezeli ve ebedî bizzat var olan, diri olan, bütün varlıklara hayat veren ve hayatı idare eden Zât.

Zihayat: Canlı, hayat sahibi.

Ziyafet-i daime: Sürekli ziyafet.

Hem meselâ, bir hükümdar-ı âdil, ihkak-ı hak için mazlûmların hakkını zâlimlerden almakla ve fakirleri kavîlerin şerrinden muhafaza etmekle ve herkese müstehak olduğu hakkı vermekle lezzet alması, iftihar etmesi, memnun olması; hükümdarlığın ve adâletin bir kâide-i esâsiyesi olduğundan, elbette Hâkim u Hakîm, Adl u Âdil olan Zât-ı Hayy u Kayyûm'un bütün mahlûkâtına, hususan zîhayatlara "hukuk-i hayat" tâbir edilen şerâit-i hayatiyeyi vermekle; ve hayatlarını muhafaza için onlara cihâzât ihşân etmekle; ve zaîfleri kavîlerin şerrinden Rahîmâne himaye etmekle; ve umum zîhayatlarda bu dünyada ihkak-ı hak etmek nev'i tamamen ve haksızlara cezâ vermek nev'i ise kısmen sırr-ı adâletin icrâsından olmakla; ve bilhassa mahkeme-i kübrâ-yı haşirde adâlet-i ekberin tecellisinden hâsıl olan ve tâbirinde âciz olduğumuz şuûnât-ı rabbâniye ve maânî-i kudsiyedir ki, kâinatta bu faaliyet-i daimeyi iktizâ ediyor.

İşte bu üç misâl gibi; Esmâ-yi Hüsnâ'nın umumunda, her birisi bu faaliyet-i daimeye böyle kudsî bazı şuûnât-ı ilâhiyeye medâr olduklarından, hallâkiyet-i daimeyi iktizâ ederler. Hem mâdem her kabiliyet, her bir istidât, inbisât ve inkişâf edip semere vermekle bir ferahlık, bir genişlik, bir lezzet verir; hem mâdem her vazifedar, vazifesini yapmak ve bitirmekle, vazifesinden terhisinde büyük bir rahatlık, bir memnuniyet hisseder; ve mâdem bir tek tohumdan bir çok meyveleri almak ve bir dirhemden yüz dirhem kâr kazanmak, sahiplerine çok sevinçli bir hâlettir, bir ticarettir. Elbette bütün mahlûkâtaki hadsiz istidâtları inkişâf ettiren ve bütün mahlûkâtını kıymetdâr vazifelerde istihdam ettikten sonra terakkivârî terhis ettiren, yani unsurları,

Adâlet-i ekber: En büyük adâlet.

Adl u Âdil: Tam adâlet sahibi Allah (c.c.).

Bilhassa: Özellikle, her şeyden önce.

Cihazât: Donanımlar.

Dirhem: Şimdiki 3 grama denk olan eski bir ağırlık ölçüsü.

Hâkim u Hakîm: Her işi yerli yerince yapan, hüküm ve hikmet sahibi Allah (c.c.)

Hallâkiyet-i daime: Sürekli yaratma.

Hâsıl: Meydana gelen.

Hususan: Ayrıca, özellikle.

Hükümdar-ı âdil: Adâletli hükümdar.

İcra: Yürütmek, yerine getirmek.

İhsan etmek: İyilik etmek, lütfetmek.

İktiza etmek: Gerektirmek.

İnbisat: Açılmak, genişlemek, inkişaf etmek.

İnkişaf etmek: Meydana çıkmak, açılmak, gelişmek.

İstidad: Kabiliyet, yetenek.

İstihdam: Hizmet ettirme, çalıştırma.

Kavî: Kuvvetli, zorba.

Kıymetdar: Kıymetli, değerli.

Mahkeme-i kübrâ-yı haşir: Mahşer günü kurulacak olan en büyük mahkeme.

Mahlûkat: Yaratılmışlar.

Müstehak: Hak etmiş.

Rahîmâne: Merhamet ederek.

Semere: Meyve, netice.

Sırr-ı adâlet: Adâlet hakikati.

Şerâit-i hayatiye: Hayat şartları.

Şuûnât-rabbâniye/maânî-i kudsiye: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin kaynağı olan sıfatlarının dayandığı, insanın idrak ufkunu aşan, ihata edilemeyen, Zât'ına lâyık şefkat, muhabbet, ferah, iftihar, lezzet gibi mukaddes, münezzeh mânâlar.

Tabir: İfade etmek.

Tecelli: Tahakkuk etme, gerçekleşme.

Terakkivârî: Yükselterek.

Unsur: Element.

Vazifedar: Vazifeli.

madenler mertebesine; madenleri, nebatlar hayatına; nebatları, rızık vasıtasıyla hayvanların derece-i hayatına; ve hayvanları insanların şuûrkârâne olan yüksek hayatına çıkarıyor.

İşte, her bir zihayatin zâhirî bir vücudunun zevâliyle; (Yirmi Dördüncü Mektup'ta izah edildiği gibi) rûhu, mâhiyeti, hüviyeti, sûreti ve misâlî vücudları ve ilmî ve gaybî mevcudiyetleri ve cesed-i necmîsi ve gılaflı ruhu gibi kendinden alınmış pek çok vücudlarını arkasında bırakıp ve yerinde vazife başına geçiren faaliyet-i daime ve hallâkiyet-i rabbâniyeden neş'et eden maânî-i kudsiyenin ve rubûbiyet-i ilâhiyenin ne kadar ehemmiyetli oldukları anlaşılır.

Mühim bir suale kat'î bir cevap: Ehl-i dalâletten bir kısmı diyorlar ki: "Kâinatı bir faaliyet-i daime ile tağyir ve tebdil eden Zât'ın, elbette kendisinin de mütegayyir ve mütehavvil olması lâzım gelir."

Elcevap: Hâşâ! Yüz bin defa hâşâ! Yerdeki âyinelerin tagayyürü, gökteki Güneş'in tagayyürünü değil, bilâkis cilvelerinin tazelendiğini gösterir. Hem ezeli, ebedî, sermedî, her cihetçe kemâl-i mutlakta ve istiğnâ-yı mutlakta, maddeden mücerred, mekândan, kayıddan, imkândan münezzeh, müberrâ, muallâ olan bir Zât-ı Akdes'in tagayyürü ve tebeddülü muhaldır. Kâinatın tagayyürü, onun tagayyürüne değil, belki adem-i tagayyürüne ve gayr-ı mütehavvil olduğuna delildir. Çünkü müteaddit şeyleri intizamla dâimî tağyir ve tahrik eden bir Zât, mütegayyir olmamak ve hareket etmemek lâzım gelir. Meselâ, sen çok iplerle bağlı çok gülleleri ve topları çevirdiğin ve dâimî intizamla tahrik edip vaziyetler verdiği vakit, senin yerinde durup tagayyür ve hareket etmemekliğin gerektir. Yoksa o intizamı bozacaksın.

Adem-i tegayyür: Değişmeme.

Âyineler: Aynalar.

Bilâkis: Aksine, tersine.

Cilveler: Tecelliler, görüntüler, yansımalar. **İntizam:** Düzen.

Derece-i hayat: Hayat seviyesi.

Ebedî: Sonsuz, nihaysiz.

Ehl-i dalâlet: Bâtıl yolda olanlar.

Ezeli: Başlangıcı olmayan.

Faaliyet-i daime: Sürekli çalışma, canlılık, hareketlilik, aktivite.

Gayr-ı mütehavvil: Değişmeyen.

Hallâkiyet-i rabbâniye: Cenâb-ı Hakk'ın yaratması.

Hâşâ: Asla, kat'iyen.

İmkân: Varlığı mümkün olma.

İstiğnâ-yı mutlak: Allah'ın (c.c.) hiçbir şeye muhtaç olmaması.

Kemâl-i mutlak: Sonsuz, kusursuz mükemmellik. **Kayıd:** Bağ, sınır.

Maânî-i kudsiye: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin kaynağı olan sıfatlarının dayandığı, insanın idrak ufkunu aşan, ihata edilemeyen, Zât'ına lâyık şefkat, muhabbet, ferah, iftihar, lezzet gibi mukaddes, münezzeh mânâlar.

Muallâ: Yüksek, yüce.

Müberra: (Fenallıklardan) Uzak, anılmış. **Muhal:** İmkânsız.

Mücerred: Soyut, sırf zihinde olan.

Münezzeh: Kusur ve noksanlıktan uzak olan, kusursuz.

Müteaddid: Bir çok.

Mütehavvil: Değişen, kararsız, bir hâlde durmayıp başka şekle giren.

Mütegayyir: Değişken.

Neş'et etme: Çıkma, kaynaklanma, meydana gelme. **Nebat:** Bitki.

Rubûbiyet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın herkesi ve her şeyi kuşatan engin terbiye ve idaresi.

Sermedî: Ebedî, sonu olmayan.

Şuûrkârane: Şuûrlu bir şekilde.

Tağyir: Değiştirme.

Tahrik: Harekete geçirme, sevk etme.

Tebdil: Bir şeyin yerine başka bir şeyi getirme. Şeklini değiştirme.

Tebeddül: Değişme, başkalaşma.

Tegayyür: Değişiklik, başkalaşma.

Zâhiri: Görünen, görünürdeki.

Zât-ı Akdes: Her türlü kusur ve noksandan münezzeh Zât Allah (c.c.).

Zeval: Yok olup gitme.

Zihayat: Canlı, hayat sahibi.

Meşhurdur ki, intizamla tahrik eden, hareket etmemek ve devam ile taşıyır eden, mütegayyir olmamak gerektir; tâ ki o iş intizamla devam etsin.

Sâniyen: Tagayyür ve tebeddül; hudûstan ve tekemmül etmek için tazelenmekten ve ihtiyaçtan ve maddîlikten ve imkândan ileri geliyor. Zât-ı Akdes ise hem kadîm, hem her cihetçe kemâl-i mutlakta, hem istiğnâ-yı mutlakta, hem maddeden mücerred, hem Vâcibü'l-Vücud olduğundan; elbette tagayyür ve tebeddülü muhaldır, mümkün değildir.

Beşinci Şuâ

İki mes'eledir.

Birinci Mes'elesi

İsm-i Kayyûm'un cilve-i a'zamını görmek istersek, hayalimizi bütün kâinatı temâşâ edecek; biri, en uzak şeyleri; diğeri, en küçük zerrelere gösterecek iki dürbün yapıp birinci dürbünle bakıyoruz, görüyoruz ki: İsm-i Kayyûm'un cilvesiyle, küre-i arzdan bin defa büyük milyonlar küreler, yıldızlar, direksiz olarak havadan daha lâtîf olan madde-i esîriye içinde kısmen durdurulmuş, kısmen vazife için seyahat ettiriliyor. Sonra o hayalin hurdebîni olan ikinci dürbünüyle, küçük zerrâtı görecek bir sûretle bakıyoruz. O sırr-ı kayyûmiyetle, zîhayat mahlûkât-ı arziyenin her birinin zerrât-ı vücudiyeleri, yıldızlar gibi muntazam bir vaziyet alıp hareket ediyorlar ve vazifeler görüyorlar. Hususan zîhayatın kanındaki "küreyvat-ı hamrâ ve beyzâ" tâbir ettikleri zerrelere teşekkül eden küçücük kütleleri, seyyar yıldızlar gibi, mevlevîvârî iki hareket-i muntazama ile hareket ediyorlar görüyoruz.

Bir hulâsatü'l-hulâsa: ^(Hâşiye) İsm-i A'zam'ın altı ismi, ziyâdaki yedi

^(Hâşiye) Otuzuncu Lem'a'nın altı risaleciğinin esası ve mevzuu ve İsm-i A'zam'ın sırrını taşıyan altı mukaddes isimlerin gayet kısa bir hulâsalarıdır.

Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.
Hareket-i muntazama: Düzenli hareket.

Hâşiye: Açıklayıcı not.

Hudûs: Yokken var edilme, sonradan meydana getirilme.

Hurdebîn: Mikroskop.

Hususan: Ayrıca, özellikle.

Hulâsatü'l-hulâsa: Çok kısa bir özet.

İsm-i Kayyûm: Varlıkların hayatı

ve devamı kendi idaresinde olan

Cenâb-ı Hakk'ın ismi.

İsm-i A'zam: En büyük isim.

Kadîm: Evveli olmayan.

Küre-i arz: Yerküre, dünya.

Küreyvât-ı hamrâ ve beyzâ:

Alyuvarlar ve Akyuvarlar.

Lâtîf: Güzel, hoş, şeffaf.

Madde-i esîriye: Uzayda ısı ve

işığın yayılmasını sağladığı

düşünülen ince, hafif ve akışkan

madde (eter).

Mahlûkat-ı arziye: Dünyadaki

varlıklar.

Mevlevîvârî: Mevlevî gibi.

Muntazam: Düzenli.

Sırr-ı kayyûmiyet: Allah'ın kâinatı yaratıp varlıkta devam ettirme hikmeti, gayesi.

Tekemmül: Olgunlaşma, kemâle erme. **Ziyâ:** Işık.

Teşekkül: Meydana gelme,

oluşma, şekillenme.

Vâcibü'l-Vücûd: Varlığı kesin olan

Allah (c.c.). **Zerrat:** Zerreler.

Zerrat-ı cesediye: Bedenin zerrelere.

renk gibi imtizac ederek teşkil ettikleri ziyâ-yı kudsiyeye bakmak için, bir hulâsanın zikri münasiptir. Şöyle ki:

Bütün kâinatın mevcûdâtını böyle durduran, bekâ ve kıyam veren, İsm-i Kayyûm'un bu cilve-i a'zamının arkasından bak: İsm-i Hayy'ın cilve-i a'zamı, o bütün mevcûdât-ı zîhayatı cilvesiyle şu'lelendirmiş, kâinatı nurlandırmış, bütün zîhayat mevcûdâtı cilvesiyle yıldızlıyor.

Şimdi bak: İsm-i Hayy'ın arkasında İsm-i Ferd'in cilve-i a'zamı, bütün kâinatı envâıyla, eczâsıyla bir vahdet içine alıyor; her şeyin alınına bir sikke-i vahdet koyuyor; her şeyin yüzüne bir hâtem-i ehadiyet basıyor; nihayetsiz ve hadsiz dillerle cilvesini ilân ettiriyor.

Şimdi İsm-i Ferd'in arkasından İsm-i Hakem'in cilve-i a'zamına bak ki; yıldızlardan zerrelere kadar, hayalin iki dürbünüyle temâşâ ettiğimiz mevcûdâtın her birisini, cüz'î olsun, küllî olsun, en büyük dâireden en küçük dâireye kadar, her birine lâıyk ve münasip olarak meyvedar bir nizam ve hikmetli bir intizam ve semeredar bir insicam içine almış, bütün mevcûdâtı süslendirmiş, yıldızlandırmış.

Sonra İsm-i Hakem'in cilve-i a'zamı arkasından bak ki, İsm-i Adl'in cilve-i a'zamıyla, İkinci Nükte'de izah edildiği vechile, bütün kâinatı mevcûdâtıyla, faaliyet-i daimi içinde öyle hayretengiz mîzanlarla, ölçülerle, tartılarla idare eder ki; ecrâm-ı semâviyeden biri, bir saniyede müvâzenesini kaybetse; yani İsm-i Adl'in cilvesi altından çıksa, yıldızlar içinde bir herc ü merce, bir Kıyâmet kopmasına sebebiyet verecek. İşte bütün mevcûdâtın dâire-i a'zamı, Kehkeşan'dan yani Samanyolu tâbir edilen mıntika-yı kübrâdan tut, tâ kan içindeki küreyvat-ı hamrâ ve beyzânın dâire-i hareketlerine kadar her bir dâiresini, her bir mevcudunu hassas bir mîzan, bir ölçü ile biçilmiş bir şekil

Bekâ: Devamlılık. **Cilve:** Tecelli.

Cilve-i a'zam: En büyük tecelli.

Cüz'î: Küçük parça.

Dâire-i âzam: En büyük daire.

Dâire-i hareket: Hareket sahası.

Ecrâm-ı semâviye: Gök cisimleri.

Ecza: Parçalar.

Enva': Çeşitler, türler.

Faaliyet-i daimi: Sürekli canlılık,

hareketlilik. **Hadsiz:** Sınırsız.

Hâtem-i ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her bir şeyde ayrı ayrı tecelli eden birliğinin mührü.

Hayret-engiz: Hayret verici, şaşırtıcı.

Herc ü merc: Karmakarışıklık, darmağaçınıklık.

Hulâsa: Özet.

İmtizac: Karışmak, uyuşmak.

İnsicam: Uyumlu ahenkli olma.

İntizam: Düzenleme, tertipleme.

İsm-i Adl: Her şeyi yerli yerinde, doğru ve dengeli yapan Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi.

İsm-i Ferd: Eşi ve benzeri olmayan Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi.

İsm-i Hakem: Her şeyi ölçülü, sağlam, kusursuz, muhkem, intizamlı ve mükemmel yaratan Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi.

İsm-i Hayy: Ezeli ve ebedî bizzat var olan, diri olan, bütün varlıklara hayat veren Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi. **Kâinat:** Evren.

Kıyam: Varlıkta devam etme.

Küllî: Bütün. **Mevcûd:** Varlık.

Küreyvat-ı hamrâ ve beyzâ:

Alyuvarlar ve akyuvarlar.

Mevcûdat: Varlıklar, yaratılmışlar.

Mevcûdat-ı zîhayat: Canlı varlıklar.

Meyvedar: Meyve veren, meyveli.

Mıntika-yı kübrâ: Büyük bölge, galaksi. **Müvazene:** Denge.

Nihayetsiz: Sonsuz.

Nizam: Düzen, sistem.

Semeredar: Meyve veren, meyveli.

Sikke-i vahdet: Varlıklarda, Yaratıcılarının bir olduğunu gösteren delil.

Şu'lelendirmek: Parlatmak.

Temaşa etmek: Bakıp seyretmek.

Zikr: Anlatmak, hatırlamak, ifade etmek. **Vahdet:** Birlik.

Ziyâ-yı kudsiye: Mukaddes ışık.

ve bir vaziyetle baştan başa yıldızlar ordusundan, tâ zerreler ordusuna kadar bütün mevcûdâtın “Emr-i ¹ كُنْ فَيَكُونُ” den gelen emirlere kemâl-i müsah-hariyetle itaat ettiklerini gösteriyor.

Şimdi İsm-i Adl'in cilve-i a'zamı arkasından, Birinci Nükte'de izah edildiği gibi, İsm-i Kuddûs'ün cilve-i a'zamına bak ki; kâinatın bütün mevcûdâtını öyle temiz, pâk, sâfi, güzel, süslü, berrak yapar gösterir ki; bütün kâinata ve bütün mevcûdâta Cemîl-i Mutlak'ın hadsiz derecede cemâl-i zâtisine lâayık ve nihayetsiz güzel olan Esmâ-yi Hüsnâ'sına münasip olacak güzel âyineler şeklini vermiştir.

Elhâsıl: İsm-i a'zamın bu altı ismi ve altı nuru, kâinatı ve mevcûdâtı ayrı ayrı güzel renklerde, çeşit çeşit nakışlarda, başka başka zînetlerde bulunan yaldızlı perdeler içinde mevcûdâtı sarmıştır.

Beşinci Şuâ'nın İkinci Mes'elesi

Kâinata tecelli eden kayyûmiyetin cilvesi, vâhidîyet ve celâl noktasında olduğu gibi, kâinatın merkezi ve medârı ve zîşuûr meyvesi olan **insanda** dahi, kayyûmiyetin cilvesi, ehadiyet ve cemâl noktasında tezâhürü var. Yani, nasıl ki kâinat sırr-ı kayyûmiyetle kaimdir; öyle de, İsm-i Kayyûm'un mazhar-ı ekmeleli olan insan ile, bir cihette kâinat kıyam bulur. Yani, kâinatın ekser hikmetleri, maslahatları, gayeleri insana baktığı için, güyâ insandaki cilve-i kayyûmiyet, kâinata bir direktir.

Evet, Zât-ı Hayy u Kayyûm, bu kâinatta insanı irade etmiş ve kâinatı onun için yaratmış denilebilir. Çünkü insan, câmiîyet-i tâmmeye ile bütün Esmâ-yi İlâhiye'yi anlar, zevk eder. Hususan rızıkta zevk cihetiyle pek çok Esmâ-yi Hüsnâ'yı anlar. Hâlbuki melâikeler, onları o zevk ile bilemezler.

¹ “Bir şeyi dilediğinde O'nun buruşu, sadece “Ol” demektir; hemen olurur.” (Yasin sûresi, 36/82).

Câmi'yet-i tâmmeye: Noksansız, tam kapsamlılık. **Cemâl:** Güzellik. **Celâl:** Azamet, ululuk. **Cemâl-i Zâtî:** Cenâb-ı Hakk'ın Zât'ına ait mukaddes ve benzersiz güzelliği. **Cilve-i kayyûmiyet:** Kayyûmiyet tecellisi. **Elhâsıl:** Netice olarak. **Ehadiyet:** Cenâb-ı Hakk'ın her bir şeyde ayrı ayrı tecelli eden birliği. **Esmâ-yi Hüsnâ:** Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri. **Esmâ-yi İlâhiye:** Cenâb-ı Hakk'ın isimleri.

İsm-i Kuddûs: Her şeyi tertemiz yapan ve Kendisi her türlü leke-den münezzeh olan Cenâb-ı Hakk'ın bir ismi. **Kaim:** Ayakta duran, varlığını devam ettiren. **Kâinat:** Evren. **Kayyûmiyet:** Allah'ın (c.c) kâinatı yaratıp varlıkta tutması. **Kemâl-i müsahhariyet:** Mükemmel boyun eğme. **Maslahat:** Fayda, menfaat. **Mazhar-ı ekmele:** En mükemmel, kusursuz ayna. **Medâr:** Yörünge. **Melâikeler:** Melekler.

Sâfi: Duru, temiz, katıksız. **Sırr-ı kayyûmiyet:** Allah'ın kâinatı yaratıp varlıkta devam ettirme hikmeti, gayesi. **Tecelli:** Hükmetme, hüküm sürme. **Tezahür:** Ortaya çıkmak, görünmek. **Vâhidîyet:** Cenâb-ı Hakk'ın her varlığa genel ve umumi şekilde tecelli eden birliği. **Zât-ı Hayy u Kayyûm:** Ezeli ve ebedi bizzat var olan, diri olan, bütün varlıklara hayat veren ve hayatı idare eden Zât. **Zîşuûr:** Akıl sahibi, şuûrlu.

İşte, insanın bu ehemmiyetli câmiyetidir ki: Zât-ı Hayy u Kayyûm, insana bütün esmâsını ihsâs etmek ve bütün envâ-yı ihsânâtını tattırmak için öyle iştihali bir mide vermiş ki, o midenin geniş sofrasını hadsiz envâ-yı mat'ûmâtıyla kerîmâne doldurmuş.

Hem bu maddî mide gibi hayatı da bir mide yapmış. O hayat midesine duygular, eller hükmünde gayet geniş bir sofrayı nimet açmış. O hayat ise, duyguları vasıtasıyla, o sofrayı nimetten her çeşit istifâdeler ile, teşekküratın her nev'ini yapar.

Ve bu hayat midesinden sonra bir insâniyet midesini vermiş ki, o mide, hayattan daha geniş bir dâirede rızık ve nimet ister. Akıl ve fikir ve hayal, o midenin elleri hükmünde, semâvât ve zemin genişliğinde, o sofrayı rahmetten istifâde edip şükreder.

Ve insâniyet midesinden sonra hadsiz geniş diğer bir sofrayı nimet açmak için, İslâmiyet ve îmân akîdelerini, çok rızık ister bir mânevî mide hükmüne getirip, onun rızık sofrasının dâiresini mümkinât dâiresinin hâricinde genişletip, Esmâ-yı İlâhiye'yi de içine alır kılmıştır ki, o mide ile İsm-i Rahmân'ı ve İsm-i Hakîm'i en büyük bir zevk-i rızkî ile hisseder.

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى رَحْمَانِيَّتِهِ وَعَلَى حَكِيمِيَّتِهِ¹

der ve hâkezâ... bu mânevî mide-i kübrâ ile hadsiz nimet-i ilâhiyeden istifâde edebilir ve bilhassa o midedeki muhabbet-i ilâhiye zevkinin daha başka bir dâiresi var.

İşte, Zât-ı Hayy u Kayyûm, insanı bütün kâinata bir merkez, bir medâr yaparak, kâinat kadar geniş bir sofrayı nimet insana açtığı ve kâinatı insana müsahhar ettiği ve kâinatın insan ile mazhar olduğu sırr-ı kayyûmiyetle bir cihette kaim olduğunun hikmeti ise, insanın mühim üç vazifesidir.

¹ Bütün varlığı kapsayan sonsuz şefkat sahibi ve her işi hikmetle yapan Allah'a hamdolsun.

Bilhassa: Özellikle.

Câmi'iyet: Çok kapsamlı ve engin bir mahiyete sahip olma.

Ehemmiyetli: Mühim, önemli.

Envâ-yı ihsanat: Çeşit çeşit lütuflar.

Envâ-yı mat'umat: Çeşit çeşit yiyecekler.

Esmâ: İsimler.

Hadsiz: Sınırsız.

Hâkezâ: Bunun gibi, yine böyle.

İhsan etmek: Hissettirmek.

İnsaniyet: İnsanlık.

İsm-i Hakîm: Hakîm ismi. Her şeyi yerli yerince yapan, Hz. Allah.

İsm-i Rahmân: Rahmân ismi.

Sonsuz ve sınırsız merhamet ve ihsan sahibi Hz. Allah.

İştihali: İştahlı.

Kerîmâne: Cömertçe.

Mazhar olmak: Nail olmak,

şereflenmek, ayna olmak.

Medâr: Yörünge.

Mide-i kübrâ: Büyük mide.

Mümkinat: Allah'tan başka her şey. Yarattılmışlar.

Muhabbet-i ilâhiye: Allah sevgisi.

Müsahhar: Boyun eğmiş, hizmete verilmiş, emre amâde.

Nev': Çeşit.

Nimet-i ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın nimeti.

Semâvât: Gökler, yedi kat gök.

Sofra-yı nimet: Nimetlerin

sunulduğu sofrası.

Sofra-yı rahmet: Rahmet sofrası.

Teşekkürât: Teşekkürler.

Zemin: Yeryüzü.

Zevk-i rızkî: Rızıkta zevk, lezzet.

Birincisi: Kâinatta münteşir bütün envâ-yı nimeti insanla tanzim etmek ve insanın menfaati ipiyle tesbih taneleri gibi tanzim eder, nimetlerin iplerinin uçlarını insanın başına bağlar, rahmet hazinelerinin umum çeşitlerine insanı bir liste hükmüne getirir.

İkinci Vazifesi: Zât-ı Hayy u Kayyûm'un hitâbâtına, insan câmiyeti haysiyetiyle en mükemmel muhatap olmak ve hayretkârâne san'atlarını takdir ve tahsin etmekle en yüksek sesli bir dellâl olmak ve şuûrdârâne teşekküratın bütün envâıyla, bütün envâ-yı nimetine ve çeşit çeşit hadsiz ihsânâtına şükür ve hamd ü senâ etmektir.

Üçüncü Vazifesi: Hayatı ile, üç cihetle Zât-ı Hayy u Kayyûm'a ve şuûnâtına ve sıfât-ı muhîtasına âyinedarlık etmektir.

Birinci Vecih: İnsan kendi acz-i mutlakıyla, Hâlıkının kudret-i mutlakasını ve derecâtını; ve aczin dereceleriyle, kudretin mertebelerini hissetmektir. Ve fakr-ı mutlakıyla rahmetini ve rahmetinin derecelerini idrak etmek ve zaafıyla O'nun kuvvetini anlamaktır. *Ve hâkezâ, noksan sıfatlarıyla Hâlıkının evsâf-ı kemâline mikyasvârî âyine olmak...* Gecede nurun daha ziyâde parlamasına nazaran, gece zulmetinin elektrik lâmbalarını göstermeğe mükemmel bir âyine olduğu gibi, insan dahi böyle nâkıs sıfatlarıyla kemâlât-ı ilâhiyeye âyinedarlık eder.

İkinci Vecih: İnsan, cüz'î iradesiyle ve azıcık ilmiyle ve küçücük kudretiyle ve zâhirî mâlikiyetiyle ve hânesini bina etmesiyle, bu kâinat ustasının mâlikiyetini ve san'atını ve iradesini ve kudretini ve ilmini, kâinatın büyüklüğü nisbetinde anlar, âyinedarlık eder.

Üçüncü Vecih'teki âyinedarlığın iki yüzü var:

Birisi, Esmâ-yi İlâhiye'nin ayrı ayrı nakışlarını kendinde göstermektir.

Acz: Kuvvetsizlik, güçsüzlük.

Acz-i mutlak: Son derece âciz olma, güç yetirememe.

Âyinedar: Ayna tutan.

Cüz'î: Küçücük.

Dellâl: Bir şeyi ilân edip duyuran.

Derecat: Dereceler.

Envâ-yı nimet: Nimet türleri.

Esmâ-yi İlâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın isimleri.

Evsâf-ı kemâl: Mükemmel sıfatlar.

Fakr-ı mutlak: Sınırsız ihtiyaç sahibi olma.

Hâlık: Yaratıcı, yaratıcı.

Hayretkârâne: Hayret ederek.

Hamd ü senâ: Cenâb-ı Hakk'a övgü ve şükür.

Haysiyet: İtibar.

Hitabat: Hitaplar.

İhsanat: İyilikler, lütuflar.

Mekâlât-ı ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'a ait kusursuz güzellikler.

Kudret: Güç.

Kudret-i mutlak: Sonsuz kudret.

Mâlikiyet: Mâlik ve sahip olma.

Mikyasvarî: Ölçme aleti gibi.

Münteşir: Yaygın, yayılmış.

Nâkıs: Noksan, eksik.

Sıfât-ı muhîta: Cenâb-ı Hakk'ın sınırsız sıfatları.

Şuûnat: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin kaynağı olan sıfatlarının dayandığı, insanın idrak ufkunu aşan, ihata edilemeyen, Zât'ına lâyık şefkat, muhabbet, ferah, sürur, gazap gibi mukaddes, münezzeh mânâlar.

Şuûrdârâne: Şuûrlu bir şekilde.

Tahsin etmek: Beğenmek, takdir etmek.

Tanzim etmek: Düzenlemek.

Teşekkürât: Teşekkürler.

Zaaf: Zayıflık.

Zâhirî: Hakiki olmayan.

Zulmet: Karanlık.

Âdetâ insan, câmiyetiyle kâinatın küçük bir fihristesi ve bir misâl-i musağğarası hükmünde olup, umum esmânın nakışlarını gösteriyor.

İkinci yüzü, şuûnât-ı ilâhiyeye âyinedarlık eder. Yani kendi hayatıyla Zât-ı Hayy u Kayyûm'un hayatına işaret ettiği gibi, kendi hayatında inkişâf eden sem' ve basar gibi duyguların vasıtasıyla, Zât-ı Hayy u Kayyûm'un sem' ve basar gibi sıfatlarına âyinedarlık eder, bildirir.

Hem insan, hayatında bulunan ve inkişâf etmeyen ve his ve hassasiyet sûretinde galeyana eden ve kesretli bir sûrette olan çok ince hayatî duygular, mânâlar ve hisler vasıtasıyla, Zât-ı Hayy u Kayyûm'un şuûnât-ı kudsiyesine âyinedarlık eder. Meselâ, o hassasiyet içinde; sevmek, iftihar etmek, memnun olmak, mesrûr olmak, müferrah olmak gibi mânâlar ile Zât-ı Akdes'in kudsiyetine ve gına-yı mutlakına münasip ve lâıyk olmak şartıyla, o neviden olan şuûnâtına âyinedarlık eder.

Hem insan, nasıl ki hayat-ı câmiyasıyla Zât-ı Zülcelâl'in sıfât ve şuûnâtına bir mikyas-ı mârifettir ve cilde-i esmâsına bir fihristedir ve şuûrlu bir âyinedir, ve hâkezâ çok cihetlerle Zât-ı Hayy u Kayyûm'a âyinedarlık eder. Öyle de, insan, şu kâinatın hakâiklerine bir vâhid-i kıyâsîdir, bir fihristedir, bir mikyastır ve bir mîzandır. Meselâ, kâinatta Levh-i Mahfuz'un gayet kat'î bir delil-i vücudu ve bir nümûnesi, insandaki kuvve-i hâfızadır ve âlem-i misâlin vücuduna kat'î delil ve nümûne, kuvve-i hayaliyedir ^(Hâşiye) ve kâinattaki

^(Hâşiye) Evet, nasıl ki insanın anasırları, kâinatın unsurlarından; ve kemikleri, taş ve kayalarından; ve saçları nebat ve eşcarından; ve bedeninde cereyân eden kan ve gözünden, kulağından burnundan ve ağzından akan ayrı ayrı suları, Arz'ın çeşmelerinden ve madenî sularından haber veriyorlar, delâlet edip onlara işaret ediyorlar. Aynen öyle de; insanın rûhu âlem-i ervâhtan ve hâfızaları Levh-i Mahfuz'dan ve kuvve-i hayaliyeleri âlem-i misâlden; ve hâkezâ her bir cihazı bir âlemden haber veriyorlar. Ve onların vücudlarına kat'î şehâdet ederler.

Âlem-i misâl: Maddi âlem ile gayb âlemi arasında yer alan ara kesit, mânevî sûret ve modellerin yansıdığı âlem. **Âyine:** Ayna.

Basar: Görme. **İnkişaf:** Gelişme. **Hakâik:** Hakikatlar.

Câmi'iyet: Çok kapsamlı ve engin bir mahiyete sahip olma.

Cilve-i Esmâ: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin tecellisi. **Delil-i vücud:** Varlık delili.

Galeyan: Kaynama, coşma, taşma.

İftihar etmek: Övünç duymak. **Gınâ-yı mutlak:** Sonsuz sınırsız zenginlik.

Hâkezâ: Bunun gibi, yine böyle.

Hayat-ı câmia: Allah'ın güzel isimlerinin hepsine mazhar ve

bütün varlıkla ilgili olan insan hayatı. **Müferrah:** Sevinçli.

Kat'i: Kesin. **Kesret:** Çokluk, sıklık.

Kudsiyet: Varlıktaki eksik ve kusurlardan uzak ve yüce olmak.

Kuvve-i hâfıza: Hâfıza kuvveti. Akılda tutma melekesi.

Kuvve-i hayaliye: Hayal gücü.

Levh-i Mahfuz: Olmuş olacak her şeyin yazılı olduğu kader kitabı.

Mesrur: Mutlu, sevinçli.

Mikyas-ı mârifet: Bilgi, ilim ölçüsü.

Misâl-i musağğar: Küçük örnek.

Mizan: Tartı, terazi. **Mikyas:** Ölçü.

Nümune: Örnek, misal.

Sem': İştihale. **Sûret:** Şekil, biçim.

Şuûnât-ı ilâhiye: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin kaynağı olan sıfatları-

nın dayandığı, insanın idrak ufkunu aşan, ihata edilemeyen, Zât'ına lâıyk şefkat, muhabbet, ferah, sürur, gazap gibi mukaddes, münezzeh mânâlar.

Şuûnât-ı kudsiye: Cenâb-ı Hakk'ın kusursuz, yüce işleyişleri, icraatları. **Sıfât:** Sıfatlar.

Umûm: Genel, bütün.

Vâhid-i kıyasî: Ölçek. Ölçü birimi.

Zât-ı Akdes: Her türlü kusur ve noksandan münezzeh Zât Allah.

Zât-ı Hayy u Kayyûm: Hayat sahibi ve bütün yaratıkların idaresini bizzat yürüten, hepsinin varlığı kendisine bağlı olan Zât Allah.

Zât-ı Zülcelâl: Sonsuz yücelik ve heybet sahibi Allah (c.c.).

rûhânîlerin bir delil-i vücudu ve nümûnesi, insandaki kuvvelerdir ve lâîfe-lerdir. Ve hâkezâ, insan, küçük bir mikyasta, kâinattaki hakâik-i imaniyeyi şuhûd derecesinde gösterebilir.

İşte, insanın mezkûr vazifeler gibi çok mühim hizmetleri var. Cemâl-i bâkîye âyinedir, kemâl-i sermediyeye dellâl-ı muzhirdir ve rahmet-i ebediyeye muhtac-ı müteşekkirdir. Mâdem cemâl, kemâl, rahmet bâkîdirler ve sermedîdirler; elbette o cemâl-i bâkînin âyine-i müştâkı ve o kemâl-i sermedînin dellâl-ı âşıkı ve o rahmet-i ebediyenin muhtac-ı müteşekkiri olan insan, bâkî kalmak için, bir dâr-ı bekâya girecek ve o bâkîlere refâkat için ebede gidecek ve o ebedî cemâl ve o sermedî kemâl ve dâimî rahmete, ebedü'l-âbâdda refâkat etmek gerektir, lâzımdır. Çünkü ebedî bir cemâl, fânî bir müştâka ve zâil bir dosta râzî olmaz. Çünkü cemâl, kendini sevdiği için, sevmesine mukâbil muhabbet ister. Zevâl ve fenâ ise, o muhabbeti adâvete kalbeder, çevirir. Eğer insan ebede gidip bâkî kalmazsa, fıtratındaki cemâl-i sermedîye karşı olan esaslı muhabbet yerine adâvet bulunacaktır. Onuncu Söz'ün hâşiyesinde beyân edildiği gibi, “Bir zaman bir dünya güzeli, bir âşıkını huzurundan çıkarıyor. O adamdaki aşk, birden adâvete dönüyor ve diyor ki: ‘Tuh!.. Ne kadar çirkindir.’ Diyerek, kendine teselli vermek için cemâlinden küsüyor, cemâlini inkâr ediyor.”

Evet, insan bilmediği şeye düşman olduğu gibi, eli yetişmediği veyahut tutamadığı şeylerin adâvetkârâne kusurlarını arar, âdetâ düşmanlık etmek ister. Mâdem bütün kâinatın şehâdetiyle Mahbûb-i Hakikî ve Cemîl-i Mutlak, bütün güzel Esmâ-yi Hüsnâsıyla kendini insana sevdendiriyor ve insanların kendini sevmelerini istiyor; elbette ve her hâlde, kendisinin hem mahbûbu, hem habibi olan insana fitrî bir adâveti verip derinden derine kendinden küstürmeyecek. Ve fıtraten en ziyâde sevimli ve muhabbetli ve perestiş için yarattığı en müstesnâ mahlûku olan insanın fıtratına bütün bütün zıt olacak

Adâvet: Düşmanlık. **Cemâl:** Güzellik.

Adâvetkârâne: Düşmanca.

Âyine-i müştak: Allah'ın güzel isimlerinin tecellilerine ayna olan ve bütün benliğiyle ona ulaşma arzusuyla yanıp tutuşan Allah'a olan sevgisini gürül gürül haykıran.

Beyân: Açıklama, ifade.

Cemâl-i bâkî: Sonsuz güzellik.

Cemil-i Mutlak: Güzeller Güzeli.

Dâr-ı bekâ: Ebedî, sonsuz yurt.

Dellâl-ı âşık: Âşık ilân edici.

Dellâl-ı mazhar: Üzerindeki güzelliklerin kaynağını gösteren ayna.

Ebed: Sonu olmayan. **Zâil:** Geçici.

Ebedü'l-âbâd: Tükenmez ebedî hayat. **Latîfe:** Mânevî duygu.

Esmâ-yi Hüsnâ: Cenâb-ı Hak'ın güzel isimleri. **Fânî:** Ölümlü.

Fenâ: Tükenme, bitme.

Fıtrat: Yaradılış, tabiat.

Fitri: Tabiî. **Habîb:** Sevgili.

Hâkezâ: Bunun gibi, yine böyle.

Hâşîye: Açıklayıcı not.

Kalb etmek: Değiştirmek, başka hâle getirmek. **Mukabil:** Karşılık.

Kemâl: Kusursuz mükemmel güzellik.

Kemâl-i sermedî: Sonsuz ve kusursuz güzellik. **Zeval:** Yok olup gitme.

Mahbub-i Hakikî: Gerçek Sevgili.

Kuvveler: Görme, dokunma, koklama, işitme gücü vb. gibi insanın vücudunda bulunan güçler, melekeler.

Mahbub: Sevilen. **Mahlûk:** Yaradılmış.

Mezkûr: Adı geçen. Anılan.

Muhtac-ı müteşakkir: Teşekkürle iki bûklüm muhtaç.

Müştak: Bütün benliğiyle Sevgiliye vuslat arzusuyla yanıp tutuşan.

Perestîş: İbadet etme, kullukta bulunma. **Sermedî:** Bâkî, ebedî.

Rahmet-i ebedîye: Ebedî rahmet.

Refakat: Arkadaşlık, yoldaşlık.

Ruhânî: Ruh sahibi varlık.

Şuhûd: Açık seçik görme.

bir gizli adâveti, insanın rûhuna vermeyecek. Çünkü insan, sevdiği ve kıymetini takdir ettiği bir Cemâl-i Mutlak'tan ebedî ayrılmaktan gelen derin yarasını; ancak ona adâvetle, ondan küsmekle ve onu inkâr etmekle tedâvi edebilir. İşte, kâfirlerin Allah'ın düşmanı olması, bu noktadan ileri geliyor. Öyle ise, her hâlde o Cemâl-i Ezeli, kendisinin âyine-i müştâkı olan insan ile ebedü'l-âbâd yolunda seyahatinde beraber bulunmak için, alâküllihâl bir dâr-ı bekâda bir hayat-ı bâkıyeye insanı Mazhar edecek.

Evet, mâdem insan fıtraten bir Cemâl-i Bâkî'ye müştâk ve muhib bir sûrette halk edilmiştir. Ve mâdem bâkî bir cemâl, zâil bir müştâka râzı olamaz. Ve mâdem insan bilmediği veya yetişemediği veya tutamadığı bir maksûddan gelen hüznün ve elemiden teselli bulmak için, o maksûdun kusurunu bulmakla, belki gizli adâvet etmekle kendini teskin eder. Ve mâdem bu kâinat, insan için halk edilmiş ve insan ise mârifet ve muhabbet-i ilâhiye için yaratılmış. Ve mâdem bu Kâinatın Hâlıkı, esmâsıyla sermedidir. Ve mâdem esmâlarının cilveleri daim ve bâkî ve ebedî olacaktır. Elbette ve herhâlde insan, bir dâr-ı bekâyâ gidecek ve bir hayat-ı bâkıyeye mazhar olacaktır. Ve insanın kıymetini ve vazifelerini ve kemâlâtını bildiren Rehber-i A'zam ve İnsan-ı Ekmel olan Muhammed-i Arabî (aleyhissalâtü vesselâm), insana dâir beyân ettiğimiz bütün kemâlâtı ve vazifeleri en ekmel bir sûrette kendinde ve dininde göstermesiyle gösteriyor ki: Nasıl kâinat insan için yaratılmış ve kâinattan maksûd ve müntehâb insandır; öyle de, insandan dahi en büyük maksûd ve en kıymetdâr müntehab ve en parlak âyine-i Ehad ve Samed, elbette Ahmed u Muhammed'dir.

Adâvet: Düşmanlık.

Alâ-küllî-hâl: Eninde sonunda, kesinlikle

Âlem-i ervâh: Ruhlar âlemi.

Âlem-i misâl: Maddi âlem ile gayb âlemi arasında yer alan ara kesit, mânevî sûret ve modellerin yansıdığı âlem.

Anasır: Unsurlar.

Arz: Yeryüzü, dünya.

Bâkî: Ebedî, sonsuz.

Beyân: Açıklama, ifade.

Cemâl-i Ezeli: Ezelden ebede bütün güzelliklerin kaynağı. Güzeller Güzeli.

Cemâl-i Mutlak: Sonsuz ve kusursuz güzellik.

Cihaz: Donanım.

Cilve: Tecelli.

Daim: Devamlı, sonsuz.

Dâr-ı bekâ: Ebedî, sonsuz yurt.

Delâlet etmek: İşaret etmek, delil olmak.

Ebedî: Sonsuz.

Elem: Acı.

Esmâ: Cenâb-ı Hakk'ın isimleri.

Eşcar: Ağaçlar.

Fıtraten: Yaratılış bakımından.

Hâkezâ: Bunun gibi, yine böyle.

Hâlık: Yaradan.

Halk etmek: Yaratmak.

Hayat-ı bâkıye: Sonsuz hayat, âhiret hayatı.

İnsan-ı Ekmel: En mükemmel insan.

Kemâlât: Mükemmellikler.

Kıymetdar: Kıymetli.

Kuvve-i hayaliye: Hayal gücü.

Maksud: İstenen, arzu edilen, gaye.

Mârifet: Allah'ı tanıma.

Mazhar etmek: Nail etmek, kavuşturmak, şerefliendirmek.

Mazhar olmak: Nail olmak, kavuşmak, şereflemek.

Muhabbet-i ilâhiye: Allah (c.c.) sevgisi.

Muhib: Seven.

Nebat: Bitki.

Rehber-i a'zam: En büyük Rehber.

Sermedi: Ebedî, sonu olmayan.

Şehâdet etmek: Göstermek.

Teskin: Yatıştırma.

Zâil: Geçici.

عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ بَعْدَ حَسَنَاتِ أُمَّتِهِ

يَا اللَّهُ ، يَا رَحْمَنُ ، يَا رَحِيمُ ، يَا فَرْدُ ، يَا حَيُّ ، يَا قَيُّوْمُ ، يَا حَكَمُ ، يَا عَدْلُ ، يَا قُدُّوسُ
نَسْأَلُكَ بِحَقِّ فُرْقَانِكَ الْحَكِيمِ وَبِحُرْمَةِ حَبِيبِكَ الْأَكْرَمِ وَبِحَقِّ أَسْمَائِكَ الْحُسْنَى وَبِحُرْمَةِ
اسْمِكَ الْأَعْظَمِ أَنْ تَحْفَظَنَا مِنْ شَرِّ النَّفْسِ وَالشَّيْطَانِ وَمِنْ شَرِّ الْجِنِّ وَالْإِنْسَانِ. آمِينَ!¹
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ²

¹ Ümmetinin hasenâtı adedince ona ve âline salât ve selâm olsun. Ya Allah, yâ Rahmân, yâ Rahîm, yâ Ferd, yâ Hayy, yâ Kayyûm, yâ Hakem, yâ Adl, yâ Kuddûs! Furkan-ı Hakîminin hakkı için ve Habib-i Ekreminin hürmetine, Esmâ-i Hüsnânın hakkı için ve İsm-i Âzâmın hürmetine Senden niyaz edip istiyoruz: Bizi nefsin ve şeytanın, cin ve insanın şerrinden muhafaza buyur. Âmin.

² 'Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Herşeyi hakkiyle bilen, herşeyi hikmetle yapan Sensin'. (Bakara sûresi, 2/32)

Otuz Birinci Lem'a

Bilâhere Üstadımızın tensibi ile On Dördüncü Şuâ “Afyon Mahkemesi Müdafaası ve Mektupları” ve On Beşinci Şuâ ise “el-Hüccetü’z-Zehra” olarak tesmiye edilmiş ve neşredilmiştir. ^(*)

Otuz İkinci Lem'a

Eski Said'in en son te'lifi ve yirmi gün Ramazan'da te'lif edilen, kendi kendine manzum gelen “Lemaât” risalesidir. “Sözler” Mecmûasında neşredilmiştir.

Otuz Üçüncü Lem'a

Yeni Said'in en evvel hakikatten şuhûd derecesinde kalbine zâhir olan ve Arabî ibaresinde Katre, Habbe, Şemme, Zerre, Hubab, Zühre, Şûle ve onların zeyillerinden ibarettir. “Risale-i Nur Külliyyatı'ndan Mesnevî-i Nuriye” ismi altında intişar etmiştir.

(*) Bilâhere Üstadımızın tensibi ile On Dördüncü Şuâ “Afyon Mahkemesi Müdafaası ve Mektupları” ve On Beşinci Şuâ ise “el-Hüccetü’z-Zehra” olarak tesmiye edilmiş ve neşredilmiştir.

Bediüzzaman'ın Hizmetkârları

Arabî: Arapça.

Bilâhere: Sonra, sonradan.

Habbe: Tane.

Hubâb: Su üzerinde bulunan kabarcık.

İbare: Cümle, paragraf.

İnkısam: Taksim edilme, bölünme, parçalanma.

İntişar: Yayılmak, yayımlanmak

Katre: Damla.

Manzum: Vezinli, kafiyeli söz.

Lemeât: Sözler mecmuasının sonunda basılmıştır. Risâle-i Nur şakirdlerine küçük bir mesnevî ve îmanî bir divandır. Önemli hakikatleri çekirdekler tarzında vecizelerle ifade edilmiştir.

Mecmua: Kitap.

Neşretmek: Yayımlamak.

Şemme: Bir defa koklamak.

Şuhûd derecesi: Gözle görme derecesi. Müşahede makamı.

Şu'le: Alev, ateş alevi.

Te'lif: Eser yazmak, kitap yazmak.

Tensib: Münasip görme, uygun bulma.

Tesmiye etmek: İsimlendirmek.

Tesmiye: İsimlendirme.

Zâhir olan: Görünen, aşikâr olan.

Zerre: Maddenin en küçük parçası.

Zeyil: Ek, ilâve.

Zühre: Çiçek.

Minâricât

Yâ İlâhî ve yâ Rabbi!

Ben imanın gözüyle ve Kur'ân'ın talimiyle ve nuruyla ve Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)ın dersiyle ve İsm-i Hakîm'in göstermesiyle görüyorum ki, semâvâtta hiçbir deveran ve hareket yoktur ki, böyle intizamıyla Senin mevcûdiyetine işaret ve delâlet etmesin.

Ve hiçbir ecrâm-ı semâviye yoktur ki, sükûtuyla, gürültüsüz vazife görerek direksiz durmalarıyla, Senin rubûbiyetine ve vahdetine şehâdeti ve işareti olmasın.

Ve hiçbir yıldız yoktur ki, mevzun hilkatiyle, muntazam vaziyetiyle ve nuranî tebessümüyle ve bütün yıldızlara mûmâselet ve müşâbehet sikkesiyle Senin haşmet-i ulûhiyetine ve vahdâniyetine işaret ve şehâdetde bulunmasın.

Ve on iki seyyareden hiçbir seyyare yıldız yoktur ki, hikmetli hareketiyle ve itaatli musahhariyetiyle ve intizamlı vazifesiyle ve ehemmiyetli peykleriyle Senin vücûb-i vücûduna şehâdet ve saltanat-ı ulûhiyetine işaret etmesin.

Evet, gökler sekeneleriyle, herbiri tek başıyla şehadet ettikleri gibi, hey'et-i mecmuasıyla, derece-i bedâhette, ey zemin ve gökleri yaratan Yaratıcı, Senin vücûb-i vücûduna öyle zâhir şehâdet, ve ey zerrâtı muntazam mürekkebâtıyla tedbirini gören ve idare eden ve bu seyyare yıldızları manzum peykleriyle döndüren, emrine itaat ettiren, Senin vahdetine ve birliğine

Bürhan: Delil.

Delâlet etmek: Göstermek, ispat etmek.

Derece-i bedâhet: Apaçık durum, derece. **Deveran:** Dönüp durma.

Ecrâm-i semâviye: Gök cisimleri; gezegenler, yıldızlar.

Haşmet-i Ulûhiyet: Cenâb-ı

Hakk'ın hâkimiyetindeki ihtisâm.

Heyet-i mecmua: Genel durum, yapı.

Hilkat: Yaratılış.

İsm-i Hakîm: "Her şeyi yerli

yerince yapan" anlamında

Cenâb-ı Hakk'ın "Hakîm" ismi.

Mevcudiyet: Varlık.

Mevzun: Ölçülü, tartılı.

Musahhariyet: İstifadeye, kullanıma hazır hâle getirilme.

Mûmâselet: Denklik, şekil ve özellik itibarıyla birbirine benzeme.

Münâcât: Yakarış, sessizce, içten içe duâ etme.

Mürekkabât: Terkipler, birleşimler.

Müşâbehet: Benzerlik.

Peyk: Uydu.

Rububiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan terbiye ve hâkimiyeti.

Saltanat-ı ulûhiyet: Cenâb-ı

Hakk'ın hâkimiyeti.

Sekene: Nüfus, halk, ahalî.

Semâvât: Gökler.

Seyyare: Gezegen.

Sûkût: Susma, sessizlik.

Talim: Öğretme, bilgilendirme.

Tedbir: Yönetme, idare etme.

Vahdâniyet: Cenâb-ı Hakk'ın birliği.

Vahdet: Birlik.

Vücûb-u vücud: Varlığının kesin ve kendinden olması.

Zerrât: Zerreler, atom veya molekül gibi maddenin en küçük parçaları.

öyle kuvvetli şehâdet ederler ki, göğün yüzünde bulunan yıldızlar sayısınca nuranî burhanlar ve parlak deliller o şehâdeti tasdik ederler.

Hem bu sâfi, temiz, güzel gökler, fevkalâde büyük ve fevkalâde sür'atli ecramiyla muntazam bir ordu ve elektrik lâmbalarıyla süslenmiş bir saltanat donanması vaziyetini göstermek cihetiyle, Senin rubûbiyetinin haşmetine ve her şeyi îcad eden kudretinin azametine zâhir delâlet ve hadsiz semâvâtı ihâta eden hâkimiyetinin ve herbir zîhayatı kucağına alan rahmetinin hadsiz genişliklerine kuvvetli işaret ve bütün mahlûkat-ı semâviyenin bütün işlerine ve keyfiyetlerine taallûk eden ve avucuna alan, tanzim eden ilminin her şeye ihâtasına ve hikmetinin her işe şümûlüne şüpheşiz şehâdet ederler. Ve o şehâdet ve delâlet o kadar zâhirdir ki, güya yıldızlar, şahit olan göklerin şehâdet kelimeleri ve tecessüm etmiş nuranî delilleridirler.

Hem semâvat meydanında, denizinde, fezasındaki yıldızlar ise, mutî neferler, muntazam sefineler, harika tayyareler, acâip lâmbalar gibi vaziyetiyle, Senin saltanat-ı ulûhiyetinin şâsaasını gösteriyorlar. Ve o ordunun efradından bir yıldız olan Güneşimizin seyyarelerinde ve zeminimizdeki vazifelerinin delâlet ve ihtarıyla Güneş'in sâir arkadaşları olan yıldızların bir kısmı âhîret âlemlerine bakarlar ve vazifesiz değiller; belki bâkî olan âlemlerin güneşleridirler.

Ey Vâcibü'l-Vücûd, ey Vâhid ü Ehad!

Bu harika yıldızlar, bu acîp güneşler, aylar, Senin mülkünde, Senin semâvâtında, Senin emrinle ve kuvvetin ve kudretinle ve Senin idare ve tedbirinle teshir ve tanzim ve tavzif edilmişlerdir. Bütün o ecrâm-ı ulviye, kendilerini yaratan ve döndüren ve idare eden birtek Halîka tesbih ederler, tekbir ederler, lisan-ı hâl ile “Sübhânellâh, “Allahu Ekber” derler. Ben dahi onların bütün tesbihatıyla Seni takdis ederim.

Allahu Ekber: “Allah büyüktür!”

Azamet: Büyüklük, ululuk.

Delâlet: İspatlama, gösterme.

Ecrâm: Cansız cisimler.

Ecrâm-ı ulviye: Büyük gök cisimleri.

Hâluk: Hz. Yaradan.

İhtar: Hatırlatma.

Lisan-ı hâl: Hal dili, davranışların ortaya koyduğu durum.

Mahlûkat-ı semâviye: Gökte, uzayda yaşayan varlıklar.

Mutî: İtaat eden, söz dinleyen.

Sefine: Gemi.

Sübhânallah: “Cenab-ı Hakk zâtında, sıfatında ve fillerinde bütün kusurlardan münezzehtir!”.

Taalluk etmek: İlgili olmak.

Takdis etmek: Mukaddes bilmek, Cenab-ı Hakk'ın kusursuz, pâk ve her hususta noksansız olduğunu ifade etmek.

Tanzim: Düzenleme, tertip etme.

Tavzif: Vazifelendirme, görev verme.

Tayyare: Uçak.

Tecessüm etmek: Cisim ve vücuda kavuşmak, maddî bir varlık haline gelmek.

Tesbihât: Tesbihler, Cenâb-ı Hakk'ı noksanlardan münezzehten ve yüce olduğunu bildirme.

Teshir: Emir altına alma, itaat ettirme.

Vâcibü'l-Vücûd: Varlığı kendinden ve kesin olan Hz.Allah.

Vâhid u Ehad: Bir ve tek, Yüce Allah.

Zîhayat: Canlı.

Ey şiddet-i zuhurundan gizlenmiş ve ey azamet-i kibriyasından ihtifa etmiş olan Kadîr-i Zülcelâl, ey Kâdir-i Mutlak!

Kur'ân-ı Hakîmin dersiyle ve Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın tâlimiyle anladım: Nasıl ki gökler, yıldızlar Senin mevcûdiyetine ve vahdetine şehâdet ederler. Öyle de, cevvi-i semâ, bulutlarıyla ve şimşekleri ve ra'dları ve rüzgârlarıyla ve yağmurlarıyla, Senin vücûb-i vücûduna ve vahdetine şehadet ederler.

Evet, câmid, şuursuz bulut, âb-ı hayat olan yağmuru, muhtaç olan zîhayatların imdadına göndermesi, ancak Senin rahmetin ve hikmetinledir; karışık tesadûf karışamaz.

Hem elektriğin en büyüğü bulunan ve fevâid-i tenviriyesine işaret ederek ondan istifadeye teşvik eden şimşek ise, Senin fezâdaki kudretini güzelce tenvir eder.

Hem yağmurun gelmesini müjdeleyen ve koca fezâyı konuşturan ve tesbihâtının gürültüsüyle gökleri çınlatan ra'dat dahi, lisan-ı kâl ile konuşarak Seni takdis edip, rubûbiyetine şehâdet eder.

Hem zîhayatların yaşamasına en lüzumlu rızkı ve istifadece en kolayı ve nefesleri vermek ve nüfusları rahatlandırmak gibi çok vazifelerle tavzif edilen rüzgârlar dahi, cevvi âdetâ bir hikmete binâen “Levh-i Mahv ve İsbât” ve “yazar, ifade eder sonra bozar tahtası” sûretine çevirmekle, Senin faaliyet-i kudretine işaret ve Senin vücûduna şehâdet ettiği gibi, Senin merhametinle bulutlardan sağıp zîhayatlara gönderilen rahmet dahi, mevzun, muntazam katreleri kelimeleriyle Senin vüs'at-i rahmetine ve geniş şefkatine şehâdet eder.

Ey Mutasarrıf-ı Fa'âl ve ey Feyyâz-ı Mûteâl!

Senin vücûb-i vücûduna şehâdet eden bulut, berk, ra'd, rüzgâr, yağmur, birer birer şehâdet ettikleri gibi, hey'et-i mecmûasıyla, keyfiyetçe birbirinden uzak, mahiyetçe birbirine muhalif olmakla beraber, birlik, beraberlik,

Azamet-i kibriyâ: Cenâb-ı Hakk'ın eşsiz ululuğu, yüceliği.

Berk: Şimşek. **Cevv:** Hava, atmosfer.

Cevv-i semâ: Hava, atmosfer.

Fevâid-i tenviriye: Aydınlatmaya sağladığı faydalar.

Feyyâz-ı Mûteâl: Daima bereket içinde bolca veren Yüce Allah.

Heyet-i mecmua: Genel durum, yapı. **Keyfiyet:** Nitelik.

Kadîr-i Mutlak: Mutlak, sınırsız kudret sahibi Hz. Allah

İhtifâ etmek: Gizlenmek, saklanmak.

Kadîr-i Zülcelâl: Her şeye gücü yeten Yüce Allah.

Levh-i mahv ve isbat: Allah'ın zaman sayfasında yazar-bozar bir tahtası hükmünde olan eşya, varlık.

Lisan-ı kâl: Sesli, sözlü ifade, anlatma.

Mevzun: Ölçülü, tartılı.

Mutasarrıf-ı Fa'âl: Varlık üzerinde aralıksız, kesintisiz tasarruf ve faaliyette bulunan Zât.

Nüfus: Nefisler, canlar

Ra'd: Gök gürültüsü.

Ra'dat: Gök gürültüleri.

Rubûbiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan terbiye ve hâkimiyeti.

Şiddet-i zuhur: Gözün görme sınırlarını aşar bir tarzda meydana çıkma, zuhur etme.

Tavzif: Vazife verme, görevlendirme.

Tenvir etmek: Aydınlatmak.

Vücûb-u vücud: Varlığının kesin ve kendinden olması. **Vüs'at-ı rahmet:** Rahmetin genişliği, enicnliği.

birbiri içine girmek ve birbirinin vazifesine yardım etmek haysiyetiyle, Senin vahdetine ve birliğine gayet kuvvetli işaret ederler.

Hem koca fezâyı bir mahşer-i acâip yapan ve bazı günlerde birkaç defa doldurup boşaltan rubûbiyetinin haşmetine ve o geniş cevvi, yazar değiştirir bir levha gibi ve sıkar ve onunla zemin bahçesini sulattırır bir sünger gibi tasarruf eden kudretinin azametine ve herbir şeye şümûlüne şehâdet ettikleri gibi, umum zemine ve bütün mahlûkâta cev v perdesi altında bakan ve idare eden rahmetinin ve hâkimiyetinin hadsiz genişliklerine ve her şeye yetişmelerine delâlet eder.

Hem fezâdaki hava o kadar hakîmâne vazifelerde istihdam ve bulut ve yağmur, o kadar alîmâne faidelerde istimâl olunur ki, her şeye ihâta eden bir ilim ve her şeye şâmil bir hikmet olmazsa, o istimâl, o istihdam olamaz.

Ey Fa'âlün limâ Yurîd!

Cevv-i fezâdaki faaliyetinle her vakit bir nümûne-i Haşir ve Kıyâmet göstermek, bir saatte yazı kışa ve kışa yaza döndürmek, bir âlem getirmek, bir âlem gayba göndermek misilli şuûnatta bulunan kudretin, dünyayı âhirete çevirecek ve âhirette şuûnat-ı sermediyeyi gösterecek işaretini veriyor.

Ey Kadîr-i Zülcelâl!

Cevv-i fezâdaki hava, bulut ve yağmur, berk ve ra'd Senin mülkünde, Senin emrin ve havlinle, Senin kuvvet ve kudretinle musahhar ve vazifedardılar. Mahiyetçe birbirinden uzak olan bu fezâ mahlûkatı, gayet sür'atli ve âni emirlere ve çabuk ve acele kumandalara itaat ettiren Âmir ve Hâkimlerini takdis ederek rahmetini medh ü senâ ederler.

Ey Arz ve semâvâtın Hâlık-ı Zülcelâlî!

Senin Kur'ân-ı Hakîm'inin talimiyle ve Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtu vesselâm)'ın dersiyile îmân ettim ve bildim ki:

Nasıl semâvât yıldızlarıyla ve cev v-i fezâ müştemilâtıyla Senin vücûb-i vücûduna ve Senin birliğine ve vahdetine şehâdet ediyorlar. Öyle de, Arz,

Alîmâne: Çok iyi bilerek.

Cevv-i feza: Uzay boşluğu.

Delâlet etmek: Göstermek, ispat etmek.

Fa'âlün limâ Yurîd: "İstediğini, dilediğini yapan."

Hakîmâne: Hikmetlice, yerli yerince.

Hâlık-ı Zülcelâl: Ulu, Yüce Yaratıcı.

Havl: Kudret, güç.

Haysiyet: İtibar, cihet, dolayı.

İstihdam: Çalıştırma,

görevlendirme, hizmet ettirme.

İstimâl: Kullanma.

Kadîr-i Zülcelâl: Her şeye gücü yeten Yüce Allah.

Mahşer-i acâip: Orijinal, benzersiz güzelliklerin toplandığı alan.

Medh ü senâ etmek: Övmek, güzel yönlerini anlatarak yüceltmek.

Musahhar: Emre âmâde, hizmete hazır.

Müştemilât: Bir şeyin içinde bulunan, ona bağlı şeyler.

Nümune-i haşir ve kıyâmet: Kıyâmet ve tekrar dirilme örneği.

Şuûnat: İlâhi işleyişler, icraatlar.

Şuûnat-ı sermediye: Devamlı, sürekli işleyişler, icraatlar.

Vazifedar: Vazifeli, görevli.

bütün mahlûkatıyla ve ahvâliyle Senin mevcûdiyetine ve vahdetine, mevcûdâtı adedince şehâdetler ve işaretler ederler.

Evet, zeminde hiçbir tahavvül ve ağaç ve hayvanlarında her senede urbasını değiştirmek gibi hiçbir tebeddül -cüz'î olsun, küllî olsun- yoktur ki, intizamıyla Senin vücûduna ve vahdetine işaret etmesin.

Hem hiçbir hayvan yoktur ki, zaafiyet ve ihtiyacının derecesine göre verilen rahîmâne rızıkla ve yaşamasına lüzumlu bulunan cihazâtın hakîmâne verilmesiyle, Senin varlığına ve birliğine şehâdeti olmasın.

Hem her baharda gözümüz önünde îcad edilen nebatât ve hayvanâtın hiçbir tanesi yoktur ki, san'at-ı acîbesiyle ve lâtf zînetiyle ve tam temeyyüzüyle ve intizamıyla ve mevzuniyetiyle Seni bildirmesin.

Ve zemin yüzünü dolduran ve nebatât ve hayvanât denilen kudretinin hârikaları ve mu'cizeleri, mahdut ve maddeleri bir ve müteşabih olan yumurta ve yumurtacıklardan ve katrelerden ve habbe ve habbeciklerden ve çekirdeklerden yanlısız, mükemmel, süslü, alâmet-i fârikalı olarak yaratılışları, Sâni-i Hakîm'lerinin vücûduna ve vahdetine ve hikmetine ve hadsiz kudretine öyle bir şehâdetir ki, ziyanın Güneş'e şehâdetinden daha kuvvetli ve parlaktır.

Hem, hava, su, nur, ateş toprak gibi hiçbir unsur yoktur ki, şuursuzluklarıyla beraber şuurkârâne, mükemmel vazifeleri görmesiyle; basit ve istilâ edici, intizamsız, her yere dağılmakla beraber, gayet muntazam ve müte-nevvi meyveleri ve mahsulleri hazine-i gaybdan getirmesiyle, Senin birliğine ve varlığına şehâdeti bulunmasın.

Ey Fâtır u Kadîr, Ey Fettâh u Allâm, ey Fa'âl u Hallâk!

Nasıl Arz bütün sekeneşiyle Hâlîkının Vâcibü'l-Vücûd olduğuna şehâdet eder. Öyle de, Senin -ey Vâhid ü Ehad, ey Hannân u Mennân, ey Vehhâb u

Alâmet-i fârîka: Ayırıcı özellik.

Cüz'î: Küçük, az.

Fa'âl u Hallâk: Her şeyi yapan
Yüce Yaradan.

Fâtır-ı Kadîr: Her şeye gücü yeten
Yüce Yaratıcı.

Fettâh u Allâm: Varlıkları bütün özellikleriyle bilip ona göre onlara vücut ve suret veren Hz. Allah.

Habbe: Tohum,tane.

Hâlîk: Hz. Yaradan, Allah.

Hannân u Mennân: Engin şefkât sahibi, ihsanı pek bol, Yüce Allah.

Hazine-i gayb: Görünmeyen hazine.

İstilâ: Yayılma, kaplama, sirayet etme.

Küllî: Genel, çaplı.

Mahdut: Sayılı, birkaç.

Mevzuniyet: Ölçülü, tartılı olma.

Mütenevvi: Çeşitli, türlü.

Müteşabih: Aralarında benzerlik olan, birbirine benzeyen.

Rahîmâne: Pek büyük bir merhamet ile. **Latîf:** Hoş, güzel.

San'at-ı acîbe: Benzersiz, orijinal sanat.

Şuurkârâne: Şuurlu bir şekilde.

Sâni-i Hakîm: Daima hikmetle, her şeyi yerli yerince Yaradan, Hz. Allah. **Sekene:** Nüfus, halk, ahali.

Tahavvül: Başkalaşma, hal değiştirme. **Tebeddül:** Değişim.

Temeyyüz: Benzerlerinden ayrılma, seçilme.

Vâcibü'l-Vücûd: Varlığı kendinden ve kesin olan Hz. Allah.

Vâhid u Ehad: Bir ve tek, Yüce Allah.

Vehhâb u Rezzâk: Rızıkı bol ve devamlı surette karşılıksız veren, Hz. Allah.

Rezzâk!- vahdetine ve ehadiyetine, yüzündeki sikkesiyle ve sekenesinin yüzlerindeki sikkeleriyle ve birlik ve beraberlik ve birbiri içine girmek ve birbirine yardım etmek ve onlara bakan rubûbiyet isimlerinin ve fiillerinin bir olmak cihetinde, bedahet derecesinde, Senin vahdetine ve ehadiyetine şehâdet, belki mevcûdat adedince şehâdetler eder.

Hem nasıl, zemin bir ordugâh, bir meşher, bir talimgâh vaziyetiyle ve nebatât ve hayvanât fırkalarında bulunan dört yüz bin muhtelif milletlerin ayrı ayrı cihazâtı muntazaman verilmesiyle, Senin rubûbiyetinin haşmetine ve kudretinin her şeye yetişmesine delâlet eder. Öyle de, hadsiz bütün zîhayatın ayrı ayrı rızıkları, vakti vaktine, kuru ve basit bir topraktan, rahî-mâne, kerîmâne verilmesi ve hadsiz o efradın kemâl-i musahhariyetle evâ-mir-i rabbâniyeye itaatleri, rahmetinin her şeye şümûlünü ve hâkimiyetinin her şeye ihâtasını gösteriyor.

Hem zeminde değişmekte bulunan mahlûkat kabilelerinin sevk ve idareleri, mevt ve hayat münavebeleri ve hayvan ve nebatâtın idare ve tedbirleri dahi, her şeye taallûk eden bir ilimle ve her şeyde hükmeden nihaysiz bir hikmetle olabilmesi, Senin ihâta-yi ilmine ve hikmetine delâlet eder.

Hem zeminde kısa bir zamanda hadsiz vazifeler gören ve hadsiz bir zaman yaşayacak gibi istidat ve mânevî cihazat ile techiz edilen ve zemin mevcûdâtına tasarruf eden insan için, bu talimgâh-ı dünyada ve bu muvakkat ordugâh-ı zeminde ve bu muvakkat meşherde bu kadar ehemmiyet, bu hadsiz masraf, bu nihaysiz tecelliyât-ı rubûbiyet, bu hadsiz hitabât-ı süb-hâniye ve bu gayetsiz ihsanât-ı ilâhiye, elbette ve herhalde, bu kısacık ve hüzünlü ömre ve bu karışık kederli hayata, bu belâlî ve fânî dünyaya sığışmaz. Belki, ancak başka ve ebedî bir ömür ve bâkî bir dâr-ı saadet için ola-bildiği cihetinden, âlem-i bekâda bulunan ihsanât-ı uhreviyeye işaret, belki şehâdet eder.

Âlem-i beka: Kalıcı, ölümsüz âlem, ahiret yurdu.

Bedâhet: Açıklık, netlik.

Dâr-ı saadet: Mutluluk yurdu, cennet hayatı.

Ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her varlığa özel, ayrı şekilde tecelli eden birliği.

Evâmir-i Rabbâniye: Cenab-ı Hakk'ın, varlıkların idaresi, yetişip gelişmesi ile ilgili kanunları ve icraatları.

İhata-i ilm: İlmin genişliği, her şeyi bilme. **Sikke:** Mühür.

Furka: Topluluk, büyük birlik.

Hitabât-ı Sübhâniye: Cenâb-ı Hakk'ın hitapları.

İhsânât-ı İlâhiye: İlâhî ihsanlar, vergiler.

İhsânât-ı uhreviye: Âhirette bahşedilecek İlâhî ihsanlar, mükâfatlar.

Kemâl-i musahhariyet: Mükemmel bir tarzda emre âmâde olma, tam bir itaat.

Kerîmâne: Pek cömertçe bir tarzda.

Meşher: Sergi yeri. **Mevt:** Ölüm.

Muvakkat: Kısa süreli, geçici.

Şümûl: Kapsamlılık, genişlik.

Münavebe: Sırayla, nöbetle iş görme, iş yapma.

Ordugâh-ı zemin: Kışla durumunda olan yeryüzü.

Taalluk etmek: İlgili olmak.

Talimgâh: Talim yeri, kışla.

Tecelliyât-ı rububiyet: Cenâb-ı Hakk'ın mükemmel terbiye ve idaresinin görünüşleri, işleyişleri.

Techiz: Donatma, hazırlama.

Tedbir: Yönetme, idare etme.

Vahdet: Cenâb-ı Hakk'ın birliği, eşyadaki genel ve umumî birlik tecellisi.

Ey Hâlık-ı Küllî Şey'!

Zeminin bütün mahlûkâtı, Senin mülkünde, Senin Arzında, Senin havl ve kuvvetinle ve Senin kudretin ve iradetin ile ve ilmin ve hikmetin ile idare olunuyorlar ve musahhardırlar. Ve zemin yüzünde faaliyeti müşahede edilen bir rubûbiyet, öyle ihâta ve şümûl gösteriyor ve O'nun idaresi ve tedbiri ve terbiyesi öyle mükemmel ve öyle hassastır ve her taraftaki icraâtı öyle birlik ve beraberlik ve benzemeklik içindedir ki, tecezzî kabul etmeyen bir küll ve inkısamı imkânsız bulunan bir küllî hükmünde bir tasarruf, bir rubûbiyet olduğunu bildiriyor. Hem zemin bütün sekenesiyle beraber, lisan-ı kâlden daha zâhir hadsiz lisanlarla Halıkını takdis ve tesbih ve nihayetsiz nimetlerinin lisan-ı hâlleriyle Rezzâk-ı Zülcelâlinin hamd ve medh ü senâsını ediyorlar...

Ey şiddet-i zuhûrundan gizlenmiş ve ey azamet-i kibriyâsından istitar etmiş olan Zât-ı Akdes!

Zeminin bütün takdisât ve tesbihâtıyla, Senin kusurdan, aczden, şerikten takdis ve bütün tahmidât ve senâlarıyla Sana hamd ve şükrederim.

Ey Rabbu'l-Berri ve'l-Bahr!

Kur'ân'ın dersiyile ve Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü Vesselâm)'ın talimiyle anladım ki: Nasıl gökler ve fezâ ve zemin, Senin birliğine ve varlığına şehâdet ederler. Öyle de, bahirler, nehirler ve çeşmeler ve ırmaklar, Senin vücûb-i vücûduna ve vahdetine bedâhet derecesinde şehâdet ederler.

Evet, bu dünyamızın menbâ-yı acâip buhar kazanları hükmünde olan denizlerde hiçbir mevcut, hattâ hiçbir katre su yoktur ki, vücuduyla, intizamıyla, menfaatıyla ve vaziyetiyle Halıkını bildirmesin.

Acz: Acizlik.

Bahir: Deniz.

Bedâhet: Açıklık, gözle görölür olma.

Hâlık: Hz. Yaradan, Allah.

Hâlık-ı Küllî Şey: Her şeyi

Yaratan, Hz.Allah.

Havl: Güç, kuvvet.

İhâta: Kuşatma, içine alma.

İnkısam: Bölünme, kısımlara ayrılma.

İradet: İrade, dileme.

İstitar: Gizlenme, saklanma.

Küll: Bütün.

Küllî: Bütüne ait, küçük parçalar-dan meydana gelen bütün.

Lisan-ı hâl: Hâl dili, davranışların ortaya koyduğu durum.

Lisan-ı kâl: Sesli, sözlü ifade, anlatma.

Medh ü senâ: Övme, güzel yönlerini anlatarak yüceltme.

Menba-ı acâip: Harikalar kaynağı.

Musahhar: Emre âmâde, hizmete hazır.

Müşahede: Görme, şahit olma.

Rabbu'l-Berri ve'l-Bahr: Karaların ve denizlerin sahibi, Rabbi.

Rezzâk-ı Zülcelâl: Yarattıklarının muhtaç oldukları rızıkları daima yerinde ve zamanında ihsan eden Yüce Allah.

Rubûbiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan terbiye ve hâkimiyeti.

Şerik: Ortak.

Şiddet-i zuhur: Gözün görme sınırlarını aşar bir tarzda meydana çıkma, zuhur etme.

Şümûl: Kapsamlılık, genişlik.

Tahmidat: Hamdler, övgüler (Cenâb-ı Hakk'ın layık olduğu yüce ifadelerle anılması)

Takdisât: Cenab-ı Hakk'ın kusursuz, pâk ve noksanlardan münezzeh olduğunu bildirme, yüceltmeler.

Tecezzi: Bölünme, parçalara ayrılma.

Tesbihât: Tesbihler, Cenâb-ı Hakk'ı noksanlardan münezzeh ve yüce olduğunu bildirme.

Vücûb-u vücud: Varlığının kesin ve kendinden olması.

Zât-ı Akdes: En yüce Zât, Hz.Allah.

Ve basit bir kumda ve basit bir suda rızıkları mükemmel bir sûrette verilen garip mahlûklardan ve hilkatleri gayet muntazam hayvanât-ı bahriyeden, hususan bir tanesi bir milyon yumurtacıklarıyla denizleri şenlendiren balıklardan hiçbirisi yoktur ki, hilkatıyla ve vazifesiyle ve idare ve îâşesiyle ve tedbir ve terbiyesiyle Yaratana işaret ve Rezzâkına şehâdet etmesin.

Hem denizde, kıymetdar, hâsiyetli, zînetli cevherlerden hiçbirisi yoktur ki, güzel hilkatıyla ve câzibedâr fıtratıyla ve menfaatli hâsiyetiyle Seni tanımasın, bildirmesin.

Evet, onlar birer birer şehâdet ettikleri gibi, hey'et-i mecmûasıyla, beraberlik ve birbiri içinde karışmak ve sikke-i hilkatte birlik ve îcadça gayet kolay ve efradça gayet çokluk noktalarından Senin vahdetine şehâdet ettikleri gibi; Arz'ı, toprağıyla beraber bu küre-i arzı kuşatan muhît denizlerini mual-lâkta durdurmak ve dökmeden ve dağıtmadan Güneş'in etrafında gezdirmek ve toprağı istilâ ettirmemek ve basit kumundan ve suyundan, mütenevvi ve muntazam hayvanâtını ve cevherlerini halk etmek ve erzak vesair umûrlarını küllî ve tam bir sûrette idare etmek ve tedbirlerini görmek ve yüzünde bulunmak lâzım gelen hadsiz cenazelerinden hiçbirisi bulunmamak noktalarından, Senin varlığına ve Vâcibü'l-Vücûd olduğuna mevcûdâtı adedince işaretler ederek şehâdet eder.

Ve Senin saltanat-ı rubûbiyetinin haşmetine ve her şeye muhît olan kudretinin azametine pek zâhir delâlet ettikleri gibi, göklerin fevkindeki gayet büyük ve muntazam yıldızlardan, tâ denizlerin dibinde bulunan gayet küçücük ve intizamla îâşe edilen balıklara kadar her şeye yetişen ve hükmeden rahmetinin ve hâkimiyetinin hadsiz genişliklerine delâlet ve intizamâtıyla ve faideleriyle ve hikmetleriyle ve mîzan ve mevzûniyetleriyle, Senin her şeye muhît ilmine ve her şeye şâmil hikmetine işaret ederler.

Ve Senin bu misafirhane-i dünyada yolcular için böyle rahmet havuzların bulunması ve insanın seyr u seyahatine ve gemisine ve istifadesine musahhar olması işaret eder ki, yolda yapılmış bir handa, bir gece misafirlerine bu kadar deniz hediyeleriyle ikram eden Zât, elbette makarr-ı saltanat-ı ebediyesinde

Hâsiyet: Özellik, fayda.

Haşmet: Yücelik, ihtişam.

Hayvanât-ı bahriye: Deniz

hayvanları. **Fevk:** Üst.

Heyet-i mecmua: Genel durum,

yapı. **Hilkat:** Yaratılış.

Îâşe: Besleme, geçim.

İntizâmât: Düzenlemeler, intizamlı oluşlar.

İstilâ: Yayılma, kaplama.

Küre-i arz: Yerküre.

Makarr-ı saltanat-ı ebediye: Ebedi,

daimi saltanat karargâhı, yeri.

Mevzuniyet: Ölçülü, tartılı olma.

Muallak: Asılı, asılmış

Muhit deniz: Okyanus.

Musahhar olmak: kullanıma, hizmet vermeye hazır olmak.

Mütenevvi: Çeşitli, türlü.

Rezzak: Bütün mahlukların rızkını

bol ve devamlı veren, Hz. Allah.

Saltanat-ı Rubûbiyet: Allah'ın,

kâinâtı kuşatan hâkimiyeti,

yönetimi.

Sikke-i hilkat: Yaratılış mührü.

Şâmil: Geniş, şümulî.

Umûr: İşler.

öyle ebedî rahmet denizleri bulundurmuş ki, bunlar onların fânî ve küçük nümûneleridirler. İşte denizlerin böyle gayet hârika bir tarzda Arz'ın etrafında vaziyet-i acîbesiyle bulunması ve denizlerin mahlûkâtı dahi gayet muntazam idare ve terbiye edilmesi, bilbedâhe gösterir ki, yalnız Senin kuvvetin ve kudretin ile ve Senin irade ve tedbirin ile, Senin mülkünde, Senin emrine mu-sahhardırlar ve lisan-ı hâlleriyle Halıkını takdis edip “*Allahu Ekber*” derler.

Ey dağları zemin sefinesine hazineli direkler yapan Kadîr-i Zülcelâl!

Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)’ın talimiyle ve Kur’ân-ı Hakîm’inin dersiyle anladım ki, nasıl denizler acâipleriyle Seni tanıyorlar ve tanıttırıyorlar. Öyle de, dağlar dahi, zelzele tesirâtından zeminin sükûnetine ve içindeki dahilî inkılâbât fırtınalarından sükûtuna ve denizlerin istilâsından kurtulmasına ve havanın gazât-ı muzırradan tasfiyesine ve suyun muhafaza ve iddiharlarına ve zîhayatlara lâzım olan madenlerin hazinedarlığına ettiği hizmetleriyle ve hikmetleriyle Seni tanıyorlar ve tanıttırıyorlar.

Evet, dağlardaki taşların envândan ve muhtelif hastalıklara ilâç olan maddelerin aksamından ve zîhayata hususan insanlara çok lâzım ve çok mütelevvi olan madeniyâtın ecnâsından ve dağları, sahrâları çiçekleriyle süslendiren ve meyveleriyle şenlendiren nebatâtın esnafından hiçbirisi yoktur ki, tesadüfe havalesi mümkün olmayan hikmetleriyle, intizamıyla, hüsn-i hilkatıyla, faideleriyle, hususan madeniyâtın tuz, limon tuzu, sulfato ve şap gibi sûreten birbirine benzemekle beraber, tatlarının şiddet-i muhalefetiyle ve bilhassa nebatâtın basit bir topraktan çeşit çeşit envâlarıyla, ayrı ayrı çiçek ve meyveleriyle, nihayetsiz Kadîr, nihayetsiz Hakîm, nihayetsiz Rahîm ve Kerîm bir Sâni’in vücûb-i vücûduna bedâhetle şehâdet ettikleri gibi, hey’et-i mecmûasındaki vahdet-i idare ve vahdet-i tedbir ve menşe ve mesken ve hilkat ve san’atça beraberlik ve birlik ve ucuzluk ve kolaylık ve çokluk

Acâib: Harika, orijinal şeyler.

Aksam: Kısımlar.

Allahu Ekber: “Allah en büyüktür”.

Bilbedâhe: Açıkça, besbelli.

Encâs: Cinsler, türler.

Envâ: Türler, çeşitler.

Esnâf: Sınıflar, çeşitler.

Gazât-ı muzır: Zararlı gazlar.

Hakîm: Her şeyi yerli yerince yapan, Hz. Allah.

Hilkat: Yaratılış.

Hüsn-ü hilkat: Güzel yaratılmış olma.

İddihar: Biriktirip saklama, depolama.

İnkılâbât: İnkılaplar, değişimler.

Kadîr: Her şeye gücü yeten, Kudreti Sonsuz Hz. Allah.

Kadîr-i Zülcelâl: Sınırsız kudret sahibi Yüce Allah.

Kerîm: Pek cömert, yaratıklarına, daima, hesapsız, bol bol veren, Hz. Allah.

Mâdeniyât: Madeni şeyler.

Nebâtât: Bitkiler.

Rahîm: Kullarına karşı sonsuz lütuf ve merhamet eden, onları gözetan Hz. Allah.

Sâni: Her şeyi sanatlı, estetik ölçülerle yaratan Hz. Allah.

Sefîne: Gemi.

Sulfato: Sülfat, kinin; sıtma ilacı.

Sükûnet: Sakin olma, hareketsizlik

Sükût: Susma, sessizlik, durulma.

Şiddet-i muhalefet: Çok büyük farklılık.

Tasfiye: Süzme, filtre etme.

Vahdet-i idare: İdare birliği.

Vahdet-i tedbir: Düzen, sistem birliği.

Vaziyet-i acibe: Hayret verici, ilgi çekici durum.

Zîhayat: Canlı.

ve yapılmakta çabukluk noktalarından, Sâni'in vahdetine ve ehadiyetine şehâdet ederler.

Hem nasıl ki, dağların yüzünde ve karnındaki masnûlar, zeminin her tarafında, herbir nevi aynı zamanda, aynı tarzda, yanlışsız, gayet mükemmel ve çabuk yapılmaları ve bir iş bir işe mâni olmadan, sair nevilerle beraber karışık iken karıştırmaksızın îcadları, Senin rubûbiyetinin haşmetine ve hiçbir şey O'na ağır gelmeyen kudretinin azametine delâlet eder. Öyle de, zeminin yüzündeki bütün zîhayat mahlûkların hadsiz hâcetlerini, hattâ mütenevvi hastalıklarını, hattâ muhtelif zevklerini ve ayrı ayrı iştihâlarını tatmin edecek bir sûrette, dağların yüzlerini ve içlerini muntazam eşcâr ve nebatât ve madeniyâtla doldurmak ve muhtaçlara teshir etmek cihetiyle, Senin rahmetinin hadsiz genişliğine ve hâkimiyetinin nihayetsiz vüs'atine delâlet ve toprak tabakâtı içinde gizli ve karanlık ve karışık bulunduğu hâlde, bilerek, görerek, şaşırmayarak, intizamla, hâcetlere göre ihzar edilmeleriyle Senin her şeye taallûk eden ilminin ihâtasına ve herbir şeyi tanzim eden hikmetinin bütün eşyaya şümûlüne ve ilâçların ihzârâtı ve madenî maddelerin iddihârâtıyla rubûbiyetinin rahîmâne ve kerîmâne olan tedâbirinin mehâsinine ve inâyetinin ihtiyatlı letâîfine pek zâhir bir sûrette işaret ve delâlet ederler.

Hem bu dünya hanında misafir yolcular için koca dağları levâzımâtlarına ve istikbaldeki ihtiyaçlarına muntazam ihtiyat deposu ve cihazât anbarı ve hayata lüzûmu olan çok definelerin mükemmel mahzeni olmak cihetinde işaret, belki delâlet belki şehâdet eder ki, bu kadar Kerîm ve misafirperver ve bu kadar Hakîm ve şefkatperver ve bu kadar Kadîr ve rubûbiyetperver bir Sâni'in, elbette ve herhâlde, çok sevdiği o misafirleri için, ebedî bir âlemde, ebedî ihsanâtının ebedî hazineleri vardır. Buradaki dağlara bedel, orada yıldızlar o vazifeyi görürler.

Ey Kâdir-i Külli Şey'!

Dağlar ve içindeki mahlûklar Senin mülkünde ve Senin kuvvet ve

Ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her varlığa özel, ayrı şekilde tecelli eden birliği.

Eşcâr: Ağaçlar.

Hâcet: İhtiyaç.

İddihârât: Saklamalar, biriktirmeler, depolamalar.

İhsânât: İhsanlar, iyilikler, hediyeler.

İhzar: Hazırlama, hazır hale getirme.

İhzârât: Hazırlıklar, hazırlamalar.

İnâyet: Yardım, destek.

Kâdir-i Külli Şey: Her şeye gücü yeten, Hz. Allah.

Kerîmâne: Pek cömertçe bir tarzda.

Letâîf: İncelikler, güzellikler, latifeler.

Levâzimat: Gerekli malzemeler.

Masnu: Sanatlı, estetik ölçülerle yapılan şey.

Mehâsin: Güzellikler.

Rahîmâne: Merhametli bir şekilde.

Sâni: Her şeyi sanatlı, estetik ölçülerle yaratan Hz. Allah.

Rububiyetperver: Mahlukatına bakmayı, idare ve terbiye etmeyi pek seven, Hz. Allah.

Şefkatperver: Çok şefkatli.

Taalluk: İlgili, alakalı olma.

Tedâbir: Düzenlemeler, tedbirler.

Teshir etmek: Emri altına almak, kendine bağlamak.

Vahdet: Cenâb-ı Hakk'ın birliği, eşyadaki genel ve umumi birlik tecellisi. **Vüs'at:** Genişlik.

kudretinle ve ilim ve hikmetinle musahhar ve müdahhardırlar. Onları bu tarzda tavzif ve teshir eden Hâlıkını takdis ve tesbih ederler.

Ey Hâlık u Rahmân ve ey Rabb u Rahîm!

Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın talimiyle ve Kur'ân-ı Hakîm'inin dersiyile anladım: Nasıl ki semâ ve fezâ ve Arz ve deniz ve dağ, müştemilât ve mahlûklarıyla beraber Seni tanıyorlar ve tanıtıyorlar. Öyle de, zemindeki bütün ağaç ve nebatât, yaprakları ve çiçekleri ve meyveleriyle Seni bedâhet derecesinde tanıtıyorlar ve tanıyorlar.

Ve umum eşcârın ve nebatâtın cezbedârâne hareket-i zikriyede bulunan yapraklarından ve zînetleriyle Sâni'inin isimlerini tavsif ve tarif eden çiçekle-
rinden ve letâfet ve cilve-i merhametinden tebessüm eden meyvelerinden herbirisi, tesadüfe havalesi hiçbir cihet-i imkânı olmayan harika san'at için-
deki nizam ve nizam içindeki mîzan ve mîzan içindeki zînet ve zînet içindeki nakışlar ve nakışlar içindeki güzel ve ayrı ayrı kokular ve kokular içindeki meyvelerin muhtelif tatlarıyla, nihayetsiz Rahîm ve Kerîm bir Sâni'in vücûb-i vücûduna bedâhet derecesinde şehâdet ettikleri gibi; hey'et-i mecmûasıyla, bütün zemin yüzünde birlik ve beraberlik, birbirine benzemeklik ve sikke-i hilkatte müşâbehet ve tedbir ve idarede münasebet ve onlara taallûk eden icad fiilleri ve rabbânî isimlerde muvafakat ve o yüz bin envânı hadsiz efrad-
larını birbiri içinde şaşırmayarak birden idareleri gibi noktalarıyla, o Vâcibü'l-Vücûd Sâni'in bilbedâhe vahdetine ve ehadiyetine dahi şehâdet ederler.

Hem nasıl ki, onlar Senin vücûb-i vücûduna ve vahdetine şehâdet ediyorlar. Öyle de, rû-yi zeminde dört yüz bin milletlerden teşekkül eden zîhayat ordusundaki hadsiz efradın yüz binler tarzda iâşe ve idareleri, şaşırmayarak

Bedâhet: Açıklık, gözle görölür olma.

Bilbedâhe: Apaçık, aşîkâr.

Cezbedârâne: Coşkulu bir şekilde.

Cihet-i imkân: Olabilirlik yönü, olma ihtimali.

Cilve-i merhamet: Cenab-ı Hakk'ın rahmetinin tecellisi, yansıması.

Efrad: Fertler, ögeler.

Ehadiyet: Cenab-ı Hakk'ın her varlığa özel, ayrı şekilde tecelli eden birliği.

Envâ: Türler, çeşitler.

Hâlık: Hz.Yaradan, Allah.

Hareket-i zikriye: Zikir, ibadet hareketi.

Heyet-i mecmua: Genel durum, yapı.

Letâfet: İncelik, güzellik, tatlılık.

Musahhar: Emre âmâde, hizmete hazır.

Muvafakat: Uygunluk.

Müddehar: Saklanan, depolanan.

Müşâbehet: Benzerlik.

Müştemilât: Bir şeyin içinde bulunan ona bağlı şeyler.

Rabbânî: Cenab-ı Hakk'ın "Rabb" sıfatı ile ilgili olan.

Rubûbiyet: Cenab-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan terbiye ve hâkimiyeti.

Rû-yi zemin: Yeryüzü.

Sikke-i hilkat: Yaratılış mührü.

Taalluk etmek: İlgili olmak.

Tavsif etmek: Nitelemek, sıfatlarını bildirmek.

Takdis etmek: Mukaddes bilmek, Cenab-ı Hakk'ın kusursuz, pâk ve her hususta noksansız olduğunu ifade etmek.

Tavzif: Vazifelenme, görev verme.

Tedbir: Yönetme, idare etme.

Teşekkül etmek: Meydana gelmek, oluşmak.

Vâcibü'l-Vücûd: Varlığı kendinden ve kesin olan Hz.Allah.

Vahdet: Cenab-ı Hakk'ın birliği, eşyadaki genel ve umumî birlik tecellisi.

Vücûd-u vücud: Varlığının kesin ve kendinden olması.

Zîhayat: Canlı.

karıştırmayarak mükemmel yapılmasıyla, Senin rubûbiyetinin vahdâniyet-teki haşmetine ve bir baharı bir çiçek kadar kolay îcad eden kudretinin aza-metine ve her şeye taallukuna delâlet ettikleri gibi; koca zeminin her tarafın-da, hadsiz hayvanâtına ve insanlara, hadsiz taamların çeşit çeşit aksamını ihzar eden rahmetinin hadsiz genişliğine ve o hadsiz işler ve in'âmlar ve ida-reler ve iâşeler ve icraâtlar kemâl-i intizamla cereyanları ve her şey, hattâ zerreler o emirlere ve icraâta itaat ve musahhariyetleriyle hâkimiyetinin had-siz vüs'atine kat'î delâlet etmekle beraber; o ağaçların ve nebatların ve herbir yaprak ve çiçek ve meyve ve kök ve dal ve budak gibi herbirisinin herbir şeyini, herbir işini bilerek, görerek faidelere, maslahatlara, hikmetlere göre yapılmakla, Senin ilminin her şeye ihâtasına ve hikmetinin her şeye şümûlüne pek zâhir bir sûrette delâlet ve hadsiz parmaklarıyla işaret ederler. Ve Senin gayet kemâldeki cemâl-i san'atına ve nihayet cemâldeki kemâl-i nimetine hadsiz dilleriyle senâ ve medhederler.

Hem bu muvakkat handa ve fânî misafirhanede ve kısa bir zamanda ve az bir ömürde, eşcâr ve nebatâtın elleriyle, bu kadar kıymetdâr ihsanlar ve nimetler ve bu kadar fevkalâde masraflar ve ikramlar, işaret belki şehâdet eder ki, misafirlerine burada böyle merhametler yapan kudretli, keremkâr Zât-ı Rahîm, bütün ettiği masrafı ve ihsanı, kendini sevdirmek ve tanıttırmak neticesinin aksiyle, yani bütün mahlûkat tarafından "Bize tattırdı, fakat ye-dirmeden bizi idam etti." dememek ve dedirmemek ve saltanat-ı ulûhiyetini iskat etmemek ve nihayetsiz rahmetini inkâr etmemek ve ettirmemek ve bü-tün müştak dostlarını mahrumiyet cihetinde düşmanlara çevirmemek nokta-larından, elbette ve herhâlde, ebedî bir âlemde, ebedî bir memlekette, ebedî bırakacağı abdlerine, ebedî rahmet hazinelerinden, ebedî cennetlerinde, ebedî ve Cennet'e lâayık bir sûrette meyvedâr eşcâr ve çiçekli nebatlar ihzar etmiştir. Buradakiler ise, müşterilere göstermek için nümûnelerdir.

Hem ağaçlar ve nebatlar, umumen yaprak ve çiçek ve meyvelerinin ke-limeleriyle Seni takdis ve tesbih ve tahmid ettikleri gibi, o kelimelerden her-birisi dahi ayrıca Seni takdis eder. Hususan meyvelerin bedî bir sûrette, etleri

Abd: Kul. **Aksam:** Kısımlar.
Bedî: Eşsiz, benzersiz.
Cemâl-i san'at: Sanat güzelliği.
İhzar: Hazırlama, hazır hale getirme.
in'âm: Nimet verme, nimete erdirmiş.
İskat etmek: Düşürmek, hükümsüz bırakmak. **Eşcâr:** Ağaçlar.
Kemâl-i intizam: Mükemmel bir düzen ve âhenk.

Kemâl-i nimet: Son derece mükemmel, harika nimet.
Keremkâr: Hayırsever, eli açık.
Meyvedâr: Meyveli.
Musahhariyet: İstifadeye, kullanıma hazır hâle getirilmiş.
Muvakkat: Kısa süreli, geçici.
Nebatat: Bitkiler.
Şümul: Kapsamlılık, genişlik.

Saltanat-ı ulûhiyet: Cenâb-ı Hakk'ın hâkimiyeti. **Taam:** Yemek.
Tahmid: Hamd etme, şükretme, yüceltme. **Vüs'at:** Genişlik.
Vahdâniyet: Cenâb-ı Hakk'ın birliği genel ve umumî, her şeyde O'nun birliğini gösteren tecellisi.
Zât-ı Rahîm: Kullarına karşı sonsuz lütuf ve merhamet eden, onları gözetken Hz. Allah.

çok muhtelif, san'atları çok acip, çekirdekleri çok harika olarak yapılarak o yemek tablalarını ağaçların ellerine verip ve nebatların başlarına koyarak zihayat misafirlerine göndermek cihetinde, lisan-ı hâl olan tesbihâtları, zuhurca lisan-ı kâl derecesine çıkar. Bütün onlar Senin mülkünde, Senin kuvvet ve kudretinle, Senin irade ve ihsanâtınla, Senin rahmet ve hikmetinle musahhardırlar ve Senin herbir emrine mutîdirler.

Ey şiddet-i zuhurundan gizlenmiş ve ey kibriyâ-yı azametinden tesettür etmiş olan Sâni u Hakîm ve Hâlık u Rahîm!

Bütün eşcâr ve nebatâtın, bütün yaprak ve çiçek ve meyvelerin dilleriyle ve adediyle Seni kusurdan, aczden, şerikten takdis ederek hamd ü senâ ederim.

Ey Fâtır u Kadîr, ey Müdebbir u Hakîm, ey Mürebbî u Rahîm!

Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın talimiyle ve Kur'ân-ı Hakîm'in dersiyile anladım ve iman ettim ki nasıl nebatât ve eşcâr Seni tanıyorlar, Senin sıfât-ı kudsiyeni ve Esmâ-yi Hüsnâ'nı bildiriyorlar. Öyle de, zihayatlar-dan ruhlu kısmı olan insan ve hayvanâtta hiçbirisi yoktur ki; cisminde gayet muntazam saatler gibi işleyen ve işlettirilen dahilî ve haricî âzâlarıyla ve bedeninde gayet ince bir nizam ve gayet hassas bir mîzan ve gayet mühim faidelerle yerleştirilen âlât ve duygularıyla ve cesedinde gayet san'atlı bir yapılaş ve gayet hikmetli bir tefriş ve gayet dikkatli bir muvazene içinde konulan cihazât-ı bedeniyesiyle, Senin vücûb-i vücûduna ve sıfatlarının tahakkukuna şehâdet etmesin. Çünkü, bu kadar basîrâne nazik san'at ve şuur-kârâne ince hikmet ve müdebbirâne tam muvazeneye, elbette kör kuvvet ve şuursuz tabiat ve serseri tesadûf karışamazlar ve onların işi olamaz ve mümkün değildir. Ve kendi kendine teşekkül edip öyle olması ise, yüz derece

Acîb: Harika, orijinal. **Âlât:** Âletler.

Âzâ: Uzuvarlar, organlar.

Basîrâne: Her şeyi çok iyi görüp, bilerek.

Cihazât-ı bedeniye: Bedendeki cihazlar, organlar.

Esmâ-i Hüsnâ: Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri.

Fâtır u Kadîr: Kudreti Sonsuz Yüce Yaratıcı.

Hâlık u Rahîm: Merhamet ve ih-sanı pek çok olan Yüce Yaratıcı.

Hamd ü senâ: Övme, yüceltme.

İhsanât: İhsanlar, hediyeler.

Kibriyâ-yı azamet: Cenâb-ı Hakk'ın eşsiz, pek yüce ululuğu, büyüklüğü.

Lisan-ı kâl: Sesli, sözlü ifade, anlatma.

Lisan-ı hâl: Hal dili, davranışların ortaya koyduğu durum.

Musahhar: Emre âmâde, hizmete hazır. **Muvazene:** Denge.

Mutî: İtaat eden, söz dinleyen.

Müdebbirâne: Her şeyi ayarlayıp, düzenleyerek.

Müdebbir-i Hakîm: Her işi büyük gaye ve hedeflere göre düzenleyen, idare eden Hz.Allah.

Mürebbî-i Rahîm: Kullarına karşı pek büyük bir şefkat ve merhamet ile, onları terbiye eden, yetiştiren Hz. Allah.

Sâni-i Hakîm: Daima hikmetle, her şeyi yerli yerince Yaradan, Hz.Allah.

Sıfât-ı kudsiye: Cenâb-ı Hakk'ın

kutsî, mukaddes, yüce sıfatları.

Şiddet-i zuhur: Gözün görme sınırlarını aşar bir tarzda meydana çıkma, zuhur etme.

Şuurkârâne: Şuurlu bir şekilde.

Tahakkuk: Gerçekleşme, meydana gelme. **Şerik:** Ortak.

Talim: Öğretme, bilgilendirme.

Tesbihât: Tesbihler, Cenâb-ı Hakk'ı noksanlardan münezzeh ve yüce olduğunu bildirme.

Tesettür etmek: Gizlenmek, görünmemek.

Teşekkül etmek: Meydana

gelmek, oluşmak, şekil almak.

Vücûb-u vücud: Varlığının kesin ve kendinden olması.

muhal içinde muhaldır. Çünkü, o hâlde herbir zerresi, herbir şeyini ve cese-dinin teşekkülünü, belki dünyada alâkadar olduğu her şeyini bilecek, görecek, yapabilecek, âdetâ ilâh gibi ihâtalı bir ilmi ve kudreti bulunacak, sonra teşkil-i ceset ona havale edilir ve “Kendi kendine oluyor.” denilebilir.

Ve hey'et-i mecmûasındaki vahdet-i tedbir ve vahdet-i idare ve vahdet-i nev'iyeye ve vahdet-i cinsiye ve umumun yüzlerinde göz, kulak, ağız gibi noktalarda ittifak cihetinde müşahede edilen sikk-i fıtratta birlik ve herbir nev'in efradı sîmâlarında görülen sikk-i hikmette ittihad ve iâşede ve icadda beraberlik ve birbirinin içinde bulunmak gibi keyfiyetlerinden hiçbirisi yoktur ki, Senin vahdetine kat'î şehâdette bulunmasın ve herbir ferdinde kâinata bakan bütün isimlerin cilveleri bulunmakla, vâhidiyet içinde, Senin ehadiyetine işareti olmasın.

Hem nasıl ki, insan ile beraber hayvanâtın, zeminin bütün yüzünde yayılan yüz bin envâî, muntazam bir ordu gibi teçhiz ve talimât ve itaat ve mu-sahhariyetle ve en küçükten tâ en büyüğe kadar, rubûbiyetin emirleri intizamla cereyanlarıyla o rubûbiyetinin derece-i haşmetine ve gayet çoklukla beraber gayet kıymetli ve gayet mükemmel olmakla beraber gayet çabuk yapılmaları ve gayet san'atlı olmakla beraber gayet kolay yapıllışlarıyla, kudretinin derece-i azametinde delâlet ettikleri gibi; şarktan garba, şimâlden cenûba kadar yayılan mikroptan tâ gergedana kadar, en küçücük sinekten tâ en büyük kuşa kadar bütün onların rızıklarını yetiştiren rahmetinin hadsiz vüs'atine ve herbiri emirber nefer gibi vazife-i fıtriyesini yapmak ve zemin yüzü her baharda, güz mevsiminde terhis edilenler yerinde yeniden taht-ı silâha alınmış bir orduya ordugâh olmak cihetiyle, hâkimiyetinin nihayetsiz genişliğine kat'î delâlet ederler.

Hem nasıl ki hayvanâtın herbirisi kâinatın bir küçük nüshası ve bir misal-i musağgarı hükmünde gayet derin bir ilim ve gayet dakîk bir hikmetle, karışık eczaları karıştırmayarak ve bütün hayvanların ayrı ayrı sûretlerini şaşı-

Cenub: Güney.

Delâlet etmek: Göstermek, ispat etmek.

Derece-i azamet: Büyüklük derecesi.

Derece-i haşmet: Ululuk, yücelik derecesi. **İttihad:** Birlik.

Ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her varlığa özel, ayrı şekilde tecelli eden birliği. **Garb:** Batı.

Misal-i musağgar: Küçük örnek, maket. **Muhâl:** İmkansız.

Heyet-i mecmua: Genel durum, yapı.

Musahhariyet: İstifadeye, kullanıma hazır hâle getirilme.

Rubûbiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan terbiye ve hâkimiyeti.

Sikke-i fıtrat: Yaratılış, tabiat mühürü.

Sikke-i hikmet: Her şeyin yerli yerince hikmetli olduğunu gösteren mühür.

Taht-ı silâha alınmak: Silah altına alınmak.

Şark: Doğu. **Şimal:** Kuzey.

Teşkil-i ceset: Bedeni oluşturma, meydana getirme.

Vahdet-i cinsiye: Cinsten birlik.

Vahdet-i idare: İdare birliği.

Vahdet-i nev'iyeye: Türde, çeşitte birlik.

Vahdet-i tedbir: Düzen, sistem birliği.

Vâhidiyet: Cenâb-ı Hakk'ın birliği.

Vazife-i fıtriye: Tabii görev.

Vüs'at: Genişlik.

mayarak hatasız, sehivsiz, noksansız yapılmalarıyla, ilminin her şeye ihâtasına ve hikmetinin her şeye şümûlüne, adetlerince işaretler ederler. Öyle de, her-biri birer mu'cize-i san'at ve birer harika-yi hikmet olacak kadar san'atlı ve güz-el yapılmasıyla, çok sevdiğin ve teşhirini istediğin san'at-ı rabbâniyenin ke-mâl-i hüsnüne ve gayet derecede güzelliğine işaret ve herbirisi, hususan yav-rular, gayet nazdar, nâzenin bir sûrette beslenmeleriyle ve heveslerinin ve arzularının tatmini cihetiyle, Senin inayetinin gayet şirin cemâline hadsiz işaretler ederler.

Ey Rahmân u Rahîm, ey Sâdıkü'l-Va'di'l-Emîn, ey Mâlik-i Yevmiddîn,

Senin Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ının talimiyle ve Kur'ân-ı Hakîm'inin irşadıyla anladım ki:

Madem kâinatın en müntehap neticesi hayattır. Ve hayatın en münte-hap hulâsası ruhtur. Ve zîruhun en müntehap kısmı zîşuûrdur. Ve zîşuûrun en câmii insandır. Ve bütün kâinat ise hayata musahhardır ve onun için ça-lışıyor. Ve zîhayatlar zîruhlara musahhardır; onlar için dünyaya gönderiliyor-lar. Ve zîruhlar insanlara musahhardır; onlara yardım ediyorlar. Ve insanlar fîtraten Hâlıkını pek ciddî severler ve Hâlık'ları onları hem sever, hem Kendini onlara her vesile ile sevdirebilir. Ve insanın istidadı ve cihazât-ı mâne-viyesi, başka bir bâkî âleme ve ebedî bir hayata bakıyor. Ve insanın kalbi ve şuûru, bütün kuvvetiyle bekâ istiyor ve lisanı, hadsiz dualarıyla bekâ için Hâlıkına yalvarıyor. Elbette ve herhâlde, o çok seven ve sevilen ve mahbûb ve muhib olan insanları dirilmemek üzere öldürmekle, ebedî bir muhabbet için yaratmış iken, ebedî bir adâvetle gücendirmek olamaz ve kâbil değildir. Belki, başka bir ebedî âlemde mes'ûdâne yaşaması hikmetiyle, bu dünyada çalışmak ve onu kazanmak için gönderilmiştir. Ve insana tecellî eden isimle-rin, bu fânî ve kısa hayattaki cilveleriyle âlem-i bekâda onların ayinesi olan insanların, ebedî cilvelerine mazhar olacaklarına işaret ederler.

Evet, ebedînin sâdık dostu ebedî olacak. Ve bâkînin âyine-i zîşuûru bâkî olmak lâzım gelir.

Adâvet: Düşmanlık.

Âyine-i zîşuûr: Şuurlu ayna, insan.

Bâkî âlem: Kalıcı, dâimî âlem.

Bekâ: Kalıcı, ölümsüz, ebedî olma.

Câmi: Şümüllü, kapsamlı.

Cihazât-ı mânevîye: Manevi cihazlar, donanımlar, duygular.

Fîtraten: Yaratılış itibarıyla.

Harika-i hikmet: Hikmet harikası, hikmetle yapılmış benzersiz harika.

Hâlık: Hz.Yaradan.

Kemâl-i hüsn: Güzellikteki mükem-mellik. **Mahbub:** Sevilen.

Mâlik-i Yevmi'd-dîn: Din gününün, hesap gününün tek hâkimi.

Mazhar olmak: Erişmek, nâil ol-mak, şereflemek. **Nazdar:** Nazlı.

Mes'ûdâne: Mutlu bir şekilde.

Mucize-i san'at: Sanat mucizesi, yaradılıştaki mucize.

Musahhar: Emre âmâde, hizmete

hazır. **Nazenin:** İnce, hassas.

Müntehab: Seçilmiş, güzide.

Rahmânü'r-Rahîm: Zâtında mutlak rahmet sahibi olup, başkalanna da merhamet ve ihsan eden Hz.Allah.

Sâdıkü'l-Va'di'l-Emîn: Verdiği söze sadık ve güvenilir olan.

San'at-ı Rabbâniye: İlâhî sanat.

Sehiv: Yanılgı, kusur. **Muhib:** Seven. **Tecellî etmek:** Belirmek,görünmek.

Zihayat: Canlı. **Zîruh:** Ruh sahibi. **Zîşuûr:** Akıllı, şuurlu.

Hayvanların ruhları bâkî kalacağını ve hüdhüd-i Süleymanî (aleyhisselâm) ve Neml'i ve Nâka-yi Salih (aleyhisselâm) ve Kelb-i Ashâb-ı Kehf gibi bazı efrad-ı mahsûsa hem ruhu, hem cesediyle bâkî âleme gideceği ve her bir nev'in, arasına istimâl için bir tek cesedi bulunacağı, rivâyet-i sahihaden anlaşılmakla beraber; hikmet ve hakikat, hem rahmet ve rubûbiyet öyle iktiza ederler.

Ey Kâdir u Kayyûm!

Bütün zîhayat, zîruh, zîşuûr, Senin mülkünde, yalnız Senin kuvvet ve kudretinle ve ancak Senin irade ve tedbirinle ve rahmet ve hikmetinle, rubûbiyetinin emirlerine teshîr ve fitrî vazifelerle tavzif edilmişler. Ve bir kısmı, insanın kuvveti ve galebesi için değil, belki fitraten insanın zaafı ve aczi için rahmet tarafından ona musahhar olmuşlar. Ve lisan-ı hâl ve lisan-ı kâl ile Sâni'lerini ve Mâbud'larını kusurdan, şerikten takdis ve nimetlerine şükür ve hamd ederek, herbiri ibâdet-i mahsûsasını yapıyorlar.

Ey şiddet-i zuhûrundan gizlenmiş ve ey azamet-i kibriyâsından perdelenmiş olan Zât-ı Akdes!

Bütün zîruhların tesbihâtıyla Seni takdis edip, niyet edip

¹ سُبْحَانَكَ يَا مَنْ جَعَلَ مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ diyorum.

Yâ Rabbe'l-Âlemîn! Yâ İlâhe'l-Evvelîne ve'l-Âhirîn! Yâ Rabbe's-Semâvâtî ve'l-Aradîn!

¹ Ey hayatı olan her şeyi sudan yaratan Zât-ı Akdes seni tesbih ederiz.

Azamet-i kibriyâ: Cenâb-ı Hakk'ın eşsiz ululuğu, yüceliği.
Efrad-ı mahsusa: Bir türün içindeki belirli fertler.
Fitri: Tabii, doğal.
Galebe: Yenme.
Hüdhüd-ü Süleymanî: Hazret-i Süleyman'ın (a.s.) Hüdhüd kuşu.
İbadet-i mahsusa: Her varlığın kendi tabiatına göre hususi şekilde ibadeti.
İktiza etmek: Gerektirmek.
İlâhe'l-Evvelîne ve'l-Âhirîn: Geçmiş ve gelecek bütün varlıkların İlâhı. **İstimâl:** Kullanma.
Kelb-i Ashâb-ı Kehf: Ashâb-ı Kehf'in köpeği.

Kâdir u Kayyûm: Varlıkların hayatı ve devamı kendi idaresinde olan Kudreti Sonsuz Allah.
Lisan-ı hâl: Hal dili, davranışların ortaya koyduğu durum.
Lisan-ı kâl: Sesli, sözlü ifade, anlatma.
Mâbud: Kendisine ibadet edilen Zât, İlâh.
Nâka-i Salih: Hz. Salih'in (a.s.) devesi.
Neml: Karınca.
Rabbe'l-Âlemîn: Alemlerin sahibi, hâkimi.
Rabbe's-Semâvâtî ve'l-Aradîn: Gökyerlerin ve yerlerin sahibi,

terbiyecisi, idarecisi.
Rivâyet-i sahiha: Sahih hadis, rivayet.
Rubûbiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan terbiye ve hâkimiyeti.
Sâni: Her şeyi sanatlı, estetik ölçülerle yaratan Hz. Allah.
Şiddet-i zuhur: Gözün görme sınırlarını aşar bir tarzda meydana çıkma, zuhur etme.
Takdis: Mukaddes bilmek, Cenab-ı Hakk'ın kusursuz, pâk ve her hususta noksansız olduğunu ifade etmek.
Tavzif: Vazife verme, görevlendirme.
Teshir: Emir altına alma, itaat ettirme.
Zât-ı Akdes: En yüce Zât Hz. Allah

Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın talimiyle ve Kur'ân-ı Hakîm'in dersiyle anladım ve îmân ettim ki:

Nasıl semâ, fezâ, Arz, berr ve bahr, şecer, nebat, hayvan, efrâdıyla, ecza-sıyla, zerrâtıyla Seni biliyorlar, tanıyorlar ve varlığına ve birliğine şehâdet ve delâlet ve işaret ediyorlar. Öyle de, kâinatın hulâsası olan zîhayat ve zîhayatın hulâsası olan insan ve insanın hulâsası olan enbiyâ, evliyâ, asfiyânın hulâsası olan kalblerinin ve akıllarının müşahedât ve keşfiyât ve ilhamât ve istihracâtla yüzer icmâ ve yüzer tevatür kuvvetinde bir kat'iyetle, Senin vücûb-i vücûduna ve Senin vahdâniyet ve ehadiyetine şehâdet edip ihbar ediyorlar, mu'cizât ve kerâmât ve yakînî burhanlarıyla haberlerini isbat ediyorlar.

Evet, kalblerde, perde-i gaybda ihtar edici bir Zât'a bakan hiç bir hâtırat-ı gaybiye ve ilham edici bir Zât'a baktıran hiç bir ilhâmât-ı sâdika; ve hakkalyakîn sûretinde sıfât-ı kudsiye ve Esmâ-yi Hüsnâ'nı keşfeden hiçbir itikad-ı yakîne; ve enbiyâ ve evliyâda, bir Vâcibü'l-Vücûd'un envârını aynelyakîn ile müşahede eden hiçbir nurânî kalb; ve asfiyâ ve siddîkînde, bir Hâlık-ı Külli Şey'in âyât-ı vücûbunu ve berâhîn-i vahdetini ilmelyakîn ile tasdik eden, isbat eden hiçbir münevver akıl yoktur ki, Senin vücûb-i vücûduna ve sıfât-ı kudsiyene ve Senin vahdetine ve ehadiyetine ve Esmâ-yi Hüsnâ'na şehâdet etmesin, delâleti bulunmasın ve işareti olmasın.

Asfiya: İlim ve takvalarıyla seçkin, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) gerçek varisi kişiler.

Âyât-ı vücub: Cenâb-ı Hakk'ın varlığının kendinden ve kesin olduğunu gösteren ayetler, deliller.

Ayne'l-yakîn: Gözle görüldüğü edinilen bilgi.

Ber ve bahr: Kara ve deniz.

Berâhîn-i vahdet: Cenâb-ı Hakk'ın birliğini gösteren burhanlar, deliller.

Ehadiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her varlığına özel, ayrı şekilde tecelli eden birliği.

Envâr: Nurlar.

Enbiya: Peygamberler.

Esmâ-i Hüsnâ: Cenâb-ı Hakk'ın güzel isimleri.

Evlîya: Allah dostları (kullukta örnek kişiler).

Hakka'l-yakîn: Meselenin hakikati-ne, özüne ulaşılarak edinilen, bizzat yaşanarak elde edilen kesin bilgi.

Hâtırat-ı gaybiye: Gayb âlemine ait sezgiler, beş duyu ile kavramayan hisler, önséziler.

Hâlık-ı Külli Şey: Her şeyi Yaratan, Hz.Allah.

İcmâ: bir meselede oluşan ittifak, genel kabul.

İlhâmât-ı sâdika: Doğru, yanlış olmayan ilhamlar.

İlme'l-yakîn: Okuyup öğrenilerek, delillere dayanarak elde edilen bilgi.

İstihracât: Çıkarımlar, bazı emareleri beliren şeylerden çıkarılan o şeyin bütününe dair bilgi veya neticeler.

İtikad-ı yakîn: Sağlam, güçlü inanç. Aksine ihtimal vermeyecek şekilde inanma.

Kerâmât: Kerametler.Cenâb-ı Hakk'ın salih kullarına lütfettiği hususî ikramları, harika haller.

Keşfiyât: Keşifler. Kalp ve ruh gözüyle, basiretle eşyanın perde ötesine nüfuz ederek vakf olunan bilgiler.

Mu'cizât: Mu'cizeler.

Münevver: Nurlu, pırl pırl, aydın.

Müşâhedât: Müşâhedeler kalp ve ruh gözüyle görüldüğü, elde edilen bilgiler.

Perde-i gayb: Beş duyu ile kavramayan varlıkların, gerçeklerin, hadiselerin üzerini örten perde.

Siddîkîn: Sıddıklar.. sözü özüne uyan, dosdoğru insanlar.

Sıfât-ı kudsiye: Cenâb-ı Hakk'ın kutsî, mukaddes, yüce sıfatları.

Şecer: Ağaçlar.

Tevâtür: Yalanda ittifak etmeleri aklen imkân ve ihtimâli bulunmayan birçok kişinin naklettiği kesin bilgi.

Vahdâniyet: Cenâb-ı Hakk'ın birliği; genel ve umumî, her şeyde O'nun birliğini gösteren tecellisi.

Vücûb-u vücud: Varlığının kesin ve kendinden olması.

Yakînî burhan: Sağlam, güçlü delil.

Ve bilhassa, bütün enbiyâ ve evliyâ ve asfiyâ ve siddîkinin imamı ve reisi ve hulâsası olan Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın ihbarını tasdik eden hiçbir mu'cizât-ı bâhiresi ve hakkaniyetini gösteren hiç bir hakikat-i âliyesi ve bütün mukaddes ve hakikatli kitapların hulâsatü'l-hulâsası olan Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın hiçbir âyet-i tevhidiye-i kâtiası ve mesâil-i îmâniyeden hiçbir mes'ele-i kudsiyesi yoktur ki, Senin vücûb-i vücûduna ve kudsî sıfatlarına ve Senin vahdetine ve ehadiyetine ve esmâ ve sıfâtına şehâdet etmesin ve delâleti olmasın ve işareti bulunmasın.

Hem nasıl ki, bütün o yüz binler muhbir-i sâdiklar, mu'cizâtlarına ve kerâmâtlarına ve hüccetlerine istinad ederek, Senin varlığına ve birliğine şehâdet ederler. Öyle de, her şeye muhît olan Arş-ı A'zamın külliyât-ı umurunu idareden, tâ kalbin gayet gizli ve cüz'î hâtırâtını ve arzularını ve dualarını bilmek ve işitmek ve idare etmeye kadar cereyan eden rubûbiyetinin derece-i haşmetini ve gözümüz önünde hadsiz muhtelif eşyayı birden îcad eden, hiçbir fiil bir fiile, bir iş bir işe mâni olmadan, en büyük bir şeyi en küçük bir sinek gibi kolayca yapan kudretinin derece-i azametini, icmâ ile, ittifak ile ilân ve ihbar ve isbat ediyorlar.

Hem nasıl ki, bu kâinatı, zîruha, hususan insana mükemmel bir saray hükmüne getiren ve Cennet'i ve saadet-i ebediyeyi cin ve inse ihzar eden ve en küçük bir zîhayatı unutmayan ve en âciz bir kalbin tatminine ve taltifine çalışan rahmetinin hadsiz genişliğini ve zerrâtın tâ seyyarâta kadar bütün envâ-yı mahlûkatı emirlerine itaat ettiren ve teshîr ve tavzif eden hâkimiyetinin nihaysiz vüs'atini haber vererek, mu'cizât ve hüccetleriyle isbat ederler. Öyle de, kâinatı, eczaları adedince risaleler içinde bulunan bir kitab-ı kebîr hükmüne getiren ve Levh-i Mahfuz'un defterleri olan İmam-ı Mübîn ve

Arş-ı Âzam: En büyük taht Cenâb-ı Hakk'ın yüce saltanatı, idaresi.

Âyet-i tevhidiye-i kati'a: Cenâb-ı Hakk'ın birliğini kesin olarak gösteren âyet.

Derece-i azamet: Büyüklük derecesi.

Derece-i haşmet: Ululuk, yücelik derecesi. **Hüccet:** Delil.

Envâ-ı mahlûkat: Yaratılmış türlü türlü varlıklar.

Hakikat-i aliye: Yüce hakikat.

Hulâsatü'l-hulâsa: Özün özü.

İcmâ: Bir meselede oluşan ittifak, genel kabul.

İhzar: Hazırlama, hazır hale getirme.

İmam-ı Mübîn: Levh-i Mahfuz'un bir diğer adı; kader kitabı.

İstinad etmek: Dayanmak.

Kitab-ı kebîr: Büyük kitap.

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân: Beyan ve ifadesi ile insanları, benzerini yapmaktan aciz bırakan Kur'ân-ı Kerim.

Külliyât-ı umur: Genel yönetim işleri.

Levh-i Mahfuz: Olmuş ve olacak her şeyin yazıldığı levha, Allah'ın (c.c.) takdir buyurduğu hükümlerin yazıldığı ana kitap (K.K: Buruc Suresi 85/22).

Mesâil-i imaniye: İmana ait me-

seleler. **Vüs'at:** Genişlik.

Mesele-i kudsiye: Kutsal, mukaddes mesele.

Mu'cizat-ı bâhire: Aşîkâr, apaçık mucizeler. **Zîhayat:** Canlı.

Muhit: İhata eden, kapsayan, kuşatan.

Rubûbiyet: Cenâb-ı Hakk'ın her şeyi kuşatan terbiye ve hâkimiyeti.

Seyyârât: Gezegenler.

Taltif: İltifat etme, lütufta bulunma.

Tavzif: Vazifelendirme, görev verme.

Teshîr: Emir altına alma, itaat ettirme.

Zerrât: Zerreler atom veya molekül gibi maddenin en küçük parçaları.

Zîruh: Ruh sahibi.

Kitab-ı Mübîn'de, bütün mevcûdâtın bütün sergüzeşlerini kaydedip yazan ve umûm çekirdeklerde umûm ağaçlarının fihristlerini ve programlarını ve zîşuûrun başlarında bütün kuvve-i hâfızalarda, sahiplerinin tarihçe-i hayatlarını yanlışsız, muntazaman yazdıran ilminin her şeye ihâtasına ve herbir mevcûda çok hikmetleri takan, hattâ herbir ağaçta meyveleri sayısınca neticeleri verdiren ve herbir zîhayatta âzâları, belki eczaları ve hüceyrâtları adedince maslahatları takip eden, hattâ insanın lisanını çok vazifelerde tavzif etmekle beraber, taamların tatları adedince zevkî olan mizancıklar ile teşhîz ettiren hikmet-i kudsiyenin herbir şeye şümûlüne; hem bu dünyada nümûneleri görülen celâlî ve cemâlî isimlerinin tecellileri daha parlak bir sûrette ebedü'l-âbâdda devam edeceğine ve bu fânî âlemde nümûneleri müşahede edilen ihsanâtının daha şâaalı bir sûrette dâr-ı saadette istimrarına ve bekâsına ve bu dünyada onları gören müştakların ebedde dahi refakatlerine ve beraber bulunmalarına bilicmâ, bilittifak şehâdet ve delâlet ve işaret ederler.

Hem yüzer mu'cizât-ı bâhiresine ve âyât-ı kâtiasına istinaden, başta Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm) ve Kur'ân-ı Hakîm'in olarak, bütün ervâh-ı neyyire ashâbı olan enbiyâlar ve kulûb-i nurâniye aktâbı olan evliyâlar ve ukûl-i münevvere erbabı olan asfiyâlar, bütün suhûf ve kütüb-i mukaddesede, Senin çok tekrar ile ettiğin vaadlerine ve tehditlerine istinaden ve Senin kudret ve rahmet ve inayet ve hikmet ve celâl ve cemâlin gibi kudsî sıfatlarına ve şe'nlerine ve izzet-i celâline ve saltanat-ı rubûbiyetine itimaden ve keşfiyât ve müşahedât ve ilmelyakîn itikadlarıyla saadet-i ebediyeyi cin

Âyât-ı kâtia: Kesin deliller, ayetler.

Bî'l-icmâ: Aynı görüşte birleşerek.

Bî'l-ittifak: İttifakla.

Celâlî isimler: Cenâb-ı Hakk'ın birliğini, yüceliğini, bütün eşyadaki umumi tecellilerini ifade eden isimleri.

Cemâlî isimler: Cenâb-ı Hakk'ın güzelliğini, şefkat ve merhametini ve bütün eşyadaki hususi tecellilerini ifade eden isimleri.

Dâr-ı saadet: Mutluluk yurdu, cennet hayatı.

Ebedü'l-âbâd: Sonsuza kadar, ilelebet.

Ervâh-ı Neyyire Ashâbı olan

Enbiya: Tertemiz, pırl pırl herkesi aydınlatan ruhlarla sahip olan Peygamberler (a.s.).

İzzet-i Celâl: Cenâb-ı Hakk'ın "Celâl" sıfatının yüceliği, ululuğu.

Hikmet-i kudsiye: Her şeyi yerli yerince yapan İlâhî, mukaddes hikmet.

İstîmrâr: Süreklilik, sürüp gitme.

İstinaden: Dayanarak.

Kitab-ı Mübîn: Cenâb-ı Hakk'ın kudret ve iradesinin genel düsturlarının, temel prensiplerinin yazıldığı kitap. Her şeyin varlığına ait hususiyetlerinin, şekillerinin çizildiği kitap.

Kulûb-u Nuraniye Aktâbı olan

Evliya: Nurlu, pırl pırl kalplere sahip olan Allah Dostları (r.a.).

Kuvve-i hâfıza: Hâfıza kuvveti.

Kütüb-ü Mukaddese: Kutsal kitaplar.

Müş tâk: Arzulu, istekli.

Refakat: Arkadaşlık, yolda eşlik etme.

Saltanat-ı Rubûbiyet: Allah'ın her

şeyi kuşatan terbiye ve hâkimiyeti, yüceliği.

Sergüzeş: Baştan geçen macera, hadise.

Suhuf: Sayfalar, bazı Peygamberlere (a.s.) gelen sahifeler.

Şe'n: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin kaynağı olan sıfatlarının dayandığı, insanın idrak ufkunu aşan, ihata edilemeyen, Zât'ına lâyık şefkat, muhabbet, ferah, sürur, gazap gibi mukaddes, münezzeh mânâlar.

Taam: Yemek.

Tarihçe-i hayat: Hayat tarihçesi, ömür.

Ukul-ü Münevvere Erbabı olan Asfiyâ: Aydınlık, pırl pırl akıllara sahip olan Peygamber vârisi seçkin veliler (r.a.).

Zîşuur: Akıllı, şuurlu.

ve inse müjdeliyorlar ve ehl-i dalâlet için Cehennem bulunduğunu haber verip ilân ediyorlar ve îmân edip şehâdet ediyorlar.

Ey Kadîr u Hakîm, ey Rahmân u Rahîm, ey Sâdıkü'l-Va'dî'l-Kerîm! Ey izzet ve azamet ve celâl sahibi Kakhâr-ı Zülcelâl!

Bu kadar sâdık dostlarını ve bu kadar vaadlerini ve bu kadar sıfât ve şuûnâtını tekzip edip, saltanat-ı rubûbiyetinin kat'î mukteziyâtını ve sevdiğin ve onlar dahi Seni tasdik ve itaatle kendilerini Sana sevdiren hadsiz makbûl ibâdının hadsiz dualarını ve dâvâlarını reddederek, küfür ve isyan ile ve Seni vaadinde tekzip etmekle Senin azamet-i kibriyâna dokunan ve izzet-i celâline dokunduran ve ulûhiyetinin haysiyetine işşen ve şefkat-i rubûbiyetini müteessir eden ehl-i dalâlet ve ehl-i küfrü, Haşr'ın inkârında tasdik etmekten yüz bin derece mukaddessin ve hadsiz derece münezzeh ve âlîsin. Böyle nihayetsiz bir zulümden, bir çirkinlikten, Senin nihayetsiz adâletini ve cemâlini ve rahmetini takdis ediyorum. **سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُقُولُونَ غُلُوًّا كَبِيرًا**¹

âyetini, vücudumun bütün zerrâtı adedince söylemek istiyorum. Belki, Senin o sâdık elçilerin ve doğru dellâl-ı saltanatının hakkalyakîn, aynelyakîn, ilmelyakîn sûretinde Senin uhrevî rahmet hazinelerine ve âlem-i bekâda ihsanâtının definelerine ve dâr-ı saadette tamamiyle zuhûr eden güzel isimlerinin harika güzel cilvelerine şehâdet, işaret, beşâret ederler. Ve bütün hakikatlerin mercii ve güneşi ve hâmîsi olan Hak isminin en büyük bir şuâi, bu hakikat-i ekber-i haşriye olduğunu, îmân ederek Senin ibâdına ders veriyorlar.

¹ "Allah onların, iddialarından münezzehdir, Son derece yücedir, uludur." İsra sûresi, 17/43.

Âlem-i beka: Kalıcı, ölümsüz âlem, ahiret yurdu. **Âlî:** Yüce.

Ayne'l-yakîn: Gözle görülüp edinilen bilgi.

Azamet-i kibriyâ: Cenâb-ı Hakk'ın eşsiz ululuğu, yüceliği.

Beşâret: Müjde, muştı.

Cilve: Tecelli, edâ, yansıma

Dellâl-ı saltanat: Saltanatı ve idareyi ilan eden, duyuran.

Ehl-i dalalet: Doğru yoldan ayrılanlar.

Ehl-i küfr: İnançsızlar, kafirler.

Hakikat-ı ekber-i haşriye: Öldükten sonra dirilmeyi gösteren en büyük gerçek.

Hakka'l-yakîn: Meselenin hakikatine, özüne ulaşarak edinilen,

bizzat yaşanarak elde edilen kesin bilgi.

Hâmî: Himaye eden, koruyan.

İlme'l-yakîn: Okuyup öğrenilerek, delillere dayanarak elde edilen bilgi. **İbâd:** Kullar.

Kadîr u Hakîm: Güç ve kudretini ilâhi hikmetle kullanan Hz. Allah.

Kakhâr-ı Zülcelâl: Kahrı ve kudreti ile zalimlere hak ettiği cezayı her zaman veren Yüce Zât.

Merci: En sonda varılacak, dönülecek yer, kaynak.

Mukteziyât: Gerekirici sebepler.

Münezzeh: Temiz, beri, uzak.

Müteessir etmek: Etkilemek, üzmek.

Rahmân u Rahîm: Yarattıklarına karşı merhamet ve ihsanı çok

fazla olan, daima sonsuz ve sınırsız şefkat ve merhamet eden Hz. Allah. **Şuâ:** Işın, ışık parçası.

Sâdıkü'l-Va'dî'l-Kerîm: Verdiği söze sadık ve pek cömert, pek âlicenap olan.

Şefkat-i Rubûbiyet: Varlıkların Rabbinin, sahibinin onlara karşı yüce, kusursuz şefkatı.

Şuûnat: Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin kaynağı olan sıfatlarının dayandığı, insanın idrak ufkunu aşan, ihata edilemeyen, Zât'ına layık şefkat, muhabbet, ferah, sürur, gazap gibi mukaddes, münezzeh mânâlar.

Tekzip: Yalanlama.

Ulûhiyet: Allah'ın ibadet edilmeye layık tek ilah olması.

Ey Rabbu'l-Enbiyâ ve's-Siddîkin!

Bütün onlar Senin mülkünde, Senin emrin ve kudretinle, Senin irade ve tedbirinle, Senin ilmin ve hikmetinle musahhar ve muvazzaftırlar. Takdis, tekbir, tahmid, tehlil ile küre-i arzı bir zikirhâne-i a'zam, bu kâinatı bir mescid-i ekber hükmünde göstermişler.

Yâ Rabbî ve yâ Rabbe's-Semâvâtî ve'l-Aradîn! Yâ Hâlıkî ve yâ Hâlık-ı Külli Şey'

Gökleri yıldızlarıyla, zemini müstemilâtıyla ve bütün mahlûkatı bütün keyfiyâtıyla teshir eden kudretinin ve iradetinin ve hikmetinin ve hâkimiyetinin ve rahmetinin hakkı için, nefsimi bana musahhar eyle ve matlubumu bana musahhar kıl. Kur'ân'a ve îmâna hizmet için, insanların kalblerini Risale-i Nur'a musahhar yap. Ve bana ve ihvanıma îmân-ı kâmil ve hüsn-i hâtime ver. Hazret-i Mûsa (aleyhisselâm)'a denizi ve Hazret-i İbrahim (aleyhisselâm)'a ateşi ve Hazret-i Dâvud (aleyhisselâm)'a dağı, demiri ve Hazret-i Süleyman (aleyhisselâm)'a cinni ve insi ve Hazret-i Muhammed (aleyhisselâm)'a Şems ve Kamer'i teshir ettiğin gibi, Risale-i Nur'a kalbleri ve akılları musahhar kıl. Ve beni ve Risale-i Nur Talebelerini nefis ve şeytanın şerrinden ve kabir azabından ve Cehennem ateşinden muhafaza eyle ve Cennetü'l-Firdevs'te mes'ûd kıl. Âmin, âmin, âmin!

سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ¹
وَأَخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ²

* * *

¹ "Sübhansın ya Rab! Senin bize bildirdiğinden başka ne bilebiliriz ki? Her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan Şensin". (Bakara sûresi, 2/32)

² Duaları "El-hamdülillahi Rabbi'l-âlemin" (Hamd âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.) diye sona erer. Yûnus sûresi, 10/10.

Hâlık-ı Külli Şey: Her şeyi

Yaratan, Hz.Allah. **Kamer:** Ay.

Hâlıkî: Yaradanim.

Hüsn-ü hâtime: Güzel âkıbet, imanla hayatını tamamlama.

İhvan: Kardeşler. **İradet:** İrade.

İmân-ı kâmil: Yüksek, mükemmel iman. **Keyfiyât:** Nitelikler.

Küre-i arz: Yerküre.

Mescid-i ekber: Pek büyük mescit.

Musahhar: Emre âmâde, hizmete

hazır. **Muvazzaf:** Vazifeli, görevli.

Müstemilât: Bir şeyin içinde bulunan ona bağlı şeyler.

Rabbe's-Semâvâtî ve'l-Aradîn: Göklerin ve yerlerin sahibi.

Rabbu'l-Enbiyâ ve's-Siddîkin:

Bütün Peygamberlerin ve onların seçkin vârislerinin Sahibi, Rabbi.

Şems: Güneş.

Tahmid: Allah'ın nimetleri karşısında "El'hamdü-li'llah" gibi ifadelerle şükür ve hamd etme.

Takdis: Cenab-ı Hakk'ın kusursuz, ve her hususta noksanzı olduğunu "Sübhânallah" gibi ifadelerle ikrar ve ilan etme.

Tehlil: "Lâ ilâhe ill'allah" diyerek Allah'ın birliğini ikrar ve ilan etmek.

Tekbir: Cenab-ı Hakk'ın ululuğunu ve büyüklüğünü "Allahu Ekber" gibi ifadelerle ikrar ve ilan etme.

Teshir etmek: Emri altına almak, itaat ettirmek.

Zikirhâne-i âzam: Pek büyük zikir meclisi.

Kur'ân'dan ve münâcât-ı nebeviye olan el-Cevşenü'l-Kebîr'den aldığım bu dersimi, bir ibâdet-i tefekkûriye olarak Rabb u Rahîmimin dergâhına arz etmekte kusur etmişsem, kusurumun affı için Kur'ân'ı ve el-Cevşenü'l-Kebîr'i şefaâtçi ederek rahmetinden affımı niyaz ediyorum.

Cennetü'l-Firdevs: Firdevs cenneti, Cennetin en yüksek tabakalarından biri.
İbadet-i tefekkûriye: Tefekkür

tarzında yapılan ibadet.
Münâcât-ı Nebeviye:
 Hz.Peygamber Efendimiz'e
 (s.a.s.) ait duâlar.

Rabb u Rahîm: Sonsuz, sınırsız şefkat ve merhameti ile kullarını terbiye eden Yüce Allah.

Fihrist

BİRİNCİ LEM'A 2

Hazret-i Yûnus (aleyhisselâm)'ın münâcât-ı meşhûresi olan

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ

âyetinin bir sırr-ı mühimmini ve bir hakikat-i azîmesini beyân ederek; her bir insan, bu dünyada, Hazret-i Yûnus (aleyhisselâm)'ın bulunduğu vaziyette -fakat büyük mikyasta- olduğunu beyân eder. Hazret-i Yûnus (aleyhisselâm)'a “hut, deniz, gece” ne ise; her insan için nefsi, dünyası, istikbâli de odur.

İKİNCİ LEM'A 6

Hazret-i Eyyûb (aleyhisselâm)'ın münâcât-ı meşhûresini beyân eder.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ

âyetinin mühim bir sırrını ve azîm bir hakikatini “Beş Nükte” ile tefsir edip, bütün musîbetzedelere mânevî bir tiryak ve gayet nâfi’ bir ilâç hükmünde bir risaledir. Bu risale, maddî musîbetleri, ehl-i îmân için musîbetlikten çıkarıyor. Asıl ehemmiyetli musîbet, kalbe ve rûha gelen dalâlet musîbetleri olduğunu beyân ettiği gibi; musîbetzedelerin ömür dakikaları ehl-i sabır ve şükür hakkında ibâdet saatleri hükmüne geçip şekvâ kapısını kapar, dâimâ şükür kapısını açar bir risaledir.

ÜÇÜNCÜ LEM'A 18

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

âyetinin mühim iki hakikatini, **يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي** olan meşhur iki cümlelerin ifade ettikleri iki hakikat-i mühimme ile tefsir ediyor. Bekâ için halk edilen ve bekâyâ âşık olan rûh-i insanî, Bâkî-i Zülcelâl'e karşı münâsebet-i hakikiyesini bilse, fânî ömrünü bâkî bir ömre tebdil eder. Saniiyeleri seneler hükmüne geçtiğini ve Bâkî-i Zülcelâl'i tanımayan rûh-i insanın seneleri, saniiyeler hükmünde olduğunu beyân edip isbât eden kıymetdâr bir risaledir. Fenâyı fenâ gören ve bekâyı merak edenler, bu risaleyi merakla okumalı.

DÖRDÜNCÜ LEM'A25

Minhacü's-Sünne nâmında gayet mühim bir risaledir. Ehl-i Şîa ve Ehl-i Sünnet mâbeyninde en mühim bir mes'ele-i ihtilâfiye olan mes'ele-i imameti gayet vâzıh ve kat'î bir sûrette hall ü fasleler.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ
فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ
قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى

âyât-ı azîmenin çok hakâik-i azîmesinden iki büyük hakikatini “Dört Nükte” ile tefsir ediyor. Bu risale, Ehl-i Sünnet ve Cemaate, hem Alevîlere gayet kıymetdâr ve menfaatedâr; hakikaten Mihnacü's-Sünne'dir. Sünnet-i Seniyye'nin yolunu, o mes'eledede tam beyân eder.

BEŞİNCİ LEM'A39

^(*) **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** âyetinin gayet mühim bir hakikatini on beş mer-tebe ile beyân edecek bir risale olacaktı. Fakat hakikat ve ilimden ziyâde, zikir ve tefekkür ile münâsebetdâr olduğundan şimdilik tehir edildi. Çendan On Birinci Lem'a olan “Mirkatü's-Sünne ve Tiryâku Marazı'l-Bid'a” nâ-

(*) Hazret-i Üstadımız Yirmi Dokuzuncu Arabî Lem'a'nın Altıncı Bâbı'nın hâşiyesinde bu iki cümle hakkında: “Bu iki mübarek kelâmın merâtibi, ilimden ziyâde fikir ve zikir olduğundan, Arabî zikredildi...” diye beyânda bulunmaktadır. **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** âyetinin hakikatine dair 4. Şua olarak Hasbiye Risalesi namıyla Türkçe te'lif edilmiştir.

mındaki gayet mühim bir risale Beşinci Lem'a nâmıyla bidâyeten yazılmıştı. Fakat o risale, on bir nükte-i mühimmeye inkısam ettiğinden On Birinci Lem'a'ya girdi. Beşinci Lem'a açıkta kaldı.

ALTINCI LEM'A40

(*) **لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ** cümlesinin ifade ettiği çok âyâtın mühim hakikatini yine on beş-yirmi mertebe-i fikriye ile beyân edecek bir risale olacaktı. Bu Lem'a da, Beşinci Lem'a gibi, nefsimde hissettiğim ve harekât-ı rûhiyemde zikir ve tefekkürle müşâhede ettiğim mertebeler olduğundan, ilim ve hakikatten ziyâde zevk ve hâle medâr olmak cihetiyle, hakikat lem'aları içinde değil, belki âhirlinde yazılması münasip görüldü.

YEDİNCİ LEM'A41

Sûre-i Feth'in âhirinde

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشْدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكْعًا سَجِدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيُغَيِّظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا

olan üç âyet-i azîmeden on vücûh-i i'câziyeden yalnız ihbâr-ı bilgayb vec-hinden sekiz ihbârât-ı gaybiyeyi beyân ediyor; şu üç âyet, tek başıyla bir mu'cize-i bâhire olduğunu isbât ediyor. Tetimmesinde,

فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا

âyetinin mühim bir nükte-i i'câziyesini, Sûre-i Feth'in âhirindeki âyetin aynı ihbâr-ı gaybîsi nev'inden, gaybî ihbârlarına işaret eder.

(*) Hazret-i Üstadımız Yirmi Dokuzuncu Arabî Lem'a'nın Altıncı Bâbı'nın hâşiyesinde bu iki cümle hakkında: "Bu iki mübarek kelâmın merâtibi, ilimden ziyâde fikir ve zikir olduğundan, Arabî zikredildi..." diye beyânda bulunmaktadır. **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** âyetinin hakikatine dair 4. Şua olarak Hasbiye Risalesi namıyla Türkçe te'lif edilmiştir.

Hâtimesinde, Kur'ân-ı Hakîm'in tevâfukât cihetinde i'câzî nüktelerinden gayet parlak bir nükte-i i'câziyesini beyân edip; Kur'ân Fatîha'da, Fatîha Besmele'de, Besmele Elif Lâm Mîm'de bir cihette derç edildiğini beyân ediyor.

Hem en münteşir ve mütedâvil derkenar Mushaflarda Lâfzullah'ın tevâfukât-ı lâtife-i i'câziyesinden birisi şudur ki: Sahifenin âhirki satırının yukarı kısmında bütün Kur'ân'da seksen ve aşağı kısmında yine Lâfza-yi Celâl bir-biri üstünde seksen olup tevâfuk ederek gelmesi ve sahifeler arkasında tam muvafakatla birbirini göstermesi, âdetâ seksen adetten bir tek Lâfza-yi Celâl tezâhür etmesi... hem âhirki satırın tam ortasında elli beş ve başında yirmi beş, beraber yine seksen ederek; bu seksen, o iki seksene seksenlikte tevâfuk ettikleri gibi, iki yüz kırk tevâfukât-ı lâtife yalnız sahifenin âhirki satırlarında bulunması gösteriyor ki; Kur'ân-ı Azîmüşşan'ın hem âyâtı, hem kelimâtı, hem hurûfâtı her biri, ayrı ayrı medâr-ı i'câz oldukları gibi, kelimâtın nakışları ve hatları dahi ayrı bir şü'le-i i'câza mazhar olduğunu beyân eder.

SEKİZİNCİ LEM'A58

Kerâmet-i Gavsîye Risalesi'dir. Sikke-i Tasdîk-i Gaybî mecmûasında ve teksir Lem'alar mecmûasında neşredilmiştir.

DOKUZUNCU LEM'A58

Teksir Lem'alar mecmûasında neşredilmiştir.

ONUNCU LEM'A59

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَوْمَ تَجِدُ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُّحْضَرًا وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا

بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ رَؤُفٌ بِالْعِبَادِ

âyetinin bir sırrını, hizmet-i Kur'âniye'de arkadaşlarımla beşeriyet muktezâsı olarak sehiv ve hatalarının neticesinde yedikleri şefkat tokatlarını beyân etmekle tefsir ediyor.

Evet bu risale, iki kısım olarak yazılmış. Birinci kısımda; has ve sâdık Kur'ân hizmetkârlarının sehiv ve hataları neticesinde yedikleri tenbihkârâne şefkat tokatları; ikinci kısımda, zâhirî dost ve kalbi muarız olanların bilerek

verdikleri zarara mukâbil, zecirkârâne yedikleri tokatlarından bahsedilecekti. Fakat lüzumsuz bazılarının hatırlarını rencide etmemek için, yüzer hâdisâtın birinci kısmın yalnız on beş adedinden bahsedildi. İkinci kısım şimdilik yazılmadı. Tokat yiyen, kendi imza ve tasdiki tahtında, kabul ederek yazmıştır. Ben beş tokat yedim, yazdım. Nefsim gibi telâkki ettiğim Abdülmecid ile Hulûsi'ye vekâleten yazdım. Ötekilerin bir kısmı kendileri yazdılar; bir kısmı, hakkında yazılanı gördüler, kabul ettiler. Nümûne nev'inden olarak onlarla iktifâ ettik. Yoksa hâdisât çoktur. Bununla kat'iyen kanaatimiz gelmiştir ki; bu hizmetimizde başıboş değiliz. Mühim bir nazar altındayız ve dikkatli bir inâyet nazarındayız ve kuvvetli hıfz u himayet tahtındayız.

O risalenin âhirinde, **الظُّلْمُ لَا يَدُومُ وَالْكَفْرُ يَدُومُ** sırrına dâir mühim bir hakikat beyân edilerek, hizmetimize zulüm nev'inden ilişen mülhidler, bu dünyada tokadını yiyecekler ve kısmen yediklerini; ve zındıka ve dalâlet hesabına ilişenler çabuk tokat yemeyip tehir edildiğinin sebep ve hikmetini beyân ediyor.

ON BİRİNCİ LEM'A.....71

“Mirkatü's-Sünne ve Tıryaku Marazî'l-Bid'a” nâmıyla gayet mühim bir risaledir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ

âyetlerinin gayet mühim iki hakikatini “On Bir Nükte” ile tefsir ediyor.

Birinci Nükte.....72

مَنْ تَمَسَّكَ بِسُنَّتِي عِنْدَ فُسَادِ أُمَّتِي فَلَهُ أَجْرُ مِائَةِ شَهِيدٍ

hadîs-i şerifinin sırrını beyân ediyor.

İkinci Nükte.....73

İmâm-ı Rabbânî (kuddise sirruh), “Sünnet-i Seniyye'nin ittibâ; en haşmetli, en letâfetli, en emniyetli tarîkattır.” demesine dâirdir.

Üçüncü Nükte73

Sünnet-i Seniyye'nin ehemmiyeti hakkında İmâm-ı Rabbânî'nin hükümünü tasdik ettiğini beyân ediyor.

Dördüncü Nükte.....74

الْمَوْتُ حَقٌّ hakikatinin kapısıyla, gayet acîp bir âlem-i mânevîye âit bir

seyahat-i rûhiyeyi beyân ediyor.

Beşinci Nükte.....76

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

âyetinin sarâhatiyle: Muhabbetullah, kat'î bir kıyâs-ı mantikî ile, Sünnet-i Seniyye'nin ittibânı intâc ettiğine dâirdir.

Altıncı Nükte.....77

كُلُّ بَدْعَةٍ ضَلَالَةٌ وَكُلُّ ضَلَالَةٍ فِي النَّارِ hadîsinin mühim bir sırrını ve

أَلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ âyetinin bir hakikatini tefsir ediyor.

Yedinci Nükte.....78

Sünnet-i Seniyye'nin her bir mes'elesi altında bir edep bulunduğunu beyân eder. "Allâmü'l-Guyûb'a karşı edep ve hicap nasıl olabilir ve ne demektir?" sualine karşı, güzel bir cevaptır.

Sekizinci Nükte.....80

Sünnet-i Seniyye'nin bir kısmı şefkat-i Ahmediye'nin (aleyhissalâtü vesse-lâm) tereşşuhâtı olduğu gibi, Zât-ı Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm)'ın nasıl bir maden-i şefkat olduğunu gösteriyor.

Dokuzuncu Nükte.....81

Sünnet-i Seniyye'nin her bir nev'ine tamamen bilfiil ittibâ etmek, ehass-ı havassa mahsus olduğu hâlde; herkes niyeti ile ve kasd ile ve tarafdârâne ve iltizamkârâne ve takdirkârâne talip olmakla, o ittibâ-yı tâmmenden tam hissedar olabilir. Ehl-i tarîkatın ezkâr ve evrad ve meşrepleri, esasât-ı Sünnet'e muhalefet etmemek şartıyla bid'ata dâhil olmadığını, olsa olsa bid'a-yı hasene olduğunu beyân eder.

Onuncu Nükte.....83

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ Muhabbet-i ilâhiyeye ve o muhab-

betin neticesinde Sünnet-i Seniyye'nin ittibâına dâir, üç nokta ile, gayet merak-âver ve mühim ve güzel beyânât var. Hattâ kitabın nakşında şu Onuncu Nükte'nin bir şuâ-yı kerâmetini, tevâfukla nazara gösteriyor.

On Birinci Nükte.....86

Zât-ı Ahmediye'nin Sünnet-i Seniyyesinin menbâ; hem akvâli, hem ahvâli, hem ef'âli olduğunu ve her birisi hem farz, hem nevâfil, hem âdât aksamına inkısam ettiğini ve Kur'ân'da وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ sırrıyla, nev-i beşer içinde mânen ve rûhen olduğu gibi, mizac-ı cismanîsinin cihetiyle dahi

en mûtedil noktasında ve kuva-yı cismaniye ve nefsiyede nokta-yi itidâlin vasatında ve kemâlinde bulunan ferd-i ferîd, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü ves-selâm) olduğunu isbât ediyor. Bu risale dahi, başta denildiği gibi, bir tiryak-i enfa' ve bir iksir-i a'zamdır.

ON İKİNCİ LEM'A90

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ
اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنَ الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا

âyetlerinin, ehl-i fennin ve şimdiki coğrafyacı ve kozmoğrafyacıların medâr-ı tenkidleri olmuş iki hakikatini, “İki Nükte” ile tefsir ediyor.

Birinci Nükte.....90

Umum rızık doğrudan doğruya Kadîr-i Zülcelâl'in elinde olduğunu ve hazine-i rahmetinden çıktığını beyân ederek, rıziksızlıktan ölmek olmadığını isbât eder.

İkinci Nükte.....93

Küre-i arzın, münkir coğrafyacı feylesofların rağmına olarak, yedi vecihle yedi tabaka olduğunu ve semâvât dahi, kozmoğrafyacı feylesofların rağmına olarak, yedi vecihle yedi tabaka olduğunu isbât eder. Bu risale, öyle geveze mülhidlere bir licamdır, yani gemdir.

ON ÜÇÜNCÜ LEM'A 102

“Hikmetü'l-İstiâze” nâmıyla mâruf, gayet kıymetdâr ve kuvvetli ve haki-katli bir risaledir.

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ * مَلِكِ النَّاسِ * إِلَهِ النَّاسِ * مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ * الَّذِي يُوَسْوِسُ فِي
صُدُورِ النَّاسِ * مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ *

sûresinin en mühim bir hakikatini,

âyetinin mühim قُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُوا bir hikmetini ve 'أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ' in en mühim bir sırrını “On Üç İşaret” ile tefsir ederek, on üç anahtarla, قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ 'ın kal'a-yi hasini-

ne girmek için kapı açar, tahassüngâhı gösterir.

Birinci İşaret 102

“Şeytanların kâinata icâd cihetinde hiç medhalleri olmadığı ve dalâletin müstekreh çirkinlikleri ehl-i dalâleti tenfir ettikleri hâlde ve Cenâb-ı Hak rahmet ve inâyetiyle ehl-i hakka taraftar olduğu ve hak ve hakikatin câzibedâr güzellikleri, ehl-i hakkı müeyyid ve müşevvik bulunduğu hâlde; hizbü’ş-şeytanın çok defa hizbullaha galebe etmesinin hikmeti nedir?” diye suale karşı gayet kat’î ve vâzih bir cevaptır.

İkinci İşaret 103

“Şerr-i mahz olan şeytanların icâdı ve ehl-i îmâna taslitleri ve onların yüzünden çok insanların küfre girip Cehennem’e girmelerine, Cemîl-i Ale’l-İtlak ve Rahîm-i Mutlak ve Rahmân-ı Bilhakk’ın rahmet ve cemâli, bu hadsiz çirkinliğin ve bu dehşetli musîbetin husûlüne nasıl müsaade ediyor ve ne için cevaz gösteriyor?” diye sualine karşı gayet kuvvetli ve muknî bir cevaptır.

Üçüncü İşaret 105

“Kur’ân-ı Hakîm’de, ehl-i dalâlete karşı azîm şekvâlar ve kesretli tahşidât ve çok şiddetli tehditât; aklın zâhirine göre, adâletli ve münâsebetli belâgatine ve üslûbundaki itidâline ve istikâmetine münasip düşmüyor? Âdetâ âciz bir adama karşı orduları tahşid ediyor; ve müflis ve mülkte hissesiz âciz bir adama, kuvvetli bir şerik mevkii verir gibi ondan şekvâlar etmenin sırrı ve hikmeti nedir?” diye sualine karşı, gayet kat’î ve ehemiyetli bir cevaptır.

Dördüncü İşaret 106

Adem şerr-i mahz ve vücud hayr-ı mahz olduğundan; mehâsin ve kemâlât vücuda ve şerler ve musîbetler ademe istinâd ettiğini ve ondan neş’et ettiğini beyân ediyor.

Beşinci İşaret 107

Cenâb-ı Hak Kütüb-i Semâviyede beşere karşı Cennet gibi azîm bir mükâfâtı ve Cehennem gibi dehşetli bir mücâzâtı göstermekle beraber, çok irşâd ve mükerrer ikaz ve defaatla ihtâr ve müteaddit tehdit ve teşvik ettiği hâlde, hizbü’ş-şeytanın çirkin ve mükâfâtsiz ve zaîf desîselerine karşı, ehl-i îmânın mağlûp olmalarının sırrı nedir?” diye müthiş suale karşı muknî bir cevaptır.

Altıncı İşaret 109

Şeytanların en tehlikeli ve kesretli bir desîsesi olan “tasavvur-i küfrî”yi

“tasdîk-i küfür” sûretinde, “tasavvur-i dalâlet”i “tasdîk-i dalâlet” tarzında göstermesiyle, hassas ve sâfi-kalb insanları tehlikelere atmasına mukâbil, ilmî ve mantikî ve hakikatli bir cevaptır.

Yedinci İşaret 111

Mu'tezile imamları, şerrin îcâdını şer telâkki ettikleri için, küfür ve dalâletin îcâdını Allah'a vermeyip, güyâ onunla Allah'ı takdis ediyorlar. Mu'tezile'nin bu mühim mes'eelerine ve Mecûsîlerin hâlık-ı şerri ayrı telâkki etmelerine karşı gayet kuvvetli ve mantikî bir cevap-ı müskit; hem “Günah-ı kebîreyi işleyen, mü'min kalamaz!” diyen Mu'tezile ve bir kısım Hâricîlere karşı gayet makbul ve mukni bir cevaptır.

Sekizinci İşaret 115

“Bazı risalelerde kat'î delillerle isbât edilmiş ki; küfür ve dalâlet yolu o kadar müşkilâtlı ve suûbetlidir ki, hiç kimse ona girmek gerektili ve kâbil-i sülûk değildir. İmân ve hidâyet yolu o kadar zâhir ve kolaydır ki, herkes ona girmeli idi, dediğiniz hâlde; bu Hikmetü'l-İstiâze'de, dalâletli yolun kolay ve tahrip ve tecâvüz olduğu için çoklar o yola sülûk ettiğini beyânın, birbirine muhalif oluyor, vech-i tevfi ki nedir?” sualine karşı gayet merak-âver ve mantikî ve kat'î bir cevap olmakla beraber, “Dalâlette o kadar dehşetli bir elem ve korku var ki, kâfir değil hayatından lezzet alması, belki hiç yaşamaması lâzım gelirken, ehl-i îmândan ziyâde kendini hayatta mes'ûd görmesinin sırrı nedir?” diye sualine karşı gayet güzel bir temsil ile tam kanaat getirir bir cevaptır.

Dokuzuncu İşaret 118

“Hizbullah olan ehl-i hidâyet, başta enbiyâ ve onların başında Fahr-i Âlem (sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem), o kadar inayat-ı ilâhiyeye ve imdadât-ı sübhâniyeye mazhar oldukları hâlde, neden hizbü'ş-şeytana karşı bazan mağlûp olmuşlar.

Hem Hâtemü'l-Enbiyâ'nın güneş gibi parlak nübüvveti ve risâletinin komşuluğunda bulunan Medine münafıklarının dalâlette ısrarları ve hidâyete girmemeleri ne içindir ve hikmeti nedir?” diye suale karşı herkesi alâkadar edecek güzel ve kuvvetli bir cevaptır.

Onuncu İşaret 121

İblisin, kendini kendine tâbi olanlara inkâr ettirmek sûretindeki desîse mas-kesini yırtarak, iblisin pis ve mülevves yüzünü gösterip, vücudunu isbât eder.

On Birinci İşaret 123

Ehl-i dalâletin şerrinden kâinat kızdıklarını ve anasır-ı külliye hiddet et-

tiklerini ve umum mevcûdât mânen galeyâna geldiklerini, Kur'ân-ı Hakîm mu'cizâne ifade ettiğine dâir merak-âver bir beyândır.

On İkinci İşaret..... 125

Dört sual ve cevaptır. “Mahdut bir hayatta mahdut günahlara mukâbil hadsiz bir azâp ve nihayetsiz bir Cehennem nasıl adâlet olur?”

Hem “Şeriat'ta denilmiştir ki: Cehennem, cezâ-yı ameldir; fakat Cennet, fazl-ı ilâhî iledir. Bunun hikmeti nedir?”

Hem “Seyyiât intişar ve tecâvüz ettiğinden, bir seyyie bin yazılmak, hasene bir yazılmak lâzım gelirken; seyyienin bir, hasenenin on yazılmasının sırrı nedir?”

Hem “Ehl-i dalâletin kazandıkları muvaffakiyet ve gösterdikleri kuvvet, ehl-i hidâyette bir zaaf ve hakikatsizlik olduğundan mıdır?” diye dört suale gayet kısa ve kuvvetli dört cevaptır.

On Üçüncü İşaret..... 130

“Üç Nokta”dır.

Birincisi..... 130

Şeytanın en büyük bir desîsesi, hakâik-i îmâniyenin azameti cihetinde, dar kalbli ve kısa akıllı ve kâsır fikirli insanları aldatmasına mukâbil, tamamıyla şeytan-ı cinnî ve insîyi de susturacak bir cevaptır.

İkinci Nokta..... 131

Şeytan, kusurlu insana kusurunu itiraf etmemek ile istiğfar ve istiâze yolunu kapayıp, enaniyeti tahrik ederek, avukat gibi, nefsini müdafaa ettirir. Âdetâ nefsini taksirattan takdis ettirmesine mukâbil, herkesi ikna' edecek bir cevaptır. Kusurunu görmemek, o kusurdan daha büyük bir kusur bulunduğu ve kusurunu görmek, kusuru kusurluktan çıkarmak olduğunu beyân eder.

Üçüncü Nokta..... 132

İnsanın hayat-ı içtimâyesini ifsâd eden en mühim bir desîse-i şeytânîye; “mü'minin bir tek seyyiesiyle hasenâtını örtmek” ile o mü'mine karşı adâvet ettirmeye mukâbil, mîzan-ı ekberde adâlet-i mutlaka-yı ilâhiyenin tecellisindeki düstur ile; herkese lüzumlu, hususan hadîdül-mîzac ve müşkil-pesend insanlara, kıymetdâr ve haklı ve kuvvetli bir cevaptır.

İşte şu risale on üç işaret ile şeytan-ı insî ve cinnînin on üç hücum yollarını kapadığı gibi; **قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ** sûresinin kal'a-yı metîninde tahassun etmek için on üç anahtar olup, on üç kapıyı ehl-i îmâna açar.

Şu Hikmetü'l-İstiâze Risalesi'nin iki mühim kardeşi var. Birisi Yirmi Dokuzuncu Mektup'un Altıncı Risalesi olan "Hücumât-ı Sitte", mühim bir kal'a olduğu gibi; ikinci bir kardeşi olan Yirmi Altıncı Mektup'un "Hüccetü'l-Kur'ân ale's-Şeytan ve Hizbihi" nâmındaki risalesi dahi bir hısn-ı hasındır. Bu üç risale birbiriyle münâsebetdârdır. Ve ehl-i îmâna bu zamanda çok lüzumlu olduğunu ihtâr ediyorum. Fakat şu risaleler tamamıyla Kur'ân'a sâdık olanların ellerine verilebilir. Bid'a ve dalâlete taraftar veya siyasetçiliğe mübtelâ olanların ellerine vermemek gerektir. Bilhassa "Hücumât-ı Sitte", içerisinde Eski Said'in şiddetli lisânı karıştığı için, en has ve en sâdık kardeşlerime mahsustur. Şimdilik hakkı dinlemek ve kabul etmek istidâdında olmayanlara gösterilmemesini tavsiye ediyorum. Hem de "İşârât-ı Seb'a", "Hücumât-ı Sitte" gibi şimdilik havassa mahsustur.

ON DÖRDÜNCÜ LEM'A 135

"İki Makam"dır.

Birinci Makam 135

Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'dan sorulmuş ki: "Arz ne üstünde duruyor?" Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm) ferman etmiş:

عَلَى الثَّوْرِ وَالْحَوْتَ Yani "Öküz ve balık üstünde duruyor." Şu hadîse dâir çok münakaşât vardır. Coğrafyacılar, -hâşâ- bu hadîsi inkâr ediyorlar.

İşte, bu hadîsin hakikî mânâsını üç vecihle, bu risalenin Birinci Makamı öyle bir tarzda beyân ediyor ki; münkirlerin zerre mikdar insafı varsa ve coğrafyacıların hakka karşı zerre mikdar iz'anları bulunsa, bu hadîsi, bâhir bir mu'cize-i Ahmediye (aleyhissalâtü vesselâm) sayacaklardır. Çünkü o üç cevap hem hakikî ve kat'î, hem mânidardırlar.

İkinci Makam 145

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ 'in en mühim beş-altı sırlarını tefsir ediyor. Ve **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** Kur'ân'ın bir hülâsası ve bir fihristesi ve miftâhı olduğunu gösterdiği gibi; Arş'tan ferşe kadar uzanmış bir hatt-ı kudsi-i nuranî olmakla beraber, saâdet-i ebediye kapısını açan bir anahtar ve her mübarek şeye feyiz ve bereket veren bir menbâ-yı envâr olduğunu beyân eder. Bu İkinci Makam, en birinci risale olan "Birinci Söz"e bakar. Âdetâ, Risale-i Nur eczâları bir dâire hükmünde olup; müntehâsı ibtidasına **بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ** hatt-ı mübarekiyle ittihâd ediyor. Ve bu makamda "Altı Sır" yerine otuz yazılacaktı. Şimdilik altı kaldı. Kısadır, fakat gayet büyük hakâiki tazammun

ediyor. Bunu dikkatle okuyan; بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ne kadar kıymetdâr bir hazine-i kudsiye olduğunu anlar.

ON BEŞİNCİ LEM'A 157

Risale-i Nur Külliyyatı'nın Sözler, Mektubât ve On Dördüncü Lem'a'ya kadar olan kısmının fihristesidir. Her kısmın fihristesi, yani Sözler kısmının fihristesi, Sözler Mecmûası'nda bulunduğundan, Mektubât ve Lem'aların da kendilerine âit fihristeleri o mecmûaların âhirlerine ilhak edildiğinden burada yazılmadı.

ON ALTINCI LEM'A 158

Mesâil-i mühimmeden bazı mesâil hakkında sorulan suallerin cevaplarını muhtevidir. Şöyle ki; en başta, merak-âver "Dört Sual"e cevaptır.

Birincisi 158

"Ehl-i Sünnet ve Cemaat hakkında bir ferec ve bir fütûhât olacağı hakkında ehl-i keşfin verdiği haberlerin zuhûr etmemesi nedendir?" diye sorulmasına mukâbil, gayet güzel bir cevaptır.

İkincisi 160

"Risale-i Nur'un müellifi, kendisini şiddetli tazyikat altında tutan ehl-i dünyanın aleyhinde bulunması lâzım gelirken, onlara maddeten ilişmemesinin sebebi nedir?" sualine gayet lâtif bir cevaptır.

Üçüncüsü 161

"İngiliz ve İtalyan gibi hükûmetlerin bu hükûmetle muharebe etmek istemelerine karşı, neden şiddetli bir sûrette harp aleyhinde bulunuyorsunuz? Hâlbuki bu gibi hâdiseler, milletin kuvve-i mâneviyesinin menbâi olan hamiyet-i İslâmiye'yi tehyîç etmekle, şeâir-i İslâmiye'nin ihyâsına ve bid'aların ref'ine bir derece medâr olur." diye vâki sualine verilen pek letâfetli bir cevaptır.

Dördüncüsü 162

"Neden elinizdeki nurlu risaleleri herkese göstermemek için, arkadaşlarınıza ihtiyatı tavsiye ediyorsunuz? Ve neden halkları bu nurların feyizlerinden mahrum ediyorsunuz?" sualine verilen pek hoş, pek güzel bir cevaptır.

Hâtime 163

Lihye-i Saâdet hakkında sorulan bir suale karşı şüpheleri izâle eden gayet muknâ bir cevaptır.

Daha sonra, eskiden beri mülhidlerin iliştikleri üç mes'eleye dâir sorulan suallere verilen üç cevaptır.

Birinci Sual 166

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا فِي عَيْنِ حَمِئَةٍ

âyet-i kerîmesinin meâli olan: “Zülkarneyn, Güneş’i hararetili ve çamurlu bir çeşme suyunda gurup ettiğini görmüş?”

İkinci Sual 167

Sedd-i Zülkarneyn nerededir? Ve “Ye’cüc ve Me’cüc” kimlerdir?

Üçüncü Sual 170

Hazret-i İsâ (aleyhisselâm), Âhir Zamanda gelip Deccal’ı öldüreceğine dâir suallere o kadar ulvî cevaplar verilmiş ki; hem ehl-i îmânın îmânlarını takviye eder, hem belâgatıyla edipleri susturur, hem de mülhidleri ilzam ederek tokatlar.

Nihayetinde, **Mugayyebât-ı Hamse**’den yalnız ikisi hakkında sorulan mühim bir suale ehemmiyetli bir cevaptır. (Rüşdü) 171

ON YEDİNCİ LEM’A 176

Zühre’den gelmiş “On Beş Nota”dan ibarettir.

Birinci Nota 177

Nefs-i insâniyetin mübtelâ olduğu âfil ve nâfil şeylerin, etvâr-ı âlem üzerinde hakikatlerini gösterip, kalbin râbitasını kesip, yüzünü bekâ ve âhirete çevirir.

İkinci Nota 178

Bir düstur-i Kur’ânî olan tevazuu emir ve tekebbürden men’eder.

Üçüncü Nota 178

كُلُّ اتِّ قَرِيبٍ sırıyla; mevtin hakikatini, güzel ve ayn-ı hakikat bir temsil ile açıp, uzun emelleri ve elemeleri keser. Hayy u Kayyûm u Bâkî u Dâim ve Bîyedihi’l-Hayr’a her umûru teslim eder.

Dördüncü Nota 179

Muttarid bir kanun-i âdetullah olan mevsimlerin, asırların değişmesinde, ekser eşyanın aynen iade ve tazelenmesiyle, şecere-i kâinatın en mükemmel meyvesi olan insanın, mevsim-i haşr-i ekberde aynen iade edileceğini, kat’i-yen isbât eder.

Beşinci Nota 179

Şu asr-ı felâket ve helâketin en büyük musîbeti olan ve dinsizliğe giden medeniyet-i sakîmenin iç yüzünü ve yüzündeki peçeyi ve cehennem-nümun mâhiyetini, hüddâ-yı Kur'ânî ile müvâzene sûretiyle açar, gösterir. Ehl-i îmânı ona temâyülden şiddetli tenfir ettirip, sâri bir vebayı teşhis ile, eczâhâne-i Kur'âniye'den zemzem-i tiryakı içirir.

Altıncı Nota 189

Nefis ve şeytanın en büyük hile ve desîselerinden olan; kâfirlerin çokluklarını ve onların bazı hakâik-i îmâniyenin inkârındaki ittifaklarını vesvese sûretiyle göstererek, şüpheleri ve dine karşı lâkaydlığı, ayn-ı hak ve hakikat bir temsil ile kökünden kesen ve Tûbâ-yi Cennet olan îmân ağacını yetiştiren mücerreb bir iksir-i nuranîdir.

Yedinci Nota 191

Hayat-ı içtimâiye-i İslâmiye'nin muzır bir mikrobu olan ve terakkiyât-ı ecnebiyede saâdet zannedilen, zulümlü ve zulmetli ihtirâsât-ı dünyevîye ehl-i îmânı sevk eden sahtekâr hamiyetfûruşları, Kur'ân'ın elmas kılıncıyla öldürerek, irtidada yüz tutan veyahut mertebe-i fiska inen ehl-i îmânı, Kur'ân-ı Hakîm'in hastahânesine alır, tedâvi eder.

Sekizinci Nota 193

'İNİN BİR SIRRINI, **وَرَحْمَتِي وَسَعَتْ كُلِّ شَيْءٍ** 'nin bir hakikatini, **إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ** 'nun bir düsturunu, **فَسُبْحَانَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ** 'nin bir nüktesini tefsir edip, kâinatta zerreden şemse kadar her şey bir vazife ile mükellef olup, bütün sa'y ü hareketleri kanun-i kader ile cereyân ettiğini; ve Cenâb-ı Hak kemâl-i kereminden, hizmet içinde mükâfât olarak bir lezzet derç ettiğini isbât ve izah ile, mevcûdâtın en mükemmeli ve zîhayatın reisi ve Arz'ın halifesi olan insan, tenbellik edip gaflete düşerse; cemâdâtın daha câmid, sinekten çekirgeden daha kansız olacağını ikaz ve inzar ile, insanları vazife-i fitriyelerine sevk edip, ulûhiyet-i mutlakayı isbât eder.

Dokuzuncu Nota 199

Cenâb-ı Hak, kemâl-i keremiyle, en büyük şeyi en küçük şeyde derç ettiği cihetle; kâinattaki hayır ve kemâlâtı, şecere-i kâinatın meyvesi ve çekirdeği olan, nev-i insanın hakikatini taşıyan nebilerde gösterdiğini; ve nebilere intisab eden, hayır ve kemâlâta, nura ve sürura çıkacağı gibi, ubûdiyet cihetiyle de, bir zerre gibi küçük bir mahlûk olan insanın, fihristiyet ve o in-

tisab cihetiyle, ağzından çıkan **اللَّهُ أَكْبَرُ** sadâsı, küre-i arzın büyük bir **اللَّهُ أَكْبَرُ** 'i hükmüne geçtiğini, hakka'l-yakîn bir beyân ile, hakkın saâdetini, îmânın hüsn-i kemâlini bilbedâhe izhâr edip; dalâlet, şer, hasâret, dinin muhalifinde olduğunu kat'î isbât eder.

Onuncu Nota..... 201

Cenâb-ı Hakk'ın nur-i mârifetine yetişmek ve bakmak; ve âyât ve şâhidlerin âyinelerinde berâhin ve delillerin emârelerini görmek üç çeşit olup, bir kısmı su gibi, ikinci kısmı hava gibi, üçüncü kısmı nur gibi olup; takarrübün tarifini ve bu'diyetin vartalarını beyân eder.

On Birinci Nota..... 202

Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın ifadesindeki şefkat ve merhametin hikmetini, hem üslûb-i Kur'âniye'deki cezâlet ve selâsetteki fîrîliği gösterir.

On İkinci Nota..... 202

مُوتُوا قَبْلَ أَنْ تَمُوتُوا kavlı-ı şerifine imtisâlen, **كُلُّ اتِّ قَرِيبٍ** sırrıyla mevtin ve kabrin mâhiyetini gösterip, serkeş nefsi-i emmârenin dizginini çeker. Hem kısa bir ömür ve muvakkat bir hayatta, bu acîp asırda, saâdet-i ebediyeye en yarayışlı amel ve en makbul hizmet ve en devamlı sevâp, “îmânın takviyesine medâr Risale-i Nur talebelerinin tarzında ulûm-i îmâniyeye çalışmak” olduğunu beyân eden ve ehl-i ilim ve ehl-i kalemi ikaz eden bir düstur-i hakikattir.

On Üçüncü Nota 205

Medâr-ı iltibâs olmuş “Beş Mes’ele” dir.

Birincisi..... 205

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ sırrıyla, tarîk-ı hakta çalışan ve mücâhede edenler yalnız kendi vazifesini düşünüp, Cenâb-ı Hakk'ın vazifesine karışmamaları lâzım geldiğini; ve şiddet-i hırs yüzünden, vazife-i ubûdiyet ve memuriyeti, âmiriyet ve mâbûdiyetle iltibâs edenlere karşı tefrik edip, haddini tecâvüz eden insana makamını gösteren, herkese lüzumlu bir mes’eledir.

İkinci Mes’ele 207

Ubûdiyetin menşei, emr-i ilâhî; ve neticesi, rıza-yı ilahî; ve semerâtı ve fevâidi, uhreviye olduğunu; ve dünyaya âit faideler ve semereler ve menfaatler, ubûdiyete, vird ve zikre illet veya illetin bir cüz’ü olsa, ubûdiyeti kismen iptâl ettiğini beyân ile sır-ı ubûdiyetin hikmetini ders veren çok mühim ve lüzumlu bir mes’eledir.

Üçüncüsü..... 208

طوبى لِمَنْ عَرَفَ حَدَّهُ وَلَمْ يَتَجَاوَزْ طَوْرَهُ hadîs-i kudsîsinin mukaddes düsturu

runu güzel bir temsil ile izah edip, ubûdiyetin esası olan acz, fakr ve kusur ve naksını bilmek ve niyaz ile dergâh-ı ilâhînin rahmet kapısını çalmak lâzım geldiğini; hem her amelde bir ihlâs ciheti olduğundan, insan hareketinde rıza-yı ilâhîyi düşünüp, vazife-i ilâhiyeye karışmamasıyla a'lâ-yı illiyyîne çikacağını yol gösteren mühim bir mes'eledir.

Dördüncü Mes'ele..... 210

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يَذْكُرْ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ âyetinin mânâ-yı işârîsiyle, Mün'im-i Ha-

kikî'yi hatıra getirmeyen ve O'nun nâmıyla verilmeyen nimeti yemek ve almak câiz olmadığını; eğer muhtaç ise, esbâb-ı zâhiriye'nin başı üzerinde Mün'im-i Hakikî'nin rahmet elini görüp, بِسْمِ اللَّهِ deyip alınacağını; hem esbâb-ı zâhiriye'yi perestiş edenleri aldatan iki şeyin beraber gelmesi veya bulunması olan iktirarı, illet zannetmelerini güzel ve mukavemetsûz izahla, yüzleri Mün'im-i Hakikî'ye çevirir.

Beşinci Mes'ele..... 212

Bir cemaatin sa'yleriyle hâsıl olan bir netice veya şerefi, o cemaatin reisine veya üstadına vermek; hem cemaate, hem de o üstad ve reise zulüm olduğu gibi; Cenâb-ı Hakk'ın nur u feyzine mâkes ve vesîle ve vasıta olan üstadın, masdar ve muktedir ve menbâ telâkki edilmemek lâzım geldiğini, güzel bir temsil ile isbât edip, hakikat-i hâle pencere açıp gösterir.

On Dördüncü Nota..... 213

Tevhîde dâir dört küçük remizdir.

Birinci Remiz..... 213

Dar nazarlı, kâsır fikirli ve muhâkemesiz akıllı, esbab-perest insanın nazarını vahdâniyet-i ilâhiyenin delillerine çevirip, güzel bir temsil üzerinde لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ der, tevhidî isbât eder.

İkinci Remiz..... 214

يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي nin bir sırrını tefsir edip, aşk-ı mecazîye mübtelâ olan

insana, aşk-ı hakikîyi ve Mâbûd-i Bilhakk'ı gösterir.

Üçüncü Remiz..... 215

Hayat-ı bâkîyeye ve sermedî manzaralara namzed, yüksek makamda halk olunan istidâdat ve letâif-i insâniye, bazan hiç ender hiç olan hevâ-yı

nefse esir bulunduğundan, ikaz ve inzar ile insanı teyakkuza sevk eden büyük bir hakikatin küçük bir ucudur.

Dördüncü Remiz 215

Uzun emellerden ve geçmiş ve gelecek elemelerden rûh ve kalbi güzel bir temsil ile kurtarıp, **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** kelime-i kudsiyesinin şifâyab ve rahmetbahş hazinesine teslim eder.

On Beşinci Nota 216

“Üç Mes’ele” dir.

Birincisi 216

İsm-i Hafız’ın tecelli-i etemmine işaret eden

فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ âyetiyle, Hafız-i Zülcelâl’in küre-i arz tarlasında ezel ilmiyle halk edip zer’ ettiği tohumları, kesif toprak içinde ve şiddet-i bürûdet karşısında mukavemetsiz, nihayetsiz zaîf ve küçük oldukları hâlde muhafaza edip, haşr-i baharîde başka bir âleminden gelmişler gibi, evâmîr-i tekvîniyeye imtisâl ile gelmeleriyle, emanet-i kübrâ hamelesi ve Arz’ın halifesi ve kâinatın meyvesi olan insanların ef’âl ve âsâr ve akvâlleri ve hasenât ve seyyiâtları muhafaza edilip Haşr’in sabahında meydana muhasebeye getirileceğini kat’î isbât edip, Haşr’i bazı sebepler neticesi baid gören insanlara, bilmüşâhede nümûnesini gösterir.

Hâfız Ali

ON SEKİZİNCİ LEM’A 218

İleride başka bir mecmûada neşredileceğinden, buraya derç edilmedi.

ON DOKUZUNCU LEM’A 219

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا âyet-i kerîmesini “Yedi Nükte” ile tefsir eden, iktisâdı emredip, israf ve tebzirden nehyeden ve bilhassa bu asırdaki beşere gayet mühim bir ders-i hikmet veren, kıymetdâr ve çok mübarek bir risaledir.

Birinci Nükte 219

Cenâb-ı Hak, beşere ihsân ettiği bilcümle nimetlerin mukâbilinde beşerden ancak bir “şükür” istediğini; iktisâd, hem nimetlere karşı bir ihtiram, hem Cenâb-ı Hakk’a bir şükür-i mânevî, hem nimetin bereketlenmesine bir vesîle olduğunu; israf ise, Mün’im-i Hakikî’nin nimetlerine bir hürmetsizlik ve bir tahkir olmakla, vahim neticeleri bulunduğunu beyân eder.

İkinci Nükte..... 219

Vücut-i beşer bir saray, mide bir efendi, ağızdaki kuvve-i zâika bir ka-
pıcı, et'imenin verdiği lezzetler birer bahşış olduğunu göstererek; vücudun
idaresi iktisâd ile temin edildiğini, israf ise müvâzenesizliği ve hastalıkları tev-
lid ettiğini beyân eder.

Üçüncü Nükte 220

Kuvve-i zâika, maddî cesede inhisar etmekten ziyâde; akla, rûha ve kal-
be baktığından, israf etmemek, zillet ve sefaletle düşmemek ve o kuvve-i zâi-
kayı taşıyan lisânı şükürde istimâl etmek şartıyla leziz taamların tercih ve ta-
kip edilebileceğini; ve bu hakikat, hârîka kuvve-i kudsiye sahibi Şâh-ı Gey-
lânî (kaddesellâhu sirrahû) Hazretlerinin ihyâ-yı emvat kerâmet-i azîmesiyle izah
edilerek, rûh cesede, kalb nefse, akıl mideye hâkim olduktan sonra, şükrün
müntehâ derecelerine vâsıl olmakla mümkün olduğunu beyân eder.

Dördüncü Nükte..... 222

İktisâd sebab-i bereket olduğundan muktesidlerin hayatları izzetle geç-
tiğini; israf edenlerin her vakit sefalet, hattâ dilencilığe kadar düştüklerini,
hattâ haysiyet ve namuslarını ve hattâ mukaddesât-ı diniyelerini bile fedâ
ettiklerini; ve iktisâdın menafî-i azîmesini ve israfın dehşetli zararlarını ve se-
havetin güzelliği içinde bir oduncu ihtiyarın istiğnâsını zikrederek, iktisâdın
kıymet ve izzetini, sehavetin fevkine çıkarır.

Beşinci Nükte..... 224

Gayet merak-âver bir bal vakıasıyla, iktisâddaki izzet ve bereketin ve israf-
taki sefalet ve mahrumiyetin bir sırrını, pek hakikatli bir sûrette izah eder.

Altıncı Nükte..... 226

Hisset ile, hissetten ayrı olan iktisâd haslet-i memdûhasını, Hazret-i
Ömer'in oğlu Hazret-i Abdullah'ın (radiyallahu anhüma) bir vakıasıyla öyle izah
eder ki; iktisâdın hisset olmadığını ve israftan ayrı olan sehavetin derece-i
kemâlini gösterir.

Yedinci Nükte..... 227

İsraf hırsı, hırs kanaatsizliği, kanaatsizlik haybet ve hasâreti ve hem ihlâsı
kaçırmakla a'mâl-i uhreviyeyi zedelemek gibi üç mühim neticeyi tevliid ettiğini;
ve zekâvetleri yüzünden mâruf ediplerin dilencilığe kadar tenezzül ettiklerini ve
bir kısım âlimlerin hırs yüzünden dîk-ı maişete giriftâr olduklarını temsillerle o
kadar güzel izah eder ki, fevkinde beyân ve izah tasavvur edilemez.

YİRMİNCİ LEM'A233

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ

ilâ âhir... âyet-i kerimesiyle,

هَٰلِكَ النَّاسُ إِلَّا الْعَالَمُونَ وَهَٰلِكَ الْعَالَمُونَ إِلَّا الْعَامِلُونَ إِلَّا الْمُخْلِصُونَ
 وَالْمُخْلِصُونَ عَلَىٰ خَطَرٍ عَظِيمٍ

hadîs-i şerifi mucibince, İslâmiyet'te ihlâs en mühim bir esas olduğunun sırrını, hadsiz nüktelerinden “Beş Nokta” ile tefsir ve izah eder.

Birinci Nokta234

“Ehl-i dünya ve ehl-i gaflet ve ehl-i dalâlet ve ehl-i nifak rekabetsiz bir sûrette ittifak ettikleri hâlde, neden ehl-i hak ve ehl-i hidâyet rekabetli ihtilâf ediyorlar?” diye vaki’ pek mühim ve pek müdhiş ve ehl-i hak ve ehl-i hamiyeti hakikaten kan ağlattıran bu suale, çok esbaptan yedi sebep ile cevap verilmiştir. Şöyledir:

Ehl-i hak ve ehl-i hidâyetin ihtilâfatı; hakikatsiz, zelil olduklarından ve himmetsiz, aşağı ve âkibeti düşünmeyerek kasîru’n-nazar olduklarından ve kıskanç ve dünyaya harîs olduklarından olmadığı gibi... ehl-i gaflet ve ehl-i dalâletin de kuvvetli ittifakları, hakikatli ve âkibeti düşündüklerinden ve yüksek nazarlı olduklarından olmadığını o kadar âlî bir üslûbla ve hakikatli bir ifade ile beyan ve izah eder ki; “Fesühânallah, sebepleri bilinmediğinden, her an için üç yüz elli milyon fedakâr tebaası bulunan bu âlî İslâmiyet, nasıl olmuş da hepsi yüz elli milyonu tecavüz etmeyen ve ölümden dehşetli korkan üç dört firenk hükûmetin elinde esir olmuşlar? Hem öyle bir esaretle mahkûm edilmişler ki, -Allah! Allah!- her fırsatta öyle dehşetli şenâetler yapılmış ki; Engizisyon mezalimine rahmet okutacak işkenceler, bîçare Ehl-i İslâm’a tatbik edilmiş. Gözyaşlarına bedel, damarlarından mütemadiyen kanlar akıttırılmış. Bir değnek cezaya mukabil, ehl-i hamiyetin boyunları, gaddar zalimlerin elleriyle koparılmış, atılmış; o bîçare Müslüman hamiyet-perverlerinin bir kısmı darağaçlarına asılmış, hayatlarına hâtime verilmiş, dünyanın ufuklarında merhametsizce teşhir edilmiş. Hem hayat-ı dünyevîleri parça parça edilmiş, hem hayat-ı uhrevîyeleri zedelenmiş; bir kısmının ise her iki hayatları ve saâdetleri birden imha edilmiş. Nedendir?” diye vaki olacak sualin cevapları, elmas hazinesine değer kıymetindeki bu Risalenin Birinci Noktasının verdiği izahatın neticesinden anlaşılmaktadır.

İşte bu zavallı Müslümanlar hak ve hakikat mesleğinde giderlerken, hataya ve yanlış düşmeleri yüzünden ihlâsları zedelenmiş, aralarına rekabet girmiş, beyinlerindeki ittifak ve ittihad yerine tefrika ve ihtilâf girmiş. Binnetice, bu hâller tedavi edilmemiş, bu marazlar tevessü etmiş; bu hâlleri gören ehl-i dalâlet, Ehl-i İslâm'ın bu ihtilâfat ve tefrikasını ganîmet bilmiş, desiselerle Âlem-i İslâm'a hücum etmişler, zavallı Ehl-i İslâm'ı pek müdhiş bir esaret altına almışlar, mahvetmek için çalışmışlar. İşte asırlardan beri üç yüz elli milyon Ehl-i İslâm'ı, zincirler altında, her gün, her saat, her ân inim inim inleten hâletlerin sebepleri, bu Risalenin Birinci Noktasıyla pek hakikatli bir sûrette izah edilmiş. Fakat heyhat! Zaman ve zemin müsaid değilmiş ki, beş noktadan yalnız bir noktası yazılmış; diğerleri te'hir edilerek, yazılmamış.

Hüsrev

YİRMİ BİRİNCİ LEM'A 249

وَقَوْمُوا لِلَّهِ قَانَتِينَ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ
قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا
وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا

âyetlerini tefsir eder. Her amel-i hayırda, hususan uhrevî hizmetlerde ihlâsın en mühim bir esas olduğunu bildiren çok kıymetdar bir risaledir. Bu Risale, evvelâ bu müdhiş zamandaki Kur'ân hâdimleriyle konuşarak der ki: “Dehşetli düşmanlar karşısında, şiddetli tazyikat altında, müdhiş dalâletler ve savletli bid'alar içinde, sizler gâyet az ve gâyet zaîf ve fakir ve kuvvetsiz olduğunuz hâlde, gayet ağır ve gayet büyük ve umumî ve kudsî bir vazife-i îmâniye ve hizmet-i Kur'âniye, sırf bir ihsan-ı ilâhî olarak, Cenâb-ı Hak tarafından omuzlarınıza konulmuştur. Öyle ise, herkesten ziyade ihlâsı kazanmağa ve onun sırlarını kendinizde yerleştirmeğe mecbur ve mükellef olduğunuz bilmelisiniz. Ve ihlâsı zayi eden esbaptan şiddetle kaçmalısınız.” der ve ihlâsı kazanmak için dört düsturu beyan eder.

Birinci Düstur 251

“Doğrudan doğruya rıza-yı ilâhîyi maksad yapmalısınız.” der.

İkinci Düstur 251

“Rekabetsiz, tahakkümsüz, gıptasız, ataletsiz, hakikî bir tesanüd ile, faaliyetlerini umumî maksada tevcih ederek çalışan bir fabrikanın çarkları gibi olmalısınız.” der. Ve saâdet-i ebediyeyi netice veren ve Ümmet-i Muhammediye'yi (aleyhissalâtu vesselâm) dünya ve âhirette sahil-i selâmete çıkaran bir sefine-i rabbâniyede hizmet ettirildiğiniz için ihlâsa, ittifaka, tesanüde samimiyetle sarılmalısınız diye emreder.

Üçüncü Düstur 253

Hem birkaç misal ile ihlâsın bir sır-ı mühimmini izah eder; hem İmam-ı Ali (radiyallahu anh) ve Şah-ı Geylânî (kaddesallahu sirrahû) gibi kudsî, harika kahramanların, Nur Talebelerinin başlarında üstad ve arkalarında yardımcı olarak, her vakit hazır olduklarının vechini beyan eder.

Dördüncü Düstur 254

Kardeşler arasında “*tefânî*” sırrını, yâni “kardeş kardeşte fânî olmak” esasını ikâme eder.

Ve ihlâsı kuvvetlendiren bir vasıtanın “*rabıta-yi mevt*” olduğunu ve zedeleyen sebeplerin “*riya ve tûl-i emel*” gibi merdud hasletler olduğunu bildirir.

İhlâsı kazanmanın ikinci sebebi; *daima huzur-i ilâhîde olduğunu düşünmektir*. Bu suretle hem riyadan kurtulma çaresini, hem kazanılan ihlâsta çok merâtib olduğunu beyan eder.

Daha sonra, *ihlâsı kıran sebeplerden üç maniden birincisinin “maddî menfaatler”* olduğunu; ve a'mâl-i uhreviyedeki teşrik-i mesaîde muazzam menfaat olduğunu; hem bu uhrevî kazanç, dünyevî şeriklerin kazançları gibi olmayıp, tecezzi ve inkısam etmeden, noksansız olarak, fazl-ı ilâhî ile, terâküm eden sevab ve yekûnlerinin bir misli, iştirak eden ferdlerin her birinin defter-i a'mâline aynen gireceğini beyan ederek, rekabet ve ihlâssızlıkla bu ticaretin kaçırılmamasını tavsiye eder.

Mani in ikincisi, ihlâsı kıran ve en mühim bir maraz-ı ruhî olup şirk-i hafîye yol açan “*teveccüh-i âmme*”den şiddetli kaçmayı ve bu gibi marazlara ehemmiyet verilmemesini ehemmiyetle emreder.

Üçüncü mani'de de “*korku ve tama*” yüzünden gelecek zararlar ile ihlâsın kırılacağını bahsederek, bu hususta Hücûmât-ı Sitte'de izahat-ı kâfiye verildiğinden, o kıymetdar risaleye havale edilmekle hâtime verilen, şirin ve latîf ve çok âlî ve misilsiz ve herkesin muhtaç olduğu bir risale-i mübarekdir.

Hüsrev

Bir Kısım Kardeşlerime Husûsî Bir Mektuptur 261

Bid'aların istilâsı zamanında, Sünnet-i Seniyye'ye ittibâın ehemmiyetini ve Risale-i Nur'u yazmanın “beş nevi ibadet olduğunu” bildiren kıymetdar bir mektuptur.

YİRMİ İKİNCİ LEM'A 263

وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا

gibi âyetlerle, üç işaret ile, Risale-i Nur müellifine ve Risale-i Nur'a âit çoklar tarafından deniliyor ki: "Sen ehl-i dünyanın dünyasına karışmadığın hâlde, nedendir ki, her bir fırsatta senin âhiretine karışıyorlar? Hattâ hiçbir hükûmet târikü'd-dünya ve münzevilere karışmıyor?" meâlinde bir suale karşı, gayet güzel cevap veriyor.

Birinci İşaret 264

Risale-i Nur müellifi ve Risale-i Nur, bütün ehl-i îmânın, hususan Isparta vilâyetinin mânevî terakkiyâtlarına ve îmânlarının inbisâtına mühim bir medâr olduğundan; bu sualin cevabını, din ve şariat nâmına, haklarını müdafaa mecbur olduklarından, dinsizlere karşı müdafaa vazifesi, insanların, hususan Isparta vilâyetinin insanların hakları olduğunu kat'î gösterir.

İkinci İşaret 265

Tenkid ve istifsarkârâne, mimsiz medeniyet tarafından denilen: "Sen neden bizden küstün ve bize müracaat etmiyorsun? Hâlbuki bizim prensi-bimiz var. Bu asrın muktezâsı olarak hususî düsturlarımız var. Bunların tatbikini, sen kendine ve ehl-i îmâna kabul etmiyorsun. Hâlbuki bu cumhuriyetler devrinde tahakküm ve tegallübü kaldırmak düsturu var. Hâlbuki sen, hocalık ve inziva perdesi altında nazar-ı dikkati celb etmecliğin ve hükûmetin rejimi hilâfına çalıştığını, macera-yı hayatın gösteriyor. Bu senin hâlin burjuvalara mahsustur. Bizim, avâm tabakasının intibâhı ile sosyalizm ve bolşevizm düsturlarını tatbik etmek, işimize yarıyor. Prensiplerimize muhalif ve burjuva denilen tabaka-yı havassın istibdad ve tahakkümleri altında adâlet-i mahzayı kabul etmek ağır geliyor." gibi suallerine karşı:

Ne mümkün zulm ile, bîdâd ile imha-yı hakikat

Çalış kalbi kaldır, muktedirsен âdemiyyetten.

düsturuyla Cenâb-ı Hakk'ın fazl u keremiyle ulûm-i îmâniye ve Kur'âniye'yi fehmetmek faziletini ihsân ettiğini; ve bu ihsânı kaldırmağa uğraşan, insan sûretinde şeytanlar olduğunu; birkaç mühim misâl ile, ehl-i ilhad ve kısmen münafıklar bu fevkalkanun muâmeleyi hiçbir hükûmet ve hiçbir ferdin tasvibine mazhar olmayan bu muâmeleye cumhuriyet hükûmeti müsaade etmediğini; değil yalnız Risale-i Nur müellifi, eğer fehmetse nev-i beşer küseceğini ve anâsırın hiddetlendiğini göstermekle, gayet güzel bir cevap veriyor.

Üçüncü İşaret 269

İki سوالin cevabıdır.

Birincisi 269

Ehl-i Felsefe, zındıka hesabına diyorlar ki: “Bizim memleketimizde bulunan bir adam, mecburi cumhuriyetin kanunlarına inkıyâd edecektir. Hâlbuki sen, vazifesiz olduğun hâlde, halkların teveccühünü kazanmak istiyorsun.” demelerine karşı bir müskit cevap veriyor ki, onların foyalarını ortaya çıkarıp ne olduklarını gösteriyor.

İkinci Sual 269

“Teveccüh-i nâsı ve mevki-i âmmeyi kazanmak, bizim vazifedarlarımıza mahsus olup, sen vazifesiz bir adam olduğundan, teveccüh-i nâsı ve mevki-i âmmeyi size hoş görmüyoruz?” demelerine karşı: Eğer insan, bir cesetten ibaret olsaydı, lâyetmûtâne dünyada kalsa ve kabir kapısı kapansa ve ölüm öldürülse; o vakit vazifeler, yalnız maddî askerlik ve idare memurlarına mahsus kalırdı. Hâlbuki böyle mânevî ve gayet mühim ve bütün beşeri alâkadar eden bir vazifenin inkârı; **المَوْتُ حَقٌّ** dâvâsını, her gün cenazelerinin mührüyle imza edip tasdik eden otuz bin şâhidin şehâdetini tekzib ve inkâr etmek ile olur. Mâdem inkâr ve tekzib etmek muhaldır; öyle ise, mânevî hâcât-ı zaruriyeye istinâd eden mânevî çok vazifeler var olduğunu, güzel ve mühim bir iki temsil ile izah ve isbât eder.

Şu risalenin hâtimesinde, “Enaniyetli ehl-i dünyanın her işinde o kadar hassasiyet var ki; eğer şuûrları olsaydı, deha derecesinde bir muâmele olurdu.” diye ehl-i îmâna onların o hassasiyet ve desîselerine aldanmamalarını tavsiye ile, onların bu hâli bir istidrac olduğunu haber verir.

Küçük Ali

YİRMİ ÜÇÜNCÜ LEM'A 274

Otuz Birinci Mektup'un Yirmi Üçüncü Lem'ası olan “Tabiat Risalesi”dir. Tabiattan gelen fikr-i küfrîyi, dirilmeyecek bir sûrette öldüren ve küfrün temel taşı zîr ü zeber eden ve çok çirkin ve müstekreh ve gayr-i mâkul mudil efkârı, insaflı kâfilelerden tard edip çıkaran ve saâdet-i ebediyenin o hakikatli yollarını pek ehemmiyetli, çok şirin ve gayet zevkli bir sûrette açarak, delilleriyle, bürhânlarıyla isbât eden ve müellifine ebedî rahmet okunmasına vesîle olan, âlî, gayet kıymetdâr bir risaledir. Bu risale,

قَالَتْ رُسُلُهُمْ أَفِي اللَّهِ شَكٌّ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

âyet-i kerîmesinin bir tefsir-i vâzihı olup, “Cenâb-ı Hak hakkında şek olamaz ve olmamalı.” demekle, vücud ve vahdâniyet-i ilâhiyeyi bedahet derecesinde gösterir. Şu sırrı izahtan evvel, bir ihtâr ile, bin üç yüz otuz sekiz senesinde ordu-yi İslâm'ın Yunan'a galebesinden neş'e alan ehl-i îmânın kuvvetli efkârı içine gayet müthiş bir zındıka fikri girmek üzere iken, o zındıka mefkûresinin başını dağıtmak gayesiyle Ankara'da Arapça olarak tab' edilmiş olan bu risalenin, sonra aynen Türkçe'ye tercüme edildiğini hatırlatır.

Mukaddime 275

İnsanların ağzından çıkan ve dinsizliği işmâm eden ve ehl-i îmânın bilme-yerek istimâl ettikleri kelimelerin en mühimlerinden üç tanesini beyân eder.

Birinci Kelime : “Evcedethü'l-esbab” yani esbâb-ı âlem îcâd ediyor.

İkinci Kelime : “Teşekkele binefsihî” yani kendi kendine oluyor.

Üçüncü Kelime : “İktezathü't-Tabiat” yani tabiat iktizâ edip, yapıyor.

Bu üç dehşetli kelimelerin, lâakal doksan muhâlâtı tazammun eden üçer muhalden dokuz muhal ile, açtıkları üç yolu tamamen kapayarak, dördüncü yol olan “Tarîk-i Vahdâniyet” ile, bilcümle mevcûdât, bir Kadîr-i Zülcelâl'in kudretiyle vücud bulduğunu, hakikî ve letâfetli temsilleriyle isbât eder.

Birinci Kelime 276

“Evcedethü'l-esbab” yani teşkil-i eşya, esbâb-ı âlemin içtimâyıyla vücud bulmasının pek çok muhâlâtından üç tanesini zikreder.

Birincisi: “Herhangi bir zihayatın îcâdı Vâhid ü Ehad'e verilmeyip, esbabdan talep edilse; bir eczâhâne-i kübrâda mevcut kavanozların içindeki maddelerin garip bir tesadüf eseri veya esen rüzgârların kavanozları çarpıp devirerek içindeki maddelerin akması ve bir yere toplanması” temsiliyle gösterilen vücud-i eşyayı esbaba vermek itikadının hadsiz muhaliyetini, beyân eder. 276

İkinci Muhal: Mevcûdâtın bir sineğin inşası Vâcibü'l-Vücud'a verilmeyip, esbâb-ı âlem yapıyor denilse; kâinatın ekserisiyle alâkadar olan bu sineğin her bir zerresini; gözüne, kulağına, kalbine ve cesedine yerleştirmek için, erkân-ı âlemi ve anâsır ve tabâyii, usta gibi, o sineğin hem zâhîrinde hem bâtınında çalıştırmak lâzım geliyor. Bu muhal, Sofestaileri dahi eblehâne meslekleri içinde utandırıyor. 277

Üçüncü Muhal: “Bir vâhidin vahdeti varsa, her hâlde bir elden sudûr ettiği” kâidesiyle, şu mükemmel intizam ve şu hassas mîzan ve şu câ-

mi hayata mazhar olan bir mevcud, eğer Vâhid ü Ehad'in bir masnûu kabul edilmezse; câmid, cahil, kör, sağır, şuûrsuz, karmakarışık hadsiz esbabın karıştırıcı elleri arasında inşâ edildiği ve nihayetsiz imkânât yolları içinde gayet mükemmel ve nihayet hassas ve câmi bir hayata mâlik olarak vücudu kabul edilse, yüzler muhali birden kabul etmek imkânsızlığını ve eşekleri dahi eşeklikleri içinde güldürecek derecede akıldan uzaklığını gösterir 278

İkinci Kelime 279

“Teşekkele binefsihî” yani kendi kendine teşekkül ediyor. Şu muhalin bâtil olduğunu gösteren çok muhâlâtlardan üç muhali, nümûne olarak zikrediyor.

Birincisi: Her mevcud, basit bir madde olmadığı gibi, câmid ve tagayyürsüz dahi olmadığından; ve hem de zerrelerden teşekkül ettirilmiş gayet acîp bir makine ve gayet hârika bir saray olmakla beraber, zâhirî ve bâtinî duygularla mücehhez bulunduğu, kâinatla alâkası vardır. İşte her bir mevcud Hâlık-ı Külli Şey'e isnâd edilmeyip, “Kendi kendine teşekkül ediyor.” denilse; o vakit her bir mevcudun her bir zerresine, bir Eflâtun'a bedel binler Eflâtun kadar ilim ve şuûr vermek gibi hurafecilik ve dîvâneliğin en büyüklerinin ortasına düştüğünü beyân edip, isbât eder 279

İkincisi: Her bir mevcud, bilhassa ferd-i insan; birbiri içinde yerleştirilmiş binler kubbeli bir saray ve her bir kubbesi binler zerrâtın baş-başa vermesiyle teşekkül etmiş acîp nakışlı garip bir san'at-ı hârika olduğu hâlde, “Bu masnûât bir Sâni-i Vâhid'in eser-i san'atı değildir, kendi kendine teşekkül ediyor.” denilse, hadsiz ve hudut altına alınmayan zerrât-ı vücudiye adedince muhaller ortaya çıkar ki; bu mefkûre sahiplerini cehlin en mün-tehâsında oturarak, echeliyetle techil eder 280

Üçüncü Muhal: Sâni-i Zülcelâl'in îcâdı olan her bir masnû, kalem-i kader-i ezelinin bir mektubu olmazsa, “Esbâb-ı âlem îcâd ediyor.” denilse; o vakit o esbab, evvelâ o masnûun bedenindeki hüceyrelerinden tut, binler mürekkebât adedince tabiat kalıpları, demir kalemleri ve harfleri ve hattâ bu demir harfleri ve kalemleri ve kalıpları dökmek için birçok fabrikalar ve bu fabrikaların inşâsı için, keza fabrikaların vücudu lâzım gelir. Ve hâkezâ bu teselsül gittikçe gidecek. Bu nâmütenahî muhâlâtı intâc eden bu fikri kabul edenler, bu hakikatten yedikleri silleden ayılıp, bu fikirlerinden vazgeçmelidirler, der 280

Üçüncü Kelime 281

“İktezathüt-Tabiat” yani tabiat iktizâ ediyor. Bu idlâl edici mudil fikrin pek çok muhâlâtından üç muhalinin:

Birincisi şudur ki: Şems-i Ezeli'nin kalem-i kader ve kudreti olan alîmâne, basîrâne, hakîmâne san'at-ı îcâd, o Zât-ı Zülcelâl'e verilmezse hem kör, hem sağır, hem akılsız, hem düşüncesiz bir tabiata verilse; o tabiat, bu masnûâtı yapmak için, ya her şeyde hadsiz mânevî makine ve matbaaları bulunduracak veyahut her şeyde kâinatı halk edip idare edecek bir kudret ve hikmeti derc edecektir. Bu ise, her bir mevcutta hadsiz bir kudret ve irade ve nihayetsiz bir ilim ve hikmet taşıyacak bir tabiatı veya bir kuvveti ve âdetâ bir ilâhı, içinde kabul etmek lâzım gelir ki; bu ise, kâinattaki muhâlâtın en bâtılı ve hurafenin en yalan bir şekli olduğunu ve Hâlık-ı Kâinat'ın sıfât-ı kudsiyesinin tecelliyâtına "tabiat" nâmı verenler, hayvanlardan yüz derece aşağı olduğunu gösterir..... 281

İkincisi: Gayet intizamlı ve mîzanlı ve hikmetli olan şu mevcûdât, nihayetsiz Kadîr ve Hakîm bir Zât'ın îcâdıdır, denilmezse, tabiata verilse, o vakit tabiat, nebâtâtın menşei ve meskeni olan ve nebâtâta saksılık vazifesini gören bir parça toprakta, milyarlar adedince ayrı ayrı makinaları ve matbaaları yerleştirmeli ki; o toprak, her türlü nebâtâtın menşei ve meskeni olabilsin ve hayatlarına lâzım her türlü ihtiyaçlarını muayyen mikdarları dâhilinde verebilsin. İşte bu hurafeyi ve hadsiz muhâlâtı netice veren bu mefkûreyi taşıyanların eşekliklerine bakarak, yüzlerine tükürerek, der: Bu suûbetli ve müşkilâtlı acîp muhâlâtın, nasıl sühûletli vücuda inkılâp ettiği hakkındaki suale hakikatli ve gayet mâkul bir cevap verilmiştir.....282

Üçüncüsü: İki misâli var..... 285

Birincisi: Hâlî bir sahrâda kurulmuş gayet mükemmel ve müzeyyen bir saraya giren vahşi bir adamın misâliyle izah edilen bir hakikattir. Şöyle ki: O saraydan daha muntazam, daha mükemmel ve her tarafı mu'ci-zât-ı hikmetle doldurulmuş olan şu âlem sarayının içine, ulûhiyeti inkâr eden vahşi tabiiyyunlar girerler. Gördükleri mevcûdâtın, dâire-i mümkinât hâricinde olan Zât-ı Vâcibü'l-Vücut'un eser-i san'atı olduğunu düşünmeyerek; dâire-i mümkinât içinde bulunan ve kudret-i ilâhiyenin tebeddül ve tagayyür eden icrâat kanunlarının bir defteri hükmündeki mecmûa-yi kavânîn-i âdetullaha ve bir fihriste-i san'at-ı rabbâniye olan ilâhî kanunlara yanlışlıkla "tabiat" nâmını verip, eşyanın îcâdını ona tahmil ederek, öylece ahmakâne bir bâtıl yola girerler ki, ahmaklığın müntehâsında en büyük ahmaklık nişanını göğüslerine kendi elleriyle takarlar..... 285

Üçüncü Muhalin ikinci misâli: Gayet muhteşem bir kışlaya ve gayet muazzam bir câmiye giren vahşi bir adamın misâliyle temsil edilen ikinci bir hakikattir. Sultan-ı Ezel ve Ebed'in hadsiz cünûdunun muhteşem

bir kışlası ve muazzam bir mescidi olan şu kâinata, tabiat fikirli münkirler girerler. Bakarlar ki; bütün mevcûdât iş başında vazifededirler. Sâni-i Zülcelâl'in Zât-ı Akdes'inden i'râz ettiklerinden, Hâlık-ı Zülcelâl'in bir cilve-i rabbâniyesi olan kuvvetini müstakil bir kadir telâkki ederek mânevî kanunlarını birer maddî madde tasavvur etmekle beraber, o kanunların ellerine icâd vererek "tabiat" nâmını taktıklarından, bütün gördükleri şu hârikulâde mevcûdâtı tabiata isnâd edip, vahşilerin en vahşisi olduklarını ilân ederler.

İşte, taksim-i aklî ile, mevcudun vücud bulması için dört yoldan başka yol olmadığından, bu yollar hadsiz ve hesapsız muhalleri icab eden dokuz muhal ile kapatılarak, bilbedâhe ve bizzarûre, dördüncü yol olan vahdet yolu kat'î bir sûrette sâbit olur. Ve her bir mevcudun vücudu, doğrudan doğruya Zât-ı Vâcibü'l-Vücud'un dest-i kudretinden çıktığını ve semâvât ve Arz, kabza-yi kudretinde olduğunu gösterir. Esbab-perest ve tabiata sapanların gittikleri ve göremedikleri yollarının iç yüzünü gösterdikten sonra onları insafa davet eden ve mesleklerini terk ettiren gayet izahlı ve çok şirin ve gayet latîf bir beyândan sonra, sorulan iki şüpheli sualin birincisine, "redd-i müdahale ve men-i iştirak kanunları"nın muktezâsıyla; ikincisine de Hâlık-ı Zülcelâl bütün bütün hikmetine zıt olan netice-i hilkatî ve semere-i kâinatı abesiyete çeviren ve hikmet-i rubûbiyetini inkâr ettirecek bir tarz olan mah-lûkâtın ibâdetlerini ve bilhassa insanın şükür ve ubûdiyetini başkalarına vermeye rıza göstermediği gibi, müsaade dahi etmediğini izah eden gayet güzel cevaplarla mukabele edilmiştir. 286

Hâtîme..... 293

Tabiat fikr-i küfrîsini terk eden ve îmâna gelen zâtın, merak-âver üç sualinden:

Birincisi: "Tenbelliklerinden dolayı namazı terk edenlerin Cehennem gibi bir azâp ile tehdit edilmelerinin sebebi nedir?" 293

İkincisi: "Gözle görülen bu nihayet derecede mebzûliyet ve icâd-ı eşyadaki intizamlı sûret, hem vahdet yolundaki nihayet derecede kolaylık ve sühûlet, hem nass-ı Kur'ân'la

مَا خَلَقَكُمْ وَلَا بَعَثَكُمْ إِلَّا كُنْزٍ وَاحِدَةٍ
وَمَا أَمَرَ السَّاعَةَ إِلَّا كَلِمَةٍ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ

gibi âyetlerin nihayet derecede gösterdikleri kolaylığın sırrı ve hikmeti nedir?" 295

Üçüncüsü: “Kâinat fabrikasının işlettilmesi bir terhib ve tahlil neticesi olduğunu ve hiçten bir şey idam edilmediği gibi hiçten bir şey de icad edilmez diyen feylesofların bu sözleri nasıldır?” demesine karşı, pek dakik ve çok derin ve gayet yüksek ve çok geniş ve nihayet derecede mukni ve müs-kit olarak serdettiği delâil-i aklıye ile, esbaba tapan ve tabiat bataklığında boğulanları kurtaran ve hâlen o mesleklerinde bulunanları utandıran gayet hakikatli ve musîb cevaplar vardır..... 298

Hüseyin

YİRMİ DÖRDÜNCÜ LEM'A 301

“Dört Hikmet”i hâvidir. **يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ** **عَلَيْهِنَّ مِنْ حَلَالِيهِنَّ** ilâ âhir... gibi âyetlerle, Kur’ân-ı Hakîm tesettürü emrediyor. Sefih ve mimsiz medeniyetin ise, Kur’ân’ın bu hükmüne karşı muhalif gittiğini ve tesettürü fitrî görmediğinden, “Bir esarettir.” deyip dinsizcesine bir sualine karşı Kur’ân-ı Hakîm’in bu hükmü tam yerinde olup, belki esaret olmayıp tesettürün fitrî olduğunu çok tecrübe ve misâllerle izah ve isbât edip, onları iskât ve tesettüre kat’î emrediyor.

Birincisi 302

Kadınların fitratı tesettürü iktizâ ediyor. Çünkü hilkaten zaîfe ve nazik olduğundan, kendi hayatından ziyâde çocuklarını himayeye fitraten bir meyli bulunduğundan, onu himaye edene karşı kendini güzel göstermek ve nefret ettirmemeye ve ittihama mâruz kalmamak için fitrî bir meyli bulunduğunu; hem kadınların ondan altısı ya ihtiyar, ya çirkin olmak cihetiyle, çirkinliğini herkese göstermek istemediğini; hem güzellerden kendini göstermekten sıkılmayanlar, ancak ondan bir-iki olup, diğerleri ise pis ve şehevânî ve sakil insanların nazarlarından istiskal ettiğinden, kendini göstermek istemediğini; ve Kur’ân-ı Hakîm’in tesettüre emri fitrî olmakla beraber, o nazik ve zaîfeyi, bir refika-yi ebediye olabilmesi için, tesettürle zâhirî ve bâtınî zilletten ve mânevî bir esareten kurtarıyor diye gayet güzel bir cevapla gaddar medeniyeti iskât ediyor.

İkinci Hikmet 303

Erkek ve kadın arasında şiddetli bir muhabbet, yalnız bu hayat-ı dünyeviye ihtiyâcından ileri gelmediğini, belki ebedî bir hayatta ciddî bir arkadaş olmak için, o muhabbeti âhir ömre kadar devam ettiği ve etmesi lâzım geldiği cihetle o kadının, ebedî arkadaşı olan kocasının ebedî arkadaşlığın-

dan mahrum kalmamak için tesettürü kat'iyen ve fıtraten iktizâ ettiğini; ve sefih, gaddar medeniyetin “gayr-i fitrî ve esarettir” demelerini iskât etmekle beraber, tesettüre kat'î emrediyor.

Üçüncü Hikmet 304

Aile saâdeti, kadın ve koca mâbeyninde bir emniyet-i mütekâbile ve samimî bir muhabbetle devam ettiğini; ve tesettürsüzlük o emniyet ve muhabbeti bozduğunu ve kırdığını; ve açık-saçık kadının ondan bir tanesi, kocasından daha iyisini görmediğinden, kendini başkalarına göstermek istemediğinden; ve yirmi adamdan ancak bir tanesi karısından daha güzelini görmediğinden, açık-saçıklık ve hayvânî nazarlar o emniyeti ve muhabbeti kırdığını; hattâ o hayvânî, süflî ve pis görünmek, akrabalık misillü olanda dahi o emniyeti kırdığını; ve o çıplak bacakla görünüş akraba misillü olanda dahi o emniyeti kırdığını; ve o çıplak bacakla görünmesi, akrabanın mahremiyeti dahi gayr-i mahrem olduğunu gayet kat'î bir sûrette isbât eder.

Dördüncü Hikmet 305

Kesret-i nesil her cihetle matlup olup, her millet ve her hükûmet buna taraftar olduğu, hattâ Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm) **تَنَاجَوْا تَكْتَرُوا فَإِنِّي**

أَبَاهِي بِكُمْ الْأُمَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ yani “İzdivac ediniz. Ben, sizin çokluğunuzla iftihar ederim.” buyurmasını; tesettürsüzlük izdivacı çoğaltmayıp, pek azalttığını, çünkü serseri asrî bir genç dahi refikasının gayet namuslu olmasını istediğini; ve kadın ise, erkeğin çoluk ve çocuk ve malına ve her şeyine dâhilî muhâfız olduğundan, kadında sadâkat ve emniyet lâzım olduğunu; tesettürsüzlük ve açık-saçıklık ve hayâsızlık ise, o sadâkati ve emniyeti kırdığından, erkeğe vicdan azâbı çektiğini ve kadınlarda şecâat ve sehavet o sadâkat ve emniyeti ihlâl ettiğini; ve memleketimizin Avrupa'ya kıyâs edilemeyeceğini, eğer kıyâs edilse, neslin zaafına ve kuvvetin sukûtuna sebep olacağını; ve şehirli köylülere kıyâs edilemeyeceğini, çünkü köylüler maîşet meşgalesiyle uğraştığından, san'at ile iştigal eden şehirli onlara kıyâs edilemeyeceğini ve daha çok hikmetlerini gayet kat'î isbât eder.

Rüşdü

Ehl-i Îmân Âhîret Hemşirelerim Olan Kadınlar Tâifesi İle Bir Muhaveredir 307

Risale-i Nur'un mühim bir esası şefkat olması ve kadınlar tâifesinin şefkat kahramanları bulunmaları cihetiyle fıtraten Risale-i Nur'la alâkaları bulunduğunu; fakat bazı fenâ cereyânlarla o kıymetli seciyenin sû-i istimâl edildiğini; ve kadınların saâdet-i uhreviyesi gibi, saâdet-i dünyeviyelerinin de

çâre-i yegânesi, dâire-i İslâmiye'deki terbiye-i diniye olduğunu izah eden kıymetli bir mektuptur.

YİRMİ BEŞİNCİ LEM'A 314

“Yirmi Beş Deva”yı hâvîdir. Bu risale,

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ

gibi âyetler, ehl-i îmânın musîbetleri musîbet olmadığını, belki bir ihtâr-ı sübhanî ve iltifât-ı rahmânî olduğunu gösterir gayet mukni bir tefsir ve o ehl-i îmânın on kısmından bir kısmını teşkil eden musîbetzedelere karşı mânevî bir tiryak ve gayet nâfi' bir eczâhâne gibi olduğunu, hattâ her bir deva, ayrı ayrı binler çeşit ilâçlar gibi hâsiyetlerini gösteren bir eczâhâne hükmünde ve Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın eczâhâne-i kübrâsı olan

وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ❀ وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ

gibi şifâ hakkındaki yüzer âyâtın sırr-ı tesirine şifâlı, devalı bir mübarek mâ-kes ve bir mâ-yi zemzeme-i Kur'ân hükmünde olduğunu gösterir.

Birinci Deva 315

İnsanın hastalığı zâhiren bir nevi dert gibi ise de, dert değil, belki bir nevi derman olduğunu ve ömür sermayesi sıhhat ve âfiyet ve istiğnâdan gelen bir gafletle zayi olduğundan, hastalık o zayıyatı meyvedar bir ömre çevirdiğini haber verir gayet güzel bir devadır.

İkinci Deva 315

İbâdet iki kısım olup, bir kısmı müsbet ibâdettir ki, namaz ve niyaz gibi mâlûm ibâdetler olup, diğeri menfî ibâdettir ki, hastalıklar insana aczini, zaafını hissettirdiğinden, hâlis, riyâsız mânevî bir ibâdet olduğunu; ve bu hastalıkların, Allah'tan şekvâ etmemek şartıyla, mü'min için bir dakikası bir saat hükmüne geçtiğini ve bazı kâmillerin hastalıklarının bir dakikası bir gün ibâdet hükmüne geçtiğini rivâyet-i sahiha ve keşfiyat-ı sâdika ile sâbit olduğunu bildirir gayet mühim bir devadır.

Üçüncü Deva 316

İnsan bu dünyaya keyif sürmek ve lezzet için gelmediğine, mütemâdiyen gelenlerin gitmesi ve gençlerin ihtiyarlanması ve mütemâdiyen zevâl ve firâkta yuvarlanması şâhid olduğunu; hem insan zihayâtın en mükemmeli ve cihâzâtça en zengini olduğundan, geçen lezzetleri ve gelecek belâları düşündüğünden, kederli ve sıkıntılı bir hayat geçirdiğini; hastalık ise, sağlık ve

âfiyet gibi gaflet vermediğinden, dünyayı hoş göstermeyip o tahatturların elemelerinden vazgeçirdiğinden, hiç aldatmaz bir vâiz ve bir mürşid hükümünde olduğunu gösterir bir mübarek devadır.

Dördüncü Deva 316

İnsan, hastalıktan şekvâ değil, hastalığa sabretmesi lâzım olduğunu gösterir. Çünkü o, cihâzâtını kendi yapmayıp ve başka bir yerden de satın almadığından; ve mülk sahibi, bahçesini çapalamak, bellemek ve budamak gibi ezalarla, o sayede güzel bir mahsul aldığından; o eza, o bağın hakkında eza değil, belki mahsulünün yetişmesine medâr olduğundan, şikâyetle hiç hakkı olmadığını gösterdiği gibi; insanın da, hastalıkla yapılan tasarruftan şikâyet değil, tahammüle mecbur olduğunu, şiddetli olduğu zaman “Yâ Sabûr!” deyip, sabır ile mukavemet edileceğini haber veriyor.

Beşinci Deva 317

Bu zamanda, hususan gençler hakkında; hastalık o gençleri gençlik sarhoşluğundan men ettiği için, onların hakkında o hastalık, mânevî bir sıhhat ve âfiyet olduğunu haber verir gayet şirin bir devadır.

Altıncı Deva 318

Musîbetin gitmesiyle mânevî bir lezzet geleceğini gösterir. Çünkü “Elem-in zevâlî lezzettir.” diye, o elemli musîbetler, zevâl ile rûhta bir lezzet irsiyet bıraktığını gayet güzel haber verir mühim bir devadır. Hattâ bu devanın ehemmiyetindendir ki; te’lifâtında iki kere aynı numara tekerrür etmesi ve öylece kaydedilmesi, ehemmiyetini isbât eder.

Yedinci Deva 319

Hastalık, insanın sıhhatindeki nimet-i ilâhiyenin lezzetini kaçırmıyor, bilâkis tattırıyor. Çünkü bir şey devam etse tesirini kaybeder, usanç verir. Hattâ ehl-i hakikat demişler: **إِنَّمَا الْأَشْيَاءُ تُعْرَفُ بِأَضْدَادِهَا** yani “Her şey zıddıyla bilinir” “Soğuk olmazsa hararet anlaşılmaz.” diye mâkul ve şirin bir devadır.

Sekizinci Deva 320

Hastalık, îmânlı bir insanın âhiretini geri bırakmıyor, belki daha ziyâde terakki ettiriyor. Çünkü, hastalık, sabun gibi, günahları siler, temizler; güzel bir keffaretü’z-zünûb olduğu hadîs-i şerifle sâbit olduğunu; hem îmânlı olan bir insanın maddî hastalığı mânevî hastalıklardan kurtardığını; şahs-ı zâhîrîsinin hatasıyla şahs-ı mânevîsi hasta olduğundan zâhir hastalığı o hatalardan geri koyup, mânevî istiğfara sebep olduğundan, o maddî hastalık çok büyük bir hazine olduğunu bildirir.

Dokuzuncu Deva 321

Cenâb-ı Hakk'ı tanıyan bir insan için, ölüme sebep olan hastalıktan korkmak olmadığını; ve ölüm, insanın tanıdığı ve bildiği bütün ehl-i î mân olan ahabplarına kavuşmak olduğunu; hem ölüm mukadder olup, bazan hastalıklıların yanındaki sağ insanların ölmesi ve hastaların sağ kalması; hem ölüm, vazife-i hayattan bir paydos ve bir rahat olduğunu ve ehl-i dalâlet için gayet korkunç bir zulûmât-ı ebediye olduğunu bildiren gayet mülâyimâne güzel bir devadır.

Onuncu Deva 322

İnsanın hastalığı, merak ettikçe gayet ağırlaşacağı, hususan evhâmlı bir hastanın bir dirhem zâhir hastalığı, merak vasıtasıyla on dirhem olacağını, hem merak da ayrıca bir hastalık olduğunu haber veren mühim bir devadır.

On Birinci Deva 323

Hastalık insana hazır bir elem verdiğiinden, evvelce geçirmiş olduğun hastalıktan sonra hiçbir elem kalmayıp, hemen lezzeti bu âna kadar devam ettiğini hatırlayıp, o andaki hastalığın hazır eleminden kurtulmak ile, bulunduğun dakikadan sonra zamanın nasıl geleceğini bilmediğinden, ondan korkmamak lâzım olduğunu; hem yok bir zamanda, yok bir eleme, yok bir hastalığa vücud rengi vermek mânâsız olduğunu; ve sabır kuvvetini sağa ve sola dağıtmak faide vermediğinden, bütün kuvvetiyle hazır zamana dayanmak lâzım olduğunu haber veren en a'lâ bir devadır.

On İkinci Deva 323

Hem insan hastalık sebebiyle ibâdet ve evrâdından mahrum kaldığına teessüf etmemesine; sabır ve tevekkül ve namazını kılmak şartıyla, o hastalıkta, ibâdet ve evrâdının sevâbı aynen ve daha hâlis bir sûrette verileceği hadîsçe sâbit olduğu; ve insan o sayede aczini ve zaafını bildiğinden, bütün cihâzâtının lisân-ı hâl ve lisân-ı kâliyle dergâh-ı ilâhiyeye ilticâ etmesine sebep olduğundan, sırrını anlattığından, şikâyet değil, şükretmek lâzım olduğunu gösterir.

On Üçüncü Deva 324

Hastalıktan şikâyet edilmeyeceğini; ve hastalık bazılarında bir define olduğunu; ve ecel muayyen olmadığından, her vakit havf u recâ ortasında bulunmak lâzım olduğunu; ve ölüm, insanı gaflet içinde yakalamak ihtimâli bulunduğundan, hastalık onun âhiretini düşündürmek cihetiyle gayet güzel bir nâsih olduğunu gösterir mühim bir devadır.

On Dördüncü Deva 325

Hem ehl-i îmânın göz hastalığı perdesi altında -yani kör olmasında- pek mühim bir nur ve mânevî büyük bir göz olup, birkaç sene dünyanın hazînâ-ne fânî bir güzelliğini fânî bir sûrette seyredecek fânî bir göze bedel, kırk göz kuvvetinde ebedî gözler ile ebedî bir sûrette Cennet'te Cennet levhalarını seyretmesi daha evlâ olacağını beyân eder. ^(Hâşiye)

On Beşinci Deva 326

Hastalığın sûretine bakıp “Âh!” eylemek caiz olmadığını, belki mânâsına bakılsa “Oh!” diye mânevî lezzetler akıtacağını; çünkü mânevî sevâp lezzeti olmasaydı, Cenâb-ı Hak en sevdiği kullarına hastalığı vermezdi diye hadîs-i şerifte **أَشَدُّ النَّاسِ بَلَاءَ الْأَنْبِيَاءِ ثُمَّ الْأَمْثَلُ فَالْأَمْثَلُ** -ev kemâ kâl- hadîs-i şerifinin sırrını; ve bazı hastalıklar şehid makamını kazandıracağını, bâhusus kadınların lohusa zamanında kırk gün zarfında vefat ederlerse şehid olacaklarını en güzel bir sûrette haber verir.

On Altıncı Deva 327

Hastalık, hayat-ı içtimâiye-i insâniyede en mühim olan hürmet ve merhameti telkin ettiğini, çünkü sıhhat ve âfiyet, nefis-i emmâreye, her cihetçe istiğnâ gösterdiğinden; hastalık, o istiğnâ yerine hürmet ve merhameti hissettirdiğinden, rikkat-i cinsiyesine karşı bir şefkat celb etmeye vesile olacağını gösteren gayet güzel ve en şirin ve lezzetli bir devadır.

On Yedinci Deva 328

İnsan, hastalık vasıtasıyla, hayrât yapamadığından müteessir olmak caiz olmadığını; çünkü en mühim hayrât hastalıkta dahi bulunduğunu, hattâ hastalara bakmak bile en mühim hayır ve sadaka hükmüne geçeceğini; çünkü îmânı olan bir hastanın hatırını sormak ve güzel teselli etmek, hussusan ana ve baba olsa, onların duâlarını kazanmak en a'lâ bir hayrât ve sadaka olduğunu, pek mühim bir tarzda gösterir.

On Sekizinci Deva 330

İnsan şükürü bırakıp şekvâya gitmeye ve bir hakkının zayi olmasından şikâyetle hiç hakkı olmadığını; çünkü senin üstünde Cenâb-ı Hakk'ın çok nimetleri olmak cihetiyle, onların şükür hakkını îfâ etmediğinden dolayı Ce-

^(Hâşiye) Bu devanın tesirindendir ki, misafireten bir köye gittiğimde; orada gözsüz Mehmed Ağa isminde bir zât, gözünün hastalığından şikâyeti üzerine, yanımda bulunan Hastalar Risalesi'nin On Dördüncü Devasını okuyunca, onun mânevî tesiriyle o zât dedi: “Keşke ben bu sevâbı ve mânevî bu kazancı; bana açan bu hastalığımдан şikâyet etmeseydim.” diye nedâmetkârâne, bir şükür kapısına döndü. Onun için o hastalık, onun hakkında bir rahmet-i ilâhiye olduğunu kat'i anladı.

nâb-ı Hakk'a karşı bir haksızlık ettiğini; hem sen sıhhat noktasında kendinden aşağıdaki bîcârelere bakmak lâzım olduğunu, yani bir parmağın, bir elin, bir gözün yoksa; iki parmağı, iki eli, iki gözü olmayanlara bakmak lâzım olduğunu; çünkü sen hiçlikten vücuda gelip, taş, ağaç ve hayvan olmayıp insan olup İslâm nimetini ve sıhhat ve âfiyet görüp yüksek bir dereceye nail olduğun hâlde, bazı arızalarla ve kendi sû-i ihtiyarınla ve sû-i istimâlinle elinden kaçırdığın ve elin yetişmediği nimetlerden şekvâ etmek, sabırsızlık göstermek bir küfrân-ı nimet olduğunu gösterir bir devadır.

On Dokuzuncu Deva..... 331

Cemîl-i Zülcelâl'in bütün isimleri, "Esmâ-yi Hüsnâ" tâbir-i samedânîsiyle güzel olduklarını ve mevcûdât içinde en latîf, en câmi âyine-i same-diyet de hayat olduğunu; ve güzelin âyinesi güzel olduğunu; ve güzelliğini gösteren güzelleşeceğini ve o âyineye de o güzelden ne gelse, güzel olduğunu; ve hayat dâimâ sıhhat ve âfiyet ve yeknesak gitse, nâkıs bir âyine olacağını; ve hastalıklı bir uzvun etrafında, Sâni-i Hakîm sâir âzâları o uzva muâvenetdarâne teveccüh ettirip, nakışlarını ve vazifelerini göstermek için o hastalığı misafireten gönderip, vazifesi bittikten sonra yerini yine âfiyete bırakıp gittiğini isbât eder.

Yirminci Deva..... 332

Hastalık iki kısım olup; bir kısmı hakikî, bir kısmı vehmî olduğunu; hakikî kısmına Şâfi-i Zülcelâl küre-i arz eczâhâne-i kübrâsında her derde bir devâ istif ettiğini; ve o devalar ise, dertleri istediğinden, onları istimâl etmek meşrû olduğunu, fakat devanın tesirini Cenâb-ı Hak'tan bilmek lâzım olduğunu; vehmî hastalığa ehemmiyet verilmeyeceği, ehemmiyet verildikçe fazlalaşacağını, ehemmiyet verilmezse hafif geçeceğini güzel bir temsil ile isbât eder.

Yirmi Birinci Deva 333

Hastalıkta maddî bir elem olup, o elemi izâle edecek mânevî bir lezzet ihâta ettiğini; ve zâhiren peder ve vâlide ve akrabaların şefkatleri, onun etrafında hastalık câzibesıyla, ona karşı muhabbetdarâne aktığından, o elem çok ucuz düştüğünü; maddî ve mânevî çok yardımcıları bulunduğundan, şikâyet değil, şükretmek lâzım olduğunu isbât eder.

Yirmi İkinci Deva 334

Nüzul gibi ağır hastalıklar, mü'min için pek mübarek sayıldığını; ve ehl-i velâyetçe mübarekiyeti meşhud olduğunu; ve Cenâb-ı Hakk'a vâsıl olmak için iki esasla gidildiğini; nüzul gibi hastalıklar ise, o iki esasın hâssasını ver-

diğini; o iki esasın birisi, râbıta-yi mevt yani, dünyanın fânî olduğunu bildiği gibi, kendinin de fânî ve vazifedar bir misafir olduğunu gösterir. İkincisi, nefs-i emmârenin ve kör hissiyâtın tehlikelerinden kurtulmak için, bir kısım ehl-i îmân çilelerle nefs-i emmâreyi öldürdüklerinden, hayat-ı ebediyelerini bu sûretle kazandıklarını; ve nüzul gibi hastalıklarda aynı o hâssa bulunduğundan, o hastalık onun için gayet ucuz düştüğünü isbât edip gösterir.

Yirmi Üçüncü Deva 335

Hastalık, gurbette ve kimsesizlikte bulunduğu zaman, o kimsesizliği cihe-tiyle, kendine en katı kalblerin dahi rikkatini celb ettiğini; ve Kur'ân'ın bütün sûrelerinin başlarında "er-Rahmânü'r-Rahîm" sıfatıyla kendini bize takdim eden Allah, bir lem'a-yi şefkatiyle, umum yavruların yardımına vâlidelerini koşturduğunu; ve her baharda, bir cilve-i rahmeti ile nimetlerini bize gönderdiğini; ve o nimetlere nail olmak, îmân ve intisabla ve onu tanımakla olduğunu; ve o gurbet ve kimsesizlikteki hastalık ise, Cenâb-ı Hakk'ın nazar-ı merhametini celb ettireceğini, ehemmiyetli haber verir.

Yirmi Dördüncü Deva 336

Masum çocuklara ve masum gibi ihtiyar hastalara bakan ve hizmet edenlerin hakkında uhrevî büyük bir ticaret olduğunu; ve o nazik çocukların hastalıkları, ileride hayat-ı dünyanın dağdağalarına tahammül için birer şırınga-yi rabbâniye olduğunu; ve o şırıngalardan gelen sevâp ve ücret, onlara bakanların ve bilhassa vâlidelerinin defter-i a'mâline yazıldığını; ve bu hakikatin ehl-i hakikatçe meşhud olduğunu; ve bilhassa ihtiyar peder ve vâlide ve akraba gibi ihtiyarların duâlarını almak, âhiretin saâdetine medâr olduğunu; ve onlara bakanların da, ileride kendi evlâdlarından aynı vaziyeti göreceğini ve bakmadıkları cihetle, neticede azâb-ı uhrevî olduğu gibi, dünyaca da çok felâketlere mâruz kaldıkları ve kalacakları vukûat ile sâbit olduğunu; ve akrabası olmazsa bile, yine onlara bakmak İslâmiyet'in iktizâsından olduğunu gayet kat'î isbât eder.

Yirmi Beşinci Deva 337

Bütün hastalıkların gayet nâfi' ve mânevî bir devası ve hakikî ve kudsî bir tiryakı ise, îmânın inkişâfı olduğunu; tevbe ve istiğfar ve namaz ve ubûdiyet ile, o tiryak-ı kudsî olan îmân ve îmandan gelen ilâcın istimâl edilmesi lâzım olduğunu; ehl-i gafletin zevâl ve firâk darbeleriyle yaralanan mânevî büyük dünyalarının tedâvisi, kudsî bir tiryak olan îmânın şifâ vermesiyle yaralardan kurtulacaklarını ve o îmân ilâcının tesiri ise ferâizi yapmak ile olduğunu; ve sefâhet ve hevesat-ı nefسانيye ve lehviyât-ı gayr-i meşrûa, o

tiryakın tesirini men ettiğini göze gösterip, gayet kat'î bir sûrette izah ve isbât eder.

Hâfız Mustafa (rahmetullahi aleyh)

YİRMİ ALTINCI LEM'A 340

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 كَهَيْعِصَ ذِكْرِ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكْرِيَّا ﴿١﴾ إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا ﴿٢﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ
 مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا

Yirmi Altıncı Lem'a, "Yirmi Altı Rica" dır.

Birinci Rica 341

Her şeyin aslı, nuru, ziyâsı, menbaı, madeni, çeşmesi î mân olduğunu; her şeyden evvel, o kudsî, münezzeh, muallâ nuru kazanmaya çalışmak lâ-zım geldiğini beyân eden kıymetli, îcâzlı bir ricadır.

İkinci Rica 341

Hakikatte sabî hükmünde olan ihtiyarlar, ihtiyarlıkta Hâlık-ı Rahîm'e î mân ve intisab ve itaatle, sabîler gibi "Rahmân u Rahîm" isimlerinin maz-har olacağını tebşir eden nur-efşan bir hakikattir.

Üçüncü Rica 342

Nev-i beşerin ister istemez mübtelâ olduğu sevkîyât-ı berzahiye ve inkı-lâbât-ı uhreviyede, İki Cihanın Serveri ve Enbiyânın Seyyidi ve Rahmet ve Merhamet-i İlâhiyenin Timsali olan Peygamber-i Zîşânımız Habibullah (aley-hissalâtü vesselâm)'ın Sünnet-i Seniyyesine ittibâ ile selâmet ve necat bulu-nacağını beyân eder.

Dördüncü Rica 344

Dünyadan alâkaları kesilmeye başlayan ihtiyar ve ihtiyarelerin, yakın-laştıkları kabir kapısını düşündükleri ve o zâhiren karanlıklı görünen âlem-leri, nuruyla tenvir eden ve aydınlaştıran ve insana bir harfi on sevâp ve hayır; ve bazan yüz ve bazan bin sevâp ve hayır kazandıran ve hazine-i rah-metin miftâhı olan Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ı nur-i î mân ile dinleyip, evâ-mirine itaat ve nevâhisinden içtinâp edenlerin âlem-i ebedîde müferrah ola-caklarını müjdelemekle, çok kuvvetli bir rica kapısını gösterir.

Beşinci Rica 346

Her fertte ve her şahısta cüz'î-küllî tesirini gösteren teselli-i î mân-ı bi'l-

âhiret, ihtiyarlara daha azîm ve kuvvetli bir rica ve teselli verdiği için, ihtiyarlığı emniyetli bir sefine-i rabbâniye bilip sevmek ve hoşnut olmak ve Cenâb-ı Hak'â şükür ve hamd edilmesini tavsiye eder.

Altıncı Rica..... 349

Nur-i îmân ile, kâinatın tabakaları ve Arz'ın mevcûdâtı ve mahlûkâtı, mûnis birer arkadaş gibi Hâlık-ı Rahîm'e şehâdet edip, gurbet ve vahşeti ve zulmeti izâle ettiği gibi; ihtiyarlıkla, hayatıyla refâkat eden şeylerin müfârat zamanında kitab-ı âlemin harfleri sayısınca şâhidleri; ve zîrûhların medâr-ı şefkat ve rahmet ve inâyet olan cihâzâtı ve mat'ûmâtı ve nimetleri adedince rahmetin delilleri bulunan ve en makbul bir şefaathçi olan acz ve zaafın durbünüyle ve ihtiyarlık gözüyle görüleceğinden, ihtiyarlıktan küsmek değil, ihtiyarlığı sevmekle, rica yolunu gösterir.

Yedinci Rica..... 350

Fânî dünyaya eblehâne bâkî süsü veren ve payitaht-ı hükûmette görülen bina-yi evhâmı altı cihetten çürütüp, dalâletten gelen müthiş zulmeti, nur-i Kur'ân ve sırr-ı îmân ile dağıtıp, bîcâre musîbetzede ihtiyarları evhâm ve şübehat vâdilerinden çıkarıp sâhil-i selâmete ve rahmet-i Rahmân'a yetiştiren mücahid bir ricadır.

Sekizinci Rica..... 354

Cenâb-ı Hak kemâl-i keremiyle ve nihayetsiz re'fet ve şefkatiyle, ebed ve ebedî bir hayat için halk ettiği nev-i insanı nisyan-ı mutlakdan kurtarmak için, Kur'ân-ı Azîmüşşan'da **كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ** ferman-ı kudsiyesiyle her nefsin ölümünü haber verdiği gibi, o ölümün bir emâresi ve bir müjdecisi ve insanın dâimî arkadaşı ve hocası olan saçlarının ağarmasıyla, başı aşağı olmağa hazırlanmış olan ve gaflete dâimî meyyâl ve fânîye mübtelâ olan insanı, sırr-ı îmân ve nur-i Kur'ân ile gaflet uykusundan ikaz edip, kuvvetli bir rica düsturunu eline verir.

Dokuzuncu Rica..... 358

Acz ve zaafı bilfiil tadan ve hissiyât cihetinde çocuklar ve yavrular hükümüne geçen ihtiyarlık, rahmet ve inâyet-i ilâhiyenin celbine vesîle olduğu gibi, emr-i Kur'ân ve işaret-i Nebeviye (aleyhissalâtü vesselâm) ile, küçükleri, hürmet ve merhamet ve şefkatle emirber neferler gibi etrafında toplayan ve bu sûretle hem Hâlık-ı Kerîm'in teveccühüne mazhar, hem insanların hizmet ve yardımına medâr olan ihtiyarlıktan râzı olmakla, rica kapısını açar.

Onuncu Rica..... 362

Kur'ân-ı Hakîm'in nuruyla, hakikat ve vâkıu'l-hâl olan mevt, hayata ter-

cih edilip sevildiği gibi; âlem-i berzahta olan emvâtın, elbette dünyada muvakkat misafirler olup, onlar da oraya gidecek olan insanlardan ziyâde ünsiyet ve ülfete lâıyk olduğu, î mânlı ihtiyarlık gözüyle yakînen müşâhede edildiğinden; î mânlı ihtiyarlığın büyük bir nimet-i ilâhiye olduğunu ve bazan seyr u sülûk ile derecât-ı evliyâ gibi yüksek makam ile tebşir ve müjde ve sürur veren kuvvetli bir ricadır.

On Birinci Rica 365

İhtiyarlığın susmaz bir dellâlı olan beyaz kılların ikazıyla, ebedî teveh-hüm edilen vücudun, başka bir âleme namzed olup fânîliği ve bazı vefadâr zannedilen vefasızların darbesiyle, bütün alâkadarların alâka-yi kalbe değmediği görülerek, bir melce', bir istinadgâh taharrîler neticesinde, Kur'ân-ı Hakîm'in lisânından çıkan **لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ** ferman-ı kudsiyesi imdâda yetişip, kâinatta esbab ve bu asrın yolunu şaşırtan tabiat bataklığının hiçliğini ve ağırsız bir evhâm-ı küfrî olduğunu gösteren ayn-ı hakikat bir iki temsil ile; zerreden şemse kadar, felekten meleğe kadar, sinekten semeğe, hayalden hayata kadar kabza-yi tasarrufunda ve ihâta-yi ilminde olan bir Kadîr-i Ezeli'nin vücub-i vücudunu isbât edip, nur-i î mâna vesîle olan kuvvetli bir rica kapısını ihsân eder.

On İkinci Rica 372

Rahmetullahi aleyh Abdurrahmân'ın vefatı üzerine,

كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ

âyet-i kudsiyesinin sırrıyla, **يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي يَا بَاقِي أَنْتَ الْبَاقِي** hakikatiyle,

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ

âyetinin tesellisiyle bir tek cilve-i inâyeti bütün dünya yerini tutan ve bir tek cilve-i nuru bütün zulmeti izâle eden Bâkî-i Zülcelâl ve Sermedî-i Zülkemâl ve Rahîm-i Zülcemâl'in teveccühü bâkî ise, yeter. Gidenler O'nun bâkî mülküne gittiğini ve yerlerine aynını gönderdiğini ve göndereceğini vâki bir hakikatle gösterip, ekseriyetle iftirâk ve hasrete mübtelâ olan ihtiyarların yüzlerini bir Bâkî-i Zülcelâl'e çeviren, zulmeti nura tebdil eden, kalblere î mân nuru bahşeden elektrik-misâl bir ricadır.

On Üçüncü Rica 377

Harb-i Umumî'de Van şehrinin, Rus'un istilâ etmesi ve ihrak etmesiyle harabezâr olması ve ekser ahalisinin şehâdet ve muhaceretle kaybolması ve Medrese-i Horhor'un harap olup vefatı içinde, bu memlekette kapanan ve vefat eden bütün medreselerin, "Horhor'un başında duran ve yekpâre bir

taş olan Van Kal'ası" kabir taşı olarak görünmesi üzerine, Van Kal'ası'nın başında, şiddet-i me'yûsiyet ve matem içinde iken, Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın سَبِّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١٩٠﴾ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ Beyân'ın يَحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ âyetinin hakikati tecelli edip; o rikkatli, hirkatli, dehşetli hâlâtta kurtarıp; nazarı âfâka, âyât-ı kâinata baktırıp, misafir insanların eliyle yazılan sun'î bir mektubun silinmesi yerine, Nakkaş-ı Ezeli'nin her bir harfinde bir kitap yazılı, silinmez ve solmaz koca kâinat kitabını hediye etmesi ve okutturmasıyla izâle edip, bilâhere de Medrese-i Horhor yerine Isparta'yı medrese; ve müfârakat eden talebe ve dostlara bedel daha çok talebe ve dostlar vermesiyle, sır-ı hikmetini ve rahmetini ve şefkatini gösteren bir Rabb-ı Rahîm'in dergâhına yakınlaşan ve o dergâhta makbul birer abd olan î mânî ihtiyarların dünyanın ehvâl-i muhavvifâne-sinden mükedder ve me'yûs olmamalarını; o kudsî î mânî ve müsellemler İslâmiyet'i ihsân eden bir Muhsin-i Kerîm'e nihayetsiz hamd ve şükürle lisânımızın zevkini ve ubûdiyet ve itaatle rûhumuzun şevkini tavsiye eden kıymetdâr bir ricadır.

Hâfız Mustafa

(rahmetullahi aleyhi rahmeten vâsiaten)

On Dördüncü Rica 386

Ehl-i dünya, Üstadımızı her şeyden tecrid edip, beş çeşit gurbet içinde bulunduğu bir vakitte, gayet kuvvetli bir aşk-ı bekâ ve şiddetli bir muhabbet-i vücud ve büyük bir iştihak-ı hayat ve hadsiz bir acz ve nihayetsiz bir fakrın kendisinde hükmettiğini görüp, me'yûsâne olarak başını eğdiği zaman,

حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ

âyet-i hasbiyesi imdâdına yetişerek, "Beni dikkatle oku!" demesi üzerine günde beş yüz defa okuduğunu ve okudukça bu âyetin çok kıymetli nur-larından dokuz mertebe-i hasbiyenin yalnız ilme'l-yakîn ile değil ayne'l-yakîn inkişâf ettiğini...

Birinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: 387

Ondaki aşk-ı bekâ, mutlak kemâl sahibi Zât-ı Zülcelâl ve Zülcemâl'in bir isminin, bir cilvesinin mâhiyetindeki bir gölgesine yapıştığı anda, حَسْبُنَا اللَّهُ

وَنِعْمَ الْوَكِيلُ âyeti gelerek perdeyi kaldırdığını ve kendisindeki bekâ lezzetinin ve saâdetinin daha mükemmel bir tarzda Bâkî-i Zülkemâl'in bekâsında ve O'na olan tasdik ve îmanda bulunduğunu hissetmiş ve hakka'l-yakîn zevk aldığını ifade etmiştir.

İkinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: 387

Üstadımız ihtiyarlık, gurbet ve kimsesizlik ve tecrid içinde bulunduğu ve ehl-i dünya desîseleriyle ve casusları ile ona hücum ettikleri zaman, “Eli bağlı, zâif ve hasta bir tek adama ordular taarruz ediyor. Benim için bir nokta-yi istinâd yok mu?” diye kalbine hitab edip **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** âyetine müracaat ettiği zaman, bu âyet ona: “İntisab-ı îmânî vesikasıyla Kadîr-i Mutlak olan öyle bir Sultana intisab edersin ki, dört yüz bin milletten mürekkeb nebâtât ve hayvanât orduları, O’nun emri altında ve kabza-yi tasarrufunda bulunan hadsiz bir kudret ve kuvvet Sahibine dayanabilirsin.” diye mânevî bir ders verdiğini ve o dersle değil şimdiki düşmanlara, belki bütün dünyaya meydan okuyabilir bir iktidar-ı îmânî hissettiğini ve bütün rûhuyla beraber **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** dediğini ifade etmiştir.

Üçüncü Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: 388

Ebedî bir dünyada ve bâkî bir memlekette, dâimî bir saâdete namzed olduğunu, fakat bu gaye-i hayal ve hedef-i rûh ve netice-i fitratın tahakkuku, ancak mahlûkâtın bütün harekâtlarını ve her şeylerini bilen ve kaydeden bir Kadîr-i Mutlak’ın hadsiz kudretiyle olabildiğini düşünürken, kalbine itminan veren bir izah istediğini ve yine o âyete müracaat ettiğinde, o âyet ona, **حَسْبُنَا** dedi ki **نَا** ya dikkat edip, senin ile beraber lisân-ı hâl ve lisân-ı kâl ile **حَسْبُنَا** yı kimler söylüyorlar diye emredince; bütün nebâtât ve hayvanâtın lisân-ı hâl ile **حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ** ’in mânâsını yâd ettiklerini gördüğünü ve kudretin azamet ve haşmetini, mevcûdâtta nasıl temâşâ ettiğini ifade etmiştir.

Dördüncü Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: 390

Kendi vücudu, belki bütün mahlûkâtın vücudları ademe gidiyor diye elîm bir endişede iken, yine bu âyet-i hasbiyeye müracaat ettiğini ve îmân dürbünü ile baktığında; ölümün firâk değil visâl olduğunu, bir tebdil-i mekân ve bâkî bir meyvenin sünbüllemesi olduğunu beyân etmiştir.

Beşinci Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: 391

Hayatın çabuk sönmesi teellümüne karşı, âyet-i hasbiyeden aldığı imdâd ile der: Hayat, Zât-ı Hayy u Kayyûm’a baktıkça ve îmân dahi hayata hayat ve rûh oldukça; bekâ bulur, hem bâkî meyveler verdiği için, ömrün kısalığına ve uzunluğuna bakılmayacağını izah etmiştir.

Ölü olmayanlar veya diri olmak isteyenler, hayatın mâhiyetini ve hakikatini anlamayı arzu edenler, Dördüncü Şuâ’daki bu mertebenin dört mes’elesine baksınlar, dirilsinler.

Altıncı Mertebe-i Nuriye-i Hasbiye: 391

Dâimî tahribâtçı olan zevâl ve fenâ; ve mütemâdiyen ayırıcı olan ölüm ve adem, dehşetli bir sûrette bu güzel dünyayı ve bu güzel mahlûkâtı hırpaladığını, parça parça edip güzelliğini bozduğunu görmesi üzerine, fıtratındaki aşk-ı mecazî, bu hâl karşısında şiddetli galeyan ve isyan ettiği zamanda, bir medâr-ı teselli bulmak için, bu âyet-i hasbiyeye müracaat ettiğinde “Beni oku ve dikkatle mânâma bak!” demesi üzerine, Sûre-i Nur’daki **اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ** âyetinin rasadhânesine girip, îmânın dürbünüyle bu âyet-i hasbiyenin en uzak tabakalarına baktığını beyân etmekte ve dürbünle gördüğü esrârı zikretmektedir.

Bu güzel masnûlar, bu tatlı mahlûklar, bu cemâlli mevcûdât; Cemîl-i Zülcelâl’in cemâl-i kudsîsine ve nihaysiz güzel Esmâ-yi Hüsnâsının sermedî güzelliğine âyinedarlık ettiklerini ve Risale-i Nur’un eczâlarında çok kuvvetli delillerle bunların izah edildiğini beyân etmektedir.

On Beşinci Rica 393

Bu rica Denizli hapsinden sonra, Nurların teksirle basılarak intişarı üzerine, fütûhât-ı nuriyeyi çekemeyen gizli düşman münafıklar; türlü desîse ve iftiralarla, hükûmeti aleyhe çevirerek, Nur Risalelerini müsadere ettirip, tedkik edilmesi neticesinde; değil tenkid edip düşmanlık göstermek, belki tedkik eden memurların kalblerini de fethederek, tenkid yerine takdir ettirdiğini; ve bu hâdise Nur dershânelerinin genişlemesine sebep olduğunu; ve bir müddet sonra gizli din düşmanları, pek âdi bahânelerle, zemheririn en şiddetli günlerinde Üstadımızı tevkif ettirerek, büyük, gayet soğuk, sobasız bir koğuştaki hapsettiklerini ve bu hâpiste inâyet-i ilâhiye ile bir hakikat inkişâf ederek, Nurların hapishâne dâhilinde ve hâricinde intişar ve fütûhâtından dolayı binlerce şükrettiğini ve rûhuna “Sen onların zulmü yüzünden hem sevâp, hem fânî saatlerini bâkileştirmeyi, hem mânevî lezzetleri, hem vazife-i ilmiye ve diniyeyi ihlâs ile yapmasını kazanıyorsun.” diye ihtâr edilmesi üzerine, bütün kuvvetiyle “Elhamdülillâh!” diye duâ ettiğini gayet güzel beyân etmektedir.

Bu ricanın sonunda, Risale-i Nur talebeleri, îmân-ı tahkikî kuvvetiyle, bu vatanın her tarafında anarşistliği durdurduğunu, umumî emniyeti ve asayiş muhafaza ettiklerini; ve yirmi senedir memleketin her tarafındaki Nur Talebelerinin hiç birisinin emniyeti ihlâl e dâir bir vukûatlarının bulunmadığını.. ve hattâ insaflı bir kısım zabıta memurlarının “Nur Talebeleri mânevî bir zabıta dır, asayiş muhafazada bize yardım ediyorlar, îmân-ı tahkikî ile

nuru okuyan her adamın kafasında bir yasakçı bırakıyorlar, emniyeti temine çalışıyorlar.” diye olan itiraflarını.. ve türlü isnâd ve iftiralarla, Kur’ân ve îmân nuruna sed çekmek isteyenlere karşı, Üstadımızın “Yüz milyon başların fedâ oldukları bir kudsi hakikate, başımız dahi fedâ olsun. Dünyayı başımıza ateş yapsanız, hakikat-i Kur’âniye’ye fedâ olan başlar, zındıkaya teslim-i silâh etmeyecek ve vazife-i kudsiyeden vaz geçmeyecekler inşa-allah!” dediğini beyân etmektedir.

On Altıncı Rica 401

Mahrem ve mühim mecmûalar, hususan Süfyan’a ve Nur’un kerâmetlerine dâir olan risaleler, zamanı gelince neşredilsin diye saklandığı hâlde; bir aramada, o risaleler bulunduğu yerden çıkarılmış ve Üstadımız hasta bir hâlde tevkif edilerek hapishâneye götürüldüğünü; ve Üstadımız müteallim ve Nurlara gelen zarardan müteessir iken, birden inâyet-i ilâhiye imdâda yetişerek, mahrem risaleleri okuyan resmî dâirelerin, bir ders-hâne-i Nuriye hükmüne geçip risaleleri takdirle karşıladıklarını ve yine Denizli hapsinde, ihtiyarlık, hastalık ve masum arkadaşlara gelen zahmetlerden elem ve teessür içinde iken, birden inâyet-i rabbâniye yetişerek, hapishâneyi bir ders-hâne-i nuriyeye çevirip, bir Medrese-i Yusufiye (aleyhisselâm) olduğunu isbât ederek Medresetü’z-Zehrâ kahramanlarının elmas kalemli ile Nurların intişara başlamasını; ve gizli düşmanların Üstadımızı nasıl zehirlediklerini; ve onun yerine merhum Hâfız Ali’nin şehid olarak berzah âlemine seyahat eylemesi üzerine; hepsi müteallim ve müteessir hâlde iken, yine birden inâyet-i ilâhiye imdâda yetişerek, Üstadımızdan zehir tehlikesinin geçmesi ve merhum şehidin kabirde Nurlarla meşgul olarak, sual meleklerine Nurlarla cevap vermesi; ve onun bedeline Denizli Kahramanı Hasan Feyzi (rahmetullahi aleyh) ve arkadaşlarının hizmete girmesi; ve mahpusların Nurlarla ıslah olmaları gibi çok emârelerle, inâyet-i rabbâniyenin yettiğini ifade ettikten sonra, gençliğinde âhir ömrünü mağarada geçirmek arzusuna mukâbil; bu mağaraların hapishânelere, inzivalara, çilehânelere, mutlak tecrid hücrelerine çevrilip, Yusufiye Medreseleri olarak Kur’ân ve îmânın hakikatlerine mücahidâne bir sûrette hizmet ettirdiğini; ve o çileli hapislerde, üç hikmet ve hizmet-i nuriyeye üç ehemmiyetli fayda bulunduğunu beyân eden ehemmiyetli bir ricadır.

YİRMİ YEDİNCİ LEM’A 407

Başka bir mecmûada neşredildiğinden buraya derc edilmemiştir.

YİRMİ SEKİZİNCİ LEM'A 408

“Yirmi Sekiz Nükte” olup; bir kısmı bu mecmûaya derc edilmiş, diğerleri başka bir mecmûada neşredildiğinden buraya derc edilmemiştir.

Yirmi Sekizinci Lem'a'nın İkinci Nüktesi

Yirmi İkinci Nüktenin İkincisi 408

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ﴿٢٠٠﴾ مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ رِزْقٍ وَمَا أُرِيدُ أَنْ يُطْعَمُوا ﴿٢٠١﴾
 إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ

âyet-i kerîmesinin gayet güzel ve yüksek mânâlarından üç vechini icmâlen beyân etmiş.

Birinci Vecih: 408

Âyetteki it'âm ve irzâk, Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'a âit olduğunu.

İkinci Vecih: 409

Rızka çalışmak bahânesini, ubûdiyete mâni tevehhüm ederek özür bulmak isteyenlere, gayet güzel bir cevap verir. Bu âyetten kinâye olan mânâ: “Bana âit olup, rızıklarını taahhüd ettiğim mahlûkâtıma rızık yetiştirmek için halk olunmamışsınız. Belki asıl vazifeniz ubûdiyettir. Evâmirime göre rızka çabalamak da bir ibâdettir.” der.

Üçüncü Vecih: 410

Sûre-i İhlâs'taki لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ âyet-i kerîmesini misâl olarak “Rızık ve it'âm kabiliyetinde olan eşya, ilâh ve Mâbûd olamazlar; mâbûdiyete lâayk değiller.” mânâsını beyân etmektedir.

* * *

Uykunun nevilerini, vakitlerini ve Sünnet-i Seniyyeye muhalif ve muvâfık uyku zamanlarını beyân eden mühim bir mektup.411

* * *

Yatsı namazı tesbihâtından sonra اَلْفُ صَلَاةٍ وَاَلْفُ سَلَامٍ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ cümlesini okurken; bu dünya hânesini şenlendiren, ünsiyetlendiren, nurlandıran şahsiyet-i mâneviye-i Muhammediye'yi nasıl müşâhede ettiğini; ve O'nun getirdiği nur ve hediyelere karşı şâkirâne bir mukâbele olarak bütün

cin ve insan O'na hadsiz salât ü selâm getirmeleri lâzım geldiğini ifade eden gayet latîf bir mektup. 412

* * *

Hazret-i Muhyiddin'in vahdet-i vücud meşrebini şimdiki insanlara telkin etmekte üç mühim zararın bulunduğunu beyân eden gayet mühim bir mektup. 415

* * *

Yine Muhyiddin-i Arabî ve vahdet-i vücud hakkında münakaşa mevzuu olan bir suale verilen ilmî, mücmel bir cevap. 417

* * *

Bir bayramda, gayr-i meşrû dâirede gülüp eğlenen elli zavallının, elli sene sonraki hâllerini nasıl müşâhede ettiğini beyân eden gayet güzel bir ibret levhası. 418

* * *

Nefs-i emmâreye uymanın zararlarını ta'dâd ederek, nefse şiddetli bir tokat mâhiyetinde tesirli bir yazı. 419

* * *

Kısa bir zamandaki küfre mukâbil hadsiz bir Cehennem azâbının nasıl hakikî adâlet olduğunu beyân eden muknî' bir cevap. 420

Mânidar Bir Tevâfuk-i Latîfe. 421

Risale-i Nur'un makbuliyetine ve inâyet-i ilâhiyeye mazhariyetine dâir mânâlı tevâfuklar.

Masum Kalblere Nurların Nasıl Aksettiğini Anlatan Samimane, Nurlu Bir Mektuptur 422

* * *

Zekâî'nin Rüyası 424

Müjdeli ve mânâlı hayırlı bir rüyadır.

Tarafgirane ve Risale-i Nur'a Rakibane Söylenen Sözlere

Mukâbildir 425

Risale-i Nur'un yüksekliğini ve makbuliyetini ifade eden manzum bir kasidedir.

Yirmi Sekizinci Lem'a'nın Yirmi Sekizinci Nüktesi 426

لَا يَسْمَعُونَ إِلَى الْمَلَأِ الْأَعْلَى وَيُقَذِفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ ﴿١٠﴾ دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ﴿١١﴾
 إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ
 وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَأَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ

âyet-i kerîmelerinden anlaşıldığı üzere, cüz'î ve bazan şahsî gaybî hâdiseleri haber almak için, gayet uzak bir mesafe olan semâvât memleketine casus şeytanların sokulması ve o çok geniş memleketin her tarafında, o cüz'î hâdisenin bahsi varmış gibi, hangi şeytan olsa, hangi yere sokulsa, yarım yamalak o haberi işitmesi ve getirmesi aklen ve hikmeten nasıl kabul edilebilir?

Hem âyet-i kerîmeye göre bazı peygamberler ve evliyâlar, semâvâtın üstünde bulunan Cennet'in meyvelerini yakın bir yerden alır gibi alıyormuş. Ve bazan yakından Cennet'i temâşâ ediyorlarmış. Nihayet derecede uzak bir şeyin, nihayet derecede yakın olması, bu asrın aklına nasıl sığar?

Hem cüz'î bir şahsın, cüz'î bir ahvâlî, küllî ve geniş olan semâvât memleketindeki Mele-i A'lâ'da mevzubahis olması, kâinatın idaresindeki gayet hakîmâne hikmete nasıl muvâfık geliyor? diye sorulan bu üç başlı suale, gayet ilmî, aklî ve mukni cevapları tazammun eder.

YİRMİ DOKUZUNCU LEM'A-Yİ ARABİYE..... 432

Risale-i Nur'un içinde, lisân-ı Cennet ve üslûb-i Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm) ve tarz-ı Kur'ân-ı bahşâyiş-i rahmet ile meydan-ı zuhûra gelerek “Tefekkürnâme” ismiyle müsemma olan bu Lem'a'nın bir kısmı, nümüne olarak bu mecmûaya derc edilmiş olup, diğer kısımları Arabî risallerle beraber neşredileceğinden, buraya derc edilmemiştir.

OTUZUNCU LEM'A..... 466

“Sekîne” nam-ı âlîsiyle tâbir edilen ve her biri bir İsm-i A'zam olan veyahut altısı birden İsm-i A'zam bulunan Esmâ-yi Hüsnâ'dan “Ferd, Hayy, Kayyûm, Hakem, Adl, Kuddûs” ism-i şeriflerine âit pek çok kıymetdâr ve Risale-i Nur'un şaheserlerinden biri olan bu lem'a, yüksek bir ifade ve çok ince hakikatlerle kaleme alınmış; hem çok derin mesâil-i vahdâniyet, azametli genişlikleriyle tefhim edilmiş; hem pek bâriz bir sûrette mevcûdiyet-i ilâhiyeye işaret eden şu hayretengiz faaliyet ile, müdebbiriyet-i rabbâniye o kadar güzel izah edilmiş ki, âh ne olurdu, bu risalenin hakikatlerinin a'makına ulaşmak şöyle dursun, sathını olsun bari görebilseydim. Heyhat!

Kâsır fehmime bakılmayarak, bu risale, hissesine isabet eden bir kardeşimin seferber hâlinde bulunması mazeretinden dolayı bana gönderilmişti. Liyâkatsızlığımın beraber perişan hâlim böyle bir şaheseri fihristeye idhal edebilecek sûrette hulâsa etmeye kâfi gelmediğinden, mahcûbiyetle emre itaat ediyorum.

Bu kıymetdâr Lem'a, "Altı Nükte-i Mühimme"ye inkısam etmiştir.

Birinci Nükte 466

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ • وَالْأَرْضُ فَرَشَتَاهَا فَنِعْمَ الْمَاهِدُونَ •

âyetinin bir nüktesi ve "Kuddûs" İsm-i A'zamının bir cilvesi olup; hem mevcûdiyet-i ilâhiyeyi kemâl-i zuhûr ile, hem vahdâniyet-i ilâhiyeyi kemâl-i vuzûh ile göstermektedir. Evet, şu muntazam kâinat ve şu azametli gayet büyük fabrika; bütün mevcûdâtıyla hummalı bir faaliyet içinde mütemâdiyen çalışmasıyla beraber, kâinatın her tarafını tertemiz tutan, kirli ve bulaşık maddelerden, lüzumsuz olarak hiçbir tarafta hiçbir şey bulundurmayan, şu azametli seyyârâtın tut, tâ zerrâta kadar her mevcud, Kuddûs-i A'zam'dan gelen emirlere müheyyâ ve münkad olarak gayet fa'âl ve gayet hârika bir istihâle makinesi hâline getirilmekle, şu azametli kâinat ve bütün unsurları baştan başa Cennet-nümûn güzellikleriyle, kendilerini enzâr-ı âleme arz ediyorlar. Ve şu kasr-ı âlemdeki masnûâtın cephelerinde müşâhede edilen şu dilrübâ güzellik ve gayet müstahsen temizlik; bütün enzârı istihsânla kendilerine celb ediyorlar ve Sâni'lerini takdir ve tahsinlerle medh ü senâ ettiriyorlar. Bu Kuddûs-i A'zam ism-i şerifinin tecelli-i a'zamından küçük bir cilvesini şâşaalı bir sûrette gösteren ve şu kışın bârid ve haşin çehresi altından çıkan bahar mevsimine bak: Nasıl çiçekler açmış, hûri-misâli libâslar giymiş, güzelleşmiş, tertemiz olmuş bütün ağaçlar ve zümrüd gibi yeşillenmiş zemin yüzü, bütün hey'etleriyle, kendilerini bütün enzâra arz ediyorlar. Câmid ve şuûrsuz maddeler, az bir zaman içinde; istihâle görmüş, zeminden yükselmiş, nur-i hayatla süslenmiş, sündüs-misâl güzelliklerle kendilerini Sâni'lerinin nazarına takdim ediyorlar. Bu vaziyet karşısında; değil yalnız ins ve cin, rûhânîler ve melâikeler de hayran oluyorlar. "Mâşâallah, Bârekâallah! Bu ne hayret verici güzellik ve temizlik!" deyip Sâni-i Zülcelâl'lerini takdîs, tahmîd ve temcîd edip, râkî' ve sâcid oluyorlar. İşte bu fiil-i tanzîf, diğer ef'âl-i ilâhiye gibi, vahdâniyet ve mevcûdiyet-i ilâhiyeyi bedâhet derecesinde isbât edip göstermektedir.

İkinci Nükte 472

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ

âyetinin bir nüktesi ve “Adl” İsm-i A’zamının bir cilvesidir. Şöyle ki:

Şu kâinat mütemâdiyen tahrip ve tâmir içinde çalkalanmakta, her vakit harp ve hicret içinde kaynamakta, her zaman mevt ve hayat içinde yuvarlanmaktadır. Bu hayretengiz tebeddülât ve tahavvülât ise, dehşetli cirmelerin intizamlı hareketlerinden; ve küre-i zeminin yüzündeki dört yüz bin nebâtî ve hayvânî zîhayatın muntazaman iâşe ve terbiyelerinden; ve sel gibi akan karıştırıcı ve istilâcı unsurların gayet muntazam vazifelerinden; ziyâ ve zulmetin, sıcak ve soğğun, hayat ve mematın dövüşmelerine varıncaya kadar bütün eşya öyle bir mîzan-ı adâlet içinde istikbâlden gelip, hâle uğrayarak, mâziye akıp gidiyor ki; Fesühbânallah, insaflı ve dikkatli bir nazarla bu âlem sarayına bakan her ferd-i insan, muhakkak olarak diyecek: “Bu saray-ı âlemin Sâni’i; bu saray-ı âlemi, Adl isminin a’zamî tecellisine mazhar etmekle beraber, hem vâhiddir, hem de öyle mîzan-ı adâletle işler görüyor ki, en ehemmiyetsiz ve en küçük, kıymetsiz telâkkî edilen şeylerde dahi şirke yer bırakmıyor ve şirkin bu mîzan-ı adâlete sokulmasına zerre kadar müsaade etmiyor. Hem bu pek hârîka intizam-ı ekmel içindeki gayet hassas mîzan-ı adâlete, elbette bu kâinatın Sâni-i Zülcelâl’inden başkası müdahale edemeyecek.” Hem bütün esbab o Sâni-i Zülcelâl’in dest-i kudretinin bir perdesi olduğunu anlayacak. Ve o Sâni-i Zülcemâl’in hem vâhid olduğuna, hem mevcûdiyetine; hayranlık içinde, Güneş’in vücuduna inandığı gibi îmân edecek.

Üçüncü Nükte 477

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمَةِ

âyetinin bir nüktesi ve “Hakem” İsm-i A’zamının bir cilvesi olup, “Beş Nokta” ile izah edilmiştir.

Birinci Nokta 477

İsm-i Hakem’in tecelli-i a’zamı şu kâinatı öyle bir kitab-ı kebîr hükmüne getirmiştir ki; o kitab-ı kebîrin zemin yüzü, bir sahifesi; ve her müzeyyen bahçe, bir satırı; ve her süslü çiçeği ve yapraklı ağacı, bir kelimesi sûretinde halk etmiştir. O hâlde, şu kâinat baştan başa Hakîm-i Zülcelâl’in eserleriyle süslenmiş. Hem kendi san’atını kendisi müşâhede edip, hem de nâmütenâhî gözlerle birbirine baktıran; ve birbiri içinde çok deliller ve vecihlerle Nakkaşının vücuduna şehâdet eden ve dâimâ mîzan ve intizam içinde tazelenen; ve her küçük bir çekirdekte koca bir ağacı derc eden; ve her bir ağaçta koca kâinatın fihristesini yerleştiren; ve her bahar sahifesini murassâ nişan ve münakkaş hediyelerle süsleyip, huzurunda resm-i geçit ettiren; ve her an bu

masnûâtının lisânıyla medh ü senâsını teganni ettiren bu azametli ve hikmetli kudrete, hangi tesadüfün haddi var ki, parmak uzatabilsin.

İkinci Nokta 479

İki mes'eledir.

Birinci Mes'ele: Nihayet kemâlde bir cemâl ve nihayet cemâlde bir kemâl, kendini görmek ve göstermek istemesine ve tanıtıtırıp sevdirmesine mukâbil, î mân ile O'nu tanımayı ve ubûdiyetle kendini O'na sevdirmeyi ders veriyor..... 479

İkinci Mes'ele: Bütün kuvvetiyle şirki reddedip kabul etmeyen bu hikmetli intizam-ı mükemmel, hem vahdeti, hem istiklâl ve infıradı iktizâ ettiğini izah etmekle beraber, koca kâinatı umum ahvâl ve keyfiyâtıyla mîzan-ı adl ve nizam-ı hikmetinde tutan bir Kadîr-i Mutlak'a şirk ve küfür ile acz isnâd etmek ne kadar büyük bir hatâ ve tevhid ile î mân etmek, ne kadar doğru hak ve hakikatli bir mukâbele olduğunu bildiriyor. 480

Üçüncü Nokta 481

Sâni-i Kadîr, İsm-i Hakem ve Hakîm'i ile, kâinatta en ziyâde hikmetlere medâr ve mazhar kıldığı insanı; bir merkez, bir medâr hükmünde yaratmış. Ve insan dâiresi içinde de rızkı bir merkez hükmüne getirmiş. İnsanda şuûr ve rızıkta zevk vasıtasıyla İsm-i Hakem'in parlak bir sûrette cilvesinin görüldüğünü; ve yüzer fenlerden her bir fennin bir cihette İsm-i Hakem'in cilvesini tarif ettiğini; (meselâ fenn-i tıb, fenn-i kimya, fenn-i ziraat, fenn-i ticaret ve hâkezâ...); bu fenlerin her birisinin kat'î şehâdetleriyle, ihtiyar ve irade, kasd ve meşîeti gösteren bu hadsiz intizam ve hikmetleri o Sâni'u Hakîm umum kâinata verdiği gibi, en küçük bir zîhayatta ve en küçük bir çekirdekte dahi derc etmesiyle, Zât-ı Akdesinin fâil-i muhtar olduğunu; ve her şey O'nun emriyle vücud bulduğunu; ve O'nu bilmemek ve tanımamak ne kadar acîp bir cehâlet ve dîvânelik olduğunu izah ediyor.

Dördüncü Nokta 484

Sâni-i Hakîm, her bir mevcuduna taktığı yüzler hikmeti, o mevcudların nihayet hassasiyetiyle tavzif ettiği yüzler vazifelerinden pek çok faide ve gayeleri nihayet dikkat ile takip ettiği hâlde, O'nun cemâl-i rahmet ve kemâl-i adâletine ve nihayet derecede hikmetine zıt olan; ve rahmet ve adâletini inkâr ettiren haşırızlığa hiçbir cihetle müsaade etmediğini beyân ediyor.

Beşinci Nokta 485

İki Mes'ele'dir.

Birinci Mes'ele: Fıtratta israf ve abesiyet ve faidesizlik bulunmadığından, **كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا** âyet-i kerîmesiyle, iktisâdsız hareket edenleri tehdit eder. 485

İkinci Mes'ele: Cenâb-ı Hakk'ın “Hakem ve Hakîm” isimleri, bir cihette Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın risâletine delâlet ve istilzâm ettiklerini; ve Esmâ-yi Hüsnâ'dan çok isimlerin dahi, her biri bir cihette, cilve-i a'zamıyla, a'zamî derecede ve mertebe-i kat'iyette risâlet-i Ahmediye'yi (aleyhissalâtü vesselâm) istilzâm ettiklerini, pek parlak bir sûrette izah ediyor. 485

Dördüncü Nükte 489

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ

âyetinin bir nüktesi, Vâhid ve Ehad isimlerini tazammun eden “Ferd” İsm-i A'zamının tecelli-i a'zamına dâir tevhid-i hakikîyi gösteren “Yedi İşaret”tir.

Birinci İşaret 489

İsm-i Ferd'in kâinat hey'et-i mecmûasında koyduğu hadsiz hâtemlerden üç sikkeye işaret eder.

Birinci Sikke: Kâinatın mevcûdâtında ve envâlarında görünen ve bir sikke-i kübrâ-yı ehadiyet olan “teâvün, tesânüd, tecâvüb, teânuk” sikkesidir. 489

İkinci Sikke: Zeminin yüzünde her bahar mevsiminde müşâhede edilen, dört yüz bin nebâtî ve hayvânî envân atkı ipleriyle dokunan hâtem-i vahdâniyettir. 490

Üçüncü Sikke: Hazret-i Âdem'den tâ Kıyamet'e kadar gelmiş ve gelecek bütün insanların âzâ-yı esasîde bir olan sîmâlarındaki sikke-i vahdâniyettir. 491

İkinci İşaret 492

İsm-i Ferd'in cilve-i vahdeti, kâinatın bütün envâlarını ve unsurlarını öyle bir sûrette birbirine girift etmekle birbirinin içine almıştır ki; mecmû-yi kâinatı tecezzi kabul etmez bir küll hükmüne getirdiği ve çok birliklerle vahdâniyeti ilân ettiğini gösteriyor.

Üçüncü İşaret 492

Yine İsm-i Ferd'in cilve-i a'zamı, kâinatı öyle birbiri içine girmiş hadsiz mektubât-ı samedâniye hükmüne getirmiştir ki; her bir mektupta hadsiz

hâtem-i vahdâniyet basılmış ve her bir mektup, kelimâtı adedince kâtibini bildiren ehadiyet mühürlerini taşıdığını gösteriyor.

Dördüncü İşaret 493

İsm-i Ferd'in güneş gibi zâhir cilve-i a'zamını gayet mâkul ve hadsiz kolaylıkla kabul ettiren ve şirkin muhaliyetini ve nihayet derecede akıldan uzak olduğunu gösteren bürhânlardan üç tanesini beyân ediyor.

Birincisi: Zât-ı Ferd'in hadsiz kudretine nisbeten en büyük şeyin îcâdı, en küçük bir şeyin îcâdı gibi kolay ve sühûletli olduğunu; bir baharı, bir çiçek kadar ve bir ağacı, bir meyve kadar rahatça îcâd edip idare ettiğini; ve bu keyfiyet-i îcâd eğer müteaddit esbaba verilse, vahdetten kesrete girildiği için, en küçük bir şeyin îcâdı, en büyük bir şeyin îcâdı gibi pek çok masraflı, pek çok müşkilâtlı, pek çok zahmetli olduğunu temsilleriyle isbât eder.493

İkincisi: Mevcûdâtın îcâdı ya ibda' ve ihtira' sûretiyle hiçten ve yoktan olacak veyahut inşa ve terkiib sûretiyle anasır ve eşyadan toplamakla olacak. Bu iki sûrette; îcâd-ı eşya Zât-ı Ferd ü Vâhid'e verilmez de esbabdan istenilse, hadsiz derece müşkilâtlı ve suûbetli ve gayr-ı mâkûl, belki de pek çok muhâlâtı intâc edecek. Eğer cilve-i ferdiyete ve sırr-ı ehadiyete verilse; bir kibrit çakar gibi, eserleriyle azameti anlaşılan nihayetsiz kudretiyle, hiçten ve ademden veyahut anasır ve eşyadan toplamak sûretiyle âyine-i ilmindeki muayyen ilmî kalıplarla, hadsiz derece kolaylıkla ve sühûletle eşyanın îcâd edildiği görülecek. 495

Üçüncüsü: Eğer bütün eşyanın îcâdı bir Zât-ı Ferd ü Vâhid'e verilse, bir tek şey gibi kolay olduğunu; ve eğer esbaba ve tabiata havale edilse, bir tek şeyin vücudu umum eşya kadar müşkilâtlı olduğunu, üç şirin temsil ile izah eder. 497

Birinci Temsil: Bin nefere âit bir vaziyet ve idare, o bin neferi idare eden bir zabite havale edilse ve bir nefer de on zabitin idaresine verilse, bin neferin idaresinin ne kadar kolay olduğunu ve bir neferin idaresinin ne kadar müşkilâtlı olduğunu; 497

İkinci Temsil: Ayasofya gibi kubbeli bir câmiin kubbesindeki taşların muallâkta durmaları ve o vaziyeti teşkil etmeleri taşlardan istenilse, nihayet derecede suûbetli olduğunu; ve bir ustadan o vaziyet istenilse, nihayet derecede kolay olduğunu; 497

Üçüncü Temsil: Küre-i arz, Zât-ı Ferd ü Vâhid'in bir memuru olarak hareket etse, o hareketten hâsıl olan haşmetli ve azametli neticelerin gayet sühûletle husûlû vahdetteki kolaylığı gösterdiği gibi; şirk ve küfür yo-

lunda aynı neticeleri istihsal etmek için, küre-i arzdan milyonlar defa büyük, hadsiz hesapsız cirmeleri hudutsuz bir mesafede küre-i arzın etrafında, hem küre-i arzın mihver-i yevmîsi üzerindeki devri gibi yirmi dört saatte bir defa; hem mihver-i senevîsi üzerindeki devri gibi her senede bir defa dolaştırmak gibi suûbet ve müşkilâtın en dehşetlisi olan bir vaziyetini kabul etmek lâzım geldiğini; ve esbab ve tabiata îcâd verenler “kitab, saat, fabrika ve saray misâlleriyle” echeliyetlerin en antikasını irtikâp ettiklerini izah eder. 498

Beşinci İşaret 499

Müdahale-i gayrı şiddetle reddeden; hâkimiyet-i ilâhiyedir.

فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ âyetinin sırrıyla ve **لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلِهَةٌ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا** âyetinin işaretiyle, zerrâtın seyyârâta kadar, ferşten Arş’a kadar hiçbir cihette kusur ve fütur, noksanîyet ve müşevveşîyet eseri görülmemesi, ferdiyetin cilve-i a’zamını gösterip, vahdete şehâdet eder.

Altıncı İşaret 502

Bütün kemâlâtın medârı ve esası; ve kâinatın hilkatındaki hikmetlerin ve maksadların menşei ve madeni; ve zîşuûr ve zîaklın, hususan insanın metalip ve arzularının husûl bulmasının menbâi ve çâre-i yegânesi, ferdiyet-i rabbânîye ve vahdet-i ilâhiye olmasıdır.

Yedinci İşaret 503

Tevhid-i hakikîyi bütün merâtibiyle en ekmel bir sûrette ders verip isbât eden ve ilân eden Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm)’ın risâleti, o tevhidin kat’iyeti derecesinde sâbit olduğunu izahla beraber; şahsiyet-i mâneviye-i Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm)’ın derece-i ehemmiyet ve ulviyetine şehâdet eden pek çok delillerden üç tanesini zikreder.

Birincisi: السَّبَبُ كَالْفَاعِلِ sırrıyla, umum ümmetinin bütün zamanlarda işledikleri hasenâtın bir misli defter-i hasenâtına geçmekle ve hususan her günde umum ümmetin ettikleri salâvât duâsının kat’î makbuliyeti ciyetiyle; o hadsiz duâların iktizâ ettikleri makam ve mertebeyi düşündürmekle şahsiyet-i mâneviye-i Muhammediye’nin (aleyhissalâtü vesselâm) kâinat içinde nasıl bir güneş olduğu anlaşıldığını; 503

İkincisi: Mâhiyet-i Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm) âlem-i İslâmiyet’in şecere-i kübrâsının menşei, çekirdeği, hayatı, medârı olduğundan, fevkalhad istidât ve cihâzâtıyla âlem-i İslâmiyet’in mâneviyatını teşkil eden kudsî kelîmâtı, tesbihâtı, ibâdâtı en evvel bütün mânâlarıyla hissedip yapmasından gelen terakkiyât-ı rûhiyesini düşündürüp, habibiyet derecesine

çıkan ubûdiyet-i Muhammediye'nin (aleyhissalâtü vesselâm) velâyeti, sâir velâyetlerden ne kadar yüksek olduğunu anlatır. O Zât'ın (aleyhissalâtü vesselâm) hadd ü nihayeti olmayan merâtib-i kemâlâtta ne derece terakki ettiğini bildirir. 504

Üçüncüsü: Zât-ı Ferd-i Zülcemâl bütün nev-i beşer nâmına, belki umum kâinat hesabına Zât-ı Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm)'ı kendine muhâtap ittihâz etmekle; elbette O'nu hadsiz kemâlâtta hadsiz feyzine mazhar ettiğini ve şahsiyet-i mâneviye-i Muhammediye (aleyhissalâtü vesselâm), kâinatın mânevî bir güneşi ve bu kâinat denilen Kur'ân-ı Kebîr'in âyet-i kübrâsı ve o Furkân-ı A'zam'ın ve İsm-i A'zam'ın ve İsm-i Ferd'in cilve-i a'zaminin bir âyinesi olduğunu ders verir. 505

Beşinci Nükte 506

فَانْظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَةِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمُحْيِي الْمَوْتَى وَهُوَ عَلَى
 اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
 âyet-i azîmesiyle âyet-i azîminin bir nüktesi ve "Hayy" İsm-i A'zam'ının bir cilvesi olup, muhtasaran "Beş Remiz" içinde gösterilmiştir.

Birinci Remiz: İsm-i Hayy ve İsm-i Muhyî'nin cilve-i a'zamından olan "Hayat nedir? Mâhiyeti ve vazifesi nedir?" sualine karşı, fihristevâri, yirmi dokuz mertebede, iki sahife içerisinde, öyle güzel bir sûrette cevap verilerek tarif edilmiştir ki; bu nasıl acîp bir izah, bu nasıl fesahatli bir tarz-ı beyân, bu nasıl garip bir tâbirâttır ki, misli görülmemiş. İnsan, bu hakikatlerin güzelliklerine meftun oluyor; hayretinden parmaklarını ısıyor; daha fevkinde tarif tasavvur edilemiyor; takdir ve tahsinler içinde tefekküre dalıyor. 506

İkinci Remiz: Hayatın yirmi dokuz hassasından yirmi üçüncü hâssasında, hayatın iki yüzünün de şeffaf ve parlak olduğunun ve ondaki tasarrufât-ı kudret-i rabbâniyeye esbâb-ı zâhiriye perde edilmemesinin sırrını izah ediyor. 509

Üçüncü Remiz: Kâinatın neticesi hayat olduğu gibi, hayatın neticesi olan şükür ve ibâdet de, kâinatın sebep-i hilkatî ve maksûd neticesi olduğundan, kâinatın Sâni-i Hayy u Kayyûm'u, hadsiz nimetleriyle kendini zîhayatlara bildirip sevdirmesine mukâbil, zîhayatlardan teşekkür istemesi ve sevmesine mukâbil sevmelerini ve kıymetdâr san'atlarına karşı medh ü senâ etmelerini istediğini; ve her bir zîhayatın hayatı doğrudan doğruya, vasıtasız olarak Zât-ı Hayy u Kayyûm'un dest-i kudretinde olduğunu bildiriyor. 511

Dördüncü Remiz: Hayat, îmânın altı erkânı olan

أَمِنْتُ بِاللَّهِ وَمَلَكْتَهُ وَكُتِبَ وَرُسُلُهُ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَبِالْقَدَرِ

rükünlerine bakıp isbât ettiğini o kadar lâtîf bir tarzda ders veriyor, izah ediyor ki; o belâgat-ı ifade, insanı hayran ediyor..... 513

Beşinci Remiz: Birinci Remzin on altıncı hâssasında zikredilen: Hayat bir şeye girdiği vakit, o cesedi bir âlem hükmüne getirdiğini; cüz' ise küll gibi, cüz'î ise küllî gibi bir câmiyet verdiğini çok güzelliklerle gayet şirin bir tarzda izah ediyor. Hem hâtimesinde, İsm-i A'zam bazı evliyâ için ayrı ayrı olduğunu beyân ediyor..... 520

Altıncı Nükte..... 524

Kayyûmiyet-i ilâhiyeye bakan âyetlerin bir nüktesine ve “Kayyûm” İsm-i A'zaminin bir cilve-i a'zamına, muhtasar olarak “Beş Şuâ” ile işaret eder.

Birinci Şuâ: Bu kâinatın Hâlık-ı Zülcelâl'i bizâtihi Kayyûm'dur, Dâim'dir, Bâkî'dir. Bütün eşya O'nun kayyûmiyetiyle kâimdir, devam eder, vücudda kalır, bekâ bulur. O nisbet-i kayyûmiyet bir an kesilse, bütün eşya birden mahvolur. Şeriki ve nazîri yoktur. Maddeden mücerred, mekândan münezzeh, tecezzi ve inkısamı muhal, tagayyür ve tebeddülü mümtenî; ihtiyaç ve aczi imkân hâricinde bir Zât-ı Akdes'in bir kısım cilvelerini, bir kısım ehl-i dalâlet kimseler, zerrâtta tahavvülât-ı muntazama içinde hissettikleri hayret-engiz hallâkiyet-i ilâhiyenin ve kudret-i rabbâniyenin cilve-i a'zaminin nereden geldiğini bilemediklerinden ve kudret-i samedâniyenin cilvesinden gelen umumî kuvvetin nereden idare edildiğini anlayamadıklarından, madde ve kuvveti ezeli tevehhüm etmeleriyle açtıkları inkâr-ı ulûhiyet mesleklerindeki yollarının iç yüzünü gösteren ve hak ve hakikat mesleğinin letâfetli yüzünü sırr-ı kayyûmiyetin tecelli-i a'zamıyla izah edip, bütün güzelliğiyle meydana çıkaran gayet dakîk ve çok amîk ve pek geniş bir ifade ile, tabiiyyûn ve maddiyyûn mesleklerini iptâl edip, onları techil eden ve utandıran âlî bir beyândır. 526

İkinci Şuâ: İki mes'eledir..... 531

Birincisi: Hadd ü hesapsız ecrâm-ı semâviyenin, nihayetsiz derecede intizam ve mîzan içinde, sırr-ı kayyûmiyetle kıyam ve bekâ ve devamları; ve emr-i كُنْ فَيَكُونُ'den gelen emirlere kemâl-i inkıyâdları, İsm-i Kayyûm'un a'zamî cilvesine bir ölçü olduğu gibi, her bir zîhayatın cesedini teşkil eden zerrelere, o cesedin her âzâsında o âzâyaya göre toplanmaları; ve sel gibi akan ve fırtınalar içinde çalkalanan unsurların, dağılmayarak o cesette

muntazaman durmaları; ve o emr-i ilâhiyeye inkıyâdları, sırr-ı kayyûmiyeti ilân eden hadsiz diller olduğunu beyân eder..... 531

İkinci Mes'alesi: Eşyanın sırr-ı kayyûmiyetle münâsebetdâr faide ve hikmetlerine işaret eden pek çok envâından üç nev'ine işaret eder..... 532

Birinci Nev'i: Eşyanın kendisine ve insana ve insanın maslahatlarına bakar..... 532

İkinci Nev'i: Hem umum zîşuûrun mütalâasına bakar, hem Fâtırının esmâsını bildiren birer âyet ve birer kasîde olduğunu hadsiz okuyucularına ifade etmesine bakar..... 532

Üçüncü Nev'i: Doğrudan doğruya Sâni-i Zülcelâl'e bakar. İşte bu üçüncü nev'ide bir saniye kadar yaşamak kâfi olmakla beraber, **اللّٰهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا**, âyetinin işaretiyle; kayyûmiyet-i ilâhiye, hadsiz ecrâma ve nihaysiz zerrâta nokta-yi istinât olduğunu ve bilcümle mevcûdâtın keyfiyât ve ahvâlinde binler silsilelerin uçları **وَالِيهِ يَرْجِعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ** işaretiyle sırr-ı kayyûmiyete bağlı bulunduğunu iş'âr eder..... 532

Üçüncü Şuâ: Hallâkiyet-i ilâhiye ve faaliyet-i rabbâniye içindeki sırr-ı kayyûmiyet'in bir derece inkişâfına işaret eden mukaddimelerin birincisi, zaman seylinde mütemâdiyen çalkanan ve göz açtırmadan, nefes aldirmeden âlem-i şehâdetten âlem-i gayba gönderilen bu mahlûkâtın, bu hayret verici seyahat ve seyeranı, üç mühim şubeye ayrılan hadsiz ve nihaysiz bir hikmetten ileri geliyor..... 535

Birinci Şubesi: Faaliyetin her bir nev'i, cüz'î olsun küllî olsun, bir lezzetin netice vermesi sırrıyla -tâbirde hatâ olmasın- Zât-ı Hayy u Kayyûm'da bulunan bir aşk-ı lâhûtnin ve bir muhabbet-i kudsiyenin ve bir lezzet-i mukaddesenin şuûnâtı, hadsiz faaliyetle ve nihaysiz hallâkiyetle kâinatı mütemâdiyen tazelandirip çalkalandırıldığını; 536

İkinci Şubesi: Her bir cemâl ve hüner sahibi, kendi cemâlini ve hünerini sevmesi ve teşhir edip ilân etmesi kâidesiyle Cemîl-i Zülkemâl'in bin bir Esmâ-yi Hüsnâ'sından her bir isminin her bir mertebesinde hadsiz envâ-yı hüsnün ile hadsiz hakâik-i cemîle bulunmasındandır ki, o aşk-ı mukaddese-i ilâhiye, o sırr-ı kayyûmiyete binâen kâinatı mütemâdiyen değiştirmiş tazelandirdiğini; 536

Üçüncü Şubesi, hem Dördüncü Şuâ: Her merhamet ve şefkat sahibi ve her âlîcenâb olan zât, başkalarını memnun ve mesrûr etmekten, se-

vindirip mes'ûd etmekten lezzet alması; ve her âdil zât, ihkak-ı hak etmekten keyiflenmesi; ve her hüner sahibi san'atkâr, yaptığı san'atını teşhir etmekten ve san'atının istediği tarzda işleyerek arzu ettiği neticeleri vermesiyle iftihar etmesi kâidelerine binâen, bu kâinatın Sâni-i Hakîm'i bin bir Esmâ-yi Hüs-nâ'sının hadd ü nihayeti olmayan güzelliklerine bu mevcûdâtı mazhar etmek için bu kâinatı böyle acıp bir hallâkiyet-i dâime ve hayret-engiz bir faaliyet-i sermediye içinde sır-ı kayyûmiyet ile mütemâdiyen tazelandirip tecdid ettiğini pek garib, pek şirin, pek lâtf, gayet hoş bir ifade ile izah ediyor. Ve bir kısım ehl-i dalâletin, "Kâinatı böyle tağyir ve tebdil eden Zât'ın, Kendisinin de mütegayyir ve mütehavvil olması lâzım gelmez mi?" diye sordukları suale; bilâkis Zât-ı Zülcelâl'in mütegayyir ve mütehavvil olmaması lâzım geldiğini gayet kat'î bir sûrette beyân eden bir cevapla mukâbele edilmiştir..... 538

Beşinci Şuâ: İki mes'eledir. 543

Birinci Mes'ele: İsm-i Kayyûm'un cilve-i a'zamına baktırmak için, hayalî iki dürbünden biriyle, en uzaklarda esîr maddesi içinde sır-ı kayyûmiyetle durdurulmuş; kısmen tahrik, kısmen tesbit edilmiş milyonlar azametli cirmeleri ve diğer dürbünle zihayat mahlûkât-ı arzîyenin zerrât-ı vücudiyelerinin vaziyet ve hareketlerini temâşâ ettirir. 543

Hulâsası: Bu altı İsm-i A'zam birbiriyle imtizac ettiklerinden, bütün kâinatın bütün mevcûdâtını böyle durduran, bekâ ve kıyam veren İsm-i Kayyûm cilve-i a'zamı arkasında tecelli eden İsm-i Hayy'ın bütün o mevcûdâtı hayat ile ışıklandırdığını; ve İsm-i Hayy'ın arkasında tecelli eden İsm-i Ferd'in, o mevcûdâtı bir vahdet içine alıp yüzlerine birer hâtem-i ehadiyet bastığını; ve İsm-i Ferd'in arkasında tecelli eden İsm-i Hakem'in, o mevcûdâtı meyvedâr bir nizam ve hikmetli bir intizam ve semeredâr bir insicam içine alıp süslendirdiğini; ve İsm-i Hakem'in cilvesi arkasında tecelli eden İsm-i Adl'in, o mevcûdâtı yıldızlar ordusundan tâ zerreler ordusuna kadar gayet hassas bir mîzan-ı adl içinde tutarak emr-i **كُنْ فَيَكُونُ** 'den gelen emirlere kemâl-i inkıyâd ile itaat ettirdiğini; ve İsm-i Adl'in cilvesi arkasında tecelli eden İsm-i Kuddûs'ün, o mevcûdâtı, Cemîl-i Mutlak'ın cemâl-i Zâtına ve nihayetsiz güzel olan Esmâ-yi Hüs-nâ'sına lâayık ve münasip olacak gayet güzel âyineler şekline getirdiğini gösteriyor. 543

İkinci Mes'ele: Kayyûmiyetin, vâhidiyet ve celâl noktasında kâinatta tecellisi olduğu gibi, ehadiyet ve cemâl noktasında insanda dahi cilvesinin tezâhürâtı olduğunu; ve bu tecelli ile Zât-ı Zülcemâl'in, beşere, melâikelerin fevkinde ettiği ihsânâtını ve o ihsânâtın câmiyetini ve yüksekliğini ve genişliğini izah eder. Ve kâinatı bir sofrayı nimet edip, insana teshir etmesi-

nin; ve kâinatın, insanla mazhar olduğu sırr-ı kayyûmiyetle bir cihette kaim olduğunun hikmeti, insanın üç mühim vazifesinden ileri geldiğini ta'dâd eder. Ve insanın o üç mühim vazifesinden üçüncü vazifesinde, üç vecihle Zât-ı Hayy u Kayyûm'a âyinedârlık ettiğini anlatır. Ve bu âyinedârlık ettiği vecihlerden üçüncü vecihteki âyinedârlığının da iki yüzü olduğunu; birinci yüzüyle Esmâ-yi İlâhiye'ye, ikinci yüzüyle de şuûnût-ı ilâhiyeye âyinedârlık ettiğini emsâli nâmesbûk bir talâkat-ı lisân ile ifade ediyor ki, beşerin dâhîlerini dahi bu hakikatlere meftun edip hayran eder. 545

Hüsrev

MÜNÂCÂT 551

Cenâb-ı Hakk'a ilmelyakîn ve hattâ aynelyakîn derecesinde iktisab-ı mârifet ederek ubûdiyetin (kemâ hiye hakkuhâ) iktizâ ettiği acz ve fakr-ı tâmmı izhâr ederek dergâh-ı ilâhiyeye ilticâ ve huzûr-i Rahmân'a takarrüb gibi mezâyâ-yı insâniyeyi bihakkın talim; ve dünya ve mâfihaya mâlik ve kenz-i mahfîye mutasarrıf olan Ekrem-i Enbiyâ (aleyhi ekmelüttahiyât) Efendimiz'in münâcâtından ve Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın tesbih ve tahmid ve senâ ve duâyâ münhasır yedi yüz aded âyâtından me'hûz nazîrsiz şu münâcâtın menbâ-yı mânevîsi, evvelâ başta hilkat-i âlem hakkında âyât-ı adîdeden ve âyet-i celîleden; sâniyen, *el-Cevşenü'l-Kebîr*'in bin bir esmâsından hilkat-i mevcûdâtla münâsebetdâr birkaç ukdelerinden; sâlisen, "ilim şehrinin kapısı" tâbir-i senâiye-i nebeviyesine bihakkın mazhar İmâm-ı Ali (kerremallahü vecchüh ve radiyallahu anh)'ın ecrâm-ı semâviye ve mevcûdât-ı arziye ile vücûb-i vücûd, Vâhid ü Ehad'i isbât ettiği muhteşem bir hitabeyi muktedâ-bih ittihâz ederek mevzu ve gaye-i maksadı o kadar ta'mik ve tevzi eder ki, bu hakâike âit takdirât ancak müellifinin lisan ve kalemine menût ve mütevakkıf olup, yalnız mükerreren sâdır olan emre mutavaat niyet ve kasdıyla şürû' edilen şu fihristte deriz:

Birinci Fıkroda: Semâvâtteki deverân ve bu kesret içindeki acıp sükûnetle kemâl-i faaliyet, Mâbûd-i Bilhak olan Vâcibü'l-Vücûd Vâhid ü Ehad'e delâlet ettiğini.

İkinci Fıkroda: Fezânın bulut, şimşek, yıldırım, rüzgâr, yağmurlarla faaliyet ve icrâat-ı hayret-efzâsı yine mezkûr biküll-i lisan olan Vâcibü'l-Vücûd, Vâhid ü Ehad'e dâil bulunduğunu.

Üçüncü Fıkroda: Unsurlar sâir müştemilâtıyla ve küre-i arz umum mahlûkâtıyla ve teferruâtıyla.

Dördüncü Fıkra: Edille-i sâbika gibi, denizler, nehirler, pınarlar mâruf biküll-i ihsân olan Vâcibü'l-Vücûd, Vâhid ü Ehad'e delâlet ettiğini.

Beşinci Fıkra: Geçen şehâdet gibi; dağlar, zelzele tesirâtından zeminin muhafaza ve sükûnetine ve içindeki inkılâbât fırtınalarından selâmetine ve denizlerin istilâsından halâsına; hem havanın muzır gazlardan tasfiyesine ve suların iddihârına ve zîhayatlara lâzım maddelerin hazinedârlığına ettiği hizmetler ve hikmetler ile Vâcibü'l-Vücûd'un vücuduna ve vahdetine şehâdet ettiğini.

Altıncı Fıkra: Geçen deliller gibi, zemindeki ağaçların ve nebatâtın; yapraklar, çiçekler ve meyvelerin cezbedârâne hareket-i zikriyeleri ve kemâl-i sühûletle giydirilen cihâzât ve zînetleri bilbedâhe vücûb-i vücûd ve vahdet-i Bari'ye delâlet ettiğini.

Yedinci Fıkra: Kezâ zîrûhun ve hususan nev-i beşerin cisimlerinde mevcut ve muntazam saatler ve makineler gibi işleyen ve işlettirilen dâhilî ve hâricî âzâ ve cevârih ve bilhassa havâss-ı hamse-i zâhire gibi kemâl-i faaliyetle iş gören duygularıyla vahdâniyeti isbât ettiğini.

Sekizinci Fıkra: Kâinatın hulâsası olan insan ve insanın zübdesi olan enbiyâ ve evliyâ ve asfiyânın hulâsaları olan kalblerinin ve akıllarının müşahedât ve keşfiyât ve ilhamât ve istihracâtıyla, yüzler icmâ ve tevâtür kuvvetinde ve kat'iyetinde vücûb-i vücûd ve vahdet-i ilâhiyeye şehâdet ettiklerini kemâl-i vuzûh ile beyân ve tahaccür etmiş kalbleri ıslah, hem Cenâb-ı Kibriya'ya münâcât olan şu yekta ravza-yı hakikat, hâtime-i tazarrû ve niyazını şöyle bağlar ki:

Yâ Rabbî ve yâ Rabbe's-Semâvâtî ve-l Aradîn! Yâ Hâlıkî ve yâ Hâlık-ı Külli Şey'! Gökleri yıldızlarıyla, zemini müstemilâtıyla ve bütün mahlûkâtı bütün keyfiyâtıyla teshir eden kudretinin ve iradetinin ve hikmetinin ve hâkimiyetinin ve rahmetinin hakkı için, nefsimi bana müsahhar eyle! Ve matlubumu bana müsahhar kıl! Kur'ân'a ve îmâna hizmet için, insanların kalblerini Risale-i Nur'a müsahhar yap! Ve bana ve ihvanıma îmân-ı kâmil ve hüsn-i hâtime ver! Hazret-i Mûsa (aleyhisselâm)'a denizi ve Hazret-i İbrahim (aleyhisselâm)'a ateşi ve Hazret-i Davud (aleyhisselâm)'a dağı, demiri ve Hazret-i Süleyman (aleyhisselâm)'a cinni ve insi ve Hazret-i Muhammed (aleyhisselâm)'a Şems ve Kamer'i teshir ettiğin gibi, Risale-i Nur'a kalbleri ve akılları müsahhar kıl! Ve beni ve Risale-i Nur talebelerini, nefis ve şeytanın şerrinden ve kabir azâbından ve Cehennem ateşinden muhafaza eyle ve Cennetü'l-Firdevs'te mes'ûd kıl! Âmîn, Âmîn!

Kelimât-ı niyaziyeleriyle ihtitam eden şu münâcât, ehl-i îmânın lâzıme-i gayr-ı müfarıkı olmağa çok lâayık olduğu aşikâr olmasından, ziyâde izaha lüzum görülmedi.

M. Sabri (rahmetullahi aleyh)

* * *

Sekizinci Lem'a'nın Fihristesinden Bir Parça

İşârât-ı gaybiye hakkında bir yazı ve bir takriz

فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ ve فَاسْتَقَمَ كَمَا أَمَرْتُ âyetlerinin bir nükte-i gaybiyesini,

Gavs-ı A'zam Seyyid Abdülkadir-i Geylânî'nin bir kerâmet-i gaybiyesiyle tefsir ediyor. Mütevâtir kerâmât-ı hârikaya mazhar olan o Sultanü'l-Evliyâ mematında, aynı hayatında olduğu gibi, müridleriyle alâkadâr olduğu, ehl-i keşf ve ehl-i velâyetçe kabul edilmiş. İşte o zât sekiz yüz sene mukaddem, izn-i ilâhî ile kerâmetkârâne bu zamanımızı görmüş; yani ona gösterilmiş. Bu dağdağalı ve fitneli zamanda, ona mensub bir kısım Kur'ân hizmetkârlarına teselli verip, teşcî ve teşvik etmek sûretinde bir meşhur kasidesinin âhîrinde beş satır içinde on beş cihetle aynı haberi veriyor. Hem İlm-i Cifr'in üç-dört vechiyle o beş satırın mânâsı, hem kelimâtı, hem hurûfun adedi birbirini te'yid ederek aynı hâdiseyi haber verdiğiinden, kat'iyet derecesinde, dikkat edenlere kanaat vermiş.

Mâlûmdur ki, istikbâlden haber veren enbiyâ ve evliyâ لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ yasağına karşı hürmet ve teeddüb için, işaretler ve rumûzlarla iktifâ etmişler. Bazı bir işaret, bazı iki işaret, en kuvvetlisi beş-altı işaretle aynı hâdiseyi göstermişler. Hâlbuki Gavs-ı A'zam, bu zamandaki hizmet-i Kur'âniye'nin hey'etini işaret edip, içinde bir hâdimini sarâhat derecesinde gösteriyor. Şu risale içindeki imzalar ile gösterildiği gibi, hizmet-i Kur'âniye'deki arkadaşlarımıza iştirakim var. Bir kısmı benim imzam iledir. Bir kısmı onların tasvib ve istihrâclarıyla ve tasdikleriyle olduğundan; bana âit haddimden fazla hisseyi, onların hatırları için kabul ettim. Yoksa o risalenin başında söylediğim gibi, bunda öyle bir hisse-i şerefe hakkım yoktur.

On sene mukaddem o kasîde-i gaybiyeyi görmüştüm; ve bana mânevî bir ihtâr gibi, "Dikkat et!" diye kalbime geliyordu. O hâtırayı iki cihetle dinlemiyordum:

Birincisi: Benim ehemmiyetli bir kısım ömrüm, şân ü şeref perdesi altında hubb-i câh zehiriyle zehirlenip öldüğü için, yeniden bu sûretle nefsi emmâreye diğer bir şeref kapısı açmak istememekti.

İkinci Cihet: Bu muannid zamanda bedihî dâvâları ve zâhir hüccetleri kabul etmeyenlere karşı böyle işaret-i gaybiye nev'inden hodfûruşâne bir tarzda izhâr etmek hoşuma gitmiyordu. En nihayet esaretimin sekizinci senesinde ve en işkenceli ve en sıkıntılı bir zamanda gayet kuvvetli bir teşvike muhtaç olduğumuzdan bana ihtâr edildi ki: “Bunu, tahdîs-i nimet ve bir şükr-i mânevî nev'inden izhâr et. Hem korkma, kanaat verecek derecede kuvvetlidir!”

O risalenin başında dediğim gibi, bunu izhârda en mühim maksadım; esrâr-ı Kur'âniye'ye âit olan risalelerin makbuliyetine Gavs-ı A'zam imza basması nev'inden olduğudur.

İkinci Maksadım: O kudsî üstadımın kerâmetini izhâr etmekle, ke-râmât-ı evliyâyı inkâr eden mülhidleri iskât edip; hizmet-i Kur'âniye'ye fütûrlar verecek çok esbaba mâruz ve çok avâika hedef olan arkadaşlarımın kuvve-i mâneviyesini takviye ve şevklerini tezyid ve fütûrlarını izâle etmek idi.

Benim için bir nev'i hodfûruşluk nev'inden olduğu için ehemmiyetli zarardır. Fakat o zararımı, üstadımın ve arkadaşlarımın hatırı için kabul ettim.

Bu Kerâmet-i Gavsîye risalesi tedricen istihrâc edildiği için birkaç parça oldu ve tetimmelere inkısam etti. Gittikçe birbirini tenvir ve te'yid ettikçe vuzûh peydâ ediyor. İşârâtın bazısında zaafiyet varsa da sâir arkadaşlarının ittifâkından aldığı kuvvet o zaafî izâle eder. Hattâ câ-yı hayrettir ki; o beş satırın âhirinde, her birinin mertebesini ve has bir sıfatını îmâ etmek sûretinde on beşten fazla Hizmet-i Kur'âniye'deki mühim kardeşlerimi gösteriyor. Bu risalede, Kerâmet-i Gavsîye münâsebetiyle birkaç ehemmiyetli mes'eleler ve birkaç mühim hakikatler beyân edilmiştir.

Bu risaleyi herkese tavsiye etmiyorum ve izin vermiyorum. Belki saffet ve insaf ve ihlâs ve hususiyeti bulunan kardeşlerime müsaade ediyorum. Hem başında olan maksadlarımı düşünerek öyle baksın. Beni, bir kerâmet-fûruşluk vaziyetinde tasavvur etmesin.

Yirmi Sekizinci Lem'a'nın Fihristesinden Bir Parça

Birinci Nükte: Hazret-i İmâm-ı Ali (radiyallahu anh), Kasîde-i Ercûze'sinde **أَحْرَفُ عَجْمٍ سَطَرَتْ تَسْطِيرًا** deyip, bu zamanda tâmim edilen ecnebî harflerine bakıp, bu cümledeki harflerin cifrî ve ebcedî rakamlarının bu zamana parmak basmalarıyla vâki cereyân-ı küfriyâneye işaret ettiği gibi; hem Ercûze'sinde, hem Ercûze'yi te'yid ve takviye eden Kasîde-i Celcelûtiye'sinde sarâhata yakın

نُقَادُ سِرَاجِ الثُّورِ سِرًّا بَيَّانَةً ❁ نُقَادُ سِرَاجِ السُّرُجِ سِرًّا تَنَوَّرَتْ

fıkrasıyla, o cereyânın karşısında vücudu ziyâsıyla anlaşılan ve zulmetin pek şiddetli ve sisli, yakıcı dehşetine karşı sönmeyen ve gittikçe zulmeti yararak dünyayı ziyâlandırmaya çalışan Risale-i Nur'a ve müellifine hususî iltifâtını

أَقْدَ كَوَكْبِي بِالْإِسْمِ نُورًا وَبَهْجَةً ❁ مَدَى الدَّهْرِ وَالْأَيَّامِ يَا نُورُ حَلَجَلَتْ

deyip, Âhir Zaman'a kadar Risale-i Nur'un bedî' bir sûrette ışık vermesini ve yanmasını duâ ve niyaz eden ve Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın en mühim bir şakirdi ve ulûmunun birinci nâşiri olan Hazret-i İmâm-ı Ali (radiyallahu anh), bidâyet-i İslâm'da Kur'ân'ın aleyhine açılan çok kapılara karşı mübarek İsm-i A'zam'ı şefî' tutup karhamânâne ve merdâne hakâik-i Şeriat'ı ve esas-ı İslâmiyet'i muhafazaya çalıştığı gibi, Âhir Zamanda bütün bütün Kur'ân'a muhalefet eden zındıka cereyânına karşı, aynı İsm-i A'zam'ı şefî' ve melce' ve tahassüngâh ittihâz edip cerh edilmez Kur'ân'ın i'câzından gelen ve hâtem-i mu'cizeyi gösteren Risale-i Nur'un sönmez nuruyla ve susmaz lisânıyla şecâatkârâne mukâbele ve mukavemet edip, yerin yüzünü yakıp çok çiçekleri kurutan zındıka nârını, İsm-i A'zam'ın kibriyâlî, azametli nuruyla ve İsm-i Rahmân ve Rahîm'in şefkatli ve re'fetli tecellisinden nebean eden âb-ı hayat ile söndüren; ve yanan yerlerde kuruyan nehir ve bağ çiçeklerine mukâbil, dağlarda ve kırlarda semâ yağmuru ve rahmetiyle hararete mütehammil ve şiddet-i bürûdete dayanıklı çiçekleri yetiştiren Risale-i Nur'u görmesi ve şefkatkârâne ve tesellidârâne ve kerâmetkârâne bakması, Hazret-i İmâm-ı Ali (radiyallahu anh)'ın makam-ı velâyetinin iktizâ ettiğini hakkalyakîn gösterir.

Hem Kaside-i Celcelûtiye'nin bir kerâmeti olan **فَيَا حَامِلَ الْأِسْمِ الَّذِي جَلَّ** 'dan başlayan üç dört satırda kuvvetli emâre ve delilden: **قَدْرُهُ**

Birinci Emâre: **فَيَا حَامِلَ الْأِسْمِ الَّذِي جَلَّ قَدْرُهُ** cifir ve ebcedî hesabıyla bin üç yüz elli üç senesi ki, Risale-i Nur şakirdlerinin en sıkıntılı bir zamanına ve o zamanda “Sekîne” tâbir edilen İsm-i A'zam'ı, yetmiş bir âyet ile yüz yetmiş bir defa dâimî vird eden Risale-i Nur Müellifinin isimlerine tevâfuk sırrıyla parmak basması, o zamanda İsm-i A'zam'ı hâmil Risale-i Nur Müellifinin hususiyetini ve selâmetle kurtulacaklarını tebşir etmekle işaret ettiğini; lillâhilhamd, selâmet ile kurtulmaları, kerâmet-i Aleviye'yi tasdik ettiğini;

İkinci Emâre: **فَقَاتِلْ وَلَا تَخْشَ وَحَارِبْ وَلَا تَخَفْ** fıkrasıyla, eski Harb-i Umumî'ye iştirak ile yara, bereye ve nihayetsiz korkulara mâruz kalıp, nihayet Rusya'ya esir giden; hem dehşetli bir harb-i Âhir Zaman'da mühim bir vazife ile mükellef edilip, yılanan daha zehirli akreplerin bulunduğu bir memlekete düşen; ve gece gündüz yılanlarla harp eden Risale-i Nur müellifine **فَقَاتِلْ وَلَا تَخْشَ وَحَارِبْ وَلَا تَخَفْ** ile iltifâtını ve mânevî sıyânnet ve muhafaza ve imdâdını haber veriyor.

Üçüncü Emâre: Üç güz mevsiminde medâr-ı teselli üç kerâmettir.

Birincisi: Gavs-ı A'zam (radiyallahu anh),

يَا مُرِيدِي كُنْ قَادِرِي الْوَقْتِ لِلَّهِ مُخْلِصًا تَعِيشُ سَعِيدًا

tâbiriyle on beş emâre-i kaviyye ile;

İkinci güzde, aynı mevsimde, Hazret-i Ali (radiyallahu anh), **وَيَا مُدْرِكًا لِذَلِكَ الزَّمَانِ** tâbiriyle kuvvetli delillerle;

Üçüncü güzde, **فَيَا حَامِلَ الْأِسْمِ الَّذِي** ilâ âhir... diye yine Hazret-i Ali (radiyallahu anh) kerâmetkârâne Risale-i Nur müellifine bakıp; Sekiz, On Sekiz, Yirmi Sekizinci Lem'alar olan risalelerin kuvvetli ve i'câzlı te'lifleriyle havfe düşen ve teselliye muhtaç olan Risale-i Nur şakirdlerinin altı yedi defa **لَا تَخْشَ** kelimeleriyle korkularını izâle edip teşcî' etmeleri, Kur'ân hizmetkârlarına bir ikram-ı ilahî olduğunu gösterir. Hem **وَأَقْبِلْ وَلَا تَهَرَبْ** fıkrasının yine evvelki fıkralar gibi muhâtabı Saidü'n-Nursî olduğundan, “Yâ Saide'n-Nursî! Karşıla, kaçma!” deyip teşcî' ediyor.

Netice: Dokuz “hem hem”lerin gösterdiği dokuz hakikatin, Risale-i Nur’da ve müellifinde bilfiil icrâsı ve bilmüşâhede görünmesi; hattâ düşmanlarının tasdikiyle de sâbittir ki: Hazret-i Ali (radiyallahu anh)’ın Kasîde-i Ercûze ve Celcelûtiye’sindeki şiddetli alâkadarlığını murad ettiği bir Vâris-i Nebî ve Mukavvi-i Din ve Hâmil-i İsm-i A’zam olan Risale-i Nur ve müellifi olduğu; -Çünkü bütün dünya meydandadır ve bütün nidaları işitiyoruz; ekseriya hareketleri görüyoruz ki- hak ve hakikatte yanılmayan ve Kur’ân’ın hukukunu emrolunduğu gibi te’vilsiz muhafazaya çalışan “Risale-i Nur”dur diye şek ve şüphesiz olarak Hazret-i Ali (radiyallahu anh)’ın muhâtabı o olduğunu kat’î isbât eder.

Hâfız Ali (rahmetullahi aleyh)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ يَا فَرْدُ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ يَا حَكَمُ يَا عَدْلُ يَا قُدُّوْسُ¹

İsm-i A'zam'ın hakkına ve Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyân'ın hürmetine ve Resûl-i Ekrem (aleyhissalâtü vesselâm)'ın şerefine, bu mecmuayı bastırانları ve mübarek yardımcılarını cennetü'l-firdevs'te saadet-i ebediyeye mazhar eyle, âmîn. Ve hizmet-i îmâniye ve Kur'âniye'de daima muvaffak eyle, âmîn. Ve defter-i hasenatlarına Sözler Mecmuası'nın her bir harfine mukabil bin hasene yazdır, âmîn. Ve Nurların neşrinde sebat ve devam ve ihlâs ihsan eyle âmîn.

Yâ Erhamerrâhimîn! Umum Risâle-i Nur Şakirdleri'ni iki cihanda mes'ud eyle, âmîn. İnsî ve cinnî şeytanların şerlerinden muhafaza eyle, âmîn. Ve bu âciz ve bîçâre Said'in kusuratını afveyle, âmîn...

Umum Nur Şakirdleri nâmına

Said Nursî

¹ Ya Allah. Ya Rahman: Ey Zâtı itibariyle merhametli olan. Ya Rahim: Rahmetiyle mahlûkatına merhamet eden. Ya Ferd: Ey eşi ve benzeri olmayan. Ya Hayy: Ey her zaman var olan, diri olan, ezeli ve ebedî hayat sahibi olan. Ya Kayyûm: Ey kendi Zât'ı ile var olup, zevâl bulmayan ve bütün varlıkları varlıkta tutup onları yöneten. Ya Hakem: Ey hükmü geçersiz kılınmayan Hâkim. Ya Adl: Ey tam adâlet sahibi. Ya Kuddûs: Ey her şeyi tertemiz yapan ve Kendisi her türlü lekeden münezzehtir olan.

Bibliyografya

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel (213-290 h.); **es-Sünne**, Dâru İbni'l-Kayyim, 1406.

————— ; **el-Müsned**, I-VIII, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.

Abdurrahman b. Muhammed, Ebû Saîd (426-478 h.); **el-Ğunye fî Usûli'd-dîn**, Müessesetü'l-hidemât, Beyrut, 1987.

Abdurrezzak, Ebû Bekr Abdurrezzak İbn Hemmâm (126-211 h.); **el-Musannef**, [Tahkîk: *Habîburrahmân el-A'zamî*], I-XI, el-Medlisü'l-ilmî, Beyrut, 1403/1983.

————— ; **Tefsîru's-San'ânî**, I-II, Mektebetü'r-ruşd, Riyad, 1410 h.

el-Aclûnî, İsmâîl b. Muhammed (v.1162); **Keşfü'l-hafâ ve müzîlül-ilbâs**, I-II, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1988.

Ahmed b. Abdullah et-Taberî, Ebu'l-Abbas Muhibbüddîn Ahmed Muhibbüddîn (v. 694/1295); **er-Riyâdu'n-nadîra**, I-II, Dâru'l-ğarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1996.

————— ; **ez-Zehâiru'l-ukbâ**, Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, tsz.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah eş-Şeybânî (164-241 h.); **el-Akîde**, Dâru Kuteybe, Dimaşk, 1408 h.

————— ; **Fedâilü's-sahâbe**, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1403/1983.

————— ; **Kitâbü bahri'd-dem**, Dâru'r-râye, Riyad, 1989.

Ahmed b. Muhammed, Cemâlüddîn (v. 593 h.); **Kitâbü Usûli'd-dîn**, Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1988.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillâh eş-Şeybânî (164-241 h.); **el-Müsned**, I-VIII, Müessesetü Kurtuba, Mısır, tsz.

Aliyyü'l-Kârî, Ebu'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed (v. 1014/1606); **el-Masnû' fî ma'rifeti hadîsi'l-mevdû'**, [Tahkîk: *Abdülfettah Ebû Gudde*], Mektebü'l-matbûati'l-İslâmî, Kahire, 1984.

————— ; **el-Esrâru'l-merfûa fî'l-ahbârî'l-mevdûa** [Tahkîk: Muhammed b. Lütfi Sabbâğ], el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1406.

————— ; **Şerhu's-Şifâ li'l Kâdi İyâz**, I-II, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut, tsz.

el-Âlûsî, Ebu's-Senâ Şehabeddin Mahmud İbn Abdillâh (v. 1270/1854); **Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-azîm ve's-seb'u'l-mesânî**, I-XXX, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.

el-Beğavî, Ebû Muhammed Muhyissünne Hüseyin İbn Mesud, (v. 516/1122); **Meâlimü't-tenzîl**, I-VIII, Dâru Taybe, Riyad, 1993.

- el-Beyhakî**, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn (384-458 h.); **es-Sünenü'l-kübrâ**, I-X, Mektebetü dâri'l-bâz, Mekke, 1414/1994.
- ; **Şuabü'l-îmân**, [Tahkik: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl], I-IX, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410/1990.
- ; **ez-Zühed**, Müessesetü'l-kütübi's-sekâfiyye, Beyrut, 1996.
- el-Bezzâr**, Ebûbekr Ahmed b. Amr b. Abdülhâlık (v.215-292); **el-Müsned**, [Tahkik: Abdulkâdir Arafât], I-III, Müessesetü ulûmi'l-Kur'ân, Beyrut/Medine, 1409 h.
- Bilmen**, Ömer Nasuhi (v. 1391/1971); **Hukuk-u İslâmiye ve Istilahât-ı Fıkhiye Kamusu**, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1985
- el-Buhârî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (v. 256 h.); **el-Edebü'l-müfred**, I-VIII, Dâru'l-beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1409/1989.
- ; **Sahîhu'l-Buhârî**, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, 1979.
- ; **et-Târihu'l-kebîr**, I-VIII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1986.
- el-Câhîz**, Ebû Osman Amr İbn Bahr İbn Mahbub el-Kinanî el-Leysî (v. 255/868); **el-Beyân ve't-tebyîn**, [Tahkik: el-Mehâmî Fevzî Atavî], I-II, Dâru Sa'b, 1968.
- el-Cessâs**, Ahmed b. Ali Ebûbekr (v.370 h.); **Ahkâmü'l-Kur'ân**, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.
- el-Cürcânî**, Ebu'l-Kasım Hamza b. Yusuf b. İbrâhim (v. 427/1036); **Târihu Cürcân**, Âlemü'l-kütüb, Beyrut, 1401/1981.
- ed-Dârakutnî**, Ebu'l-Hasan Ali İbn Ömer (306-385 h.); **Sünenü'd-Dârakutnî**, I-IV, [Tahkik: es-Seyyid Abdullah Haşim Yemânî el-Medenî], Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1386/1966.
- ed-Dârimî**, Abdullah b. Abdirrahmân (181-255 h.); **es-Sünen**, I-II, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.
- ed-Deylemî**, Ebû Şucâ' Şîreveyh b. Şehredâr (445-509 h.); **el-Müsnedü'l-firdevs bi me'sûri'l-hitâb**, [Tahkik: Muhammed es-Saîd Besyûnî ez-Zağlûl], Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1986.
- Ebû Dâvûd**, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); **es-Sünen**, [Tahkik: Muhammed Muhsin Abdülhamîd], I-IV, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, tsz.
- Ebû Nuaym**, Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî (v. 430 h.); **Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ**, I-X, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405 h.
- Ebû Ya'lâ**, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ (210/307 h.); **el-Müsned**, I-XIII, Dâru'l-Me'mûn li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.
- Ebu's-Şeyh**, Abdullah İbn Muhammed İbn Cafer İbn Hayyan el-Esbahânî (274-369 h.); **el-Azamet**, [Tahkik: Rızaullah İbn Muhammed İdris el-Mübarekfûrî], I-V, Dâru'l-âsime, Riyad, 1408 h.

- el-Fâkihî**, Ebû Abdillâh Muhammed İbn İsmail İbni'l-Abbas (217-275 h.); **Ahbaru Mekke fî kadîmî'd-dehri ve hadîsîh**, [Tahkik: Abdulmelik Abdullah], I-VI, Dâru Hadır, Beyrut, 1414 h.
- el-Gazâlî**, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed (450-505 h.); **İhyâü ulûmi'd-dîn**, I-IV, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, tsz.
- ; **Kavâidü'l-akâid**, Âlemü'l-kütüb, Beyrut, 1985.
- ; **el-Maksadü'l-esnâ fî şerhi meâni esmâillâhî'l-hüsnâ**, [Tahkik: Besam Abdulvahhab el-Cabî], el-Cifan ve'l-Câbî, Kıbrıs, 1407/1987.
- ; **Meâricü'l-Kuds**, Dâru'l-âfâki'l-cedide, Beyrut, 1975.
- ; **el-Menhûl min ta'likati'l-usûl**, [Tahkik: Muhammed Hasan Hayto], Dâru'l-fikr, Dimaşk, 1400 h.
- ; **el-Müstasfâ**, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1413 h.
- el-Geylânî**, Muhyiddin Abdülkadir b. Mûsâ b. Abdullah (v.561/1166); **Gunyetü't-tâlibîn**, İstanbul, 1994.
- el-Hakîm et-Tirmizî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. el-Hasen, **Nevâdiru'l-usûl fî ehâdisi'r-Rasûl**, [Tahkik: Abdurrahman Amîra], I-IV, Dâru'l-Cil, Beyrut, 1412/1992.
- el-Hâkim**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Neysâbûrî (321-405 h.); **el-Müstedrek ale's-Sahîhayn**, I-V, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/1990.
- el-Halebî**, Ali İbn Burhaniddin (v. 1044/1635); **es-Sîratü'l-Halebiyye**, I-III, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1400.
- el-Hamevî**, Takıyyuddin Ebû Bekr Ali İbn Abdillâh (768-837 h.); **Hizânetü'l-edeb**, [Tahkik: Isâm Şayto], I-II, Dâru mektebeti'l-hilâl, Beyrut, 1987.
- el-Hamevî**, Yâkût b. Abdillâh (768-837 h.); **Mu'cemü'l-büldân**, I-V, Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.
- Hatîb el-Bağdâdî**, Ahmed b. Ali Ebû Bekr (393-463 h.); **el-Câmi' li ahlâki'r-râvî ve âdâbi's-sâmi'**, I-II, Mektebetü'l-meârif, Riyad, 1403 h.
- ; **Târîhu Bağdâd**, I-XIV, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, tsz.
- el-Heysemî**, Ali İbn Ebî Bekr (v. 807 h.); **Mecmeu'z-zevâid**, I-X, Dâru'r-reyyan li't-tûras/Dâru'l-kitabî'l-Arabî, Kahire/Beyrut, 1407 h.
- İbn Abdilberr**, Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed (v.463 h.); **el-İstiâb**, I-V, Dâru'l-cil, Beyrut, 1412 h.
- ; **et-Temhîd**, I-XXIV, Vizâratü umûmi'l-evkâfi ve's-şüûni'l-İslâmiyye, Mağrib, 1387 h.
- İbn Âbidîn**, Muhammed Emîn (v. 1258/1842); **Hâşiye Raddi'l-Muhtâr ale'd-Dürri'l-Muhtâr**, I-VIII, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1984.

- İbn Adiyy**, Ebû Ahmed Abdullah İbn Adiyy el-Cürcanî (v. 365/976); **el-Kâmil fi duafâi'r-ricâl**, I-VII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1985.
- İbn Asâkir**, Ebu'l-Kâsım Sikatüddîn Ali b. Hasan b. Hibetullah (v. 571/1176); **Târîhu Dimaşk**, I-LXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1417/1996.
- İbn Ebî Âsım**, Ahmed b. Amr (v.287 h.); **ez-Zühed**, Dâru'r-rayyân li't-türâs, Kahire, 1408 h.
- İbn Ebî Şeybe**, Abdullah b. Muhammed (v. 235 h.); **el-Musannef fi'l-ehâdis ve'l-âsâr**, [Tahkîk: Kemal Yusuf el-Hût], I-VII, Mektebetü'r-Ruşd, Riyad, 1409 h.
- İbn Ebi'l-İzz**, Ali b. Ali b. Muhammed ed-Dimaşkî (v. 792/1390); **Şerhu'l-Akîdeti't-Tahâviyye**, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut, 1391.
- İbn Ebi'l-Hadîd**, Ebu Hamid İzzeddin Abdülhamid b. Hibetullah (v. 655/1257); **Şerhu Nehci'l-Belâğa**, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1965.
- İbn Hacer**, Ahmed b. Ali el-Askalânî (773-852 h.); **Fethu'l-bârî**, I-XIII, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1379 h.
- ; **el-İsâbe**, I-VIII, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1412 h.
- İbn Hazm**, Ali b. Ahmed b. Saîd et-Tahirî (v. 548 h.); **el-Fasl fi'l-milel**, I-V, Mektebetü'l-hancı, Kahire, tsz.
- İbn Hibbân**, Ebû Hâtım Muhammed el-Büstî (v. 354/965.); **el-İhsân fî takrîbi Sahîh İbn Hibbân**, [Tertîb: Alâüddîn Ali b. Belbânî, Tahkîk ve ta'lîk: Şuayb el-Arnâvût], I-XVII, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1988.
- ; **es-Sikât**, I-IX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1395/1975.
- İbn Hişâm**, Abdülmelik İbn Hişâm İbn Eyyûb el-Himyerî (v. 213/828); **es-Sîratü'n-Nebeviyye**, I-VI, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1411.
- İbn Kays**, Abdullah b. Muhammed b. Ubeyd b. Süfyân (208-281 h.), **Kura'd-dayf**, I-V, Advâu's-selef, Riyad, 1997.
- İbn Kayyim el-Cevziyye**, Ebû Abdillâh Muhammed İbn Ebî Bekr Eyyûb ez-Zürâî (691-751 h.); **er-Rûh fi'l-kelâm**, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1395/1975.
- ; **es-Savâiku'l-mürsele alâ'l-Cehmiyye ve'l-Muattile**, [Tahkik: Ali İbn Muhammed ed-Dehilillâh], I-IV, Dâru'l-âsime, Riyad, 1418/1998.
- ; **et-Tıbbü'n-Nebevî**, Kahire, 1402/1982.
- İbn Kesîr**, Ebu'l-Fidâ İsmail İbn Ömer İbn Kesîr ed-Dimaşkî (v. 774 h.); **Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm**, I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1401 h.
- ; **el-Bidâye ve'n-nihâye**, I-XIV, Dâru'l-meârif, Beyrut, tsz.
- İbn Mâce**, Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); **es-Sünen**, I-II, Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.

- İbn Manzûr**, Muhammed b. Zekeriyâ (v. 711/1311); **Lisânü'l-Arab**, I-X, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1414/1994.
- İbn Receb**, Ebu'l-Ferec Zeynüddin Abdurrahman İbn Ahmed el-Hanbelî (v. 795/1393); **Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem fî şerhi hamsîne hadîsen min cevâmii'l-kelim**, Dârü'l-ma'rife, Beyrut, 1408.
- İbn Sa'd**, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd el-Menî' (168-230 h.); **et-Tabakâtü'l-kübrâ**, I-VIII, Dârü sâdir, Beyrut, tsz.
- İbn Teymiyye**, Ebu'l-Abbas Ahmed İbn Abdilhalim İbn Teymiyye el-Harrânî (661-728 h.); **Minhacü's-sünneti'n-Nebeviyye**, [Tahkik: Muhammed Reşad Salim], I-X, Müessesetü Kurtuba, 1406 h.
- İbnü'l-Cevzî**, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (508-597 h.); **el-Muntazam fî târihi'l-mülûki ve'l-ümem**, Dârü sâdir, Beyrut, 1358 h.
- ; **el-Müdhiş**, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1415 h.
- ; **Sıfatü's-safve**, I-IV, Dârü'l-ma'rife, Beyrut, 1399/1979.
- ; **et-Tahkîk fî ehâdisi'l-hilâf**, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1415 h.
- ; **Telbîsü iblîs**, [Tahkik: es-Seyyid el-Cemîlî], Dârü'l-kitabi'l-Arabî, Beyrut, 1405/1985.
- ; **Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr**, I-IX, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1404 h.
- İbnü'l-Esîr**, Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali b. Muhammed b. Abdülkerim (v. 630/1233); **el-Kâmil fî't-târih**, I-V, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1415/1995.
- ; **en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadîs**, I-V, el-Mektebetü'l-ilmiyye, Beyrut, 1399/1979.
- İbnü'l-Mübârek**, Abdullah (118-181 h.); **ez-Zühed**, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, tsz.
- İbnü'l-Kayserânî**, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Tâhir (v. 507/1113); **Tezkiratü'l-huffâz**, Dârü's-samiî, Riyad, 1415/1994.
- İshâk b. Râhûye**, İbn İbrâhim b. Mahled (161-238 h.); **el-Müsned**, I-V, Mektebetü'l-îmân, Medine, 1995.
- İmâm er-Rabbânî**, Ahmed el-Fârûkî es-Serhendî; **el-Mektûbât**, I-II, Fazilet Neşriyât, İstanbul, tsz.
- el-Îcî**, Ebu'l-Fazl Adudiddin Abdurrahman İbn Ahmed Abdulgaffar (v. 756/1355); **Kitabu'l-Mevakıf**, [Tahkik: Abdurrahman Umeyre], Dârü'l-cıl, Beyrut, 1997.
- Kâdı İyâz**, Ebu'l-Fazl İyâz İbn Musa İbn. İyâz el-Yahsubî (v. 544/1149); **eş-Şifâ bi ta'rîfi hukûki'l-Mustafa (s.a.s.)**, [Tahkik: Hüseyin Abdulhamid Nil], Dârü'l-erkam, Beyrut, 1415/1995.
- el-Kalkaşendî**, Ahmed b. Ali (v.821 h.); **Subhu'l-a'sâ fî smâati'l-inşâ**, I-VIII, Dârü'l-fikr, Dimaşk, 1987.

- el-Kannûcî**, Muhammed Sıddık Hasan Han (1248-1307 h.); **Katfû's-semer fî beyânî akîdeti ehli'l-eser**, Âlemü'l-kütüb, Beyrut, 1984.
- el-Kâsânî**, Alâüddîn (v.587 h.); **el-Bedâiu's-sanâî'**, I-VII, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1982.
- el-Kazvînî**, Celâlüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'diddîn b. Ömer (v. 739/1338); **el-Îzâh fî ulûmî'l-belâğa**, Dâru ihyâi'l-ulûm, Beyrut, 1998.
- el-Kelâbâzî**, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm (v. 380/990); **et-Taarruf li mezhebi Ehli't-Tasavvuf**, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1400.
- Kitab-ı Mukaddes** [Türkçe terceme] Eski ve Yeni Ahit, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1988.
- el-Kudâî**, Muhammed b. Selâme b. Ca'fer (v.454 h.); **Müsnedü's-Şihâb**, I-II, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1407/1986.
- el-Kurtubî**, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Bekr b. Ferah (v.670); **el-Câmi' li ahkâmî'l-Kur'ân**, I-XX, Dâru's-şâ'b, Kahire, 1372 h.
- el-Lâlekâî**, Hibetullah b. el-Hasen b. Mansûr (v.418), **Şerhu usûli i'tikâdi ehli's-sünne**, I-IV, Dâru Taybe, Riyad, 1402 h.
- el-Makdisî**, Ebû Abdillâh Muhammed İbn Abdilvahid İbn Ahmed el-Hanbelî (567-643 h.); **Fedâilü Beyti'l-Makdis**, Dâru'l-fikr, Suriye, 1405 h.
- Ma'mer b. Râşid** (v. 151 h.); **el-Câmi'** (Abdurrezzak'ın el-Musannef'inin sonunda), el-mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1403 h.
- Mâlik b. Enes**, Ebû Abdullah el-Esbahî (93-179 h.); **el-Muvatta'**, I-II, Dâru ihyâi't-türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1985.
- el-Mâtüridî**, Ebû Mansûr (v. 333 h.); **et-Tevhîd**, Dâru'l-câmiâtî'l-Mısıriyye, İskenderiye, tsz.
- el-Mâverdî**, Muhammed b. Habîb; **Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn**, Dâru ihyâi'l-ulûm, Beyrut, 1988.
- el-Merğînânî**, Ebu'l-Huseyn Ali b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl (511-593 h.); **el-Hidâye şerhu'l-Bidâye**, I-IV, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, tsz.
- el-Meydânî**, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Muhammed (v.518 h.); **Mecmeu'l-emsâl**, I-II, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, tsz.
- el-Mizzî**, Yusuf b. ez-Zekî Abdurrahmân (654-742 h.); **Tehzîbü'l-Kemâl**, I-XXXV, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1400/1980.
- el-Müceddidî**, Muhammed Umeym el-İhsan el-Bereketî; **Kavâidü'l-fıkh**, Dâru's-sade, Karaçi, 1407/1986.
- el-Münâvî**, Muhammed Abdürraûf b. Ali (v. 1031/1622); **Feyzu'l-kadîr şerhu Câmiî's-sağîr**, I-VI, el-Mektebetü't-ticâriyyetî'l-kübrâ, Mısır, 1356 h.
- ; **et-Teârif**, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1410.

- ; **et-Terğîb ve't-terhîb**, (Tahkik: İbrahim Şemsü'd-din) I-IV, Dâru'l-kütübü'l-ilmiye, Beyrut, 1417/1997.
- Müslim**, Ebu'l-Hüseyn el-Haccâc en-Neysâbü'rî (206-261 h.); **Sahîhu Müslim**, I-V, Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- en-Nebhânî**, Yûsuf b. İsmâîl; **Huccetullâhi ale'l-âlemîn fi mu'cizâti Seyyidi'l-murselîn**, Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.
- en-Nesâî**, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb (215-303 h.); **es-Sünen**, [Tahkîk: Abdülfettah Ebû Gudde], I-VIII, Mektebetü'l-matbûâtî'l-İslâmiyye, Halep, 1406/1986.
- ; **es-Sünenü'l-kübrâ**, [Tahkîk: Abdulğaffâr Süleyman el-Bündârî], I-VI, Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, 1411/1991.
- Niyazi Mısri, Divan**, Maarif kitaphanesi, İstanbul, tsz.
- er-Râzî**, Muhammed b. Ömer b. el-Huseyn (544-606 h.); **İ'tikâdâtü firaki'l-müslimîn ve'l-müşrikîn**, Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, 1402 h.
- es-Sehâvî**, Ebu'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman (v.902/1497); **el-Makâsidü'l-hasene**; Daru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, 1399 h.
- es-Serahsî**, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl (v.? h.); **el-Mebsût**, I-XXX, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1406 h.
- es-Suyûtî**, Abdurrahman b. el-Kemâl Celâleddîn (849-911 h.); **el-Hasâisu'l-kübrâ**, I-III, Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, Beyrut, 1985.
- ; **ed-Dürü'l-mensûr**, I-VIII, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1993.
- ; **et-Tedribü'r-râvî**, I-II, Mektebetü'r-Riyâd el-hadîse, Riyad, tsz.
- es-Sülemî**, Ebû Abdîrrahmân (330-412 h.); **Âdâbü's-sohbet**, Dâru's-sahâbe, Tanta-Mısır, 1410/1990.
- eş-Şafîî**, Ebû Abdillâh Muhammed İbn İdris (150-204 h.); **el-Ümm**, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1393 h.
- eş-Şehristânî**, Muhammed İbn Abdilkerim İbn Ebî Bekr Ahmed (479-548 h.); **el-Milel ve'n-nihal**, [Tahkik: Muhammed Seyyid Cîlânî], I-II, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, 1404 h.
- eş-Şevkânî**, Muhammed b. Ali (v.1250 h.); **el-Fethu'l-kadîr**, I-V, Dâru'l-fikr, Beyrut, tsz.
- ; **Neylü'l-evtâr şerhu münteka'l-ahbar**, I-IX, Dâru'l-cîl, Beyrut, 1973.
- eş-Şeybânî**, Ebu Bekr İbnü'n-Nebil Ahmed b. Amr b. Dahhak İbn Ebî Asım (v.287/900), **Kitabü's-Sünne**, (Tahkik: Muhammed Elbânî) I-II, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1980.
- et-Taberânî**, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed (v. 360 h.); **el-Mu'cemül-evsat**, [Tahkîk: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefi], I-X, Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h.

- _____ ; **el-Mu'cemül-kebir**, [Tahkîk: Hamdi b. Abdilmecîd es-Selefî], I-XX, Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem, Musul, 1404 h.
- _____ ; **el-Mu'cemüs-sağîr**, [Tahkîk: Hamdi b. Abdülmecîd es-Selefî], I-II, el-Mektebetü'l-İslâmî/Dâru Ammân, Beyrut/Amman, 1405/1985.
- _____ ; **Müsnedü's-Şâmiyyîn**, [Tahkîk: Hamdî İbn Abdilmecîd es-Selefî], I-II, Müessesetü'r-risale, Beyrut, 1405/1984.
- et-Taberî**, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Hâlid (224-310 h.); **el-Câmiu'l-be-yân**, I-XXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1405 h.
- _____ ; **Târihu'l-ümem ve'l-mülûk (Tarîhu't-Taberî)**, I-V, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1407h.
- Tâhir b. Muhammed**, el-İsferâyînî (v. 471 h.); **et-Tabsîr fi'd-dîn**, Âlemü'l-kütüb, Beyrut, 1983.
- et-Tayâlisî**, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd (v. 204 h.); **el-Müsned**, Dâru'l-ma'rife, Beyrut, tsz.
- et-Teftâzânî**, Sa'düddin Mesud İbn Ömer İbn Abdillâh, (v. 792/1390); **Şerhu'l-akâid** (Terc.: Süleyman Uludağ), İstanbul, 1980.
- et-Tirmizî**, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (209-279 h.); **el-Câmiu's-Sahîh**, I-V, Dâru ihyâi't-türâsî'l-Arabî, Beyrut, tsz.
- el-Übşeyhî**, Şihâbüddîn Muhammed b. Ahmed (790-850 h.); **el-Müstatraf fi külli fennin müstazraf**, [Tahkîk: Müfid Muhammed Kamîha], I-II, Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, Beyrut, 1986.
- ez-Zebîdî**, Ebu'l-Feyz Murtazâ Muhammed b. Muhammed b. Muhammed (v.1205/1790); **Tâcü'l-arûs min cevhereti'l-kâmûs**, I-XX, Dâru ihyâi't-türâsî'l-Arabî, Beyrut, 1394/1974.
- ez-Zehebî**, Şemsüddîn Muhammed Ahmed (v. 748/1347); **Siyeru a'lâmi'n-nübelâ**, I-XXIII, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1413 h.
- ez-Zeylaî**, Abdullah b. Yusuf Ebû Muhammed (v. 762 h.); **Nasbu'r-râye**, I-IV, Dâru'l-hadîs, Mısır, 1357 h.

Şahırlar

Abdullah b. Abbas (r.a.) (Ö. 687-88)

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet edenler arasında yer alan sahabidir. Hicretten üç yıl kadar önce Mekke'de dünyaya geldi. Doğduğu zaman babası tarafından Resûl-i Ekrem'e (s.a.s.) götürüldü ve duasına mazhar oldu. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) eşlerinden olan Meymune Validemiz (r.anha), onun teyzesi olduğundan bazı geceler Allah Rasulü'nün (s.a.s.) evinde konuk edilirdi. Peygamber Efendimiz'e (s.a.s.) olan sevgisi, bağlılığı ve samimi hizmetleri sebebiyle O'nun takdirini kazanmış ve "Allah'ım, ona Kitab'ı öğret ve dinde mütehasşs kıl!" tarzındaki duasına mazhar olmuştur. Naklettiği 1660 hadisle çok hadis rivayet eden sahabilerden biri olan Abdullah b. Abbas, aynı zamanda hadis öğrenimine de önem vermiştir. Kur'ân-ı Kerim'in inceliklerini anlayıp yorumlaması için Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) özel olarak dua ettiği İbn Abbas'ın tefsir ilmindeki üstünlüğü de daha ilk devirlerden itibaren hemen herkes tarafından kabul edilmiştir. Ayetlerin nüzûl sebeplerini, nasih ve mensuhunu çok iyi bildiği gibi Arap edebiyatına olan vukufu da mükemmeldi. Bu sebeple ashab devrinden itibaren "Hibrü'l-ümme" (Ümmetin alimi), "Tercümanü'l-Kur'ân" (Kur'ân'ın tercümanı) unvanlarıyla anılagelmiştir. Nitekim Hz. Ömer (r.a.), Be-dir Ashabının da katıldığı ilim meclis-

rinde, yaşı küçük olmasına rağmen İbn Abbas'ı da bulundurur ve fikirlerine değer verirdi. Abdullah b. Abbas, fıkıh ilminde de önemli bir yere sahiptir. Devrinde Mekke'nin fıkıh otoritesi olarak kabul edilmiştir ve fetvalarının çokluğuyla meşhurdur. O, tefsir, fıkıh ve hadisten başka, Arap edebiyatı ve ensab ilmi (geneloloji) alanlarında da derin bilgiye sahipti. Aynı zamanda kudretli bir hatipti; namazlardan sonra tesirli konuşmalar yapar, dinleyiciler arasında Arapça bilmeyenler varsa, sözlerinin onlar tarafından da anlaşılması için tercüman kullanırdı.

Abdullah b. Abbas, Hz. Osman (r.a.) döneminde hac emirliği, Hz. Ali (r.a.) döneminde de Basra valiliği görevlerinde bulundu. Kaynaklar, mümtaz bir kişiliğe sahip olan Abdullah b. Abbas'ın siyasî ve sosyal olaylar karşısında ilmî otoritesini ve siyasî itidalini daima muhafaza ettiğini belirtmektedir. Hayatı boyunca Müslümanların birlik ve beraberliğini savunan, bunun gerçekleşmesi için zaman zaman yetkilileri uyararak, gerektiğinde eleştiren ve kendisine yapılan halifelik tekliflerine iltifat etmeyen Abdullah b. Abbas, yetmiş yaşlarında iken Taif'te vefat etmiş ve buraya defnedilmiştir. (Bkz: İ.A., c.1, 77-79)

Abdullah b. Ömer (r.a.) (Ö. 692)

Hz. Ömer'in oğlu, en çok hadis rivayet eden, en çok fetva veren yedi sahabiden biridir. Peygamberliğin üçüncü

yılında Mekke'de doğdu. Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) zevcesi Hafsa validemizle ana baba bir kardeşdir. On üç yaşında iken Uhud Savaşı'na katılmak istedi; fakat Allah Resulü (s.a.s.) henüz çok genç olduğunu söyleyerek kendisine izin vermedi. On beş yaşına girince Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) izniyle Hendek Savaşı'na katıldı. Beyatürırdvan'da, Hayber ve Mekke fethi ile Huneyn Gazvesi'nde bulundu. Ayrıca Suriye ve Irak fetihlerine, Yermük ve Nihavend savaşlarına, Mısır'ın fethine katıldı. Ebû Ey-yûb el-Ensari'nin de bulunduğu İstanbul seferine de iştirak etmiştir.

Abdullah b. Ömer (r.a.) Müslümanlar arasında çeşitli fitnelere yol açan savaşlardan ve hadiselerden ise hep uzak durmuştur. Hz. Ali'ye (r.a.) ve Yezid b. Muaviye'ye herkes biat edip de icmâ meydana geldikten sonra biat etmesi, onun siyasi olaylar karşısındaki temkinli tavrını gösterir. Babası Hz. Ömer'in (r.a.), kendisinden sonraki halifeyi seçecek heyette oğlunun sadece müşavir sıfatıyla bulunup halifelğe talip olmaması konusundaki tavsiyesine uymuştur. Hz. Osman'ın (r.a.) şehid edilmesinden sonra halife olması için teklifler almış, Hakem vak'asının cereyan ettiği gün, Ebû Musa el-Eş'arî (r.a.) tarafından en uygun halife adayı olarak gösterilmiş ve Yezid b. Muaviye'nin ölümünden sonra da büyük bir çoğunluk tarafından halife olması istenmiştir; fakat o, muhalifleri üç kişi bile olsa, bu yüzden kan dökülmesine razı olmayacağını söyleyerek bu teklifleri reddetmiştir. Ayrıca, Hz. Ali'nin (r.a.) kendisini Şam valiliğine tayin etme hususundaki ısrarlarına rağmen bu görevi de kabul etmemiştir. Abdullah b. Ömer, fitneye yol açmamak düşüncesiyle, tutumlarını beğenmese bile, devlet

idaresine hâkim olan kişilerin arkasında namaz kılmaya devam edeceğini ifade ederdi. Bununla beraber, onların dinî konulardaki ihmallerine göz yummaz, hatalarını yüzlerine karşı söylemekten çekinmezdi. Nitekim bir hutbede Abdullah b. Zübeyr'i Kur'an-ı Kerim'i tahrif etmekle suçlayan Haccac'a, "Yalan söylüyorsun! Bunu ne o yapardı, ne de böyle bir şey yapmaya senin gücün yeter!" diye çıkmıştır. Yine bir defasında uzun konuşmasıyla ikinci namazını geciktiren Haccac'ı "Güneş seni beklemez!" diye uyarıyordu.

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) kayınbiraderi olması, ona Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) yakın çevresinde bulunma imtiyazını sağlamıştır. Bu sebeple Resûlullah'ın (s.a.s.), birçok sahabinin görüp duyma imkânını bulamadığı davranış ve sözlerinin Müslümanlara intikal etmesinde önemli bir misyon eda etmiştir. Rivâyet ettiği 2630 hadis ile Ebu Hureyre'den (r.a.) sonra en çok hadis rivayet eden yedi sahabinin ikincisi oldu. Abdullah b. Ömer'in (r.a.) en önemli özelliklerinden biri de hadisleri Hz. Peygamber'den (s.a.s.) duyduğu lâfızlarla rivâyet etmeye son derece dikkat etmesi, bunların benzer kelimelerle değiştirilmesine asla izin vermemesidir. Geniş hadis bilgisine rağmen bu titizliğinden dolayı ihtiyatla hadis rivayet ederdi. "Altın zincir" adı verilen en sahih isnad, Buhari'ye göre, Abdullah b. Ömer'den (r.a.) azatlı kölesi Nafi'in, ondan da İmam Malik'in rivâyet ettiği hadis senedleridir. Ashabın fakihleri arasında da mümtaz bir yeri olan Abdullah b. Ömer, en çok fetva veren yedi sahabîden biridir. Altmış yıl boyunca fetva vermiştir. Özellikle sahabenin yaşlıları vefat ettikten sonra insanların fetva için başvur-

dukları kişilerin başında İbn Ömer (r.a.) ve İbn Abbas (r.a.) gelmekteydi. Kesin kanaat sahibi olmadığı hususlarda fetva vermekten son derece sakındığı bilinen İbn Ömer'in (r.a.) yanlış fetva vermek suretiyle günaha girmekten korktuğu için Halife Hz. Osman'ın (r.a.) kadılık teklifini kabul etmediği bu mevzudaki hassasiyetini gösteren örneklerden biridir.

Kaynakların ittifakla belirttiğine göre, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayat tarzına harfi harfine uyma ve O'nun (s.a.s.) emirlerini aynen yerine getirme hususunda ashab-ı kiram içinde İbn-i Ömer'in (r.a.) müstesna bir yeri vardır. Seksen beş veya seksen yedi yaşlarında Mekke'de vefat etmiştir. (Bkz: İ.A., c.1, 126-128)

Abdullah Çavuş (Yavaşer)(1901-1960)

1901 yılında Isparta'nın İslâmköy'ünde doğdu. Bediüzzaman'ın komşusu ve sadık talebelerindendir. Üstad'ın ifadeleriyle "mübarek bir hane sahibi ve sadık bir arkadaş" olan Abdullah Çavuş, "nur postacısı" olarak uzun zaman Kur'an ve İslâm'a hizmet etti. Denizli hapsinde Üstad'la birlikte bulundu. Kendisini Üstad'ın daimi hizmetkârı olarak tavsif eden Abdullah Çavuş, 1960 yılında vefat etmiştir.

Abdurrahman Nursî (1903-1928)

Bediüzzaman Hazretleri'nin büyük kardeşi Molla Abdullah'ın oğludur. 1903'te Nurs'ta doğdu. I. Dünya savaşı sonunda Üstad Hazretleri İstanbul'a gelmişti. Bunun üzerine yeğeni Abdurrahman da İstanbul'a Üstad'ının yanına gelmiş ve Çamlıca'da bulunan bir evde O'nunla beraber kalmıştı. Bediüzzaman Hazretleri'nin "gayet zeki, fedakar, hem bir talebe, hem hizmetkâr, hem kâtib,

hem evlad-ı maneviye"si olan Abdurrahman Nursî, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Birinci Millet Meclisi'nde bir süre kâtiplik yaptıktan sonra 25 yaşında henüz yeni evli iken vefat etmiştir. Vefatından sonra Hz. Üstad; "benim yegane manevi evladım ve medar-ı tesellim ve hakiki varisim ve bir deha-yi nurani sahibi olacağı muhtemel olan biraderzadem Abdurrahman" ifadeleriyle yeğeninin gönlündeki konumuna işaret eder. Abdurrahman Nursî Beyefendi, Hz. Üstad'a ait ilk biyografi çalışması olan "Bediüzzaman'ın Tarihçe-i Hayatı" adlı eseri kaleme almış ve 1919'da İstanbul'da yayınlamıştır.

Abdülkadir-i Geylânî (k.s.)(1077-1166)

Hazar Denizi'nin güneybatısındaki Gilân eyalet merkezine bağlı Neyf köyünde doğdu. Küçük yaşta babasını kaybeden Geylânî'nin bütün gayesi tahsiline devrin en önemli ilim ve kültür merkezi olan Bağdat'ta devam etmektir. On sekiz yaşına gelince annesinden izin alarak bir kafiye katılıp Bağdat'a gitti. Orada hadis, fıkıh, edebiyat okudu. Bu arada Bağdat mutasavvıflarıyla yakın dostluklar kurup tasavvufa intisap etti. Medresede hadis, tefsir, kıraat, fıkıh ve nahiv gibi ilimleri okuttu ve vaaz vermeye başladı. Ancak bir süre sonra bütün bunları bırakarak inzivaya çekildi. Abdülkadir-i Geylânî'nin tasavvufu, şeriata ve dinin zahirî hükümlerine titizlikle bağlı kalma esasına dayanır. O, her an Kur'ân ve hadislerle uygun hareket etmeyi şart koşar. Ona göre, bir zahidin hayatında görülebilecek derûnî hâller dinî ölçülerin dışına taşmamalıdır. Gerekle vaazlarında gerekse eserlerinde son derece sade bir üslûp kullanan Abdül-

kadir-i Geylânî'nin verdiği vaazları dinlemek için yetmiş bin kişinin Bağdat'a geldiği rivâyet edilir. Daha hayatta iken kendisinden birçok kerâmet nakledilmeye başlanmıştır. Kendi adıyla anılan Kadiriyye tarikatı bütün İslâm âlemine yayılmıştır. En önemli eserleri olarak el-Gunye, Fütûhu'l-Gayb ve el-Fethu'r-Rabbanî sayılabilir. (Bkz: İ.A., c.1, 234-239)

Abdûlmecid Nursî (Ünlükul)

(1884-1967)

Bediüzzaman Hazretleri'nin öz kardeşidir. Dinî ilimlere dair tahsilini tamamladıktan sonra Diyarbakır ve Van'da muallimlik, Nevşehir/Ürgüp'te müftülük, Konya İmam-Hatip ve Yüksek İslâm Enstitüsü'nde meslek dersleri öğretmenliği yapmıştır. Kardeşi Bediüz-zaman Hazretleri'nin el-Mesne-viyyü'n-Nuriyye ve İşârâtü'l-İ'caz adlı Arapça eserlerini Türkçe'ye tercüme ederek Türkiye'deki iman hizmetinde önemli bir vazife eda etmiştir. 1967'de Konya'da vefat etmiştir.

Ahmed b. Hanbel (780-855)

Hanbelî mezhebinin imamı, muhaddis ve fakih olan Ahmed b. Hanbel Bağdat'ta doğdu. Kur'an-ı Kerim'i ezberledikten ve Bağdatlı alimlerden bir müddet gramer ve fıkıh okuduktan sonra hadis öğrenmeye başladı. İlk hocalarından biri, kendisinden pek çok hadis yazdığı tanınmış muhaddis Hüseyin b. Beşîr'dir. En çok hadis yazdığı hocası ise Vekî' b. Cerrah'tır. İmam-ı Şafîî'den fıkıh ve usûl-i fıkıh öğrenmiştir. Ahmed b. Hanbel Bağdatlı muhaddislerden faydalandıktan sonra hadis tahsilini tamamlamak üzere önce Kûfe'ye, ardından Basra, Mekke, Medine, Dimaşk, Halep ve Cezîre'ye seya-

hetler yapmıştır. Bunların en uzununu ve en yorucusunu, Abdurrezzak b. Hemmam'dan istifade etmek üzere ve yeterli parası olmadığı için kervancıların yanında deve bakıcılığı yapmak suretiyle gerçekleştirdiği Yemen yolculuğudur. Hadis sahasındaki derin bilgisi ve güçlü hafızası ilim muhitlerinde duyulduğu için onu gıyaben tanıyan muhaddisler, yanlarına gittiği zaman istediği hadisleri memnuniyetle rivayet ederlerdi. Kırk yaşına kadar devam eden talebelik hayatından sonra hadis okutmaya başladı. Çok zaman 5000 kadar hadis talebesi onu dinlemek üzere çevresinde toplanır, bunlardan 500 kadarı hadis yazarken, diğerleri onun tavırlarından ve edebinden faydalanmaya çalışırdı. Ab-basi Halifelerinden Me'mun ve Mu'tasım, Ahmed b. Hanbel'den Kur'an'ın mahluk olduğuna dair görüş alabilmek için ona baskı ve işkence yaptı. İki yıl dört ay süren bu hapis ve işkence hayatından sonra serbest bırakıldı. Bu hadisede Ahmed b. Hanbel'in peygamberâne bir sabır gösterdiğine işaret eden devrin tanınmış sufisi Bîşr el-Hâfî, kendisinin aynı sabrı gösteremeyeceğini belirttiikten sonra onun atıldığı ateşten, has altın olarak çıktığını söylemiştir. Ahmed b. Hanbel doğduğu şehir Bağdat'ta vefat etti. Halifenin muhtelif kimselere yaptırdığı tahminlere göre, cenazesinde 60 bini kadın olmak üzere 800 bin civarında kişi bulundu. Ahmed b. Hanbel'in en önemli eseri *el-Müsned*'dir. Esasında *el-Müsned* dışında kendisine nisbet edilen kitapların hiçbirini bizzat kaleme almamış, hatta kendi söz ve fetvalarının yazılmasına izin vermemiştir. Bundan dolayı eserleri, başta oğlu Abdullah olmak üzere diğer talebeleri tarafından ve ölümünden

sonra kaleme alınmıştır. En hacimli iki hadis külliyyatından biri olan *el-Müsned*, Ahmed b. Hanbel'in 700 bin hadis arasından seçerek tertip ettiği otuz bin kadar hadis üzerine oğlu Abdullah ile talebesi Ebu Bekir el-Katî'i'nin birçok - bazı kaynaklara göre on bin- hadis ilave etmesiyle meydana gelen hadis külliyyatıdır. (Bkz: İ.A., c.2, 75-80)

Ahmed el-Bedevî (k.s.) (1200-1276)

Kuzey Afrika ve Mısır'ın en büyük velisi olarak kabul edilen mutasavvıf Ahmed el-Bedevî, Bedeviye tarikatının da kurucusudur. Fas'ta doğdu. Yüzünü Afrika bedevileri gibi örttüğü için el-Bedevî lâkabıyla tanındı. Küçük yaşta ailesiyle birlikte hacca gitti. Mekke'de iken babası vefat etti. Gençlik döneminde zahiri ilimlerle meşgul oldu. Kur'ân-ı Kerim'i ezberledikten sonra kıraat ilmine ilgi duydu ve Kur'ân'ı, kıraat-ı seb'a üzere okumayı öğrendi. Daha sonra fıkıh tahsil etti, özellikle Şafii fıkhında derinleşti. 1230 yılına doğru dinî-ruhanî hayatında birtakım değişiklikler oldu. İnsanlardan uzaklaşarak dünya kelâmı etmemeye ve meramını işaretlerle anlatmaya başladı. 1237 yılında Mısır'ın Tanta şehrine yerleşti. Burada, kendisine kırk yıl hizmet edecek ve ölümünden sonra da yerine geçecek olan Abdü'l b. Fakih ile karşılaştı. Hayatının geri kalan kısmını Tanta'da geçirdi.

Ahmed el-Bedevî'nin Kuzey Afrika ve özellikle Mısır'ın dinî-tasavvufî hayatında derin izleri olduğu gibi tasavvuf tarihi içinde de önemli bir yeri vardır. Tasavvuf ehli onu Abdülkadir-i Geylânî, Ahmed er-Rifâî ve İbrahim ed-Desûkî ile birlikte "aktâb-ı erbaa"dan biri olarak kabul eder. O, aynı zamanda haçlılara karşı

vermiş olduğu çetin mücadeleler vesilesiyle Mısır halkı tarafından büyük bir kahraman ve kurtarıcı olarak kabul edilmiştir. (Bkz: İ.A., c.2, 47-48)

Ahmed er-Rifâî (k.s.) (1118-1182)

Dört büyük "kutub"dan biri kabul edilen Ahmed er-Rifâî, Rifaiyye tarikatının kurucusudur. Bağdat'la Basra arasında kalan Batâih bölgesinde Ümmüabîde köyünde doğdu. Yedi yaşında iken babasını kaybeden Ahmed er-Rifâî'yi, devrin büyük sufilerinden dayısı Mansur el-Batâihî himayesine aldı. Kur'ân öğrenimini ve hıfzını tamamladıktan sonra, devrin âlim ve mutasavvıflarından Ali Ebü'l-Fazl el-Vasîfî ve diğer bazı âlimlerden İslâmî ilimleri öğrendi. Vâsîfî ona icazet verdi ve hırkasını giydirdi. "Herkes üstadiyla ben ise talebem Rifâî ile iftihar ederim." diyen Vâsîfî, zahir ve bâtın ilimlerine sahip bir âlim ve sufi olduğunu belirtmek üzere ona "ebü'l-âlemeyn" (iki âlemin üstadı) unvanını verdi. Ahmed er-Rifâî, Vâsîfî'nin ölümünden sonra dayısı Mansur el Batâihî'nin terbiye ve irşad halkasına girdi. Rifâî'ye hilâfet ve "şeyhü's-şüyüh" unvanını vererek kendisine bağlı bütün tekkelerin şeyhliğini de tevdi eden Batâihî, Ümmüabîde'deki tekkeye yerleşip müridlerin irşad ve terbiyesiyle meşgul olmasını istedi.

Bütün kaynaklar Ahmed er-Rifâî'nin pek çok müridi olduğunu, tekkesine her gün binlerce kişinin geldiğini, sabah-akşam bunlara yemek verildiğini yazar. Tekkesinin vakıf, hediye ve bağış yoluyla çok büyük geliri olduğu da ifade edilmektedir. Kaynaklar onu âlim, muhad-dis, Şafii fakih ve müfessir bir sufi olarak tanıtır. Onun tasavvuf anlayışına göre İslâm, "zâhir" ve "bâtın" ile bir

bütündür. Bâtin, zâhirin özü, zâhir bâ-tının zarfıdır; zâhir olmasa bâtin da ol-mazdı. Kalb, cesetsiz olmaz, kalbi olma-yan ceset ise çürür. Tasavvuf bâtin ilmi-dir. Derviş olmak için toplumdan uzak-laşmak gerekmez. Müridler dünyevî meşguliyetlerini terk etmeksizin, helal ve harama dikkat ederek ve gafletten uzak kalmak suretiyle hak yolunda iler-leyebilirler. Tasavvuf baştan sona “edep”-ten ibarettir ve bütün edepler Peygam-ber Efendimiz'in (s.a.s.) sünnetine tâbi olarak elde edilir.

Kaynakların zül, meskenet, fakr, in-kisar ve tevazu sahibi olarak tanıttıkları Ahmed er-Rifâî, Allah'a bu faziletlerle vasıl olduğunu, bunları tasavvufi yolu-nun birer esası olarak tercih ve tesbit et-tiğini söyler. Menkıbeleri içinde onun fevkalade tevazuunu gösteren birçok hi-kâye yer almaktadır. Menâkıbnamele-rin, birkaç kerâmet istisna edilirse he-men hemen daima onun ahlâkını ve in-sanî münasebetlerdeki tevazuunu gös-teren hikâyelere yer vermeleri dikkat çekicidir. Bu menkıbeler ve eserlerinde ifade edilen fikirler, onun sufi şahsiyeti ve tarikat pirleri arasındaki özelliklerini ortaya koyan ana çizgilerdir. 1182'de vefat eden Ahmed er-Ri-fâî'nin türbesi Bağdat'ın güneyinde Vâ-sıt yakınlarındadır. (Bkz: İ.A., c.2, 127-130)

Ahmed Nazif (Çelebi) (1891-1964)

Risale-i Nur'un faal bir şakirdi olan Ahmed Nazif Çelebi, Kastamonu'nun İnebolu ilçesindedir. Bediüzzaman Hazretleri 1910 yılında İstanbul'dan bir heyetle İnebolu'yu ziyaret etmişti. İşte Ahmed Nazif Çelebi, ilk defa Üstad'ı burada tanıdı. Daha sonra Hz. Üstad'ın 1936 yılında Kastamonu'ya sürgün edilmesinin ardından, 1938'de kendisini

ziyaret edip Risale-i Nur'u okuyup yazmaya başladı. Oğlu Salahaddin Çelebi ile birlikte Risalelerin gerek elle yazılmasında, gerekse teksir makinesiyle çoğaltılıp diğer vilayetlere dağıtılma-sında önemli hizmetler gerçekleştirdi. Mesela yaptığı bir neşriyat neticesinde Üstad Hazretleri kendisini şöyle taltif etmişti: “*Nazif'e bin bârekâllah, bin mâsaallah! İkinci bir Hüsrev; İnebolu ikinci bir Isparta olduğunu isbat ediyor. Tarihçe-i Hayat'ın en mühim meselesi Medresetü'z-Zehra olması cihetiyle Nazif'in bu neşriyatı, Reis-i Cumhuriun Medresetü'z-Zehra mânâsında ve Doğu Üniversitesi namında Şark Camiü'l-Ezherine ciddî çalışmasına bir vesile olduğunu zannediyoruz.*” Denizli ve Afyon hapisanelerinde Bediüzzaman Hazretleri'yle birlikte tutuklu kalan Ahmed Nazif Çelebi, 1964 yılında vefat etmiştir.

Âişe-i Sıddıka (r.anha) (614-678)

Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) kızı, Peygam-ber Efendimiz'in (s.a.s.) hanımı, mü'min-lerin annesidir. Mekke'de doğdu. Allah Resûlü (s.a.s.) ile nikâhı hicretten önce Mekke'de kıyılmıştır. 622'de Medine'ye hicret etti. Hicretin 2. yılında Peygam-ber Efendimiz'le (s.a.s.) evlendi. Bedir ve Uhud Gazveleri, Hudeybiye Musa-lâhası, Mekke Fethi ve Veda Haccı'nda bulundu.

Allah Resûlü (s.a.s.) vefatından önceki rahatsızlığında, diğer hanımlarının iznini alarak Hz. Âişe'nin odasına geçti ve mübarek başı onun kucağında olduğu hâlde vefat etti ve onun odasında def-nedildi. Hz. Âişe ile Peygamber Efen-dimiz (s.a.s.) arasındaki âile bağı, sevgi, anlayış ve hürmet esası üzerine kurul-muştur. Kendisine büyük yakınlık ve

sevgi gösteren Allah Resûlü (s.a.s.) ile koşu yaptığı, onun omuzuna dayanarak Mescid-i Nebevi'de mızraklarıyla savaş oyunları oynayan Habeşliler'i seyrettiği bilinmektedir. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) de onunla bir arada bulunmaktan, bilhassa gece seyahatlerinde kendisiyle sohbet etmekten, sorularına cevap vermekten pek memnun olurdu. Esasen Hz. Âişe zekâsı, anlayışı, kuvvetli hâfızası, güzel konuşması, Kur'ân-ı Kerim'i ve Peygamber Efendimiz'i (s.a.s.) en iyi şekilde anlamaya çalışması gibi vasıfları sayesinde Peygamber Efendimiz'in yanında müstesna bir mevki kazandı.

Hz. Âişe, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in halifeliliği sırasında herhangi bir siyasi faaliyette bulunmadı. O'nun her iki halife ile münasebetleri karşılıklı saygı ve anlayış içerisinde geçti. Hz. Osman'ın on iki yıllık hilâfetinin birinci yılında, ilk iki halife dönemindeki hayatını sürdürdü. Ancak, Hz. Osman'ın halifeliliğinin ikinci devresinde, onun bazı karar ve tasarruflarına muhalefet ettiği bilinmektedir. Hz. Âişe, Hz. Osman'ın evinde muhasara edildiği sırada haccetmek üzere Mekke'ye gitti. Halife'nin şehid edildiğini, yerine Hz. Ali'nin halife olduğunu Medine'ye dönerken yolda Hz. Talha ve Zübeyr'den öğrendi. Onlarla birlikte Mekke'ye döndü. Hz. Osman'ın öldürülmesine karşı çıkanlar ile bilhassa Ümeyyeoğulları'nın bazı mensupları onun etrafında toplanarak halifenin intikamını almak ve Müslümanlar arasındaki ihtilâflara son vermek üzere, Medine yerine Basra'ya gitmeye onu ikna ettiler. O da etrafına toplananlarla birlikte, iddia edildiğinin aksine, Hz. Ali'ye karşı hiçbir kurgınlığı olmadığı hâlde Hz. Osman'ın kâtillerini cezalandırmak ve Müslümanları içinde bulundukları fitne-

den kurtarmak için Basra'ya hareket etti. Suriye'ye Muaviye üzerine yürümek için hazırlık yapmakta olan Hz. Ali, bu gelişmeleri öğrenince Medine'den Irak'a hareket etti. Hz. Âişe ile Hz. Ali arasında çeşitli mektuplaşmalar ve müzakereler olmuşsa da 656 yılında Müslümanlar arasındaki ilk kanlı çarpışma engellenemedi. Bu olay, Hz. Âişe'nin savaşı devesinin üzerinde idare etmesinden dolayı Cemel Vak'ası diye meşhur oldu. Sonunda Hz. Âişe tarafı savaşı kaybetti. Hz. Ali kendisine esir muamelesi yapılmasına izin vermedi. On iki bin dirhem verdikten sonra yanına kattığı Basralı kırk kadınla birlikte onu Medine'ye gönderdi. Hz. Âişe, sadece Allah'ın emrini yerine getirmek gayesiyle katılmış olmasına rağmen, Hz. Osman'ın halifeliliğinin son yıllarında başlayıp Cemel Vak'ası'yla sona eren siyasi faaliyetleri sonraları onu çok üzmüştür. Birçok Müslümanın ölümüne sebep olan bu acı olayları yaşamaktansa daha önce ölmeyi tercih ettiğini söylemiş, Peygamber hanımlarının evlerinde oturmalarını emreden âyeti her okudukça baş örtüsü ıslanına kadar ağlamıştır. Cemel Vak'ası'ndan sonra Medine'de sakin bir hayat sürmüş, bir daha siyasete karışmamış ve Hz. Ali ile barışmıştır. 65 yaşında iken Medine'de vefat etmiş, vasiyeti üzerine Cennetü'l-Bakî'e defnedilmiştir.

Allah Resûlü (s.a.s.) vefat ettiği zaman, Hz. Âişe çok genç olmasına rağmen Kur'ân-ı Kerim'i ve Sünnet-i Seniyye'yi en iyi bilen, anlayan ve muhafaza eden sahabilerin başında yer alıyordu. Kuvvetli hâfızası hadis ve sünnetin daha sonraki nesillere ulaştırılmasında emsalsiz hizmetler ifa etti. Binden fazla hadis rivâyet eden ve "müksirûn" diye adlandırılan yedi sahabinin dör-

düncüsü oldu. Fıkıh sahasında da o, ashab arasında çok sayıda fetva verme-
siyle meşhur olan yedi kişiden biridir. Birçok fikhî mesele yanında usûl-i fıkıh, hikmet-i teşri ve bilhassa feraiz sahala-
rında derin bir kültür ve anlayışa sahip-
ti. Hz. Ömer, kadınlarla ilgili fikhî mese-
lelerde daima Hz. Âişe'nin görüşünü
alırdı. Tabiîn devrinin birçok hukukçu-
su, yüksek seviyedeki hukuk bilgisinden
faydalanmak üzere kendisiyle ilmi isti-
şarelerde bulunmuştur. Hz. Âişe'nin en
belirgin özelliklerinden biri de İslam di-
ninin esaslarını anlatmak hususundaki
faaliyetleridir. Allah Resûlü'nden (s.a.s.)
sonra onun evi, kadın-erkek, büyük-kü-
çük birçok kimsenin huzuruna gelip ken-
disini dinlediği, varsa sorusunu sorup
cevabını aldığı bir ilim ve irfan ocağı
oldu. O, yalnızca şifahî sorulara değil
aynı zamanda muhtelif şehir ve bölge-
lerde yaşayan Müslümanların mektupla
sordukları sorulara da cevaplar vermiş-
tir. Böylece hadislerin ve bazı fikhî me-
selelerin yazılmasına da öncülük etmiş
oldu. (Bkz: İ.A., c.2, s.201-205)

Amr b. As (r.a.) (Ö. 664)

Meşhur sahabîlerdendir. Mısır fatihi
ve devlet adamıdır. Mekke'de doğdu.
Müslüman olmadan önce Mekke'nin
ticaret ve siyaset hayatında önemli bir
yeri vardı. Ebû Süfyan başkanlığındaki
ticaret kafilesinde bulunduğundan, Be-
dir Savaşı'na katılmadı. Uhud ve Hen-
dek Savaşlarında Kureyş ordusunun sü-
vari birliklerine kumanda etti. Mekke
Fethinden önce Müslüman oldu. Pey-
gamber Efendimiz (s.a.s.) tarafından Za-
tüsselâsîl seriyyesine kumandan tayin
edildi. Daha sonra da İslâmiyet'i tebliğ
etmek ve vergi toplamak üzere Um-
man'a gönderildi. Hz. Ebû Bekir döne-

minde küçük bir askerî birliğin başında
Güneydoğu Filistin'e gönderildi ve böl-
genin fethinde büyük rolü oldu. Ecna-
deyn ve Yermuk Savaşlarına katıldı. Hz.
Ömer zamanında Filistin'i kesin olarak
İslâm hakimiyetine aldı. 640'da
Aynişems'te güçlü Bizans ordusunu im-
ha etti. Daha sonra Babil Kalesi ve İs-
kenderiye'yi fethedip Mısır'a hakim ol-
du. Bu başarılarından dolayı "Mısır fati-
hi" unvanını aldı ve bu yeni eyalete vali
tayin edildi. Hz. Osman halife olduktan
sonra Mısır valiliğine bir süre devam etti
ancak malî işleri yürütmek üzere Mısır'a
tayin edilen Hz. Osman'ın süt kardeşi
Abdullah b. Sa'd b. Ebû Serh ile anla-
şamadıkları için, Mısır valiliğinden azle-
dildi. Hz. Osman'ın şehid edilmesiyle
sonuçlanan isyan hareketlerini Hz. Amr'-
ın desteklediği yolundaki rivâyetler doğ-
ru değildir: Hatta bu iddiaların aksine,
Taberî onun olaylara karışmamak için
Medine'yi üzüntü içinde terk ettiğini,
Hz. Osman'ın vefat haberini aldığında
hıçkırığa hıçkırığa ağladığını kaydeder. Hz.
Ali'nin halifeliğine başlangıcından itiba-
ren karşı çıktıysa da hadiselerle karış-
mayıp ortalığın yatışmasını bekledi. An-
cak Cemel Vak'ası'ndan sonra, Hz. Os-
man'ın intikamını almak üzere Muaviye
b. Süfyan'ın saflarına katıldı ve ona bü-
yük destek sağladı. Hz. Ali ile Muaviye
arasındaki ihtilâf diplomatik yollarla çö-
zülemeyince, Suriye ordusunu Hz. Ali'-
ye karşı savaşa hazırlamak için büyük
gayret sarf etti. Siffin Savaşı'nda Şam
süvari birliklerinin kumandanıydı. Su-
riye birlikleri mağlûp olmak üzereyken,
orduda mevcut Kur'ân sahifelerini mız-
raklara taktırarak her iki tarafı da Kur'-
ân'ın hükmünü kabule çağırdı. Bu tek-
lifin benimsenmesi üzerine taraflar ara-
larındaki ihtilâfı Kur'ân ve Sünnet'e gö-

re çözümlemek için iki hakem seçmeye karar verdiler. Hz. Ali, Ebû Musa el-Eş'ari'yi, Muaviye de Amr b. As'ı hakem tayin etti. İki taraf arasındaki müzakereler ve varılan sonuç ile ilgili rivâyetler oldukça karışıktır. Genellikle kabiliyetli bir siyasî olarak bilinen Amr b. As'ın, Ebû Musa'ya Hz. Ali'yi halifelikten azlettirip Muaviye'yi halife ilân ettiği görüşü yaygındır. Bu olaydan sonra Muaviye halifelliğini ilân etti. Amr b. As da askerleriyle Mısır'a gidip bölgenin idaresini yıllar sonra Muaviye'nin valisi sıfatıyla yeniden ele aldı; ölümüne kadar da bu görevde kaldı.

Aristo (M.Ö. 384-322)

İlkçağ Yunan filozofudur. Aristo, Atina'da Eflâtun'un Akademî'sinde 20 yıl kadar tahsil gördü. Önceleri Eflâtun'un en seçkin talebesi iken, sonradan onun felsefî sistemini eleştiren başarılı bir rakibi oldu. Makedonya kralı Filip, oğlu İskender'i yetiştirmek üzere Aristo'yu sarayına davet etti. Sekiz yıl süren bu eğitim, daha sonra Aristo'yu 'cihan imparatoru yetiştiren üstad' unvanıyla büyük bir şöhrete kavuşturmuştur. Derslerini öğrencileri arasında gezinerek verdiği için, onun kurmuş olduğu felsefe ekolüne el-meşşâi (yürüten) adı verildi. Mantık ilminin kurucusu olarak kabul edilen Aristo, çağının bütün ilimlerini sistematize etmesiyle bilinmektedir. Felsefenin bütün disiplinleriyle ilgilenen Aristo, geriye yüze yakın eser bırakmıştır. İslâm dünyasında 8. asırda başlayan tercüme hareketleri sonucunda, Aristo'nun eserleri de Arapça'ya tercüme edilmiştir.

Bekir (Dikmen) (1898-1954)

İlk Nur risalesini bastıran kişi olma unvanını elde eden Barlalı Nur talebelerinden biridir. Barla'da doğmuş ve burada ticaretle meşgul olmuştur. 1954'te İstanbul'da vefat etmiştir. Edirnekapı Şehitliği'nde medfundur.

Cafer-i Sadık (k.s.) (699/702-765)

Şiîler tarafından İsnâaşeriyye'nin altıncı, İsmailiyye'nin beşinci imamı, Caferî fıkhnın kurucusu olarak kabul edilen Cafer-i Sadık 699 veya 702'de Medine'de doğdu. Soyu baba tarafından Hz. Ali'ye, anne tarafından da Hz. Ebû Bekir'e dayanmaktadır.

İlk tahsilini dedesi Zeynelâbidin ve babası Muhammed el-Bâkır'dan aldı. Babasının on dokuz yıl süren imametinden sonra kendisi de otuz dört yıl aynı vazifeyi devam ettirdi. Uzun süren imamet devresinde çeşitli kesimlere mensup geniş İslâm toplumuyla iyi münasebetler kuran Cafer-i Sadık, Sünnî kaynaklarda daima hürmetle anılan ilmî bir şahsiyet olarak benimsenmiştir.

Hadis, tefsir, fıkhn, akaid, cedel, lûgat ve tarih gibi alanlarda yoğun bir ilmî faaliyetin görüldüğü, değişik fikir ve görüşlerin firkalaşmayı meydana getirmeye başladığı hicri yedinci asırda İslâmî konulardaki düşüncelerini daha toplayıcı bir tarzda ortaya koyan Cafer-i Sadık, bununla birlikte sapık firkalarla mücadele etmekten de geri durmamıştır. Hadis ilminde sika kabul edilen Cafer-i Sadık'ın rivâyetleri Buhari'nin el-Camiu's-sahih'i dışında Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. Buhari'nin bu eserinde Cafer-i Sadık'tan rivâyetle bulunmaması, onun hadis konusunda zayıf oluşu yüzünden değil meclisine girip çıkan bazı

kimselerin kendisinin söylemediği münker ve mevzu hadisleri ona isnad etmeleri sebebiyledir. Nitekim Buhari el-Edebü'l-Müfred'inde ve diğer eserlerinde onun rivâyetlerine yer vermiştir. Cafer-i Sadık, tasavvuf tarihinde de önemli bir yere sahiptir. Ebû Nuaym el-İsfahanî Hilyetü'l-Evliya'da kendisine geniş yer ayırmıştır. Feridüddin Attar ise Tezkiretü'l-evliya adlı eserine onunla başlar. Bütün sufilerin evliyadan saydıkları Cafer-i Sadık tarikat silsilerinde de önemli bir yer tutar.

Doğduğu şehir Medine'de vefat eden Cafer-i Sadık, Cennetü'l-Bakî'da babası Muhammed el-Bakır ve dedesi Zeynelâbidin'in kabirlerinin yanına defnedilmiştir. (Bkz: İ.A., c.7, s. 1-3)

Celaledin Harzemşah (Ö. 1231)

Harzemşahlar Devleti'nin son hükümdarıdır. Asıl adı Mengübürti olup doğum tarihi bilinmemektedir. "Celâleddin" devrin geleneğine uyularak ona verilen isimdir. Babası tarafından çok sevilip takdir edilen Celâleddin Harzemşah devrin değerli hocalarından ders almıştır. O, Türk-İslâm tarihinin en cesur ve bahadır hükümdarlarından biri olarak tarihe geçmiştir. Gürcüler'e ve Moğollar'a karşı mücadelesiyle büyük bir şöhrete kavuşmuş ve İslâmiyet'i savunan bir kahraman olarak tanınmıştır. Cengiz Han'ın ordularını birçok kez mağlûp eden Celâleddin Harzemşah, Moğollarla yaptığı bir mücadele sonunda şehit düşmüş, fakat halk onun öldüğüne inanmamış, hakkında birçok efsane yayılmış ve bu durum ölümünden yıllarca sonra bile Moğolların ondan endişe duymasına sebep olmuştur. (Bkz: İ.A., c.7 248-250)

Cengiz Han (1115-1227)

Moğol imparatorluğunun kurucusu ve ilk hükümdarıdır. On üç yaşında babasını kaybetti. Bunun üzerine babasına tâbi kabileler tarafından terk edilerek ailece yalnız bırakıldı ve sürekli olarak baskılara maruz bırakıldılar. Çocukluktan beri karşılaşmış olduğu çetin şartlar, Cengiz Han'da büyük bir fizikî kuvvet, yüksek bir sabır ve tahammül gücü, ama aynı zamanda sert ve acımasız bir karakter meydana getirmişti. Cengiz Han, kendisine karşı çıkanları, teslim olmamakta direnenleri, çocukları, kabileleri ve şehirleriyle birlikte ortadan kaldırırdı. Çağdaşı olan İbnü'l-Esir, Hz. Âdem'den o zamana kadar insanlığın maruz kaldığı en büyük felâketin Moğol istilâsı olduğunu söyler ve "Keşke annem beni doğurmasaydı da tüyler ürpertici zulüm ve katliamları görmeseydim!" der. Cengiz Han'ın orduları istilâ ettikleri İslâm ülkelerinde taş üstünde taş bırakmadılar. Kadın ve çocuklar dahil herkesi vahşice öldürdüler. Moğol askerleri, İslâm kültür ve medeniyetinin en önemli merkezlerini de tahrip ettiler. Moğollar'ın İslâm kültür ve medeniyet eserlerini tahrike yönelik harekâtı, Cengiz Han'dan sonra Hülâgu ve diğer ahfadı tarafından da devam ettirilmiş, çok sayıda Müslüman katledilmiş, cami, medrese ve kütüphaneler yakılıp yıkılmıştır. Devlet teşkilâtında sadece Moğol gelenekleri hakimdi. Cengiz Han, ömrünün sonuna kadar bütün kültürlere yabancı kaldı. İmparatorlukta kurduğu teşkilât ilkel prensiplere dayandığı için ölümünden sonra ancak kırk yıl dayanabilmiştir. Buna rağmen ailesinin hakimiyeti bir müddet daha devam etmiştir. (Bkz: İ.A., c.7, s. 367-369)

Çaprazzade Abdullah (1884-1947)

Üstad'ın Barla dönemi talebelerindendir. Barla'da doğmuştur. 1943'te Bediüzzaman Hazretleri Kastamonu'dan Ankara'ya, oradan da Isparta'ya getirilirken, Ankara-Isparta arasında trende Bediüzzaman'la görüşmüş ve bu görüşmesinden dolayı Isparta'ya vardıklarında kendisini iki gün nezarete bulundurmuşlardır. 63 yaşında iken Hicaz'da vefat etmiştir.

Ebu'l-Alâ el-Maarî (973-1057)

Meşhur Arap filozofu ve şairidir. Suriye'de Halep'le Humus arasında bulunan Maaretünnu'man'da doğdu. Dört yaşındaki iken çiçek hastalığına yakalanarak gözlerini kaybeden Maarî, lugat, edebiyat, gramer, fıkıh ve tarih tahsili aldı. Maddi sıkıntı içinde hayatını sürdürebilen, gözleri görmeyen, kısa boylu, zayıf ve çirkin olan Maarî, şahsındaki bu hali şiirlerine yansıttığından şiir tarihinde karamsarlığın simgesi kabul edilir. Müslüman olmadığı halde, İslam toplumu içinde yaşamış ve hürriyet içinde kitaplarını yazmıştır.

Ebu'l-Hasan Şazeli (k.s.) (1197-1258)

Kuzey Batı Afrika'da Şazil köyünde doğdu. Medrese ilimlerini tahsil etti. Kendisini ilme vakfeden Şazeli Hazretlerinin, bu çalışmaları sebebiyle ağır göz hastalığına tutulduğu rivâyet edilir. Yaptığı davet faaliyetleri neticesinde Mısır'a göç etmek zorunda kaldı. Burada vaaz ve sohbetleriyle birçok kişinin kalb ve ruh dünyasına hitap etti. Şazeli Hazretleri, tasavvufun, şekil, kıyafet gibi yönlerine önem vermeden, iman, ahlâk ve aşk üzerinde durmuştur. Kendi adına nisbetle oluşan Şazeliye tarikatı, Mısır

merkez olmak üzere Kuzey Afrika'nın hakim tarikatıdır. Kuzey Afrika'daki sömürge devletlerinin istiklal mücadelesinde Şazeliler mühim rol oynamıştır. Şazeliye tarikatının İstanbul'da da üç tekkesi vardı. Sultan II. Abdülhamid Han Hazretleri de bir Şazeli şeyhine intisap etmişti.

Eflâton (m.ö. 427-348)

İlkçağ Yunan filozofudur. Atina'da doğan Eflâton, Sokrat'ın talebesidir. Eflâton'un en önemli görüşü "ideler âlemi" görüşüdür. Ona göre duyularla algılanan bu âlem gölgelerden ibarettir. Bizat eşyanın kendisi birtakım yansıma ve hayallerdir. Asıl âlem ise ideler alemidir.

Emin Çayırli (Ö. 1967)

Bediüzzaman'ın Kastamonu'daki ilk talebesidir. Esasında Van'daki Küresin aşireti eşrafındandır. 1926'da Kastamonu'ya sürgün edilmiştir. 1936 yılında Üstad'ın da Kastamonu'ya sürgün edilmesinden sonra kendisiyle tanışma imkânına kavuşmuştur. Üstad Hazretlerinin sürekli takip altında bulundurulduğu, insanlarla görüşmesinin engellendiği o sıkıntılı günlerde, herhangi bir korku ve endişeye kapılmaksızın halisane ve samimi bir şekilde yaklaşık 8 yıl boyunca en yakın dairede Hz. Üstad'ın hizmetinde bulunmuştur. Kastamonu'nun merkezindeki Nasrullah Camii'nin şadırvanında bir çay ocağı kurarak çaycılık yaptığından "Çaycı Emin" lakabıyla bilinmektedir. 1943 yılında Denizli'de dokuz ay tutuklu kalmıştır. 1967'de Van'da bir trafik kazasında yanarak şehid olmuştur.

Fatımatu'z-Zehra (r.anha) (Ö. 632)

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) soyunu devam ettiren kızıdır. Lâkabı "beyaz, parlak ve aydınlık yüzlü kadın" anlamında Zehra olmakla beraber "ıffetli ve namuslu kadın" anlamındaki Betül lâkabıyla da anıldığı görülmektedir. Hz. Fatıma on beş yaşını tamamladıktan sonra, Hz. Ali, Fatıma'ya (r.a.) talip olmuş ve bu talebi Resûlullah (s.a.s.) tarafından kabul edilmiştir. Uhud Gazvesinde on hanımla birlikte gazilere yiyecek ve su taşıyan Hz. Fatıma, aynı zamanda yaralıları tedavi etme vazifesi görmüştür. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) son hastalığı sırasında Hz. Fatıma'ya vefatının yaklaştığını haber vermiş, bunun üzerine Hz. Fatıma ağlamaya başlamış, Allah Rasûlü'nün (s.a.s.) ilk önce kendisine onun kavuşacağını haber vermesi üzerine de gülüp sevinmiştir. Hz. Fatıma, Resulullah'ın (s.a.s.) vefatından beş buçuk ay sonra, çok düşkün olduğu babasına kavuşmuştur. Resûlullah'ın (s.a.s.) terbiyesiyle yetişen Hz. Fatıma Onun hem haya ve edep gibi özelliklerine, hem de konuşma tarzından yürüyüşüne kadar birçok vasfına sahipti. Allah Resûlü (s.a.s.) Hz. Fatıma'yı görünce sevinir, kendisini ayakta karşılar, elini tutarak yanaklarından öper, ona iltifat edip yanına veya kendi yerine oturturdu; sefere giderken aile fertlerinden en son Hz. Fatıma ile vedalaşır, seferden dönmünce de ilk olarak onunla görüşürdü. Resûl-i Ekrem (s.a.s.) Hz. Fatıma ile Hz. Ali'yi ve çocukları Hasan ile Hüseyin'i abâsının altına alarak, "Allah'ım! Bunlar benim Ehl-i beytimdir; onları kötülüklerden koru ve kendilerini tertemiz kıl!" diye dua etmiştir.

Fevzi Çakmak (1876-1950)

Osmanlı'nın son dönemi, Cumhuriyet'in ilk yıllarında görev yapmış meşhur Türk askeri ve devlet adamıdır. İstanbul'da doğdu. 1898'de kurmay yüzbaşı olarak orduya katıldı. Balkanlar'ın en karışık olduğu bir dönemde on dört yıl Rumeli'de kaldı. I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale muharebelerine katıldı. Çanakkale cephesinin kapanmasından sonra Doğu'da Kafkas cephesinden gelen Rus saldırılarını durdurarak Ruslar'ın İskenderun ve Basra körfezlerine inme plânlarını başarısızlığa uğrattı. Milli Mücadele'nin başlangıcında İstanbul hükümetinde aldığı vazifelerde; İstanbul, İngilizler tarafından işgal edilinceye kadar Anadolu'ya silâh, cephane, insan kaçırma faaliyetlerinde bulundu. İstanbul'un işgalinden sonra Ankara'ya geçti. Büyük Millet Meclisi tarafından Müdafaa-i Milliye vekili seçildi. Yunan ordusunu kesin yenilgiye uğratan Başkumandanlık Meydan Muharebe'sinin savaş plânları Fevzi Paşa tarafından hazırlandı. 30 Ağustos Zaferinin kazanılmasında da rolü bulunan Fevzi Paşa'ya Mustafa Kemal'in teklifiyle Büyük Millet Meclisi tarafından mareşallik rütbesi verildi. Kozan ve İstanbul olmak üzere iki defa Millet Meclisi üyeliği yaptı. 1924'te kumanda mevkiinde bulunmuş milletvekillerinin politika veya askerlikten birini seçmeleri istenince, çok sevdiği askerlik mesleğini tercih etti.

En büyük zevki kitap okumak olan Paşa geniş bir kültüre sahipti. Özellikle tarih, edebiyat ve sosyolojiye çok önem verirdi. Fransızca, İngilizce, Arapça ve Farsça yanında bazı Balkan dillerini de bilir, günlük politikadan hoşlanmazdı. Askerin de politik çekişmelerin dışında ve politikadan uzak tutulmasını savu-

nurdu. Balkan Savaşı'nın kaybedilmesinin en büyük sebebini ordunun siyasete bulaşmış olmasında gören Fevzi Paşa, orduyu daima politikadan uzak tutmuştur.

Fuzulî-i Bağdadî (Ö. 1556)

Arap, Fars ve Türk dillerini iyi bilen alim bir şairdir. Kendisi Türkçe Divan'ın önsözünde küçük yaşta okula başladığını, aklî ve naklî ilimlerde eğitim aldığını ifade etmektedir. Her ne kadar ilk dönem tahsil hayatıyla ilgili elimizde detaylı bir bilgi bulunmasa da şiirlerinde ve öteki kitaplarında görülen bilgi seviyesinden, çok iyi yetiştiği anlaşılmaktadır. Fuzulî, bütün ömrünü Hille, Kerbela, Nefes ve Bağdat arasındaki dar bir bölgede geçirmiştir. Gazellerinin konusu olan aşk, tasavvufî aşktır. Kasideleri ve özellikle gazelleri kendi türünün en güzel örnekleridir. Şiirlerinde ilahî muhabbet ve ehl-i beyt sevgisini çokça işleyen Fuzulî, bu özelliğinden ötürü hem Şii, hem de Sünnî coğrafyada meşhur olmuştur. Manzum eserleri yanında mensur eserleri de vardır. Bunların içinde özellikle *Türkçe Divan ve Leylâ vü Mecnûn* mesnevisi ile tanınmıştır.

Hâfız Ahmed (Karaca)

Üstad Hazretleri Barla'ya sürgün edildiği dönemde Barla eşrafından birisiydi. Tüccar, aynı zamanda hâfız ve hoca idi. Macaristan evlâd-ı fâtihanından olup Anadolu'ya hicret ettiğinden "Muhacir Hafız Ahmed" lakabıyla tanınır. Hz. Üstad, Barla'ya ilk geldiğinde bir hafta kadar evinde misafir olmuştu. Hanımına; "*Başımıza devlet kuşu kondu. Ne yapıp yapıp Bediüzzaman'ı memnun etmeliyiz. Barla'dan memnun olarak ayrılma-*

lıdır." ifadelerini sık sık tekrar eder, Hz. Üstad'ı lâiykiyle misafir etmeye çalışırdı. Bediüzzaman Hazretleri de; "*Sekiz sene çoluk çocuğuyla sadakatle bana hizmet eden ve evlâd ve ahfad (torunlar) ve refika (eş) ve damatlarıyla Nurlara ciddî çalışsan..*" ifadeleriyle onun samimi hizmetlerine işaret eder. 1948'te vefat etmiştir. Kabri Barla mezaristanındadır.

Hâfız Ali (Ergün)

Hz. Üstad'ın Barla'ya sürgün edilmesinden sonra, onun *saff-ı evvelde*ki ilk talebelerinden biridir. 1898'de Isparta-İslâmköy'de doğdu. Yaklaşık 12 sene aralıksız bir şekilde Nur Hizmetinde bulundu. Risaleleri gece-gündüz durmadan bir matbaa gibi el yazılarıyla çoğalttığından, Bediüzzaman tarafından kendisine "nur fabrikası unvanı" verildi. O, Üstad'ının "yorulmaz ve usanmaz, ciddî, samimi, siddik, hakiki, gayur, zeki, fedakâr ve vefadâr kardeşi, Nur'un şehid kahramanı, haşirdeki büyük mahkemede Nur talebelerinin alem-dândır." Üstad'ına bedel olarak ömrünü nezredip şehâdet mertebesine ermiştir. 1943 yılında Üstad'la birlikte bulunduğu Denizli Hapishanesi'nde iken rahatsızlandı. Kaldırıldığı Denizli Memleket Hastahanesi'nde ebedî âleme göç etti. Bediüzzaman Hazretleri, Hâfız Ali'nin vefatından sonra şu ifadeleri kullanmıştır: "Gizli düşmanlar beni zehirlediler. Ve Nur'un şehid kahramanı merhum Hâfız Ali benim bedelime hastahaneye gitti ve benim yerimde berzah âlemine seyahat eyledi."

Hâfız Halid (Tekin) (1891-1946)

Risale-i Nur'un ilk talebe ve kâtiplerinden biridir. Barla'da dünyaya geldi. Medresede tahsil görmüş, daha sonra kendi hususî gayretleriyle ilim yolundaki

cehd ve gayretini devam ettirmiştir. Bir müddet ilkokul öğretmenliği yaptıktan sonra, bu vazifeyi bırakıp Barla'nın Pazar Camiinde imamlık yapmaya başlamıştır. Tarihçe-i Hayat'ta Üstad'ın Barla hayatıyla ilgili yazdığı bir makalenin takdiminde o, "Risale-i Nur tesvidinde çok hizmeti sebbeden (geçen) temiz kalbli, ihlâslı bir hâfız, müdakkik bir hoca" ifadeleriyle anlatılmaktadır.

Hakkı Efendi (Tıgılı)

1875 Isparta doğumludur. Risale-i Nur'un ilk talebelerindendir. Üstad Hazretleri, bir mektubunda kendisine "gayretli ve ciddî, samimî kardeşim Hakkı Efendi" diye hitap etmektedir. Risaleleri yazarak ve tashih ederek iman yolunda hizmet etmiştir. 1935 yılında Eskişehir Hapishanesi'nde Üstad'la birlikte hapis yatmıştır.

Halid b. Velid (r.a.) (Ö. 642)

Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) "Seyfullah" unvanı verdiği meşhur kumandan sahabidir. Tahminen 583-587 yılları arasında Mekke'de doğdu. Uhud ve Hendek Gazvelerinde Kureyş ordusunun süvari birliğinin kumandanlığını yaptı. Hudeybiye Sulhünden bir yıl sonra, 629'da Amr b. As'la birlikte Medine'ye gidip, Allah Resûlü'nün huzurunda şehâdet getirerek Müslüman oldu. Hz. Halid Müslüman olduktan sonra üç yıl kadar Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) emrinde ve sohbetinde bulundu. Müslüman olarak katıldığı ilk savaş Mûte Savaşı'dır. Halid (r.a.) bu savaşta, İslam ordusunu Bizans ordusunca imha edilmekten kurtardı. Medine'ye dönünce Resûl-i Ekrem (s.a.s.) kendisine "Seyfullah" unvanını verdi. Allah Resûlü (s.a.s.) döneminde birçok seriyye ve gazvede görev

aldı. Hz. Ebû Bekir (r.a.) döneminde irtidat hareketlerinin bastırılması hususunda kendisine verilen vazifeleri başarıyla yerine getirdi. Hz. Ebû Bekir irtidat ve isyan hareketleri bastırıldıktan sonra Hz. Halid'i Sasanî İmparatorluğu ile savaşmak üzere Irak'a gönderdi. Böylece Halid b. Velid'in (r.a.) başkumandan tayin edilmesiyle başlayan, bütün insanlık tarihinin en büyük ve en geniş, süratli ve tesirli, asıl bariz vasfı devamlı ve kalıcı olan fetih hareketleri gerçekleşmiş oldu. Halid b. Velid (r.a.) o dönemin iki süper gücü kabul edilen Sasan ve Bizanslılar'a karşı başlatılan bu fetih hareketlerinde başkumandan ve kumandan olarak çok önemli görevler yüklendi, askerî deha olduğunu isbat edecek büyük muvaffakiyetler yaşadı. Halkın elde edilen başarıları Halid b. Velid'e bağlı görmesi sebebiyle ömrünün son yıllarında Hz. Ömer (r.a.) tarafından başkumandanlıktan azledildi. Halid b. Velid (r.a.) o âna kadar başkumandan olarak yaptığı vazifeleri, Ebû Ubeyde'nin (r.a.) emri altındaki bir kişi olarak devam ettirdi. Ömrünün son yıllarını Humus'ta geçirdi, orada vefat etti. Kabri Humus'tadır.

Halil İbrahim Çöllüoğlu (1897-1956)

Muğla'nın Milas ilçesinde dünyaya geldi. Dört yaşında yetim kaldı. Şarklı bir nur talebesi vasıtasıyla nurları tanıdı. 1935'te tutuklanıp aynı yıl Üstad Hazretleriyle Eskişehir hapishanesinde kaldı. 1943 senesinde de Denizli medrese-i yusufilesinde dokuz ay tutuklu olarak Üstad Hazretleriyle beraber bulundu. Bediüzzaman Hazretleri tarafından "Risale-i Nur'un mühim ve sebatkar ve daimi bir rüknü" olarak tavsif edilen H. İbrahim Çöllüoğlu, "hiç sarsıl-

madan, değişmeden sadakatlerinde demir gibi devam edip duran" ifadeleriyle de hüsn-ü misal olarak gösterilmiştir. "Sadakati harika olduğu gibi, cesareti de o nisbette olan" H. İbrahim Çöllüoğlu, kalemiyle, beyan gücüyle çok çetin şartlar altında Risale-i Nur'un tellallığını, müdafiliğini yapmıştır. Üstad ve Nurlar hakkındaki şiir ve mektupları Risale-i Nur'da neşredilmiştir. "O has-lardandır" ünvanına mazhar olan H. İbrahim Çöllüoğlu Milas'ta vefat etmiştir. Kabri de Milas kabristanındadır.

Hasan Feyzi Yüreğil (1895-1946)

Bediüzzaman Hazretlerinin ifadesiyle "Denizli kahramanı" olan Hasan Feyzi Yüreğil, şair, edip, mutasavvıf ve muallimdir. Üstad'la bizzat görüşmesi, 1943'teki Denizli mahkemesi vesilesiyle oldu. Bu görüşmeden önce de bilhassa 30 yıllık muallimliği vesilesiyle dine hizmet etmekteydi. Bu tarihten sonra ise Üstad'a olan derin bağlılık ve fevkalade sadakatle iman ve Kur'an hizmetine devam etti. Bizzat Hz. Üstad'ının ifadesiyle "zülcenaheyn", "ehl-i kalb", "gayet yüksek bir ehl-i ilim ve hakikat", "kıdemli bir muallim alim", "yüksek bir edip" "Hafız Ali'nin ehemmiyetli bir varisi", "Denizli'nin Hüsrev'i" olarak tavsif edilen Hasan Feyzi Yüreğil, yazdığı bir şiirinde Üstad'ına bedel kendisinin vefat etmesini niyaz etmiş ve bundan kısa bir müddet sonra da vefat etmiştir. Nurettin Topçu da, Denizli'de tanıştığı Hasan Feyzi Yüreğil'in Bediüzzaman'ın aşk ve muhabbetinden vefat ettiğini kaydeder. Vefatından sonra Üstad Hazretlerinin kendisi için "ben, bütün ömrümde, bu derece, bir vefattan bu kadar müteessir olup ağlamamıştım" ifadelerini kullandığı Hasan Feyzi Yüreğil, Risaleler ve

Üstad hakkında manzum yazı, şiir, mektup ve mersiyeler yazmış ve bunların bir kısmı Risale-i Nur'da yayınlanmıştır.

Hâtem-i Tâî (Ö. 578 [?])

Cahiliye döneminin cömertliğiyle ünlü şairidir. Babası Abdullah o henüz çocukken ölmüş, kendisini zengin ve cömert bir kadın olan annesi yetiştirmiştir. Hâtem-i Tâî menkıbelerde İslamiyet'ten önceki mert ve cömert Arap tipinin ideal örneğini oluşturur. Özellikle kendi divanında yer alan şiirlerde, ayrıca cahiliye dönemi şairlerini ele alan çeşitli eserlerde onun hayatına ve menkıbevî şahsiyetine dair bilgiler bulunmaktadır. Bu kaynaklardan onun cömertlik, hoşgörü, tevazu, sadakat, iffet ve vefakarlık gibi erdemlerle temayüz etmiş bir insan olduğu, şarap içmeyi ve sefahati haram saydığı, kabilesinde Hristiyanlık yaygın olmasına rağmen Hristiyanlığı kabul etmeyip atalarının dinine sadık kaldığı öğrenilmektedir. Hâtem-i Tâî, çoğu bencillikten kaçınmaya çağıran ve cömertliği öven şiirlerinde gaybı bilen, çürümüş kemiklere can veren Allah'a inancını dile getirmiş, cömertliği yalnız O'nun rızasını kazanmak için yaptığını belirtmiştir. (Bkz: İ.A., c.16, 472-473)

Hilmi (Erkal) (1891-1960)

Kastamonu nur talebelerinden biridir. 1891'de Kastamonu'nun Tepelice köyünde doğdu. Bediüzzaman Hazretleri'nin Kastamonu'ya sürgün edilmesiyle kendisini tanıdı ve yıllarca hizmetinde bulundu. Hz. Üstad Emirdağ Lahikası'nda; "Kastamonu'da, sekiz sene mübarek mahdumu ve merhum refikasıyla Risale-i Nura fevkalâde bir

sadakatle çalışan ve kalemikle Risale-i Nura çok hizmet eden ve çocuklarını Nur dairesine getiren” ifadeleriyle “*Risale-i Nur’un bu has şakirdi*”nin iman yolundaki çalışmalarına işaret eder. 1943 Denizli hapsinde de Üstad’ının yanında olmuştur. 1960’da vefat etmiştir.

H. Hasan (r.a.) (625-669)

Peygamber Efendimiz’in (s.a.s.) torunu, Hz. Fatıma ve Hz. Ali’nin büyük oğludur. 625 yılında Medine’de doğdu. Babası ona Harb adını koymayı düşünmüşse de Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Cahiliye döneminde bilinmeyen Hasan adını ve Ebû Muhammed künyesini vermiş ve kulağına bizzat ezan okumuştur; doğumunun yedinci gününde de akıka kurbanı kestiği ve Hz. Fatıma’dan saçının ağırlığınca fakirlere gümüş dağıtmasını istediği bilinmektedir.

Hz. Hasan (r.a.), ilk halife döneminde cereyan eden önemli olaylarda fiilen yer almamıştır. Babası Hz. Ali’nin (r.a.) şehid edilmesinin ardından Ubeydullah b. Abbas b. Abdülmuttalib Kufeliler’i halife olarak ona biata davet etti ve bir iki gün sonra Kûfe’de kendisine biat edildi. Fakat Hz. Ali’nin (r.a.) şehit edildiğini ve Hz. Hasan’ın (r.a.) halifelğe getirildiğini haber alan Muaviye b. Ebû Sufyan (r.a.), onun taraftarlarını ve Kûfeliler’i kendi safına çekmek için yoğun bir faaliyet başlattı. İki taraf arasında sıcak çatışmaya doğru yol alınırken, Hz. Hasan (r.a.) Müslüman kanının dökülmesini istemeyerek hilafetten feragat etmiş ve belli şartlar altında halifelği Hz. Muaviye’ye bırakmıştır. İşte 661 tarihinde gerçekleşen bu uzlaşmadan dolayı, bu seneye İslâm tarihinde “birlik yılı” denilmiştir. Böylece Hz. Hasan (r.a.), Hz. Muaviye ile anlaşarak Peygamber Efen-

dimiz’in (s.a.s.) “Bu benim evladım Hasan, o seyyiddir. Allah (c.c.) onunla iki büyük cemaatı birbiriyle sulh ettirecektir.” hadisiyle de işaret buyurduğu gibi Müslümanlar arasında kan dökülmesini önlemiş ve insanların kısa bir süre için de olsa barış ve huzur içinde yaşamalarına vesile olmuştur. Hz. Hasan (r.a.) daha sonra ailesiyle birlikte Medine’ye gitmiş ve hayatının geri kalan kısmını orada siyasetten uzak bir şekilde geçirmiştir. Ancak sonunda, rivâyete göre eşlerinden Ca’de bint Eş’as b. Kays tarafından zehirlenerek 669 tarihinde şehit olmuştur. Cenazesi Cennetü’l-Bakî’de annesinin yanına defnedilmiştir.

“Mücteba” (seçkin/seçilmiş), “takî” (müttaki/takva ehli), “zekî” ve “sıbt” (Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.)’in sevgili torunu) lâkaplarıyla tanınan Hz. Hasan (r.a.) halim-selim, cömert, sakın, vakarlı, siyaset ve fitneden kaçınan bir yaratılışa sahipti. Onun hilâfette kalış süresi hakkında farklı rivâyetler varsa da, halifelğinin 6 ay üç gün sürdüğü kabul edilmektedir. Kaynaklarda, Resûl-i Ekrem’in (s.a.s.), Hz. Hasan ve Hüseyin hakkında “Allahım! Bunlara merhamet et. Çünkü Ben de bunlara şefkat ediyorum!” diye dua buyurduğu, kendilerini “cennetin efendileri” olarak taltif ettiği, onlarla oyun oynayıp sırtında gezdirdiği, hatta secdede iken sırtına bindiklerinde ininceye kadar kalkmadığı ve onlara olan düşkünlüğünü gösteren daha birçok rivâyet nakledilmektedir. Hz. Hasan (r.a.) bazı Sünnî âlimlerce, babasının şehid edilmesinden hilâfeti Muaviye b. Ebû Sufyan’a devretmesine kadar geçen surede Hulefa-yi Raşidîn’in beşincisi ve sonuncusu kabul edilir.

Hz. Hasan (r.a.), Ehl-i Beyt’e ve Âl-i Abâ’ya dahil olmasının kardeşi Hz. Hü-

seyin'le (r.a.) birlikte Peygamber Efendimiz'in (s.a.s.) neslini günümüze kadar devam ettiren iki kişiden biridir. O, Hz. Hüseyin (r.a.) ile birlikte bütün İslâm dünyasında olduğu gibi Türkler arasında da Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) sevgili torunları sıfatıyla daima tebci edilmış, sevilmiş ve sayılmış, adları çocuklara verilen en yaygın isimler arasında yer almıştır. (Bkz: İ.A., c.16, 282-285)

Hz. Hüseyin (r.a.)

Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in torunu, Hz. Fatıma ve Hz. Ali'nin (r.anhuma) küçük oğludur. "Şehid" lâkabıyla meşhurdur. Hz. Hüseyin (r.a.) babasının halifeliği sırasında Kûfe'ye giderek onun bütün seferlerine katıldı; şehâdetinden sonra da yine onun vasiyetine uyarak ağabeyine itaat etti. Bu arada Hz. Hasan, Hz. Muaviye ile anlaşmaya karar verdiği zaman ona karşı çıkmak istediye de itirazının reddedilmesi üzerine vazgeçti ve beraberinde Medine'ye gitti. Hz. Hasan'ın (r.a.) vefatından sonra ise I. Yezid'in hilafet makamına gelişine kadar kendini ibadete vererek zühd ve takvaya dayalı bir hayat sürdürdü. Hz. Hüseyin'e ağabeyinin vefatı üzerine imam sıfatıyla biat edildiğine veya Muaviye aleyhine faaliyette bulunduğuna yahut kendi imameti için harekete geçtiğine dair ilk Sünnî ve Şîî kaynaklarında herhangi bir rivâyete rastlanmaz; aksine bu husustaki birtakım kıpırdanışlara fırsat vermediği söylenir.

Yezid b. Muaviye'nin Medine'de bulunan Hz. Hüseyin'den her ne şekilde olursa olsun biat almak istemesi üzerine Hz. Hüseyin, ona biat etmeyip Mekke'ye doğru yola çıktı. Bu durumu haber alan Kûfelilerden bir kısım ileri gelenler,

Hz. Hüseyin'i hilâfete getirmek için kendisine davet mektupları yazdı, ayrıca bir heyet gönderdiler. Fakat Yezid'in basıkları neticesinde Kûfeliler Hz. Hüseyin'e destek çıkmaktan vazgeçmişlerdi. Hz. Hüseyin yeni gelişen olaylardan habersiz Kûfe'ye hareket etmeye karar verdi. Her ne kadar Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer ve Ömer b. Abdurrahman b. Haris gibi şahıslar kesinlikle Kûfe'ye gitmemesini isteseler de, Hz. Hüseyin 680 tarihinde umresini tamamladıktan sonra ailesi ve bazı taraftarlarıyla Kûfe'ye hareket etti. Yolda Kûfelilerin biattan caydığını ve Kûfe'deki durumu öğrenmek için gönderdiği amcasının oğlu Müslim b. Akil'in öldürüldüğünü öğrenince geri dönmek istedi; fakat bu defa Müslim b. Akil'in oğulları ve kardeşlerinin ısrarı üzerine yola devam etmeye mecbur oldu. Bu arada taraftarlarına, isteyenlerin ayrılabilceğini söyledi; onlar da ayrıldılar; yanında sadece aile fertleriyle birlikte yaklaşık yetmiş kişi kaldı. Böylece sayısı azalan kabile Nivea bölgesindeki Kerbelâ'ya vardı.

Rey valiliğine getirilen Ömer b. Sa'd'dan, ordusuyla Hz. Hüseyin üzerine yürümesi ve bu meseleyi halletmesi istendi. Ömer b. Sa'd böyle bir işe yanaşmak istemedi. Her ne kadar kabilenin üstüne doğru yola çıktı ise de, sıcak çatışma öncesi Ömer b. Sa'd ile Hz. Hüseyin arasında yapılan görüşmeler neticesinde anlaşmaya varıldı ve Hz. Hüseyin geri dönmeyi kabul etti. Ömer b. Sa'd bu teklifle Ubeydullah b. Ziyad'a geldi. Ubeydullah önce bu teklifi uygun gördüyse de Siffin'de Hz. Ali'nin safında çarpışanlardan Şemir b. Zülcevşen ona önemli bir fırsatı kaçırmış olacağını hatırlatarak, Fırat nehriyle irtibatı kesilmiş, çok çetin şartlar altındaki Hz. Hü-

seyin'i isteğine boyun eğdirmesini ve cezalandırmasını söyledi. Bunun üzerine Ubeydullah, Şemir ile Ömer'e bir mektup göndererek Hz. Hüseyin'i doğrudan kendisine teslim olmasını sağlamasını, aksi takdirde kumandayı Şemir'e bırakmasını emretti. Ömer b. Sa'd kumandayı, dolayısıyla kazandığı dünyalığı elden kaçırmamak için bu görevi yerine getireceğini söyledi. Neticede birbirine denk olmayan iki kuvvet arasında başlayan mücadele tam bir dram şeklini aldı ve kısa sürede Hz. Hüseyin'in çevresindeki asker sayısı azaldı. Yanındaki az sayıdaki piyade ile cesaretle dövüşen Hz. Hüseyin'e Şemir b. Zülcevsen'in emriyle her taraftan hücum edildi ve Hz. Hüseyin feci bir tarzda şehid edildi. Bu arada Hz. Hüseyin'in hasta yatağındaki oğlu Ali Zeynelâbidin öldürülmek istendiyse de Ömer b. Sa'd buna engel oldu.

Kaynaklar, Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) Hz. Hasan ve Hüseyin'i çok sevdiğini, onlarla oyun oynadığını, sırtına bindirip gezdirdiğini; hatta secdede iken üstüne çıktıklarında inmelerine kadar beklediğini yazar ve daha onlara olan muhabbet ve teveccühünü gösteren birçok rivâyet nakleder. Müslümanların Ehl-i Bey'te ve Âl-i Âbâ'ya dahil olan Hz. Hasan ve Hüseyin'e duyduğu sevgi ve şefkat, Resûl-i Ekrem'in (s.a.s.) vefatından sonra da devam etmiştir. Ayrıca şu husus da belirtilmelidir ki; Hz. Hüseyin, ağabeyi Hz. Hasan ile birlikte bütün İslâm dünyasında olduğu gibi Türkler arasında da Resûlullah'ın sevgili torunu sıfatıyla daima sevilmiş, sayılmış ve adları çocuklara verilen en yaygın isimler arasında yer almıştır. (Bkz: İ.A., c.18, 518-524)

Hızır (a.s.)

Kur'an-ı Kerim'de "Orada bizim seçkin kullarımızdan öyle bir has kulumuzu buldular ki, Biz ona tarafımızdan lütf u ihsan da bulunmuş, nezdimizden Rab-bani bir ilim öğretmiştik." (Kehf sûresi, 18/65) âyetiyle anlatılan kendisine ilâhi rahmet ve ilim verilmiş zâttır. Genelde tasavvuf erbabınca veli; kelâm, tefsir ve hadis âlimlerin çoğuna göre ise peygamber olarak kabul edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de adı geçmemekle birlikte Kehf Sûresi 60-82. âyetler arasında anlatılan kıssada Hz. Musa'nın (a.s.) karşılaştığı zatın Hz. Hızır olduğu bildirilmiştir. Hızır konusu başta Buhari ve Müslim olmak üzere Tirmizi, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel'in hadis kitaplarının çeşitli bölümlerinde geçmekte, bunlarda Kehf sûresindeki bilgiler tekrar edildiği gibi başka bilgiler de verilmektedir. Hz. Hızır'ın hayat ve ömrü ile ilgili İslâm alimlerinin farklı değerlendirmeleri vardır. Bediüzzaman Hazretleri de Hz. Hızır hakkında kendisine sorulan bir soru üzerine Mektubat adlı eserinin Birinci Mektubunda bu konuyu izah etmiştir.

Hulûsi Bey (1896-1986)

Hazret-i Üstad'ın "Hulûsi daima birinciliği muhafaza ediyor.", "Birinci muhatap Hulûsi'dir." beyanlarıyla bizelattığı "Risale-i Nur'un birinci talebesidir." 1896'da Elazığ Harput'ta dünyaya geldi. Rüstiye-i Askeriy'yi Elaziz'de başladığı tahsilini Kuleli Askerî İdadî'sinde devam ettirdi. Harbiye Mektebi'ne geçmiş iken 1. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle Çanakkale, Kafkas cephelelerine katıldı. Çanakkale Savaşı'nda, yüzünden, göğsünden ve sol kolundan yaralandı. Kurtuluş Savaşı'nda Antep ve Sakarya Muharebeleri'nde bulundu.

1925'te Harbiye'ye geri döndü. 1940'ta yarbay, 1944'te albaylığa terfi etti. 1950'de albay rütbesiyle emekli oldu. Hulusi Bey'in Hz. Üstad'la ilk görüşmesi 1929'da gerçekleşir. Bu tarihten sonra artık o, Üstad'ının "aziz, sıddık, gayur, ciddî, hâlis, muhlis âhîret kardeşi, iman hizmetinde hamiyetli, sebatkâr, metin arkadaşı, saff-ı evveldeki gayretli talebesi" dir. 31 yıl boyunca Üstad Hazretleriyle 8 defa görüşmüş olmasına rağmen "Elhak o kardeşimiz sebat, meta-net ve ihlâsta birinciliği muhafaza ediyor." ifadelerinden, "Hulûsi Bey" in Hz. Üstad'ın gözünde ve gönlündeki konumunu hep koruduğunu anlamaktayız. Sorduğu sorularla Mektubat'ın doğuşuna vesile olan "Hacı Hulûsi Ağabey" bir asra yaklaşan mübarek ve bereketli hayatıyla, bütün ömrü boyunca sürekli olarak hız kesmeden iman ve Kur'ân davasına hizmetine devam etmiştir. Kabri Elâzığ/Harput'taki aile kabristanındadır.

Hüsrev Altınbaşak (1899-1977)

Bediüzzaman Hazretleri tarafından "Nur'un en has ve kahraman bir talebesi" olarak takdir edilen ve onun ilk talebelerinden biri olan muhterem Hüsrev Altınbaşak, Isparta'da doğdu. Eskişehir, Denizli ve Afyon hapishanelerinde Üstad'la beraber bulundu. Ömrünü iman hizmetlerine adadı, bilhassa Risale-i Nur'un Kur'ân hattıyla yazılıp çoğaltılmasında büyük hizmetlerde bulundu. Üstad'ının işaret ve teşvikiyle Allah lafz-ı celilinin alt alta aynı hizada yer aldığı tevafuklu Mushaf-ı Şerif'i yazmıştır.

İlemalı Sabri (Gönenc) (1900-1934)

1900 yılında Isparta-Eğridir'in İlema köyünde doğdu. Barla'da Hz. Üstad'ı tanıyıp ona talebe oldu. Üstad'ı tarafından "kalemsiz olduğu halde samimiyette ve iman hizmetinde en ileri safta" görülen İlemalı Sabri, yaklaşık iki sene süren hastalıklı bir dönemden sonra 1934'te genç yaşta vefat etmiştir. Kabri, Barla ile İlema arasında bulunan İlema Kabristanı'ndadır.

İmam-ı Rabbani (k.s.) (1563-1624)

Müceddid-i elf-i sâni (hicrî II. Binyılın müceddidi) unvanıyla da tanınmaktadır. Doğu Pencap'taki Sirhind'de (Serhind) doğdu. Öğrenime babasının yanında başladı. Medresede tefsir, hadis yanında aklı ilimler tahsili de aldı. Hacca giderken Delhi'de Nakşibendiyeye tarikatını Hindistan'da yayan Hâce Bâki-Billâh ile karşılaştı. Teklifini kabul ederek bir süre yanında kaldı, sonra ona intisap etti. Kısa bir müddet sonra da onun en önemli bir halifesi konumuna geldi. Kendi ifadesiyle Nakşibendiyeye tarikatına intisap etmesi, onun bütün ruhî terakkisinin temelini oluşturdu. Yaşadığı dönem ve coğrafyada İslâm inançları, hurafe ve bâtil inançlarla karıştırılmak isteniyordu. Hint kıtasında Babürlü Ekber Şah eliyle bir devlet politikası olarak bütün dinleri birleştirme gibi bir hedef doğrultusunda İslâmî inançların tahrif ve değiştirilme tehlikesi söz konusuydu. İşte İmam-ı Rabbani bu bâtil hareketlere karşı sahih İslâm inancının yerleşmesi için büyük gayret ve çalışmalarda bulundu ve tarihe II. binyılın müceddidi olarak geçti. En önemli eseri *Mektubat*'tır. İmanın yakîn derecesine erdirilmesi, insanın ihsan derecesine yükseltilmesi, İslâm'ın insana sevdendiril-

mesi vb. konularda İmam Rabbani'nin görüşlerini yansıtan bu eser, 536 mektubun derlenmesiyle meydana gelmiştir. Birkaçı dışında bütün mektuplar Farsça yazılmış ancak gerek el yazması, gerekse matbu olarak Arapça tercümesiyle İslâm âleminde geniş bir okuyucu kitle-sine ulaşmıştır. (Bkz. İ.A., c. 22, s. 195-199)

İmam Şafîî (k.s.) (767-820)

İslâm dünyasının ikinci büyük mezhebi olan Şafîî mezhebinin kurucusu. Gazze'de doğmuş olmakla birlikte, babasının vefatı dolayısıyla henüz iki yaşında iken annesi tarafından Mekke'ye getirildi. Küçük yaşta Kur'ân'ı ezberledi. Fasih Arapça konuşan Huzeyl kabilesi arasında şiir ve edebiyat öğrendi. O dönem Mekke müftisinden ders aldı. Henüz 15 yaşında iken Mekke müftisinin yanında fetva verecek konuma geldi. Sonra Medine'ye gitti. Orada müctehid İmam Malik b. Enes'ten fıkıh ve hadis dersi aldı. Süfyan b. Uyeyne, Fudayl b. İyaz, amcası Muhammed b. Şafîî ve başkalarından hadis rivâyet etti. İmam Şafîî, mutlak bir müctehid olup, fıkıh, hadis ve usûlde imamdı. Er-Risale adlı eseriyle ilk olarak fıkıh usûlü konularını ele alan Şafîî, bu eseriyle fıkıh usûlünün de kurucusu sayılmıştır. Mısır'daki görüşlerini kapsayan el-Ümm adlı eseri de en önemli eserlerinden birisi kabul edilir. (Bkz. Şamil İ.A., c. 6, s. 1-5.)

İskender-i Rumî (M.Ö. 356-323)

İslâm tarihinde daha çok efsanevî şahsiyetiyle tanınan Makedonya kralıdır. Makedonya'da doğdu. Özel hocalar tarafından yetiştirildi; bu arada Aristo'dan üç yıl süreyle dil, edebiyat, siyaset ve felsefe üzerine ders aldı. Babasının 336'da bir suikast sonucu öldürül-

mesinden sonra kral ilân edildi. İskender, tahta çıkışından itibaren Pers İmparatorluğu ile hesaplaşma plânları yapmaktaydı. 334'te üstün donanıma sahip ordusuyla Asya seferine çıktı. Mimar, mühendis, tarihçi ve ilim adamlarından oluşan bir danışmanlar grubunu da birlikte götürdü. Pers ordusuyla karşılaştı ve onları yendi. Daha sonra bir yıl içinde Anadolu'yu ele geçirdi. Büyük çaplı seferleriyle geniş bir coğrafyaya yayılmış bir çok devleti on iki yıl gibi kısa bir zaman içinde ortadan kaldırarak büyük bir imparatorluk kuran İskender, göz kamaştıran zaferleriyle, kendisinden sonra gelen devlet adamları için olduğu kadar sanatkarlar için de ilham kaynağı teşkil etmiş, hakkında destanlar yazılmış ve çeşitli menkıbelere konu olmuştur. Hatta bu çaptaki zaferlerin ancak manevi bir güçle ve ilâhi bir destekle mümkün olacağını düşünenler, giderek ona ruhanî bir kişilik izafe etmiş ve Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan (Kehf sûresi, 18/83-99) Zülkarneyn ile aynı kişi olduğunu sanmışlardır. Halbuki İskender büyük bir kumandan olmasına rağmen ahlakî zaafı, içki düşkünlüğü ve değişen karakteri yüzünden kan döken bir zalim olarak da bilinir. Kazandığı zaferlerin sarhoşluğuyla tanrılığını ilana kalkınca, kendisine karşı çıkan hocası Aristo'nun yeğeni ve talebesi olan Callisthenes'i astırmış, bir hiç yüzünden en başarılı generali olan Parmeniou ile oğlu Flotas'ı öldürmüştü. Bu sebeple böyle bir kişinin, Kur'ân'da ilâhi emirler doğrultusunda hareket ettiği bildirilen, salih bir kul ve âdil bir hükümdar olan Hz. Zülkarneyn ile aynı kişi olması elbetteki mümkün değildir. Bediüzzaman Hazretleri, bu tür bir iltibasın sebeplerini 16. Lem'a'da izah etmiştir.

Karun

Hız. Musa ve Hız. Harun döneminde yaşayıp zenginliğiyle tanınan, mal ve servetinin çokluğuna güvenerek şımarıp küstahlaşan ve neticede yerin dibine geçirilmek suretiyle cezalandırılan kişidir. Karun'un bu hâli Kur'ân âyetleriyle bize bildirilmiştir. Kasas Sûresi'nde (28/-76-82) Karun Hız. Musa'nın kavminden, hazinelerinin anahtarlarını ancak güçlü bir topluluğun taşıyabildiği, zenginliğiyle mağrur bir kişi olarak takdim edilir. Karun gösterişi sevmekte, kavminin arasında ihtişamlı dolaşmakta, bu ise bazı-
larının hayranlığını celbetmekteydi. Kavminin, servetiyle böbürlenmemesi gerektiği yönündeki uyarılarına karşı Karun, bu serveti kendi bilgisi sayesinde edindiğini ileri sürüyordu. Nihayet kendisi ve evi yerin dibine geçirilmiş, bu akıbetten ne kendini kurtarabilmiş ne de onu kurtaracak bir topluluk çıkmıştır. Diğer âyetlerde de (Ankebût sûresi, 29/39; Mü'min sûresi, 40/24) Hız. Musa'nın apaçık delillerle Firavun, Hâmân ve Karun'a gönderildiği, fakat onların Hız. Musa'yı yalancı bir sihirbaz olarak niteledikleri, ona karşı çıktıkları, yeryüzünde büyüklük tasladıkları, sonuçta her birinin farklı şekillerde cezalandırıldığı belirtilir.

Lokman Hekim

Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde ismi geçen, bir nebî veya velî olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürülen şahsiyettir. O, hem Kur'an, hem de hadislerde, kendisine hikmet verilmiş bir zat olarak anlatılır. Tefsir, tarih vb. İslâmî kaynaklarda da Allah'ın izniyle ölüm hariç her türlü hastalığı iyi edebilen bir hekim olarak kendisinden bahsedilmektedir. Hız. Lokman'ın oğluna yaptığı

tavsiyeler Kur'an-ı Kerim'de Lokman Suresi'nin 12-19. âyetlerinde yer almaktadır.

Lütfi (Abdullah Lütfi Özerdem) (1881-1974)

Üstad Hazretlerinin Ispartalı ilk talebelerindendir. 1935 yılında Üstadıyla birlikte Eskişehir Hapishanesinde tutuklu kalmıştır. Risalelerin elle yazılıp çoğaltılmasında büyük hizmetleri olmuştur. 1974'te İzmir'de vefat etmiştir.

Mehmed (Keskin) (1915-1972)

Bediüzzaman'ın Barla döneminde (1926-1934) zaman zaman berberliğini yapan kişidir. 1915'de Barla'da doğmuştur. Hız. Üstad'ın yakın talebelerinden olan Muhacir Hâfız Ahmed Karaca'nın damadı olan Mehmet Keskin 1972'de doğduğu belde Barla'da vefat etmiştir. Kabri Barla mezaristanındadır.

Mevlana Celaleddin-i Rumî (1207-1273)

Horasan'ın Belh şehrinde doğdu. Beş yaşında iken babasıyla birlikte Belh'ten çıkıp hacca gitti. Bir müddet seyahat ettikten sonra Anadolu'ya gelip Erzincan ve Karaman'da oturdu ve nihayet Konya'ya yerleşti. Kendisine Rumî denilmesi o vakit (Diyar-ı Rum) tabir edilen Anadolu'ya yerleşmiş olmasındandır. Konya'da yüzlerce talebesi olan ve o dönemin önde gelen alimlerinden olan Mevlana, Şems-i Tebrizî ile tanıştıktan sonra tasavvufa yöneldi. Çeşitli eserleri içinde en meşhuru "Mesnevî" adlı eseridir.

Muallim Ahmed Galib (Keskin) (1900-1940)

Bediüzzaman'ın Barla dönemi tale-

belirindendir. Isparta/Yalvaç'ta doğmuştur. Mesleği öğretmenlik olmakla birlikte, aynı zamanda hattat ve şairdir. Üstad'ıyla birlikte Eskişehir Hapishanesi'nde tutuklu kalmıştır. Nur talebelerinden Hasan Feyzi Yüreğil Bey'in vefatından sonra Üstad Hazretleri kendisi için şu ifadeleri kullanmıştır: "Bir Muallim Hasan gitti, yerine bir Muallim Hasan ve çok fedakâr diğer bir Muallim Ahmed geldi." 1940'ta Yalvaç'taki bir çayhane'de kaza kurşunuyla erken yaşta vefat etmiştir. Kabri Konya'dadır.

Muhyiddin İbn Arabî (k.s.) (1165-1240)

İspanya'nın Mürsiye şehrinde doğdu. İlk tahsil hayatını ve gençlik yıllarını burada geçirdi. Sonra Mısır ve Mekke'ye gitmiş, Irak'ta bulunmuş, oradan Anadolu'ya geçmiş ve nihayet Şam'da yerleşmiştir. Büyük bir mutasavvıf olan Muhyiddin-i Arabî, "Şeyhül-Ekber" lakabıyla da meşhurdur. Onun şeriatın zahirine zıt görünen söz ve düşünceleri, bilhassa vahdet-i vücudla ilgili görüşleri İslâm tasavvuf ve düşünce tarihinde birçok tartışmaya yol açmıştır. En meşhur eserleri *Fütuhât-ı Mekkiye ve Füsûsü'l-Hikem*'dir.

Mustafa Çavuş (1882-1939)

Bediüzzaman'ın Barla hayatındaki yakın talebelerindendir. 1882'de doğdu. Hayatının on sekiz senesini askerlikle geçirdi. Çanakkale Müdafaasında ve İstiklâl Harbinde bulundu. Hz. Bediüzzaman'a Barla'da "*harika sadakatle*" hizmet eden Mustafa Çavuş 1939'da vefat etmiştir. Vefatından sonra Üstad Hazretleri; "*Merhum ve kıymettar ve çok vefakâr ve fedakâr ve sekiz sene bana hizmet eden bir kardeşimiz Marangoz Mustafa Çavuş yerine, Cenâb-ı*

Hak, rahmetiyle, kahraman Marangoz Ahmed'i verdi." ifadeleriyle onun iman davasındaki yerine işaret eder.

Mustafa Sabri Efendi (1869-1954)

Osmanlı'nın son döneminde yetişmiş ilim ve siyaset adamıdır. Tokat'ta doğdu. İlk tahsilinden sonra hıfzını tamamladı. Kayseri'de Hoca Emin Efendi'nin derslerine devam edip aklî ve naklî ilimlerde kısa zamanda büyük mesafe kat etti. Daha sonra İstanbul'a gidip Ahmet Asım Efendi'den icazet aldı. Fatih Camii'nde müderris olduğunda henüz 22 yaşındaydı. 16 yıl Sultan II. Abdülhamit'in huzurunda verilen huzur derslerine katıldı. 1908 yılında Tokat meb'usu oldu. Daha sonra Daru'l-Hikmeti'l-İslamiyye âzâlığına tayin edildi. 1919'da Damat Ferit Paşa hükümeti döneminde Şeyhülislam oldu. 1922 yılında Mısır'a hicret etti ve hayatının son 32 yılını Mısır'da ilmî faaliyetler ve eser telifiyle geçirdi. En meşhur eseri "*Mevkûfû'l-akl*"dır.

Niyazi-i Mısri (1617-1693)

17. yüzyıl mutasavvıf ve şairlerindendir. Malatya'da doğdu. Bağlı bulunduğu Halvetî tarikatı şeyhinin Malatya'dan ayrılması üzerine uzun sürecek bir seyahata çıktı. Önce Diyarbakır, Mardin ve Bağdat'ta kaldı. Daha sonra Mısır'a gitti, el-Ezher'de öğrenim gördü. Gördüğü bir rüya üzerine İstanbul'a, oradan Bursa ve Uşak'a geçti. Uşak'ta Halvetî tarikatı şeyhlerinden olan Ümmî Sinan'a intisab etti. Tasavvuftaki bazı sözlerinden dolayı Rodos'a ve daha sonra Limni adasına sürgün edildi ve Limni'de vefat etti. Niyazi Mısri ölümlünden sonra daha çok şiirleriyle ün yapmıştır. Edebiyatçılar onun şiir saha-

sında derinlikten ziyade şekil ve söyleyişte yenilik yapan usta bir şair olduğu kanaatindedir. Aruz şiirlerinde Fuzulî'nin, hece şiirlerinde ise hayranı olduğu ve methettiği Yunus Emre'nin üslup ve dünyaları hakimdir. Şiirleri "Divan" adlı eserinde neşredilmiştir.

Ömer b. Sa'd

Cennetle müjdelenen on sahabiden biri olan Sa'd b. Ebî Vakkas'ın (r.a.) oğludur. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) başına elini sürüp dua ettiği Ömer İbn Sa'd'ın seksen yaşında, o duanın bereketiyle, öldüğü vakit başında beyaz kıl olmadığı rivayet edilir. Ömer b. Sa'd İslâm tarihinde daha çok Kerbelâ hâdisesiyle hatırlanır.

Re'fet Barutçu (1906-1971)

Bediüzzaman'ın ilk kâtiblerinden ve birinci talebelerindendir. Arnavutluk'un İşkodra şehrinde doğdu. Yüzbaşıktan emekli oldu. 1935'te Eskişehir, 1943'te Denizli, 1948'de Afyon hapisanelerinde Bediüzzaman ile beraber bulundu. Üstad Hazretlerinin "aziz, sıddık, ciddî, samimi, âhîret kardeşim ve hizmet-i Kur'âniye'de çalışan bir arkadaşım!" diye hitab ettiği Re'fet Barutçu, Üstad'ına sorduğu sorularla da bazı mühim risalelerin yazılmasına vesile oldu. Yüzlerce Risale-i Nur kitabı yazan, binlerce kişiye Kur'an-ı Kerim öğreten Re'fet Barutçu, ömrünün sonuna kadar iman ve Kur'ân davası yolunda bulundu. 1971'de Ankara'da vefat etti.

Rufâî (Bkz: Ahmed er-Rifâî)

Rüştü (Süleyman Rüştü Çakın) (1899-1974)

Bediüzzaman Hazretleri'nin yakın talebelerinden biridir. Isparta'da doğdu.

Hız. Üstad Isparta'ya sürgün edildiğinde yanına gidip sobasını yakma, suyunu getirme, yemeğini pişirme gibi hususî işlerinde hizmet etti. Üstad'ın "Tevkif zamanında bile o merdane hissiyle benim gibi zayıf ve hizmete muhtaç bir bîçareye herkes gözünü benden kaparken, o yardıma koşuyordu." İfadeleriyle anlattığı Rüşdü Bey, "mertlik ve misafirperverlik noktasında âli bir seciye"ye sahipti. 1935'de Eskişehir, 1943'de Denizli ve 1958'de Ankara hapisanelerinde tutuklu bulundu. 1974 Temmuz'unda doğduğu şehir Isparta'da vefat etti.

Sabri Arseven (1893-1954)

Bediüzzaman'ın yakın talebelerindendir. Eğirdir'in Bedre köyünde imamlık yapmıştır. Denizli Hapsinde bulunmuştur. Bedre köyünden risaleleri "nur iskele memuru" olarak diğer köylere gönderme vazifesini yerine getirmiştir. Çok sadık ve bağlı bir talebe olduğu için Bediüzzaman Hazretleri kendisine "sıddık" diye hitap etmiştir. Ayrıca "Sant-ral Sabri, Hacı Hâfız Sabri, Hulûsi-i Sanî (İkinci Hulûsi) olarak da tavsif edilmiştir. Cenaze namazına Üstad Hazretleri bizzat iştirak etmiştir. Bedre Köyü mezarlığında medfundur.

Sadreddin Konevî (1210-1274)

Malatya'da doğdu. Babasının ölümü üzerine küçük yaşta öksüz kaldı. İlk dinî ve tasavvuf bilgilerini annesiyle evlenen Muhyiddin-i Arabî Hazretlerinden aldı ve zamanla onun önemli bir talebesi ve şarihi hâline geldi. Şam'a giderek kendini tasavvufî çalışmalara adanarak Sadreddin Konevî, Konya'ya geri döndüğünde Mevlânâ Celâleddin-i Rumî Hazretleriyle de görüşmüş ve sohbetlerinde bulunmuştur. 1274'te Konya'da vefat etmiştir.

Sadık (Demirelli) (1902-1971)

Üstad Hazretleriyle Kastamonu döneminde tanışan Nur talebelerinden biridir. Kastamonu'nun Taşköprü ilçesinde dünyaya geldi. Asker menşe'li olan ailesinden babası Mehmet Ali Bey binbaşısıdır. Dedesi ise Plevne'nin meşhur kahraman komutanlarından Sadık Paşa'dır. Kastamonu ve çevresine asalet, cömertlik ve civanmertliğiyle ün şalan "Sadık Bey" 1936 yılında Hz. Üstad'ın Kastamonu'ya sürgün edilmesinden sonra kendisiyle tanıştı ve artık bu tarihten sonra o, Üstad'ının "aziz, sıddık, hakikatli Sadık kardeşi" oldu. Asker aileden asker olarak doğan Sadık Bey, Harbiye'de tahsil görmüştü ve çok güzel bir yazıya sahipti. Bu güzel hatıtyla Nur Risaleleri'nin neşrine çok büyük hizmetlerde bulundu. 1944 yılında Denizli Hapishanesinde tutuklu kaldı. Sadık Bey burada hapishanenin ağır cezalı mahkûmlarından bir ekip kurmuştu. Hapishane meydancısı Arnavut Âdem Ağa, Üstad Bediüzzaman'dan aldığı mektupları, pusulaları ve Meyve Risalesi'nin parçalarını Nur Talebelerine, Sadık Bey'e ulaştırıyordu. Sadık Bey ve ekibi sabahlara kadar uyumayarak bunları daktilo ettiriyor, çoğaltıyordu. Bunlardan otuz sekiz seneye mahkûm Dursun Atmaca, yirmi küsur seneye mahkûm Süleyman Hünkâr, Mümtaz Acar, Sadık Bey'in gönüllü hizmet ekibindendi. Yaptığı bu ve diğer hizmetler karşısında Bediüzzaman Hazretleri; "Senin ettiğin hizmet makbul olmasına ve her günü bir ay kadar kıymetli olduğuna benim şüphem kalmadı. Sen yüzümüzü ak ve kalbimizi mesrur eyleyen halisane hizmetlerin ile Gavs'ın (r.a.) (Taîşü saîden sâdikan bi mehabbeti) fıkrasında, seni de Said'e Sadık bir kardaş olduğuna kerametkârane işaret ediyor diye kanaatım geldi" ifadelerini kullanmıştır. 1971'de vefat eden Sadık Bey'in kabri Taşköprü'nün

Kadıköy mahallesindedir.

Salahaddin (Çelebi) (1913-1977)

Kastamonu'nun İnebolu ilçesinden olan Salahaddin Çelebi, babası Ahmed Nazif Çelebi gibi "Risale-i Nur'un ehemmiyetli şakirtlerinden" biridir. 1913'de doğdu. 1938'de babası vasiyatıyla Üstad Hazretleriyle tanıştı. Risale-i Nur'u ilk kez teksir makinasıyla çoğaltan kişilerden biri olarak tarihe geçti. Bu durumu kendisi şöyle anlatır: "İstanbul'da bir ticarethanede teksir makinası gördüm. Bu makinanın bir dakikada yüz sahife bastığını öğrenince hemen makinayı satın alarak İnebolu'ya getirdim. İlk defa Nurlardan Yedinci Şua, "Kâinat Seyyahının Müşahadeleri" olan Âyetül-Kübra Risalesini teksirle çoğalttık. İlk nüshayı Üstad'a götürdüğüm zaman fevkâlade memnun oldu. Eserin sonuna hissiyatını şu cümlelerle ifade etti: "Ya Rabbi! bir kalemle beşyüz nüsha yazan Nazif Çelebi ve mübarek yardımcılarını Cennetü'l-Firdevste mes'ûd kıl." Salahaddin Çelebi, Denizli ve Afyon hapishanelerinde Üstad'ıyla birlikte bulunmuştur. Hz. Üstad'ın; "Bu havalide, hakikaten ümidimin fevkinde, Risale-i Nur talebelerinden iki kahraman yetiştiler: baba, oğul Ahmed Nazif, Salâhaddin. Bu iki zat Risale-i Nur'un neşrinde iki yüz adam kadar çalıştıklarını görüyoruz" ifadeleriyle anlattığı Salahaddin Çelebi, 1977'de vefat etmiştir.

Seyranî (Mehmed Gezgiç)

Esas ismi Mehmed Gezgiç'tir. 1896'da Isparta'da doğmuştur. Asıl mesleği terzilikti. Bir ara Seyranî ismindeki camide iki yıl kadar imamlık yaptığından kendisine "Seyranî" lâkabı verilmiştir. Âlim ve fâzıl bir Nur talebesi olan Mehmed Gezgiç, Risale-i Nurları yazarak Nur hizmetlerinde bulunmuştur.

Sıddık Süleyman Kervancı (Ö. 1965)

Risale-i Nur'a olan bağlılığı dolayısıyla Bediüzzaman Hazretleri tarafından kendisine "sıddık" unvanı verilen, Barla'da Üstad Hazretlerine yardım ve hizmette bulunan Risale-i Nur talebesidir.

Şefik (Sarioğlu) (1905-1954)

Risale-i Nur talebelerindendir. 1905'de Milas'ta doğdu. Bediüzzaman Hazretleri "Yirmi Sekizinci Lem'a" da bir yazısı bulunan Milâslı Şefik Sarioğlu'nu Eskişehir Mahkemesinde "Böyle kıymettar gençleri ehemmiyetsiz bahanelerle çürütmeyi vicdan kabul etmez" ifadeleriyle müdafaa etmiştir. Milâs'ta Şefik Bey olarak bilinen bu Eskişehir maznunu 1954'te vefat etmiştir. Kabri Milâs'tadır.

Şeyh Mustafa (Üstün) (1890-1959)

Bediüzzaman Hazretleri'nin Barla dönemi talebelerindendir. Isparta/Eğirdir'de dünyaya gelen Şeyh Mustafa Üstün, henüz altı yaşında iken hafız olmuştur. Risale-i Nur'un "sebat, metanet ve ihlâsta birinciliği muhafaza eden" ilk saftaki büyük talebesi Hulûsi Bey'i Hz. Üstad'la tanıştıran kişidir. Üstad Hazretleri, Şeyh Mustafa Üstün ile olan münasebetini Hulûsi Bey'e yazdığı bir mektupta şöyle dile getirir: "Şeyh Mustafa'ya benim tarafımdan geçmiş olsun de ve şu hikâyeyi ona söyle: Eskide iki ciddî âhiret kardeşleri varmış. Biri hasta düşer; ötekisi ziyaretine gitti. Dua eder, hasta iyi olmaz. "Öyleyse sen kalk, ben yatacağım." demiş. Hasta kalkmış, onun yerine hasta olarak yatmış. Her neyse... Demek Şeyh Mustafa ile kardeşliğimiz ciddileşmiş ki, ben hastalığına dua ettim, kabul olmadı. Fakat birkaç gün devamı mukadder olan hastalığının bir parçası bana verildi. İnşallah ona

bir parça hiffet gelmiştir." Şeyh Mustafa Üstün 1959'da vefat etmiştir.

Taus-i Yemenî

Kırk sene sabah namazını yatsı abdestiyle kıldığı rivâyet edilen, takva ve ibadetiyle meşhur, tabiînin büyük imamlarından biridir. Birçok sahabîyle görüşen Taus-i Yemenî aslen Yemenli olup Tavus b. Keysan veya Ebu Abdurrahmani'l-Yemânî olarak da tanınmaktadır.

Tevfik Gökso (1887-1965)

Barla'da doğdu. Şam'da bulunduğu için Risalelerde "Şamlı Hâfız" lâkabıyla anılmaktadır. Şam'da olduğu yıllarda Bediüzzaman'ı görmüş ve onun Ermeviye Cami'indeki hutbesini dinlemiştir. Güzel hattıyla Risalelerin yazılıp çoğaltılmasında önemli bir görev eda etmiştir.

H. Zeynelâbidin (656-713)

H. Hüseyin'in oğludur. Tabiînin büyüklerinden olan Zeynelabidin Hazretleri, Medine-i Münüvvere'de doğmuştur. Başta babası olmak üzere birçok akraba ve yakınıni yitirdiği Kerbelâ Hâdisesi'ni yaşamış, burada esir alınarak Şam'a götürülmüştür. Bir süre tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılan Zeynelâbidin Hazretleri tekrar Medine'ye dönmüştür. H. Zeynelâbidin hadis, fıkıh ve tasavvuf sahasında söz sahibidir. İmam-ı Zührî "Ondan daha üstün fıkıh âlimi görmedim." demiştir. Tasavvuf ilmindeki yüksek derecesi ve hâlleri de medh edilmiştir. Her gün ve gecede bin rekât namaz kıldığı ve buna ölmüceye kadar devam ettiği nakledilmiştir. Doğduğu şehir Medine'de zehirlenerek şehid edilmiştir. Baki' Kabristanı'nda amcası H. Hasan'ın yanına defnedilmiştir.

İndeksler

Âyet İndeksi

Sûre adı:	Sûre no:	Âyet no:	Sayfa no:
A'râf sûresi	7	4	411
A'râf sûresi	7	8	132
A'râf sûresi	7	9	132
A'râf sûresi	7	18	27, 105
A'râf sûresi	7	27	119
A'râf sûresi	7	29	233
A'râf sûresi	7	31	219, 231, 485
A'râf sûresi	7	34	321
A'râf sûresi	7	42	515
A'râf sûresi	7	43	89, 246, 337
A'râf sûresi	7	52	345
A'râf sûresi	7	54	298
A'râf sûresi	7	97	324, 411
A'râf sûresi	7	128	103, 128
A'râf sûresi	7	129	10
A'râf sûresi	7	136	124
A'râf sûresi	7	151	186
A'râf sûresi	7	156	198
A'râf sûresi	7	158	366
A'râf sûresi	7	170	345
A'râf sûresi	7	180	331
Ahkâf sûresi	46	21	512
Ahzâb sûresi	33	6	86
Ahzâb sûresi	33	33	142, 143
Ahzâb sûresi	33	47	355
Ahzâb sûresi	33	56	26, 155, 163
Ahzâb sûresi	33	59	301
Ahzâb sûresi	33	65	421
Ahzâb sûresi	33	72	125
Alak sûresi	96	6	327
Alak sûresi	96	7	327

Sûre adı:	Sûre no:	Âyet no:	Sayfa no:
Âl-i imran sûresi	3	2	366
Âl-i imran sûresi	3	6	366
Âl-i İmran sûresi	3	16	147, 193, 186
Âl-i imran sûresi	3	18	366
Âl-i İmran sûresi	3	27	472
Âl-i İmran sûresi	3	30	59
Âl-i İmran sûresi	3	31	54, 71, 76, 83, 86
Âl-i imran sûresi	3	37	427
Âl-i İmran sûresi	3	71	119
Âl-i İmran sûresi	3	72	119
Âl-i İmran sûresi	3	100	188
Âl-i İmran sûresi	3	123	120
Âl-i İmran sûresi	3	124	120
Âl-i İmran sûresi	3	125	120
Âl-i İmran sûresi	3	133	246, 353, 515
Âl-i İmran sûresi	3	134	397, 515
Âl-i İmran sûresi	3	135	515
Âl-i İmran sûresi	3	136	515
Âl-i İmran sûresi	3	152	154, 186, 10
Âl-i İmran sûresi	3	173	1, 39, 359, 387
Âl-i İmran sûresi	3	180	5
Âl-i İmran sûresi	3	185	74, 255, 270, 354
Âl-i İmran sûresi	3	189	382
Ankebût sûresi	29	17	512
Ankebût sûresi	29	18	207, 235
Ankebût sûresi	29	57	74, 270
Ankebût sûresi	29	60	90
Ankebût sûresi	29	63	512
Bakara sûresi	2	21	10
Bakara sûresi	2	23	345
Bakara sûresi	2	25	355, 515
Bakara sûresi	2	26	278
Bakara sûresi	2	28	74, 270, 507
Bakara sûresi	2	29	96, 98, 99
Bakara sûresi	2	32	5, 24, 49, 52, 55, 57, 70, 89, 101, 134, 141, 156, 175, 218, 231, 248, 260, 273, 300, 338, 431, 488, 505, 523, 551, 573
Bakara sûresi	2	39	81, 162, 217, 257, 275, 70
Bakara sûresi	2	41	249, 250, 257
Bakara sûresi	2	43	83, 110, 199
Bakara sûresi	2	82	54, 515

Sûre adı:	Sûre no:	Âyet no:	Sayfa no:
Bakara sûresi.....	2.....	96.....	229
Bakara sûresi.....	2.....	107.....	382
Bakara sûresi.....	2.....	152.....	512
Bakara sûresi.....	2.....	155.....	10
Bakara sûresi.....	2.....	156.....	187, 314, 331
Bakara sûresi.....	2.....	163.....	255, 366
Bakara sûresi.....	2.....	168.....	105
Bakara sûresi.....	2.....	172.....	512
Bakara sûresi.....	2.....	173.....	224
Bakara sûresi.....	2.....	216.....	402, 405
Bakara sûresi.....	2.....	217.....	191
Bakara sûresi.....	2.....	219.....	432
Bakara sûresi.....	2.....	222.....	471
Bakara sûresi.....	2.....	238.....	249
Bakara sûresi.....	2.....	249.....	252
Bakara sûresi.....	2.....	255.....	506, 531
Bakara sûresi.....	2.....	258.....	536
Bakara sûresi.....	2.....	266.....	432
Bakara sûresi.....	2.....	272.....	207
Bakara sûresi.....	2.....	286.....	24, 52, 55, 57, 141, 186
Beled sûresi.....	90.....	10.....	255
Beyyine sûresi.....	98.....	5.....	512
Bürûc sûresi.....	85.....	16.....	535
Câsiye sûresi.....	45.....	13.....	432
Câsiye sûresi.....	45.....	26.....	74, 270
Câsiye sûresi.....	45.....	27.....	382
Cin sûresi.....	72.....	23.....	421
Cum'a sûresi.....	62.....	8.....	74, 270
Dehr sûresi.....	76.....	3.....	255
Dehr sûresi.....	76.....	30.....	4
Duhân sûresi.....	44.....	8.....	366, 536
Duhân sûresi.....	44.....	29.....	129
En'âm sûresi.....	6.....	1.....	512
En'âm sûresi.....	6.....	17.....	2
En'âm sûresi.....	6.....	72.....	199
En'âm sûresi.....	6.....	91.....	417
En'âm sûresi.....	6.....	95.....	472
En'âm sûresi.....	6.....	102.....	366
En'âm sûresi.....	6.....	106.....	366
En'âm sûresi.....	6.....	121.....	210
En'âm sûresi.....	6.....	127.....	252
En'âm sûresi.....	6.....	133.....	293

Sûre adı:	Sûre no:	Âyet no:	Sayfa no:
En'am sûresi	6	155	345
En'am sûresi	6	160	127
En'am sûresi	6	165	10
Enbiyâ sûresi	21	22	479, 480, 500
Enbiyâ sûresi	21	32	472
Enbiyâ sûresi	21	35	74, 270
Enbiyâ sûresi	21	83	1, 6
Enbiyâ sûresi	21	84	6
Enbiyâ sûresi	21	87	1, 2, 3, 4, 5
Enfâl sûresi	8	46	242, 249
Enfâl sûresi	8	66	324
Fâtır sûresi	35	2	2
Fâtır sûresi	35	3	366
Fâtır sûresi	35	15	324
Fâtır sûresi	35	29	316
Fâtır sûresi	35	32	244
Fâtır sûresi	35	41	526
Fâtiha sûresi	1	2	512
Fâtiha sûresi	1	5	151, 512
Fâtiha sûresi	1	7	53
Fetih sûresi	48	4	80
Fetih sûresi	48	27	41
Fetih sûresi	48	28	41
Fetih sûresi	48	29	41, 45
Furkan sûresi	25	43	420
Furkan sûresi	25	59	298
Furkan sûresi	25	72	243
Fussilet sûresi	41	14	512
Fussilet sûresi	41	34	15
Fussilet sûresi	41	44	1
Hac sûresi	22	31	8
Hac sûresi	22	47	23
Hac sûresi	22	52	430
Hac sûresi	22	65	4
Hac sûresi	22	66	74, 270
Hac sûresi	22	73	278, 479
Hac sûresi	22	77	512
Hac sûresi	22	78	199
Hadîd sûresi	57	1	295, 381
Hadîd sûresi	57	2	295, 381, 536
Hadîd sûresi	57	4	298
Hadîd sûresi	57	10	5

Sûre adı:	Sûre no:	Âyet no:	Sayfa no:
Hadîd sûresi	57	21	246, 353
Hâkka sûresi	69	5	124
Hâkka sûresi	69	6	124
Haşır sûresi	59	9	235, 243, 254
Hicr sûresi	15	21	297, 472, 525
Hicr sûresi	15	47	246
Hucurât sûresi	49	10	243
Hûd sûresi	11	2	293, 512
Hûd sûresi	11	4	295
Hûd sûresi	11	6	223
Hûd sûresi	11	7	298
Hûd sûresi	11	13	345
Hûd sûresi	11	14	366
Hûd sûresi	11	23	515
Hûd sûresi	11	26	512
Hûd sûresi	11	40	239
Hûd sûresi	11	56	366, 525, 531
Hûd sûresi	11	112	88
Hûd sûresi	11	123	535
İbrahim sûresi	14	7	12, 219, 322, 419
İbrahim sûresi	14	10	275, 288
İbrahim sûresi	14	41	186
İbrahim sûresi	14	48	370
İhlâs sûresi	112	1	489
İsrâ sûresi	17	23	111, 361, 512
İsrâ sûresi	17	24	361
İsrâ sûresi	17	44	90, 96, 135, 158, 165, 171, 198, 200
İsrâ sûresi	17	68	324
İsrâ sûresi	17	82	345, 346
İsrâ sûresi	17	88	345
İsrâ sûresi	17	105	120
Kadir sûresi	97	3	23
Kaf sûresi	50	6	453
Kaf sûresi	50	7	472
Kaf sûresi	50	19	74, 270
Kaf sûresi	50	38	298
Kalem sûresi	68	4	79, 88, 89
Kamer sûresi	54	10	119
Kamer sûresi	54	49	297
Kâria sûresi	101	6	132
Kâria sûresi	101	7	132

Sûre adı:	Sûre no:	Âyet no:	Sayfa no:
Kâria sûresi.....	101	8	132
Kâria sûresi.....	101	9	132
Kasas sûresi.....	28	40	124
Kasas sûresi.....	28	49	345
Kasas sûresi.....	28	56	207
Kasas sûresi.....	28	70	366
Kasas sûresi.....	28	81	124
Kasas sûresi.....	28	86	345
Kasas sûresi.....	28	88	18, 366, 374, 375
Kehf sûresi.....	18	19	23
Kehf sûresi.....	18	25	23
Kehf sûresi.....	18	86	165
Kehf sûresi.....	18	109	478
Kıyâmet sûresi.....	75	36	218
Leyl sûresi.....	92	5	255
Leyl sûresi.....	92	6	255
Leyl sûresi.....	92	7	255
Leyl sûresi.....	92	8	255
Leyl sûresi.....	92	9	255
Leyl sûresi.....	92	10	255
Lokman sûresi.....	31	10	472
Lokman sûresi.....	31	28	295, 369, 494
Lokman sûresi.....	31	34	171, 173
Mâide sûresi.....	5	2	242, 243
Mâide sûresi.....	5	3	77, 82
Mâide sûresi.....	5	17	382
Mâide sûresi.....	5	37	80, 70
Mâide sûresi.....	5	48	10, 244
Mâide sûresi.....	5	99	207
Mâide sûresi.....	5	109	79
Mâide sûresi.....	5	120	295
Meryem sûresi.....	19	1	341
Meryem sûresi.....	19	4	341
Muhammed sûresi.....	47	38	324
Mutaffifin sûresi.....	83	14	7, 8
Mü'min sûresi.....	40	3	366
Mü'min sûresi.....	40	14	233
Mü'min sûresi.....	40	60	293
Mü'min sûresi.....	40	62	366
Mü'min sûresi.....	40	65	366
Mü'min sûresi.....	40	68	512
Mü'minûn sûresi.....	23	18	297

Sûre adı:	Sûre no:	Âyet no:	Sayfa no:
Mü'minûn sûresi.....	23.....	61.....	244
Mü'minûn sûresi.....	23.....	80.....	512, 536
Mü'minûn sûresi.....	23.....	91.....	479
Mü'minûn sûresi.....	23.....	97.....	102, 134, 273
Mü'minûn sûresi.....	23.....	98.....	102, 134, 273
Mü'minûn sûresi.....	23.....	102.....	132
Mü'minûn sûresi.....	23.....	103.....	132
Mü'minûn sûresi.....	23.....	116.....	366
Mücadele sûresi.....	58.....	13.....	199
Müddessir sûresi.....	74.....	42.....	293
Müddessir sûresi.....	74.....	43.....	293
Mülk sûresi.....	67.....	1.....	295
Mülk sûresi.....	67.....	2.....	74, 270
Mülk sûresi.....	67.....	3.....	217, 500
Mülk sûresi.....	67.....	5.....	426, 427, 482
Mülk sûresi.....	67.....	8.....	124
Mülk sûresi.....	67.....	14.....	345, 455
Mürselât sûresi.....	77.....	20.....	495
Müzzemmil sûresi.....	73.....	9.....	366
Müzzemmil sûresi.....	73.....	17.....	359
Müzzemmil sûresi.....	73.....	20.....	199
Nahl sûresi.....	15.....	16.....	472
Nahl sûresi.....	16.....	30.....	515
Nahl sûresi.....	16.....	31.....	515
Nahl sûresi.....	16.....	36.....	512
Nahl sûresi.....	16.....	60.....	147
Nahl sûresi.....	16.....	64.....	345
Nahl sûresi.....	16.....	66.....	495
Nahl sûresi.....	16.....	68.....	198
Nahl sûresi.....	16.....	69.....	495
Nahl sûresi.....	16.....	75.....	512
Nahl sûresi.....	16.....	77.....	295, 297
Nahl sûresi.....	16.....	90.....	113
Nahl sûresi.....	16.....	97.....	515
Nahl sûresi.....	16.....	114.....	512
Nahl sûresi.....	16.....	125.....	477
Nâs sûresi.....	114.....	1.....	134
Nâs sûresi.....	114.....	2.....	134
Nâs sûresi.....	114.....	3.....	134
Nâs sûresi.....	114.....	4.....	134
Nâs sûresi.....	114.....	5.....	134
Nâs sûresi.....	114.....	6.....	134

Sûre adı:	Sûre no:	Âyet no:	Sayfa no:
Nâziât sûresi	79	32	472
Necm sûresi	53	36	10
Necm sûresi	53	39	10
Necm sûresi	53	62	512
Neml sûresi	27	19	186
Neml sûresi	27	26	366
Neml sûresi	27	29	145
Neml sûresi	27	30	145
Nisâ sûresi	4	14	169, 70
Nisâ sûresi	4	28	324
Nisâ sûresi	4	36	512
Nisâ sûresi	4	68	50
Nisâ sûresi	4	69	50, 51, 53
Nisâ sûresi	4	76	108
Nisâ sûresi	4	77	199
Nisâ sûresi	4	79	126
Nisâ sûresi	4	87	366
Nisâ sûresi	4	122	515
Nisâ sûresi	4	159	237
Nisâ sûresi	4	169	421
Nûh sûresi	71	28	186
Nûr sûresi	24	35	392
Nûr sûresi	24	39	8
Nûr sûresi	24	54	207, 235
Nûr sûresi	24	56	199
Ra'd sûresi	13	2	534
Ra'd sûresi	13	3	432
Ra'd sûresi	13	30	366
Ra'd sûresi	13	36	512
Rahman sûresi	55	7	475
Rahman sûresi	55	8	475
Rahman sûresi	55	9	475
Rahman sûresi	55	29	535
Rûm sûresi	30	8	432
Rûm sûresi	30	19	472
Rûm sûresi	30	24	512
Rûm sûresi	30	31	199
Rûm sûresi	30	39	472
Rûm sûresi	30	40	74, 270
Rûm sûresi	30	50	295, 506, 535
Rûm sûresi	30	54	324, 535
Sâd sûresi	38	42	7

Sûre adı:	Sûre no:	Âyet no:	Sayfa no:
Sâd sûresi.....	38.....	43.....	7
Sâd sûresi.....	38.....	85.....	105
Saf sûresi.....	61.....	4.....	252
Saf sûresi.....	61.....	13.....	355
Sâffât sûresi.....	37.....	6.....	482
Sâffât sûresi.....	37.....	8.....	426
Sâffât sûresi.....	37.....	9.....	426
Sâffât sûresi.....	37.....	10.....	426
Sâffât sûresi.....	37.....	146.....	3
Sebe sûresi.....	34.....	15.....	512
Sebe sûresi.....	34.....	48.....	79
Secde sûresi.....	32.....	4.....	298
Şems sûresi.....	91.....	8.....	255
Şems sûresi.....	91.....	9.....	249
Şems sûresi.....	91.....	10.....	249
Şuarâ sûresi.....	26.....	79.....	314
Şuarâ sûresi.....	26.....	80.....	314, 513
Şûrâ sûresi.....	42.....	9.....	295
Şûrâ sûresi.....	42.....	11.....	526
Şûrâ sûresi.....	42.....	12.....	5, 382
Şûrâ sûresi.....	42.....	23.....	25, 29
Şûrâ sûresi.....	42.....	27.....	297
Şûrâ sûresi.....	42.....	28.....	513
Şûrâ sûresi.....	42.....	30.....	59, 69
Tâhâ sûresi.....	20.....	8.....	366
Tâhâ sûresi.....	20.....	78.....	124
Tâhâ sûresi.....	20.....	98.....	366
Tâhâ sûresi.....	20.....	117.....	105
Tâhâ sûresi.....	20.....	124.....	7
Tâhâ sûresi.....	20.....	135.....	425
Talak sûresi.....	65.....	3.....	263
Talak sûresi.....	65.....	10.....	346
Talak sûresi.....	65.....	11.....	346
Talak sûresi.....	65.....	12.....	94
Tegâbün sûresi.....	64.....	13.....	366
Tekvir sûresi.....	81.....	29.....	4
Tevbe sûresi.....	9.....	31.....	366
Tevbe sûresi.....	9.....	72.....	186
Tevbe sûresi.....	9.....	78.....	79
Tevbe sûresi.....	9.....	105.....	10
Tevbe sûresi.....	9.....	111.....	21, 316
Tevbe sûresi.....	9.....	112.....	355

Sûre adı:	Sûre no:	Âyet no:	Sayfa no:
Tevbe sûresi	9	116	536
Tevbe sûresi	9	128	25, 71, 80
Tevbe sûresi	9	129	1, 25, 38, 71, 74, 366, 374
Tûr sûresi	52	33	345
Tûr sûresi	52	34	345
Vâkıa sûresi	56	34	246
Yâsîn sûresi	36	12	297
Yâsîn sûresi	36	82	198, 494, 532, 545
Yâsîn sûresi	36	83	198, 525, 535
Yûnus sûresi	10	2	355
Yûnus sûresi	10	3	298, 512
Yûnus sûresi	10	14	10
Yûnus sûresi	10	24	432
Yûnus sûresi	10	25	252
Yûnus sûresi	10	26	515
Yûnus sûresi	10	35	472
Yûnus sûresi	10	37	345
Yûnus sûresi	10	38	345
Yûnus sûresi	10	49	321
Yûnus sûresi	10	56	536
Yûnus sûresi	10	57	345, 346
Yûnus sûresi	10	58	126
Yûnus sûresi	10	87	199, 355
Yûnus sûresi	10	107	2
Yûsuf sûresi	12	30	241
Yûsuf sûresi	12	53	3, 120, 126, 132, 250, 419
Zâriyât sûresi	51	48	466
Zâriyât sûresi	51	56	408
Zâriyât sûresi	51	57	408
Zâriyât sûresi	51	58	90, 223, 408, 513
Zilzâl sûresi	99	7	216
Zilzâl sûresi	99	8	216
Zuhruf sûresi	43	36	7
Zuhruf sûresi	43	43	345
Zümer sûresi	39	2	233
Zümer sûresi	39	3	233
Zümer sûresi	39	6	366
Zümer sûresi	39	11	233, 512
Zümer sûresi	39	30	255
Zümer sûresi	39	62	502
Zümer sûresi	39	63	5, 382, 525, 531
Zümer sûresi	39	67	502

Karma İndeks

- a'dâ, 184
a'lâ-yı illiyyîn, 182
a'mâl-i uhreviye, 309
Abâdile-i Seb'a-yi Meşhûre, 226
abd, 126, 155
abd-i aziz, 185
Abdullah İbn-i Ömer, 226, 227
Abdurrahmân, 365, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378
Abdurrahmân'ın vefatı, 374
Abdülmeceid, 61, 63
âb-ı hayat, 198, 201, 262
acâib-i san'at, 533, 534
âciz, 148
acz, 16, 154, 268, 324, 342, 350, 360, 361, 386
acz-i mutlak, 197, 547
açık saçıklık, 302, 304, 305, 306
Âd, 124
adâlet, 267, 272, 301, 396, 405, 420, 421, 474, 475, 541, 576
adâlet-i ilâhî, 421
adâlet-i tâmmе, 267
adâvet, 15, 246, 549, 550
Âdem, 106, 491, 579
adem, 189, 331, 332, 375, 392, 530, 531, 534, 542
ademistan, 353
âdemiyet, 267
âdet, 91, 93
âdet-i kavmiye, 412
âdetullah, 121, 179
Âdil, 75, 469, 484, 539, 541, 584
Adl, 472, 473, 474, 487, 522, 541, 544, 575, 576, 577, 585
adliye, 263, 428
âfâk, 362
âfiyet, 316, 320, 330
Afrika, 94, 166, 192
afv, 48
Afyon Mahkemesi Müdafaası ve Mektupları, 552
Afyon Medrese-i Yusufiye'si, 466
ağacın çekirdek-i aslîsi, 519
ağaç, 519
ağrâz-ı siyaset, 33
Ağrus, 65
ahbaptan müfâratat, 379
âhir zaman, 45, 47, 54, 391
âhiret makamâtı, 247
âhiret, 16, 208, 214, 246, 307, 324, 325, 346, 347, 348, 355, 358, 370, 384, 391, 468, 475, 476
âhirete î mân, 485, 514
âhir-i ömür, 433
ahkâm, 287
ahlâk-ı seyyie, 305
ahmak, 283, 286, 298
ahmaku'l-humaka, 286
Ahmed İbn Hanbel, 404
Ahmed u Muhammed, 550
Ahmed-i Bedevî, 92
Ahmed-i Fârûkî, 73, 525
aile hayatı, 309, 310
akıl, 518, 546
âkilü'l-lâhm, 468
aksü'l-amel, 420
aktâr-ı âlem, 297
aktâr-ı kâinat, 539
âlâm, 11
âlâmet-i farika, 491
âlem, 16, 113, 123, 129, 519
âlem-i asgar, 16
âlem-i bekâ, 347, 558, 567, 572
âlem-i ervâh, 213, 519
âlem-i gayb, 430, 517, 518, 519, 520, 536
âlem-i İslâm, 265, 385, 306
âlem-i İslâmiyet, 504, 581
âlem-i mânâ, 496
âlem-i misâl, 213
âlem-i şehâdet, 95, 519, 520, 536
Âlemin Reisi, 47
Alevîler, 37
Âl-i Abâ, 142, 143
Âl-i Beyt, 28, 29, 30, 31, 32, 36, 37
âlîcenab, 539
Âlîm, 197
âlim, 262
Âlîm-i Küllî Şey, 368
Allah'ın düşmanı, 550
Allah'ın vazifesi, 239
Allah'ı sevmek, 85
Allahu Ekber, 200, 451, 554, 561
Allâmü'l-Guyûb, 79, 173
altı cihetten gelen dehşetler, 351
Altıncı Mektup, 349

Altıncı Söz, 221
 âmâ, 330
 âmâl-i sâliha, 246
 âmâl-i uhreviye, 238, 257
 amel-i salih, 246
 ameliyat-ı cerrahiye, 327, 375
 Amerika, 94
 Âmir, 556
 Âmir-i Müstakil, 291
 Amme Cüz'ü, 420
 Amr İbnü'l-Âs, 34, 42
 anahtar, 155
 anarşistlik, 399
 anâsır, 149
 Ankara, 275, 350, 403
 arı, 530
 Aristo, 168
 Arş, 96, 138, 146, 186, 209, 416, 500
 Arş-ı A'zam, 430, 431
 Arş-ı Azîm, 75
 arz, 467, 482, 486, 498, 539, 548, 556,
 557, 560, 561, 563, 569
 arz, 93
 arzu-yu bekâ, 502
 âsâr-ı ilâhiye, 528, 531
 asfiyâ, 503, 569, 570
 ashâb-ı Bedir, 48
 ashâb-ı diyânet, 234
 ashâb-ı ilim, 235
 ashâb-ı Kehf, 404
 ashâb-ı Suffe, 51
 ashâb-ı şuhûd, 94
 askerlik, 269, 284, 370
 asr-ı hüriyet, 266
 Asr-ı Saâdet, 28
 asrın muktezâsı, 266
 Asya, 94, 192, 306
 aşk, 449, 502, 537, 538, 549, 584
 aşk-ı bekâ, 20, 386, 419
 aşk-ı mukaddes-i ilâhiye, 538
 ata et, arslana ot atmayınız, 403
 atâlet, 411
 ateş, 98
 avâm, 266
 Avrupa feylesofları, 271
 Avrupa, 94, 179, 180, 181, 183, 188, 192,
 271, 282, 302, 306, 308
 avukat, 420
 Avusturya, 360
 Ayasofya, 286, 497, 580

Âyet-i Nuriye-i Hasbiye, 386, 390, 392
 âyet-i tekvîniye, 479
 Âyetü'l-Kübrâ, 402
 âyine, 154, 178, 194, 212, 214, 290, 294,
 331, 416, 392, 486, 487, 496, 520,
 547, 549, 550, 567, 580
 âyinedarlık, 486, 529, 547, 548
 âyine-i esmâ-yi rabbâniye, 294
 Âyine-i Samedânî, 488
 ayne'l-yakîn, 3, 352, 383, 387, 569
 ayn-ı dehşet, 356
 ayn-ı dert, 356
 ayn-ı elem, 537
 ayn-ı hakikat, 403, 426
 ayn-ı lezzet, 537
 ayn-ı Zât-ı Akdes, 527
 ayn-ı zulmet, 356
 azamet, 150
 azamet-i kudret, 368
 Azrail (aleyhisselâm), 122, 510, 511
 bâd-i hevâ, 316
 Bahr-i Muhît-i Atlas-ı Garbî, 167
 Bahr-i Muhît-i Garbî, 165, 167
 Bâkî, 19, 20, 21, 22, 24, 214, 366, 375
 bâkî, 508, 515, 538, 549, 550, 554, 558,
 567, 568
 Bâkî-i Hakikî, 19, 20, 22
 Bâkî-i Sermedî, 24, 366
 Bâkî-i Zülcelâl, 20, 22, 214
 Bâkî-i Zülkemâl, 387
 baklava, 220, 225
 bal, 225
 balık, 2
 balık, 415
 Bârekâllah, 329
 bârid, 306
 Barla Denizi, 110
 Barla Yaylası, 349
 Barla, 61, 263, 326, 372, 373, 376
 Barlalı Süleyman, 325
 basar, 548
 bâsıra, 245
 bast-ı zaman, 23, 24
 ba'sü ba'de'l-mevt, 347
 bâtil, 243, 274, 277, 299, 471, 480, 484,
 498, 531, 535
 batmaktan kork, 215
 Bayezid Câmîi, 354
 bayram namazları, 200
 bed muâmele, 268

bedbaht, 277, 304, 336, 371
 beddua, 325, 326
 bedî, 564
 Bedir, 51
 bekâ duâsı, 514
 bekâ, 279, 343, 348, 366, 387, 391, 445,
 502, 508, 514, 515, 526, 532, 535,
 544, 567, 583, 585
 Bekir Bey/Efendi, 63, 158
 belâ, 15, 159, 318, 321, 361
 belâgat, 53, 55, 106, 114, 295, 409
 beli bükülmüş ihtiyarlarınız olmasaydı, 361
 belîğ, 155
 Benî İsrâîl, 29, 136
 bereket direği, 361
 bereket, 219, 222, 225, 230
 bereketsizlik, 411
 berk, 555, 556
 Berzah, 177, 270, 343, 345, 349, 364, 403
 Besmele, 145, 150
 beş şuâ, 525, 583
 beşer, 182, 187, 232
 beşer kendi ef'âlinin hâlıkıdır, 111
 beyaz kıllar, 354, 355, 365
 beyzâ, 468, 544
 biçâre Said, 198
 bid'a, 77, 78, 82, 87, 164
 bidâd, 267, 268
 bid'at, 250, 260, 261, 365, 270
 bid'a-yı hasene, 82, 164
 bihaber, 342, 343, 344, 386
 birinci Avrupa, 180
 Birinci Harb-i Umumî, 12
 Birinci Mektup, 170
 Bismillâh, 210
 Boğaz (İstanbul), 364
 bolşevizm, 266
 bostan-ı cinan, 321
 burçlar, 140, 141
 Burdur, 60, 222
 burjuva, 267
 buruc-i semâviye, 140
 bürhân, 275, 367, 370
 bürhân-ı bâhir, 500
 bürhân-ı bâhir-i vahdâniyet, 470
 bürûdet, 196
 Büzürcmeh (Büzürg-Mihr), 229
 Cadde-i kübrâ-yı Kur'âniye, 255
 Câfer-i Sâdık, 27
 cahilâne, 528, 529

câmid, 278, 279, 288, 290, 294, 306, 517,
 528, 529, 555
 câmiyet-i tâmmе, 546
 Câmiü'l-Ezher, 265
 casus, 427, 429
 câ-yı dikkat, 530
 câ-yı hayret, 338, 530
 Cebel-i Arefe, 200
 Cebrail, 430
 cehâlet, 133, 480, 483, 498, 499, 528, 529,
 578
 Cehennem, 8, 103, 107, 112, 117, 124,
 125, 126, 128, 138, 189, 293, 308,
 313, 420, 483, 572, 573, 587
 cehil, 189
 celâl, 511, 545, 571, 572, 585
 Celâl, 56, 57
 Celâleddin-i Harzemşah, 206
 Celâleddin-i Rumî, 416
 cemaat-i İslâmiye, 244
 cemaat-i şühedâ, 51, 54
 cemaatin malı, 212
 cemâdât, 184, 193, 196
 cemâl, 152, 479, 484, 486, 487, 502, 515,
 537, 538, 545, 549, 550, 564, 577,
 578, 584, 585
 Cemâl-i Bâkî, 19, 550
 Cemâl-i Ezeli, 550
 Cemâl-i Kemâl, 479
 Cemâl-i Mutlak, 476, 515, 550
 cemâl-i rahîmiyet, 127
 cemâlperestlik, 391
 Cemîl, 77, 79, 80, 487, 538, 545, 584, 585
 Cemîl-i ale'l-İtlak, 103
 Cemîl-i Mutlak, 538, 549
 Cemîl-i Zülcelâl, 331, 392
 Cenâb-ı Hak, 6, 9, 11, 16, 64, 65, 72, 75,
 79, 83, 85, 88, 102, 107-110, 112,
 114, 123, 126, 127, 132, 134, 138,
 174, 175, 178, 186, 187, 189, 193,
 201, 205, 206, 207, 210, 211, 212,
 224, 267, 268, 273, 275, 290, 293,
 294, 324, 300, 323, 330, 333, 334,
 337, 349, 353, 356, 366, 371, 372,
 375, 376, 408, 409, 410, 415, 416,
 512
 Cenâb-ı Hakîm, 329
 Cenâb-ı Hakk'ın rızâsı, 238
 cenaze, 74, 256, 270, 352, 374
 Cengiz, 206

Cennet, 5, 19, 20, 28, 107, 126, 127, 128,
 185, 187, 245, 296, 313, 326, 335,
 345, 348, 352, 353, 371, 382, 427,
 428, 430, 483, 485, 514, 515, 564,
 570, 575, 576
 cesed-i necmî, 542
 Cevâd-ı Mutlak, 198
 cevher, 422, 423, 424
 Cevşenü'l-Kebîr, 208, 522, 586
 cezâ, 539, 541
 Ceziretü'l-Arab, 43, 412
 cidal, 183
 cifr, 49, 65
 cihad, 47, 206
 cihât-ı sitte, 380
 cihâzât-ı harbiye, 284
 cihâzât-ı insâniye, 384
 cihâzât-ı mâneviye, 567
 cihâzât-ı tâmiriye, 107
 cilve-i a'zam, 470, 487, 493, 501, 509,
 524, 525, 528, 531, 543, 544, 545,
 579, 585
 cilve-i ehadiyet, 500
 cilve-i esmâ, 289, 533, 548
 cilve-i Esmâ-yi Hüsnâ, 20
 cilve-i kayyûmiyet, 531
 cilve-i rubûbiyet, 529
 cin, 474
 cinnî iblisler, 121
 cinnî şeytan, 122
 civanmerdlik, 225, 244
 cuma, 286
 cumhuriyetler devri, 266
 cumhuriyetpervverlik, 272
 cüz', 501, 502, 520, 582
 cüz-i ihtiyarî, 48, 126, 351, 353, 354
 cüz'î irade, 547
 çam ağacı, 284
 Çam Dağı, 349
 Çamlıca Tepesi, 365
 Çaprazzade Abdullâh Efendi, 158
 çekirdek, 284, 296, 308, 388, 478, 480,
 494, 501, 519, 520
 çeşme-i rabbânî, 167
 çilehâne, 404
 Çin, 44, 169, 192, 213
 çocuk, 308, 327, 336, 344, 396, 420, 423
 Dâhiliye Vekâleti, 395
 dâire-i İslâmiye, 309, 310
 dâire-i kudsiye, 255

dâire-i meşrûa, 312
 dalâlet, 75, 77, 87, 102, 103, 105, 106,
 107, 109, 110, 115, 119, 122, 124,
 125, 126, 129, 160, 181, 199, 203,
 281, 298, 308, 312, 322, 364, 365,
 367, 395, 417, 471, 485, 529
 dalâlette ısrar, 118
 dalâletteki cehâlet, 471
 darb-ı mesel, 196, 315
 dâr-ı bekâ, 385, 428, 430, 515, 550
 dâr-ı dünya, 10
 dâr-ı fânî, 203
 dâr-ı hizmet, 10
 dâr-ı saâdet, 348, 514, 558
 Dâru'l-Hikmet, 365, 377
 dâru's-selâm, 252
 dâüssıla, 378
 Deccal, 165, 170, 181
 define, 247
 define-i hüsn-i mâişet, 229
 defter-i a'mâl, 308, 336
 dekaik-i san'at, 533, 534
 delâlet, 433, 463, 485, 492, 493, 512, 516,
 530, 548, 553, 554, 556, 558, 560, 562,
 564, 566, 569, 571, 578, 586, 587
 dellâl, 486, 487, 547, 549, 572
 dellâl-ı âşıkı, 549
 Dellâl-ı A'zam, 488
 denizler, 559
 Denizli Hapishânesi, 393, 399
 Denizli Medrese-i Yusufiye'si, 466
 Denizli, 393, 394, 400, 401, 402, 404
 der-akab, 536
 Derbent, 169
 derd-i mâişet, 63, 306
 derece-i azamet, 566
 derece-i haşmet, 566
 dergâh-ı ilâhiye, 172, 329, 360
 ders-i a'zam, 466
 desise-i şeytâniye, 132
 dessas, 185
 devâ, 319, 333
 dil bekâsı, 343, 386
 dilencilik, 223, 225, 229, 230
 din muhalifleri, 59
 dinsizlik, 255, 275
 diritnavt, 169
 dîvâne, 277, 323, 333, 366
 diyânet, 237, 304
 dokuz emir, 236

- dost, 148, 155
Dördüncü Lem'a, 145
Dördüncü Şuâ, 386
duâ, 161, 172, 186, 211, 212, 232, 271,
314, 317, 318, 324, 325, 328, 329,
337, 377, 386, 395, 522, 590
duâ musluğu, 324
dua-yi mânevî, 250
durûb-i emsâl, 103
düello, 306
dünya dershânesi, 533
dünya hanı, 562
dünya, 185, 206, 214, 245, 264, 308, 310,
312, 319, 320, 321, 324, 325, 327,
334, 335, 337, 342, 344, 345, 349,
351, 353, 355, 357, 358, 363, 374,
375, 379, 383, 384, 399, 413
dünyanın sağ duvarı, 215
dünyaperest, 366
dünyaya şiddetle teşvik, 191
dürbün, 469, 543
düstur, 474, 475, 479, 485, 539
düşman, 271, 298, 353, 363, 380, 382,
383, 394, 420, 494, 549
düşmanlık, 549
eâzım-ı müçtehidîn, 404
ebced hesabı, 49, 56
ebed, 148, 154, 155, 270, 351
ebedî bir âlem, 562
ebedî hazine, 562
ebedî ihсанât, 562
Ebedî Zât, 177
ebedperest, 419
ebedü'l-âbâd, 382, 549, 550
ebeveyn, 336
ebleh, 214
Ebû Ali İbn-i Sina, 231
Ebû Bekirî's-Siddîk, 51, 54
Ebu'l-Alâ-yı Maâmî, 418
ecel, 324
echeliyet, 528
ecnebî, 302, 371, 383
ecrâm-ı semâviye, 517, 531, 532, 553, 586
ecrâm-ı ulviye, 97, 554
eczâ, 299, 368, 499
eczâhâne, 276, 277, 332, 377
eczâhâne-i kübrâ, 481
edeb-i Furkanî, 243
Edebü'd-Dîn ve'd-Dünya, 206
edyân-ı resmî, 44
ef'âl-i ihtiyariye, 183
Eflâtun, 231, 280
Eğirdir, 61
Ehad, 151
ehad, 489, 493, 494, 495, 505, 522, 550,
579
ehadis-i Nebeviye, 135
ehadiyet, 146, 151, 152, 457, 492, 493,
521, 545, 562, 566, 569, 579, 585
ehemmiyet, 333, 335, 389
ehl-i aşk, 153
Ehl-i Beyt, 143
ehl-i dalâlet, 189, 234, 236, 240, 242, 244,
247, 271, 343, 370, 372, 385, 358, 366,
426, 470, 527, 542, 528, 572, 583
ehl-i dalâletin galebesi, 128, 242
ehl-i din, 497
ehl-i dünya, 66, 68, 234, 243, 264, 266, 268,
271, 272, 327, 350, 357, 386, 387
ehl-i fazilet, 268
ehl-i felsefe, 366
ehl-i fen, 497
ehl-i fesât, 128
ehl-i gaflet, 22, 234, 244, 236, 327, 337,
357, 358
ehl-i gafletin ittîfâkı, 234, 244
ehl-i hak, 102, 103, 114, 190, 242, 244
ehl-i hakkın mağlûbiyeti, 128
ehl-i hakla ittîfâk, 237
ehl-i hamiyet, 234
ehl-i hidâyet, 236, 239
ehl-i hidâyetin ihtilâfı, 238, 241
ehl-i îmân, 87, 104, 106, 107, 117, 129,
511
ehl-i İslâm, 160, 193
ehl-i keşf, 94, 95
ehl-i kubur, 326
ehl-i küfr, 483
ehl-i maarif, 271
ehl-i mârifet, 270, 271, 272
ehl-i mekteb, 234
ehl-i nifâk, 234
ehl-i risâlet, 427
ehl-i salâh, 128
ehl-i salâhat, 327
ehl-i san'at, 258
ehl-i siyaset, 234, 257
Ehl-i Suffe, 54
Ehl-i Sünnet ve Cemaat, 30, 31, 33, 34, 35,
36, 37, 114, 158, 159, 417, 418

- ehl-i şariat, 243
ehl-i takvânın hırsı, 229
ehl-i tarikat, 256, 258, 260
ehl-i velâyet, 158, 334
ehl-i vifâk, 234
ehl-i vukuf, 402
ehl-i zimme, 191
ehlullah, 322, 334
Ehriman, 107
ejderha, 275
el-Amân, 204
elem, 312, 318, 321, 323, 333, 385, 400
Elhamdülillâh, 11, 13, 292, 293, 318, 375, 395
el-Hüccetü'z-Zehra, 466, 552
elif, 338
elmas, 422, 423, 424
elvân-ı seb'a, 147, 392
emaneti muhafaza, 182
Emevîler, 32, 143
Emirdağ, 393
emniyet müdürü, 396
emr-i كُنْ فَيَكُونُ, 369, 532, 545
emr-i ademî, 107, 108, 126
emr-i ilâhî, 207, 209
emr-i rabbânî, 196
emvâl-i uhreviye, 258
enâniyet, 235, 236, 238, 240, 250, 259, 271, 272
enbiyâ, 503, 569, 570, 587, 588
enbiyâlar, 327
endişe-i istikbâl, 270, 418
Endülüs, 213
ene, 390
enîs, 350, 413
envâ-yı mat'ûmât, 539
envâ-yı tâbiîn, 51
erbab-ı tarikat, 235
Erek Dağı, 60
Ergani, 61
Erhamürrâhimîn, 205
erkân-ı harp, 198, 269
erkek, 302, 303, 305, 311, 312
Ermeni, 378
er-Rahmânu'r-Rahîm, 335, 342
ervâh-ı bâkiye, 364
ervâh-ı habîse, 121, 122
Erzurum, 12
esaret, 358, 365, 372, 373
esbâb, 276, 277, 367, 497
esbaba tapanlar, 498
esbâb-ı hidâyet, 107
esbâb-ı maddiye, 278, 297, 367, 368, 369
esbâb-ı tabiiye, 368
esbâb-ı zâhiriye, 210
esbâb-perest, 213, 288
Esedullah, 36
eser-i san'at, 499
esfel-i safilîn, 182
esir, 284, 286, 359, 363, 370
esîr, 97, 99, 529, 530, 585
Eski Said, 179, 203, 264, 271, 350, 362, 552
Eskişehir Hapishânesi, 466, 472, 489, 506, 525
Eskişehir Mahkeme Müdafaası, 407
Eskişehir Medrese-i Yusufiye'si, 466
Eskişehir, 401, 407
Esmâü'l-Hüsna, 331, 317, 260, 392, 469, 487, 508, 520, 538, 541, 545, 546, 549, 565, 569, 575, 578, 584, 585
Esmâ-yi llâhiye, 16, 17, 125, 186, 193, 209, 357, 358, 390, 537, 539, 546, 547, 585
esmâ-yi llâhiyi inkâr, 421
Esmâ-yi Kudsiye, 125
esnâf-ı sâlihîn, 51
esrâr-ı belâgat, 166
esrâr-ı Şariat, 262
eşcâr, 562, 564, 565
eşya, 437, 445, 451, 472, 495, 496, 497, 508, 520, 526, 533, 576, 580, 583
eşyanın tabiatı, 367
ev, 153
evâmir-i rabbâniye, 512, 558
evâmir-i tanzifiye, 468
evâmir-i tekvîniye, 193, 217, 519
evcedethü'l-esbab, 276
evlâd-ı mânevî, 365, 376
evliyâ, 327, 503, 569, 570, 582, 587, 588
Evrad-ı Kudsiye-i Şâh-ı Nakşibendî, 208
evsâf-ı kemâl, 547
Eyüb Câmii, 362
Eyüb Sultan kabristanı, 362
Eyyûb (a.s.), 6, 7, 14, 327
ezel, 148, 154, 155
ezeliyet, 528, 530
ezvak, 355, 362, 371, 384
ezvak-ı imâniye, 371

- Fa'âl u Hallâk, 557
 faaliyet-i daime, 538, 542, 544
 faaliyet-i rabbâniye, 536, 584
 fabrika-yı acibe, 540
 fabrika-yı kâinat, 467, 468
 Fahr-i Âlem (a.s.), 118
 faide-i hillkat, 532
 Fâil-i Muhtar, 483
 fakir, 224, 226, 228, 230, 332, 390, 393, 539, 541
 fakr, 16, 154, 192, 209, 223, 229, 268, 386
 fakr-ı mutlak, 547
 fânî misafirhane, 564
 fânî, 177, 178, 186, 218, 309, 310, 334, 335, 351, 358, 366, 379, 395, 399, 400, 430
 Farisî, 350
 Fârûk-i A'zam, 34, 35, 226
 farz namazı, 8
 fâsık, 191
 Fâtır u Kadîr, 557
 Fâtır-ı Hakîm, 177, 179, 189, 197, 215, 217, 219, 267, 320
 Fâtır-ı Kerîm, 20
 Fâtır-ı Zülcelâl, 185, 195, 533
 Fatiha-yi Şerife, 53, 152
 fedâkârlık, 307, 309, 344, 406
 felsefe-i sakîme, 186, 187
 felsefenin şakirdi, 186
 fenâ fi'l-ihvân, 254
 fenâ fi'r-resûl, 254
 fenâ, 549
 fenn-i âdâb, 247
 fenn-i askeriye, 482
 fenn-i elektrik, 482
 fenn-i iâşe, 482
 fenn-i kimya, 481
 fenn-i makine, 481
 fenn-i rızık, 482
 fenn-i ticaret, 481
 fenn-i ziraat, 481
 ferâiz, 325, 337, 342
 Ferd ü Vâhid, 496
 ferd, 489, 490, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 500, 501, 503, 505, 522, 544, 575, 579, 580, 581, 585
 ferdiyet cilvesi, 489
 ferdiyet, 494, 495, 502, 503, 581
 ferdiyet-i rabbâniye, 502
 ferec, 158, 159, 161
 fers, 416
 Fettâh u Allâm, 557
 fevka'l-kanun, 268
 Fevzi Paşa, 60
 feylûle, 411
 Feyyâz-ı Mûteâl, 555
 Feyzi, 401, 405
 fezâ-yı âlem, 97
 fezleke, 199
 fisk, 191
 fîtrat-ı beşeriye, 266
 fîtrat-ı beşeriye, 83
 fiil-i icâdî, 530
 fiil-i rubûbiyet, 389
 fiil-i terbiye, 469
 fikir, 151
 fikr-i küfrî, 274, 283, 293
 firâk, 22, 316, 319, 320, 337, 342, 346, 356, 363, 380, 383, 385, 390, 391
 firâk-ı lâyezal, 116
 firâkın azâbı, 19
 firar, 360
 firarî seyahat, 360
 firavun, 124, 185, 284, 370, 494
 firavuniyet, 119
 firenk, 188, 189
 firenk-meşreb, 189, 312
 fitne, 48, 142
 fonograf, 540
 fotoğraf, 496
 Fransa, 229
 fuhşiyat, 306
 fuhuş, 305
 Furkân-ı A'zam, 505, 581
 fûnûn-i medeniye, 367
 fûnûn-i nâfia, 180
 fûtûhât, 158, 159, 161
 fûtûhât-ı nuriye, 394
 fûtûhât-ı İslâmiye, 31, 42
 Fûtûhu'l-Gayb, 360, 364
 fûtûr, 60, 61, 62, 64, 66, 67, 68
 Gaffar, 80
 gafil, 310, 325, 342, 383, 415
 gaflet, 47, 117, 133, 188, 201, 203, 215, 216, 220, 316, 317, 321, 324, 325, 335, 337, 354, 356, 357, 359, 362, 380, 381, 383, 384, 385, 386, 387, 390, 415, 419
 galat, 178, 217
 Ganiyy-i ale'l-ıtlak, 154

garip, 64
 Gavs-ı A'zam Şeyh-i Geylânî, 253, 360, 363, 364, 378, 425
 Gavs-ı A'zam, 27, 59, 221
 Gavs-ı A'zam'ın İsm-i A'zam'ı, 522
 Gavsîye, 338
 gayb, 173, 187
 gayb, 342
 gaybü'l-gayb, 175
 gaye-i fitrat, 532, 534
 gaye-i maksat, 185
 gaye-i ubûdiyet, 185
 gaylûle, 411
 gayr-i meşrû, 223, 228, 229, 303, 318, 337, 419
 gayz, 47
 gazât-ı muzırır, 561
 gece âlemi, 413
 Gençlik Rehberi, 307, 312
 gençlik sarhoşluğu, 317, 354
 gençlik tehlikeleri, 357
 gençlik, 310, 342, 354, 355, 357, 362, 371, 406
 Geylânî, 221
 gıpta, 251
 gılaf-ı ruh, 542
 gıybet, 108
 gizli adâvet, 550
 göz hekimi, 326
 gurbet, 335, 349, 359, 360, 372, 373, 387, 390
 gurur, 248
 günah, 7, 320, 356
 günah-ı kebâir, 108, 112
 Güneş, 76, 140, 141, 147, 149, 150, 165, 166, 194, 212, 245, 292, 344, 370, 392, 424, 471, 473, 482, 486, 492, 511, 515, 516, 520, 542, 554, 557, 560, 577
 güzel, 272, 302, 305, 316, 317, 326, 327, 331, 343, 345, 356, 357, 358, 360, 363, 365, 376, 381, 383, 392, 406, 408, 419
 Habbe, 176, 552
 Habîb, 413
 Habîb-i Rabbu'l-Âlemîn, 119, 120, 487
 Habîb-i Rahmân, 130, 488
 habibiyet, 504, 581
 Habibullah (s.a.s.), 73, 76, 82, 83, 86, 343
 hâcât-ı zaruriye, 223

Hacı Osman, 376
 hademe, 252
 hadîs, 152, 153
 hâdise-i Muhammediye, 429
 hâdise-i müdhîse, 234
 hadîs-i sahih, 320, 326
 hads-i î mânî, 198
 Hâfız Ahmed, 10, 62, 66, 158
 Hâfız Ali, 158, 171, 403
 Hâfız Bekir, 165
 Hâfız Hâlid, 67
 Hâfız Hüseyin, 165
 Hâfız Receb, 165
 Hâfız Tefvîk, 165
 Hâfız Zühdü, 66
 Hafız, 216, 217, 218
 Hak fenâsı, 343, 386
 hak, 248
 hakâik-i cemîle, 538, 584
 hakâik-i imâniye, 110, 111, 133, 271, 274, 400, 405, 431, 549
 hakâik-i İslâmiye, 418, 427
 hakâik-i ulviye, 415
 Hakem, 478, 479, 481, 486, 487, 522, 575, 577, 578, 585
 Hakem-i Zülcelâl, 478
 hakikat kapısı, 381
 hakikat, 259
 hakikat-i a'zam, 531
 hakikat-i İslâmiye, 428
 hakikat-i Kur'âniye, 261
 hakikat-i Muhammediye, 32, 36
 hakikat-i mühimme, 18
 hakikî muhabbet ve ittîfâk, 234
 hakikî rızık, 223
 hakikî sermaye, 242
 hakikî vatan, 321
 Hâkim, 287, 291
 Hakîm, 75, 77, 79, 80, 87, 88, 151, 277, 278, 282, 291, 329, 332, 346, 429, 474, 478, 479, 480, 481, 483, 484, 485, 486, 487, 508, 515, 541, 556, 561, 562, 563, 565, 567, 569, 571, 572, 577, 578, 584
 Hakîm-i Ezeli, 277
 Hâkim-i Kadîr, 362
 Hâkim-i Mu'cizekâr, 213
 Hakîm-i Mutlak, 95, 122, 484, 497
 Hakîm-i Zülcelâl, 91, 198, 479, 483
 Hakîm-i Zülkemâl, 95, 120

- hâkimiyyet, 499
 hâkimiyyet-i ilâhiye, 499, 500
 hâkimiyyet-i ulûhiyyet, 498
 Hakka hizmet, 247
 hakka'l-yakîn, 347, 352, 387, 430, 569
 Hakkı Efendi, 62, 63
 hakk-ı hayat, 183, 475
 hakperestlik, 238
 hâlet-i hayaliye, 362
 hâlet-i rûhiye, 350, 354
 Hâlık u Ferd, 497
 Hâlık, 122, 174, 183, 184, 199, 203, 204,
 205, 219, 282, 287, 290, 291, 315,
 318, 321, 322, 326, 327, 329, 335,
 342, 348, 364, 370, 388, 470, 474,
 486, 497, 518, 520, 526, 530, 547,
 554, 556, 559, 563, 565, 567, 569,
 573, 583, 587
 Hâlık-ı Kâinat, 282, 348, 518
 Hâlık-ı Külli Şey, 530, 569
 Hâlık-ı Rahîm, 20, 256, 318, 322, 342
 Hâlık-ı semâvât ve arz, 4
 Hâlık-ı Zülcelâl, 84, 103, 118, 122, 123,
 345, 358, 384
 hâlıkıyyet, 528
 Hâlid bin Velid, 42
 halife, 267, 290
 Halîliye, 254
 halis din, 233
 hâlis muhabbet, 210
 hâlisâne ittihâd, 245
 halk etme, 94, 480, 560
 Halk Partisi, 59
 Hallâkiyyet, 534, 540, 584
 hallâkiyyet-i daime, 541
 hallâkiyyet-i ilâhiye, 528, 536, 537, 583
 hallâkiyyet-i rabbâniye, 536
 halvet, 364
 halvethâne, 65, 364
 hamd, 509, 512, 547, 559, 565, 568
 hamele-i şeriat-i Ahmediye, 27
 hamiyet dâvâsında yalancılık, 188
 hamiyet-i İslâmiye, 161
 Hamse-i Âl-i Abâ, 143
 hanımlar tâifesi, 307
 Hannân, 204
 Hannân u Mennân, 557
 hapis, 397, 400, 402, 404, 405, 420, 421,
 423
 hapisteki mahkûmiyyet, 433
 haps-i münferid, 393
 harabezâr, 378, 379, 381
 haram mal, 224
 Harb-i Umumî, 96, 354, 358, 359, 377,
 404
 hareket-i zikirye, 563
 haric-i dâire-i aklıye, 284
 Hâriciler, 32, 37, 143
 Hâricilik, 37
 Hâriciye, 108
 harp ve hicret, 472, 576
 Hasan Feyzi, 404
 Hasan ve Hüseyin, 27, 28
 hasâret, 228, 229
 hasenât, 126, 343
 hasene, 127, 132
 haslet-i İslâmiye, 328
 haslet-i memduha, 226, 238
 hasm, 248
 hasta bakıcılar, 336
 hasta, 293, 313, 314, 315, 316, 317, 318,
 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325,
 326, 327, 328, 329, 330, 332, 333,
 335, 336, 337, 367, 388
 hastaların duâsı, 328
 hastalık iki kısımdır, 332
 hastalık, 7, 10, 12-16, 293, 316-325, 327,
 328, 329, 331, 332, 333, 335, 337,
 344, 365, 372, 390, 402
 hastanın duâsının makbuliyyeti, 329
 haşir, 179, 218, 347, 432, 514, 556, 572
 haşmet-i rubûbiyyet, 476
 hat, 216
 hâtem, 149, 150, 151
 hâtem-i ehadiyyet, 149, 150, 151, 490, 522,
 544, 585
 hâtem-i inâyet, 149
 hâtem-i samediyet, 521
 Hâtem-i Tâi, 224
 hâtem-i vahdâniyyet, 489, 491, 492, 579
 hâtem-i velâyet, 46
 Hâtemü'l-Enbiyâ, 118
 hâtırat, 314, 370
 hatme-i Kur'âniye, 24
 hatme-i Nakşiye, 18
 havass, 267
 havf u reca, 324
 havl ve kuvvet, 559
 hayal, 362, 388, 418, 419
 hayalin hurdebîni, 543

hayat bir cıdaldır, 183
 hayat midesi, 546
 hayat ve ihyâ, 470
 hayat, 149, 172, 174, 180, 184, 191, 192,
 194, 201, 216, 217, 223, 228, 331,
 506, 509, 513, 516, 520, 521, 567
 hayat-ı Akdes, 537
 hayat-ı bâkiye, 550
 hayat-ı dünyeviye, 243, 355, 365, 373, 514
 hayat-ı ebediye, 303, 325, 356, 509, 514
 hayat-ı ezeliye, 517, 519
 hayat-ı içtimâiye-i beşeriye, 268
 hayat-ı Muhammediye, 518
 hayat-ı sermediye, 516, 517, 537
 hayat-ı uhreviye, 514
 hayatın iki yüzü, 508
 hayatın meyvesi, 509
 haybet, 228
 hayız, 306
 haylûlet-i arz, 137
 hayrat, 322, 328
 hayr-ı mahz, 9
 hayru'l-halef, 373, 376
 hayt-ı nurani, 27
 hayvan, 451, 492, 557, 558, 569
 hayvanât, 183, 184, 189, 267, 347, 360,
 388, 468, 473, 477, 490, 492, 500,
 557, 558, 560
 hayvanât-ı bahriye, 560
 hayvânî vâlideler, 195
 hayvanların derece-i hayatı, 542
 Hayvanların ruhları, 568
 Hayy u Kayyûm, 391, 466, 507, 510, 511,
 512, 513, 516, 517, 521, 522, 527,
 540, 541, 546, 547, 548, 582, 584,
 585
 Hayy, 466, 470, 506, 507, 508, 509, 510,
 511, 512, 513, 516, 517, 521, 522,
 524, 527, 540, 541, 544, 546, 547,
 548, 575, 582, 584, 585
 Hayy-ı Ezeli, 517
 Hâzık, 333
 hâzır lezzet, 240
 hazm, 231
 Hazret-i Ali (r.a.), 31, 32, 33, 34, 35, 36,
 45, 51, 54, 142, 143, 253
 Hazret-i Fâtıma (r.a.), 142, 143, 144
 Hazret-i Gavs, 221, 222
 Hazret-i Hasan, 27, 28, 52, 53, 55, 142,
 143

Hazret-i Hüseyin, 27, 34, 142, 143
 Hazret-i İbrahim, 29, 168
 Hazret-i İsâ (a.s.), 34, 165, 170, 206
 Hazret-i Meryem, 144
 Hazret-i Osman, 45, 51, 54
 Hazret-i Ömer, 32, 33, 36, 45, 51, 54, 226
 Hazret-i Risâlet, 163
 Hazret-i Sıddik (r.a.), 31, 34, 35, 36, 45
 Hazret-i Yusuf, 250
 hediye, 155, 235
 hediye-i ilâhiye, 324
 hediye-i rahmânî, 317, 327
 hediye-i rahmet, 521
 helâket, 8, 181
 helâl, 228, 229
 hemşire, 304, 310, 354, 386
 herc ü merc, 178
 her-çibâd-âbâd, 109
 hevâ-yı nefis, 3
 hevesat-ı hayvaniye, 306
 hevesat-ı nefسانيye, 306, 337
 hevesat-ı rezile, 335
 hevesi tatmin etme, 420
 hey'et-i mecmûa, 563
 heyûlâ, 529
 hıfz-ı ilâhiye, 104
 hillet, 254
 hırs, 227, 228, 229, 239
 hırs-ı sevab, 238
 hısn-ı hasîn, 103, 134
 hisset, 225, 226, 227
 Hızır, 168
 hiçlik dereleri, 351
 hidâyet, 103, 114, 115, 118, 119
 hikmet, 148, 149, 219, 220, 226, 266, 277,
 281, 282, 283, 294, 301, 302, 303,
 304, 305, 322, 324, 343, 347, 366,
 367, 390, 396, 405, 406, 427, 469,
 470, 471, 473, 474, 475, 484, 487,
 508, 514, 532, 533, 534, 537, 556,
 564, 565, 566, 567, 568, 571
 hikmet-i âmme, 470, 474
 hikmet-i ecnebiye, 367
 hikmet-i hakikiyenin mi'râcı, 101
 hikmet-i ilâhiye, 294, 322, 343
 hikmet-i insâniye, 473
 hikmet-i kudsiye, 366
 hikmet-i rabbâniye, 121, 123
 hilâfet, 32, 33, 34, 36
 hilâf-ı sünnet, 411

hilkat, 150, 151
 hilkat, 502, 508, 509, 517, 533, 534, 561, 586
 Himalaya Dağları, 169
 Hind, 169, 192
 Hindistan cevizi, 195
 his, 518, 548
 hiss ve vehim, 259
 hiss-i kable'l-vukû, 173, 376
 hissiyât-ı nefsiye, 259
 hitâbât-ı sübhâniye, 505, 517
 hizbullah, 118, 119
 hizbü's-şeytan, 105, 107, 119
 hizmet, 180, 193, 194, 212, 222
 hizmet-i diniye, 377
 hizmet-i esâsiye, 25
 hizmet-i ilmiye, 253
 hizmet-i imâniye, 406
 hizmet-i kudsiye, 59, 250
 hizmet-i Kur'âniye, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 68, 69, 161, 250, 251
 hizmet-i Nuriye, 63, 405
 hizmetin mükâfâtı, 193
 hizmetkârlık, 334
 Hoca Sabri, 158, 171
 hodbin, 64
 hodfûruş, 129, 185, 259, 355, 405
 hodgâmlık, 236, 254, 257, 260
 Horhor (medresesi), 378, 384
 horoz, 194, 195
 hortumlu sivrisinek, 197
 Hubab Risalesi, 350
 Hubab, 552
 hubb-i Ali, 33
 hubb-i câh, 234, 259
 Hudeybiye, 42, 47
 hukuk-i hayat, 541
 hukûk-i insâniyenin muhafazası, 491
 hulâsâtü'l-hulâsa, 518, 543
 Hulefâ-yi Erbaa, 31, 52, 53, 55
 Hulefâ-yi Râşidin, 33, 36, 44, 54
 hulefâ-yi selâse, 31, 54
 hulle-i icâdat, 529
 Hulûsi Bey, 61, 62, 63
 Huneyn, 43, 48, 120
 hurafe, 137, 274, 277, 283
 hurafetkârâne, 528
 hurdebînî, 5
 huri, 245
 hurûfât, 50

hurûf-i hecâ, 56
 hût, 2, 3, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 415
 hutbe-i ezeliye, 99
 hüccet, 150, 218, 522
 Hücumat-ı Sitte, 260
 hüdâ-yı Kur'anî, 187, 188
 hüdhüd-i Süleymanî, 568
 Hükûmet-i Cumhuriye, 421
 hürmet, 148, 269, 271, 272, 303, 304, 310, 327, 328, 329, 362, 386
 hürriyet, 267
 hüsn-i hâtime, 522
 hüsn-i hilkat, 561
 hüsn-i ifade, 340
 hüsn-i kabul, 235
 Hüsv, 64, 65, 158, 210, 211, 229, 261, 314, 338, 376, 405
 hüsün, 510, 538, 584
 ıslah, 312, 371, 395, 399, 404
 Isparta medresesi, 383
 Isparta, 60, 65, 162, 225, 234, 263, 264, 265, 307, 372, 383, 402
 i'câz-ı Kur'an, 63, 408
 iâşe, 470, 473, 501, 560, 563, 564, 576
 ibâd, 326
 ibâdet, 10, 16, 72, 82, 87, 261, 291, 293, 294, 315, 319, 323, 327, 346, 369, 377, 395, 400, 409, 432, 504, 509, 511, 512, 568, 574, 582
 ibâdet-i hâlisâ, 327
 ibâdet ayları, 261
 ibâdeti terk, 293, 294
 ibda', 299, 495, 580
 İblis, 121
 İbn-i Abbas (r.a.), 136
 İbrahim, 165
 icâd ve halk, 511
 icâd, 102, 107, 112, 126, 276, 277, 281, 283, 284, 287, 288, 289, 290, 295, 297, 298, 299, 368, 369, 370, 490, 491, 492, 493, 495, 496, 497, 499, 501, 510, 511, 521, 529, 554, 557, 563, 564, 570, 579, 580
 icâd-ı şer, 112
 idam, 188, 515, 564
 idam-ı ebedî, 116, 117, 308, 320, 399
 idare, 449, 453, 461, 463, 474, 482, 490, 491, 493, 494, 497, 516, 526, 528, 529, 536, 544, 553, 554, 556, 558, 559, 560, 561, 566, 570, 579, 580, 583

- ifade-i mânâ, 533
 ifrat ve tefrit, 240
 ifrât, 89, 96
 ifrât-ı muhabbet, 34
 ifsâd, 312
 iftihar-ı kudsi, 540
 iftirâk, 37, 164, 342, 346, 363, 380
 ihâta-yi ilm, 558
 ihâta-yi ilmiye, 368
 ihbâr-ı gaybî, 41, 45, 46, 48, 52, 54, 55
 ihbâr-ı gaybiye-i Nebeviye, 55
 ihkak-ı hak, 539, 541, 584
 İhlâs Risalesi, 403
 ihlâs, 64, 65, 209, 229, 244, 250, 253,
 307, 309, 376, 395, 406
 ihlâs-ı etem, 256
 ihlâsı kazanma, 250, 255
 ihlâs-ı tamm, 254, 260
 ihlâssızlık, 259
 ihsân, 268, 317, 330, 372, 382, 469, 534,
 541, 564, 586, 593
 ihsanât-ı ilâhiye, 558
 ihsanât-ı uhreviye, 558
 ihsân-ı ilâhî, 250, 317
 ihtâr, 275, 303, 307, 317, 319, 335, 349,
 355, 362, 363, 364, 381, 382, 383,
 391, 395, 396, 398, 401
 ihtâr-ı rahmânî, 13
 ihtifa, 555
 ihtilâf, 234, 244
 ihtira', 495, 580
 ihtiyac-ı ruhî, 433
 ihtiyar, 516
 ihtiyar/-lar, 295, 313, 336, 337, 341, 343,
 345, 346, 348, 349, 354, 357, 358,
 359, 360, 361, 362, 371, 372, 377,
 380, 385, 386, 405, 418
 ihtiyarlara bakmak, 336
 ihtiyarlığın alâmeti, 354
 ihtiyarlık, 303, 326, 342, 346, 348, 349,
 350, 354, 355, 356, 365, 371, 372,
 373, 374, 377, 379, 385, 387, 390,
 391, 397, 401, 406
 ihyâ, 470, 501, 511, 517, 522
 iki Amerika, 94
 iki Asya, 94
 iki cihanın saâdeti, 183
 iki padişah, 480
 iki rubûbiyet, 480
 ikinci Avrupa, 180
 İkinci Harb-i Umumiye, 232
 iktezathü't-tabiat, 276, 281
 iktidar, 513, 529, 530
 iktiran, 211, 212
 İktisâd Risalesi, 232
 iktisâd, 89, 219, 220, 222, 223, 224, 225,
 226, 230, 232, 312, 474, 475, 485
 iktisâdsızlık, 228, 230
 İlâhe'l-Evvelîne ve'l-Ahîrîn, 568
 ilâh-ı şer, 107
 İlamalı Sabri, 325
 ilânnâme-i ilahî, 533
 ilhamât, 569
 ilim, 148, 229, 271, 277, 280, 282, 287,
 297, 369, 370, 437, 439, 445, 453,
 455, 459, 461, 556, 563, 566, 586
 ille-i gaiye, 207, 512
 illet, 208, 211
 ilm, 25, 564
 ilme'l-yakîn, 347, 352, 353, 387, 390, 569
 ilm-i Allâmü'l-Guyûb, 173
 ilm-i belâgat, 409
 ilm-i ezeli, 299, 369
 ilm-i ilâhiye, 519
 ilm-i muhît, 50, 368
 ilm-i münazara, 247
 iltifât-ı rabbânî, 13
 imamet, 25
 İmâm-ı Ali (r.a.), 422, 522, 525, 586, 590
 İmâm-ı A'zam, 227, 404
 İmâm-ı A'zam'ın İsm-i A'zamı, 522
 İmâm-ı Mutlak, 121
 İmâm-ı Rabbânî, 73, 74, 82, 364, 522, 525
 İmâm-ı Rabbânî'nin İsm-i A'zam'ı, 522
 imân ilâci, 337
 imân kuvveti, 321
 imân, 199
 imân, 261, 275, 290, 307, 312, 321, 322,
 325, 326, 328, 335, 337, 341, 342,
 346, 348, 349, 352, 353, 358, 364,
 365, 371, 375, 377, 381, 382, 383,
 384, 385, 388, 390, 391, 397, 398,
 399, 416, 524
 imândaki şek, 110
 imân-ı bi'l-âhiret, 348, 373
 imân-ı bi'l-kader, 518
 imân-ı kâmil, 241
 imân-ı tahkîkî, 256, 398, 399
 imdâd, 359
 imha-yi fazilet, 268

- imha-yi hakikat, 267
imha-yi hürriyet, 267
imkân, 92
 imkân-ı âdi, 92
 imkân-ı aklî, 92
 imkân-ı örfî, 92
imtinâ dâiresi, 370
in'am, 211, 564
inâyet, 148, 149, 470, 475, 487, 508, 514
inâyet-i ilâhiye, 360, 393, 394, 398, 401, 402, 403, 404, 405
inâyet-i rabbâniye, 176, 394, 402, 403, 405
inâyet-i şâmîle, 470
İncil, 47
incir, 195, 217
infikâk, 499
İngiliz, 161, 271
inkâr, 8, 150, 162, 189, 208, 269, 270, 276, 285, 286, 292, 294, 298, 299, 348, 415, 421, 476, 483, 484, 487, 514, 515, 549, 550, 564, 578, 583, 589
inkılâbât, 561
inkişâf, 245, 275, 308, 337, 342, 367, 371, 374, 381, 384, 387, 392, 394, 412, 418
insan, 9, 18, 103, 104, 108, 116, 118, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 129, 132, 133, 178, 184, 187, 189, 193, 195, 199, 200, 206, 213, 214, 215, 218, 267, 269, 270, 275, 277, 282, 283, 285, 286, 291, 294, 302, 316, 330, 335, 379, 388, 435, 439, 443, 445, 457, 463, 467, 474, 479, 481, 486, 495, 505, 514, 521, 524, 539, 540, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 558, 565, 566, 567, 569, 576, 578, 582, 587
 insan-ı ekber, 16, 429
 insan-ı kâmil, 104, 252
insanın mühim üç vazifesi, 547
insâniyet midesi, 546
insî şeytanlar, 121
insicam, 500, 544, 585
insicam-ı ecmele, 500
inşa ve terki, 495, 580
intibâh-ı rûhî, 365
intisab, 283, 284, 335, 342, 353, 370, 388, 390
intisab-ı îmânî, 388
intizam, 146
intizam-ı ekmel, 483, 500, 577
intizam-ı mahlûkât, 500
inziva, 269, 270, 346
irade-i şâmîle, 516
İran, 33, 44, 169, 229
irsal-i Rusûl, 517
İsâ (a.s.), 47, 410
îsâr, 235
isbat, 159, 190
isbât-ı vücud, 60
İsevî, 181
İsevîlik, 180
İskender-i Kebîr, 168
İskender-i Rumî, 168, 169
İslâm ordusu, 275
İslâm, 27, 29, 30, 35, 36, 42, 44, 54, 231, 504, 590
İslâmiyet, 4, 29, 30, 32, 42, 43, 51, 54, 78, 87, 136, 233, 267, 309, 311, 337, 361, 375, 385, 390, 397, 400, 546, 581, 590
İslâmiyet'in kanatları, 101
İslâmköylü Vezirzade Mustafa, 325
ismet, 48
İsm-i Adl, 469, 474, 544, 545, 585
İsm-i A'zam ve Celcelûtiye, 525
İsm-i A'zam, 466, 469, 472, 477, 489, 506, 509, 522, 524, 525, 543, 545, 575, 581, 582, 585, 590, 591, 592, 593
ism-i Celâl, 56
İsm-i Cemîl, 469, 487
İsm-i Ferd, 489, 492, 581, 585
ism-i Hafîz, 216
İsm-i Hakem, 469, 477, 478, 481, 483, 485, 487, 544, 577, 578, 585
İsm-i Hakîm, 469, 474, 481, 485, 546, 553
İsm-i Hayy, 506, 509, 524, 585
ism-i ilâhî, 149
İsm-i Kayyûm, 524, 525, 531, 532, 543
İsm-i Kuddûs, 468, 471
ism-i Rab, 56
ism-i Rahmân, 487
ispiirtizmacılar, 426
İsrâ sûresi, 17/44, 90, 135, 158, 165, 171
israf, 219, 220, 221, 225, 227, 230, 306, 333, 485
İsrafil, 217
israflı insan, 485
İsrâiliyât, 136, 141
İstanbul, 189, 253, 271, 346, 354, 355, 360, 362, 363, 364, 365, 371, 377, 424
istiâze, 104, 111, 131, 132

istibdad, 267, 268
 istidâd-ı muhabbet, 83, 84
 istidat, 445, 451, 558
 istifham-ı inkârî, 275
 istiğfar, 8, 104, 109, 131, 132, 271, 337, 396
 istiğnâ, 327
 istiğrak, 153
 istiğrak-ı rûhânî, 91
 istihdam, 153
 istihracât, 569
 istikâmet-i nazar, 133
 istikbâl, 376, 398, 424
 istiklâl, 499
 istirahat, 331, 332, 334, 346, 347, 404
 işâ, 1
 İşârât-ı Selâse, 264
 İşârâtü'l-İ'câz, 96
 işkence, 270, 393, 395
 işsiz, 306, 331
 iştirâk, 257, 499, 501, 507, 521, 522
 iştirâk-i emvâl, 257
 iştirâk-i san'at, 258
 iştîyak-ı hayat, 386
 iştîyak-ı vatan, 378
 it'âm, 409, 410
 itaat, 148
 itab, 82
 İtalya, 161
 itikad, 189
 ittibâ, 72, 73, 75, 76, 78, 81, 83, 85, 86, 87, 188
 ittifâk, 234, 241, 242, 244, 258
 ittihâd, 190, 199, 200, 252, 258, 501, 536
 ittiham, 322, 399
 iyadetü'l-marîz, 314
 izdivaç, 305
 izzet-i nefis, 306
 Kâ'be, 43, 200
 kabir, 177, 203, 215, 269, 270, 318, 326, 342, 351, 352, 353, 355, 393, 397, 399, 400
 kabir kapısı, 269, 270, 351
 kabristan, 362, 364
 kabul-i ümmet, 163
 kabza-yı rubûbiyet, 526
 kabza-yı tasarruf, 5, 501
 kabz-ı ervâh, 123, 510
 Kader Risalesi, 112
 kader, 48, 297

kadere ve kazaya imân, 520
 kaderî ağaç, 284
 kader-i ilâhî, 264, 272, 284, 297, 405
 kaderi tenkit, 14
 kadın/-lar, 302, 303, 304, 305, 307, 309, 310, 311, 325
 Kadîb-i Hadîd Sahibi, 47
 Kadîr u Alîm, 367
 Kadîr u Hakîm, 515
 Kadîr, 75, 148, 197, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 288, 289, 297, 299, 321, 366, 367, 368, 370, 388, 389, 445, 453, 473, 480, 481, 482, 484, 515, 555, 556, 561, 562, 565, 572, 578
 Kadîr-i Ezeli, 197, 278, 279, 280, 297, 366, 367, 368, 370
 Kadîr-i Küll-i Şey, 161, 289, 562
 Kadîr-i Mutlak, 288, 299, 368, 480, 481, 484, 555, 578
 Kadîr-i Zülcelâl, 91, 95, 99, 482, 555, 556, 276, 277, 282, 297, 299, 321
 Kâfi, 375
 kâfile-i siddikîn, 51, 54
 kâfir, 108, 116, 117, 191
 kâfirler, 550
 kâfirlerin kılınca, 161
 Kafkas Dağları, 169
 kâinat, 172, 174, 268, 280, 294, 296, 298, 367, 415, 429, 467, 470, 471, 472, 474, 475, 478, 480, 481, 483, 484, 486, 487, 489, 492, 495, 497, 498, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 507, 509, 516, 517, 518, 520, 521, 526, 527, 529, 530, 533, 536, 545, 547, 550, 566, 567, 576, 577, 578, 579, 581
 kâinatın gayesi, 509
 kâinatın Hâlıkı, 505, 521, 550
 kâinatın hiddeti, 125
 kâinatın hulâsası, 569
 kâinatın lâmbası, 492
 kâinatın meyvesi, 291
 kâinatın neticesi, 267
 kâinatın sebep-i hilkatı, 511, 582
 kâinattaki makâsıd-ı âliye, 292, 343
 kal'a-yı seyyar, 169
 kal'a, 103, 106, 134, 350, 378, 380
 kalb telefonu, 430
 kalb, 151
 kalb-i Muhammedî, 430, 431
 kalem-i kader, 279, 281

kalem-i kaza ve kader, 536
 kalem-i kudret, 279
 kalıb-ı ilmî, 496
 kamer, 136, 137, 149, 193, 208
 kâmilller, 326
 kanaat, 195, 219, 220, 222, 228, 229, 230, 312, 353, 361, 534
 kanaatsizlik, 238, 227, 230
 kanun, 266, 268, 269, 270, 286, 296, 395, 421
 kanun-i esasî, 266
 kanun-i fitrat, 266
 kanun-i ilmî, 496
 kanunsuzluk, 395
 kapıcı, 219, 220, 221
 kâr, 259, 323, 325, 394, 524, 541
 karâbet-i nesliye, 28
 kardeş, 260
 karınca, 284, 370, 374
 Karun, 124
 kasem, 308
 kaside-i Ercûze, 525
 kaside-i rabbânî, 533
 kasr-ı ilâhî, 213
 kasr-ı nazar, 239
 Kastamonu, 401, 403
 kâtib, 288, 365
 katl, 421
 Katre, 176, 209, 552
 kavâid-i Ehl-i Sünnet, 417
 kavâid-i mukarrere, 110
 kavânîn-i âdetullah, 289
 kavânîn-i hayat, 519
 kavânîn-i meşîet, 120
 kavîlerin cem'iyeti, 241
 kavîlerin şerri, 541
 kavî-i leyyin, 274
 kavm-i Firavun, 124
 kavm-i Nuh, 124
 kavm-i Semud, 124
 kaylûle, 412
 Kayyûm, 513, 516, 522, 524, 525, 526, 532, 534, 535, 543, 544, 545, 548, 568, 575, 582, 583, 585
 Kayyûm-i Ezeli, 534
 Kayyûm-i Zülcelâl, 535
 kayyûmiyet, 525, 526, 531, 535, 545, 583, 584
 kazan-ı rahmânî, 482
 keffaret, 400

keffaretü'z-zünûb, 13, 320, 328, 336, 337
 keheşan, 98, 544
 Kelâm, 25
 kelâm-ı rabbânî, 516
 kelânullah, 416
 kelb-i Ashâb-ı Kehf, 568
 kelimât-ı mübareke, 1
 kelime-i tevhid, 503
 kemâl, 447, 467, 468, 479, 482, 484, 486, 502, 514, 515, 526, 531, 537, 538, 542, 543, 545, 549, 558, 564, 567, 575, 577, 578, 583, 585, 586, 587
 kemâlât-ı ilâhiye, 547
 kemâl-i cemâl, 479
 kemâl-i intizam, 148, 149, 154
 kemâl-i nimet, 564
 kemâl-i vuzûh, 576, 587
 kemâl-i zuhûr, 575
 kerâmât, 569
 kerâmet, 59, 272, 423, 427, 569
 kerâmet-i Aleviye, 338
 kerâmet-i Gavsîye, 58, 221
 kerâmet-i iktisâdiye, 232
 Kerim, 76, 80, 92, 122, 183, 185, 187, 195, 469, 470, 487, 508, 561, 562, 563, 572
 kerr u fer harbi, 198
 kesret, 146, 151, 152
 kesret-i etbâ, 239
 kesret-i mutlaka, 528
 kesret-i nesil, 305
 kesret-i sücûd, 46
 kesret-i tenâsül, 305
 keşfiyat, 159, 569
 keşfiyat-ı sâdika, 315
 keşmekeş, 497
 Keşşâf, 488
 kıraât-ı seb'a, 101
 kıskançlık ve hasedin sebebi, 245, 246
 kışla, 286
 kısr-ı zâhirî, 94
 kıyam, 532, 535, 544, 545, 583, 585
 kıyamet, 5, 74, 170, 178, 218, 305, 484, 491, 544, 556, 579
 kimsesizlik hastalığı, 335
 kisve-i ilmiye, 67
 kitabet-i rabbâniye, 527
 kitab-ı âlem, 350
 kitab-ı kâinat, 468, 477
 kitab-ı kebîr, 477, 479, 486, 570, 577

Kitab-ı Mübîn, 197, 198, 216
 Kitap ve Sünnet, 29
 kitaplar, 157
 kitle-i nariye, 483
 komite, 310
 korku, 260
 Kosturma, 358, 363, 365
 kozmoğrafya, 90, 93, 99, 140
 kör kuvvet, 472, 479, 565
 kubh-i mutlak, 515
 Kudûs, 466, 468, 469, 471, 475, 522,
 545, 575, 585
 kudret, 520
 kudret kalemi, 202
 kudret-i ezeliye, 298, 347
 Kudret-i Fâtra, 98
 kudret-i ilâhiye, 516
 kudret-i mutlaka, 547
 kudsiler, 45
 Kuleönlü Mustafa, 376
 kulunç, 329
 kumandan, 12
 Kumandan-ı A'zam, 482, 494, 528
 Kumandan-ı Ferd, 495
 Kumandan-ı Rabbânî, 120
 kumandanlık, 498, 536
 Kur'an/Kur'an-ı Hakîm, 4, 41, 42, 45, 50,
 52, 55, 56, 57, 63, 64, 66, 75, 87, 88,
 96, 104, 105, 106, 108, 109, 113,
 114, 116, 117, 123, 125, 129, 134, 138,
 146, 150, 151, 152, 155, 169, 170,
 182, 183, 186, 216, 259, 271, 274,
 275, 286, 293, 295, 298, 301, 302,
 321, 326, 335, 340, 342, 345, 348,
 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358,
 359, 361, 363, 364, 365, 366, 367,
 371, 372, 373, 377, 378, 379, 380,
 381, 388, 400, 404, 408, 409, 429,
 430
 Kur'an'ın mehtâbı, 4
 Kur'an'ın semâvâtı, 93
 Kur'an'ın şakirdi, 186
 Kur'an-ı Azîm-i Kâinat, 479
 Kur'an-ı Azîmüşşan, 526
 Kur'an-ı Kebîr, 505, 581
 Kur'an-ı Mu'cizü'l-Beyân, 41, 50, 57, 99,
 114, 134, 146, 150, 186, 202, 255,
 295, 344, 345, 352, 354, 355, 380,
 381, 429, 430, 432, 499, 503, 512,
 534, 586, 590, 593
 Kur'an-ı Hakîm, 555, 567, 569

Kur'an'ın dersi, 559
 Kurban Bayramı, 159
 kurbîyet-i ilâhiye, 28, 35
 Kureyş, 42, 43
 kusur, 19
 kusurunu görmemek, 132
 kuvve-i aklıye, 88
 kuvve-i mâneviye, 161, 333, 388
 kuvve-i şehevîye ve gadabiye, 89, 108
 kuvve-i vâhime, 123
 kuvve-i zâika, 219, 220, 221, 245
 kuvvet, 245, 253
 kuvvet-i îmâniye, 265
 kuyruklu yıldız, 5
 kübrâ-yı haşir, 541
 Küçük Ali, 376
 Küçük Sözler, 312
 küffâr, 189
 küfrân-ı nimet, 270, 330
 küfrân-ı nimet, 509
 küfrün temel taşı, 274
 küfür, 7, 103, 107, 108, 109, 110, 111,
 115, 116, 117, 124, 126, 131, 160,
 274, 277, 294, 417, 421, 471, 481,
 572, 578, 580
 küfûv, 304
 küll, 489, 492, 501, 507, 520, 521, 559,
 579, 582
 küre-i arz, 146, 149, 150, 151, 467, 473,
 481, 482, 498, 517, 518, 539, 586
 küreyvat-ı hamrâ ve beyzâ, 543
 küreyvat-ı hamrâ, 468, 473, 543, 544
 Kürs, 96
 küsme, 268
 Kütüb-i Semâviye, 107
 lâ mevcûde illâ Hû, 154
 Lâfza-yi Celâl, 57
 lâmba, 257
 Latîf, 79, 80
 latîfe, 111
 lâyetmut, 178
 Lâyiha-yi Temyiz, 301
 lâzım-ı zâtî, 530
 lebbeyk, 148
 Lemaât, 552
 Lem'alar, 264, 407, 408
 lemeât, 256
 letâfet-i asliye, 177
 letâif, 146
 Levh-i Ezeli, 159

Levh-i Kaza ve Kader, 520
 Levh-i Mahfuz, 159, 123, 213, 548, 570
 Levh-i Mahv ve İsbat, 555
 Levh-i Misâli, 17
 Leyle-i Kadir, 23
 lezzet, 191, 193, 194, 195, 196, 197, 198,
 204, 220, 224, 311, 312, 316, 318,
 320, 321, 323, 329, 333, 400, 420,
 423
 lezzet-i mukaddese, 537, 540
 lezzet-i sevâp, 319
 lieclillâh, 23
 Lihye-i Saâdet, 163
 Lihye-i Şerif, 163
 lisân-ı hâl, 20, 195, 210, 257, 350, 375,
 376, 389, 398, 414, 554, 559, 561,
 565, 568
 lisân-ı kâl, 389, 414, 555, 559, 565, 568
 lisân-ı Nübüvvet, 137, 140
 livechillâh, 22, 23, 64, 244
 lohusa, 327
 Lokman sûresi, 171
 Lokman, 171, 343, 386
 Londra mahpushânesi, 91
 lûtf-i ilâhî, 15, 533
 lümme-i şeytâniye, 111, 123
 Lûtfûler, 158
 lûtuf, 146
 maânî-i kudsiye, 541
 maânî-i rubûbiyet, 540
 maarif dâiresi, 272
 Maarif Vekili, 402
 maarifperverlik, 272
 maarizu'l-kelâm, 53
 Mâbûd, 199, 205, 568
 Mâbûd-i Bilhak, 292
 Mâbûd-i Ezeli, 287
 Mâbûd-i Mutlak, 291
 mâbûdiyet, 178
 madde-i esîriye, 97, 532, 543
 maddî hastalık, 322
 maddî musîbet, 14
 maddiyûn, 121, 415, 427, 524, 528, 583
 maden-i hasâret, 229
 maden-i tekemmül, 366
 mâdumat-ı hâriciye, 299
 mağfiret, 48
 mağlâta, 178, 269
 mağlâta-yi şeytâniye, 116
 mağrib, 1

mahall-i îmân, 7
 mahall-i ubûdiyet, 10
 Mahbûb, 413
 Mahbûb-i Bâkî, 19
 Mahbûb-i Hakikî, 549
 mâhiyet-i ilmiye, 368
 mahkûm-i mutlak, 497
 mahlûkât, 178, 179, 389
 mahlûkat-ı semâviye, 554
 mahlûkâtın nefreti, 125
 mahlûkiyet, 178
 mahrem, 263, 264, 305, 401
 mahşer, 261
 mahşer-i huveynât, 517
 mâide-i semâviye, 100
 maîşet, 222, 229, 234, 312
 makam, 145, 235
 makam-ı ihtiram isteme, 271
 makarr-ı saltanat-ı ebediye, 560
 makine-i insâniye, 16
 maksad-ı ilâhî, 509
 maktul, 421
 makûsen mütenasip, 92
 mâlâyâniyat, 367
 Mâlik, 185, 187, 188, 282, 294, 369, 370,
 373, 381, 382, 383, 413
 Mâlik-i Hakikî, 381, 382, 383, 512
 Mâlik-i Yevmiddin, 567
 mânâ-yi işârî, 50, 54, 75, 374
 mânâ-yi maksûd, 53
 mânâ-yi sarîh, 44, 50, 52, 53, 75, 210
 Mançur, 169
 mânevî bahçe, 524
 mânevî cihad, 244
 mânevî dersler, 308
 mânevî dilencilik, 219
 mânevî esaret, 302
 mânevî evlâdım, 372
 mânevî hastalıklar, 320
 mânevî ibâdet, 319
 mânevî lezzet, 312, 319
 mânevî makine, 281
 mânevî musîbet, 15
 mânevî mücahede, 244
 mânevî reçete, 314
 mânevî sürur, 321
 mânevî şehâdet, 327
 mânevî şehid, 327, 378
 mânevî telefon, 403
 mânevî ücret, 234

- mânevî yara, 293, 373
 mânevî yılan, 8
 manyetizma, 213
 Manzûme-i Şemsiye, 98, 100
 maraz, 235, 247
 maraz-ı rûhanî, 238
 mârifet, 271
 mârifet-i ilâhiye, 6, 21
 mârifet-i Sâni', 256
 mârifetullah, 216, 390
 mârifetullahın şâhidleri, 201
 marzî-i ilâhî, 391
 masdar, 212, 213
 mâsivâ, 18
 mâsivâ-yi ilâhî, 415
 maskara, 298, 396
 masnû, 280, 290, 367
 masnûât, 256
 masnûât-ı ilâhiye, 94, 508
 mâşâallah, 329, 393, 540, 576
 matbaa, 281, 289
 matbah-ı rabbânî, 482
 matemhâne-i umumiye, 185
 matlab-ı a'lâ, 83
 mâye-i masnûât, 529
 mâzi zulümâtı, 28
 mâzi, 280, 351, 374, 518, 519
 mazlûm, 541
 meb'us, 421
 meclis-i münevver, 352
 mecmâ-ı ahhap, 352, 380
 mecmû-yi kâinat, 500
 Mecûsî, 44, 107
 Me'cûc, 167, 169
 meczub mevlîvî, 498
 medâr-ı necat, 209
 medâr-ı rızâ, 238
 medâr-ı tenevvür, 366
 medeniyet, 272, 285, 311
 medet, 379, 382, 386
 medh, 564
 medh ü senâ, 512, 556, 576, 582
 Medine münafıkları, 118
 Medine-i Münevvere, 42, 120
 medrese hâdisesi, 377
 Medrese-i Nuriye, 401
 medrese-i umumî, 265
 Medrese-i Yusufiye, 394, 397, 401, 402, 405, 406
 medresem, 378, 382
 Medresetü'z-Zehrâ, 307, 393, 402
 mehâsin-i ahlâk, 88
 Mehmed, 162
 Mekke, 42, 43, 200
 Mektubât, 67, 339, 364, 406
 mektub-i samedânî, 289, 294, 353
 mektup, 280, 372, 373, 423
 melâike/melekler, 122, 329, 380, 410, 415, 430, 517, 546, 576
 melâikeye îmân, 516
 Mele-i A'lâ, 427
 memâlik-i bâride, 306
 memâlik-i hârre, 306
 memnuniyet-i mukaddese, 540
 menâfi-i cüz'îye, 250
 menbâ-yı acâip, 559
 menfaat, 235
 menfi ibâdet, 315
 men'-i iştirak kanunu, 291
 Mennân, 204
 merak, 322, 394, 402, 411
 merdûdü's-şehâdet, 191
 merhamet, 148, 150, 447, 538, 584
 merhamet-i ilâhiye, 343
 Mes'ûd, 158
 mesleğim hakıtır, 237
 mesleğimiz, 259
 mesleğimizin esâsı, 254
 meslek, 271, 274, 283, 290, 309, 365
 meslek-i hakikat, 256
 meslek-i küfrî, 470
 Mesnevî-i Nuriye, 552
 meşhud hakikatler, 487
 meşîet, 483, 526
 meşîet-i rabbâniye, 294
 meşihat-ı İslâmiye, 271
 meşreb, 261, 268
 meşreblerin ihtilâfı, 236
 mevâlid-i selâse, 94
 mevcûdât, 283, 331, 492, 495, 496, 500, 535, 536, 544, 586
 mevcûdât-ı ilmiye, 299
 Mevlîvî, 498
 mevlîvîvârî, 543
 mevt ve hayat, 472, 558, 576
 mevt, 116, 117, 375, 380, 392, 468, 472, 473, 515, 558, 576
 mevt-i ebedî, 515
 Meyve Risalesi, 399, 466
 Meyve ve Müdafaat Risalesi, 402

- meyve, 150
 mezar taşı, 374, 380
 mezar-ı ekber, 351, 352
 mezaristan, 418
 mezâyâ-yi gâliye, 44
 mezheb-i Hanefiye, 191
 meziyet-i dindarane, 265
 mîntakatü'l-bürûc, 137
 Mısır, 265
 mi'râc, 23, 150
 midâd-ı (mürekkep) kitabet, 529
 mide, 219, 220, 231, 514, 546
 miftâh, 56
 mikrop, 5
 mikyâs-ı mârifet, 548
 millet-i İslâm, 310
 milliyetperverlik, 272
 Minhacü's-Sünne, 25, 71
 minnet, 235
 Mirkatü's-Sünne Risalesi, , 39, 71, 374
 misafir yolcular, 562
 misafir, 332, 334, 363, 379, 381, 401
 misafirhâne, 467
 misafirhâne-i âlem, 536
 misafirhâne-i arz, 467
 misafirhane-i dünya, 560
 misafirperver, 562
 misal-i musağğar, 501, 548, 566
 mîzan, 469, 472, 473, 474, 475, 478, 480,
 482, 487, 497, 532, 536, 544, 560,
 563, 565, 576, 577, 578, 583, 585
 Moğol, 169
 mu'cizât, 569
 mu'cizât sahibi, 120
 mu'cizât-ı san'at, 370
 mu'cizât-ı seb'a, 101
 Mu'cizü'l-Beyân, 139, 140, 146, 150
 Mu'cizü'l-Beyân-ı Nebevî, 139
 muaccel, 235
 Muallim Galip, 66
 Muallim-i Ekber, 486
 Muallim-i Ekmel, 488
 muamma-yı hilkat, 533, 534
 muannid, 279, 281, 313, 406, 427
 muattıl, 281
 muâvenet, 251, 257, 328, 490
 mu'cize, 121
 Mugayyebât-ı Hamse, 171
 muhabbet, 210, 214, 303, 304, 310, 337,
 358, 386, 387, 390, 471, 509, 513,
 537, 539, 546, 549, 550, 567, 584
 muhabbet-i ilâhiye, 471, 546, 550
 Muhabbetullah, 76, 77, 85
 muhafaza memuru, 305
 muhakkaku'l-vukû, 74
 muhâlât, 281, 297
 muhalefet ve rekabet, 234
 Muhammed (aleyhissalâtü vesselâm), 88,
 488, 503, 573, 575, 581, 587
 Muhammed-i Arabî (a.s.), 44, 550
 Muhibir-i Sâdik, 99
 muhît, 471, 501, 516, 560, 570
 muhkemât-ı Kur'âniye, 111, 133
 muhsinîn, 54
 Muhyî, 470, 506, 508, 509, 516, 582
 Muhyiddin, 415, 417, 418
 mukadderât, 519, 520
 mukadderât-ı hayatiye, 519
 mukaddesât-ı diniye, 223
 Muktedâ-yı Küll, 207
 muktesid, 224
 muktezâ-yi insâniyet, 303
 Münis, 413
 Musa Bekûf, 417, 418
 musîbet, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 187,
 245, 315, 317, 318, 322, 326, 330,
 378, 422,
 musîbet-i diniye, 13
 musîbetzede, 180, 185, 314, 315, 332
 musikî-i ilâhiye, 540
 Mustafa Çavuş, 67, 68, 69
 Mustafa Sabri, 417
 Mustafa, 325, 376, 417
 Mustafalar, 158
 Mutasarrıf-ı Fa'âl, 555
 Mutasarrıf-ı Kadîr, 514
 Mu'tezile, 108, 111, 112
 mutî, 565
 muvaffakiyetsizlik, 228
 muvakkat, 564
 muvazzaf, 187
 muzaaf cehâlet, 499
 muzafferiyet-i kalbiye, 367
 muzır felsefe, 180
 muztar, 224
 mücahid-i ekber, 404
 Müceddid-i Elf-i Sâni, 73, 82
 müdafaât, 301

müdâvele-i efkâr, 164
 müfâratat, 327, 342, 346, 349, 363, 379,
 390, 391
 müftü, 230
 mühr-i samediyet, 521
 mühr-i vahdâniyet, 522
 mükâbere, 292
 mülhid, 276
 mümâşât, 36
 mü'min, 303, 315, 323, 326, 328, 334,
 335, 356, 386, 389, 390
 mü'minde hırs, 192
 mümtenî, 276, 283, 370
 münâcât, 350
 münâcât-ı Eyyûbiye, 7
 münafık, 138, 160, 399
 münakaşa, 164, 226, 227
 münakaşât, 243
 münazara, 247, 367
 münazarat-ı nefsiye, 367
 münazaraya davet, 271
 Mün'im, 487
 Mün'im-i Hakikî, 210, 211
 münkir, 274, 279, 287, 290
 Mürebbî u Rahîm, 565
 mürid, 213
 mürşid, 212, 260, 316, 364, 417
 mürted, 191
 mürûr-i zaman, 136
 müsadere, 394
 müsâvât, 266, 267, 269
 müsâvât-ı hukuk, 267
 müsbet ibâdet, 315
 Müsebbibü'l-Esbab, 3
 Müslümanın tahassüngâhı, 309
 müsrif, 230
 Müstağni-i Ale'l-İtlak, 155
 müstakbel, 518, 519
 müstetbeatü't-terâkib, 53, 55
 müşevveşiyet, 340
 müşir, 269
 mütalâa, 394
 mütedeyyin, 304, 310, 333
 mütefennin, 524
 mütegayyir, 530, 542, 543, 584
 mütehavvil, 530, 542, 584
 mütekebbir, 270
 mütemerrid, 185
 müteşâbihât, 138
 müttaki, 323

müvâzene, 472, 473, 474, 491, 500
 müvâzene-i idare, 491
 müvâzene-i kâinat, 500
 müvellidü'l-humuza, 98
 müvellidü'l-mâ, 98
 müzâhame, 260
 Müzeyyin, 79
 nâ-ehiller, 162
 nâka-yi Salih, 568
 nakd-i ömür, 344
 nakış, 287, 527
 nakışlar, 563
 Nakkaş, 286, 287, 289, 358, 527
 Nakkaş-ı Ezeli, 286, 289, 358, 381,
 479
 Nakkâş-ı Hakîm, 239
 nakş-ı ekmel, 517
 nakş-ı san'at, 508, 521
 nakş-ı san'at-ı rabbâniye, 508
 Nakşi, 18
 nâmahrem, 302, 305, 311
 namaz tesbihâtı, 412
 namaz, 315, 337, 371, 412
 namazı terk, 293, 318
 namus, 223, 306
 nar ağacı, 195
 nâs, 235
 Nasârâ, 34, 44
 nasihat, 333
 nâstan istiğna, 222
 nazar, 266, 278, 280, 305, 306, 321, 335,
 340, 346, 348, 352, 353, 380, 391,
 394, 406, 416, 418, 429, 430
 nazar-ı dalâlet, 520
 nazar-ı gaflet, 3
 nebatât, 477, 490, 492, 500, 557, 558,
 562, 563, 565
 Nebiyy-i Ümmî, 47
 nefer, 269, 296, 361, 370, 494, 495, 497,
 498, 566, 580
 neferin idaresi, 497
 nefh-i rûh, 217
 nefh-i sur, 217
 nefis, 108, 127, 129, 131, 181, 182, 193,
 195, 204, 248, 254, 259, 294, 328,
 334, 335, 355, 366, 371, 381, 419
 nefiy, 189, 190
 nefis-i emmâre, 73, 119, 126, 181, 204,
 250, 255, 257, 259, 328, 334, 335,
 416, 420

nefis-i hizmet, 194
 nefis-i insâniye, 113
 nefsi! nefsi!, 344
 nefsin kör hissiyâtı, 239
 nefsin i'tham, 132
 nefsi'l-emir, 190
 Nehrûssemâ, 98
 nehy-i ilâhî, 242, 250
 neme lâzım, 60
 Neml, 568
 Nemrud, 284, 370
 neslin zaafiyeti, 306
 neşr-i ekber, 179
 neşr-i esrâr-ı Kur'âniye, 373
 netice-i a'zam, 124
 netice-i hilkat, 291, 534
 nevâfil, 78, 86
 nev-i beşer, 505, 581
 nevm-âlûd, 412
 nezâfet, 471, 474, 475
 niam-ı ilâhiye, 51
 nikâh, 305
 nimet, 211, 212, 219, 221, 268, 270, 319,
 320, 330, 342, 357, 365, 384, 441,
 447, 511, 514, 546, 585, 589
 nisâ, 307, 310
 Niyazi-i Mısri, 342, 344, 359
 niyet-i sâdika, 239
 nizam, 451, 459, 461, 469, 480, 487, 500,
 519, 532, 544, 563, 565, 578, 585
 nizam-ı kâinat, 500
 nizâsız mübâhase, 164
 nokta-yi istimdâd, 380, 382
 nokta-yi istinât, 161, 250, 351, 380, 381,
 388
 nöbet, 244
 nukûş-i esmâ, 16
 nukûş-i hikmet, 368
 Nur Çeşmesi, 524
 Nur Dershânesi, 394
 Nur Risaleleri, 376, 394
 Nur şakirdleri, 313, 394, 404
 Nur talebeleri, 59, 65, 399, 406
 nur, 160, 172, 201, 214, 216, 265, 275,
 298, 307, 312, 313, 357, 358, 376,
 393, 394, 398, 399, 400, 401, 402,
 403, 405, 406, 422, 423, 424
 Nurcular, 399
 nur-i imân, 4, 354, 383, 384
 nur-i Kur'ân, 356, 357

Nuriye-i Hasbiye, 387, 388, 390, 391
 Nuru'l-Envâr, 194
 Nûşirevân-ı Âdil, 229
 nübüvvet, 27, 34, 35, 199
 nükte-i Kur'âniye, 90, 241
 nüzul, 334, 335
 nüzûl-i vahy, 426
 Okyanusya, 94
 On Beş Nota, 176
 On Beşinci Mektup, 170
 On Dokuzuncu Mektup, 45
 On İkinci Söz, 35
 On Sekizinci Mektup, 95
 On Üç İşaret, 102, 134
 On Yedinci Mektup, 339
 Onuncu Lem'a, 253
 Onuncu Söz, 63, 373, 423, 476, 477, 479,
 484, 549
 ordu, 154, 494, 495, 528, 532, 554, 566
 ordugâh, 558, 566
 Otuz Birinci Mektup, 264, 415
 Otuz İkinci Söz, 435, 445, 453, 539
 ölüm, 269, 319, 320, 321, 322, 325, 355,
 356, 379, 391, 399
 ölümün kardeşi, 412
 Ömer İbn Sa'd, 34
 ömrün noksanıyeti, 411
 ömür ağacı, 256
 ömür, 433, 558
 Padişah, 182
 padişaha intisab, 370
 padişahlar, 499
 payitaht-ı hükûmet, 303
 peder, 329, 334, 336, 361
 pencere-i visâl, 22
 perde, 162, 172, 174, 190
 perde-i gayb, 569
 perde-i izzet, 287
 perde-i tasarrufât, 529
 perhizsizlik, 333
 Peygamber (a.s.), 45, 47, 51, 88, 110
 Peygamber-i Âlişan, 132
 peygamberler, 517
 polis, 401
 rab olmak, 502
 Rab, 205, 370, 469, 487
 Rabbe'l-Âlemin, 568
 Rabbe's-Semâvâtî ve'l-Aradîn, 569
 Rabb-i Rahîm, 10, 203, 325
 Rabbu'l-Berri ve'l-Bahr, 559

- râbîta, 256, 507, 535
 râbîta-yi kudsiye, 37
 râbîta-yi mevt, 74, 255, 356, 334
 râbîta-yi vahdet, 237
 ra'dat, 555
 Rahîm, 75, 80, 154, 219, 326, 327, 329,
 346, 349, 350, 364, 382, 413, 469,
 470, 473, 484, 487, 508, 561, 563,
 564, 565, 567, 572, 590
 Rahîm-i Mutlak, 103
 Rahmân, 149, 153, 154, 155, 204, 342,
 382, 384, 487, 508, 546, 563, 567,
 572, 586, 590
 Rahmân-ı bil-Hakk, 103
 Rahmân-ı Zülcemâl, 149
 rahmâniyet, 146, 151
 Rahmânü'r-Rahîm, 12
 rahmet, 102, 103, 104, 109, 116, 118,
 126, 127, 145, 147, 148, 149, 150,
 152, 154, 155, 172, 173, 174, 195,
 201, 203, 205, 211, 212, 219, 221,
 230, 470, 475, 484, 487, 508, 511,
 515, 547, 549, 555, 560, 564, 565,
 568, 571, 572, 575, 578
 rahmet denizleri, 561
 rahmet kapısı, 322, 352, 364
 Rahmeten li'l-Âlemîn, 155, 204, 487
 rahmet-i ilâhiye, 248, 340, 342, 386
 rahmeti itham, 14
 rahmet-i vâsia, 470, 487
 rahmetin cilvesi, 360
 rahm-ı mâder, 92, 173, 174
 Ramazan, 159, 189, 190, 225
 Ramazan-ı Şerif, 354, 477, 552
 recm, 427, 430
 reculiyet, 241
 redd-i müdahale kanunları, 290, 291
 redd-i müdahale, 499
 Re'fet Bey, 90, 135, 158, 163, 164, 211
 Re'fet, 261, 314, 338, 411
 ref-i tesettür, 302
 refika, 302, 303, 305, 310
 rehavet, 411
 Rehber-i A'zam, 550
 Rehber-i Ekber, 121, 488
 Rehber-i Ekmel, 207, 486
 Reis-i Âlem, 47
 rekabet, 235, 256
 rekabet damarı, 257
 Resûl, 155
 Resûl-i Ekrem (s.a.s.), 26, 27, 28, 29, 32,
 43, 44, 54, 72, 75, 77, 78, 80, 82, 86,
 88, 104, 119, 120, 125, 136, 138, 140,
 141, 142, 143, 163, 200, 207, 305,
 409, 485, 486, 522, 523, 553, 555,
 556, 559, 561, 563, 565, 567, 569,
 570, 571, 578, 593
 Rezzâk, 9, 91, 92, 317, 409, 410, 470, 508,
 513, 558, 559, 560
 rezzâkiyet, 299
 Rıdvân, 48, 51
 rızâ-yi ilâhî, 239, 244, 251
 rızık, 91, 92, 93, 187, 223, 229, 279, 361,
 409, 410, 411, 412, 470, 508, 513,
 514, 535, 542, 546, 566
 rızıktaki zevk, 546
 rızk-ı fitrî, 91
 rızk-ı helâl, 229
 rızk-ı mecazî, 223
 rızk-ı umumî-i iâşe, 470
 ribâ, 228
 rica, 340, 341, 342, 344, 346, 348, 349,
 350, 358, 366, 371, 385
 rica kapısı, 344
 Risale-i Hasbiye, 387
 Risale-i Nur, 207, 211, 212, 255, 256, 259,
 261, 262, 264, 265, 268, 274, 307,
 309, 310, 311, 312, 313, 340, 373,
 376, 386, 393, 394, 395, 396, 397,
 398, 403, 421, 422, 425, 433, 469,
 489, 493, 510, 522, 527, 531, 552,
 573, 575, 587, 590, 591, 593
 Risale-i Nur şâkirdleri, 252, 259, 262
 Risale-i Nuriye, 81
 risaleler, 262, 265
 risâlet-i Muhammediye, 518
 rivâyât-ı sahiha, 315, 336
 riya, 253, 230, 255, 256, 272, 355
 riya'kâr, 36
 riya'kârlık, 259, 273, 309
 Roma, 44
 rubûbiyet, 487, 491, 492, 499, 501, 507,
 521, 542, 558, 559, 566, 568
 rubûbiyet-i ilâhiyeyi tenkid, 331
 rubûbiyet-i mutlaka, 153, 499
 rubûbiyetperver, 562
 Rufâî, 186
 rûh, 151, 353, 393, 497, 517, 518, 567,
 Rus istilâsı, 378, 381
 Rusça, 360
 Rus'un esareti, 377

- Rusya, 310, 358
 rû-yi zemin, 496, 530, 539
 Rüşdü, 158, 229, 261, 314, 338
 rüşvet, 223
 saâdet, 180, 182, 210, 218
 saâdet-i dâreyn, 82
 saâdet-i ebediye, 252, 334, 370, 524
 saâdet-i hayatiye, 265
 saâdet-i uhreviye, 310
 sabır, 10, 11, 12, 316, 323, 324, 325, 326, 327, 396, 400, 404
 sabır-şiken, 380
 sâbir, 315
 Sabri, 417
 Sabûr, 323
 saç, 163, 215
 sadaka, 63, 159, 329
 sadaka ve hediye, 257
 sadâkat, 305, 311, 373
 sadâ-yı Muhammedî, 523
 Sâdiku'l-Va'di'l-Emin, 567
 Sahâbe, 43, 46, 47, 48, 163, 226
 Sahâbenin evsâfı, 48
 sahaif-i ömr, 215
 Sahib-i Hakikî, 369
 Sahib-i Zîşân, 105
 sahibü's-seyf, 47
 sahife-i a'mal, 215
 sahife-i icrâat, 529
 sâhil-i selâmet, 2, 3, 252
 Said, 57, 60, 73, 262, 263, 264, 313, 314, 338, 350, 376, 395, 410, 412, 414, 417, 418, 419, 421, 423, 431
 Saidâ, 338
 salâbet-i diniye, 193, 265
 salâh-ı hâl, 399
 salât, 413, 414
 salâvat, 155, 414, 504, 581
 sâlih, 310
 sâliha kadın, 304
 sâliha zevce, 310
 saltanat donanması, 554
 saltanat, 138, 139, 476, 487, 498, 553, 560, 564, 571, 572
 saltanat-ı rubûbiyet, 498
 saltanat-ı ulûhiyet, 554, 564
 Samanyolu, 98, 544
 Samed, 131, 505, 550
 samediyet, 147
 sâmia, 245
 samimâne ittifâk, 245
 samimî ihlâs, 236, 255
 san'at, 191, 228, 258, 280, 281, 285, 287, 299, 367, 443, 478, 486, 487, 507, 517, 521, 527, 533, 534, 540, 557, 563, 565, 567
 san'at-ı acîbe, 557
 san'at-ı ilâhiye, 507, 527
 san'at-ı rabbâniye, 285, 521
 san'atkâr, 317, 539, 540, 584
 Sâni, 174, 287, 441, 443, 451, 469, 474, 480, 481, 483, 484, 485, 486, 491, 502, 512, 515, 527, 529, 533, 540, 557, 561, 562, 563, 565, 568, 576, 577, 578, 582, 583, 584
 Sâni-i Adl, 474
 Sâni-i Bîzevâl, 95
 Sâni-i Hakem ü Hakîm, 486
 Sâni-i Hakikî, 296
 Sâni-i Hakîm, 332, 347, 483, 484, 540, 557
 Sâni-i Hayy, 512
 Sâni-i Kadîm, 286
 Sâni-i Kadîr, 480, 481, 578
 Sâni-i Kerîm, 364
 Sâni-i Vâhid, 296, 469, 491, 502
 Sâni-i Zülcelâl, 79, 80, 97, 286, 289, 317, 345, 358, 485, 529, 533, 576, 577, 583
 santral direği, 535
 saray, 153, 279, 280, 285, 345
 saray-ı âlem, 285, 467, 468
 Sarıyer, 364
 sarkıntılık, 303
 seb'a semâvât, 94
 sebeb-i bereket, 230
 sebeb-i dâî, 537
 sebeb-i izzet ve kemâl, 224
 sebeb-i mes'uliyet, 240
 sebeb-i necât, 238
 sebeb-i ref'-i bereket, 230
 secâyâ-yi âliye, 44
 sedd-i Çin, 169
 Sedd-i Zülkarneyn, 165, 167, 170
 sefâhet, 304, 310, 337
 sefalet, 229
 sefih medeniyet, 180
 sefine-i mâneviye, 4
 sefine-i rabbâniye, 252
 sefine-i rahmânî, 539
 sehiv, 403
 sekîne, 525, 575, 591

- sekînet, 75
 Sekizinci Söz, 356
 sekr, 153
 selâm, 413, 414
 selâmet-i kalb, 133
 sem', 548
 semâvât, 93, 100, 151, 370
 semâvî manevra, 498
 Semud, 124
 senâ, 513, 547, 564, 565, 586
 sene-i iktisâd, 232
 senevî haşır, 217
 Senirkent, 165
 sergüzeşt-i hayat, 377
 sermaye-i ömr, 316
 serseri tesadüf, 472, 479, 565
 Settar, 80
 sevâp, 319, 328, 336, 345, 395, 396, 400, 404, 419
 sevk ü idare, 536
 sevk-i kudretî, 496
 sevkîyât-ı askeriye, 183
 Sevr Burcu, 141
 Sevr, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 415
 seyelân-ı mahlûkât, 536
 seyf-i Kur'ânî, 42
 Seyfullah, 42
 seyr u seyahat, 560
 Seyranî, 65
 seyr-i sülûk-i rûhânî, 82
 seyyârât, 369
 seyyiât, 126, 127
 Seyyid Ahmed-i Bedevî, 92
 Sıddîk-ı Ekber, 51, 54
 sıhhat belâsı, 318
 sıhhat, 316, 318, 320, 325, 327, 330, 331, 332, 344
 sıhhat-ı fikir, 133
 sıhhat-ı uhreviye, 325
 sıhhiye memurları, 468
 sır, 145
 sırât-ı müstakîm, 51, 53
 sırr-ı adâlet, 541
 sırr-ı adediyet, 252
 sırr-ı azîm, 267
 sırr-ı ehadiyet, 3, 501
 sırr-ı ihlâs, 253, 254, 257
 sırr-ı ilâhî, 534
 sırr-ı îmân, 335, 352
 sırr-ı ittihâd, 258
 sırr-ı kader, 9
 sırr-ı kayyûmiyet, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 543, 545, 547, 583, 585
 sırr-ı teslimiyet, 206
 sırr-ı uhuvvet, 252
 Sibirya, 213
 sikke, 489, 490, 491, 493, 521, 544, 560, 563, 566, 579
 sikke-i ehadiyet, 146, 147, 150, 151, 152, 491, 521
 sikke-i kübrâ, 146
 sikke-i kübrâ-yı vahdet, 490
 sikke-i rahmet, 149, 150
 Sikke-i Tasdik-i Gaybî, 58
 sikke-i tevhid, 489, 521
 sikke-i vahdâniyet, 490
 silâh, 107
 silsile-i mevhumat, 499
 silsile-i tefekkürat, 433
 sineğin îcâdı, 497
 sineğin ihyâsı, 369
 sinek, 277, 283, 298, 368, 370
 sinema, 326, 374, 379
 sinn-i kemâl, 341
 siyah nur, 262
 siyaset topuzu, 160
 siyaset, 32, 37, 42, 46
 siyasî cem'iyetçi, 400
 siyer-i seniyye, 78
 sofestaî, 278, 298, 483
 sofrâ-yı nimet, 546, 547
 sofrâ-yı rabbâniye, 539
 sosyalizm, 266
 Sözler, 67, 68, 177, 552
 Suffe, 48, 51, 54
 sû-i ahlâk, 36
 sû-i ihtiyar, 91, 330
 sû-i istimâl, 19, 238, 244, 308, 309, 330, 357, 358
 sukût-i insâniyet, 305
 sulh-i Hudeybiye, 42
 Sultan-ı Âdil, 182
 Sultan-ı Ezel ve Ebed, 8, 105, 287, 293
 Sultan-ı Ezeli, 287, 478, 495
 Sultân-ı Mutlak, 148
 Sultân-ı Sermedî, 155
 Sûre-i Feth, 41, 46, 47, 50, 52
 Sûre-i İhlâs, 410
 Sûre-i Nur, 392

- sûret-i cismaniye, 533
 Sübhânellah, 554
 Süfyan, 401
 sühûlet, 66, 495, 498
 sükût, 265, 266, 271, 332, 404
 Süleyman, 338
 Süleyman Efendi, 63, 69
 Süleyman Rüşdü, 229
 sünnet, 328, 412
 Sünnet-i Ahmediye, 81, 86, 103
 Sünnet-i Seniyye, 26, 29, 30, 37, 65, 72,
 73, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 85,
 86, 87, 104, 107, 111, 114, 117, 125,
 133, 261, 328, 412
 Sünnet-i Seniyyeye ittibâ, 344
 Sünnetullah, 195
 sünûhat, 135, 158
 sünûhât-ı kalbiye, 135
 Süreyyâ, 73, 416
 süt konserveleri, 195
 süver-i Kur'âniye, 338
 Şâban-ı Şerif, 225, 466
 Şâfi, 9, 317, 332, 513
 Şâfiî, 150
 Şâh-ı Geylânî, 27, 28, 67, 186
 şâhid-i âdil, 500
 şâhid-i sâdık, 348
 şâhid-i tevhid, 522
 şahs-ı mânevî, 237, 252, 262
 şahsiyet-i mâneviye-i Muhammediye, 413,
 504, 505, 581
 şâkir, 230, 315
 şakird, 185, 238, 259
 Şamlı Hâfız Tevfik, 63, 64, 65
 şan ü şeref, 234, 309, 354, 360
 Şâri', 287, 527
 Şâri-i Hakikî, 72
 Şâzelî, 186
 Şeâir, 78
 şeâir-i İslâmiye, 130
 şecere-i hayat, 514
 şecere-i kâinat, 519
 şefaath, 149, 154, 308, 326, 350, 360
 şefî, 343
 şefkat, 12, 26, 27, 146, 302, 304, 307, 308,
 309, 311, 318, 328, 329, 334, 350,
 385, 397
 şefkat tokatları, 59, 60, 61, 63, 253
 şefkat-i insâniye, 328
 şefkatperver, 562
 şehâdet, 286, 327, 350, 423, 428, 430, 435,
 441, 443, 451, 478, 491, 495, 500,
 503, 507, 516, 517, 522, 533, 548,
 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559,
 560, 561, 562, 563, 564, 565, 569,
 570, 571, 572, 577, 581, 586, 587
 şehevânî temayülât, 304
 şehid, 261, 327, 378, 403
 şehid-i mânevî, 327
 şek, 275
 şekvâ, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 221, 228, 230,
 266, 302, 308, 315, 316, 319, 320,
 322, 324, 325, 327, 328, 330, 346,
 354, 356, 394, 404
 Şemme, 176, 552
 Şems, 186, 193
 Şems-i Ezel ve Ebed, 392
 Şems-i Ezelî, 281, 282, 471
 şer, 103, 106, 107, 111, 112, 126
 şerâit-i hayatiye, 530, 541
 Şeriat Sahibi, 286
 Şeriat, 75, 77, 78, 81, 82, 103, 126, 286
 şeriat-ı fitriye, 287, 289, 527
 şeriat-ı fitriye-i kübrâ, 121
 Şeriat-ı Garrâ, 77, 78
 Şeriat-ı Muhammediye, 81, 103
 şerr-i mahz, 9
 şerrin icâdı, 112
 şevvâl-i şerif, 489, 506
 Şeyh Mustafa, 158
 Şeyh Said, 60
 şeyh, 213
 Şeyheyn, 35, 143
 şeyhlik, 259
 Şeyhü'l-İslâm, 354
 şey-i vâhid, 245
 şeytan, 104, 107, 108, 110, 111, 114, 118,
 121, 122, 123, 131, 366, 427, 431
 şeytandan istiâze, 102
 şeytanı dinleyen bir nefis, 131
 şeytan-ı ins ü cin, 113
 şeytanın en büyük bir desisesi, 130
 Şîa, 30, 32, 33, 34, 36, 143
 Şîa-yi Hilâfet, 32, 33
 Şîa-yi Velâyet, 32
 şiddet-i muhalefet, 561
 şiddet-i zuhûr, 555, 559
 şiddet-i zuhûrundan gizlenmiş, 568
 şifâ, 231, 318, 321, 329, 337, 338, 377,
 513

şifâ duâsı, 329
şikâyet, 196
şimşek, 555, 586
şirk, 297, 480, 481, 493, 498, 499, 501,
521, 578, 580
şirk-i hafî, 212, 259
şöhret, 259
şöhretperestlik, 129, 259
şuhûr-i Selâse, 62, 261
Şu'le, 176, 552
şuûnât, 153, 187, 202, 508, 527, 537, 540,
541, 548
şuûnât-ı kudsiye, 527, 537
şuûnât-ı rabbâniye, 541
şuûr, 481, 509, 517, 518, 578
şuûr-i î mân, 390
şuursuz tabiat, 565
şükür-i mânevî, 219, 221
Şükrü, 165
şükür, 12, 16, 148, 172, 174, 211, 219,
220, 222, 230, 291, 292, 300, 316,
318, 320, 322, 324, 325, 326, 356,
371, 384, 393, 397, 400, 419, 509,
511, 512, 547, 568, 582
şüphes, 7, 8, 24, 150
şüpheli mallar, 223
taaccüb, 379
taahhüd, 409
taahhüd-i rabbânî, 91, 223
taam taam üstüne yeme, 231
taaruz, 272, 388, 403
taarrûf-i rabbânî, 487
taassubât-ı kavmiye, 42
tabakât-ı meşhûre-i Sahâbe, 48
tabakât-ı mevcûdât, 527
tabaka-yi sevâbit, 98
tabiat, 184, 274, 276, 281, 282, 285, 286,
287, 290, 293, 295, 297, 298, 415,
416, 527
tabiata tapan, 288
tabiatperest, 290, 292, 498
Tâbiîn, 46, 51, 55
tabiiyyûn, 274, 283, 287
tabla-yi rahmet, 384
tabut, 351, 352
tagallüb, 266, 267, 268
tagayyür, 527, 530, 542, 543, 583
tağût, 184
tahabbüb-i ilâhî, 487
tahakküm, 266, 267, 268, 269

tahâret, 471
tahrîr, 285, 380, 401, 534
tahassun, 103
tahavvûf, 302
tahavvûl, 332, 534, 557
tahavvûlât-ı muntazama, 528, 583
tahayyül-i küfrî, 109
tahayyül-i şetm, 110
tahrik, 513, 542, 543, 585
tahrip ve tâmir, 472, 576
tahşidât, 183, 429, 430
tahte'l-bahir, 3, 4
tâife-i enbiyâ, 51
tâife-i nisâ, 307, 309, 312
takdis, 486, 554, 555, 556, 559, 561, 563,
564, 565, 568, 572
takdisât, 559
takiyye, 36
taklit, 188
taksim-i âmâl, 258
takvâ, 104, 164, 193, 272, 304, 325, 357,
422
talebelerim, 325, 380
talimât, 566
tama', 260
tama' ve hırs, 247
tanzif, 467, 468, 469, 470, 471, 475
tanzif-i kudsî, 468
tanzim, 435, 445, 459, 461, 467, 469, 470,
471, 473, 478, 501, 516, 547, 554,
562
tarassud, 263, 268, 325
tard-ı şerik, 291
Tarihçe-i Hayat, 407
tarikat, 153, 400
tarikatçı, 400
tarîk-ı hakikat, 250
tarîk-ı hak, 236
tarîk-ı vahdâniyet, 276
târikü'd-dünya, 404
târikü's-salât, 294, 293
tasaffî, 9
tasannu, 243
tasarrufat-ı kudret-i rabbâniye, 510
tasarruf-i hallâkiyet, 389
tasavvur, 147
tasavvurât-ı bâtıla, 416
tasdik-i küfür, 109
taşın gürültüsü, 138
Tatar mahallesî, 359

- ta'til-i eşgal, 412
 Taûs-i Yemenî, 46
 tavuk, 194, 195, 221, 222
 tavzif, 532, 554, 555, 563, 568, 570, 571, 578
 tayyare-i arz, 468
 tayyareler, 531, 554
 teânuk, 490, 579
 teavûn, 146, 183, 193, 490
 tebdil-i mekân, 356, 391
 tebeddül, 534, 542, 543, 557
 tebliğ, 235
 tebrie, 63
 tebzir, 219
 tecavüb, 490
 tecâvüz, 105, 115, 119, 124, 127
 tecdid-i biat, 413, 414
 tecelli, 381, 382, 392, 394, 405, 414
 tecelli-i a'zam, 477
 tecrid-i mutlak, 394, 402, 405
 teşhiz, 484, 501, 514, 529, 566
 tedâvi, 371, 373, 375, 377, 550
 tefânî, 254
 tefekkür âyinesi, 433
 tefekkür mesleği, 432
 tefekkür, 432
 tefekkûrat, 433
 tefekkür-i imânî, 256
 tefrit, 96
 tefsir, 50, 59, 153
 tekbir, 435, 554, 573
 tekemmül, 543
 teksir makinesi, 393
 telâkkiyat-ı âmme, 163
 telâş, 321, 413, 423
 telefon, 535
 telezzüz, 246
 telgraf, 535, 540
 telkinât, 308, 416
 temâşâ, 533, 534, 539, 543, 544, 585
 tenbel, 193, 195, 293
 terakki, 9, 104, 118, 332
 terakkiyât-ı ecnebiye, 191
 terakkiyât-ı insâniye, 112, 118
 terakkiyât-ı mâneviye, 336, 366
 terbiye, 146, 147, 149
 terbiye-i Furkâniye, 5
 terbiye-i İslâmiye, 308, 309, 312
 terbiye-i medeniye perdesi, 310
 terbiye-i rabbâniye, 336
 terhis, 182, 183, 187, 284, 321, 347, 356, 383, 399, 536, 541, 566
 terzik, 501
 tesadûf fırtınaları, 528
 tesânüd, 490, 579
 tesbih, 540, 547, 554, 559, 563, 564, 568, 586
 teselli, 271, 314, 329, 333, 341, 342, 344, 346, 348, 349, 350, 351, 355, 356, 358, 366, 371, 372, 373, 374, 380, 385, 386, 392, 395, 396, 398
 tesettür, 301, 302, 303, 313
 tesettürsüzlük, 304
 tesettürün ref'i, 305
 teshir etmek, 562
 teshir, 554, 562, 563, 573, 585, 587
 teslimiyet, 335
 teşbihât, 138
 teşbih-i lâtif-i kudsi, 137
 teşhühüd, 29
 teşekkele binefsihi, 276, 279
 teşekki, 315, 318
 teşekkül, 543, 563, 565
 teşekkûrat, 546, 547
 teşkil-i ceset, 566
 teşrikü'l-mesâî, 258
 teşvikat, 432
 tevâfuk, 232, 338, 421, 422
 tevakkuf, 332, 394
 tevatür, 569
 tevazu, 187, 226, 268, 270
 teveccüh-i âmme, 259, 266, 269
 teveccüh-i nâs, 235
 tevehhüm-i ebediyet, 399
 tevekkül, 15, 324, 325, 335
 tevhid, 366, 367, 371, 481, 489, 499, 500, 503, 521, 578, 579
 tevhid-i hakikî, 489, 503
 tevkif, 394, 396, 402
 Tevrat, 45, 54
 tevziat memuru, 539
 tezâhürât-ı rubûbiyet, 486
 tezellül, 226
 tezkiye, 420
 tıb, 231
 tılsım-ı kâinat, 488, 533, 534
 ticaretgâh, 345, 352, 358
 ticaret-i uhreviye, 336
 tinnineyn, 137
 tiryak, 276, 277, 321, 337, 343, 373, 375

- tiryak-ı kudsi, 337
 Tiryâk-ı Marazî'l-Bid'a, 39, 71
 tohumlar, 282, 364
 tokat, 60, 61, 62, 63, 64, 66, 67, 69
 Tophâne sâhili, 424
 toprak (türab), 94
 topuz, 160, 162
 tövbe, 337, 396, 400
 tûl-i emel, 255, 332
 tuyûr-i semâviye, 468
 ubûdiyet, 6, 10, 14, 21, 120, 124, 172, 174, 185, 199, 207, 250, 291, 337, 408, 409, 414, 486, 504, 512, 581
 ubûdiyet-i Muhammediye, 504, 581
 uhrevî inkilâbât, 177
 Uhud, 43, 48, 120
 uhuvvet, 254, 259, 260, 337, 390
 uhuvvet-i hakikiye, 337
 ukde-i hayatiye, 433
 ulemâ, 229
 ulûhiyet, 146, 476, 583
 ulûm-i felsefe, 366
 ulûm-i İslâmiye, 366, 417
 uluvv-i cenâb, 244
 uluvv-i himmet, 192, 238, 244
 ulvî âdâb, 80
 ulvî şuûnât, 540
 umûr-i dünyeviye, 258
 umûr-i hayriye, 250
 umûr-i şerriye, 122
 Usûlû'd-Din, 25, 110
 uyku, 354, 411, 412
 uzlet, 364
 ücret, 307, 309, 322, 408
 üç büyük cenaze, 375
 üç elif, 252
 üç Mustafa, 67
 üç sikke-i ehadiyet, 146
 Üçüncü Şuâ, 533, 534, 535, 584
 ülemânın ilmi, 229
 ümerâ kapısı, 229
 ümerânın cehli, 229
 ümmet, 235, 503
 ümmet-i Muhammediye, 29
 ümmetî! ümmetî, 26, 343
 ümmî, 262
 ünsiyet, 4, 349, 351, 413
 üslûb-i Kur'ânî, 202
 üstad, 212, 213, 364
 Üstad-ı Mutlak, 207
 üstadlık, 254, 262
 Üzeyr (a.s.), 410
 vâ esefâ, 318, 323, 372, 378
 vaaz, 307
 Vâcibü'l-Vücud, 4, 280, 283, 284, 285, 288, 290, 291, 390, 447, 508, 527, 528, 543, 554, 557, 560, 563, 569, 586
 va'd-i ilâhî, 127
 vahdâniyet, 469, 569
 vahdâniyet-i ilâhiye, 275, 292
 vahdet sikkeleri, 152
 vahdet, 147, 151, 152, 288, 295, 296, 467, 469, 489, 492, 494, 501, 502, 511, 544, 561, 566, 581, 585, 587, 483, 507, 522, 553, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 562, 563, 566, 569, 570, 586
 vahdet-i ilâhiye, 502, 581
 vahdet-i mutlaka, 528
 vahdet-i tedbir, 561
 vahdet-i vücûd, 154, 490, 415, 416, 418
 Vâhid ü Ehad, 277, 280, 284, 291, 296, 416, 470, 502, 521, 554, 557, 586
 Vâhid, 278, 470, 489, 491, 494, 496, 497, 498, 502, 521, 554, 557, 579, 580, 586
 vâhid-i kıyâsi, 510, 548
 vâhidiyet, 146, 151, 545, 566, 585
 vahy, 429, 431
 vahy-i ilâhiye, 516
 vahy-i Kur'an, 518, 429, 430
 vâkif, 212
 vakit, 145, 151, 242, 256
 vakt-i hâcet, 511
 vakt-i kerâhet, 411
 vaktü'z-zuhr, 412
 vâlîde, 307, 308, 329, 336
 Van Kal'ası, 380
 Van medresesi, 383
 Van, 60, 61, 378, 381, 383
 Varşova, 360
 vasıta-yı necat, 2
 vasıta-yı ihlâs, 273
 vasıta-yı nakliyât, 529
 vatanperverlik, 272
 vazife, 194, 195, 196, 209, 221, 269, 270, 307, 311, 321, 322, 347, 356, 357, 373, 376, 395, 397, 400, 405, 409
 vazife-i hayatiye, 9
 vazife-i ilâhiye, 209, 239
 vazife-i îmâniye, 250

- vazife-i nübüvvet, 26
vazife-i rabbâniye, 414
vazife-i risâlet, 27, 28, 142, 143
vazife-i şükraniye, 221
vazife-i ubûdiyet, 8
vazife-i uhreviye, 240
Vedûd, 487
vefat, 326, 327, 362, 365, 373, 374, 378,
379, 383, 511, 518
vefat-ı Nebevî, 44
Vehhâb, 463, 557
Vehhabîlik, 37
vehim, 12
vehm ü hayal, 216
vehmî, 332, 333
velâyet, 23, 33, 34, 35, 37, 247, 327
veled, 302, 336
vesîle, 321, 328, 357, 360, 390, 401, 420
vesîle-i icâbe-i duâ, 2
vesîle-i salâvât, 164
vesîlelik, 212
vesvese, 123, 127
veyl, 304
vicdan, 305, 320
visâl, 22, 364, 390, 391
Volga, 359, 360
vukuât-ı tarihiye, 252
vücûb-i vücûd, 555, 556, 563, 569
vücûd, 9, 154, 172, 175
vücud-i hâricî, 496, 519
vüs'at-i rahmet-i ilâhiye, 246
Ya Hayy, 522
yağmur, 172, 492, 511, 513, 555, 556
Yahûdî, 44
Yahûdî milleti, 228
yakaza, 24
yakînî burhan, 569
yalancı bir cennet, 181
Yaratıcı, 441, 443, 449, 451, 453, 455,
459, 463, 553
yarım hekim, 333
yarım ümmî, 253
Yaver-i Ekrem, 413
Ye'cüc, 167, 169
Yedi Bâb, 433
yedi basamak, 427
yedi mertebe, 435
yedi renk, 501, 544
yedi tabaka, 90, 93, 94, 98, 99
yeis, 109, 111, 324
Yemen, 213
Yemenî Zülkarneyn, 168
Yeni Dünya, 94
Yeni Gün Matbaası, 275
Yeni Said, 176, 179, 203, 264, 271, 350,
362, 552
yevm-i mahşer, 262
Yezdan, 107
yıldızlar, 245
Yirmi Altı Rica, 340
Yirmi Altıncı Söz, 9, 48, 102
Yirmi Dokuzuncu Söz, 122
Yirmi Dördüncü Mektup, 534, 542
Yirmi Dördüncü Söz, 35, 135
Yirmi İkinci Söz, 122, 131
Yirminci Mektup, 131
Yunan, 275
Yûnus (a.s.), 2, 3, 4
Yûnus İbn-i Mettâ, 2
Yusuf (a.s.), 132
Yusufiye Medreseleri, 405
zaaf, 16, 195
zabita, 396, 399
zabit, 497
zâhir, 150, 151
zahmet, 195, 196, 202, 222
zaifler, 241
zaiflerin cem'iyeti, 241
zâlimler, 181
Zât-ı Ahmediye, 85, 87, 155, 343, 413,
414, 487, 503, 504, 505
Zât-ı Akdes, 147, 151, 152, 153, 155, 505,
526, 527, 528, 542, 543, 548, 559,
568, 583
Zât-ı Cemil-i Zülkemâl, 77
Zât-ı Ehad ü Samed, 283
Zât-ı Ehad, 131, 151, 152
Zât-ı Ferd ü Vâhid, 497, 498
Zât-ı Ferd, 505
Zât-ı Ferd-i Zülcelâl, 505
Zât-ı Hakîm, 470
Zât-ı Kayyûm, 532, 534
Zât-ı Kayyûm-i Ezelî, 534
Zât-ı Kayyûm-i Zülcelâl, 538
Zât-ı Kerîm-i Zülcemâl, 76
Zât-ı Muhammediye, 85, 505, 581
Zât-ı Vâcibü'l-Vücud, 487, 469, 530
Zât-ı Zülcelâl, 28, 76, 81, 148, 154, 194,
197, 200, 291, 416, 473, 511, 526,
527, 548, 584, 387

- zayıat, 373
zacr tokatı, 60
Zekâi, 161
zekât vermek, 230
zelzele, 5, 383, 561
zeneb, 137
zengin, 317, 331
zerrât, 282, 298, 300, 369, 375, 384, 508,
529, 530, 543, 585
zerrât maddesi, 529
zerre, 176, 552
zevâl, 316, 320, 337, 346, 349, 375, 383,
392, 400, 549
zevâl-i lezzet, 11
zevc, 304, 311
zevi'l-ihsâs, 387
Zeynelâbidîn, 27, 46
zındıklar, 161
zîhayat, 470, 483, 500, 501, 517, 521, 522,
527, 529, 532, 533, 537, 543, 544,
562, 563, 565, 567, 568, 569, 585
zîhayatın sultanı, 267
zillet, 221, 222, 225, 302
zimmî, 191
zindan-ı dünya, 321
zînet, 478, 487, 563
zîr ü zeber, 66
zîruh, 567
zîşuûr, 567
ziyâ, 282, 341, 346, 358, 385, 470, 471,
473, 475, 486, 543
ziyafet, 539
ziyafet-i daime, 540
ziyafet-i rahmâniye, 352
ziyaret, 271, 328
ziyâ-yı kudsiye, 544
ziyâ-yi teselli, 340
zulüm, 89, 188, 212, 267, 268, 293, 404
zulümât-ı ebediye, 322
zulümâtlı yolda nur vermek, 270
Zühdü, 65
Zühre, 176, 552
Zülcelâl, 332, 387, 410, 429
Zülkarneyn, 166, 167, 168
Zülyezen, 168